John Carter Brown
Library
Brown University

Printed at Strasburg
in 1504

Hospitalis S. Matthiae ...

Margarita Philoſophica.

Reposito: II. ...

Suo Gregorio Reiſch generoſi Comitis de Zolrn alumno: Adam Vuernherus Temarenſis. Salutem. P. D.

Tu cohibere paras Epitoma, tui monumentum
Ingenij clarum ne exeat illud opus:
Falleris & vano merito fruſtrabere voto:
Auctore inuito tale legetur opus.
Docte vir ignoras. Seruata magis cupiuntur:
Et magis irritant queq; negata putas.
Indignere licet cupidus prodire in apertum.
In lucem veniet mox tuus ille liber.
Palladium fruſtra ſeruabat milite Troia:
Turris & incluſam non tenuit Danaen:
Nec tua perpetuo, mihi crede, ſepulta manebunt
Scripta modo digitis tam ſtudioſa tuis.
Ergo age, ſponte tua, precibus noſtris ve rogatus
Annue, & in lucem mox volitabit opus.
Annue, quod fiet q̄uis prohibeberis ipſe.
Dædalus impreſſor fac tua ſcripta premat:
Hæc puer atq; ſenex, & ſi quem arcana iuuabit.
Noſcere quæ condit Philoſophia: leget.
Sic tua mox vaſtum clareſcet phama per orbem:
Viueq; Gregori Reiſch: tibi quiſq; canet.
Et ſi te haud capiet ventoſæ gloria phamę:
Communi at ſaltem commoueare bono.

Ex Heydelberga. iij. Kl. Ianuarias. M.CCCC.lxxxxvi.

MARGARITA PHILOSOPHICA

totius Phīæ Ratiōalis/Naturalis & Moralis prī/
cipia dialogice duodecim libris cōplectēs. Quorꝫ

Primus Grammaticæ rudimenta per omnes eius partes/ & proſa &
carmine continet.

Secundus Dialecticæ principia exemplari demōſtratione abunde ſa/
tis cōmemorat.

Tertius Rhetoricæ partes/cum arte Memorandi & Epiſtolādi ſuccin
ctim ædocet.

Quartus Arithmeticæ ſpecies/ theorice & practice cum diuerſis al
gorithmis pertractat.

Quintus Muſicas cōſonātias theorice & practice cōſiderat. Et Mono
chordū in dyatonico genere diuiſum ipſi manugāmaut coaptat.

Sextus Geometriæ elementa primo quidem theorice / deinde pra/
ctice/cum diuerſis inſtrumentis & dimetionibus exponit.

Septimus Aſtronomiæ theoremata / totius mundialis machinæ di/
ſpoſitionem/cœleſtium & elementalium regiones/ſitum orbis iu
xta Coſmographorum traditionem/cum generali mappa diluci/
dat. Aſtrologię pręterea partes omnes percurrens/Genethliacos
pręcipue & fatidicos/prophetarum oraculis & a ſanctorum patrū
ſententijs confutat: omnemqꝫ Superſtitionis ſobolem/Necroman
ciam/Pyromanciam/Geomanciam/artem Notoriam & imaginū
ritum & execrationes pandit & reprobat.

Octauus Naturalis philoſophię principia/a diuerſis diuerſe quidem
ęnumerata concorditer declarat.

Nonus originem primordialem & productionem omnium rerum
naturaliū tam ſimpliciū qꝫ mixtarū explanat. Alchimiæ p̄terea prin
cipia & auctores cōmemorans Leichimiſtas ęliminat & retaxat.

Decimus Animę vegetatiuę & ſenſitiuæ potentias/ organa/obiecta
& operationes explicat: & circa ſenſum Viſus perſpectiue theore/
mata cōmemorat.

Vndecimus Animę rationalis originem/naturam/īmortalitatē/fu/
turum ſtatū tam in miſerijs infernalibus qꝫ gaudijs cœleſtibus per
nouem Campos inueſtigat. & ob id multoruꝫ & philoſophorum
& theologorum poſitiones de natura animę enumerat.

Duodecimus Philoſophię Moralis partes pertractat. Paſſionum/vir
tutum moralium: intellectualium & theologicaliū rationes: cum
oppoſitis vitijs explicat.

Superadditur Regiſtrum ſeu inuentarium iuxta litterarū ordinē queqꝫ
notabiliora in toto opere contenta Lectoris obtutibus oſtentās.

Figuris quoqꝫ artificioſiſſime effigiatis & pene innumeris totū opus
illuſtratur.

TYPVS·GRAMATIC
Theologia seu Methaphi.
Euclides geometria
Astronomia
Musica
Logica
Rethorica. poesis
Priscian
NICOST RATA
TRICENIVM·PHILOSOPHIE

Philoſophiæ partitio.

Philoſo/phia diuiditur in

- Theoricā ſiue ſpeculatiuam Et eſt aut
  - Realis. q̄ ruſus in
    - Methaphiſicā. & hæc aut eſt
      - Diuinitꝰ inſpirata & eſt Theologia vera in veteri ac nouo teſtamento tradita
      - Humanitus cōquiſita quam Ariſtoteles Auicenna &c. in multis libris deſcripſere.
    - Mathematicā cuiꝰ partes ſunt
      - Arithmetica
      - Geometria
      - Muſica
      - Aſtronomia
      - integrantes quadruuiū
    - Phiſicā ſiue naturalem. ſub q̄ & Medicia theorica cōtinet & tradit in libris
      - Phiſicorum
      - De cœlo & mundo.
      - De generatiōe & corruptiōe
      - Methaurorum
      - Mineralium
      - De Elementis
      - De Anima
      - De animalibus & plantis
      - De ſenſu & ſenſato
      - De memoria & reminiſcētia
      - De Somno & vigilia
      - De iuuentute & ſenectute
      - De reſpiratiōe & inſpiratione.
      - De nutrimento & nutribili
      - De ſanitate & ęgritudine
      - De motu cordis
      - De morte & vita. Et multis aliis breuitatis cauſa hic prę termiſſis.
  - Rationał cuius partes ſunt
    - Grammatica
    - Rhetorica &
    - Logica cōſtituentes Triuiū.
- Practicam q̄ eſt aut
  - Actiua q̄ tradit in
    - Ethica.
    - Politica
    - Iconomica
    - Monaſtica
    - Sub his utrunq̄ ius continetur.
  - Factīa cuius ptes ſt artes Me/chāicę ſcʒ
    - Lanificum
    - Armatura
    - Nauigatio
    - Agricultura
    - Venatio
    - Medicina
    - Theatrica

MARGARITAE PHILOSOPHICAE

Liber Primus De rudimentis Grãmatices.

Tractũs primus De noticia partiũorationis. Capitulum primũ. De definitione & diuiſione Philoſophiæ. DISCIPVLVS.

QVid eſt ꝙ te iamdudũ æſtuãti animo/alacri ſtudio
Philoſo pnia qd & indefeſſo labore in diuerſis libris venari video?
MAG. Philoſophiã quero. DIS. Et quid ſit
Philoſophia ignoro. MAG. Philoſophia eſt di/
uinarũ humanarũqꝫ reꝝ cognitio: ſtudio bene vi/
Sapieñ. uendi coniuncta. Vel eſt rerũ humanarum diuina Anguſti. de trini. li
rũqꝫ ſciencia. In cuius amorẽ Sapiẽs inuitat: dicẽs 14. ca 1.
Phĩę laudes Hæc ſpecioſior eſt ſole: & ſuper omnẽ diſpoſitionẽ
ſtellarum: & luci cõparata inuenitur prior. Omne aurũ in cõparatione
illius arena eſt exigua: & tanqꝫ lutũ eſtimabitur argentũ in cõſpectu il/
lius. Nam oĩm bonoꝝ mater eſt: & theſaurus infinitus hominibꝫ: quo
qui uſu ſunt/participes facti ſunt amicitiæ Dei &c. unde & Seneca vi Seneca
rum ſpeculatiuũ quaſi deũ in humano corpore hoſpitatum/aſtruebat.
DIS. Miras Philoſophiæ laudes p̃dicas: ſed unde iſtoc inſignita ſit
nomine/ędicito. MAG. Philoſophia nomẽ gręcũ eſt: non latinũ or
tum a philos id eſt amicus & ſophia id eſt ſapientia: quaſi amata ſapi
entia. Si em̃ ſapientiæ forma: ut aiebat Plato: oculis videri poſſet: maxi Plato
me ad amorẽ ſui hoĩes cõcitaret. DIS. Et hinc Philoſopli dicti: qui
Pythagoras. amatores ſunt ſapientiæ? MAG. Etiam fili. ſic em̃ primus Pythago
ras non ſapientẽ/ſed philoſophũ potius ſe eſſe reſpondit. id eſt amato
Auguſti. de tri. li. 9 c. 3. & li. x c. 1. & 2. rem ſapientię. DIS. Quomodo amatores ſapientiæ ſunt: quã (ut
ais) oculis cernere nequeũt: nihil autẽ amatũ niſi cognitũ? MAG.
Sapientia & ſi oculis corporis neutiqꝫ videatur: cũ ſit ſole ſpecioſior: in
tellectualibus tñ facile videtur: ab his qui diligunt eã. Et partim qui/
Sapieñ. 7 dẽ ut a patre luminũ (a quo omne datũ optimũ) ĩmediatius inſpiratꝛ: Iacobi. 1.
partim autẽ ut humana induſtria ꝑ ea q̃ facta ſunt ſenſibilia indagatur. ad Ro. 1.
Hinc & in plures partes ſecernitur, ut in p̃tacta deſcriptione liquet.

De Ratione & ordine dicendorum Capitulum ſecundum. DIS.

On me puto fœliciorem diẽ hactenus hac iſta vixiſſe: quo hęc
n & iocunda & animo meo gratiſſima audiui: nec inferiorẽ fœli/
citatis partẽ me attigiſſe exiſtimarẽ/ſi hoꝝ ſaltem generalem
cognitionẽ paucis conſequi poſſem. MAG. Optime ſentis. Nam Ariſtotel.
Ariſtoteles mortalium fœlicitatẽ/non in diuitijs/non in honoribus/ x. Ethico.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

nec cęteris bonis exterioribus: ſed ſpeculatione ſubſtantiarum ſepara/
Vergiliꝰ tarum (de quibus Methaphiſica) poſſe reperiri aſtruit. Et Poeta fœlicē
Georg. I. dicit eum/qui rerum potuit cognoſcere cauſas (quę in cęteris philoſo
phiæ partibus inquiruntur.) Horū tamen omnium noticiam: & ſi ge
Horatius neralem/paucis ędocere labor eſt nō modicus. Dum eñ iuxta Ho
in arte ratij ſententiā/breuis eſſe volo: obſcurus fio. Et ſi quid forte non tam
ſcitu dignum/ꝙ vulgatum ſilentio præteritum iri contigerit: non
deerunt qui ſubductis ſuperciliјs: rugato naſo & toruis oculis in ſuper
ficie palpitantes/canino dente omnia ſimul corrodent. Malens autē
horum ſubire calumnias/ꝙ te optimæ indolis Adoleſcentem/cla/
ro ſatum ſanguine/& philoſophię cupidiſſimū: more pecudum ſine lit
teris vitam agere: partium philoſophię/eo quo ęnnmeratę ſunt ordi
ne/prima rudimenta explanabo. A Grāmatica igitur omniū artiū pri
ma initiū ſumentes: in primis inextricabiles quoſdā eius labyrinthos
abiјciendos reor: ne in his diutius īmorati/tempus ꝓcioſiſſimū (quod
natura mortalibus parce diſtribuit) ſine fructu prętereuntes utiliora at
tingamus minime. Quid eñ proderit ingenia puerorꝫ tenerrima: in
fictis ſingulorum dicendorꝫ cōtinuationibus: diuiſionū excogitatis re
ductionibus & ſufficiētijs/perplexis regiminū viribus aniliū fabularꝫ
recitatiōibus: de Quis & Qui ſi inter pronomina cenſenda: De vo
catiuo ſi verbo perſonali in ratione ſuppoſiti iungi poſſit: De quinqꝫ
Figuris: de Imperſonalibꝰ: & an ne gerūdia inter participia collocāda
veniant: Inſuꝑ & de variis impedimentis in cōſtructionis ordine. & cō
ſtructionū ſuꝑuacuis nominibus fruſtra occupari? Aut quid demum
penſi habebit modos ſignificandi & omnimodā eorundē diuerſitatē
tenerrimis auribus inculcari: quos ſine naturis rerum/& philolſophia
prima neſciri nemo doctus dubitat? Hæc itaqꝫ & ſimilia miſſa faciētes
quo tendimus pergamus. DIS. Perge.

De Grammaticæ definitione/inuentore & litterarum numero/& diſtinctione. Capitulum tertium.

MAG.

g Rammatica igitur (a qua exordiri oportuit) eſt recte ſcriben
di & loquendi ſcientia: fons & origo omnium artium. De
Quintil. qua & Quintilianus. Niſi Grammatica fundamenta fideliter
iecerit/quidqd ſuperſtruxeris corruit. Dicta aūt παρα τα γραμματα
id eſt litteris: quaſi litteraria ſciētia: eo ꝙ littera minima grammaticæ
pars ſit. DIS. Quis hanc primus homines ędocuit? MAG.
Grammaticę prima elementa/quæ (ut diximus) ſunt litteræ: ſcđm
linguarnm diuerſitatē diuerſi tradidere. Hębraicas nanqꝫ litteras ab
Adam Adam prothoplaſto noſtro parente/poſteris relictas facile accipi/
mus: cum & omnibus creatis nomina indiderit. Harum & nomina
& figuræ characterum ſunt.

hebræum alphabetũ

tes. hes. ſain. vav ke. daletſ. gimel betſ. aleph.

א ב ג ד ה ו ז ח ט

ſamech. nun.nun. mem.mem.lamech chauf. kauf. iotſ.

י כ ך ל מ ם נ ן ס

tauf. ſchin. res. quf.zadeck. zadeck. fe. pe. ayn.

ע פ ף צ ץ ק ר ש ת

Grȩcas vero Cadmum ex Phœnicia adduxiſſe perhibent: videlicet

alphabetũ græcum

alpha.vita.gama delta.epiſim.ſita.ita.thita.iots capa.laſda.mi.ni.xi.
α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ
omicron.pi.ro.ſigma.tau.ypſilon. phi. chi. pſi. omega.
ο ϖ ρ σ τ υ φ χ ψ ω

Nicoſtrata

Sed Latinarꝝ de quibus nos agimus Nicoſtratam Euandri matrē inuentricē hiſtorię tradunt. Non tñ omniũ/ſed illarũ tm̄. A B C D E F G I L M N O P R S T V. alię autē ſcȝ H K Q X y Z. longo poſt tempore his quas Nicoſtrata inuenerat nõ ſine cauſis adiectę ſũt

DIS. Quibus de cauſis? MAG. H. addita eſt ut eſſet aſpirationis nota. aſpirantur em̄ vocales oẽs. ut ha he hi ho hu. Sed cõſonantes in latinis nunq̃ȝ (dempto pulcher) aſpirantur. In græcis autē & q̃ ab his c p r t aſpiratas conſpicimus. ut philoſophus/rhetor/theologus Chriſtus quod græce per X q̃d valet ch: & ρ quod valet r & c quod valet s adiecto titello ſcribitur: in hac forma Xp̃c. Hinc quidam ex noſtris Chriſtus per x p c ſcribendum inſulſe ignoranterq̃ȝ tradidere. Chriſtus

K aſſumpta eſt: ut inter c & q diſcrimen faceret. Nulla tñ dictio ſeu vox latina k ſcribenda eſt, licet uſus in aliquibus male habeat. Pro q nonnunq̃ȝ antiquiores c ſcribebant. Sic pro x/c & s vel g & s ponebant, Nunq̃ȝ ergo poſt x ſcribendum eſt s. y vero & Z a grȩcis mutuauit latinitas: ꝓpter grȩca ſcribēda quibus nonnunq̃ȝ utitur y pro i: & z pro ſſ duplici ponitur.

23 litteræ

Sunt itaq̃ȝ litterę numero. xxiij. quarũ quinq̃ȝ vocales dictę: quia ſine aliis plenam vocē efficiunt. ſcȝ a e i o u

vocales 5
cõſonãtes

Reliquę omnes conſonantes: quaſi cum vocalibus ſonãtes: ut b cũ e ſonat be. Similiter v & i in principio vel medio dictionis/ſi mox vocalis ſequitur in vim conſonãtis migrant. ut valor Iacob. maior. audiui

mutæ
Semiuocales
Liquidæ

V. vero imediate ſequẽs g q & ſ. vim litterę ꝑdit: q̃a nec dyphthongon: nec poſitionē efficit. ut lingua. aqua ſuadeo. Conſonantes rurſus bipertiuntur in Mutas & Semiuocales. Mutę ſunt q̃ vocali in qua deſinũt dempta abſq̃ȝ voce ſunt, ut b c d f g k p q t. Cętere Semiuocales ſunt: quia vocali a q̃ incipiunt dempta/ſemiuocē faciũt, ut l m n r s x. E quibus duæ liquidę ſunt: ſcilicet l & r. quia alicui mutę adiũctę

vocalem pręcedentē ancipitem reddunt.ut tenebræ repleo &c. F.autē
& ſi more ſemiuocalium a vocali incipiat/mutis tamē deputabitur:cū
dictionē ad inſtar ſemiuocaliū finire nō poſſit. Ex his q̃dā in gutture
aliæ labris/ nōnullæ v̄o appulſu linguę circa dentes & palatum for
mantur:quod labia mea & linguę deflectionē animaduertēdo/facile
intelliges. DIS.Capio.ſed in quē uſum aſſumptę ſint ędicito.

De Syllabis. Capitulum.iiij. MAG.

X connexione:litteraꝝ diuerſę emergūt ſyllabę. Cum em̄ duæ
vocales iunctę fuerint:dyphthongos quattuor efficiunt qua Dyph/
rū duę primę Au & Eu & ſcribi & legi poſſunt.ut audio euan/ thongi
geliū.poſtremę autē duę æ & œ ſcribi poſſunt: ſed legi cōceſſuꝫ nō eſt
ut æneas.fœdus. Si autē conſonās una vel plures vocali aſſociatę fue
rint/varias ſyllabas cauſant ut ba ca da &c.Non autē plures tribus vo
calem in eadem ſyllaba aut pręire/aut ſequi poſſunt. Si autē tres p̃ce/
dant/duę ſequuntur.ut monſtrans.Si tres ſequuntur: duę p̃cedūt.ut
ſtirps.ſemꝑ autē harū triū prima vel ultima eſt l vel r. Quotęcunqꝫ
autē ſine vocali cōbinatę fuerint/ſyllabam nō cōſtituunt. Syllabam ſyllaba ab
omnes litterę incipiunt y dempta: q̃ ſemꝑ in principio h aſpirationē oībus in/
ante ſe reqrit.ut ab bos cos.dos.ex fur glos.hic in.kalendę.laus.mōs choari po
non.os pes.qui.rus ſus.tu.urbs xenodochiū hydria zona. Vocali teſt
bus omnibus ſyllabam terminare cōceſſum eſt.ut menſa.cubile. gu
mi.leo.genu.Conſonantibus autē hæc poteſtas certa lege conſtricta
eſt. DIS.Quæ? MAG.B nullius ſyllabę finis eſt: niſi & ſequen B
tis initium ſit.ut abbas.Excipiuntur dictiones cōpoſitæ ex p̃poſitione
in b terminata.ut ſublego. obtrecto obduco &c. C ſyllabā termi/ C
nat ſi ſequens a q vel c incipiat.ut ſiccus.quicq̃ꝫ(quod & quidq̃ꝫ dici/
tur.) D in ſimplicibus ſyllabā nō teminat:in compoſitis autē ſi ſe/ D
quēs a d incipiat.ut reddo addo. Sed adquiro idcirco quidquid:in pri
ma ſyllaba d retinent. Si autē ſequens ſyllaba ab s & alia conſonāte in
cipiat. d ſubtrahitur.ut aſcendo.aſpiro aſto. F tunc ſyllabā finit: cū F
ſequens ab f incipit.ut afficio. Idem iudiciū g ſubit. ut ſuggero agge G
ro. H in appocopatis ſyllabā terminat.ut ah vah abaha vaha. Proh H
ſine c ſcribitur. K in latinis non ponit̃. ut ſupra viſum eſt. L ſyl/ K
labam finire poteſt quacunqꝫ conſonante ſequente: q r k h demptis. L
ut albus ulcus valde alfeus algeo illud ulmus ulna culpa fulſit altus
ſilua mulxi. M ſyllabam terminat:ſi ſequens ab m b vel p incipiat M
Vnde & ſi has conſonantes n p̃ceſſerint/in m mutatur.ut ambulo im
perium immunis. M in ſequentibus c d f q t in n tranſit.ut quēcūqꝫ
tandem anfractus nunq̃ꝫ.identidem. Si autē n contigerit ſequi m
tunc in eadem ſyllaba erunt.ut damnum ſcamnū:nunq̃ꝫ autē p inter
ponenda eſt. Si autem m ſequitur s vel t interponitur p cauſa melio
ris ſoni.ut compſi comptū.Inueniuntur etiam b c d l r s t u conſona

interpoſita litteris/cauſa ſoni melioris. ut ambigo ex am/ & ago. ſicubi
ex ſi & ubi. Prodeſt: ex pro & eſt. Dirimo ex di & emo. Obſcurus ex ob
N & cura. Identidem ex idem & idem Bouis a bos. N ſyllabā finit ſe
quente c. ut truncus. d. ut mando. f ut confiteor. g ut angulus (ſi au/
tē n ſequitur g ipſum preire nō poteſt. ut agnoſco) n ut annus/ ſolē
nis ſine p. q ut inquiro. ſ ut conſitus. t ut mantua. i conſona ut cōiunx
v conſona ut conuerto. x ut anxius. Sequenti vero r vertitur in idem
r ut corrumpo. Vertitur & in m: ſi ſequatur b m p exemplo ubi ſu/
P pra. P ſyllabā nō finit: niſi ab ea ſequēs incipiat ut lippus. Q nul
Q lius ſyllabę finis eſt. R ſyllabā finit quacūq; cōſonante ſequente b
R dempta. ut morbus porcus ordo perficio margo perhibeo periuro
perluceo carmē carnis corpus arquitenēs currus morſus art[9] Xerxes
S coruus barʒiʒia. S ſequente ſ in ſimplicibus ſyllabā finit ut aſſis. Et
in cōpoſitis ſequente c i p t ſ. ut obſcurus diſcretus diſcutio diſplicet
deſtinat diſſuo. In ſimplicibus autē ſc ſm ſp ſt ſunt eiuſdem ſyllabę. ut
T Paſcua coſmus proſper teſtis. T tunc ſyllabę finis eſt cum ſequens
ab eadem initium ſumit ut attinet. ti autē ſyllaba ut ci pfertur: ſi mox Syllaba
alia vocalis ſequitur: niſi ſ vel x ti pcedat. ut geſtio mixtio. Dicimus tñ ti fit ci.
litium a lis & vitium a vitis ad differentiā licium & viciū & ſi qua ſunt
ſimilia. Genitiuus autē ſingularis in nomine: vel ſecunda perſona prę
ſentis indicatiui in verbo facile indicant: ſi hæc & ab his deriuata per ci
vel ti ſcribenda ſint. ut ab aſtuti aſtutia amici amicitia. Sitio ſitis. facio
X facis. X ſyllabam finit in cōpoſitis ab ex: ſequente c l p q t. ut Ex/
y curro exlex expecto exquiro extendo. y ſyllabā terminat. ut zephy
Z rus Z quandoq; in fine reperitur. ut achaʒ. Dicta autē de ſyllaba quā
alia ſequitur intelligenda ſunt. Cętera ſi quę de litterarū naturis in men
tem venient in proceſſu ſuis locis interſerenda veniunt. ut in capi. de
verborum declinatione & ppoſitionum compoſitione. DIS. Opti
me. Sed quid demū ex ſyllabis fit? MAG. Dictiones. Ex quibus
tandem orationem conſtruimus. per quam omnē mentis noſtrę con
ceptum alteri indicare cōgrue poſſumus. Hinc & dictiones partes ora
tionis dicunt. Differētia vero earundē octo generibus dephendit: q
ſunt. Nomen Pronomen Verbum Participium Aduerbium Con/
iunctio Prępoſitio Interiectio. De quibus eodem ordine diſſertabi/
mus. Et primo de Nomine.

De Nomine. Capitulum. v. DIS.

Nomen N Omen quid eſt? MAG. Eſt pars orationis cum caſu/ corpus:
aut rem pprie cōmuniter ue ſignificans. Omne eñ nomen aut
ſignificat rem groſſam aliquo ſenſu exteriori pceptibilē: & hoc
corpus corpus dicit. ut lapis: aut ſignificat ens ſolo intellectu apphenſibile: &
res hoc res appellatur. ut aīa angelus. Dicit autē hæc orationis pars No
men: quia res quibus nomē imponit nominat. DIS. Quo pacto

cognoſcam facilius q̃ dictio nomen ſit? MA. Primo per eius vulga re: cui ſi addi poteſt ein vel ein ding. nomẽ eſt. ut homo ein menſch al bum ein ıveiſʒ ding. Secundo p̱ eius accidentia. DIS. Quot acci dunt nomini? MAG. Octo. ſcʒ qualitas: numerus: figura: perſona caſus: declinatio: gen⁹: & ſpecies. DIS. Qualitas noı̃m quottuplex eſt? MAG. Duplex: propria ſcʒ & appellatiua: a qua & nomẽ pro/ prium vl̓ appellatiuũ dicit̃. DIS. Quod eſt nomẽ ꝓpriũ? MA. Quod ſignificat rẽ unã alteri nõ cõmũicabileʒ. ut ſũt oı̃a noı̃a q̃rũcũ ꝗ rerũ ꝓpria. ut Chriſtoferus. DIS. Quod eſt nomẽ appellatiuũ

Cognitio nominis

cidẽtia minis

Qualitas noı̃s pro/ pria & ap pellatiua.

MAG. Quod ſignificat rem pluribus cõmunicabilem. ut hõ hu/ manitatẽ q̃ pluribus coı̃cat. Eſt & alia penes qualitatẽ noı̃s diuiſio: in adiectiuum ſcʒ & ſubſtantiuuʒ. DIS. Quod nomẽ eſt ſubſtãtiuũ?

MAG. Quod ſignificat rẽ p̱ modũ p̱ ſe ſtãtis. & cognoſcit̃ p̱ ſuũ vulgare: cui nõ põt addi ıvyb man vel ding. Non em̃ dicit̃ hõ mẽſch ding. DIS. Quod nomẽ eſt adiectiuum? MAG. Quod ſigni ficat ſuũ ſignificatũ p̱ modum adiacentis alteri. Et cognoſcitur p̱ ſuũ vulgare: cui poteſt addi ıvyb man vel ding. ut albus ıveiſʒ man/alba veiſʒ fraıv/album ein ıveiſʒ ding. DIS. Numeri noı̃m quot ſunt?

nomẽ ſub ſtantiuũ adiectiuũ

MAG. Duo ſingularis & pluralis. DIS. Quod nomẽ eſt ſingu laris numeri? MAG. Cui⁹ vulgari addit̃ ein. ut homo ein menſch

Numer⁹

DIS. Quod nomẽ eſt pluralis numeri? MAG. Cuius vulgari addit̃ vil. ut hoı̃es vil menſchen. DIS. Figure nominũ quot ſunt?

Figura

MAG. Due. Simplex & compoſita. DIS. Quod nomẽ eſt ſim plicis figuræ? MAG. Quod non poteſt diuidi in plures partes ſi gnificatiuas prioris ſenſus capaces. ut homo. DIS. Quod nomẽ eſt compoſitum? MAG. Quod poteſt diuidi in plnres partes ſi/ gnificatiuas prioris ſenſus capaces. ut equiferus. DIS. Perſonæ nominum quot ſunt? MAG. Due ſcilicet ſecunda & tertia. DI. Quod nomen ſecundæ perſonæ? MAG. Omne nomen vocatiui caſus eſt ſecundæ perſonę. Alia omnia ſunt tertię perſonę. DI. Ca ſus nominum quot ſunt? MAG. Sex ſcʒ Nominatiuus Genitiuus Datiuus Accuſatiuus Vocatiuus & Ablatiuus: quorum primus re/ ctus dicitur/reliqui omnes obliqui. Per hos caſus omnia nomina de clinantur: & per terminationes ſuas variantur. DIS. Quot ſunt declinationes nominum? MAG. Quinqꝫ. DIS. Quomodo cognoſcuntur? MAG. Penes Genitiuum vel ablatiuum. Nomen enim quod habet in genitiuo æ vel in ablatiuo a eſt primę declinatio/ nis. Quod autẽ in genitiuo habet i vel in ablatiuo o eſt ſecundę. Et quod in genitiuo habet is eſt tertię. Quod vero in gtı̃o habet us: vel in ablatiuo u eſt q̃rtę. Illud autẽ quod in gtı̃o habet ei diuiſim eſt quin tę. DIS. Vnde cognoſcere poſſum qualiter ſingula noı̃a ſuis aptẽ tur caſibus? MAG. Per regulas ſequentibus metris cõprehenſas ut memorię firmius inſideant.

Perſona

Caſus

Declina/ tio

De prima declinatione in ſingulari. Capi. vi.

S A M ſ Vnt rectis prime/tres finales ſociate
Menſa Quattuor et voces a vel am iunges ſimul as es
Adam
Aeneas Omnia huius inflectionis nomina ī genitiuo & datiuo ſingularibus
anchiſes per e quod ſit dyphthongos ſcribuntur. ut muſæ vel muſę andreę.

Ae genitiuis habet cū terno. Quartus ī am ſit.
egina An dat a grecus et as:es atq; per en tibi mutes.
Attendas ultra quod rectum nomina neutra
Quartum/cum quinto/ſimiles dant/hic et ubiq; Paſca
A quintus ſextus/poſt es e vel a reperimus
Recto qui ſit in am/quintum/ſextum quoq; iungam.

In plurali

P Luralis primus dabit e:quintuſq; ſecundus
Arum dat. ternus dabit is ſextuſq;. ſed abus
Dant equa mula/dea/ſic filia/nata liberta:
Cum domina pariter anima/famula/quibus abus
Aut is forte dabis:aſina ſociabis.
As quartus finit: ex dictis prima patebit.

Aliquando conciditur ſyllaba ar de genitiuo plurali. ut cœlicolū pro cœlicolarum.

Et ut hæc clarius intelligas tibi huiuſce inflectionis formā ſubijciam ſcd̄m quā reliqua omnia articularibus (prout generū exigit diuerſitas) terminationibusve: ut datę admonent regulę variatis: declinabis facil
Modus limę. Modum vero vulgarizandi omniū nominum/ſingulos per ca
vulgari/ ſus & numeros cuiuſcunq; declinationis fuerint/ facile depręhendes
zandino ſi caſuum officia conſiderabis; eo quo ſequitur modo. ut nominatiuus
minū per omnia agere. Genitiui omnia eſſe. Datiuo omnia acquiri. Accuſati/
ſuos caſus uum omnia pati. Vocatiuum vocari. Ab ablatiuo venire/ aut eo me diante varia fieri intelligatur. Ex eo nāq; nominatiuus per der die das Genitiuus per des der von. Datiuus per dem der zuo. Accuſatiuus per die den das im. Vocatiuus per du ir vel o. Ablatiuus per mit von uſz in fur durch vel umb ſcd̄m rei proprietatē in ſingulari. In plurali vero genitiuus frequenter p deren. & accuſatiuus per die. datiuus & ablatiuus exponitur per denē. Signa autē caſuum ſunt. Noīatiui Quis wer. Genitiui Cuius wes. Datiui Cui wem. Accuſatiui quem wen. Quid was. Vocatiui o. Ablatiui Quo/mit was/uſz was in was. In his te exercitatum iri volo & non in vana & curioſa caſualium & tēporalium recitatione.

Forma declinationis prime.

In ſgri		In pl'i	
	der tiſch		die tiſch
	Nt̃o hęc menſa		Nt̃o hę menſæ
	des tiſchs		deren tiſchen
	Gt̃o huius menſę		Gt̃o harum menſarũ
	dem tiſch		denen tiſchen
	Dt̃o huic menſę		Dt̃o his menſis
	den tiſch		die tiſch
	Act̃o hãc mẽſam		Act̃o has menſas
	du tiſch		ir tiſch
	Vt̃o o menſa		Vt̃o o menſę
	von dẽ tiſch		von denen tiſchen
	Ablat̃o ab hac mẽſa		Ablat̃o ab his mẽſis

De Secunda declinatione. Capitulum ſeptimum. In Singulari

Vnge Secundę tres finales: ſex quoqʒ voces
Er. vel ir. umqʒ. vel ur. hic us. ſimul eus ſociãt.
Fit genitiuus in i. formam vult er variari.
Nam niſi muta preit er/i. ſimpliciter ſibi iungit.
Et ſi muta preit: e. vocalem remouebit
Celtiber et liber/iber/excipias quoqʒ dexter/
Preſbyter atqʒ later/proſper/ſocer/ aſper adulter/
Mulciber his iungis cum de gero vel fero natis. — Armiger Dapifer
Et iungo gibber. dat tri vel eri tibi dexter.
I ſumunt ir. er. ur. us in i ſimul um. variantur. — domini templi
Eus in eu muta. dat eos formatio greca. — Spõdeos
Vnus poſt ille/ ſolus/totus quoqʒ flecte. — ille illius.
Vllus/nullus/uter/iunges alius/ſimul alter/ — un⁹ uni⁹
Quod dabit alterius. alius quoqʒ format alius. — uterqꝫ. neuter
Tertius o poſuit: cum Sexto. Quartus in um fit.
Grecus us. on finit. A. dat eus. hinc quintus in eu fit.
Rectus in er. vel in um. ſimilem faciet ſibi Quintum — thidea. thideus
E. facies ex us. fili dic abijciens us. — theſeus
Sic proprium quod ius habuit. dic agne vel agnus. — theſea.
Et populus popule/deus/et fluuiuſqʒ choruſqʒ. — o theſeu

In plurali.

viri / cōcidit ī̃n or ſyllaba qū̃cꝫ du ī p duoꝶ

P Lurali primo quinto ſimul i. ſociato.
Attamen a. neutris iunges: orum genitiuis. templa
Is ternus ſextuſqꝫ dabunt. dabit os tibi quartus.

Forma ſecunde declinationis:

	Nominatiuo hic magiſter		Noīatiuo hi magiſtri
	Gn̄o huius magiſtri		Gn̄o hoꝶ magiſtrorum.
	Dn̄o huic magiſtro		Dn̄o his magiſtris
In ſingl'ri	Actīo hūc magiſtrū	In pl'i	Actīo hos magiſtros
	Vn̄o o magiſter		Vacatiuo o magiſtri
	Ablatiuo ab hoc magiſtro		Ablatiuo ab his magiſtris.

Alia

	Noīatiuo hoc pomum.		Nominatiuo hęc poma
	Gn̄o huius pomi		Gn̄o horum pomorhm.
In ſingl'ri	Dn̄o huic pomo	In pl'i	Datiuo his pomis
	Actīo hoc pomū		Accuſatiuo hęc poma
	Vn̄o o pomum		Vocatiuo o poma
	Ablatiuo ab hoc pomo		Ablatiuo ab his pomis

Ad inſtar horum reliqua eius eiuſdem declinationis prout rerum proprietas & genus exigunt & vulgariſabis & declinabis.

De tertia Declinatione. Capitulum octauum. In Singulari.

a e o c l n r s t x / dogma / monile / virgo

F Inales terne ſunt bis quine ſociate:
Et ſexaginta voces: dempta tamen una
Sunt a. vel e. ſimul o. teſtes. a c ec. ſociato. lac. allec
Vocali cuiuis l. n. r. ſimul s. ſociabis:
V. tamen n. non das. aus/uls/ems/irps quoqꝫ ponas. laus puls
Quamlibet s. iunge b. vel n. p. vel r precunte. hyems
Vps. irs. non dices. u. ſolam t. ſuperaddes. ſtirps
Quelibet x. preſit. anx/alx/aux/inx/ſibi iungit. caput
Unx/arx/erx/addo/ dant omnes is genitiuo/
Sed diuerſimode/tamen inferius manifeſte
Formas ponemus. A. primo tis ſociemus.
monilis / ſermonis
E. fit is. o/dabo nis. Homo/ cardo/ margoqꝫ demis.
Ordo cum virgo nemo. ſimul excipe dogo. dogmatis albedo rubigo

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

ſaxo Feminei generis:et apollo.teredoqꝫ iungis:
ſaxonis Hec ex o.faciunt i.breuem.turbo ſibi iungunt.
Et caro carnis dat tibi.nomen gentis o.curtat:
alis. Lac lactis ponit.allec allecis habebit.
Iohelis. Is poſt l. pono. ſed lis mel fel ſociabo:
Solis Alis dic. elis olis longas genitiuis.
vigilis Haſtrubal hinc demis: Hannibal quoqꝫ ſal ſibi iungis.
onſulis Curtas dicis ilis et ulis. ſaul hinc tibi demis.
Ex an facanis.ut titan.vel dabit anos/
ominis. En fit inis: ſiren lien enis dant.quoqꝫ ren ſplen:
Delphin delphinis:et in In non plura videbis.
emonis On ſibi copulat is. quedam peregrina dabunt tis: licophron
lcaris R.capit is.epatis dat epar.ſed far dabo farris. eglocerō
beris. Imber cum natis demis:nam mutat r in ris. ſtilpon
artyris Ter quoqꝫ.mobile cer iungas.celeberqꝫ ſaluber. decēbris
rboris Vtuntur lege luther pantherqꝫ laterqꝫ nouēbris
rturis Ether cum crather/ſtater/ his coniunge character. Pater tris
acer cris
Cor cordis donat.in oris femur ut tibi format.
Huic ebur atqꝫ iecur iunges:robur ſimul addes.
Iupiter atqꝫ iouis dat.iter tineris facit ex ter.
Producas aris. nectar iubar hinc remouebis/
Cum natis par.lar boſtar ceſar ſimul aſpar impar
Corripiatur eris.iris ac uris aſſociabis diſpar
Crather dematur.panther quoqꝫ ver/mulier/fur.
Oris dic longam,ſed demas propria quedam.
Et rhetor caſtor arbor marmor ſimul equor.
itatis. Ex as fac atis.elephas as mutat in antis. ut Atlas
Et diamas adamas gigas et propria iungas.
Vas vadis et vaſis.dic mas maris. as dabit aſſis.
As in adis pallas vel ados mutat quoqꝫ lampas.
Archas cum grecis.his patronymica iungis.
es dis. Es fit is.attamen es vertunt in itis comes/ales. virgilias adis ados

Ceſpes/eques/palmes/gurges/fomes/pedes/hoſpes/
Limes cum miles/trames ſoſpeſqȝ ſatelles/
Antiſtes/poples/diues/celeſqȝ ſuperſtes/
Cum ſtipes/veles/preſtes/proſtes/ſimul obſtes/
Interſtes/ſubſtes/et hames/termes quoqȝ merges.
  Sed teres/interpres/hebes/indiges/addito perpes/
Es formant in etis.impes/prepes ſociabis.
His aries/paries/abies/ſeges/et teges addes.
Sic etiam longam facit inquies/et lebes addes/
Magnes atqȝ quies/locupleſqȝ/tapes/ſimul agnes/
cohæres Heres cum natis/pres/merces es dat in edis
Sic pes curtat edis ſed apes apis aſſociabis
Datqȝ ceres cereris:es eris conſociabis
præſes preſidis Et quod dat ſedeo formabit idis genitiuo
  Is non mutabis genitiuo:ſed lapis aſpis
Is mutant in idis belis et dyplois chlamys egis.
Et pixis cuſpis iaſpis tapiſqȝ parapſis
Pyramus et phillis et talia plura videbis.
priamis p̄amidis vl̄ Priãidos. Cum grecis multis:his patronymica iungis
Que formant in idos quandoqȝ ſuos genitiuos.
Vt geneſis.multa dant is vel eos quoqȝ greca.
Et quedam ſeruant normam: vel idis ſibi formant.
Vt caſſis tigris iris tibris paris iſis.
Iſtis iunge thetis:vel dat thetios genitiuis.
  Dant in eris cucumis vomiſqȝ cinis quoqȝ puluis.
Lis litis.quiris quiritis.glis dabo glitis.
Et gliſſis gliris:dis ditis conſociabis.
Prebet inis ſanguis ſardis pollis ſociabis.
Semis pars aſſis cum ſit/ſemiſſis habebit:
Sed pro dimidio nunqȝ variabile credo.
  Oris fac ex os longam.curtam dabit arbos.
Cos dos pos qȝ nepos otis dant atqȝ ſacerdos.

Sed pos curtat otis:cuſtodis dat tibi cuſtos.
Heres formabit herois.bos bouis adde.
Deuorat os oris quidquid lucratur os oſſis.
Glos gloſſis lignum vetus eſt de nocte ſerenum:
Flos eſt glos gloris. glos glotis femina fratris.
ius Ex us fiat oris.quod comparat o tibi longat. tempus
ioris Sed formant in eris venus et vetus et ſcelus addis temporis
Vellus viſcus olus opus et fedus latus ulcus
Sidus pondus acus glomus et genus. addito vulnus
Munus funus onus. udiſq; palus dat et incus
Intercus dat utis curtam:longamq; iuuentus:
Et quod dat ſeruus:virtuſq; ſaluſq; ſenectus.
eruit⁹ Vris dat tellus.monoſyllaba conſociamus.
s rus. Sed ſus iungo ſuis.et grus gruis annumerabis.
Dat pecus hec pecudis.pecus hoc pecoris ſibi iungit.
Laus laudis donat et fraus fraudis ſibi format.
Bs s demit.et ps is ſibi iungit.
Ebs.eps e mutant in i ſi polyſyllaba fiant. plebs
bs bis Aucupis excipitur ex auceps quod reperitur. ſtirps,
ceps Formant a caput eps.ex eps ipitis velut anceps.
cipis Puls pultis ponit.et hyems hyemis ſibi iungit.
Ns s demit.et rs tis quoq; ſumit
mētiſ Quod cor componit vel pendo s remouebit.
rtis Dis capit.et iungo frons lens glans tis ve tenento. vecors diſ
Atq; quod uncia dat.s demit.cis quoq; ſumit. libripēs li
ens Cum natis fit iens in euntis.iunge quienſq;. bripendis
untis Ambio ſub lege manet.atq; ſuperbio iunge.
ncuns Vt mutas in itis.et x mutabitur in cis.
uritis
ex icis Si tamen e teneant ſuper x poliſyllaba mutant
Hanc in i.ſed lodex i.longat.et e tenet exlex.
His iungas veruex.et lectilis atq; ſupellex.
X in gis dat rex,iungas lex grex quoq; remex.

Sic grecum format ut ſpinx. vel gos ſibi donat.
Dic ſeus et noctis et coniugis et niuis addis.
Hinc reliquos formo tibi caſus a genitiuo:
S remouet ternus. is in em mutat tibi quartus;
Im dat maguderis peluis ſitis ſic et eclipſis.
Vis buris tuſſis tibris cum tigris erynnis.
Teucris et tongris tripolis ſirtis ſimul iris.
Iſtis adiungo dans is vel eos genitiuo.
Vt geneſis freneſis. et in im bene plura videbis.
æthera. aera Quedam latina mutant is in a quaſi greca.
Em dat et im turris reſtis puppiſqz ſecuris.
Par quintus recto. tamen s quedā remouēto Vtius
Vt pallas palla. tibris iris ſint quaſi greca.
Formatur ſextus in e. ſed tñ excipiemus Ablatiuus
monile Cum ſit in e rectus/iſtis is et e ſociemus.
alacer ala Acer is e iungis. et al alis et addis araris.
cris cre Hec is in i vertunt. dans im quarto ſibi iungunt
Gau ſape preſepe preneſteqz cepe ſoracte.
Hinc hannibal ſotular ſal demas haſtrubal et far
Nectar epar cum lar boſtar ceſar iubar a ſpar.
Dant e vel i ſextis faſcis piſcis ſimul ignis
Et poſtis fuſtis vectis lactiſqz ſecuris
Cum turris reſtis puppis quoqz mobile iungis:
His reliquum demas: hoſpes ſoſpes ſuperaddes.
qa tantm̄ habent e. Degener aſt uber iungas. e vel i dabit imber:
decembri Attamen i naris tantum dat. iungis aprilis.
ſeptembri Quintilis iungas et ſextilis ſuper addas.
cardinalis Cardi cum nalis: iungas ſimul officialis.

Habentia genitiuū ſimilem nt̄o: vel i ſolam in ablatiuo: & q̄ termi/
nantur in us vel rs per is quandoqꝫ terminant accuſatiuos plurales:
præſertim q̄ ium habent in genitiuo plurali.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Jn plurali.

Pluralis primus is in es format quoqȝ quartus:
Et quintum ſocia: ſed dant is in a tibi neutra:
Preter que donant i ſextis/ hec ia formant.
Et que dant e vel i. tamen hinc ampluſtra retracta
Ludicra vel vetera: quod comparat atqȝ retracta.
Js in ium vertit genitiuus. et hinc tibi demis
Quod fit in a vel in o que dant is in um genitiuo.
Jl ſimul ul iungas n et r. ſimul as ſuperaddas.
apidum / rietum — Cum creſcunt dabimus iſtis is et es ſimul os us.
Et panis ſoboles apis et canis indole proles — inuenit & apium
Cum procres fruges iuuenis volucriſqȝ penates.
His grecum iungo: dant is vel eos genitiuo. — h ereſum vatum
Laus fraus puls iungo: ſimul s b p precunte.
Jungis hyems/ conſorſqȝ cohors. caput his ſuperadde. — artificum
Complex atqȝ ſenex. X fixum iungito ſupellex — locupletū
Ex iſtis demas caro. quod fit in ar ſibi iungo: — p̄ter cæſar cæſarum.
lacrum — Acer is e. preter celer. his addas ſimul imber.
Cor ſimul. as aſſis. mas vas qȝ vadis quoqȝ cum glis.
Lis dos ac ab os. plus trabs plebs ſcobs ſociabis:
Anceps cum ſocijs. urbs daps ſeps ſtirps ſibi iungis
Et nix nox addo calx lanx arx atqȝ ſupellex.
Atqȝ boum dicas quoqȝ bobus. et u capit ales/ — ut alituū.
mantum — Um prebet ans ens vel ium. ſed ium dabo glans dens — id eſt mu
i. ſapien — Et gens mens. Ternus in ibus dabit is. quoqȝ Sextus. — tat is geti
m vl' iū — ſʒris ī ib⁹ in dtīo & ablīo p'l'i

Forma declinationis tertiæ.

In ʒri

Ntīo hic & hęc & hoc felix		hi & hæ felices & hęc felicia
Grīo huius felicis		horū & harū & hoꝝ felicium
Dr̄io hui: felici	p'l'i	his felicibus
Actīo hūc & hāc felicē & hoc felix		hos & has felices & hęc felicia
Vocatiuo o felix		o felices & o felicia
Ablīo ab hoc & ab hac & ab hoc ce'l' ci		ab his felicibus

Eiuſdem declinationis alia forma

	Nrō hic lapis		hi lapides
	Grō huius lapidis		horum lapidum
In ſ3ri	Drō huic lapidi	In p̄l'i	his lapidibus
	Actīo hunc lapidem		hos lapides
	Vocatiuo o lapis		o lapides
	Ablatīo ab hoc lapide		ab his lapidibus

Eiuſdem declinationis alia forma

	Nrīo hoc dogma		hæc dogmata
	Grīo huius dogmatis		horum dogmatum
In ſ3ri	Drīo huic dogmati	In p̄l'i	his dogmatibus
	Actīo hoc dogma		hæc dogmata
	Vrīo o dogma		o dogmata
	Ablatīo ab hoc dogmate		ab his dogmatibus

Eiuſdem declinationis alia forma.

	Nrīo hoc cubile		hæc cubilia
	Grīo huius cubilis		horum cubilium
In ſ3ri	Drīo huic cubili	Iu p̄l'i	his cubilibus
	Actīo hoc cubile		hæc cubilia
	Vrīo o cubile		o cubilia.
	Ablatīo ab hoc cubili		ab his cubilibus.

De quarta declinatione. Capitulum nonum. Jn Singulari.

fructus Quarta dat us rectis.genitiuis us quoq3 quintis
genu Prebet et u recto quem noli flectere primo.
Ternus ui finit.um quartus.ſextus in u fit.

Ju plurali.

Pluralis primus dabit us. quartus quoq3 quintus
Y dictis dabimus.ua prebet uum genitiuis.
Ternus ſextus ibus dant. ſed ficus tribus arcus
Ante bus u ſeruant.portuſq3 veru ſpecus addam.
Et lacus et partus acus et quercus penus artus.

Forma inflectionis quartæ.

	Nrīo hic fructus.		hi fructus	hæc genua
	Grīo huius fructus		hoꝝ fructuū	hoꝝ genuum
In ſ3ri	Drīo huic fructui	In p̄l'i	his fructibus	his genubus
	Actīo hunc fructū		hos fructus	hæc genua
	Vocatīo o fructus		o fructus	o genua
	Ablatīo ab hoc fructu		ab his fructib⁹	ab his gēub⁹

De quinta Declinatione. Capitulum decimum. In ſingulari.

q Vinta dat es rectis. Sed prebet ei genitiuus.
Et ternis.
Em quartus. quintus dabit es. e ſextus habebit.

In plurali.

Primus plurali dabit es: qui vult ſibi ſubdi
Quartum cum quinto. tribues erum genitiuo.
Tertius et ſextus ſemper formantur in ebus.

Forma quinte declinationis.

In ſgri	Ntio hæc ſpecies.	In plri	hæ ſpecies
	Gtio huius ſpeciei		harum ſpecierum
	Dtio huic ſpeciei		his ſpeciebus
	Actio hanc ſpeciem		has ſpecies
	Vocatiuo o ſpecies		o ſpecies
	Ablatiuo ab hac ſpecie		ab his ſpeciebus

De declinatione compoſitorū. Cap. undecimū.

c Onſtans ex rectis/penes hos ambos variabis. Respublica.
Non ſic alterutrum delines: nec lepopardum.
Conſtans ex recto ſimul obliquo/variato legiſlator
Ex recti parte: ſed non variabile quodqȝ
biſoli. Conſtans obliquis.

DIS. Breues quas iam tradidiſti declinationū regulas alta mente repoſui. Nunc demū de genere te abſoluas. MA. Gña nominū ſex ſunt. ſcȝ Maſculinū Fęmim Neutrū Cōmune Omne/ ꝑmiſcuū q̄d & epichenū dicit̄ ſub uno articulo utrūqȝ ſexū importās. & dubiū ſiue incertū. DIS. Penes quid cognoſcit genus nomis? MAG. Penes ſignificatū & terminatões. ut regulę ſequentibns metris concluſę indicant. Ea tamen lege: ut regule gñales a ſpecialibus ſint exceptiones.

De nominū generibus in generali. Capitulū. xij.

a Rs maribus iungat quodcunqȝ virū tibi ſignat pater
Femineis iungas per que ſignas mulieres. petrus: mater.
Mancipium neutro dabis: et ſcortum ſociabo. anna
Cōmuni iunge ſextum quod ſignat utrumqȝ. cœlicola lixa.

i.nomina fluuiorū menſiū & ventorū ſunt gñis maſculini

Que fiunt propria flu.men.ven.pone marina.
Hec dabit arboribus. ſed fructibus hoc ſociamus.
Mas oleaſter erit.dumus et rubus aſſociabis.
Hoc ſiler eſt herba: ſiler hic donat tibi vina.
Hec ſit auelana nux glans caſtanea ficus.
Triplex mobilibus genus ut vult ars ſociamus.

De genere nominum prime declinatio/nis.Capitulum tredecimum.

a manet in prima mulier.des mammona paſca
Neutris.et manna neutrum/mulierqȝ polenta.
Adria planeta maribus dabis atqȝ cometa.

De genere noīm ſecunde declinatiōis. Cap.xiiij.

fœmnum Leuir Liber pannus

m neutrum facies.mulierum nomina ſignes.
u R.ſimul us.quecqȝ maribus ſociata ſecunde.
Femina damaſcus/domus/ac humus atqȝ pa/
Egyptus/vānus et diphtongus/colus alnus. /pyrus
Aluus cum byſſus/eremus/paradiſus/abyſſus/
Porticus/et methodus/ſynodus/nardus/hiacinthus/
Artus cum delus et carbaſus atqȝ phaſelus/
Coſtus/criſtallus et ciprus/iunge ſmaragdus.
Hoc vulgus/pelagus.quandoqȝ ſit hic paradiſus.

methados methadus

Os grecum ſepe mutatur in us muliebre.

De genere nominū tertie declinationis. Cap.xv.

DICATE neutrum tertie.

Lectio albedo ſiligo.

A verbis cuncta per io. vel nomine ſumpta/
Et nomen do.go.prebens inis in genitiuo
Dona femineis.Mas ordo cardo teredo
Stellio gurgulio cum margo/pugio iungo.
Vnio cum ſocijs/ut ternio conſociabis.
In reliquis mas o.caro ſed mulieribus addo.

mel fel

L neutrum pone.dic ſal hic et hoc retinere.
Et ſol mas dices.cui quod ſit in an bene iunges.

L An

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Neutrum nomen in en eſto.ſed femina ſiren. En flumen
Mas eſt ren cum ſplen/pectenqȝ lien vel hymenqȝ.
Delphin mas eſto.cui quod ſit in on ſociato. In.
Hec ſindon dicas.iunges per que loca ſignes. On.
Que dya ſiue gera componit ſint tibi neutra. dyapaſon
Tantundem neutrum.totidem plurale ſit omne. Em geralogo dion
Ar neutrum ponas:ſed ſit lar cum ſotular mas. Ar calcar
Er ſimul or ſocia maribus.tamen excipe multa. Er aer color
Zinziber atqȝ piper neutris dabis atqȝ papauer Or
Sic dicas verber/iter/ uber.iunge cadauer/
Veſper/ver/ruder/his ſpinter iungito iuger cancer ꝓ morbo
Et ſuber/tuber.ſed femina ſit tibi linter.
Hec dicas arbor. hoc equor/cor quoqȝ marmor ador
Ir pir ſunt neutra:vox gaddir conſocianda. Ir.
Vr neutris iūgas.maribus furfur/lemur addas. Vr
Raro mas murmur.hic et hec vultur quoqȝ turtur.
Hec dat nomē in as. tamen hic ſit vas vadis et mas.
Neutrum vas vaſis.huic fas nefas ſociabis. As
Eſt creſcens mas es:ſed compos femina merces. Es
Magnes atqȝ quies ſeges atqȝ teges. dabit hoc es.
Preter mas verres. tibi cetera ſint mulieres.
Femineis dabis is.hic caulis iunge molaris Is ſedes
Faſcis cum piſcis poſtis fuſtis quoqȝ vectis.
Ignis cum crinis panis callis quoqȝ funis
Vnguis cum menſis amnis cum follis et enſis
Anguis cum collis orbis torquis quoqȝ corbis
Et penis ſentis vermis terriſqȝ ſementis
Glis gliris/ſanguis puluis vomis lapis axis
Atqȝ cinis caſſis.canis hic ſimul hec ſociabis.
Finis cum clunis dubio generi ſociabis.
Hic dat nomē in os.hec glos cos dos.hic et hec bos. Os
Os oris neutris dabis;os oſſis ſociabis:

Et chaos atqȝ melos argos logos annumerantur.
Tempus ulcus — Vs iungas neutro quod oris vel eris genitiuo
Dat.mas eſto lepus.hec des reliquis.dabit hic mus:
Hic dat et hec tibi ſus.hoc virus pus.dat et hic grus.
Neutraqȝ ſunt ius thus rus.his coniungito crus/plus/
Laus fraus puls pones et hyems inter mulieres.
plebs mens ſcops ars — S ſit femina b vel n p vel r ſibi iuncta:
Iunge chalybs ſerpens maribus:mōs fons quoqȝ pons/
Et partes aſſis.torrens ſeps annumerabis. /dens.
Anceps prebebit dubium:ſit adeps ſociatum.
Stirps bona plantauit ſtirpem qui vina creauit.
iudex — E ſuper x tibi dant hic:ſi poliſyllaba fiant.
Hec forfex forpex vibex obexqȝ ſupellex.
Addis ibex carex.dat hic et hec ve ſilex quoqȝ cortex.
lex fax nox nix nux — Hec iunges reliquis.grex mas qȝ calix ſociabis:
Et phornix fenix maſtixqȝ cilix quoqȝ varix
Et ramix thorax predictis annumerabis.
Pars pedis hic calx dat.hec ſed latomus ſibi iungat.

De genere nominū quarte declinatiōis.Capi.xvj.

V dabitur neutris:eſto cornu tibi teſtis.
fructus — Quarte nomen in us dabit hic.dant hec manus idus
Porticus atqȝ tribus arcus et domus aſſociamus.
Hic tenet hec ve ſpecus:illi penus aſſociemus.

De genere nominū quinte declinationis.Cap.xvij.

Species Facies — Femineis ſocia quecunqȝ dabit tibi quinta.
Hic dabit hec ve dies:dant hi tantūmodo plures:
meridies — Si componatur ſemper maribus ſociatur.

De Ethercoclitis.Capitulum xviij. MAG.

e Cce paucis admodū regulis nominū genera ſecundū declinationū ordinem tradidimus:pręter hęc tñ ſunt alia noīa q̄ etheroclita.i.diuerſe declinata dicūt: quorꝫ ſcilicet & genus & inflectio diuerſa reperiuntur:e q̄bus magis uſitata ſequētibus regulis enumerantur.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Iſta ſolent quarta variari ſiue ſecunda
Cum lauro quercus pinus cornus quoqꝫ ficus
His colus atqꝫ domus penus et lacus atqꝫ tumultus
Ornatus paſſus cantus cetus ſpecus ortus.
Is vel us iſta ſuis dices dare compoſitiuis
Cera/iugum/limus/animus/ſimul arma/bacillus/
Et colus/et annus.
Cum norma/neruum/cum freno/collige cliuum.
Vas vaſis ternam tibi dat:plurale ſecundam.
Dat Jeſus um quarto:reliquis u ſemper habeto.
Dat moyſes moyſi moyſen moyſeqꝫ ſexto.
Vis vires/aſtu/natu/ tantūmodo ſexto:
Ambo duoqꝫ notes.flectaſqꝫ domum ſapienter/
Tolle me/mu/primo numero:mi/mis qꝫ ſecundo:
Eſt iocus atqꝫ ioci/ loca baltheus et locus adde.
Dic raſtrum raſtros.ſic celum.ſic quoqꝫ porrum.
Os vel a dat frenum filum clauſtrumqꝫ capiſtrum.
Topica buccolica ſimul intubus arbutus adde.
Paſcua carbaſus altile pergamus atqꝫ ſupellex.
Dic zizauia dicqꝫ georgica rhetoricorum:
Hec primo numero ſunt femina:pluraqꝫ neutra:
Dindima pilea ſupera trenera ſibila iunges
Iſmara gargara menala ſic infernus auerna.
Hec primo numero ſunt maſcula:pluraqꝫ neutra.
Dic ſponſalia millia menia dic ſimul exta
Ilia dic arma ſemper pluralia neutra.
Primates proceres vepres maneſqꝫ penates
Artus maiores trene laceſqꝫ mineqꝫ
Plurali maria tantum tu flectere debes.
Plurali numero tantum tu flectere debes
Inducias latebras thermas iduſqꝫ kalendas
Exuuias nonas ferias nugas quoqꝫ ſcholas

erus p
ſubli/
vl'us
nimis.
us

imbecillis
vl' us iner
mis vl' us
perennis
perennus
enormis.
vel us
decliuis
vel us.

Excubias et diuicias diras quoqꝫ cunas
Stare licet nequeant metro/ tamen hic reſidebunt
Liberi/quirites/facetie/nuptie/nundine/
Inferi cum poſteris et blandicias ſociabis.
Inficias ſic inſidias ſic inferiaſqꝫ
Et tenebras opes furias quoqꝫ reliquiaſqꝫ
Deliciaſqꝫ minas ſenteſqꝫ chelas phaleraſqꝫ
Parcas illecebras nares grateſqꝫ foreſqꝫ
Quis Venetias thebas athenas conſimileſqꝫ.
Omnis Que querunt que diſtribuunt referuntqꝫ negantqꝫ/
Alter Infinita quoqꝫ caſu caruere vocante.

DIS. Num & plura ſunt huiuſce ordinis nomina? MAG. Sunt & quidem multa. ut Quiſquiliæ Exquiliæ: exequiæ: manubiæ: induuiæ. Sed ea oĩa ponere ſuperuacaneũ viſum eſt: cum ex his plurima apud antiquiores recentioresve & in caſibus & numeris reperiant̃ quibus ab aliis carere tradita ſunt. ea quoqꝫ quæ ſupra tradidimus pluralia/nonnunq̃ in ſingulari ſunt reperta. relictis igitur his: ſpeciem ultimum nominis accidens videamus.

De Specie. Capitulum: xix. MAG.

Species — Pecies nominũ duplex eſt: ſcꝫ primitiua & deriuatiua. DIS.
q — Quæ nomina dicuntur primitiuę ſpeciei? MAG. Quę a nullo deriuantur. ut pater mater. DIS. Quæ ſunt deriuatiuę ſpeciei? MAG. Illa q̃ ab aliis deriuantur. quod cũ fiat multis modis: nõ tam neceſſariis q̃ variis: ego tibi ſolum de comparatiuis patronymicis & verbalibus utilioribus dicere ꝑtendo. Et primo.

De Comparatione. Capitulum. xx. DIS.

cõparatio — Vid eſt comparatio? MAG. Eſt rei ad rẽ aſſimilatio. DI.
q — Quibus nominibus accidit cõparatio? MAG. Adiectiuis dũtaxat: quorꝫ ſignificatũ põt augeri aut minui. quorꝫ ſcꝫ vulgari additur noch vł aller. Nam cõparatiuus ꝑ noch: & ſuꝑlatiuus per aller vulgarizandus eſt. Nonnunq̃ vero propria appellatiue capta cõparantur (& ſi improprie) ut nero neronior. Salomon ſalomonior.
cõparationis grad9 — DIS. Quot ſunt comparationis gradus? MAG. Tres. Poſitiu9 comparatiuus & ſuperlatiuus. DIS. Ad horum formationes perge? MAG. Poſitiuus a nullo formatur ſed alij formant̃ ab eo. DI. Quomodo? MAG. Nam omnis poſitiuus aut eſt ſecundę declinationis aut tertię. Si igitur poſitiuus fuerit ſecundę declinationis: cõparatiuus formatur a gtĩo ſingulari addẽdo or in fęminino & maſculino

poſiti

vel us in neutro. Et ſuperlatiuus addẽdo s/& ſimus. ut docti doctior
doctius doctiſſimus. Omnis itaq; ſuplatiuus in ſimus ꝑ duplex ſſ ſcri
bitur. Si autẽ poſitiuus terminať in er: ſuperlatiuus fit a noĩatiuo ꝑ ad
ditionẽ rimus. ut niger nigerrimus. Omnis ſuplatiuus in rimus r ge
minat/dempto plurimus. Excipiũtur bonus melior optimus. Malus
peior peſſimus. Paruus minor minimus. Magnus maior maximus.
Multus plus (in neutro tantum) plurimus. Celſus celſior ſummus.
Dexter dexterior dextimus. Siniſter ſiniſterior ſiniſtimus. Beniuolus
beniuolentior beniuolentiſſimus. Maliuolus maliuolentior maliuolẽ
tiſſimus. Simili modo cõpoſita a facio. ut mirificus magnificus. Sic &
cõpoſita a loquor. ut doctiloquus: breuiloquus vaniloquus. Amicus
amicitior amaciſſimus. Sic pudicus & impudicus. Omnis compara/
tiuus in tior vel in tius t ſeruat: ſi poſitiuus t habeat. ut fortior fortius
aut c ſi poſitiuus habeat c. ut fęlicior fęlicius. Si vero poſitiuꝰ fuerit ter
tię declinationis: tunc comparatiuus formať a datiuo addẽdo or & us
ut forti fortior fortius. Et ſuperlatiuus a genitiuo addẽdo ſimus. ut for
tis fortiſſimus. Cum vero poſitiuus terminatur in r/ſuperlatiuus fit a
noĩatiuo ꝑ additionẽ rimus. ut ſaluber ſaluberrimus. Excipiũtur iu/
uenis iunior/ſenex ſenior/adoleſcens adoleſcentior abſq; ſuperlatiuo
vetus veterior veterrimus. diues ditior (a dis ditis) ditiſſimus. Facilis
facilior facillimus. Sic agilis agilior agillimus. gracilis: humilis: ſimi/
lis & ab his cõpoſita. ut difficilis diſſimilis. quę oĩa habent duplex ll in
ſuperlatiuo. Item ea quæ in eris terminantur & in neutro in e/ſeruant
regulam eorũ quæ in r terminantur. ut Celeber bris bre celeberrimus.
Excipiuntur in utraq; declinatione noĩa in us vel is terminata habẽtia
vocalem ante us vel is. ut pius/dubius/egregius/tenuis/ arduus &c.
quę omnia comparatiuũ ꝓpter nimiũ vocalium hiatum non habent.
Sed ꝓ eo poſitiuum cum aduerbio magis ſumunt. ut magis dubius
magis arduus &c. Horꝫ tñ cõparatiui qñq; inueniuntur/ ocyor ocyſſi
mus ſine poſitiuo. nequã nequior nequiſſimus. Nec lateat ab aduer/
bijs qbuſdã & p̃poſitionibus ꝓ aduerbijs poſitis/cõparatiuũ & ſuper
latiuum cadere. ut ab extra exterior extremus. Supra ſuperior ſupre/
mus. Intra interior intimus. Citra citerior citimus. ꝓpe propior ꝓxi/
mus. Proximior vero a ꝓximus eſt: q̊d coniunctũ ſignificat. Ante an
terior ſine ſuperlatiuo. Pridẽ prior primus. Vltra ulterior ultimus. In/
fra inferior infimus. Poſt poſterior poſtremus. Et a verbo detero de
terior deterrimus. Irregularitatẽ comparationis quo ad ſignificatum
vulgarizando gradus facile depræhendes.

De Patronymicis. Capitulũ. xxi. DIS.

ſ Atis lucide de gradibus cõparationis diſſeruiſti de patronymi/
cis ſi qd habes in mediũ deducas. MA. Nomẽ patronymicũ
dicimus/ quod a ꝓprijs nominibus patrũ auorꝫ fratrũ locorũ

Patrony/
cum

ve deriuatum ſignicat cum genitiuo ſui primitiui filiũ vel nepotem filiam/vel neptim:aut certi loci gentem. DIS. Harum quæſo formationes ſilentio haud prętereas. MAG. Omne patronymicum terminatur aut in des:is as vel ne.

In Es

Patronymicum in des fit a noïe declinationis
- Primę a genitiuo mutando e in a & addẽdo des. ut Aeneę Aeneades. Anchiſæ Anchiſides. Vſu tamen dicitur Anchiſiades.
- Secundę a genitio q termi/natur in
  - I & fit patronymicũ corripiẽdo i & addendo des ut Priami Priamides.
  - II duplex.& fit patronymicũ mutãdo ultimũ i in a:& addendo des ut Menetius Menetij Menetiades.
  - Ei. fit patronymicũ mutãdo ei in i longã & addendo des.ut Pelei Pelides Tidei euphonię cauſa Titides facit.
- Tertię a datiuo addẽdo des.ut Neſtori neſtorides a Neſtor. Inuenitur tñ Scipiades ꝑ ſcipionides.

Et hæc omnia ſunt maſculini gñis & primæ declinationis. ut Anchiſes. Nonnulli tñ ipſa in datiuo & ablatiuo pl'ibus ĩ ibus finiũt. Patro-
Is nymica in is vel as fiunt a patronymicis in des ſubtracta de/ſyllaba.ut
In as priamides priamis:virgiliades virgilias. Dicit̃ tñ eneis ꝑ eneas:& peleis ꝑ pelis. Sic poetę nõnunq̃ patronymicis ſyllabas addunt/demũt aut mutãt. Hæc oĩa ſunt gñis fęminini.& eoꝝ declinatio tradita eſt in-
In Ne ternoĩa tertię declinationis. Patronymica in ne:quę rarius reperiunt̃ fiunt a gtĩo ꝑ additionẽ ne.ut adraſtus adraſtine.nereus nerine. mutãdo ei in i.& ab acriſius acriſione dicit̃ vel acriſine. Omnia habẽt i vel o ante ne:& ſunt gñis fęminini. Et declinãtur ut gręcã in e q̃ in oĩbus caſibus habent e dempto gtĩo q habet es. Et actĩo q habet em vel en. Et tñ de patronymicis:ſine gręca quippe litteratura taliũ & formatiões & inflectiones ſcd̃m ꝑciſionẽ intelligi nequeunt. verbalia videamus.

De Verbalibus. Capitulum.xxij. DIS:

Nomen vetbale O Omen verbale quod dicis? MAG. Quod deſcẽdit a verbo cũ quo & ſimilitudinẽ ſignificatiõis retinet. DIS. Per quẽ modũ fit talis verbaliũ a verbis deſcẽſus? MAG. Per modũ
Or multiplicẽ:eo ꝙ verbalia ſunt diuerſa. Quædã eñ terminãtur in or:
Trix & deſcendunt ab ultimo ſupino mutata u ĩ or.ut doctu doctor. Et hæc de ſe formãt verbalia in trix:ꝑ mutationẽ tor in trix.ut doctor doctrix
Sor Excipitur nutrix q̃d ſcd̃m hãc regulã eſſet nutritrix. Sed verbalia ĩ ſor
Vs ſimiliter formantur ab ultimo ſupino mutãdo u in or.ut luſu luſor.nec de ſe formant verbalia in trix/præter tonſor quod format tonſtrix & expulſor expultrix. Verbale autẽ quod in us terminatur quartę declinationis,ſimiliter ab ultimo ſupino deſcẽdit addita s littera,ut viſu

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

viſus. Sed verbale in io finitū: deſcendit ſimiliter ab ultimo ſupino mu Io
tata u in io. & ſcribitur per t. ut lectu lectio. Excipiuntur verbalia ver
borum primę coniugationis q̃ habēt in ſupino itū vel ctum: nam talia
non terminant̃ in itio vel ctio: ſed atio ut vetatio/p̃ſtatio/cubatio/do
matio/ſonatio/donatio/crepatio/fricatio/ſectio/: tñ frequētius repe
ritur q̃ ſecatio. Sed verbale in tiuus/mutat u ultimi ſupini in i: & aſſu Tiuus
mit uus. ut amatiuus. Verbale in men fit a ſcd̃a p̃ſona pñtis indicatiui Men
mutando s in men. ut regimen. a rego regis. cui ſi addit̃ tum fit re/ Mentum
gimentum. ſic documen documentū &c. Verbalia antē in ax/ab eadē Ax
ſecunda perſona deſcēdunt mutādo ultimā ſyllabā in ax. ut voro vo
ras vorax. Similit̃ fit de ꝟbalibus in ex. ut rex lex latex. Verbalia autē Ex
in bilis mutāt ſecūdę ꝑſonę ultimā litterā in bilis. ut amabilis. Ea tñ q̃ Bilis
ſunt ſecuudę inflectionis mutant e in i. ut docibilis pro docebilis &c.

De Pronomine. Capitulum. xxiij. DIS.

P Ronomē quid eſt? MAG. Pars orationis q̃ pro ꝓprio noīe ꝓnomen
uniuſcuiuſq; rei ponit̃ & certā ſignificat perſonā. DIS. Ob
id ergo ꝓnomē dicitur eo ꝙ ꝓ noīe ponit̃? MAG. Sane q̄dē
infers. DIS. Superflua eſt hęc pars orationis cū loco eiꝰ/noīe ꝓ quo
ponitur uti poſſumus. MAG. Argumentū hoc tu ipſe ſolues ſi cau quare ꝓ/
ſas inuentionis ꝓnominis aīaduerteris. DIS. Quas igitur ob cau/ nomē in/
ſas inuentum eſt ꝓnomen? MAG. Duas ꝓpter cauſas/neceſſitatē uentum
videlicet & cōmoditatē. DIS. Neceſſitatē oſtende. MA. Naꝫ cū
pter ne omnia noīa ex ſupradictis ſint tertiæ perſonæ: demptis vocatiuis qui
ſſitatem ſunt ſecūdę ꝑſonæ/cū verbis primę aut ſecūdę perſonę conſtrui non
potuere: neceſſe ergo fuit reperire ꝓnomina primę & ſecundę perſō
nę quæ huiuſcemodi defectū ſuplerent. DIS. In hoc argumentum
meū ſolutum eſſe intelligo: cum loco ꝓnoīs primę ꝑſonę: nomē pro
quo ponitur: poni poſſit minime. Sed de cōmoditate quid ſentias ex
plana. MAG. Cum eiuſdem rei in oratione ſępius mentionē facere ꝓpter cō
placuerit/loco noīs eius/cōmode pronomine utimur: ne eiuſdē noīs moditatē
repetitio crebra/legentibus aut faſtidiū aut dubium ingerat: dicentes
Aiax venit ad Troiā: & idē fortiter pugnauit. potius q̃ Aiax venit ad
Troiā & Aiax fortiter pugnauit. DIS. Poſſunt ne ꝓnoīa certo cō/
pręhēdi nūero? MA. Poſſunt. DIS. Quot ſunt? MAG. Quin q̄ndecim
decim ſcꝫ ego tu ſui ille ipſe iſte hic is meus tuus ſuus noſter veſter no ſunt ꝓno
nomina ſtras & veſtras/cū ſuis cōpoſitis & cōdeclineis: quoꝝ duo ultima gē mina
entilia tilia dicta ſunt: eo ꝙ gentē ſignificent. ut noſtras: id eſt de noſtra gente
DIS. Quomodo differunt pronomina inter ſe? MAG. Quia
quędam ſunt relatiua: quędā demonſtratiua. DIS. Quæ ſunt re
latiua? MAG. Quæ ad p̄dictę rei memoriā nos remittūt (ut ſunt ꝓnomina
is ſuus ipſe & ſui.) Reliq̄ omnia demonſtratiua ſunt: quia per ipſa ali/ relatiua
quid demonſtramus. Ille vero utrunq; explet officium: pro quoꝝ demōſtra
faciliori memoria hoſce accipe verſus. Is ſuus ipſe ſui referunt: ſed cę tiua

tera monſtrant. Ille refert monſtrat/non facit hoc aliud. Solet & ipſe
nonnunq̄ diſcretiue reperiri. ut finis in ipſo exordio cogitandus eſt.
accidentia DIS. Pronomini quot accidunt? MAG. Septem ſcilicet: ſpecies
pronoīs numerus/figura/perſona/genus/caſus/& declinatio. DIS. Spe/
cies pronominum quot ſunt? MAG. duę primitiua & deriuatiua
DIS. Q uæ & quot ꝓnomina ſunt primitiuę ſpeciei? MAG.
ꝓnoīa pri Octo ſcꝫ ego tu ſui ille ipſe iſte hic is. Reliqua ſeptem ſunt deriuatiuę
mitiua ſpeciei: quia a tribus primis diriuātur. DIS. Per quem modum?
deriuatīa MAG. A genitiuo ſingulari mei. fit meus mea meū. a genitiuo plu
rali noſtrū vel noſtri. fit noſter noſtra noſtrū & nrās. Et a gt̄io ſingula
ri tui: fit tuus tua tuum. & a genitiuo plurali veſtrū vel veſtri: fit veſter
veſtra veſtrū & veſtras. Et a genitiuo utriuſq̄ numeri ſui: fit ſuus ſua
ſuum. Et hæc deriuatiua pſonas duplices poſſidentis ſcꝫ & poſſeſſi im
portant ratione cuius quædam a Donato dicuntur ex utraq̄ parte
(poſſidentis ſcilicet & poſſeſſi) ſingularia. ut meus tuus ſuus. Q uędā
vero pluralia ex utraq̄ parte. ut noſter & veſter. quod quidem de re ſi
gnata intelligitur cum utrobiq̄ vox ſit ſingularis. DIS. Numeri ꝓ
Numerus nominū quot ſūt? MAG. Duo: quēadmodum in noīe dictū eſt. ſui
Perſona tamē utriuſq̄ numeri eſt. DI. Perſonæ ꝓnominū q̄t ſunt? MA.
tres: ſcꝫ prima ſecunda & tertia. DIS. Q uot & q̄ pronomina ſunt
primę perſonę? MAG. Vnum ſcꝫ ego cū ſuis cōdeclineis. DIS.
Q uot ſunt ſecundę perſonę? MAG. Vnum ſcꝫ tu/cū ſuis condecli
neis/& omnibus vocatiuis. DIS. Q uæ & quot ſunt tertię pſonę.
Figura MAG. Omnia alia. DIS. Figuræ ꝓnominū q̄t ſunt? MAG.
ꝓnoīa cō Duę: quēadmodū de noīe dictū eſt. Sed hoc te ſcire volo: ꝓnoīa nō
ponuntur nunq̄ i recto cōponi. ut iſtic iſtec iſtoc ab iſte & hic &c. Egoipſe tuipe
in recto Idem ex is & demū: a q̊ identidem quod aliqn̄ aduerbiū eſt. & freq̄n Idem
in obliq̊ ter ſignificat. Aliqn̄ vero pronoīa in obliquo cōponuntur. ut meme/ Identic
tete/ſeſe/q̄ accuſatiui & ablatiui caſus ſunt. Seſe vero utriuſq̄ numeri
eſt. Eccum eccam eccos eccas: ab ecce & eum eam eos eas: pro ecce eū
eam: ecce eos eas. Ellum ellā ellos ellas. ab ecce & illum illos illas illā
Dicimus & meiipſius tuiipſius ſuiipſius: meipſum teipſum ſeipſuꝫ &c.
Sunt p̄terea ſyllabę quędam q̄ pronominibus adijciuntur. ut met/te
ce/pte. DIS. Q uibus pronominibus adijcitur met? MA. Ego met
& ſuis obliquis. ut egomet meimet &c. Similiter obliqs tu. demptis tn̄
genitiuis pluralibꝰ. ut tuimet tibimet: additur & ſui. ut ſuimet ſibimet
ſemet. Et quandoq̄ pronominibus tertiæ perſonæ. ut ipſemet. DI.
Q uibus pronominibus additur te? MA. Huic ꝓnomini tu. ut tute Te
cui poſtea addit̄ met. ut tutemet. in ntīo & vtīo ſolum. DIS. Q ui
bus autem adijcitur ce? MAG. Omnibus caſibus pronoīs hic hęc Ce
hoc in ſ deſinentibus. ut huiuſce hoſce haſce hiſce dicimus & illiuſce
iſtiuſce. & Therentiꝰ illācine protulit. DIS. Q uibus pte adijcitur Pte
MAG. His q̄nq̄ ablatiuis mea tua ſua noſtra veſtra, dicēdo meapte

tuapteſuapte noſtrapte & veſtrapte.inuenitur & ne pronominibꝰ in/ tertogatiue addita.ut hoccine eſt humanũ factũ? id eſt hoc ne? Simi/ liter & iſtis dictionibus quis & qui (quas Donatus inter pronoĩa po/ ſuit) varie ſyllabę adijciuntur: De quibus hæc nota metra. Cum quis nãqꝫ piam ſine qui coniunge putaſquã. Dã vis cũqꝫ libet: q ſine qs re tinet.ut quiſnam? q̃nã? quodnã vel quidnam: quiſqꝫ quęqꝫ quodqꝫ quiſpiam quępiam quodpiã vel quidpiã. Quiſputas quęputas q̊d/ putas. Quiſqꝫ quęqꝫ quodqꝫ vel qdqꝫ. Quidã quędã q̊ddã vel qd/ dam in neutro per dd duplicatum. Quiuis quęuis quoduis vel quid uis. Quicunqꝫ quęcunqꝫ quodcunqꝫ. Quilibet quęlibet quodlibet vel quidlibet. Componitur & unus cum quiſqꝫ dicendo unuſquiſqꝫ. & quis cum ſi.ut ſiquis.cum ne.ut nequis.cum alius.ut aliquis/cum re.ut reliquis/cum nũ.ut numquid/cum quis.ut quiſquis quęqꝫ q̊d/ qꝫ.cum en.ut enquis enqua enquod vel enquid. DIS. Genera pro nominũ quot ſunt? MAG. Quinqꝫ ſcilicet maſculinum/fœmini/ num/neutrum/cõmune/& omne. DIS. Quæ pronomina ſunt maſculini generis? MA. Ille ip̃e iſte hic is noſter veſter meus tuꝰ & ſuus. DIS. Quæ ſũt fęminini generis? MAG. Illa ipſa iſta hęc ea noſtra veſtra mea tua ſua. DIS. Quæ ſunt neutri generis? MAG. Illud ipſum (nec dicitur ipſud.antiquitus em̃ dicebat̃ ipſus ipſa ipſum) iſtud hoc id noſtrnm veſtrum meum tuũ ſuum. DIS. Quæ ſunt cõmnnis generis. MAG. noſtras & veſtras. DIS. Quæ ſunt omnis generis? MAG. Ego tu ſui. DIS. Caſus ꝓno minũ quot ſunt? MA. Sex: qui & noĩm tñ Quattuor exceptis pro noĩa nulla vocabis.tu meus & noſter noſtras hęc ſola vocant̃. DI. Declinationes ꝓnoĩm q̊t ſunt? MAG. Hæ quæ ſequuntur. Scien/ dum tamen pronominibus in declinando articularia non p̄poni.

Ne?. — Quis & Qui — Caſus — declinatio.

Ego mei vel mis mihi me a me		non nrm̃ vel nrĩ nob̃ nos a nob̃	
Tu tui vel tis tibi te o tu a te	In plĩ	vos vrm̃ vel vrĩ vobis vos o	
Sui ſibi ſe a ſe		Sui ſibi ſe a ſe. (vos a vobis	
Ille illius illi illum ab illo		Illi illoꝝ illis illos ab illis	
Illa illius illi illam ab illa	In plĩ	Illæ illarum illis illas ab illis	
Illud illius illi illud ab illo		Illa illorum illis illa ab illis	

Simili modo declinatur Ipſe ipſa ipſum. Iſte iſta iſtud.

Hic huius huic hunc ab hoc.		hi horum his hos ab his.	
Hæc huius huic hanc ab hac	In plĩ	hæ harum his has ab his.	hi & his p̄
Hoc huius huic hoc ab hoc		hæc horũ his hæc ab his	ſimplex i
Is eius ei eum ab eo.		* ei eorum eis eos ab eis	& hæ per
Ea eius ei eam ab ea	In plĩ	Eę earum eis eas ab eis	ſimplex ę
Id eius ei id ab eo		Ea eorum eis ea ab eis	ſcribitur

* q̊d ii dici deberet. Similiter & in datiuis & ablatiuis pluralibꝰ iis unũ idem in nominatiuo plurali habet iidem in datiuo & ablatiuo eiſdem vel iiſdem.

Meus mea meum Tuus tua tuũ Suus ſua ſuum declinantur ſicut albus alba album. Excepto ꝙ meus habet in vocatiuo mi.

Noſter noſtra noſtrum Veſter veſtra veſtrum declinantur ſicut niger nigra nigrum. Noſtras & veſtras declinantur ſicut ciuitas.

Quis vel qui cuius cui quem a quo vel a qui
In ſꝫri Quæ vel qua cuius cui quam a qua vel a qui
Quod vel quid cuius cui quod vel quid a quo vel a qui
Qui quoꝝ quis vel quibus quos a quis vel a quibus.
In pl'i Quæ quarũ quis vel quibus quas a quis vel a quibus
Quæ vel qua quoꝝ qs vel qbus q̃ vel q̃ a quis vel a qbus.

Sic & eoꝝ compoſita p̃ter qſquis in noĩatiuo/qdquid in accuſatiuo & quoq̊ in ablatiuo. Siqs reliquis aliquis nũquis in feminino in noĩatiuo habent a. ut ſiqua reliqua nũqua &c. Iſtic iſtec iſtoc declinãtur ſolũ in caſibus ubi c retinent dempto datiuo ſingulari. hic & hęc noſtras veſtras & hoc noſtrate veſtrate. genitiuo huius noſtratis veſtratis: ſicut nomina tertię declinationes in as.

	Eccum	Eccos	Ellum	Ellos
In ſꝫri	in pl'i	in ſꝫri	in pl'i	
	Eccam	Eccas	Ellam	Ellas

Hæc de pronomine conſequens eſt ut verbum percurramus.

Verbum

De Verbo. Capitulum. xxiiij. DIS.

Quid eſt verbũ? MAG. Eſt pars orationis cũ tpibus & modis ſine caſu agere aliquid/aut pati/aut neutrũ ſignificans. Dicta eſt autẽ hęc pars orationis, verbum: eo ꝙ aere verberato lingua formet̃. DIS. Ea ratione omnis pars oratiõis verbũ dici ſolet. MA Sane quidẽ hęc tamẽ pars oratiõis per excellentiã ſibi hoc nomẽ vendicabit: quia eo frequentius utimur cũ ſine verbo perfecta cõſtitui nõ poſſit oratio. Eius autẽ naturam nõ tam definitiõe q̃ diuiſione cognoſcemus.
verba ſubſtantiua Vnde oẽ verbũ aut eſt ſubſtantiuũ/vocatiuũ/vel adiectiuũ. Et rurſus ỽba ſuſtantiua tria ſunt: ſcꝫ ſum fio & exiſto.
vocatiua Vocatiua quoqꝫ ſunt ſcꝫ nũcupor appellor vocor nominor & dicor. Reliq̃ ỽo oĩa adiectiua ſunt. Ex qbus tñ aliq̃ ſil'em vim hñt cũ ſubſtãtiuis & vocatiuis de qbus infra. Et amplius adiectiua ſunt duplicia: ſcꝫ pſonalia & impersonalia. DIS. Quæ ỽba ſunt pſonalia? MA. Quæ in pñti
pſonalia verba indicatiui teminant̃ in o vel in or (defectiuis & anormalis exceptis de quibus infra) ut amo/loquor/ & coniugant̃ p tres perſonas. Et hæc
actiua rurſus ſunt duplicia ſcꝫ actiua & neutra. Actiua quidẽ oĩa ſũt quibus conueuienter addi poteſt ille accuſatiu⁹ Ioannẽ. & poſũt vulgarizari p wird. ut amo Ioannẽ/ſequor Ioannẽ/amor ich wird lieb gehebt/ſequor ich wird nachgeuolgt.
Neutra Neutra ỽo ſunt qbus accuſatiu⁹ Ioannẽ addi nõ põt: nec vulgare wird recipiũt. ut ſto/luctor. nõ em̃ dicimus ſto Ioannẽ/luctor Ioannẽ. DIS. Quæ ſunt impſonalia? MA.
impſona. quę in pñti indicatiui terminant̃ in tur vel in t. Et ſolũ in tertijs pſonis

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

coniungantur ut ſtatur/accidit/Hęc autē rurſus diuerſa ſunt:quia oĩa
imꝑſonalia in tur ſunt paſſiua:& vulgarizant̃ per man.ut ſtatur man
ſtat/vel es ivirt:ut ſtatur es ivirt geſtanden. Sed imꝑſonalia in.t.ſunt
actiua.& vulgarizantur per es/ ut licet es zimpt. Excipiunt̃ imꝑſona
lia in.t.q̃ deſcendũt a facio:cũ cõponit̃ cum alijs dictionibus ꝙ ꝑpõe
ut bene fit/ſatis fit/male fit quę paſſiua ſunt. DIS.a quibus verbis
deſcenduntimꝑſonalia. MAG. ab actiuis/neutralibus/tm̃ dempto
miſeret.q̊d venit a verbo deponētali miſereor. DIS. Verbo quot
accidũt? MAG. octo ſcz genus:numer⁹:figura:tempus:ꝑſona:mo ℣bi accña
dus:cõiugatio:& forma. DIS.Gña verborũ q̊t ſunt? MAG.quĩ
ꝙ.ſcz actiuũ:paſſiuũ:neutrũ:cõmune:& depones. DIS.quod ver
bũ eſt actiui gñis? MAG.quod terminat̃ in o & accipiẽs r facit ex ſe
paſſiuũ ut amo/amor. DIS.q̊d verbũ eſt paſſiuũ? MAG.q̊d ter
minat̃ in or/& dempta lrã r redit in ſuũ actm̃.ut amor/amo. DI.q̊d
verbũ eſt neutrũ? MAG.q̊d terminat̃ in o:nec põt accipe r & facere
ex ſe paſſiuũ.ut ſto/ſtor nõ dicit̃.& hęc ſunt aut neutra pura.ut ſto/aut
ſubſtantiã:ut ſum(q̊d ſolũ nõ terminat̃ in o)Aut neutro paſſiua:ſic di
cta quia in ptõ & tpibus formatis inde habent vocẽ paſſiuã.in pręſen
ti tm̃ & inde formatis neutralẽ ſeruant inflectionẽ.ut ſunt audeo cum
ſoleo fio quoꝙ gaudeo fido.prãdeo mereo ꝑdictis ſimul annumera
bis/aut paſſiua neutra. Sic dicta qa ſub voce neutrali paſſiuã habent paſſiuum
ſigcationẽ.ut ſunt vapulo veneo exulo fio. DIS.quod verbum eſt neutrum
cõe? MAG.q̊d in or deſinit/nec r dimittit:actionẽ & paſſionẽ ſigni
ficans.ut ſunt largior experior veneror moror oſculor hortor.cri/
minor amplector interpretor hoſpitor adde. DIS.quod verbũ eſt
deponens? MAG.q̊d in or deſinit/nec r dimittit actionẽ vel paſſi
onẽ ſignificãs.ut luctor loquor & ſilia. DIS.numeri verborꝫ quot
ſunt? MA.de nũero & figura verborꝫ dicendũ eſt ut in noĩe. DI. numerus
Tꝑa verborũ quot ſunt? MAG.quinꝙ ſcz.pñs ptm̃imꝑfectũ ptm̃
ꝑfectum:ptm̃pluſꝙꝑfectũ:& futurum. DIS.ꝑſonę verborꝫ quot tempus
ſunt? MA.tres.ſcz.prima:ſecũda:& tertia. DIS.modi verborum
q̊t ſunt? MA.quinꝙ ſcz.indicatis:impatiu⁹:optatius:cõiunctius:
infinitiuus.q longe ab imꝑſonali differt.Ille em̃ ſine verbo adiuncto
ꝑfectũ ſenſuz nõ gñat:ſed verbũ imꝑſonale.ut amare & amat̃. DI.
Cõiugatiões verborꝫ quot ſunt? MAG.Cõiugatiões verbou regu cõiugatio
lares ſunt q̃ttuor ſcz prima:ſecũda:tertia:& quarta. DIS.quod ver
bum eſt primę cõiugatiõis? MA.quod habet a longã an̄ re in infi
nitiuo:vel ri:ut amare/amari. DI.Quod verbum eſt ſecũdę con
iugatiõis? MA.quod habet e longam ante:re:vel:ri:in infinitiuo. ſecunda
ut docere:doceri. DIS.Quod verbũ eſt tertię cõiugatiõis? MA
quod habet e breuem ante:re:in infinitiuo:vel i ſolam ſine r.ut legere
legi. DIS.Quod verbũ eſt quartę cõiugatiõis? MA.quod ha/
bet i longam ante re vel ri in infinitiuo.ut audire:audiri.hoc autem quarta.

facilius deprehendes ſi uniuſcuiuſq; cōiugationis formam cum regulis mox ſubiungendis memoriȩ repoſueris, prȩterita & ſupina (quȩ magis variant) ſecundū regulas formabis. Et quinq; tempora a tenore p̃teriti deriuabis, unde Ram ſem rim ro ſe formabit prȩteritumq;.

De prima coniugatione Regule. Capitulum viceſimumquintū. De Preteritis.

X as fac aui. preter dedit et ſtetit a ſto.
amaui. e Et cubui/plicui/micui/fricui/ ſecuiq;
Et domui/ſonui/tonui/crepui/vetuiq;/
Iuuo Cum iuui/laui/necui/dic atq; necaui.
lauo neco Datq; xui nexo. cubui dic atq; cubaui.
cubo Aui dimico dat vel ui: ſic increpo format.
Aui preteritum plico dat cum nomine iunctum: m̃ tipl
Hoc ſine prebet ui: tamen et reperitur in aui.
Confrico cum refero: formantur ſepe per aui. replico
Stoq; ſtitiq; ſtitum dat natis: excipe circum: circūd resto

Nota Do cum compoſitis huius inflectionis, corripit da, ut circundare; media correpta, peſſundare: venundare.

De Supinis

amatum Aui preteritum ſemperq; ſupinat in atum:
Sed lauo dat lotum/ iuuo iutum/ potoq; potum/
Doq; datum dat/ſtoq; ſtatum/ nexo quoq; nexum.
Sonitum Quod dat ui dat itum. frictum/ſectum quoq; nectum.

De Supinis deponentalium.

Luctor luctatum Atum prima dabit per deponentia ſemper.

Forma Primæ coniugationis in Actiuo

In Indicatiuo

	Preſenti Amo amas amat		Amamus amatis amant
	prō impfecto amabā bas bat		Amabamus amabatis bant
In ſ;ri in	prōpfecto amaui uiſti uit.	In pl'i	Amauimus uiſtis erūt vel ere
	prōpluſq;pfecto amauerā as at		amaueramus eratis erant
	Futuro Amabo amabis bit		Amabimus amabitis bunt

In Imparatiuo

In ſ;ri in	P̃nti ama & caret prima pſona		amemus amate ament
	Futuro amato tu amato ille	In pl'i	amemus atote anto vl' antote

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

In Optatiuo utinam

pñti & ptõ ĩperfecto amarẽ ares aret	In pl'i	amaremus etis ent	Signa optatiui
ptõ pfecto & pluſq̃ amauiſſẽ ſſes ſſet		amauiſſemus etis ent	ꝙ/ut/q̃renus/ne
Futuro amem ames amet		amem⁹ ametis ament	

In Coniunctiuo Cum.

Pręſenti amem ames amet		amemus ametis ament	Signa cõiunctiui
ptõ ĩpfecto amarem res ret		amaremus amaretis amarent	cũ/dum/
ptõ pfecto amauerim ris rit	In pl'i	amauerimus eritis amauerit	q̃m/ niſi/
ptõpluſq̃ amauiſſem ſſes ſet		amauiſſemus uiſſetis uiſſent.	ſi/ q̃uis/
Futuro amauero ris uerit		amauerimus ueritis uerint	licet / q̃ q̃ : donec priuſquã.

In Infinitiuo qui eſt ſine numeris & perſonis.

In præſenti & preterito impfecto amare : pto pfecto & pluſq̃ pfecto amauiſſe. Futuro amatum ire vel amturum eſſe.

Verbum Imperſonale.

In ĩdicatiuo ĩ:
- pręſenti amatur
- preterito imperfecto amabaẗ
- ptõ perfecto amatum eſt vel fuit.
- pręterito pluſq̃/amatum erat vel fuerat
- Futuro amabitur.

In ĩpatiuo ĩ:
- Præſenti ametur
- Futuro amator.

In Optatiuo utinã in:
- Pręſenti & ptõ impfecto amaretur
- ptõ pfecto & pluſq̃/amatũ eſſ; vel fui.
- Futuro amaretur

In Coniunctiuo cũ ĩ:
- Pręſenti ametur
- pręterito imperfecto amaretur
- pręterito perfecto amatũ ſit vel fuerit.
- pręterito pluſq̃/amatũ eſſet vel fuiſſet.
- Futuro amatum erit vel fuerit.

In Infinitiuo in:
- Pręſenti & pręterito imperfecto amari.
- ptõ pfecto & pluſq̃/ amatũ eſſe vl' fu.
- Futuro amatum iri

Gerundia amandi amando amandũ.

Supina amatum amatu.

Participia:
- Pręſens amans
- Futurum amaturus.

Forma primæ coniugationis in Paſſiuo.

In indicatiuo

Pręſenti amor amaris vel amare amatur.
ptõ impfecto amabat amabaris vel amabare amabatur/
In ſꝫri in ptõ pfecto amatus ſum vel fui/ es vel fuiſti/eſt vel fuit.
ptõ pluſqꝫ.amatꝰ erã vł fuerã eras vel fueras erat vel fuerat
Futuro amabor amaberis vel amabere amabitur.

Pręſenti amamur amamini amantur
prętetito imperfecto amabamur amabamini amabantur/
In plři in ptõ pfecto amati ſumus vel fuimꝰ eſtis vel fuiſtis ſunt &c.
ptõ pluſqꝫ.amati eramꝰ vel fueramꝰ eratis vel fueratis &c.
Futuro amabimur amabimini amabuntur.

In imparatiuo

n ſꝫri in Pręſenti amare ametur. In plurali Amemur amemini amentur.
Futuro amator tu amator ille amemur amaminor amãtor.

In optatiuo utinam

In ſꝫri in Pñti & ptõ ĩpfecto amarer eris &c. amaremur emini amarentur/
ptõ pfecto & pluſqꝫ.amatꝰ eſſẽ &c. amati eſſemꝰ vel fuiſſemus &c. In pł
Futuro amer eris vel ere etur amemur amemini amentur.

In coniunctiuo cum

Pręſenti amer eris vel ere etur. amemur amemini amentur/
In ſꝫri in ptõ ĩpfecto amarer eris vel ere etur amaremur amaremini rentur.
ptõ pfecto amatꝰ ſim vel fuerim &c. amati ſimus vel fuerimus &c. In pł
ptõ pluſqꝫ.amatꝰ eſſem vel fuiſſeꝫ &c. amati eſſemus vel fuiſſemus
Futuro amatus ero vel fuero eris &c. amati erimus vł fuerimus &c.

In infinitiuo

Præſenti & prętetito imperfecto amari
In Prętetito perfecto & pluſqꝫ.amatum eſſe vel fuiſſe/
Futuro amatum iri.

Participia
Prętetitum amatus
Fururum amandus.

DIS.Quare Imparatiuus caret prima perſona in ſingulari & non in plurali? MAG.Quia nemo ſibiipſi ſoli imperat:ideo caret prima perſona in ſingulari:ſed poſſumus nobis ipſis cũ aliis imperare:ideo habet primã in plurali. Capitur tamen Imperatiuus frequenter depͣcatiue:cum inferiores ſuperioribus loquantur. Imperatiuus etiã pręteritum nõ habet:quia ad pręteritũ nõ eſt conſiliũ/imperiũ/aut depͣcatio. Pręter hæc operepręcium eſt ut omnes perſonas ſingulos p modos & tempora vulgarizes: uti iam a me audiſti. Et non modo p verba huius inflectionis:verumetiam per omnia ſequentia. Id eñ quaꝫ

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS cum latinitati conducat experientia docebit.

De Secunda Coniugatione. Cap. xxvj.

De Preteritis.

E veo forma vi. ferbere bui facit aut vi. — Moueo moui Ferueo Ferbeo
d Connixi vel conniui conniueo format.
Illud format ui cuius non eſt veo finis.
Nil vieo. cieo ciui. quieoqȝ quieui.
Sueui vel ſuetus. iuſſi/ſorpſiqȝ buiqȝ/
Luxi vel mulſi riſi ſuaſi ſimul arſi.
Stridi/ſedi/vidi/dicqȝ pependqȝ ſpopondi.
Atqȝ toton/momor/et gauiſus. iungitur auſus:
Prandi pranſus dic. auxi/luxi/ſimul alſi/
Fulſi cum mulſi. dic urſi. iungito turſi.
Cum terſi/fleui/leui/pleui. ſed oleui/
Aut olui/cleui/ſolitus/manſi/neo neui.
Dans a per i maneo dat ui. careatqȝ ſupino.
Nil liqueo/torſi/dic heſi. meſtus ui dat.

De Supinis.

At veo vi per tum. cautū/fautum/vel adultū.
d Que dant preterita per ui caruere ſupinis:
Ni faciant in itum. teneo tentum quoqȝ doctum
Cenſeo dat cenſum: ſed itum ſua compoſitiua.
Miſceo dat mixtum/frictum vel frigeo nullum.
Pauca ſupinantur preter ſex neutra ſecunde.
Dat pateo paſſum/ careo caritum quoqȝ caſſum.
Pareo prebet itum/licet ac doleo/ taceoqȝ
Format itum doleo noceo placeo ſoleoqȝ
Et valeo valitum. ſic format torreo toſtum.
Di. ſi. ſum. xi. ctum. ſed tum dat ſorbeo vel ptum.
Dic tamen indultum vel ſum. mulſum quoqȝ mulctū
Dic ſedeo ſeſſum. tortum torſum. quoqȝ gauſum.

De Supinis Deponentaliũ.

Altera curtat itum. tueor tutum. miſereri
miſertum Dat ſertum. reriqꝫ ratum. fateor quoqꝫ faſſum.
Nil medeor format. mereor merui meritum dat.

Sequitur forma ſecũdę coniugationis in Actiuo.

In Indicatiuo

	Doceo doces docet		docemus docetis docent
	docebam bas bat		docebamus batis docebant
In ſꝫri	docui docuiſti it.	In p̃ri	docuĩus docuiſtis erũt vł ere
	docueram ras rat		docueramus eratis erant
	docebo docebis bit.		docebimus docebitis ebunt.

In Imparatiuo

In ſin gulari	doce doceat docetotu/cetoille	In plu rali	doceamus docete doceant doceãus cetote ento vł entote

In Optatiuo utinam

	docerem res ret		doceremus ceretis cerent
In ſꝫri	docuiſſem ſſes ſſet	In p̃ri	docuiſſemus ſſetis ſſent
	doceam ceas ceat.		doceamus doceatis doceant

In Coniunctiuo Cum

	doceam ceas ceat		doceamus doceatis doceant
	docerem ceres ceret		doceremus doceretis docerẽt
In ſꝫri	docuerim ris rit	In p̃ri	docuerimus cueritis cuerint
	docuiſſem ſſes ſſet		docuiſſemus ſſetis ſſent
	docuero ueris cuerit		docuerimus cueritis cuerint.

In Infinitiuo

In pręſenti & ptõ imperfecto Docere/ptõ perfecto & pluſquãperfecto Docuiſſe/Futuro Doctum ire/vel docturum eſſe.

Verbum Imperſonale.

In Indicatiuo.

	Pręſenti docetur		
	ptõ impfecto docebatᷣ		pręſenti doceatur.
In ſꝫri	ptõ pfecto doctũ eſt &c.	Impatĩo	
	ptõ pluſq̃ꝫ doctũ erat vł fuerat		Futuro docetor.
	Futuro docebitur		

Optatiuo utinã in:
Pręſenti & ptõ impfecto doceretur
ptõ pfecto & pluſq̃ꝫ doctũ eſſet vł fuiſſet
Futuro doceatur.

In Coniunctiuo cum in
Præſenti doceatur.
Preterito imperfecto doceretur.
preterito pfecto doctum ſit vel fuerit.
ptō pluſq̄pfecto doctū eſſet vel fuiſſet
Futuro doctum erit vel fuerit.

Infinitiuo in
Præſenti & ptō imperfecto doceri
ptō pfecto & pluſq̄ doctū eſſe vl fuiſſe
Futuro doctum iri.

Participia preſens ut docens. Futurum docturus Gerundia docendi docendo docendum. Supina doctum doctu.

Forma ſecunde cōiugatiōis in Paſſiuo

In Indicatiuo

Doceor doceris vel ere etur — docemur docemini docentur
docebar baris vel bare batur. — docebamur bamini bantur
In ſ3ri doctus ſum vel fui es &c. — In pl'i docti ſumus vel fuimus &c
doctus erā vel fuerā eras &c. — docti eramus vel fuerāus &c.
docebor beris vel bere bitur — docebimur bimini buntur

In Imparatiuo

In ſ3ri In ſ3ri pñti docere doceatur Futuro docetor tu docetor ille.
In pl'i pñti doceamur amini antur Futuro doceamur eminor entor.

In Optatiuo utinam

Docerer docereris vel ere etur — doceremur emini entur
In ſ3ri Doct9 eſſem/vel fuiſſe3 eſſes — In pl'i docti eſſemus vel fuiſſemus.
Doceor docearis vel are atur — doceamur amini antur

In Coniunctiuo Cum

Docear aris vel are doceatur — doceamur doceamini antur
docerer eris vel ere doceretur — doceremur doceremini ent.
In ſ3ri. doctus ſim vel fuerim ſis &c. — In pl'i docti ſimus vel fuerimus &c
doctus eſſem vel fuiſſem &c. — docti eſſem9 vel fuiſſemus &c
Doctus ero vel fuero eris &c. — docti erimus vel fuerimus.

In Infinitiuo

In
præſenti & preterito imperfecto doceri.
preterito pfecto & pluſq̄pfecto doctus eſſe vel fuiſſe
Futuro doctum iri.

Participia
Præteritum doctus.
Futurum docendus.

De tertia Coniugatione. Capitulum. xxvij.
De Preteritis.

licio allicio — Ic feci. ieci. lexi. ſpexi. quoqꝫ fodi.
d Fugi cum cepi. rapui. ſapuiqꝫ cupiui.
Et quaſſi/cuſſi/peperi/ſimul elicuiqꝫ.
accuo: arguo — Semper uo dat ui. preter ſtruxi quoqꝫ fluxi.
Pluui ſiue plui
Dic ſcripſi. nupſi. lambi. ſcabiqꝫ. bibiqꝫ — Atqꝫ ſcobi.
Dic dixi duxi. vici. paui quoqꝫ creui.
Noui. peſco cui. didici. nil gliſco. popoſci.
ico — Ici conquexi/parſi dic atqꝫ peperci.
pando pandi — Do dat di preter raſi/vaſi quoqꝫ leſi.
Roſi cum luſi/truſi/clauſi quoqꝫ plauſi/
Cedo cecidi/cedoqꝫ ceſſi/iunge pepedi/
Findo fidi dat/ſcindo ſcidi quoqꝫ fudi.
Prendo didi/cecidi/tutudi/fidoqꝫ fiſus
Tendo tetendi/pendo pependi/ſidoqꝫ nil dat.
A do compoſita terne dant di geminatum.
Sic dabit abſcondo vel di. ſi diuido format.
Go dat xi per x. preter ſparſi quoqꝫ verſi/
Merſi cum terſi/legi/fregi ſimul egi.
A lego xi tria dant: intelligo/diligo/negli:
Dant tango tetigi/pepigi/dant pango paciſci:
Iungere dat pegi: canto panxi/ſtimulare
Dant pungo pupugi/punxi punctos numerando.
Formabit traxi traho/formabit veho vexi.
ut colo — Lo dat ui. preter pepuli/cecului/ fefelli/
Salli cum pſali/vulſi/vellique tuliqꝫ
ut gemo. — Mo dat ui. preter emi/preſſi quoqꝫ dempſi/
a pmo demo como promo ſumo. — Compſi cum prompſi/ ſumpſi.
Dic poſui/genui/cecini/tempſi quoqꝫ ſtraui.
A cano compoſita per ui formantur et entum.

a pello
Lo lo fallo
llo ſallo
pſallo &
Mo tollo
a pono
No gno can
tẽno ſte
no

mo ſi/ Spreui cum creui/ſiui/leui quoqꝫ liui.
lino Dic ſtrepui/ſcopui/rupi/repſi quoqꝫ clepſi/
Scalpſi cum ſculpſi/carpſi/tu iungito ſerpſi. Po
Formabit liqui linquo. format coquo coxi. Quo.
Geſſi/dic uſſi/verri/verſiue/cucurri. Ro gero & ro uro curro quæro
Triui queſiui. ſeui ſero dat ſeruiqꝫ.
Atqꝫ tuli fero dat. nil vel furui furo format:
So format ſiui. ſi viſo/capeſſo/faceſſo. So. ut laceſſo
Pinſo ſui format. Dat necto pecto xui. x. cto flecto ſter
Dic flexi plexi. Dic ſtertuit. addito verti. To to uerto
meſſui Datqꝫ ſeui meto. dat tiui peto. mittoqꝫ miſi.
Siſto ſteti neutrum. ſtatui dat tranſitiui dum.
Solui cum volui. dic caluiqꝫ viuoqꝫ vixi. Vo
Nexo xui per x formabit: iungito texo. Xo

De Supinis.

o titū. Bi vel ui dat itum. dat vi tum. demitur inde.
Raptum/conſultum/cultum/textum quoqꝫ ſertum.
Et piſtum/meſſum/pexum/necto quoqꝫ nexum.
Occultum/queſtum. tibi ſincopa format et altum.
Dicqꝫ ſatum/paſtum. ſoluo vel voluo dat utum.
Ag vel cognoſco dat itum. ſic inſero conſer. inſitū conſitū a cōſero
nſuo Vo perui dabit utum. dic ruitumqꝫ rutumqꝫ.
Ci vel gi. cum qui vel xiqꝫ ſupina dat inctum.
Dic factum/iactum/victum/tactum/ ſimul actum.
Diſcoqꝫ poſco citum. fugitum fictum quoqꝫ fractum.
Mictum cum pictum: rictum: coniungito ſtrictum.
Et fixum fluxum frixum. ſeu dicito fluctum.
Cum flexum pexum vel plexum. iungito nexum.
Dant pepigi pegi pactum/panxi quoqꝫ nullum.
Di. cum li. ri. ſi. cum ti. dat ſumqꝫ ſupino.
Dic ſciſſum fiſſum paſſum ſeu dicito panſum.
Cum cuſſum ceſſum foſſum. tutudi quoqꝫ tuſum.

Stum dat edo vel ſum. ſed itum dant a date nata.
Abſcondoqꝫ ſimul dat itum vel ſumqꝫ ſupino.
Tentum vel tenſum: peperi partum paritumqꝫ
Dic falſum: pulſum: culſum: latum quoqꝫ ſalſum:
Excelſum/vulſum/curſum/cauo iungito cautum.
Dic tortum: torſum: geſtum: miſſum ſimul uſtum.
Mi pi pſi dabo ptum: tamen dicito captum.

De Supinis Deponentalium.

Diſce ſupina dare per deponentia terne:
Actiui finge vocem. formaqꝫ per ipſam
Mortuus et greſſus/paſſus/fretus quoqꝫ fructus:
Et fruitus. tuitus: lapſus: naſcor quoqꝫ natus:
Iratus iungo/pactus ſimul atqꝫ profectus:
Vltus cum nactus/expertectus vel adeptus:
Addito cōmentus/ſimul oblitus quoqꝫ faſſus:
Fungor habet functus formant loquor et ſequor utum:
Queſtus cum niſus ſeu nixus/iungitur uſus.
Nil format veſcor/nil formabit reminiſcor.

Sequitur forma tertiæ Coniugationis
In Indicatiuo

	Præſenti lego legis legit		legimus legitis legunt
	ptō impfecto legebā bas bat		legebam⁹ legebatis legebāt
In ſīgri In	ptō pfecto legi legiſti legit	In pl'i	legimus legiſtis eruntvel ere
	ptō pluſ. legeram legeras at		legeramus legeratis legerant
	futuro legam leges leget.		legemus legetis legent.

In Imparatiuo

In ſin-	In Preſenti lege legat.
gulari	In Futuro legito tu legito ille.
In plu	legamus legite legant
rali	legamus itote/unto vel untote

In Optatiuo utinam

	pn̄ti & ptō ipfocto legerē es et		legeremus legeretis legerent
In ſīgri In	ptō pfecto & pluſ. legiſſē es et.	In pl'i	legiſſemus legiſſetis legiſſent
	Futuro legam legas legat		legamus legatis legant

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

In Coniunctiuo Cum.

Præſenti legam legas legat legamus legatis legant
ptõ ĩpfecto legerem es et legeremus legeretis legerent
ptõ pfecto legerim legeris it. In plri legerimus legeritis legerint
ptõ pluſq̃ legiſſem ſſes ſſet. legiſſemus legiſſetis legiſſent
Futuro legero legeris legerit legerimus legeritis legerint

In Infinitiuo

Præſenti & prẹterito imperfecto legere.
In Præterito perfecto & pluſq̃ perfecto legiſſe
Futuro lectum ire vel lecturum eſſe

Verbum Imperſonale In Indicatiuo

Præſenti legitur
ptõ imperfecto legebatur pñti & ptõ ĩpfecto legeretur
In ptõ pfecto lectũ eſt vel fuit Optatio ptõ pfecto & pluſq̃ lectũ eſſ3
ptõ pluſq̃ lectũ erat vel fuerat Futuro legatur (vel fuiſſet
Futuro legetur.

præſenti legatur
præſenti legatur ptõ impfecto legeretur
Cõiunctiuo Cũ ptõ pfecto lectũ ſit vel fuerit.
Futuro legitor ptõ pluſ. lectũ eſſet vel fuiſſet
pñti & ptõ ĩpfecto legi Futuro lectum erit vel fuerit
præterito perfecto & pluſq̃ perfecto lectum eſſe, vel fuiſſe
Futuro lectum iri.

Gerundia legendi/legendo//legendum. Supina lectum/lectu. Participia preſens ut legens/Futurũ ut lecturus. In gerundijs non nunq̃ e/in/u/vertitur. ut finitum regundorum pro regendorũ. Familię heraiſcundę pro herciſcendę: ab herciſco quod eſt diuido.

Forma Tertię coniugationis In Paſſiuo.

In Indicatiuo.

pñti legor legeris vel re itur. legimur legimini leguntur
ptõ ĩpfecto legebar aris vl' re t. legebamur amini antur.
ptõ pfecto lectus ſum vel fui In plri lecti ſumus vel fuimus eſtis.
ptõ pluſ. lectus eram vel fuerã lecti eramus vel fueramus.
futuro legar legeris vel erę et. legemur emini entur.

In Imparatiuo

In ſingulari in Præſenti legere legat: legitor tu legitor ille. In plri legamur legimini legantur/futuro legamur legiminor leguntor.

In Optatiuo utinam.

pñti & ptõ ĩpfecto legerer eris. legeremur emini entur.
ptõ pfecto & pluſ. lectus eſſẽ. In plri lecti eſſemus vel fuiſſemus.
futuro legar aris vel are atur legamur legamini legantur.

Coniunctiuo Cum

	pn̄ti legar aris vel are atur		legamur amini legantur
	ptō ipfecto legereris vel ere etr		legeremur emini entur
In ſgrl In	ptō pfecto lectus ſim vl' fuerī	In pl'i	lecti ſimus vel fuerimus ſitis
	ptō pluſq̃ lectus eſſē vel fuiſſē		lecti eſſemus vel fuiſſemus
	Futuro lectus erō vl' fuero eris.		lecti erimus vel fuerimus

In Infinitiuo

	pn̄ti & ptō impfecto legi		preteritum lectus
In	ptō pfecto & pluſq̃ lectū eſſe vl' fuiſſe	Participia	
	Futuro lectum iri		Futuro legendus.

De Quarta Coniugatione. Capitulū. xxviij.

Regule de Preteritis.

ui quarta dabit. formabit cambio campſi:
ſ Datq3 bui. dat vinxi vincio. iungito ſanxi/
Sancio vel ciui formabit rautio rauſi.
Fulſi vel ciui. farſi ſarſi ſalui dic
Vel liui veni cum ſepſi dic ſimul hauſi.
Sentio dat ſenſi.
apperio A pario dant nata rui. ſed comperit atq3
Repperit excipias ertum ſibi iuncta ſupinat.

De Supinis.

Iui preteritum ſepe tranſfertur in itum.
Excipias ſaltumq3 ſepultum ſic et amictum
Veneo dat vendi venum venioq3 dat entum.
Dat ſi ſum. vi ctum quarte. ſed retrahis hauſtum/
Fultum cum fartum/ ſartum camptum quoq3 ſeptum
Quod ſalio ſibi componit formabit in ultum.
A queo compoſita vel eo breuiare ſupina
Conſtat. et ambitum non corripit ambio ſolum.

De ſupinis Deponentalium.

Producens quarte: et tibi cuncta ſupinat in itum.
Trina ſed excipies ortus cum menſus et orſus.
Deponens aſſentior aſſenſum tibi prebet.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

despõdeo
remordeo
repoſco
dediſco

Regule generales omnium Coniugationum.
Simplicium norma formabis compoſitiua:
Si componantur geminantia non geminantur.
Do/ſto/compoſita geminabunt: poſcoqȝ diſco.
Precurroqȝ notes: quoniam geminatqȝ repugno.
A ſi compoſitum dat in i: dabit e qȝ ſupino:
Ut probat inficio: ſed debes demere/do/go.

Forma Quartę coniugationis in Actiuo

In Indicatiuo

Præſenti audio audis audit — audimus auditis audiunt
ptõ impfecto audiebam as at — audiebamus batis bant.
i in ptõ pfecto audiui iſti iuit — In plri — audiuimus iſtis erunt vel ere
ptõ pl⁹ q̃ pfecto audiuerã as at — audiueramus atis erant
Futuro audiam audies et — audiemus audietis audient

In Imperatiuo

i in Præſenti audi audiat — In plu rali — audiamus audite audiant
Futuro audito tu audito ille — audiam⁹ itote unto vl' untote

In Optatiuo utinam

pñti & ptõ ĩpfecto audirẽ res ret — audiremus audiretis rent
i in ptõ pfecto & pl⁹ q̃ audiuiſſẽ es et — ĩ plri — audiuiſſemus etis uiſſent
Futuro audiam audias at — audiamus audiatis audiant

In Coniunctiuo Cum.

Pręſenti audiam audias at — audiamus audiatis audiant
ptõ impfecto audirẽ res ret — audiremus audiretis rent
i in ptõ pfecto audiuerim ris rit — In plri — audiuerimus ritis rint
ptõ pluſq̃ audiuiſſem ſſes ſſet — audiuiſſemus uiſſetis uiſſent.
Futuro audiuero ris rit — audiuerimus audiueritis rint

In Infinitiuo

In Præſenti & pręteri to imperfecto audire
Præterito perfecto & pluſq̃ perfecto audiuiſſe
Futuro auditum ire vel auditurum eſſe

Verbum Imperſonale. In Indicatiuo

In Pręſenti auditur
præterito impfecto audiebatur
pterito perfecto auditũ eſt vel fuit
pterito pluſq̃ auditũ erat vel fuerat
Futuro audietur.

In Imparatiuo in præſenti audiatur. In Futuro auditor

In Optatiuo

In
Præſenti & præterito imperfecto audiretur.
præterito perfecto & pluſq̃perfecto auditũ eſſet vel fuiſſet.
Futuro audiatur.

In Coniunctiuo

In
Preſenti audiatur.
ptõ imꝑfecto audiretur.
ptõ ꝑfecto auditũ ſit vꝉ fuerit
ptõ pluſq̃ auditũ eſſet vel fuiſſet
Futuro auditum erit vel fuerit.

In Infinitiuo

In
pñti & ptõ ĩꝑfecto audiri
ptõ ꝑfecto & pluſq̃ auditũ eſſe vel fuiſſe.
Futuro auditũ iri

Forma quartę coniugationis in Paſſiuo

In Indicatiuo

In ſĩgri. in
Pręſenti audior audiris vel audire audit̃
ptõ imꝑfecto audiebar baris vel are atur
ptõ ꝑfecto auditꝰ ſuȝ vel fui es vel &c.
ptõ pluſq̃ auditus erã vel fuerã eras &c.
Futuro audiar audieris vꝉ audiere &c.

In p
audimur audimini untur
audiebamur mini antur.
auditi ſumus vꝉ fuimꝰ &c.
auditi eramꝰ vel fueramus
audiremur emini entur.

In Imparatiuo

In ſĩgri. In
Præſenti audire audiatur
Futuro auditor tu auditor ille

In plurali
audiamur amini audiant̃
audiamur audiminor ũtor

In Optatiuo utinam

In ſĩgri in
Præſenti & ptõ ĩperfecto audirer audireris vel irere iretur
p̃terito perfecto & pluſq̃ auditus eſſeȝ vel fuiſſẽ eſſẽt &c.
Futuro audiar audiaris vel audiare audiatur

In pꝉi
audiremur audiremini audirentur.
auditi eſſemus vel fuiſſemus eſſetis vel fuiſſetis eſſẽt &c.
audiamur audiamini audiantur.

In Coniunctiuo Cum

In ſĩgri In
Pręſenti audiar audiaris vel are atur
ptõ imꝑfecto audirer eris vel ere retur
ptõ perfecto auditus ſim vel fuerim &c.
ptõ pluſq̃ auditus eſſem vel fuiſſeȝ &c.
Futuro auditus ero vel fuero eris &c.

In p
audiamur amini antur.
audiremur emini entur
auditi ſimus vel fuerimꝰ
auditi eſſemus vꝉ fuiſſemꝰ
auditi erimus vel fuerimꝰ

In Infinitiuo

In
Prẹſenti & præterito imperfecto audiri.
præterito perfecto & pluſq̃ auditum eſſe vel fuiſſe.
Futuro auditum iri.

Participia
Præteritum auditus
Furum audiendus.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

De irregularibus & defectiuis. Ca.xxix MAG.

Hæc de inflectione verborum regularium dicta intelligas: nam ſũt alia verba irregularia/quæ & anormala dicuntur quæ in quibuſdam temporibus & modis aliam a dictis habent inflectionem. nonnunq̃ etiam in quibuſdã modis & temporibus deficiunt. ut ſunt hæc quæ ſequuntur. Sum volo: malo: nolo: fero forem: edo quęſo: explicit: infit: inquit: inquã: inquio: auſim: vale: ſalue: aue: odi: noui: cepi: memini: aio: faxo: cedo & fio. Horum irregularitatem & defectum verſus ſequentes indicant. Attamen huius verbi Sum; cum eo frequẽtius utamur; integram inflectionem ſubijciam.

Inflectio huius verbi Sum.

In Indicatiuo

Præſenti Sum es eſt		Sumus eſtis ſunt
ptõ imꝑfecto erã eras erat		eramus eratis erant
pręterito ꝑfecto fui fuiſti fuit	In pl'i	fuimꝰ fuiſtis fuerũt vł fuere
ptõ pluſq̃ fuerã fueras fuerat		fueramus fueratis fuerant
Futuro ero eris erit		erimus eritis erunt

In Imparatiuo

Præſenti Sis ſit	In plurali	ſimus ſitis vel eſte ſint
Futuro eſto tu/eſto ille		ſimus eſtote ſunto vel ſũtote

In Optatiuo utinam

Pñti & ptõ imꝑfecto eſſem eſſes eſſet		eſſemus eſſetis eſſent
ptõ ꝑfecto & pluſq̃ fuiſſe3 es et	In pl'i	fuiſſemꝰ fuiſſetis fuiſſẽt
Futuro ſim ſis ſit		ſimus ſitis ſint

In Coniunctiuo Cum

Pręſenti ſim ſis ſit		ſimus ſitis ſint
ptõ imꝑfecto eſſem eſſes eſſet		eſſemus eſſetis eſſent
ptõ ꝑfecto fuerĩ fueris fuerit	In pl'i	fuerimus fueritis fuerint
ptõ pluſq̃ fuiſſem fuiſſes fuiſſet		fuiſſemus fuiſſetis fuiſſent
Futuro fuero fueris fuerit		fuerimus fueritis fuerint

In infinitiuo

Præſenti & ptõ imꝑfecto eſſe		eſſendi
ptõ ꝑfecto & pluſq̃ fuiſſe	Gerundia	eſſendo
Futuro caret		eſſendum

Supinis caret. Habet unum participium præſentis temporis ſcilicet Ens. Hac forma inflectuntur & eius compoſita: ipſa tamen gerundia non habent nec participia/tribus demptis ſcilicet pręſum poſſum & abſum. Vnde Dic abſens præſens; dic potuiſſe potens. Aſſum vero in imparatiuo habet ades vel aſſis. DISCIPVLVS. Ad alia perge. MAG.

Volo Dat volo vis vult et volumus et vultis ſine norma:
Juſſio deficiens: capit ex optante futurum.
Dat primo vellem/ dat ſine velim modus optans.
Hec ſocijs repete/ ſupinus dat tibi velle.
Hinc finem demas: per ternam cetera formas:
Malo Dic malo primum raro formare futurum.
Jura tenere patris per cetera tempora dicis.
Nolo Nolo patrem ſequitur, tamen imperialis habetur.
Noli/ nolite/ nolito/ toteq; lunto.
Fero Dat preſens primi fers fert: fertiſq; ſecundi.
Preſens fer ferte: ferto fertote futurum.
Dat terni preſens ferrem: ſocium ſibi iunges:
Dat quinti ferre preſens: eademq; notate.
Forem Tempora paſſiuo: ferris ferturq; notentur.
Ferreq; dehinc fertor: ferrer ferriq; ſequuntur
Ad morem terne fero cetera debet habere.
Tempora terna forem dabit: et fore/ cetera ſperne
Rem dat res/ ret/ rent/ remus caret atq; foretis.
Edo. Es eſt ac eſſe dat/ edo tibi cetera terne.
Ad plures edite dic/ plures dant tamen eſte.
Ac eſtur format paſſiuo/ ſic editur dat.
Queſo Queſumus ex queſo retinens/ nil plus dare quero.
Explicit infit. inqt Explicit expliciunt preſentis infit et inquit.
inquam Inquam preſentis eſt/ et quandoq; futuri.
inquio Inquio quis inquit/ pluralis imus dabit untq;
Am tantum dicunt es/ et donare futurum.
Auſim Et preſens inque ſemper dabit imperiali.
Vale Is it declines auſim/ pluraliter auſint.
Salue Deq; vale quidam dixere valete valeto.
Aue Atq; valetote/ quinto dixere valere.
Odi noui Proceſſu ſimili ſalue formatur/ aueq;.
cepi. me/mini Bis duo ſunt odi/ noui/ cepi/ meminiq;.

Que retinent ſenſum preſentis preteritiqꝫ
Que formantur ab his pariter ſenſum duplicabunt:
Datqꝫ mementote memini/dabit ante memento.
Aio dic is it/unt plurali ſociamus. Aio.
Dic ſimul aiebam bas bat/pluraliter atqꝫ.
Inuenitur ai preſentis imperatiui
Et faxo faxis faxit. ſic et cedo pro dic. Faxo.
Dat fio fierem fieri/dat cetera tertie. Cedo.
Optans futurum preſens dabit imperialis. Fio.
Dic duc fac et fer et que componis ab illis.
Cum facit a verti e in i/verbi regula ſeruit.
In ui preteritum de ſe data tempora quedam
Sincopat/hinc demas diſſyllaba quodqꝫ fit inde.
Inuenies noſti fleſti flaſti quoqꝫ ſciſti.

Dequibuſdam aliis defectiuis. MAG:
Sūt nōnulla alia ꝟba p̄tīs/& aliq̄ ſupīs carētia. DI.& hęc enumera
MAG. Reſpuo/ cerno/luo propriis caruere ſupinis
Et linquo/ſatago/compeſco/lamboqꝫ lingo/
Ambigo cum metuo/timeo ſimul urgeo/gliſco/
Caluoqꝫ cum renuo/diſcoqꝫ tremo quoqꝫ poſco.
Ango cum viſo/ ſugo coniungere debes.
Eſtuo/ſterto/mico/rudo/ſtrido/ſtrideo/pſallo:
Et conquiniſco/parco/quibus addito dego.
Horreo/ſcando/pauet/ mando/ ſcaboqꝫ ſcalpo.
Preteritis refert/miſeret/tedetqꝫ carebit.
Atqꝫ carent imperſonalia cuncta ſupinis.
Sed placitum/licitum/delectatum/libitumqꝫ.
Atqꝫ miſertum/ perteſum ſolummodo formas.
Atqꝫ carent hec preteritis propriiſqꝫ ſupinis.
Polleo cum fido/furio/ferio/ſimul addo.
Gliſco/fero/ timeor/metuor/tollor quoqꝫ linquor.
Cerno ſic ſiſto veſcor medeor reminiſcor.

Dic inceptiuam meditatiuamq; carere:
Eſurit tamen inuenies et parturierunt.

Et tantum de verboꝝ coniugatione:ad formã ſtilum vertamus.

De forma verboꝝ. Capitulum.xxx.

Forma ſiue ſpecies primitiua deriuatiua

DIS. Forma verboꝝ q̃ eſt? MAG. Forma ſiue ſpecies verboꝝ duplex eſt ſc3 primitiua & deriuatiua. DIS. Primitiuę ſpeciei q̃ ſunt? MA. Quæ ab alijs nõ deſcẽdũt. ut lego ferueo. & hęc oĩa dicuntur formę pfectę verba. DIS. Deriuatiuę ſpeciei verba q̃ ſunt? MA. q̃ ab alijs deſcendunt:aut a verbis aut a noĩbus. Et hæc ſunt ſextuplicia ſc3 inchoatiua/meditatiua/deſideratiua/frequẽtatiua diminutiua & imitatiua.

inchoatiua

DIS. Inchoatiua q̃ ſunt? MA. Quę initiũ actus aut paſſionis ſuoꝝ primitiuoꝝ ſignificãt. aut forte verius ſignificant idẽ q̊d primitiua ſua cõpoſita cũ fio. ut caleſco: id eſt calefio vel incipio calere. liqueſco id eſt liquefio: aut incipio liquere. Et hęc formantur a ſecunda pſona pñtis indicatiui ſingularis nũeri p additionẽ co. ut cales addendo co fit caleſco. Hoc tñ nõ facit hiaſco: ſed hiſco: ſic & eius cõpoſitũ. ut dehiſco. miſereor facit miſereſco. Sunt autẽ oĩa inchoatiua tertię cõiugationis & neutra pteritis & ſupinis carẽtia. Verũ iſta verba: caneo ſeneo: inoteo dulceo ęuaneo matureo & ſĩlia ab uſu recedẽtia: ſua ptã deriuatiuis eoꝝ reliq̃runt. ut ſenui: ſeneſco. qeui requieſco.

Meditatiua.

DI. Meditatiua quæ ſunt? MA. Quę meditatiões actus ſuoꝝ primitiuoꝝ ſignificãt: ut eſurio: id ęſt meditor edere. Quidã tñ grãmaticoꝝ (& fortaſſe nõ ab re) hæc eadẽ verba deſideratiua dixere unde Eſurio id eſt cupio ſiue deſidero edere: nõ cogito edere. Formãtur autẽ oĩa talia ab ultimo ſupino verbi pfecti per additionẽ rio. ut lecturio eſurio pturio (& ſunt coniugationis q̃rtę) ptĩs & ſupinis carẽtia pter eſurio & pturio.

deſideratiua.

DI. Deſideratiua q̃ ſunt? MA. Quoꝝ ſignificatio p infinitiuũ ſui primitiui & verbũ cupio exprimi põt. ut faceſſo: id eſt cupio facere: & hęc oĩa in ſo terminanť & geminãt s demptis acceſſo & quę ab ultimo ſupino deſcẽdunt q̊d ſimplici ſ ſcribiť. ut viſo viſis viſere & ſunt tertię cõiugationis. ut viſo faceſſo capeſſo a capio laceſſo a lacero/acceſſo ab accio/arceſſo ab arceo.

frequentatiua.

DI. Frequẽtatiua quę ſunt? MA. Quæ actus ſui primitiui frequẽtia ſignificant. ut agito id frequẽter ago/legito id eſt frequẽter lego. Et oĩa hæc ſunt cõiugationis primę: & formanť ab ultimo ſupino mutãdo u in o. ut curſo a curſu. Si autẽ penultima ſupini nõ diſſyllabi habeat a longã/a in i correptã vertitur. ut volatu volito/clamatu clamito. & ſi verbũ perfectum habuerit gi in ptõ/frequẽtatiuũ nõ a ſupino: ſed a ſecũda perſona pñtis indicatiui ſingularis numeri deſcẽdit abiecta s & addita illa ſyllaba to. ut agito: legito dicimus & lectito viſito a video venit q̊d format viſo as. a q̊ viſito. a quero q̃rito. ſcribo ſcriptito/fluctuo flucto/ſequor ſector egreo egroto/ſcio ſcito/ſcitor ſciſcitor/q̃ſo queſito deſcẽdit

DIS. Diminutiua quę ſunt. MA. Quę in lo deſinũt: & ſuoꝝ pri diminuti/
mitiuoꝝ diminutionẽ ſignificãt. ut a ſorbeo ſorbillo: id eſt paꝝ ſorbeo ua
a garrio garrulo / a caluo cauillo ꝓ caluillo a catulo catillo &c. DI.
Imitatiua quę ſunt? MA. quæ imitationẽ alicuius ĩ moribꝫ aut offi Imitatiua
cio importãt. ut a patre patriſſo / a poeta poetor. Sũt & alię verboꝝ de oĩa huius
riuatiões. ut a verbo albo venit albico / a vello vellico / ab aduerbio pen formę ver
die pendino as / a cras ꝓ craſtinor / ab intra venit intro / a ſup ſupo &c ba in ſo ge
de aliis. Sed hęc oĩa acurati⁹ perqrere / maioris fortaſſe laboris ꝙ uti minãt ſ p
litatis eſt. Relicto itaqꝫ verbo: participium tranſcurramus. totã infle

De Participio. Capitulum. xxxi. DIS. ctionem.

p Articipiũ qd eſt? MA. Pars orõis partẽ capiẽs a noĩe / partẽ a qñqꝫ tñ p
verbo & partẽ ab utroqꝫ: accipit em̃ a noĩe gña & caſus / a ver/ ꝫ ſcribũtur
bo tẽpora & ſignificationes: ab utroqꝫ numerũ & figurã. Hinc
participiũ nõ abſurde dicitur. nõ tñ intelligas participium a noĩe & a
verbo dicta accidẽtia ſic recipere: ut nomẽ & verbuꝫ ea amittãt: ſed qa
ꝑticipium hꝫ accidẽtia qbuſdã accidentibꝫ noĩs & verbi in ſpecie ſiĺia.
DI. q̃re hęc pars orationis a grãmaticis aſſumpta eſt? MAG. hoc
duplici de cã factũ arbitrare ſcꝫ cã breuitatis & neceſſitatis / breui⁹ em̃
dicitur legẽs diſce ꝙ lege & diſce / ſic currẽs mouetur: ſuccĩctius dicitur
ꝙ ille qui currit mouetur. & hanc qꝫ & ſimilem ſine participio haud ꝓ
prie exprimere poſſumus orationẽ. mulieres ſe ornant ne hoĩes vidẽ
tes eas derideant. nõ autẽ dicere conuenit ne hoĩes eas videant & ride
ant: nam qui eas deridẽt neceſſario vident. DIS. Vnde facile cogno participij
ſci poteſt quæ vox participium ſit? MAG. Ex terminatione & vul cognitio
gari. DIS. Quomodo terminatione? MAG. Quia omne par/
ticipium terminatur aut in ans ens rus tus ſus dus vel xus. DIS.
Quomodo vulgari? MAG. Quia omne participiũ vulgarizatur
per ende. ut ea quæ terminantur in ans vel in ens. dicitur em̃ legẽs / le
ſende: amans liebhabende. aut vulgarizatur per iſt. ut ea quæ in ſus
tus vel xus terminantur. ut viſus eſt: iſt geſehen / lectus eſt: iſt gele/
ſen. flexus eſt: iſt gebogen. Aut vulgarizatur per wirdt: ſi in rus termi
natur. ut lecturus wirdt geleſen. aut per werdẽ: ſi in dus terminatur. ut
legendus werden geleſen. cognoſcitur & per accidentia ſua. DIS.
Participio quot accidunt? MAG. Octo; ſcilicet figura / numerus / Accidẽtia
perſona / genus / caſus / declinatio / tempus / & ſignificatio. De nume participij
ro autem figura genere & caſu & declinatione participiorum dicen/
dum quemadmodum in nomine dictum eſt / per eaſdem enim regu
las genera & declinationes participiorũ habentur per quas & noĩm.
DIS. Tempora participioꝝ quot ſunt. MA. tria ſcꝫ preſens ptm̃ & Tempus
futurũ. DIS. Quod participiũ eſt p̃ſentis tẽporis? MA. q̊d ter/
minatur ĩ ans vel in ens. DI. q̊d eſt tẽporis futuri. MA. q̊d termi
natur ĩ rus vel in dus DI. q̊d eſt pti? MA. q̊d terminatur ĩ tus ſus
vel in xus: & ĩ uus unũ ut mortuus. Exẽpla patẽt ſupra: nõ tñ pticipiũ

alicuius tp̄is iudicatur:qa tp̄s ſignificat:ſed qa actionē vel paſſionē in
certo tp̄e factā aut futurā demōſtrat. hæ ꝟo voces q̄ tempus ꝑ ſe ſi/
gnificāt nō ꝑticipia:ſed noīa ſunt.ut annus dies menſis hora. DIS.
Signifi/ Significatiōes participioꝝ quot ſūt? MA.qnqꝫ adinſtar generꝝ ver
catio boꝝ ſcꝫ actiualis paſſiualis neutralis deponētalis & cōis.participium
em̄ eiuſdē eſt ſignificatiōis cuiꝰ gn̄is ē ꝟbū ſuū a q̄ deſcēdit. A ꝟbo em̄
actiuo ꝑticipiū deſcēdit.quod in ans ens vel rus teminat̄. DI.ꝑ quē
modū? MA.Participiū in ans vel ī ens terminatū:venit a prima pſo
na ptī impꝑfecti modi īdicatiui mutādo bā vl' bar ī ns.ut amabā amās
legebā legēs/loq̄bar loq̄ns.excipiunt̄ iens & qens participia ab eo &
queo:nā hęc mutāt bā in ens/participiū ꝟo in rus terminatū format̄
ab ultīo ſupino addēdo rus.ut a lectu lecturꝰ.A neutro deſcēdūt hęc
eadē in ſpecie q̄ ab actiuo.ut a ſto venit ſtans:& ſtaturus/neutra tn̄ q̄
tranſitiua ſunt q̄ttuor participia de ſe formāt.ut aro habet arās aratꝰ
rus & dus & ab orior oriturus:& a morior moriturꝰ. Sed neutra paſſi
ua tria hn̄t ꝑticipia.ut gaudeo hꝫ gaudēs/gauiſus ſurus/fio fiēs factꝰ
& facturus.ſic & q̄dā pure neutra tria hn̄t participia.ut carēs caſſus ca
riturus &c. DI.q̄ & quot participia veniūt a ꝟbo paſſiuo? MA.ea
quę in tus ſus xus & dus terminātur hoc mō.Participia in tus ſus & ī
xus formātur ab ultimo ſupino addēdo s.ut amatu amatꝰ:viſu viſus
nexu nexus & a morior mortuus.Sed ꝑticipiū in dus.futuri tp̄is for
matur a gtīo ſingulari participij p̄ntis tp̄is mutādo tis in dus.ut a le/
gētis legēdus. DI.a ꝟbo deponēti q̄ veniūt? MA.p̄ns ptm̄ & fu
turū in rus.ut loquor loquēs locutus & turus.A ꝟbo ꝟo cōi q̄ttuor
ſcꝫ p̄ns ptm̄ & duo futura.ut a criminor venit criminās/criminatꝰ crimi
naturus & criminādus.Hęc tn̄ in ſignificatione differūt ut hęc carmi/
na hn̄t.Verbū cōe q̄uis agat & patiat̄: Aſt ꝑ ans ens rus ſola actio ſi
gnificatur.Dus ſolū patitur ꝑ tus utrūqꝫ ſignificat̄.Sil'r & a ꝟbis paſ
ſiuis qn̄qꝫ deſcēdūt ꝑticipia actiue ſignificātia.ut falſus diſcretus iura
tus circūſpectus cōſideratus diſertus cautus argutus cōtētus tacitus.ꝓ
fuſus & adultus: rurſus ſunt q̄ in voce actiua paſſiuā hn̄t ſignificati/
onē ut euidens vapulās:ſil'r & q̄dā noīa participijs ſimilia ſunt.ut bra
catus caligatus togatus hirſutus cornutus litteratus aſtutus politus
ſtellatus comatus ocreatus galeatus tunicatus manicatꝰ.A ꝟbis imꝑ
ſonalbus nō veniūt participia dēpto ꝑteſūs a tedet(q̄d tn̄ nō eſſe vide
tur) pœnitens a pœnitet.Alia autē ut pudēdus pigēdus dolēdus &c.
potius nomina q̄ participia cenſenda ſunt.Sic & plura alia: q̄uis par
ticipialem vocem habeant: tamē nō nomina ſunt: quia ſine tempore
Participiū ſunt.Vnde Quinquies participium in nominis naturā tranſire gram
fit nomē matici voluere.Primo temporis amiſſione.ut amans vini: ibi amans
q̄nquies valet:qui amore captus eſt. Similiter & ſequentia nomina ſunt.ut acci
dens antecedens conſequens contingens decens conueniens præſens
continens oriens occidens & profluens ꝑ flumine vel aqua pluuialī.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Et hæc omnia neutra ſunt & ſubſtantiua tribus ultimis demptis: quę ſunt maſculina. Secundo fit participiũ nomẽ compatione. ut amans amantior amantiſſimus. Tertio Compoſitione ſi ſcilicet cum dictione cõponitur cum qua verbum ſuum componi nõ poteſt: ut indecens indoctus. Quarto mutatiõe conſtructionis: quando ſcilicet conſtruitur cum alio caſu q̃ꝫ verbũ a quo deſcendit. ut amans virtutis: amans laudis. Quinto fit participium nomẽ mutatione ſignificati. ut amandus. quando ſignificat nõ eum qui amabitur: ſed qui dignus eſt amari. Sic laudandus: id eſt dignus laudari. Etſi bene iudicaueris omnes hi modi ſub uno poſſunt cõprehendi: ſcꝫ temporis amiſſione. Qualitercunqꝫ em̃ ex voce participali nomẽ fiet tempus ãmittit. Nã tempus nomini non accidit. Prægnans autem pticipium eſſe videtur. Sic decurſus: erratus laboratus &c. q̃ verba in uſu non habent. Sed de his finem faciens ad parteſ orationis indeclinabiles propero: quarum primam aduerbium diximus.

De Aduerbio quinta parte orõis. Ca. xxxij.

DIS. Aduerbium quid eſt? MAG. Eſt pars orõis q̃ adiecta verbo ſignificationẽ ei⁹ explanat atqꝫ implet. Dicitur autẽ aduerbiũ pro aduerbũ: quia iuxta verbũ ſuum ponitur. Aduerbiũ

DIS. Aduerbium ꝑ quid facilius cognoſcitur? MAG. Per accidentia propria. acciden. aduerbia

DIS. Quę & q̊t ſunt iſta? MAG. Tria. ſcꝫ Significatio: Cõparatio & Figura. DIS. Significationes aduerbiorũ q̊t ſunt? MAG. Multę ſunt em̃ quędã aduerbia loci. ut hic ibi illic inde q̊ qua unde & ubi. foras intus foris iſtic ſicubi necubi alicubi: ubiqꝫ ubicũqꝫ. ibidem alibi inibi huc illuc iſtuc. nequo ſiquo quoquo quoniã: aliq̊ alio quocũqꝫ. eo intro hinc illinc iſtinc alicũde undiqꝫ undicũqꝫ hac illac iſtac quorſum iſtorſum retrorſum antrorſum. ſurſum deorſũ dextrorſum ſiniſtrorſũ illorſũ neq̊rſũ ſiquorſuꝫ aliquorſuꝫ. q̊uſqꝫ hucuſqꝫ illucuſqꝫ iſtucuſqꝫ ſupra & infra. ſupius inferius. eminus cõminus. Quidam etiã noĩa locoꝝ ſine ꝑpoſitiõibus poſita aduerbia eſſe volunt. ut ſum romæ. pergo ulmã &c. Alia ſunt aduerbia temporis. ut hodie heri nũc nuper cras aliqñ olim mox iam. cũ dum ſemꝑ mane dudũ modo tũc ſero ſemꝑ nudiuſtertius (vorgeſter) nudiusq̃rtus (ee vorgeſtern) nudius qntus vel ſextus non dicitur ꝑendie (ubermorn) pridie (des tags daruor) poſtridie (des dags darnach) q̊ridie: protinus tpis (ſchnel) ꝑtẽ⁹ loci eſt. (võ verrẽ) Aut nũeri: ut ſemel bis ter q̃ter ſepe freq̃nter binies trinies qnquies ſexies milleſies &c. Aut negãdi: ut haud nõ neqꝫ neq̃qꝫ neutiqꝫ minime nulloties. Aut affirmandi. ut etiã qdni certe certo. ꝑfecto nimirũ. ſane qppe quin qnimo. Aut demonſtrãdi. ut en ecce. Et ſecundũ quoſdam eccum eccam ellum ellam. Sed hęc in ſuperioribus inter pronomia locari placuit: qm̃ declinabilia ſunt: ut patuit. Aut optandi. ut utinam oſi: odas. Aut hortandi ut eya age/agedum

ſodes mi amabo media correpta. Aut ordinis. ut deinde / deinceps / primitus decetero: poſtꝙ tum item. Aut interrogandi: ut Curquare ꝙobrem an ne utrum nonne quod affirmat: nunquid autem negat. Aut Similitudinis. ut quaſi ceu ferme tanꝙ velut veluti. ſicut ſicuti ut uti queadmodū inſtar. Aut qualitatis ut docte pulchre bene male perperam id eſt praue vel peruerſe. Aut quātitatis ut multum parū modicum minimū minime valde. Aut dubitandi. ut forſan forſitan fortaſſis vel fortaſſe. Aut perſonalia. ut mecum tecum ſecum nobiſcum vobiſcum. Aut vocandi ut heus heho ehodum. Aut reſpondendi ut heu. Aut ſeparandi ut ſeorſum trifariam multifariam utrinꝙ ſingillatim ſeparatim nominatim diſtinctim. Aut iurandi ut pol edepol caſtor hercule medius fidius. Aut eligeudi ut ſimul una pariter adinuicem mutuo. Aut prohibendi ut ne. Aut euentus ut forte fortuitu. Aut comparandi ut magis minus tanꝙ maximū minimū minime tam. Aut intendendi ut penitus prorſus omnino ſubito illico adeo cōtinuo admodū valde apprime repente ferme. Aut remittēdi ut paulatim ſenſim tractim vix fere pene ferme pedetentim pauliſper prope ꝓpemodum. Aut excludēdi ut tm̄ tantumō ſolum ſolūmodo dūtaxat. aut reduplicādi ut inꝙtum ea ratione. aut concedendi ut eſto ſane. aut eſtimandi ut caro vili. aut diminuēdi. ut clanculū paululū. aut modificandi ut poſſibiliter īpoſſibiliter cōtingēter / neceſſario vero & falſo. Itē & ꝑpões ſine caſuali aduerbia ſunt. ut fui ſubtus. Sil'r cōiunctiões quedā ꝓ aduerbijs ponunt̄. DIS. Cōparatio aduerbiorū quō fit MAG. Per tres gradus cōpationis fere ad inſtar noīm. ut male peius peſſime. forte fortius fortiſſime & cetera ſil'r. DIS. Figura aduerbiorū ꝗttuplex eſt? MAG. Duplex ſc; ſimplex ut docte. cōpoſita: ut indocte queadmodū dictū eſt de noīe. Scias aūt ꝑpoſitionē aduerbijs addi nō poſſe; niſi in cōpoſitiōe ut ꝓinde dehinc. unde inepte dicit̄ de mane &c. DIS. Species aduerbiorū ꝗttuplex eſt? MA duplex. ſc; primitia ut dam / deriuatua ut clanculū. Et deriuant̄ aduerbia a nomine ut docte / a ꝓnoīe ut illic / a verbo: ut a ſto ſtatim / a ꝑpoſitione ut extra ab ex intra vel in. De his ſatis, ad ꝑpoſitiões trāſeamus.

cōparatio

Figura

Species

De Prepoſitione ſexta parte orationis. Capitulum. xxxiij. DIS.

Prepoſitō

P Repoſitio quid eſt? MAG. Eſt pſ orōis q̄ ꝑpoſita alijs ꝑtib⁹ in orōe ſ;catione earū: aut cōplet (ꝑpulchre) aut mutat (ut in doctus: iniuſtus) aut minuit (ut ſubtriſtis) DIS. ꝑpoſitioni quot accidūt? MAG. Duo. ſc; deſeruire caſui & ordo. DIS. Cui caſui ſeruiūt ꝑpões? MAG. actio aut ablatiuo. DIS. Quæ præpoſitiões deſeruiūt actio caſui? MAG. Sequētes. ad apud ante aduerſus aduerſum cis citra circū circa contra erga extra inter intra infra iu

accūa prepoſitiois.

ꝑpões deſeruientes accuſatio caſui

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

xta ob pone p̱ prope ꝓpter poſt ſecundū trans ultra retro p̄ter ſuper
ſupra circiter uſq; verſus ſecus penes. Ex iſtis aliquę cōueniūt in ſig/
nificatiōe. ut aduerſus & aduerſum. tAtamē aduerſus qñq; pro apud
reperitur: ut Therentius. aduerſus te gratias habeo. id eſt apud te. Cis
p̄ponitur noībus proprijs fluuiorum. Citra vero alijs. Contra inimici
tiam/erga vero amicitiam denotat. Circa/ſecundū/ſecus/pone/pro
iuxta poni ſolent. Pone pro retro aduerbiū eſt. Vergilius, pone ſubit Pone
coniunx. Circiter dicit circumſtantiā temporis & numeri. ut annos na Circiter
tus ſum circiter triginta. Extra pro pręter poni ſolet. ut extra unā aui Trans
culam id eſt preter unam. Trans valet ultra. Supra pro ultra ponitur ſupra
ut ſupra annos tres. Sic penes valet apud. DIS. q̄ p̄poſitiones de/
ſeruiunt ablatiuo caſui? MAG. ſequentes. a ab abs abſq; cum co p̄pōes ab
ram clam de e ex pro prę ꝓcul ſub ſine tenus id eſt iuxta vel uſq;. Sunt latiuo de/
& p̄ter has q̄ quandoq; actīo/qñq; vero ablatiuo caſui deſeruiunt. ſeruientes
DIS. Quę? MAG. In ſub ſup̱ & ſubter vel ſubtus. DIS. qñ
deſeruiunt actīo caſui? MA. quādo iungunť verbo īportante mo/
tum ad locum. ut vado in eccleſiā. DIS. Qñ deſeruiunt ablatiuo
caſui? MA. Qñ iungunť verbo ſignanti vel qętem: vel motum in
loco. ut ſum in eccleſia. ſpacior in foro: ambulo in platea: & lata eſt ha/
rum ſ͡ʒcatio. Nā in/qñq; valet ad. ut cadit in terram/vel erga. ut in do In.
ctos ſum b̄ñolus/vel contra ut in hoſtes: vel inter. ut b̄ñdicta tu in
mulieribus. in primis id eſt inter primos. vel ſuper. ut auguſt. in Io/
annē id eſt ſup̱ Ioannē. Sil'r ſub poniť ꝓ ad locū. ut poſtes ſub ipſos Sub
nitunť gradibꝫ. vel ꝓ p̱. ut ſub nocte. i. p̱ noctē: vel ꝓ in: ut arma ſub
aduerſa poſuit radiantia q̄rcu. Sup̱ ꝓ ſupra. ut puguo ſuper montem ſuper
id eſt ſupra & ꝓ cōtra. ut monitus ſum ſup̱ hoſtē. Item ꝓ iuxta ut ſe/
dentes ſup̱ flumīe. Itē ꝓ de ut multa ſup̱ Priamo &c. Subtus qdā nō
p̄pōeʒ ſed aduerbiū eſſe dicūt. DI. Ordo p̄pōm q̊ttuplex eſt? MA
triplex ſcʒ p̄poſitiuus: ſubiūctiuus & cōmunis DI. q̄ ſunt ordinis p̄
poſitiuę? MA. q̄ caſuali ſuo p̄ponunť & poſtponi nō poſſūt. ut ad
apud. Subiunctiui vero ordinis ſunt q̄ caſuali poſtponunť. ut tenus.
Poſſunt tñ & p̄pōes p̄poni. unde & p̄pōis nomen habēt. dicimꝰ nāq;
tenus pube aut pubetenus. Cōmunes ſunt q̄ indifferēter & p̄ponunť
& poſtponunť ſuo caſuali. ut p̱ tranſtra & remos aut tranſtra p̱ & re/
mos. Id q̊q; notandū p̄pōes ſcʒ noībus alijſue dictionibus iungi qñ p̄pōm cō
q; per cōpōeʒ: qñ ſcilicet cū ipſis unā partē orōis cōſtituūt. ut iniuſtꝰ. poſitio cū
abſcondo. hoc tñ nō omībus cōmune eſt. Penes nanq; & apud nun cęteris pti
q̄ cōponunť. Et ediuerſo/di dis re ſe am con nunq̄ ſepantur/reliq̄ bꝰ orōis
vero pene omnes & cōponūtur & ſeparantur. ſed diuerſe. Nam ad cō
poſita cū dictione cuius initiū eſt c f g l n p r ſ t mutat d in ſimilē. ut ac
curro: affero: aggero: alludo anuūcio: appono: arrideo: aſſurgo: attol
lo. In pario aūt d abijciť: ut aperio. Sil'r ſi dictas cōſonātes mox alia ſe
qtur. ut aſpiro ꝓ adſpiro aſcēdo &c. ſic & in noīe agnatus. dicimus tñ

adſum vel aſſum. Geminari non debet cõſonãs eadẽ ſequẽte tertia: niſi
quę ſequitur ſit l vel r ut acclamo abbreuio. Circũ/compoſita dictio
ni cuius initiũ vocalis eſt: integra ſcribitur & ſine m ꝓfert. ut circũeo
profertur circueo. Compoſita vero cũ incipientibus ab c d f mutant
m in n. ut circũcingo circundo circumfluo. Ob ſimiliter ab & ſub cõ
poſitę dictioni cuius initiũ eſt r p c g m mutant b in conſimilẽ: niſi ꝓ/
pter coincidentiã/euphoniã aut carmẽ aliter fiat. Trans cõpoſita cui⁹
initiũ i conſonans d vel n abĳcit ns. ut traĳcio traduco trano. Abs autẽ
in cõpoſitione iungit̃ tm̃ dictionibus incipientibus a p c t. ut abſporto
abſcondo abſtineo. extra cõpoſitionẽ vero iungitur incipientibus a t
& q. ut abs te absq̊libet. E ꝑponitur dictionibus incipiẽtibus a cõſo
nante. Ex vero his q̃ a vocali inchoant̃. verumtñ e & ex differenter cõ/
ponuntur. Vnde e cõponitur cũ dictionibus quaꝶ initium eſt v con
ſonans: i conſonans d b g l m n r: cum his autẽ ex cõponi nõ poteſt.
ut eueho eĳcio educo ebibo egero eludo enitor emineo ęruo. ĩ his cõ
ſonantes geminandę nõ ſunt. inuenitur tñ ex cum l. ut exlex. & rurſus
ex cõponit̃ cũ aliĳs cum qbus e nõ reperitur. attñ ex ſi cõbinat̃ dictio/
ni cuius caput eſt s abĳcitur s. ut exurgo exanguis. qm̃ x ĩcludit s. ſi
autẽ aſſociata fuerit in cõpoſitione dictioni cui⁹ caput eſt f mutat x in f
ut effero. Ab iungitur incipientibus a vocali. A vero incipientibus a cõ
ſonante. In cõpoſita dictioni cuius caput eſt l vel r conuertit n in ſimi
lem. ut illudo irruo. ſi autẽ caput dictionis fuerit b p m tranſibit n in m
ut imbibo impotens ĩmunis. has em̃ conſonãtes n ꝑcedere nõ poteſt.
Dis tm̃ componitur cum incipientibus a c p ſ t q f & i conſonante. Si
autẽ in dictione cui diſ componitur mox alia conſona ſeq̃tur/unum
s abĳciẽdum eſt. ut ſcindo diſcindo. & in his q̃ ab f inchoantur s trãſit
in f ut differo. Di autẽ iungitur dictionibus a reliqs conſonantibus
ſua habentibus initia. unde dicendũ eſt dirumpo nõ diſrumpo. Am ſe
quente f c q mutant m in n. ut anfractus anceps anquiro. ſed ſequen
te vocali interponitur b. ut ambeſus. Re cõpoſita cũ dictionibus a vo
calibus incipientibus aſſumit d. ut redundo. Con compoſita dictioni
cuius caput vocalis eſt n perdit. ut coerceo. Excipe cõmedo. Si autẽ
dictionis initium ſit r mutat̃ n in r. ut corrumpo. Et ſi principium eſt l
mutatur in eandem. ut colligo.

De Coniũctiõe ſeptima orõis parte. Ca. xxxiiĳ. DI.

Nter partes orationis iam ordine ſeptimo Coniunctio eſt: quã
i definias. MAG. Coniunctio eſt pars orationis q̃ cęteras con/ Coniunctio.
Accñ a cõ iungit & ordinat. DI. Coniunctioni quot accidunt? MA.
iunctiõis Tria. hęc. poteſtas figura & ordo. DI. Poteſtates coniunctionis
Poteſtas quot & quæ ſunt? MAG. Multę. quędam em̃ dicuntur coniunctio
nes copulatiuę. ut & etq; at atq; ac aſt: quędam ſunt diſiunctiuę. ut ve
copulatię vel nec neq; quoq;. DIS. Quomodo vocas coniunctionẽ diſiun
ctiuam? cum coniungere & diſiungere opponant̃. MA. Hę voces

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

coniunctionis dictę ſunt:eo ꝙ dictiones coniungantinter ſe. Diſiūcti diſiuncti/
uę autē vocantur:quia dictiones q̃s interſe cōiungunt reſpectu tertij
ſeparant.ut Petrus vel Paulus legit. q̃dam ſunt coniuctiones expleti expletiuæ
uæ:aut cōpletiuę:quę ſcȝ in oratione nulla neceſſitate ſed ornatus gra
tia ponuntur.ut qdem eqdem nā nāq; ꝟo videlicet ſcilicet autē porto
licet ſinautē ſinaliter. Q uędā cauſales ſunt.ut ſi ſiquidem qn̄ qn̄quidē cauſales
quin quinetiā q̃tenus ſin ſeu ſiue nā nāq; ni niſi niſiſi ſed interea ꝙob
rem p̃ſertim alioqn p̃terea. Q uędā ſunt rationales:quę ſcȝ dicti ratio rationales
nē adiungunt.ut ergo ideo igit̃ itaq; em̄ etem̄ em̄uero qa quapropter
quoniā quoniāquidē qppe nēpe ſcȝ videlicet ꝓpterea idcirco. Q ua/
rum plures etiā illatiuę dici poſſent:quæ ſcilicet p̃poſito antecedēte cō illatiuæ
ſequēs inferunt. Q uędā aduerſatiuę ſunt.ut ꝙq; ꝙuis &ſi etiāſi tā&ſi aduerſatiuę
alioquin ver; modo licet ſed &c. Q uędā ſunt interrogatiuę vel du/ interrogatiuę
bitatiuæ.ut utrū an ne neue. Q uædam diminutiuę.ut ſaltē. Q uædā
ordinatiuæ.ut itē itemq; tū ceterū p̃terea. Nec abſurdum videat̃ quaſ diminutiuæ
dam in diuerſis ęnumeratas poteſtatibus:nam ſi argute deſpiciantur
& alię plures ęnumerari poſſent poteſtates: q̃s breuitatis cauſa trāſeo ordinatiuę
cum parū aut nihil ad rē faciant. DI. Q uottuplex eſt coniunctio/
num figura? MAG. Duplex:videlicet ſimplex.ut nam/compoſi/ Figura
ta ut nāq;. DIS. Ordo coniunctionū quottuplex eſt? MA. Tri/ Ordo
plex ſcȝ p̃poſitiuus ſubiunctiuꝰ & cōmunis. DIS. Q uæ ſunt con
iunctiones p̃poſitiuę? MAG. At aſt aut ac vel nec neq; ſi qa quate
nus ſin ſeu ſiue ni &c. DIS. Q uæ ſunt q̃ ſubiunguntur? MAG.
Q uidem quoq; autē &q; ne ve. & hę tres ultimę εγκλιτικαι hoc eſt
encleticę vocantur:quia accentū ſyllabę īmediate p̃cedentis ſup ſe in/
clinant. Reliquę pene omnes cōmunes ſunt in ordine. nam & præpo
nuntur & poſtponuntur frequenter.

De interiectione octaua orationis parte.
Capitulum. xxxv. DIS.

Eſtat ut nunc demum de octaua & ultima parte orationis /quā
Interiectionē nominabas:diſſeras. MAG. Interiectio(quæ Interiectō
tamen pars orationis diſtincta ab aduerbio apud græcos non
traditur)eſt quæ interiacet cæteris partibus in oratione & mentis affe
ctum ſignificat. Eſt em̄ ſignū affectionis erumpentis animi in vocem
unde quot ſunt pertubati aut moti animi affectiones /tot ſunt & inter
iectiones. Ob id ꝙ plures interiectiones omnibus populis ſunt cōmu
nes. nam quidquid animus motus interſerit/ quo detracto perfecta
& integra manet oratio interiectio eſt. DIS. Interiectionis quę ſunt
accidentia? MAG. Vnum tm̄ videlicet Significatio. & hęc quidem Significatio inter/
multiplex eſt. Sunt em̄ interiectiones q̃dam lugētis,ut heu mihi. quæ iectionis
dam cōmiſerantis. ut ah ſilice in nuda. q̃dam exclamantis. ut o curas
hominum, quædam execrantis, ut vach qui deſtruis templum, q̃dam

gaudentis ut euax.ho. quædam timentis.ut hei. atat. quædam indi/gnantis.ut proch Iupiter.quædam admirantis.ut hem pape.quædã ridentis.ut hahahe.quædam deridentis.ut hui tã citoꝰ quædam obiurgantis.ut ha virgo infelix.quædã laudantis. ut euge ſerue bone.quædam vitantis.ut apage.id eſt a me.Et ſic de reliquis.Nam tot ſunt(ut dixi) quot animi effectiones.

Interjectiones in sexta

Tractatus ſecundus De modo debito combinandi partes orationis. Capitulum primum MAG.

C Ognitis itaqꝫ ſingulis partibus orationis:earundemqꝫ accidẽtibus:ad finẽ grãmaticæ (qui eſt mentis conceptum debite exprimere)eas applicare opeprecium eſt. DIS.Cedo:quonam modo hoc fieri poſſit facilius. MAG.Eo ipſo.ut eas in debita accidentium conformitate coniungas. Sic em̃ ex lignis dolatis debiteqꝫ iunctis;nõ modo menſa aut capſa: ſed menſę capſęue pulchra forma reſultat:ita ex partibus dictis debite iunctis:nõ modo oratio/verumetiã orationis forma(quam congruitatẽ dicunt)pullulat.

Cõbinationes ptiũ orationis

Quod ut facilius dep̃hendas:nõnullas ſubijcere placuit regulas.quarum.Prima erit de cõbinatione adiectiui cum ſubſtantiuo. Secũda Relatiui & ſui antecedentis. Tertia interrogatiui & reſponſiui.Quarta nominis/pronominis/& participij cum verbo.Quinta verbi cũ verbo.Sexta verbi cum aduerbio. Septima coniunctionis cum ceteris. Octaua erit de genitiuo.Nona de datiuo.Decima de accuſatiuo. Vndecima de vocatiuo.Duodecima de ablatiuo. Vltima de ordinatione omniũ dictoꝝ in expoſitione ſiue interpretatione totius orationis.

De Combinatione adiectiui cum ſubſtantiuo. Capitulum ſecundum. DIS.

Cõbinatõ adiectiui cum ſubſtantiuo

Q Vę igitur eſt regula de cõbinatione adiectiui cum ſubſtantiuoꝰ MAG.hæc.Adiectiuũ & ſubſtantiuũ debent coniungi ſibi in genere/numero & in caſu.ut albus vir.ille vir.legẽs vir adiectiuum tñ ſuperlatiui gradus indifferenter conformantur ſubſtantiuo p̃cedenti:aut genitiuo ſequẽti in genere.ut roſa eſt pulcherrimus vel pulcherrima floꝝ.Simile eſt in quibuſdam participijs:ut coluber eſt factus vel facta myſtica virga. Sed in his non manet eadem ſententia.ut facile videtur in iſta.verbam eſt factũ vel facta caro. DI. Quid ſi duo fuerint ſubſtantiua diuerſorum generũ/ambo adiectiuum pręcedentiaꝰ MAG. Tunc adiectiuum conformabit ſe cum ſubſtantiuo dignioris generis. Vnde ſi unum ſit maſculini/ & reliquum fœmini/aut neutri generis: adiectiuum conformabit ſe ſubſtantiuo maſculini generis.ut Petrus & Barbara & mancipiũ ſunt albi Et ſi unum fuerit fœmini/alteꝝ vero neutri generis/adiectiuum cõfor

mabit ſe fœmino.ut Barbara & mancipium ſunt doctę.Et hæc conſtru Cõceptio
ctio a grãmaticis conceptio appellata eſt. DIS.Sane intelligo.atta/
men adhuc in numero videntur diſcrepare? MAG.Hęc diſcrepã
tia per hoc tollitur: ꝙ geminatum ſingulare equipollet plurali nume
ro. DIS.Quid ſi duo ſubſtantiua diuerſoꝝ numeroꝝ iuncta fue/
rint uni adiectiuo. MAG.Tunc adiectiuũ conformabitur vicinio/
ri.ut Caper tibi ſaluus & hedi.Similiter etiam in genere fit.ut turbatus
eſt rex & omnis hieroſolyma cum eo,Et hæc conſtructio zeuma di/ zeuma
citur.Animaduertendum quoq; adiectiuum partitiuũ(quod ſcꝫ par
tem alicuius multitudinis denotat)cum ſubſtantiuo multitudinem ſi
gnificante ſub diuerſitate & numeri & caſus poſſe coniungi.ut una ſo/
rorum/unus fratrum. Diſtributiuum quoq; maſculinũ etiam fœmi
nas comprẹhendit.ut pronus uterq; iacet. De petro dic atq; Helena.
Similiter qcunq; vult ſaluus eſſe:non tm̃ de viris/ ſed & de mulieribꝫ
dictum eſt.Hæc autẽ.duodecim millia ſignati; & ſimiles per anthithe
ſim excuſantur. Sed de his ad pręſens ſufficiat.

De Combinatione relatiui & ſui antece/ dentis. Capitulum.iij. MAG.

P Ro intellectu regulę ſecundæ/quam relatiui & antecedentis eſſe
volui:intelligendum.Relatiuum id eſſe/quod ante late(id eſt
prius dictę rei) recordatiuum eſt.Et eſt duplex: ſcilicet ſubſtã
tię & accidentis. DIS.Quod eſt relatiuum ſubſtantiæ? MAG. Relatiuũ
Quod refert rem habentem ſe per modum ſubſtantiæ;vel quod re/ ſubſtãtiæ
fert rem ſignificatam per nomen ſubſtantiuum.ut qui quæ quod:ſu
us ipſe ſui:hic alter is idem ille alius reliquus ambo uterq; & cætera.
DIS.Quod eſt relatiuum accidentis? MAG.Quod refert rem accidẽtis
ſignificatam ꝑ nomen adiectiuum.ut talis qualis/tantus quãtus &c.
Et quodlibet horum duplex eſt: videlicet identitatis & diuerſitatis.
DIS.Quæ dicuntur relatiua identitatis? MAG.Quæ accipiun
tur ꝓ eadẽ re cũ antecedente ad q̊d referunt̃.ut ille iſte talis qualis &c.
Et inter relatiua idẽtitatis ſubſtãtię/unũ eſt reciprocum: quod ſcꝫ ſigni identitatis
ficat ſubſtantiam agentem ꝑ modum patientis.ut ſui ſibi ſe. ut petrus reciprocũ
percutit ſe. DIS.Quæ ſunt relatiua diuerſitatis? MAG.Quæ diuerſita/
accipiuntur pro alia re ꝙ antecedens ad quod referuntur.ut petrus tis
eſt albus/ & alterius modi eſt plato.His intellectis eſt regula talis. Re
latiuum ſubſtantiæ & ſuum antecedens debent conformari in gene/
re & in numero.ut petrus currit.& ille mouetur.Et ſi conueniãt quã
doq; in caſu:aut etiam in perſona.hoc ideo eſt: quia talia ſortita ſunt
verba.Plerumq; tñ non antecedenti/ ſed ſequẽti ſubſtãtiuo in nume
ro & genere correſpõdet:cum ſcꝫ ſequens ſubſtantiuum ſe habuerit ad
antecedẽs:ut maiꝰ cõmune:aut ut minus cõe.ut ipm̃ eſt flumẽ: quã
ꝓximã ciuitati noſtrę dicimus eſſe aquã. Eſt locus in carcere quod

tullianũ appellatur. DI. Quid ſi duo ſint antecedẽtia: & gñe diuerſa? MAG. Si ſignificãt res ſexu differẽtes: Relatiuũ conformabit ſe antecedẽti gñis principalioris / queadmodũ dictum eſt de adiectiuo & ſubſtãtiuo. ut petrus & catharina legunt qui me diligũt. In rebus aũt ſexu non differẽtibꝫ relatm̃ refertur ad ꝓximius, ut lapides & ligna q̃ emi. Inuenies tñ qñqꝫ relatiuũ neutro antecedẽti conformari. ut in pſal: Virga tua / & baculus tuꝰ ipſa me conſolata ſunt. Et ſilr accidit cũ antecedẽs collectiuũ fuerit (quod ſcꝫ in voce ſingulari mltitudinẽ denotat) tunc em̃ relatiuũ ad rem ſignatã potius q̃ ad vocẽ nominis reſpicit. ut eſt bona gens / deus eſt ꝓtector eoꝝ. Hoc idem inter adiectiuũ & ſubſtantiuũ cõtingit. ut pars hoim validi. Aduertẽdũ quoqꝫ in omni poſſeſſiuo gtim̃ ſui primitiui includi cũ quo relatm̃ in gñe & numero cõformat. ut meam miſeriã defles: q variis circũdor ꝑiculis Idẽ eſt de adiectiuo & ſubſtantiuo. ut mea ſolius opa ſoluis id eſt mei ſolius tuã, ipius aĩam ꝑtranſibit gladius .i. tui ipius. Ponit em̃ ipius ibi diſcretiue: & nõ relatiue. DI. Quę eſt regula de relatiuo accidentis? MAG. Relatm̃ accidentis qa ſcꝫ ꝑter antecedẽs ꝓpriũ exigit ſubſtatiuum: cũ eodẽ potius q̃ cũ antecedẽte cõformabit ſe in gñe & numero: ut tales ſunt aquę qualia vina. Idẽ eſt iudiciũ de hoc relatiuo ſuus.

De Combinatione interrogatiui & ſui reſponſiui, Capitulũ quartum. DIS.

q Vę eſt regula tertia? MAG, eſt hæc. Interrogatiuũ & reſpõ-
cõbinatio ſiuum ſi caſualia fuerint conformari debent in caſu, ut q̃renti.
tertia inter- Quis ſcribit? reſpondendũ eſt: petrus, Quod ſi interrogati-
rogatĩ & uum & reſponſiuũ cum diuerſis iungant dictionibus: aut etiam cum
reſpõſiui. eadẽ, non tñ eadẽ habitudine in caſu quandoqꝫ diuerſa erunt. ut quo liquore vas eſt plenum? reſpondet vino vel vini. Et querẽti quem vides: reſpõdere potes: petrus a me videtur. Aduertendũ quoqꝫ reſpõſiuum interrogatiuo non modo in caſu / verũ etiã in re debere correſpondere.

qualis — Vnde ad q̃lis reſpondendũ eſt per noĩa q̃litatẽ ſignificantia ut talis: albus: doctus &c.

quantus — Ad quãtus reſpondendũ per nomina quãtitatẽ ſignificantia. ut tantus / magnus / bicubitus &c.

quot — Ad quot reſpõdetur per nomem numerũ importans. ut tot: duo: tres: q̃tuor &c.

quotus — Ad quotus reſpondetur per totus aut per nomen importans ordinem. ut primus: ſecundus: tertius &c. Ad quottuplus reſpondetur totuplus / aut duplus / triplus &c.

q̊tuplex — Ad quotuplex: reſpondetur totuplex: aut triplex: duplex &c.

q̊tennis — Ad quotennis: reſpondet totẽnis: triennis: biennis &c. aut decem annoꝝ: viginti annoꝝ / debent autẽ hęc oĩa ſcribi ꝑ ſimplex t ſicut primitiuũ eorundẽ quot.

cuias — Ad cuias (q̊d nõ tantũ patriã aut nationẽ q̃rit: ſed etiã ſectam) rñdendũ eſt: Romanus: Italus: Gallicus: Et ſilr q̃renti Cuias phũs es tu? rñdendũ eſt Stoicꝰ: Platonicus &c.

Cuius — Ad cuius cuia cuium rñdentur poſſeſſiua. ut cuius eſt:

enſis, reſpondet̃ euandri: aut euandrius. Ad q̃ti reſpondet̃ tanti: aut
magni parui: aut p ablatiuũ preciũ ſignificantẽ, ut tribus denarijs. Ad
dictoꝝ clariorẽ intellectũ ſciendum / caſuũ diuerſoꝝ diuerſa eſſe ſigna queſitiua
queſitiua. unde Quis q̃ q̊d & qui. Et in lingua vernacula wer welche noĩatiui
was ſunt q̃ſitiua noĩatiui. Ad q̃ reſpondendũ eſt nomẽ quod p ein der
die das vulgarizat̃. Queſitiua autẽ genitiui ſunt: cuiꝰ quoꝝ & quarũ genitiui
& in lingua vernacula wes vel welches & welcher. Cui reſponden/
dum eſt nomẽ: quod p des vel deren vulgarizat̃. Cui q̃bus & wem &
welchem ſunt ſigna datiui: quibꝫ reſpõdẽdũ eſt quod vulgarizat̃ per datiui
dem der denẽ zuo. Signa accuſatiui ſunt quẽ quã quod quos q̃s q̃ &
in lingua vernacula wen welche was. Ad q̃ rñdẽdũ eſt quod vulgari accuſatiui
zatur p den die das. O ſignũ eſt vocatiui: ſed p vocatiuũ nõ fit q̃ſtio vocatiui
verũ ad ipſum potius oĩs dirigit̃ ſermo. Signa ablatiui ſunt: a quo cũ ablatiui
quo in quo ex quo: a quibus cũ quibus in q̃bus ex quibus. Et in lin
gua vernacula in was mit was uſz was: von wen von welchen mit
welchen in welchen uſz welchen. Ad q̃ rñdet̃ quod vulgarizat̃ p võ
dem vel denẽ. in den vel denẽ. uſz den vel denẽ. mit dem vel denẽ. O
das vel die. Caſuum autem vulgaria in ſuperioribus tradidimus. Ad
interrogatiua vͦo aduerbialia ſpeciali mõ rñdẽdũ eſt. DIS. Quõꝰ
MAG. Per aduerbia aut noĩa. DIS. Da exempla. MAG. Ad q̊ quo
reſpondet̃ aduerbialiter. ut eo illo foras intro huc illuc iſtuc. Nomina
liter p ꝓpria noĩa ciuitatũ aut ꝓuĩciaꝝ ĩ accuſatiuo ſine ꝑpõe. ut Vlmã
Viennã: p appellatiua vͦo reſpõdet̃ in accuſatiuo mediãte ꝑpõe ad.
ut ad eccl̃iaz. dẽptis q̃ttuor: videlicet rus domus humus militia: q̃ ubi
q3 in reſpõſione naturã ꝓprioꝝ ſeruãt. Ad Qua rñdetur p aduerbia qua
hac illac iſtac foras. Noĩaliter p ꝓpria noĩa ciuitatũ & in ablatiuo ſine
ꝑpõe. Per appellatiua vͦo in accuſatiuo mediãte ꝑpõe per. Ad ubi re/ ubi
ſpondet̃. Ibi hic illic iſtic &c. Nominaliter per ꝓpria noĩa in genitiuo
ut Vlmę. p appellatiua in ablatiuo mediãte ꝑpoſitione in. ut in eccleſia
Ad Vnde reſpõdet̃ hinc illinc iſtinc inde. Nominaliter p ꝓpria in ab unde
latiuo ſine ꝑpõe. ut Vlma. Per appellatiua in ablatiuo mediante ꝑpõe
de. ut de foro. Ad quorſuz rñdet̃ aduerbialit̃: ſurſũ deorſuz illorſũ &c. quorſum
Noĩaliter vͦo p accuſatiuũ mediãte ꝑpõe vſus: q̃ tñ q̃nq3 ornatus cã
accuſatiuo poſtponũt̃. ut quorſũꝰ rñdet̃ vſus ulmã: aut bauariã vſus
Ad q̊uſq3 rñdet̃ hucuſq3 illucuſq3. Ita de ſil̃ibꝫ pariformiter iudicabis. quouſq3

De conbinatione noĩs / pronominis / & participij cũ verbo in nominatiuo. Capitulũ. v. DIS.

q Vę eſt q̃rta regulaꝰ MA. hęc. Nomẽ / ꝓnomẽ / aut ꝑticipiũ iũ cõbinatio
ctum vbo pſonali finiti modi a pte anteriori debet poni ĩ ñtĩo q̃rta ſup/
& cũ vbo in nũero & in pſona cõformari. Et vocat̃ hęc con/ poſiti &
ſtructio ſuppoſiti & appoſiti. Eſt em̃ noĩatiuus ſuppoſitũ & verbum appoſiti
appoſitũ. ut hõ currit. Aduertendũ tñ q3 ꝓnoĩa primę aut ſecundę

personę plerūq; diſcretionis cauſa trahunt ſecum tertiam pſonam ad ſuppoendū verbo primę vel ſecūdę pſonę. Et vocat̄ hęc attractio: euocatio. ut ego Gregorius ſcribo tu Franciſcus legis. & fit illud nō ſolū per pnoia: ſed etiā per noīa vocatiui caſus. ut pater noſter qui es in celis. Ibi qui tertię pſonę trahitur per vtm̄ pater ad verbū es. Idem qñq; fit in aliis caſibus. ut pares eos feciſti nobis/q portauimus pondus & ęſtū diei. ibi q: trahit̄ p dtm̄ nobis. Silr fit per primitiuū incluſum in poſſeſſiuo. ut tuā doleo miſeriā: q nouo męrore opprimeris. Ibi em̄ qui/euocat̄ per tui incluſu in tuā ad ſupponēdū verbo ſecūdę pſonę opprimeris. DIS. Quid ſi duo noīa diuerſorū numerorū idem verbū pceſſerint: aut alterū pcedat & alterū ſequat̄: cui verbū ſe cōformabit̄ MA. Viciniori: ut hic/illius arma: hic curr⁹ fuit. Ego lego & tu. iſti legūt & petrus. Silr fit in diuerſis pſonis. ut Hebrei ſūt & ego. Et vocatur hęc cōſtructio ȝeuma. Idē erit ſi illud qd toti attributū eſt ī ptes diuidit̄: ut pueri legūt: alter grāmaticā: & alter logicā. Et hanc cōſtructionē plepſim vocāt. DIS. Quid: ſi duo fuerint ſuppoſita in perſonis diuerſa̅ MAG. Tunc verbū debet cōformari pſonę digniori videlicet primę (ſi adeſt) aut ſecūdę. ut ego & tu ſcribimus. Ego & petrus legimus. Tu & paulus bibitis. idem fieri poteſt p ppoſitionē cū ut Ego cū petro oramus. Et vocat̄ hæc cōſtructio Cōceptio. Collectiua quoq;/verba pluralis numeri recipiūt. ut turba ruunt: Pars in gramineis exercent membra paleſtris. Sunt etiā quędam verba quę eundem caſum poſt ſe recipiunt qui pceſſit. DIS. Quę ſunt hęc̄

Marginalia: Euocatio; ȝeuma; prolepſis; Cōceptio

MAG. Verba ſubſtantiua. ut ego ſum hō: Et verba vocatiua. ut ego nominor franciſc⁹. Et verba dictorū vim hn̄tia. ut ego baptiȝor petrus. ego incedo ſupbus. Et hoc intelligit̄ etiā de infinitiuo & gerūdiis eorū.

De combinatione verbi cū verbo. Ca. vi.

DIS. Quinta regula q̄ eſt̄ MAG. hęc eſt. Quotieſcūq; in una & eadem orōe duo verba iuncta fuerint ſine cōiunctiōe media: ultimū habet poni in infinitiuo. ut volo legere Pro primo tamē verbo nōnunq̄ pcipia aut adiectiua ponunt̄: diſponentia ſubiectū ad agere vel ad pati/ut dignus audiri. abilis legere. doctus pſallere At tamē ſi primū verbū aut pcipiū īportauerit motū ad locū: reliquū ſtabit in primo ſupino. ut vado lectū. cur te is pditū̄ Secunda vero ſupina cū adiectiuis qbuſdam poni habet ut facile dictu id eſt ad dicendū. mirabile dictu id eſt ad dicendū: grauiſſimū auditu id eſt ad audiendū. tunc em̄ valet gerundiū in dum cū ppōe ad: & non cū verbis importantib⁹ motū de loco. Et ſi primū ſit īperatiui modi: ſecundū ſimiliter infinitiuus erit. ut ſi vis eſſe pfectus: vade vende oīa quę habes: & veni ſequere me. Silr & infinitiuus aliqn̄ p ſupino/nōnunq̄ vero p pterito impfecto degenerat. Exēpla ſunt. eam⁹ viſere. Dedit eis poteſtatem filios dei fieri. Oēs me mordere canulū: ego floccipēdere &c.

Marginalia: cōbinatio verbi cū verbo.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Gerundia vero in di cōſtruunť cum noīe cauſa vel gratia. ut videndi cauſa: gratia lgēdi. ita & cū alijs ſubſtātiuis. ut ſpes vidēdi. Sed gerundio in do plerūq; addiť ꝑpoſitio. ut venio de celebrādo. In denegādo modo quis pudor. Et gerundijs in dum ſimiliter. ut ad loquendum aptus. Quandoq; tamē ponuntur ſine prępoſitione tam actiue (ut an mihi cantando victus non redderet ille) q̃ etiam paſſiue. ut frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

De Combinatiōe verbi cum aduerbio. Capitulum ſeptimum. MAG.

Extam regulā diximus eſſe de verbo & aduerbio. Et eſt talis. cōbinatō
ſ Queadmodū adiectiuū addiť ſubſtātiuo: ipmq; determinat verbi cuȝ
ita verbū iungitur verbo/ & actū verbi ſpecificat. ut curro bene aduerbio
ſtabo male. Fit autē hęc ſpecificatio pluribus modis: videlicet: aut gratia loci/ tpis/ numeri: gratia cōpoſitiōis/ aut diuiſiōis & ſic de alijs ſecūdum q varie ſunt aduerbioꝝ ſignificatiōes de quibus ſupra diximus.

De Coniunctione cum alijs partibus orationis. Capitulū octauū. MAG.

Egulā ſeptimā Cōiunctiōi attribuimus. hæc em̄ aliaꝝ partiuȝ cōbinatio
r vinculū & ligamē eſt. Vñ talis eſt regula. Oīs cōiunctio copu/ cōiūctōis
latiua: aut diſiūctiua in caſualibus caſus: in verbis/ modos ſiľes cū cęteris
cōiungit: ut petrus & paulus bibunt/ volo ſcribere & legere &c. partibus orationis.

De combinatione genitiui cum diuerſis partibus orationis. Capitulum nonum. DIS.

natio Craua regula/ quā gtīo aſcribebas q̃ eſt? MAG. Gtīūs cum
ĩ par o varijs iungitur ptibus orōnis. DIS. Cū quibus? MAG.
rōis Primo iungitur cū noībus ſubſtantiuis. unde q̊tienſcūq; ponuntur duo ſubſtantiua diuerſa ſignificātia ſine medio/ tūc ultimum ponendū eſt in gtīo. ut equus regis. Et hoꝝ habitudines varię ſunt ſcȝ ptis ad totō. ut pes porci. Cauſę ad effectū. ut liber Platonis. & cijs. quas omnes cū phię naturalis principia deguſtaueris/ clarius intelliges: nūc tranſeam. Dixi aūt ſubſtātiua diuerſa ſȝcantia. Nā ſi ad idem ptineant ut ſupius & inferius: inferius loco adiectiui ipm ſupius determinat/ cū quo & in caſu cōcordabit ut aīal hō. urbs roma &c. Et hanc cōſtructionē grāmatici appoſitionē dicūt. Appoſitō DIS. Pōt ne gtīus adiectiuis adiūgi? MAG. Pōt. Et his quidē q̃ ſignificationē hñt ſimilē verbalibus in/ or/ q̃ actū trāſeuntē ſignificāt. ut Cupidus ludi. ꝓdigus auri: dubius rei/ neſcia viri/ peritus iuris: Memor noſtri. & cijs. Quędam tamē ex his adiectiuis etiā actīo iunguntur. ut Exoſus belloꝝ vel bella: pręſcius futuroꝝ vel futura. Adiungitur etiam genitiuus ſignificans multitudinem. his adieictuis q̃ aliquid excipiunt ex illa multitudine. ut unus iſtorū: qlibet fratrū. aliqua ſoroꝝ/ medius iſtorū &c.

Iungitur etiam his adiectiuis q̃ indigentiam aut abundantiam ſignāt
ut diues auri: plenus vini: inops mentis &c. Iungitur etiā ſuplatiuo
ut doctiſſimus poetarū fuit vergilius vel optimus plebis. Similiter &
comparatiuo poſito pro ſuplatiuo. ut melior iſtorum. maior horum
charitas &c. DIS. Poteſt ne genitiuus ꝓnoībus adiungi? MAG
Poteſt ut hæc volucrū illa mulierū. Nam & hęc ꝓnoīa exceptionē fa
ciunt a multitudine ſignificata per gtīm. DIS. Poteſt ne gtius ver/
bis cōbinari? MAG. Poteſt. primo quidē verbis defectū aut abun/
dantiā ſignificantibus. ut abundo panis: Egeo pecunię: indigeo gra
tię. Careo aūt ſoli ablatiuo iungit̄. Secundo iungitur gtius cauſam dā
natiōis vel accuſatiōis ſignificans / verbis accuſationē aut damnatio
nem importātibus ut damno te furti. accuſo te ſceleris. Q ñqꝫ tñ gtiūs
nomini iunctus pœnā ſignificat. ut reus mortis &c. Tertio iungitur
gtūs verbis ad preciū ꝑtinētibus. ut emi tanti pluris minoris. Eſtimat̄
tanti / pluris / vel minoris. Quarto iungit̄ gtūs verbis actū memorā
di aut obliuiſcēdi ſignificātibus. ut memēto mei / obliuiſcar Ioannis.
Quinto iungit̄ gtūs verbo ſubſtātiuo capto ꝑ ꝑtinet. ut liber eſt Io
annis id eſt ꝑtinet Ioanni. Eſt matris ſuccurrere nato. Sic etiā additur
his impſonalibus intereſt & refert: Sex demptis gtīs ſcꝫ mei tui ſui no
ſtri veſtri. & cuius a quis. Nā dicta verba ꝓ his gtīs utunt̄ ablatiuo
poſſeſſiuo. ut intereſt mea / refert tua &c ijs. Gtūs etiā partis / aut ꝓpri
etatis v̄bo ſubſtātiuo iungit̄. ut Petr⁹ eſt duri capitis / bonę famę &c.
Similiter gtūs menſurę. ut Petrus eſt centū annorū. & nō modo ver
bis ſubſtātiuis / ſed alijs habentibus affinitatē in ſignificato cū ipſis / ut
Petrus habetur magnę reputationis. equus reputatur petri. Ille appa
ret viginti annorū. In quibus tñ ſubītelligi pōt eſſe. ut ille apparet eſſe
xx. annorū. Sexto iungit̄ gtūs ſignificans poſſeſſionē aut rem a q̃ fit
paſſio / cū verbis impſonalibus actiuę vocis / q̃ ſunt penitet: tedet: mi
ſeret: piget & pudet. ut Tedet me vitę meę / pudet me probri. Loco tñ
genitiui qñqꝫ ponitur infinitiuus. ut pudet me dixiſſe. DIS. Iungi
tur ne gtūs aduerbijs? MAG. Iungitur. Et hoc virtute nominū in
ipſis incluſorū. ut ubicunqꝫ locorū id eſt in omni parte locorū. Tunc
tēporis &c. Sic in ſimili diximus. Inſtar mōtis id eſt ad quātitatē vel
ſimilitudinē montis. DIS. Iungitur ne gtūs participijs? MAG.
Iungitur his ſcꝫ quorū verbis iunctus eſt. ut recordor tui: recordatus
tui &c. Alijs autem non: niſi nomina fiant. ut amans vini &c. Cum p̄
poſitione aut interiectione non ponitur. Coniunctionem vero mediā
recipere poſſunt duo genitiui. ut & petri & pauli diſcipulus.

De Dtīo iuncto diuerſis ptibuſorōis. Ca. x.

DIS Ona regula: quā datiui eſſe voluiſti: q̃ eſt? MA. Hęc eſt. da
tiuus ſignificans rem cui aliquid cōmodi: lucri: aut damni fit
iungitur nominibus: ſimiliter verbis tale cōmodum aut damnū fieri

DE COMBINATIONE PARTIVM ORATIONIS

ſignantibus.ut prouideo tibi. ſum tibi utilitati. moleſtus tibi:gratus tibi:utilis mihi:vicinus tibi:hoſtis mihi &c.Et nõ modo his verbis datiuus iungit̃:verũetiam/fere omĩbus verbis(& ſi im ꝑprie)additur ut Canto tibi: ſcribo tibi &c. Iuuo dempto quod tantũ actĩo iungitur. ut Iuuo te. Iungunt̃ qñq; etiã duo datiui uni verbo acquiſitiuo:quorum unus rem acquiſitã:alter vero rem cui acquirit̃ importat.& primus ſc; ſignificãs rem acquiſitã ꝑ ƺuo vulgariƺãdus eſt.ut illi mea carmina curę ſunt.Do tibi pignori tunicã &c.Iungit̃ etiam datiuus huic verbo ſum/ ſumpto ꝓ habeo.ut eſt mihi crater id eſt habeo craterẽ ſum tibi filius id eſt habes me filiũ &c. Iungitur etiã impſonalibus qbuſdã actiuę vocis.ut cõuenit:euenit:accidit:cõtingit:placet mihi tibi vel petro.Iungũtur etiã datiui his verbis miſereor/auxilior: & dominor:q̃ tamẽ etiã recipiunt gtĩm.ut miſereor tui vel tibi.Iungitur insuper datiuus verbalibus in bilis:aut in dus terminatis.ut amabilis mihi/metuendus tibi. Et in his datiuus in ablatiuũ mediãte ꝑpõne reſoluitur.ut metuẽdus tibi id eſt a te.& talis etiã fere omnibus verbis paſſiuis additur.ut cõdicitur mihi id eſt a me. DIS.Poteſt ne datiuus ꝓnomĩ adiungi? MA.Nõ niſi in rõne ſubſtãtiui/ut illi filio. DI Põt ne aduerbijs addi? MA.Põt.ut venit obuiã mihi. DI.Põt ne ꝑticipijs cõbinari? MA.põt.& omĩbus quidẽ quoꝝ verbis addit̃. ut placẽs mihi &c. DI.Põt ne addi ꝑpõni? MAG.Nõ.nec etiam cõiunctioni niſi dtĩus ꝑceſſerit.ut mihi & tibi. DIS poteſt ne dtiuus addi interiectioni? MAG.Poteſt.ut heu mihi:ve tibi &c.

De Combinatiõe actĩ cum diuerſis partibus orationis.Capitulum udecimum.

DIS. d Ecima regula quã actĩo appropriaſti q̃ eſt? MA.hęc Actĩ⁹ omĩ verbo pſonali infiniti modi a parte anteriore ꝓ ſuppoſito adiditur.ut me ſcribere:petrũ legere.Et rurſus. Oĩa verba trãſitiua(quorũ ſc; act⁹ in aliud recipit̃) poſt ſe actĩm accipiũt ſ;cantem rem:actum verbi recipientẽ.ut ꝑcutio petrum: comedo panẽ. Siľr neutra.ut bibo vinũ:bibo lapidẽ.Siľr deponẽtia.ut ſequor te.Siľr & comunia.ut criminor te.Siľr & paſſiua.ut doceor grãmaticã.Et quędam ex dictis duos regũt actĩos ad eandẽ rem ꝑtinẽtes.ut faciã te clericũ.Aut ad diuerſa ꝑtinẽtes.ut doceo te grãmaticã.Et hęc his continentur metris.Poſtulo poſco peto doceo rogo flagito celo:Exuo cũ veſtit monet induo calceo cingo:Actĩos geminos hęc verba regrunt Siľr hoc verbũ inſtruo.ut in ꝑs.Viam iuſtificationũ tuarũ inſtrue me Coniũgitur etiã actĩus verbis paſſiuis:aut abſolutis per ſinecdochen. Cũ ſc; id quod parti conuenit toti attribuit̃:ut doleo pedẽ:petrus trũcatur manus vel manibus:Ioannes extẽditur brachia vel brachijs.Itẽ actĩus ſ;cans tempus iũgitur verbis etiã intrãſitiuis:licet im ꝑprie.ut biſſenos cui noſtra dies altaria fumãt.Modicũ tẽpus vobiſcũ ſum &c.

Item accuſatiuus ſignificãs locum iungitur v̸bo ſignificanti motũ ad
locum. ut ambulo viã/iter/vado Romã. pergo decẽ miliaria &c. Item
iungit̃ etiã accuſatiuus abſolutis & paſſiuis: rõne trãſitiui ſubintellecti.
ut Coridon ardebat alexim: id eſt ardẽter amabat. Et in Pſal. Exultabit
lingua mea iuſticiã tuã: id eſt exultando annũciabit &c. Et Vergil. Pa
ſcuntur ſiluas &c. Itẽ iungitur etiã accuſatiuus v̸bis impſonalibꝫ acti/
uę vocis. ut decet oportet iuuat delectat me. Et hęc recipiunt etiã accu
ſatiuum ante ſe. ut me decet. Impersonalia autẽ paſſiuę vocis tm̃ reci/
piunt accuſatiuũ poſt ſe. ut mactat̃ bouẽ: pulſatur campanã &c. Inſup
accuſatiuus iungitur v̸bis actũ memorãdi: aut obliuiſcẽdi ſignifican
tibus. ut grex obliuiſcit̃ eſum: memento dñe dauid. DIS. Poteſt ne
accuſatiuus iungi nominibus? MA. Poteſt in ratione adiectiui aut
ſubſtãtiui: alias nõ niſi p ſinodochen. ut albus faciẽ: nigra capillos &c.
Nec additur ꝓnominibus niſi in ratione adiectiui aut ſubſtantiui ut il
lum hoĩem. DIS. Additur ne aduerbio? MA. Non. ſed p̃poſitio
nibus de quibus ſupra. Iungitur etiam interiectioni. ut o fortunatum
virum. Heu me miſerum &c.

De Vocatiuo Capitulum. xij. MAG.

v Ndecima regula Vocatiui eſt qui aduerbijs vocandi tantum
iungitur. ut O formoſe puer &c.

De Ablatiuo adiuncto cęteris partibus orationis. Capitulum. xiij. DIS.

Vodecima regula: quã ablatiui eſſe dixeras q̃ eſt? MA. Hęc
d Omne nomẽ adiectiuum vel v̸bũ iungitur ablatiuo ſignifi/
canti cauſaꝫ ꝓpter quã aliqd fit ſcꝫ effectus. Eſt autẽ cauſa q̃dru
plex ut ĩ naturalibꝫ videbimus ſcꝫ efficiẽs materialis formalis & fina/
lis. Exempla ſunt de cauſa efficiente. ut Sit̃is albedine. horreo frigore.
Taceo pudore: feſſus curſu: gaudeo ludo: dãnatus crimine: leſus la/
pide &c. Verba etiã paſſiua eundẽ recipiũt ablatiuũ mediante p̃poſi/
tione a vel ab. ut diligor a petro/verberor ab andrea &c. De cauſa Fi
nali. ut Petrus ſtudet gratia lucri. Paulus ſcribit cã ſtudij &c. De cauſa
formali. ut paries eſt albꝫ albedine. ſit̃is ſit̃itudine. Fac bono aĩo. Stu
deas bona intẽtione &c. De cauſa materiali. Si ablatiuus ſignificat ma
teriã ex qua: addenda eſt p̃poſitio ex. ut edificat ex lignis. Si autẽ ſigni
ficat materiã circa q̃ꝫ/tũc ponitur ſine p̃poſitione. ut dignus laude. va
cuus lumine. Fruor gaudeo potior regno. careo pane. utor tunica. Pru
dentẽ me feciſti in mandato tuo. veſcor carne. Inueniũtur tñ hęc ver
ba etiã gtĩs adiuncta ut ſupra diximus. Etiã accuſatiuis. ut in leuitico
Offert ꝓ ſe duos piſces quos veſci licitũ eſt. Et apud Therentiũ. Tute
illoꝝ officiũ fungere. Iungitur etiã frequẽter v̸bis ablatiuus cauſę in
ſtrumẽtalis ſine p̃põe. ut video te oculis. loqtur ore/ꝑcutit baculo. Iſta
autẽ cauſa nõ diſtinguitur ab efficiẽte; qa efficiẽs eſt principalis/aut in

ſtrumētalis. DIS. Vnde poſſum⁹ facile cognoſcere quā cauſaꝫ abla
tiuus iportet? MA. Inde. Nam ſi ablatiuus cōmode recipit a vel ab
ſignat cām efficientē. Si ꝑ/ſignat cām formalē. Si ꝓpter/ſignat cām
finalē. Si ex/ſignat cauſam materialē. Si in/ſignat cām iſtrumētalē. ut
autē dicta facilius cognoſcas. Sciēdū oē adiectiuū poſt q̄d in vulgari
pōt addi mit/von uſꝫ/im fur/durch/umb. recipit ablatiuū ſignificātē
cām &c. Itē ablatiuus ſignificās tp̄s: pōt addi v̄bo aut ꝑticipio. ut vigi
laui tota nocte. ſtudeo tribus horis. media nocte clamor factus eſt.
Item verba importātia motum de loco: vel ꝑ locum recipiunt ablati/
uos ꝓpriorū noīm ciuitatū aut villaꝝ/ut venio/ tranſeo Roma Athe
nis &c. Verba autē q̄ importāt motū in loco: aut qetē recipiūt hęc ꝓ
pria noīa in gtīo. ut ſtudeo Romę &c. Niſi ſint tm̄ pluralis numeri: aut
tertię declinationis. tūc eīn recipiūt in ablatiuo. ut fui Athenis. Studui
carthagine &c. Noīa autē ꝓuinciaꝝ montiū & regionū: & noīa cōpo
ſitæ figure/indeclinabilia: & noīa ſanctoꝝ locis data/cū dictis verbis
iunguntur in ablatiuo mediāte p̄pōe. ut venio de Francia. De ſancto
Iacobo &c. Idē eſt iudiciū de aliȷs appellatiuis. demptis q̄ttuor ſcꝫ rus
domus militia humus/ q̄ cōſtruūtur ſine prępoſitiōe more ꝓprioꝝ.
ut venio rure &c. Itē cū v̄bis dānationē aut punitionē ſignificātibꝫ iū
guntur ablatiui pœnā ſignificātes. ut dāno te morte. punior capite.
Petrus mulctatur auro. Preterea cū v̄bis aut noībꝫ ad p̄ciū aut menſu
rā ꝑtinētibus iungūtur ablatiui q̄titatē p̄ciȷ aut menſurę ſignificātes
ut venditur tribꝫ aureis. altus tribus ulnis. latus mille paſſibus. tn̄ hoc
verbū valeo reqrit accuſatiuū. ut equus valet decē aureos. Itē cū ver
bis diſtantiā importantibꝫ iungitur ablatiuus q̄titatē diſtātię indicās
ut diſtat tribus paſſibus &c. Pręterea v̄ba aut noīa exceſſuꝫ unius ſuꝑ
aliud importātia reqrunt ablatiuū q̄titatē illius exceſſus ſignificantē
ut petrus excedit paulū tribus digitis. Ioannes eſt tanto longior q̄to
Petrus eſt breuior &c. Ablatiui autē ſignificātes rē exceſſam iungun
tur compatiuis. ut Petrus eſt fortior Paulo. & is vulgarizatur ꝑ dan.
Poteſt & addi ablatiuus ſignificans q̄titatem exceſſus. ut lignum il/
lud Petro longius eſt tribus digitis. Iungitur quoqꝫ ablatiuus verbo
ſubſtantiuo. ut ſis bono animo. Id etiam te nō lateat ablatiuos duos
aut plures abſolute poni loco orationis ex nomine & verbo compoſi
ti. Et dicuntur poni in deſignatione conſequētię: quia ſcilicet ad ipſos
aliquid ſequi intelligitur. ut Sole oriente dies fit. Et reſoluuntur hi ab
latiui per dum/ſi/aut quia. ut dum ſol oritur: aut ſi vel quia ſol ori/
tur dies fit. Loco etiam ablatiui quandoqꝫ ponitur aliquod comple/
xum. ut dato φ ſis probus/te diligo. Viſo φ es honeſtus/te recipio.
Et quemadmodum imperſonale ſine ſuppoſito/ita & participium in
ablatiuo ſine ſubſtantiuo poſitum inuenitur. ut dicto de nomine di/
cendum eſt de verbo. DIS. Iungitur ne ablatiuus cæteris parti/
bus orationis? MAG. Pronomini non/ niſi in ratione ſubſtantiui

aut adiectiui. Nec aduerbio: aut interiectioni: ſed participio. Et quidẽ omni cuius verbo addi poteſt. Similiter additur præpoſitionibus qui/buſdam. de quibus ſupra dictum eſt.

Regulę generales. Capitulum. xiiij. MAG.

p Ræter has autẽ generales quædam non negligendę ſunt regulę/unde Quicunq; caſus iunguntur noĩatiuo: iijdem iungũtur & omnibus obliquis eiuſdem. Et quicunq; caſus iunguntur poſitiuo: iijdem iunguntur quo cõparatiuo & ſuperlatiuo. Et quicunq; caſus iungũtur verbo: iidẽ iunguntur eius participijs: & reliqs modis & temporibus a verbo illo deſcendentibus. Hæc omnia tñ quę de combinatione partiũ orationis iam diſſeruimus: facilius & mira q̃dam breuitate deprehendes: ſi caſuum officia quæ in ſuperioribus tradidimus: viuaci ſemper tenebris memoria.

De Ordinatione partium in oratione. Capitulum. xv. MAG.

h Acten⁹ de his qbus nõ barbaro: ſed latino poti⁹ ſermone q̃ cõcepimus exprimimus: Reſtat ut ordinẽ dictorũ in interp̃tando doceamus. Si itaq; oratio interpretãda ſit: Primo loco ñtũs (ſi adeſt) accipiẽdus eſt/cũ eo q̊d cũ ipſo cõbinat̃. Poſt hũc ñtĩus cũ ſuo ṽbo/aut accuſatiuus cũ infinitiuo: deinde aduerbiũ: dehinc cęteri ca/ſus. Siľr cõiuctiones p̃pões: & interiectiões/cũ his q̃ ipſis iuncta ſunt. Dictiones tñ interrogatiuę: aut relatiuę p̃cedere debent. Similiter coniunctiones prępoſitiui ordinis/& ablatiui poſiti abſolute. Item Obli/quus negatiuus exponendus eſt p̱ nõ & ſuũ affirmatiuũ. ut nullum hoĩem: id eſt nõ ullum. Itẽ qñq; obliquus p̃ponitur ṽbo perſonali ut relatiuũ habeat antecedẽs. ut patrẽ ſequit̃ ſua ꝓles. Trahit ſua quẽq; voluptas: & ſic de alijs. De quibus tamẽ p̱ frequentẽ expoſitionẽ in talem deuenies uſum qui omnibus regulis pręſtantior eſt.

De Subauditione quarundam partium orationis. Capitulum. xvi. MAG.

n Onnunq; autẽ cõtingit p̱tes aliqs in oratione ſubticeri. Et qdẽ primo. Cum ṽbũ primę aut ſcdę pſonę fuerit/intelligit̃ ñtĩus certus ſc; ego tu nos & vos: quẽ nõ oportet exprimere: niſi ad

Diſcretio declarationẽ: aut ſignificantiã denotãdã. Eſt autẽ declaratio ſiue diſcretio: cũ actus ṽbi attribuit̃ alicui cũ excluſione aliorũ. ut ego lego. q̃ſi di

Signifi/cantia cerẽ & nullus alius. Significantia vero eſt cũ actus ṽbi attribuit̃ alicui cũ excellentia. ut ego lego. q̃ſi dicerẽ & nullus ita bene ſicut ego. & eſt talis ñtĩus cum arrogantia ꝓferẽdus. In euocatione tñ hi ñti exprimunt̃: & nõ ꝓpter iã dictas cauſas: niſi fiat euocatio p̱ ipſe: aut nomẽ diſtributiuũ. Aut in ꝓprijs noĩbꝫ cũ ṽbis ſubſtãtiuis: aut p̱ticipijs &c. Exempla ſunt: ut quãcunq; ipſe vidi nõ oĩa poſſumus oẽs. Sum pius

DE COMBINATIONE PARTIVM ORATIONIS

Eneas.vocor Petrus/doctus ſuꝫ/afflict⁹ſum.Itē verba exceptę actio/
nis quoꝝ ſcꝫ actus uni ſoli cōpetit:etiā in tertia ꝑſona ſine ntīo ꝓferun
tur.ut Fulminat/coruſcat/pluit/mingit &c.In his eñ intelligit̃ deus
vel natura.Excipitur creare.Non eñ dicimus creat.licet creare ſolius
dei ſit actus.Incipit quoq; & deſinit cū infinitiuis dictoꝝ verboꝝ ſine
ntīo ponunt̃.ut incipit mingere.deſinit pluere. Verba quoq; quoꝝ
actus ſolis hoībꝫ ꝓprius eſt/ſine ntīo exprimunt̃.ut aiunt/dicunt &c.
intelligūtur hoīes. Et rurſus ipſa ꝟba qñq; tacent̃. ut dicendo. unde
Boetius.de q̊ Vergilius &c.intelligit̃: loqtur:vel ſcribit:aut dicit &c.
Verbū etiā ſubſtātiuū ſum/ſepiſſime intelligit̃.ut Gloria tibi dñe.Bea
ti īmaculati in via &c.Similiter in intitulationibꝫ. ut Opera Platonis.
Buccolica Vergilij &c.Itē ſubaudiuntur qñq; etiā alia ꝟba de qbus
in eadē oratione prius mētio facta eſt.ut cū dicimus.Benedicite reſpō
dēdo dñs.ſubintelligit̃ Benedicat.Inuocaui dñm & exaudiuit me: in
telligitur dñs &c.Subauditur etiā qñq; antecedēs relatiui. ut ſi ſuſtu/
liſti illū dicito mihi. intelligitur Ieſum &c.Itē fiunt & alię ſubauditio/
nes varię de qbus ſepius apud Therentiū.ut q̃ illū:quæ me? Intelli/
gitur amat:excluſit:vel ſimilia.Hæc ſunt fili q̃ in primis neceſſaria viſa
ſunt ad partiū orationis/& cognitionē/& cōcinnā cōbinationē.Sylla/
barū vero q̄titates:q̃ in ꝓferendis orationibus nō ſine aperto vitio cō
funduntur:nunc demū in calce grāmatices annectēdę veniūt. DI.
Breues igitur ſi quæ de his regulę dari poſſunt in medium proferas.
MAG.Breuitatis te ꝑ cupidū ſciens:nōnulloꝝ traditiones cōſului:
proſa an metro cōmodius id fieret/aliquātiſper herebā:ſed cū planū
ſermonē in his magis neceſſariū conſpexi:in proſaꝫ ſtilum verti:nihil
tamē quod nō ab alijs dictum ſit tractatu ſequenti enumerare ſtatui.
DIS.Placet:ſed q̄totius rem ipſam aggredere.

Tractatus tertius. De quātitate ſyllabarum in generali. Capitulū primū MAG.

ſyllaba in generali(inqt quidā)ubicūq; poſita fuerit ſex mo
dis cognoſci poteſt.poſitione ſcꝫ vocali ante vocalem/deri/
uatione/dipthongo:exemplo & regula. DIS.Poſitione
quomodo? MAG.Cum poſt vocalē duę ſequuntur cōſonātes ut Poſitio
pars/vel una duplex ut nix: vel i duplex inter duas vocales ut troia:
tunc illa vocalis ꝓducitur:adiecto ꝙ altera ſaltē in eadē vocalis ſyllaba
collocetur:at ꝟo ſi in eadē dictione poſt vocalē natura breuē; ſequat̃
muta cū liquida:vocalis p̄cedēs anceps & bitꝑalis redditur ut aratrū
vocalis autē de ſe longa ꝑ nullā mutæ & liquidę ſequęlā poterit bre/
uiari.ut febris/ſalubris/podogra/amatrix/octobris. DI. Vocalis
ante vocalē inuenta q̃nta eſt? MAG.In latinis breuiatur ut nuo.Ex Vocalis
cipiuntur primo gti & datiui qntę declinationis/in quibꝫ e vocalis ꝓ añ vocalē
ducitur ſi ſaltē alia vocalis p̄ceſſerit ut diei.ſin autē conſonans p̄ceſſerit

breuiatur ut fidei. Secundo greca noīa externaq; ut plurimū ꝓducū
tur. ut dius helias: aer chorea platea. Tertio gnī in ius ſunt cōes ut uni
us. ꝑter alius longum/ & alterius correptum. Quarto poſſeſſiua in
ius vocalē precedentem ꝓducunt: ut troius/ patuleius. Quinto fio
deriuatio nisi poſt e ſequatᷣ r ut fierē producitur. DIS. Deriuatione ſyllabe
quantitas quō dep̄henditur? MAG. Quanta fuerit ſyllaba primi
tiui/ tanta erit & deriuatiui. ut lego legens. Excipiunt primo human⁹:
leges vires reges ſedes voces iucundus ſtaturis pedor vomer ſeculū
laterna nequā regula italia ſecius limus denus nonus caſus monach⁹
humo vitupero ſimius feralis fabella & mobilis. q̄ contra ſui primi/
tiui poſitionē ꝓducunt. Secundo excipiuntur dux ducis: ſopor acer/
bus dicax aruſpex ariſta vadū ſtabulum ſtabilis omaſus arenalucer/
na noto nato fides titulus ſodalis bubulcus varicoſus vitium ouo ele
gus & manus q̄ contra ſui primitiui poſitionē corripiuntur. DIS.
dipthōg⁹ Dipthōgus ſyllabā quantā reddit? MAG. Vbiq; ꝓducit ut ſphera
pœna aula eurus niſi vocalis ſequatur ut preuro. DIS. Exemplum
Exemplū autē quomodo ad hoc conducit? MAG. Poetarū exempla ad ſyl/
labas percipiendas te plurimū iuuabūt: nā in hac dictione muſa ſi pri
mæ quantitē ſcire volueris: maronis illud muſa mihi cauſas memora
longā eſſe indicabit. DIS. Regula vero generalis q̄ eſt? MAG.
In undecim partes diuiſa eſt. Prima p̄terita biſſyllaba primā producūt
ut emi. preter bibi ſcidi fidi dedi ſteti: & tuli q̄ primā corripiunt. Scda
preterita preterita geminata primā & ſecundam corripiunt ut perperi p̄ter ce
Supina cidi: quod ſecundā ꝓducit. Tertia. Supina biſſyllaba primā ꝓducunt
ut natum. preter litum itum citū quitum ſitum ſatum rutū ratum da
tum & ſtatum quæ primā corripiunt. Quarta q̄ta fuerit ſyllaba pre
ſentis/ tanta erit & ceteroꝝ temporꝝ. ut amo amabā amaui amauerā
amabo. p̄ter genui & poſui q̄ primā corripiunt. Quinta: in cōpoſitio
nis iunctura ſyllabe breuiantur. ut omnipotens: armiger: in qua qui/
propria dem iunctura ſolent dictiones ꝑ hyphen copulari. ut ante malorum
preter ibidē ubiq;/ tibicem. Sexta/ ꝓprioꝝ noīm prime vel medie ſyl
labe ad placitū ponuntur. niſi regulas habuerint ſpeciales q̄s breuita/
tis gratia p̄termitto: in ultimis autē ſyllabis ſubiacebūt regulis appel/
latiuoꝝ. Septima bis bi tri ni in cōpoſitione breuiantur. ut biſortus
biuium triuium nicenus. Octaua ſemiquinaria & ſemiſeptenaria bre/
uis in metro produci poteſt: etiā ſi in nullā deſinat conſonantē. Nona
incremēta icremēta noīm in plurali ſi a e vel o vocales habuerint producūtur ut
quæ quaꝝ res rerū/ qui quoꝝ. ſi vero i vel u corripiuntur. ut qui q̄b⁹
veru verubus. dicta in ſingulari ex declinationibus nota ſunt. Decima
cremēta verboꝝ ſi a habuerint producuntur. ut amo amare. preter do
& ſua cōpoſita: circūdo peſſundo venūdo. Si e producūtur. ut lego le
gemus. niſi cum ſubit r: tūc q̄nq; producuntur q̄nq; breuiantur q̄d ac
centu cognoſcitur. Si i breuiantur. ut lego legimus. preter ṽba q̄rte

DE QVANTITATIBVS SYLLABARVM

coniugationis & volo & ſum. & cum ſubit i: tunc em̃ producuntur.
Si u corripiũtur. ut volo volumus. Vndecima/ dictiones ſincopatę &
p ſinериſim vel craſim pronunciatę producuntur. ut norã pro nouerã
pataui pro patauij & cotes pro cautes. His prelibatis ad primas ſylla/
bas ſpecialius deſcendamus.

De prima ſyllaba.. Capitulum. ij. DIS.

Rimarum ſyllabarũ q̃titatẽ unde ſpecialius agnoſcere valeo?
p MAG. Compoſitione p̃poſitione/ & regula. DIS. Com
poſitione q̃liter? MAG. Si ei aliq̃ particula addatur q̃ illam ↄpoſitiõe
penultimã reddat: tunc accẽtu cognoſcetur ut amo pamo/ a breuis qa
grauis/ duco diduco: u longa qa acuta. Excipiuntur primo inuba/ p
nuba/ deiero peiero cognitus agnitus: infio ſuffio/ q̃ contra ſuũ ſim
plex corripiuntur. Secunda ambitus & conuitium quę producuntur.
DIS. Prępoſitione quõ? MA. q̃ta fuerit p̃poſitio in appoſitione p̃poſitiõe
tanta erit & in cõpoſitione. ut in domo in habito. Excipiuntur primo
ad ab ob in re ſub & con cũ iacio cõpoſitæ producuntur: niſi ex ſe tri/
ſyllabum reddant qa tunc p̃poſitio eſt cõis ut adijcit. Secundo e de prę
ſe in compoſitione producuntur. Di autẽ ubiq; producit̃. pręter in di
rimo & diſcretus ubi corripitur. re corripitur ut reduco. pręter in refe
ro/ qñ ſignificat diſtantiã vel iuuamen ubi producitur. Pro pducitur
ut proloquor. pręter in proteruus pcella pronepos profugus profa/
nus profundus propero profiteor pfatum propheta profuſus profi/
ciſcor profecto & procuro ubi corripitur. DIS. Regula primarum
ſyllabarum quę eſt? MAG. Secundum vocalium numerum & or
dinem in quinq; partes diuiſa eſt.

De A in primis ſyllabis. Capi. tertiũ. DIS.

In primis ſyllabis quanta? MAG. A ante b corripitur. ut ha
a beo. pręter labor beris. tabes ſcabies pabuluʒ labes ſtrabo &
tabo. fabula. ſtabam nabam fabor flabam ſtabilis ſtabulum
labor & labo. quę primam producunt.
A añ c corripitur. ut acer pro arbore. Excipiuntur ſi precedit b. ut
bacca vel p. ut pacis: in quibus a producitur. dempto paciſcor: bacu
lus & ſpacium placet: quę iuxta regulam primã corripiunt.
Acer pro forti: Thraces facundus machina dacus & graculus pri/
mam producunt. Hiacynthus commune eſt.
A ante d corripitur. ut vadum. Præter radix clades ſpadix trado tra
duco gradiuus & gades ſuadeo rado & vado.
A ante f corripitur. ut rafanum vafer.
A ante g corripitur. ut ſagax. Excipiuntur ſtrages vagio vagina ma
galia ſtragulum ſaga & lagana: indago quę primã producunt. Simi
liter ea q̃ habent p vel f ante a. ut fagina fagus. pręter flagellũ fragor
oris fragilis & plaga pro reti vel ora: quæ primam corripiunt.

A ante l in diſſyllabis ꝓducitur ut halo as. Excipiũtur calo as. alo is malus a um. palam ſale pales & ſalum quę primam corripiunt. Excipiuntur & tertię declinationis peritto ſyllabica ut ſalus ſalutis quę primam corripiunt. pręter calo onis. & ales q̃ ꝓducũtur: Similiter & poliſyllaba primam corripiunt. ut caleo. Preter alea baliſta caligo balena ſalebra & ſqualeo quæ primam producunt.

A ante m in diſſyllabis producitur. ut dama. Excipiuntur fames: damus amo chlamys tamem thamos. q̃ primam corripiunt. Similiter & poliſyllaba. ut amicus. pręter lamina amitto lamentor & amẽtum quę producuntur.

A ante n in diſſyllabis ꝓducitur ut ſanus. Excipiũtur manus anus anas ana cano canis & phanum. Similiter & poliſyllaba quę primã breuiant. ut animus. pręter ganeo.

A ante p corripitur. ut dapes. Excipitur papilio vapulo papo papa ſaphyrus crapula lapa apulus rapa papyrus & mappa.

A ante q corripitur. ut aqua. demunt cõpoſitiua. ut nequaquã.

A ante r corripitur. ut ariſta. Excipitur carex varix areo varica area naritia glarea naris carica: ſtarem flarem pareo q̃ primã producunt. Nomina ſimiliter in rus ra rum. longant primã ut charus ra rum pręter hara pro ſtabulo. para & parum quę breuiant primam.

Ante s in diſſyllabis ꝓducitur. ut caſus. Excipiunt Quaſi caſa baſis & poliſyllaba. ut aſinus q̃ primã breuiant. p̃ter caſeus baſium

A ante t corripitur. ut latus lateris. Excipitur Saturnus latus a um vates clatros katholicus quatenus ater atria laterna. Similiter ſi m pręcedit. ut mater/aut r pręeunte muta. ut pratum & quattuor ratum quę primã producunt. pręter matheſis. quod corripitur. Platos & ſtatim primam cõmunem habent. Sic & platea.

A ante u corripitur. ut auarus. p̃ter nauis gauiſus mauors pauo mauis ſuauis prauus gnauus auia. ſil'r ſi l p̃cedat cũ muta. ut flauus.

De E in primis ſyllabis. Capi. quartũ.

DIS. E in primis ſyllabis quanta eſt? MAG. E ante b corripitur ut hebeta. excipiuntur ſi ante e duo conſona pręſint ut gleba. Excipiuntur & debeo thebe debilis flebam nebrida nebula febris nebam nebo phebus phebe.

E ante c corripit̃ ut ſecus. p̃ter fex cis. cecus. pręco theca vecors grecia fęcundns ſecurus ſecula mechus echo mecũ tecum ſecũ & ſecius.

E ante d in diſſyllabis producitur ut ſedes p̃ter cędo verbũ defectiuũ edo es. pes dis pedũ cedrus. Similiter poliſyllaba breuiant ut medicus. preter ſedulus ſeditio & ſeditioſus dedalus pręedium

E ante f corripitur ut nefas.

E ante g corripitur ut lego. pręter regina dego regula reges legẽ eger: egiptus tegula lego as eglo ceros egis.

DE QVANTITATIBVS SYLLABARVM

E ante l in diſſyllabis producitur ut chele. pręter chelis velut velim
gelu melos ſcelus celer melus melo. Similiter poliſyllaba ut elemoſy
na. pręter ſpelunca belua electhrum ſpelea delitię eliſius delibutus de
lubra quę breuiant primam

E ante m corripitur ut ęmonia. p̃ter fęmina ſemita demo is. ſemi/
no themis quę primã longant. ſimiliter habentia e purum ante m ut
eminus. p̃ter emo & emio. Nomina diſſyllaba cũ cremẽto longant pri
mam ut demon ſemen. pręter memor nemus & fęmur

E ante n ꝓducit̃ ut renus. excipit̃ eñ feneſtra penitus penetro pe
nes penates pene penus. Sil'r cũ e p̃cedit b ut bene/ vel g ut gñs: vel ſ
ut ſenex vel t ut tenuis vel u ut venus in q̃bus e corripit̃. p̃ter venum
thenia vena venor tenarus tenax ſenus q̃ longant. freneſis variatur

E ante p corripitur ut epos pręter ſepes cepe ſcepa tepor epacta re/
po p̃putiũ prępes. & p̃eunte ſ ut ſepe q̃ primã ꝓducũt. demit̃ ſepelio.

E ante q corripitur ut neq;. demit̃ uequã nequaq; nequaq; ęquus
id eſt iuſtus & equor quæ longant

E ante r corripitur ut ſeries. p̃ter erumna cerulus heros feralis eru
ca ceronia ſeria ceres cleros erigone ſerus chere eris nomen: ſeres hereo
mereo q̃ras cera ſero era heres. Similiter ſi precedit u ut verus vel p ut
pera quę primã ꝓducunt. p̃ter veru & vereor veretrum

E ante ſ producitur ut leſus. excipitur ieſus theſis

E ante t producitur ut cete/ pręter metallũ metuo gethes meto me/
tra fretum retro thetis etiam meta. Similiter ſi p pręit ut peto vel u ut
vetus q̃ breuiant primam, pręter & prętor longant

E ante u producitur ut leuus. pręter leuis breuis leuo ſeuerus be/
uer quæ primã corripiunt

De I. in primis ſyllrbis. Capitulũ. v. DIS

I in primis ſyllabis quanta eſt? MAG. I ante b corripitur ut hibe
ria p̃ter hibernus fibula liburnũ ꝓ naui tibia liber adiectiuũ libo tribu/
lum vibex fibilo quibo ſcriboſibila ibo vibra & ibis nomen

I ante c corripitur ut dicax p̃ter vicus mica niciteria conuitia trica pi
cus litiũ ſpica ficus vicinus ficedula ſpicula vicenus ſica dico tricenus
ſicut; quæ longant. ico variatur

I ante d ꝓducitur ut idẽ in maſculino. excipitur idem ĩ neutro ideo fidis
fides cydon idoneus quidã. Sil'iter cũ pręit b ut bidens vel t ut tideus idololatra
vel u ut video q̃ breuiant. pręter ſtrideo ſtrido rideo ideota

I ante f ꝓducitur ut rifeus. Excipiunt̃ cõpoſitiua & cifus

I ante g corripit̃ ut rigo. p̃ter viginti bige triginta frigus pigard⁹
pige fligo figo frigeo frigo migro. Sil'r ſi pręſit ſ vel t demitur ſtiga cũ
ſtrigibus. ſtrigilis cõmune eſt.

I ante l producit̃ ut filius. Excipiũtur chylindrus hilaris pilus ſcilicet
capitis cilix philos pila bilibris philomena cilium milium; Similiter

ſi pręit ſ ut ſileo aut t ut ſtilus quæ breuiant. pręter thile

I ante m in diſſyllabis ꝓducitur ut limus. Excipiũtur timus nimis ſimus himen ſimul. Sił'r & poliſyllaba corripiũt ut ciminũ. p̃ter ſimea

I ante n producitur ut linea. p̃ter tinea linio lino. Sił'r ſi pręit c ut cinis vel ſ ut ſinus vel m ut minus quę breuiant. pręter ſinus pro uaſe & vno quæ longan t

I añ p corripiẽ ut bipes. p̃ter ſtiphariũ vipera ripa ſtipes. ſtipo ſipho,

I ante q corripitur ut liqueo. pręter liquor liquoris

I añ r in diſſyllabis ꝓducitur ut dirus. præter vir uiri pira pirus lira ſił'r & poliſyllaba ut biria q̃ breuiãt. p̃ter ſtiria pirula pirata tiria piramis

I ante s ꝓducitur ut riſus. pręter niſi priſana miſer miſertus

I ante t corripitur. ut item. pręter dis ditis litis clitella glitis phitõ pitiſma titan titillo pſitacus britoſitis a ſum nitor itur italus q̃ longant. Similiter ſi m præcedit ut mitis vel r ut rite vel u ut vitis. præter vitulus & vitellus quæ bræuiant

I añ u ꝓduciẽ ut cliuus. p̃ter niuis & bis tris cõpoſita ut biuiũ triuiũ.

De O in primis ſyllabis. Capitulũ. vi. DIS.

O in primis ſyllabis quanta? MAG. O ante b producitur ut ſobrius. Excipitur ſoboles obulus obeſus obes verbum & quę habent conſona duo ante o ut probus

O ante c corripiẽ ut iocus. pręter foca procerus ocior oculus poculum ocium iocundus vocis vocalis cochitus quæ longant

O ante d in diſſyllabis producitur ut rodo. pręter odor modus mõ ſimiliter & poliſyllaba/ nam illa corripiunt ut fodio/ proderit tamen longatur/ proderis variatur.

O añ f corripiẽ ut ꝓfugus. p̃ter ꝓfugio ꝓfero ꝓfuit oſa q̃ longãt.

O ante g ꝓducitur ut cogo pręter rogo toga rogus logos

O añ l corripiẽ ut color. p̃ter nolo molior ſolis doliũ ꝓles boletus olim ſolus colyphiũ ſtola prolixus colo as moles ſolor polipus

O añ m ꝓduciẽ ut omẽ. p̃ter ſtomachus homo dñs comedo dom⁹ como glomero comes gomor omitto vomo domo as omaſum glomos thomos.

O añ n corripiẽ ut bonus. p̃ter ſona none. Sił'r ſi pręcedit c ut con⁹ vel d ut donum vel p ut pono monos cõmune eſt

O añ p corripitur ut ſopor. p̃ter populus arbor: opilio topos popiſma propago ſopio is. Similiter ſi p̃cedat c. ut copula: in quibus o producitur p̃ter cophinus: ſcopulus: copos

O ante q corripitur. ut coquus.

O añ r corripitur ut morior. p̃ter os oris. chorus ꝓ vento oro as. coram torax hora mores coralus ora ꝓ extremitate. morus doricus ſotex quoꝝ horũ norã. ſił'r ſi pręit l ut lorũ vel r ut prora q̃ longant.

O añ s producitur ut oſyris. pręter roſa proſeuca doſis poſui.

O ante t corripit̃ ut notus. p̃ter dos dotis. totus quotus votũ quo tidie cotis noto poto notus. pro cognito. Sil'r ſi præſunt duo cõſona ut cloto: nam ꝓducunt. pręter protos proteruus protos

O añ u corripit̃. ut nouus p̃ter ouũ ꝓuidus ꝓuincia ꝓuideo ꝓuenit

De V in primis ſyllabis. Capitulũ. vij. DIS.

V quãta eſt in primis ſyllabis? AAG. V añ b corripitur ut rube us pręter tuber rubigo ſuber pubes uber puber. Sil'r ſi pręit b ut bu/ bus. vel n ut nubo q̃ longant. pręter bubulcus q̊d corripitur.

V ante c produeitur. ut duco pręter ducentus lucerna lucror ducis Sil'r ſi pręcedat n ut nucis. c ut cuculus. r ut ruca.

V añ d ꝓducit̃ ut trudo. p̃ter rudens pudor ſudes rudis ſtudeo cudo crudes pudet ruder. rudo cõe eſt. V añ f ꝓducitur ut bufo

V ante g producitur ut rugio. pręter tuguriũ & ſi pręcedat f ut fu gio. i ut iugum. p ut pugio. pręter fruges iugera iugi frugi

V añ l corripitur ut culex. p̃ter uligo. Sil'r ſi p̃cedit g ut gulio. vel f ut fuligo. vel m ut mulio tũc ꝓducitur. pręter fulica mulier gula

V ante m produitur ut numẽ pręter humerus humilis humus fu mus. & quæ habent c ante m ut cumulus vel n ut numerus vel t ut tu mulus. Excipiuntur numen ſtruma

V ante n producitur ut luna. pręter cuneus & tunica

V añ p corripitur. ut cupio. pręter ſtupa cupa iupiter upupa. ſil'r ſi n precedit. ut nuper. vel p ut pupius. vel r ut rupes. pupillla variatur

V ante r producit̃ ut fures p̃ter furere nurus muria: murus curules

V añ s producitur ut uſus. pręter puſillus ſuſurro.

V añ t in diſſyllabis producitur ut tutus. pręter cutis putris frutex uter puto utor lutũ uti. ſimiliter & poliſyllaba. quãq; corripiũt ut ſuti/ lis. pręter mutuus mutit puteo futio uterus utilis futile glutio

V añ u ꝓducitur in diſſyllabis ut vuã. cętera curtãt ut pluuia fluui⁹ & tm̃ de primis ſyllabis eundẽ quoq; ordinẽ in medijs ſeruabimus

De A in medijs ſyllabis. Capitulũ. viij. DIS

A in medijs ſyllabis quãta? MA. A añ b corripit̃ ut ſyllaba. exci piũtur q̃ finiũtur in ulũ bũdus bilis ut venabulũ letabũdus amabilis

A añ c corripitur ut pſitacus ſed nomina in ceus & cius longant ut ordeaceus gallinacius. ſimiliter opaca cloaca & quæ terminantur in ulum ut cenaculum. ſimiliter obliqui ut audacis

A añ d corripit̃ ut arcades. p̃ter cicada A añ f corripit̃ ut girafa

A ante g producitur ut propago/ pręter pelagus abdenago & no/ mina ſecundę inflectionis ut onager

A ante l corripitur ut italus. pręter ea quæ tertiæ inflectionis quorũ in alis ſunt obliqui ut moralis auſtralis animalis.

A añ m corripit̃ ut talam⁹ p̃ter ea q̃ termĩant̃ in amẽ ut thimiamẽ

A añ n corripit̃ ut clibanus. p̃ter vulcanus aranea machiana balanus

& quæ tertiæ inflectionis ſunt. ut inanis titanis: ſimiliter deriuata gen
tis ut romanus/vel loci ut montanus.

A ante p corripitur ut gauſape. prçter priape ſinapis.

A añ r corripiť ut barbarus. ꝑter noĩa in rius riũ: q̃ niſi ſint a noĩbꝫ
numeroꝝ deriuata ut denarius ꝓducũtur. Sic & alia deriuata ut aua
rus ſcholaris: ſic & obliqui ut calcaris: præter iubaris cçſaris nectaris
aſparis boſtaris caſparis. compoſita breuiant ut comparis diſparis.

A ante s corripitur ut carbaſus. præter pernaſum omaſum

A añ t corripiť ut ciatꝰ. ꝑter deriuara ut barbatꝰ armatꝰ/obliq ĩ atis
ab as ut ciuitatis. noĩa ĩ ates ut achates. & noĩa ĩ tiũ ꝓducũt ut palatiũ.

A ante u producitur ut cadauer.

De E in medijs ſyllabis. Capitulum. ix. DIS.

in medijs ſyllabis q̃nta? MAG. E ante b ꝓducitur ut corebo
i præter terrebintus eleborus eſebon herebus celebis.

E ante c ꝓducitur ut chyroteca. præter ſeneca

E ante d producitur ut putredo. præter eſeda melchiſedech. noĩa in
da ut adromeda. & obliqui compoſitoꝝ a pes ut quadrupes.

E ante f corripitur ut veneficus. præter elephas.

E ante g corripiť ut ſacrilegus. præter triſtega cethegus.

E ante l ꝓdncitur ut camelus angelus abimelech.

E ante m producitur ut racemus. præter eremus vehemẽs hiemis
alemania gethſemani.

E añ n ꝓduciť ut catena. ꝑter helena helenus iuuenis hebenus aſenes

E ante p corripitur ut edepol. demitur prçſepe.

E ante r corripitur ut cineres. ꝑter ſtatera. & ꝓpria in erus ut vuernhe
rus. & deriuata in rus vel rũ ut ſincerus myſteriũ. ꝑter auſterus & gale
rus; ſilr megera chymera q̃ lõgãt inferi ſuperi cerberꝰ iterũ uterus po
tero pateris a patior: patera breuiãt/hiberi cratera panthera longant.
de obliquis in tertia declinatione nominis dictum eſt.

E ante s corripiť ut hereſis. ꝑter matheſis ſcientia diuinandi poeſis.

E ante t producitur ut boletus ꝑter ametiſtus temetũ & q̃ tertiç in/
flectionis ſunt ut pietas. de obliquis nominis in es ut dictum eſt.

E ante u producitur ut longçuus.

De I in medijs ſyllabis. Capitulum. x. DIS.

in medijs ſyllabis quanta? MAG. I ante b corripitur ut cel
i tiber. præter nomina in bilis ut ſenbilis.

I añ c corripiť ut clericus. ꝑter apricus amicus umbilicus for/
mica pudicus lorica lectica mirica caicus mẽdicus veſica: & noĩa ĩ cu/
lus la lum ut igniculus auicula reticulũ urtica poſtica antica. Propria
in icus. ut fridericus. Obliqui in tertia declinatione patent.

I ante d corripitur ut cupidus. præter deſidero conſidero & q̃ ter/
minantur in idium. ut ꝑſidium & triſyllaba in ides ut atrides: ſimiliter

coronides:& quæ terminãtur in do. ut formido. Dauidis ad placitũ.
I ante f corripitur. ut munificus
I ante g corripit. ut ꝓdigus. ꝑter q̃ terminant in ga. us auriga: vel go ut caligo. prӕter caliga & quӕdam compoſitiua.
I ante l corripit ut agilis: excipiunt neutra in ile. ut cubile. & in ilis a noīe ut ſextilis. ꝑter humilis parilis dapſilis peſtilis nubilis. Aſilum eſt longum & exilis ſubtilis aprilis.
I añ m corripit. ut animus. ꝑter ſublimis opimus: & noīa in imen a verbis q̃rtӕ inflectionis. ut munimẽ. Azimus breuis: & zima longum
I ante n corripit. ut dñs. ꝑter caminus feſtinus catinum ciminum ſalinum lupinus ꝓpino ſupina. ꝓpria ut martinus: deriuata ut quirinꝰ cedrinus. ꝑter craſtinus heccine nundine ꝓtinus. & q̃ ex oleo. ut oleaginus & biſſo. ut biſſinus/ clã ut clãdeſtinus/ ſero ut ſerotinus. fago ut faginus. bõbix ut bõbicinus ametiſtinus hiacĩctinus q̃ oīa corripiunt i. Q uӕ vero in na finiunt longant. ut culina. ꝑter pagina fœmīa machina trutina lamina ꝓſerpina buccina mutina ſarcina fuſcina elemoſy/ na patina obliqui in inis patent in tertia nominũ inflectione.
I ante p corripit ut antipos. prӕter obſtipo conſtipo
I añ q ꝓducit ut iniquus. ꝑter ſiliquus reliquus & cõpoſita ut aliq̃d.
I añ r corripit ut ſatirus. prӕter delirus butirum ſaphirus papirus.
I ante s corripitur ut citiſus. prӕter paradiſus gauiſus anchiſes.
I añ t corripit ut leuitas. prӕter ꝓpria ut margarita/ & deriuata ut leuita eremita auritus maritus. prӕter ſeruitus penitus q̃ breuiãt. ſed le/ chitus cocitus hermefroditus aconita longant. de obliquis inſuper & de ſupinis verborum locis ſuis dictum eſt.
I ante u producitur ut ſaliua. prӕter niniue.

De O in medijs ſyllabis. Capi. xi. DIS.

O in medijs quanta? MAG. o ante b corripitur ut orobus. prӕter october duobus ambobus.
O ante c corripitur ut ſuffoco. obliqui longant. ut velocis
O ante d corripitur ut exodus. prӕter herodis cuſtodis
O ante f rorripitur ut ſarcofagus
O añ g corripitur ut egloga. ꝑter ea q̃ habẽt g añ o ut pedagogus.
O ante l corripitur ut ſoboles
O añ m corripitur ut atomus. prӕter neutra ut amomum
O ante n ꝓducitur ut adonis prӕter ſindonis ſardinis diaconus cal/ cedonis redonis vaſconis turonis ligonis britonis armonicus mamona. obliqui patent ſnpra.
O ante p corripitur ut iſopus. deme europã aſopum piropum canopus id eſt egiptus ad placitum.
O an r corripitur ut amfora. prӕter deriuata ut ſonorus. deme & polorum/ obliqui in oris ex dictis patent.

O ante ſ producitur ut ſaxoſus
O ante t producitur ut meotis
O ante u producitur ut ludouicus

De V in medijs ſyllabis. Capi. xij. DIS:

V in medijs quãtas? MA. u añ b corripiẽ ut coluber. demiẽ ſaluber
V ante c ꝓducitur qñ ſequiẽ a ut lactuca / us ut enuchus / vel um ut caducũ: ſic manduco fiducia pollucẽ, alia corripiunt ut volucer
V ante d producitur ut fortitudo. pręter pecudis
V ante g ꝓducitur ut lanugo, ꝑter coniugis ſanguiſuga
V añ l corripiẽ ut catulus. ꝑter getulus adulor. ſilr & noĩa ternę lõgant. ut torcular curulis. ꝑter ſotular ſpecular ʒabulon hercules
V añ m ꝓduciẽ ut alumẽ, ꝑter ꝯtumax ĩcolumis autumo q̃ curtãt
V ante n producitur ut lacuna
V ante p corripitur ut upupa
V añ r ꝓduciẽ ut lectura. ꝑtet mercuriꝰ cẽturino lemures purpura: & verba in rio ut eſurio: obliq ſunt breues ut murmuris. ꝑter telluris
V ante ſ producitur ut ceruſa
V ante t ꝓducitur ut verſutus, pręter arbutus
V ante u corripitur ut diluuium
Hactenus de medijs nunc ultimas ſyllabas percurramus

De Vltimis ſyllabis. Capi. xiij. DIS

Vltimę ſyllabę quãtitas q̃ via inueſtigaẽ? AAG. declinatiõe & regula. DIS. declinatione qualiter? MAG. ultima ſyllaba ſi per inflectionẽ penultima fiat eam acentus manifeſtabit. ut carmẽ carmĩs men breuis eſt / q̃ penultima facta corripitur. & ſalus ſalutis / lus longa eſt ex eadẽ cauſa. DIS. Regula aũt q̃ eſt? MAG. Regula ultimarum ſyllabarum ſecundum terminales in plures ꝑtitur: unde

In a finita producuntur ut ama: demuntur / ntĩ actĩ vtĩ. preetr grę ca ut palla a pallas; numeralia in ginta ſunt ad placitum ut triginta. ut puta ita quia breuia ſunt.

In b finita corripiunt ut ab

In c producunt ut dic. pręter nec lac donec. hic cõmune eſt

In d corripiunt ut aliud

In e corripiunt ut mille Excipiuntur gręca ut phebe. ſilr caſus primę & quintę inflectionis in ę. ſilr ſecunda ꝑſona impatiui ſęcundę ut doce. ſimiliter aduerbia regulariter a noĩbus formata ut docte. ſic oẽs ſuꝑlatiui aduerbiorũ ut doctiſſime. Silr monaſyllaba in e longant / ut te. pręter ne pro an / quę nomen longum / ꝙ pro & breue / ve pro vel breue / ve interiectio longum Ferme fere producunt

In i finita longant ut. dixi ꝑter gręca ut alexi & ſinapi: ſed verſa in i ꝑ ſineresim producunt ut orphei orphi. ſed mihi tibi ſibi niſi quaſi ubi ibi ad placitum ſunt.

In l finita corripiunt ut mel. prętor nil: & nomina in ol ut ſol: & barbara in el ut daniel.

In m finita corripiunt ut templum

In n finita producunt ut titan. prętor forſan forſitan. In tamen an & gręca in actĩo ut eginan/ſed in on variantur ut menelaon Nomina in n creſcentia breuiant ut carmen carminis

In o finita ad placitum ſunt ut amo. prętor/dtĩ/ & ablatiui/in o/& monaſyllaba ut do. Et gręca in ω ut διδω dido

In r corripiunt ut miſer. p̃ter monaſyllaba ut ver. attñ per fer ter cor vir correpta inueniunt. Item greca in r longãt ut ether aer ſic ĩber crater

In s finita ſecundum vocalem p̃cedentem cognoſcuntur unde.

In as ꝓducunt ut maieſtas. Excipiuntur greca ut pallas quę habẽt os in gtĩo: verumtamem greca in as in plurali cõmunia ſunt

In es finita longa ſunt ut patres. p̃ter es eſt. penes. Sil'r corripientia penultimã gtĩ creſcẽtis ut miles militis. p̃ter q̃ in res: ut aries. ſimiliter res ceres ſpes fides Greca in ntĩo plurali breuiant ut troies

In is finita correpta ſunt ut ignis. p̃ter dtĩ actĩ & ablatiui pl'es. ſil'r & monaſyllaba ut ſçis. p̃ter is ꝓnomẽ: quis mis tis bis & q̃uis longũ ntĩus in is ꝓducitur/hñs gtĩm in itis ꝓductã ut ſamnis ſamnitis

In os finita longa ſunt ut mos. p̃ter os oſſis impos compos Et greca in os breuiant ntĩm & gtĩm ut pallas pallados delos: alij ntĩm cõmunem volunt.

In us finita breuiant ut deus. p̃ter monaſyllaba ut pus. Sil'r gtĩus ſingularis ntĩus actĩus & vtĩus plurales quartę: ſimiliter ntĩus ternę hñs us in gtĩo ut ſal⁹ ſalutis. Itẽ greca in ους longãt ut μελαμπους

Finita in t breuiant ut legat

Finita in u longant ut cornu

Finita in x poſitione longa ſunt ut lex. Cętera quę vel regulis vel exceptionibus in primis medijs aut finalibus ſyllabis cõpręhenſa nõ ſũt in regulis generalibus exquirenda veniũt: multorũ tamẽ ęnumerationem cõſulto pręterire libuit: quorũ vel in noim verborũq; inflectionibus quãtitas haberi poteſt/vel ab auctoribus diuerſa ęnunciata ſũt in his inſup quę cõmemorata ſunt: aliorũ potius traditionem inſequi placuit q̃ noua cudere. feſtinat eñ calamus ad eas diſciplinas quę ingenue philoſophari anhelanti dulciora miniſtrant pabula. DIS. id plurimũ exopto. MAG. in his igitur grãmatices finem ſtatuentes quod reliquum eſt/ alio libro cõmodius exordiamur.

Silua opinion
Albertiſte
iſte
Occamiſte
Thomiſte
TYPVS LOGICE
Sonus vox
Inſolubilia
Queſtio
Syllogiſmus
parua logicalia
Veritas
permenides
fallacie
extra dictioez
in dictioe
falſitas

Libri Secundi de principijs Logices. Tractatus primus de Prædicabilibus. Deſcriptio Logicę & partitio eiuſdē. Ca. primū.

DIS
a Manti & volenti nihil eſſe difficile/certiſſimum affir/
mat labor: quem in elementa Grāmatices diligenti/
us impenderā. mihi ipi nanqꝫ videre videor in hiſce
non modo agreſtes rudeſqꝫ cōpoſitos poſſe fieri/ve
rūetiā balbos aut ælingues ęloquentiſſimos reddi.
MA. Ita poſſe fieri ut ais haud dubiū eſt: ſi elementis
grāmatices/rudimēta & logices & Rhetorices adiūcta fuerit. Sicut Gramatica qd
enī ꝑ elementa grāmatices linguā cōponere: labia cōprimere: vo docet.
ces formare: formatas deniqꝫ congrue ęloqui datur: ita & per fun Dialectica.
damenta logices orationū veritates a falſitatibus diſcernere/ & ar
gumentationum nodos diſſoluere: per rudimenta ꝟo rhetorices Rhetorica.
quę diſcreuimus atqꝫ diſſoluimus: poſſumus exornare. DIS.
Eya fac ergo ꝙ primū hæc intelligam. MAG. Faciam ac lubens
& inprimis quidē Logicā: dehinc Rhetoricā percurremus. Eſt Logica
autē Logica ars artium ſciēntia ſcientiaꝝ: ad omniū methadorum
principia viā habens. λογος logos em̄ grȩcū vocabulū rationem
ſignificat. quæ ergo de principijs oīm ratiocinatur: non ab re lo/
gica id eſt rationalis ſciētia dicta eſt. Hinc & λογικὸν dicimus hu/ Logicus.
ius diſciplinę gnarū. quoꝝ primus (ut qbuſdam placet) Permeni/
des philoſophus in rupe Caucaſi extitit: ipſam tamē Ariſtoteles p̄
cæteris ampliauit & in ſex libris tradidit. ſcilicet Prædicamentoꝝ: Libri Lo
Perihermenias. Prioꝝ: Poſterioꝝ: Thopicoꝝ: Elēchoꝝ. libro au/ gices Ari
tem Prædicamentoꝝ Porphirius de quinqꝫ Vniuerſalibus prępo ſtotelis
nitur introductorius. & ut ordinatim te introducam: a ſono incho
andū puto: quia diſputatio qua verum a falſo ſecernitur: quā logi
ca docet: non niſi mediante ſermone fieri poteſt: ſermo ꝟo mediā
te voce: omnis autem vox ſonus eſt: ob hoc quid ſonus ſit haud p̄
tereundum erit ſilentio.

De Sono Capitulum ſecundum.

DIS
q Vid igitur eſt Sonus? MAG. Sonus eſt illud quod pro/ Sonus
prie & per ſe ab auditu percipit. Et hoꝝ quidā vox eſt: q/ Sonus
dam vero non. Sonus autē vox/eſt ſonus ab ore animalis vox.
prolatus: naturalibus inſtrumentis formatus. Inſtrumenta vero inſtrumē
naturalia immediata quibus vox formatur ſunt guttur: lingua: pa ta natura
latum: duo labia & quattuor dentes anteriores. Sonus autē qui ge lia
neratur ex colliſione duoꝝ corpoꝝ inanimatorum/ſonus quideꝫ
eſt: ſed vox non eſt. Rurſus vox duplex eſt: ſcilicet ſignificatiua &
non ſignificatiua. Significatiuā autem dicimus vocē ſi auditui ali/

naturalit quid prȩter ſe ipſam ſignificat.ut homo hominē.ſin autem: ſignifi
adplacitū catiua non eſt.ut bu. Hac prȩtermiſſa logicus rurſus ſignificatiua;
biſarie diuidit. Quædā enim nata eſt apud omnes homines idem
ſignificare.ut vox infirmi gementis dolorē. & verbum mentis q̊d
eſt rei ideale exemplar. Quædā vero non naturaliter/ſed ex inſti
tutione & ad placitū primi inſtituētis aliquid reprȩſentat. ut homo
hominē. Hoc autem dupliciter contingit.complexe ſcilicet & incō
Vox cō/ plexe.Complexe quidem ſignificat oratio.Incomplexe vero quæ
plexa cunq; inter orationis partes in grāmatica ænumerata ſunt. Ve℞ta
incōplexa men logico longe alia de ipſis eſt conſideratio :ea propter & alias
earundem aſſignat definitiones.

De Nomine & Verbo.Capi.tertiū. DIS.

Nomen Quid eſt Nomen? MAG.Eſt vox ſignificatiua ad placitu;
ſine tempore:cuius nulla pars ſeparata aliquid ſignificat:fi/
p̄nomen nita & recta.ut homo. DIS.Quid eſt Pronomē apud lo
& partici gicū? MAG.Logicus non diſtinguit pronomen & participium
pium a nomine:cū omnia kategorematice ſecundū officia ſumpta poſ/
Verbū ſint eſſe ſubiecta & p̄dicata ꝓpoſitionū. Verbum autē a cæteris ſpe
ciali definitione ſeparat dicens. Verbū eſt vox ſignificatiua ad pla
Aduerbi citū cum tempore:cuius nulla pars ſeparata aliquid ſignificat:fini
um ta & recta.ut lego. DIS.Quid eſt Aduerbiū apud logicum?
Cōiūctio MAG.Logic⁹ alias partes orationis ſc; Aduerbiū Coniūctionē &
p̄poſitio ſynkategorematicas id eſt cōſignificatiuas vocat:ſine quibus ora/
interiectio. tio pfecta cōſtitui pōt:q̄ ꝓpter nō curauit eas ſpecialiter definire.

De Vniuerſali & Particulari p̄dicabili. Ca.iiij.MA.

Conſiderat autem Logicus oratiōis partes nō qa adiectiua
ſubſtantiuaue:aut his ſimilia: ſed quia per eas ſignificantur
p̄dicabile uniuerſalia aut particularia in propoſitione p̄dicabilia. Præ
indiuidu dicabile aute; dicimus quod natū eſt de altero prȩdicari. ut homo
um. de Petro :dicendo petrus eſt homo.Particulare aūt(quod & Indi/
uiduū dicitur)eſt quod de uno ſolo p̄dicatur uniuoce:vere & affir
matiue:diuiſim:mediante copula non ampliata.ut petrus de ſe ipo
ut petrus eſt petrus. Vel Indiuiduū eſt q̊d ex ꝓprietatibus conſiſtit Boeti
qua℞ collectio in indiuiduo corporali (ꝓpter duas intellectiōes)
nunq; erit eadem.ut ſunt forma:figura:locus:nomen ſtirps patria
tempus. Intrinſece autē cognoſcitur indiuiduū ex natura ſua quȩ in
uno ſolo eſt: nec poteſt eſſe in pluribus.ut petrus DIS.Quid eſt
Vniuer/ Vniuerſale? MAG. Vniuerſale pro fundamento eſt quod aptu;
ſale. eſt eſſe in pluribus.ut animal in homine & aſino. Intrinſece autem
cognoſcitur ex ſui natura:quæ quantum eſt ex ſe/poteſt eſſe in plu
ribus.ut humanitas:q̄ quantū eſt ex ſe poteſt eſſe in petro & ioāne.
Sunt autē Vniuerſalia quinq; ſcilicet Genus. Species. Differentia.
Propriū & Accidens;q̄ ſingillatim & eodē conſpiciamus ordine.

De Genere. Capitulum quintum. MAG

q Voniã multiplex indiuiſum cõfuſioneȝ parit: dicturi de ge/ primo ce
nere/primũ acceptiones eius ẹnarrabimus. DIS. Q uot li & mdi.
igitur ſunt Generis acceptiones? MAG. tres. Prima. Ge/
nus eſt collectio multoꝵ quodãmodo ſe habentiuȝ ad inuiceȝ & ad
unum principiũ: ſcȝ in cõſanguinitate. ſicut Romani a Romulo. Se/
cunda. Genus eſt uniuſcuiuſqȝ generatiõis principiũ. ſicut pater vł
patria. Tertia acceptio eſt qua logicus utitur dicens. Genus eſt q̊d Genus
prædicat̃ de pluribus differentibus ſpecie in eo ꝙ quid. ut animal
p̃dicatur de homine & aſino. dicendo: homo eſt animal : aſinus eſt
animal. Vel Genus eſt cui ſupponit̃ ſpecies. ut animali logicaliter
ſupponitur homo. Specie autẽ differunt quæcunqȝ habẽt naturas differẽtia
ſpecificas diuerſas. ſicut homo/cuius natura eſt rationalis: & aſin⁹ ſpecie
cuius natura eſt irrationalis. Rurſus autẽ Genus logicũ in duo par
titur: ſcȝ in genus generaliſſimũ & genus ſubalternũ: quaſi ſub al/
tero natũ. Genus generaliſſimũ eſt ſupra q̊d nõ eſt aliud genus nec
poteſt eſſe ſpecies. ut ſubſtantia. quãtitas. Genus autẽ ſubalternum
eſt ſupra q̊d eſt aliud genus & ipſum poteſt eſſe ſpecies . ut aĩal ge/
nus qdẽ eſt reſpectu hoĩs & aſini: ſpecies v̈o reſpectu corp̃is aĩati

De Specie. Capitulum ſextũ. MAG

ſ Ecundũ inter prẹdicabilia Species eſt. nõ autẽ ut accipit̃ ci/ Species
uiliter pro forma rei. ſicut dicimus. ſpecies Priami. ſed logi/
caliter: & eſt q̊d prædicatur de plurib⁹ dfferentibus numero
in eo ꝙ quid. ut homo p̃dicatur de petro & paulo. dicendo petrus
eſt homo: paulus eſt hõ. DIS. Q uẹ differũt numero? MAG differẽtia
Q uẹ licet ſint eiuſdẽ naturẹ/faciũt tamẽ diuerſum numerũ. ut pe/ numero.
trus & paulus faciũt binariũ: qa ſunt duo. & q̃libet indiuidua nume
ro differunt. Vel Species eſt quẹ ſub aſſignato genere ponit̃. ut ho
mo ponitur ſub animali. Eſt aũt ſpecies duplex: ſcȝ ſpecies ſpecialiſſi
ma & ſpecies ſubalterna. Species ſpecialiſſima qdem eſt ſub q̃ non Spẽs ſpe
eſt inferior ſpecies: & nunq̃ȝ poteſt eſſe genus. ut homo. Species ve cialiſſima
ro Subalterna eſt ſub q̃
& ſi inferior ſpecies ſit
põt tñ eſſe genus. ut aĩal
dicit̃ ſpẽs reſpectu cor/
poris aĩati & genus re
ſpectu hoĩs. ut patȝ ĩ hac
ſubſtãtiaꝵ coordinatio
ne hic adnexa ☞ quã
arborẽ Porphirianã no
minant logici. Arboreȝ
qdem nõ rectã ſed ẹuer

☞	Subſtantia.	
Corporea		Incorporea
	Corpus	
Animatum		Inanimatum
	Corp⁹ aĩatũ	
Senſibile		Inſenſibile
	Animal	
Rationale		Irrationle.
Homo		Equus
Ioannes. Petr⁹.		Brunellus. Griſellus
Nycholaus		Spadicinus

ſam.nã ſicut ex una radice ſtipes.& rami diuerſi pullulant: ita ex ge
nere generaliſſimo differentiaꝝ rami & generuꝫ ſubalternoꝝ ſtips
oriunť. Specieꝝ ṽo indiuidua ĩnumera in culmũ arboris ꝑ ramu/
ſculos collocanť. Porphiriana autem dicta:a Porphirio Prædicabi
lium primo auctore.

De Differentia. Capitulũ ſeptimũ. MAG

Differen tia. q Vod ſequitur in ordine Prædicabiliũ Differẽtia eſt: quę ſi ꝓ
prie accipiatur:eſt qua differũt a ſe ſingula id eſt ſingulæ ſpe
cies.ut homo per rationale(q̊d eſt ſua differẽtia) differt ab
aſino equo &c de aliꝭ. Vel differentia eſt uniuerſale quod prædica
tur de pluribus ſpeciebus in quale eſſentiale.ut ratiõale de homine.
&c de aliꝭ.☞ Sumus eñ(ut ait Porphirius)rationales ut Dij:ſed Porphiri
mortale nobis additũ ſeparat nos ab his. Sciendũ vero quamlibet us.
differentiã/quę genus diuidit:una cũ tali genere ſpeciem conſtitue
re.ut rationale cũ animali cõſtituit hominẽ.hinc eſt ꝙ definitio quę
ſolius ſpeciei eſt:datur per genus & differentiam,ut definitio homi Hom
nis eſt:animal rationale.

De Proprio. Capitulum octauũ. MAG

acceptio nes ꝓprij. p Ropriũ quod & quartũ inter Prædicabilia locũ tenere dixi/
mus quadrifarie accipi ſolet. Primo. Propriũ eſt quod ineſt
ſoli ſpeciei: ſed non omni indiuiduo illius ſpeciei.ut eſſe grã/
maticũ ineſt ſoli homini/ſed nõ omni homini. Secundo.proprium
eſt q̊d ineſt omni indiuiduo alicuius ſpeciei: ſed nõ ſoli huic ſpeciei.
ut eſſe bipedẽ.quod ineſt omni homini ſed nõ ſoli hõi: quia etiã aui
bus. Tertio. Propriũ eſt q̊d ineſt omni indiuiduo alicuius ſpeciei &
ſoli huic ſpeciei:ſed non ſemꝑ. ut caneſcere homini: q̊d tantuꝫ fit in
ſenectute. Q uarto. Propriuꝫ dicitur q̊d ineſt omni ſoli & ſemꝑ. ut
riſibile ineſt omni homini & ſoli homini & ſemper. DIS. Homi/
nẽ tamen non ſemꝑ ridere omnibus manifeſtũ eſt. MAG. Verũ
ipſe tamẽ ſemꝑ aptus eſt ad ridendũ:& hoc eſt propriũ. & illud ꝓ/
Propriũ. priũ quarto modo ꝓprie eſt prędicabile:& poteſt ſic definiri. Pro/
priũ eſt quod prędicatur de pluribus numero differẽtibus in qua/
le accidẽtale intrãſmutabiliter.ut riſibile prędicatur de petro & pau
lo dicendo petrus eſt riſibilis:paulus eſt riſibilis.

De Accidente. Capitulũ nonum. DIS.

Accidẽs. d E ultimo prędicabili q̊d eſt Accidens conſequenter te abſol/
uas. MAG. Accidẽs eſt q̊d prędicatur de pluribus in qua
le accidentale tranſmutabiliter. Rurſumqꝫ. Accidẽs eſt quod
poteſt adeſſe & abeſſe ſubiecto p̃ter corruptionẽ ſubiecti.ut albedo
adeſt nunc & poſtea abeſt homini p̃ter corruptioneꝫ homĩs. Mors
autẽ & cõbuſtio/licet nõ poſſint adeſſe pręter ſubiecti corruptioneꝫ
poſſunt tamẽ abeſſe p̃ter ſubiecti corruptionẽ. Eſt autẽ accidens du/

pleх ſcilicet ſeparabile. ut albedo parietis. & inſeparabile. ut nigredo corui. Nec ſic dicitur inſeparabile ꝙ nō poſſit ſeparari: ſed quia difficillimū ſit ipſum ſeparari. Inueniunt enim & fiūt albi corui. Cōuenientias & drias prędicabiliū facile ex dictis potes colligere. Sepabile Inſeparabile.

Tractatus Secundus de Prędicamentis. Cap. I. De numero prædicamētorꝝ & antepdicamentorꝝ.

DIS. Paucis admodū oſtendiſti uniuerſitatē entium: miro quodam ordine cōnexā: ita ut quædā genera ſint q̄ alijs cōmuniora ſunt. quędā ſpecies q̄ minus cōmunia. quædā differentię quibus res a ſe differūt eſſentialiter. q̄dā ꝓpria qbus res differunt/ nō tamē eſſentialiter. q̄dam accidentia q̄ rebus in eſſe cōpleto cōſtitutis adueniunt & eas accidentaliter differre faciunt. Nunc ṽo ad quid hęc p̄miſeris ædicito. MAG. Vt ordinē omniū creaturarum in mundo ſenſibili intelligas. Omnia eqdem creata decē diſtincta ſunt ordinibus: quos logicus generaliſſima/ kategorias ſiue p̄dicamenta nominat. Quorū ſobria diſcretio ꝗ̄ neceſſaria ſit his qui ad quæſtiones ſacrę paginę accedunt beatus Anſhelm⁹ in libro de incarnatione Verbi. c. 2. oſtendit dicens. Cōmonendi ſunt illi uticꝙ noſtri tp̄is dialectici: imo dialectici heretici. qui qdē nō niſi flatū uocis putant eſſe uniuerſales ſubſtantias: & ꝙ colorē nō aliud queunt intelligere niſi corp⁹: nec ſapientiā hominis aliud ꝗ̄ animā/ prorſ⁹ a ſpiritualiū quęſtionū diſputatione ſunt exuflandi. In eorum quippe animabus ratio/ quæ princeps eſt & iudex omniū/ debet eſſe q̄ ſunt in homine: ſic eſt imaginationib⁹ corporalibus deuoluta: ut ex eis non poſſit euoluere: nec ab ipſis ea quę ſola & pura ipſa contemplari debet: valeat diſcernere. Qui enim nondum intelligit quomodo plures homines in ſpecie ſint unus homo/ qualiter in illa ſecretiſſima & altiſſima natura (diuina ſcilicet) comprehendet quomodo plures perſonę/ quarꝝ ſingula quęcꝙ eſt perfectus Deus: ſint unus Deus. Et cuius mens obſcurata eſt ad diſcernendū inter equū ſuuꝫ & colorem eius: qualiter diſcernet inter unum deū & plures relationes eius? Denicꝙ qui non poteſt intelligere aliquid eſſe hominē niſi indiuiduum: nullatenus intelliget hominē niſi humanā perſonam: Omnis em̄ indiuiduus homo perſona eſt. Quomodo ergo iſte intelliget hominē aſſumptum eſſe a verbo: non perſonā: id eſt aliā naturam nō aliam perſonā eſſe aſſumptam? Hęc Anſhelmus. DIS. Operepreciū igitur eſt rerum verā habere diſcretionē quā decem p̄dicamentis venandā aſſeris. Sed ęnumerāda ſunt hæc. MAG. Prædicamēta ſunt. Subſtantia. Quātitas. Qualitas. Relatio. Actio Paſſio. Quando. Vbi. Poſitio. & habitus. Ad quorꝝ cognitionē neceſſaria eſt cognitio quarundā definitionū: diuiſionū & regularū: quæ antepraedicamēta appellari ſolent. ea propter/ quia eorū cog/ p̄dicamētorum numerus. Antep̄dicamenta

nitionem prædicamenta prærequirant.

De Definitione primo antepRædicamento. Capitulum ſecundum. DISCIPVLVS.

ęquiuoca

q Væ ſunt definitiones? MAG. æquiuocoꝝ. Vniuocoꝝ & Denominatiuoꝝ. DIS. Quæ ſunt ęquiuoca? MAG. Equiuoca ſunt quoꝝ ſolum nomen cōmune eſt & definitio eſſentię. ſecundum illud nomē eſt diuerſa, ut homo viuus & homo pictus. Valet autem hęc definitio ad cognoſcendū ꝙ ęquiuoca nō ponūtur ęqualiter in prædicamēto ſiue ordine rerum. Nam canis cœleſtis ponitur ſub corpore inanimato: canis autem terreſtris ſub corpore animato &c. DIS. Quæ ſunt uniuoca? MAG. Vniuoca ſunt quorum nomē cōmune eſt & definitio ſecundū illud nomen eſt eadem. ut homo & aſinus habent hoc nomē animal cōmune: & definitionē ſecundū hoc nomē ſcilicet ſubſtantia animata ſenſibilis. Et proderit hęc definitio ut cognoſcamus quia uniuoca ęqualiter & ſub eodem genere ponuntur in prędicamēto. ſicut homo & equus ſub animali. DIS. Quę ſunt denominatiua? MAG. denominatiua dicuntur concreta quę ab abſtractis differunt ſolo caſu. (id eſt finali terminatione: vel id eſt cadentia ad ſubiectū: vel formę ad ſuppoſitum) & ſecundum illud nomen habent appellationē. ut grāmaticus a grāmatica fortis a fortitudine. Et valet hęc definitio ad cognoſcendum modū p̄dicandi accidentium de ſubſtantia: quia denominatiue prædicantur de ea. ut homo eſt albus.

Vniuoca

Denominatiua

De Diuiſione ſecundo antepRædicamento. Capitulum tertium. DISCIPVLVS.

Diuiſio

q Vę aut quot ſunt diuiſiones? MAG. duę Prima. Eoꝝ quę dicuntur: quædam ſunt complexa. ut homo currit. quædam incomplexa: ut homo animal. Ordinatur autē hęc diuiſio ad ſciendum quia ſola incōplexa ponuntur in prædicamēto. Secunda diuiſio eſt. Eoꝝ quæ ſunt: quędā dicunt̄ de inferiori & non ſunt (ſicut accidens) in ſubiecto queādmodū ſunt genera & ſpecies de prędicamēto ſubſtantiæ. Quædam non dicuntur de inferiori nec ſunt in ſubiecto. ut indiuidua de prædicamēto ſubſtantiæ: quędam p̄dicantur de inferiori & ſunt in ſubiecto ut genera & ſpecies de prædicamentis accidentium. Quædā non dicuntur de inferiori ſed ſunt in ſubiecto. ut indiuidua de prædicamētis accidentium. Valet autē hæc diuiſio ad cognoſcendū naturas eoꝝ quæ in p̄dicamētis ſunt.

De Regula tertio antep̄dicamento. Ca. iiij. DIS.

Regula

q Vot ſunt Regulę? MAG. Duę. Prima quando alteꝝ de altero prędicatur: ut de ſubiecto vel inferiori/ quæcunq; de eo quod prædicat̄/ dicūtur: oĩa de ſubiecto dicūtur. ut ſi petrus

eſt homo:& homo eſt animal ergo petr⁹ eſt animal. Et hęc regula ve
ra eſt in p̄dicatione eſſentiali tantum. Valet autem ad cognoſcendum
modum prędicandi eorum q̄ in eodem p̄dicamento ſunt. Secunda re/
gula eſt. Diuerſoꝝ generum & non ſubalternatim poſitorum diuerſę
ſunt ſpecies & differentię. Nam ſpecies animalis ſunt homo & aſinus
& differentię ſunt rationale & irrationale:ſed ſpecies ſcientię ſunt gram
matica & logica:differentię vero reale & rationale. Et p̄mittitur hęc re/
gula ut cognoſcamus eſſentias prędicamentorum eſſe impermixtas.
Prębibatis naturis antep̄dicamentoꝝ aggrediamur prędicamenta.

De Subſtantia. Capitulum quintum. MAG.

N ordine prędicamentoꝝ Subſtantiā primā eſſe neceſſe eſt eo Subſtan
I qđ ſit ſubiectum omniū aliorum. DIS. Quid eſt Subſtan/ tia nō po
tia? MAG. Subſtantia cum ſit genus generaliſſimum pro teſt defini
prie definiri nō poteſt. Definitio enī conſtituitur per genus & differē ri.
tiam. Genus autē generaliſſimum ſupra ſe nō habet aliud genus: igi
tur nec differentiam. Ne tamē eius cognitio omnino te lateat/ eā ſal
tem diuidendo notificabo. Vnde ſubſtantia bifarie diuiditur in primā Subſtan
& ſecundam. Prima autē Subſtantia eſt quę proprie principaliter & tia prima
maxime ſubſtare dicitur. ut ſunt indiuidua de prędicamento ſubſtan
tię. Dicim⁹ in definitione ꝓprie: propter quędam accidentia quę aliȷ̄s proprie
ſubſtant. ut ſuperficies albedini ſed nō proprie. Et dicimus principali principal'
ter propter ſecundas ſubſtantias: quę licet ſubſtent proprie: nō tamē
principaliter: quia mediantibus primis ſubſtantiȷ̄s. Maxime vero dici maxime.
mus: id eſt pluribus modis. Nam primę ſubſtantię ſubſtant proprie
& principaliter. ſecundæ vero tantū proprie ſubſtAnt. aut prima ſub
ſtantia eſt quę nec eſt in ſubiecto (quia non eſt accidens) nec de ſub
iecto (id eſt inferiori) dicitur. Secundę vero ſubſtantię ſunt genera & Secundę
ſpecies in quibus ſunt primę ſubſtantię. ut ſunt genera & ſpecies de ſubſtātiæ
prędicamento ſubſtantię. homo animal. Et dicuntur ſecundę ſub/
ſtantię eo qđ ex conſequenti vel ſecundario ſubſtant. Vt autem ſub/
ſtantiarū naturas facilius agnoſcas: earūdem proprietates conſide/
randę ſunt. DIS. Quot ſunt ꝓprietates ſubſtantię? MAG. Sex proprieta
quarum prima eſt nō eſſe in ſubiecto. Nec te conturbent ſubſtātiaꝝ tes ſubſtā
partes: licet enī ſint in ſubiecto. ut pars in toto: ſicut digitus in manu tię.
nō tm̄ ut accidens eſt in ſubiecto. Secūda ꝓprietas eſt omnib⁹ ſecun Prima.
dis ſubſtātȷ̄s & eaꝝ differētȷ̄s cōuenit uniuoce p̄dicari de primis. ut Secunda
hō & ratiōale p̄dicant̄ de petro & nycholao uniuoce: quia uno noīe
& una ratione. ut petrus eſt hō petrus eſt rationalis &c. Tertia ꝓprie Tertia.
tas eſt. Omnis prima ſubſtantia ſignificat hoc aliquid: id eſt indiui/
duum de genere ſubſtantię. Sed ſecunda ſubſtātia videt̄ ſignificare
hoc aliquid ſub appellationis figura (quia nomine ſecūdę ſubſtātię
q̄nq; primas ſignificam⁹. ut dicimus petrū hoiem) ſed nō ſignificat

hoc aliquid ſed potius qualę quid.i. ſubſtantiā cōmunicabilem & uni
quarta uerſalem: ut animal. Quarta ꝓprietas eſt. Subſtantię nihil eſt contra-
rium. ut lapis nō contrariat̃ ligno. Etſi quędā ſubſtantię repugnare vi-
deantur: ut aqua contrariatur igni &c. hoc eſt ratione accidentiū & non
ſubſtantie. Aqua enī ratione humiditatis & frigiditatis contrariat̃ cali-
quinta ditati & ſiccitati ignis. Quinta ꝓprietas eſt ſubſtantia nō ſuſcipit ma-
gis aut minus, unus enim homo non dicit̃ magis homo ꝙ̄ alter. Eſſe porph
enim uniuſcuiuſqꝫ eſt idem & unū. nec intenſionē nec remiſſionem ac-
Sexta cipiens. Sexta proprietas eſt. Proprie propriū eſt ſubſtantię cum ſit una
& eadem numero eſſe ſuſceptibilem contrarioꝝ: ut homo cui nunc ineſt
caliditas/poſthac frigiditas inerit. Quātitatem videamus.

De Quantitate. Capitulū ſextū. MAG.

quātitas Vantitas eſt ſcd'm quā quanti vel quoti dicimur: unde & ipſa
Cōtinua q bifarie ſcinditur. Alia enī continua eſt: alia vero diſcreta. Conti-
nuā autē quātitatē dicimus/cuiꝰ partes copulant̃ ad aliquē ter
Diſcreta minū cōmunem; ut partes lineę copulantur ad punctum. Quantitas
autē diſcreta eſt cuius partes nō copulant̃ ad aliquē terminū cōmunē
ꝗ̄titatis ut partes ternarij. Rurſus quantitatis continuę ſpecies quinqꝫ ſunt ſcꝫ
continuę linea: ſupficies: corpus locus & tempus. Locus tn̄ forrea ſuperficie non
ſpecies uſqꝫ quaqꝫ diſtinguit̃. Harum deſcriptiōes patebūt cū de Geometrię ru
ꝗ̄titatis dimētis agemus. Locū vero & tempus in naturalibus notificabimus
diſcretæ Species autē diſcretę duę. ſcꝫ. numerus & oratio. Accipiat̃ autē hic ora
ſpecies tio nō ꝓ illo quod ꝓfert̃: ſed ꝓ menſura ſyllabas menſurante. Nam ſyl
numerus laba longa alia menſuratur quantitate & alia breuis. Numerus ergo &
oratio oratio eadem quantitas ſunt: niſi ꝙ differūt penes cognotata & ſubie
cta. Numerus reperitur in rebus continuis & diſcretis ſiue permanen
tibus ſiue ſucceſſiuis. Oratio tantū in rebꝰ diſcretis & ſucceſſiuis. Eſt
& alia quantitatis diuiſio. Nam quędam ſunt permanentes ut linea
ſuperficies &c. Quedam vero nō ſunt permanentes: ut oratio: id enī
quod ſemel dictū eſt amplius repeti nō poteſt. Ob id etiā poſitionē
proprieta partium ſimul habere non poteſt. DIS. Quot ſunt quantitatis ꝓ
tes quan prietates? MAG. Tres ſunt. Quarum prima eſt. Quantitas non
tatis. habet contrarium. una enim linea alteri contraria non eſt. Secunda.
Quātitas non ſuſcipit magis aut minus. una enī linea nō eſt magis
linea ꝙ̄ alia. Tertia ꝓpriū eſt quantitati ſcd'm eā ęquale vl' inęq̄le dici
ut Ioannes & petrus dicuntur ęquales ſi eandē habuerint quantitatē
in longo lato & profundo. Hæc de quantitate Cōſequens eſt ut qua
litatem percurramus.

De Qualitate Capitulū. vij. DIS.

qualitas Vid eſt qualitas? MAG. Qualitas eſt ſcd'm quā in ſpecie
qualia. q quales eſſe dicimur. ut ſcd'm albedinē dicimur albi. Qualia
autē ſunt quę ſcd'm has ſcꝫ qualitates denominatiue dicuntur,

id eſt denominantur: vel quomodolibet aliter ab his (cum ſc; abſtra
ctum nomē nō habet) ut curſor dicit a qualitate in abſtracto nondū
denominata. Species qualitatis quattuor ſunt. DIS. Quę eſt pri/ qualitatis
ma? MAG. Habitus & diſpoſitio. In hoc differētes primo: quia ha ſpecies.
bitus eſt qualitas bene radicata in ſubiecto a quo nō niſi difficulter re Habitus
moueri poterit. ut ſcientia quę nō remouet a ſubiecto niſi circa ipſum
grandis fiat permutatio: vel ab ęgritudine vl' ab alio huiuſmodi. Sed
diſpoſitio eſt q̄litas facile a ſubiecto mobilis. ut caliditas: ſanitas &c.
Secundo differunt. Nam omnis habitus eſt diſpoſitio cū omnis ha/ diſpoſitio
bens habitū diſpoſitus ſit ad ea quorū habet habitū: ſed nō econuer/
ſo: quia non omnes diſpoſiti habitū habent. In hac igitur ſpecie ſunt
omnes virtutes/vicia & ſcientię & ſpecies intelligibiles ſcientiarum
DIS. Quę eſt ſecunda ſpecies? MAG. Naturalis potentia vel Secunda
impotentia aliquid facile agendi aut patiendi. ut durum dicit quod ſpecies
habet naturalem impotentiā reſiſtēdi ſectioni. Et ęgrotatiuum quod
habet naturalem impotentiā reſiſtendi contrariis. Et in hac ſpecie po
nuntur omnes virtutes herbarū & lapidum &c. DIS. Quę eſt ter Tertia
tia ſpecies? MAG. Paſſio & paſſibilis qualitas. ut albedo: rubedo: ſpecies
frigus: calor &c. Hæc enī ſingula paſſiones paſſibiles ve qualitates di
cuntur. Non eo tantū quia ſubiecta earundem ab his afficiant paſſio
ne: verū etiam quia ſenſibus inferunt īmutationē & paſſionem. pfecti
uam quidem/ſi debite: deſtructiuā vero ſi exceſſiue fuerint applicatę.
Senſibile enī ut ait Ariſtoteles in ſcd'o de anima corrumpit ſenſum ſi
ſit excellens. Nec omnino idem ſunt paſſio & paſſibilis qualitas. Diffe paſſio
runt enī penes perfectum & imperfectū. Illa enī minus radicata & a paſſibilis
ſubiecto remouetur facilius: hęc vero inhęret firmius. Exemplum pri qualitas?
mi eſt. rubedo cauſata ex verecūdia: quę nec ſubiectū ſuum nominat
quale ſimpliciter ſed cum addito. Vnde ſi quis ex verecūdia rubeſcat:
rubeus factus dicitur. Si quis vero a natura rubeo perfunditur: nō ru/
bęus factus: ſed ſimpliciter rubeus nominatur a paſſibili qualitate. Et
in illa ſpecie ponuntur omnia obiecta quinq; ſenſuum quę inferunt
paſſionem ipſis ſenſibus. DIS. Quę eſt quarta ſpecies? MAG.
Eſt forma & circa hoc aliquid cōſtans figura. ut triangulatio curuitas. q̄rta ſpēs.
Omnia enim talia circa hoc aliquid. i. primā ſubſtantiā. conſtantes & Forma.
apparentes ſunt formę & figurę. Quantitates vero quarum hę dicū
tur clauſiones ad pręcedens pertinent pręedicamentum. Nec aliud reali
ter figura eſt ꝙ quātitas/termino vel terminis clauſa: ut circulus eſt ſu
perficies linea circulari clauſa. Et triangulus eſt ſuperficies tribus lineis
terminata: ut in geometricis dicemus. Non autē omnis quantitas ne/
ceſſario figura eſt. cum deus quantitatem interminatam facere poſſit.
DIS. Proprietates qualitatis quot ſunt? MAG. Tres: harum pri
ma. qualitati ineſt contrarietas. calori enim frigus contrarium eſt. Ex ꝓprieta
quo claret ſi unum contrariorum fuerit quale: & reliquū quale eſt. Se/ q̄litatis

ſcunda/qualitas ſuſcipit magis & minus. Eſt enim una caliditas alteri in gradibus perfectior, Et hę duę proprietates nō omni qualitati cōueniunt, Colores enim medij contrariū non habent:.nec triangulatio magis aut minus ſuſcipit. Tertia, proprie proprium eſt qualitati ſecundum eam ſimile & diſſimile dici. ut duo parietes albedine perfuſi ſimiles nominantur. Et hęc de abſolutis; reſpectiua diſcutiamus.

De Relatione. Capitulum octauum.

DISCIPVLVS.

Relatiua.

R Elatiua quæ ſunt? MAG. quęcunq; hoc ipſum quod ſunt aliorum dicuntur: vel quomodolibet aliter ad aliud. ut pater dicitur filij pater. duplum dimidij duplum: maius autē dicitur minore maius: & ſimilis ſimili ſimilis. & dominus ſerui dominus. Et hęc definitio relatiuis ſecundū eſſe & dici conuenit. DIS. quę ſunt relatiua ſecundum eſſe? MAG. quibus totum eſſe eſt ad aliud: vel quę de principali ſignificato important relationē. ut pater: filius. Relatiua vero ſecundū dici: ſunt ſubiecta a dictis relationibus denominata. ut pater a paternitate. vel ſunt quæ de ſignificato minus principali importāt relationem annexam. ut ſcientia & virtus &c. Ex quo ſequitur. Si quis definite nouerit unum relatiuorum/definite noſcet & reliquum, Sicut enim eſſe unius eſt ad aliud: ita & cognoſci unius dependet a cognitione alterius. De his autem omnino determinare eſt difficile: dubitare autem & querere non inutile. Sunt autem relationes huius prædicamenti reſpectus non rationis ut ſpecies vel genus per opus relatiuum intellectus fabricatæ: ſed reales ut ſimilitudo paternitas: non aptitudinales ſed actuales & intrinſecus aduenientes Et harum quædam ſunt equiparentię: quæ ſcilicet ſecundum eandē rationem ſunt in eo quod refertur: & ad quod fit relatio. ut ſimilitudo ratione albedinis eſt in utroq; termino. quædam ſunt diſquiparentiæ per oppoſitum. ut paternitas in patre eſt/ratione potentię actiuę quę genuit Filiatio autem in altero extremo eſt ratione alia ſcilicet potentię paſſiuę filij geniti. DIS. Proprietates relatiuorum quot ſunt?

Relatiua. ſcd'm eſſe

Relatiua. ſecundū dici.

☞

Relatiua equiparētię.

Relatiua diſquiparentię.

proprietates relatiuorum

MAG. Quattuor. quarum prima hæc eſt. Relatiua contrariantur ut virtus vitio contrariatur: & ignorantia diſciplinę. Secunda Relatiua ſuſcipiunt magis & minus. ut ſimile dicitur aliquid magis vel minus. Hæ tamen proprietates non omnibus relatiuis nec etiam aliquibus conueniunt: quia relationes/ſed ratinoe fundamentorum. Tertia omnia relatiua dicuntur ad conuertentiam ut duplum dicitur dimidij duplum. & pater filij pater: & rurſus dimidium dupli dimidium eſt. & filius patris filius eſt. Hoc tamen fallit ſi correlatiui non fuerit conueniens aſſignatio. In multis enim relatiuis hoc contingit ut

non inuentatur vocabulum quo ſibi viciſſim reſpondeant quę ad ſe
ſti. referuntur. Auguſtinus quinto de trinitate: capitulo duodecimo. Vn
de ala auis ala eſt: non autem econtra auis alę auis dicitur: ſimiliter
remus nauis remus eſt: ſed non omnis nauis remi nauis eſt: cum ſint
naues remos non habentes. Oportet igitur correlatiua conuenienter
aſſignare: & pro aue alatū pro naue remitū dicere. Dicitur enim ala
alati ala: & econuerſo: alatū alę alatū & remus remiti remus: ſimiliter
remitum remo remitū appellatur. Sic & caput capitati caput eſt: &
relatiue ad ſe dicuntur: quamuis etiam ſubſtantię ſint. DIS. Quo/
modo autem cognoſcimus ſi correlatiui ſit conueniens aſſignatio?
MAGI. Quando ſecluſis omnibus ab ipſo quę accidentaliter
de eo dicuntur: ipſum adhuc ad relatiuum refertur. ut ſecluſa riſibi
litate/animalitate & cęteris a domino nihilominus ad ſeruum refer/
tur: ſecluſa vero/ala ab aue/ad alatum amplius non dicitur. Quar
ta proprietas. Relatiua ſunt ſimul natura/ortu & occaſu. Poſita enī
ſe ponunt & perempta/ſe perimunt. ut ſi pater eſt/filius eſt & econ Relatiue
uerſo. Nec valet inſtantia de ſcientia & ſcibili: ſenſu & ſenſato. nam intrinſecꝰ
ſcientia non refertur ad ſcibile: ſed ſcitum. ſic ſenſus non refertur aduenien
ad ſenſibile: ſed ſenſatum. Hęc de relationibus intrinſecus adueni/ tes.
entibus: quę ſcilicet poſitis extremis neceſſario ſunt. Reſtat ut de rela
tionibus extrinſecus aduenientibus aliquid deſpiciamus.

De Actione. Capitulum nonum.

DISCIPVLVS.

r Elationes extrinſecus aduenientes quas dicis? MAG. Eas
quę poſitis extremis nō neceſſario ſunt. Si enim ſit ignis & lig relatio ex
num actionem eſſe neceſſarium non eſt/donec fuerint appli/ trinſecus
cata. DIS. Actio igitur eſt relatio extrinſecus adueniens? MAG aduenieſ
Eſt & nō ſola ſed & paſſio: & alia quæ ſuperſunt prædicamēta. DIS
Actio quid eſt? MAG. Eſt forma reſpectiua ſecundū quam in id Actio
quod ſubijcitur agere dicimur. ut ſecamus formaliter ipſa ſectione: &
ignis calefacit formaliter calefactione: effectiue vero calefacit calore.
DIS. Quot ſunt huius prædicamenti ꝓprietates? MAG. Tres proprieta
Prima Actio habet contrarium. ut calefactioni cōtrariatur frigefactio tes actōis
Suſcipit etiam magis & minus. ut magis & minus calefacere dicimur
Sciendum autē has ꝓprietates nō reſpectibus illis quę actiones ſed
eorum cognotatis potius cōuenire. Tertia eſt proprie proprium eſt.
Actioni ex ſe inferre paſſionem id eſt actio eſt forma reſpectiua qua
agens formaliter in patiens producit formam abſolutam: quæ di
citur paſſio. ut ignis mediante calefactione inducit in aquā paſſionē

ſcilicet caliditatem a qua effectiue aqua patitur: formaliter autẽ a reſpectu actioni oppoſito: quam ſimiliter paſſionem appellamus.

De Paſſione. Capitulum decimum. DIS.

Paſſio.

PAſſio quid eſt? MAG. Eſt effectus illatioq; actionis. ut calefactio paſſiua producta in aquã effectus eſt: & illatio calefactionis actiue: qua ſcilicet ignis formaliter calefacere dicitur. Paſſio igitur actionis effectus eſt: non ut cauſę efficientis ſed formalis mediante qua agens paſſionẽ paſſo infert. Poſſet inſuper alia definitio paſſionis dari. DIS. Quę? MAG. Paſſio eſt ſecundũ quã id quod ſubijcitur pati dicitur. ut aqua calefieri dicit formaliter calefactione paſſiua. DIS. Huius ꝓprietates quæ ſunt? MAG. Paſſio

ꝓprietates paſſionis

duas primas proprietates habet cũ Actione cõmunes. & tertiã propriam: ſc; propriũ eſt paſſioni inferri ex actione. DIS. Actio & Paſſio qm̃ correlatiua ſunt/ ſimul natura ſunt. quõ igitur paſſio ex actione poteſt inferri: cum inferens illato naturaliter prius ſit? MAG. Si proprietatẽ de abſolutis accipimus: dubitationem non habet. Paſſio enim uti eſt caliditas producta in aqua ab igne infertur. ſed cũ hæ q̃litates ſint: ad hoc genus minime pertinent. Neceſſe eſt ergo ut intelligamus paſſionẽ forma; reſpectiuã inferri ex actione tanq; principio formali. ab agente v̾o tanquã a principio effectiuo. Stat autẽ cauſa; formalem mediante qua/ ſimul eſſe cũ effectu. DIS. Admittis igitur actionẽ & paſſionẽ eſſe correlatiua? MAG. Admitto. DIS. Ergo diuerſa prædicamenta efficere non poſſunt ſed in eadẽ continẽtur coordinatione: ſicut paternitas & filiatio. MAG. optime infers

Actio & paſſo ſũt uni⁹ generis ꝑdicamen. alis.

nec ego actionẽ & paſſionẽ diuerſa prædicamenta/ ſed unius prædicamenti diuerſos modos eſſe intelligo. Vnde Auguſtinus in logica ſua. Actio & paſſio genere conueniũt & qualitate differunt. DIS. Cuius generis modi ſunt? MAG. Trãſmutationis. quæ dicit reſpectum mutuum agentis ad patiens & econuerſo. Aug

De Quando. Capitulum undecimum. MAG.

Quãdo

QVod ſequitur in ordine prædicamentoꝝ eſt Quando. Et eſt quod ex adiacẽtia temporis in re tẽporali derelinquitur. ut hodie. In re enim hodierno menſurata tempore reſpectus tẽporis menſurantis cauſatur. Eſt autẽ reſpectus extrinſecus adueniẽs. nã poſitis extremis ſine earunde; applicatione non conſurgit. ut poſito homine extra cœlum fundamentũ & terminus ipſius quando ſunt/ ſc; homo extra cœlũ: & tempus ſub cœlo: ſed nondũ quando eſt.

ꝓprietates Quñ

DIS. Quot ſunt proprietates huius prædicamenti? MAG. tres Prima. Quando non habet contrarium. Secunda. Quando nõ ſuſcipit magis nec minus. Tertia. Quando ineſt omni illo quod incipit eſſe in tempore. Et intelligendum de quando paſſiuo. Quando

enim actiuum eſt in tempore rem temporalem menſurante. Et ſi/ cut actio & paſſio unius prædicamenti diuerſi ſunt modi: ita quan/ do actiuum & paſſiuum. pergamus ad ubi. DIS. Perge.

De Vbi. Capitulum duodecimum. MAG.

v Bi eſt circumſcriptio corporis locati a loci circumſcriptione procedens ut eſſe in aqua / in aere &c. Ex hoc enim ꝙ locus locatum circumſcribit duplex conſurgit reſpectus, unus in corpore locato. & eſt ubi paſſiuū hic definitū: oppoſitus in loco cir: ū ſcribente & dicitur ubi actiuū: & eſt locus pro formali. DIS. Oſten das & hunc reſpectum extrinſecus aduenientē. MAG. Quia po/ ſitis extremis non applicatis non conſurgit. Poſito enim homine extra cœlum eſſet in mundo locus / & locabile extra cœlum ſine ubi actiuo & paſſiuo. DIS. ꝓprietates hui⁹ quot ſunt? MAG. Duę. Prima. ubi nō hēt ↄtrariū. Secūda ubi nō ſuſcipit magis & min⁹ Oppōitū tn̄ veri⁹ eſt: qa ubi eſt ꝑ ſe termin⁹ mot⁹. Sꝫ de hoc in naturalib⁹ / poſitio nem percurramus.

Vbi.

proprieta tes ubi.

De Poſitione Capitulum tredecimum DIS.

p Oſitio quid eſt? MAG. Poſitio eſt quidam partium ſitus & generationis ordinatio ut eſſe ſurſum: ſeſſio: ſtatio. &c. Pro cuius intellectu ſciendū ꝙ poſitio primo dicit extenſio/ nem quantitatis extra partem quantitatiuā. & ſic eſt predicamenti quantitatis. Sunt enim quātitates habētes poſitionē partiū in con/ tinuo. ut linea ſuperficies. Secūdo poſitio dicit reſpectū partiū po/ ſitarum ſecundū poſitionis differētias ad locū. & ſic eſt predicamē/ tum ab alijs diſtinctū Reſpectus autem partiū inter ſe & in toto ſunt huius predicamēti modi ſpeciales. Vel dicat. ut Auguſtin⁹ dicit ꝙ ſint in ad aliquid quia ſunt reſpect⁹ intrinſecus adueniētes. Ex quo ſequit ꝙ ſi aliquod corpus poneret extra cœlum adhuc haberet il/ lam poſitionē. In definitiōe capiat & pro vel. DIS. Quot ſunt poſitionis ꝓprietates? MAG. Tres. Prima. Poſitio nō habet con trariū. Secūda poſitio non ſuſcipit magis & minus. Tertia propri um eſt poſitioni ſubſtantię proximę aſſiſtere id eſt nullū proximi⁹ ſubſtantię adeſt. Licet aliquod ęque ꝓpe ſcꝫ ubi. ſimul eñ res in lo/ co eſt & in eo ſituata eſt. Definita eſt aūt hic poſitio paſſiua fundata in re poſita: Poſitio autē actiua eſt reſpect⁹ oppoſit⁹ in loco fundat⁹.

Poſitio

Poſitiōis ꝓprieta tes

De Habitu. Ca. decimumquartum. MAG.

p Oſtremū in numero predicamentoꝝ Habitū conſpicimus. Eſt autem habitus corporū & eorum qui circa corpus ſunt adiacentia. Ideſt habitus eſt reſpectus in corpore habituato ex adiacentia habitus cauſatus. Et eſt habitus paſſiuus. Nam in re adiacente cauſat reſpectus alius qui habitus actiuus dicit ut eſſe tu nicatum. eſſe loricatum. DIS. Quot ſunt habitus proprietates?

Habitus.

ꝓprieta. habitus MAG. Tres Prima habit⁹ ſuſcipit magis & min⁹ ut eques eſt ar matior pedite. Hęc ꝓprietas attribuit̄ habitui nō ut reſpectus eſt: ſed ratione fundamēti: quod & ſi intenſiue magis & minus nō ſuſci piat (quia ſubſtantię ſunt arma) tamē extenſiue: quia in equite ſunt magis plurificata q̄ in pedite. Secunda habitus nō habet contrari/um. Tertia habitus ſemper eſt in pluribus. ſi intelligatur ſcilicet in habito & habituato ſic cōuenit ubi & quādo & alijs. quia ut viſum eſt Vbi eſt duplex ſcilicet actiuum & paſſiuū. ſic quando. ſic & poſi tio. ſic ſimiliter & habitus. Aliter ergo intelligenda eſt proprietas. habitus ſemper eſt in pluribus id eſt poteſt in pluribus fundari ſi/mul & ſemel. ut veſtitum eſſe ſimul & ſemel poteſt eſſe ex adiacen/tia tunicæ & pallij. ſic & tunicatus quis dicitur etiā ſi decem tunicas induiſſet. De his ſatis dictū ſit: poſtprædicamēta perluſtrabimus. Eorum nāq̧ noticia neceſſaria eſt. ut quę predicamēta cōſequūtur cognoſcamus proprietates.

De Poſtprędicamētis. Ca. decimumquītum.

poſtprę/dicamēta DIS. Vot ſunt poſtprędicamēta MAG. Quinq̧ ſcilicet Oppo/ſitio. Simul. Prius. Mot⁹. & Habere. DIS. de his itaq̧ ſi q̄ habes in mediū ferre ne graueris. Et primū de oppoſitione.

Oppoſiti onis ſpēs Cōtraria MAG. Oppoſitionis quattuor ſunt ſpecies. Nam oppoſitoꝝ quę dam ſunt contraria: quędā contradictoria: quędā relatiue/ & quę/dam priuatiue oppoſita. Contraria autē ſunt quęcūq̧ ſub eodē ge/nere poſita maxime a ſe inuicem diſtant eidē ſuſceptibili viciſſim in/ſunt: a quo & mutuo ſe expellunt: niſi alterū inſit a natura (ut nigre do corui) Exempla ſunt caliditas & frigiditas albedo & nigredo. Sed regula hęc in his cōtrarijs quæ bona & mala ſunt deficit inquit Auguſtinus in Enchyridion. c. 13. hęc enim duo contraria ita ſimul ſunt. ut ſi bonū non eſſet in quo malum eſſet: prorſus nec malū eſſe potuiſſet: quamuis bona ſine malis eſſe poſſint Sed hic priuatiue op poſita cōtraria extento nomine dicere videtur. nam exemplificādo ait. poteſt em̄ homo vel angelus nō eſſe iniuſtus: iniuſtus aūt nō po teſt eſſe niſi homo vel angelus. Hoc qui voluerit. c. antecedenti & ſe quenti ibidem diligentius inquirat. ad ꝓpoſitū redeamus. Sunt aūt contraria duplicia: videlicet medita & īmediata. DIS. Quę ſunt Aug in en

īmediata contraria īmediata? MAG. Quorū ſubiecto ſuſceptibili exiſten te neceſſe eſt alterum eorum ineſſe. ut paritas & imparitas reſpectu

mediata numeri. Contraria vero mediata ſunt, quoꝝ ſubiecto ſuſceptibili ex iſtente nō eſt neceſſe alterū ineſſe. Poteſt em̄ mediū ineſſe. ut albedo & nigredo. inter quę mediat rubedo &c. Quibuſdam tamē medijs nomina nō ſunt impoſita: tunc ſumenda ſunt per abnegationē utri uſq̧ extremi ut mediū inter prauum & ſtudioſum eſt. quod nec pra uum nec ſtudioſum eſt. DIS. Quę ſunt contradictorie oppoſi/

ta? MAG. Quorũ ſi alterũ eſt neceſſe eſt alterũ non eſſe: ut ſede/ Contradi
re & nõ ſedere. DIS. Quę ſunt relatiue oppoſita? MA. Qui/ ctorie op
bus hoc ipſum eſt ad aliud quodãmodo ſe habere. ut duplum & di/ poſita.
midiũ. DIS. Quæ ſunt priuatiue oppoſita? MAG. Quæ ha/ Relatiue
bent fieri circa idem ſubiectum ordine irregreſſibili & tempore de/ oppoſita
terminato a natura. ut viſus & cęcitas circa oculum (cęcus aũt nõ priuatiue
dicitur qui nõ habet viſum ſed qui viſum non habet tempore deter oppoſita.
minato quo deberet habere. ut catellus ante nonum diem nec vidẽs
nec cęcus eſt) dicitur autẽ ordine irregreſſibili. de viſu em̃ ad cęcita
tem contingit progredi & nõ econuerſo. Impoſſibile eſt em̃ a priua
tione perfecta in habitum fieri progreſſum; exiſtente principio in/
trinſeco. nam a tenebris aeris regreſſio fit in lucem: eo ꝙ principiũ
lucis ſit extra aerem.

De Prioritate. Capitulum ſedecimum. MAG.

Ecundum poſtpredicamentũ eſt Prius. Cuius quidẽ quat/ prioris
ſ tuor ſunt modi. DIS. Qui? MAG. Primus eſt: quo al/ modi.
terum eſt prius altero ſecundũ tempus. quod enim antiquiꝰ
& ſenius eſt: prius eſt Secundus eſt quo alterũ prius eſt altero: quia
ab eo nõ conuertitur ſubſiſtendi cõſequẽtia: ut unum prius eſt duo
bus. ſequitur em̃ bene: duo ſunt igitur unum eſt: ſed nõ conuertit.
unum eſt igitur duo ſunt. Tertius eſt quo aliud dicitur prius alio or
dine. ut litteræ prius ſunt ſyllabis. Quartus eſt q̃ aliud dicitur priꝰ
ſti. altero: quia melius & honorabilius eſt. Hunc tamẽ modũ Auguſti/
nus inutilem dicit & in duodecimo libro cõfeſſionũ Prioris modos
ponit quatuor dicens. Deũ pręcedere omnia ęternitate: florem fru
ctum tempore & rurſus fructum florem ęlectione: & ſonum pręce
dere cantũ origine. quomodo & iformis materia præcedit a ĩa ori
gine ſcilicet & non tempore Et pręter hos eſt alius modus prioris:
quo ſcilicet alterũ alio prius eſt natura: & ab ipſo conuertit ſubſiſtẽ/
di conſequentia. ut res eſt prior veritate propoſitionis. Ab eo enim
ꝙ res eſt vel non eſt oratio vera vel falſa dicitur. unde hominẽ eſſe
prius eſt: quã hęc vera ſit. homo eſt Et ab eo conuertitur ſubſiſtẽdi
conſequẽtia. ſequitur em̃ bene verũ eſt hominẽ eſſe igit homo eſt.

De Simultate. Capitulum decimum ſeptimum. MAGISTER.

Ertium in ordine poſtpredicamentũ eſt Simultas cuius tres Simulta/
t ſunt modi. DIS. Qui? MAG. Primus. quo aliqua ſi/ tis modi.
mul ſunt tempore. ut ignis & ſplendor eius. Secundus eſt q̃
ſimul dicunt a quibus conuertitur ſubſiſtendi cõſequentia: & neu/
trum eſt cauſa alterius. ut relatiue oppoſita ſequit enim duplu; eſt:
igitur dimidiũ eſt. & tamẽ neutrum eſt alterius cauſa. Tertius eſt q̃
ſimul ſunt ea quæ ex oppoſito aliquod genus diuidunt. ut rationale

& irrationale: quæ diuidunt animal. id eſt demonſtrant cõmunica/
bilitatem ipſius animalis eo ꝙ potentiam eius declarant.

De Motu. Capitulum decimũoctauũ. MAG.

Motus — Vartum Poſtpredicamentũ eſt Motus. Et huius ſex ſunt ſpe
ſpecies — q — cies. Accipitur autẽ hic Motus cõmuniter pro tranſmutatio
Gñatio. — ne quacunqꝫ. DIS. Quæ ſunt hæ motus ſpecies? MA.
corruptio Generatio: Corruptio: Argumẽtatio: Diminutio: Alteratio & loci
augmen/ mutatio. Eſt autẽ Generatio ꝓgreſſio a non eſſe ad eſſe. Corruptio
tatio — progreſſio eſt ab eſſe ad non eſſe. Augmẽtatio eſt pręexiſtentis quã
diminutõ titatis maioramentũ. Diminutio aũt pexiſtentis quãtitatis minora/
alteratio mentum eſt. Alteratio autẽ eſt mutatio a qualitate contraria in con/
loci muta trariam. ut de albo in nigrum. Loci vero mutatio motus eſt de uno
tio — loco in alium. ut de ſurſum ad deorſum. De his autem latius videbi
mus in naturalibus.

De Habere. Capitulũ. decimũnonum. MAG.

Vintum & ultimũ Poſtpredicamentũ eſt Habere. quod qui
Habendi. — q — dem dicitur multis modis. Primo enim dicimur habere qua
modi — litatem. ut virtutem. Secundo dicimur habere quantitatem.
ut magnitudinem. Tertio dicimur habere ea q̃ circa corpus ſunt.
ut habere annulũ in digito. Quarto habere dicimur membrũ. ut
pedem aut manum. Quinto dicimur habere poſſeſſionẽ. ut domũ
vel agrum. Sexto continens contentum habere dicitur. ut vas ha
bet vinũ. Septimus habendi modus eſt quo vir habet uxorẽ. Et hic
modus habendi eſt alieniſſimus. vir enĩ nõ habet uxorẽ niſi quia cũ
ea ſociatur: & cum eam habet/ habetur ab eadem. Preter hos autẽ
& ſi alij ſint habendi modi: ad prędictos tamen reduci poſſunt. Hęc
ſunt fili quę de Predicamentorum rationibus ignorare turpe: ſcire
autem operepretium eſt. Videamus & reliqua. DIS. Ecce indeſ/
feſſum me ſemper habes auditorem.

Tractatus tercius. De Propoſitione. Ca. i. MAG

Ognitis itaqꝫ Prædicabilibus & Prædicamẽtis cõſequens eſt
c — ut diſcutiamus ad quẽ finem logicus harum ordinauerit no
ticiam. DIS. Eſtimabam ex his quę ab initio pręmiſeras/
hęc omnia ad diſcretionem veri falſiqꝫ deſeruire. MAG. Et recte
opinatus es. Talis autem diſcretio ſine argumẽtatione/ & argumẽ/
tatio abſqꝫ ꝓpoſitione haberi non poteſt: quapropter ea quæ dicta
ſunt ĩmediate ad ꝓpoſitiones/ & ꝓpoſitiones ad argumentationes/
quæ rurſus ad cõmunẽ logicę finem applicandę ſunt. & quoniã res
non ſemper ad diſputationẽ ferre poſſumus: pro rebus utimur vo
concept⁹ cibus. Sicut enim ſcripturę vocũ/ ita voces rerum: & conceptuum Ari
ſimplices id eſt paſſionũ animę notę ſunt. Et ſicut in intellectu quidã concept⁹ les.
cõpoſiti ſunt ſimplices nec veri nec falſi: quidã vero cõplexi veri & falſi: ſic her

ſimiliter quædã voces ſunt ſimplices nec verum nec falſum ſignifi/
cantes: quędã vero compoſitę verę & falſę (circa compoſitionem
nãq; veritas & falſitas ſunt) Et hę ex nomine & verbo res prędica/
biles & ſubijcibiles ſignantes (id eſt cõceptibiles unius in ordine ad
alteram) conſtituuutur & vocantur orationes.

De Oratione. Capitulum ſecundum. DIS.

Vid eſt Oratio? MAG. Eſt vox ſignificatiua ad placitum Oratiõis
q cuius partes ſeparatę aliquid ſignificant ut dictio nõ ut ora/ definitio.
tio. ut homo currit: homo ſignificat hominẽ & currit actum
currendi. partes tamẽ remotæ ſcilicet dictionũ ſyllabę nihil ſignifi/
cãt. ut ho & rit. Oratio bifaria eſt: pfecta & impfecta. Perfectã ora perfecta.
tionem dicimus quæ pfectum in animo audientis ſenſum generat. impfecta
ut homo currit. Per oppoſitum oratio impfecta/eſt quę nõ ſenſum
perfectũ in animo audientis cauſat: ut homo albus. Et a logico ab/
ijcitur. perfecta vero rurſus multifarie partitur. Q uędã enim in/
dicatiua: alia impatiua: alia deprecatiua: alia optatiua: alia cõiuncti/
ua. &c. ſecundũ q verba in oratiõe poſita in modis variantur. Sed oratio in
inter has logicus ſolam indicatiuã de verbo pſentis temporis acci/ dicatiua ẽ
pit. Hęc em̃ ſola verum aut falſum ſignificat: & inde ęnunciatio ſiue ęnũciatio
propoſitio dici meretur. Patet igitur talem cõponi ex nomine ut de
finitũ eſt in prioribus. Obliqua enĩ nomina ſi iungantur verbis indi
catiui modi orationẽ incongruã conſtituunt. ut cathonis currit: & ſic
nec veram nec falſam (verũ enĩ & falſum pręſupponũt cõgruum)
Similiter ex verbo prius definito. verba enĩ ſcd'm ſe ſumpta/nec ve
rum nec falſum ſignificãt: ſed nominibus ſimilia ſunt. ut eſt ſi purũ
dixeris/nihil ſignificat (ſcilicet veri vel falſi) denotat tamen quandã
compoſitionẽ/quam ſine extremis non eſt intelligere. ob hoc in de/
finitione verbi dicitur: & eſt ſemper eorum quæ de altero dicũtur no
ta Ad incepta redeamus.

De Propoſitione. Capitulum tertiũ. DIS.

Vid eſt ppoſitio? MA. Eſt oratio verũ vel falſu; ſignificãs ppoſitio
q vel eſt oratio non omnis: ſed in qua verũ vel falſu; eſt: ut ho
mo eſt animal. Et hęc quidem eſt duplex: ſcilicet una & plu/
res. DIS. Q uid eſt propoſitio una? MAG. quæ unum de uno Vna
ſignificat. vel eſt cõiunctione una. Sed propoſitio plures eſt quæ nõ plures
unum ſed plura ſignificat inconiuncte. ut Canis eſt albus. Reiecta
ſecunda logicus primam amplectitur. Q uę bipartita eſt: ut eius ma
nifeſtat definitio. Eſt enim quędam una ſimpliciter quam cathegori
cam id eſt prædicatiuam dicimus. ut homo currit. Q uædam vero
eſt una coniunctione: quam hypotheticam id eſt ſuppoſitiuam no/
minamus. ut homo currit & aſinus mouetur. Propoſitio una ſimpli/
citer/rurſus duplex eſt: ſcilicet de ineſſe & modalis.

De propõe una ſimpliciter ſiue cathegorica. Ca. iiij. DIS

cathego/rica

Q Vid eſt propoſitio cathegorica de ineſſe? MAG. Eſt quæ habet ſubiectũ & prædicatũ: vel aliquod ꝓportionabile illis: mediante copula cõiuncta. ut homo eſt animal. Subiectum autẽ dicimus de quo aliquid ęnunciat. Prædicatũ autem quod de altero dicitur. Copula eſt quę ſubiectũ prædicato cõiungit. ut hoc verbum ſum cũ ſuis cõdeclineis. Propoſitio cathegorica rurſus diuiditur: nõ quidem ſecundũ ſubſtantiã: ſed quantitatẽ in uniuerſalẽ particularem/ indefinitam & ſingularem. DIS. Vniuerſalis quæ eſt? MAG. In qua ſubiectum eſt uniuerſale/ ſigno uniuerſali determinatum. ut omnis homo eſt auimal. Sunt autẽ ſigna uniuerſalia hæc Omnis/ nullus/ quilibet/ neuter/ uterq;/ & ſimilia. Vel eſt quæ omni aut nulli (ſcilicet ſubiecto) ineſſe ſignificat (ipſum prædicatũ) Particularis eſt in qua ſubiectũ eſt uniuerſale / ſigno particulari determinatum. ut quidã homo eſt animal. Sũt autẽ ſigna particularia hæc. Quidam/ aliquis/ alter/ & ſimilia. Vel eſt quæ alicui/ aut alicui nõ: aut non omni ineſſe ſignificat. Indefinita eſt in qua ſubiectũ eſt uniuerſale ſine ſigno diſtributiuo poſitũ. ut homo eſt animal. additur autem diſtributiuo: propter illã Omnes apoſtoli dei ſunt duodecim ubi ſignum omnes nõ diſtributiuum ſed collectiuũ eſt. vel eſt quæ ineſſe aut nõ ineſſe ſignificat/ ſine ſigno uniuerſali vel ꝑticulari. Singularis vero eſt in qua ſubiectũ eſt indiuidnũ/ diſcrete tentum (ꝓpter illam: ioannes eſt terminus diſcretus) ut ioannes eſt homo. ille homo eſt animal. Ampli⁹ quęlibet harꝫ duplex eſt/ affirmatiua ſcilicet & negatiua. Affirmatiuã dicimus: in qua ꝑ̃dicatũ affirmatur de ſubiecto. ut homo eſt animal. Negatiuã vero in qua ꝑ̃dicatũ de ſubiecto negatur. ut homo non eſt aninal. Et hęc diuiſio ꝓpoſitionis ſecundũ qualitatẽ eſt. Animaduertendũ/ nõ eodem modo de hac triplici diuiſione interrogationes formari. De ſubſtãtia enim inquirimus p. quæ eſt? & reſpondemus. cathegorica vel hypothetica. De quãtitate per. quãta eſt? Et reſpõdem⁹. uniuerſalis: ꝑticularis indefinita vel ſingularis. Et de q̃litate p. qualis eſt? Et reſpõdem⁹ affirmatiua vel negatiua.

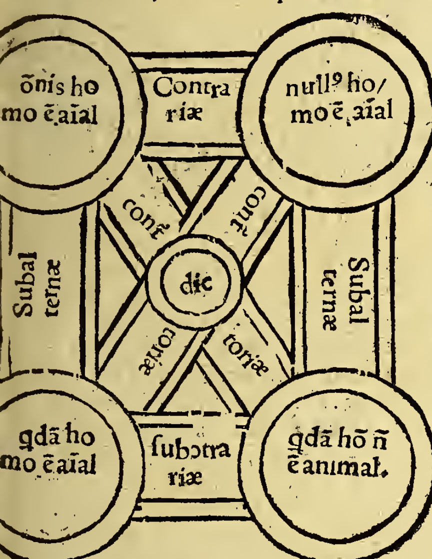
Margin notes (left): Propoſitionis diuiſio ſcd'm q̃titatem — Vniuerſalis — ſigna uniuerſalia. — Particularis. — ſigna particularia — indefinita — Singl'ris. — affirmatiua & Negatiua: — Interrogatiua propoſitionis

Margin notes (right, cut off): Subie — Predi — Copu

De Oppoſitione propoſitionũ. Ca. v. MAG

P Reter autẽ hęc neceſſaria eſt ad ꝓpoſitionis noticiã paſſionum eiuſdẽ cognitio. Quę ſunt oppoſitio cõuerſio: & ęquipollentia. De quibus videndũ erit per ordinẽ ꝑ̃miſſis nõ nullis diuiſionibus. Quarꝫ prima. Propoſitionũ cathegoricarꝫ/ quędã tam in ſubiecto q̃ in ꝑ̃dicato ꝑticipant. ut homo eſt animal. homo non eſt animal. Quædã altero tantum. ut homo eſt animal: aſinus eſt aĩal. Quędã nullo. ut homo currit. aſinus mouetur. Secunda. Propoſitionũ in ſubiecto & ꝑ̃dicato participantiũ: q̃dam participãt ordine cõuerſo. ut homo eſt animal: animal eſt homo. Quędã ṽo participãt

nibus ordinẽ eodẽ.ut homo eſt aĩal.omnis hõ eſt animal.Et his ultimo or/
ſitio/ dine ænumeratis accidit oppoſitio partita q̃drifarie. Sunt enĩ quædã
con ꝓpoſitiones oppoſitę cõtrarię/quędã contradictorię.quędã ſubcõ/
at op trarię.quędã vero ſubalternę.Oppoſitiones intelligunt̃ de ꝓpoſitio/
tio nibus ſimplicis qualitatis. DIS.Cõtrarię quę ſunt? MAG.Vni contrarię
uerſalis affirmatĩa & uniuerſal̃ negatiua eiuſdeȝ ſubiecti & p̃dicati . ut
oĩs hõ eſt aĩal: nullus hõ eſt aĩal. Cõtradictoriæ ſunt uniuerſalis affir contradi/
matiua & particul̃ris negatiua.ut omnis homo eſt aĩal. quidam ho/ ctoriæ.
mo nõ eſt animal.& uniuerſalis negatiua & particularis affirmatĩa :
eiuſdeȝ ſubiecti & prædicati.ut nullus homo eſt animal.qdam homo
eſt aĩal .Subalternę ſũt uniuerſalis affirmatĩa & particul̃ris affirmati ſubalt̃nę.
ua eiuſdeȝ ſubiecti & p̃dicati.ut omnis hõ eſt anĩal. qdã hõ eſt anĩal.

Et uniuerſialis negatĩa & particu
laris negatĩa eiuſdẽ ſubiecti & p̃/
dicati.ut nullus homo eſt anĩal.
quidã homo nõ eſt aĩal. Subcõ/ Subcon/
trariæ ſunt p̱ticularis affirmatiua trariæ
& particularis negatĩa eiuſdẽ ſub
iecti & p̃dicati. ut qdaȝ homo eſt
aĩal.qdã homo nõ eſt aĩal.Com
prẹhendunt̃ autẽ in ꝓpoſito inde
finita & ſingularis ſub particulari.
Nã quidq̱d de una dicit̃ idem de
alia intelligendũ eſt.Oportet au/
teȝ ꝓpoſitionuȝ oppoſitaꝶ ſubie/
cta & prædicata teneri ſignificati
ue: æque ample.æque ſtricte & eo
dẽ genere ſuppoſitionis. Omniũ
dictoꝶ exẽpla patẽt in figura hic
inſerta. Nec hoc ſilentio præte/
reũdũ ꝓpões ſcȝ oppoſitas certis
conſtringi legibꝰ; ſcd'm q̃s veri/
tas vl̃ falſitas earundem ſiml̃ po
teſt eſſe vel non eſſe: quas tamen facile non cognoſcimus/ niſi & ma
teriam propoſitionum intelligamus.

De materia propoſitionum. Cap. ſextũ.

DIS. m Ateria ꝓpoſitionũ quid eſt? MAG. eſt ſubiectũ & p̃dicatum
ꝓpoſitionis pro materiali. In hac.i.de hac materia dicit̃ eſſe ꝓ
poſitio. Formal̃ materia eſt habitudo & reſpectus p̃dicati ad
ſubiectũ neceſſaria/contingẽs aut remota ſecundũ p̃dicati & ſubiecti
exigentiam. Vnde materia triplex eſt: ſcilicet Neceſſaria: Contingẽs
ria & Remota. Materiam autem neceſſariam ſiue naturalem dicimus: cũ materia ꝓ
ralis. prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti ; vel proprium eius . ut homo eſt poſitionis

materia animal.homo eſt riſibilis.Contingentem vero:cum prædicatum po
cõtingẽs teſt adeſſe vel abeſſẽ ſubiecto prẽter ſubiecti corruptionem.ut homo
materia eſt albus.Et remotam materiam accipimus: ſi prædicatum nõ poteſt
remota conuenire ſubiecto.ut homo eſt aſinus.

De legibus propoſitionũ.Capitulũ vij. DIS:

lex cõtra/ Væ eſt lex Contrariarũ? MAG. Hẽc eſt.Contrariẽ nunq̃
riarum. q poſſunt ſimul eſſẽ verẽ aut falſẽ de materia naturali vl' remo
ta:de materla autẽ contingenti poſſunt ſimul eſſe falſẽ.ut om
nis homo eſt albus:nullus homo eſt albus. DIS.Nũquid hẽ pro
poſitiones.omne animal eſt homo.nullũ animal eſt homo.contra/
riẽ ſunt de materia naturali & ſimul falſẽ ſunt? MAG. Contrariẽ
quidẽ ſunt & ſimul falſẽ: de materia autẽ naturali nõ ſunt: ſed con/
tingenti. Nã inferiora nõ ſunt de eſſentia ſupiorum: cũ ipſis accidãt inferi
lex ſubcõ id eſt extranea ſunt. DIS.Quẽ eſt lex Subcõtrariarũ? MAG. accidĩ
trariarum hẽc eſt.ſi una eſt falſa/reliqua eſt vera:& nõ econuerſo.poſſunt em̃ perio
ambẽ eſſe vere de materia contingẽti.ut quidã homo eſt albus.qui
lex ſubal dam homo nõ eſt albus. DIS.Quẽ eſt lex Subalternarũ? MA
ternarum hẽc eſt Si uniuerſalis eſt vera pticularis eſt vera:& nõ econuerſo.&
ſi pticularis eſt falſa/ uniuerſalis eſt falſa: & nõ econuerſo. DIS:
lex cõtra Lex Cõtradictoriarũ qualis eſt? MAG.talis. Si una eſt vera reliq̃
dictoriarũ erit falſa:& ecõuerſo:de quacunq; materia. DIS.Haud aſſentio:
obiectio. ſequeretur em̃ contingẽs eſſe neceſſariũ: & de neceſſitate ẽuenire:&
ſimiliter contingẽs eſſe impoſſibile & nõ poſſe fieri. Nã ſi quis dicat
nauale bellum erit cras:& nauale bellum nõ erit cras:contradicto/
rias dicit:ergo una eſſet vera & reliqua falſa. Id autẽ quod verũ eſt
neceſſario ẽueniet & per conſequẽs cõtingẽs nõ eſt.Et quod falſum
eſt impoſſibile eſt fieri:nec contingẽs eſt. Ex quo rurſus cõcluditur
omnia de neceſſitate ẽuenire: & nos fruſtra de futuris conſiliari aut
Solutio deliberari. MAG.Iſtec tua argumẽtatio:quod infers cõcluderet:
de verita/ ſi in contradictorijs de futuro contingẽti una determinate: determi/
te futuro/ natione de neceſſario vera eſſet:& reliqua eadẽ determinatione fal/
rum cõtin ſa:ſed huius oppoſitum fit/ nulla ipſarum determinate neceſſario ve
gentium ra & falſa eſt. licet neceſſarium ſit/hanc vel illam veram aut falſam
eſſe.Nec quia ita vel aliter eas ẽnunciamus magis veræ aut falſẽ ſunt
Propter enim noſtrum affirmare aut negare nihil ſequit̃ in re. Tan/ Ariſto
tum de oppoſitione Ad conuerſionem pergamus. pri.ph

De Conuerſione.Capitulum octauum. DIS.

Cõuerſio. Vid eſt Cõuerſio? MAG.eſt mutatio p̃dicati in ſubiectum
q & econuerſo.vel eſt duarũ ppoſitionũ cathegoricarũ utroq;
termino pticipantiũ ordine conuerſo unius ad alteram conſe
Cõuerſio quentia formalis.Et eſt duplex ſcilicet ſimplex & per accidẽs.Con/
ſimplex uerſionẽ ſimplicẽ dicimus mutationẽ prædicati in ſubiectũ; & econ/

uerſo: manẽte eadem quãtitate & qualitate. ut nullus homo eſt lapis igitur nullus lapis eſt homo. homo eſt aĩal: igitur aĩal eſt homo. Cõuertunt̃ autẽ hac cõuerſione vniuerſalis negatiua in ſe. & pticularis affirmatiua in ſe. Cõuerſionẽ ỽo per accñs appellamus: cũ fit mutatio p̃dicati in ſubiectũ & ecõuerſo manẽte eadem q̃litate: quãtitate tamẽ variata. ut omnis hõ eſt aĩal. igitur q̊ddam aĩal eſt homo. Cõuertitur itaq; hac conuerſione vl'is affirmatiua in pticularẽ affirmatiuam. Similiter uniuerſalis negatiua in pticularẽ negatiuã. ut nullus homo eſt aſinus. igit̃ q̄dam aſinus nõ eſt homo. Attñ ad uniuerſalem negatiuã potius particularis negatiua infertur q̃ uniuerſalis negatiua in pticularẽ negatiuã conuertat̃ per accidens. Dicitur enĩ cõuerſio per accidens: qa ul'is per aliud (videlicet p particularẽ) cõuertatur. ut ul'is affirmatiua infert pticularẽ affirmatiuã: & hęc rurſus ĩ ſe conuertitur: Ideo ul'is affirmatiua in ipſa; p accidens conuertitur. Particularis aũt negatiua ſimpliciter cõuerti non poteſt: ideo & ul'is negatiua in ipſa; p accidẽs non cõuertit̃. Præter has aũt & alia cõuerſionis ſpęcies quã p contrapoſitionẽ nominãt. Cõuerſio p accñs

DIS. Quid ẽ cõuerſio p contrapoſitionẽ? MAG. Eſt mutatio p̃dicati in ſubiectũ & econuerſo manente eadẽ q̃litate & quãtitate: mutatis tamẽ terminis finitis in termiuos infinitos. Et hac cõuerſione conuertit̃ uniuerſalis affirmatiua in ſe. ſimiliter & pticularis negatiua in ſe. Exm̃ primi oĩs hõ eſt aĩal: igit̃ oẽ non aĩal eſt nõ homo. Exm̃ ſecundi. q̄dam homo non eſt aſinus. igitur quidã nõ aſinus non eſt nõ homo. hãc tamẽ conuerſionẽ Ariſtoteles nõ poſuit: eo q̧ ad ſyllogiſmoꝝ reductionẽ minime valet: nec conſequẽtia formalis fit. Ob id ſecũdu; ipſum pticularis negatiua nõ conuertitur. Eſt aũt idẽ iudicũ de indefinitis/ſingularibus & pticularibus q̊ ad cõuerſione; & ſyllogiſatio nẽ. Et illud animaduertas. ſi quãdo ſignũ aliq̊d ad ſubiectũ poſitum fuerit q̧ hoc totũ in conuerſione ponatur ad p̃dicatu;: ſed tamẽ hoc nõ cõtingit niſi in ꝓpoſitionibus ubi ſubiectũ ul'e eſt & in conuerſione q̃titas & q̃litas non mutãtur. Veꝝ tamẽ excluſiua conuertitur in ul'em de terminis trãſpoſitis. ut tantũ homo eſt riſibilis: igitur omne riſibile eſt homo. Exceptiua autem/ut iſta. oĩs homo p̃ter ſocratẽ currit. cõuertitur in hanc. q̊ddã currens aliud a ſocrate eſt homo. Sed reduplicatiua ut iſta. oẽ animal inquantu; rationale eſt riſibile. conuertitur in iſtam. igitur quoddam quod inquantum rationale eſt riſibile/eſt animal. Pariformiter aliæ conuertendę ſunt. conuerſio p contrapoſitionẽ

De Aequipollentijs. Capitulũ nonũ. MAG

Ertia ꝓpoſitionu; paſſio eſt Aequipollentia. Et eſt duaꝝ ꝓpoſitionu; cathegoricaꝝ in quãtitate & q̃litate/veritate & falſitate ęquiualentia p aduentũ negationis facta. ut non oĩs hõ eſt animal. & quidã hõ non eſt aĩal: ęquipollent. Aquipollentia

DIS. Per quid ęquipollentias ꝓpoſitionũ poſſumus cognoſcere? MAG. Per regulas q̃

ſequũtur. Prima. Si alicui ſigno uniuerſali vl' particulari p̄ponatur nē
gatio: ęqpollet ſuo contradictorio. ut in exm̄o priori. Secũda. Si ali/
cui ſigno ul'i poſtponatur negatio: ęqpollet ſuo contrario. ut omnis
homo non eſt aſinus. & nullus homo eſt aſinus. Ter ia: Si alicui ſig/
no ul'i vel particulari p̄ponatur & poſtponatur negatio: ęqpollet ſuo
ſubalterno. ut non oīs homo non eſt albus. & qdaꝫ homo eſt albus
Fit autē hoc ex natura negationis/ q̄ malignans eſt. qdquid enim in/
uenit deſtruit: & oppoſitũ eius inducit. Subcontrarię aũt non poſſunt
æqpollere. nā ſi negatio p̄ponatur/ æqpollebit contradictorio p pri/
mā regulā. Si poſtponatur non erit ęquipollentia ſed eadē ꝓpoſitio.
ut quidā homo non currit. & quidaꝫ homo non currit. Patet itaqꝫ ex
dictis cũ duo ſigna ul'ia negatiua in eadē propoſitione fuerint: primũ
ęqpollet ſuo contrario: ſecundũ autē ſuo contradictorio. ut nihil nihil
eſt. ęqpollet huic. q̊dlibet eſt aliquid. Pręter has autē alię ſunt ęquipol
lentię qbus ſcꝫ propoſitiones obſcuræ ſuis æqpollēt exponētibus: de
qbus in ſequētibus. Trāſeamus nũc ad modificationē propoſitionũ

Da Modalibus. Capitulũ decimũ. DIS.

Vnde propoſitio dicit̄ modal'? MAG. a modo ſynkategore
Modus. matice capto modificāte & determināte copulā. Modus aũt
eſt adiacēs rei determinatio. i. modus eſt determinatio quæ fit
per adiectiuũ. Oīs enim modus adiectiuũ eſt vel nominale. ut albus:
niger. vel aduerbiale. ut ſunt aduerbia. & hęc faciũt ꝓpōeꝫ modalem
Non tm̄ omnia: ſed ea q̄ copulā determinant. ut ſunt iſta. poſſibiliter.
impoſſibiliter. cōtingenter. neceſſario. vero & falſo. ſcitũ. opinatũ. cre
ditũ. imaginatũ &c. hęc tm̄ qn̄qꝫ ſumunt̄ nominaliter. ut poſſibile. im
poſſibile. cōtingens. neceſſe. verũ & falſuꝫ &c. Propoſitio itaqꝫ mo/ ꝓpo
dalis dicit̄ cuius copula aliq̄ dictoꝝ modoꝝ determinat̄. ut hō nece mod
ſſario eſt aīal. hominē currere eſt contingēs. Eſt autē in his aliquod
q̊d verbũ ſiue dictũ nominat̄: ſcꝫ accuſatiuus cũ infinitiuo. aut nomi
natiuus cũ indicatiuo. ut hoīem currere. homo currit. Ratione cuiꝰ
modalibus conuerti congruit: & neutiquā ratione modi: qui ſe ſemꝑ
ex parte copulæ tenet.

De Conuerſione modaliũ. Capitulũ xi. DIS.

Quomodo cōuertendę ſunt modales? MAG. Ad cognitio/
poſſibile. nem huius oportet p̄ſcire acceptiōes Poſſibilis. quod accipit̄
primo cōmuniter: & dicit̄ poſſibile altum. & duplex eſt ſcꝫ ne
ceſſariũ & non neceſſariũ. i. contingēs. Ideo qdquid de uno dicit̄ ſi/
contingēſ milit̄ de altero intelligendũ eſt. Et tale rurſus trifariũ eſt. ſcꝫ poſſibile
Rarum ſiue contingēs rarum: natum & ad utrũlibet. Illo cognito. regulis q/
Natum buſdā paucis modaliũ habebis cōuerſiones. Prima. Omnes de poſſi Regu
ad utrum bili & contingēti alto conuertunt̄ eodē modo ſicut illę de ineſſe. Secũ coon
libet. da. Omnes de poſſibili & contingēti ad utrũlibet cōuertendæ ſunt in ſinis
oppoſitā qualitatē. Tertia. omnes de neceſſario cōuertunt̄ eodē mo daliu

do ſicut illę de ineſſe. Q uarta. Oẽs de impoſſibibili cõuertunť eodeȝ modo ſicut illę de neceſſario qbus ęqpollẽt. de q̊ infra. Vnde ſi ęqui pollẽt pticulari negatiuę de neceſſario: nõ conuertunť. qa nec ipſæ pticulares negatiuæ de neceſſario conuerti poſſunt. cui⁹ ratio eſt. quia oẽs de neceſſario cõuertunť ſicut illæ de ineſſe: ſed pticularis negatiua de ineſſe nõ conuertiť niſi conuerſione per contrapoſitionem. quam Philoſophus ponere non curauit: cum non deſeruiat ad ſyllogiſmorum reductionem: nec ſit conſequentia formalis.

De æquipollentia modaliũ. Cap. xij.

DIS. q Vo ingenio modaliũ ęqpollentiæ ſunt indagandę. MAG. Illo. Nã oẽs de poſſibili & impoſſibili ęqpollent verbo ſimiliter ſe habẽte: & modo diſſimiliť. Et oẽs de poſſibili & neceſſario ęqpollent verbo & modo diſſimiliter ſe habẽte. Om̃s autẽ de impoſſibili & neceſſario ęqpollẽt verbo diſſimiliter ſe habẽte: & modo ſimiliter. Mod⁹ autẽ vel verbũ tunc ſimiliter ſe habet: quando in utroq; affirmatur aut negatur. Tunc vero diſſimiliter ſe habet: cũ in una negatur & in alia affirmatur. Negatio enim poſita ad dictũ habet ſe acſi modo poſtponeretur. Horꝝ exẽpla in ſubſcripta patent figura.

Pur	Petrꝰ ñ eſſe ñ ẽ poſſibile		I	Petrꝰ eſſe ñ eſt poſſibile.
Pu	Petrꝰ ñ eſſe ñ ẽꝯtingens	ꝯtra/	LI	Petrꝰ eẽ ñ eſt cõtingens
Re	Petrꝰ ñ eẽ eſt ĩpoſſibile	riæ	A	Petrꝰ eſſe eſt impoſſibile
A	Petrꝰ eſſe eſt neceſſe		CE	Petrꝰ non eſſe eſt neceſſe
	ſubalťnę.	Contra dic torie / Contra dic torie		ſubalťnę.
A	Petrꝰ eſſe eſt poſſibile		E	Petrꝰ ñ eſſe eſt poſſibile.
MA	Petrꝰ eſſe eſt cõtingens	ſubꝯ	Den	Petrꝰ ñ eẽ eſt cõtingens
BI	Petrꝰ eſſe ñ eſt ĩpoſſibile	trarię	Tu	Petrꝰ ñ eẽ ñ eſt ĩpoſſibile
M⁹	Petrꝰ ñ eſſe ñ ẽ neceſſe		Li	Petrꝰ eẽ non eſt neceſſe.

In hac figura modaliũ quattuor ſunt anguli & propoſitiones q̃ ſibi ipſis in uno quoq; ãgulo mutuo ęquipollẽt

De Oppoſitione modalium. Cap. xiij.

DIS. Oppoſitio in modalibus quõ eſt ſumẽda? MAG. Penes dictũ oppoſitio eodẽ modo ſumitur ſicut in illis de ineſſe. Sed penes modum oẽs de neceſſario ſunt ulᷓes affirmatiuę. & oẽs de impoſſibili ulᷓes negatiuę. oẽs aũt de poſſibili & contingẽti ſunt pticulares affirmatiuæ. & oẽs de poſſibili nõ: & contingẽti non / ſunt pticulares negatiuę. unᷓ in figura p̃dicta oẽs de q̃rto ordine ſũt ulᷓes affirmatiuę. om̃es de tertio ordine ſunt ulᷓes negatiuę. oẽs de ſcd'o ordine ſũt pticlᷓres negatiuę. oẽs v̓o de primo ordine ſũt pticlᷓres affirmatiuę. Ex his facile colligitur: oẽs de q̃rto ordine his de ordine tertio cõtrariari: illis aũt d' ordĩe ſcd'o cõtradictorias eẽ. his v̓o d' ordine primo ſubalternas cẽſeri. ſilᷓr illę de primo ordine illis de ſcd'o ſunt ſubcontrariæ: & his de tertio ordine contradictoriæ: illis autem de quarto ordine ſunt ſubalternę. Vt

autē angulos dictos modo faciliori poſſis conſtituere: q̃ttuor dictio/
nes ordinatę ſunt: angulis quattuor deſeruientes. Quarū prima eſt.
Amabimꝰ. Secūda Edētuli. Tertia Iliace. Quarta purpurea. In qui
bus ſingulis q̃ttuor ſunt ſyllabę modis q̃ttuor ſcd'm ordinē deſeruiē
tes: & vocales in his poſitę: dicti & modi/ affirmationē & negationē
indicāt. Hoc modo ubi enī ponit a: ſignat/ nec dictū/ nec modū ne/
gari. E vero dictū negat. I negat modū. Et V negat & dictū & modū
Id autē facile hoc metro commendabis memorię. E dictū negat. I qꝫ
modū. A nil. ſed V totū. Hactenꝰ de ꝓpoſitione una ſimplicit. Nunc
de ꝓpoſitione una coniunctione (q̃ & hypotetica) videamus.

De Propoſitione hypothetica. Ca. xiiij.

propoſi/ tio hypo/ thetica. DIS. Quid eſt ꝓpoſitio hypotetica? MAG. Quę habet exp̄ſſe vel
implicite formaliter: vel ęquiualenter duas cathegoricas ꝓpo
ſitiones vł aliquod ꝓportionabile illis tanq̃ partes pricipales
ſui: aliqua coniunctione coniunctas. ut ſi homo currit: homo mouet
Et hęc tripartita reperit: ſcꝫ copulatiua: diſiunctiua: & cōditionalis.

Copula/ tiua. DIS. Quę eſt copulatiua? MAG. In qua duę ꝓpoſitiones ca/
thegoricę cōiungunt ꝑ cōiunctionē copulatiuā: ut hō currit & aſinꝰ
clamat. Ad hāc reducit tꝑalis: ut dū hō currit: hō mouet. Reſoluitur tēpo
enī hęc ī unā copulatiuā. ut hō currit ī aliq̃ tpe: & ī eodē mouet. Simi
li ratione localis ad copulatiuaꝫ reduci dinoſcit: qa in eā reſoluit: ut Loca
ubi homo currit ibi mouet. i. homo currit in aliq̃ loco: & in eodē mo/
uetur. Requirit autē ad veritatē copulatiuę utrāqꝫ partē eſſe veram: &
ad falſitatē ſufficit alterā partē eſſe falſam. Ob id valet cōſequētia a to/
ta copulatiua ad q̃libet eius partē: & nō econuerſo. Sequitur enī ho
mo currit: & homo diſputat: igitur homo currit. DIS. Diſiuncti/

Diſiūcti/ ua. ua quę eſt? MAG. In qua ꝓpoſitiones duę cathegoricę cōiūgunt
per coniunctioneꝫ diſiunctiuaꝫ: ut hō currit vł petrꝰ ſcribit. Et ad veri/
tatē illiꝰ ſufficit alterā partē eſſe verā. Et ad falſitatē reqrit/ utrāqꝫ par
tē eſſe falſam. Et ob hoc valet cōſequētia ab una eiꝰ parte ad totā diſ
iunctiuā & nō ecōuerſo: ut ſeqtur bene hō currit: igitur homo currit
vel petrꝰ ſcribit.

Conditio nalis DI. Cōditionalis q̃ eſt? MA. In q̃ duę ꝓpoſitiōes
cathegoricę ɔiūgit ꝑ ɔiūctionē cōditionalē: ut ſi hō currit hō mouet

Cauſalis. Et ad eā reducitur cauſalis. In q̃ ſcꝫ ꝓpoſitiones coniunctiōe cauſali
coniūgūtur: ut qa homo currit: homo mouet. Requiritur autē ad ve
ritatē eiꝰ ꝙ añtedens nō poſſit eſſe verū ſine cōſequēte. ut ſi homo eſt
animal eſt. Et ad falſitatē eiꝰ ſufficit: ꝙ añtedens poſſit eſſe veꝝ conſe
quente exiſtēte falſo. ut ſi animal eſt: homo eſt. Quaꝓpter valet cō
ſequentia: a poſitione antecedentis ad poſitionē conſequentis. ut ho
mo eſt: igitur animal eſt. Similiter a deſtructione conſequētis ad de/
ſtructionē antecedentis. ut homo nō currit: igitur homo nō mouet
Cognita ꝓpoſitione/ ordo p̄miſarū expoſtulat: ut argumentationes
percurramus.

Finis tractatus tertij.

Tractatus.iiij.de argumentatione & ſyllogiſmo ſim/pliciter dicto. Ca.i. quid argumentatio: quid argumentum. & argumentationis quæ ſpecies. DIS.

Vid eſt argumētatio? MA. Eſt argumēti ꝑ orationē explicatio hoc eſt. Argumētatio eſt oratio in q̄ virt⁹ argumēti ſiue medij oſtēditur & explicatur. Cū ſcꝫ ex unione extremitatū in p̄miſſis cū medio/infertur unio eoꝝ int̄ ſe in cōcluſiōe. Argumentū autē eſt rō ſiue mediū rei dubię faciēs fidē: vel eſt mediū ꝓbās cōcluſionē. Quid autē ꝑ cōcluſionē ſignificetur inferi⁹ manifeſtū erit. Iā ad argumētationis diuiſionē ꝓgrediamur. DI. Quot igitur ſunt argumētationis ſpēs? MA. Quattuor ſcꝫ ſyllogiſm⁹: enthymema Inductio: & exm̄ De his: eo q̄ enūeratę ſunt ordine dicem⁹. Et primū de ſyllogiſmo. Nā oēs alię ad ipm tanq̄ ad ꝑfectiorē habēt reduci.

argumentatio

argumentum

De ſyllogiſmo & eius principijs. Ca.ij. MAG.

St autē ſyllogiſm⁹/oratio in q̄ poſitis qbuſdā ꝓpoſitionibus ſiue p̄miſſis: aliud qdē ab his q̄ poſita ſunt (ſcꝫ cōcluſio) de neceſſitate accidit: eo ꝙ hęc ſunt.i.ꝓpt̄ p̄miſſas poſitas. In hac āt definitione ſyllogiſmi īuuntur pricipia materialia & formalia. Materialia qdē: cū dicitur (qbuſdā) Formalia aūt: cū dicitur (poſitis) q̄d valet in mō & figura diſpoſitis. De qb⁹ & alijs duob⁹ principijs viꝫ regulatiuis & ꝑfectiuis in ſequētib⁹ diſſerendū eſt: ni tu habeas q̄d añ hęc inqrere volueris. DIS. Omnino nihil: ſed iā dictū teneam⁹ ordinē. MAG. Exordiamur itaq; a principijs ſyllogiſmi materialibus: quę ſunt propoſitio & terminus.

Syllogiſmus

De Propoſitione & termino principijs ſyllogiſmi materialibus. Capitulum.iij. DIS.

Vid eſt ꝓpoſitio? MAG. eſt oratio affirmatiua vł negatiua alicui⁹ de aliq̄. DIS. Cur hęc definitio cū ea quā in ſuperioribus tradidiſti nō cōcordat: an qa aliā hic definire voluiſti ꝓpoſitionē q̄ in ſupioribus? MA. Nō aliā ſed alit̄ conſideratā In ſupioribus enī ꝓpoſitionē conſiderauimus: ut ꝑ eā verū & falſū ęnūciamus. uñ & eā enūciationē vocare haud p̄termiſimus. Hic ꝟo eā cōſiderabimus/ea ratione q̄ ex ipſa ſyllogiſmū ſimpliciter fabricamus. Ex q̄ diuerſa ſortitur noīa. Nā dicitur ꝓpoſitio: q̄ſi ꝓ alio ſcꝫ cōſequēte vel cōcluſione poſitio. Dicitur & p̄miſſa: qa cōcluſioni p̄mittit̄. Dicitur itē & cōcluſio: cū iā argumēto ꝓbata fuerit. Anteq̄ autē ꝓbata ſit: q̄ſtio eſt. Queſtio enī dubitabilis ꝓpoſitio eſt. Partes ꝓpoſitionis termini ſunt ſubiectū & p̄dicatū. Terminū enī dicimus in quē reſoluitur propoſitio. ut in p̄dicatū: & in id de q̄ p̄dicatur (.i. ſubiectū). appoſito vł diuiſo eſſe vel nō eſſe. i. appoſita copula affirmata vel negata. Nullus autē ſyllogiſmus ex pł'ibus q̄ tribus terminis integra

ꝓpoſitio.

Premiſſa.

Cōcluſio

queſtio

terminus

tur quoꝝ primus maior extremitas. Scd̃s minor extremitas. Terti⁹
v̾o mediū dicitur: q̊d bis ſūptū cū extremitatib⁹ duas ītegrat propo
ſitiones: q̃ ſūt ꝑtes mat̃iales ſyllogiſmi ꝓpinq̃: & ſūt p̄miſſę quaꝝ ea
in qua prim⁹ termin⁹ ponitur cū medio: maior: illa v̾o ī qua ſcd̃s ter
minus ponitur cū medio minor dicitur. Duo v̾o termini primus ſcꝫ &
ſcd̃s ſine medio ꝯiuncti/ter.iā ſyllogiſmi integrāt ꝓpoſitionē q̃ dicitur
concluſio illata ex p̄miſſis neceſſitate ꝯſeq̃ntię. Mediū autē in eā nō in
greditur. DI. Quo aūt ordine p̄miſſę ſunt ponēde, ut concluſionē
inferant? MAG. Eo quē ſyllogiſmi principia formalia indicant.

De principijs ſyllogiſmi formalibus. Ca: iiij.

DIS. Vę ſūt pr̄icipia ſyllogiſmi formalia? MA. Sūt figura & mo
dus. Figura q̄dē eſt ordinatio triū terminoꝝ ſcd̃m debitā ſubie
Figura — ctionē & p̄dicationē. Hui⁹ aūt variatio q̄a trifaria eſt: triplicē fi
Prima fi/ gurā oñdit. Quaꝝ pr̄ia eſt: in qua mediū ſubijcitur in nua & p̄dica
gura — tur in alia &c quarta non diſtīguitur a pr̄ia. ut oīs hō eſt aīal: petr⁹
Secunda — eſt hō: igitur petr⁹ ē aīal. Scd̃a ē ī qua mediū p̄dicatur in ambab⁹. ut
Tertia — oīs hō eſt aīal: nullus lapis eſt aīal: igitur nullus lapis eſt hō. Tertia
eſt in qua mediū ſubijcitur in utraq̈: ut oīs hō eſt aīal: oīs hō eſt ſub̄a
modus — igitur q̄dā ſub̄a eſt aīal. DIS. Quid eſt modus? MA. eſt ordina
qualitas — tio p̄miſſaꝝ ī debita q̄ꝫtitate & qualitate. Eſt aūt debita qualitas ut ad
minus una ſit affirmatiua. Nā ex puris negatiuis nihil ſeq̄tur. Et cum
q̄ꝫtitas — una p̄miſſaꝝ negatiua fuerit: concluſio negatiua erit. Sic debita q̄ꝫti/
tas eſt: ꝙ ad min⁹ una p̄miſſaꝝ ſit vl'is. Nā ex puris ꝑticularib⁹ nihil
ſeq̄tur. Et cū una p̄miſſarum ꝑticularis fuerit: concluſio ꝑticularis eſt.
Erit autē in his omnib⁹ de ꝑticularibus/indefinitis & ſingularibus idē
iudiciū. DI. Quot ſūt modi? MA. q̄uis figuraꝝ ſuos hꝫ modos.

De modis primæ figuræ. Capitulum. v.

DIS. Quot ſūt modi primę figurę? MAG. Quattuor directe cō
directe cō cludere — cludētes: & q̄nq̈ īdirecte. Eſt aūt directe cōcludere maiorem
indirecte — extremitatē de minori in cōcluſione p̄dicari. Indirecte v̾o con
modi di/ — cludere eſt minorē de maiori extremitate in cōcluſione p̄dicari. DI.
recte con — Qui ſūt modi directe cōcludētes huiuſcę figurę? MA. Qui ꝑ ſeq̄n
cludētes — tes deſignant dictiones: q̃ ſūt Barbara: Celarēt Darij & Ferio. Pro cu
primę fi/ — ius ītellectu memorię reponendū: in oīb⁹ his dictionib⁹ & ſeq̄ntibus
gurę. — tres ſyllabas reperiri/trib⁹ ꝓpoſitionib⁹ ſyllogiſmi ꝑ ordinē deſerui
entes. Prima em̄ ſyllaba deſeruit maiori ꝓpoſitioni: ſcd̃a minori: & ter
tia cōcluſioni. vocales aūt in his poſitę/taliū ꝓpoſitionū & q̄ꝫtitatē &
qualitatē oñdūt: hoc mō. Nā A ſignificat vl'em affirmatiuā. E vl'em
negatiuā. I ꝑticularē affirmatiuā. & O ꝑticularē negatiuā. DI. Hęc
ꝑ exempla in iā dictis modis explana. MA. Exm̄ in Barbara. Oīs
homo eſt aīal: oē rationale eſt hō: igitur omne rationale eſt animal.
In Celarent nullū animal eſt lapis: oīs hō eſt animal: igit̄ nullus hō

eſt lapis. In Darij. Omnis homo eſt animal: petrus eſt homo: igitur
petr⁹ eſt animal. In ferio nullū aīal eſt lapis: hō eſt aīal: igiť hō non
eſt lapis. DI. Qui ſūt modi idirecte cōcludētes hui⁹ figurę? MA.
Qui p ſeq̃ntes deſignanť dictiones: ſcȝ Barbalip. Celātes Dabitis Fa
peſmo Friſeſmo. Exm̄ primi eſt. Omnis hō eſt ſuba: oīs hō eſt aīal:
igiť q̃dā ſuba eſt hō. Scđi. nullū aīal eſt lapis: oīs hō eſt aīal: igiť nul
lus lapis eſt homo. Tertij. oīs homo eſt aīal: petr⁹ eſt homo: igiť q̊d
dā aīal eſt petrus. Quarti. omne aīal eſt ſuba: nullus lapis eſt aīal:
igitur q̃dā ſuba nō eſt lapis. Quinti q̊ddā aīal eſt ſuba: nullus lapis
eſt aīal: igiť q̃dā ſubā non eſt lapis. Ex dictis patet in hac figura oīa
propoſitionū gn̄a poſſe concludi. patet rurſus maiorē non eſſe parti
cularē qn̄ directe concluditur. patet ſil'r minorē nunq̄ eſſe negatiuā.

modi in/
directe cō
cludentes
primę fi/
gurę.

De modis ſecundę figurę. Capitulum. vi. DIS.

q Vi ſūt modi ſcđę figurę. MA. Qui in ſeq̃ntib⁊ deſignanť di
ctionib⁊ ſcȝ Ceſare Cameſtres Feſtino Baroco. DI. Hoꝝ ex
empla addas. MA. Exm̄ primi. nullus lapis eſt aīal: oīs hō
eſt aīal: igitur nullus homo eſt lapis. Scđi: oīs homo eſt aīal: nullus
lapis eſt aīal: igitur nullus lapis eſt hō. Tertij: nullus lapis eſt aīal: qui
dā homo eſt aīal: igitur quidā homo non eſt lapis. Quarti: oīs ho/
mo eſt aīal: quidā lapis non eſt aīal: igitur quidā lapis non eſt homo
In hac etiā figura ſunt duo modi concludētes indirecte ſcȝ fapeſmo
& friſeſmo. Exm̄ primi. Omnis homo eſt aīal: null⁹ lapis eſt aīal: igi
tur quidā homo non eſt lapis. Scđi quidā homo eſt aīal: null⁹ lapis
eſt aīal: igitur quidā homo non eſt lapis. Patet ex dictis ſcđam figu/
rā ſp negatiue cōcludere: quia ī hac figura ex puris affirmatiuis nihil
ſequitur. Patȝ rurſus maiorē nūq̄ eſſe pticularē directe concludēdo.

modi ſe/
cūdę figu
rę.

De modis tertię figurę. Capitulum. vij. DIS.

q Vi ſūt modi tertię figurę? MA. Qui his deſignātur vocib⁊
Darapti: Felapton: Diſamis: Datiſi: Bocardo Feriſon. Hoꝝ ex
empla ſūt. Primi. Omnis homo eſt ſubā: oīs homo eſt aīal: igi
tur q̊ddā aīal eſt ſubā. Scđi null⁹ homo eſt lapis: oīs homo eſt aīal:
igitur q̊ddā aīal non eſt lapis. Tertij quidā homo eſt ſubā: oīs ho/
mo eſt aīal: igitur q̊ddā aīal eſt ſubā. Quarti omnis homo eſt ſub/
ſtātia: quidā homo eſt aīal: igitur q̊ddā animal eſt ſubſtātia. Quin
ti quidā homo non eſt lapis: omnis homo eſt animal: igitur quod/
dam aīal non eſt lapis. Sexti nullus homo eſt lapis: quidā homo eſt
animal: igitur q̊ddā animal non eſt lapis. Et pter hos duo modi ſūt
concludentes indirecte: videlicet Fapeſmo & Friſeſmo. Exēplū primi
oīs homo eſt aīal: null⁹ homo eſt lapis: igitur q̊ddā aīal non eſt la/
pis. Scđi quidā hō eſt aīal: null⁹ hō eſt lapis: igiť q̊ddā aīal nō eſt la/
pis. Ex dictis claret hāc figurā ſolā pticularē concludere. Et minorē
negatiuā non admittere. Liq̃t ergo vl'em affirmatiuā difficulť poſſe

modi ter/
tię figurę

concludi quia tantū in prima figura & uno modo: q̄re ipſa difficilis ē ad conſtruenduꝫ & facilis ad deſtruendum. Facilius enī eſt deſtruere ꝗ̄ conſtruere. Particularis autē negatiua facilior eſt ad concludenduꝫ quia in omni figura concluditur: & ita facilis eſt ad conſtruendum.

Aristo i. Pr

De ſyllogiſatiōe modaliū in prima figura. c. viij. MAG

m Odo ſyllogiſandi iā finē imponerē / ſi te ex modaliū mixtio/ne decipi non formidarē. Nā in his nonnūꝗ̄ aliȩ ſumēdȩ ſunt regulȩ ꝗ̄ in ꝓpoſitionibus de in eſſe: de q̄bus iā diſſertum eſt. DIS. Quomodo igitur modales ſunt ſyllogiſabiles ī pria figura? MAG. hoc modo. Ex maiore de neceſſario & minore de ineſſe ſeq̄tur concluſio de neceſſario: & non econuerſo. Similiter ſi ambȩ pręmiſſȩ fuerint de contingēti (capto ꝓ non neceſſario) ſeq̄tur concluſio de contingenti in Barbara: Celarent: Darij & Ferio. Et ſi maior de conti/gēti ſit & minor de ineſſe ſeq̄tur ſp̄ cōcluſio de ꝯtingēti. Si aūt maior ſit de ī eſſe ſimpl'r & minor de contingēti: ſeq̄tur concluſio de contingenti (capto ꝓ poſſibili) & cū maior fuerit de contingenti & minor de neceſſario in omni modo huius figurȩ ſeq̄tur concluſio de contingēti ſpecialiter capto. In Barbara autē & Darij maiore de neceſſario: & minore de contingēti ſequitur concluſio de contingenti (capto pro poſſibili) in Celarent vero & Ferio ſi maior ſit de neceſſario & minor de contin/genti, ſequitur concluſio de poſſibili & de ineſſe.

De ſyllogiſatiōe modaliū in ſecūda figura. c. ix. DIS

i N ſecunda figura quomodo modales ſyllogiſantur? MAG. Eo quo ſeq̄tur. Ex affirmatiua de contingēti & negatiua de ineſſe ſeq̄t cōcluſio de ꝯtingēti. Ex ambabus v̄o de contingenti non ſeq̄tur concluſio. Ex negatiua autē de neceſſario & affirmatiua d' contingēti ſequitur concl'o de contingēti. Si autē affirmatiua fuerit d' contingenti & negatiua (non q̄dē particularis ſed ul'is) de ineſſe ſimpliciter: ſequitur concluſio de contingenti. Si aūt negatiua fuerit de nece/ſſario & affirmatiua de contingēti in omni modo huius figuræ / ſequitur concluſio de contingenti & de ineſſe.

De ſyllogiſatiōe modaliū in tertia figura. Ca. x. MA

i N tertia figura ſyllogiſantur modales hoc mō. Ex ambab⁹ d' contingēti in omni modo huius figurȩ ſeq̄tur concluſio de cō tingenti. Similiter ex una de ineſſe & alia de contingēti / fit con/cluſio de contingenti. & ſi affirmatiua fuerit de neceſſario & negatiua de contingēti ſpecialiter capto ſequitur cōcluſio de contingēti & de/ineſſe. Exēpla ſumātur ad īſtar prioꝝ de ineſſe.

De modo ſyllogiſandi ex obliquis. Ca. xi. MAG.

Syllogis. ex obliqs

n Ec credas ex rectis tantū ſyllogiſmos poſſe conſtitui: nā ex ob/liquis fiunt. Vn̄ in prima figura maiore de recto & minore de oblīq̄ ſeq̄tur concluſio de oblīq̄, ut oīs ſophia eſt diſciplina: &

Boni eſt ſophia: ergo boni eſt diſciplina. Similiter maiore de obliquo & minore de recto ſequit̃ concluſio de obliquo. Conſimiliter ex ambabus de obliquo ſequitur cõcluſio de obliquo. Sed in ſecunda figura ex obliquis: ſequit̃ cõcluſio de recto. ut nullius ſigni eſt ſignũ: ſed ipſius riſus eſt ſignũ: igitur ipſe riſus nõ eſt ſignũ. In tertia figura. Ex obliquis ſimiliter ſequitur concluſio ex obliquo.

De mõ ſyllogiſandi ex terminis infinitis. Ca. xij. MA.

Poſſunt etiã ſyllogiſmi ex ꝓpoſitionibꝰ de terminis infinitis formari. Sed cũ p̃dicatũ fuerit infinitũ/ diuerſitatẽ in ſyllogiſando a dictis cauſat. Licet enĩ ad affirmatiuã de p̃dicato finito/ ſequat̃ negatiua de p̃dicato infinito. ut hoc eſt albũ: igit̃ nõ eſt nõ albũ & rurſus ad negatiuã de p̃dicato infinito ſequat̃ affirmatiua de p̃dicato finito in terminis ſimplicibꝰ. ut hoc nõ eſt nõ albũ: ergo hoc eſt albũ nõ tñ in cõpoſitis. ut nõ ſequitur hoc nõ eſt lignũ nõ albũ: igitur eſt lignũ albũ. demõſtrato petro. Et ſimiliter ad affirmatiuã de p̃dicato infinito ſequit̃ negatiua de p̃dicato finito. ut hoc eſt nõ albũ: igitur hoc nõ eſt albũ. Non tñ ſunt eedẽ: quia affirmatiua de p̃dicato infinito aliquid ponit: negatiua aũt de p̃dicato finito nihil ponit. ſequit̃ enĩ hoc eſt nõ albũ: igit̃ eſt: ſed nõ ſequitur hoc nõ eſt albũ: igit̃ eſt. Sic ſimili modo differũt in ſyllogiſando. nã affirmatiua de p̃dicato infinito concludit̃ eodẽ mõ ſicut affirmatiua de p̃dicato finito: ſed negatiua de p̃dicato infinito nõ cõcludit̃ eodẽ mõ ſicut negatiua dꝫ p̃dicato finito. Syllogiſ. ex t̃minis infinitis.

De mõ ſyllogiſandi ex reduplicatiuis. Ca. xiij. MAG.

Num reſtat quod ſilentio tranſire haud potui DIS. Quodnã MAG. ut ſi qñq; in ſyllogiſando ꝓpoſitio reduplicatiua occurrat: tunc reduplicatio addenda eſt maiori extremitati in cõcluſione & non minori extremitati. exemplũ in prima figura: omne ens eſt diſciplinatũ inquãtũ honeſtũ: & bonũ eſt ens: igitur bonũ eſt diſciplinatũ inquantũ honeſtum. Patet ergo ſi alicui termino additur ſignum reduplicatiuum: ipſi ſemper eſt addendum. Syllogiſ. ex reduplicatiuis.

De arte inueniendi medium ad concludendã omnem concluſionem. Capitulum. xiiij. MAG

Quoniã (ut ex dictis claret) ad cõcludendam cõcluſionẽ: de neceſſitate requiritur mediũ: p quod una cum maiore & minore ſcd'm diuerſas habitudines modoꝝ & figurarũ ipſa infert̃. ut autẽ tale facilius poſſis reperire aliquas regulas adijciẽdas eſſe: utiliſſimum uiſum eſt: ut nõ modo ſyllogiſmos poſſis formare: uerũetiã in eorundẽ formatiõe promptus fieri. Sit igitur prima regula hec. Omne mediũ aut eſt conſequens: antecedens: aut extraneũ extremitatibꝰ Dicitur autẽ conſequens ſi ſit ſuperius: & antecedens: ſi fuerit inferiꝰ ad unã extremitatũ. Extraneũ ꝟo eſt uni extremitati: ſi ſit cũ altera cõuertibile. Scd'a regula. Habitudo medij ad extremitates ad cõcluden/ Ars inueniendi medium: Prima regula Secunda

dam quãcunq̧ cõcluſionẽ datã/ſex cognoſcit dictionib⁹: q̃ ſunt Fecana Cageti: Dafenes: Hebare Gedaco & Gebali. in ꝗbus ultima ſyllaba ſignat cõcluſionẽ cõcludendã iuxta vocalis exigẽtiã. ut his patet verſib⁹. Aſſerit a: negat e: ſunt uniuerſales ambę. Aſſerit i: negat o: ſũt particulares ambę. In primis autẽ duab⁹ ſyllabis har₰ dictionũ ponũtur tm̃ hę vocales a & e. A ſignificat p̄dicatũ: & E ſubiectũ. Ponunt̃ ſimilit̃ in his primis ſyllabis hę conſonãtes b c d cũ qb⁹ ſꝑ ponit̃ a & f g h cũ quib⁹ ſꝑ ponit̃ e. ſignificat aũt b conſequẽs: c antecedẽs: & d extraneũ. cũ igit̃ a ponit̃ cũ b ſignificat ꝙ mediũ debet eſſe cõſequẽs ad p̄dicatũ. Similit̃ f ſignificat conſeq̃ns g añcedẽs: & h extraneũ. uñ ſi e ponit̃ cũ f ſignificat ꝙ mediũ debet eſſe cõſequẽs ad ſubiectũ &c. verſus. E ſubit f ſequit̃ g p̄cedit: h ſit extra. Prędicat a: b ſequẽs c p̄ce-

Tertia dit: d ſit extra. Vnde ſi cõcludere volueris uniuerſalem affirmatiuam deſignatã ꝑ ultimã ſyllabã fecana: ſumendũ eſt mediũ iuxta hui⁹ dictionis ſignificationẽ ſcȝ ꝙ ſit cõſeq̃ns ad ſubiectũ & añcedẽs ad p̄dicatũ: ut cõcludẽdo iſtã. Omnis hõ eſt ſubſtãtia: erit mediũ animal. ſic arguẽdo oẽ animal eſt ſubſtãtia: oĩs hõ eſt animal: igit̃ oĩs hõ eſt ſubſtãtia. ſic faciendũ eſt & ĩ alijs. Mediũ aũt q̊d ſe habuerit iuxta exigentiã har₰ dictionũ Hedas: Febas & Hecas: inutile erit: quia aut argueret̃ ex puris affirmatiuis in ſcd'a figura ꝑ febas: aut minore negatiua in prima figura ꝑ hedas: aut ex puris negatiuis in q̃libet figura per hecas. Hęc de principijs ſyllogiſmi & materialibus & formalib⁹. perfectiua diſquiramus.

De principijs ſyllogiſmi ꝑfectiuis. Ca. xv

DIS: Q Vę ſunt principia ſyllogiſmi ꝑfectiua? MAG. Quę ſyllo moſ imꝑfectos perficiũt: & ęuidentiã cõcludẽdi in ipſis oſtẽdũt. DIS. Ex his intelligo ſyllogiſmos q̊ſdã ꝑfectos: alios

Syllogiſ. ꝑfectus vero imperfectos eſſe. MAG. Bene intelligis. Perfectus enĩ eſt qui nullius alterius indiget p̄ter ea q̃ ſumpta ſunt: ut appareat neceſſarius

Syllogiſ. iꝑfectus ut ſunt ſyllogiſmi q̃ttuor primę figurę/directe cõcludẽtes & ſolum iſti. Sed ſyllogiſmus imꝑfectus eſt qui indiget unius aut pluriũ: quę quidẽ ſunt neceſſaria ꝑ ſumptos terminos: & nõ ꝑ ſumptas ꝓpoſitiones. Perficitur enĩ ſi ad ſyllogiſmos ꝑfectũ reducatur. Quód qdẽ

Reductio oſtenſiua dupliciter fit.. Oſtẽſiue ſcȝ & ꝑ impoſſibile. DIS. Quõ fit reductio oſtenſiua? MAG. Per conuerſionẽ aliquar₰ ꝓpoſitionũ ſyllogiſmi imꝑfecti & qñq̧ ꝑ tranſpoſitionẽ p̄miſſar₰. DIS. Per quod autẽ cognoſcere poſſum q̃ ꝓpoſitio ſyllogiſmi imꝑfecti/debeat conuerti: & qua conuerſionis ſpecie? Aut qñ p̄miſſę debeãt tranſponi?

MAG. Hoc facile dep̄hendes ꝑ conſonãtes poſitas in dictionib⁹ modos ſignificãtes. Nam ubicũq̧ ponitur. S: ſignificat ꝙ ꝓpoſitio deſignata ꝑ vocalem ĩmediate p̄cedentẽ debet conuerti ſimpliciter. Vbi autẽ ponitur p ſignificat ꝙ ꝓpoſitio ꝑ vocalem ĩmediate p̄ce-

dentem deſignata/debet conuerti ꝑ accidens. Vbi vero ponitur m ſignificat ꝙ ꝑmiſſę debēt trāſponi: maior ſcꝫ in locū minorꝝ & ecōuerſo. Vbi autē ponit̄ C ſignificat ꝙ talis ſyllogiſmus oſtēſiue non poteſt reduci/ſed poti⁹ ꝑ impoſſibile. Quod facile his metris memoraberis. Simpliciter verti vult. S : P. vo ꝑ acci. M vult trāſponi. c ꝑ impoſſibile duci. Non aūt ſolū hij modi in quib⁹ c ponit̄ reduci poſſunt ꝑ impoſſibile: ſed oēs imꝑfecti: ut infra patebit. Litterę vo initiales ſignant/ad quos modos primę figurę ſyllogiſmi imꝑfecti oſtenſiue ſint reducendi. Debēt enī ſyllogiſmi imꝑfecti ad eos ꝑfectos reduci cū quibus in initialibus dictionis concordant. ut Celātes ad Celarēt &c. DIS. Quomodo fit reductio ꝑ impoſſibile? MAG. Hoc modo. ut ſumat̄ oppoſitū contradictoriū concluſionis/ cū altera ꝑmiſſarꝫ ſyllogiſmi imꝑfecti & inferat̄ oppoſitū alterius ꝑmiſſæ in modo ꝑfecto. Vnde in modis primę figurę indirecte concludentibus maior debet ſumi ꝓ minore: ꝑterꝗ in celantes/ubi minor debet ſumi ꝓ maiore. In ſecūda autē figura ſemꝑ ſeruat̄ maior. In tertia autē ſemꝑ retinetur minor. DIS. Per qd autē agnoſco ad quē modū primę figurę ꝑfectū/quiuis ſyllogiſmus imꝑfect⁹ reducend⁹ ſit ꝑ impoſſibile? MAG. Per vocales ſequentiū dictionū ſcꝫ Neſciebatis Odiebā. Leuare romanis. Vnde prima harum dictionū ſcꝫ neſciebatis habet quinqꝫ ſyllabas quinqꝫ modis imꝑfectis primę figurę ꝑ ordinē ſeruiētes. Quarꝫ prima ſignat/primū inter hos modos reducendū eſſe ꝑ impoſſibile ad modū ꝑfectū primę figurę concludētem ꝓpoſitionē ꝑ vocalē e deſignatam & eſt Celarent. Simili modo eſt in ſequētibus. Ita pariformiter ſcd'a dictio ſcꝫ odiebā: q̄ttuor habet ſyllabas modis ſcd'ę figurę per ordinē deſeruiētes. Tertia autem & quarta dictiones ſex habēt ſyllabas modis tertię figure deſeruientes ſcꝫ: leuare romanis &c. Dicit̄ aūt talis reductio ꝑ impoſſibile: quia fit ꝑ contradictorias quas impoſſibile eſt ſimul eſſe veras aut falſas. Et fundatur ſuꝑ illam maximā. Quando ex oppoſito conſequentis infertur oppoſitū antecedentis in formali conſequentia: prior conſequētia formalis fuit. (Eſt enī quādoqꝫ conſequētia bona: ſed non formalis: ſed potius materialis cū conſequēs ſequitur ex antecedente ratione materię: & non formę ſyllogiſticę.) Reductio vero oſtēſiua fūdatur in hac maxima. Quicqd ſequit̄ ad conſequēs bonę conſequētię: ſequit̄ ad antecedens eiuſdem. Et virtute harꝫ maximarum tenent prædictę reductiones, unde licet particularis affirmatiua: non conuertatur per accidens in conſequentia formali: tenet tamē talis reductio: non quidem virtute conuecſionis: ſed maximę ſuꝑ qua fundatur. ſicut patet reducēdo oſtēſiue baralipton ad barbara. Sed de his ſatis ad præſens: Ad principia regulatiua tranſeamus.

Reductio ꝑ impoſſibile.

De principijs regulatiuis ſyllogiſmi. Ca. xvi.

DIS.

q Ve ſunt ſyllogiſmi regulatiua principia? MAG. hęc ꝑ quę
regulantur & ꝓbantur utrū ſint conſequentię formales / & eui
dentes. Et ſunt duo ſc; dici de omni: & dici de nullo quoꝝ pri/
mum conuenit ſyllogiſmis affirmatiuis. Secundum vero negatiuis.
dici de oī DIS. Quid eſt dici de omni? MAG. Dici de omni eſt / cū nihil
eſt ſumere ſub ſubiecto de quo nō p̄dicetur prędicatū in cōcluſione. ut
in hoc ſyllogiſmo. Omne animal eſt ſubſtantia omnis homo eſt ani
mal: igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Subſtantia enī dicitur in con
Dici de nullo cluſione de quolibet ſubſumpto ſub animali. Per oppoſitum dici de
nullo eſt / cū nihil eſt ſumere ſub ſubiecto a quo nō remoueatur aut ne/
getur p̄dicatū: ut in illo ſyllogiſmo. nullus lapis eſt animal: omnis pe
tra eſt lapis: igitur nulla petra eſt animal. Ibi namq; animal p̄dicatū
eſſe ī toto negat̄ in cōcluſiōe de omni ſubſumpto ſub lapide. Sed eſſe in toto po
non eſſe ī toto. tius reſpicit ſubiectū in ordine ad prędicatū: ſicut dici de omni prędica
tum. Et non eſſe in toto reſpicit ſubiectū in ordine ad p̄dicatū: ſicut ecō
uerſo / dici de nullo prędicatū in ordine ad ſubiectu;. Quicunq; igi/
tur ſyllogiſmi his non regulantur principijs īmediate. ut primi quattu
or primę figurę: aut mediate (ſc; reductione) ut omnes alij: etiā alia/
rum figurarū ſyllogiſmi: boni nō ſunt. Et in ipſis dari poſſunt termi/
termini in qbus oī. mini in quibus omni: & termini in quibus nulli. Dare autē terminos
in quibus omni eſt dare tres terminos / ex quibus ſcd'm aliquā diſpo
ſitionem alicuius figurę conſtituuntur duę ꝓpoſitiones verę ex qui/
bus infertur concluſio: in qua prędicatū conuenit omni ſuppoſito ſub
termini in qb⁹ nulli iecti. Dare autē terminos in quibus nulli: eſt dare tres terminos / ex
quibus ſcd'm eandem diſpoſitionē & figurā formātur duę ꝓpoſitio/
nes verę: ex quibus infertur concluſio in qua prędicatū nulli ſuppoſi/
to ſubiecti ineſt. ut ſi quis dicat. Ex puris negatiuis bonū fieri ſyllo/
giſmū ſic arguendo. Nullus homo eſt aſinus: nullus lapis eſt homo:
igitur nullus lapis eſt aſinus. Tu dabis terminos in quib⁹ nō: ſc; ho
mo riſibile / aſinus. ſic arguendo. nullus aſinus eſt homo nullum riſibi
bile eſt aſinus: igitur nullum riſibile eſt homo. Ibi pręmiſſę ſunt verę
& concluſio eſt falſa. Ex quo patet ſyllogiſmū ex puris negatiuis nō
eſſe conſequētiā formalem: quia non valet in omnibus terminis ea/
dem forma retenta. Facile autē eſt dare huiuſce terminos: ſi obſerues
ut alter de altero p̄dicetur conuertibiliter / vel non cum extraneo utri/
uſq;. ut homo riſibile lapis: vel cum ſuperiore ad utrūq;. ut homo ra
Syllogiſ. expoſito/ rius. tionale ſubſtantia &c. Syllogiſmus autem expoſitorius qui proprie
fit in tertia figura: cuius ſcilicet medium eſt terminus ſingularis: ſingu
lariter & uniuoce tentus / regulatur per hoc principiū. Quęcunq; duo
in aliquo uno ſingulari ſingulariter & uniuoce tento conueniunt: in
ter ſe conueniūt: ut petrus eſt hō: petrus eſt riſibilis: igit̄ riſibile eſt hō.

De poteſtatibus ſyllogiſmi. Capi: xvij MAG.

T autē ſyllogiſticę argumentationis completiorē adipiſci poſ
u ſis cognitionē: poſt tradita principia de eius poteſtate diſſerē
dum eſſe arbitror. Eſt autē poteſtas ſyllogiſmi ꝓprietas quę
dam ſyllogiſmo ad veritatis oſtenſionē & falſitatis æuidentiā attribu
ta. Ex in ſex reperiū ptita ſpēs. Q uarū prima eſt. Poſſe plura conclu
dere. DIS. Q uibus ſyllogiſmis competit? MAG. Primo com/
petit ſyllogiſmis uniuerſalem concludentibus. Hi enim poſſunt con/
dere omnes ſingulares illi⁹ uniuerſalis. Scđo competit ſyllogiſmis
concluſionē conuertibilem concludentibus. Tales em̄ & conuerti/
bilem & conuertentē concludunt. Tertio conuenit ſyllogiſmis uni/
uerſalibus ꝑ ſubſumptionē in latus: ſubſumendo ſc; ſub medio diſtri
buto plures minores extremitates. Et in poſt ſubſumendo ſcilicet ſub
minore extremitate diſtributa/ plures alias extremitates minores.
Q uod facile eſt videre in modis uniuerſalibus.

poteſtas ſyllogiſ. poſſe plura conclu dere.

De ſecūda ptāte ſyllogiſmi. Ca.xviij. DIS.

Ecunda ſyllogiſmi poteſtas quę eſt? MAG. Poſſe eſt falſis
ſ verū ſyllogiſare/ quia eſt/ videlicet ſed non propter quid. Ex
veris autem nil niſi verū ſequitur. Eſt autē hęc poteſtas latiſſi/
ma: in quolibet enim modo cuiuſ libet figurę ex ambabus falſis/ aut
ex una vera & altera falſa: ſequitur verū: dempta prima figura: cum
maior fuerit in toto falſa & minor vera/ tunc em̄ maior extremitas di
ceretur falſe de medio pro quolibet ſuppoſito & vere pro aliquo ſup
poſito: quod eſt impoſſibile.

Ex falſis ſyllogiſa re verum

De tertia poteſtate ſyllogiſmi. Ca.xix. DIS.

Ertia poteſtas ſyllogiſmi quę eſt? MAG. Poſſe circulariter
t ſyllogiſare. Et ob id ſyllogiſmus per quē hoc fit circularis dici
tur. Et eſt qui ex cõcluſione prioris ſyllogiſmi cū cõuertēte uni
us pręmiſſę ad inferendā alterā pręmiſſam procedit. DIS. Q ui
bus competit? MAG. Syllogiſmis in omnibus modis primæ &
ſecundę figurarū. Similiter modis particularibus tertię figurę. In om
nibus enī his ſaltē una p̄miſſarum circulariter poteſt concludi. Non
tamen ſemper in forma propria: ſed quandoq; ipſa conuerſa. Et in
uenies ꝙ in modis negatiuis affirmatiuam: & in modis particulari/
bus: uniuerſalem circulariter ſyllogiſare non potes. Nunq̄ etiam ex
veris circulariter ſyllogiſari contingit: niſi pręmiſſę fuerint conuerti/
biles. Accidit tamen circa hunc ſyllogiſandi modum quandoq; pec/
care & principium petere quod fit/ quotiens vel nihil oſtenditur: vel
aliquid per ignotius: aut prius oſtenditur per poſterius. Et dicitur
tunc petere principium ſtatim quando idem per ſeipſum oſtenditur
ut a eſt: igitur a eſt. Et non ſtatim: cū aliquod per aliud oſtenditur q̄d
natum eſſet oſtendi per primū ut lineę non concurrunt/ igitur ſunt
parallelę.

Syllogiſ/ mus Cir/ cularis

petitō prī cipij

De quarta poteſtate ſyllogiſmi. Capi.xx. DIS.

Syllogiſmus conuerſiuus

q Vę eſt quarta ſyllogiſmi poteſtas? MAG. Poſſe conuerſiue ſyllogiſare. Vnde & talis ſyllogiſmus conuerſiuus dicitur. Et eſt qui ex contrario vel contradictorio concluſionis: cum altera præmiſſarum procedit ad illationem oppoſiti contrarij aut cõtradictorij alterius præmiſſę. DIS. Quibus competit? MAG. Omnibus particularibus ſyllogiſmis / ſi oppoſitum contradictoriũ concluſionis accipimus. Vniuerſalibus autem primę figurę: ſimiliter ſecundę figurę: dempta maiore propoſitione: competere poteſt ſi concluſionis ſumatur contrarium.

De quinta poteſtate ſyllogiſmi. Capi.xxi. DIS

ad impoſſibile ſyllogiſare

q Vę eſt quinta poteſtas ſyllogiſmi? MAG. Syllogiſare ad impoſſibile. Hoc autem fit: accipiendo contradictorium propoſitionis negatę a reſpondente / cum una manifeſte vera: inferendo unam manifeſte falſam: ex cuius falſitate una præmiſſarũ interimitur: ex cuius interemptione infertur veritas cõcluſionis probandę: prius a reſpondente negatę. Eſt autem hęc poteſtas multum lata. Omnis enim propoſitio poteſt per impoſſibile ſyllogiſari in aliquo modo & figura: cuius contradictoria poteſt eſſe præmiſſa in tali modo & figura. Et propter hoc uniuerſalis affirmatiua non ſyllogiſatur per impoſſibile in prima figura. Cõtingit etiam & circa hanc poteſtatem peccare. & vocatur hoc peccatum a logicis: non propter hoc accidere falſum.

peccatum logicum

DIS. Quando fit hoc? MAG. Cum in ſyllogiſmo ad impoſſibile ponitur una pręmiſſa ſuperflua / nihil faciens ad concluſionis illationem: cuius tamen falſitas ex concluſionis falſitate infertur ac ſi ipſa eſſet cauſa falſitatis concluſionis. Et hæc quandoq; concordat cum pręmiſſis in uno extremo: quandoq; vero in nullo.

De ſexta poteſtate ſyllogiſmi. Capi.xxij. DIS

Ex oppoſitis ſyllogiſare

s Exta poteſtas ſyllogiſmi quæ eſt? MAG. Poſſe ſyllogiſare ex oppoſitis. DIS. Quibus hæc competit? MAG. Nulli ſyllogiſmo primæ figurę: ſed omnibus ſyllogiſmis ſecundę figuræ. Et ſimiliter negatiuis tertię figurę. Fit autem in uniuerſalibus ex contrarijs: in particularibus vero ex contradictorijs. Et differt hic ſyllogiſmus a ſyllogiſmo qui procedit ex falſis. nam in tali cõcluſio poteſt eſſe vera: hic autem concluſio ſemper eſt falſa. Et circa hanc quidem poteſtatem contingit peccare peccato quod logici fallaciam contrariæ opinionis nominant: cum ſcilicet quis ad hoc ducitur ut contrarias imaginetur ſimul veras.

peccatum logicum

Quod quidem fit dupliciter. Primo per media non ſubalternata. ut ſi quis ſciat ſubſtantiam ineſſe animali & nõ ſenſibili: taliter decipitur. Omne animal eſt ſubſtantia: omnis homo eſt animal igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Nullũ ſenſibile eſt ſubſtantia: omnis homo eſt ſenſibilis: igitur nul/

lus hō eſt ſubſtantia. Secūdo fit per media ſubalternata. ut ſi quis ſciat
ſubſtantiam ineſſe animali & non corpori: ſciat tamen quod corpus
& animal inſunt homini. hac argumētatione decipitur. Omne animal
eſt ſubſtantia: omnis homo eſt animal/ igitur omnis homo eſt ſub/
ſtantia. & rurſus. nullum corpus eſt ſubſtantia: omnis homo eſt cor
pus/ igitur nullus homo eſt ſubſtantia. Poſſumus tamen quandoq; Opinare
extra ſyllogſimum contraria opinari: ſed non eodē modo: ſed unum cōtraria
in uniuerſali: aliud vero in particulari. ut ſi quis ſciat omnem mulam
eſſe ſterilem/ ſcit utiq; in uniuerſali: hanc mulam eſſe ſterilem. Si autē
neſciat hanc mulam eſſe mulā: aut quia videt eam cū ventre tumeſcē
te/ opinabitur in particulari/ hanc mulam non eſſe ſterilem.

De Inductione. Capitulum. xxiij. MAG.

h Abes itaq; primam argumentationis ſpeciem ſecundum ſe &
ſimpliciter conſideratā: per ſua declaratā principia. Reſtat ut de
alijs diſſeramus. Et primū de Inductione. DIS. Quid eſt
Inductio? MAG. Eſt argumentatio procedens a ſingularibus ſuf Inductio
ficienter ænumeratis ad ſuā uniuerſalem. ut ioannes eſt riſibilis: & pe
trus eſt riſibilis & ſic de alijs hominibus: igitur omnis homo eſt riſibi
lis. Intelligitur autē hęc definitio nō modo de ſingulari proprie dicto
ſed etiam de ſingulari in reſpectu ut ſpecies reſpectu generis ſingularia
ſunt: & in illis eſt conſequentia formalis. non autem in ſingularibus
ſimpliciter. Vel Inductio eſt ſyllogiſmus (ſcilicet imperfectus) oſten
dens maiorem extremitatē de medio per minorem. ut hic equus eſt
longęuus: hic aſinus eſt longęuus. & ſic de alijs animalibus nō habē
tibus cholerā: igitur omne animal nō habens cholerą eſt longæuuą.
DIS. Cum inductio (ut dicis) ſit ſyllogiſmꝰ imperfectus: quomo/
do perficitur? MAG. Per reductionem ad ſyllogiſmū perfectum: Inductio
hoc modo. Accipiatur diſiunctum vel copulatum ex ſingularibꝰ pro pficitur
medio. ut omne quod eſt hic aſinus vel hic equus & ſic de alijs nō ha
bentibus choleram eſt longęuum: ſed omne quod eſt hic aſinus vel
equus & ſic de alijs non habentibus cholerą eſt animal/ non habēs
cholerā: igitur omne animal non habens choleram eſt longęuum.
Deſcendamus ad Exemplum.

De Exemplo. Capitulum. xxiiij. DIS.

e Xemplum quid eſt? MAG. eſt argumentatio qua proba/ Exemplū
tur unum particulare per aliud: propter aliquod ſimile reper/
tum in ipſis. ut Vlmenſes pugnare contra Auguſtenſes malū
eſt: igitur Friburgēſes pugnare contra Baſilienſes malū eſt: quia utro
biq; eſt pugnare affines contra affines Reducitur autem ad ſyllogiſ/
mum: ſi tale ſimile accipiatur pro medio. Sic arguendo. Quoſcūq;
affines pugnare contra affines malum eſt: Baſilienſes & Friburgen
ſes ſunt affines: igit̃ Baſilienſes pugnare cōtra Friburgēſes malū eſt.

De Enthymemate. Capitulum xxv. DIS.

Enthy mema. E Nthymema quid eſt? MAG. Eſt ſyllogiſmus imperfectus
in quo ſcilicet nõ omnibus pręmiſſis poſitis infertur conclu/
ſio. ut omne animal currit. igitur omnis homo currit. Et re/
ducitur ad ſyllogiſmum addendo pręmiſſam omiſſam. Per concluſi/
onem autẽ videbitur/ quæ pręmiſſa debeat addi: medium enim nõ
intrat concluſionem: ſed tantũ maior & minor extremitates. ut om/
ne animal currit. omnis homo eſt animal igitur omnis homo currit.
Poſſet tamen aliter definiri. & taliter Enthymema ſyllogiſmus eſt ex
Icos icotibus & ſignis. Eſt autẽ icos ꝓpoſitio probabilis. Signum autem
Signum eſt propoſitio neceſſaria. non quidem in ſe: ſed ratione illationis. Ea/
dem igitur propoſitio erit icos: quia ꝓbabilis: & ſignum/ quia neceſ/
ſario infert concluſionẽ. Inueniũtur autẽ hęc ſigna naturas rerum in
quirendo. ut mulier habet lac in mamillis: igitur peperit. hoc animal
habet latum pectus & ſcapulas: igitur forte &c. Sunt & alię quædam
argumẽtationes imperfectę. DIS. Quę? MAG. Cum maior
dęductio fuerit manifeſta: & minor ęque aut magis dubia cõcluſiõe. Dęductio
dicitur. ut omne ęquale lineę rectę poteſt quadrari: circulus eſt equa/
lis lineę rectę: igitur circulus poteſt quadrari. Cum vero infertur pro
poſitio contraria propoſitioni reſpondentis dicitur inſtãtia. ut ſi dicas
Inſtantia Omniũ contrariorũ eadem eſt diſciplina: dico. nullorum oppoſitorꝝ
eſt eadem diſciplina: igitur contrariorꝝ non eſt eadem diſciplina: ideſt
inſtantiam facio. Finis tractatus quarti.

Tractatus quintus de Syllogiſmo dialectico

Capitulum primum. MAGISTER.

Q Vemadmodũ in ſuperioribus accepiſti: & ſyllogiſandi: & ar/
gumentandi modum ex ꝓpoſitionibus nõ veris nec falſis: ſed
ſimpliciter conſideratis unde & ſyllogiſmus ex his ſimpliciter
dictus eſt: ita pariformiter in eiſdẽ figuris & modis: & ſecundũ dicta
Syllogiſ/ principia ex propoſitionibus probabilibus & dialecticis argumentari
mus Dia & ſyllogiſare potes: & ſyllogiſmus ex his formatus dialecticus dicitꝰ
lecticus Et eſt ſyllogiſmus qui ex ꝓbabilibus eſt ſyllogiſatus. Probabilia aũt
ꝓbabilia dicuntur propoſitiones dialecticę. Propoſitio vero dialectica eſt quę
ꝓpoſitio ſtio probabilis omnibus/ aut pluribus: aut ſapientibus: aut his: aut
dialectica omnibus: aut pluribus: aut maxime notis nõ extranea. Queſtio qui
dem eſt antequam fuerit ꝓbata. Tunc enim cum ſigno quęſitiuo ſu/
mitur & unam contradictionis partem quęrit. ut utrum omnis ma/
ꝓblema ter diligat filium ſuum? Queſtionẽ autem: quę utranq; contradicti
dialecticũ onis partem inquirit problema dialecticũ appellamus. Et eſt ſpecula Ariſto
tio contendens ad electionem vel fugam: vel ad veritatem & ſcienti/ pri. top
am: aut ut ipm: aut ut adminiculans: aut ad aliqd huiuſmodi. Vnde
quędam ſunt problemata naturalia: quędam moralia: quędam dia/

lectica &c. Et rurſus quędã ſunt de quibus neutro modo opinamur.
ut utrum aſtra ſint paria vel imparia? Quędam de quibus ſapientes
contrariantur vulgaribus: ut utrum ſtella fixa ſit maior terra. Quę/
dam ſunt de quibus etiam vulgares inter ſe diſſentiunt. ut utrum ho/
mo ſit animal vel huiuſmodi. Et ex his quędam ſunt quę poſitiones
dicuntur. Eſt autẽ poſitio opinio alicuius notorum ſecundũ philoſo Poſitio
phiam non extranea. ut motũ diſtingui a mobili. Problemeta autem
quæ ſunt per defectum rationis: dialectica nõ ſunt. Et ad aſſentiendũ Ariſtotel.
ipſis: homines nõ rationibus ſed verberibꝰ arcendi ſunt. ut ſi quis quæ i. topicoꝝ
rat aut dubitat. Utrum oporteat deos vereri & parentes honorare. Ha
bent autem propoſitiones dialecticę ſpecialia prædicata quæ ſimiliter
dialectica appellamus.

De prædicatis dialecticis. Capitulũ ij. DIS:

q Vid eſt prædicatum dialecticũ? MAG. Quod natum eſt p̃dicatuꝫ
prædicari in propoſitione arte dialectica terminabili. DIS. dialecti/
Quot duplex? MAG. Quadruplex ſcilicet definitio ꝓpriũ cum
genus: & accidens. Comprẽhendendo ſub genere ſpeciem / & differen
tiam genericam. DIS. Quid eſt definitio? MAG. Eſt oratio in definitio.
dicans quid eſt eſſe rei. DIS. Quid eſt ꝓprium? MAG. Quod proprium
non indicat quid eſt eſſe rei: ſoli autem ineſt: & cõuerſim prædicatur Genus
de re. DIS. Quid eſt genus? MAG. Quod prędicatur de plu Accidens
ribus ſpecie differentibus in eo quod quid. DIS. Quid eſt acci/
dens? MAG. Eſt quod nec eſt definitio nec propriũ: nec genus:
ineſt autem rei. vel eſt quod contingit eidẽ ineſſe & non ineſſe. Poſſ/
unt tamẽ omnia p̃dicata ad unũ reduci. DIS. Ad quod? MAG.
Ad definitionẽ. Sicut enim ꝓbat̃. hoc nõ eſt ꝓpriuꝫ alicui: qa non in/
eſt ei ſoli: ita etiã ꝓbat̃ eadẽ via. igitur nõ eſt definitio eius. Et ſicut ꝓ
batur. hoc nõ eſt genus huic: qa nõ ineſt eſſentialiter: ita ꝓbat̃: igitur
nõ eſt definitio eius. Similiter ſicut ꝓbat̃. hoc nõ eſſe accidẽs alicuius
qa nõ ineſt: ita ꝓbabit̃ aliq̊d nõ eſſe definitionẽ eiuſdeꝫ. Habẽt autem
hęc p̃dicata ãnexa: q̄ ſcilicet eodẽ modo terminant̃ & ꝓbantur ut p̃/
dicata. DIS. Quę ſunt iſta? MAG. Annexa definitiõis: proprij Annexa
& generis ſunt ideꝫ & diuerſuꝫ. Si enĩ probabit̃ qa animal eſt genus
hominis & bouis: probatũ eſt: qa homo & bos ſunt idẽ genere. Et ſi
probatur quãtitas eſſe genus lineę & nõ homĩs: probatũ eſt lineaꝫ &
hominẽ eſſe diuerſa genera. Ita pariformiter de definitiõe & proprio
exemplificandũ erit. Sed accidentis annexa ſunt cõparatio ſecunduꝫ
magis & minus. ut ſi probat̃ hoc nõ eſt ęligendũ. probatuꝫ eſt quia
nõ eſt magis ęligendũ &c. Ex dictis habes ex qbus & qualibus dia/
lecticę argumẽtatiões poſſint fieri. DIS. Sane intellexi hoc. ſi quid
aliud ſit ad hoꝝ noticiã neceſſariũ ſilentio haud prætereas. MAG.
Immo aliud eſt. DIS. Quod eſt tale? MAG. Argumentatiõis
& confirmatiuum & confortatiuum principiũ. DIS. Quod eſt

tale? MAG. Locus dialecticus.

De Loco & eius diuiſione. Capitulū tertiū. DIS.

locus dia Vid eſt locus dialectic⁹? MA. Eſt ſedes argumēti. Nā in eo
lecticus. q quieſcit argumentū ut hō in ſede. Et queadmodū res in loco
ſuo naturali non modo cōſeruatur/ſed etiā fit & generatur: ita
argumentatio non modo in loco dialectico cōfirmatur: verȝetiā ge/
neratur. Ob id locus in duo diuiditur: ſcilicet in locū maximaȝ. & lo/
Maxima cū differentia maxime. Eſt autē locus maxima idem q̊d maxima.
Maxima vero eſt propoſitio per ſe nota: qua ſcilicet non eſt alia prior
Differētia aut notior in ſuo genere. aut ex eiſdē conſtituta terminis. ut omne to/
maxie tum eſt maius ſua parte &c. Locus differētia maxime eſt q̊ una maxi
ma differt ab alia. Et eſt materialiter genus. ſpecies. definitio &c. Sed
formaliter eſt dictoꝝ ad inuicē habitudo. Et is rurſus triplex eſt: ſcili/
Locus in/ cet intrinſecus: extrinſecus & medius. Intrinſecū quideȝ locū dicimus
trinſecus. cum argumentū ſumitur ex his quę ſunt de ſubſtantia rei: quādo vi
delicet ſignificatuȝ termini inferentis includitur in ſignificato termini
illati: aliquo eſſendi modo. ut animal rationale currit: igiť homo cur/
Locus ex rit. Locus autē extrinſecus eſt in quo argumentū ſumiť ab his quę ſe
trinſecus. parata ſunt a rei ſubſtantia &c. ut petrus eſt ſanus: igiť non eſt ęger.
locus me Locus ꝟo medius eſt in q̊ argumentū ſumitur ab his quæ partim cō
dius. ueniūt & partim differunt a rei ſubſtantia &c. ut iuſticia eſt bona: igiť
iuſtū eſt bonū. De his videdū ꝑ ordinē. Et primo de locis ītrinſecis.

De Locis intrinſecis. Capitulū quartum. MAG

loc⁹ a ſub Staute locus intrinſecus duplex. Quidam em̄ ſumiť a ſub/
ſtantia e ſtantia. Quidā vero a concomitantibus ſubſtantiā. DIS.
Quādo locus ſumiť a ſubſtātia? MAG. Quādo argumē
tū ſumitur ab his q̄ ſunt de ſubſtātia eoꝝ quæ ponunť in quęſtione:
& eſt cū inferens & illatū includūt ſe cōuertibiliter. ut aīal ratiōale cur
rit: igitur hō currit. Et eſt triplex. ſcȝ a definitione ad definitū & econ
uerſo. A deſcriptione ad deſcriptū: & econuerſo. Et a noīs interpræta
definitio. tione ad interprętatū & econtrario. Eſt autē definitio (ut hic ſumitur)
oratio indicās qd eſt eſſe rei ꝑ eſſentialia. DIS. Quot modis ſumi
tur locus a definitione ad definitū? MAG. Quattuor. Primo ſub/
ijciendo definitionē affirmatiue. ut aīal rationale currit: igitur hō cur
rit. Scdo ꝑdicādo definitionē affirmatiue. ut petrus eſt aīal rationale
igitur petrus eſt homo. Tertio ſubijciēdo definitionē negatiue. ut aīal
rationale non currit: igiť homo non currit. Quarto ꝑdicādo definitio
nē negatiue. ut aſinus non eſt aīal rationale: igiť aſinus non eſt homo.
Simili modo a definito ad definitionē q̄ttuor ſunt argumētandi mo/
di. Et tenēt oēs hi modi virtute hui⁹ maximę. Quidquid dicitur vel
negať de definitione: dicitur aut negatur de definito: & econtrario. Et
quidquid affirmať vel negatur de definito: idem dicitur aut negatur

de definitiōe & ecōuerſo. Sed hæc plana ſunt. deſcriptionē pcurram⁹ Eſt autē deſcriptio/oratio ſignificās qd eſt eſſe rei p accidētalia. Et ſumitꝰ accidētale p eo q̊d non eſt de eſſentia rei. Et ſic ꝓpriū in ꝓpoſito accidēs dicitꝰ. DI. Quō: aut q̄t modis ſumitur locus a deſcriptione? descriptio
MA. Eodē mō quo ſumitꝰ loc⁹ a definitione ad definitū: & ecōuerſo Exēpla ſunt hæc aīal riſibile currit: igitur hō currit petr⁹ eſt aīal riſibile igitur petr⁹ eſt homo. aīal riſibile non currit: igitur hō non currit. Aſinus nō eſt aīal riſibile: igitur aſin⁹ non eſt homo. DIS. Hæc ſiſr̄iter plana ſunt: Nominis interpretationē notifices. MAG. Nominis interp̄tatio eſt dictionis minus notę per notiorē expoſitio. ut philoſophus id eſt amator ſapientię. Et eſt duplex. Quędam enim conuertitꝰ cū interprætato. ut amator ſapiētię & philoſophus. Quędā vero nō ut lapis & ledens pedem. De prima eſt ad propoſitum: & ab ea ſumitꝰ modus arguendi eodem modo ſicut a definitone ad definitū. Exempla etiam ſecundum dictorum formam ſumenda ſunt. Et hęc de locis quæ ſumuntꝰ a ſubſtantia. Conſequenter videndum de locis quę ſumuntur a concomitantibus ſubſtantiam. Interpretatio

De Locis dialecticis ſumptis a concomitantibus ſubſtantiam. Capitulum quintum.

DIS. q Vando locus ſumitur a cōcomitantibus ſubſtātiā? MAG. Quando argumentum ſumitur ab his quæ conſequuntur eſſentias rerum in quæſtione poſitarꝫ. Et eſt ſextuplex. ſcilicet a toto ad partē: & ecōuerſo. A cauſa ad effectū & econtrario. A generatione. A corruptione. Ab uſibus. A cōmuniter accidentibus. Hos dicto proſequamur ordine. loc⁹ a concomitantib⁹ ſubſtātiam

De Loco a toto. Capitulum ſextum.

DIS. q Vot modis ſumitur locus a toto ad ſuam partem? MAG. Multis modis ſecundum quod totum varie diuiditur. Eſt em̄ quoddam totum uniuerſale: totum integrale: totum in quantitate: totum in modo: totum in loco: & totum in tempore. DIS. Quod dicitur totum uniuerſale? MAG. Quodlibet ſuperius reſpectu ſui inferioris: quod pars totius uniuerſais dicitur. Et ſumitur argumentum ab illo toto negatiue pędicādo totū uniuerſale. ut lapis non eſt animal. igitur lapis non eſt homo. Et tenet virtute illius maximę. A quocunqꝫ negatur genus/ ab eodem negatur & ſpecies. Sed argumentum a parte ad totum uniuerſale tenet affirmatiue ſubijciendo & prædicando partem. ut homo currit: igitur animal currit Petrus eſt homo: igitur petrus eſt animal. Quidquid enim dicitur de inferiore: hoc idem dicitur de ſuo ſuperiore. DIS. Quod dicitur totū integrale? MAG. Quod habet ptes quātitatē habētes. ut domus habet pietes: tectū & fundamentū. Et ab illo ſumitur argumentū Totum uniuerſale. Toum integrale

affirmatiua.ut domus eſt:igitur paries eſt. Sed a parte ad totũ valet argumentum negatiue.ut paries nõ eſt:igitur domus non eſt. Nam poſito toto ponuntur & omnes partes/ipſum integrantes.Et una parte nõ exiſtente totũ exiſtere nõ poteſt. A partibꝰ autẽ ſimul ſumptis ad totũ valet argumentũ affirmatiue. ut paries eſt:tectũ eſt:& ſic de alijs partibus domus:igitur domus eſt.

Totũ in q̃titate

DIS. Quod eſt totum in q̃titate? MAG. Eſt uniuerſale:ſumptũ uniuerſalit. quod fit/ſi uniuerſali addatur ſignum diſtributiuum:ut omnis homo. Et ab iſto ſumit argumentũ affirmatiue & negatiue.ut omnis homo eſt animal:igitur petrus eſt animal. Nullus homo eſt aſinus:igitur petrus nõ eſt aſinus. Si enim uniuerſalis ſit vera:quelibet particulariũ eſt vera. Similiter ſi uniuerſalis fuerit falſa:quelibet particulariũ eſt falſa:ſed nõ ecõuerſo. Ideo ab una harũ partiũ/ad totũ/argumentũ nõ valet:ſed ab oĩbus ſimul ſumptis.ut petrus eſt animal: Ioannes eſt aĩal: & ſic de alijs:igitur omnis hõ eſt animal. Et petrus nõ eſt aſinus: Ioannes nõ eſt aſinus:& ſic de alijs:igitur nullus hõ eſt aſinus.

Totũ in modo.

DIS. Quod eſt totũ in modo? MAG. Eſt uniuerſale ſumptũ ſine determinatiõne:ut homo. Vniuerſale autẽ ſumptũ cũ determinatione nõ diminuente ſed reſtringẽte dicitur pars in modo:ut homo albus. Et ab his ſumitur argumentũ:eodẽ modo ſicut a toto uniuerſali:ut aſinus nõ eſt homo:igitur aſinus non eſt homo albus. Et petrus eſt homo albus: igitur petrus eſt homo. Si autẽ determinatio fuerit diminuens nõ ſequitur.ut petrus eſt homo mortuus: igitur petrus eſt hõ. Hic eſt leo pictus:igitur hic eſt leo.

Totũ in loco

DIS. Totum in loco quid eſt? MAG. Quod ſignificat omnẽ locũ:ut ubiq; nuſq; &c. Sed id quod unum locum ſignificat pars in loco dicitur:ut hic. Ab his argumẽtandum eſt ſicut a toto in q̃titate: ut deus eſt ubiq;:igitur deꝰ eſt hic. Chymera nuſq; eſt:igitur Chymera nõ eſt hic. Et rurſus petrus nõ eſt hic:igitur petrus nõ eſt ubiq; &c.

Totũ in tempore

DIS. Quod eſt totũ in tpe? MAG. Quod ſignificat omne tempus.ut ſemp nunq;. Id vero quod unũ ſolum tempus ſignificat eſt pars in tempore. Et ab his ſumitur argumentum ſicut a toto in modo.ut deus eſt ſemper:igitur deꝰ eſt nunc. Et rurſus chymera nunq; eſt:igitur chymera non eſt nunc.

De loco a cauſa ad effectũ & ecõuerſo. Ca.vij.

MA. Qui ſequitur eſt locus a cauſa ad effectum:& econtrario. Cauſam autẽ dicimꝰ ad cuiꝰ eſſe ſequit̃ aliud. Et eſt quadruplex ſc; materialis:formalis:finalis:& efficiẽs.

Cauſa materialis

DIS. Que cauſa eſt materialis? MAG. Ex qua cũ forma totũ conſtituitur. Quod & effectꝰ cauſe materialis dicit̃.ut ex ferro cũ forma debita fit cultellus. Et ab his ſumit̃ argumentũ negatiue tantũ:ut ferrũ nõ eſt:igitur arma ferrea nõ ſũt. Et rurſus ab effectu ad cauſam materialem:fit argumentũ affirmatiue:ut arma ferrea ſunt:igit̃ ferrũ eſt. Poſita enĩ mate

tia nõ eſt neceſſe materiatũ eſſe:ſed econtrario. Quod quidem intelli
gendũ eſt de materia ꝑmanente. Nam in materia tranſeunte ita arguẽ
dum eſt. Vitrũ eſt:igit̃ arena:aut cinis fuerũt. Panis eſt: igit̃ farina &
aqua fuerũt &c. DIS. Cauſa formalis q̃ eſt? MA. Quę dat eſſe Formalis
rei (ſcꝫ effectui) ut albedo dat eſſe albo. Et in his arguendũ eſt nega/
tiue. ut albedo nõ eſt:igitur albũ nõ eſt. Anima nõ eſt: igitur animatũ
nõ eſt. Ab effectu vero ad cauſam formalẽ argumentandũ eſt affir/
matiue: ut aĩatum eſt:igit̃ aĩa eſt. albũ eſt:igit̃ albedo eſt. Nam poſi
ta forma nõ ponit̃ neceſſario formatũ. ut patet de formis eſſentiali/
bus in animabus exutis corꝑe. In accidentalibꝫ in albedine circa alta
ris ſacramentũ. DIS. Cauſa finalis q̃ eſt? MAG. Gratia cuiꝰ ali Finalis
quid fit (ſcꝫ effectus). In his ſumit̃ argumentũ affirmatiue & negati/
ue. ut beatitudo eſt bona: igitur virtus eſt bona. Pęna nõ eſt bona:
igitur peccatũ nõ eſt bonũ. Cuius em̃ finis bonus: aut malus ipſum
quoqꝫ bonũ: aut malũ eſſe neceſſe eſt. DIS. Cauſa efficiẽs quę eſt?
MAG. A qua primo fit motus: ut domificator eſt cauſa efficiens Efficiens
domus. Et in his quoqꝫ ſumitur argumentũ affirmatiue & negatiue.
ut domificator eſt bonus:igit̃ domus facta ab eo eſt bona. Et rurſus
domus eſt bona:igitut domificator eſt vel fuit bonus &c. Nam cuiꝰ
cauſa efficiẽs bona ipſum quoqꝫ bonũ eſt. Sed nõ ſequitur domꝰ eſt
igitur domificator eſt: aut econtrario. Quia in his omnibus iã dictis
cauſa & effectus non ſumuntur formaliter: ſed fundamẽtaliter &c.
His relictis ad reliqua tranſeamus.

De Locis a generatione & corruptione: ab uſibus & communiter accidentibus. Capitulum. viij. DIS.

t Ertio ordine ſequit̃ locꝰ a gñatione/& corruptione quarꝫ de/
ſcriptiones in ꝑdicamentorꝫ tractatu accepiſſe me memini reli/
quũ eſt: ut arguẽdi modũ in his patefacias. MA. A gñeratio A genera
ne ad generatũ & econtrario argumentũ ſumit̃ affirmatiue & negati tione
ue. ut generatio martyris eſt bona: igitur martyr eſt bonus & ecõuer
ſo. Et generatio antichriſti eſt mala: igit̃ antichriſtus eſt malus & ecõ/
uerſo. Sed a corruptione ad corruptũ oppoſitũ ſequit̃. ut corruptio an A corru/
tichriſti eſt bona: igitur antichriſtus eſt malus: & econtrario. Corru/ ptione
ptio virtutis eſt mala: igitur virtus eſt bona. Cuius enĩ generatio bo
na: ipſum quoqꝫ bonũ eſt. Cuius vero corruptio bona: ipſum malũ
eſt. Et cuius corruptio mala: ipſum quoqꝫ bonũ eſt. Hos locos ſequi
tur qui ab uſu eſt: poſt quẽ qui a coĩter accidentibus ſumit̃. DIS. Vſus.
Vſus quid eſt? MAG. eſt operatio ſiue exercitiũ rei (ſcꝫ uſitatę). Et
ab his ſumitur argumentũ affirmatiue & negatiue. ut equitare eſt bo/
nũ: igitur equus eſt bonus: & econtrario. Et ſimiliter occidere eſt malũ
igitur occiſor eſt malus: & ecõtrario. Cuiꝰ em̃ uſus bonus aut malus
ipſum quoqꝫ bonũ: aut malũ eſt. DIS. Coĩter accidẽtia quę ſunt?

Coīter accidentia MA. Duplicia ſunt. Quędā em̄ conſequunt̄ ſe nō ſemp: ut Cōpt⁹ et adulter. Non em̄ oīs compt⁹ adulter eſt: aut ecōuerſo. Et de his nihil ad pręſens. Alia ſunt quæ conſequunt̄ ſe ſemper. ut penitere ſequit̄ ſemper ad peccare. Vnde taliter in his argumentandū eſt affirmatiue Ille penitet: igitur deliquit. Et rurſus. Ille non deliquit: igitur nō penitet. Nam in cōmuniter accidentibus / ſi poſterius ineſt primū infuit. Et ſi prius non ineſt poſterius nō inerit. Hactenus de intrinſecis. Conſequens eſt: ut de locis extrinſecis deſpiciamus.

De Locis extrinſecis. Capitulum. ix. MAG.

q Sr autem locus extrinſecus multiplex. Quidā em̄ eſt ab oppoſitis: quidam a diſparatis: quidam a maiore: quidā a minore: quidā a ſimili: quidā a ꝓportione: quidā a tranſumptione: quidam ab auctoritate. Rurſus locus ab oppoſitis quadruplex eſt Nam alius eſt a relatiue oppoſitis. Alius a cōtrarijs: alius a contradictorijs: & alius a priuatiue oppoſitis. In quib⁹ argumentandū eo quo Relatiua ſequitur modo. A Relatiue oppoſitis argumētū valet affirmatiue & negatiue: ut pater eſt: ergo filius eſt. & econuerſo. Relatiua em̄ ſunt ſimul ortu & occaſu. Et rurſus. Petr⁹ eſt pater Ioannis: igitur petrus nō eſt filius eius. Et rurſus Ioannes eſt filius petri: igitur Ioannes nō eſt Contraria pater petri. Oppoſita nāq relatiua eidē ineſſe nō poſſunt. Sed argumentū a contrarijs ſumitur affirmatiue. ut hoc animal eſt ſanū: igit̄ nō eſt ęgrum. hic homo eſt albus: igitur nō eſt niger &c. Negatiue autem tantum tenet in contrarijs īmediatis. ut hoc aīal nō eſt ſanū: igit̄ hoc animal eſt ęgrum. Sed nō ſequitur. Hic homo nō eſt albus: igitur Priuatiua eſt niger: quia poteſt eſſe rubeus. A priuatiue oppoſitis arguitur affirmatiue. ut petr⁹ eſt cęcus. igitur petrus nō eſt videns. Negatiue aūt nō tenet: niſi tempore determinato a natura: ut nō ſequitur: hic canis nō eſt videns: igitur eſt cęcus: quia ante diē nonū nō vidit. Sed ſequit̄ hic canis poſt nonū diē nō eſt videns: igitur hic canis eſt cæcus. Ar/ Contradictoria gumentū vero a contradictorie oppoſitis eſt: ut ſi unū ſit verū: reliquū eſt falſum: & econuerſo: ut petrū ſedere eſt verū: igitur petrū nō ſede Diſparata re eſt falſum &c. DIS. Diſparata quæ ſunt? MAG. Quæ natura diuerſa ſunt. ut homo & aſinus. Et in his ſumitur argumentum affirmatiue. ut petrus eſt homo: igitur petrus nō eſt aſinus. Oportet autem hoc fieri in accidentalibus & abſtractis. ut ſequitur. hoc eſt albedo igitur hoc non eſt quantitas. Sed non ſequit̄. hoc eſt albū: igitur non Maius minus eſt quantum. DIS. Quid eſt maius? MAG. Quod alicui ſupraponitur in potentia & virtute. Id autem quod ſupponitur / minus dicitur. Et ab his ſumitur argumentū modo oppoſito. Nam a maiore tenet argumentum negatiue. A minore vero tenet ſemper affirmatiue. Exempla ſunt hęc. Rex nō poteſt expugnare hoc caſtrū: igitur nęc miles. Et rurſus. Miles poteſt expugnare hoc caſtrum: igitur rex

poteſt. Nam ſi id quod magis videtur ineſſe non inerit: nec id quod minus videtur ineſſe inerit. Et ſi id quod minus videtur ineſſe ineſt: igitur id quod magis videtur ineſſe inerit. DIS. Similitudo quid eſt? Sĩlitudo
MAG. Eſt rerũ differentiũ eadẽ qualitas. Et ab hac ſumitur argumentũ affirmatiue & negatiue. ut ſicut riſibile ineſt homini ita hinnibile equo. Sed riſibile ineſt homini ut ꝓpriũ: igitur hinnibile ineſt eq̃ ut proprium. Et rurſus. Riſibile nõ ineſt homini ut genus: igitur hinnibile non ineſt equo: ut genus. Quia de ſimilibus idem eſt iudiciũ.
DIS. Proportio quid eſt? MAG. Eſt rerum differẽtium eadem habitudo. non autẽ inherẽtiæ: ſicut ſimilitudo. Et ab hac taliter arguitur. Sicut ſe habet rector nauis ad nauem: ita rector eccleſię ad eccleſiam. Sed rector nauis non eſt ęligendus ſorte: ſed arte. igit̃ nec rector eccleſię eligendus eſt ſorte ſed arte. Quia de proportionabilibus idẽ eſt iudicium. DIS. Tranſumptio quid eſt? MAG. Eſt acceptio nominis magis noti pro nomine minus noto: ut ſapiens accipitur ꝑ philoſopho. Et tenet argumentũ quia quidquid dicitur de aliquo ſub nomine minus noto: dicitur de eodem ſub noĩe magis noto. ut Philoſophus non eſt auarus: igit̃ ſapiens non eſt auarus & ecõtrario &c. ꝓportio
Tranſumptio aũt eſt/ qua nomen vel oratio tranſumitur ad ſignificandum aliud propter aliquod ſimile. ut ridere florere &c. pertinet ad ſophiſtam. DIS. Quid eſt auctoritas? MAG. Eſt iudicium ſapientis in ſua ſcientia. Et ab ea ſumitur argumentum tantum affirmatiue. ut aſtronomus dicit cœlum moueri: igitur mouetur. Quia unicuiq; experto in ſua ſciẽtia credendum eſt. Et tantum de locis extrinſecis. Reſtat ut videamus de medijs. Tranſumptio. Auctoritas.

De Locis medijs. Capitulum.x. MAG.

Ocus medius trifarie partitur. Eſt em̃ alius a coniugatis. Aliꝰ a caſibus: & alius a diuiſione. DIS. Coniugata quę ſunt? Coniugata.
MAG. Abſtractũ cum ſuo concreto. Et in his hoc modo arguitur. Iuſticia eſt bona: igitur iuſtum eſt bonum & econuerſo. Nam quidquid conuenit uni coniugatoꝝ/ hoc cõuenit & reliquo. DIS. Caſus qui ſunt? MAG. Ea quę ab abſtracto cadunt: ut iuſtum & iuſte a iuſticia. Et in his ita arguitur. Iuſtum eſt bonum: igitur quod iuſte fit bene fit. DIS. Diuiſio quot duplex eſt? MAG. duplex Quędam enim fit per negationem. ut petrus eſt homo aut non homo. Quędã fit ſine negatione. Et hęc rurſus duplex eſt: ſcilicet eſſentialis ſiue per ſe & accidentalis. Eſſentialis ſiue per ſe eſt aut generis in ſpecies. ut animalium aliud equus: aliud homo. Aut eſt totius integralis in ſuas partes. ut partium domus alia eſt paries: alia tectũ &c. Aut eſt vocis in ſignificata. ut canũ aliꝰ eſt latrabilis: alius marinꝰ: alius cœleſtis. Sed diuiſio accidẽtal' fit. aut cũ ſubiectũ in accidẽtia priũ. ut aĩaliũ aliud ſanũ: aliud ęgrũ: & ecõuerſo: cũ accidẽs ĩ ſubiecta diui Caſus Diuiſio Eſſential' Accidental'

ditur.ut ſanoꝝ aliud homo aliud aſinus. Aut cũ accidens in acciden
tia ſcinditur.ut ſanoꝝ aliud calidũ aliud frigidũ &c. Ab his omnibus
ſumitur argumentum A poſitione unius membroruꝫ diuideutiuꝫ ad
remotionẽ alterius & econuerſo.ut Ioãnes eſt animal. & non eſt ani
mal ſanũ:igitur eſt animal ęgrum. Et petrus eſt animal:& eſt animal
rationale igitur non eſt animal irrationale. Hæc de locis dialecticis diſ
ſertaſſe ſatis ſit. In quibus tamen ſi abundare volueris/quadruplici in
ſtrumento utendum eſt. De quibus/fortaſſe nõ erit inutile iam in cal
ce huius tractatus pauca in medium ferre.

De inſtrumentis abundandi. Cap.xi. DIS.

abundandi inſtrumenta

Væ igitur ſunt abundandi inſtrumenta? MAG. Sunt Pro
q poſitionum ſumptio: Multiplicis diſtinctio: Differẽtiaꝝ inuẽ
tio & Syllogiſmi conſideratio. Vnde oportet ſumere varias ꝓ
poſitiones ſcilicet probabiles/morales/logicas/phiſicas &c. Oportet
etiam diſtinguere multiplex ut oſtendamus propoſitũ:& non para/
logiſemur.ut acutum eſt multiplex: quia in voce/cultro & magnitu
dine. Et ex eo rurſus multiplicantur propoſitiones. Oportet inſup eo/
rum quæ propoſita ſunt inuenire & conſiderare differentias.ꝑ hoc enĩ
propoſitiones multiplicabimus:& definitiones facilius cõſtituimus.
Demũ ſimilitudinem eorum quę dicta ſunt conſiderabimus. Nam&
per hoc propoſitiones plurificare poſſumus. Omnia enĩ dicta ad mul
tiplicationẽ propoſitionum tendunt. In quibus ſimiliter& in dictis lo
cis/ſi intellectum exercitaueris: potes nõ modo opponenti obuiare:
veꝝ etiam quãcunqꝫ concluſionem probabiliter ſyllogiſare. Aut ſal
tem(quod ſatis eſt logico) de requiſitis nihil obmittere. Vnde & me
dicum bonum dicimus ſi de requiſitis circa ægrum non negligit:etiã
ſi non ſemper ſanet.

Tractatus ſextus de Syllogiſmo Dęmonſtrati-uo.

De demõſtrationis definitiõe. Cap.I. DIS

X probabilibus ita clare iãiam argumentadi modũ accepi:
ut de hoc plura verba fundere (quoniam in principijs ſciẽ
tiarum laboramus) non ſit neceſſe. Sed quo ingenio ex ꝓ/
poſitionibus per ſe & neceſſarijs ſyllogiſandũ ſit conſequẽ
ter oſtendas. MAG. Sicut ex probabilibus & contingentibus ſyl/
logiſmum dialecticum/ita ex per ſe & neceſſarijs demonſtratiuũ effi/
cies. Potius tamen in prima figura ꝙ̃ in alia:eo ꝙ cæteris ſit perfecti/
or:& quoniam concludit uniuerſaliter affirmatiue:quod in alijs non
contingit. Vnde ſyllogiſmus dæmonſtratiuus ſiue Dæmonſtratio
eſt quæ procedit ex primis/ veris / immediatis / prioribus/ notiori/
bus cauſiſqꝫ concluſionis. Dicuntur autem prima vera: quæ per
ſe ipſa & non per alia fidem habent. Vel quæ cum ſint vera non con
tingit ea demonſtrare. Sed immediata:ſunt propoſitiones per ſe no/

Syllogiſmus Dęmonſtratiuus

Pri ra dia

DE SyLLOGISMO DEMONSTRATIVO

tæ:quibꝰ nõ eſt alia prior ſiue notior:ſed cognitis terminis cognoſcũtur:ut quodlibet eſt vel non eſt. Innata enim eſt nobis potẽtia ꝑ quã determinamur ad aſſentiendum primis principijs debite præſentatis Et ſunt duplicia. Quedam enim ſunt dignitates: quę ſcilicet non poſſunt demonſtrari:& neceſſe eſt quemlibet docendum eas habere. ut quodlibet eſt vel nõ eſt. Alię ſunt poſitiones ſiue ſuppoſitiones: quę non demonſtrantur: nõ tamen neceſſe eſt quemlibet docendum eas habere. ut omne animal rationale eſt riſibile. Definitio autẽ cum nec ſignificet eſſe nec nõ eſſe:poſitio non eſt. DIS. Prioribus: cur addis? MAG. Quia oportet demonſtrationis pręmiſſas eſſe propoſitiones primas:aut in primas reſolubiles per aſcenſum: & in aſcenſu tali non contingit in infinitum procedere. licet per plura finita: finita autem finities ſumpta/ ſemper ſunt finita. Verũtamẽ primũ principium in propria forma nõ ingreditur demonſtrationẽ: ſed ut contractum eſt. DIS. Quid per reſiduas definitionis particulas deſignare prętendis? MAG. Alias ꝓmiſſarum conditiones. Cum eñ ſolius concluſionis ſit ſcientia doctrina ſiue diſciplina:omnis autem talis ex prȩexiſtenti fit cognitione:oportet pręmiſſas ante concluſionem eſſe cognitas;non tamen eodem modo:maior eñ prius tempore cognoſcitur concluſione: minor autẽ ſimul tempore cũ cõcluſione cognoſcitur. Concluſio autẽ/& ſi poſſit ſciri in uniuerſali ante demonſtrationẽ:nõ tamẽ in particulari. DIS. Vnde autẽ ſciuntur ꝓmiſſę. MAG. Ex cognitione ſuaꝝ partiũ:quę ſunt paſſio & ſubiectũ: de quibus ante omnem demonſtrationẽ neceſſario præcognoſcimus quid eſt:& quia eſt:quid ſcilicet ſignificent:& quia eſt:ſcilicet ens poſſibile in natura:& quia paſſio ineſt ſubiecto. Sed propter quid hoc ſit per demonſtrationẽ concluditur. Concluſioni igitur propter ꝓmiſſas aſſentimus:igitur præmiſſis magis credimus. Nam propter quod unum quodqꝫ tale / & ipſum magis . & fit talis cognitio in nobis per viam ſenſus/memorię & experimẽti. Experimento autem fit uniuerſale:quod eſt principiũ artis & ſciẽtię. Sciẽtia eñ eſt uniuerſaliũ:intellectus vero eſt primoꝝ principioꝝ. Patet ex his ſi nobis alicuiꝰ ſenſibilis ſenſus defecerit eiuſdẽ & deficere ſciẽtiã neceſſe eſt:ut cecꝰa natiuitate coloris oĩno nullã habet noticiã:ſed potius ignorãtiã purę negationis. Qui autẽ deceptus fuerit ſyllogiſmo ignorãtię: & ſi ſcientiam nõ acqrat:nõ tñ ignorãs eſt ignorãtia purę negatiõis:ſed praue diſpoſitionis:ut ſi quis credat his ꝓmiſſis. Omnis ſubſtantia eſt qualitas: omnis q̃titas eſt ſubſtãtia:igit oĩs q̃titas eſt qualitas;praue diſpoſitus cenſetur. DIS. Quã pregnans eſt hęc demonſtrationis definitio. MAG. Pregnans eſt & multa comprehendens.

dignitas

Poſitio

ſuppoſitõ

prioribus

pręmiſſæ ꝓcognoſcuntur

ꝓcognitõ quid ẽ: & quia eſt

ignorantia pure negatiõis

ignorantia prauæ diſpoſitionis

Quid ſcire. Quid propoſitio uniuerſalis de omni, per ſe & ſecundum quod ipſum. Ca. ij. MAG.

Demon/ stratio Scire

A Liam demonſtrationis inuenies definitionẽ:verbis q̇dẽ bre/
uiorem ſenſu tm̃ nõ minus p̃gnantẽ. DIS. Quã? MA.
Demonſtratio eſt ſyllogiſmus faciens ſcire. Scire autẽ ꝑ de/
monſtrationẽ intelligere eſt. vel ſcire eſt rem ꝑ cauſam cognoſcere: ꝓ
pter quam res eſt:& quoniã illius eſt cauſa: & nõ eſt contingere hoc
aliter ſe habere. Ex iſtac & p̃cedenti definitionibus clare patet conclu/
ſionem quã cõtingit ſcire & demonſtrare eſſe verã/ꝑpetuã/per ſe &
uniuerſalem. Verã quidẽ dico:nã falſum & quod nõ eſt nõ contin/
git ſcire. Perpetuã autẽ dico:qm̃ corruptibiliũ nõ eſt ſcientia:ideo nec
definitio:quia definitio eſt demonſtrationis pricipiũ: aut tota demõ
ſtratio tm̃ poſitione differens. Per ſe dico:qm̃ ea q̃ ꝑ accidens ſunt cor
ruptibilia ſunt & nõ perpetua nec neceſſaria. licet em̃ neceſſarium ex
nõ neceſſarijs poſſit ſyllogiſari: nõ tamẽ poteſt ſciri niſi ex neceſſarijs

ꝓpoſitio uniuerſal'

Similiter ea quæ nõ ſunt uniuerſalia/perpetua nõ ſunt. Vniuerſalem
autẽ ꝓpoſitionẽ:hic dicimus:non ut in tractatu tertio definita eſt:ſed
eam ipſam quæ eſt de omni:de per ſe:& ſcd̃m quod ipſum. DIS.

ꝓpoſitio de omni

Quę autem propoſitio dicitur de omni? MAG. Illa in qua præ/
dicatum eſt nõ in quodam ſuppoſito ſubiecti: in quodam vero non
nec aliquando:aliquando vero nõ:ſed in omni per ſe & ſemꝑ. ut om

ꝓpoſitio per ſe

nis homo eſt riſibilis. DIS. Propoſitionẽ per ſe quã dicis? MA.
Eam quę eſt in aliquo modo dicendi per ſe. Sunt autẽ huiuſcemodi

Modi per ſeitatis

quattuor. Primus eſt:cũ prędicatum eſt definitio vel pars definitio/
nis ſubiecti. ut omnis homo eſt animal rationale. Secundus eſt: cum
ſubiectum eſt definitio:vel pars definitionis prędicati: ut homo eſt ri
ſibilis. Tertius eſt:eoꝝ quę nõ ſunt in ſubiecto. ut dicibilia de gñe ſub
ſtantię. Quartus eſt modus cauſandi:ut cum aliquod fit propter al/
terum/tunc id propter quod aliud fit:eſt cauſa per ſe effectus cauſa/
ti. ut interfectio eſt cauſa per ſe interitus. De primis duobus eſt ad ꝓ/
poſitum:nam in his ſunt propoſitiones per ſe neceſſariæ & uniuerſa

Errores ĩ aſſigntiõe uniuerſal'

les. Et ne in harum aſſignatione te errare cõtingat:cauere neceſſe eſt:
ne paſſio ſuperioris inferiori aſſignetur. Etiam ſi tale ſuperius unicũ
habuerit inferius. Similiter ne paſſio communis/ſpecie diſtinctis/per
aliquod innominatũ conueniens:uni ut proprio attribuatur. ut pro
portionabiliter cõmutari cõuenit lineę/tempori & numero:male igi
tur aſſignatur uni ex his tanq̃ proprio ſubiecto. Aduertendum eſt
demum:ne paſſio partis aſſignetur toti:ut non concurrere eſt paſſio
linearum parallelarum:ideo male attribuitur toti vel omni lineę. Ad
cognoſcendum autem quod ſit paſſionis primũ & adequatum ſub/
iectum videndum eſt/ quo poſito/ ponatur: & quo remoto/ paſſio
remoueatur. Id enim verũ ſubiectũ talis paſſionis cenſetur. DIS.

ꝓpoſitio/ nes ſcd̃m q̇d ipſum

Quæ autem propoſitiones dicuntur ſcd̃m quod ipſum? MAG.
Iſtę quæ conuertuntur. Ex quo patet ꝙ demonſtratio ꝓcedit ex prin
cipijs proprijs & nõ cõmunibus:quia talia nõ conuertuntur. Sequit̃

rurſus ꝙ dęmonſtrator nō poteſt deſcēdere de genere in genus hoc
eſt: una ſcientia nihil dæmonſtrat de ſubiecto alterius ſcientiæ: dem
pta ſcientia ſubalternāte: quę poteſt demonſtrare aliquod de ſubiecto
ſubalternatę: nō tñ demōſtratione ꝓpter quid: ſed quia eſt. Habet igi/
tur quęlibet ſcientia ꝓpria principia quę nō dęmonſtrat: quia nō ha
bet aliquid notius ipſis. habet inſuper ꝓprias interrogationes & con
cluſiones. quaꝓpter diſputans cū Geometro/ faciat hoc per principia
geometrię: aut nō diſputabit ꝓprie ſed per accidens: videlicet in quā/
tum naturalis aut methaphiſicus. Quāuis autē (ut viſum eſt) ſcien/
tia una plura habeat principia: unitatem tñ accipit nō a principijs: ſed
a ſubiecto: ad quod habēt hęc principia reſolui. Subiectū em̄ virtuali
ter continet omnes veritates ſcientiæ cuius ſubiectum eſt.

De diuiſione demonſtrationis. Capi- tulum quartum. DISCIPVLVS.

q Voniā mentionē facis de duplici demonſtratione quia eſt: &
propter quid harū differentias haud ſilentio p̄tereas. MAG.

dęmōſtratio qa eſt.

Dæmonſtratio quia eſt procedit aut per cauſam remotā: aut
ab effectu ad cauſam. Exemplū primi lapis non reſpirat: quia nō eſt
animal. cū potius probari deberet per hoc: quia nō habet pulmonē.
habere enī pulmonē eſt cauſa ꝓpinqua reſpirationis: eſſe autē ani/
mal/ eſt cauſa remota/ & non propria: cū quędam ſint animalia non
reſpirantia. utputa conchæ. Exemplum ſecundi. Planetę non ſcintillāt
igitur ſunt prope nos. nam non ſcintillare effectus eius eſt: quia pro/
pe nos ſunt. Intelligimus autē illud de omni cauſa: ſiue ſit materialis
formalis: finalis: aut efficiens. per has omnes enim poſſunt fieri dę/
monſtrationes: immo una concluſio quandoꝗ dęmonſtratur per di
uerſas cauſas ut tonitruū fit: quia extinctio in nubibus fit: vel quia ut
terreantur animę infernales. ut quidam dixere. Dęmonſtratio pro/
pter quid: eſt hęc quę in ſuperioribus definita eſt: quę ſcilicet procedit
ſemꝑ a cauſa propinqua & ꝓpria ad effectum. ut omne animal ratio
nale eſt riſibile: omnis homo eſt animal rationale: igit̄ omnis hō eſt
riſibilis. Patet igitur quoniā ſcientia ſubalternans dęmonſtrans ſubie
ctum ſcientię ſubalternatę (id eſt ſcientię cuius ſubiectū continet̄ ſub
ſubiecto ſcientię ſubalternantis) facit hoc per cauſas remotas & non
adęquatas: & per conſequens non dęmonſtratione propter quid:
ſed quia eſt; uti in ſuperioribus dictum eſt. Similitet contingit diuer
ſas ſcientias non ſubalternatas eandem dæmonſtrare concluſionem:
non tamen uno genere dęmonſtrationis: ſed una dęmonſtrat dęmō
ſtratione quia eſt alia propter quid. Patet: nam vulnera rotunda tardi
us eſſe ſanabilia: dęmonſtratur in chirurgia: dęmonſtratione quia
eſt. In geometria vero dęmonſtratione propter quid: quia ſcili/
cet in vulnere rotundo latera magis diſtant quam in oblongo.

dęmōſtratio ꝓpter quid

Demon/ſtratõ uniuerſalis ptiͨ̄ris affirmati. negatiua.

DIS. Sunt ne aliȩ demonſtrationis diuiſiões? MA. Sunt. Quȩdam enim eſt demonſtratio uniuerſalis: quȩdam particularis: quȩdã eſt affirmatiua: quȩdã negatiua: & quȩdam oſtenſiua: quȩdam vero ad impoſſibile. Et inter has demonſtratio uniuerſalis potior eſt particulari: affirmatiua potior negatiua: oſtenſiua potior illa quȩ eſt ad impoſſibile. Similiť demõſtratio ꝓpter quid potior eſt demonſtratiõe a qa eſt. Nam mediũ ei⁹ dicit cauſam ꝑciſam q̃re ꝑdicatũ inſit ſubiecto.

De Medio demonſtrationis & quȩſtionibus vere ſcibilibus. Capitulum. iiij.

DIS. Quod eſt medium demonſtrationis? MAG. Definitio non quidem quid nominis: ſed quid rei. Nec illa quȩ dicit quid eſt tantum: ſed quȩ dicit propter quid. Hȩc enim tota demonſtratio eſt: ab ea tantũ poſitione differens. Non tamen omniũ quorum eſt definitio eſt demonſtratio aut econuerſo. Definitio eñ eſt ſolius ſubſtantiȩ & in complexorꝝ: demonſtratio autẽ eſt cõplexorꝝ: quia concluſionum. DIS. Qua via definitio rei (ſi ignoratur) inueſtiganda erit? MAG. Via diuiſionis: videlicet generis p differentias eſſentiales. Coſtituitur nãq; definitio ex genere & differentia eſſentiali: ita tamen ꝙ nihil ſuperflui nihilue diminuti contineat: ſed cũ definito conuertatur: nec detur per ȩquiuoca: ſed uniuoca. DIS. Poſſet ne definitio de definito demonſtrari? MAG. Poſſet. Vt materialis per formalem. Sed non in eo ꝙ quid, quia hæc demonſtratio fieret cum reduplicatione: quæ ſi poneretur ad minorẽ / fieret petitio principij. Exemplũ. Omnis numerus ſeipſum mouẽs eſt cauſa mouendi in eo ꝙ quid: anima eſt numerus ſe ipſũ mouens in eo ꝙ quid eſt: igitur anima eſt cauſa mouendi. ibi nanq; aſſumitur in minore quod debuit ꝓbari. Habes itaq; breuibus quid Demonſtratiõis mediũ: & qua via iquirendum ſit. Sed quæſtiones de ipſo quærentes nondũ accepiſti.

Definitio iueſtigaẽ

Definitio dȩmõſtratur de dȩfinito

DIS. Quæ & quot ſunt huiuſmodi quȩſtiones? MAG. Quatuor. videlicet. Si eſt. quia eſt. quid eſt. & propter quid eſt. Et dicuntur vere ſcibiles. nã quærunt de his quȩ vere ſcimus. Vnde ſi eſt / quȩrit de poſſibilitate in natura. ut ſi luna ſit deficiens. Quia eſt / quȩrit ſi ſit huius defectus mediũ. Quid eſt quȩrit quid ſit tale mediũ Sed ꝓpter quid / inquirit cauſa; præciſam qua paſſio inſit ſubiecto: & p dæmonſtrationẽ cõcluditur. DIS. A medio igitur quaſi totius demõſtrationis dȩpendẽt virtus & cognitio. MAG. Ita eſt: nec tale niſi a ſolertibus de facili reperitur. unde Solertia eſt ſubtilitas inuȩniendi mediũ in non ꝑſpecto tempore. ut ſi quis videns lunã ſplendere verſus ſolẽ dicat: igiť luna accipit lumẽ a ſole. Hȩc ſunt q̃da; ꝑpauca & generalia principia q̃ de ſyllogiſmo demõſtratio in ꝑſentiũ in mediu; ferre placuit. Cum enim hæc deguſtaueris: ſecretiora pandam. Nunc ſyllogiſmum Sophiſticum videamus.

quȩſtiones vere ſcibiles

Solertia

.VII. DE SYLLOGISMO SOPHISTICO

Tractatus ſeptimus De Syllogiſmo ſophiſtico. Quid ſyllogiſmus ſophiſticus: ars Sophiſtica: Sophiſta: inſuper & de metis. Capitulum. primū MAG.

q Voniam oppoſita iuxta ſe poſita magis ęluceſcunt: qua ꝓ
pterpoſtquā ſermonē finiuimus de ſyllogiſmo dęmonſtra
tiuo generante ſcientiā: de ſyllogiſmo ſophiſtico generante
deceptionē differēdum eſſe haud inutile viſum eſt. DIS.
Quid eſt ſyllogiſmus ſophiſticus? MAG. Eſt is qui ex his quæ vi Syllogiſ.
dentur ꝓbabilia: & nō ſunt ſyllogiſat. Aut eſt ſyllogiſmus apparens ſophiſtic⁹
& non exiſtens. Vnde & ars ſophiſtica: apparens ſapientia eſt: & nō Ars ſophi
exiſtens. Et ſophiſta eſt vir copioſus ab apparente ſciētia: & nō exiſtē ſtica
te. & ſapiens nō eſt: licet videaᷣ opera ſapientis facere: ſcꝫ nō mentiri Sophiſta
de his quæ nouit & mentientē manifeſtare. Habet autē omnis ſyllo/ Opera ſa
giſmus ſophiſticus duplicem cauſam: ſcilicet apparentię: & defectus pientis
Cauſa apparentię eſt qua eſtimamus per unū nomē tantū unū ſigni/ Cauſa
ficari. Cauſa autē defectus eſt quoniam non eſt in rebus ſicut in no/ apparētię
minibus. Nomina etenim finita ſunt res autē infinitę ob id neceſſe eſt defectus
unum nomen plura ſignificare. Ignorantes ergo virtutes vocabu/
lorum facile paralogiſantur. Quēadmodum in numeris imperiti / a
peritis expelluntur. DIS. Quis tamen finis eſt artis ſophiſticę?
MAG. Finis daret ex dictis. Nititur em̄ ſophiſta reſpondentē de/
cipere: & ad aliquod incōueniens (quod metam dicimus) virtute ali/
cuius fallacię ducere. DIS. Quot ſunt huiuſcemodi metę? MA.
Quinqꝫ. videlicet Meta redargutionis: falſi: inopinabilis: Soleociſmi
& nugationis. Vnde reſpondens ad metam redargutionis ducitur: ſi Metę
in una & eadem diſputatione vi argumēti: idem negare/ & concedere
compellitur. Ad metam falſi: cum falſum concedere cogitur. Inopi
nabilis: cum aliquod/ quod eſt contra opinionē plurium: aut eorum
de quorum ſecta reſpondens eſt admittit. Soleociſmi cū vi argumē/
tationis aliquā orationē cōtra regulas artis grāmaticę loquiᷣ. Ad me
tam autē nugationis ducitur: ſi idem bis inutiliter repetere compelli/
tur. Hęc autem nō unica ſed pluribus fallacijs conſequitur.

De Fallacijs & earundē diuiſione. Ca. ij. DIS.

Vid igitur eſt fallacia? MAG. Eſt idoneitas decipiendi faci Fallacia.
q ens credere de ente ꝙ ſit nō ens: & de nō ente ꝙ ſit ens: medi/
ante fantatiſca viſione. Sunt autē huiuſce ſpecies tredecim qua
rum ſex ſunt in dictione: & ſeptē extra dictionē. In dictione ſunt quę In dictio
ſecundū multiplicitatē dictionis aut orationis ſumuntur. ut Equiuo/ ne.
catio & Amphibologia: in quibus eſt multiplicitas actualis. Com/
poſitio: diuiſio & accentus: in quibus eſt multiplicitas potentialis. Et
fallacia figuræ dictionis: in qua eſt multiplicitas fantaſtica. Multipli/

multipli/ citatē vero dicimus actualem:cū dictio vel oratio eadē ſcd̄m ſubſtan
citas actu tiam & modū ꝓferēdi diuerſa ſignificat.ut canis. Liber Platonis. Mul
alis. tiplicitas potētialis autē eſt:cū dictio vel oratio eadē ſcd̄m ſubſtātiā:
multipli/ diuerſa tn̄ ſcd̄m modū ꝓferendi/diuerſa ſignificat.ut populus.quid/
citas potē quid viuit ſemp eſt. Sed multiplex fantaſticū eſt: cū dictio aliq̄ unū
tialis. ſignificat & aliud ſignificare videtur propter ſimilitudinem aliquam
mltiplex quam cum alia dictione habet.ut muſa ſignificat rē fœminini gene/
fātaſticū ris:igitur & poeta &c. Primum itaq; fallacias ſex quæ ſunt in dictio/
ne luſtrabimus.

De fallacia Aequiuocationis. Ca.iij. MAG.

ęquiuoca/ INter fallacias in dictione prima eſt ęquiuocatio.& eſt multipli
tio. citas dictionis eiuſdem ſcd̄m ſubſtantiā & modum ꝓferendi.
ut canis. Deceptio autē per hanc facta: fallacia ęquiuocatio/
Primus nis dicitur. DIS. Quot modis fit? MAG. Tribus. Primo cum
modus dictio diuerſa ſignificat:aut conſignificat principaliter. ut omnis ca/
nis currit:ſidus cœleſte eſt canis:igitur ſidus cœleſte currit. Quicūq;
ſanabatur ſanus eſt laborans (id eſt infirmus) ſanabatur:igitur labo
rans ſanus eſt. Iſte pannus eſt de Anglia: Anglia eſt terra: igitur iſte
pannus eſt de terra. Deus eſt ubiq;:ubiq; eſt aduerbiū:igitur deꝰ eſt
aduerbium &c. unde in primo paralogiſmo canis multiplex eſt: ſc;
ad canē latrabilem:ad canē marinū & ad canē cœleſtē. In ſecundo la
borans dicit laborantē in pręſenti vel p̄terito. In tertio ꝑpoſitio de/di
cit circūſtantiā cauſę materialis vel loci. In quarto ubiq; tenetur ſigni
ficatiue vel aduerbialiter. quibus conſideratis hi & ſiles paralogiſmi
Secūdus poſſunt ſolui facillime. Secundo cōmittitur fallacia ęquiuocationis
modus ex eo ꝙ dictio ſignificat unum principaliter: & aliud tranſumptiue.
ut quidquid currit habet pedes: Danubius currit:igitur Danubius ha
bet pedes. Quidquid ridet habet os: pratum ridet. igitur pratum ha/
bet os &c. In primo nāq; currit poteſt ſignificare curſum qui fit p pe
des vel motū:vel lapſum qualitercūq;. In ſecundo ridere actum ho/
minis proprie ſignificat:ſimilitudinarie autem ſignificat florere:nam
Tertius utrūq; gaudium denotat. Tertio fit ex eo ꝙ dictio cum alia compo/
modus ſita plura ſignificat:& per ſe unum tantum. ut in:vel non:in dictione
immortale:quę ſignificat vel id quod nō poteſt mori:vel id quod eſt
potēs nō mori:unde ſic arguit. Omne īmortale eſt perpetuū:potens
nō mori eſt īmortale:igitur potens non mori eſt perpetuū. Secunda
quę ſequitur eſt fallacia Amphibologiæ.

De fallacia Amphibologię Ca.iiij. DIS.

Amphi/ AMphibologia quid eſt? MAG. Idem eſt qd̄ dubia ſenten/
bologia. tia. cū ſc; oratio una ſcd̄m ſubſtantiā & modū ꝓferēdi poteſt
ſignificare diuerſa. Et deceptio ꝓpter hanc facta dicitur fallacia
Amphibologiæ. DIS. Quot modis fit? MAG. Tribus. Primo

cum oratio principaliter plura ſignificat. ut liber Platonis: ſignificat li Modi am
bru; a platone poſſeſſum: vel a Platone editū: ſic arguēdo. Quidqd phibolo/
eſt platonis/poſſidetur a platone: hic liber eſt platonis: igitur hic liber gię
poſſidetur a platone. poſito ꝙ ab alio poſſideatur. Secūdo fit: cū ora/
tio unum ſignificat principaliter & tranſumitur ad ſignificandū aliud
ut littus aratur: tranſumitur ad ſignificandū operā perdere. ut quidqd
aratur/aratro ſcinditur: littus aratur: ergo littus aratro ſcinditur. Tertio
fit ex eo ꝙ dictio cū diuerſis pōt conſtrui: ut quoſcūqꝫ vellē me vince
re/vellē ꝙ vincerent me: romanos vellē me vincere: igiᷓ vellē ꝙ ro/
mani vincerent me. Ibi em̄ me poteſt conſtrui cū vincere a parte an/
teriori aut poſteriori: ſimiliter Romanos. ſimiliter: qcūqꝫ ſunt epī ſunt
ſacerdotes: aſini ſunt epiſcopi: igiᷓ aſini ſunt ſacerdotes. Ibi enim epī
eſt aut nominatiui aut genitiui caſus: & per hoc diuerſe conſtruitur
Tertia fallaciarum Compoſitionis eſt.

De fallacia Compoſitionis. Capi. v. DIS.

C Ompoſitio quid eſt? MAG. Eſt eorū quæ deberent diuidi: Compo/
falſa unio. & deceptio ꝓpter hanc facta compoſitionis dicitur ſitio.
fallacia. DIS. Quot modis fit? MAG. Duobus. Primo Modi cō/
ex eo ꝙ aliquod dictū poteſt ſtare ꝓ ſe toto: aut ꝓ parte ſui. ut quē/ poſitiōis.
cunqꝫ poſſibile eſt ambulare: poſſibile eſt ꝙ ambulet: ſedentē poſſibi/
le eſt ambulare: igitur poſſibile eſt ꝙ ſedens ambulet. nam in minore
hoc dictū/ſedentem ambulare/poteſt ſtare ꝓ ſe toto: ut ſedens ſeden
do poteſt ambulare: & eſt cōpoſita falſa: aut pōt ſtare ꝓ parte ſui. i. ſe
dens nunc: habet potentiā ambulandi ſcilicet poſtea: & eſt diuiſa ve/
ra. Secundo fit ex eo ꝙ aliqua determinatio poteſt referri ad diuer/
ſa. ut quicunqꝫ litteras ſcit nunc/didicit illas: ille antiquus grammati/
cus ſcit litteras: igitur nunc didicit illas. Ibi em̄ nunc poteſt determi/
nare hoc verbū didicit: & tunc eſt compoſita falſa: aut hoc verbum
ſcit: & tunc eſt diuiſa vera. Vnde quando dictiones ordinantur ſcd̄m Oratio cō
ſitum magis debitum: oratio compoſita eſt: quando ordinantur ſe/ poſita.
cundum ſitum minus debitum diuiſa eſt. Ordinantur autem tunc ſe/ Diuiſa
cundum ſitū magis debitum: quādo determinatio dæterminat prin/
cipale. ut quidquid viuit ſemper eſt: ſi ſemper determinat eſt quod
in illa oratione eſt verbum principale. Sequitur fallacia Diuiſionis.

De fallacia Diuiſionis. Capitulum. vi. DIS.

D Iuiſio quid eſt? MAG. Eſt eorum quę deberent compo/ Diuiſio
ni falſa ſeparatio. Et deceptio penes hanc facta: diuiſionis di Modi di/
citur fallacia. DIS. Quot modis fit? MAGI. Duo/ uiſionis.
bus. Primo ex eo/ꝙ aliqua coniunctio poteſt coniungere inter
terminos vel propoſitiones. ut quęcunqꝫ ſunt duo & tria/ſunt duo
& ſunt tria: ſed quinqꝫ ſunt duo & tria: igitur quinqꝫ ſunt duo &
ſunt tria. Nam ſi &/coniungit inter terminos; oratio eſt compoſita

& vera: ſi vero coniungit inter propoſitiones: ipſa eſt diuiſa & falſa. Secundo fit: cũ aliqua determinatio poteſt referri ad diuerſa. ut quo vidiſti hunc pcuſſum: illo pcuſſus eſt: ſed oculo vidiſti hũc pcuſſum igitur oculo pcuſſus eſt. Oculo em̃ põt determinare hoc participium percuſſus: & ſic eſt diuiſa & falſa: aut hoc verbum vidiſti: & tunc eſt cõpoſita & vera. Quinto loco ſubit fallacia Accentus.

De fallacia Accentus. Capitulum. vij.

Accent⁹ DIS. q Ccentus quid eſt? MAG. Eſt certa lex & regula ad ęleuandum aut deprimendũ cuiuſcunq̧ dictionis ſyllabã. Et eſt triplex ſc; Grauis: qui ſyllabã deprimit. Acutus qui ſyllabã ęleuat. Circũflexus: qui partim ęleuat & partim deprimit. Deceptio aũt penes hos facta accentus fallacia dicitur. DIS. Quot modis fit?

Modi accentus. MAG. Duobus. primo ex eo ꝙ aliqua dictio poteſt ꝓferri & regi diuerſis accentibus. ut populus habens primã longã ſignificat arborem: habens autẽ primã breuẽ ſignificat gentẽ: & arguitur ſic. Omnis populus eſt arbor: gens eſt populus: igitur gens eſt arbor. Secũdo fit ex eo ꝙ aliqua vox poteſt eſſe dictio vel oratio. ut quies. ſic arguẽdo. Tu es qui es: quies eſt requies: igit̃ tu es requies. Similiter quicunq̧ habet dilectionẽ ſupernam, habet dilectionẽ dei: uſurarius habet dilectionẽ ſupermnam: igitur uſurari⁹ habet dilectionẽ dei. Si em̃ ſupernã ſit una dictio: maior vera eſt. Si autẽ ſint duę dictiones ſc; ſuper & mnã (ꝓ pecunia) falſa eſt. Similit̃ metuo poteſt eſſe dictio vel oratio dicendo. Metuo longas pereunte noctes Lydia dormis

De fallacia figurę dictionis. Capitulum. viij.

Figura dictionis u MAG. Lrima in dictione fallacia eſt figurę dictionis. Et eſt figura dictionis vocis cũ voce ſimilitudo. Et deceptio penes hãc cauſata: fallacia figurę dictionis eſt appellata. DIS. Quot modis fit?

Modi figurę dictionis. MAG. Tribus. Primo ex ſimili terminatiõe dictionis cũ dictione. ut oĩs aqua eſt humida fluuius eſt aqua: igitur fluuius eſt humida. Secũdo fit ſi p̃dicamẽtũ unũ mutetur in aliud. aut ſpecies una unius p̃dicamenti mutetur in aliam ſpeciẽ eiuſdẽ prędicamẽti. Exemplum primi. ut quidquid heri emiſti hodie comediſti. heri carnes crudas emiſti: igit̃ hodie carnes crudas comediſti. Quidquid, em̃ dicit rem de p̃dicamẽto ſubſtãtię: & crudas, de p̃dicamẽto qualitatis. Exemplum ſecundi. quantoſcũq̧ digitos heri habuiſti: hodie habes: decem digitos heri habuiſti: igitur decem digitos hodie habes: poſito ꝙ unum amiſeris. Quantoſcunq̧ enim dicit quãtitem continuam: decem autem dicit quantitatem diſcretam. Tertio fit ex diuerſa ſuppoſitione: ut homo eſt ſpecies: igitur aliquis homo eſt ſpecies. in prima enim homo ſupponit ſimpliciter: in ſecũda vero perſonaliter. Et hęc de fallacijs in dictione.

De fallacijs extra dictionẽ. Capitulum. ix. DIS.

Vę ſunt fallacię extra dictionem? MAG. hę. Fallacia acci/
q dentis ſcd̃m qd ad ſimplicit̃. Ignorãtię elenchi. Petitionis prin
cipij. Conſequentis: Non cauſe: Vt cauſę: Scd̃m plures inter/ dicuntur
rogationes ut unã. Dicuntur autẽ hę fallacię extra dictionem: quo/ fallacię ex
niam habent cauſam apparentię & defectus/ nõ ex parte vocis (ut tra dictio
prædictę) ſed ex parte rei ſignificatę: ut patebit in deſcriptione earundẽ. nem.

De fallacia Accidentis .Capitulum. x. MAG.

Ccidens (ut hic accipimus) eſt quoddam extraneum in parte Accidens
a idem & in parte diuerſum ꝙ ſi aliquod p̃dicatũ ęqualiter fue/
rit aſſignatũ rei ſubiectę & accidenti: cauſatur deceptio quę fal
lacia accidentis dicitur. DIS. Quot modis fit? MAG. Tribus
Primo ex eo ꝙ aliquid dicitur de aliqua re: & ꝓpter hoc creditur etiam Primus
conuenire accidenti illius rei: ut ſic arguendo. homo eſt ſpecies petrus modus
eſt homo: igitur petrus eſt ſpecies. ibi ſpecies conuenit homini: & pro
pter id etiã videtur cõuenire petro. Secundo fit propter hoc ꝙ aliqua Secũdus
duo in aliquo tertio conueniunt: & ob id inter ſe conuenire iudicant
ut homo eſt animal: equus eſt animal: igitur homo eſt equus. Tertio Tertius
fit. Cum ex duobus diuiſim ſumptis infertur aliquod coniunctũ ſecũ Argumẽ
dum accidens. ut ſic arguendo. iſte canis eſt tuus: & iſte canis eſt pa/ tũ a diui/
ter: igitur eſt pater tuus. Vnde ad hoc ꝙ ex diuiſis ad coniuncta ar/ ſis ad con
gumentũ poſſit inferri: requiritur primo ꝙ prędicata p̃dicẽtur de ſe in iuncta.
uicem aut de aliquo tertio per ſe. Secundo requiritur ꝙ primũ nõ in/
cludat ultimũ. Tertio requiritur ꝙ nõ ſit repugnantia in adiecto: pro
pter primũ nõ ſequitur. petrus eſt bonus: petrus eſt cythareda: igitur
petrus eſt bonus cythareda. Propter ſecundũ nõ ſequit̃. petrus eſt hõ
petrus eſt aĩal: igitur petrus eſt homo aĩal. Et ꝓpter tertiũ nõ ſequit̃
petrus eſt homo & eſt mortuus: igitur petrus eſt homo mortuus.

De fallacia ſcd̃m quid ad ſimpliciter. Ca. xi. MAG.

Ecundũ inter fallacias extra dictionẽ eam diximus: quę fit: ſi Scd̃m qd
ſ arguitur a dicto ſcd̃m quid ad dictum ſimpliciter. Eſt autem ad ſimpl'r
dictũ ſcd̃m qd determinatio diminuẽs de ratione eiꝰ cui addit̃ dictũ ſ;m
DIS. Quot modis fit hęc deceptio? MAG. Multis modis ſcd̃m quid.
ꝙ determinatio diminuens varijs põt attribui: ut petrus eſt hõ mor/
tuus: igit̃ eſt hõ. Ethiops eſt albus ſcd̃m dentes: igit̃ ethiops eſt albꝰ
Diuitię nõ ſunt bonæ male utenti: igitur diuitię nõ ſunt bonæ.

De fallacia petitionis principij. Ca. xij. MAG.

I contingat in ſyllogiſmo principium petere fallacia fit quam Petitio
ſ tertio loco inter fallacias extra dictionẽ ęnumerauimus. Hoc principij
autem contingit quinquies. Primo cũ petitur definitũ in defi/
nitione. ut animal rationale currit: igitur homo currit. Secundo cum
petitur particulare in uniuerſali. ut nullus hõ currit: igit̃ petrus nõ cur
rit. Tertio cũ petitur uniuerſale in particularibus, ut petrus currit pla/

to currit:& ſic de alijs:igitur omnis homo currit. Quarto cū petitur coniunctū in diuiſis aut ecōtrario. ut medicina eſt diſciplina ſani:medicina ē diſciplina ęgri:igit̄ medicina eſt diſciplina ſani & ęgri. Quinto cū unū relatiuū petitur in alio. ut petr⁹ eſt pater platonis:quia plato eſt filius petri. Si igitur in dictis argumētationib⁹ antecedens ſit ęque ignotum:ut conſequēs ſit fallacia petitionis principij. Poſt quā ęnūerauimus fallaciam conſequentis.

De Fallacia conſequentis. Capitulum. xiij. MAG.

Primus modus

Fit autē fallacia conſeqūtis:cū credimus conſequentiā cōuerti:q nō cōuertit. Et hoc quidē trifarie accidit. Primo:cū arguit̄ a deſtructione antecedentis ad deſtructionē conſequētis. ut ſi homo eſt:aīal eſt:ſed hō nō eſt:igit̄ aīal nō eſt. Similit̄ cū arguit̄ ab inferiori ad ſuperi⁹ cū diſtributione ſupioris. ut oīs homo currit:igitur omne aīal currit. Omnis hō eſt rationalis:igitur oē aīal eſt rationale.

Secūdus

Scdo fit ab inſufficiēte inductione ſingularīū:ut petr⁹ eſt aīal:& econuerſo. Plato eſt aīal:& ecōuerſo. & ſic de alijs:igitur oīs homo eſt aīal & econuerſo. Ibi em̄ ſingularia huius quod ſequit̄: Omne aīal eſt homo nō ſunt ſufficienter inducta.

Tertius

Tertio fit cū arguit̄ a cōſteraccidentibus quę ſe aliquando conſequuntur & aliqn̄ non. ut hic eſt comptus igitur hic eſt adulter & econuerſo.

De Fallacia ſecundum non cauſam ut cauſam: Capitulum. decimumquartum. MAG.

DE fallacia ſcd̄m non cauſam ut cauſam diximus de poteſtate ſyllogiſmorum. Tranſeamus igitur ad ſequentem.

De Fallacia ſecundum plures interrogationes ut unam. Capitulum. xv. MAG.

Interrogatio plures.

Fallacia quę ſeqtur eſt q̄ fit ſcd̄m plures interrogationes ut unā. Eſt autē interrogatio plures in q̄ plura p̄dicantur de pluribus aut plura de uno:aut unū de pluribus. Ad quā ſi datur una reſponſio/cauſatur deceptio:ut ſi queritur. eſt ne hic & hic hō? demonſtrando petrum & aſinū. Si dicas eſt:igitur aſinus eſt homo. Si dicis nō:igitur petrus nō eſt homo. Reſpondendum eſt ergo: unus eſt homo:& alter nō. Similiter poteſt hoc fieri in plurali numero. ut ſunt ne hęc bona? demonſtrando unum bonum & aliud malum.

De Fallacia ignorantię elenchi. Ca. xvi. DIS.

Elenchus

Elenchus quid eſt? MAG. Eſt ſyllogiſmus contradictionis (id eſt cōcludens contradictoriā ꝓpoſitionis negatę a reſpondente) unius & eiuſdē:non noīs tm̄:nec rei tm̄:ſed nominis & rei ſimul:non ſynonimi:ſed eiuſdem:& ex his q̄ data ſunt de neceſſitate nō cōnumerato eo q̄d erat in principio:ad idē ſcd̄m idē:ſimiliter & in eodē tpe. In hac deffinitione q̄dam ponuntur ratione ſyllogiſmi. ut

particulę omnes p̄ter quattuor ultimę q̄ ponuntur ratione contradictionis; contra quas, ſi peccauerit argumentū, fit fallacia ignorantiæ elenchi. Vnde primo fit contra hanc particulā ad idē. ut duo ſunt duplum ad unum: & nō ſunt duplum ad tria: igitur duo ſunt duplum & non duplum. Secundo fit cōtra hāc particulā ſcd̄m idē. ut hoc eſt duplum illi ſcd̄m altitudinē & nō eſt duplum illi ſcd̄m longitudinē: igiť hoc eſt duplum & non duplum. Tertio fit contra illā particulā. ſimiliter. ut homo eſt ſpecies: nullus homo eſt ſpecies: igitur idē eſt ſpecies & nō ſpecies. Homo enī nō ſumitur ſilr̄iter ubiq;: qa in prima ſumitur ſimpliciter: in ſecunda pſonaliter. Quarto fit contra hāc particulam in eodē tp̄e: ut manus mea eſt clauſa in illo inſtanti: & non eſt clauſa in alio inſtanti: igitur manus mea eſt clauſa: & nō eſt clauſa. DIS. Videtur ꝙ hęc fallacia ſit eadē cum fallacia ſcd̄m quid ad ſimpliciter.

Primus modus

MAG. Non eſt eadem. Nam hic arguitur a duobus ſcd̄m quid ad unum ſimpliciter. Verūtamen omnes fallacię ad ignorantiam elenchi poſſunt reduci. Nam in fallacia ęquiuocationis & in fallacia ſcd̄m quid ad ſimpliciter: & amphibologię: ſimiliť & in alijs fallacijs in dictione: non ſunt dictiones: aut orationes eędem ſcd̄m nomen & rem In fallacia autem Accidentis non de neceſſitate ſequitur aliud. Similiter in fallacijs petitionis principij: non cauſę ut cauſę & conſequentis. In fallacia autem ſcd̄m plures interrogationes: non eſt unitas propoſitionis: quę tamen requiritur ad verum elenchum.

Oēs fallacię ad hāc reducūtur

De Solutione paralogiſmorꝝ. Ca. xvij. MAG.

Sed quia parū eſſet paralogiſmos poſſe conſtruere: niſi & conſtructos & ꝓpoſitos poſſemꝰ ęnodare. Ob id iamiā in fine huiꝰ de hoc pauca placuit adijcere. In primis autē ſciendum paralogiſmos ſiue fallacias duplices eſſe. Quidam em̄ peccāt in materia quia ſc; aſſumunt falſum & non ꝓbant: & non ſunt ꝓprie fallacię: & ſoluuntur per interemptionē unius: aut ambarū p̄miſſarum. Alij autem ſunt qui peccant in forma: quia ſc; nō debite diſponuntur in modo & figura: & hi ſi ſint fallacię in dictione ſoluuntur p diſtinctionē unius aut ambarū p̄miſſarū. Si vero ſint fallaciæ extra dictionē: pōt reſpōdens negare conſequentiā: & cauſam defectus oſtendere. Et poſſunt hęc oīa fieri dupliciter videlicet ſolutione recta: & ſolutione ad hominē. DIS. Quę diciť recta? MAG. Ea quę manifeſtat ſyllogiſmū falſum ſcd̄m oēm modū ſcd̄m quē falſus eſt. Quę aūt hoc nō facit: diciť ſolutio ad hoīem. Inter ſyllogiſmos autē facilioris ſolutionis ſunt qui peccāt in forma. Et dicuntur orationes acres. Peccātes autē in materia ſunt acriores. Et ſi p̄miſſę ſint valde ꝓbabiles ad inferēdū falſum dicūtur orationes acerrimę: & ad ſoluēdū difficiles. DI. Poteſt ne dari modus q̄ quis cauere poſſit ut de facili nō paralogiſet MAG. Poteſt. DIS. Quis? MAG. Cauendū eſt ne reſponde

Fallacię peccātes ī materia

peccātes in forma

Solutio recta.

Solutio ad hoīem

Cautelę reſpōdētis

Cautelæ opponentis.

te prẹſumas antequã argumentũ perfecte fuerit propoſitũ: & ſi co-garis citius reſpondere dicas. admitto hanc poſitionem cauſa argu-menti: aut dicas tranſeat. Et cũ te deceptũ videris: dicas te nõ in eo ſed alio accepiſſe ſenſu. Si vero tu alium decipere volueris: cela quantũ potes ppoſitum tuũ. Multa quẹras a reſpondẽte: & ſi quando male dixerit lauda. quãdoq; ad iram prouocabis: fingas te velle ab eo diſ-cere. Et nõ nunquã argumẽtationẽ ad aliam materiã in qua plus ab-undaueris transferre ſtudeas. Has decipiẽdi cautelas accipias: nõ ut aliquem decipias ſed intelligas quo ab alio te decipere conãte cauen-dum ſit. Sunt & alij ſyllogiſmi: videlicet Tentatiuus quo experimur de ſcientia reſpondẽtis. Item & Syllogiſmus Falſigraphus, qui pro-cedit ex principijs alicuius ſcientiẹ male intellectis. ut ſi quis arguat. lineam rectam curuæ ẹqualẽ. Hoc medio. Omnes lineẹ ductẹ a cen-tro ad circũferentiã ſunt ẹquales. Hoc em̃ principiũ nõ intelligitur niſi de lineis rectis: ſed qa pauca vis in his cõſtituit, ſilentio tranſimus.

Syllogiſmus Tentatiuus.

Tractatus Octauus de paſſionibus terminorum: quas parua logicalia dicunt. Ca. primũ.

MAG. P Artibus autẽ ppoſitionis quæ ſunt ſubiectum & p̃dicatũ varie accidunt paſſiões varietatẽ & falſitatem earundẽ: ſimiliter & argumẽtationũ cõſequẽtias variantes. Quã ob cauſam nõ ab re viſum eſt de his pauca iamiã in calce logices adiũgere. DIS. Optime facis, ſed dic quẹſo quẹ ſint hẹ paſſiões? MAG. Sũt Sup-poſitio. ampliatio. reſtrictio. appellatio. diſtributio & expoſitio. de q-bus logici multi diuerſa ſcripſerunt: e quibus pro epitomatis comple-mento perpauca ẹnumerabo ordine iam præmiſſo.

De Suppoſitione. Capitulum ſecundum.

ſuppoſitõ ſignificatio.

DIS. Q Vid eſt Suppoſitio? MAG. Eſt acceptio termini pro aliquo non tamẽ ut ſignificatio. Suppoſitio em̃ eſt paſſio termini ia; ad ſignificandũ impoſiti. Significatio autẽ eſt paſſio vocis per ſe conſideratẹ. DIS. Qui termini ſupponũt? MAG. Oẽs termi-ni kategorematici (id eſt per ſe ſignificatiui) ut hõ aſinus album ni-grũ &c. Adiectiua tamẽ ad hoc dicunt copulare: qm̃ accipiunt p ſig-nificato ſuo nõ ſimpliciter: ſed copulãdo ipſu; alteri: ſc; huic cui inhẹ-ret. Suppoſitionẽ prima diuiſiõe trifarie partimur. videlicet in Syno-dochicã. ut fer fontẽ (id eſt partẽ fontis) Anthonomaticã. ut pphe-ta dicit (id eſt Dauid) & Metaphoricã. ut Hieruſalẽ quẹ occidis pphe-tas &c. Et rurſus quẹlibet harũ duplex eſt ſcilicet diſcreta & cõmunis.

ſupooſitõ Synodochica. anthonomatica. metaphorica.

DIS. Diſcreta quẹ eſt? MAG. eſt acceptio termini ſingularis p aliquo. ut petrus ſcribit. DIS. Cõmunis quẹ eſt? MAG. eſt ac-ceptio termini uniuerſal' p aliquo. ut homo. Et hẹc rurſus duplex eſt ſcilicet Naturalis & Accidentalis. DIS. Naturalis quẹ eſt? MA. eſt acceptio termini pro omnibus his a quibus natus eſt participari.

diſcreta. cõmunis. naturalis.

ut cũ dico. homo eſt animal. homo accipit pro homĩbus pſentib⁹ p/teritis & futuris. DIS. Accidẽtalis quę eſt? MAG. Eſt acceptio termini pro his pro quibus exigit adiunctũ. ut homo albus. ibi accipitur homo tm̃ pro homĩbus albis. Et rurſus duplex eſt: ſcilicet ſimplex & perſonalis. DIS. Suppoſitio ſimplex quę eſt? MAG. eſt acceptio termini uniuerſalis pro natura uniuerſali. ut homo eſt ſpecies. ibi homo accipitur pro natura humana in cõmuni. Oĩs homo eſt animal. ibi anĩal ſupponit ſimpliciter: ſimiliter hominẽ. dicendo. oẽ animal pter hominẽ eſt irrationale. DIS. Perſonalis q̃ eſt? MA. Eſt acceptio termini cõmunis pro ſuis inferioribus. Et hęc rurſus duplex eſt ſcilicet determinata & confuſa. DIS. Determinata q̃ eſt? MAG. eſt acceptio termini cõmunis pro aliq̃ ſuppoſito. & tali ſuppoſitione ſupponit ſubiectũ propoſitionis indefinitę & particularis. ut homo eſt animal. quidam aſinus currit. DIS. Cõfuſa quę eſt? MAG. Eſt acceptio termini cõmunis pro omnibus ſuis inferioribus. Et hæc rurſus duplex eſt: confuſa ſcilicet diſtributiua & confuſa tantum. DIS. Confuſa diſtributiua quę eſt? MAG. eſt acceptio termini cõmunis pro omnibus ſuis inferioribus: & ſub eo valet deſcẽſus copulatiuus. ut omnis homo currit. Ibi homo ſupponit confuſe diſtributiue: & taliter deſcendit. igitur petrus currit & plato currit & de aliis. DIS. Confuſa tantũ quę eſt? MAG. Eſt acceptio termini cõmunis pro natura ut habet eſſe in ſuis ſuperioribus: non tamen valet deſcenſus copulatiuus. ut piper. dicendo hic & Romę venditur piper. & animal. dicendo. omnis homo eſt animal.

accidẽtal'

ſimplex

pſonalis

detẽmĩata

Confuſa

Diſtributiua

Confuſa tantum

De Suppoſitione relatiuorum. Ca. iii. MAG.

Abent tamẽ termini relatiui ſpecialẽ ſupponẽdi modũ ſ;m diuerſitatẽ earundẽ. nã quędã ſunt relatiua ſubſtantię & quędã relatiua accidentis. DIS. Relatiua ſubſtãtię q̃ ſunt? MA. quę referũt rem p modũ ſubſtantię (eſt em̃ relatiuũ ante latę rei recordatiuũ) & hęc ſunt duplicia. Quędã em̃ ſunt relatiua identitatis: q̃dã diuerſitatis. DIS. Relatiua ſubſtãtię identitatis q̃ ſunt? MAG. q̃ referũt eandẽ rẽ in nũero: ut petrus ſcribit & idē diſputat. Et hęc rurſus ſunt duplicia: vi; reciproca & nõ reciproca. Reciproca ſunt q̃ referunt rẽ agentẽ per modũ patiẽtis. ut petrus pcutit ſe. Et hęc relatiua ſupponũt pro eadẽ re in numero cũ ſuis antecedẽtib⁹. & loco eo℞ licet ponere antecedẽtia. Nõ reciproca aũt dicimus q̃ referũt eandẽ rẽ in numero: & pro eadẽ ſupponũt. ut petrus legit & idem loqtur. petrus currit & ille mouet. Patet igr̃ oĩa relatiua ſubſtãtię idẽtitatis ſupponere pro eadẽ re in numero cũ ſuis ãtecedentib⁹. Relatiuũ ṽo ſubſtantię diuerſitatis eſt q̃d refert eandẽ rem in nũero cũ ſuo ãtecedente: & ſupponit pro alia. ut petrus ſcribit & alius loqtur. DIS. Relatiuũ accidẽtis q̃d eſt? MAG. quod refert rẽ per modũ denominatio

Relatiua ſubſtãtię

Relatiuũ identitatis

Reciproca

nõ reciproca

diuerſitatis

tis: ut qualis eſt petrus talis eſt & plato. Et eſt duplex ſcilicet identita/
tis & diuerſitatis. Relatiuũ accidentis identitatis dicimus/ quod refert
eandem qualitatẽ vel quantitatẽ in ſpecie pro qua ſupponit. ut petr⁹
eſt albus & talis eſt plato. Petrus eſt bipedalis & tantus eſt plato. Re
latiuũ autẽ accidentis diuerſitatis: & ſi referat eandẽ quaalitatẽ vel quã
titatem in ſpecie: pro alia tamẽ in ſpecie ſupponit. ut Petrus eſt albus
& alterius modi eſt plato. Petrus eſt q̃titatis tripedalis: & alteri⁹ eſt
plato. Hacten⁹ de ſuppoſitõib⁹ terioꝝ Nũc de ampliatõe tractãdũ eſt

De Ampliationibus. Capitulũ quartũ. DIS.

ampliatõ Quid eſt ampliatio? MAG. eſt extẽſio termini a minore ſup/
poſitione ad maiorẽ. ut homo eſt. ibi homo ſtat tantum pro
p̃ſentibus. Sed dicendo homo fuit. homo ſtat pro p̃ſentibus
& p̃teritis. Non tamẽ intelligendũ eſt ꝙ terminus poſſit ampliari. ſut
ſtet pro pluribus q̃ȝ in ſuppoſitione naturali: quia (ut dictum eſt) in
tali ſtat ꝓ omnibus a quibus natus eſt participari. Vnde patet amplia
tionẽ eſſe minorẽ reſtrictionẽ: minus eñ reſtringitur terminus ꝑ ſe po
ampliatõ eſt minor reſtrictio. ſitus vel in naturali ſuppoſitõe q̃ȝ reſtringat in ꝓpoſitione qua ampli
ari dicit. Amplius ſciendũ: termĩos ſequẽtes ſcȝ poſterius prius poſ
ſibile impoſſibile cõtingens neceſſario. Similiter & ꝟbalia in bilis vel
bile. aut tiuus terminata: terminũ non ampliare ſed ꝑmittere ip̃m na/
turaliter ſtare. Quod qdem pluribꝰ firmari poſſet rationibus: quas
breuitatis cauſa libuit ſilentio tranſire.

De Reſtrictione Capitulum quintum DIS

Reſtrictio Quid eſt reſtrictio? MA. eſt coartatio termini a ſuppoſitiõe
maiore ad minorẽ. ut dicẽdo homo. homo ſupponit & ſtat ꝓ
omnibus hominib⁹. ſed dicẽdo homo eſt. homo ſtat tm̃ pro
p̃ntibus. Simil'r homo albus: ſtat tantũ ꝓ albis. Vnde q̃ncunq; ter/
minus ſtat ꝓ paucioribus q̃ȝ ſi ſtaret naturaliter dicitur reſtringi. Et fit
ꝑ nomen hoc ꝑ nomina: & (ut in plurimũ) adiectiua. Adiectiuũ enim reſtringit
ſubſtantiuũ ad ſtandũ ſecum in eodem genere: & pro his qbus ſigni
ficatũ adiectiui inhęret. Et hoc quidem verũ eſt: ſi adiectiuũ ponatur
cũ ſuo ſubſtãtiuo ex eadẽ parte ſubiecti aut p̃dicati. Nihil eñ poſitũ
a parte p̃dicati reſtrĩgere poteſt ſubiectũ: quo ad principale ſignifica/
tũ. ut dicẽdo homo eſt albus: homo reſtringit per albus nõ pro albis
ꝑ verbuȝ ꝑ partici: pium ſed pro maſculis. Fit ſimiliter reſtrictio per verba & participia: quoni/
am verbum aut participiũ pręſentis temporis reſtringit pro p̃ntibus
Sed participiũ vel verbum pręteriti temporis reſtringit terminũ ĩme
diate p̃cedentem & ſequentem pro p̃ſentibus & pręteritis. Participiũ
autem vel verbum futuri temporis reſtringit terminũ ĩmediate pręce
dentem & ſequentẽ pro pręſentibus vel futuris. Exempla ſunt homo
eſt aſinus: homo fuit aſinus homo erit aſinus. Item fit ſimiliter quan
ab uſu doq; reſtrictio ab uſu. ut nihil eſt in cantro: intelligitur nihil ſolidum:
licet ibi ſit aer &c. Sequitur de appellatione.

De Appellatione. Capitulum ſextum DIS

q Vid eſt appellatio? MAG. Eſt acceptio termini pro re ex/ iſtente. ut homo currit ibi homo appellat hominē exiſtentē. appellatio

Verba autē quæ ſignificant actus animi interiores termino ſequenti dant appellare formā & rationē. ut cognoſco venientē: id eſt cognoſco eū qui venit/ ſub ea ratione q̄a venit. verūtm̄ ſcripturæ ſacræ hūc abhorrent rigorē. unde Auguſtin⁹. Indignū vehemēter exiſtimo ut verba celeſtis oraculi reſtringā ſub regulis Donati. a fortiore per regulas inanes logicę quę ſimiliter a beato Hieronymo rejciūtur. 37. di. c. nō vobis. Et. c. omne dicitur: nō in dialectica placuit deo patri filio &. ſſ. regnū em̄ dei in ſimplicitate fidei eſt: nō in cōtentione ſer/ monis. de his dicit: qui omnem vim diſputationū ſuaꝝ in dialectica ponūt. Ea ꝓpter malui ad p̄ſens alioꝝ dicta de paſſionib⁹ huiuſmōi dialecticis: ſuccinctim ꝑcurrere q̄ꝫ vel de ꝓprio aliquid noui cudere: vel neotericorum profuſa cōmentaria imitari. beatus etiā Grogori⁹ libro. xxvi. moraliū ait. non debet intentio verbis deſeruire ſed ver/ ba intentioni. xxij. q. v. c. humane. Et idem doctor in ſ;mone quodā dicit. plerumq̄ꝫ dum proprietas verboꝝ attenditur/ ſenſus veritatis amittitur. Diuus quoq̄ꝫ Hieronymus ſup epi. ad Galatas. Euangeliū; inquit nō eſt in verbis ſcripturaꝝ ſed in ſenſu: nō in ſupficie ſed in medulla. nō in ſermonū folijs/ ſed in radice rationis. Sanctus quoq̄ꝫ Hilarius li. iiij. de trinitate. Intelligentia ait dictoꝝ ex cauſis eſt aſſumenda dicendi. quia nō ſermoni res ſed rei eſt ſermo ſubiectus. Talib⁹ fili chariſſime ſanctoꝝ ſentētijs obuiare poteris iſtis neotericis logicis q̄ phīam omnē naturalē & moralē poſtponētes/ priſcoꝝ patrū & ec/ cleſiaſticoꝝ doctorū grauiſſimas ſentētias autſulſe inuertere: aut pe/ nitus nō verentur negare ſi ipſas regulis ſuis dialecticis nequerint cōaptare. de q̄bus canōica ſanctio ait. nōne vobis videt̄ in vanitate ſenſus & obſcuritate mētis ingredi/ q diebus ac noctibus in dialectica arte torquet̄. xxxvij. di. c. nōne. & eadē di. ꝑ Vrbanū papā dicit̄. Omnē vim inuentoꝝ ſuoꝝ in dialectica diſputantes ponūt heretici: q̄ phōꝝ ſentētia definit̄ non aſtruēdi vim habere ſed ſtudiū deſtruēdi: ſ; non in dialectica placuit deo patri &c. ut ſupra. Reliqua tranſimus.

De Diſtributione. Capitulum ſeptimū. DIS.

q Vid eſt diſtributio? MAG. eſt mltiplicatio acceptionis ter/ mini cōmunis ꝑ ſuis inferiorib⁹ ꝑ ſignū diſtributiuū facta. Sig na aūt diſtributiua ſunt duplicia. vic; ſubē & accidētis. Subſtā/ tie ſunt q̄ diſtribuūt ꝓ rebus hn̄tib⁹ ſe ꝑ modū ſubē. & hec ſunt rurſus mltiplicia. q̄da; em̄ diſtribuūt ꝓ omnibus ꝑtibus ſubiectiuis. q̄da; ꝓ duob⁹ tm̄. q̄da; v̄o ꝓ ꝑtib⁹ integralib⁹. DIS. q̄ ſunt q̄ diſtribuūt ꝓ ꝑtib⁹ ſubiectiuis oībus? MA. ſunt omnis/ nullus/ q̄libet/ q̄dlibet/ quælibet/ nihil/ nemo & ſimilia. Simlr differt; aliud ab, non idem &c. diſtributio.

Et dicũtur hęc ſigna uniuerſalia: nõ quia ſignificent uniuerſale: ſed qm̃
uniuerſaliter ſignificãt: quia diſtribuũt terminũ ꝓ omnibꝫ ſuis inferio
ribus: & tñ differẽter: qa ſigna negatiua diſtribuũt terminũ mediate vł
ĩmediate ſequentẽ. ut nullus hõ eſt aſinus: ibi diſtribuiť hõ & aſinus
Sed affirmatiua tm̃ diſtribuũt terminũ immediate ſequentem. ut oĩs
homo eſt aĩal: ibi tm̃ diſtribuiť homo. Animaduertendũ tñ de hoc ſi/
om̃is qñ — gno omnis. Nam qñq; accipiť & collectiue & diſtributiue in nume/
exigat tria — ro ſcꝫ plurali. Exempla ſunt: omnes apľi dei ſunt duodecim. Ibi acci/
appellata — pitur collectiue: valet em̃ oẽs apľi ſimul collecti ſunt duodecim. Sed
dicendo. oẽs hoĩes currũt. ibi accipiť diſtributiue. DIS. Quid ſi tm̃
duo homines currerent: dicere ne liceret omnes homines currunt?
MAG. Si nõ eſſent plures hoĩes / dicere quidẽ licert: oẽs e ſicut dici
mus oĩs fęnix. oĩs ſol. Si autẽ plures ſint: etiã nõ currẽtes oẽs nõ dici
mus: ſed ambo vel uterq;: nec hoc te lateat. Nihil & nemo ĩcludere ter
minos ſui diſtributionis: ut nihil. i. nulla res nemo. i. nullus homo: vł
nullum ens quod eſt homo &c.. DIS. Quę ſunt ſigna diſtributi
Vter — ua duoꝝ? MAG. Vter & neuter: uterq;: neuterq;: neutraq;: utraq;
Neuter — utrumq;: hæc enĩ diſtribuũt ꝓ duobꝫ demõſtratis. ut neuter hoꝝ cur/
Negatio. — rit. DIS. Quid de negatione? MAG. Negatio principaliter ne/
gat: & ex conſequenti diſtribuit. quia ſcꝫ negat oĩa facit ſtare pro om
nibus negatiue.. DIS. Quę ſunt diſtributiua ꝓ partibus integra
Totus — libus? MAG. Hoc ſignũ totus quod quidẽ dupliciter accipitur: vi
delicet kategorematice: tunc valet totus. i. habens partes. ut totum
quod eſt in mũdo eſt in oculo meo. i. ens habens partes q̊d eſt in mũ
dꝫ &c. Alio modo accipitur ſynkategorematice.. & tunc valet totꝰ. i.
quęlibet pars. Includit enĩ terminũ ſuę diſtributionis ſcꝫ pars. unde
dicendo totꝰ petrus: ibi petrus nõ diſtribuiť: ſed pars. DIS. Quę
diſtributi — ſunt diſtributiua accidẽtis? MAG. Quę diſtribuunt ꝓ re habẽte ſe
ua accñtis — per modũ accidẽtis. Et ſunt duplicia. Quędã enĩ diſtribuũt ꝓ quali
tatibus: quędã vero ꝓ q̃titatibus. DIS. Quę diſtribuũt ꝓ q̃litati/
q̃lelibet — bus? MAG. Hoc ſignũ qualelibet: cuiꝰ particulare eſt aliq̃libet. va
let em̃ q̃lelibet. i. ens habẽs oẽm ſpẽm qualitatis. DIS. Quę ſunt
quantuſ/ — diſtributiua q̃titatis? MAG. Hæc quãtuſcũq; q̊d diſtribuit ꝓ q̃ti/
cunq; — tate cõtinua: & q̊tuſcũq; / quod diſtribuit ꝓ q̃titate diſcreta. Pręter hęc
totuſcũq; — eſt hoc ſignũ infinitũ. Quod qdẽ accipiť multipliciť. Primo negati
infinitũ — ue: ꝓ ente q̊d finiri nõ põt: qa nõ habet aptitudinẽ finiẽdi. ut vox eſt ĩ
infinitũ inuiſibilis: quia videri nõ põt. Scđo accipiť ꝓ eo q̊d nõdum
eſt ptranſitũ põt tñ petranſiri. ut ager nõdum dimenſus. Tertio acci/
pitur ꝓ illo cuius q̃titas ſemper creſcit p appoſitionem: ut numerus.
Quarto pro eo cuius quantitas nunq̃ deſinit diuiſione: ut linea vel
ſuperficies. Quinto accipitur pro eo cuius q̃titas ſemper creſcit ap/
poſitione: & nunq̃ deſinit diuiſione. ut tempus. Ex his tribus ulti/
mis modis poteſt accipi: aut ſimpliciter: aut quo ad nos. Et valet infi/

nitum id eſt quolibet plura. Hæc de diſtributionibus, iam ultimo p̃
curramus propoſitiones exponibiles.

De Exponibilibus. Capitulum octauum. DIS.

Vam propoſitionem exponibilem cenſes? MAG. Eã quę
q habet ſenſum obſcurum/propter aliquod ſynkategorema in ꝓpoſitio
ea poſitum. Synkategorematum vero huiuſcemodi quędam expõibil.
ſunt excluſiua, ut tantũ ſolum dumtaxat &c. Quædam exceptiua,
ut præter/præterq̃/niſi &c. Quædam reduplicatiua, ut in quantũ/eo
q̃/ſecundũ q̃/&c. Item ſunt: Incipit & deſinit infinitũ: comparatiui &
ſuperlatiui: differt: aliud ab: tot⁹ & qualelibet. &c. De quibus eodem
obſeruato ordine pauca in calce logices adijciemus.

De Excluſiuis. Capitulum nonum. MAG.

Xcluſiua in qua nulla ponitur negatio: exponitur per duas excluſiuæ
e exponentes: coniunctas per coniunctionẽ copluatiuam: qua affirmati.
rum prima eſt pręiacẽs propoſitionis exponibilis (id eſt pro
poſitio quæ remanet depoſito ſigno excluſiuo) Secunda eſt negati/
ua in qua negatur prædicatum ab omnibus alijs a ſubiecto. ut tantũ
homo currit, exponitur ſic homo currit: & nil aliud ab homine currit
Excluſiua autem in qua ponitur negatio: Siquidem negatio ponitur excluſiua
ante ſignum excluſiuum exponitur per unam diſiunctiuam de parti negatiua;
bus contradicẽtibus prioribus, ut Non tantũ homo currit, exponitur
ſic, nullus homo currit vel aliquid ab homine currit. Si autem nega/
tio ponatur poſt ſignũ: exponitur per duas ꝓpoſitiones coniunctas
per coniunctionẽ copulatiuã: quarũ prima eſt pręiacens negatiua.
Secunda eſt affirmatiua in qua prædicatũ affirmat̃ de quolibet alio
a ſubiecto. ut tantum accidens non eſt ſubſtantia, exponitur. Ac/
cidens nõ eſt ſubſtantia: & omne aliud ab accidẽte eſt ſubſtantia. Et
hæc vera ſunt/cum ꝓpoſitio excluſiua exponitur gratia alietatis. Nã
ſi in ea ponatur dictio importans numerũ: exponenda erit gratia plu
ralitatis: per omnia ut dictũ eſt, dempto q̃ in ſecunda exponente po
nitur plures vel eius condeclineũ, ut iſta Tantũ duodecim ſunt apo/
ſtoli dei: exponitur duodecim ſunt apoſtoli dei: & non plures quã
duodecim ſunt apoſtoli dei.

De Exceptiuis. Capitulum decimum. DIS.

Vomodo exponũtur exceptiuę? MAG. Exceptiua affir/ Exceptiua
q matiua exponitur copulatiue: p tres exponẽtes: quarũ prima
affirmat p̃dicatũ de ſubiecto ſumptũ cum aliud ab. Secunda
affirmat p̃dicatũ de termino excepto. Tertia negat p̃dicatũ de termi/
no excepto. ut hęc Omne animal pręter hominẽ eſt irrationale ſic ex
ponitur. Omne animal aliud ab homine eſt irrationale: & homo eſt
animal & homo nõ eſt irrationalis. Negatiua vero exponitur copula
tiue per tres exponentes: quarũ prima negat prędicatũ de ſubiecto

ſumpto cum aliud ab. Secunda affirmat ſubiectũ de termino excep/to. Tertia affirmat prędicatũ uniuerſaliter de termino excepto. ut hęc nullum animal pręter hominē eſt riſibile. Sic exponiť Nullũ animal aliud ab homine eſt riſibile: & homo eſt animal: & omnis homo eſt riſibilis. Cõtradictorię haꝝ exponuntur p̱ exponentes cõtradictorias Hoc tamē animaduertendũ/ſigna exceptiua nõ poſſe poni niſi in propoſitione uniuerſali in qua terminũ cõmunē ſuper quē īmediate ca/dunt/ſi impedita nõ fuerint faciũt ſupponere ſimpliciter. ut in dictis propoſitionibus: hominem ſupponit ſimpliciter.

De Reduplicatiuis. Capitulum. xi. DIS.

reduplicatiua.

q Vomodo exponuntur reduplicatiuę? MAG. Reduplica/tiua affirmatiua exponitur p̱ quattuor exponẽtes copulatiue quaꝝ prima affirmat p̄dicatum principale de ſubiecto. Secũda affirmat reduplicatũ de ſubiecto. Tertia affirmat prędicatũ principale de reduplicato. Quarta eſt una cauſalis in cuius ante ponitur dictio ſuper quã cadit reduplicatio: cũ aliquo tranſcendente: & in conſequente p̄dicatũ principale affirmať de relatiuo illius tranſcendentis. ut hæc. homo inquantũ rationalis eſt riſibilis ſic exponitur. homo eſt riſibilis & homo eſt rationalis: & omne rationale eſt riſibile & ſi ali/quid eſt rationale ipm̄ eſt riſibile. Negatiua autē exponitur p̱ quattuor exponẽtes copulatiue quaꝝ prima negat p̄dicatũ de ſubiecto. Secunda affirmat reduplicatũ de ſubiecto. Tertia negat uniuerſaliter prędicatũ de reduplicato. Quarta eſt una cauſalis in cuius ante ponitur reduplicatio cũ aliquo tranſcēdēte: & in cõſequente negatur p̄dicatũ de relatiuo illius tranſcendētis. ut iſta nullus homo inquantũ ratio/nalis eſt rudibilis. ſic exponitur. nullus homo eſt rudibilis: & omnis homo eſt rationalis & nullũ rationale eſt rudibile: & ſi aliquod rationale ipm̄ non eſt rudibile. Cõtradictorię haꝝ exponũtur p̱ exponentes cõtradicẽtes. uerũtamē hæc ſigna nõ ſemper accipiuntur redupli/catiue ſed quãdoq̧ ſpecificatiue. Accipiunť quidem reduplicatiue: qñ denotant illud ſuper quod cadunt eſſe p̄ciſam cauſam quare p̄dicatũ inſit ſubiecto. ut in exemplis dictis. Specificatiue vero accipiunť quãdo denotãt id ſuper quod cadunt nõ repugnare quin & ſub ea ratiõe p̄dicatum inſit ſubiecto. ut homo inquantũ albus currit. Modus aũt exponendi datus intelligitur cum ſignum accipitur reduplicatiue.

De Incipit & deſinit Capitulum. xij. DIS.

Incipit.

q Vomodo exponunť ꝓpoſitiões de deſinit & incipit? MAG Si incipit/ponatur cũ dictione ſignificãte rem cuius eſſe ſimul acquiritur: exponitur copulatiue p̱ duas exponẽtes: quaꝝ prima eſt affirmatiua de p̄ſenti/ſecũda negatiua de p̄terito. ut homo incipit eſſe. exponitur: hoc nunc eſt: & homo īmediate ante hoc non fuit. Si autem ponatur cum dictione ſignificante rem cuius eſſe ſucceſſiue

acquiritur: exponitur copulatiue per duas exponentes: quarum prima
eſt negatiua de præſenti: ſecunda affirmatiua de pterito: ut homo inci
pit eſſe albus. exponit: homo nunc non eſt albus: & homo imediate Deſinit
poſt hoc erit albus. Similiter ſi deſinit/ponatur cū dictione ſignifican
te rem cuius eſſe ſimul acquiritur. exponitur copulatiue: cuius prima
pars eſt affirmatiua de præſenti: ſecūda negatiua de futuro. ut homo
deſinit eſſe. exponitur. homo nunc eſt & homo imediate poſt hoc nō
erit. Si autem ponatur cum dictione ſignificante rem cuius eſſe ſucceſ
ſiue acquiritur: exponitur copulatiue per duas exponentes: quarum
prima eſt negatiua de præſenti: ſecūda affirmatiua de preterito. ut ho
mo deſinit eſſe albus. exponiur. homo nunc non eſt albus: & homo i
mediate ante hoc fuit albus. Contradictoriæ exponuntur per oppo
nentes contradicentes prioribus.

De Infinito. Capitulum. tredecimum. DIS.

q Vomodo exponuntur propoſitiones de Infinito? MAG
Infiniti acceptiones in ſuperioribus audiſti. Si igitur infinitū Infinitū
ſynkategorematice captum ponatur in propoſitione tunc ex
ponenda eſt copulatiue per duas exponētes: quarum prima affirmat p
dicatum de ſubiecto ſumpto ſub aliqua quantitate. & ſecunda negat
tale prædicatum ineſſe tali ſubiecto ſub determinata quātitate. ut iſta
infiniti homines currunt. exponitur. aliqui homines currūt & non tot
quin plures duobus vel tribus. & ſic de alijs. vel ſic. aliq homines cur
runt: & non quibuſlibet plures currunt. Si autē infinitū accipitur ka
tegorematice: tunc prima propoſitio affirmat quantitatē de ſubiecto
ſecunda negat terminū illius quantitatis. ut hæc linea eſt infinita. ex/
ponitur. linea eſt quanta: & linea non habet terminū ſuæ quantitatis
Et hoc corpus infinitum eſt album. exponitur. aliquod corpus quā
tum eſt album: & id corpus non habet terminū ſuæ quantitatis. Nec
te lateat infinitum ſynkategorematice ſumptum confundere termi/
num imediate ſequentem immobiliter: quia facit ipſum ſtare confuſe
tantum.

De Comparatiuis & Superlatiuis. Ca. xiiij. DIS

q Vomodo exponitur propoſitio in qua ponitur cōparatiuus? De cōpa
MAG. Si capiatur proprie & comparatiue/tunc exponitur ratiuo
copulatiue per tres exponētes: quarum prima affirmat poſitiuū
de re excedente: ſecunda affirmat eundē de re exceſſa: tertia affirmat
exceſſum de excedente cum aduerbio magis. ut petrus eſt fortior io/
anne. exponitur. petrus eſt fortis & ioānes eſt fortis: & petrus eſt ma
gis fortis quam ioānes: vel ioannes nō eſt adeo fortis ut petrus. Si autē
comparatiuus accipitur improprie. ut deus eſt ſanctior dyabolo ſic
exponit. deus eſt ſanctus & dyabolus nō eſt ſanctus. DIS, Quō

LIBRI SECVNDI FINIS.

De ſuperlatiuo.

exponitur propoſitio in qua ponitur ſuperlatiuus? MAG. Superlatiuus quandoq; accipitur comparatiue. ut ſanctiſſimus id eſt valde ſanctus. Quandoq; ſuꝑlatiue & improprie. cū ſcilicet res comparatę ſunt diuerſaꝝ naturaꝝ. ut leo eſt fortiſſimus lyncum. Quandoq; vero accipitur ꝓprie cum res compatę ſunt eiuſdē naturę & tunc ſi accipitur affirmatiue: exponitur ꝓpoſitio per tres exponentes copulatiue: quaꝝ prima affirmat poſitiuum de re excedente. Secunda affirmat eundem de re exceſſa. Tertia affirmat exceſſum de re excedente per reſpectū ad rem exceſſam uniuerſaliter captam. Si autē ſuꝑlatiu⁹ tenetur negatiue: tunc tertia exponens eſt negatiua. Exemplū primi Roſa eſt pulcherrimus florum exponitur. Roſa eſt pulchra: & omnis flos eſt pulcher: & roſa omni flore eſt pulchrior vel magis pulchra. Exemplū ſecundi. Subſtantia eſt genus generaliſſimū: exponit̄ ſubſtantia eſt generalis: & alia genera ſunt generalia: & nullum eſt generalius ſubſtantia (poſſunt tamē eſſe ęque generalia) &c. Cōtradictorię exponuntur diſiunctiue ꝑ exponentes cōtradicētes. Habet autem ſuperlatiuus proprie acceptus vim diſtribuēdi terminū uniuerſalem ſignificantem rem exceſſam.

De Differt/aliud ab. Capitulum. xv. DIS.

Quomodo exponitur ꝓpoſitio de differt/aliud ab/ non idem &c? MAG. Affirmatiua exponit̄ copulatiue ꝑ tres exponentes: quaꝝ prima affirmat eſt de eo quod differt. Secunda affirmat eſt de eo a quo differt. Tertia negat illa de ſeinuicem. ut aſin⁹ differt ab homine exponitur aſinus eſt: & homo eſt: & aſinus nō eſt homo. Negatiua exponitur diſiunctiue per exponentes cōtradicentes ut aſinus non differt ab homine exponitur. aſinus nō eſt vel homo non eſt vel aſinus eſt homo. Et ſciendum terminū cōmunem immediate ſequentē prædicta ſigna confundi diſtributiue. Nec ſigna ꝑticularia hanc diſtributionē impediunt. ut aſinus differt ab aliquo homine. valet ab omni homine differt aſinus. De toto qualelibet: & aliįs dictum eſt in ſuperioribus. Iam logices finem attigimus. Nunc ꝓ complemento triuiį Rhetoricam luſtrabimus.

TYPVS IN RHETORICAM

Libri Tertij tractatus Primus De partibus Orationis.

i Am deo auſpice & grammatices & logices principia non modo ſuccinctim/ verūetiā miro fęcunditatis ordine explanaſti: quibꝫ animi cōcept⁹: nō barbaris ſed latinis potius orationibꝫ exprimere earundēq; ꝟitates ac falſitates/ multifarijs ratiocinationibus dilucidare poſſum argutiſſime. Attamē in hoc ipſo deficere mihi videre videor: ꝙ nondū eas: eo ingenio exornandas pernoſco: quo rerū/ de quibus ſermo eſt: conditio expoſtulat. MAG. Sane dicis. Nam hoc alterius negocij: & ad eam liberalem ſcientiā attinet: quā Rhetoricam in principio noſtrę diſcèptationis diximus.

Quid Rhethorica: a q̊ primo tradita. quid Rhetor quid Rhetoris officium: & quot genera cauſarum Capitulum primum. DISCIPVLVS.

rhetorica — q Vid eſt Rhetorica? MAG. eſt benedicēdi ſciētia in ciuilibus queſtionibus: ad pſuadendū iuſta & bona: in rerum pſonarꝫ q; negocij cauſa ῥησις rheſis em̄ gręce/ latine locutionem ſonat. Hęc autē ſciētia & ornate. & expedite loq dat: un̄ & agrecis ῥητορεία a noſtris autē Rhetorica dicta eſt: hinc ῥήτωρ: id eſt rhetor huius ſciētię gnarus. DIS. Quis igitur rhetor primus aut hui⁹ artis inuentor fuit? MAG. hui⁹ certitudinē nondū accepi: Sed hoc manifeſtū: ipam a Demoſthene grecorꝫ oratore: & a Marco Tullio Cicerone latinę eloquētię principe miro ingenio excultā: nec ab aliquo unq; viro docto neglectā: ob innumeros ex ea pullulantes fructus: de cuius laude verba fundere/ altius ingeniū: & tractatum requireret maiorē. DIS. Prętermiſſis igitur his. Quid rhetor. & quod officium eius dilucida.

Rhetor — MAG. Rhetor quē & oratorē dicere poſſumus. Eſt vir bonus dicendi arte peritus. Officiū eius eſt de his rebus poſſe apposite dicere: quæ in ciuilibus quæſtionibus ſecundum mores & inſtituta patrię cōprobant. Hę autē ſunt an turpe aliquid: an laudabile utile vel honeſtū: ęquū vł iniquū ſit. Ex quib⁹ rebus tria cauſarꝫ gn̄a naſcunt.

gn̄a cauſarum. 3 — DI. Quæ? MA. Primū Demōſtratiuū/ p q̊d orator audienti delectationē preponit. Secundū eſt iudiciale in quo orator ſeuitiam/ aut clementiā iudicis pquirit. Tertiū eſt deliberatiuū in quo orator ſpem/ aut reformidationē liberātis p̄tendit. In quib⁹ & circa quę maxime oratorē obſeruare oportebit: ut pœmiet apte: narret aperte: pugnet acriter: colligat fortiter: ornet excelſe: pnūciet lucide: teneat fixe Poſtremo doceat: delectet: atq; afficiat. In his em̄ oratoriū mun⁹ explet. pmiſſa igit eanū rerū diſtributiōe: ad p̄cepta cauſarꝫ cōia pgam⁹.

De oratione Demonſtratiua: & a quibus locis con

ſtituenda ſit. Capitulum ſecūndum. DIS.

Ratio igitur Demonſtratiua quibus conſtituit? MAG. De monſtratiōis genus: quod ad laudandos claros viros: & improbos vituperādos/ſuſcipitur: & in quo magis ꝙ ceteris in virtutū vitiorūve cognitione oratio verſatur: cōſumitur in narrādis exponendiſq; factis & rebus geſtis bonis aut malis. Ea autem tribus verſantur generibus hoc eſt externis/animi/& corporis. DIS. Bona externa quæ ſunt? MAG. Sunt genus: gloria: & amicitię: quibus fortunæ & facultates annumerant. DIS. Bona corporis quæ ſunt? MAG. Sunt vires: agilitas: valitudo: pulchritudo &c. Non enim omnino felix eſt qui ſpecie turpiſſimus eſt; & ſine prole. His in oratione cōſtitutis: veniendū eſt ad bona animi. DIS. Quę ſunt? MAG. Sūt virtutes morales. ut prudentia: fortitudo: iuſticia: temperantia liberalitas. & cetere. Item bonę artes cū philoſophię ptibus. Maximopere autē aduertendū circa hęc. quoniā teſte beato Gregorio. Sepe vitia pro virtutibus ſe ingerūt: & virtutes ſe eſſe mentiunt. ut Audacia ꝓ fortitudine/prodigalitas pro liberalitate: & ſuperſtitio pro religione. De his aūt in moralib⁹ latius diſſerendū. Nec omnino negligendū quemadmodū quiſq; generatus: quēadmodū educatus quēadmodū inſtitutus: moratuſq; fuerit: quib⁹ uſus amicis: & ſi qd magnū cui & in credibile acciderit/maxime ſi illud diuinitus accidere potuerit videri. Tum quod quiſq; ſenſerit: dixerit: geſſerit. hęc em̄ ad ea quę virtutū ꝑpoſita ſunt genera: accōmodabunt. Neq; vero mors eorū quoꝝ vita laudabitur ſilentio ꝑteriri debebit. Si modo quid erit animaduertendū. aut in ipō genere mortis; aut in ipſis rebus quę poſt mortē cōſequunt. Et hęc iam expoſita bona confirmari & confutari poterunt: ſi fortunę quoq; commoda pro affectu mentis in laudem vel ignominiam trahentur.

Genus demōſtratiuum.

Bona externa

Corporis

Animi

De Oratione deliberatiua: & a quibus locis conſtituenda. Capitulum tertium. DIS.

Ratio deliberatiua quibus abſumit? MAG. Genus deliberationis/aut cōſultatiōis ad utilitatē tendit/ad quā oīa referri debent in conſilio dando. Illa aūt primo ſunt ſuaſori & diſſuaſori notanda: quid fieri poſſit: & qd neceſſe ſit aut non neceſſe Nā ſi quid effici nō poteſt/deliberatio tollit: ꝗuis utile ſit. Cū aūt quærit qd fieri poſſit: videndū eſt etiā ꝙ facile poſſit Nā ꝑ difficilia pinde ſepe habenda ſunt ac ſi effici nō poſſint. Et cū de neceſſitate attendem⁹: etiā ſi quid neceſſariū nō videbitur: videndū tamē erit ꝙ ſit illud magnum. Quod em̄ pmagnū eſt pro neceſſario ſepe habet. Vtendū rurſus in cōſultatiōe an tuto etiā ſit illud aggredi. vis em̄ doluſq;: ſimultat. es nobis animaduertenda ſunt; quibus aduerſus conſilia noſtra facile aliqñ obuiari pōt Et rurſus quia hoc genus ad utilitatē tendit quę in

Genus deliberatū.

diſcernendis bonis maliſq; verſantur ea diſtinguenda ſunt. DIS. Quomodo? MAG. Nam bonoꝝ/quędam neceſſaria ſunt: ut vita: libertas coniuges: germani parentes. Quędā nō neceſſaria: tn̄ cō/moditati cōiuncta ſunt: ut opes: copię: clientelæ. Quędam honeſtati coniuncta ſunt: ꝓ quibus optimus quiſq; contendit. ut gloria honor nobilitas &c. In his igitur rebus: cum bona ſint facile intellectu eſt quę eoꝝ contraria. Et ab his pſuaſionis loca & argumēta formanda ſunt Et diſſuaſionis ab eoꝝ maxime contrarijs ęlicienda. Et qm̄ non ad veritatem: ſed etiā ad opiniones eoꝝ qui audiunt accōmodanda eſt oratio: hoc primum intelligamus: hominū eſſe duo genera. Alterum in/doctum & agreſte quod antefert utilitatem honeſtati. Alterum ex/politum: quod rebus omnibus dignitatē anteponit: & honeſtatē utilitati. Itaq; huic laus: honor: gloria: fides: iuſticia: omniſq; virtus. Alteri quęſtus: ęmolumentum: fructus voluptas laudanda eſt. Et poſt hac de efficiendi ratione dicamus: quibus & contra quos: aut quo loco aut quibus facultatibus/armoꝝ/ſociorum/pecunię/earūq; rerū quę ad rem pficiendam ptinent uti poſſumus: pquirendum eſt. Vterq; autem ſuaſor & diſſuaſor ad augendum exempla habeāt aut recē/tiora: q̄ notiora ſūt: aut vetera: quę plus auctoritatis habēt. Maximeq; in hoc genere prodeſt: ut poſſit utilia & neceſſaria honeſtis: vel hęc illis anteferre ad cōmouendos animos. Principia autē in his dicēdis generibus breuia eſſe debebūt. Et in hoc genere a natura rei auditoriſq; perſona aut a re ipſa narrationem trahemus.

Bona neceſſaria — nō neceſſaria. — honeſtati cōiuncta — Hoīm genus duplex

De Oratione iudiciali: & a quibus locis conſtituenda. Capitulum quartum.

DIS. Ratio iudicialis quibus integratur? MAG. Hoc gen' inter oīa difficillimū eſt: quoniā iuris ſcientiā/& humanaꝝ rerū experi/entiā magnitudine ſua complectitur: contractuſq; quos accu/ſator & reus late diffuſeq; narrant confirmāt: confutant atq; conclu/dunt continet. Accuſator autē eum ſeruabit ordinē: ut ſingula argu/menta quaſi haſta collata in manu vehementer ꝓponat: concludat acriter: confirmet tabulis/decretis & teſtimonijs: & iratum efficiat iudicem. Reo autē omnia ſecus facienda. Sumenda eṁ ſunt princi/pia ad beniuolentiā conciliandam: narrationes autē amputandę quę lędunt. Firmamenta ad fidem poſita aut per ſe diluenda aut obſcurā/da: aut digreſſionibus obruenda: per orationes autem ad miſericordiam conferendę. De his autē circa confirmationē & concluſionē diffuſius tractabimus. Nunc ad orationis partes pergamus.

Genus iudiciale — Actor — Reus

De partibus orationis in genere. Capitulū. v.

DIS. Rationis partes quę & quot ſunt? MAG. Orationis partes quibus ſupradictę res complectuntur: quinq; ſunt. Inuentio Diſpoſitio: Elocutiō: Pronūciatio & Memoria. Quaꝝ primę

Orationis partes quinq;

tres arte & preceptione percipiuntur. Poſtreme due partim a natura
contribute: partim exercitatione & aſſiduo uſu comparari poſſunt.

De Inuentione & eiuſdem partibus. Ca.vi. DIS.

Vid eſt Inuentio? MAG. Eſt verborum & rerum apta ne Inuentio
q gociis excogitatio. Et habet has partes. Exordium narratio/ partes in/
nem: diuiſionē: conformationē: confutationē: concluſionem. uētiones
De quibus per ordinem differendum: & primo de Exordio.

De Exordio. Capitulum. vij. DIS.

Xordiū quid dicis? MAG. Quo clara vel ſubrepens beni Exordiū
e uolentie captatio ſumitur. Primū principio: ſcdm autē inſinua
tione perficimus. Hor autē diuerſitas ſcdm quattuor genera In dubio
ſumit. aut em̄ in dubio cauſa noſtra poſita eſt turpi honeſtoq; mixta turpi ho/
exordiamur ab ea parte q̄ honeſtatē cōtinet. Et in ea principio utemur neſto mi/
quo beniuolentia animus auditoris p̄parandus eſt/ ne turpitudinis xta
pars obeſſe poſſit. Aut in honeſta. ut ſi de funere religione: pietate & In hone/
ſimilibus dicendū ſit: & in ea laude principiū extollendū aperte ꝓcedē ſto
dum eſt. In turpi. ut cū res honeſta oppugnatur: aut turpis defendit: In turpi
in ea inſinuatione utemur. Aut in humili. ut ſi de aliqua vili cauſa agi in humili
tur & in ea qm̄ res parua agitur attentum auditorē requirimus: am/
plificando exordium exemplis ſimilium cauſarū. DIS. Vnde autē
beniuolentia captanda eſt? MAG. a perſona noſtra: auditoris: vel beneuolē
aduerſarij & a re ipſa. ut ſi rē digna laude ꝓſequimur & merita digni/ tia captat
tates: aut virtutis genera perſone iudicis: aut noſtre cōmemoramus
Horū autē contraria in aduerſariū retorquemus. Vt autē attēte audia ut attenti
mur: a rebus ipſis ordiendum eſt: ut quales & quante ſint de quibus audiāur.
nobis ſermo eſt: oſtendamus. In hoc etiam auditores dociles reddi/ dociles
mus. Hec autem moderanda ſunt: ut nec aſſentatores nec iactatores auditores
videamur. aſſentatores quidē ſi ſupra modum auditor laudes ſequi/ reddimꝰ
mur. Iactatores autē ſi minus modeſte: vel nos: vel rem dicendā lau
dabimus. Omnino etiā cauendum eſt: ne verbis ꝓlixioribus aut ma
xime ſententiar apparatu in exordio utamur. Hec em̄ oratorē callidū
oſtētant: & fidē minuunt. attamē nōnunq̄ exordiis abſtinemꝰ. ut cū
adeo honeſta eſt cauſa ut exordio nō ſit opus. ut cū de religione di
cendum eſt. aut cū agit apud aliquos in cauſa: in qua ſepius dictum
eſt. Attentio tn̄ & beniuolentia auditoris comparanda eſt.

De narratione & diuiſione. Capitulum. viij. MAG.

Xordio narrationē ſubiicimus. qua breuiter: aperte: & veriſimi
e liter cauſa exponitur. Breuiter quidē ne fruſtra tempus teratur.
Aperte ne auditoris animus incertꝰ ab audiendo diſtrahat. ve
riſimiliter autē. ut fidem faciat. Primū tunc ſeruabimus: Si a neceſſa/
riis incipimus: ſummatim dicimꝰ & tranſitionibus ſupſedemus. Secū
dum: ſi geſtum ut geſtum exponimus: ordinē ſeruamus: & breuitatē

ſequimur. Tertium autē: ſi in narrando opinionē mores: & naturam
aduertimus. Et hęc quidē per verba ꝓpria: nō ſordida: nec nimis ex
quiſita: ſed pura & familiora: nō ſępius repetita: aut diffuſa narranda
Diuiſio ſunt. Narratione p̄miſſa ſtatim ſequitur partitio ſiue diuiſio q̃ conue/
nientius tribus dumtaxat partibus abſumitur. ne ſi in plures audito/
res tedio afficiat: aut ſi in pauciores eoꝝ mentes confundat.

De confirmatione: confutatione: & conſtitutio/ ne. Capitulum. nonum. MAG.

h Vic confirmationē & confutationem ſubiungere neceſſe eſt:
ut ſingulę partitionis noſtrę partes ꝓpria roborentur confir/
confirma matione: & aduerſarioꝝ infirment cōfutatione. Confirmabi/
tio. mus autē narrationes noſtras: & aduerſarioꝝ confutabimus: prout
conſtitutio cauſę expoſcit. Autem coniectura: aūt iure: aūt legibus
cōſtitutio cauſam ꝓbamus vel defendimus: aut confutabim⁹. Vnde conſtitu/
coiectura tionū quędā coniecturalis: q̃dam iuridicialis: q̃dam vero legalis dicit
lis. DIS. Coniecturalis quibus partibꝫ abſumitur? MAG. Signo:
Signo. Argumento: Probabili: Conſecutione: Collatione: & Approbatione.
argumen Signo quidē ꝓbamus q̊d a loco/tpe/ſpacio/ſpe ꝓficiendi & ſpe celan
to di accipimus. Argumento cum tpa conſideram⁹: p̄teritum ſcꝫ pn̄s &
Probabili futurum. Probabili q̊d a cauſa/via/natione/patria ętate ęducatione
Conſecu/ & ſtudio ſumit. Conſecutione: q̃ in ſignis nocētis: & innocētis inquiri
tione tur. hæc ſunt pallor/rubor/tremor & inconſtantia. Collatione cum ſo
collatione li potuiſſe facere ꝓbabim⁹: & rationes alias fugiſſe. Approbatione au
approba tē in teſtium/q̃ſtionum/rumoꝝ & argumētoꝝ adductione. Hęc ōra
tione. infirmātur: ſi demonſtrabimus nullā rem eſſe q̃ ſuſpitionibus crimina
ri non poſſit: & rumores facile vulgus confingere & cominiſci ſolitum
teſtibus Teſtibꝫ autē turpitudinē/q̃ſtum/metum/fauorē/ſpem/ſimultatēq;
q̃ſtionibꝫ obijciemus. Queſtionibus autē nullā fidē debere dicemus: ꝙ credi
bilia nō dixerit: & ingenij cōmenticia conſtāter nō ꝓnunciauerit: neq;
tormentis fidem adhibendum dicemus. Et ꝙ ideo tortus dixerit: ꝙ
cōſtitutio finem doloribus faceret. DIS. Iuridicialis cōſtitutio quibus parti
iuridicial bus abſoluitur? MA. Duobus. Abſoluta & abſumptiua. ut iuridici
abſoluta aliter & abſolute defendimus vel accuſamus: cū cauſam noſtrā ꝓba
abſūpta mus natura/lege/cōſuetudine/pacto/ęquo & bono. ſed iuridicialiter
& abſumptiue cauſam noſtrā tutabimur cū p̱ externū aliq̊d & quod
cauſę noſtrę alienū eſt nos defendimus. Et fit aut p̱ tranſlationē: com
conceſſio parationē: cōceſſionē: & remotionē criminis. Per cōceſſionē q̄dem cū
purgatione vel dep̄catione nobis ignoſci poſtulamus. Vnde purga
purgatio tio neceſſitate: fortuna vel imprudentia haud cōſulto factū eſſe arguit.
dep̄catio Deprecatio vero licet conſulto factū conſtat ꝓ priſtinis tn̄ beneficijs
virtute aut nobilitate ſibi ignoſci poſtulat. DIS. Quomodo com/
compatio paratione? MAG. Querendo utrum ſatius fuerit agere id quod

reus fœciſſe dicetur: facilius aut conducibilius? an ſibi illius rei vindi/
candi poteſtas fuerit? & an iudicare debuerint? DIS. Q uomodo
remotione? MA. Q uerendo: is/ne in quē cauſa confertur: quantū ipſe reus demonſtrari potuerit? Hoc autē fit in conſideratione homi/ — Remotio
nis & rerum. DIS. Q uomodo tranſlatione? MAG. In ad/ — tranſlatio
uerſarium crimen obiectum transferendo. Confutabimus autem di/ — cōfutatio
cta cum nec fortuna/ nec neceſſitate factum aliquid demonſtramus.
Q ui autem animi motu ſe fugiſſe dicent: animi vitio nō impruden/
tia deliquiſſe dicētur. DIS. Conſtitutio legalis quibus partibus ab — cōſtitutio
ſumitur? MAG. Conſtitutio legalis qua ex legum interpretatione — legalis
defendimus & accuſamus: ſex partibus completur. Aut enim contra
rijs legibus contendimus: dum noſtra extollimus & aduerſa repro/
bamus. Hęc fit cum una lex vetat & altera iubet. Aut ſcripto & voce
dum ſcriptoris mens cum ſcripto diſſidet. Ambiguo/ cum noſtra iu/
ſta & aduerſa iniuſta oſtēdemus. Ratiocinatione cum propria lex nō
reperitur & ſimili utemur. Cum em̄ de eadem re nihil ſcriptū eſt ratio/
ne pronunciandum ducimus. Definitione autem: ut ſi factum: furtū
an ſacrilegium &c. appellandum ſit: & ita pro nobis: & contra aduer
ſarios definitiones demonſtramus.

De Argumentatione. Capitulum. x. MAG

a T circa cōformationes noſtras argumētis utimur. DI. Vn — argumē/
de ſumit argumētū? MAG. A ſigno ꝓbabili: & neceſſario. — tū a ſigno
DIS. Probabile q̊d dicis? MA. Q uod fere fieri ſolet: aut — probabili
in opinione multoꝝ eſt: aut q̊d habet ſil'itudinē quandā veri & falſi. — probabile
Similitudo autē contrarijs: & a paribꝫ maxime ſpectat. Contrarijs — Sil'itudo
ut nō cōuenit ignoſci his qui prudenter nos ledūt: ſicut nō habere gra — a cōtrarijs
tiā his q neceſſario nobis ꝓſunt. Ex paribus: ut ita homo eſt indoctꝰ: — Ex paribꝫ
ut equus indomitus. Nam hic nō habenis: nec ille rationi obtempare
vult. Omne autē ſignū ꝓbabile/ credibile/ aut comparabile. Credibile — Signum
eſt quod ſola opinione auditoris comprobat. ut nemo eſt qui non li — credibile
beros ſuos incolumes eſſe velit. Et fit triplici iudicato: ſc; religioſo: cō
muni: & approbato. Religioſum autē dico q̊d iurati legibus iudica/ — religioſū
runt. Cōmune quod omnes ſequunt & ꝓbant. ut maioribus aſſurgē — cōmune
dum eſſe. Approbatū: q̊d cū dubiū eſſet & quale habere oporteret ho — approba
mines ſua conſtituerūt auctoritate. DIS. Comparabile quod eſt? — tum
MAG. Q uod rebus diuerſis ſimilē aliquā rationē imagine: colla/
tione: vel exemplo: cōtinet. imago autē corpoꝝ/ aut naturarū ſimili/ — Imago
tudinē demonſtrat. Collatio rem cum rei ſimilitudine confert. Exem — Collatio
plum vero rem auctoritate: aut caſu alicuius hoīs vel negocij firmat — Exemplū
vel infirmat. DIS. Argumentū a neceſſario quō ſumit? MAG. — Argumē
Per complexionem: enumeratione: & concluſionem. Eſt autē com — tum a ne
plexio in qua utrum conceſſeris: ſemper aliud reprēhēditur. ut ſi im — ceſſario.

ænumera probus eſt cur uteris? Si probus: cur accuſas? Aenumeratio eſt in q̄
tio & con pluribus expoſitis: & cęteris infirmatis: una relinquit̄ q̄ neceſſario cō
cluſio firmatur. Concluſio autē ex neceſſaria conſecutiōe cōficit̄. ut vos hoc
me fœciſſe dicitis: ego tunc trans mare fui. relinqtur ergo ut nō mo/
do non fœcerim: ſed nec idem facere potuerim. Ex his itaq; locis & ſi
milibus omnis argumētatio per ratiocinationē ęlicienda eſt. DIS
Ratioci Quid eſt Ratiocinatio? MAG. Eſt oratio ex ipſa re aliquid pro/
natio habile ęliciens. Eā quintupartitā inuenies ſcilicet Expoſitione: expo/
ſitionis concluſione: ratione: rationis cōfirmatione: exornatiōe & cō
plexione. DIS. Expoſitio (id eſt propoſitio quā maiorē dicimus)
Expoſitio quid eſt? MAG. eſt oratio qua ſumatim oſtendimus quod ſumā/
tim probare voluerimus. DIS. Exornatio quid eſt? MAG. Eſt
exornatiō oratio qua utimur rei honeſtandę vel locupletandę cauſa. In ea ſum
opere cauendū eſt ne quod ab aliquo fit ab omnibus fieri dicamus
aut quod raro fit nunq̄ fieri onſtēdamus. DIS. Ratio (quę minor
Ratio dicitur) quid eſt? MAG. eſt cauſa q̄ dęmonſtrat verū eſſe quod in
ratiōis cō tendimus. Rationis autē confirmatio eſt quę multis argumētis cor/
firmatio. roborat breuiter expoſitā rationē. verū ſi expoſitio pſpicua eſt: ratione
& rationis cōprobatione ſupſedemus. ut ſi ſumopere ſapientia appe
tenda eſt: maxime ſtulticia vitanda eſt. DIS. Complexio (q̄ con/
Cōplexio cluſio dicitur) quid eſt? MAG. Quę breuiter cōcludit ex dictis ita c
ſentiendū ut propoſitum eſt. Sunt autē hę cōcluſiones nō totius ora
tionis / ſed partium eius. ſcilicet aut exordij: narrationis: argumenta/
tionis: concluſionis & epilogi.

De Concluſione. Capitulū undecimū. MAG

Ingulis itaq; ad orationē requiſitis: concluſione terminanda eſt
Cōcluſio. ſ oratio. Cōcluſio enim exitus & determinatio totius orationis
eſt: & cōplectitur breuiter ratiōes per totā orationē tractatas:
ſimiliter id q̊d ab oratore quęritur: & ex p̄miſſis rationibus infertur
Hęc autē aut amplificatiōe / aut ęnumeratiōe aut cōqueſtione perfi/
citur. DIS. Quando amplificatione cōcludimus? MAG. Cum
Amplifi/ per cohortationē auditoris animū ad indignationē concitāus. quod
catiōe cō quidē tredecim locis complecti poterit. maxime autē in genere Iudi
cludimus ciali. Primus ab auctoritate ſumit̄. Cū oſtendimus quātę curę ea res
dijs īmortalibus fuerit. aut ex ſortibus / oraculis / vaticinijs / reſpon/
ſis / oſtentis / prodigijs &c. Aut maioribus noſtris ſapientiſſimis: ſena
tui. & maxime quomodo de his rebus in lege ſancitū eſt. Secundus
ad quos ptineat: quæue bona attingit / cōmemorat. Tertius. Si om/
nibus idem concedatur: multos eiuſdē audaciæ futuros exēplo ape
riat. Quartus demōſtrat ſi huic remiſſu3 ſit / multos alacriores ad ma
leficia futuros: quos expectatio iudicij remoratur. Quintus. cæteras
res conſilio etiā ubi acciderint corrigi poſſe; hoc niſi p̄uideatur ne acci

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

dat/fruſtra auxilia implorari oſtendit. Sextus. voluntario facinori haud veniã contribuendam/imprudentię vero nõnunq̃ concedendã cõmemorat. Septimus. maleficiũ rerũ/crudele: tyrãnicum: vi & manu geſtũ: ab æquo & iure alienum oſtẽdit. Octauus. nõ vulgare eſſe maleficiũ ſed ſingulare/ĩmaniſſimũ: a barbaris & beſtijs remotiſſimũ perpetratũ in amicos: maiores natu: mortuos. Itẽ in eos q neq; alienum ledere/neq; ſe defendere potuerũt manifeſtat. Nonus. cõparatione hoc atrocius demonſtrat. Decimus. quæ ante rẽ & in negocio acta ſunt. queq; conſequi ſoleant: acriter & criminoſe exponit. Vndecimus. Iniuriæ contumeliã iunctã oſtendit. Duodecimus eſt quo auditores ut iniurias ſuas ad res noſtras referãt oramus. Tredecimus eſt quo ea quę nobis acciderint etiã inimicis noſtris indigna videri.

DIS. Hæc ppulchra ſimul atq; iucũda videntᷣ. Sed qñ ęnumeratione cõcludemus dicas? MAG. cũ in ordine colligimus qbus de rebus verba fęcerimus a confirmatiõe initiũ ſumẽtes. Fit autẽ ut artificij ſuſpitionẽ/tediũ & ſatietatẽ effugere: & memoriã reficere videamur. DIS. Conqſtiõe autẽ qñ in cũcluſione utẽur? MA. Cũ auditoris animũ ad miſericordiã mouemus. Hoc autẽ multipliciter fieri poteſt. Primo. ſi quibus in bonis fuerimus & qbus in malis nunc ſimus/oſtẽdimus. Secũdo. quę nobis incõmoda futura ſunt: niſi cauſam obtinuerimus ęnumeramus. Tertio. carptim unũquodq; deploramus incõmodũ. Quarto. pręter ſpem in miſerijs nos dęmonſtrabimus eſſe. Quinto. pręter merita nos in luctus poſitos aperiemus. Sexto. nos ſub eorũ poteſtate quorũ miſericordiã captabimus ſubijciemus. Septimo. inopia: infirmitas: & ſolitudo dęmonſtratᷣ. Octauo. nos parentũ ſolitudine/aut reipublicę cauſa: nõ noſtra calamitate dolere dicimus. Nono. liberorũ aut parentũ aut ſepeliẽdi corporis ſui fit cõmendatio. Decimo. diſiunctio eius cũ quo libentiſſime vixerimus: deploratur. Vndecimo. q ab his quibus minime cõuenit male tractamur: ędocemus. Duodecimo. miſericordiã noſtrã qua in alios uſi ſumus oſtendemus. Tredecimo. contra fatũ & nos diu in malis fuiſſe conq̃rimur. Decimoq̃rto. animũ noſtrũ fortẽ & patientẽ incõmodorum futurum oſtendemus. Commiſerationẽ autem breuẽ eſſe neceſſe eſt. Nihil enim lachryma citius areſcit.

Enumeratione

Conquæſtione.

De Diſpoſitione. Capi. duodecimũ. MAG.

Ebus itaq; ad orationẽ ptinẽtibus ut pmittitᷣ inuentis: eas rite collocare operepreciũ eſt. Hoc aũt ſcda pte orationis quã diſpoſitionẽ diximus complet. DIS. Diſpoſitio igitᷣ eſt oratõis pars q̃ inuẽta in certa loca digerit atq; locat. MAG. Sane definis. ea aũt duplex ẽ. altera em̃ ab arte pficiſcitᷣ: altera aũt ad tpꝰ accomodatᷣ. Ea q̃ ab arte pfecta eſt: partiũ oratiõis & argumtatiõis ordinẽ ſeruat ſe ab arte ge exordij: & ſingula quęq; membra ex pceptione collocat. Quęvero

Diſpoſitio duplex.

ad tempus accõmodata eſt:a narratione:vel firma aliqua argumẽta tione principium orationis conſtituit. Vnde ſi cauſa noſtra magnã videturhabere difficultatẽ: ut nemo animo principiũ audire poſſit:a narratiõe incipiendũ eſt. Si vero narratio parũ ꝓbabilis eſt ab aliqua firma argumẽtatiõe exordiamur. non nunq̃ vero a litterarꝫ aliquarꝫ recitatione incipiemus. His autem cõmutationibus uti non oportet niſi cauſa aut res poſtulet.

3 De Elocutione. Capitulum tredecimũ. MAG.

h Actenus inuentiõis & diſpoſitiõis ptes tractauim⁹: nũc ordo ꝑmiſſorꝫ expoſtulat: ut reliquas oratiõis partes ꝑcurramus: quarꝫ prima Elocutio eſt. DIS. qd eſt Elocutio? MAG.

Elocutio. tertia ora/tionis ps.

Quæ inuẽta atq; diſpoſita venuſte exornat. Huius triplex eſt forma ſcilicet Grauis quæ ꝓ materię & pſonarꝫ qualitate cõplectitur verba rara: & ſentẽtias auctoritatib⁹ innixas. graui etiã & magna cõſtructi 2 one utitur. Mediocris autẽ humiliora: nõ tamẽ infima inſerit. Attenua 3 ta vero uſq; ad purum atq; q̃tidianũ ſermonẽ deſcẽdit: ornatũ tamẽ: non autẽ exquiſitũ: habet & ſentẽtias ęruditas: non tamẽ raras. vitia his ꝓxima vitanda ſunt. Hęc autẽ fugere poterimus: ſi ad orationis ęlegantiã: compoſitionẽ: atq; dignitatem reſpexerimus.

Gr medi atten

De Elegantia. Capitulũ decimumquartũ. DIS

Elegãtia. Latinitas.

e Legantiã quã dicis? MAG. Eamq̃ unũquodq; pure & lati/ne effert. Hęc in latinitatẽ & explanatiõnẽ diſtributa eſt. Lati/nitas autẽ ſermone: ꝓlatione & ſcriptura purã & congruã ſer/uat ſtructurã Barbariſmũ & ſoleociſmũ vitat. Eſt autẽ ſoleociſmus: cũ verbũ ſequens ſupiori non accõmodat. Barbariſmus vero cũ ver ba vitioſa ꝓferuntur. DIS. Explanatiõem quã intelligis? MAG Quæ verbis uſitatis & ꝓpriis apertã & dilucidã reddit orationẽ. Sũt aũt verba uſitata (ne erres) ea quæ quotidiana & trita doctoris conſue tudine noſcuntur. Propria vero ea ſunt quæ illi⁹ rei verba ſunt/aut eſſe poſſunt de qua loquimur.

Soleociſ. Barbariſ/mus

expla tio

De Compoſitione litterarꝫ ſyllabarꝫ & dictionũ Capitulum decimumquintum. DIS.

Cõpoſitiõ Oratiõis.

q Vid eſt oratiõis cõpoſitio? MAG. eſt lepida dictionũ com plexio: q̃ hiatu & traiectiõe ꝑtes ęlocutionis ęq̃liter diſtinctas ordine & iunctura ꝑpolitas facit. Hãc ſeruamus: ſi in cunctis ſęueritatẽ concinnitatẽq; tenemus. Quod qdem facile fieri poteſt: ſi litteras: ſyllabas: dictiões & orationes cõſiderabim⁹. Litteras inquã ſi dictionẽ alterã a vocali incipientẽ in quã præcedẽs terminata eſt ęuitabimus: Etiã & ſonora ſi multotiẽs repetita/diſſona eſt. Syllabas/ ſi ſimilibus cõcurrẽtib⁹ a ſe incipientib⁹ aut terminatis: aut altera ab ea in qua prior terminata fuerit originẽ trahente: nõ utimur. ſimiliter vitio datur breues ſyllabas continuare quã plures. ſimiliter & longas

ꝑ litteras. ꝑ ſillabas

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

Dictiones autē. Cū ſimiliter cōcurrentes/& ſibi obuiātes ęuitamus: ꝑ dictiōs
& ſuauibus/ſonoris: ęlectis/aptis/cōmodis/ ꝓprijs/cōcinnis: nō ni
mis prolixis/ſuſpenſis: ſed ſplendentibus & ſignificatiuis: quæ legen
tium/audientiūue aures atq; animos mulcere poſſint: utimur.

De Compoſitione partium orationis. Capitulum ſedecimum. MAGISTER

N orationū vero cōpoſitione plura cōſideranda erunt pręcep
i ta: quæ ab oratoribus ſummo ſtudio obſeruata dinoſcuntur.
E quibus (quoniā multa ſunt) perpauca hic pandam: Et ſit
hoc primum. Appoſitum in principio: ſuppoſitum in medio: & ver/ ꝑ oratōes
bum in fine ornatiſſime ponitur. ut Carthaginē/ Scipio Aphricanus ꝓpoſitiōis
2 deleuit. Secundū. Prepoſitiones perpulchre inter adiectiuū & ſubſtā 21. ꝓcepta
tiuum interijciuntur. Similiter relatiuū cum ſuo verbo per modū pa
renthelis. ut Ornatiſſimo in loco laudanda eſt (quæ a paucis colitur)
3 parſimonia. Tertiū. ſimiliter genitiuus ornate interponitur. ut Con/
4 ſtantes militū animi. Quartum. Adiectiuū venuſte pręcedit ſubſtā/
tiuum. ut optima virtus: & obliquus ſuum rectorem. ut locorū lon/
ginquitas. Attamē adiectiuum a ſubſtantiuo non nimiū ęlongetur.
5 Quintū. Negatiua dictio apte in calce orationis ponitur. ut Pręſtan/
6 tiorē te vidi neminē. Sextum. Ornatiſſime ꝓ gerundijs: gerundiuis
utimur nominibus. ut gerendoꝝ bellorū gratia gerendi bella veni:
& non gratia gerendi bella veni. Septimū. Prępoſitio perlepide poſi/ 7
tiuo additur: ſi exaugere velimus nomina. ut perbeati: perpulchra.
Sic ſuplatiuis multo: facile: longe & q̃ aduerbia ꝓponimus. ut longe
doctiſſimꝰ. egit q̃ maximas gratias q; etiā poſitiuis. ut q̃ docti. ſimi
liter perq̃. ut perq̃ doctus es. Sic & cōparatiuis mł'to & longe ornate
ꝓponuntur. ut longe doctior: multo ſapientior. Multū: paucū: mo/
dicum: paululū: tantum quantū: poſitiuo adiungēda ſunt. ut Multū
doctus. Nō autē multo doctꝰ. Octauū Cū duo pariter ſe habuerint: 8
utriq; tū dictionē/aut & cōunctionē ꝓponimꝰ. ut petrꝰ tū doctrina tū
virtute clarus eſt. vel petrus & doctrina & virtute clarus eſt. Si vero
duo ſe nō ęqualiter/ſed unū minus aliud maius ſit: minus in primo
loco ponimꝰ & ei cū ꝓponimus: maius vero poſteriꝰ locandū & ei
tū dictio ꝓponenda eſt. ut amo petrū cū ob doctrinā eius tū ob virtu
9 tem. Nonū. Ornate adiectiuū in ſubſtātiuū neutri gn̄is: & ſubſtātiuū
in gtīm mutat̄. ut Multū laudis. i. multa laus. ſic & hęc aduerbia loca
mus. ut parū laudis. i. parua laus: ſatis viriū. i. ſufficiētes vires. Deci/ 10
mū. Vltima ſupina ornate ꝓ gerundijs actī caſus ponunt̄. ut difficile
creditu. i. ad credēdū. Vndecimū. Lepide aduerbiū ſuplatiui gradꝰ po 11
ſitiuo addit̄ atq; eūdē ſuplatīe teneri facit. ut maxīe memorabile faci
nꝰ. i. mēoratiſſimū facinꝰ. Sic admodū & in primis poſitiuis adiūcta
vi ferme eādē retinēt. ut admodū mēorabile facinꝰ. in primis raꝝ gn̄s

12 hominũ &c. Duodecimũ. Comparatiuꝰ pulchre ꝓ poſitiuo ponit̃. ut
Ioannes in me inuehiiur vehementius .i. vehementer. Multi etiã com
paratiui aut ſuꝑlatiui orationi ſplendorẽ afferunt. ut neq; ſtudioſiorẽ
operã: neq; vigilantiorẽ curã in alio facile inuenies &c. Tredecimum 13
Subiunctiuus ꝓ indicatiuo non inornate ponitur. ut velim ꝓ volo.
14 Decimũquartum. Hæc dictio perq; ſplendide poſitiuis addit̃. ut perq;
15 doctus phũs. Decimũquintũ. Frequentatiua verba ꝓ primitiuis non
inconuenienter poni ſolent. ut coniecto ꝓ conijcio. Sedecimũ. Dictio 16
aduerſatiua q̃q; indicatiuo iuncta orationẽ multũ exornat. ut q̃q;
te ante hac diligebã: nunc tñ ob ſingularẽ virtutẽ vehemẽter admiror
17 Decimũſeptimũ. Non ſolum/nõ modo/apte locantur ſi verũetiam:
ſed etiam: verum: quoq; ſequantur. ut non modo doctus es verũetiã
honeſtus. Similiter tam & q̃ ſibi reſpondent. ut tam chara mihi pa/
18 tria eſt: q̃ tibi vita iocunda. Decimumoctauũ. Oratio infinitiua por
nate ꝓ indicatiua vel etiã ſubiunctiua ponitur. ut volo te ad me ſcribe
re: id eſt volo ut ad me ſcribas. ſcio te legere: & non: ſcio ꝙ tu leges.
Nam ꝙ & ut orationem incultam reddunt. Futurum infinitiui verbi
paſſiui ornate ponitur ꝓ pſ̃enti eiuſdem. ut lectum iri ꝓ legi. Decimũ 19
nonum. Prepoſitio quæ nomini adiungitur pulchrius verbo additur
ut adeo te/ornatius dicitur/q̃ eo ad te. Vigeſimũ. Perinde ornatiſſi/ 20
me poſtulat poſt ſe ac vel atq;: vel acſi: & valet totum idem quod tã/
q̃. ut Cherea perinde ac foret eunuchus. Camillus perinde atq; om/
nium ſapientiſſimus. Sic & tantiſper ornate dum poſt ſe recipit. ut tã/
tiſper meum dici te volo dum quod te dignũ eſt/facias. Similiter atq;
pro q̃ lepide ponitur. ut aliter feci atq; tu intelligis. Vigeſimũprimũ 21
peruenuſtã orationẽ reddit ſi inter gerundijs accuſatiui caſus ꝑponat̃
& verbum indicatiui imperfecti temporis ſequatur. ut inter cœnandũ
loquebar hec. Et gerundia in do: cũ vel ſine ꝑpoſitione ornate ponũ
tur. ut in audiendo promptus: conſulendo peritus. Vigeſimumſecũ 22
dum. Non illepede negatio poſitiuo adiungitur ad contrarij poſiti/
ui ſignificationẽ deſignandam: ut haud improbus: id eſt ꝓbus. Vi/ 23
geſimumtertium. Ablatiui abſoluti peruenuſtam reddunt orationem
maxime dum tempus ſignificare voluerimus. ut Octauiano regnan
te pax fuit. Scipione conſule pœni deuicti ſunt &c. Vigeſimũquartũ 24
Pronomina poſſeſſiua ornate ſequunt̃ genitiui. ut mea cauſa fit & ali
25 orum. Vigeſimumquintũ. Ornatiſſime imparatiuis ſubiunctiua ver/
ba iunguntur. ut Cura ut vir ſis. Labora ut excellas. Vigeſimũſextũ 26
Dum patriam/aut genus alicuius deſignare placuerit nomen gen/
tile: aut patrium effingimus. ut Athenienſis ſum: & non de Athenis.
Græcus ſum: nõ de græcia. Vigeſimumſeptimũ: peruenuſte dictio ea 27
dem repetitur. ut etiam atq; etiam: iterum atq; iterum &c. Vigeſimũ 28
octauum. Dictio negatiua ornatiſſime in fine ponitur ſimiliter ſuper/
latiuus. ut doctiorẽ te vidi neminem. de ſuperlatiuo. ut ceterorum te

iudico prudentiſſimum. Vigeſimumnonum. Peruenuſte participia 29
accuſatiui & ablatiui caſus loco infinitiuorum ſuorum ponuntur, ut
inuentum tibi curabo: & adductum Pamphilum. Priuſq; incipias cō
ſulto &c. Item Infinitiuus pro præterito imperfecto poni reperitur ut
mordere pro mordebam. Trigeſimum. Præpoſitio poſtponitur ſuo 30
caſui, ut veſtro ab ouili. præponitur etiā genitiuo, ut de Ciceronis ęlo
quentia. Item. Is ea id: ſemper antecedere debent. ut is quem admi/
ror doctus eſt &c. Hęc & plura alia ſunt compoſitionis pcepta: quę ſin
gula proſequi: longiorem requirerēt tractatum. Hęc in præſenti ſuffi
ciant. Ad dignitatem ſtilum vertamus.

De Dignitate orationis & verborum exorna- tionibus. Capitulum. xvij.

DIS.

q Vid dicis orationis dignitatem? MAG. Illud quod oratio — *Dignitas Orationis*
nem ornatam: & verboꝵ & ſententiarū decore diſtinctā reddit
Primum itaq; libeat de verboꝵ exornationibus differere. qua
rum prima eſt: quæ in verbi iteratione cōſiſtit ea in octo partes diſtri
buta eſt. Prima eſt repetitio/ quæ verbum in principio poſitum iterat
ut quis helenam rapuit? quis igne ferroq; Troiam deleuit? Alexan/
der profecto qui paris dicitur. Secunda Conuerſio quæ verbū in fine — *Conuerſione*
locatum repetit. ut Italiam Hanibal armis vicit: īgenio vicit: dolo vi
cit. Tertia Complexio quæ principio & fine verbum iterat. ut Quis — *Comple/xione*
Carthaginem deleuit? populus romanus. Quis Numantiam ęuer
tit? popolus romanus &c. Quarta Traductio quæ eandem dictio/ — *Traductione*
nem vage collocat. ut Qui nihil habet in vita iucundius vita: is cum
virtute vitam nō poteſt ducere. Quinta conduplicatio: quæ eſt uni — *Condu/plicatione*
us/ aut plurium iteratio: cum ratione amplificationis. ut virtutem Sci
pionis: virtutem & huius urbis gloriam cōmemorat. Sexta Com/ — *Commutatione*
mutatio. ut cum duę diuerſę ſententiæ ita efferuntur: ut a priori poſte
rior contraria priori proficiſcatur. ut eſſe oportet: ut viuas: non viue
re ut edas. Septima. quæ non ante ad conſequens verbum deſcen/ — *Gradatione*
dit: q; ad ſuperius reuerſum eſt. ut Si hoſtibus quodlibet licet: &
quod licet poſſunt: & quod poſſunt audent: & quod audent faciunt
nihil laudis aut glorię noſtris ciuibus relictum eſt. Octaua. Subie/ — *Subiectione.*
ctio. ut cum quid aduerſum nos: aduerſarioſq; noſtros dici poteſt
quęrimus: & quod dici oportet ſic ſubijcimus. ut eum ne tu homi/
nem eſſe putas? qui ſi homo eſſet nunq; ſic hominis vitā inſectaretur.

De alijs verborum exornationibus quibus non ea- dem verba ſed verborum vis effertur: Capitu- lum decimumoctauum.

MAG.

p Reter dictas alię ſunt verborū exornationes: quibus non ver/
ba: ſed verborum vis effertur: & verbum pro verbo ponitur.

Agnomi natio DIS. Quæ ſunt? MAG. Septem ſunt. Quarum prima: agno/
minatio dicitur. quę diſſimilibus verbis ſimilia verba accommodat.
Interprę/tatio ut diligere oportet quē velis diligere. Secunda interprętatio/ quę ite
rat: ſed non verbum reintegrat. ut Męnia radicitus deiecit: muros ſo/
Noīatio lo ęquauit: parietes huius urbis funditus ęuertit. Tertia Nominatio
Quę minus idoneo verbo nominat/ id cuius nominis non recorda/
ꝓnoīatio tur. ut Mugire: hinnire: vagire. Quarta. Pronominatio/ quę cogno/
mine quodam extraneo dicit: quod ſuo nomine appellare non licet.
denoīatio ut Si quis graccos aphricani nepotes nominet. Quinta. Denomina
tio quę a rebus propinquis & finitimis trahit orationis originem qua
poteſt intelligi res non ſuo nomine appellata. ut pro libero vinum:
Abuſio pro cerere frugem. Sexta. Abuſio quę pro certo & ꝓpinquo ſimili uti
Trāſlatio tur. ut pro orare/ obſecrare/ ſupplicare. Septima. Tranſlatio: cum
verbum tranſfertur ad rem ex alia re; quod ſimilitudine recte vide
bitur poſſe fieri. ut urbem ſubito extinxit. quotidianis nuptijs de/
lectatur.

De Exornationibus verborum ſimplicioribus Capitulum decimumnonum. MAG.

ſ Vnt præterea alię verborum exornationes magis ſimplices:
& ſine ſententiarum admixtione. DIS. Et has ęnumera?
MAG. Prima. Articulus eſt qui ſingula verba ceſa oratione
Articulus diſtinguit. ut Armis/ cruore/ cadaueribus: & luctu omnia complen/
ſimiliter cadens tur. Secunda. Similiter cadens: quę ſimilibus caſibus orationem diſſi
milium interpoſitione exornat. ut virtutem iugiter explorantem: &
Similiter aſſiduis curis extollentem laudas. Tertia. Similiter deſinens quæ ver
deſinens borum exitus ſimiles diſſimili medio habet. ut viuis glorioſe: delin/
Correctio quis ambitioſe. Quarta. Correctio quæ tollit quod dictum eſt: & ꝓ
eo quod magis idoneum videtur reponit. ut niſi hæc feciſſet: immo ex
diſtinctio cogitaſſet: nullam ſuſpitionem incidiſſet. Quinta. Diſtinctio quæ di
uerſa diuerſo verbo concludit. ut populus romanus Numantiam de
cōiunctio leuit. Carthaginem ęuertit: Corinthū diſiecit. Sexta. Coniunctio quæ
interpoſitione verbi ſuperiores partes complectitur & inferiores. ut for
adiūctio mę dignitas: & morbo defloreſcit: & vetuſtate. Septima. Adiunctio
quæ aut principio: aut fine verbum collocat. ut defloreſcit formę digni
diſſolutio tas: aut morbo: aut vetuſtate. Octaua. Diſſolutio quæ coniunctioni/
bus verborum e medio ſublatis/ ſeparatis partibus effertur. ut clamo
Circūitio ribus: ululatibus: ædes reſonabant. Nona. Circūitio quæ rem ſimpli
cem aſſumptam circūſcribit elocutione. ut Scipionis virtus carthagi
Trangreſſio. nis opes perfregit. Decima. Tranſgreſſio quæ verborum ordinem
perturbat. ut inſtabilis in iſtis plurimum forma valuit: & fœciſſe tu/
ſuplatio um meo pro animo. Vndecima. Superlatio quæ augendi minuen/
diue cauſa ſuperat veritatem. ut Sermo melle dulcior. Duodecima

Intellectio cum res tota de parua parte/aut de toto pars cognoſcitur Intellectō
ut Num illæ te tibiæ nuptiales a ſcelere arcebant? & oſtentas mihi di/
uitias tuas: cū annulum tantū oſtentas. Tredecima. Permutatio quæ Permuta/
aliud verbis: aliud ſententia dẹmonſtrat. ut lupus eſt in fabula. tio

De reliquis verborum exornationibus ſententijs ad/mixtis. Capitulum. viceſimum.

DIS. Vnt ne aliẹ verborū exornationes? MAG. Sunt. DIS.
ſ Q ue? MAG. Prima eſt Ratiocinatio: cū ipſi a nobis ratio Ratiocina
nem expoſcimus. ut In re militari & medica itidem res ſe ha/ tio
bet. Q uo enim dux & medicus antiquior/eo melior creditur: uſu em̄
& conſuetudine qui victoriam & ſalutem parere conſueuerunt: opti/
me norunt. Secunda. Sententia: quæ quid ſit vel eſſe oporteat in vita Sētentia
expoſitione ſola/vel ratione & probatione oſtendit. ut Domat om/
nia virtus. Tertio. Contrarium: quæ alterum ex contrarijs facile con/ Cōtrariū
firmat. ut Q ui non ſuis hoſtibus quomodo alienis conſulet? Q uar
ta Membrum: qua res breuiter abſoluitur/ ſine ſententię profectione: Membrū
dum alio membro oratiōis excipiatur. ut Tuis dolor/alienis ludibrio
tibiipſi dedecori eras. Q uinta Complexio quę periodus & continua Cōplexio
tio appellatur. & hęc Sententię: Contrario; & Concluſioni tantum cō
uenit. Sexta. Compar: quæ membra habet pari ſaltem quantitate ſyl Compar
labarum. ut Audacia Alexandro gloriam cōparauit. Sapientia Pla/
toni laudem vendicauit. Septima Exclamatio: quæ rerum atq; perſo Exclama
narū cōmemoratione facienſ in ſignificatione doloris prorumpit/ut
Si parietes noſtri loq poſſent: vel reddere viuas voces: patres noſtros
intueremur: diceret urbem p̄clarā nos opp̄ſſam & ſubiectā reddidiſſe
Octaua Contentio quæ cōtrarijs ſententijs oratione cōficit. ut Virt⁹ Cōtentio
& litterarꝶ ſtudia difficiles aditus/exitus vero facilimos afferūt. No
na. Occupatio: cū dicimus nos p̄terire aut nō ſcire id q̊d maxime dici Occupa/
mus. Et hac quidē utemur: cū res plana fieri nō poteſt: vel ad nos nō tio.
pertinet: vel dum longā rem effugere volumus. ut Non dicā te urbis
noſtrę hoſtem: oēs bonos inſectari: & q̊d ad te nō attinet pręteribo: tē
plum te religionis & urbis huius caput ęuertiſſe. Decima Permiſſio q̄ p̱miſſio
eſt cum dicendo aliquā rem toti alicuius voluntati condonare vide/
mur. ut Cum pręter animā nihil mibi relictū ſit: vos ea uti libet uta/
mini. Vndecima Dubitatio: cum quęrere videtur orator q̄d poti⁹ aut dubitatio
potiſſimū dicat: ut Q uē te moribus tuis appellem/neſcio. Duodeci/
ma Definitio: quę ꝓprias alicuius complectitur poteſtates: ut ira eſt definitio
motus animi ad exercēda peccata. Tredecima. Tranſitio: q̄ cū breui/ tranſitio
ter oſtendit quid dictū ſit: paucis etiā q̊d ſequitur demonſtrat. ut Meā
in Cęſarē fidem cognoſcitis: nunc eius in me perfidiam accipite. Deci
maquarta. Expeditio: que rationibus pluribus ęnumeratis: quib⁹ ali expeditio
qua res fieri vel non fieri potuerit; cęteræ tolluntur & una relinquitur.

ut Sic nec ab uxore/quæ amore & pietate præpedita erat:nec a nepo
te/qui in bello interfect⁹:domi a crudeliſſimo liberto mors illata eſt.
Præciſio. Decimaquinta:cum ſcilicet dictis aliquibus/quod conceptum eſt in
animo audientiũ relinquitur. ut tu hæc audes dicere:quæ nuper alie
nę domui non auſim dicere. Et tantum de verborum exornationi/
bus. Ad ſententiarum colores nos conuertamus.

De Sententiarũ coloribus. Capitulũ. xxi. DIS

Vi aũt quot ſunt Sententiarum colores? MAG. mnlti. Pri/
Diſtribu. q mus eſt Diſtributio: cũ res & perſonę & negocia certa diſpar/
tio. tiuntur. ut quibus rei publicæ honor curæ eſt: præmia virtuti/
Licentia. pęnas ſceleribus rependite. Secundus Licentia:cum apud eos quos
vereri debemus aliquid audacius proferimus. ut Quod omnibus
ludibrio eſtis: non ab re cenſeo ęquiſſimi patres. cęterũ ne quẽ tum
offendimus ſtatim ſubiungimus Hic ſapientiam veſtram inquiro.
dimĩutio Tertius diminutio: cũ aliquid ineſſe nobis naturæ/fortunæ vel indu
ſtrię ratione leuamus. ut Cũ ſumma vigilantia fortunę cõmoda ani/
miq; bona a parentibus mihi & natura condonata: conſequi & tueri
ſtuduerim mediocriter/ ex his ne nimium dixerim/ conſecutus ſum.
deſcriptio Quartus Deſcriptio quæ rerũ conſequentiũ pſpicua & lucida cum
grauitate continet expoſitionẽ. ut Ni iſtũ Iudices capitis reum dam/
nabitis: ut fera truculenta vos ciues ut timeo vaſtabit: quare iudices
Diuiſio ſaluti omnium: & honori noſtro conſulite. Quintus eſt Diuiſio:
quæ rem ſemouens ab re utrãq; abſoluit ſubiecta ratiõe. ut Duę ſunt
res quæ poſſunt homines ad turpe compendium cõmouere: inopia
aut auaritia: Te auarum in fraterna diuiſione cognoramus inopem
freqñtatõ atq; egentẽ nunc videmus. Sextus Frequẽtatio: cũ res in tota cauſa
diſperſę in unum locũ coguntur: quo grauior acrior & criminoſior
oratio ſit. ut Hũc iudices liberare cupitis: improbus enim petulans/
expoſitio impius/ſuperbus & intolerabil' eſt. Septimus Expoſitio: cũ in eodẽ
loco manemus & aliud & aliud dicere videmur: eandem tamen rem
aut de eadem re cõmemorando pnunciando vel tractando dicimus:
pro eadem re propoſitionẽ/rationẽ/cõprobationẽ/contrarium/ſimi
cõmora/ le ac concluſionẽ afferentes. Octauus Cõmoratio: cum in eodẽ loco
tio. firmiſſimo quo tota res continetur ĩmoramur diutius: & in eundem
locum redimus ſępius. & eo uti maxime conuenit: quoniã boni ora
Similitu/ toris propriũ eſt. Nonus Similitudo: quæ traducit ad rem quãpiam
do. aliquid ex re diſpari ſimile. ut hirundines æſtiuo tempore pręſto ſũt
frigore pulſę redeũt: ita falſi amici ſereno tempore fortunę aduenũt
exemplũ & cum hyemẽ infortunij viderint omnes recedunt. Decimus. Exem
plum: & eſt alicuius facti vel dicti cum certi auctoris nomine propo
ſitio. Et eiſdem modis quibus ſimilitudo ſumitur. Vndecimus Ima/
Imago. go: & eſt formæ cum forma quadam ſimilitudine collatio laudis vel

uituperationis cauſa facta. ut ibat in prelīū corpore tauri validiſſimi:
& impetu leonis. Itē. Tanq̄ fera urſa & īmanis draco ſerpit per forꝝ
Duodecimus Effictio: cuꝫ facies corporis verbis deſcribit. ut ærecta Effictio
fronte/ludibundis oculis/aduncis naribus/ſparſo ore geſtit. Trede
cimus. Notatio. Cū alicuius natura certis deſcribit ſignis. ut cū glori
oſi cuiuſdā militis iactātia cōmemorat. Decimus quartus: Sermoci Notatio
natio: cū alicuius perſonę ſermo cū ratiōe dignitatis attribuit: quo ſe Sermoci/
nes parci & grauitate: ioco & ludo iuuenes cōmemorant: Decim⁹ qn natio
tus. Cū aliqua q̄ non adeſt perſona vel res muta & informis vel ælo/ cōfirma/
quens & habēs formā introducit. ut ſi Scipio reuiuiſcat diceret: ego tio
urbi pacē peperi: vos bella cōcitaſtis. Decimus ſextus Demōſtratio
cū res ita verbis exprimit ut geri negocium & res ante oculos efferri
videatur. ut tela ęmittūt: gladijs cominus certāt. Decimus ſeptimus: Breuitas.
Breuitas. cū res neceſſarijs tm̄ verbis expedite dicitur: & adhibenda
eſt ſæpe cū tempus non ſinit cōmorari. Decimus octauus. Significa
tio: quę plus in ſuſpitiōe relinquit quam poſitum eſt in oratiōe. ut q/
eſce tu cuius pater cubito ſe ęmungere ſolebat. Itē. multi iacent gracci
Decimus nonus Contētio: q̄ cōtraria referunt in genere. ut vos hui⁹
incōmodis lugetis: ille reipublicę calamitate lętatur. Hi ſunt colores
quibus (& ſi nō omnibus ſaltē aliq̄bus) uti debet orator ꝓ neceſſitate
cauſæ. In his enim tanq̄ in ornamētis ælocutionis noſtræ ſuauitas &
grauitas plurimū conſiſtit: nunc aūt ad extremas oratiōis ꝑtes ſermo
noſter accomodabit: quę non orationē ipſaꝫ/ſed aliq̄d ei extrinſecū.
id eſt ænunciationem & ordinem reſpiciunt. Et primū de pronuncia/
tione: poſtremo de memoria dicemus.

De Pronunciatione penultima parte oratio/nis rhetoricalis. Capitulum. xxij.

DIS.
Quid eſt Pronunciatio? MAG. Eſt verboꝝ digna prolatio re pronunci
bus & ſenſibus: moderatione vocis/vultus & corporis acco/ atio quar
modata: nihil turbide barbareq̄ proferens: ſyllabarum men ta Oratio
ſura & eorum legitimo accentu ſeruato. DIS. Poſſuntne huius dari nis pars
præcepta quibus vitia contraria euitant? MAG. Poſſunt. Vnde
in primis maxime oris noſtri vitia ęmendanda ſunt. DIS. Quo
pacto? MA. ut lingua & ore magis q̄ labijs & dentibꝫ loquatur: ap oris geſt
ta & leui labioꝝ motu: nō ꝓfuſis/diſtentis/proiectiſq̄ rictibus vel in us expræ
flatis & frendentibus faucibus. Neq̄ hiante vel anhelāte ſpiritu: nec ſſio
immanitate vocis aut tortura labioꝝ cum ſibilo & ſtridore dentium
Labia etiā lambere aut mordere pueriles ineptiæ ſunt. Supino nimis
aut æleuato vultu vel defixis in terraꝫ oculis: nec inclinata ceruice &
dimiſſis ſupercilijs pronunciandū eſt. Eradenda autem prout ſermo
depoſcit verecundia & æmaſculanda frons eſt. Sic enim vox & geſt⁹
ſuę ſemꝑ cauſæ cōuenire videbuntur. Ipſa quoq̄ oratio a pronun/

Cautelæ. clante ſanguinem & vitam accipere comprobatur. Cum itaq; Orationẽ inuentã atq; (ut præmiſimus) ornatam pronunciare volueriũs: principio depreſſa voce: quæ tamen poſſit audiri: dicemus: ne ledantur arteriæ/ſi antequã vox bene permulſa eſt acri clamore cõplentur Conueniet autem in progreſſu lõgis interuallis uti. his em̃ ſpiritus & vox recreatur. Paulatim autem & ſenſim ſpiritũ animumq; intendere debemus. Deinde in narratione vocem eleuabimus mediocriter. In diuiſione augemus/continuũ clamorẽ obmittentes. Aliquando tamen cõmutationes gratæ auditori ſunt & vocem conſeruant. Vitare etiam oportet voces acutas: & exclamatiões nimis attenuatas. In clamore etiã ea vox vitanda eſt quæ illiberale quiddã habeat: & ad muliebris potius vocis orationẽ q̃ ad virilem dignitatem dicendo accomodata ſit. Cum vero ſermo in dignitate eſt: plenis faucibus/ſedatiſſima & depreſſiſſima voce uti conueniet. Si autem in demõſtratione ſermo eſt: voce paululum attennuta: crebris interuallis & diuiſionib⁹ uti oportebit: ut ipſa pronunciatione eas quas demonſtramus res inſerere animo auditoris videamur. Cum autem in narratione fuerit ſermo: vocum varietate opus eſt: in quo quodq; geſtum ſit: ita narrari videatur: factum celeriuſcule dicemus. Deinde modo acriter/tunc celeriter/mœſte/hilariter in omneſq; partes nos cõmutabimus: ſi qua inciderint in narratione dicta/rogata/vel reſponſa diligenter animaduertamus: ut omnium perſonarum ſenſus atq; animos exprimamus. Sin erit ſermo in iocatione: leuiter tremebũda voce cum parua ſignificatione riſus: ſine ulla ſuſpitione nimiæ cachinnationis nobis agendum eſt. Cum autem contendere oportebit: vocem iungere & torquere ſonum: & celeriter: clamore verba conficere nos decebit ut vim quandam orationis vociferatio habere poſſit. In clamationibus autem clariſſima voce & longo ſpacio utemur. In cohortatione voce attenuatiſſima: leui ſono/& æquabili & cõmutationibus crebris utendum eſt. In conquæſtiõe voce depreſſa inclinata ſono/crebro ſpacio/longo interuallo/magnis pronunciationibus oratio pronuncianda eſt. Non autem tantũ oris vitia ſed & corporis quoq; euitãda ſunt

Corporis geſtus expreſſio

DIS. Et quæ ſunt iſtec? MAG. Seruandus eſt in vultu pudor: & acrimonia: & in geſtu venuſtas: ne aut hiſtriones aut viles operarij eſſe videamur. Cum igitur ſermo in dignitate eſt: ſtantes in veſtigio leui/dextre motu loqui oportebit hilaritate/triſticia/ mediocritate/& grauitate vultus ad ſermonis ſententias accomodata. Si autem in demonſtratione ſermo erit: paululum corpus a ceruice demittamus. Si in narratione: vultus quandã ſignificare decebit hilaritatem. Si vero contendimus: brachio celeri/mobili vultu: acri aſpectu utemur. Item applauſione pedis dextri: proiectione brachij/ acri & dæfixo aſpectu uti oportebit. In queſtione: fœmineo plangore & conturbato vultu. In cohortatione: tardiori oratione & miſerabili & humili geſtu uten

dum eſt. Hæc autem quantū in animo auditoris efficiant/ luce clari/
us patet: nec ab euangeliſantibus neglectui danda ſunt: ſi diui Au/
guſtini inſtitutiones/ quas in quarto de doctrina Chriſtiana tradidit
libro: ſequi fas eſt. quæ illic clarius inſpiciantur. DIS. Et ego qui
dem facile dictis tuis aſſentio: ſed ne in his diutius īmoratus/ reliqua
ſilentio tranſeas: ad memoriæ præcepta ſermonem vertas.

De Memoria. Capitulum viceſimumtertiū. MAG. ſ

Emoriæ nunc ordo præcepta miniſtrat. Qua; quidē conſtat Memoria
m eſſe naturalem: ſed arte adiuuari poſſe non dubium eſt. Hęc au
tem ars breuibus pręcœptis ſed magna exercitatione forma/
tur. DIS. Præcœpta tradas: exercitationem ego adijciā. MAG.
Memorari volens: locos/ imagines/ earundē ordinē diſpoſitionē atq;
collationem habeat neceſſe eſt. Loca quidē quibꝰ id cuiꝰ reminiſci vo
luerit veluti chartę inſcribat. Imagines & earundē diſpoſitionē & col Memoramur loco
lationē qbus ceu litteris ſcribat. Ordinē ꝟo/ ut q̊d primū poſteriuſue
pronunciare voluerit: diſtinctim inueniat. DIS. Vnde autē & qua Ordine
les aſſumendi ſunt loci & imagines ſ MAG. Omni cōfuſione hu/ Imaginibus.
ius rei poſtergata: locum/ imagines/ atq; earundē ordinem in confu/
ſum litteris viginti cōplectamur: ſeruato earunde; ordine naturali. ut
a b c d e f g h &c. Harum quælibet quinq; contineat dictiones ſecun/
dum numerū & ordinem vocalium. quæ ſunt: a e i o u. In prima ſyl
laba: ſi dictio a conſonante incipiat. aut in ſecunda ſyllaba: ſi a vocali
initium ſumat: in his tanq; in locis ſingulæ imagines a ſingulis ſylla
bis incipientes conquieſcunt. Imagines autem ſunt quę per has dictio
nes ſignificantur. In quibuſdam ꝟo litteris aſſumuntur nōnulla no imagines
mina vulgaria: eo ꝙ latine ab his litteris incipientia (& inſignes) ali/
quas imagines ſignificantia facile reperiri non poſſent. Accipit̄ ſimilr
quuſtos pro cuſtos. Quas oēs cū ordine q̊ poſitę ſunt memorię cō/ Exemplū
mendauerimus: ea quoꝝ reminiſci placuerit hoc pacto inſcribamus memoriæ
ut earꝝ comparationes cum proprietate imaginis cui inſcribēda ſunt localis
conſideremus. Veluti ſi regulas iuris in ſexto decretaliu; ordine quo
poſitę ſunt recitare quis voluerit: imaginibꝰ eas inſcribat eo mō. Pri/
mā; q̄ eſt beneficiū eccleſiaſticū ſine inſtitutiōe canonica nō poteſt ob
tineri. primę imagini aſſignabimus: cōſiderātes aliquē abbatē nobis
notum non canonice inſtitutū &c. Secundā quę eſt Poſſeſſor malęfi
dei ullo tp̄e non p̄ſcribit. ſecundę imagini inſeremus: imaginando ca
prum: quē cū lupus de ſpelunca ſua exire iuberet/ obiecit poſſeſſiōe;
reſpondit aper: poſſeſſorē malęfidei &c. Pari mō ſequentes ſequenti
bus inſcribamꝰ imaginibus. Multo autem ꝓ hac re cōſequenda adiu/
mento nobis erit: ſi humanarꝝ rerum experientiam & naturas nouerí
mus. Sic em̄ facile nobis compatiōes occurrere poſſunt: q̄ p̄ contrari
um ſumendę ſunt. Oportet em̄ nō tm̄ firma/ verūetiā celeri compræ/

henſioneres naturaſq; percipere: ut & eorꝫ quæ a nobis inuenta ſunt & quæ ab aduerſario in agendo contrectata ſunt/reminiſci poſſimus. Alia de confortatione memorię naturalis in tractatu noſtro ſpeciali latius videri poſſunt. Te autē aſſiduo exercitio/iugi labore & vigilanti ſtudio his intentum eſſe oportet, ſi fructum cōſequi volueris. Vale & quæ alia ex me volueris/pete.

1 2 3 4 5
A Abbas. Aper. Apis. Aſtrologus, Agnus.

Exemplū memorię Localis.

A
Abbas
Aper
Apis 5
Aſtrologus
Agnus
B
Balneator
Begutta
Binder. 10
Bombardus
Buccinator
C
Cardinalis
Cæſar
Chirurgicus 15
Cocus.
Curſor
D
Dapifer
Dæmon.
Dimicator. 20
Doctor
Dux
E
Edax
Elephas
Epiſcopus 25
Exorciſta.
Equus.
F
Faber.
Fęniſeca ein mędèr.
Figulus 30
Foſſator
Furnarius
G
Gardianus.
Geometer
Gigas 35
Gouggkler
H
Guggengauch.
Hartmãnus:
Helias
Hypocrita 40
Hoſtiarius
Huſſs.
I
Ianitor
Ieſus
Inſtitor 45
Iob
Iudas.
K
Kantengieſſer.
Kegler.
Kurſʒner. 50
Holer.
Kupferſchmid
L
Lapicida.
Legatus.
Lictor 55
Lotrix.
Luſor
M
Macellarius.
Medicus:
Miles 60
Molendinarius:
Muſicus
N
Nauta
Necromanticus
Niſifer 65
Notarius
Nummularius.
O
Orator
Obſtetrix
Officialis 70
Ortographus.
Ortulanus
P
Papa
Pedagogus
Pictor 75
Poeta
Pugillator
Q
Quadriga
Quæſtor
Quiſcularius 80
Quodlibetarius
Quuſtos
R
Raptor
Regina
Ribaldus. 85
Rotarius.
Ruſticus
S
Sacerdos
Serpens
Simeon 90
Socrates
Sutor
T
Tabernarius
Teſtator.
Tyrannus 95
Tomator
Tutor
V
Vates.
Venator.
Vigil 100
Vogler
Vulpes.

Libri Tertij Tractatus Secundus de Epiſto/lis condendis. Capitulum primū de Epi/ſtolarum diuiſione. Diſcipulus.

r Eſtat ut de condendis ſcribendiſue Epiſtolis forma3 tradas. MAG. Faciam ac lubens. Sed prēmonuiſſe oportet epiſtolarum quaſdā eſſe diuinas: quaſdā vero humanas. Diuinas quidem voco: in quibus fidei myſteria/religionū cerimonias/dei cultū/morūatq; virtutūſeminaria exprimunt: & vitiorꝫ radices æuellunt uti eſt videre in epiſtolis ſanctorꝫ Pauli Hieronymi Auguſtini Cipriani Bernardi & Senecę philoſophi moraliſſimi: atq; aliorꝫ pluriū hu/ius ordinis hominū. Humanarꝫ vo quędā Grauis: Cōſolatoria: amatoria: Cōmendatoria aut Hortatoria eſt. DIS. Grauē quam dicis? MAG. Ea3 ipſam quæ ardua difficilia atq; noua quotidie acciden/tia continet. utputa quę belli aut pacis tempore e caſtris datur ad ur/bem aut econuerſo. Cōſolatoria qua amicorꝫ mortē/calamitatem aduerſamue fortunā verbis conſolatorijs dęmulcemus. Cōmendato/ria qua amicū aut familiarē/notū vel ignotum alteri cōmendamus. Amatoria qua verbis petulantibus amorē alterius in nos cōcitam⁹ Hortatoria qua de rebus noſtris: utputa agris/ pecoribus aut frumētis ſcribim⁹: aut filios noſtros/ſodales/diſcipulos ac cęteros ad mores ſtudia/ad laudē cohortamur. Præter hęc autē multa alia ſunt Epiſtolarꝫ genera a Mario Philelfo æloquentia præclara / ad octogena/rium uſq; numerum digeſta.

Epiſtolę. diuinæ · *humanę.* · *Grauis* · *Conſola/toria* · *amatoria*

De partibus Epiſtolæ. Capitulū ſecundū DIS.

e X quot aut quibus partibus Epiſtola conficit? MAG. Ex quinq;: q̄ ſunt Salutatio Exordiū Narratio Cōcluſio & Supraſcriptio. Salutatiōe qdem epiſtola cōſtat: ut animus eius ad quē ſcribimus pparetur ad pcipienda ea q̄ deſideramus. Exordio ſi'r & ut cauſa3 ad ſcribendū mouentē explicem⁹. Hoc aūt qa etiā in narratione fieri poteſt non in oībus epiſtolis exordia ponim⁹: niſi magna q̄da3 negocia tractare aut tractāda velimus. Narrationē vo epi/ſtola omnis cōtinet: q oſtendimus quid ab alijs fieri volum⁹: aut q̄d factū ſit dęmōſtramus. Concluſionē autē ut de loco & tpe datę epiſtolæ certior fiat recipiens. Supraſcriptionē vo ut & is qui defert cui p̄/ſentare debeat/& is ad quē defertur an ne aperire liceat cognoſcat.

ptes epl'æ

De Salutatione Capitulū tertium. DIS.

d E Salutatione conficienda primū dicas. MAG. Salutatiōes varie a varijs ponunt. S3 ſi eā ex arte ſtruere libeat: primū nomen tuū. deinde nomen dignitatis aut officij tui in nominatiuo caſu. tertio nomē eius ad quē. & demū nomen officij aut dignitatis eiuſdē in datiuo caſu ponas cū additiōe clauſulę: Salutē plurima3

Forma ſalutatiōis.

dicit:ut Gregorius Reiſch artiũ Magiſter Friderico Epiſcopo Augu/
ſtenſi S.P.D. Aſſentationis ꝟo cauſa aliud inoleuit:ut ſcilicet inferi/
ores ſcribẽtes ſuperioribus:noĩa ſua poſtponãt:nec ſalutẽ ſed ſubie/
ctionẽ aut famulandi prõptitudinẽ loco ſalutis ponãt. ut reuerendiſſi/
mo in chriſto patri ac dño/ dño Friderico Auguſteñ. preſuli: Gre/
gorius Reiſch artiũ Magiſter ad q̃uis mandata ſe ſpõdet ꝓmptiſſimũ
Id aũt doctioꝝ aures nedũ faſtidiunt: ſed etiã abhorrẽt vehementer.

De Exordio. Capitulum quartum. MAG.

Exordiũ. E Xordio autẽ (ſi res expoſtulat) p̃miſſa ſalutatione utimur: in
quo eum ad quẽ ſcribimus attentum/docilẽ & beniuolũ face
re curamus: ut que ſcribimus legat & admittat. Quibus au
tem partibus aut unde efficiatur in ſuperioribus digeſtũ eſt. DIS.
Verum quidẽ. ſed de Narratione quid dicis?

De Narratione Capitulum quintum. MAG.

P Reparato eius ad quẽ ſcribimus animo: ſi quid ab eo fieri vo
Narratio lumus: aut nos alioſue fœciſſe iudicare libeat: ſecundũ epiſto
læ genus & naturã ſubiũgemus. ut ſi ſit epiſtola grauis: de bel
lo pace aut reipublice &c. facimus mentionẽ. Ita & in alijs ſecunduꝫ
ea que in primo capite huius dicta ſunt: faciendũ pariformiter. Om/
nium autẽ dictaꝝ exempla probatiſſima ſunt apud Gaſparinũ Perga
menſeꝫ: Mariũ Philelfum: & æloquentie patrẽ Marcũ Tulliũ Cicero/
nem quibus te daturũ operã velim q̃ꝫ maximã. Nihil enim in ſcribẽ
do tam clarũ aut prõptũ facit q̃ꝫ diligenter legiſſe eos q bene limate
terſeq̃ꝫ ſcripſerũt. ab alijs ꝟo ut a labe atq̃ꝫ ꝑnicie ingenij fugiendũ eſt.

De Concluſione Capitulum ſextum. MAG

Cõcluſio N Arrationẽ (que ut diximus petitionẽ complectitur) ſequitur
terminus & concluſio epiſtole: que tribus conſtare debet: per/
a perſona ſona: loco & tempore. DIS. Quõ perſona? MAG. ut
ſi uni ſcribimꝰ: dicamus vale. ſi pluribus: valete. & me cõmendatũ ſuſ
cipe vel ſuſcipite. Sis felix noſtriq̃ꝫ memor. Vale diuq̃ꝫ viuas. Da ope
ram ut valeas. Vale & me ama. Vale miliciæ decus: litteraꝝ ornamẽ
A loco tum. & ſic de ſimilibꝰ. DIS. Qualiter epiſtola loco concluditur?
MA: hoc mõ. ut dicat. datũ vel datæ. raptũ vel rapte vł rapti Rome
a tempore aut Friburgi vel Argentinæ. & cetera. DIS. Tempore autẽ quo/
modo concludis? MAG. Vt diẽ/menſes anni in q̃ ſcribimus po/
namus. ut viceſima Nouembris: Anni Milleſimi quingenteſimi ſecũ
di. aut decimoquarto Kalendas Marcias. Quarto idus Aprilis. pri
Menſis die nonas Septẽbris. DIS. Vnde iſta aſſumis vocabula? MA.
diuiſio. Ab antiqua Romanorũ obſeruatione. Latini nanq̃ꝫ quemlibet men/
ſem in Kalendas: Nonas: & Idus diuidunt. Prima enim die cuiuſlibet
menſis / pontifex minor conuocata plebe / quot dies a Kalendis ad
Kalende Nonas ſupereſſent ꝓnunciabat. Vnde hec dies hoc nomẽ Kalende a

Καλέω græco vocabulo accepit. valet enim idem quod voco. Dies
autem ultima menſis præcedentis pridie Kalendas: quaſi primo die pridie kal.
ante Kalendas: qui vero ante hūc/ tertio Kalēdas dicitur: ꝙ ſit tertius
a Kalendis. & ſic de aliꝭs diebus ordine retrogrado aſcendendo donec
ad idus deuentum fuerit. Dicitur autem Idus ab iduo: quod eſt diui Idus
do. quia is dies menſem diuidat. Dies autem hunc ſequens in aſcēſu/
[pr]idie id⁹ nō ſecundo idus ſed pridie Idus dicitur. Sequens tertio Idus. & ſic de
[N]onę. aliꝭs donec ad nonas progreſſum ſit. Nonæ autem dictę ſunt: quia ab
eo die ad Idus ſemꝑ nouem dies ſunt. Alias rationes illorū nominū
conſulto libuit præterire. DIS. Quot autē Nonas Idus aut kalē
das ſinguli menſes habent? MAG. Ianuarius: Februarius: Aprilis
Iunius: Auguſtus: September Nouēber & December quattuor ha
bent nonas. Martius: Maius: Iulius & October ſex nonas habent.
Singuli autē octo Idus tenent. Ianuarius decimaquarta die Decem/
bris kalendas ſuas finit. Februarius decimaquarta Ianuariꝭ. Martius
xiiiꝭ. Fabruariꝭ. Aprilis. xvi. Marciꝭ. Maius decimquarta Aprilis. Iu
nius decimaſexta Maiꝭ. Iulius. xiiiꝭ. Iuniꝭ. Auguſtus. xvi. Iuliꝭ. Septē
ber. xiiiꝭ. Auguſti. October decimaquarta Septembris. Nouember
xvi. Octobris. December. xiiiꝭ. Nouembris. Sic patet ꝙ in Februario
poſt idus dicimus: decimoſexto kalendas Marciꝭ: q̊d quidē verꝝ eſt
in anno cōmuni: in anno vero biſextili/ quia tūc Februarius habet
vigintinouē dies poſt idus dicim⁹ decimoſeptimo kalēdas Marcias.
Vt autē ea quę dixim⁹ dilucide intelligas: ſit Marcius nobis exemplo Exemplū
In cuius/ ſi prima die litteras dederis: ſcribas kalendas Marciꝭ. Si ſecū
do ſexto nonas. ſi tertio: q̄nto nonas. ſi quarto: quarto nonas. ſi quīta:
tertio nonas. ſi ſexta: pridie nonas. ſi ſeptima: nonas marciꝭ ſcribas.
Si octaua octauo idus marciꝭ. ſi nona: ſeptimo idus marciꝭ. ſi decima
ſexto idus &c. Si undecima: quinto idus. ſi duodecima: quarto idus.
ſi tredecima: tertio idus. ſi decimaquarta: pridie idus. ſi decimaquinta
idibus marciꝭ ſcribas. Si decimaſexta. xviꝭ. kalēdas aprilis. ſi decima
ſeptima. xvi. kalendas aprilis: &c. de aliꝭs in numero Kalendarꝝ deſcē
dendo donec ad ultimū eius diem ꝑueneris: in quo pridie kalendas
aprilis ſcribas. Ita pariformiter & in reliquis menſibus faciendū. Eo
tantū admonito: ut nonas & idus a menſe in quo ſunt: kalēdas vero
omnes primis demptis: a menſe ſequēti denominabis. Nec ſecundo
nonas idus aut kalendas/ ſed pridie nonas idus & kalēdas dicendū
eſt. DIS. qd aūt hoc eſt q̊d in ſuꝑiorib⁹ q̄rto kalēdas marcias & nō
marciꝭ dicebas? MAG. q̄a pro genitiuis mēſiū ꝑuenuſte poſſeſſiua
ponūt. ut dicam⁹ pridie kalēdas marcias: Apriles: Maias: Iunias: Iu
lias: Auguſtas: Septēbrias: Octobrias: Nouēbrias: Decēbrias: Ianu
arias: Februarias. Noīa aūt kalēdę nonę idus nō modo in ablatiuo/
verūetiā ī actīo ponere ꝯuenit ꝑponēdo ꝑpoſitōꝫ ad. ut ad octauū id⁹
Ianuarias ad me dediſti litteras. aut ī gtīo; ut pridie kalēdarꝝ Marcias.

LIBRI TERTII FINIS

De Supraſcriptione. Capitulum.vij. DIS.

Supraſcriptiõis forma

Tituli Statuum

q Vibus completur Supraſcriptio? MAG. Nomine & titulo
dignitatis proprio eius ad quē ſcribimus. Debent autē omnia
in datiuo & accuſatiuo poni. DIS. Titulos ſtatibus attribu
endos ſubiunge. MAG. Romanu; pontificē: ſanctiſſimū: beatiſſi/
mum dominū noſtrū Pontificē maximum: ſummū ſacerdotem & pa
trem clementiſſimu; dicemus. Cardinales: Patriarchas: Archiepiſco/
pos cęteroſq; epiſcopos maiores reuerendiſſimos dicimus. ut reuerē
diſſimo in chriſto patri & domino domino: N. ſacro ſanctę Romanæ
eccleſię Epiſcopo preſbytero: aut dyacono: Cardinali &c. Epiſcopos
minores. Abbates & apoſtolicę ſedis Prothonotarios reuerēdos dici/
mus. ut reuerendo in chriſto patri & domino. N. apoſtolicę ſedis pro
thonotario/domino ſuo colendiſſimo & obſeruātiſſimo &c. Attamē
nomini ꝑprio domino pręponi nō deberet: abuſus tamen contrariū
ubiq; habet. Alios inferiores venerabiles & honorandos dicimus. ut
venerabili vel honorando. N. Canonico eccleſię. N. Imparatorē &
Regem inuictiſſimū/glorioſiſſimum: ſereniſſimū: & imparatorē ſem/
per auguſtū dicimus. Duces: Principes: Marchiones. Illuſtriſſimos
potētiſſimos. Comites ꝟo Barones: generoſos: illuſtres: inclytos: &
pręſtantiſſimos dicimus. Equites auratos: Magnanimos: ac ſtre/
nuos dicimus. Cęteros: validos: fortes: nobiles appellamus. Ciues
prudentes: ſagaces: induſtrios & integerrimos dicimus. Theolo/
gos diuinarū litterarū interpretes. Sacrarū litterarum: ſacrę paginę: ſa
crę theologię magiſtros: doctores: profeſſores: eximios celeberrimos
Iuriſconſultos: eximios ſpectatiſſimos: meritiſſimos: conſultiſſimos:
ęgregios: iuris pontificij: ſacrarum legū: aut iuriſ utriuſq; doctores ap
pellamus. Medicos prudentes philoſophię & medicinę interpretes
doctores: & philoſophos peritiſſimos dicimꝰ. Poetas vates: muſarꝫ
alūnos: lauro: inſignes: hędera decoratos: Apollinis interp̄tes: orna/
tiſſimos: ęloquētiſſimos: facundiſſimos nominamꝰ. Oratores: diſer/
tiſſimos: facundiſſimos noīamus. Artiū magiſtros: acutiſſimos diſer
tiſſimos: bonarū artium ſtudioſiſſimos interpretes appellamus. Fę
minas autem decus pudicicię: caſtitatis exemplum pudiciſſimas/ ca
ſtiſſimas/ honeſtiſſimas/ matronas & dominas dicemus. Hęc ſum/
marie dicta ſufficiant. Nam aſſentandi/adulandiue cauſa hęc omnia
ita variata cernes: ut perpaucos reperire poſſis: qui non titulos ſu/
periorum inferioribus attribuant. Vale. Et in his finem Triuij ſta/
tuendum agnoſce.

Sequitur figura Arithmeticę.

TV
PVS A·
RITH
ME
TICAE·
BOETIVS
RAS
TAGO
PY

Liber quartus de Quadruuij rudimentis

Tractatus primus De Quadruuij laudibus & diuiſione. Ca.primũ. MAG.

q Vid habes fili;& cur ab imo pectore alta trahis ſuſpiria? nũ te grauant quę nuper accepiſti Triuij principia: & cepti te pœnituit ſtudij? DI. Nihilominus; tanta autẽ dulcedine ſimul & iucunditate ex his animũ meum delibutum ſentio ut nec vigilię oculos opprimant: nec ſermonis aſſiduitas aures obtun dat: nec omnino vel laſciuientium ſocietas: aut quęcunq; alia iuuentutem æmollientia obſiſtere poſſint: quo minus & Quadruuij elementis auidiſſimum me auditorẽ exhibeam: ſi tu hunc laborem aſſu mere dignaberis: ſed ocyus ut hoc ſubeas te etiã atq; etiam rogo & hortor plurimum? MAG. Rem cupis fili (& ſi difficilem) ſcitu tamen digniſſimã. nã teſte Boetio rerũ ęruditiſſimo: nemo unq̃ in Philoſophię diſciplinis ad perfectionis cumulũ ſine Quadruuio ęuadere potuit: nulli ſine illo recte ſapiendũ: nulli deniq; recte eſt philoſophandum. ob id quiſquis hoc prętermiſerit omnẽ philoſophię iam perdidit doctrinã. quod & dęmonſtrationibus lucidiſſimis Nycholaus de Cuſa Cardinalis in primo quẽ de docta ignorantia prætitulauit libro confirmat. Nam & ipſe mathematicis adiutus diſciplinis: quędam arcana ſacrorũ ęloquiorꝝ multis ante hac abſcondita penetrauit. Sed his (cũ & longiorẽ tractatũ & ingeniũ exercitatũ requirant) in aliud tempus dilatis/ quod petis exordiamur.

Laudatur q̃driuiuũ

Diuiſio q̃druuij

Tota vero iſta diſciplina quam Quadruuiũ Boetius nominat quantitatẽ ſpeculatur: quãtitas vero in magnitudinẽ ac multitudinẽ partitur. Rurſus alię quidẽ per ſe: ut tria aut q̃ttuor: alię vero ad alias referuntur. ut duplũ & dimidiũ. Magnitudines autẽ alię manentes ſunt motuq; carentes: ut triangulus: linea. Alię vero ſemper motę. ut octaua ſphera. Harum illam multitudinẽ quę per ſe eſt/ Arithmetica ſpeculatur. Illam vero quæ ad aliã refertur: Muſica cõtemplatur. Immobilis vero magnitudinis noticiã Geometrica: mobilis autẽ Aſtronomia pollicet, unde & ab his quattuor/ hæc doctrina Quadruuiũ appellata eſt. Sunt ẽm vię quattuor ad unũ finẽ (quantitatis ſcilicet noticiã) perducentes. DIS. De prima igitur hoc veſperi paucis te abſoluas.

Vnde dictũ ſit q̃druuium

De Arithmeticę definitione: nomine inuentore: fine ac diuiſione. Capitulum ſecundum. MAG.

Arithmetica.

p Rimam Quadriuarij partem Arithmeticam appellamus. Eſt autẽ Arithmetica numerorum doctrina. tractat ẽm de numero quem gręci ἀριτμόν arithmon dicunt. unde & huic ſcientię nomen a primis eius inuentoribus inditum eſt, Arithmetica id eſt

ſcientia de virtute numeri. ἀρετὴ enim grece idem quod virtus & ἀριτμός idem quod numerus latine ſignificat. DIS. Quinam huiuſce diſciplinæ extitere primi inuentores? MAG. Apud græcos cā primus (ut aiunt) Pythagoras reperit: & in latinum eam primus quidem Apuleius / deinde Boetius tranſtulerūt: ſed prætermiſſis iſtis rem ipſam aggrediamur eo quo ſequitur ordine. Primumquidem numerū in ſeſuiſq; partibus & paſſionibus abſolute & theorice poſt hac ipſum cōtractius ac magis practice conſiderabimus. Demū nō nullas artis calculatorię perpulchras regulas adijciemus.

Inventor Arith.

De Numeri definitione & in numerum parem & imparem diuiſione ac earundem partium deſcriptione. Capitulum tertium. MAGISTER.

n Vmerus eſt unitatū collectio vel quantitatis aceruus ex unitatibus ꝓfuſus. Eſt aūt unitas qua unaqueq; res una dicit̃. Vnitas autē nō eſt numerus: ſed principiū numeri. ſicut magnitudinis punctū. DIS. In quot aut quas numerus ſui prima diuiſione ſcinditur partes. MAG. In geminas: in parem videlicet numerū & imparē. DIS. Numerus par quis eſt? MAG. Eſt numer⁹ in duo diuiſibilis ęqualia / unitate nō media. ut. 4. diuidit̃ in. 2. &. 2. nulla unitate media. DIS. Quid eſt quod dicūt Pythagorici numerū parē in maxima paruiſſimaq; poſſe diuidi: maxima quidē ſpacio: minima quantitate? MAG. Per ſpacium partiū numeri magnitudinē: per quantitatē vero / earundem volebant ſignificare multitudinem. Et ut hæc clarius intelligas / exemplū hoc animaduerte. 8. in. 4. &. 4. diuiditur: nec in partes maiores ab aliquo unq̃ partitur: nec ſecundum minorē numerum q̃ binariū / duarum ſcilicet partium naturali diuiſione ſecatur: & ita quo ad primū in ſpacio maxima & quo ad ſecundū in quantitate diuiditur minima.

Numeruſ Vnitas

Numerus par

De Numeri paris diuiſione: & eius parte: numeri ſcilicet paris pariter paris deſcriptione. Capitulum quartum. DIS.

p Ar numerus in quot ſpecies partitur? MAG. In tres. Nam quidam eſt numerus pariter par: quidam pariter impar: quidam vero impariter par. DIS. Numerus pariter par quis eſt? MAGISTER. Eſt numerus qui in duo paria diuidi / & rurſus horum quodlibet in alia duo paria poteſt ſecari uſq; dum diuiſio partium ad indiuiſibilē naturaliter perueniat unitatē. ut eſt numerus. 16. qui in. 8. &. 8. & rurſus. 8. in. 4. &. 4. q rurſus in. 2. &. 2. & duo in. 1. &. 1. quę eſt indiuiſibilis unitas partiunt̃. DIS. Et quā ob cauſā is

Numeruſ parit par

Rō noīs numerus tali inſignitus eſt vocabulo? MAG. Quia eius partes nomine & quantitate inueniuntur pares: ipſis etenim naturali ordine diſpoſitis ita ſibiipſis reſpondent/ ut quota una ſit nomine tanta reliqua ſit quantitate: ut ecce. 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. 128. in hoc ordine. 8. decima, ſexta pars eſt totius ſummæ: ſcꝫ. 128. & tantā ſedecimā continet quantitatē. Et rurſus. 16. ſumæ totius pars eſt. 8. & hācipſaꝫ. 8. ↄtinet quātitatē. Et ſic idē ęueniet de qbuſlibet reliquis ęque a medio diſtantibus partibus. Sed hoc aduertendum: ſi pares ſunt partium diſpoſitiones: non unum ſed duo ſunt media inueniēda: in quibus hoc idem quod in partibus ęque a medio diſtantibus contingit reperiri. ut in exem/plo priori. Si vero partium impares fuerint diſpoſitiones: unum reperitur mediū quod ſibiipſi nomine reſpōdebit & quātitate. ut. 1. 2. 4. 8 16. 32. 64. In hoc ordine. 8. eſt medium. octaua ſcꝫ totius ſummę pars quā quātitatē in ſe ipſo cōtinet. DIS. Clariſſime hęc intelligo: nec in eius declaratione te morari amplius neceſſe eſt: ob id ad reliqua ſtilum vertas: & quis ſit numerus pariter impar deſcribas.

De Numeri pariter imparis definitione.

Capitulum quintum MAG.

Numeruſ pariterim par — N Vmerus pariterimpar eſt qui in partes ęquales diuiditur: & rurſus hę partes cum ſint numeri imparis/ in ęqualia nō parti/untur. ut. 10. in. 5. &. 5. ſed. 5. ī duo paria nō diuidunť. patet igitur numerū cuius medietas eſt impar/ eſſe pariter imparē. DIS. Ne pigriteris: & unde is numerus hoc ſortiatur nomen dæmonſtra/re.

Rō noīs MAG. A ſuis partibus: quę com numine ſint pares: quantitate ſunt impares: aut ſi nomine ſint impares: quantitate erūt pares quod in ſubiecto facile erit videre exemplo: nam numeri pariter imparis. 18 partes ſunt. 9. &. 9. quarū quęlibet a pari denominatur numero quia a dualitate. cum. 9. decemocto ſit dualitas ſiue medietas. quantitas vero ei⁹ impar eſt: quia nouenaria. & rurſus. 6. decēocto tertia pars eſt. ecce impar denominatio: quia ſit a ternario. & quantitas quidē par eſt: quia ſenaria. ſic & in aliis pariter imparium numerorū par/tibus eſt facillimum videre.

De Numero impariter pari. Ca. vi. DIS.

Numeruſ impariter par — N Vmerus impariter par quis eſt? MAG. Eſt numer⁹ qui cū in ęquales partes diuiditur: rurſus hę partes in alias partes ſecā/tur. Sed in iſtac partiū diuiſione nō uſqꝫ ad unitatē in ęqua partitio ꝓgreditur. ut. 24. in. 12. &. 12. partitur. & rurſus. 12. in. 6. &. 6. & amplius. 6. in. 3. &. 3. diuiditur: ſed amplius. 3. in ęqua nō ſecāť. Et ob hoc recte tale ſortitus eſt vocabulum. Eſt enim par: quia in ęqua diui/ditur: ſed impariter quidē: quia non in omnibus ſuis partibus par re/

Rō noīs peritur. Sunt aūt hi oēs impariter pares. 12. 20. 24. 28. 40. 56. DIS. Habes ne alia de natura numeri paris cognitu neceſſaria? MAG.

Habeo equidē & multa: ut ſcꝫ de ꝓprietatibus eius: de eiꝰ quoqꝫ quo
ad ſingulas ſpecies generationibus. quæ quoniã prima huiuſce diſci/
plinę videntur tranſcendere elementa/in prꝫſentiarum placuit ſilentio
tranſire:& ad alias eiuſdem numeri partes ſermonem vertere.

De Numero ſuperfluo diminuto & perfecto. Capitulum ſeptimum.

DIS. a
T quę aut quot ſunt hę numeri paris partes aliæ? MAGI.
Sunt numerus ſuperfluus: numerus diminutus:& numerus
perfectus. DIS. Numerus ſuperfluus quis eſt? MAG. Numerꝰ
Eſt ille cuius partiũ ſumma: ſummã totius excedit. ut. 12. cuius medie ſuꝑfluus
tas eſt. 6. pars tertia. 4. pars quarta. 3. pars ſexta. 2. pars vero duodecia
1. quę oẽs ſimul iunctę. 16. conſtituunt: quæ totius. 12. ſcꝫ ſummã in
quattuor excedũt. DIS. Numerus diminutus quis eſt? MAG. Numerꝰ
Eſt numerus cuius partiũ ſumma: ſummam totius nõ attingit. ut. 8. diminutꝰ
cuius medietas eſt. 4. quarta pars. 2. octaua. 1. quę ſimul iunctę. 7. effi
ciũt: q̃ totius ſcꝫ. 8. ſummã nõ attingũt ſed in unitate deficiũt. DIS
Numerus perfectus quis eſt? MAG. Eſt numerus cuius partium Numerꝰ
ſumma: ſummę totiꝰ nec maior: nec minor: ſed ęqualis reperiẗ. ut. 6. perfectus
cuius medietas eſt. 3. ꝑs tertia. 2. pars ſexta. 1. quas ſi ſimul iungas. 6.
toti ſummã ęqualem ꝓcreabis. Et hoꝝ numerorum paucos reperies
ſcꝫ. 6. 28. 496. 8128. & ſemper in ſex aut octo terminatos.

De Numeri imparis definitione & diuiſione. Capitulum octauum.

DIS. i
Mpar numerus quis eſt? MAG. Eſt numerus qui in duo Numeruſ
ęqualia diuidi non poteſt quin interueniat unitas. ut. 5. diuidi impar.
tur in. 2. & 2. unitate interueniente. addit enim numerus impar
ſuper parem ſemper unitatem. DIS. Numeri imparis (ſi quæ ſint)
ęnumera ſpecies. MAG. Numeri imparis ſpecies ſunt numerꝰ pri
mus & incõpoſitus: numerus ſecũdus & cõpoſitus: numerus ꝑ ſeſe
cundus & cõpoſitus/ſed aliũ comparatus primus & incompoſitus.
DIS. Numerus primus & incompoſitus quis eſt? MAG. Eſt nu Numeruſ
merus qui nullam aliam habet partẽ q̃ eam ipſam quę a totius quã primus
titate accipit denominationẽ & hęc pars ſemper eſt unitas. ut. 3. habet & incõpo
pręter unitatẽ nullam aliã partẽ quę totius eſt una. 3. Et ob id hic nu/ ſitus.
merus primus & incompoſitus dicitur: quia a nullo numero priori cõ
poniẗ aut metitur. Numerus autẽ numerũ cõponere aut metiri diciẗ: Numerũ
a quo ipſo multotiens ſumpto: præciſe nullo deficiẽte aut ſuꝑfluo to/ cõponere
tus conſtituitur. Et ita numeri quoꝝ pręter unitatẽ nulla pars eſt eos quid ſit
metiens: cõtra ſe primi dicunẗ. ut. 3. & 4. ꝑ oppoſitũ numeri cõmuni Numeri
cantes ſunt: quoꝝ alia ab unitate pars ambos metitur. ut. 9. & 12. q̊s cõicantes
non modo unitas/ſed ternarius metitur.

De Numero ſecundo & compoſito Capi- lum nonum. DISCIPVLVS.

Numeruſ ſecundus cōpoſit[9]

ſ Ecundus & cōpoſitus quis dicitur numerus? MAG. Is qui preter unitatem in ſe alium habet numerū a quo compoſitus eſt. ut. 9. unitatem habet a quo nonies replicata componitur. habet & inſuper ternariū: a quo terſumpto conſtituitur. Et ideo is nu/merus ſecundus dicitur. nam habet numerum priorem a quo con/iungitur: & compoſitus quidem eſt: quoniam in ipſum a quo con/iunctus eſt reſoluitur.

De Numero per ſe ſecundo & compoſito: & ad aliū comparato primo & incōpoſito. Ca. x. DIS.

Numer[9] ꝑ ſe ſecundus & cōpoſit[9] ad aliū relat[9] prim[9] & incompoſitus

d A numerum per ſe quidem ſecundum & compoſitum/ad aliū vero comparatū primū & incōpoſitum. MAG. 9. & 25. horum quilibet/ut ex prioribus liquet ſecundus & compoſitus reperitur: ſed ad ſeinuicem comparati/primi & incōpoſiti recte iudi/cantur. nam nullum cōmunē habent numerum a quo metiantur ambo. 9. enim tribus ter ſumptis metitur: quibus. 29. minime conſtituuntur. ſic ecōuerſo. 25. per. 5. quinies ſumpta metiūtur: quib9. 9. neq̄/q̄ conſtituunt. Et hos facile qui ſint dep̄hendes: ſi duobus tibi ꝓpoſitis numeris: minorē de maiore ſubtrahas: nā qui relinquit aut eſt unitas aut alius numerus huic qui ſubtrahit minor aut equalis: ſi qui re/linquit unitas eſt: numeros cōtr[illegible]ꝓpoſitos primos eſſe neceſſe eſt ſi equalis eſt/eos ambos illo cōmuni termino intelligas metiendos: & ita nō eſſe contra ſe primos: ſed cōmunicātes. Si vero prima ſubtractione facta relictus minor fuerit illū a priori ſubtrahēdo demas: & ita uſq̄ dum potes ꝓcedas & ex derelicto ex dictis numeri naturam iudicabis. Que ut clarius intelligas: ſubiectū animaduertas exemplum ſint. 9. & 29. numeri ꝓpoſiti. aufero. 9. a. 29. & remanēt. 20. a quibus ſi rurſus. 9. tollant manēt. 11. a quibus ſi demū. 9. ſubtrahant/ relin/quunt duo que (quia nouenariā quantitatem nō attingunt) totiens quotiens poſſum a. 9. demo: quod cū quater factū fuerit unitas relinquitur. Ex quo patet numeros ꝓpoſitos eſſe contra ſe primos: & hec de numero ad ſe conſiderato dicta in p̄ſenti ſufficiāt. at ſi aures patulas prebere volueris: nōnulla & quidem utilia de numero ut ad alium refertur ſubiungam. DIS. Auſcultabo & q̄ diligenter.

De Maioris inequalitatis ſpeciebus in genere. Capitulum undecimum. MAG.

i N primis itaq̄ te ſcire neceſſe eſt: omne quod ad aliud refertur aut eſſe equale aut inequale. Et primū quidē prorſus nullā ac/cipit diuiſionē. nā quod equale eſt aliter ſe habere nō poteſt. ut duo equantur duobus. Inequale vero dupliciter eſſe cōtingit. Eſt

enim quoddam magis inequale: quoddam vero minus. De his ha/rumq; ſpeciebus magis neceſſaria in medium afferam. & primum de ſpeciebus maioris inequalitatis. DIS. Que & qt maioris inequa/litatis ſpecies ſunt? MAG. Quinq; ſcilicet Multiplex Superpar/ticularis. Superpartiens. Multiplex ſuperparticularis: multiplex ſu/perpartiens.

Inequalitatis maioris ſpẽs

De Numero multiplici Capitulum. xij. DIS.

Vmerus multiplex quis eſt? MAG. Eſt numerus qui ad
n alium cõparatus ipſum plus q̃ ſemel continet: quem ſi bis cõ
tineat duplus eſt: ſi ter triplus. & ſic procedẽdo in infinitum. ut
2. ad. 1. eſt duplus. 3. ad. 1. eſt triplus.

Numeruſ mltiplex

De Numero ſuperparticulari. Capitulum. xiij. DIS.

Vperparticularis numerus quis eſt? MAG. Eſt numerus
ſ qui ad aliũ relatus ipſum quidẽ totũ continet: & inſuper alterã
eius partẽ que pars ſi medietas fuerit ſeſquialter vocatur. ut. 3
ad. 2. Si vero tertia ſit: ſeſquitertius dicitur. ut: 4. ad. 3. valet autẽ ſeſqui idem quod totum quod ꝓprie ſexqui dici deberet.

Numeruſ ſupparticularis

De Nũmero ſuperpartiente Capitulum. xiiij. DIS.

Vis eſt numerus ſuperpartiens? MAG. Eſt numerus qui
q ad alium comparatus ipſum totum & inſuper nõ unã ſolam
ſed plures eius partes cõtinet. Si igitur numerus aliũ & duas
eius partes contineat/ Superbipartiens. Si vero tres eius partes ul/tra totum in ſe habeat: ſupertripartiens dicitur. & ſic de reliquis in infi/nitum procedendo. Exemplum primi. ut. 5. ad. 3. Exemplum ſecun/di. ut. 7. ad. 4. In his autẽ locutionibus neceſſarium erit ſubſtãtiuum ſubintelligere: illud ſcilicet quod partem ſequentẽ partes reliquas ul/tra totũ in ſuperpartiente incluſas denominat. ut in exemplo ſi nume/rus ſuperpartiens ultra totũ duas eius partes cõtineat: ſubintelligẽdũ eſt ſuperbipartiens tertias. nã in numeroꝝ naturali ordine. 2. ſequun/tur. 3. Et ſi tres partes cõtineat/ ſubintelligendum eſt ſupertripartiens quartas: ſic & in ceteris eſt facille videre.

Numeruſ ſuperpartiens

Superbipartiens

Supertripartiens

De Nũero multiplici ſupparticulari. Ca. xv. DIS.

Vmerus multiplex ſuperparticularis quis eſt? MAG. Eſt
n numerus qui ad alium relatus: continet eundem plus q̃ ſemel
& inſuper alteram aliquam eius partem. Et ob id hoc gemi/num accepit vocabulum. Eo enim ipſo ꝙ maior minorem plus q̃ ſe/mel continet: multiplex: ꝙ vero rurſus aliquam minoris partem con/tinet particularis eſſe non ambigitur. Si igitur maior minorem bis: & eius medietatem contineat/ duplex ſeſquialter. ſi vero ter/tiam eius partem compræhendat/ duplex ſeſquitertius: aut ſi ma/ior minorem ter/ & inſuper eius medietatem contineat/ triplex ſeſ/

Numeruſ ſupparticularis

duplex ſeſquialter

quialter nominatur; & ſic conſequenter reliquos nominabis ſi in infi/ tr
nitum progreſſionem fœceris. Exempla patebunt. 5.ad duo duplex q
ſeſquialter eſt. 7.ad.3. duplex ſeſquitertius eſt &.7.ad. 2. triplex ſeſ/
quialter. 10.ad.3.triplex ſeſquitertius inuenitur.

De Numero multiplici ſuppartiente. Ca.xvi. DIS.

numerus ſuperpar f:ns.

n

Vmerus multiplex ſuperpartiens quis eſt? MAG. Eſt nu/ merus qui ad alium relatus ipſum quidem plus q̃ ſemel cõ/ tinet; & inſup nõ unã ſolam; ſed duas tres aut q̃ttuor vel plures eius partes. Et ſic ſcdm maior minoris plures partes continebit ſemper aliud & aliud nomẽ hereditabit. Dicitur em̃ duplex ſupbipar tiens ſi minorẽ bis & duas eius partes in ſe habeat.ut.8. ad.3. vel du/ plex ſupertripartiens ſi minorẽ bis & tres eius partes comprẽhendat ut.11.ad.4. Triplex vero ſuperbipartiens nominatur; ſi minor ter & tri inſup duę minoris partes in maiore cõtineantur.ut.11.ad.3.& perſimi pe lia in reliquis facile eſt videre. Et hęc de maioris inęqualitatis ſpecie/ tie bus hactenus dixiſſe ſatis ſit. Nunc ſi de minoris inęqualitate ſpecie/ bus aliqua inquirere libuerit; calamus cũ in motu eſt reſpondebit.

duplex ſu pbiptiẽs duplex ſu pertripar tiens.

De Speciebus minoris inęqualitatis. Ca.xvij. DIS.

Minoris inęquali/ tatis ſpẽs

m

Inoris inęqualitatis ſpecies quæ & quot ſunt? MAG. Tot & ęedem fere quæ maioris inęqualitatis. Dico autem fere: quia ſolum nomina per additionẽ prępoſitionis ſub/ ſunt varian/ da; ut ſc; dicatur ſubmultiplex.ut.1.ad.2.ſubdupla eſt &.1.ad.3.ſub/ tripla, Subſuperparticularis, ut.4.ad.6, Subſeſquialter, ut.3. ad.4. ſubſeſquitertius eſt; ſubſuperpartiens, ut. 3. ad. 5, Subſuperbiparti/ ens.&.4.ad.7.ſubſupertripartiens reperitur, Multiplex ſubſuppar/ ticularis.ut.2.ad.5.ſubduplus ſeſquialter eſt, 3.vero ad.7. ſubtriplus ſeſquitertius eſt. Et multiplex ſubſuperpartiens.ut.3.ad.8.ſubduplus ſuperbipartiens,&.4.ad.11.ſubduplex ſupertripartiens nominatur. Et ut omina ſimul complectar; omnia exempla de maioris inęquali tatis ſpeciebus prędicta: etiam de ſpeciebus minoris inęqualitatis ex/ empla erũt ſi numeri minoris maioribus cõparati fuerint. Omniũ au tem dictorũ numerorꝫ adinuicem habitudines: Proportiones vocã/ tur: & eiſdẽ quibus & prædictę ſpecies nominatę ſunt vocabulis no/ minantur. Nam quædã dicitur proportio dupla; quædam ſupbipar/ tiens; quædam ſuperparticularis; quædam vero tripla &c. Et de iſtis eadem quæ ſupradicta ſunt dantur exempla. DIS. Ipſam igitur proportionem definias.

proportõ nũ ſpecieſ

De Proportione & proportionalitate. Capi- tulum decimumoctauum. MAG.

proportio

p

Roportio ut ex prędictis liquet eſt duarum quãtęcũq; ſint eiuſ dem generis quantitatũ certa unius ad alterã habitudo; ut. 4.

ad.2.eſt proportio dupla. Proportionũ vero ad inuicem habitudines a mathematicis proportionalitates dicuntur. DIS. Quid eſt proportionalitas? MAG. Eſt duarum aut plurium proportionũ ſimilitudo ut ſicut ſe habent.4.ad.2.ita.8.ad.4.quia ubiq; eſt ꝓportio dupla. Illarũ igitur duarum proportionum ſimilitudo proportionalitas eſt.nec in pautioribus ꝗ tribus terminis proportionabiliter quærēda eſt. Qui ſi ita diſpoſiti ſunt: ut mediũ utriſq; cōparetur extremis: proportionalitas cōtinua dicitur.ut.1.2.4.ſicut enĩ ſe habent duo ad unũ ita.4.ad.2.quia ubiq; eſt ꝓportio dupla. Si vero numeri intermedij ita locati fuerint.ut alius ad unũ/ alius vero referat ad reliquũ/ talem ꝓportionalitatē diſiunctam dicimus.ut.1.2.4.8.ſicut ſe habet.2.ad.1 ita.8.ad.4.ubiq; enĩ eſt ꝓportio dupla. Si vero dico ſicut ſe habet.1. ad.2.ita.4.ad.8.eadem quidem ꝓportionalitas permanet. Sed tunc cōuerſa eſt cũ dixero: quemadmodũ ſe habet.4.ad.1.ita ſe habebũt 8.ad.2.eadē iterum manet ꝓportionalitas ſed tunc permutata eſt.

Proportõnalitas. continua diſiuncta conuerſa ꝑmutata.

De Speciebus proportionalitatis in genere Capitulum decimum nonum.

DIS. PRoportiõalitatis ſi quæ ſunt ſpecies ænumera. MAG. Si iã dicta intelligis quattuor proportionalitatis ſpecies inuenies: quæ ſunt proportionalitas Continua Diſiuncta Permutata & Conuerſa. DIS. Num & aliȩ ſunt? ſane quidē intelligo. MAG. Aliȩ ſunt quarum tres utiliores inſequētibus ænodabimus. videlicet Proportionalitatem Arithmeticam. Geometricam & harmoniacam: quæ & medietates appellantur.

ꝓportionalitatis ſpecies in genere

De Proportionalitate Arithmetica. Ca.xx.

MAG. EStautem proportionalitas arithmetica quotiēs tribus aut pluribus terminis poſitis neglecta ȩqualitate proportionum: ſola cuſtoditur parilitas differentiarum.ut.1.2.3. In hac numerorũ diſpoſitione differentia unius ad.2.& rurſus duorũ ad tria ȩqualis reperitur: quia ubiq; unitas. nam ſicut unum a duobus: ita.2.a tribus unitate differunt ſed proportionũ ȩqualitas non obſeruatur. nam duorũ ad.1.eſt proportio dupla: ſed trium ad.2.eſt proportio ſeſquialtera Dicitur autem hæc medietas Arithmetica: quia in ſolius numeri proportione cuſtodita eſt.

medietas ſiue ꝓportionalitas arithmetica.

De Proportione Geometrica. Capi.xxi.

DIS. HEc pro modulo capacitatis accipio: ad alia pergas. MAG. proportionalitas geometrica eſt cũ tribus aut pluribus diſpoſitis terminis numerorum differentia negligitur: ſolumq; proportionum ȩqualitas cuſtoditur.ut.1.2.4.8.ſicut enĩ ſe habet.2.ad.1. ſic ſe habent.8.ad.4.quia ubiq; eſt ꝓportio dupla.nec numerorũ differentia ibi aduertitur.nam inter.1.&.2.unitas/inter.2.&.4.dualitas.

ꝓportiõalitas Geometrica

Inter vero.4.&.8. quaternitas reperitur:ſed tamen numerorũ differẽtię ſemꝑ in eadẽ cũ terminis ꝓportione ſunt cõſtitutę. nã ſi termini ſũt in dupla ꝓportione:in eadẽ ſunt & earundẽ differẽtię cõſtitutę. ut hic

1 2 4 differẽtię. Et ſi termini in ꝓportione tripla reperiantur ea
termini rundem differẽtię in eadem inueniuntur ut ſic.
1 2 4 8

2 6 18 54. differentiæ
1 3 9 27 81 termini

De Proportionalitate Harmoniaca. Ca.xxij. DIS.

harmoni/
aca ꝓpo
tionalitas

Harmoniaca proportionalitas quæ eſt? MAG. Quę nec eiſdem differẽtijs nec ęquis proportionibus conſtituitur:ſed illa in qua queãdmodũ maximus terminus ad minimũ ponitur ſic differentia maximi & medij contra differentiã medij & minimi cõparatur:ut ſint termini diſpoſiti.3.4.6.ibi nanq; maior terminus: videlicet.6.ad minimũ: ſc3.3.duplus eſt: ſic differentia maximi termini ſc3 6.& medij ſc3.4.quę eſt duo/ dupla eſt ad differentiã termini medij & minimi quæ eſt.1. nec tamẽ in pręfato numerorũ ordine terminorum adinuicẽ ęqua reperitur proportio aut differentia:nam ꝓportio 4.ad.3.eſt ſeſquitertia.6.vero ad.4.eſt ꝓportio ſeſquialtera: & inter 4.&.3.differentia eſt unitas.inter.4.vero.&.6. dualitas.Hæc autẽ ꝓportionalitas ſiue medietas harmoniaca nominatur:nam in hac ſola harmonia aut ſynphonia vel conſonantia muſica reperitur. ut * quia nec terminorũ ꝓportionẽ aut eorũ differentiam abſolute conſiderat: ſed ut hæc ambo adinuicem relata inueſtigat.Eſt autẽ propriũ harmonię ad aliud quodammodo ſe habere. De quibus in muſicis videbimus latius. Conſequenter ut numerorum vim & naturã quo ad prima rudimẽta plenius capias de numeris tractabimus queãdmodũ referuntur ad geometricas dimenſiones & figuras. DIS.Placet ſũme.nã ſemꝑ fideliſſimi ꝑceptoris officiũ obſeruãs nec quicquã de neceſſarijs ad prima ſcientiarũ intelligenda principia obmittis.

*
3 4 6
dva dia
teſſ pen
erõ te

De Numero ſecundum Geometricas dimenſiones diſpoſito. Et primo de numero lineali Capitulum. xxiij. MAG.

Sed in primis te ſcire volo:omnem Geometricam dimenſionẽ aut eſſe linealem:aut ſuperficialem:aut ſolidam.ut patebit infra.Et ob id in præſentiarum numerum in linealem ſuperficialem & ſolidum diſtinguimus. DIS. Numerus linealis quis eſt? MAG.Eſt a duobus inchoans adiecta ſemper unitate/in unũ eundemq; ductũ quantitatis explicata congeries.ut.ij.iij.iiij.v. DIS. Cur dicis a duobus inchoans? MAG.Nam ſicut punctus actu nõ eſt linea ſed potẽtia;ſic unitas actu nõ eſt numerus ſed potẽtia. paucio

numerus
linealis

tribus igitur q̃ duabus linealis numerus cõſtare nõ poteſt unitatibus.

De Numero ſuperficiali & eius ſpeciebus. Capitulum. xxiiij. DIS.

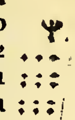
Vmerus ſuperficialis quis eſt? MAG. Eſt numerus duo/ numerus
n bus lateribus contentus longitudinis uidelicet & latitudinis. ſupficial
Vel eſt numerus a tribus inchoans addita deſcriptionis latitu dine: & ex numerorum naturalium ſeſequentium angulorum dilatatione. Dictum eſt autem & ſuperficialem numerum a tribus inchoandum. quoniam ſicut in geometricis paucioribus tribus lineis nulla angularis ſuperficies clauditur: ita & in numeris minimus ſuperficialis non niſi tribus unitatibus conſtituitur ut .·. Et ideo ſicut in geometricis ſuperficies conica diuiſionem in triangulam/ quadrangulam penthagonam: & ſic de alijs accipit/ ſic pari modo & numerum ſuperficialem contingit partiri.

De Numero triangulari. Ca. xxv. DIS.

Riangularis numerus quis eſt? MAG. Eſt numerus qui in Numeruſ
t latitudinem ſcd̃m unitates deſcriptus tribus angulis contine/ triãgľaris
tur lateribus ęqualiter diſpoſitis. ut ſunt. 3. 6. 10. 15. 21. 28. in talem figuram diſpoſiti. *

De Numero quadrangulari. Ca. xxvi: DIS:

Vmerus quadratus quis eſt? MA. Eſt numerus qui in latitu Numeruſ
n dinẽ ſcd̃m unitates deſcriptus angulis quattuor lateribus ęq̃ q̃dratus
li dimenſione diſpoſitis continet̃. ut ſunt 4. 9. 16. 25. 36. 49. taliter ordinati ⴼ Vnde numeris ab unitate in cõtinua ꝓportionalitate diſpoſitis/ tertius ab unitate erit quadratus: ac deinceps ſemp uno intermiſſo. At cũ quadrati in natura diuerſi ſunt: quidã cm̃ ęquã latitudinẽ habẽt & longitudinẽ ut bis duo & ter tria: quidã vero parte lõgiores ſunt: ut quoꝝ latera nõ unitatis ſed alioꝝ quorũcunq̃ numeroꝝ differentia ſeparanť. ut ter quinq̃ ita formata ⴼ Reliqui vero altera parte longiores exiſtunt: quoꝝ ſcȝ latera unitatis tantum differentia ſunt diuerſa ut ſunt bis tria in iſta forma diſpoſita :::

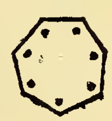
De Numero Pentagono/ hexagono/ heptagono & ſequentibus multiangulis. Ca. xxvij. DIS.

Entagonum quẽ dicis numerum? MAG. Eum ipſum qui
p in latitudinẽ ſcd̃m unitates deſcriptus/ quinq̃ angulis/ lateri
bus ęquali diuiſione diſpoſitis continetur: & ſimili definitione hexagoni/ heptagoni & reliqui deſcribuntur numeri: quę tibi ut facilius pateant pauca exempla ſubiungam.

12.	22.	35.	51.	71.	omnes pentagoni.
15.	28.	45.	66.	91.	omnes hexagoni.
18.	34.	55.	81.	112.	omnes heptagoni.

Vnitas tamen &ſi non actu/tamen potentia eſt omnis numeralis fi gura & ideo ſingulis præpoſita.

De Numero ſolido ſiue corporali. Ca.xxviij. DIS.

numerus Solidus

q

Vis eſt numerus corporalis ſiue ſolidus? MAG. Eſt qui tri bus lateribus continetur ſc; longitudinis/latitudinis & ꝓfun ditatis. vel eſt qui cum ſcd̄m unitates ſuas in longum latū ac profundum diſpoſitus fuerit: corporis alicuius figuram repręſentabit Et ob id ipſu; ad modū corporis diuidere cōuenit. hoc modo. Nam numerorum quidam pyramides: laterculi: aſſeres: cuneoli/aut magis latine gradati: parallelipedes: cubici: ciclici vel ſpherici nominantur: quorum deſcriptiones in ſequentibus patebunt.

De Numero pyramidali. Ca.xxix. MAG.

numerus pyrāida/lis q̄dran gularis

p

yramidalis itaq; eſt numerus in ſuis unitatibus per modum pyramidis corporalis conſtitutus: ut ſcilicet a baſi lāta incipiat & in aſcendēdo ſemp̄ dæcreſcat donec ad unitatē quæ huiuſce pyramidis conus eſt perueniat. Et ſicut in corporibus pyramis quæ/dam eſt trilatera. ut a. & quędā quadrangula. ut b. & ſic de alijs ſcd̄m modum ſuperficierum multiangularīū variatis. ſic & in numeris py/ramis trilatera quadrangula aliaue reperitur.

De Numero pyramidali trilatero. Capi-tulum triceſimum. MAG.

u

Nde numerus pyramidalis trilaterus eſt is cuius baſis eſt tri/angulus. ut a cuius conus eſt unitas in medio locata. & ſi ba/ſi b. priorem pyramidē ſuperpoſueris/pyramidem ſecundam & denariam conſtitues: quę ſi pro baſi hoc modo locabitur * & eidē pyramis. b. ſuperponitur: pyramis tertia &. 20. unitatū producitur. Simili modo vidēdum erit in cęteris. nam in numero pyramidali tot unitates latera continent/quod ad eius conſtitutionem numeri trian guli aut quadranguli/penthagoni aut hos ſequētes concurrunt: uni/tate etiam pro tali numero cōputata. Ex quo liquet ꝙ primę de præ/dictis pyramidibus latera duas/ſecundę tres: tertię vero quattuor unitates habent.

De Numero pyramidali quadrangulo. Capitulum triceſimumprimū. DIS.

q

Vadrangulā pyramidem quē dicis numerū? MAG. Cuius baſis numerus q̄dratus/conus vero unitas eſt. ut ω Si pyra midi iam fabricatę baſim nouenariā hanc ſcilicet ψ ſuppo/ſueris ſcd̄am in quadratis pyramidē quattuordecim ſc; unitatū effici/es: quā ſi huic X baſi ſupaddes: tertiā pyrāidē &. 30. unitatū ꝓducis & ſic in cęteris/nō modo quadratis: verūetiā pēthagonis & alijs mul tiangulis videre eſt. Hoc tn̄ unū nō eſt ſilentio ꝑtereundū: ſi unitatem

X

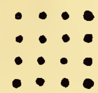
quæ conus dicit̃ obmiſeris pyramidẽ curtã ubiq; efficies/ſimiliter ſi
alios quoſq; numeros baſibus iuxta præmiſſas regulas ſuperaddi/
tos detraxeris:pyramides facies bis curtas vel tercurtas.

De Laterculis.Capitulum.xxxij. DIS.

Vmeri laterculi qui ſunt? MAG.Q ui ex ductu æqualiũ numerila
n ęqualiter in minus fiunt.ut tria ter bis.18.conſtituũt:quę ſi ſe terculi.
cundũ tres dimenſiones diſponant̃/lõgitudo latitudini æqua
bitur:quia ubiq; tria.Altitudo vero minor/qa duorũ tantum reperitur
ut * quibus alia nouem in ſimili modo diſpoſita ſuperaddas.

De Aſſeribus.Capitulum.xxxiij. DIS.

Vmeri aſſeres qui ſunt? MAG.Q ui ex ductu ęqualiũ ęqli aſſeres
n ter in maius fiunt.ut quater quattuor nonies.144.faciunt.q̃
ſi ad figurã corporalem ordinaueris/ latitudo longitudini erit
æqlis.quia ubiq;.4.altitudo vero cum.9.habeat erit diſſimilis.ut ☞
quibus alia.16.ita diſpoſita octies ſupponas.

De Cuneolis.Capitulum.xxxiiij. DIS.

Vmeri Cuneoli qui ſunt? MAG:Q ui ex inęqualibus inę/ cuneoli
n qualiter p inæqualia fiunt.ut ter quater nonies.108.efficiunt.
quos ſi in corporis formã diſponas:latitudinẽ tria/longitudi
nem.4.& altitudinẽ habentẽ.9.reperies:& ſic omnes dimenſiões inæ
quales.ut ω quibus alia duodecim ſic formata octies ſuperaddas

De Parallelipedibus.Capitulũ.xxxv. DIS.

Arallelipedes q̃s dicis nũeros? MA.Eos q ex ductu æquali paralleli/
p um inęqualiter per ęqualia fiunt.ut bis tria bis.12.faciũt:quæ pedes
ſi in corporis figurã redacti fuerint: latitudinẽ altitudini ęqua;
(quia ubiq; duorũ)longitudinem vero reperies inæqualẽ:quia trium.
ut ::: quibus alia.6.ita formata ſuperaddas.

De Cubis.Capitulum.xxxvi. DIS.

Vi ſunt numeri cubi? MAG.Q ui ex ęqualibus per æqua cubi
q lia producti ſunt.ut ter tria ter.27.conſtituũt: quæ ſi in forma;
corporis redigãtur:latitudo/longitudo & profũditas ęquales
reperiunt̃;quia ubiq; tria.ut * quibus alia.9.taliter ordinatã bis ſu/
perponas.Vnde ſi numeri ab unitate continue proportionales fue/
rint:quartus ab unitate cubus eſt; ac deinceps duobus ſemper inter
miſſis/ſemper quadratus cubicus ſequitur.

De Ciclicis vel ſphericis.Cap.xxxvij. DIS.

Vi numeri ſunt ciclici vel ſpherici? MAG.Q ui ex ductu cu ciclici ſiue
q borũ ita procreant̃/ut a quo numero cubicę quantitatis latus ſpherici
inceperit in eundẽ altitudinis extremitas terminet̃.ut quinqes
.5.faciũt.25.quę ſi rurſus quinquies accepero;numerũ.125.pduco
cuius altitudo in eundẽ numerũ terminat̃;a quo latus eius primo in

thoatur:quia in.5.Sic ſimili modo cũ dico.6.ſexies.36.facio:quæ ſi rurſus per.6.multiplicẽtur.216.producunt:quę in ſex iterũ terminantur:a quo & latus eius inchoatur.& ob id hi numeri dicunt ciclici vel ſpherici.quia ad principiũ ꝓprium reuertunt.Et ſicut ex unica reuerſione de puncto in punctũ circulus pficitur:ſic ex una multiplicatione numeri in ſe/cicli numeri qui plani ſunt/procreantur.ut quinquies.5 fiunt.25.Et ſicut ex ſecunda ſcilicet ſemicicli circũductione circa dyametrum fixa/ſphera deſcribitur:ita ex cicli numeri per ſuum principiũ mltiplicatiõe numer⁹ ſphericus ꝓcreat.ut.25.qnquies erũt.125.

Cõclusio. Hæc ſunt q̃ de ratione numeri theorice conſiderato cõmuniora & magis utilia occurrũt:altiorẽ vero de his ſpeculationem in diui Boetij Arithmetica ſi qñ libuerit inuenies:ex qua & hęc quę iã tradidi ꝓ maiori parte expiſcata ſunt.Iamiam ad praxim ſermonẽ vertamus.

Libri Quarti de principijs Arithmeticæ practicæ Tractatus ſecundus.De diuiſione numeri contracti. Capitulum primum. MAG.

a Rithmetica practica quã Algorithmũ dicimus numerũ practice conſiderat:& de ipſius diuiſione & paſſionibus diſputat.

Numeri diuiſio. DIS.Rem igit ipſã aggredere:& diuiſionẽ numeri cepti pandas. MAG.Numerorũ quidã Digitus:quidã Articulus:qdã vero ex his compoſitus. DIS.Horum deſcriptiones ſi quas habes/per ordinem ædicas.

De numero digito/articulo & cõpoſito.c.ij. MAG.

numerus digitus articulus n Vmerus digitus eſt omnis denario minor numerus.ut.1.vel.2.vel.3.& ſic de alijs. DIS.Quis eſt numerus articulus? MAG.Eſt numerus in decẽ ęq̃lia diuiſibilis:tali lege/ut iſtac facta diuiſione nihil ſit ſupfluũ:nihil diminutũ.ut.20.diuiditur in.10.unitates:&.30.in.10.ternarios &c. DIS.Quis numerus dicit cõpoſitus? MAG.numerus ex digito & articulo cõſtitutus.ut.12.ex.2.(digito)&.10.(articulo)eſt aggregatus. Et ut ſingula unico complectar cõtextu:Oĩs nũerus inter duos articulos ꝓximos cõpoſit⁹ eſt

cõpoſitus

De Numeri iam diuiſi paſſiõibus.Ca.iij. DIS.

Numeri quot ſint. n Vmeri a teiã diuiſi quot/quæue ſunt paſſiones? MAG.ſeptem.ſcʒ.Numeratio:Additio:Subtractio:Multiplicatio:Diuiſio:Progreſſio & Radicũ extractio.Mediatio autẽ a Subtractione non diſtinguitur:nec duplatio a multiplicatione ſeparat. Eſt eñ Mediatio per duo diuiſio & Duplatio p duo multiplicatio.Conueniunt autẽ hæ paſſiones non modo numero integro/ſed etiam in partes quas minutias dicunt diuiſio. De quibus eo quo iam numeratæ ſunt ordine tractabimus.Et primum quidem in integris.

mediatio duplatio

De Numeratione,Capitulum quartum. DIS.

q Vid eſt numeratio? MAG.Eſt cuiuſlibet numeri ꝑ figuras competētes artificioſa repſentatio. DIS:Q ue ſunt iſtę competētes figurę? MAG. ſunt hę.1. ſignificat unū.2.ſignificat duo .3.tria.4.quattuor.5.quinq;.6.ſex.7.ſeptem.8.octo.9.nouem &.0.q̄ figura nihili vel cifra dicitur. nam per ipſam ſolam nihil repreſentatur: ipa tamē locū occupāte magis per cęteras ſignificabitur .ut 20.ibi.2 viginti ſignificat : & tamē ꝑ ſe poſitū tantū duo repręſentat. Operepreciū eſt ergo in numeratiōe ordinem & locum maxime conſiderare. Ordinē quidem: quia retrograde numerum ſcribimus. Locum vero qa omnis figura in primo loco poſita ſe ipſam ſemel repſentat ut.2.ſic poſita duo repręſentat. Sed in ſecundo loco poſita ſe ipſam decies ſignificat: quia viginti ut.20. In tertio loco quęlibet figura ſe ſignificat centies. In quarto vero milleſies. In quinto decies milleſies. In ſeptimo vero loco milleſies milleſies & ſic in infinitum. Ex quo claret unica ſola figura omnē digitum ſcribendū: & omnem articulū a.10. uſq; ad centum excluſiue: & inter hos omnē numerū cōpoſitū incluſum duabus tantū figuris repręſentandū.ut.10.20.25.&c. A centū vero uſq; ad mille omnis numerus tripla figura deſignatur.ut.100.121.&c. A mille vero uſq; ad decem millia omnē numerū quattuor figuris ſcribimus.ut.1000.1221. At ỽo in exprimēdo magnū numerum hac cautela utendū eſt: ut ſuper primā figuram.a.ponatur.ſupra ſecūdā.b.ſup tertiā.c.ſuper quartā rurſus.a.& ſup ſequētē b.&c. donec oēs figurę har; triū litterar; eo ordine & charactere ſint inſignitę ſc;.a.b.c.ita eṁ primo dēpto omne a.millenariū ſignat.b.numer; infra centū & c.centū repn̄tat.& ubi.a.&.b. ſimul ponūtur/ſimul dn̄t exprimi niſi ubi.b.ſupra cifrā cōtingat locari.ut in nūero hic ſubiecto. — *Nūeratio* / *ordo & locus in numeris.* / *cautela exprimendi numer;*

a c b a c b a c b a
4 5 9 3 6 2 9 0 2 2

quē tali ſermōe exprimere poſſum⁹: q̄ttuor mille mille millia: q̄ngēta mille millia. nonagintatria mille millia: ſexingenta millia: viginti nouem millia: & viginti duo. Tot enim in unoquoq; numerorū ordine ſunt millia quot a primo dempto. Poſſum⁹ & aliter numerū ꝓpoſitū quātus ſit perquirere: ut videlicet in prima figura incipientes dicamus ordine retrogrado: prima per ſe.ſecunda decem.tertia centum.quarta milleſies &c de alijs ſꝑ loca millēarior; ſignādo pūctis.ut.

4.593.629.022

De Additione. Capitulū quintum.

a DIS. Dditio quid eſt? MAG.Eſt duorum aut pluriū numerorū in unā ſummā reductio.ut.4.ad.7.faciūt.11. DIS.Additionis (ut & in alijs intelligā) modū oſtende. MAG. In additione ad minus duo ordines numerorum ſunt neceſſarij: ſuperior ſcilicet cui alter addit: & inferior q ſupiori adiungit. Si igit nūer; nūero volueris adiūgere: nūer; cui debet fieri additio ꝑ ſuas figuras in loco — *Additio.*

ſuperiori ſcribe:cui numerū addēdum per figuras ſuas ſuppone:ita ut prima ſub prima:& ſecunda ſub ſecunda ponatur &c.His ita diſpoſitis ſubijciatur linea ſub qua ſumma ex additione prouenienś ſcribēda eſt.uti ſubiecta admonet deſcriptio.

4 6 7 9	numerus cui debet fieri additio
3 2 3 2	numerus addendus
————	linea interiecta.

Quo facto primas figuras ad ſe addas:ex quibus excreſcęt numerus una aut duab⁹ ſcribēdus figuris.ſi una hęc ſcribatᷓ inferius.ſi duabus:prima ſcribatur/& ſecūda mente teneatᷓ:quā cū ſequente addas pari modo cū ſecūda & tertia & ſequētibus opaberis figuris quouſq; totum additū ſit.Exemplū ſumas in numero prius poſito:& dic.2.ad 9.faciunt.11.primam unitatem ſub linea ſcribe:& ſecundā cū figura ſequente ſcilicet.3.adde.dicendo.3.ad.7.erūt.10.& unitas prius reſeruata facit.11.ſcribe iterum unā unitatē in ſecūdo loco ſub linea:& aliā ſerua.Dic ultra.2.ad.6.faciūt.8.& unitas ſeruata/cum his.8.conſtituit.9.quę loco tertio ſcribe ſub linea.Ruſus dic.3.ad.4.efficiūt.7.quę ſi in loco quarto ſcribantᷓ ſub linea/ figurę omnes hoc ordine ſtabūt.

4/ 6/ 7/ 9/	numerus cui debet fieri additio
3/ 2/ 3/ 2/	numerus addendus
————	linea interiecta
7 9 1 1	numerus productus.

Aduertendum vero in hoc calculandi modo figuras non delendas/ſed virgulis paruis ſignandas eſſe.Et ut ſingula in omni additione occurrentia unico complectar cōtextu:Exemplum ſubijcere placuit generale:in quo ſingula ad additionē requiſita mox apparebunt.

Additōis exemplū generale

9 8 7 4 6	numerus cui debet fieri additio
2 0 3 4 5	numerus addendus
————	linea interiecta
1 1 9 0 9 1	numerus productus.

De ſubtractione. Capitulum.vi. DIS.

Subtractō

Vid eſt ſubtractio? MAG.Eſt numeri a numero ſublatio:ut q videatur ſumma relicta.ut.5.a.9.relinquuntᷓ.4. DIS.Modum ſubtractionis ſubiungas. MAG.In ſubtractione duo numeri ſunt neceſſarij ſc3 numerus primo loco poſit⁹a quo alter ſubtrahitᷓ: & numerus huic ſuppoſitus qui a ſuperiori remouetur. Poteſt autē minor de maiore/aut ęqualis de ęquali:ſed maior de minori nū q̄ſ ſubtrahi. Si igitur ſubtrahere volueris: numerū a quo debet fieri ſubtractio per ſuas differentias in ſuperiori loco: numerū vero ſubtrahendum in inferiori ponas:ita ut prima ſub prima ſecunda ſub ſecūda & ſic de alijs ponantur linea ſuppoſita.De hinc primā inferioris a prima ſuperioris auferas;& quod reſiduū eſt ſub linea ponas.Si vero in

feriorem a ſuperiore ſubtrahere nõ poſſis/diſtantiam eius a denario conſidera:& eandem numero ſuperiori adde:productumq̧ ex utroq̧ ſub linea in loco ſuo ponas:& quotienſcunq̧ hoc factũ fuerit:figurę proximę in inferiori ordine ſequenti addenda eſt unitas:& tunc totum a ſibi ſupraposita tollas. Et hoc uſq̧ in finẽ ſeruato modo procedendum eſt. Exemplum accipe in hoc numero ☞ 5 4 6 8
Et dic duo ab.8.remanent.6.q̃ ſcribe ſub linea.dic rurſus.7.a.6.nõ valeo.ideo.7.a.10.diſtantiã quę tria eſt 2 3 7 2
inueniẽs eã numero ſuperiori:ſc3.6.addo.&.9.emergunt:q̃ ſub linea ponenda ſunt. Et numero ſequenti in ordine ſubtrahẽdorũ ſcilicet.3. adde unitatẽ & erunt.4. Et rurſus dic.4.a.4.& ſurgit vel nihil remanebit:illud nihil quod p cifram ſignificatur ponat̃ ſub linea.& dic ultra.2.a.5.& manent.3.quæ iterũ ponant̃ ſub linea & ſi bene actũ fuerit figurę ſtabũt hoc ordine. Et ne quid de neceſſarijs p̃termittã: tibi exemplum generale totius ſubtractionis ſubijciam tale.

9 0 0 1 3 8 6	numer⁹ a quo debet fieri ſubtractio
7 5 3 2 4 3 6	numerus ſubtrahendus
———————	linea ſuperpoſita
1 4 6 8 9 5 0	numerus relictus

Exemplũ generale ſubtractionis

Probatur autem per additionem ſubtractio:& econuerſo.ut ſi numerum relictum numero ſubtrahẽdo addas: numerum a quo facta eſt ſubtractio inuenies. Et rurſus ſi in additionis exemplo numerum ſubtrahendum a pducto ſubtraxeris/ numerũ ſubtrahendum pro relicto conſpicies:pari modo ſi numerum cui debet fieri additio a pducto depoſueris:pro relicto numerum ſubtrahendum videbis.

De Multiplicatione. Ca. vij. DIS.

Quid eſt multiplicatio? MAG. Eſt numeri procreatio proportionabiliter ſe habentis ad multiplicandum:ſicut multiplicans ad unitatem.verbi gratia.3.per.4.multiplicare/ eſt numerum.12.procreare:qui ſe in eadem proportione ad.4.habet ſicut.3. ad unitatem:quia utrobiq̧ eſt proportio tripla. DIS. Multiplicationis formã adijcias. MAG. In multiplicatione duo numeri ſunt neceſſarij:ſcilicet numerus multiplicandus in ſuperiore ordine:& numerus multiplicãs in inferiori ordine ſcribẽdus:nec erit cura an prima multiplicãtis ponat̃ ſub mnltiplicãdi prima aut alia ut ☞ 7 9 5 4
Eſt etiam ambobus ita diſpoſitis linea ſubijcienda ſub qua 6 4 2
ſumma ex multiplicatione proueniens ponenda eſt. Primum itaq̧ primam numeri multiplicãtis in omnes multiplicãdi ducas:& quod ex hoc prouenit ſub prefata linea ponatur. Similiter ſecundam multiplicantis in omnes multiplicandi ducas:& productum ea lege ſub linea locabis,ut locus pducti loco correſpondeat multiplicantis,nam

Multiplicatio

ſi multiplicans ſecunda fuerit/ ꝓductum ſub ſecundo numero prius ſub linea poſito/locare conuenit. Et ſic faciendū eſt de ſingulis: donec oēs figuras multiplicantis in oēs multiplicādi ductę fuerint. DIS. Exemplū huius ſubiungas: ut q̄ dicis clarius intelligam? MAG. Exemplum ſumas in numero priori. Et primū quidem dicas .bis .4. ſunt.8. ſcribenda ſub linea. dic rurſus bis .5. ſunt.10. ſcribe .0. cifrā: & ſerua unitatē: & ultra bis .9. ſunt.18. qbus unitas prius reſeruata ſi ad/datur decem & nouē conſtituit: e quibus .9. ſcribe ſub linea unitatem ſerua: & amplius bis .7. ſunt.14. & unitas prius ſeruata facit.15. quæ tota ſub linea ſcribēda ſunt: cum nō ſit numerus ſequens cui digitus

7 9 5 4
6 4 2
———
1 5 9 08

addi poſſit. Et ſi ut diximus operatus fueris/ poſt operationē figuras eo ordine diſpoſitas videbis hic ī margine ſignato. De hinc ſcd̄m mul tiplicātis in omnes multiplicandi ducas. Et primū dic quater.4. ſunt 16. e quibus ſub. 0. ſcribas .6. & unitatē ſerues. & rurſus dic quater quinq; ſunt.20. & unitas pri⁹ ſeruata his addita facit.21. ſcribe.1. ſub 9. & binariū ſerua. & amplius quater .9. ſunt.36. & binarius prius ſer uatus illis additus .38. conſtituit: e quibus .8. ſub .5. ſcribenda: & .3. ſer uanda ſunt. & rurſus quater .7. ſunt.28. & tria prius ſeruata his addita conſtituunt.31. quę iterum totaliter ſcribenda ſunt ut prius. Et ſi be/ne operatus fueris/ diſpoſitionē figuratū videbis talē ☞ Demū dic ſexies.4. ſunt.24. e quibus.4. ſub.1. prioris nūeri ponas & duo ſerues. & rurſus ſexies .5. ſunt.30. & .2. prius reſeruata faciunt.32. e qbus.2. ſub.8. ſcribas. & .3. ſerues. amplius ſexies .9 ſunt.54. qbus ſi tria prius ſeruata addas .57. emer gunt e quibns .7. ſub.1. ſcribāt. & .5. mente cū ſerues & rurſus ſexies 7. ſunt.42. & .5. prius ſeruata faciūt.47. quę totaliter ſub linea ponas

☞ 7 9 5 4
1 6 4 2
———
1 5 9 0 8
3 1 8 1 6

Quod ſi bene operatū fuerit diſpoſitio numerorum erit talis.

7 9 5 4	numerus multiplicandus
6 4 2	numerus multiplicans
———	linea interiecta
1 5 9 0 8	
3 1 8 1 6	———
4 7 7 2 4	numerus productus

Quę ſi oīa ꝑ modū in quinto capitulo traditū/ addideris numerum 5 1 0 6 4 6 8. procreabis. Et quia in omnibus antedictis digitorꝝ in ter ſe ꝓſupponitꝰ multiplicatio: iō de his & regulā & tabulā ſubijcio talē

Regula. Scribantur figurę in ſe multiplicandę ſubalterne & cuiuſ libet diſtātia a decē a dextris ponatur: & una diſtantiarum per alteram multiplicetur productūq; ſeruetur. Deinde diſtantiam unius digi/ti a digito alio ſubtrahas: reſiduum priori producto ex diſtantiarum multiplicatione poſtponas. DIS. Huius exemplum ſubiungas.

TRAC.II.DE NVMERO CONTRACTO

MAG. Si ſcire volueris quot ſunt ſepties .8. ea hoc ordine cū diſtātijs ſuis a dextris ſtatuas * Dic ter .2. ſunt .6. & rurſus .2. a .7. remanent .5. quę prædictis .6. poſtponas; & numerū talem inuenies .56. quem faciunt ſepties octo.

*
8 | 2
7 | 3

Tabula

2 2 4	3 3 9	4 4 16	5 5 25	6 6 36	7 7 49
2 3 6	3 4 12	4 5 20	5 6 30	6 7 42	7 8 56
2 4 8	3 5 15	4 6 24	5 7 35	6 8 48	7 9 63
2 5 10	3 6 18	4 7 28	5 8 40	6 9 54	
2 6 12	3 7 21	4 8 32	5 9 45		8 8 64
2 7 14	3 8 14	4 9 36			8 9 71
2 8 16	3 9 27				
2 9 18					9 9 81

Et ne alia in multiplicatione tibi occurētia ꝑtereā exēm ſit hoc gn̄ale.

Multiplicatiõis exemplū generale

4 5 0 6 0	numerus multiplicandus
2 0 3 0	numerus multiplicans
————————	linea interiecta
9 1 4 7 1 8 0 0	numerus productus

De Diuiſione. Capitulum. viij. DIS:

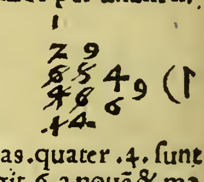
Diuiſio]

Q[uid] eſt diuiſio? MAG. Eſt numeri procreatio ꝓportionabiliter ſe habentis ad unitatē: ut diuidendus ad diuiſorē. ut .20 per .4. diuidere eſt numerū .5. procreare quę unitati in eadē ꝓportione ꝓportione qua quattuor ꝓportionant̄ viginti: nā ubiq; eſt ꝓportio quintupla. DIS. Diuiſionis formā haud prætereas.

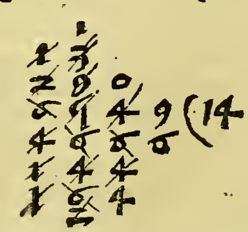
MAG. In diuiſione duo numeri erūt neceſſarij .ſ. ſupior qui diuidēdus: & inferior qui diuiſor appellandus eſt: & ſub ſuperiore ita locandus: ut ultima ſua ponat̄ ſub ſupioris ultima: & pēultima ſub penultima &c. Et hoc qdē verū eſt ſi ultima diuiſoris nō fuerit maior ultīa diuidēdi. nā ſi maior fuerit: nō ſub ultīa diuidēdi ſed ſub penultima locāda eſt: & reliquę ſub ſequētibus ordine directo. ut patet in exemplo.

3 6 2 . . 3 6 2 Iſtis ita ut dictum eſt formatis virgula concaua ad
2 1 . . . 4 3 latus dextrum poſt numeros ponatur: cui numerus ex diuiſione inuentus (qui Quotiens ☞ 6 5 4 9 (virgl'a cōcaua appellat̄) inſcribi poſſit ut ☞ Quo 4 6 diuiſor facto videndum eſt quotiens ultimam diuiſoris in numero ſibi ſupra poſito poſſis reperire: ita tamē ꝙ totiens etiā omnes ſequentes in ſuis ſuprapoſitis poſſint haberi: & quotientē inuentū & verſus dextrā in virgulam concauā locatū / in oēs figuras diuiſoris multiplica. primo ſc; in ultimā / deinde in ſequentes & q̊d ex hac multiplicatione ꝓducitur a numero ſibi ſuprapoſito ſubtrahatur / figuris a quibus facta eſt ſubtractio paruis lineis cācellatis: & reſiduo cuiuſlibet figuræ numeri diuidendi ſuper ipſam eandem / cuius reſiduum eſt poſito

ut in priori exemplo. Illo facto ſecundeť diuiſor ꝑ unam figurã. & ite rum quotiens quęrať: & ad quotientē prius repertū ſub virgula po/ ſitum & in omnes figuras diuiſoris ut prius multipliceť: ꝓductūq; a ſuperiori ſubtrahatur: & rurſus diuiſor per unam figuram ſecunde tur. quod totiens fiat donec prima diuiſoris ſub prima diuidendi cõ/ ſtiterit. Si autem in operatione media aut in fine quotiēs reperiri nõ poſſit: ꝓ eo ponať. o. ad virgulã concauã figuris diuiſoris cãcellatis Diuiſor vero rurſus ꝑ unã figurã ſecũdeť: q̃d autē in fine diuiſiõis re lictum fuerit de numero diuidendo / in quo diuiſor non poſſit ampli us reperiri / erit reſiduum diuiſionis. DIS. Niſi exemplari operatio ne dicta explicaueris intelligam minime. MAG. Exemplū poſitu; ſupra accipe. & primum dicas: quotiens reperio .4. in .6. ita ꝙ etiam totiens .6. in .5.? & videbis ꝙ tantū ſemel: ob id unitatem in virgula; concauam ponas: & eam unitatem in omnes diuiſoris multiplicãdo dicas: ſemel .4. ſunt .4. quæ ab ultima diuidendi ſubtrahas / dicendo .4. a .6. manent duo: quæ ſupra .6. ponas: & ipſa .6. virgula ſignes. Dic rurſus: ſemel ſex ſunt ſex. ſex a quinq; non poſſum: diſtãtia eſt .4. .4. ad .5. ſunt nouem: quæ ponas ſupra .5. quinq; prius virgula can cellatis: & unitatē quam ex lege ſubtractionis ſequenti dabis figuræ a ſibi ſuprapoſita ſcilicet .2. ſubtrahas: dicendo .1. a .2. & manet unu; & ſignes virgula: & .1. ſuper ea ponas. Poſt hoc diuiſor per unam fi/ gurã ſecundetur. & ſtabunt figuræ ordine tali ☞

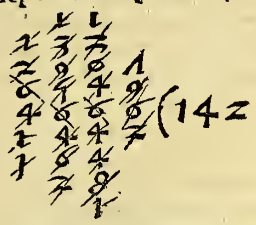

Illo facto rurſus dicas .4. in .19. quotiens poſſum reperire: ita tamen ꝙ etiam totiens .6. in .4. & aliĳs ex .19. cum .4. ſubtraxero relictis inueniam? & vi debis ꝙ quater. Hęc igitur .4. ſub virgula concaua ponas: & ea in omnes diuiſoris multiplicando: dicas. quater .4. ſunt ſedecim: quæ a .19 ſubtrahe: dicendo .1. ab .1. & ſurgit .6. a nouē & ma nent tria: quæ ponas ſupra .9. & .9. cancella. dic rurſus: quater ſex ſunt .24. quæ ſubtrahe a .34. ſibi ſuprapoſitis: dicendo .2. a .3. manet unu;. quæ ſuper .3. cancellata ponas: & iteru; dicas .4. a .4. & ſurgit: ob hoc .4. cum virgula ſignes & ei .o. ſuperponas: iterumq; diuiſorē ꝑ una; figurã ſecundes. & figurarum talem diſpoſitionem reperies.

Diuidendus. Quotiens.

exemplū diuiſiõis.

Ita pariformiter in ſequentibus faciendum eſt: quod ſi bene operatus fueris diſpoſitionem figurarum talem videbis. Et.17. reſidua ſunt in quibus.46. amplius reperiri non poſſunt.

Quotiens.

Probatur autem diuiſio per multiplicationē & econuerſo. Per multiplicationem quidē probatur diuiſio: ſi quotientem per diuiſiorē multiplicaueris. nam quod ex illa multiplicatione excreuerit/ una cū reſiduo (ſi quod fuerit) numerū diuidendū repſentabit. Rurſus multiplicatio per diuiſionē ꝓbabitur: nam ſi productū in multiplicatione ꝑ multiplicandū diuidas in quotiente multiplicantē inuenies. Et ut oīa ſimul complectar. Exemplū generale Diuiſionis ſubijciam tale.

Diuidendus 94506789 (2100150 Quotiens
Diuiſor 45 Reſiduum 39.

De Progreſſione. Capitulum.ix.

DIS.
Quid eſt progreſſio? MAG. Eſt pluriū numeroꝝ ſcd̄m equa- ꝓgreſſio
les exceſſus ſumptoꝝ in unā ſummā reductio. ut.1.2.3.4. fa
ciunt.10. DIS. Huius formā & modū ſubiungas. MA.
Modus & forma progreſſionis ſubiectā prerequirunt diuiſionē. Pro
greſſio quidē eſt duplex: quedā Arithmetica: quedam Geometrica. Arithme/
Arithmetica eſt in qua numeri ſeſe ſequentes equali excedunt exceſſu tica.
Et hæc duplex eſt. Eſt em̄ progreſſio arithmetica naturalis & cōtinua continua
ubi videlicet poſt principiū nullus nūerus obmittit̄. ut.1.2.3.4.5.6.
vel.2.3.4.5.6. Alia arithmetica diſcontinua ſiue interciſa: in qua poſt diſconti/
principium ſemꝑ æqualiter una/ duæ/ tres/ quatuor aut plures ob/ nua
mittuntur figure. ut.1.3.5.7. vel.2.4.6. Geometrica eſt in qua nume Geome/
ri ſe ſequentes nō equaliter excedunt: attamen inequali ꝓportione ad trica
inuicē erūt: aut dupla. ut.1.2.4.8. aut tripla. ut.1.3.9.27. aut quadru
pla. ut.12.8.32. & ſic de alijs. Hac diuiſione intellecta/ ſit hec de mō ꝓ/
greſſionis: Prima regula. In omni ꝓgreſſione arithmetica addat̄ nu/ Prima re
merus primus ad ultimū: & excreſcit numerus aut par aut impar. ſi gula
par per eius medietatē totus numerus locoꝝ multiplicetur. & nume
rus ſumme totius cōtinuo emergit. Si impar excreuerit: ꝑ ipſum to/
tum medietatem locoꝝ multiplicabis & queſitum inuenies. DIS.
Da exemplū primi. MAG. Sint numeri in progreſſione taliter diſpo
ſiti.1.2.3.4.5.6.7. quorū oīm ſummā ſi ſcire volueris.1. ad.7. adde

& quod excreuerit diuide/& per eius medietatē quę eſt.4.multiplica
numeroꝝ in progreſſione poſitorū loca quę ſunt.7.dicendo:quater
7.ſunt.28.& hęc ſunt totius ſumma. DIS. Da exemplū ſecundi.
MAG.1.2.3.4.5.6.7.8.huius ſummā ſi ſcire volueris.1.ad.8.ad/
das & per ꝓductū quod eſt.9.medietatē locorū ſcꝫ.4.multiplica & ꝓ
ductū erit totius ſumma ſcꝫ.36. Secūda regula. In ꝓgreſſiōe geome
trica ubi fit exceſſus in ꝓportione dupla ultimus numerus eſt duplā
dus:& a duplato primus ſubtrahēdus:& apparebit numerꝰ quęſitꝰ
DIS.Da exemplū. MAG.1.2.4.8.16.ſi huius ſummā totalem
habere volueris:ultimū numerū ſcꝫ.16.duplabis id eſt ꝑ duo multi/
plicabis & 32.ꝓuenient:e quibꝰ ſi numerū primū huius ꝓgreſſiōis ſcꝫ
1.ſubtraxeris.31.manebunt quæ totiꝰ ſummā indicabunt. Si autem
geometrica ꝓgreſſio in tripla fuerit ꝓportione:& totiꝰ ſummā volu
eris ſcire: ultimū tripla & a ꝓducto primū ſubtrahas & reſidui medie/
tas oſtendet q̄d quęrebas. DIS.da exemplū. MAG.ſit exemplū
3.9.27.81.numeꝝ ultimū tripla &.243.ꝓueniēt a quibus ſi primū ſcꝫ
3.ſubtraxeris/remanentis medietas ſummā totius oſtendit ſcꝫ.120.Si
aūt ꝓgreſſio geometrica ſecundū quadruplā ꝓportiōem cōſtituta ſit/
ultimū quadrupla a ꝓducto primū ſubtrahe:& remanētis tertiā ꝑtem
pro ſumma totiꝰ retinebis. DIS.da exemplū. MAG.2.8.32.ſi ul
timū q̄druplicaueris.128.efficies a quibus ſi primū ſcꝫ.2.tollas.126.
manebūt: quoꝝ tertia ꝑs eſt.42.quę ſummā totiꝰ oſtendūt. Et itacō
ſimiliter in omnibꝰ alijs ꝓportionibus facias:multiplicādo ſcꝫ ſemꝑ
ultimū numeꝝ ꝑ numeꝝ denominatiōis ꝓportionis:& primū a pro
ducto ſubtrahendo:& relictū ꝑ numeꝝ unitate minorē numero ꝓpor
tionis diuidēdo. & huiꝰ diuiſiōis numerꝰ q̄tiens q̄d quęrebas oſtēdit.

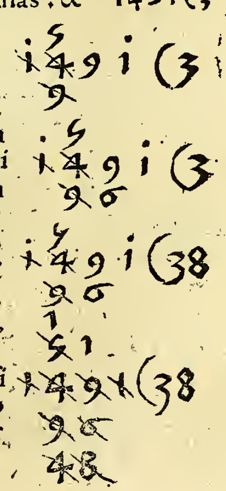
De Radicum extractione & primo in quadratis Capitulum decimum. DISCIPVLVS

Radicū ex tractio.

QVid eſt radicū extractio? MAG.Eſt numeri inuentio: qui
cū in ſe ductus fuerit/ totum numerū aut ſaltem maiorē eius
partē/quadratā ſcilicet vel cubicam producit. DIS.Radix
igitur numeri eſt numerus qui in ſe ductus ipſum totum conſtituit.
MAG.Optime infers.ut radix.16.eſt.4. naꝫ quater quattuor.16.
conſtituunt. Pro intellectu autē formæ & operationis radicuꝫ extra/
ctionis:neceſſe eſt mente tenere ea quæ ſupra diximus de numero ſo
lido & ſuperficiali:ſolus enim talis & nullus alius inuenitur radicē ha/
bere. Vnde ſi numerus ſemel in ſe ductus fuerit:ſuperficialē & qua/
dratū conſtituit:cuius & radix extat.ut quater q̄ttuor ſunt ſedecim.Si
vero numerus bis in ſe aut ſemel in ſuū quadratū ducitur/ numerū ſo
lidum ſiue cubicū generat:& eius q generatus eſt radix dicit̄.ut bis.2.
bis/ſunt.8.His ita pręcognitis formam extractionis radicum in qua
dratis primum/dehinc in cubicis tradaꝫ. DIS.probe. MAG.Si

igiturproponaturtibi numerus cuius radicem quadratã ſcire volue/
ris/ipſu3in locis ĩparibus punctis in hũc modũ ſignabis . . .
quot em̃ puncta numerus propoſitus taliter ſignatus ha/ 5 4 2 2 1
buerit:tot digitos in radice ſua habebit. Illo facto/ſub ultima eius fi/
gura inueniendus eſt digitus: qui in ſe ductus deleat totum ſuprapo/
ſitum reſpectu ſui: vel quantum vicinius poteſt. & ille digitus inuen/
tus ponendus eſt ſub concaua virgula ad dexteram: quemadmodũ
in diuiſione traditum eſt. Quo facto inuentus digitus duplãdus eſt
& duplatus ſub figura proxima verſus dexterã ponatur. Deinde rur/
ſus inueniẽdus digitus ſub proxima figura puncto ſignata: qui in du
platum ductus: totum deleat ſuprapoſitum reſpectu duplati: & in ſe
ductus: totum deleat ſuprapoſitũ reſpectu ſui: aut quantum vicinius
poteſt: quod ſemper ſubintelligendũ eſt. Et talis digitus etiam ad pri
orem digitum inuentum ſub virgula collocetur. Depoſt rurſus ſub
proxima figura puncto ſignata conſimilis inueniatur digitus &c. q̊d
quidem continuabis donec ad finem totius ventum fuerit. Si autem
in media operatione contingat digitum talem inueniri non poſſe: po
nenda eſt. o. ad priores digitos ſub virgula concaua: & omnibus di
miſſis intactis ad proximi procedatur inuentionẽ digiti: niſi hoc eue
niat in fine: tunc enim figuræ relictæ computantur pro reſiduo.

DIS. Nec hoc quidem ſine exemplo intelligendũ exiſtimo MA.
Sit igitur pro clariore intellectu exemplum tale. 1491 cuius ſi radicẽ
quæris: ipſum ut dictum eſt ſignabis. deinde ſub ultimo puncto ſci/
licet. 1. quæras digitum ſcilicet. 3. qui in ſe ductus/ & ſi non totum dele
at ſuprapoſitũ/tamen viciniori numero omni alio dato. & illũ inuen
tum ſub virgula ponas. ut ſic ☞ ipſumq; in ſe ducas ☞ . .
dicendo: ter tria ſunt nouem: & hæc a. 14. ſubtrahas: & 1491(3
manebũt. 5. quæ. 14. deletis ſupraponas. ut ſic *
Deinde priorem inuentum dupla digitum: dicen
do bis tria ſunt. 6. & hęc ſub proxima verſus dex
tram figura ponas. ut X Et rurſus ſub pun/ X
cto ſequenti digitum inuenias: qui in duplatum
ductus totum ſuprapoſitum reſpectu duplati: ſcili
cet. 59. (aut quantum vicinius poteſt) deleat. dein
de ductus in ſeipſu3 reſpectu totius ſibi ſuprapoſi/
tiitidẽ faciet & ſunt. 8. q̃ cũ ad virgulã in hunc mo
dũ poſueris: ipſa in duplatũ ſcilicet. 6. mł̄tiplica &
productum ſcilicet. 48. a numero duplato ſupra
poſito ſcilicet. 59. ſubtrahe: & remanent undecim.
ut ſic ɸ Deinde hunc digitum ſcilicet octo ɸ
ĩ ſe mł̄tiplica: & pductũ ſcilicet ſexagintaq̃ttuor ſi
a ſibi ſuprapoſito ſilicet. 111. ſubtractum fuerit pro
reſiduo numerus talis ſc3 ſeptuagintaquattuor

remanebit, & diſpoſitio figurarꝫ talis reſtabit ☞ Ex quo manifeſtū eſt propoſituꝫ numerū nō eſſe quadratum:ſed tamen.38.radicē eſſe maximi quadrati in ipſo contenti:ſcilicet.1444. Cuius experientiā ſi habere cupias:radicē inuentā in ſe multiplica & reſiduū ſi quod fuerit adde:& redibunt figurę numeri propoſiti.ſin autem/errorē corrige.Ad cubicaꝫ radicem ligonem noſtrum vertamus.

x x
x x 7
1 x x x (38
9 6 x
x 8
6

De Radicum extractione in cubicis Capitulum undecimum. MAG.

radicū extractio in cubicis

S I alicuius numeri tibi ꝓpoſiti radicē queras cubicā:ipſuꝫ in loco primo:& deinde in ſingulis millenariorꝫ locis ſignes pūcto ut.1491. Illo facto/ſub ultimo puncto inueniēdus eſt digitus: qui in ſe ipſum ductus cubice/ totū deleat ſuprapoſitum reſpectu ſui aut quantū poteſt vicinius.& illo digito ad virgulā concauā (queādmodū in prioribus) poſito ipſuꝫ tripla:& triplatuꝫ ponas ſub ꝓxima verſus dexteraꝫ tertia figura.Deinde ſub ſeq̄nti figura alius queratur digitus ad priorē ſub virgula ponendus:q primo cū digito priore ſecum ſub virgula poſito/ductus in triplatū: deinde ſolus ductus in ꝓductū:deleat reſpectu triplati totū ſuprapoſitū.Secundo in ſe ductus cubice deleat totū ſuprapoſitū reſpectu ſui: vel quantū vicinius poteſt. His ita pactis:triplandū eſt totū q̄d ponit̄ ſub virgula:& triplatū ponendū ſub ſeq̄nti ꝓxima tertia figura.Deinde ſub puncto ꝓximo rurſus inueniēdus eſt digitus:q cū alijs in virgula ſecū poſitis / in triplatū ductus/ deinde ſolus duct⁹ in productū deleat totū ſuprapoſitum reſpectu triplati:& demū in ſe ductus cubice deleat totuꝫ ſuprapoſituꝫ reſpectu ſui.& ſic operandū eſt uſqꝫ dū ventū ſit ad finē. DIS.Inter ōmnia p̄cedētia a te dicta nullū minus illo potui intelligere:ob hoc exemplū ponere & id declarare opepreciū erit. MAG.Exemplum accipias in numero priore.ſcꝫ.1491.(Illo taliter ordinato : ſub ultimo puncto ſcꝫ.1.in loco millenarij poſito/inueniēdus eſt digitus ſcꝫ.1.q in ſe cubice ductus:facit.1.& delet totū ſuprapoſitū reſpectu ſui.illum digitū iā inuentū pone ſub virgulam.ut ſic ☞

1 4 9 1 (1

Deinde ipſuꝫ tripla & facit.3.& illa ſub ꝓxima tertia ponas figura.ſcꝫ.9.ut ſic * Illo facto ſub proximo puncto ſcꝫ.1.primo loco poſito/alter inueniendus eſt digitus etiā ad virgulā ponendus ut ſic X qui primū cuꝫ digito ſecū poſito duct⁹ in triplatū ſcꝫ.3.facit.33. deinde ſolus ductus in productū ſcꝫ.33.facit.33.deleat totuꝫ ſuprapoſitum aut quantuꝫ vicinius poteſt reſpectu triplati:nā ſi.33.a.49.ſubtrahas.16.relinques. Deinde ille digitus

*
1 4 9 1 (1
1 3

X
1 4 9 1 (11
1 3

in ſe cubice ductus deleat totum vel quãtum vicinius poteſt reſpectu ſui ſuprapoſitum ſcilicet.161.ducigitur ipſum in ſe cubice dicendo ſe/mel.1.eſt.1.& illud a.161.ſubtrahatur & manẽt.160.pro reſiduo. ex quo claret numerum propoſitũ non fuiſſe cubicum ſed.11.radicem eſſe maioris numeri cubici in p̃dicto numero ꝑpoſito cõtenti ſcꝫ.1331. Quod ſi probare volueris/radicẽ in ſe cubice multiplica:& ꝑducto ſi quid fuerit reſiduum adde:& numerũ propoſitũ inuenies. DIS Quid eſt numerũ in ſe cubice multiplicare? MAG. Eſt ipſum bis in ſe aut ſemel in ſuũ q̃dratũ ducere.ut bis duo bis/aut bis.4.ſunt.8. Et ut habeas in ſuma quantũ quiſqꝫ digitus in ſe cubice multiplicatꝰ ꝑducat:tabulã illius ſatis breuẽ hic poſitã inſpicias. Tabula

mľtiplicatio cubica

1	unum ſemel	1	6	ſex ſexies	216.
2	duo bis	8	7	ſeptẽ ſepties	343
3	tria ter	27	8	octo octies	512
4	quattuor q̃ter	64	9	nouẽ nonies	726.
5	quicqꝫ qnquies	125			

Hæc ſunt fili dilectiſſime quæ tibi inprimis de paſſionibus numeri integri tradere volui:nunc vero ne huius artis (quã calculariã dicunt) principia neceſſaria contractius tradam:pauca & quidẽ neceſſaria de minutijs ſubiungenda ſunt.

Libri Quarti Algorithmus de minutijs vulgaribus Tractatus tertius. Quid ſit minutia & quottuplex. Capitulũ primum.

DIS.
q Vid eſt minutia? MAG. eſt integri pars aliquota.ut minu/tum eſt ſexageſima pars horę aut gradus. DIS. Sũt ne minutię omes eędẽ aut natura diuerſæ? MAG. ſunt.nã quæ/dam ſunt minutię vulgares:qbus ſcꝫ vulgus frequenter utiť.ut una tertia:una quarta:duę quintę &c.& ſunt minutię phiſicę quibꝰ ſcꝫ naturales & phiſici utunť ſępius.ut minutũ tertiũ quartũ &c. uſqꝫ in infinitũ ꝑcedẽdo.& de his qdẽ poſterius:de alijs ṽo prius differendũ eſt

Minutia

De numeratione ſiue repręſentatione minutiarum vulgariũ. Capitulũ ſecundũ.

DIS
m Odũ igiť numerationis aut rep̃ſentatiõis minutiarꝫ vulgariũ pande. MAG. Minutię vulgares eiſdẽ quibus & integri numeri figuris ſcribendę ſunt:ſed aliter & aliter locandis atqꝫ no/minandis:Nã in numeratiõe earundẽ duo requiruntť numeri:numerator ſcꝫ & denominator ponendi ſubalterne virgula interiecta.ut ſic
4 DIS. Numerator quis eſt? MAG. eſt numerus in quo toti
— ens unitas eſt quot integri ptes volumus repręſentare:& hunc
9 ſemper ſolemus ſuper ius ſcribere. DIS. Dænominator
quis eſt? MAG. eſt numerus in quo totiẽs unitas reperitur quo/

ties ps denominata in ſuo toto inuenit. & is ſemp inferius ſcribit. ut
4 numerator. Intellectus vero repręſentationis minutiarũ vul
— gariũ facile in ſequentibus regulis deprehendit
9 denoĩator Prima regula. Quotienſcunq numerator ęqua
lis eſt denoĩatori/minutiæ pciſe integrũ valebũt: ut hic ☞ 3/4/5/6
Secunda regula. Si numerator maior fuerit denomi/ ———
natore minutiæ pluſq integrum conſtituunt. ut ſic ✠ 3/4/5/6
✠ 4/8/9/12/ Tertia regula. ſi nũerator mĩor fuerit denoĩa
——— tore minutię nõ totũ integrũ pficiunt. ut hic 1/2/5/6/
3/7/6/8/ ———
2/3/4/6/

De reductione minutiarum diuerſarum denominationum ad eandem: & additione earundem. inſuper de reductione minutiarũ ad integra/ & integrorũ ad minutias. Capitulũ. iij.

MAG. Quia vero minutiæ vulgares: aliis diuerſarũ denoĩationũ addi
nõ poſſunt: niſi ad eandẽ denoĩationẽ reductę fuerint: ob id q̃
pacto hoc fiat primo pandam. DIS. Sane quidem facis: &
multo ſanius ſi id exemplis manifeſtaueris. MAG. Faciam ut pe/
tis. Si igitur minutias diuerſarũ denominationũ: utputa ☞ 2/3
ad eandem denominationẽ reducere volueris/ denoĩatorẽ ———
unius p denoĩatorẽ alterius multiplica & q̃d ex hac multi/ 3/4
plicatione pcreatum fuerit erit denoĩator cõmunis. ut ter quater ſunt.
12. denoĩator cõmunis. Hoc facto numeratores quęrẽdi ſunt. multi/
plica igit numeratorẽ primę p denoĩatorẽ ſecũdę. ut bis. 4. ſunt. 8. &
rurſus numeratorẽ ſecundę p denominatorẽ primę. ut ter tria ſunt. 9.
eruntq. 8. &. 9. numeratores communes ad. 12. denominatorem
communẽ. Ex hoc enim patet in ☞ 2 — 8 — 3 — 9
Et facta operatione ſtabunt figurę 3 eſſe 12 & in 4 eſſe 12
✱ 8 9 taliter ordĩatę ✱ Ipſis
numera/tores cões ——— itaq ad eandẽ denoĩationẽ reductis numeratores earum
2 3 ut in ĩtegris addas: ſcз. 8. ad. 9. & ☞ 17 reperies. Si vero
——— minutiæ plures fuerint: primũ de — duabꝫ primis te
denĩator cõmunis 3 4 abſoluas: dehinc cũ pducto & ter 12 tia idẽ ut dictum
12 eſt attentabis. hinc cum pducto ex omnibus pcedẽtibus
& quarta idẽ donec ad finẽ puentũ ſit actitandũ eſt. ut ſi ſint 2/3/4/
primis duabus ut pmiſſum eſt adinuicem reductis & ✱ ———
ω pro pducto inuentis hęc ad eãdẽ denominationẽ reducas 3/4/5/ ✱
2 3 & 17 4 addas: & facta operatione ex omnibus inuenies 133 1/
— aut — —— & — qꝫ ſi ſcire volueris quot ſexageſimę aliæ minutiæ ——— —
3 4 12 5 in ω aliiſq minutiis ſint 60 aut alias prepoſi/ 60 1/

tas partes per nominatorē minutię in qua quęris multiplica: & pro/
ductum per denominatorem eiuſdem diuide & patebit in quotiente
quod quęrebatur ut in * Minutijs * $\frac{2}{3}$ ſūt $\frac{40}{60}$ & in $\frac{3}{4}$ ſūt $\frac{45}{60}$
autē minutiarum diuerſarum denomina
tionum prępoſitis: duc denominatorem
primę in denominatorē ſecundæ: & in productum denominatorem *
tertię. & ſic de alijs: & illud quod ultimo prouenit: denominatorem 3/
communem indicabit. ut ſi tres quartas duarum tertiarum unius me
dietatis ad minutiam ſimplicem reducere placuerit/ ipſis hoc ordine 4/2/
poſitis * 4. in. 3. multiplica & in productum ſcilicet. 12. duo multi/
plica: & .24. pro denominatore cōmuni habebis. & ſi numeratorem 3/1/
cōmunem habere volueris/ numeratorem primę in numeratorē ſecun
dę ducas & rurſus numeratorem tertię per productum multiplica & 2
patebit quęſitum. ut ter. 2. ſunt. 6. & ſemel. 6. manent ſex & inueni/
es in tribus quartis duarum tertiarum unius medietatis ☞ $\frac{6}{24}$
DIS. Apertiſſime q̊d quęrebā demonſtraſti: reſtat aūt
ut minutias ad ītegra reducere ędoceas. MA. Si minu
tias ad integra reducere placuerit: multiplica numeratorem per deno
minatorē: & numerus quotiēs quęſitū dabit: & ſi quid reſiduū fuerit
partes ītegrū nō faciētes īdicabit ut ſi ⊕ ad ītegra reducas. 8. ītegra & *
$\frac{2}{7}$ pro reſiduo habebis. at ſi ęconuerſo integra ad minutias reduce $\frac{20}{5}$
re volueris: numerum integroruꝫ per dænominatorē minutiæ
fiendę multiplica: & in producto quęſitum inuenies. ut ſi. 4. in/
tegra ad quintas taliter reduxeris * procreabis.

De Subtractione minutiarum. Ca. iiij. DIS.

Subtractionem minutiarū ſubiungas. MAG. Minutias ſi q̄s
a minutijs ſubtrahere placuerit: ipſis (ſi nō fuerint) ad eandem
denominationē reductis/ numeratorē unius a numeratore al
terius ſubtrahas. ut * Si vero plures minu/ * $\frac{8}{12}$ ſi a $\frac{9}{12}$ ſubtraxeris manet $\frac{1}{12}$
tias a pluribus ſubtra
hendæ ſint: omnes ſubtrahendas ſcd̄m dicta in. c. p̄cedenti ſimul ad
das: ſimiliter & eas a quibus debet fieri ſubtractio. Dehinc ut iam di/
ctum eſt numeratorem unius a numeratore alterius demas: ut X
X $\frac{2}{3}$ & $\frac{1}{4}$ a $\frac{1}{2}$ & $\frac{6}{8}$ quarum ſi duæ tertiæ & una quarta adiun/
ctę fuerint $\frac{11}{12}$ Si autem unam ſecundā
& ſex octa uas coniunxeris $\frac{20}{16}$
efficies quæ rurſus ad communē d'/ nominationē
reductę & additę pro *
* $\frac{11}{12}$ p̄ueniunt $\frac{176}{192}$ & p $\frac{20}{16}$ ſurgūt $\frac{240}{192}$

a quibus ſi primas ſubtraxeris videlicet $\frac{176}{192}$ remanebunt $\frac{74}{192}$. quas inquirebamus.

De Multiplicatione minutiarum. Capi.v. MAG.

h Ic facile ex his quæ de integris dicta ſunt minutiarũ multipli/ catione habebis. Nã ſi minutias p minutias mł'tiplicare volue ris numeratorẽ uni⁹ p nũeratorẽ alterius multiplica: & ꝓductũ ꝓ numeratore inuẽto reſerua. Sic denominatorẽ unius p denoĩatorẽ alterius multiplicabis: & in ꝓducto denominatorẽ quęſitum inuenies ut cũ multiplicabis. $\frac{2}{3}$ per $\frac{3}{4}$ ꝓcreabis $\frac{6}{12}$

De Minutiarum diuiſione Ca.vi. MAG

ſ Imiliter minutiarũ diuiſionẽ facile depræhendes ſi diuiſorem a dextris poſueris: tũc em̃ nominatorẽ diuidendi p denoĩatorẽ di uiſoris mł'tiplicabis & nũeratorẽ q̃ſitũ inuenies: ſicem̃ ſi denoĩa tor diuidẽdi p nũeratorẽ diuiſoris multiplicat⁹ fuerit denoĩatorẽ q̃ſitũ indicabit ut ſi diuiſeris $\frac{2}{3}$ per $\frac{3}{4}$ reperies $\frac{8}{9}$

De Extractione radicis quadratę in minutijs: Capitulum ſeptimum. MAG.

m Inutiarꝝ autẽ ꝑpoſitarũ ſi radicẽ quadratã extrahere volueris: eas (ſi eiuſdẽ nõ fuerint) ad eandẽ denominatorẽ reducas: & addas: & eius quod ꝓuenerit tam numeratoris q̃ꝫ denoĩatoris ut in integris radicem quęras quadratam: ita ut radix numeratoris in uenta ſit numerans: & radix denominatoris ſit denominans. ut ſi $\frac{2}{3}$ & $\frac{3}{4}$ & $\frac{1}{2}$ & $\frac{6}{8}$ radicem quadratam quęras oĩa ad eandẽ deno/ minationẽ & ſummã (ut dictũ eſt) addas: & in/ uenies * & ꝓ radice numeratoris 18. & ꝓ reſiduo. 16. ꝓ radice autẽ denominaioris. 13. & pro reſiduo. 23. reperies. ſic & in alijs ſimiliter faciendum eſt.

* $\frac{340}{192}$ nũer[ator] / deno[minator]

De Extractione radicis cubicę in minutijs Capitulum octauum. MAG.

ſ I vero radicem cubicam minutiarum querere libet ipſas (ſi eiuſdem non fuerint) ad eandem denominationem reducas Illo facto denominatorem cõmunem quadratę in ſe ipſum ducas: & productum rurſus per numeratorem multiplica & produ cti radicem cubicam in integris quęras. nam radix inuenta erit ra/ dix cubica numeratoris / denoĩatione priore non variata. ut ſi ☞

☞ 2/ 3/ 1/ 6/
——— ——— & ——— radicem cubicam queras/eas ſecũdũ dicta in unã
3/ 4/ 2/ 8/ ſummã reducas & proueniũt ☞ $\frac{240}{192}$ Deinde
.192.denominatorez in ſe quadrate multiplica:& .36864.pueniẽt:que rurſus p numeratorez ſcz .340.multiplicata efficiũt.12513760.hui⁹ radicẽ cubicã/ut in integris dictũ eſt / ſi quæſiueris.232. pro radice cubica: &.26592.pro reſiduo inuenies. DIS. Hactenus ſingulas nu/meri paſſiões / quẽadmodũ in integris ita & in minutijs vulgaribus ſatis lucide explanaſti:nũc demũ queſo pauca de his in minutijs quas ſupius phiſicas appellaſti in mediũ feras. MAG. Quis tuis nõ facile non acquieſceret petitionibus : q te (ut ego) feruentiſſimo vigilãtiq; animo cuncta accipientem videret? Ad minutias igitur phiſicas aures arrige. DIS. Faciam & q̃ diligentiſſime.

Libri quarti Algorithmus de minutijs phiſicalibus Tractatus quartus. De numeratiõe minutiarũ phiſicalium. Capi.primũ. MAG.

m Inutiæ phiſice uti in ſupiorib⁹ dixim⁹: ſunt qb⁹ phiſici & naturales ſepius utunt: & pcipue aſtronomi curſus ſyderum & corporũ ſuperiorũ inueſtigantes. Ad huiuſcemodi em̃ certitudinẽ neceſſariũ fuerat integra ſcz ſigna & gradus zodiaci/annũ/mẽſes dies & horas in partes ſecare. Nã ſignũ in gradus.30.& grad⁹ in minuta.60,minutũ in ſecunda ſexaginta.ſecundũ in tertia .60. tertium in quarta.60.diuiditur.& ſic in infinitũ p ſexagenariã procedendo diuiſionẽ calculationi tali valde cõmodaz.locorũ vero diſtinctio earundem ptiũ dabit diſcretionẽ.nã locus primus eſt ſignorum:ſecũdus graduũ:tertius minutorũ.quartus ſecundaruz:quintus tertiarum &c.ut
ſig.gra.m̃.2a.3a.4ta.5ta. Sic annus in mẽſes.12.menſis in dies.30.
1 2 3 4 5 6 7 vel.31.dies in.24.horas partit : & rurſus hora per ſexagenariã ptitionẽ in ptes ſuas:& rurſus ille in alias pgrediũtur. ut hora in.60.m̃.minutũ in.60.2a.ſecũdũ in.60.tertia ut ſup dictũ eſt diuidit:& in his quoq; locorũ diſtinctio ptiũ dabit denõinationẽ.Eſt em̃ locus primus horarum:ſecundus minutorum : tertius ſecundarum.& cetera.ut hic hõ.m̃.2a.3a.4ta.5ta.6ta.
1 2 3 4 5 6 7

De Additione minutiarum phiſicalium, Capitulum ſecundum. DIS.

f Acile quidẽ hec intelligo:ſed de Additione earundẽ quid ſpeciale habes? MAG. Nihil:nã in ipſis additio fit ut in itegris illo tm̃ ſeruato:ut minutie eiuſdẽ denominatiõis addantur.ut minuta minutis:ſecũda ſecundis/& non ſecunda minutis.Incipien/

dumq̧ eſt a ſubtilioribus: ut puta a quartis procedēdo ad tertias. de poſt ad ſecundas &c. & quotiens ex huiuſmodi additiōe .60. excre/uerint/pro his unū minutię ꝓximę groſſiori addas. ut ſi .60. excreuerint tertiæ: pro ipſis ponas ſecundum. ut Si enim in dato exēplo quītas addideris: .60. excreſcūt: pro quibus quartis unuȝ addas: quas ſi addideris .61. inuenies .ꝓ .60. igiť quartis tertijs uuū adde: & aliā unitatē in loco quartaꝝ re/tine. Sic ſimiliter tertias ſi addideris .69. reperies pro tertijs .69. igitur ſecundis .1. adde: & .9. in loco tertiaꝝ relinquas. & ſi bene operatus fueris/figuræ hoc ordine ſtabunt ☞

m.	ſcđa.	tertia	4ta.	5ta.
1	6	8	9	30
		q̄rta	11	10
		20	40	20

m.	ſcđa.	tertia.	4ta.	5ta.
1	7	9	1	0

De Subtractione minutiarum phiſicaliū: Capitulum tertium. MAG.

S Vbtractio in minutijs phiſicis ad inſtar ſubtractiōis in integris procedit: ſi hoc unū animaduertas: ut ſcȝ a ſubtilioribus incipias & minuta a minutis/ſecunda a ſecundis/tertia a tertijs/&c de alijs demas. Q. ſi numerus a quo debet fieri ſubtractio/ſubtrahēdo minor fuerit: a fractione īmediate groſſiori unū mutuo accipias: & id in .60. ꝑtes fractionis minoris/a qua ſcȝ debet fieri ſubtractio diuidas. Nec hoc te fallat: cū in p̄cœptis aſtronomicis ſigna aut gradꝰ &c. ſubtrahere ab aliquo numero minori monitus fueris. ſiqdem ſi in ſignis operaris/una tota reuolutio (ſcȝ. 12. ſigna) mutuanda eſt. Si vero in gradibus/ſignū unū in triginta gradus reſoluendū eſt. hoc ideȝ te facere neceſſe eſt ſi quod ſimile in fractionibus temporū ſcilicet annorū/menſiū/dierū/minutoꝝ contingat. Sed de his plura verba fūdere ſuꝑuacuū videť: cū & canones tabularꝝ aſtronomicarꝝ hoc idē & clarius quādoq̧ admoneant. ad multiplicationē ꝓperemus.

De multiplicatione minutiarum phiſicalium. Capitulum quartum. DIS.

Q Valiter minutię phiſicę ſunt multiplicandę? MAG. numeratorē in numeratoreȝ ducas. & quod prouenit ſunt minutiæ a numero: quē denominatores ſimul iuncti faciūt denominādę. ut ſi multiplicaueris minuta ꝑ minuta ꝓueniūt duo: q̊niā numeratores ſcȝ minutū & minutuȝ quaſi duę unitates ſimul coniunctę: duo faciūt a q̊ minutię ſecunda denominanť. Sic ſi minuta ꝑ ſecunda multiplicaueris: ꝓueniūt .3. & ſi ſecunda ꝑ tertia multiplicaueris: ꝓducunť quinta & ſic de alijs. Si vero fractiones phiſicas per eorū integra multiplicaueris/nō integra ſed minutias procreabis. ut ſi minuta ꝑ gradus multiplicabis: non gradus/ſed minuta procreabis.

De Diuiſione minutiaꝝ phiſicaliū. Ca. v. DIS.

d Iuiſionis minutiarũ phiſicalium ſi quid ſpeciale fuerit/ſilentio nõ pretereas. MAG. In diuiſione iſta hoc tantũ ſpeciale inuenio ꝙ ſcȝ numerus quotiens/minutię nominãdus eſt a numero qui ꝓuenit poſt ſubtractiõem denominatiõis diuidẽtis a denominatiõe diuidẽdi: ut ſi.40.quartas p.10.ſecũdas diuiſeris in quotiẽte.4 ſecũdas habebis.nam ſi numeꝝ denominatiõis diuidẽtis ſcȝ.10.quę nominant̃ ſecũdę a.2.a numero denomiãtiõis diuidẽdi(ſcȝ.40.quę nominant̃ quartę)a.4.ſubtraxeris .2. reperies : a quibus minutię in quotiẽte ſcȝ.4.ſecũdę ſunt nominatę. Si ỽo ęqualia in denominatiõe per ęqualia diuiſeris: in quotiente nõ minutię ſed integra utputa horę vel gradus ꝓueniunt.ut cũ minuta p minuta/ aut ſecũda p ſcd'a diuiſeris: horę(ſi horaꝝ fuerint) aut gradus(ſi graduũ fuerint) in q̃tiẽte ꝓuenient. Hoc tamẽ ne negligas: ſed minutias tã ſubtrahẽdi & eius a quo debet fieri ſubtractio: ꝙ multiplicãdi & mltiplicantis: ꝙ etiã diuidendi ꝙ diuiſoꝝ(ſi diuerſarũ fuerint) ad eandem denominatiõem ante operationẽ reducas: nam ſic facilius id quod queris inuenies.

De Extractione radicis quadratę in minutijs phiſicis. Capitulnm ſextum. MAGISTER

n Ec radicum extractio in talibus minutijs ab ea quę dicta eſt de integris multum differre dinoſcitur: nam ſi radicem de his minutijs extrahere volueris: eas ad eandẽ denominationẽ/aut ſi eiuſdẽ fuerint/ſed ab impari denominatę numero/ad eandẽ denominationẽ a numero pari denominatas reducas. At illo facto queadmodum in integris procedas. Et radix inuenta ſunt minutię a minutia media verſus integra denominandę : a minutia a qua radix extracta eſt ſupputatione facta.ut ſi a.2.6.3.quartis radicẽ extraxeris.19.pro radice &.7.pro reſiduo inuenies iſta autem.16.a minutia media verſus integra ſunt denominandę ſcilicet a ſecunda ſecundę .ut.gra.m̃.2a.3a.4a. Sic pariformiter ſi a ſextis radicem extrahas: eam a tribus vel tertijs denominabis: nam hę a ſextis uſqꝫ ad integra reperiuntur mediæ.

De Extractione radicis cubicę in minutijs phiſicalibus. Capitulum ſeptimum. MAG.

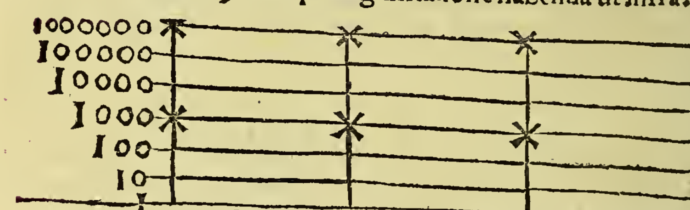
n Ec aliter radix cubica in minutijs phiſicalibus quã in integris extrahenda eſt. ſed inuentam a tertia parte minutię propoſitę denominabis: quod ut præciſius fiat minutias quarum radicem cubicam quæris/ad eandem denominationem quæ in tres poſſit ęquales partes diuidi reducas. ut radix.27.minutorum eſt.3.nonorum: nam nouem de.27. tertia pars eſt. pari modo in cæteris faciendum. Hæc ſunt quæ de numero in praxi reducto & eius paſſionibus(non ut cõplementum totius habeas: ſed ne principia magis Cõcluſio

cõmunia ignores)tibi fili in medium ſtatuerã ferre:quatenus his contentus ad altiores ſecretiſſimaſq; nũeroꝝ poſthac ſpeculationes trãſcẽdas. DIS. Fideliter fœciſti pręceptor colendiſſime:ſed tamẽ adhuc unum ex promiſſis reſtat declarandũ:quod forſitan tibi abduxit obliuio. MAG. Quod eſt tale? DIS. In.c.ſecũdo thetoricę ſpopõderas præter hæc quę dicta ſunt quędam alia:& perpulchras artis calculatoriæ tradere regulas:quod(niſi tibi moleſtũ foret)te opere adimplere:& his finem arithmeticę tuę imponere velim. MAG. Faciam ut petis.ſcio equidem ꝙ nihil ex pollicitis obliuiõe aut negligentia tranſis.Primo autẽ Algorithmũ vulgi ꝑ lineas:& denarios proiectiles pandam:ut nõ modo per figuras numerorũ(quas cifras vocant)verũetiã per denarios proiectiles quẽcunq; numerũ repręſentare:addere:ſubtrahere multiplicare aut diuidere inſuper & numerũ aliquẽ ignotũ ꝑ notos reperire poſſis. Quod quantũ & utilitatis & iocunditatis tibi allaturum ſit:in ſequentibus patebit. DIS. Eya ergo ſermonem ad hæc quantocyus vertas.

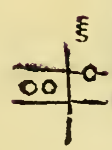
Libri quarti Algorithmus cum denarijs proiectilibus: ſeu calcularis Tractatus quintus. Capitulum primũ. MAG.

De Numeratione

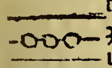
a D repręſentationẽ numeri cũ denarijs ꝓiectilibus(quibus ꝓ cifris utimur)neceſſarię ſunt lineę cifrarũ repſentãtes loca eandemq; cum ipſis ſignificationẽ habentia ut infra.

Spacia vero ſub lineis contenta reſpectu lineę ꝓximę ſuprapoſitę medietatẽ repręſentãt ut ψ In linea iſta denarius poſitus/ decẽ ſignificat:ſed is qui in ſpacio cõſiſtit/tm̃ quinq; repręſentat. Si igitur numerum aliquẽ ꝑ denarios proiectiles repręſentare volueris: tot denarios ſcd̃m linearũ & ſpacioꝝ exigentiã ad numerum ꝓpoſitum repręſentandum ponas: & cum.quinq; denarios in linea aliqua habueris:pro ipſis/leuatis ſi placet in ſpacio proximę ſuperiori unũ ponas. Si vero in ſpacio aliquo duos denarios reperies/ipſis leuatis/unũ ad lineã immediate ſuperiorẽ ponas.ut hic § Nec te fugiat ꝑ digiti applicationem linearũ ſignificationẽ & augeri & minui poſſe. Ad quãcunq;

enim lineam digitus applicatur:eadem unũ tantam ſignificabit: nec tunc aliq̃ inferioꝝ donec digitũ depoſueris aliqd rep̃ſentat.ut

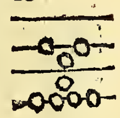

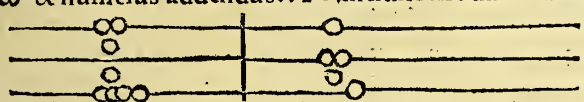
3.repręſentant q̃ depoſito digito triginta important.Q uod ut ſingula facilius ac modo breuiori fiant in multiplicatione & diuiſione huiuſcemodi digiti applicatione pſepe utendũ eſt.

De Additione Capitulum ſecundum. DIS.

a Dditionum(ni fallar ex dictis)eo modo fieri arbitror: ut ſcilicet numerus cui debet fieri additio per denarios ad lineas cõpetentes ponatur:& ſimili modo numerus addendus ei applicetur. MAG. Optime ſentis ſi itidem exemplo probare potueris. DIS.Sit cauſa exempli numerus cui debet fieri additio .259. ita locatus ϖ & numerus addendus.126.in hunc modum additus.

ϖ

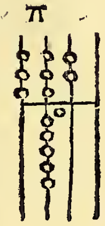

De Subtractione. Capitulum.iij. MAG.

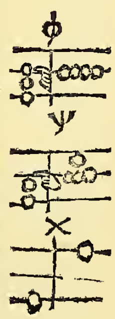
n Ec aliter ſubtractionẽ facies q̃ȝ ut eum a quo debet fieri ſubtractio p lineas competentes ponas:& ab eodẽ numerũ ſubtrahendum ſubleuando tollas/in inferiori inchoãdo. Si vero numerũ aliquem a ſuperiori proximo ſubleuare nõ poſſis:a linea proxime ſibi ſuprapoſita unũ auferas/& illud in linea in qua ſubtractioneȝ perficere non potuiſti in decem reſoluens ſubtractionem ꝓpoſitã perficies.Exemplũ ſi a ꝺ\ .41.auferre voluero:unum quidẽ a linea inferiori accipio & quattuor in linea ſecũda quęro neciuenio. ob hoc unũ de linea tertia accipiens/ipſum in linea inferiore in decẽ reſoluo gnqȝ ſcilicet ponendo ad eandem lineam : unum vero ad ſpacium ſurſum ut ſic π Illo facto de linea ſecunda tollantur.ſimiliter in ſimilibus faciendum eſt.

π

De Multiplicatione Capitulum.iiij. MAG.

f I vero aliquem numerũm multiplicare placuerit:ipſum ad lineas competentes ponas:numerum autẽ multiplicãtem mẽte retineas:& ꝓ quolibet de nũero multiplicãdo ſublato/multiplicantẽ integrum reſpectu lineę in qua operaris in loco dextro aut ſiniſtro deponas:& idipſum uſqȝ oẽs multiplicãdi mľtiplicati fuerint iterandũ eſt in ſupiore initiũ ſumẽdo.ut ſi cauſa exẽpli ω .26.per.4 multiplicare volueris.26.ut p̃miſſum eſt ad lineas ponant̃:atqȝ in linea ſecũda inchoantes:unũ demat̃:&ꝓ eodẽ in partẽ dextrã ad lineã eandẽ.4.apponant̃.ut ſic φ & ſimili modo de ſecundo faciendũ eſt. ut hic ψ Et in eadẽ linea digito retento/eũ qui in ſpacio inferiori proximo reperit̃ accipiẽtes:acꝓ eodẽ(quia nõ integer ſed dimidius eſt) nũ integra.4.ſed medietatẽ eius ſcȝ.2.in lineã eandẽ ponam⁹, ut X

Deinde digitũ deponamus & denariũ in linea infima poſitum acci/pientes pro eo ad lineam eandem.4.addamus. ut hic *

De Diuiſione. Capitulum quintum. MAG.

d Iuidere autem numerũ ſi volueris:ipſum ad lineas cõpetentes locabis: numerũ diuidentẽ mente retinendo. Quo facto ĩ ſuperiore incipito quoad poſſis diuiſorẽ ſubleuare:quotiens autem leuatus fuerit totiens unũ verſus dextrã aut ſiniſtrã ad eandem lineam deponendũ eſt:& id ipſum ſemp deſcendendo repetendo do nec diuidentẽ amplius in diuidẽdo reperire nõ valebis. ut ſi ϖ 868. p octo diuidere placuerit:digitũ ad lineã ſupiorẽ ponam⁹:& reſpectu digiti octo ſemel leuem⁹:ob id unũ (ipſis ſublatis) verſus dextrã in eãdẽ lineã ponamus in hũc modũ π Dehinc digitũ lineę ſecũdę applicantes;&.8.reſpectu digiti nõ inueniẽtes/eorũdẽ medietatẽ ſc.4.ſubleuemus & unũ ponamns in ſpaciũ proximũ infra digitum. ut ſic μ His ita factis/digitus lineę inferiori applicet.& quotiens.8. reperiri poſſint inquiratur:eadẽq; ter & earundẽ medietatẽ reperiẽtes/ipſis ſublatis in lineã eandẽ tres denarios & unũ inferius in ſpacio ponamus. ut ſic o Concludit ſi octo diuiderẽt.868. quilibet.108.& medietatẽ acciperet qd facile pbare eſt ſi partẽ unius p. 8. multiplicauerimus. De Progreſſione autẽ (quia in pportione quadã conſiſtit) in minutijs aut lineis facile videre nõ eſt.q̃uis & illa practicari poſſit ab exercitatis eam tñ ſilentio tranſeuntes ad regulas pperemus artis calculatorię.

De Regula artis calculatoriæ generaliſſima. Capitulum ſextum. MAG.

a Rithmetici regulam quandã inuenere generaliſſimã ad quẽcunq; ignotũ per aliquos notos inueniendum numerũ, quam nonnulli ob id regulam aureã dixere;alij vero (ut Itali) eã de tri per apocopam nominare ſolent.de tri quaſi de tribus numeris in ea neceſſarijs: ut eſt numerus emptionis aut rei alterius. & numerus precij aut quantitatis diſcretę.& tertius numerus per quem proponitur queſtio.ut.5.oua emi.3.denarijs: quanti emi.206. oua? DIS. Poteſt ne id quod iam queris per hanc a te tradendam regulam inueniri? MAG. Poteſt utiq;. Sed ut eam perfectius intelligere valeas & quę dicenda ſunt,conditiones nõnullas memorię reponas. Quarum prima. Quæſtio ſemper debet poni verſus dextrã. Secunda. Numerus primus & ſecundus debent correſpondere re & nomine. Tertia Numerus quartus p regulam inuentus debet correſpondere ſecũdo nomine & re. Iſti autẽ quattuor numeri ultra hęc ſibi mutua correſpondent proportione, ut qualis eſt proportio primi ad ſecundum talis eſt & tertij ad quartũ: & ſic inſuper qualis eſt pportio primi ad tertium/talis eſt ſecũdi ad quartũ. Quod facile ex his numeris eſt videre.26.12.36.ob id & hæc regula a philoſophis proportionũ eſt vo/

cata. Quarta Cũ numerus diuidẽs maior fuerit diuidẽdo/frangatur diuidendus in partes minores. ut ſi diuidendus fuerit florenoꝝ fran/gatur in denarios. Quinta. Si ſecũdo numero addantur minutię: frã gãtur integra eius in minutias eiuſdem denominationis. Si vero pri/mo aut tertio minutię adiũctæ fuerint: cuiuſlibet integra in minutias ſecum poſitas frangatur. & hoc facto ſi minutię primę & tertię diuerſarum denominationum fuerint/ad eandem reducantur. His condi/tionibus intellectis & obſeruatis varias ac infinitas ſoluere potes per regulam ſequentem quæſtiones.

Regula de tri cum varijs exemplis.

n Vmeris ut dictum eſt diſpoſitis: multiplicetur ſecundus per ter/tium & productus diuidatur per primum & proueniet in quotiente quartus quęſitus. Exemplum. Si quęſitum ſit. Quanti emo duodecim oua? ſi duo pro ſex denarijs venduntur. Iuxta conditionẽ primã numeꝝ quęſtionis de loco primo ad tertiũ v'ſus dextrã ponas. ut. 2. 6. 12. & tunc ſcd̃m regulã operari incipias. dicendo. 6. in 12. & ꝓuenient. 72. quę ſi ꝑ duo diuiſeris. 38. numeꝝ quartũ & quęſitum procreabis: qui ſecundo ſc3. 6. den̄. re & nomine correſpondet Regula de tri.

Exemplum ſecundum. Si quęratur. ſeptem poma emi tribus den̄. quanti emo. 32. pira? per regulam iſtam operari non valebis ob defectum ſecundę conditionis. nam primus & tertius nec nomine nec re conueniunt. poma enim non ſunt pira.

Exemplum tertium. Si quęſitum fuerit Duo lotones croci emuntur noue denarijs: quãti duę libræ croci venderentur? Quia primus & ſi re (quia ubiq; crocus) nõ tñ correſpondet nomine ſecundo: quia in primo lotones: in ſecundo libræ: ideo ſcd̃m regulam non poteris operari niſi & libras duas in lotones ſcilicet. 64. reſoluas. ut. 2. lot. 9. den̄. 64. lot. multiplica nouem per. 64. &. 576. producuntur: quæ ſi ꝑ duo diuiſeris. 288. numerum quęſitum procreabis.

Exemplum quartum. Trigintaduę uncię croci tribus floren̄. emuntur: quanti una unica emitur? Multiplico tria per unum & ſunt tria quia unum nec multiplicat nec diuidit. & productum ſcilicet tria per 32. diuidere nõ valeo: cũ diuiſor diuidendo maior ſit: ideo iuxta quartam cõditionẽ diuidendus ſcilicet tres floren̄. in. 540. den̄. reſoluo: & iſtos ꝑ diuiſorẽ ſc3. 32. diuido. & ſi bene operatũ fuerit in q̊tiẽte. 16. den̄ & $\frac{28}{32}$ minus den̄. pro numero quęſito ſunt.

Exemplũ quintum. Emi tria oua. 1. den̄. $\frac{2}{3}$ quãti emunt ſex oua? quia iam numero ſecundo ſcilicet. 1. den̄. addunt minutię ſcilicet $\frac{2}{3}$ unius den̄. ideo integrum ſc3. 1. denariũ in ſimiles minutias

reſoluo:ipſum ſcilicet perdenominatorem minutię/ſcilicet tria mul/tiplicando:& minutias productas ſcilicet tria alijs duobus addo: & ꝓueniunt pro numero ſecundo $\frac{5}{3}$ deñ. Illo facto/ſecundum regulam quinq; per ſex multiplico:& proueniunt triginta:hæc per tria diuido:& ſic in quotiente $\frac{10}{3}$ inuenio numerũ quęſitum:p̃ciũ ſcilicet ſex ouorũ. Exemplũ ſextũ. Emi tres ulnas panni pro.4.floreñ. q̃nti emo ſex ulnas & $\frac{3}{4}$ unius ulnę? Quia iã tertio numero minutia additur:ob id tam primũ q̃ tertiũ in minutias ad eandẽ dęnominatiõis reduco:ſc; tres ulnas in $\frac{12}{4}$ ſimiliter.6.ulnas tertij numeri in $\frac{24}{4}$ frãgo:quibus addo & tria fierteil in eodem tertio numero poſita:& erũt
2 Illis itaq; ad regulam ordinatis/ſecundũ ſcilicet quattuor per ter/
— tium:ſcilicet vigintiſeptẽ multiplico:& erunt.108. quæ ſi ꝑ primũ
4 ſcilicet.12.diuiſero/in quotiente nouẽ flor. preciũ ſcilicet ſex ulnarũ &.3.fierteil inuenio. Et ita ſimiliter faciendũ eſt ſi primo additę fuerint minutiæ.

Exemplum ſeptimum. Si quęratur.hodie ad cœnã cibãdi ſunt.730. equi &.16.equis modius unus dabitur:quot modij requiruntur? Ad regulam taliter ponas. Sedecim equi.1.modium quot modios.730. equi? Si iuxta regulã oꝑatus fueris/in quotiẽte.45.modios & $\frac{10}{16}$ unius modij reperies.

Exemplũ octauũ. Si quæſitum ſit:cibandi ſunt.807. homĩes & pro.4.hominibus.5.menſurę dabuntur:quot in toto menſurę req̃rũtur? ponas ad regulã taliter.4.hominibus neceſſariæ ſunt.5. menſurę:quot mẽſurę neceſſarię erunt.807?& ꝓuenient in quotiẽte.1008. menſurę &.3.fierteil unius mẽſurę. Ita ſimiliter ſi q̃ratur:cibãdi ſunt .677.homines:& cuilibet dabitur panis unus:quorũ.24.ex uno modio fiunt:quot requiruntur modij? pone ad regulã ſic.24. homines habuerunt.1.modium:quot modios.677.homines?& reperies in q̊tiente.28.modios & $\frac{5}{24}$ unius modij. DIS. Per varia exempla regulę practicã accepiſſe mihi ipſi videre videor: ſed quando bene oꝑatus ſim nec ne nondu; intelligo. MAG. Probatio operatiõis regulæ facile peiſpicit:ſi numerũ tertiũ in locũ primi:& rurſus primũ in locum tertij:& quartum inuentum in loco ſecundi ponẽs/rurſus ꝑ regulam

TRACTATVS VLTIMVS

operatus fueris. Nam ſi primo bene feciſti;iam ultimo in Quotiente inuenies ſecundum prius in regula poſitum. Exem.2:oua.3.emun/tur denarijs quot denarijs.12.comparãtur? ſi ut dictũ eſt in exemplo primo ſecundum regulam ꝓceſſeris:in quotiẽte.36.reperies. Cuius ſi probam habere cupis/ numeros iſtos taliter ordinabis .12.36.2.& cum rurſus ſcd̃um regulam operatũ fuerit:in quotiente.6.reperiun tur. DIS.Sunt ne alię ad huiuſcemodi inueſtiganda regulę neceſſa rię? MAG.Sunt:& quidẽ ꝗ̃plures:ſed ſi ſcd̃m cõditiones prius di ctas quęſtiones ꝓpoſitas ad regulã locare ſciueris paucoꝝ ſolutionẽ ſilentio p̃teribis.Ne tñ hiſce verbis te ſubmoueã/ duas alias ſubijciã.

Prima regula.Si fuerint tres mercatores quoꝝ primus ad ſummã capitalem.36.floreñ.ſecũdus.48.floreñ.tertius vero.75.flo.poſuerit & ſup totũ capitale lucrũ.100.floreñ.excreuerit;ſcireq́ȝ volueris quã tum unicuiq́ȝ ſcd̃m capitalis ſui portionẽ cõtingat:totũ capitale in ſũ/mam unã redigas:& erũt.159.quẽ numerũ ꝓ diuiſore cõmuni reſer/ues.Dehinc pecuniã primi ꝑ lucrum multiplicabis:& ꝓductũ ꝑ di/uiſorẽ cõmunem diuidens in quotiente partem quę primum contin git conſpicies:ſic ſimiliter de pecunia ſecundi & tertij faciendum eſt.

Secunda regula.Si tres fuerint mercatores quoꝝ primus.18.flore.5.menſibus;ſecundus.30.floreñ.tribus menſibus:tertius.40.flore.2.menſibus poſuerit:& lucrum ſit.76.floreñ.Si ſcire placuerit quan/tum unicuiq́ȝ contingat de lucro ſcd̃m pecunię ſuę & tẽporis quãtita tem cuiuſlibet pecuniã ꝑ menſes multiplica:& ſummã totalem ex tri bus collectã ꝓ diuiſroe ſerua.Dehinc ſummã pecuntę primi ꝑ men/ſes ſuos multiplicatã:ꝑ lucrum multiplica:& ꝓductum ꝑ diuiſorem ſeruatum diuide:& in quotiente quęſitum cõtinuo emerget.Sic conſi militer de ſecundo & tertio aut quarto vel quinto ſi tot fuerint opera re.Vale. DIS.Et tu pręceptor mi in ęuum bene valeas.

Finis Arithmeticę.

TYPVS
MVSI
CE

MVSICAE SPECVLATIVAE

Liber Quintus. De principijs muſicȩ. Tractatus primus. De muſicȩ laudibus & utilitate. Capitulum primum.

DIS.

I Nter cæteras quibus humanus torquetur animus/nõ infe/
rio rẽ exiſtimo paſſionem : qua mens deſiderio flagrans ab
optato diutius promiſſo ſuſpẽditur. ab heri equidẽ & nudi
uſtertius (ut ſponſa a te muſicȩ audirẽ prȩcepta) cũ reditu3
tuũ preſtolarer ardẽtius : totus tabefactus pene lecto decubui : at ubi
te prȩſentẽ certo cognouiſſe3/ priſtino redeũte vigore/ȩdes tuas ꝑter
ſolitũ etiam poſt ſolis occubitũ petere ꝓſumpſi: ſperans audire q̊d de/
lectet ſimul & inſtruat. MAG. Nec omnimoda fortaſſe ſpe fruſtra
bere. Muſica nẽpe inter alias matheſeos diſciplinas dicente Boetio in
primo muſicȩ: non modo ſpeculatiõ/ verũ etia3 moralitati coniũcta
eſt. Nihil em̃ tã ꝓpriũ humanitatis eſt q̃ꝫ remitti dulcibus modis aſtrĩ
giq̃ꝫ contrarijs. idq̃ꝫ in ſingulis vel ſtudijs vel ȩtatibus luce clarius cõ
ſpicitur. Infantes equidẽ iuuenes ac ſenes ita inhianter affectu quodã
ſpontaneo modis muſicis delectantur: ut omnino nulla ſit ȩtas/q̃ nõ
dulcis harmoniȩ ſono afficiatur gaudio: & a triſti cõſurgat cogitatu.
Q uã ob cauſam (cũ ſĩlitudo amica diſſimilitudo vero cunctis ſit odi
oſa) Plato animã noſtrã muſicis ꝓportionibꝰ compactã affirmabat.
Et Marſilius in eũdẽ. Cõcentus inquit ꝑ aeream naturã in motu po
ſitam mouet corpus: ꝑ purificatũ aerem cõcitat ſpiritũ aereũ: aïȩ cor/
poriſq̃ꝫ nodũ: ꝑ affectũ afficit ſenſum ſimul & animũ: ꝑ ſignificatõem
agit in mentẽ. Deniq̃ꝫ ꝑ ip̃3 ſubtilis aeris motũ penetrat vehemẽter. ꝑ
cõtempatiõem lambit ſuauiter. Per conformẽ q̃litatẽ mira quadã vo
luptate ꝑfundit naturã tam ſpiritualẽ q̃ꝫ materialẽ totũq̃ꝫ ſimul rapit
& ſibi vendicat hoĩem. Et ꝑfecto ſi quis tanta muſarꝫ arte atq̃ꝫ diligẽ
tia cõcentꝰ offerret auditui: quãta naturȩ artis ve cura vl' ſapores guſtui
vel mollia tactui offeruntur: ꝓculdubio cognoſceremus Appollinem
multo magis animũ rapere melodia: q̃ꝫ vel Bacchus vino guſtũ: vel
Venus pruritu tactum ſoleat occupare. Vnde infantes dulcis canti/
lena ita oblectat ut ip̃os vagientes cõpeſcat. Pugnantiũ item aĩos in
bello/tubarꝫ carmĩe excitari ꝯſpicimꝰ. Nautas q̊q̃ꝫ atq̃ꝫ remiges/inſu
per & pene oẽs artifices manu oꝑantes/vocis modulatõe/labores fa/
cilius poſſe tolerare: exꝑientia docuit. Et ſicut corꝑa feſſa laboribus ita
aĩos occupatos tẽptatiõibus : freneticos q̊q̃ꝫ ac ſeditioſos : Aſclepiade
auctore/ſynphonia reſanabit. unde & de rege Saule legit' : cũ a ſpũ vexare
tur maligno/ requeſcere nõ potuit donec dauid cithara ludẽte dulciſona
eiꝰ releuaret' harmonia. Cygnos etiã hyꝑboreos citharȩ cantꝰ adducit
Elepheantes Indicos organica permulſos detineri voce cõꝑtũ. fiſtul'
aues allici ꝯprobatũ eſt. Fides delphinis amicitiã hoĩm ꝑſuaſerũt. deni
q̃ꝫ alfarabio auct. ꝑ harmõias grã cõtẽplatõis & diuinarꝫ ſciarꝫ ſtudia

non mediocri rei iuuantur. hinc ut ſacra Regū habet hiſtoria. cū coram propheta Heliſeo caneret Pſaltes: facta eſt ſuper eū manus domini: & ait prophetiſando ſcilicet ea q̄ in quarto Regū volumine capite tertio leguntur. Sed quid muſicis inſiſto laudibus: cui⁹ teſtimonia in ſcripturis reperiunt̄ multiplicia. Nec in patria deerit: ſed longe alia a noſtra ibi reſonabit. DIS. Num preſago mens mea agitabatur ſpiritu cuȝ ſecretiora quædā audire nō dubitabat? MAG. Adhuc latent alia & quidē ſpeculationi iocundiſſima: ſed nunc q̄ tendimus pergamus.

De Definitione Muſicę. Capitulū. ij. MAG.

Muſica — Vſicam Auguſtinus primo muſicæ ſcientiā bene modulandi aſſerit. Bene quidē id eſt artificioſe: aut bene id eſt honeſte. nā modulari ad laſciuiā & turpitudinē/ modulari quidem eſt: ſed non bene aut honeſte. Boetius vero quinto muſicæ dicit. Harmonica (id eſt muſica) eſt facultas differentias acutoꝶ & grauiū ſonorū ſenſu ac ratione perpendens. In definitione autē addit̄ ratione: qa in muſicis nō omne iudiciū ſenſui (cū varie poſſit impediri) ſed partim intellectui eſt attribuendū: quia ſenſu receptis ſpeciebus/ etiā aliqualiter impeditis ex ipſis concluſionē neceſſariā ſyllogiſat. Ita enim conſtat feciſſe Pythagorā: ut infra patebit. Si tamen nullus eſſet auditus de ſono nulla unq̄ fuiſſet diſceptatio.

De origine nominis: & quid ſit muſicus. Capitulum tertium. DIS.

Nde hæc ſcientia hoc ſortita eſt vocabulū? MAG. Sunt nō nulli qui muſicā a moys quod Aegyptij aquā dicunt arbitrātur denominatā: quia circa aquas inuenta ſit. vł a muſa quod inſtrumentū dicunt excellentiſſimū in muſica. Alijs autē muſicam a græco vocabulo μοῦσα appellatā viſum eſt. hinc μουσικος latine muſicus: qui ratione perpenſa canendi ſcientiā non ſeruitio opis/ ſed imperio rationis aſſumit. Sunt vero muſici triplices. Primi/ qui tantū circa inſtrumenta verſātur muſica: qui bene quidē modulātur & neruos tangunt: ſed quare hi nerui moti & non alij conſonātiā præſtent nō intelligunt. nec huiuſce artis ſpeculationē capiunt. quales citharedas pene omnes conſpicimus. Secūdi ſunt qui carmina fingūt/ ad quæ naturali potius inſtinctu q̄ ſpeculatione ac ratione ferunt̄. & hos poetas nominant: quorū multi carmina fingūt/ ſed harmonicas earꝶ proportiones demonſtrare minime poſſunt. Tertij ſunt qui & ſi nec inſtrumenta & neruos tangere/ nec carmina fingere nouerūt: de his tamen iudicandi peritiam habent.

[Margin: muſici triplices — citharedę — Poetæ. — muſici ꝓprie dicti.]

De muſicæ primo inuentore. Capitulum quartum. DISCIPVLVS.

MVSICAE SPECVLATIVAE

Vem arbitranť primū muſicū & muſicæ inuentorē? MAG
q Tubalem filiū Lamech. ſecundū quod dicitur de ipſo Geneſeos. 4. capitulo. Ipſe fuit pater canentiū cithara & organo: eo ꝙ primus muſicā inuenit: & eam in duabus columnis / latericia ſcilicet & lapidea poſteris reliquit. Latericia quidē: ne igne / lapidea vero ne aqua periret. Adam nanq̃ mundū igne & aqua periturū prædixerat. Pythagoras vero philoſophus ſonorū proportiones experimento didicit. nā cū diutius animo ęſtuaret qua nā ratiōe firmiter conſonantiaꝝ momenta perdiſceret: demū nutu fatali fabrorum officinas prȩteriens: ex varijs malleoꝝ ſonis unā concinentiā animaduertit. accedit propius: malleorū pondus examinat: & cum quinq̃ eſſent mallei / primū ad quartū duplū reperit pondere: qui diapaſon conſonantiam reſonabat. eum ipſum vero ad ſecundū ſeſquitertiū inuenit: ad quē diateſſeron tonabat. Rurſusq̃ idem ipſe ad tertiū cū eſſet ſeſquialter / diapente conſonabat. ſecundū vero & tertiū / ſeſquioctauā retinere proportionē & tonū reperit ſonantes. Quintū vero quia cunctis diſſonabat: reiecit. Hoc clarius patet in monochordo. ut ſit A graue primus malleus. D graue ſecundus. E graue tertius. & a acuta quartus. Attamē Petrus Cōmeſtor in hyſtoria ſcholaſtica id a p̄dicto Tubale factitatū / & a græcis Pythagorȩ fabuloſe attributum autumat. habuit em̄ Tubal fratrē qui artē ferrariā inuenit: quo fabricāte Tubal ex malleorū proportione dicto modo conſonātias reperit. Sed cū hoc pauci videať eſſe momenti relinquendū eſſe cenſeo. DIS. Probe facis cum has diſceptationes ad propoſitū parū aut nihil facientes non reſoluis. Sꝫ qđ dicis de Boetio? quē freq̃ntius in teſtē ęuocas. MAG Is muſicā e gręco in latinū tranſtulit: ampliauit atq̃ harmonicas proportiones in numeris acuratiſſime demonſtrauit. | Tubal

De diuiſione muſicæ in Mundanā, Humanam, & Inſtrumentalem. Capitulum quintū.

MAG Vſica autē ut idem ipſe tradidit Boetius triplex eſſe dinoſcitur
m ſcꝫ mundana / humana & inſtrumētalis. DIS. Mūdana quȩ eſt? MAG. quæ de harmonia totius & partiū mundi ſupcȩleſtis & elementaris conſiderat. Non em̄ ſine maxima proportione & harmonia orbes cȩleſtes adinuicē locati ſunt: ob id & dulciſſimā motu ſuo concinentiā faciūt. Sic & elementa ſuis in locis ꝓportionata / nec ſine proportiōe harmonica ad cōpoſitionē mixtoꝝ concurrūt. Sic & anni tempora: cunctȩq̃ res creatȩ debite concinūt. Deus em̄ glorioſus omnia in numero / pondere & menſura creauit. DIS. Humana q̃ eſt? MAG. Quȩ de ꝓportionibus corpis & animȩ: & haꝝ inter ſe partiū conſiderat. ob id anima ipſum corpus & cunctæ ſe partes diligunt: ac res cȩteras cū ipſis in harmonia magis cōuenientes æligunt. Quod ſi profundius rimatū fuerit: cū his q̃ de latitudinibus forma/ | Muſica Mūdana | Humana

rum/inſuper de uniformitate & difformitate qualitatũ tradunt: diffi
cillimarũ in rebus naturalibus q̃ſtionum ſolutionẽ in prompto dabit.
Eſt em̃ phiẹ pars ſecretiſſima: cuius delucidationẽ in aliud tp̃s ſeruabi
mus. Redeam⁹ nunc ad reſiduã muſicẹ partẽ. DIS. Quã? MA.
Muſica inſtrumẽtal' Ad muſicã inſtrumentalẽ/ quẹ ſupioribus definita eſt. Hæc rurſus in
Rithmicã: metricã: & harmonicã diuidit. Harꝝ prima intentionẽ ver
rithmica borum: & an ne ſonus verbis/ ſyllabis bene aut male cohereat inqui
Metrica rit. Metrica autẽ diuerſoꝝ generũ metroꝝ: menſurã ratione ſubtili ac
ꝓbabili inueſtigat. De his duabus ſanctus Auguſtinus in muſica ſua
Harmonica ſatis lucide p ſex libros diſſeruit. Harmonicã vero in prioribus defini
tam Boetius vir doctiſſimus in latinũ e græco vertens in quinq; li
bris profunde ꝓſecutus eſt. Cuius tibi generaliora in ſequẽtibus tra
dam principia. Et a ſono tanq̃ omnium fundamento exordiar.

De Sono & voce vociſq; diuiſione. Ca. vi. DIS.

Sonus Quid eſt ſonus? MAG. Eſt ꝑcuſſio aeris indiſſoluta uſq; ad
auditum. Et hæc deſcriptio omni ſono cõuenit. Aliter autẽ de
finitur ſonus cũ dicitur ſonus: eſt vocis caſus εμμελης emme
les (id eſt aptus melo) in unã intentionẽ. Et hic ſonus magis ſpecialit'
deſcribitur is ſc; quem grẹci φτογγος vocant. Nos vero Sonũ voci
cõuenientẽ dicere poſſumus. Sunt autẽ duplices voces. Vniſonẹ ſc;
Vniſonẹ vocis & nõ uniſone. DIS. Vniſonẹ quẹ ſunt? MAG. Quarum un⁹
eſt ſonus vel in graui vel in acuto: & de his nihil ad prẹſens. DIS.
Non uniſonẹ Non uniſonẹ quẹ ſunt? MAG. Quarũ nõ eſt unus ſonus: ſed alia
grauior/ alia vero eſt acutior. Et hẹ rurſus ſunt duplices. Quædã em̃
Cõtinuẹ ſunt continuẹ. Quædam vero diſcretẹ. DIS. Continuẹ quẹ ſunt?
MAG. Quarum differentia cõmuni fine iungitur: nec habẽt loca
diſcreta q̃ teneant. quẽadmodũ colores in iride. Fit autẽ hoc/ cũ in fi
ne voces attenuantur. Et hẹ quoq; a muſica abijciuntur: eo ꝙ ſibiipſis
Diſcretẹ diſſimiles: nec unũ aliquod ꝑſonant. DIS. Diſcretẹ q̃ ſunt? MA.
Quarũ differentia videt ſuo quodã loco cõſtituta: interuallisq; diſtin
cta. Et hẹ rurſus reperiunt duplices. Conſonẹ ſc; & Diſſonẹ. DIS.
Conſonẹ Conſone quẹ ſunt? MAG. Quæ copulatẹ mixtos ſuaueſq; ſonos
Diſſonẹ efficiunt quẹ vero nõ/ diſſonẹ ſunt. Interuallum autẽ/ eſt ſoni acuti
grauiſq; diſtantia. DIS. Duplex igitur ſonus eſt: grauis ſc; & acu
tus. MAG. Probe infers. Et ex horum permixtione conſonantia
aut diſſonantia generatur.

De Conſonantiẹ diſſonantiẹq; definitionibus Capitulum ſeptimum. MAG.

cõſonãtia Conſonantia vero/ eſt diſſimilium inter ſe vocum aut ſonorũ
in unum redacta proportio vel cõcordia: vel eſt ſoni acuti gra
diſſonãtia uiſq; mixtura/ ſuauiter: uniformiterq; auribus accidẽs. Diſſo
nantia autẽ eſt ſonorũ acuti grauiſq; mixtorũ ad aurẽ veniẽs aſpera

atq; iniocunda percuſſio. DIS. Vnde cauſat̃ ſoni grauitas vel acu ties? MAG. Audiſti. quia ſonus eſt aeris percuſſio. percuſſio nõ eſt ſine motu. motuum vero alij velociores: alij tardiores ſunt. Et rurſus quidam eorum rariores. quidam vero ſpiſſiores. Et ſi motus tardus rariorq; fuerit/graues ſonos effici neceſſe eſt. Mot⁹ vero celeres ac ſpiſ ſi acutos ſonos cauſant. Hinc eſt ꝙ idem neruus ſi amplius intendit̃ acutum ſonat: ſi remititur/graue. Quanto enim magis tenſus fuerit pulſum velociorem reddit celeriuſq; reuertitur: & frequentius ac ſpiſ/ ſius aerem ferit. Quanto vero laxior remiſſiorq; fuerit/tanto pulſus efficit rariores inbecillitate feriendi: nec diutius tremit. DIS. Capio hęc: ſed intelligere vellem: cum chorda pellitur: idem ne ſonus ſit qui cauſatur? MAG. Non eſt idem: ſed totiens nouus ſonus generatur quotiens tremebunda chorda ferit aera. unus tñ iudicatur propter mo tus celeritatem veluti baculus in extremitate ignitus/ſi velotius circũ ducitur/rubeum circulum deſcribere videtur.

Grauitas & acuties ſoni unde fiat

Vnitas ſonus.

De Conſonantiarum numero. Ca. viij. DIS:

h Aec auido a te accepi animo quoniam ſimul & iocunda & na turalibus rationibus plena ſunt. Sed dic queſo. ſi quę conſo/ nantię ſint partes. MAG. Conſonantię ſimplices & perfectę tres ſunt ſcilicet. Diapaſon. Diapente Diateſſeron. Ex his alię miſcen tur. utputa Diapente cum Diapaſon / bis Diapaſon. Sic Diapente & Diateſſeron unum conſtituunt Diapaſon. Et omnes quoniam cõ ſonantię ſunt: in concordia quadam/ſiue ſonorum proportione con/ ſiſtant neceſſe eſt. DIS. Hoc ex definitione conſonantię prius da/ ta claret. Sed in qua quęq; conſonantiarum conſiſtat proportione: nõ dum intelligo. MAG. Diapaſon in dupla conſiſtit proportione. ut 1. & 2. diapente in ſeſquialtera eſt. ut. 2. 3. diateſſeron in ſeſquitertia permanet. ut. 3. & 4. diapaſon cum diapente in tripla. ut. 2. 4. 6. Inter duo em̃ & ſex ꝓportio tripla eſt aggregata ex dupla: ſc3. 2. & 4. & ſeſ/ quialtera ſc3. 4. & 6. ſed bis diapaſon reperit̃ in quadrupla. ut. 2. 4. 8. diateſſeron autẽ cũ diapente unum integrant diapaſon. ut. 2. 3. 4.

Conſonã tię ꝑfectę

Cur in exemplis muſicis utimur numeris. & numero rum ad ſonos applicatio. Ca. ix. DIS.

q Vam ob cauſam (cum iamiam noſtra in muſicis diſputatio verſetur) tu in numeris adducis exempla? MAG. Quoni am omnis pluralitas in numeroſitate quadam eſt. conſonan/ tię autem in pluralitate ſunt. quod ex eo claret. Nam omnis conſo/ nantia in proportione eſt proportio vero (ut in Arithmeticis dixi/ mus) duarum adinuicem habitudo eſt q̃titatum. Duo autem plu/ ra ſunt. conſonantię igitur in pluralitate: quare & in numeroſitate cõ ſiſtunt. DISCIPVLVS. Poſſunt ne hi numeri ad ſonos aliquo ſaltem ingenio applicari? MAGISTER. Poſſunt. & (ut arbitror)

Applicatio numerorum ad malleos.

tali quo Tubal ſiue Pythagoras conſonãtias inuenit in quattuor malleis. Sint itaq; in ꝓpoſito hi mallei certis ſignati ponderibus. ita ut primus duodecim cõtineat uncias. ſecundus nouem / tertius octo / quartus ſex. & experientia patebit malleũ quartum ad primũ diapaſon ſonare: quia ad eũ duplus eſt. Et rurſus malleus primus ad malleũ ſecũdum. Similiter malleus tertius ad malleũ quartum diateſſeron reſonabit: qa utrinq; eſt ꝓportio ſeſqtertia. unde & epitritus dicit̃: qa ſup totum tertiã cõtinet partẽ eiuſdẽ. Malleus vero ſecundus ad quartũ: & item malleus primus ad malleũ tertiũ diapente tonabit: quia utrinq; ꝓportio ſeſquialtera: & emioli poſſidet rationẽ. cõtinet em̃ totũ & inſuper eius medietatẽ. Malleus vero ſecundus ad malleũ tertiũ / tonũ in ſeſqoctaua reſonabit ꝓportione. hic tñ cõſonantia nõ eſt ſed cõſonantiarum pars. Ex his clare patet & rerũ & numeroꝝ ꝓportiones / ſonorum proportiones generare. quod ergo in uno demonſtratur: in alio: ſimiliter poſſe reperiri certum eſt. DIS. Hæc (ut arbitror) haud clarius poſſent demonſtrari. MAG. Verum. attamẽ pluribus aliꝭs experimentis cõtingit p̃dicta reperiri. ut in calamoꝝ latitudine & lõgitudine vitroꝝ / ollarũ / aliarũq; rerũ ꝓportione. Sic & in monochordi diuiſione. ut in ſequentibus patebit.

De Conſonantiarum ordine & perfectione Capitulum decimum. MAG.

St autẽ inter conſonantias idem ordo qui in ꝓportionibus cõſonantiꝭs appropriatis. Sicut em̃ in genere multiplici (nam in illo ſolo muſicę conſonantiæ ſunt inquirẽdę) prima ſimpliciſſima / maxima / & ęqualiſſima / & ad utendum facillima eſt proportio dupla: Sic & diapaſon omniũ conſonantiaꝝ eſt iocundiſſima / ꝑfectiſſima & iudicio auris facillima: nobis inſita naturaliter ab eo q nos creauit. inquit beatus Auguſtinus de trinitate libro. 4. c. 2. ut nec imperiti poſſint eam nõ ſentire: ſiue ipſi cantantes ſiue alios audientes. ꝑ hãc quippe voces acutiores grauioreſq; / nõ ſcientiã (cuius expertes ſunt plurimi) ſed ipſum ſenſum auditus noſtri vehementer offendat: ut facile videre eſt in regulari monochordo. Dehinc ꝓport. ~ ſeſquialtera ultra totum medietatẽ conſiderans / in perfectione ſequitur. Ita & diapente inter conſonantias poſt diapaſon locatur: & auris iudicio conſonantię diateſſeron præponitur. Sic diapente cum diapaſon / quę cũ in triplici ſit ꝓportione: inter diapente & diateſſeron locatur. Itaq; diateſſeron ultimo loco ponitur. Sicut enim rei tertiam partem accipere magis difficile videtur / q̃ duplam aut dimidiam deſignare: ſic & hæc conſonantia in ſeſquitertia exiſtens proportione / iudicio auris non eſt multum grata: accipitur tamen libenter quoniam addito toto fit diapente. Etſi rurſus diapente adiungitur; diapaſon omnium gratiſſimam efficit ſynphoniam.

MVSICAE SPECVLATIVAE

De Diuiſione toni in ſemitonia. Ca.xi. DIS.

e X ſuperioribus liquet (ſi ſane intelligo) omnē conſonatiā ex ſonis ſeu vocibus diuerſis : interualliſqꝫ diſtinctis ac ad ſe pro portionatis aggregatā eſſe. MAG. Sane intelligis. DIS. Ex quot igitur quibusue ſingulę conſonantię vocibus & interuallis conſiſtant ſubiungito. MAG. Faciam. attamē cum ea res toni diuiſionem prerequirat: de ea prius diſſerendum cenſeo. DIS. Quomodo diuiditur tonus? MAG. In duo ſemitonia. DIS. Hoc facillimum iudico. nā per ſemitoniū/toni mediū intelligo: ſed quid facilius ꝙ rei medietatē accipere? MAG. Deficis in vi nominis. non enim dicitur ſemitoniū a ſemi quod eſt dimidiū: quaſi toni dimidium ſed a ſemi id eſt imperfectū: quaſi tonus nō integer ſiue imperfectus queādmodū hemiuocalem nō quaſi dimidiū vocalis habentem: ſed quaſi imperfectū vocalem. Vnde tonus diuiditur in ſemitonia duo inęqualia Maius ſcilicet & Minus. Maius quidē plus ꝙ toni dimidium continet. Minus vero nō totā toni medietatē complectitur. Exceſſus autem maioris ſupra minus: Coma nuncupatur. DIS. Cur autē tonus nō in duo ęqualia partitur? MAG. Quoniā hoc fieri eſt impoſſibile. DIS. Si potes hanc impoſſibilitatē dęmonſtra. MAG. Audiſti: tonū in ſeſquioctaua ꝓportione conſiſtere quę ſit gratia exempli. 9. & .8. hoꝝ nullus naturaliter numerus medius eſt: eos igitur binario multiplicemus: fiūtqꝫ bis octo. 16. & bis nouē. 18. Inter ſedecim autē & decem octo unus mediat numerus ſcꝫ. 17: qui omnes diſponātur in ordine tali. 16. 17. 18. Sedecim igitur ad. 18. collati ſeſquioctauam retinēt ꝓportionē: atqꝫ idcirco tonū. Sed hanc ꝓportionē numerus medius ſcꝫ. 17. nō in ęqualia partitur. Comparatus em̄ ad. 16. habet eum totū & eius ſextamdecimā partē ſcꝫ unitatē. Si vero. 18. ad numerū mediū ſcꝫ. 17. comparent̄ habēt ipſum totū: & inſup eius. 17. partē ſcꝫ unitatē. patet igitur ꝙ numerus iſte quē mediū dicimus: nō ęqualibus partibus minorē ſuperat & a maiore ſuperat̄. Eſt em̄ pars 17. minor. 16. vero maior. & hę ſunt partes toni/ quas ſemitonia dicimus quoꝝ unū maius; aliud vero minus dicto modo reperitur.

ſemitoniū

Coma

ſemitoniū
maius
minus

De inuentione ſemitonij minoris. Capitulum. duodecimum. MAG.

q Voniā vero ſemitoniū minus iudicio auris facile nō deprehenditur; quapropter quo medio accipiendū dęmonſtrandūqꝫ ſit perquirendū eſt. Sumatur igitur diateſſeron. a. b. circa quā ſemitoniū minus ad grauiorē acutioremqꝫ partē taliter contingit ſumere intendatur diateſſeron b c. remittatur rurſus diapente c d. b d. tonus relinquitur. Nam diateſſeron a diapente tono ſuperatur. ſic c b ſpaciū a b c d ſpacio b d ſpacio tranſcenditur. Amplius intendatur diateſſeron d e & remittatur diapente e f: igitur tonus d f inuenitur: ſed d b

tonus erat:igitur ſemitoniū minus eſt a.f.quod ſubtractis duobus to
nis ſcilicet f.d.& d b.ab a b diateſſeron relinquitur. nam diateſſeron
ut infra patebit duobus tonis & uno ſemitonio minori conſtabit.Rur
ſus remittatur diateſſeron a.g.& intendatur diapente g.h.& erit a.h
tonus:ſed a.f.erat ſemitoniū minus igitur.f.h erit apotome id eſt ſemi
apotome tonium maius. Amplius remittatur diateſſeron.h.k. intendaturꝗ; dia
pēte.k.l.& erit.h.l.tonus.Sed b.d.tonus erat:igitur l. d apotome ma
nebit.Et rurſus intendatur diateſſeron f.m.relinquitur b.m.ſemitoni/
um.Remittaturꝗ; diateſſeron.l.n.iterū.n.a.ſemitoniū ſeparatur.Sū/
pra ſunt igitur duo ſemitonia minora circa a.b. utputa b.m. ad acu/
tam.a.n.vero ad partem grauiorem totūꝗ;.m.n.minus eſt ꝙ diapē/
te.Conſtat eñ ex quinꝗ; ſemitonijs & apotome geminata.hoc eſt ex
duobus tonis & tribns ſemitonijs minoribus.Et quoniā duo ſemito
nia unū tonū implere nequeunt:ſed relinquit̄ coma:totū igitur.m.n.
ſpaciū min⁹ eſt ſpacio diapente cōſonātię uno comate.ut ſubiecta ma
nifeſtat deſcriptio:in qua tū propter ſpacij paruitatē quantitas diſtan
tię ſeu differentię ſemitonij minoris a maiore vix deprehenditur. Et fa
cile quidē reperitur coma in partē grauē & acutā. Nam ſi a tono dato
intendat̄ ſemitoniū maius:& remittat̄ ſemitoniū min⁹ q̊d dieſis dici/
tur habetur coma in parte acuta.Rurſus a tono dato ſemitoniū minus
intende & maius remitte:& habebis coma in parte grauiore cuius di
midium ſchiſma nominatur.

De Conſonantiarum partibus. Ca.xiij. MAG.

P Ræmiſſa itaꝗ; toni diuiſione/ac ſemitonij & maioris & mino/
ris inuentione:petitioni tuę ſupra factę reſpondens/ dico Dia
diateſſerō teſſeron vocum eſſe quattuor:interuallorum trium. Conſtat
diapente. quoꝗ; ex tonis duobus & uno ſemitonio minori. Diapente eſt quin
diapaſon ꝗ; vocum:interuallorum quattuor.conſtat ex tonis tribus & ſemito
nio minori. Diapaſon vero ex diateſſeron & diapēte integrat̄. DIS.
Igitur voces nouem continet: quattuor ſcilicet a diateſſeron & quin
ꝗ; a diapente. MAG.Non probe perfecteꝗ; ſupputas.quoniam cū
hæ duę conſonantię ad conſtitutionem diapaſon iunguntur/eadem
vox erit ſuprema diateſſeron & infima diapente:aut econuerſo.Itaꝗ;
diapaſon voces octo & interualla ſeptem habet & ex tonis quinꝗ; &
duobus ſemitonijs minoribus integrat̄ ſex quoꝗ; tonos uno coma/
te minus continet. DIS.Dicta demonſtratione firmes. MAG.
Si primū demonſtrauero:videlicet diateſſeron ex duobus tonis & ſe/
mitonio minore conſtare totum demonſtratum erit. Nam diapente
diateſſeron tono ſuperat.& diapaſon(ut dictum eſt)ex ambobus cō
ſtat.Primū igitur demonſtrabo in numeris.ſit numerus primus.192
ad hunc ſeſquitertiam proportionem tenent.256.& ad primum nu/
merū qui eſt.192.conſtituunt tonū.216.ad.216.vero rurſus.243.to/

num obtinēt. Sublatis igit̃ duobus tonis a diateſſeron: relinquitur habitudo que eſt inter .243. & .256. Sed hec nō eſt habitudo dimidij toni: ſc3 que eſt inter ſeſquiſextamdecimā & ſeſquiſeptimamdecimam. Quod patet. ſumo enim ex .243. decimamoctauā partē: ea fit. 13. &

1 hanc ſi eiſdē appoſuero: fiunt .256. & 1 Sed ꝓportio .256.
— & .243. minor eſt ſeſquioctauadecima —— habitudine. q̄ ſi di/
2 midius ton⁹ maior eſt in ſeſquiſexta/ 2 decima: minor vero

in ſeſquidecimaſeptima: ſeſquidecimaoctaua vero minor eſt ſeſquidecimaſeptima: numerus autē .256. ad uumerū .243. minor eſt ſeſquidecimaoctaua: igitur dimidiū tonum nō complet: ſed ſemitoniū minus ꝑficit q̄d eſt in ꝓportione $\frac{256}{243}$. hec autē duplata ſc3 $\frac{65536}{59049}$ tonum integum nō facit: videlicet addēdo octauam partem inferioris inferiori. ſubtracto autē ſemitonio minori a tono/relinquit̃ $\frac{2187}{2048}$ proportio in qua cōſiſtit ſemitonium maius. a qua ſi ſemitonium minus ſubtrahatur proportio $\frac{531441}{524288}$ relinquitur: qua ſcilicet ſemitoniū minus & maius differunt: & coma dicit̃ eius quoq̧ medietas ſchiſma appellatur. Subtrahere autē in ꝓportionibus eſt diuidere. addere vero multiplicare. & duplare in ſe multiplicare. mediare autē radicē extrahere in minutijs vulgaribus. Multiplicatio vero & diuiſio in proportionibus locum nō habent: quia ꝓportiones unitatem nō recipiunt. quia ultra duplam nō deſcenditur. Predicte vero demonſtrationes quaſi oculis conſpici poſſunt in diuiſione monochordi. Coma. Schiſma.

De Monochordi definitione & nomine. Capitulum decimumquartū. DIS.

Vid eſt monochordum? MAG. Eſt inſtrumentū muſicū mono/
q oblongum unā habens chordam per longū extenſam/ ſcd̄m chordū
conſonantiarum proportiones in partes quindecim: que chorde ſiue voces dicunt̃: diuiſum. DIS. Ergo quindeachordum potius eſſet ab his .15. partibus denominandum. MAG. He partes nō ſemper ſunt chorde realiter: ſed ſectiones ſuper quibus ſi chorda in longum extenſa premitur & mouetur/omnium dictarum ſectionū voces ſiue ſonos reddit. Huius autem & ſi værie diuiſiones a diuerſis recepte ſint: ex his tamen unam dilucidaſſe ſat erit.

De Diuiſione monochordi in genere dyatonico. Capitulum .xv. MAG.

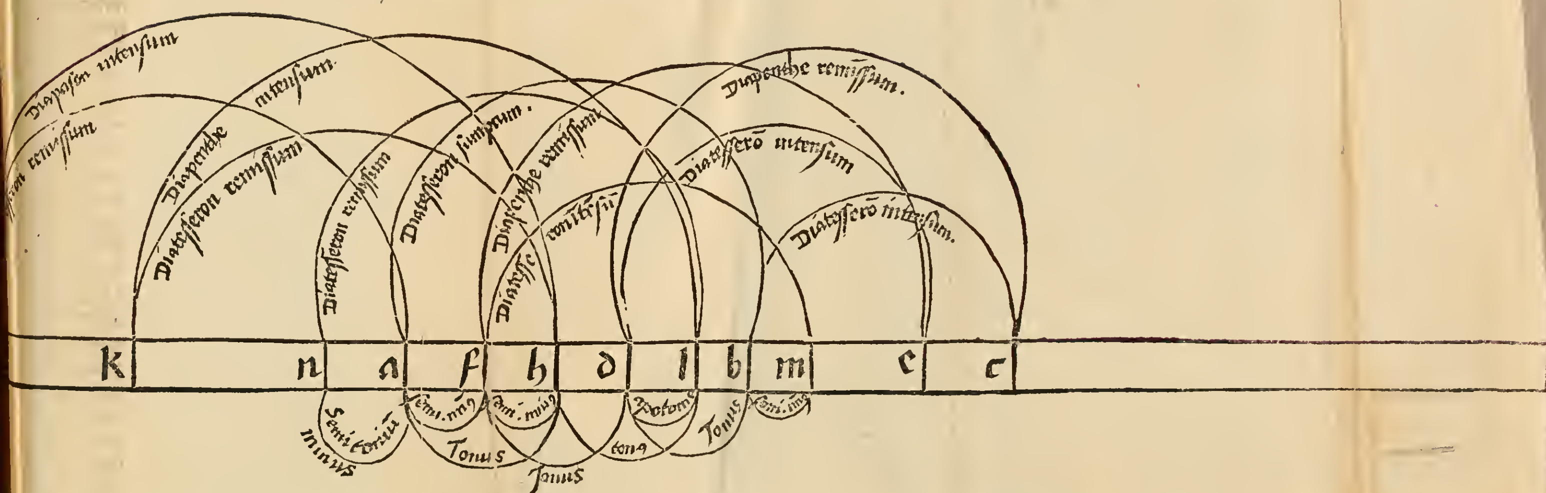
Oetius Monochordi diuiſionem in triplici genere/ Dyato
b nico ſcilicet Cromatico & Enarmonico permixtim tradidit
Sed quoniam omnis cantus noſter in dyatonico tantum genere verſatur; in eo monochordum per omnia eius tetrachorda

Diuiſio monochordi

diuidamus:hoc modo. Primo diuidatur totum ſpaciũ.x.t.in duo æꝗ
lia in puncto.o.quæ erit meſe:&.x.erit proſlambonomenos. Secun
do diuidatur.o.t.in duo ęqualia in.p.quę erit netehyperboleon:cuiꝰ
ſcilicet netehyperboleon partẽ octauam accipe:hanc eidẽ adde:& ſit
paranetehyperboleon. Huius rurſus octauã accipe partẽ:hanc eidem
adde:& fit tritehyperboleon. Amplius accipe parteꝫ tertiam de nete/
hyperboleon:quaꝫ eidem adde & fit netedyezeugmenon:eritq; tetra/
chordum hyperboleon ſiue excellentiũ partitũ. Quo facto ad diui/
ſionẽ tetrachordi diezeugmenon id eſt diſiunctaꝝ hoc pacto proce/
das. Primo accipe partem tertiaꝫ de netediezeugmenon : hanc eidẽ ad
de:& fit parameſe. Secundo accipe partẽ octauam de netediezeugme
non:& eidem adde:& fit paranetediezeugmenon. Huius accipe par
tem octauã & hanc eidem adiungas:& fit tritediezeugmenon:eritq;
huius tetrachordi diuiſio perfecta. Diuiſionẽ ꝟo tetrachordi meſon:
ſiue mediaꝝ hoc modo abſumes. Primo accipe tertiam partẽ de me
ſe:hanc eidem adde:& fit hypatemeſon. Secundo accipe octauam de
meſe & eam eidẽ adde:& habebis lichanos meſon. Huius accipe par
tem octauã:hanc eideꝫ adde: & fit parhypatemeſon : & completa eſt
huius tetrachordi partitio. Quoniã vero tetrachorda hyperboleon
& dyezeugmenon inter ſe cõiuncta ſunt:tetrachordo autẽ meſon diſ
iuncta/ipſa eidẽ coniũgenda ſunt ꝑ diuiſionem tetrachordi ſinemenõ
ſiue coniunctaꝝ hoc modo. Accipiamus paranetedyezeugmenon ꝑ
neteſinemenon:& tritedyezeugmenon pro paraneteſinemenõ.& hu/
ius octaua pars ſumpta atq; eidẽ adiecta:facit triteſinemenon.& iun/
ctũ eſt hoc tetrachordũ meſon ꝑ reiectioneꝫ toni qui eſt internetedye
zeugmenon & paranetedyezeugmenon. Diuiſionẽ autẽ tetrachordi
hypaton ſiue principaliũ perficies eo quo ſequit̃ ordinę. Primo accipe
tertiã partẽ de hypatemeſon:hanc eidẽ adde:& fit hypatehypatõ. Se
cundo accipe octauã de hypatemeſon:& hanc eidẽ adiunge:& fit li/
chanos hypaton. Huius octauã accipe:& eidem adde: & fit parhypa
tehypaton.& diuiſum eſt hoc tetrachordũ:& per conſequẽs totũ mo
nochordũ. Cui manu gãmaut adiunxi ſuo modo:ut in adſcripta dæ/
ſcriptione cernis diuiſuꝫ. Gãmaut autẽ taliter reperies. accipe octauaꝫ
de proſlambonomenos.& hanc eidẽ adde:& fit gãmaut. In omnibꝰ
autẽ dictis additio fieri debet ad partẽ grauioreꝫ & partitio ad parteꝫ
acutã:videlicet verſus.t. Locus autẽ.bb.patet:ſi b.acutã verſus.t.in
duo ęqualia diuiſeris.& C graue in quattuor ęqualia diuiſum/in ter/
tio diuiſionis puncto.cc.locum dabit. ſimiliter D graue in quattuor
ęqualia partitũ:in tertio puncto diuiſionis.dd.locum concedit. Et rur
ſus E graue in quattuor diuiſum: ela in tertio puncto diuiſionis acci/
pit. Harum officia in ſequentibus manifeſta erunt. Prius autem earũ
dem & origines & inuentores narrandi ſunt.

De Chordarum inuentoribus: & tetrachor/

Deſcriptio Inuentionis Semitonij minoris.

Diuiſio mono/chordi

diuidamus: hoc modo. Primo diuidatur totum ſpaciũ.x.t.in duo æq̃lia in puncto.o.quæ erit meſe: & .x.erit proſlambonomenos. Secundo diuidatur.o.t.in duo ęqualia in.p.quę erit netehyperboleon: cui9 ſcilicet netehyperboleon partẽ octauam accipe: hanc eidẽ adde: & fit paranetehyperboleon. Huius rurſus octauã accipe partẽ: hanc eidem adde: & fit tritehyperboleon. Amplius accipe parteȝ tertiam de netehyperboleon: quaȝ eidem adde & fit netedyeȝeugmenon: eritq; tetrachordum hyperboleon ſiue excellentiũ partitũ. Quo facto ad diuiſionẽ tetrachordi dieȝeugmenon id eſt diſiunctaꝝ hoc pacto procedas. Primo accipe partem tertiaȝ de netedieȝeugmenon: hanc eidẽ adde: & fit rameſe. Se[...]ndo accipe partẽ octauam de netedieȝeugme

n

t

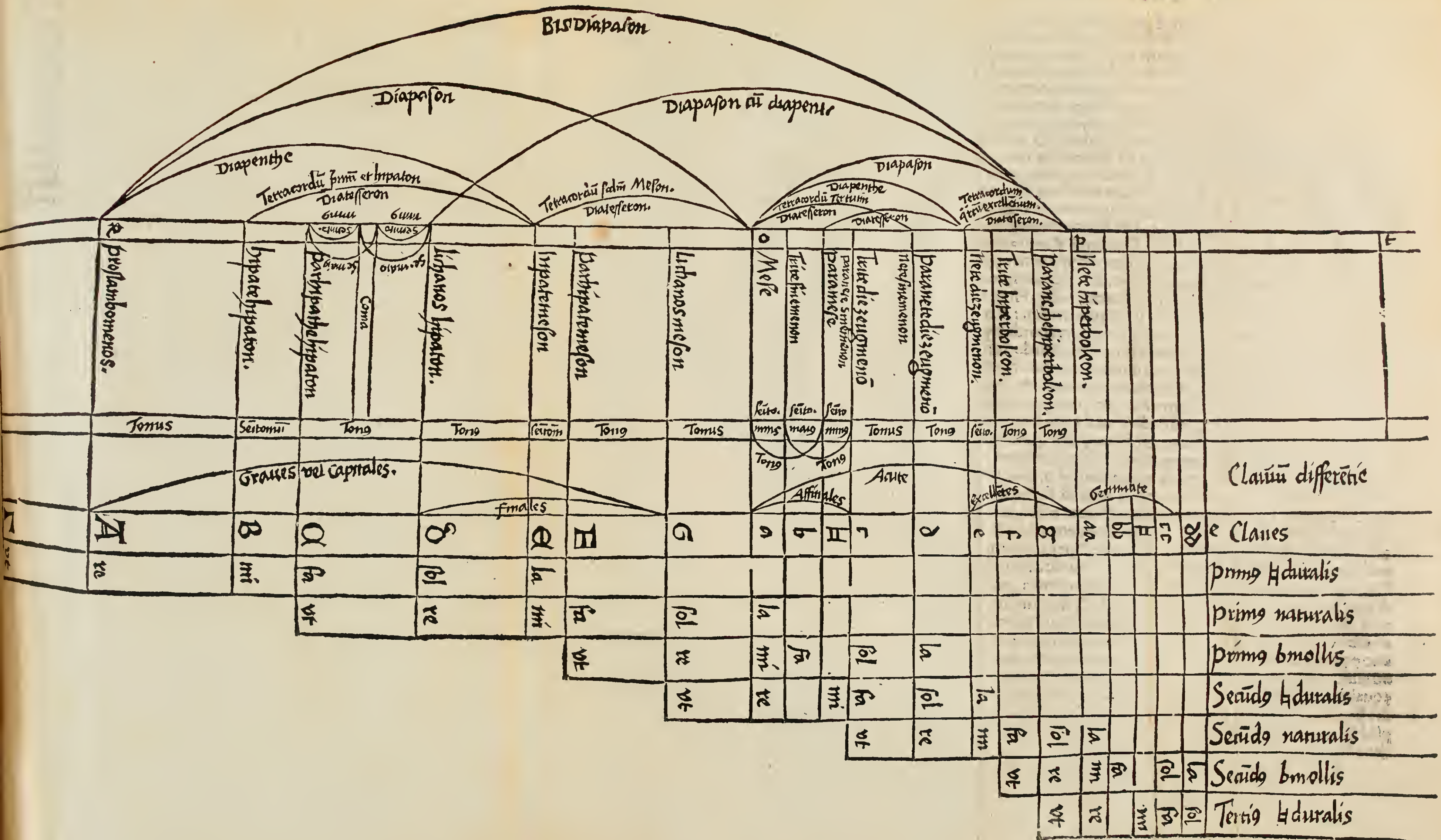
l

ſ

ſ

dem & origines & inuentores narrandi ſunt.

De Chordarum inuentoribus: & tetrachor/

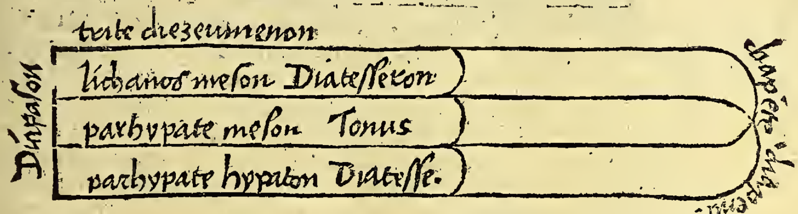

Bis Diapason
Diapason
Diapason cū diapente
Diapenthe
Diatesseron
Diatesseron
Diapason
Diapenthe
Diatesseron
Diatesseron
Diatesseron
Proslambomenos.
Hypatehypaton.
Parhypathehypaton
Coma
Lichanos hypaton.
Hypatemeson
Parhypatemeson
Lichanos meson
Mese
Trite synemenon
Paramese
Trite diezeugmeno
Nete synemenon
Paranetediezeugmeno
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Paranetehyperboleon.
Nete hyperboleon.
Tonus
Tong
Tong
Tong
Tonus
Tonus
Tong
Tong
Tong
Tong
Tong
Graues vel capitales.
Finales
Acute
Affinales
Excellentes
Clauiū differētie
e Claues
Primꝰ ♮duralis
Primꝰ naturalis
Primꝰ bmollis
Secūdꝰ ♮duralis
Secūdꝰ naturalis
Secūdꝰ bmollis
Tertiꝰ ♮duralis
re
mi
fa
sol
la
ut

MVSICAE SPECVLATIVAE

dis. Capitulum ſedecimum. DIS.

Vis igitur partiũ monochordi primus inuentor fuit? MAG
q In toto monochordo quattuor reperiunt̃ tetrachorda. quarꝫ
curi⁹ Primũ videlicet hypaton ſiue principalium Mercurius inue/
niſſe traditur. Dictũ autem eſt tetrachordũ a chordis quattuor. quarꝫ tetrachordum
prima ad quartã Diapaſon: mediꝫ inter ſe & extremas/ Diapente Di
ebus ateſſeron & tonum ſonabant. Poſthoc Chorebus rex Lidorum quin
nis tam addidit. Hiagnis ſextam. Terpander vero ſeptimã ad planetarꝫ
ander ſimilitudinem adiecit. & factũ eſt heptachordũ ſinemenon id eſt con
iunctarꝫ. Nam in eo duo tetrachorda per meſe bis numeratũ coniun/
gunt̃. Et has quidẽ chordas planetis ſeptẽ attribuebant. hypate ſcili/
cet grauiſſimã ſaturno: ob tarditatem ſui motus. Parhypate Ioui. Li
chanos marti. Meſe ſoli. Parameſe veneri. Paranete mercurio. Nete lu/
næ. Nõnulli vero ordine contrario eas locabant. ut ſcilicet grauiſſima
lunæ: & nete ſaturno conueniret/ ſecundũ planetarꝫ ordinẽ in aſcen/
aon. ſu. Samius Lichaon octauam adiũxit: ſcilicet Trite: & factuꝫ eſt octo
phra chordum dyezeugmenon id eſt diſiunctũ. Continet enim duo tetra/
chorda tono diſtantia. Prophraſtus nonã adiunxit quę lichanos hy/
acus. paton nominata eſt: ut eſſet enneachordum. Eſtracus Colophonius
ote⁹. decimã in grauiorem partẽ coaptauit chordã: ſcilicet parhypate hy
paton. Thimoteus Milleſius undecimã inuenit: ut undeachordum fi
eret: in quo tria tetrachorda exiſtunt. Meſe autem ut ſic mediũ non ob
tinet locum: quod tamen vocabulum ſonat. Ob id additum eſt tetra
chordum quartũ hyperboleon. Sed ut ſic meſe plus hypatis accede/
bat nec media erat. Ideo in partem grauiorem adiecta eſt proſlambo
nomenos: quæ ad meſe octauam ſonat.

TETRACHORDVM MERCVRII.

De interprætatione nominum chordarum monochordi. Capitulum. xvij. DIS.

Onnulla vocabula inter hęc quę iã de monochordi ratione di
n ſſerueras penitus mihi incognita ſunt. MAG. Hæc q̃ tibi in
cognita aſſeris græca ſunt: & eo quo ſequitur modo latine ex/
primũtur. Proſlambonomenos id eſt aſſumpta: addita: vel acquiſita

dicitur: quia poſt omnes ut meſe mediũ teneret locũ adiecta eſt. uti in prioribus patet. Hypatehypaton id eſt principalis principalium.

DIS. Haud aſſentio huic dicto. nã proſlambonomenos cum prior ſit ordine principalior & prima principaliũ videt̃ eſſe. MAG. Verũ argumentaris: attamen quia ipſa poſt hypatehypaton adiecta eſt ipſi hypatehypaton nomen reliquit q̃d prius poſſederat: vel quia hypate hypaton eſt prima principaliũ quę diuerſuꝫ gignit ſonũ. Nã proſlã/bonomenos nullã ſoni facit diuerſitatẽ. Seq̃tur tertia/parhypatehy/paton id eſt iuxta principalẽ principalium. Lichanos hypaton id eſt principalium digitalis ſiue diſcretiua: quia ſeparat principales a me/diis dicta a lichanos id eſt digitus/is ſcilicet quem nos indicem dici/mus. Hypatemeſon id eſt principalis mediarum. Parhypatemeſon: id eſt principalis mediarũ: vel iuxta principalem mediarum. Licha/nos meſon id eſt digitalis ſiue diſcretiua mediarum. diſcernit enim & ſeparat medias a minutis. Meſe id eſt media. Drameſe id eſt iuxta mediã. Tritedieʒeugmenon id eſt tertia diſiunctarꝵ. quia diſiunctarũ tertia eſt prępoſtere numerando: aut q̃a una de tribus diſiunctis eſt. Paranetedieʒeugmenõ id eſt iuxta ultimã diſiunctarꝵ: ſcꝫ netedieʒeugmenon. Tritehyperboleon id eſt tertia excellentiũ p̃poſtere numerã/do. Paranetehyperboleon id eſt iuxta ultimã excellentiũ: ſcꝫ netehyp̱boleon. Similiter interp̃tatur nete: paranete & trite ſinemenõ id eſt cõiunctarũ. Et hæ chordæ in diuerſis canendi generibus diuerſas accipi/unt nominũ additiones. nã a genere in quo ponunt̃ nominantur.

De tribus generibus modulandi. Cap. xviij

MAG. Vnt autem hæc genera tria. videlicet: Cromaticũ: Enarmoni
Genera modu/landi — s cum & Dyatonicũ. DIS. Dyatonicũ quod dicis? MAG. Id cuius omnia tetrachorda per tonũ & tonũ ac ſemitoniũ p̱/grediunt̃. Hinc & dyatonicũ a duobus tonis nomĩaturi
Dyatonicum — DIS. Cromaticum quod eſt? MAG. Quod canendi modum a dyatonico mutat: cuius ſcilicet tetrachorda non per tonum & tonum atq̧ ſemi/toniũ/ſed per ſemitoniũ ac ſemitoniũ/ inſuper & p tria ſemitonia cantatur.
Cromati/cum — Dicitur autẽ cromaticum id eſt colerabile. Sicut enim color in alia & alia ſuperficie mutatur: & quidquid inter album nigrũue continetur colorabile dici ſolet: ſic & tetrachorda hui⁹ generis a tetrachordis generis dyatonici & enarmonici variant̃. DIS. Enarmonicuꝫ
Enarmo/nicum — quod dicis? MAG. Quod in omnibus tetrachordis per dieſim & dieſim & dyatonum cantatur.
Dieſis — Eſt autẽ dieſis dimidiũ ſemitonij. Phi/laus v̓o ſemitonium minus d[illegible] [illegible] diaſchiſma eius dimidium. & ſemitoniũ maius apotome nominat. Enarmonicũ auteꝫ dicitur quod pluribus ſpacijs & anguſtioribus ſeparatur. Ex his autem ſolo dyatonico utimur. Cromaticũ vero & Enarmonicũ a cantu noſtro omnino abijcimus, eo ꝙ cromaticũ p̱ ſemitonia procedens mollius: Enar

Phila

monicum vero per dytonū progrediens/durius atq; difficilius ſit. Et Cromaticum a ſolis æruditis/Enarmonicum vero a ſolis æruditiſſimis cantari poteſt: nec facile in uſum perduci poſſet. Dyatonicū vero naturalius & auribus magis gratū reperitur:& a cunctis etiam rudibus modulatur. DIS. Quomodo nunc demū prædictę chordę in his diuerſis generibus alias & alias ſumunt additiones ? MAG. Nam parhypatehypaton:lichanos meſon: paranetediezeugmenon: paranetehyperboleon & ſic de aliis in genere dyatonico / dyatonos: in cromatico /cromatice:in enarmonico vero enarmonios nominantur. Et ut dicta a ſe inuicem ſecernere poſſis genera:unum ſubiiciāus tetrachordum diuerſe diuiſum . & quēadmodū hoc tetrachordū in tribus generibus diuerſum vides.ita & reliqua videre potes:ſi monochordum totum in tribus generibus diuidas. Hæc tamen gratia exēpli ſufficiant.

	nete hyperboleō		nete hyperboleō		nete hyperboleō
tonus	paranete hyperboleon	tria Semitonia		Ditonus	
tonus	trite hyperbol.		Paranete hyperboleon		
		Semitonium	trite hyperboleō		paranete hyper.
Semito	Nete diezeumenon	semi.mi.	Nete diezeumenon	diesis	trite hyperbol.
				diesis	nete diezeume.
	Genus Dyatooicum		Genus Cromaticum		Genus Enarmonicume

De modis ſiue tropis. Capitulum.xix. MAG.

Icut autē monochordū in diuerſis modulandi generibꝰ diuer
ſ ſe diuidit: ita & in varijs modis ſiue tropis variatur. DIS.
De his itaqꝫ (ſi q̄ habes) in mediū ferre nō graueris. MAG.
Modi ſiue tropi/ quos nos tonos appellamus ſunt cōſtitutiones in to/
tis vocū ordinibus vel grauitate vel acumine differētes. Eſt autē cō/
ſtitutio (quā & ϭυϭτημα dicūt) plenuꝫ veluti modulationis corpus
ex conſonantiarū coniunctione conſiſtens, uti eſt conſtitutio a proſ/
lambonomenon ad meſen medijs cōnumeratis vocibus. vel a me/
ſon rurſus ad netehyperboleon intermedijs cōnumeratis. Erāt autē
apud antiquiſſimos tm̄ quattuor modi videlicet prothus: deutrus: tri
tus. tetradus. Moderniores vero quēlibet hoꝝ in duos diuiſere ut eſſēt
octo. DIS. Quiꝰ MAG. Dorius & hypodorius partes prothi.
Frigius & hypofrigus partes deutri Lidius & hypolidius partes triti
Mixolidius & hypomixolidius partes tetradi. Hoꝝ autē cōſtitutio ta
lis eſt, ut ſi ī mō hypodorio quālibet notā tono ęleuaueris: hypofrigiū
conſtitues. In quo ſi rurſus quālibet notā tono eleuaueris/ hypolidij
naſcetur modulatio. In quo ſi notas quaſlibet ſemitonio leuabis do
rium facies. & in alijs quidē ſiſis eſt in acumē intenſionēqꝫ ꝓceſſus. Si
a proſlambonomēos in meſon intelligatur modus hypodorius. ab
hypatehypaton ad parameſe hypofrigius. a peripatehypaton ad tri/
te dyezeugmenon hypolidius. a lichanos hypaton ad paranetedye/
zeugmenon hypomixolidius. Ab hypatemeſon ad netedyezeugme
non dorius. A peripatemeſon ad trite hyperboleon Frigiꝰ. A lichanos
meſon ad paranetehyperboleō Lidius. A meſe ad netehyperboleon
Mixolidius. DIS. Vnde modi hæc ſortiunť vocabula? MAG.
A gentibus quę diuerſe diuerſis delectanť modis: ſicut & cibis. Nam
morum ſimilitudine molliores/ in molliori gaudent modo: & in ani
mo laſciuiores in laſciuiori delectantur modo: quod propter conſi/
milem partium animi/ & conſonantiarum euenit proportionem: ut
ſupra tactum eſt, Vnde modus primus moroſe & curialiter vagatur
Secundus per raucā ꝓcedit grauitatem. Tertius per indignantis ſeue
ram inſultationem. Quartus adulationis habet formam. Quintus
modeſtam continet petulantiam. Sextus lachymoſam ſonat conci/
nentiam. Septimus per ſaltus progreditur inimicos. Octauus teno/
rem decentem & quaſi continet matronalem. Patet igitur cauſa ꝓpter
quam ꝓ diuerſitate materię & populi/ muſici peritiſſimi diuerſis utū
tur modis. Debet autem fieri numeratio modorum ordine tali: ut
dorius primus ſit hypodorius ſecundus. Frigius tertius. Hypofri/
gius quartus. Lidius quintus. hypolidius ſextus. mixolidius ſepti/
mus. hypomixolidius octauus. Et hæc pro præſenti ſufficiant ſpe
culatione.

MVSICAE PRACTICAE

Libri Quinti. Tractatus ſecundus de praxi Muſi ſicę. De principijs Muſicæ practicæ in genere. Capitulum primum. DIS.

i Am traditas a te muſicę ſpeculationes (ni me fallat opinio) intellexi attamē quā maxime volebā ex his nōdū canendi artē accepi. MAG. Tradere artem canendi nō ad muſicę theoriā (quā in ſupioribus expoſuim⁹) ſed ad praxim potius attinet cuius in ſequentibus principia uniuerſaliora atq; magis neceſſaria vi debimus quæ ſunt Claues: voces Cantus modi & Toni. Principia muſicę

De Clauibus muſicę. Capitulum. ij. DIS.

q Vę ſunt claues muſicę? MAG. Sunt quędā ex litteris grā/ maticę ſc; a b c d e f g. quarū q̄libet in monochordo bis terne repetitur. Eo tn̄ pacto diſcernunt: nā hę q̄ in parte inferiore lo/ cantur/graues ſunt: quia voces quas deſignāt grauius ſonāt: & ob id a quibuſdam in forma groſſiore depingunt. ut ſic A B C D E F G. Se quentes has acutę dicunt ratione vocū cū quibus ponunt: quę p̄di/ ctis acutiores ſunt. Et ob id minoribus figuris depingunt: ita ſc; a b c d e f g. Reliq̄ ſupacutę ſiue excellentes noiantur: nā voces earundē voces p̄dictaꝝ in acumine longe antecellunt. & hę q̄nq; geminatis ſi gnant litteris ut ſic. aa bb cc dd ee. p̄ter has in parte inferiore alia ad/ iecta eſt clauis g videlicet grecū: q̊d gāma dicunt in hac forma Γ ad hoc ut primus cātus b duralis haberet ut. ſicut patebit infra. DIS. Quare hę litterę claues noiant? MAG. Quia occulta & incogni ta monochordi nobis & reſerāt & manifeſtāt: videlicet voces cātus & tonos quoꝝ claues ſunt. DIS. Hæc eo quo iam enumerata ſunt or dine latius diſcutias velim. MAG. Faciam ut lubet.

Claues — Graues — Acutę — excellētes — dicuntur claues

De Vocibus & clauibus ſignandis. Ca. iij. DIS

q Votigit & q̄ ſunt voces muſicę? MAG. Sex: & iſto q̊ ſequū tur ordine locādę. ut re mi fa ſol la. p q̄s ſępius repetitas oīs cā tus p̄gredit: nec tn̄ eas canēdo exprimimus: ſed ſonus poti⁹ p illas ſignificatos. unde vocū ſigna ſunt notę quædā in vel extra line as in hūc modū poſitę * Et hę notę rurſus ſonus denotant: q̊s canē do exprimimus. DIS. Sed quō dictę claues has voces reſerādo ma nifeſtant? MA. Eo. nā cū ſingulis clauibus/ſingulę ponunt voces una vel plures uti patuit ſupra in monochordi deſcriptione: uū poſi ta claui cū nota in linea vel ſpacio ipſam nō vocē q̄libet: ſed eā tm̄ q̄ cū tali claui iungit: ſignificare neceſſe eſt. DIS. Huius exemplū ad ijcias? MA. * hæc nota in linea poſita nō vocē re mi/vel ſol/ſed fa vel ut deſignat: q̄ cū F graui hic ſignato iunctę ſunt. nō tn̄ neceſſe eſt oēs claues ſignare ad denotandas ſingulas voces: ſed ſufficit ponere aliquas p quas aſcēdendo & deſcendendo patefiunt proximiores.

Voces — Notę *

De Cantu & clauibus eiuſdē. Capitulū.iiij. DIS

c Laues cantuū quæ ſunt? MAG. Cantuū claues quæris & nondū quot cantus ſint intelligis. DIS. verū. Tu igit̃ quot

cātus tres naturalˀ — ſint cātus ediſſere. MAG. Cantus ſunt tres: naturalis / bmollis ♮duralis. DIS Cantus naturalis quis eſt? MAG. Is q mollicie aut duricia nō excedit: ſed naturali progredit̃ ſonoritate. & eſt duplex: videlicet primus & ſecundus. DIS. Cantū bmollē quem dicis?

bemollis — MAG. eum ipſu; qui aliquanto mollius q̄ naturalis progreditur. & ob id nōnūq̄ per b rotundū quod de facile mobile & molle eſt deſignatur. Et eſt duplex ſc; primus & ſecūdus. DIS. Cantus ♮duralis quis eſt?

♮durales — MAG. qui aliq̄nto durius quā naturalis ꝑgreditur & ob hoc p. ♮. quadrū quod angulis ſuis motui reſiſtit atq; dure mouet̃ denotatur. Et eſt triplex ſc; primus ſecūdus tertius. DIS. nūc quæ

Claues cātuum — aut quot ſint cantuum claues oſtendas. MAG. Cantuū claues ſunt hæ. g. c. F. b &. ♮. unde ubi. g. in monochordo cū voce. ut. ponit̃ ibi cantus ♮ duralis initium ſumitur. itaq; primꝰ ♮ duralis in G graui ſiue gāma incipit & in. e. finali finitur. Secūdus in. g. finali incipit & in. e. acuto terminat̃. Tertius in. g. acuto incipit & in. e. ſupacuto terminat̃ Vbi vero. f. cū. ut. in monochordo ponitur ibi cantus bmollis principium accipit. Idcirco primus bmollis in. f. finali incipit & in. d. acuto finitur. Secundus in. f. acuto incipit & in. d. ſupacuto terminat̃. poſſet & tertius bmollis addi inter. γ. grçcū &. C. capitale: ſecundū que; nōnulla gradualia a quibuſdā decantant̃. Vbi autē. E. cum. ut. in monochordo locat̃: ibi cantus naturalis initiū eſt. unde primus naturalˀ in. E. graui incipit & in. a. acuto finit̃. Secundus in. c. acuto incipit atq; in. a. ſupacuto terminatur. c. aūt ſuperacutū quia. ut. nō habet: nullum cantū deſignat. b. ꝟo rotundū &. ♮. quadrū cantus bmollis & ♮duralis diſcrimē faciunt: tunc ſc; cum in. b. acuto & ſupacuto aliq̄ nota ponit̃. nam ſi ibidē. b. rotundū ſignatur: hæc nota pro fa & molliter: Si vero. ♮. durū ponitur: ipſa pro mi & duriter cantat̃. na; tali & conſimili vocū unius in aliā mutatiōe unus cantus in aliū mutatur.

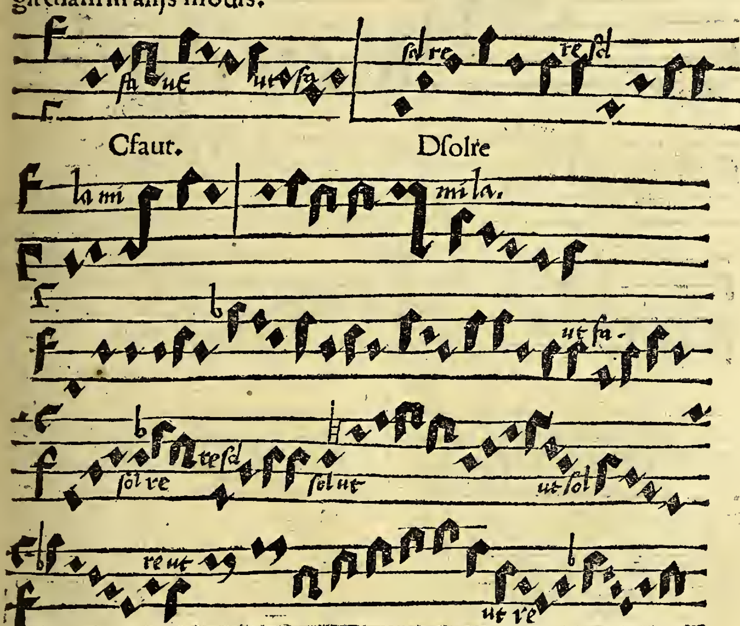
De mutatione vocū unius in aliā. Capit. v. DIS.

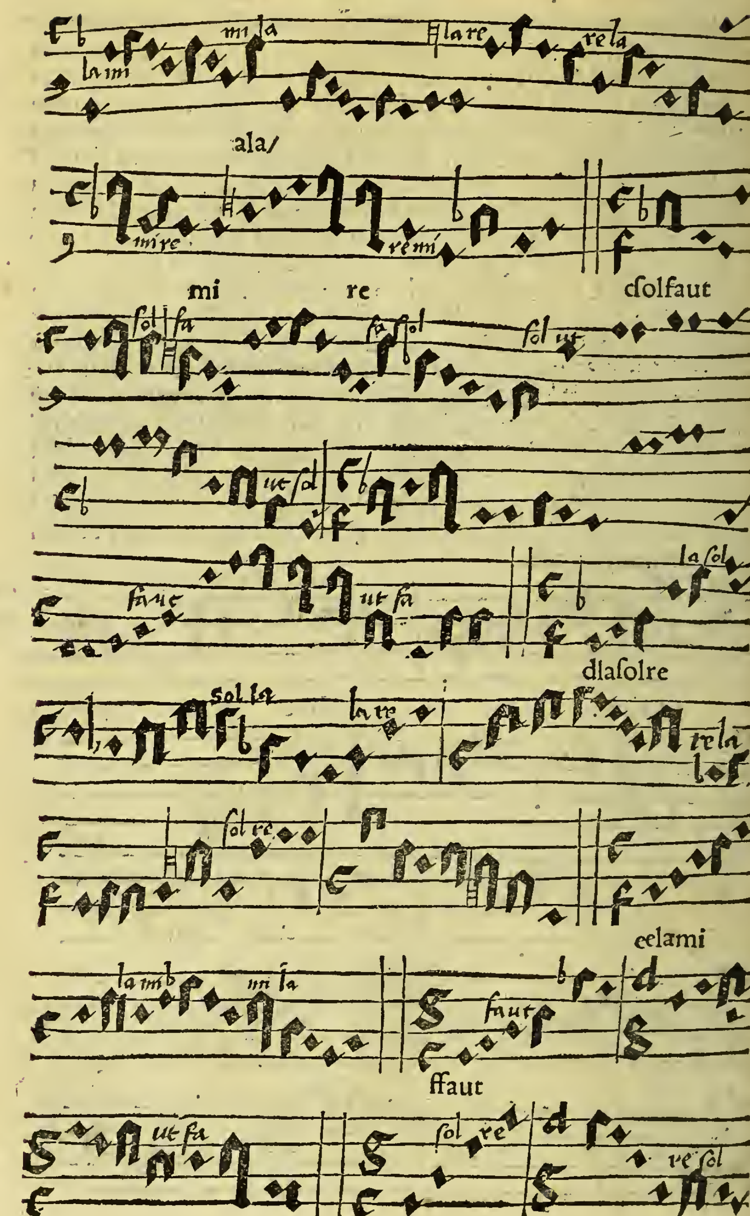
mutatio vocum — q Vid eſt mutatio vocū? MAG. Eſt unius in aliā ſub eodē ſono variatio: nō tamē omnibꝰ / nec his q̄bus conuenit ineſt ęq̄liter. DIS. Hoc clarius oſtendas. MAG. nam in clauibus unā tantū voce; habētibꝰ nulla fit mutatio. ut ſunt γut. A re. ♮mi. Similiter bfa & ♮mi acutum & ſuperacutum. nec more imperitorum / bfa & ♮mi inter claues duas voces habentes ænumerabis. DIS. Quam ob cauſa;? MAG. quia fa quod cum rotundo ponitur a mi quod. ♮. quadro locatur / ſemitonio diſtat; & ideo nec fa in mi nec mi in fa mutatur: cum mutatio fiat eodem retento ſono. In clauibus autem duas voces habentibus / voces nullo īteruallo diſtāt: & ideo
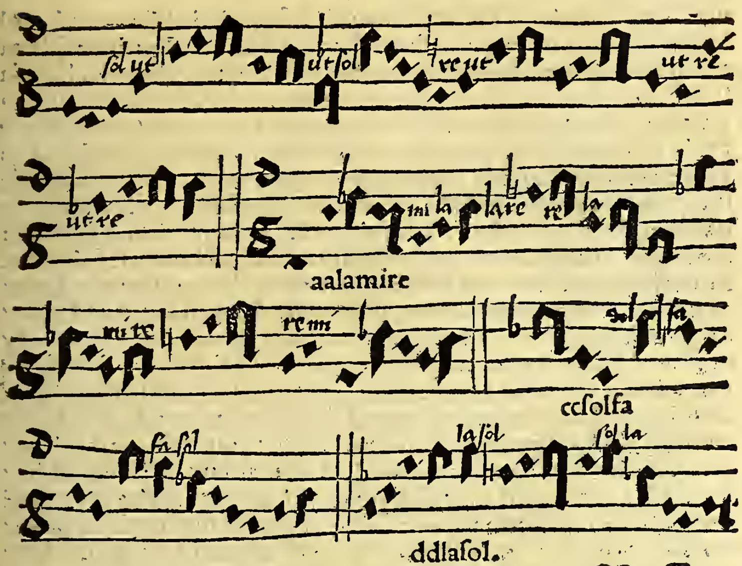
ūna in aliam mutari poteſt. DIS. Q uot in talibus fiunt mutatio/ nes? MAG. duę. Nam primo mutatur vox ſuperior in inferiorem aſcendēdo. Secūdo variat̃ inferior in ſuperiorē deſcendēdo. Sunt au tē hæ claues Cfaut: Dſolre: Elami: Ffaut in grauibus. elami: ffaut in acutis: & ccſolfa & ddlaſol in ſupacutis. Sȝ in his duobus ultimis am/ bæ mutatōes fiūt deſcendēdo. DIS Q uot fiūt mutatōes in clauib⁹ tres habētibus voces? MAG. ſex. Primo em̄ mutat̃ vox prima in ſecundā. Secūdo mutat̃ vox prima in tertiā. & Tertio mutat̃ ſecūda in tertiā aſcendēdo. Q uarto mutatur vox tertia in ſecundā. Q uinto variatur vox tertia in primā. & Sexto mutatur ſecūda in primā deſcē dendo. Et ſunt hę claues Gſolreut in grauibus. alamire: cſolfaut: dla ſolre: gſolreut in acutis. & aalamire in ſupacutis. DIS. harꝫ muta/ tionū in notis exēpla ſubiūgere haud pigriteris. MAG. Exēpla pa tebunt. Cauendū tamē eſt ne fiat mutatio niſi neceſſitas aſcenſus aut deſcēſus reqrat. DIS. intelligo ſane. Sed unde hęc accipiēda eſt cer titudo: cū plures fuerint voces: in quāuis harꝫ aliā mutare neceſſe ſit?

MAG. Cū plures fuerint voces/ in iſtā mutatio fiēda eſt: q̄ habita nō ſit neceſſe citius aliā fieri mutationē. Hoc tn̄ animaduertēduȝ ꝙ nō ſꝑ poſſumus mutare vocē in vocē: ſed fit ſaltus ſine mutatiōe de no/ ta ad notam: ut cōtingit in diapēte ab elami ad bfabmi. ſimile contin git etiam in alijs modis.

vocū mu tationes

ala/
mi
re
cſolfaut
dlaſolre
eelami
ffaut

De coniũctis & locis earundem: Cap. vi. MAG.
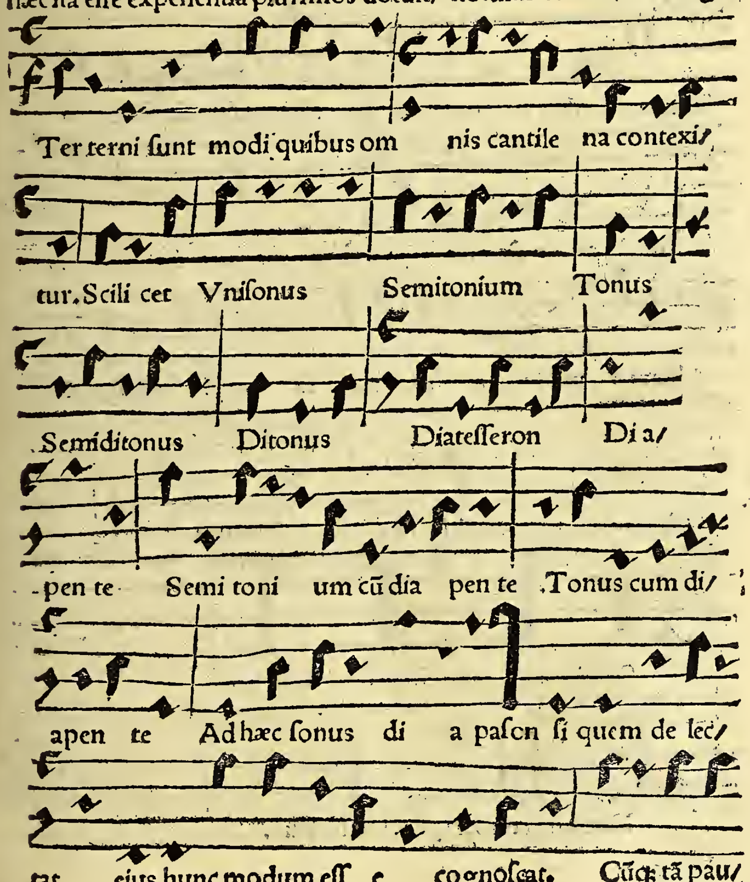
e St & aliud nonnullis plurimum impedimenti in mutationibus afferens; quod ſilentio præterire nequaquã oportebat. DIS. Studioſe quid ſit te ædocente auſcultabo. MAG. Eſt natura coniũctarum. cum videlicet neceſſitate coacti loco ſemitonij tonum cantamus & e regione ſemitoniũ pro tono contra regulas mutationum præſcriptas. quando autem cantandum ſit pro tono ſemitoniũ/ ſignatura b mollis indicabit/ & ſi pro ſemitonio tonus cantand⁹ ſit b durũ manifeſtabit. DIS. Quotiẽs hęc ęuenire ſolẽt? MA. Octies. DIS. non pigriteris quæſo per exempla omnia per ordinẽ dilucidare. MAG. Prima cõiuncta inter A & b graues; id eſt Are & b mi reperitur. & in ♮ mi ſignatur per b molle: quia ibi loco mi cantatur fa: ob id deſcendentes in Ffaut. ut. non in fa iuxta traditas regulas/ ſed. ut in ſol mutamus. ſic enim in ♮mi fa. in are mi/ in Γutre contra naturã clauiũ & vocum efficiemus. Exẽpla ſunt in Reſpõſorio. Sãcta & ĩmaculata virginitas. in verbo. non poterant. Itẽ in Reſpõſorio Fuerunt ſine querela. in verbo. domini. Itẽ in Reſponſorio. Emendemus in melius. in verbo. miſerere. Fit idẽ in reſpõſorijs. Chriſti virgo & Circũdederunt me. ſi incipiuntur in Dſolre. per aliam nanq; ſignaturam & inceptionẽ coniunctę euitari poſſunt. unde incipiẽdo reſpõſoriũ. Sancta. in alamire. & reſpõſoriũ. Fuerunt &c. in elami. ſimiliter & reſponſoriũ. Emendemus. coniuncta nulla æueniet. Secũda con/

iuncta reperitur inter Dſolre & Elami: & ſignatur in Elami per b molle: quia ibi loco mi cantatur fa. unde in deſcẽſu in Ffaut: ut in ſol mutamus: cum iuxta regulas prehabitas ut in fa mutandũ eſſet. Exẽpla ſunt in antiphona de ſancto Gregorio quę incipit. Glorioſa. in verbo precibus. & in reſponſorio. Gaude maria. in verbo. interemiſti. Itẽ in anti. O crux glorioſa. cũ canitur. admirabile ſignum. & pluribus alijs Si reſponſoriũ Gaude & antiphona. O crux. in Elami ſiue in alamire inceperis cõiunctas euitabis. Tertia eſt inter Gſolreut & Ffaut. & ſignatur in Ffaut per b durũ: quia ibi pro fa cantatur mi/in deſcẽſu mutando re in ſol in alamire contra naturã: quia ibi ſol non eſt ſed re in la mutari deberet. Exempla ſunt in cõmunione. Beatus ſeruus. cũ cantatur. inuenerit vigilantẽ. Et in reſponſorio. Q uę eſt iſta. quod cantatur de aſſumptiõe beatę virginis. in verbo p deſertũ. vitabis tamẽ cõiunctas: incipiendo. Beatus ſeruus. in alamire. Similiter reſponſoriũ quę eſt iſta. Q uarta accipit inter Gſolreut & alamire: & ſignatur in alamire per b molle: quia ibi cantat fa pro mi/mutando re in fa per aſcenſuꝫ. Exẽpla ſunt in cõmunione. Fidelis ſeruus. ubi canit. in tempore. & in reſponſorio. Formauit igit. ubi canitur. & factus eſt homo. Q uinta accipit inter cſolfaut & dlaſolre: ſignaturq; per b durũ in cſolfaut: eo q ibi pro fa cantat mi: accipiendo in mutatione in elami ſol loco mi. Exempla ſunt in alleluia de aſſumptione mariæ: ſi incipitur in alamire: quia incipiendo in Ffaut euitatur coniuncta. Similiter incipiendo cõmunionẽ. Beatus ſeruus. in bfabmi/coniũcta hæc euenit in dictione vigilantem. ſi autem incipitur in alamire: æuitatur. Sexta reperitur inter dlaſolre & elami. ſignatur quoq; per b molle in elami: quia ibi pro mi cantatur fa: mutando in dſolre re in mi: quæ deberet regulariter mutari in ſol. Exẽpla ſunt in introitu. Adorate dominum. & in antiphona. Immutemur habitu. ubi canit. ieiunemus. Et in reſponſorio. Gaude maria de purificatione. ubi canitur. erubeſcat & in reſponſorio. Ite in orbem. &c. Septima coniuncta eueniet inter gſolreut & ffaut excellentibus. & ſignatur in ffaut per b quadrũ: quia erit ibi mi pro fa/mutando la in re in elami contra naturaꝫ clauis. Exempla ſunt in antiphona. Hodie maria virgo. & in reſpoſorio. Ingreſſus pylatus. ubi canitur. iudeorũ. & in. Cum appropinquaret. quod in die palmaꝝ canitur. ibi. ſi quis vos. ſi incipitur in gſolreut. Octaua cõtingit inter gſolreut & aalamire: & ſignatur in aalamire p b molle: quia erit ibi fa. Verumtamẽ ſi quis in omnibus dictis coniunctas æuitare voluerit/aut ſaltem pro maiore parte a finalibus cantuum ad affinales ſuas confugiat/altius inchoando: & ſignando quam prima compoſitio habet. Ad modos ſtilum vertamus.

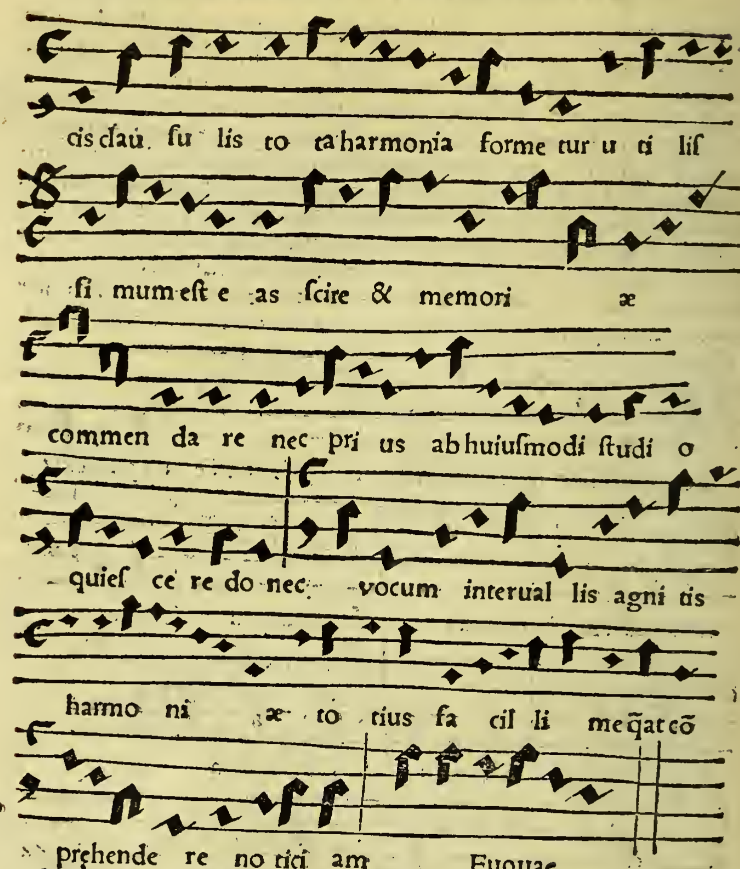
De Modis. Capitulum ſeptimum. DIS.

q Vid dicis Modũ in muſica? an ne idẽ quod in logica de propoſitionibus modalibus & ſyllogiſmorũ principijs modus di

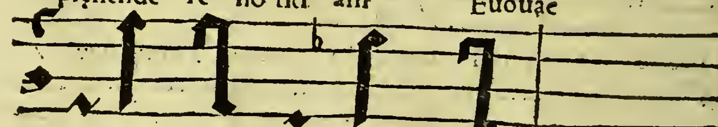
citur? MAG.Nõ idem: ſed id quod iam ſupra interuallũ diximus hic modũ appellamus. DIS.Eſt igitur modus ſoni acuti grauiſq; diſtantia? MAG.Optime.nã ita interuallũ definitum eſt. DIS Quot ſunt modi? MAG.tredecim.videlicet Semitonium.Tonus modi muſicales Semiditonus.Ditonus.Diateſſeron.Diapente.Semitoniũ cum diapente.Tonus cum diapente.Semiditonus cũ diapente.Ditonus cũ diapente:& Diapaſon. Penultimus autẽ & antepenultimus inuſitati ſunt.inſup Semidiapẽte & Triton⁹ modi ſunt ꝓhibiti. Vniſonus vero cui⁹ voces nulla ten⁹ diſtant:modus nõ eſt. Sunt nõnulli qui.9.modos in proſa quadã & neumate decãtandos pueris ꝓponunt:q̃tenus ſaltus huiuſmodi memoriæ infixi:promptũ cantorẽ reddant.Et quia hæc ita eſſe experientia plurimos docuit/ notulas eorũdẽ ſubiungã.

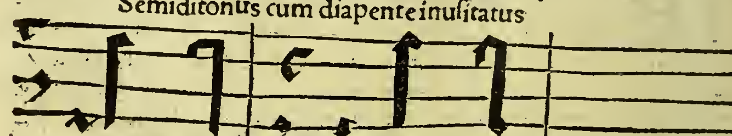
p ij·

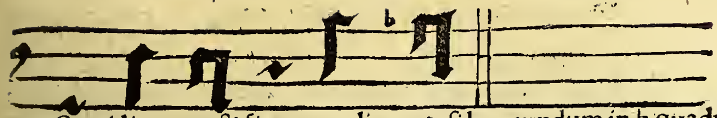
modi pro h.biti

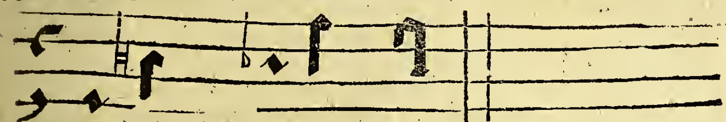
Semiditonus cum diapente inuſitatus

Ditonus cum diapente inuſitatus.

Semidiapente.& fit verum diapente ſi b rotundum in b quadrũ mutatur. illud autẽ additum duobus tonis & duobus ſemitonijs mi-noribus:quos ſemidiapente cõtinet fit diapente perfectum: conſtãs tribus tonis & uno ſemitonio minore.

Tritonus

De Tonis. Capitulum. viij. DIS.

P Er neceſſaria videtur mutationũ atq; modorꝝ noticia: quã tñ paucis admodum tradidiſti regulis: nunc queſo ad inſtituta redeas & de clauibus tonorꝝ ſi qd habes in mediũ feras. MA.
Tonorꝝ claues imperite queris qui nondum quid aut quot ſint toni
intelligis. DIS.Quid igitur eſt tonus? MA.Eſt regula cantus Tonus
regularis curſum naturalẽ in fine determinãs.alius eſt igitur is tonus
ab eo quẽ ſupra inter modos nominauimꝰ. DIS.Quot ſunt toni?
MAG.Octo videlicet dorius:hypodorius.Frigius:hypofrigius:li toni octo
dius hypolidius.mixolidius:& hypomixolidius. DIS.Et hos qdẽ
in ſuperioribus nominaſti? MA.Etiã & unde hec ſortiti ſint vocabu
la explanaui:atq; quibus nominibus latinis efferantur expreſſi.nam
doriũ primũ:hypodorium ſecundũ:& ſic de alijs nominant. Vnum
tamẽ in pſentiarũ ſuperaddẽdũ puto.Quoniã ex his quattuor autẽti
& quattuor plagales dicunt. DI. Autenti qui ſunt? MA.Primus Autenti
Tertius Quintus & Septimꝰ ſic dicti:qa auctoritatẽ aſcẽdẽdi maiorẽ
habẽt ceteris. Aſcẽdunt em̃ a finalibus ꝓprijs uſq; ad octauã regulari
ter.Ad nonã licencialiter.ultra vero nõ niſi irregulariter.A finali autẽ
nõ niſi ad unam vocẽ regulariter deſcendunt.lidio ſiue quinto dem-
pto:qui propter euitare ſemi diapente in finali manebit.differt autem
ſemi diapente a perfecto diapente in ſemitonio maiore. DIS. Pla
gales qui ſunt? MAG.Secundus plagalis primi.quartus plagalis Plagales
tertij. Sextus plagalis quinti. & octauus plagalis ſeptimi. Sic dicti.
quoniam magis quã priores deſcendunt & minus aſcendunt. Vnde
plagales a finali ad quartam tm̃ vel quintã & raro ad ſextam ſcandũt.
ſed uſq; ad quartam vel quintam deſcendunt: dempto ſexto qui ꝓ-
pter euitare ſemidiapente non deſcendit.Habent autem autentus &
ſuus plagalis eandem finalem.Ex dictis quoq; tonorum extremita-
tes facile deprehendes.

De clauibus tonorum finalibus. Capitulum nonum. DIS.

q Vid per finales tonoꝝ intelligis? MAG. Tonorum claues DIS. Que ſunt tonorum claues? MAG. D E F G. graues. In his eñi tonorum finis regulariter conſtitutus eſt tali differentia. ut D ſit finalis prothi (qui primũ & ſecundum cõtinet) E finalis deutri (qui tertium & quartum continet) F finalis triti (qui quintum & ſextum habet) & G finalis tetrardi (qui ſeptimũ & octauũ cõprehendit). Et preter finales ſunt quędam claues quas tonorum affinales dicunt. DI. Quę ſunt? MA. a b c acutę. Nam toni nõ ſemper in finalibus proprijs: ſed in his quoq; finem ſuũ ſtatuunt: ut prothus in a: deutrus in b & tritus in c. Tetrardus vero affinalem nõ habet: ſed in propria finali ſemper ſtabit.

Finales

Affinales

De clauibus tonorum initialibus. Capitulum decimum. DIS.

Iam ſatis luculenter tonoꝝ fines monſtraſti de initijs eorundẽ idẽ te facturũ velim. MA. Initia toni primi ſunt C D F. graues & a acuta ſi'iter & E grauis: ſꝫ raro. initia ſecundi toni ſunt A C D F. graues. ſimiliter & E grauis: ſed raro. initia tertij toni ſunt E G. graues & c acuta: ſimiliter F graue: ſed raro. initia q̃rti toni ſunt C D E F G. graues ſimiliter a acuta ſed rariſſime. Initia quinti toni ſũt F grauis a & c acutę & G grauis ſed raro. Initia ſexti toni ſunt C D F graues ſimiliter G grauis/ ſed raro. Initia ſeptimi toni ſunt G grauis & a b c d acutę. Initia octaui toni ſunt C D E F G graues & a c acutę & ſi pręter hęc alia reperiunt̃ initia/ tolerãda potius quã imitanda ſunt Ex his facile cuius toni cãtus ſeu tropus ſit iudicandũ cenſeo: ſi ad hęc ea quę de aſcenſu & deſcenſu autentoꝝ atq; plagaliũ dicta ſunt tenaci cõmendaueris memorię. Nam p claues tonoꝝ initia & fines: & p naturã aſcenſus & deſcenſus earundẽ media & ex conſequenti totus curſus depręhendit̃. Sed hoc quoq; animaduertendũ tropos nõnunq̃ p mixtos habere tonos: & iſti toni principalis ſcꝫ autenti iudicãtur ſi eq̃liter mixti ſint: nã cum inęqualiter duobus tonis miſcentur: illius ſunt cuius naturã magis participant. Omniũ dictoꝝ annotatio expreſſa eſt in figura diuiſionis monochordi: cui & manugãmaut adiunctum eſt. quęre ſupra parte prima huius libri. c. 15.

tonorum initia

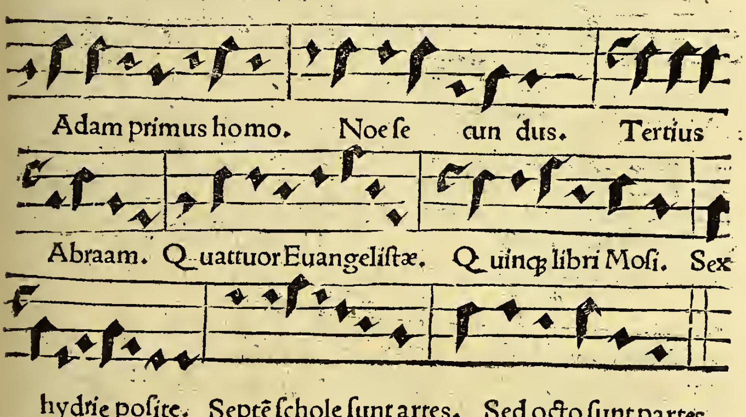
De initijs tenorum cuiuſuis toni. Capitulum undecimum. MAG.

p Oſt tropos autẽ quos antiphonas dicunt in diuinis laudibus ſolent pſalmi decantari in tenore toni cuius antiphona fuerit pportionato. quod ut facilius intelligas tenorum quorumuis tonorum initia/ fines atq; curſus enodabo. DIS. Quę igitur ſunt

tenorũ initia. MAG. Tenores ſua initia nõ in eadem: ſed diuerſa ha
bent claue. Nam tenor primi quarti atq; ſexti tonorum in a acuto in/
cipit. Tenor vero ſecundi toni in f finali initium ſumit. Sed tenores ter
tij quinti & octaui tonorum in c acuto incipiunt. Tenor autem ſepti/
mi toni in d acuto incipit. Et hęc vera ſunt cum toni in proprijs finali
bus finem ſuum ponũt: nam ſi in affinalibus finiuntur: tenores initia
ſua ſcd̃m ꝓportionẽ dictarum diſtantiarũ ęleuant. Initium enim te/
noris primi toni a finali eiuſdem per diapente diſtat. Secundi per ſemi
tonium. Tertij per ſemitonium & diapente. Quarti per diateſſeron.
Quinti per diapente. Sexti per ditonium. Septimi per diapente. Octa
ui per diateſſeron a ſua finali aberit quod facile is metris depręhẽdes.
Pri. re la. ſe re fa. ter mi fa. quart. quoq; mi la. Quint. fa fa. ſext fa la.
ſept. ut ſol. oct tenet ut fa. DIS. Quid ꝑ tenorẽ intelligis? MA.
Seculorum amen. quod in libris ꝑ vocales harum dictionum in hũc Tenor
modũ deſignatur. Euouae. nam hoc ultimũ eſt in. gloria patri: quod
poſt cuiuſlibet pſalmi finem decantatur.

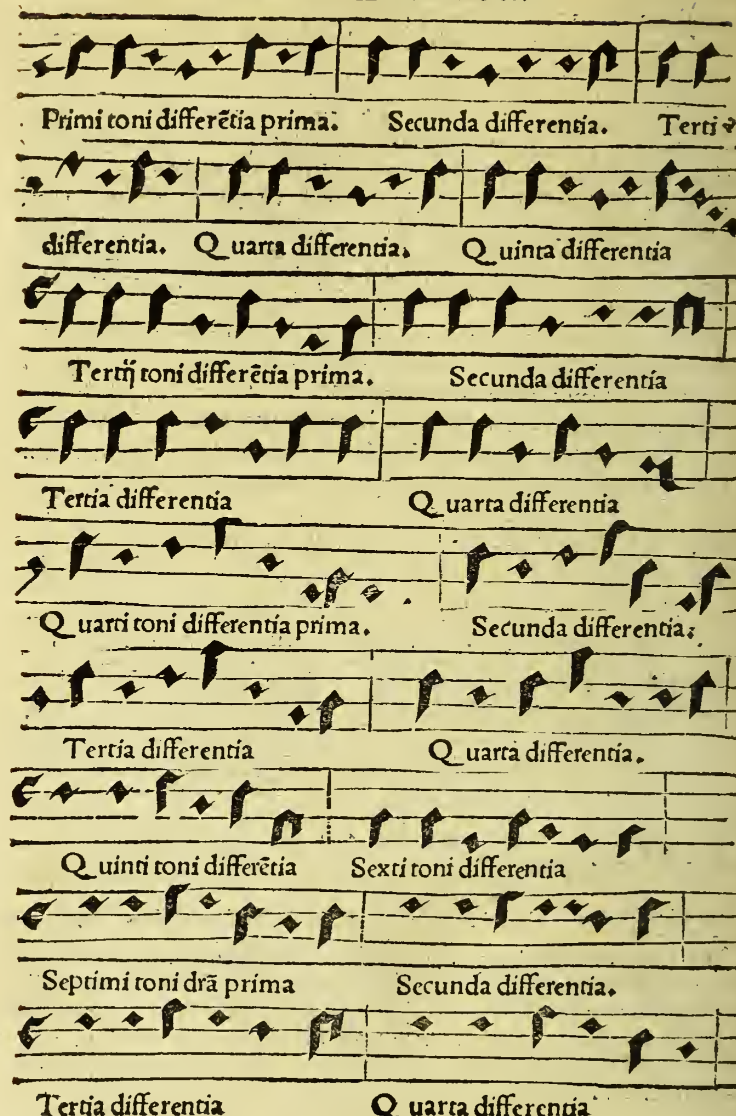
De curſu & fine tenoris. Capitulum. xij. MAG.

Ognitis itaq; ut præmiſſum eſt tenorum initijs: eorundem cur
c ſus atq; fines principales ſequenti neumate intelligas.

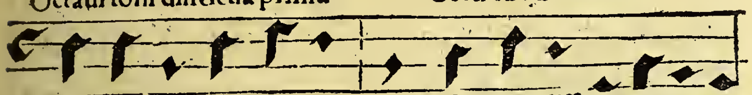
Fines autem principales dixi. nam tenores alios fines habent mi/
nus principales: quos differentias nominamus. DIS. Quot diffe
rentias habet quilibet tenorum? MAG. Primus habet quinq;. Se
cundus nullam. Tertius quattuor. Quartus quattuor. Quintus
unam. Sextus unam. Septimus quattuor. Et octauus quattuor. ut
patet hic infra.

Tonorum Differentiæ.

Octaui toni differẽtia prima Secunda differentia

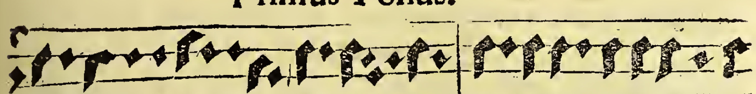

Tertia differentia Quarta differentia: quæ peregrina dicitur: quia raro/ aut quia non participat cum ſuo principali quemadmodum ceteræ.

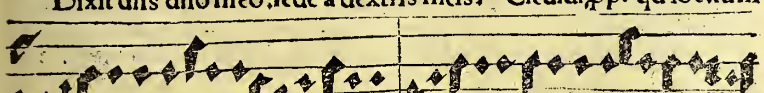
Applicatio tenorum ad pſalmos. Capitulum tredecimum. DIS.

Viſus tenores cum differentijs eorundem/ iamiam ſatis clare/ intelligo: ſed eas applicare ad pſalmos (uti in ſuperioribus pręcepiſti) nondum noui. MAG. Tenores non æqualiter omnibus pſalmis/ ſed aliter minoribus atq; aliter maioribus applicantur. Pſalmos autem minores dico. 150. quorum Dauid ſaltem ꝑ maiore parte auctor fuit. & Cantica ex prophetis aſſumpta. Maiores vero Magnificat: quod virgo glorioſa in viſitatione Eliſabeth cecinit & Benedictus quod Zacharias pater Ioannis baptiſtæ prophetico ſpiritu afflatus decãtauit. Nũcdimittis. quoq; q̊d Simeon ſenex Ieſum puerũ in ulnis tenẽs cantauit. Ad hos ſingulos ſi placet/ tenores in notarum deſcriptione applicabo. DIS. Placet. MAG. Sequitur deſcriptio in qua muſicæ finem ſtatuimus. verũtamen in pſalmis in q/bus medium ſiue dictio in qua ſit pauſa/ eſt monoſyllaba vel hebraica; aut apud nos indeclinabilis/ ipſa contra toni naturã debet ęleuari.

Intonationes tenorum per octo tonos. Primus Tonus.

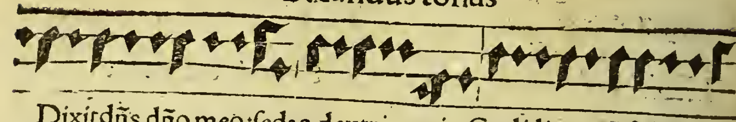

Dixit dñs dño meo: ſede a dextris meis. Credidi ꝓpꝰ q̊d loc. ſum

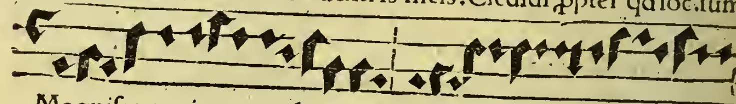

Magnificat anima mea dominum. Benedictus dñs deus Iſrael.

Secundus tonus

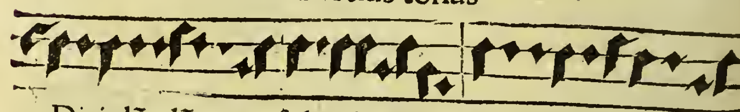

Dixitdn̄s dn̄o meo:ſede a dextris meis.Credidi ꝓpter q̄d loc.ſum

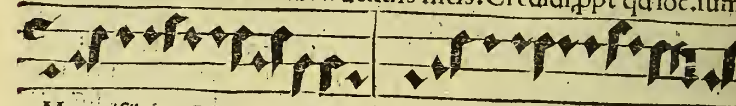

Magnificatanima mea dominum. Benedictus dn̄s deus Iſrael

Tertius tonus

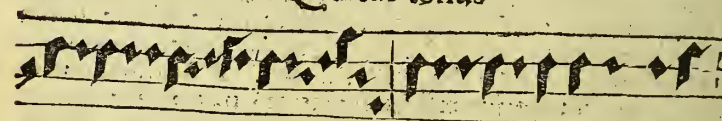

Dixit dn̄s dn̄o meo:ſede a dextris meis.Credidi ꝓpt̄ q̄d loc.ſum

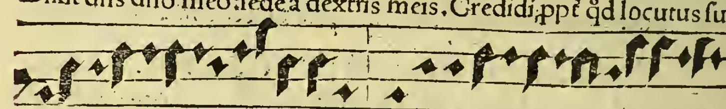

Magnificatanīa mea dominū, Benedictus dominus deus Iſrael.

Quartus tonus

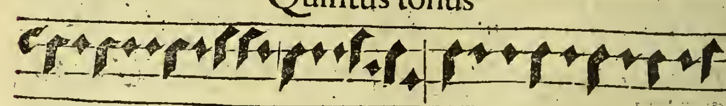

Dixit dn̄s dn̄o meo:ſede a dextris meis.Credidi ꝓpt̄ q̄d locutus ſum

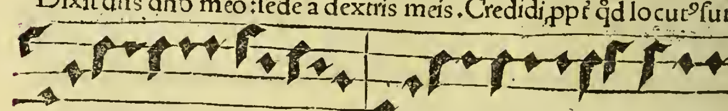

Magnificat anima mea dominum. Benedictus dn̄s deus Iſrael.

Quintus tonus

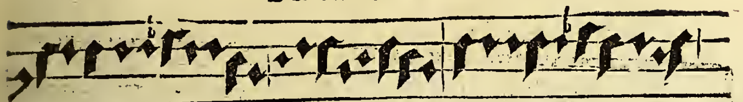
Dixit dn̄s dn̄o meo:ſede a dextris meis.Credidi ꝓpt̄ q̄d locutꝰſum

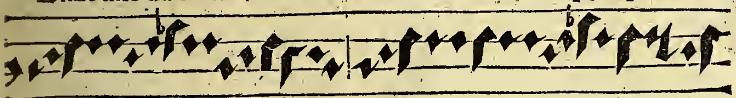
Magnificat anima mea dominū, Benedictus dn̄s deus Iſrael

MVSICAE PRACTICAE

Sextus tonus

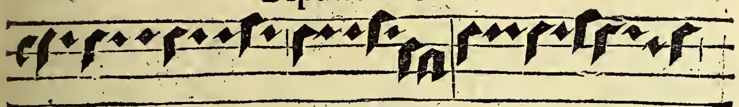

Dixit dn̄s dn̄o meo:ſede a dextris meis. Credidi ꝓpt̃ q̃d loc.ſum

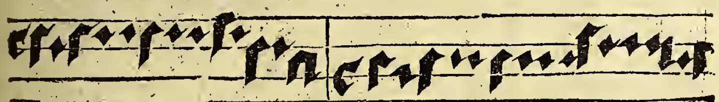

Magnificat anima mea dominū. Benedictus dn̄s deus Iſrael.

Septimus tonus

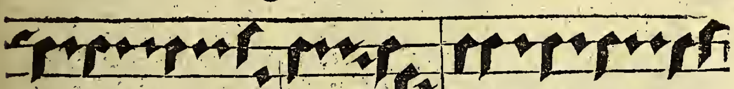

Dixit dn̄s dn̄o meo:ſede a dextris meis. Credidi ꝓpt̃ q̃d loc.ſum

Magnificat anima mea dominū. Benedictus dn̄s deus Iſrael

Octauus tonus

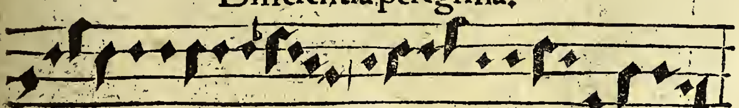

Dixit dn̄s dn̄o meo ſede a dextris meis. Credidi ꝓpter q̃d loc.ſuꝫ.

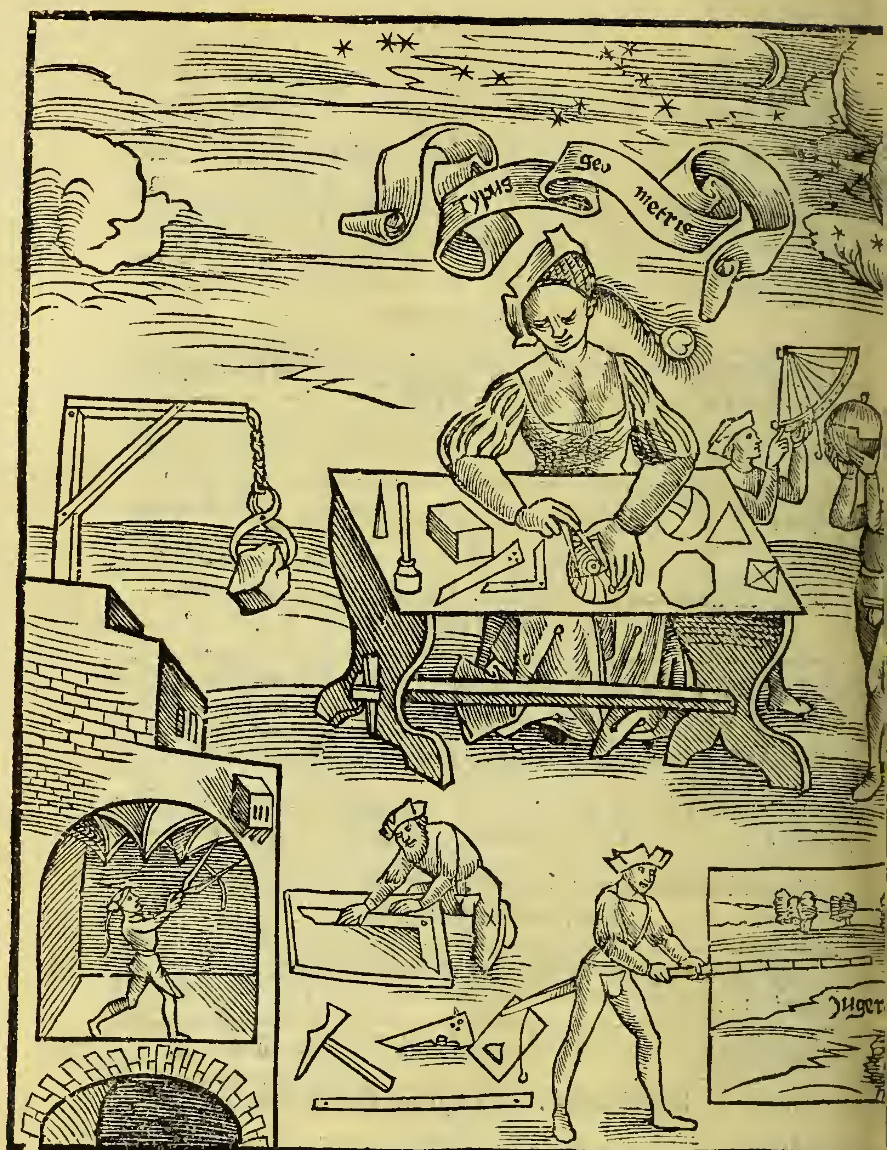
Magnificat anima mea dominū. Benedictus dn̄s deus Iſrael

Differentia peregrina.

In exitu Iſrael de ægypto domus Iacob de populo barbaro.

Finis Muſicæ. Sequitur Geometria.

Typus geo metrie

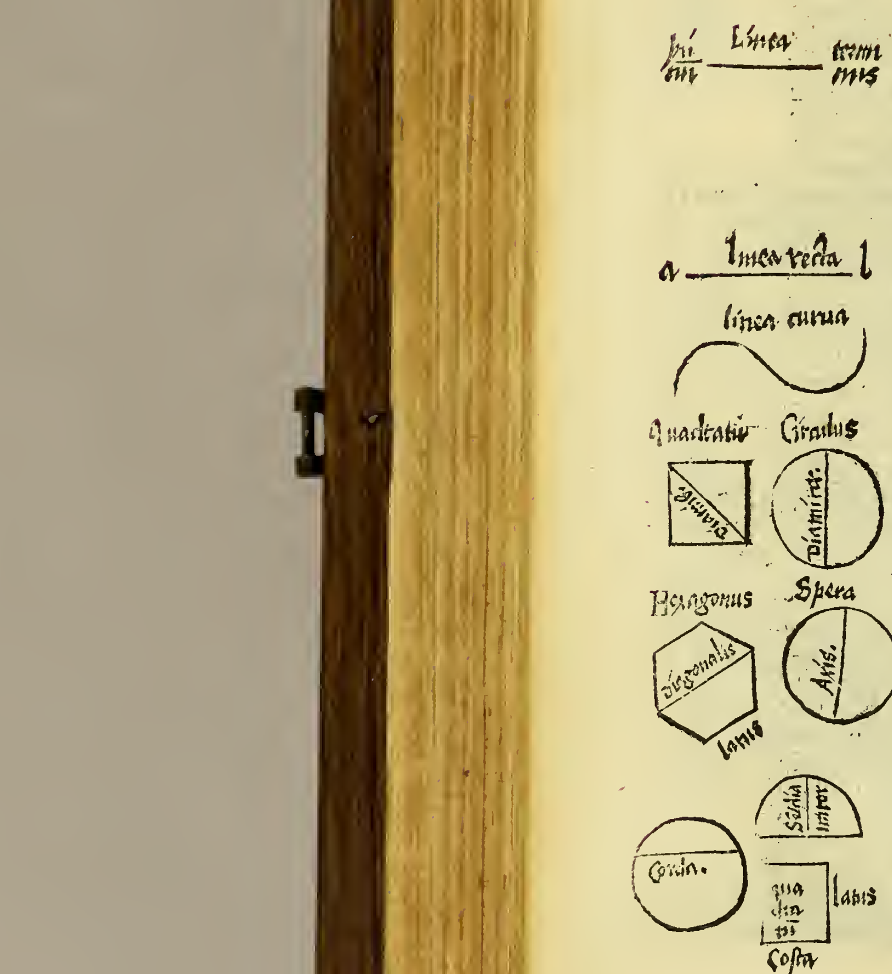
Liber ſextus de elementis Geometrię Tractatus pri/ mus. De definitione nomine & inuentoribus Geo metrię de eius quoqꝫ utilitate & laudibus. Capi tulum primum. DISCIPVLVS.

Vas heſterno veſperi canendi expoſuiſti regulas: totã hãc
q noctem inſomnẽ agens in Antiphonario clare inueni: ꝓba/
ui: nec neceſſe eſt te in illarũ dilucidatione diutius ĩmorari:
Geometriã potius aggredere: & ſub breuitate principia illi/
us ediſſere. MAG. Geometrię elemẽta & principia abunde tradidit
& conſcripſit Euclides pater: ut aiunt hypocratis: at vero quoniã mul
ta ſunt & ſine interprete: ab incipiẽtibus minus intelligibilia: tibi ex his
neceſſariora ęlicere ac dilucidare conabor: quibus intellectis/cętera
quoqꝫ facilius leges. DIS. Placet quod conaris: ſed primũ quid ſit
Geometria ędicito? MAG. Geometria eſt diſciplina magnitudinis Geome/
immobilis formarũqꝫ deſcriptio cõtemplatiua: per quã uniuſcuiuſqꝫ tria
termini declarari ſolent. vel eſt diſciplina magnitudinis & figurę quę
ſcd̃m magnitudinẽ contemplatur. DIS. Vnde hæc diſciplina Geo
metria dicitur? MAG. A terra & menſura. γη em̃ græce latine terrã
dicunt. & μετρον græce latine menſura exprimitur. Hinc dicta Geo/
metria (mutando ita ſiue η græcum in e latinum) quaſi terrę menſu/
ra. DIS. Nullius igitur niſi terrę per ipſam menſura habetur?
MAG. Nequaq̃ ſed cuiuſuis magnitudinis ꝑ ipſam reperitur mẽ/
ſura: attamen a terra nomen obtinuit. Nam primo circa terrę diuiſio
nem inuenta traditur. DIS. Quomodo igitur & a quibus inuenta
eſt? MAG. Ab ægyptijs ut ait Alforabius pro neceſſitate diuiſionis Geome/
terminorum terrę: quos tamen Nilus inundationis tempore limo ob trię inuen
ducens confundebat: eoſipſos Aegyptij geometricis principijs rurſus tio
diſtinguebant unicuiqꝫ quod ſuum eſt reddentes. DIS. Vtilis igi/
tur & neceſſaria huius diſciplinę cognitio eſt. MAG. Vtilitatẽ eius
in ſequentibus experientia cognoſces cum menſurandi modum in/
ſtrumento depręhenderis. Singulas tamen geometrię utilitates ęnu
merare haud poſſibile exiſtimo: per ipſam namqꝫ totius terrę ambit⁹
& profunditas indagatur: ſuperficies quoqꝫ & terrę & maris miro mo
do diſtinguitur. uti in ptholomei coſmographia videre eſt omnium
corporũ cęleſtiũ orbium ſcꝫ & ſtellarũ magnitudines ꝑ geometriã dę
monſtrant̃. ut claret in Almageſti ptolomei. Et q̊d omnibus longe p̃
pono ꝑ ipſam geometricã diſciplinã Theologię ac primę phĩę ꝓfun
diora rimant̃ ſecretius: atqꝫ cõtemplantur altius ſicuti luce clarius pa
tet in libro quẽ (vir apprime doct⁹ Nycholaus de Cuſa Cardinalis)
de docta ignorãtia ſcripſit. Et colũnæ eccleſię ꝓfunda q̃dã ſacroſancti
euangelij myſteria: & numeris & mathematicis figuris pandere ne/

glexere minime: pleni ſunt illis q̊s cõſcripſerũt cõmẽtarij & homelię. Sed his finẽ imponẽs pricipia ei⁹ nunc aggrediar.

De puncto & linea. Capi. ij. DIS.

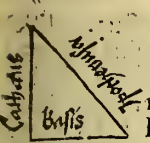
q Væ ſunt Geometrię principia? MAG. Sunt punctus: linea ſuꝑficies: corpus: cõmunes animi cõceptiõnes & concluſiones. DIS. Quid eſt punctus? MAG. Eſt magnitudinis principiũ: cuius pars nulla eſt (quia indiuiſibilis eſt) qui cũ in longũ fluere intelligitur lineam cauſat. DIS. Quid eſt linea. MAG. Eſt longitudo ſine latitudine. Fines autem ſiue termini linee ſunt puncta. DIS. Linea igitur ex punctis eſt. MAG. Minime ſi enim infinita addideris puncta/nullam lineã aut aliã magnitudinem efficies. Nam indiuiſibile additũ indiuiſibili nõ facit maius: ſed hoc in naturalibus latius diſcutiendum venit. DI. Linea quottuplex? MA. Duplex ſcꝫ recta & curua. DIS. Linea recta quę eſt? MAG. Eſt quę ęqualiter in ſuis protendit̃ punctis: vel quę ex ęquo puncta ſua interiacet. vel ut principi hui⁹ diſciplinę Euclidi placuit. Linea recta eſt ab uno puncto ad aliũ breuiſſima extenſio in extremitates ſuas utrũqꝫ eorꝫ recipiens. ut linea ducta ab. a. puncto in punctũ. b. bręuiſſima eſt/ nõ quidem ſimpliciter: ſed inter hęc duo puncta. nã quæcũqꝫ alia inter eadẽ puncta ducit̃ ſi a rectitudine deuiat longior fiat neceſſe eſt: & curua linea dicitur quę ꝑ oppoſitũ definiri & cognoſci habet. DIS. Linea recta quottuplex eſt? MAG. Multiplex. quędam eñ dyameter eſt; quędã axis; quędã chorda; quędã coſta: alia latus: alia baſis: alia cathecus: alia corauſcus: alia hpotenuſa alia diagonalis: alia ꝑpẽdicularis: alia orthogonalis. Hęc & alia plura in geometricis & Aſtronomicis demonſtrationibus linea recta accipit nomina.

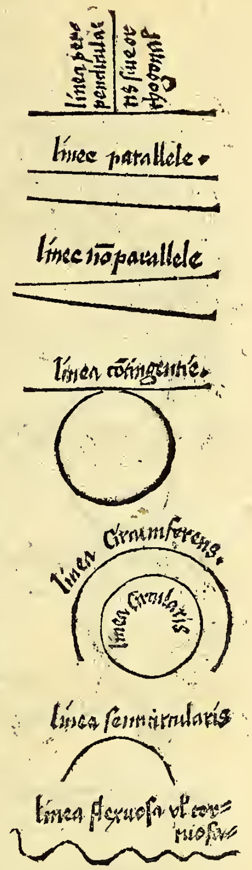
De ſpeciebus lineę rectę. Ca. iij. DIS:

d Iameter qd eſt? MAG. Eſt linea/ figurã cuius extremitatibus pũcta ſua applicat/ in duo ęq̃lia diuidẽs. dicit̃ enĩ a dia q̊d eſt duo & metrõ mẽſura. & hęc linea in q̃drato & circulo ꝓprie diamet̃ dicit̃ in ſphera axis nominat̃: ſed in poligonijs/ diagonalis q̃ſi duos angulos tangens appellat̃. DI. Chorda qd eſt? MA. Eſt linea recta circulum nõ diuidens in duo ęq̃lia. Linea ṽo ſemicirculũ in ęqua diuidẽs /ſemidiameter dicit̃. DI. Coſta qd eſt? MA. Eſt latus quadrati. DIS. Baſis quid eſt? MAG. Eſt linea figurę planę quę tota iacet in fundamento ſiue plano. Linea vero huic ęq̃

literſupraposita dicitur coraufcus. Linea vero
in figura plana perpendiculariter ęleuata: di
cit cathecus, Linea autem nō perpendicula/
riter ęlcuata: hypotenuſa appellatur. DIS.
Linea perpendicularis quę eſt? MAG. Eſt
linea alteri ſuprapoſita rectos & ęquales cauſans angulos.
hinc & orthogōalis dicta eſt. ab orthos rectum & gonos an
gulus. Lineę æqualiter ubiq; diſtantes: parallelę nominan/
tur. que ſi in infinitum protrahantur nō concurrunt. Linea
autem quæ circulum tangit in puncto: linea contingentię
dicitur.

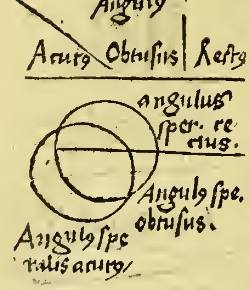
De ſpeciebus lineę curuę & lineis irrationali-bus. Capitulum quartum. DIS.

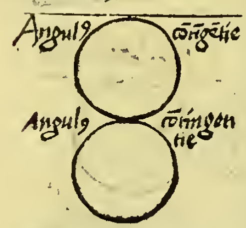
Inea curua quottuplex eſt? MAG. Multiplex quę
I dam em̄ circūferens ſiue perimeter dicit̃. quædam
flexuoſa: quędam ſpiralis &c. DIS. Linea circūfe
rens quę eſt? MAG. Eſt linea cuius ſigna ex utraq; parte
curuata & a ſe inuicē diſtantia ſunt: quę ſi cōcurrūt lineā cir/
cularē efficiūt cui⁹ medietas ſemicirculus nō inepte dicitur.
DIS. Linea flexuoſa q̄ eſt? MA. Eſt linea curua in ſuis
partibus a medio inęq̄liter eleuata ut patet in figuris. DI.
Linea ſpiralis q̄ eſt? MA. Eſt linea circūferēs q̄ ſi circūdu
cit̃ in eundē punctū nō redit. Et a quibuſdā elica dicit̃: a grę
cis autē ἑλικοειδής id eſt circūuoluta vel circa centrum in
plano vel circa columnā. ut in figuris. Sunt & præter has li
neę plures quas irrationales dicūt: ea propter: q̄m quadra/
ta earundē nulla cōis metitur aut numerat ſupficies. Et ſunt
tredecim in ſpecie: ſc; medialis binomiū. bimediale primū
bimediale ſcd̄m. linea maior. potens in rationale & mediale.
potēs in duo medialia. reſiduū. reſiduū mediale primū. reſi
duum mediale ſecundu;. linea minor. linea quę iuncta cu;
rationali cōponit mediale. linea iuncta cū mediali cōſtituit
totū mediale. Et rurſus binomiū eſt ſextuplex. ſimiliter & re
ſiduū: ſed q̄m hač ſpeculatio in geometricis exercitatū inge
niū requirit/ſilentio libuit pertranſire.

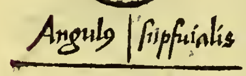
De angulo & eius ſpeciebus. Capitulum quintum. DIS.

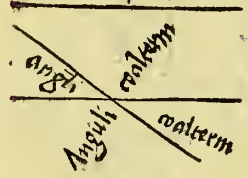
Via in deſcriptiōe lineæ ppēdicularis angulū poſuiſti
q ne hui⁹ me fallat ignorātia ipſum deſcribas. MA.
Angulus eſt duaꝝ lineaꝝ ſeſe tangentiū: & nō in di/ Angulus
recto iacentiū ad alterutrā cōcluſio. DI. Angulus q̄tuplex

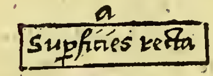

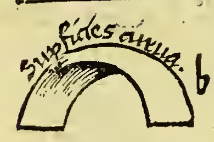
est? MAG. Duplex ſcilicet rectus & non rectus. DIS. Quis eſt angulus rectus? MAG. Eſt angulus ex incidē/tia lineę rectę ſup rectā perpendiculariter cauſatus. Sed an/gulus nō rectus duplex eſt: ſcꝫ obtuſus & acutus: unde ob/tuſus recto maior eſt; acutus vero minor eſt. DIS. Angu/lus rectus obtuſus item acutus q̄ttuplex eſt? MAG. qui libet duplex eſt: ſcꝫ planꝰ & ſpheralis. DIS. Angulus pla/nus quid eſt? MAG. Eſt duarū linearū in plano ſeſe tan/gentiū & non in directo iacentiū concluſio. DIS. Angu/lus ſpheralis quid eſt? MAG. Eſt angulus ex duodus cir culis ſeſe ſecantibus cauſatus. Cum vero duo circuli aut li/nea recta circulū in puncto tetigerit: utrinq; angulus con/tingentiæ cauſatur. DIS. Angulus planus quottuplex eſt? MAG. duplex: ſcꝫ ſupficialis & ſolidus. DIS. An gulus Supficialis quis eſt? MAG. Qui ex lineis in pla/no iacētibus in unaq; ſupficie cōcurrētibus cauſat̄. Et horū quidā coalterni dicunt̄: qui ſcꝫ ſitū quo ad ſupius & inferiꝰ alternant. DIS. angulus Solidus quis eſt? MAG. an/gulus ſolidus ſiue corporeus eſt angulus quē continent an guli plani plures q̄ꝫ duo in diuerſis ſitæ ſupficiebus in unuꝫ cōuenietes punctū angularē. & nullus taliū. 4. rectos & pla nos poteſt valere. Quilibꝫ aūt dictoꝝ angulorū duplex eſt ſcꝫ intrinſecus qui in figura. & extrinſecꝰ q extra figurę clau/ſionē continet̄. Eſt & p̄ter hos angulus q circuli dicit̄: is ſcꝫ q ſub duobus a centro ductis lineis ad circūferentiaꝫ/ cuius aliquā compręhendunt particulam continetur. ut hic *

De Supficie & eius ſpeciebus. Cap. vi, MA.

Qvēadmoduꝫ autem ex fluxu puncti in longū lineaꝫ cauſari: ita ex fluxu lineę in latum ſuperficiē fieri ima ginantur mathematici. DIS. Quid eſt Superfi/cies? MAG. Eſt longitudo & latitudo ſine profunditate. & eſt duplex recta videlicet & curua. DIS. Superficies re cta quę eſt? MAG. Superficies recta quam & planā di/cimus: eſt quę in ſuis lineis æqualiter continetur. ut a Per oppoſitum Superficies curua dicitur quæ in ſuis lineis nō æqualiter continetur. ut b Et hæc ſi corpus in exteriore ter minauerit parte: conuexa dicitur: uti exterior vaſis ſupficies Si vero corpus in interiore finierit parte: concaua appellatur ut vaſis interior ſuperficies. Eſt item & alia ſuperficiei parti tio. nā quædā unica: q̄daꝫ vo piuribꝰ continet̄ lineis DIS Quę ſuperficies unica linea continetur? MAG. Circula ris quæ eſt ſine angulis: hæc enim unica (videlicet circulari) continetur linea; & eſt circulus.

a

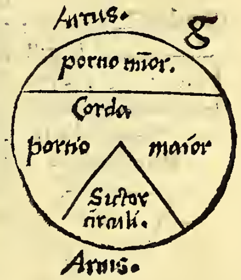
b

De Circulo & eius ſpeciebus. Cap. vij. DIS.

Vid eſt Circulus? MAG. eſt ſuperficies plana uni
q ca linea (quę circūferentia ſiue perimeter dicitur) cō
tenta: in cuius medio punctus eſt: qui centruꝫ circuli appellatur: a quo omnes lineæ rectæ ad circūferentiaꝫ ductæ ſunt eq̄les. ut c Sunt aūt circulorꝫ quidā Concentrici q̄rum ſcꝫ centrū unū eſt. ut d quidā ꝟo Ecentrici: quorū ſcꝫ centrꝫ unius eſt extra centrū alterius. ut e & rurſus ſi circulū lineis diuidas/ partiū diuiſiones q̄daꝫ ſemicirculi: q̄daꝫ ꝟo portiones circuli ſolent appellari. DIS. Semicirculus q̄d eſt? MAG. eſt ſuperficies plana diametro & medietate circūferentię cōtenta. ut f Si em̄ lineā ꝑ circuli centrū circūferētiaꝫ ex utraq; parte tāgentē duxeris: duos ſemicirculos efficies. DIS. Quid eſt portio circuli? MAG. eſt ſuperficies plana/ recta linea extra circuli centrū cadente & ꝑte circūferentię cōtenta. & hęc linea recta/ chorda dicitur. pars ꝟo circūferentię/ arcus appellat̃. ut g unde cū circulus ita in portiones fuerit diuiſus: ea in qua centrū circuli eſt/ maior: reliq̄ ꝟo minor portio appellat̃. Figura ꝟo q̄ ſub duabus a centro ductis lineis & arcu circūferentiæ cōtinet̃: ſector ſiue ſegmentū circuli dicit̃. ut in exēplo dicto. & tantum de ſuperficiebus unicis contentis lineis.

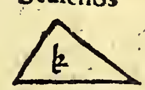

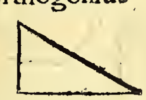
De Triangulo & eius ſpeciebus. Cap. viij DIS

Vę ſunt ſuꝑficies pluribus cōtentę lineis? MAG
q Sunt ſuꝑficies angulares ſiue poligonię: & appellā
tur trianguli: q̄dranguli: pētagoni: hexagoni: heptagoni: octagoni: nonagoni: : decagōni. &c de alijs in infinitū ꝓcedendo. DIS. De his ꝑ ordinē dicas: & primo quid ſit triangulus explanes. MAG. Triangulus eſt ſuꝑficies plana tribus lineis cōtenta: habens tres angulos duobꝰ rectis ęquales. & hæc ſuꝑficies ab angulis triangula/ a lineis ꝟo trilatera appellat̃: & ſcd̄m horū variationē in plures ſpecies partit̃. DIS. Quomodo? MAG. nā ſi omnes lineę ęquales fuerit/ triangulū q Iſopleuros dicit̃ conſtituūt. ut h Si ꝟo duę lineæ tantū ęq̄les fuerint/ cū inęquali triangulū q Iſoſceles appellatus eſt efficiūt. ut i Si autē tres lineæ inęq̄les fuerint/ triangulū q Scalenos dictus eſt cōcludūt. ut k nec poſſunt trianguli ſecundū lineas amplius multiplicari; ſecundū vero angulos alia ſortiunt̃ nomina. DIS. Quę MAG. nā triangulus unū rectū habēs angulū/ orthogonius dicit̃. ab orthos rectuꝫ & gonos angulus. Triangulus autē obtuſuꝫ habens angulū/ ampligonins nominat̃. Is ve

Scalenos

orthogonius

ampligonius

ro q omnes acutos habet angulos/exigonius appellatur oξ υσ enim acutus dicitur. quoꝝ exēpla hic vides depicta.

Quadrā gulus

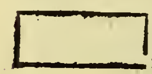
qudratuꝫ parallelo gramum

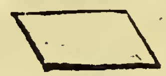
De Quadrangulis. Capitulū nonū. DIS.

Quadrangulus quid eſt? MAG. eſt ſuperficies. 4 contēta lineis. 4. angulos cōſtituentibus. unde & ab angulis q̄drangula/a linea v̓o ſiue lateribus quadrilatera eſt appellata. DIS. Quottuplex eſt quadrangul⁹ aut ſupficies quadrilatera? MAG. quintuplex. Si enim lineæ quattuor æque fuerint/ quadratū ęquilateꝝ atqꝫ rectāguluꝫ cōſtituunt. Et hoc quadratū parallelogramū a mathematicis eſt appellatū. Si autē duę oppoſitę tantū ęquales fuerint: quadratuꝫ altera parte longius cōſtituunt. quod quidē rectanguluꝫ ſed nō ęquilateꝝ eſt. quod nōnunqꝫ ſupplementum dicitur/ſi quadrato primo fuerit adiectuꝫ. Si autē lineæ. 4. ęquales non orthogonaliter ſe tetigerint: quadratū ęquilaterum ſed non rectanguluꝫ. quod Rombus dicitur cōſtituunt. Sic & quattuor lineæ quaꝝ oppoſitæ tm̄ æquales fuerint: Romboidē faciunt: quadratuꝫ ſcꝫ nec æquilaterum nec rectangulū: quod quidā helmuaim (ſed male) appellāt Et præter has omnes ſuperficies/quadrilateræ trapezia id eſt mēſulæ appellantur.

quadratū altera pte lōgi⁹ & rectāgulum

Romboides

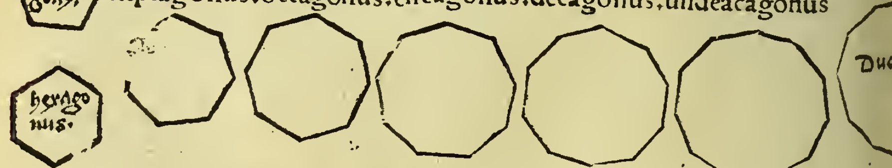

De Pentagonis & reliquis. Cap. x. MAG.

Ex dictis facile deprehendes quid pentagonus: quid hexagonus. & ſic de ſequentibus. Nam ſicut triangulus tribus/quadrangulus quattuor cōtinetur lineis ſic pentagonus quinqꝫ/hexagonus ſex & ſic de aliꝭs ſequentibus: & nominantur hæ ſuperficies ab angulis γονοσ enim angulum ſignificat. a lineis vero pentilater: hexalater. &c. poſſunt nominari. DIS. Harum aliquas deſcriptiōes ſubiungas. MAG. Faciam. & ecce quod petis/iam depictū conſpicis. Et tantum de ſuperficiebus: conſequenter videndum erit de corporibus.

heptagonus. octagonus. ēneagonus. decagonus. undeacagonus

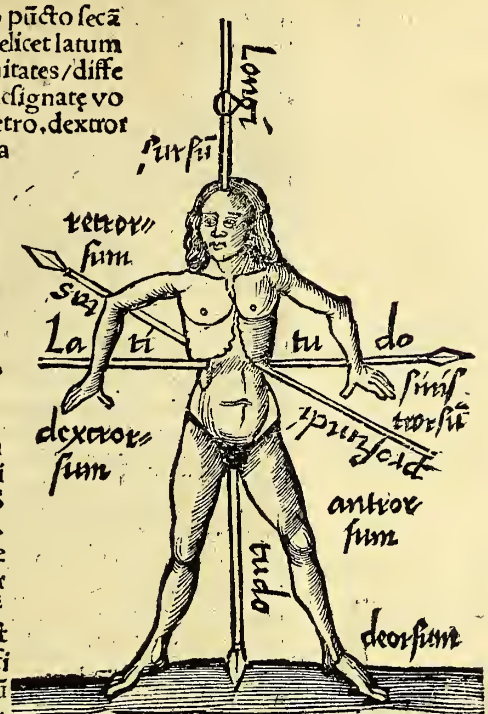

De Corpore & eius ſpeciebus. Ca. xi. DIS.

Corpus.

Quid eſt Corpus? MAG. Eſt longitudo cum latitudine & profunditate. Si enim ſuperficies in pfundum fluere intelligatur: corpus cauſabit: quod lineis

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

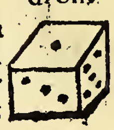

tribus ſeſe orthogonaliterin uno pũcto ſecã
tibus dimẽſionatur:in longũ videlicet latum
&,pfundũ.& haꝝ lineaꝝ extremitates/diffe
rentię poſitionis nominant̃:his deſignatę vo
cabulis.ſurſum.deorſum.ante.retro.dextror
ſum & ſiniſtrorſum .Vt ſi lancea
una p vertice capitis humani in
traret & per anum exiret:metire
tur longitudinẽ.& alia intrans p
pectus & exiens in dorſo metire
tur profunditatẽ. & tertia intrãs
per latus unum & exiens p ali/
ud metiretur latitudinẽ. DIS.
Quottuplex eſt corp⁹? MA.
duplex.Regulare & Irregulare.
DIS.Regulare q̊d eſt? MA.
Quod habet uniformitatez in
angulis & lateribus,per oppoſi
tum definitur Irregulare. DIS
Regulare q̊ttuplex eſt MAG.
duplex.videlicet agon ſiue ſphe
ricum & conicum. DIS.Cor
pus ſphericum q̊d eſt? MAG
Corpus ſphericũ ſiue ſphera:eſt
corpus rotundum unica ſuperfi
cie contentũ: in cuius medio pũ
ctus eſt/a quo omnes neę du/
ctæ ad ſuperficiem continentẽ ſunt ęquales.& de hoc latius
videndũ erit in aſtronomicis ſpeculatonib⁹ DIS.Corpus
conicũ q̊d dicis? MAG.corpus q̊d habet angulos.& eſt
quintuplex:ſcꝫ tetrahedron.hexahedrõ. octohedrõ.duode
hedrõ & icohedrõ. DIS.Tetrahedron q̊d dicis? MAG.
q̊d ex.4.triangulis iſopleuris eſt conſtitutũ & habet angu/
los planos.12.qui.4.ſolidos efficiunt, in eo enim tres plani
unuꝫ cõſtituunt ſoliduꝫ. & huic ſapiẽtes ignẽ aſſimilabant:
eo ꝙ ignis ſub pyramide ſcꝫ laterata ſurſum videtur ferri.

Octohedron ỽo eſt quod ex.8.iſopleuris integratur: & ha
bet ãgulos planos.24.&.6.ſolidos.in eo nãqꝫ.4.plani unũ
ſoliduꝫ faciũt.& huic ſapiẽtes aerẽ aſſimilabãt:eo ꝙ in mo/
tu ſurſuꝫ ignẽ ſubſequaur. Hexahedron eſt quod ex.6.ſu
perficieb⁹ q̄dratis ęque lateribus & ęque triangulis integra
turquoꝝ qlibet in.4.iſoſceles reſoluit̃.& ꝯtinet angulos pla
nos.24.&.8.ſolidos.& alio noĩe dicit̃ corpus cubũ/ teſſeræ
hñs ſilitudinẽ.& huic terrã ꝑpt̃ eius ĩmobilitatẽ aſſimilabãt:

hexahe
dron.

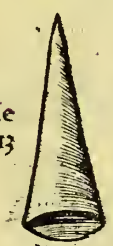
duodehedron.

DIS. Duodehedron quod dicis? MA. Quod ex ſuꝑficiebus penthagonis duodecim integrat̃: & habet angulos planos.60.& ſolidos.20. In ipſo em̃ ſemꝑ tres plani unũ ſolidum faciũt. Et huic aſſimilat̃ totũ uniuerſum in q̊ ſũt duodecĩ ſigna & gradus.360. Sic & in illo corpore ſunt pentagoni duodecim: quoꝝ quilibet in qnq; iſopleuros: & hoꝝ quilibet in ſex ſcalenos partitus.360. ſcalenos efficiũt: aut qa cętera oĩa inſtar uniuerſi cõtinet. DIS. Icohedron quod eſt? MAG. Icohedron eſt quod ex viginti iſopleuris cõponitur & cõtinet angulos planos.60.&.12. ſolidos. in eo em̃ ſꝑ qnq; plani unũ ſolidũ faciũt. & hoc corpus aq̃ attribuit̃ eo ꝙ aqua ſua fluxibilitate valde mobilis ſit. Et hęc duo ultima ĩ plano haud facile geometrice depingi poſſunt: ſed ſunt ut ſępe apud me vidiſti fili mi inter regularia corpora.

De Corporibus irregularibus. Ca. xij.

DIS. Quæ corpora ſunt irregularia? MAG. Quæ in ſuis angulis & lateribꝰ uniformitatẽ nõ hñt. & ſũt Ouale lenticulare: colũnare: pyramidale: ſeratile. & ſic de alijs. DIS. Quod corpus dicit̃ ouale? MAG. Corpus ouale eſt tranſitus portiõis ſemicirculo minoris/ chorda fixa manẽte: & habet ſiſitudinẽ oui in q̊ ſc3 axis longior eſt cęteris diametris. DIS. Quod eſt lẽticulare? MA. Eſt trãſitꝰ portionis ſemicirculo maioris ſuꝑ chordã fixã/ diametro circuli ęq̃lẽ. & habet lẽtis ſiſitudinẽ: in q̊ ſc3 axis breuior eſt ceteris diametris. DIS. q̊d eſt colũnare? MA. Eſt trãſitꝰ parallelogrami rectãguli latere rectũ angulũ cõtinẽte fixo/ ipaq; ſuꝑficie donec ad locũ redeat circũducta. Sũt aũt colũnę q̃dã rotũdę: q̃dã vero laterate ſc3 aut q̃drilaterate priꝰ colũnã rotundã deſcripſimꝰ ex q̃ alię patere pñt. Et hęc colũna etiã cylindrus noĩatur. DIS. Corpus pyramidale q̊ttuplex eſt?

Conus

pyrãidale rotundu3

Baſis

MA. Duplex eſt ſc3 rotũdũ & laterale. DI. Corpꝰ pyramidale rotundũ q̊d eſt? MA. Eſt trãſitus triãguli rectãguli alterutro ſuoꝝ lateroꝝ rectũ angulũ cõtinentiũ fixo & donec uſq; ad locũ ũn moueri cœpit redeat triangulo ipo circũducto: huius baſis erit circulus. DI. Pyramis laterata q̃ eſt MA. Eſt figura corporea quã cõtinẽt ſuꝑficies ab una q̃ũ reliq̃ ſũt ad unũ oppoſitũ punctũ ſurſum erectę. in corpe em̃ pyramidali laterato/ cunctę ſuperficies ipm ambiẽtes/ ab ipſa baſi ad unũ punctũ ęleuant̃. q conus pyramidis dicit̃. Sunt autẽ oẽs dictę definitiões cauſales: ut ſc3 nõ ipe trãſitꝰ ſed q̊d ꝑ tranſitũ cauſat̃ corpus intelligat̃. DI. Quod corpus dicis ſeratile? MA. Corpus qnq; cõtentũ ſuꝑficiebus quaꝝ tres ſunt q̃drangulę: duę v̄o triangulę. eſt em̃ omne

Conus

pyrami/dale late/ratum

Baſis

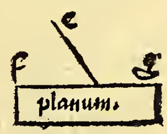
tale colũna trilaterata.ſicut eſt ulna trilatera ſartoris.uñ corp⁹ taleſi erigat̃ ſup ſupficiẽ trilaterã/colũnę ſcꝫ ſiſitudinẽ/ſi ꝟo erigat̃ ſup ſupficiẽ q̃drangulã tecti aut domus habet figu/rã.Omnis autẽ ſupficies ſup quã corpus ęrigit̃/baſis dicit̃ reliqua ꝟo ſupficies latera noĩantur.Vnde cũ in regularib⁹ q̃libet ſupficies poſſit ẽẽ baſis:hęc corpa mltaꝝ baſiũ noĩantur:& in pyramide punctus baſi directe oppoſit⁹/conus appellat̃.Hęc & cętera irregularia corpa patẽt ex his q̃ de nũe/ris arithmeticis diſſeruim⁹.Iamiã his finẽ imponerem⁹ niſi eorũdẽ theoremata q̃dã tibi & iucunda & ꝑ neceſſaria exiſtimarẽ:in quibus aliquas de cõmunibus animi conceptionibus edicã. DIS.Ea igitur ſubiungas velim MAG.Faciam:ea tñ lege:ut earũdẽ dęmonſtrationes p̃ter exemplares nullas aut ſaltẽ paucas ponã. DI.Quapropter? MA.Quia ſingula ad intellectũ dęmõſtrare altioris ſpeculatiõis eſt:& longe maiorẽ tractatum requireret q̃ȝ epitomatis noſtri breuitas admittit. DIS.Fac igitur ut lubet.

Theoremata de puncto. Ca.xiij. MAG.

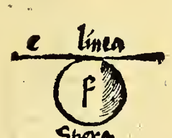
Rimũ igitur de puncto exordiar.de q̊ quattuor theo p remata ponãtur.quoꝝ Primũ.Ab omni puncto ad punctũ cõtingit rectã lineã ducere.patet de linea ducta a puncto c ad punctũ d.Secundũ.Cõtactus linęę ſup lineã:aut planũ erectę:Itẽ linęę & ſphęrę/ſiſiter & contactus ſpheraꝝ fit in puncto. DI.Qua de cauſa? MA.Quia linea latitudinẽ & ſphera partẽ rectam nõ habet.Exempla ſunt de linea & linea a e b.de linea & plano f e g.de ſpheris g h de linea & ſphera e f.Tertium.Per duo aut tria in eadẽ recta linea puncta impoſſibile eſt circũferentiã circuli trãſire patet quia alias in circulo eſſet aliqua pars plana.Quartum per quęlibet tria puncta nõ in eadem linea poſita contingit circũferentiã circuli ducere. DIS.Quo ingenio? MA.Illo:ſint puncta.a b c.poſito pede circini immobili a puncto a.& alio ultra medietatem extenſo verſus b.deſcribe ſemicirculum.rurſus poſito pede circini immobili in b.verſus a.ſecundum.deſcribe ſemicirculum interſecantẽ priorẽ in punctis.e d.pariformiter alios duos ſemicirculus deſcribas inter b.&c.interſecãtes ſeſe in punctis f g.duc lineam rectã per ſectiones e d.&item aliam per ſectiões f g.interſecantẽ priorem in puncto h qui eſt centrũ.in quo pede circini ĩmobili poſito & alio ad quęuis ductoꝝ punctorũ extenſo deſcribes circumferentiã puncta data tranſeuntem.

Theoremata de linea. Ca.xiiij. MAG.

d E linea ponant̃ theoremata nouẽ. Primũ lineę rectę partẽ eſſe in plano & partẽ in ſublimi eſt ĩpoſſibile: patet ex theoremate ſc̃do de puncto. Secundũ oẽs lineę duę quarꝫ altera alterã ſecat in una ſuꝑficie ſunt. ut lineę a b & c d. interſecãtes ſe in puncto f. ſunt ambę in ſuꝑficie a b c d Tertium unam & eandẽ lineã eſſe in diuerſis ſuꝑficiebus eſt poſſibile. ut patet de linea in qua duę ſuꝑficies ſe interſecant ut ſint ſuꝑficies ſe interſecãtes f g & h i. ſectio cõis erit linea k l quę intelligat̃ ꝑpendiculariter & ęrecte tranſire ꝑ punctum e hęc em̃ ſectio (q̃a cõis eſt) erit in ſuꝑficie f g & h i. Quartũ diameter quadrati eſt incõmenſurabilis ſiue aſſimiter coſtę: ꝓbatur q̃a ſi ſic/numerus par eſſet ęqualis numero impari q̊d eſt impoſſibile. patet. Sit quadratum: cuius diameter ſit a b ut. 5. & coſta una a c. ut. 3. ſi igitur diameter eſſet cõmenſurabilis coſtę: tunc a b diameter haberet ſe ad coſtã. a c. ut q̃dratum a b numeri ad quadratum numeri a c. ex ſeptima ꝓpoſitione decimi Euclidis. Sed quadratum a b eſt. 25. & quadratum a c eſt. 9. & rurſus quadratum diametri a b duplum eſt ad quadratum a c coſtę. ut patebit de triangulis: Igitur numerus. 25. quadratus diametri numeri. 5. duplus erit ad. 9 qui eſt numerus quadratus coſtę a c. & rurſus. 18. numerus duplus eſt ad. 9. quadratũ coſtę a c: Igitur numerus. 18. eſt ęqualis numero. 25. ꝑ primã animi conceptionẽ Euclidis. quę uni & eidẽ ſunt ęqualia & ſibi inuicẽ ſũt ęqualia. Quintum data linea recta ſuꝑ punctum in ea ſignatum: lineã perpendicularem cõtingit erigere. DIS. Huius exemplum & modum ſupponas. MAG. Sit linea data a b & pũctus ſignatus in ea c poſito pede circini ĩmobili in a. alio extenſo ultra medietatẽ lineę datę/deſcribe portionẽ circuli. dehinc poſito pede circini ĩmobili in b. deſcribe aliã portionẽ circuli verſus a priorẽ interſecantẽ in puncto e ad quẽ ſi ꝓtrahatur linea a puncto c. erit ꝑpendicularis ſcꝫ c e ex definitione lineę perpendicularis. Sextum: ſi recta linea ꝑ duas rectas ceciderit/duoſq; angulos coalternos ſibi inuicem ęquales fœcerit illę duę lineę erũt ęque diſtantes. ut ſit linea a b. hęc cadat ſuper duas lineas c d & e f. & ſecet lineã c d in puncto g. & lineam e f in puncto h. ſitq; angulus d g h ęqualis angulo e h g dico ꝙ lineę c d & e f ſunt ęque diſtantes & parallelicę. patet ex definitione. Septimũ: ſi fuerint duę lineę uni equę diſtantes: ſibi inuicẽ equę diſtãtes erunt. ut ſint duę lineę a b & c d. quarum utraq; ęque diſtet lineę e f. dico illas duas videlicet a b & c d eſſe ęque diſtantes ꝓbat̃ ꝑ p̃cedentẽ: ſi ſuꝑ has ceciderit linea g k. Octauum duabus lineis ꝓpoſitis; tertiã inter

Eu

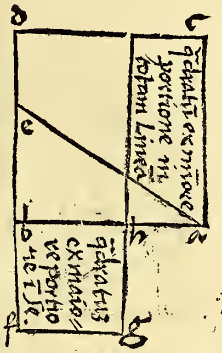

eas ſub ꝓportionabilitate cõtinua collocare poſſum⁹. DI. Q uo pacto? MA. Sint lineę datę a b & b d. quas cõiungam. & fit linea a d. ſup q̃ cõſtituo ſemicirculũ & a pũcto b ad circumferentiã duco lineã b e. hæc erit linea q̃ſita. & p hunc modũ inuenit̃ linea media inter coſtã & diametrũ. Nonum lineã ꝓpoſitã ſcd̃m ꝓportionẽ habentẽ mediũ & duo extrema cõtingit ſecare: cũ ſc; ſic tota linea habebit ſe ad partem maiorẽ: ſicut maior ad minorem. DIS. Q uo pacto?

MAG. Eo ſit linea diuidẽda a b ex ipſa deſcribat quadratum a b d c. cui⁹ latus d b diuido in duo ęqualia in pũcto e. a quo duco lineã in a ad hui⁹ longitudinẽ ꝓduco e b uſq; ad f. ita ut e f ſit equalis e a. Et rurſus ex portione b f. cõſtituo quadratũ q̃d ex ea latere a b reſecat portionẽ ęqualẽ b f. q̃ ſit b h. & quadratũ deſcriptum ſit b f h g. erit a b in puncto h diuiſa ſcd̃m ꝓportionẽ habente medium & duo extrema. Itaq; quadratum q̃d ꝓuenit ex ductu partis minoris ſc; a h in totã lineã uidelicet a b tm̃ eſt q̃tũ quadratũ q̃d ꝓuenit ex ductu partis maioris in ſe. hoc autẽ in numeris eſt impoſſibile. DIS. Q uid eſt lineã in ſe ducere? MA. Eſt quadratum ei⁹ deſcribere: ad q̃d in potẽtia eſt. Et linea ſic in ſe ducta eſt latus quadrati & radix illi⁹ quadrati dicit̃: quẽadmodum de radice numeri diximus: ut in priore exemplo: lineã b h. in ſe ducere eſt additis aliis tribus lineis ęqualibus quadratũ ipſius conſtituere quod eſt b h f g.

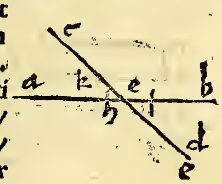
Theoremata de angulo. Ca.xv. MAG.

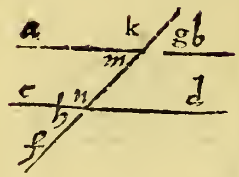
A Nguli theoremata ponuntur quinq; quorũ primum

a Omnis rectę lineæ ſuper rectam lineam ſtantis duo utrobiq; anguli ſunt recti aut duobus rectis ęquales

DIS. Q uando ſunt recti? MAG. Cum linea recta ſup rectam perpendiculariter ſteterit. Cum vero perpendiculariter non ſteterit anguli duobus rectis ęquales ſunt: unus ſcilicet acutus & alter obtuſus. Exempla ſunt: linea a b. ſuper quam ſtet linea c d. perpendiculariter & e f. oblique. Secundum. Omnium duarum linearum ſe ſecantium anguli oppoſiti ſunt æquales: ut ſint lineę a b. & c d interſecantes ſe in puncto o erunt anguli k l ęquales: ſimiliter h e. Ex hac & præcedente concluditur ꝙ omnes anguli aliquod ſpacium circumſtantes valent quattuor rectos: Si etiam ſpacium in plures diuiſum fuerit angulos. Tertium theorema quod ſimiliter ex præcedentibus concluditur tale eſt. Si duobus lineis ęquedistantibus linea ſuperuenerit duo anguli coalterni æquales erunt. Et angulus extrinſecus angulo

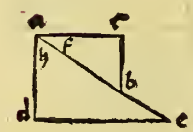

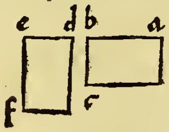

intrinſeco ſibi oppoſito æqualis erit:& duo anguli intrinſeci
ex alterutra parte cõſtituti duobus rectis æquales erũt.ut ſint
duę lineę a b & c d æque diſtantes:ſup quas cadat linea e f.
ſecans eas in pũctis g & h.anguli g & h ſunt coalterni & ęq̃
les.& angulus extrinſecus k: eſt æqualis angulo intrinſeco
ſibi oppoſito:& anguli intrinſeci m & n duobus rectis ſunt
ęquales.Quartũ omnis angul⁹ ſolidus q̃ttuor rectis & pla
nis minor eſt. ut patet in angulo o .Quintũ.oĩs angulus
rectilineus infinitis angulis cõtingẽtię maior eſt.ut angul⁹
rectilineus a maior eſt angulis cõtingentię e b.nec creſcere
poterit angulus cõtingẽtię donec ad equalitatẽ recti perue/
niat.licet ſemper propius accederet:ſi enim rectitudinẽ attin
geret iam non angulus contingentiæ ſed rectus eſſet.

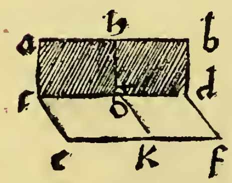
Theoremata de ſuperficie. Cap.xvi. MAG

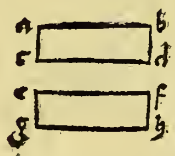
E ſuperficiebus in genere theoremata.ʃ.ſunt.Quo
d rũ primuꝫ.Supficies ſimiles ſunt/ quaꝝ anguli uni
us angulis alterius ſunt ęquales:lateraqꝫ angulos ę/
quos continẽtia ſunt ꝑportionabilia.ut triangulus.a c b.ſi
milis eſt triangulo.a d e.qa angulus.c.æqualis eſt angulo
d.quia ambo recti.& angulus.f.ęqualis angulo.e.qm̃ coal
terni.& ſimiliter angulus.h.angulo.b.latera quoqꝫ hos an
gulos cõtinentia ſunt ꝑportionabilia.Nã ſicut ſe habet latus
b c.ad latus.c a.ita ſe habet latus.a d.ad latus.d e.amplior
huius theorematis deductio patebit infra in praxi.Secũduꝫ

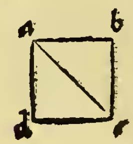
Supficies mutekeſia id eſt mutuorũ laterũ ſunt/inter quo/
rum latera incontinua ꝑportionalitas retrãſitiue habetur.ut
ſunt ſuperficies.e d f.&.b a c.In his enim proportio lateris
a b.ſe habet ad ꝑportionem lateris.d e.ſicut ꝑportio lateris
e f.ad proportionẽ lateris.b c.Tertiuꝫ.Supficies æ recta eſt
ſup ſuperficiẽ cum ab eodẽ puncto lineæ quæ eſt terminus
cõmunis illaꝝ ſupficieꝝ duę lineæ perpẽdiculares ſupſtãt
rectum cõtinentes angulũ:& in eiſdeꝫ ſuperficiebus ſitę ſunt

DIS.Exemplũ addas. MAG.Sit ſupficies iacens.c d
e f.& ſupficies ęrecta ſuper hanc.a b c d.Eſt itaqꝫ linea com
munis terminus haꝝ.c d.in qua ſignato puncto.g.ꝑtrahã
tur duę lineę ꝑpendiculares ſcꝫ.g h.in ſupficie ęrecta &.g k
in iacente.Si hæ lineę angulũ rectuꝫ cõtinent ſcꝫ.g.ſupfici/
es.a b c d.orthogonaliter ęrecta eſt ſup ſupficiẽ.c d e f.ut ꝑ

ponit theorema.Quartũ.Supficies ęque diſtant q̃ ſi in infi
nitũ ꝑtrahant nõ concurrũt.ut ſunt.a b c d.&.e f g h.Quĩ
tum.q̃libet ſupficies rectilinea aut eſt trigona aut in trigon
os reſoluenda.Ex quo patet trigonũ eſſe primã ſupficieruꝫ
angulariũ.ut ſupficies quadrangula in duos reſoluitur tri/

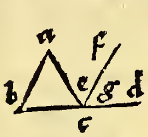
GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

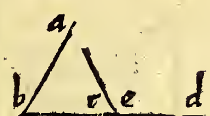
gonos:ſc3.a b c d reſoluitur in trigonum.a b c.&.c d a.

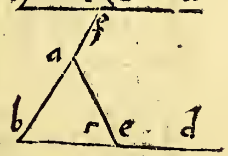
DeTriangulo.Capitulũ.xvij. DIS.

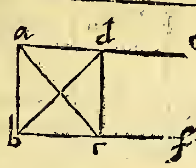
Voniã trigonũ ſupficierum angulariũ primã dicis/
q de eo ſi q̃ habes theoremata ędicito. MAG.habe/
rẽ q̃plura:ſed ne epitomatis excedã modum ex his
tm̃ undecim ponã.quorꝫ Primũ.Oĩs trianguli angulus ex
trinſecus duobus intrinſecis ſibi oppoſitis eſt ęqualis.ut ſit
triangulus.a b c.cuius latus b c protrahaturuſq3 ad.d.Erit
c.angulus extrinſecus duobus ãgulis intrinſecis ſibi oppo
ſitis ſc3.a & b.ęqualis.Et pbat̃ ſic.a puncto.c.ptrahatur li/
nea.c f:ęque diſtans lineę.a b.& diuiſus eſt angulus.c.ex/
trinſec⁹ in duos angulos ſc3.e& g.eritq3 angulus.e.ęqualis
angulo.a.per tertiũ theorema de angulis:qa ſunt coalterni.
Et angulus g extrinſecus ęqualis angulo b intrĩſeco ſibi op/
poſito:per ſecundã partẽ eiuſdẽ thtorematis.quare totus ã/
gulus extrinſecus c æqualis eſt duobus intrinſecis ſibi op/
poſitis:q ſunt a & b quod fuit pbandũ.Secundu3.omnis tri
angulus habet tres angulos ęquales duobus rectis.ut ſit tri
angulus.a b c.produco lineã b c uſq3 ad d cauſat̃ angulus
extrinſecus e & qa anguli c & e duobus rectis ſunt ęquales
per theorema primũ de angulis:& angulus extrinſecus e.
ęqualis eſt angulis intrinſecis ſibi:ſc3 a & b per p̃cedens the
orema.erunt itaq3 tres anguli ſc3.a.b.e.ęquales duobus re/
ctis:q̊d fuit pbandu3.Tertiũ omnis triãguli duo qlibet an
guli duobus rectis ſunt minores.pbat̃ qa tres duobus re/
ctis ſunt æquales.igit̃ ſi unũ demas:remanẽtes erunt mino
res.vel ſic.ſit triangulus a b c cuius latus b c ptrahat̃ in d.
ſit angulus extrinſecus e q maior eſt angulo a vel b.ex theo
remate priore p̃cedenti:& angulus extrinſecus e cũ angu/
lo intrinſeco c eſt ęqualis duobus rectis ex primo theorema
te de angulo.igit̃ anguli intrinſeci b & c ſunt duobus rectis
minores.ſimiliter anguli intrinſeci a & c.Ide3 pbat̃ eodem
modo de angulis a & b ſi protrahat̃ linea b a in f.Quartu3
ęquales ſunt ſibi cuncti trianguli q ſup eandẽ baſim atq3 in
ter duas lineas ęque diſtantes ſunt cõſtituti.ut triangulus a
b c & d b c conſtituti ſunt ſup baſim b c inter lineas æque di
ſtantes:q̃ ſunt a e & b f.Patet qa tales trianguli dimidia ſunt
quadrati ſuper eandẽ baſim cõſtituti.Quintũ.In omni tri
angulo duum ęqualiu3 lateru3 uterq3 angulorꝫ/qui ſunt ad
baſim:eſt minor recto & unus alteri eſt ęqualis.ut ſit trian/
gulus a b c cuius latera a b & a c ſunt æqualia:erit b c baſis
& angulus b minor recto:& angulus c minor recto.& an/
gulus b ęqualis angulo c.Ex quo ſequitur q̃ ſi alicuius tri

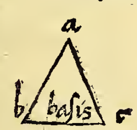

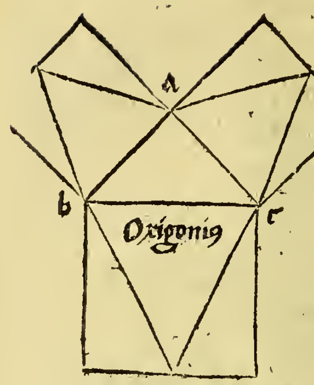

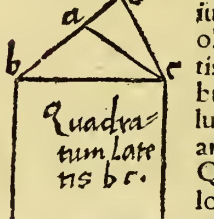

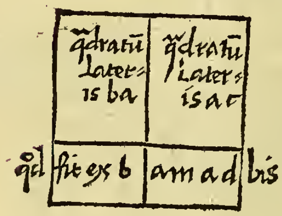

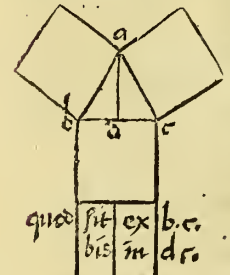
anguli duo anguli ęquales fuerint: duo latera
æquos angulos reſpiciētia erunt æqualia. ut in
dicto triāgulo latera a b & a c reſpiciētia æquos
angulos b & c ſunt ęqualia. Sextū. Omnis tri/
anguli duo quęlibet latera ſimul iuncta reliquo
ſunt longiora. ut ſit triangulus a b c erunt latera
a b & a c ſimul iuncta longiora latere b c. Septi
mū. Omnis trianguli longius lat⁹ angulo maio
ri oppoſitum eſt, ut in dato triangulo: angul⁹
maior eſt a cui opponit̃ latus b c quod maius
eſt lateri a b vel a c. Octauū. In omni triangu
lo rectangulo quadratuꝫ quod a latere rectāgu
lo oppoſito in ſemetipſo ducto deſcribit̃: ęquū
eſt duobus quadratis quę ex duobus reliquis
lateribus deſcribunt̃. ut ſit triangulus rectangulus a b c cu
ius angulus a ſit rectus; erit quadratū lateris b c ęquale du
obus quadratis laterū a b & a c. & quod dictū eſt de q̃dra/
tis/habet etiā veritatē de aliĳs ſupficiebus ex trianguli lateri
bus deſcriptis/in lineatiōe & creatione ſimilibus. ut triāgu/
lus oxigonius cōſtitutus ex latere b c ęqualis eſt duobus tri
angulis oxigoniĳs conſtitutis ex lateribus a b & a c. DI.

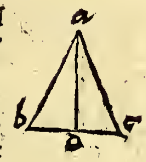
Quantū autē poteſt latus ampligoniĳ quod obtuſo angu/
lo ſubtendit̃ reſpectu alioꝝ lateꝝ? MAG. tanto ampli⁹
poteſt quantuꝫ eſt q̊d cōtinet̃ bis ſub uno eoꝝ atqꝫ ea linea
quę ſibi directe iūcta ad obtuſuꝫ anguluꝫ a ꝑpendicula
ri extra dep̄hendit̃. ut ſit triangulus ampligonius a b c
cuius angulus a eſt obtuſus. ducatur itaqꝫ a puncto. c.
linea ꝑpendicularis ad lineā a b: q̃ neceſſario cadet ex
tra triangulū. ꝓtrahā igit̃ lineā a b & tanget hanc per
pendicularē in puncto d. erit itaqꝫ quadratū lateris b c
tanto maius duobus quadratis laterū a b & a c quan/
tū eſt id quod fit ex b a in a d bis. DIS. Quantū ve
ro poteſt latus oxigonĳ angulo acuto ſubtenſo reſpe

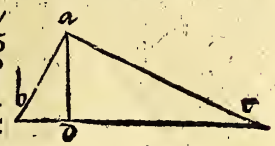

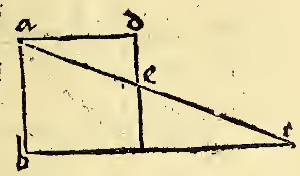
ctu alioꝝ duorū laterū? MAG. Tanto minus poteſt ipſis
quantum eſt quod bis continet̃ ſub uno eorū laterū: cui ſci
licet ꝑpendicularis ſubſtat: & ea parte ſui q̃ ꝑpendicularis &
angulo acuto interiacet. ut ſit triangulus oxigonius a b c cu
ius nngulus c ſit acutus: duco ꝑpendiculareꝫ ab āgulo a ad
lineā b c in puncto d. erit itaqꝫ quadratū lateris a b tanto mi
nus quadratis laterū a c & b c quantū eſt id quod fit ex b c.
in d c bis. Et q̊d iam dictū eſt de latere ſubtenſo angulo acu
to oxigonio. habet etiā ꝟitatē de latere ſubtēſo angulo acu
to i ampligonio vel orthogonio. Nonū. Si ab aliq̊ angulo

lorū trianguli linea recta ad baſim ducta/illū angulū ꝑ æq̄/lia ſecet: duę partes baſis reliquis eiuſdē trianguli proportionales ſunt. ut ſit triangulus a b c & angulū a diuidat ꝑ æq̄/lia linea ꝑpendicularis a d ducta ad baſim b c. erunt ꝑtes baſis ſcꝫ b d & d c ꝓportionales lateribus a b & a c. q̊d facile patet in numeris: patebitq́ꝫ infra in praxi. Decimū. ſi ab orthogonij angulo recto ad baſim linea ꝑpendicularis ducatᷣ: erit ipſa perpēdicularis inter duas ſectiōes ipſius baſis ꝓ/portiōalis: & utrunq́ꝫ latus inter totā baſim atq́ꝫ ſibi cōterminalē baſis portionē. ut ſit triangulus a b c. a cuiꝰ angulo a recto ducatᷣ linea a d perpendicularis ad baſim b c. erit linea a d ꝓportionalis parti baſis b d & d c & ſicut tota baſis ad latus a c vel a b. ſic latus a c ad ꝑ/tem baſis d c & latus a b ad partē baſis b d. & hæc q̊/q́ꝫ infra manifeſta erit: Vndecimū. Oīm duoꝝ triangulorꝫ quorꝫ anguli unius angulis alterius ſunt ęquales: latera ęquos angulos reſpiciētia ſunt ꝓportionabilia. ut ſint trianguli a d e & a b c quorꝫ angulus d eſt æqualis angulo b & angulus a angulo e & āgulus f angulo c. Ob id latera a d & d e ſunt ꝓportionabilia lateribus a b & b c. Nā ſicut ſe habet latus d e ad latus a d ſic ſe habet latus a b ad latus b c. Ex hoc theorēate miᷣa cō/cludi poſſunt. ꝓbatū eſt parti ſupra theorēate primo de ſuperficie. Latius autem infra in praxi dæducetur.

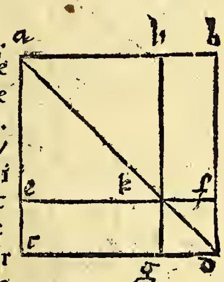

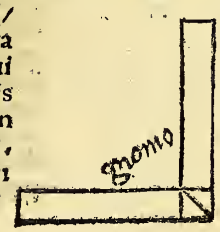

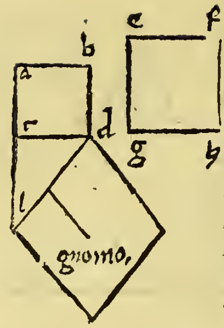

De Quadrangulo. Cap. xviij. MAG

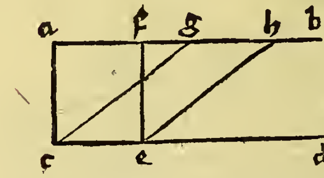
d E quadrāgulo hęc ponanᷣ theoremata. Primuꝫ. oīs parallelogrami ſpacij ea q̄dē quę diameter ſecat/ꝑ mediuꝫ parallelograma circa eandeꝫ diametrū conſiſtere dicūtur. ut ſit ſpaciū parallelogrami a b c d. cuius diameter ſit a d. quē diuidant duę lineę e f & g h ductæ æque diſtāter lateribus oppoſiti dicti parallelogrami ſecantes ſe ſuper diametrum in puncto k: & erit otū hoc ſpacium diuiſuꝫ in quattuor rectangula: quorꝫ duo qu: diameter ſecat/per medium: videlicet a h e k & k f g d circa diametrum conſiſtunt: reliqua duo ſcilicet h b k f & e k c g ſupplementa dicuntur: & ſunt ſemper ſibi inuicē ęq̄/lia: quæ ambo ſumpta cum uno parallelogramorū circa diametrum conſiſtentium/conſtituunt gnomonem: cui ſi addatur aliud parallelogramum circa eandem conſiſtēs diametrum/totum parallelogramum integratū eſt. Vnde patet dictum Ariſtotelis in prædicamentis. ubi dicit. Parallelogramum addito gnomone ipm creſcit: ſed non

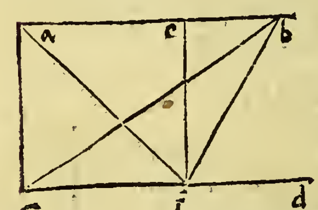

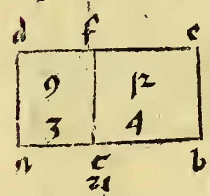
alteratur. Secundũ duobus quadratis aſſignatis tertiũ datũ ęquale conſtituere facile eſt ꝓbabile: ſint em̃ quadrata duo data a b c d & e f g h. ꝓtrahat̃ latus a c in directũ verſus l. donec c l ęquale ſit uni laterũ quadrati e f g h & a puncto l ducatur linea recta ad punctum d. Et fit triangulus rectangulus c d l. cuius latus d l oppoſitũ angulo recto c. ergo quadratum deſcriptum a latere d l ęquũ erit duobus quadratis deſcriptis a lateribus c d & c l ꝑ nonum theorema de triangulo. & rurſus ex linea d l circa quadratum a b c d deſcribatur gnomo: qui erit quadrato e f g h ęqualis: quod ſic patet. Nam totum quadratũ d l includit duo quadrata a b c d & e f g h. ut ꝓbatum eſt. igitur dempto ab eo q̃drato a b c d qui remanet gnomo ęquuꝫ eſt reliquo quadrato e f g h. Tertium omnes ſupficies ęquediſtãtium laterum ſuper unam baſim: atq; in eiſdẽ alterius lineis cõſtitutę ſunt ęquales. ut ſint lineę alternę ęquediſtantes a b & c d. Inter quas conſtituã duas ſupficies ęquediſtantium laterũ ſcꝫ a f c e. & g c h e ſuper eandẽ baſim c e & erunt ęquales.

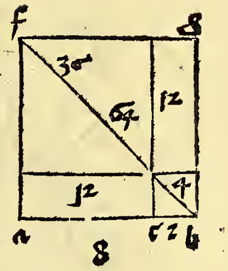
Quartum ſi parallelogramum & triangulus in eadem baſi & in eiſdem alternis lineis fuerint cõſtituta: parallelogramum triangulo duplum eſt, ut ſint alternę lineę ęquediſtantes a b & c d, inter quas cõſtituat̃ parallelogramũ a e c f ſup baſim c f q̊d diuidat̃ in duo p diametrũ a f. ſit triangulus a c f ſup eadẽ baſi c f ad quẽ parallelogramũ a e c f duplũ eſt: qa cõtinet ip̄m & ei ęqualẽ ſcꝫ a e f & dictũ parallelogramũ erit ſil'iter duplũ ad triãgulũ c b f in eadẽ baſi cõſtituto: qa triangulus c b f ęq̃lis eſt triangulo a c f. ex theoremate qnto de triangulo.

Quintũ. ſi fuerit linea ĩ duas quãtaſcũq; ptes diuiſa: q̃dratũ q̊d fit ex ductu totius lineę in alterã eiꝰ partẽ: ęquale eſt quadratis q̃ ex ductu eiuſdẽ partis in ſe ipſaꝫ: & alterius in alterã fit. ut ſit linea a b diuiſa in a c & c b: erit quadratũ d a e b ꝯſtitutũ ex linea a b & a c ęquale q̃drato cõſtituto ex a c q̊d eſt d f a c & quadrato f c e b q̊d fit ex ductu lineę a c in c b. Quod facile claret in nũeris. ut ſit tota linea a b, ut. 7. pars a c. 3. & pars c b, 4. erit quadratũ ex b c & a c. 21. quia ter ſeptẽ ſunt. 21. & quadratum a c. 9. nã ter tria ſunt nouem. & quadratum ex a c & c b. duodecim eo ꝙ ter quattuor faciunt duodecim. Hęc autem duo quadrata ſimul iuncta. 9. ſcꝫ & . 12. faciunt. 21. ęquale quadrato priori. Et nõ ſolum hoc theorema in numeris; ſed & plu/

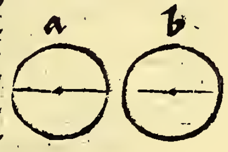

ra alia dẹmōſtrari poſſunt q̃ breuitatis cauſa ſilentio trāſire libuit. Sextum. Si fuerit linea in duas partes diuiſa: quadratum quod ex ductu toti⁹ in ſeipſum fit/ ęquum eſt his q̃ ex ductu utriuſq; partis in ſeipſam & alterius in alterā bis fiunt ut ſit linea a b. 8. diuiſa in c & habeat linea a c. 6. & linea. c b 2. erit quadratum ex tota linea a b. 64. & quadratū lineę a c 36. & quadratū c b. 4. & quadratū a c in c b. 12. & rurſus quadratum a c in c b. 12. q̃ ultima quattor ſimul iuncta: faciunt 64. quibus ęquatur quadratum primū: quod ſit f g a b. ex quo cōcluditur ꝙ parallelograma duo totius ꝑ quę tranſit diameter ſunt ambo quadrata. Valet hoc theorema pro intellectu theorematis ſeptimi de triangulo.

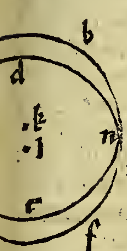

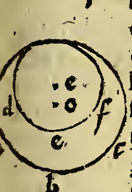
De circulo theoremata. Ca. xix MAG.

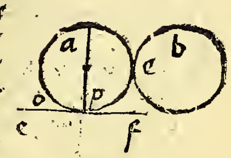
d E circulo hęc ponunt̃ theoremata. Primum. Circulos quoꝝ diametri ęquales fuerint ęquales eſſe neceſſe eſt. ut ſunt circuli a & b. Secundum. Circuli ꝓpoſiti facile eſt centrum reperire. DIS. Quo ingenio? MAG. Iſto. Sit circulus datus a b c. cuius centrum quęritur: duc in circulo ubi placuerit lineam a c. applicantem extremitates ſuas circumferentię ex utraq; parte: quam diuide per duo ęqualia in puncto d. a quo duc lineam ꝑpendicularem ad lineā a c. cuius extremitates applicentur circumferētię ex utraq; parte: quā rurſus diuide ꝑ ęqualia in puncto f. q & centrū circuli eſt quęſitū. Vel aliter ſic. In circumferētia circuli dati ſigna tria puncta: cū quibus operare: ut in quarto theoremate de puncto dictū eſt. Tertium. Circuloꝝ ſeſe ſecantiū cētra ſunt diuerſa: nec alter alteꝝ plusq̃ in duobus locis ſecare pōt. ut patet in circulis a b c & d e f quoꝝ primi cētrum eſt k. ſecundi eſt l. & interſecant ſe in punctis m n. Quartū. Circulus intrinſecus circulum cōtingens: non idem centrum cum eo quē contingit neceſſario habebit. ut patet in circulis a b c & d e f quoꝝ primi centrum eſt o: ſecundi e. Quintum. Si circulus circulum contingat: ſiue intrinſecus: ſiue extrinſecus in uno tantum loco cōtingere neceſſe eſt. patet primū in circulis iam proxime datis. ſecundum videbis in circulis a & b. qui ſe cōtingunt in puncto e. Circulus autē circulum cōtingit quē tangendo nō interſecat. Vnū vero circulum ſex ęquales poſſunt cōtingere. & ſphere duodecim unā ęqualem cōtingere poſſunt. Sextum. Angulus a linea recta & circulo quē cōtingit cōtētus oīm acutoꝝ eſt acu/

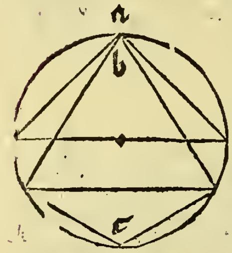

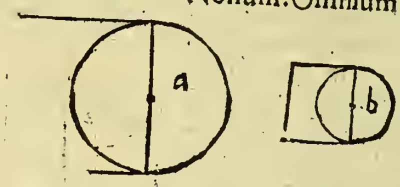

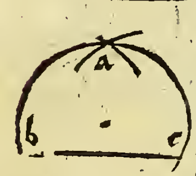

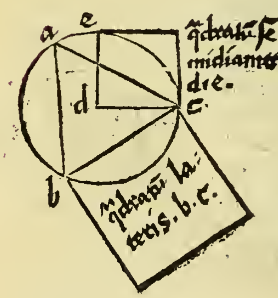
tiſſimus. Is v̄o qui cõtinet̃ a diametro & circumferẽtia oĩm
acutoꝝ eſt ampliſſimus. patet in circulo dicto. a. quẽ contin
git linea e f. erit angulus o acutiſſim⁹: & angulus p oĩm acu
toꝝ maxim⁹. & quãto circulus maior fuerit/tãto angulus
cõtingẽtię minor eſt. & quãto circulus minor fuerit/tãto an
gulus cõtingẽtię eſt maior. ſupplementũ hui⁹ eſt ſupra ĩ ul
timo theoremate de angulo. DI. Quã lineã circulum cõ
tingere dicis? MA. Quę cũ circulũ cõtingit in utrãq; par
tẽ ęrecta circulum nõ ſecat. Septimum. Si intra circulum an
gulus ſupra centꝝ cõſiſtat. alius vero ſupra circumferentiã
cõſiſtẽs eãdẽ baſim habeat: q ſupra centꝝ eſt ad reliquum
duplus eſt. ut patet in angulis a b quoꝝ angulus a duplus
eſt ad angulum b & habẽt baſim cõmunẽ. d e. Octauum.
Angulus rectiline⁹ ſemicirculi ſup arcum cõſiſtẽs rectus eſt: in
portiõe v̄o ſemicirculo minore/maior: in portiõe autẽ maio/
re/recto minor eſt. ut patet de angulis a b c quoꝝ angulus
a eſt rectus. angulus b recto minor & angelus c recto maior

Nonum. Omnium duoꝝ circuloꝝ eſt ꝓportio uni⁹ ad alte
rum ſicut quadrati diametri uni⁹ ad qua
dratum diametri alterius ut patet in cir/
culis a & b q ſunt in ꝓportione dupla.
Decimũ. Arcũ datum hoc pacto cõtin
git p ęq̃lia diuidere. ſit arc⁹ diuidendus
a b c cui⁹ chorda eſt b c pone pedẽ circi
ni ĩmobilẽ in pũcto b. extẽde aliũ uſq;
ad arcũ ſup quẽ portionẽ deſcribas/arcũ datũ interſecantẽ q̊
facto: pone pedẽ circini ĩmobilẽ in c & aliã portionẽ dictã in
terſecantẽ deſcribas: & punctus interſectiõis erit; in q̊ arcus
datus eſt p ęqualia diuiſus. Vndecimũ. Omnis trianguli ęqui
lateri. q̃d a latere uno quadratum deſcribit̃: triplum eſt qua
drato dimidij diametri circuli: a q̊ triangulus ipſe circumſcri/
bit̃. ut ſit circulus a b c & triangulus inſcriptus ſil'r a b c
Dico q̧ quadratũ lateris b c triplũ eſt ad quadratũ d e.

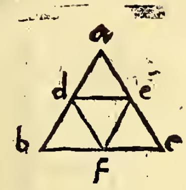

De figurarum inſcriptione theoremata. Capitulum. xx.

DIS. Vm plura de angulis lineis aut ſupficiebus dare
poſſes theoremata? MA. Poſſem: ſed ea oĩa
ponere nõ tã neceſſarium eſſet ad intẽtionẽ no
ſtrã q̧ laborioſum. Nam ea tm̃ tradere placuit quibus
ad praxim ĩmediatius uti cõueniet: ad quã etiã figura
rum inſcriptio deſeruiet. Ob id de ea quoq; theorema
ta quędã ponẽda ſunt. DIS. Attamẽ primum ędici

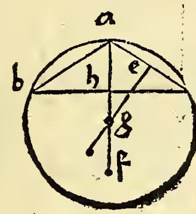
GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

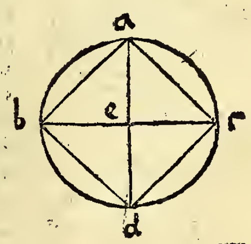

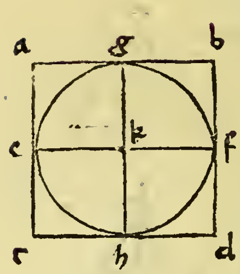
to:quę ſupficies alteri inſcribit̃? MAG. Quę late/
ra eius cui inſcribit̃ uno quoq; angulorꝝ ſuorꝝ intrin
ſece contingit. Circũſcribit̃ vero figura figurę cuius
latera: eius cui circumſcribit̃ omnes angulos contin/
git. ut patet in triangulis a b c & d e f quorꝝ primus
circumſcribitur ſecundo & ſecundus inſcribit̃ primo
DIS. Nunc ſi q̃ habes theoremata dicas? MA.
Primũ eſt tale. Intra datum triangulum põt circulus
inſcribi. DI. Quõ? MA. Illo ſit triangulus a b c
cuius latus a b diuidas in duo ęqualia in puncto e. a
q̊ ducas lineã rectã in angulum c. rurſus diuidas la/
tus a c in duo ęqualia in puncto f. a q̊ linea recta du/
cta in angulum b ſecabit lineã e c in puncto d q erit
centrũ circuli inſcribẽdi. Secundũ dato trigono or/
thogonio/hoc pacto cõtingit circulum circũſcribere
Sit trigonus a b c: cui⁹ angulus rectus a erit b c latus
lõgius q̊d diuidas ĩ duo ęqualia in puncto d q erit cẽ
trũ circuli circũſcribẽdi. Tertiũ dato trigono oxigo/
nio circulum circumſcribere poſſumus hoc modo. ſit
triangulus a b c. cuius latus a b diuidatur in pũcto e.
a quo ducatur linea recta in angulum c. Et rurſus di/
uidatur latus a c in puncto f. a quo ducta linea recta
in angulum b ſecabit lineã e c in puncto d qui eſt cen
trum circuli circumſcribendi: & erit quadratũ cuiuſli
bet lateris trigoni inſcripti triplum ad quadratũ dia/
metri dimidię circuli circumſcripti: quod facile ꝓba
tur ex theorematibus de trigono. Quartum dato tri
gono ampligonio circulũ circumſcribere poſſumus
hoc pacto ſit trigonus a b c cuius angulus a obtuſus
erit latus b c lõgius: q̊d diuidat̃ in duo ęq̃lia in pũcto
h. ꝑ quẽ & angulũ a. ducat̃ linea. a h f dupla aut mai
or lineę. a. h. Rurſus diuidat̃ latus a. c. in duo ęq̃lia in
pũcto e. a q̊ ducat̃ ꝑpẽdicularis donec interſecet lineã
a h f. in pũcto g q erit cẽtrꝝ circuli circũſcribẽdi. Quin
tũ dato circulo trigonũ orthogoniũ inſcribere erit dia
met̃ circuli dati/latus lõgi⁹ angulo recto oppoſitũ &
medietas ſemicirculi angulus rectus. Dato ỽo circu/
lo ſi trigonum ampligonium inſcribere placuerit: erit
chorda portiõis minoris latus angulo obtuſo oppoſi
tum: & medietas arcus angulus obtuſus. Si autẽ da/
to circulo trigon⁹ oxigoni⁹ inſcribẽdus fuerit: diuidat̃
circumferẽtia in tria ęq̃lia. & puncta diuiſionis erũt an
guli trigoni oxigonij: a q̃bus latera ſunt ducẽda. exẽ
pla patẽt in ſc̃do tertio & q̃rto theorematibꝫ ꝓdictis

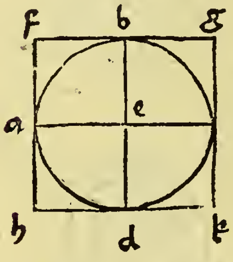

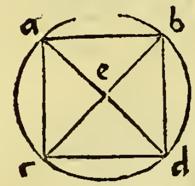

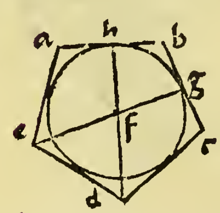

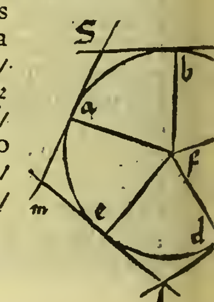
Sextū.non modo circulo trigōus ſed quadratus pōt in
ſcribi. DIS.quo ingenio? MAG.ſit circulus.a b c d
& centrū.e. ꝑ quod ducā duos diametros ſe orthogōa
liter interſecātes:quaꝝ extremitates erūt anguli q̄drati:a
quibus ꝓtractis lateribus ęmerget quadratū quęſitum.
Septimū.Intra datū quadratuꝫ cōtingit circulū inſcribe
re. DIS.Quo pacto? MAG, Sit quadratū.a b c d
diuidatᷣ unūquodq̄ꝫ latus in duo ęqualia in punctis .e.
f,g,h.a q̄bus ducantᷣ duę lineę interſecātes ſe orthogo/
naliter in.k.qui eſt centrū circuli q̄ſiti.Octauū: circa ꝓ/
poſitū cir.ulū/quadratū dæſcribere. ut ſit circulus datus
a b c d.cuiꝰ centrū.e,ꝑ q̊d duco duos diametros inter/
ſecātes ſe orthogonaliter:a quarū extremitatibus duco li
neas orthogōales ſeſe tangētes in punctis ,f g h k. qua
dratū circa datū.circulū cōſtituētes.Nonū. Circa datuꝫ
quadratū circulū deſcribere,ſit quadratū.a b c d. ꝓdu/
cā in eo duos diametros nterſecātes ſe in puncto .e. qui
erit centrū circuli circūſcripti. Decimū,Intra datuꝫ circu
luꝫ pentagonū ęqangulū deſcribere.ſit circulus cuius cē
truꝫ.f.diuidatᷣ eius circūferentia in.ϛ.ęqualia in pūctis
a b c d e.q̄ lineis cōiuncta pentagonū q̄ſituꝫ cōſtituunt.
Et ſi ab angulo.a.in anguluꝫ.c. & rurſus ab angulo.b.
in.e.rectā lineā duxeris:q̄libet haꝝ alterā diuidet ſecū/
duꝫ ꝓportionē habentē mediū & duo extrema.& ma/
ior portio lateri penthagoni ęqualis erit. Vndecimum
Circa circuluꝫ datū penthagonuꝫ æquianguluꝫ deſcribe
re.ſit circulus cuius centruꝫ.f.cuius circumferētia diui
datur in.ϛ.equalia in punctis:a b c d e. tractis totideꝫ a
centro ad hęc puncta lineis:ſuꝑ quas ſingulas ꝓduco or
thogonales ſeſe in punctis;g h k l m:cōtingentes:atq̄ꝫ
pentagonuꝫ q̄ſitum continētes. Duodecimuꝫ.Intra pē
tagonuꝫ datuꝫ circulum deſcribere.ſit pētagonus .a b c
d e.cuius latus.a b.diuidatᷣ in.2.æqua in puncto.h, a q̊
ducatᷣ linea recta in anguluꝫ.d.Rurſus
diuidatᷣ latus b c in puncto.g.a q̊ duca
tur linea recta in punctuꝫ.e. hęc interſe/
cabit lineā.h d.in puncto.f.q eſt centrꝝ
circuli inſcribēdi.Et eo ingenio alias q̄ſ/
cunq̄ꝫ multiangulorum figuras circulo
&.rurſus circuluꝫ ipſis/& inſuper figu/
ras angulares angularibus inſcribere/
aut circumſcribere liquide dinoſces.

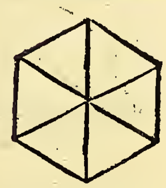
GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

Theoremata de Corpore. Cap. xxi. DIS.

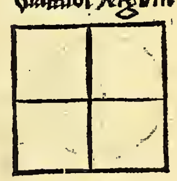
ſ Ane quidē ut ais figuras planas/planis inſcribere &
circūſcribere ex dictis intelligo: figurarū adiutus de/
ſcriptione: de corporibus vero an idē ſit iudiciū nec
ne/nōdum accepi. quapropter & corporū ſi q̄ habes theore
mata ſubiungas. MAG. Corporū theo remata varia & q
dem ꝑpulchra ſunt: at vero in plano (queadmodū ſuperfici/
es) deſcribi nō poſſunt. difficillimū eſt intellectū in mathe/
maticis minus bene uſitatum eiuſdē ſpeculatiōes poſſe pri
ma fronte apprehēdere. Tuis tamē ſemp acquieſcens petici
onibus: de regularibus altē aliqua ponā theoremata. Pri/
mū. tantū regularia & non omnia loci ſunt repletiua. DIS
aſſentio minime. MAG. Quapropter? DIS. qa om/
ne corpus in loco eſt: & eū in quo eſt replet: & ab eo dē circū
ſcribit. MAG. verū quod argumētaris de repletione phi
ſica (de q̄ in naturalibus) non aūt de repletōe mathematica
circa quā hęc noſtra verſat diſceptatio. DIS. Quid eſt
replere locū mathematice? MAG. Replere locuȝ mathe/
matice dupliciter cōtingit: ſcȝ ſecunduȝ ſuperficiē & ſecundū
corpus. Replere autē locuȝ ſȝm ſuperficiē/ eſt totū ſpaciū cir/
cumſtans aliquē punctuȝ in ſuperficie plana ſupficiebus oc
cupare. tale autē ſpaciuȝ cum quattuor rectos valeat angu
los (uti viſum eſt in ſecundo theoremate de angulo) ab his
tm̄ ſupficiebus replet: quarū aliqui anguli iuncti q̄ttuor re/
ctos valent. ut ſunt trigonus tetragonus & hexagonus. un
de ſex trianguli iſopleuri/ quattuor tetragoni & tres hexa/
goni locuȝ replēt. ut patet in figuris. DIS. quid eſt reple/
re locū ſecūduȝ corpus? MAG. eſt circa punctū in corpo
re conſtitutū/ totū ſpaciuȝ undiquaq; adimplere: ex q̊ claret
hoc corpus ſolū locū replere: q̊d ſȝm angulū ſuuȝ ſolidū ali/
quotiēs ſumptū circa punctū unū/ totū ſpaciuȝ undiquaq;
occupabit. ut eſt videre in cubis: quorū octo angulariter iū
cti locū replēt corpaliter. DIS. Quid de alijs regularib⁹
corporibus? MAG. Cętera corpora regularia locū non re
plent: pyramide dēpto: de q̊ nō parua inter mathematicę ꝓ
feſſores diſceptatio fuit: & adhuc ſub iudice lis eſt. Nā qdā
pyramides duodecim/ alij viginti/ nonnulli autē vgintiq̄t/
tuor locum replere demōſtrare conati ſunt. At vero q mathe/
maticę dogmata rimant ſubtilius: aſtruere nitunt pyramidē
regularē: q̊tienſcunq; multiplicatū loci cōtinentiā localē nō
poſſe replere. De his tamē ad pſens me (qa prima traditurus
ſum rudimenta) admonuiſſe magis q̄ demonſtraſſe ſuffici
at. ad reliqua tranſeamus.

r

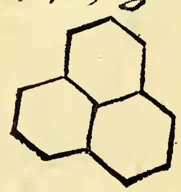
Sex yſopleuri

Quattuor tetragoni

Tres exagoni

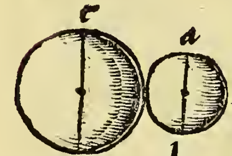

De inſcriptione mutua regulariū corporū : & de inſcriptione omnium regularium uni & eidē ſpheræ. Capitulum ultimum. MAG.

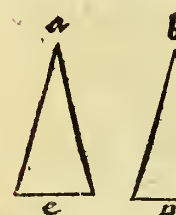
s Ecundū de corporibus theorema eſt tale. Corpa re/
gularia a ſe inuiceȝ & a ſphera ſunt circumſcriptibilia.
DIS. Quæ poſſunt inſcribi pyramidi? MAG.
Tantū octohedron : & rurſus ipſi octohedron pyramis &
cubus poſſunt inſcribi. Cubo vo inſcribit̃ octohedron : ipſi
autē icohedrō omnia p̃ter octohedrō inſcribunt̃. Quod q/
dem facilius dep̄hendes ſi latera corporū ex arte poteris fabri
care. hoc pacto. Sit diameter ſpherę cui inſcribenda ſunt cor
pora regularia a b q̃ diuidat̃ in duo ęqualia in. d. & rurſus
a b in tria ęqualia in c. itaq; a c ſit dupla ad c b. & poſito pe/
de circini in d lineet̃ ſemicirculus : cuius. a b. ſit diameter ſiue
chorda. Et ducātur lineæ ppendiculares a punctis d & c ad
circūferentiā q̃ ſunt d f & c e. ſcd̃m doctrinā quarti theore/

matis de linea. pducat̃ linea recta ab a ad e q̃ erit la/
tus pyramidis. ſimiliter ducat̃ linea recta ab f. ad b.
q̃ erit latus octohedron : ſic quoq; linea recta ducta
ab e ad b erit latus cubi. q̃ ſi diuidat̃ ſecundū pporti/
onē habentē mediū & duo extrema. ſcd̃m theorema
octauū de linea : in pūcto p maior portio ſcȝ. p b. erit
latus duodehedron. Rurſus diuidat̃ d b in duo ęqua
lia in m : a quo pducatur linea ppendicularis q̃ ſit m
n. & a puncto n ducat̃ linea recta ad b q̃ erit latus icohedron
ut patet in deſcriptiōe hic depicta. Horꝝ vo corporū fabri/
catio exēplari potius q̃ oculis ſubeſt q̃ intellectuali libuit de
monſtratiōe demōſtrare. quēadmodū iā vidiſti eadē ex pa

pyro cōiuncta. Tertiū. Oīm duarꝝ ſpherarꝝ eſt pportio uni/
us ad alterā tanq̃ ſuę diametri ad diametrū alterius pportio
triplicata. Hoc claret in ſpheris a b & c d. Sperarꝝ igitur q̊
rū diametrorꝝ pportō eſt dupla / erit pportō octupla. Quar
tuȝ. Oīs columna ſiue ſit laterata ſiue rotūda / tripla eſt ad ſu
am pyramidē. unī ſi columna habet ęris libras .30. pyramis
ſua habebit tm̄ libras decē. Quintuȝ. æqua corpora ſunt at

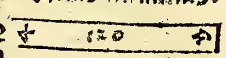
q; ſimilia / quorꝝ terminales ſupficies numero ac quātitate
ęquales ſunt atq; ſimiles. ut ſunt duo cubi bipedales. Sextū
corpa ſimilia ſunt q̃ ſilibus ſupficiebus & nūero æq̄libus cō
tinētur. unī q̊rumcunq; copm rotundorꝝ q̊rꝝ axes ſuarꝝ baſi
um diametris ſunt pportionales : ſunt ſimilia. ut axes pyra/
midis a dupla eſt ad diametrꝝ ſuę baſis e. Silr axis pyrami/
dis b dupla eſt ad diametrꝝ ſuę baſis f. igit̃ pyramis a ſimilis
eſt pyramidi b.

Libri Sexti in praxim Geometriæ Tractatus ſecūdus. Cap. primū. DIS.

X dictis nonduȝ intelligo quonā pacto aut ingenio terrā ſpaciūue terræ metiri poſſim: q̊d tamen geometriȩ nomen viſum eſt inſinuare. MAG. Verum dicis. nam tibi in prioribus geometriæ generaliora principia paucaſqȝ eiuſdem theorias propoſui. Iam v͛o quia te vigilātiſſimū eiuſqȝ percupidum ſentio: de metiendi modo pauca ſubiungere ænitar. In primis autem quid menſura /& quæ eius partes præmittam.

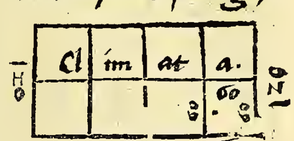
De menſura & partibus eius. Cap. ij. DIS.

Vid eſt menſura? MAG. Eſt cōpluriū & inter ſe ȩqualiū interuallorꝫ longitudo finita. DIS. Partes menſurȩ quæ ſunt? MAG. hæ. miliariū. ſtadium. actus. pes. ſemipes. palmus ſeu paleſta. ſpithame. dichas. digitus. uncia. Antiquiores nanqȝ orbē in ꝑtes/partes in ꝓuincias/prouincias in regiones/regiones in loca/& loca in territoria/territoria in agros/agros in centurias/centurias in iugera/iugera in climata/climata in actus/actus in perticas &c. diuiſerunt. Vias vero latini per miliaria: Græci ꝑ ſtadia: Galli per leucas: Aegyptij per ſignes: Perſi per aſangas metiebant̃. DIS. Miliariū quid eſt? MAG Spacium continens in longū quinqȝ milia pedum: quȩ faciunt mille paſſus: a quibus miliarium dicit̃.

Actus minimus.

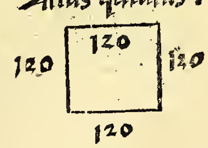
DIS. Stadium quantū continet? MAG. Octauam ꝑtem miliarij. ſcȝ pedes. 625. qui faciunt paſſus 125. Leuca vero finitur paſſibus mille quingentis.

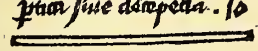

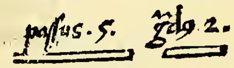
Actus duplicatus ſiue iugerum.

DI. Actus quantū habet? MA. actus triplex eſt ſcilicet Minimus: & cōtinet in latitudine pedes. 4. in lōgitudine v͛o. 120. Actus duplicatus: & cōtinet in lōgitudine. 240. in latitudine vero octo. Nōnulli vero actum duplicatum iugerum facere/quod in longitudine. 240. in latitudine vero. 120. dicunt continere. Hæc iugeri in climata requirit diuiſio. continet em̄ clima (ut aiūt) ex omni ꝑte pedes. 60 itaqȝ ex uno iugero octo fiunt climata. DIS. Pertica quantum continet? MAG. Pertica id eſt radius/virga eſt oblonga decem continens pedes: a quibus decempeda dicta eſt. Pertica vero dicitur quaſi portica: a portando. DIS. Paſſus quantum habet? MAG. Paſſus ſimplex habet pedes duos & dimidium: Sed paſſus duplex habet pedes. 5. Gradus pedes duos.

Actus quadratus.

pertica ſiue decempeda. 10

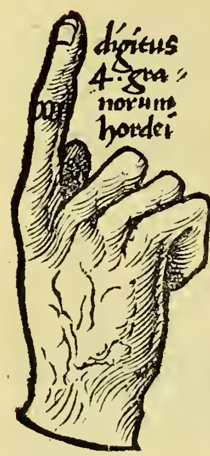

paſſus. 5. gradus 2.

Cubitus pedē unū & dimidium vel habet pedes duos. Cubitus vero magnus habet.9.pedes. Talibus cubi/tis intelligunt nõnulli menſuratam archam Noe. Pes vero.4.habet palmos. Semipes duos cõtinet palmos Eſt autē pes triplex ſc3 porrectus cõtractus & q̃dratus Porrectus eſt pedalis menſura in longum ꝑtenſa. Con tractus eſt pedalis menſura in longum & latū cõſide/rata. Quadratus vero eſt menſura pedalis in longum latū & profundum extenſa. Spithames autē habet palmos tres. Dichas vero habet palmos duos. DIS. Palmus quantū habet? MAG. Digitos quattuor. palmus autē maior quē proprie geometricū vocant/cõtinet longitudinē quę eſt a ra dice indicis uſq; ad medium unguis eiuſdem digiti. Vncia autē digitos tres habet. DIS. Digitus autē quantum con tinet? MAG. Quattuor hordei grana per latū diſpoſita. Poſuerunt autē antiquiores nõ modo hęc quæ dixi integra verum & harū minutias. ut poſt digitū ſtaterem: quadran tem dragmā/ſcrupulum/obulum/ſemiobulum/ſiliquam punctum minutū & momentū. Et has minutias varijs con ſignabant characteribus. His breuitatis cauſa (quoniam pa rum aut nihil ad rem faciunt) obmiſſis menſuras dictas ad praxim applicabimus.

De tribꝫ modis mēſurādi in gn̄e. Ca.iij. MA.

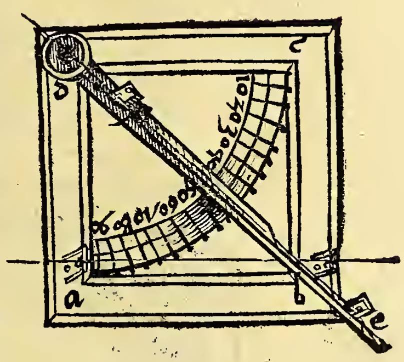
o Mnis geometricę cõſiderationis quātitas eſt linea ſu perficies aut corp9: ob id quarūcūq; rerū metiēdarū quātitatis menſurā in ratione lineę: ſuꝑficiei aut cor poris indagabimus. mēſurā autē quę ſcdm lineā fit: eā ipſa3 voco q̃ in longū latū & ꝑfundū metit: de qua ea geometrię pars eſt: quā altimetrā vocant: q̃ in ſurſum & deorſum & illa alt quā planimetrā dicunt: quę in ante & retro/dextrorſum & ſi pla niſtrorſum menſurat. quę autē ſcdm ſuꝑficiē fit mēſura illa tra. eſt: qua nõ ſuꝑficierū longitudo & latitudo (qm̄ hęc ꝑ p̄cedē tem dep̄hendit) ſed quāta totius ſuꝑficiei ſit area lineis ſuis clauſa inquirit. Menſurā vo quā ſcdm corpus fieri diximꝰ hāc intelligas: q̃ cuiuſq; corꝑis ſoliditas ſiue craſſitudo dep̄ hendit. De his ꝑ ordinē dicturꝰ: de menſura lineali exordiar.

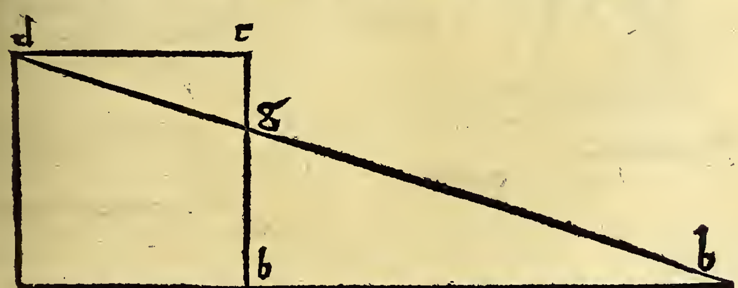
De menſuratione linearum. Ca.iiij. DIS.

l Inearū menſuratio quo fit ingenio? MA. Etſi linea rū quātitates ꝑ dictas in ſcdo capitulo menſuras dep̄ hendere poſſis: eas tñ nõ ad q̃ſcūq; res applicare faci le eſt: ob id inſtrumentū aliud multo certius ex ea Euclidis ꝓpoſitione fabricabimus. Omniū duorꝝ triangulorꝝ quo/

GEOMETRIAE PRACTICAE

rum anguli uni⁹ angulis alterius ſunt ęq̃les: latera æq̃s angu
los reſpiciẽtia ſũt ꝓportionabilia. Fiat igit̃ q̃dratũ rectangulũ
ſc3. a b c d. ſup angulos a b duas pone pinnulas ꝑforatas:
ut ꝑ ipſas terminũ rei menſurandæ poſſis cõſpicere. Fac &
regulã in quãtitate diametri ꝑdicti quadrati aut longiorem
quę vocet̃ d e. ipſamq; in puncto d clauo ſubtili q̃drato in
figas: ſup hanc etiã pinnulas duas ꝑforatas pone: q̃ ſint f e
ſtabunt autẽ dictę pinnulę in eadẽ linea: ſimiliter & pinnulę
q̃drati. & paratu3 eſt inſtrumentũ in for/
ma iſta: cui ſi limbũ q̃drãtis in. 90. gradus
diuiſu3 inſcripſeris: generale erit inſtrumẽ
tum fere ad omnia ea q̃ vł ꝑ quadrantẽ vł
aſtrolabiũ inueſtigari poſſunt utiliſſimũ &
cõmodiſſimũ/ ratiõe triangulorꝝ q̃s regu/
la facit cũ lateribus quadrati: latera q̃dra/
ti in gradus vel alias ꝑtes ad placitu3 utẽtis
diuidi poſſunt. Si ꝑ hoc inſtrumentũ linee
cuiuſcunq; quantitatẽ ingrere volueris: an/
gulũ a ad lineę principiũ ponas: ꝑ cuius fo
ramen & b lineę terminũ conſpicias. & in
hoc ſitu inſtrumentũ tuum figas. de hinc ꝑ
pinnulas regulę ſc3 f e eundẽ lineę termi/
nũ ꝑſpicias/ ipſa3 regulã ſurſum aut deor/
ſum voluendo/ donec terminũ lineę priorẽ videre poſſis: &
punctũ interſectiõis lineę regulę & lateris c b animaduertas
q̃ vocet̃ g. tunc em̃ habebis triangulos duos ſc3 d a b (& in/
telligo hic b in termino lineę cõſpiciendę) & d c g. quorꝝ an
guli unius angulis alterius ſunt ęquales. ut oculis licet vide
re. Erunt igitur latera æquos angulos reſpicientia: videlicet
c g & a b proportionabilia. Sicut em̃ ſe habet c g ad totum
a b ſiue c d ita ſe habet a b (ut b ſtat in termino rei viſę) ad a
d. Quotiens igit̃ tota c b vel c d continet c g totiens a b cõ
tinet a d. ex primo theoremate de ſuꝑficiebus: & ultimo de

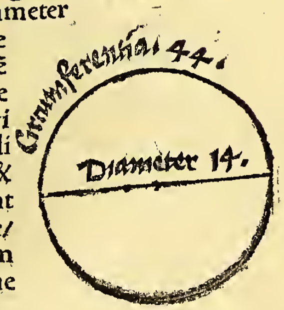

BACVLVS IACOB

triangulis. Per hoc igit̃ inſtrumentũ altitudinem turris: ꝓ
funditatem putei aut vallis: longitudinẽ aut latitudinem cã
pi: & inſuper omnem lineam rectã potes metiri. Inſuper al
titudinem & latitudinem turris/valuæ aut feneſtræ alterius
ue rei alio inueſtigare ſi placet valebis ingenio. DIS. qua
li? MAG. Baculo quem Iacob dicunt. DIS. Qua/
lis is eſt baculus? MAG. Accipiat̃ baculus cuiuſuis lon/ Baculus
gitudinis: quem in partes ęquales diuidas: circa ſectiones ri Iacob.
mas aut foramina fabrices. dehinc baculum paruũ menſu
ræ unius partis diuiſionis prædictę facias: & paratus eſt ba
culus. Per quem ſi altitudinem rei conſiderare placuerit: po
ne baculum paruũ in foramen unius diuiſionis ut placue/
rit. & baculum verte: ut ſcilicet extremitates baculi parui im
poſiti ſurſum & deorſum tendant. quo facto: accedas aut re
cedas/donec per has extremitates rei conſpiciendæ ſuperi/
orem & inferiorem terminos videas. & ſigna locum ſtatio/
nis tuæ. Dehinc baculum paruũ de foramine priore extra/
has & in proximum retro (ſi accedere volueris) aut ante (ſi
retrocedere intendas) pone: & iterum accedendo & retroce/
dendo per extremitates baculi parui/terminos rei viſę con
ſpicias. locumq́ ſtationis illius ſignes. quantũ em̃ eſt inter
iſtam & priorẽ ſtationẽ/tanta eſt altitudo rei viſæ. Sic ſimili
modo latitudinẽ inueſtigabis/ſi baculũ ita vertas ut extre/
mitates baculi parui dextrorſum & ſiniſtrorſum ꝓtendantur.
Sunt & plura alia ingenia & inſtrumẽta ꝑ q̃ ea q̃ dicta ſunt
inueſtigant̃. de quibus breuitatis tantum cauſa ſuperſeden
dum eſt. ſtilum ad alia vertamus.

De menſuratione circũferẽtię circuli: inſup & eiuſdem diametri. Capitulũ quintũ.

DIS
P Oſſum ne ꝑ inſtrumẽta dicta circuli periferiã metiri?
MAG. Nõ: ſed tm̃ lineã rectã. DIS. Quo igit̃ in
genio ipſa venit metienda? MAG. tali. Diameter
circuli cuius periferię quantitatẽ ſi ſcire placuerit: triple
tur & triplato addat̃ ſeptima ꝑs diametri: & circũferẽ
tię ęmerget longitudo. cõtinet em̃ circũferentia diame
trũ ter & ſeptimã eius partẽ. hinc eſt ꝙ ſi circũferẽtię vi
ceſimã ſecundã partẽ abſtuleris: remanẽtis tertia ꝑs di
ametrũ indicabit. exm̃ ſit diameter pedũ. 14. triplet̃: &
erũt. 42. his addat̃ ꝑs ſeptima diametri: ſcꝫ. 2. & erunt
44. circũferentię quãtitas. a qua ſi rurſus viceſimã ſe/
cundã ꝑtem ſcꝫ. 2. abſtuleris: relinquũtur. 42. quarum
ꝑs tertia ſcꝫ. 14. diameter erit. & hæc de primo: ſcꝫ line
arum menſuratione ſufficiant.

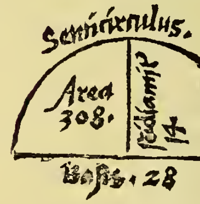

De menſuratione ſupficierꝫ. & primo circularis & ſemicircularis. Ca.vi. DIS.

m Enſurā linearꝫ ītellexi ſane:ad ſupficies nūc ſtilum verte quęſo. MA.Faciā ac lubens:& de circulo omniū ſupficierū prima & regulariſſima exordiū ſumamus.Cuius ſi areā embadū ſiue podiſmū/q̄ oīa in ꝓpoſito idē ſignificāt ſcꝫ cōtinentiam ſcire volueris:multiplica medietatē circumferentiæ in medietatē diametri & ꝓductū dabit areā.ut gratia exempli.ſit circulus cui⁹ circūferētia.44.& diameter.14.erit area.154.aut ducat̃ diameter in ſe ꝓductū multiplicet̃ ꝑ.11.ꝓducti decimaquarta pars erit area: patet igitur ſi diameter uni⁹ circuli ad diametrꝫ alteri⁹ dupla fuerit:erit area q̄drupla ut hic * DI. Sed ſemicirculi area q̄liter dephēdit̃? MA.talit̃.Multiplicet̃ baſis ꝑ ſemidiametrꝫ:ꝓductū ruſus ꝑ.11.ducat̃:ꝓducti decimaq̄rta pars areā dabit.ut ſit ſemicirculus cui⁹ baſis.28 ſemidiameter.14.erit area.308. q̊d facile ꝓbabit̃ ſi area toti⁹ circl'i ꝑ modū dictū q̄rat̃.de hoc ſatis ad reliq̄ ꝓpero

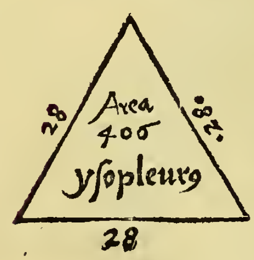
*

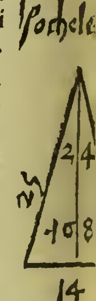
De inuentione areę triangulorum: primo de iſopleuro. Ca.vij. DIS.

d E triangulo igit̃ nūc dicas: quē in ſupioribus inter ſupficies ſcd̄m locum obtinere volebas. MA.Ita factitare inſtituti:& t̄n oīa ſimul dicere nō licet. In primis de iſopleuro : ſcd̄o de iſochele: & demū ordine tertio de ſcaleno dicere ꝓpono. DIS. Iſopleuri igitur q̊ pacto īueniēda eſt area? MA.Illo q̄m ęq̄ habet latera m'tiplicet̃ lat⁹ unū ꝑ aliud & ꝓducto tertiū latus addat̃:& ei⁹ q̊d ꝓuenit medietas areā oſtēdit.ut ſit iſopleur⁹ cui⁹ q̊dlibet lat⁹.28.habeat:erit area.406. ꝑ quā ſi latera cognoſcere placuerit ipſā ꝑ.8.m'tiplica:ꝓducto unitatē adde/toti⁹ lat⁹ accipe a q̊.1.deme:remanētis medietas q̄ſitū oſtēdit.

De iſochele & eius area. Ca.viij. MA.

f I vero iſochelis areā inquirere volueris: Primo cathecū eius tali ingenio q̄ras.multiplica baſis medietatē in ſe:& ſerua rurſus multiplica unū latus in ſe ſiue in aliud(q̄m ęq̄lia ſunt)& a ꝓducto id q̊d pri⁹ ſeruandū tradidi ſubtrahas remanētis latus q̄dratū cathecū dat:q ſi ꝑ baſis medietatē multiplicatus fuerit/areā iſochel' oſtendit.ut ſit iſocheles cuius baſis ſit.14.q̊dlibet

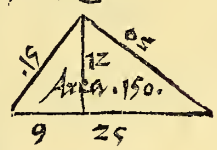

latus.25.erit cathecus.24.& area.168.

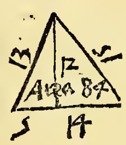
De ſcaleno & eius ſpeciebus. Ca.ix. DIS.

Caleni area qua via depħendit. MA.Scalenꝰtres
ſ habet ſpecies:ut ex dictis liq̃t.Sed harũ areę nõ una
via ſunt inueſtigãdę.aliter em̃ ampligonij & oxigo/
nij q̃ꝫ orthogonij area q̃ritur. DI.Qualit̃ ingrẽda eſt area
ampligonij? MA. taliter.multiplicet̃ baſis medietas p̱ ca
thecũ &ꝓductũ dabit areã.Ad inueniẽdũ aũt cathecũ opor
tet prius p̃ciſurã vel eiecturã minorẽ eo q̊ ſeq̃tur mõ inuenire
Multplicetur minus latꝰ in ſe:& ſiľr baſis in ſe ducatur:& ſũ
mę ꝓductę addãtur ſimul. Rurſus multiplicetur latꝰ mediũ
inter maius & minus in ſe/& ꝓductũ a ſumma dicta abſtra
hatur:remanẽtis medietas accipiatur:a q̃ pars una ſcd̃m ba
ſis denoĩationẽ ablata eiecturã ſiue p̃ciſurã oñdet. hoc eſt in
ucta medietas p̱ baſim diuidat̃ & nũerꝰ q̊tiẽs eiecturã oñdet
Qua habita cathecũ ſic q̃ras.multiplicet̃ minus p̱ ſe ut pri
us:& a ꝓducto id q̊d ex ductu p̃ciſurę in ſe euenit:auferatur
remanẽtis latus q̃dratũ cathecus eſt. Exemplũ de ampligo
nio. ſit ampligonius cuius minus latus ſit. 15. mediũ latus
ſit.20.baſis ſit.25.erit p̃ciſura.9.& cathecus.12.& area.150
In oxigonio multiplicet̃ minus latꝰ in ſe & baſis in ſe & a ſũ
ma amboꝝ ſubtrahatur ꝓductũ ex multiplicatiõe maioris
lateris in ſe: reliqua ut in ampligonio. Exemplũ ſumas de
oxigonio tale.ſit oxigonius cuius latus minus ſit.13.mediũ
latus.15.baſis ꝟo.14.erit p̃ciſura.5.cathecꝰ.12.area ꝟo.84.

Ampligonius

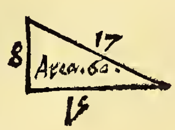
oxigonius

De orthogonio & eius area. Ca.x. MAG.

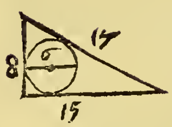
Rthogonij ꝟo areã ſi inueſtigare libuerit:videatur ca
o thecus:qui ſi fuerit par: medietas eius in ſe ducatur
&ꝓducto ſi unũ addas:habebis hipotenuſam.ſi ꝟo
unũ a ꝓducto auferas baſim cõſtitues:medietas vero baſis
p̱ cathecũ ducta:areã pãdit.Exemplũ ſit orthogonius cuiꝰ
cathecus ſit.8.erit hipotenuſa.17.baſis.15.area ꝟo.64. Si
autẽ cathecus impar fuerit totus in ſe ducat̃:a ꝓducto ſi unũ
auferas reſidui medietas fit baſis. Si unũ ꝓducto addas ex
reſidui medietate hipotenuſa ꝓdiet:idẽ fit ſi baſi unitatẽ ad/
des rurſuſq; baſis medietas p̱ cathecũ ducta areã oſtendet
Exemplum huius eſt tale:ſit orthogonius cuius cathetus ſit
3.hipotenuſa erit.5.baſis.4.& area.6. DIS.Si ſane intel/
ligo baſis hipotenuſa:& area p̱ cathecum inueniũtur. Pono
q̧ cathecus ignotus ſit per q̊d mediũ reperitur? MA.Per
tale multiplicetur hipotenuſa in ſe;& a producto id quod ex
ductu baſis in ſe proueniet ſubtrahe; & remanentis latus

Orthogonius

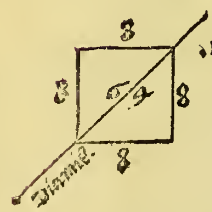
quadratum cathecus erit.

De podiſmo diametri circuli orthogonio inſcripti. Capitulum.xi. MAG.

c Ontingit nōnunq̃ orthogonio circulū oīa eius latera tangentē inſcribi: cuius ſi diametrū/p̃terea q̃ in ſuperioribus de circulo dicta ſunt: podiſmare volueris: cathecum baſi adiungas: a producto hipotenuſam ſubtrahas: & quod remanet diametꝝ circuli manifeſtat. DIS. Exemplū huius ſubijcias. MAG. Sit orthogonius cuius cathecus ſit.8.baſis.15.hipotenuſa.17.diameter erit.6.

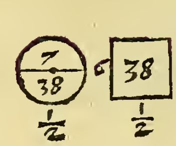
De quadrangulis ſuperficiebus: & primo de tetragono ęquilatero. Ca.xij. DIS.

t Rigonoꝝ podiſmalē ſpeculationē (ni fallar) ſane intellexi: nunc de tetragonis metiendis ſi qd habes in mediū feras. MA. Tetragonoꝝ primus eſt eqlaterus: cuius ſi areā habere volueris latitudinē p longitudinē ducas: & productū areā dat. DIS. Exemplū da. MA. Sit tetragonus cuius q̊dlibet latus pedes.8.habeat area.64 cōtinebit. Diametrū autē eius ſi habere volueris: multiplica unum latus in ſe: & ꝓductum dupla/duplati radix quadrata erit diameter. Erit itaq̃ diameter dicti quadrati pedū.11.minutoꝝ.20.fere. In omni nāq̃ oꝑatione cū radix ſurda ſit: ita φ in integris p̃ciſe haberi nō poſſit: reſiduū in minutijs phiſicalibus quęrendum eſt. Inſenſibilis autem differentię exceſſus tandem negligi poſſunt.

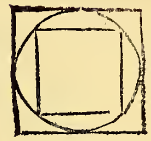
De quadrato circulo ęquali. Ca.xiij. MAG

ſ Icut autē circuli q̃draturā in ſupioribus dæmonſtratione intellectuali ex phōꝝ dictis oſtēdi: ſic & ipſā in praxi p̃ſenti manifeſtare eſſet poſſibile. DI. Quō? MAG. Si areę circuli dati radicē accipias: latus quadrati circuli ęquale reperies quod facile probabit̃. nā area quadrati illius areę circuli ęquale erit. ut ſit circulus cuius diameter.7. erit radix areę.6.pedum minuta.12.ſecūda.17.tertia.25.&c.

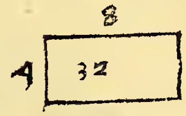
Sic cōſimiliter circulū quadrato ęqualē poteris fabricare. Multiplicetur latus quadrati p ſe ꝓductū rurſus multiplicet̃ p.14.ꝓductū illius dimidiatū per.11.denomiationis: radix erit diameter circuli ęqualis quadrato p̃dicto. Sic modo cōſimili exceſſum quadrati ſupra circulum ſibi inſcriptū ſi ſcire placuerit/areā circuli ab area quadrati inſcribentis ſubtrahe: & quod relinquit̃ exceſſus erit. Sic & exceſſum circuli quadratū inſcribētis repe

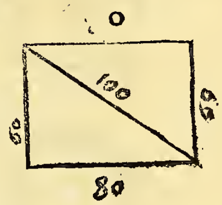
ries ſi ab area circuli quattuor quattuordecimę ſubtrahant̄ reſiduum erit area/quadrati circulo inſcripti.

De tetragono altera parte longiore Capitulum decimumquartum. MAG.

t Etragoni altera parte longioris & rectanguli quod etiam parallelogramū ractāgulum dicitur embadū habere ſi placuerit/latitudinem in longitudinem ducas & ꝓductū embadum oſtēdet. DIS. Exemplū huius apponas. MAG. Sit tetragonus cuius latitudo ſit.4.Lōgitudo vero.8.embadū erit.32. DIS. Diameter illius quali ratione dephenditur. MAG. tali. Multiplica longitudinē per ſe & ſimiliter longitudinē in ſe ducas: ſūmas ambas addas.& totius ꝓducti latus quadratū aream dabit.ut ſit tetragonus cuius latitudo.60.longitudo.80.erit diameter.100.

De Rombo Capitulum.xv. DIS.

r Ombi vero area quali modo deprehenditur? MA. tali.quo ſequitur medietatem diametri unius per totam aliam diametrum multiplica:& quod prouenit area eſt.ut ſit Rombus cuius q̊dlibet latus habeat pedes.10. diameter longior.16.diameter breuior.12.eritq̧ area.96.

Rombus

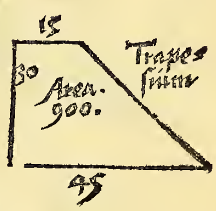

De Romboide Capitulum.xvi. MAG.

p Odiſmū vero Romboidis ſi placet inueſtigare diuide romboidem in duos triangulos per lineam diagonalem: horum areas quære per ſupradicta de triangulis: quæ iunctę oſtendunt aream romboidis; ut in exemplo hic adſcripto.

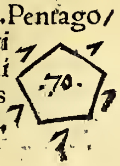
De trapezijs. Capitulum.xvij. MAG.

r Eliquorum quadrangulorum quos in ſuperioribus trapezia id eſt menſulas nominauimus aream ita reperies: verticem baſi iungas producti medietatem ſumas: hanc per cathecum multiplica:& productum dabit aream. DIS. Exemplum addas. MAG. Sit trapeſium cuius vertex.15.baſis.45.cathecus.30 erit area.900. Et hæc de quadrangulis dicta ſint.reſtat ut de pētagonijs cęteriſq̧ poligonijs diſſeramus.

De pentagoni area. Capi.xviij. DIS.

p Entagonus qua ratione metitur. MAG. Pentagoni ęquilateri aream ſi habere cupis/ multiplica unum latus in ſe & productum triplica: a triplato unū lat⁹ detrahe. remanētis medietas pādit areā quęſitā. DIS. Hoc ꝑ exemplū ꝓba.

MA. Sit pẽtagonus cuius q̊dlibet ſit latus. 7. erit area. 70.

De Hexagono. Capitulum. xix. DIS.

Exagoni autẽ areã tali inueſtigabis via. Nam ſi hex
h agonus ęquilaterus ſit/ unum latus in ſe multiplica
ꝓductũ quadruplica: a quadruplato unũ latus hexa
goni bis ſubtrahe: remanentis medietas oſtendit quæſitum
DIS. Huius exemplum adde. MAG. Sit hexagonus
cuius omne latus ſit octo: erit area. 120.

De Heptagono. Capitulum. xx. MAG

Eptagoni vero ſummam areæ ſi inquiris: latus unũ
h in ſe multiplica: productum quintupla: a producto
unum latus ter ſubtrahe: remanentis medietas da/
bit aream. DIS. Exemplum adijcias. MAG. Sit hepta
gonus cuius quodlibet latus ſit. 6. erit area. 81.

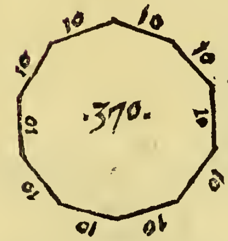
De Octogono. Capitulum. xxi. MAG

Ctogoni autem areã facile deꝑhendes: ſi latus unum
o in ſe duxeris: productumq; per. 6. multiplicaueris: &
ab illo ꝓducto unũ latus quater abſtuleris. nã in re/
manẽtis medietate areã videbis. Cuius exemplũ ſumas ta/
le: ſit octogonus cuius q̊dlibet latus ſit octo erit area. 176.

De Ennagono. Capitulum. xxij. MAG

Onſimiliter quoq; & nonagoni aream reperies: ſi la
c tus unum in ſe produxeris productumq; per. 7. mul
tiplicaueris: a ꝓducto huius latus unũ quinques ſub/
traxeris: tunc enim remanentis medietas areã pandit quæ
ſitam. DIS. Huius exemplum ſubijcias. MAG. Sit no
nagonus cuius quodlibet latus ſit. 6. erit area. 111.

De Decagono. Capitulum. xxiij. MAG

Ic & decagoni pariformi via aream reperies: ſi latus
s unũ ꝑ ſe multiplicabis: ꝓductũ ꝑ. 8. duxeris: a ꝓdu/
cto illo latus unũ ſexies ſubtraxeris/ remanẽtis medi
etas q̃ſitũ pandit. DIS. & huius exm̃ ponas. MAG. ſit
decagõus cuius latera ſingula. 10. ſint inſignita erit area. 370.

De reliquis poligonijs. Cap. xxiiij. MAG.

Dem de cęteris poligonijs ſi fęceris/ abſq; errore ſin
i gulorum areas inueſtigabis: hac ſeruata lege/ ut nu/
merorum ordinem naturalem cuſtodias in multiplican
da unius lateris ſumma & in hac quę excreſcit augmẽtanda
laterali q̊q; ſubducenda: cum em̃ hec fœceris/ ſemꝑ remanẽ
tis medietas areã dabit. DIS. Quis eſt is ordo naturalis?
MA. ut ſi in pẽtagono ſuma unius lateris in ſe ducti ꝑ ternariũ

aucta eſt ſic in hexagono ꝑ quaternariũ: in heptagono per quinariũ &c. Sic ſequens p ſenariũ reliqua per ſeptenarium augenda eſt. pariformiter & ſequentiũ poligonioꝝ p ſequẽtes augẽdę ſunt numeros. Sic & in lateris ſubtractione ſi in pentagono latus ſemel ſubducitur in hexagono bis ita in ſequentibus in numero aſcendendum eſt ordine naturali.

DIS. Capio ſane.

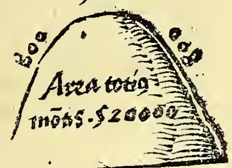
De podiſmo ſphericę ſupficiei. Ca. xxv. MAG.

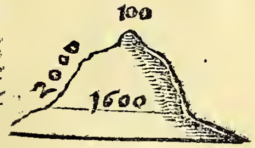
d E ſupficierũ planarũ ac rectaꝝ podiſmis ſatis dictũ ſit: ad curuas tranſeam⁹. Et primũ de area ſphericę ſuperficiei/ quã quidã circuli mauriturã nominãt exordiamur. DIS: Qua via dephendi põt? MA: Tali accipias circulum æqualis diametri cũ ſphera cuius ſupficiẽ podiſmare volum⁹. hui⁹ circuli diametrũ in eiuſdẽ periferiã ducas: & q̃d ꝓducit̃ erit area ſupficiei ſpherę q̃ſitæ ſiue circuli mauritura q̃ ſemper quadruplex eſt ad areã circuli. ut ſit circulus cui⁹ diameter ſit. 14. erit ei⁹ periferia 44. eritq; area ſupficiei ſpheræ ęqualis diametri. 616.

De podiſmo ſuperficiei montuoſę. Capitulum. xxvi. MAG.

ſ I autẽ montuoſę ſupficiei areã habere placuerit verticis circuitũ cõſidera: & ſimiliter pedis & aſcẽſus quo facto iungant̃ circuitus pedis & verticis ꝓducti medietatẽ accipę: quã p aſcenſum multiplica & ꝓductũ oſtẽdit quęſitũ. DIS. Exemplũ ſubiungas. MA. Sit mõs cui⁹ verticis circuitus ſit. 300. pedũ. circuitus pedis ſit. 1000. pedũ. aſcẽſus vero ſit. 800. pedũ. erit area tota 520000. pedũ. DI. Quid autẽ ſi mõs in circuitu verticis medietatis & pedis multũ diſcrepauerit: ita ut q̃ſi pyramidaliter aſcẽdat? MAG. Hoc pacto areã ei⁹ accipias Collige nũeꝝ circuit⁹ pedis medij & verticis in ſummã unã: cuius tertiã partẽ p aſcenſum multiplica: & patebit q̃ſita area. ut ſi circuitus pedis ſit pedũ. 2500. circuitus medius. 1600. circuitus verticis. 100. aſcẽſus vero. 2000. erit area. 2800000. pedum. Si autẽ mõs in aſcẽſu ſiſr̃iter & in circuitibus inęq̃lis fuerit alia via eius indagãda eſt area. DIS. Qua? MA. Illa iũge circuitũ pedis circuitui verticis, ꝓducti: accipias medietatẽ: ſic aſcẽſus colligas: collecti medietatẽ ſumas: hãc p priorẽ medietatẽ multiplica & ꝓductum areã dabit. DI. Exm̃ hui⁹ addas. MA. Sit mõs cui⁹ verticis circuit⁹ ſit. 200. circuit⁹ pedis. 1400. aſcẽſus lõgior. 850. aſcenſus breuior. 750. erit area. 640000.

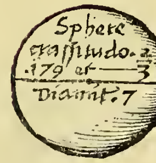
De diuiſione ſupficierũ quãtĩcunq; in actus vel iugera Capitulum.xxvij. MAG.

S Vperficies itaq; notas/ſi p actus aut iugera alias ue menſuras partiri volueris longitudinẽ & latitudinẽ menſurę tuę in ſe multiplica:& habebis menſurę cui⁹ latera multiplicaſti:pedes ſiue areã;p hãc pedes ſupficiei diuidendę diuide & numerus q̃tiens dabit quęſitũ.erunt itaq; iugera primi montis.18.& reſtãt pedes mille & ſexcẽti. ſecũdi montis iugera erũt.24.reſtantibus pedibus.88000.Iugera montis tertij erunt.22.reſtãtibus.6400.pedibus.Hęc de menſura ſuperficierum:ad corpora tranſeamus.

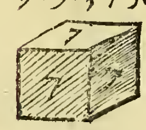
De craſſitudine ſiue ſoliditate ſpheræ. Capitulum.xxviij. MAG.

M Enſura quã ſcd̃m corpus fieri diximus:corpoꝝ ſoliditates & craſſitudines inquirit:ut q̊t ſc; pedes quadratos corporis magnitudo cõtineat.Huius ut aliqualẽ cognitionẽ accipias/de quibuſdã corpibus praxim ſubijciã & primo de ſphera. Sphęrę igit̃ ſoliditatẽ ſi inquirere volueris/diametꝝ eius cubes(id eſt ſemel in ſe ducas quadrate:& pductũ rurſus p diametꝝ multiplica)hoc vero cubũ ſphęrę craſſitudinẽ excedit:quẽ exceſſum ſi abieceris:ſphęrę ſoliditas relinquet̃. Exceſſus autẽ tali patebit via. diuide cubũ per.21.pductũ in.10.ducas:& habebis exceſſum quęſitum vel diametrũ cubes:pductum per.11.ducas/totiuſq; ſũmę 21.pars dat ſphęrę ſoliditatẽ. ſic etiã exceſſus per.11. ductus dabit idem. DIS.Exemplum addas. MAG.Sit ſphera cuius diameter ſit.7.erit cubus.343.exceſſus.163.& $\frac{1}{3}$ craſſitudo vero ſphęrę.179.& $\frac{2}{3}$

Cubare quid ſit

Craſſitudo cubi huius.343.

De ſoliditate cubi. Capitulum.xxix. DIS.

C Vbici autem corporis quo ingenio ſoliditatẽ inquiris? MAG. Tali cubetur latus unum:& habetur propoſitum. DIS.Exemplũ adiungas. MAG. Sit cubus cuius omne latus ſit.7.erit craſſitudo.343.

De columnaꝝ ſpiſſitudine. Ca.xxx. DIS.

C Orporis columnaris qua via groſſicies inquirẽda eſt MAG.tali.Inquiras areã latitudinis hãc in longitudinẽ ducas & habebis queſitũ.ut ſit corpus q̃drangulum latitudinis.4.&longitudinis.12.erit eius craſſitudo. 192. Et hoc pacto quãtitas putei vel etiã vaſis pleni reperit̃. Ex quo etã facile cõcluditur;ſi dolij aut; columnæ diame/

ter fuerit duplex ad diametrũ alterius/ eiuſdẽ longitudinis area corporis diametri maioris erit quadruplex ad areã cor/ poris diametri minoris. Si ṽo corpus minus in duplo ſit lon gius/erit maius ad minus duplũ. Si autẽ minus in quadru/ plo longius fuerit erũt illa duo corpa areę ęqualis. DIS. Si autẽ ſupficies latitudinis in una corpis extremitate maior fuerit ꝙ̃ in alia: quã recipiã ſuperficiẽ? MAG. nullã; Sed oportet ex ambabus inueſtigare tertiã hoc pacto. Subtra/ he minorẽ a maiore & habebis earũdẽ differentiã cuius me dietatẽ a ſuperficie maiore ſubtrahe: reſiduum adde ſupficiei minori: & ꝓducti totius medietas dabit latitudinis ſupficiẽ quam in longitudinẽ ducas & apparebit corporis ſoliditas.

DIS. Exemplum adducas. MAG. Sit ſupficies latitu/ dinis maior. 36. & minor. 16. erit differentia. 20. harũ medie/ tas ſcꝫ. 10. ſubtracta a. 36. relinquunt. 26. hęc ſupficiei minori ſcꝫ. 16. addita. 42. reddunt. Harum medietas ſcꝫ. 21. quęſitum corpis ſcꝫ ſupficiẽ latitudinis: qaſi ducas. 21. in. 72. tũc. 1512. emergunt. Per hoc ingeniũ cuiuſuis columnę/ ſiue rotundę aut angularis groſſiciem inquiras ſimiliter & vaſorꝫ continẽ tiam reperies. ſi ex ſuperficie unius extremitates & p̃ciſe ex media ſuperficiẽ cõmunẽ quęſiueris; ſi ſaltem vas in medio maius ꝙ̃ in extremitatibus fuerit. Et habita area dolij ſi eidẽ quadratum in capacitate ęquale fabricare libuerit / latera quadrati ſcd̃m quantitatem radicis areę dolij in longum & latum accipiantur.

De menſuratione corporum pyramidalium. Capitulum. xxxi.

DIS.

Raſſitudo pyramidalis corporis quo ingenio inqui/
c ris? MAG. Si craſſitudinẽ pyramidis cuiuſcũqꝫ a ſupficie multiangula ęqualiũ laterũ inquiris. Sumatͬ arẹa ſupficiei a qua ſurgit pyramis: hęc inuenta dupletur: ꝓ ducto addatur latus unum eiuſdẽ ſuperficiei: ſumma multi plicetur per numerũ unitate tm̃ unum latus ſupficiei tranſcẽ dentem: ꝓductum diuidatur per ſenarium: & numerus quo tiens pyramidis dabit craſſitudinẽ. DIS. Exemplũ adijci as. MAG. Sit pyramis conſurgens a ſuperficie iſopleuri cuius quodlibet latus eſt. 28. erit area eius. 406. erit craſſitu do pyramidis. 2660. ita pariformiter operandum erit in py/ ramidibus quadrilateris; pentagonijs & alijs.

Finis Geometrię practicę. Sequitur Aſtronomia.

Ptolemeus
Aſtronomia

Liber Septimus de principijs Aſtronomiæ De ænumeratione & ordine dicendoꝝ.

Tractatus primus. Capitulũ primũ DIS.

n On perfunctorie (quæ accepi) Arithmeticę/Muſicę & Geometrię principia his diebus reuolui: plurimũqꝫ harꝝ theorematibus delectatus ſum. Cõſiderans autẽ Aſtronomiã deeſſe; quã in quadruuij partitione quarto loco cõmemorabas/neceſſariũ duxi te p̃cibus pulſatũ iri: ne alijs q̃ mox inſtabunt p̃occupatus negocijs incõpletum quadruuiuꝫ derelinq̃res. Vbi enim vis numerorũ: ubi muſicę mundanę (ut aiebas) cõcentus: ubi deniqꝫ Geometricę demonſtrationes/quę non modo terrenoꝝ/ veꝝ etiam cœleſtiũ corpoꝝ magnitudines dimetiũtur: ſi Aſtronomiã p̃termittas? Plurimũ itaqꝫ te obſecro: ut in ænarrandis huius tam neceſſariæ diſciplinæ principijs hodiernũ ſaltẽ diẽ abſumas. MAG. Nec omnia iſtoc die in mediũ ferrem: ſi vel ſol ſtaret ut quondã bellante inclyto Iudeorum duce Ioſue: aut decem gradibus retrocederet: ut Ezechia de lœtali ægritudine cõualeſcente. Quis enim totius mũdialis machinę unitatem/perfectiõem/figuram & partium eiuſdem tam cœleſtium q̃ꝫ elementalium naturas paucis perſtringeret? Quis orbium motus aut ſyderum ortus & occaſus: tempoꝝ diſcretiões; dierum & noctium inęqualitates facile ſimul cõmemoraret? DIS. Quod ergo nõ una/ decem aut tot quot ſuffecerint lucubratiõibus tradas. In defeſſum enim ego me auditorẽ exhibeo; rem ocyus aggredere. Et in primis de ratione nominis te abſoluas.

De definitiõe nominis origine ac Aſtronomię primo inuentore. Capitulum ſecundum. MAG

a Stronomia eſt certa lex & regula ſuperioꝝ corporũ magnitudines & motus conſiderans. Corpora autẽ ſuperiora cœlos & aſtra intelligamus. DIS. Cur igitẽ potius aſtronõia ab aſtris & non a cœlis nomen accepit? MAG. hoc ideo factitatum arbitrare: quoniã aſtra ſunt nobis cœlis notiora (quia viſibilia) noſqꝫ in noticiam cœlorũ facile ducẽtia. a notioribus autẽ denominatiõem fieri cõmuniſſimũ eſt. Aut etiam quia doctiſſimi omnes ſpheras mundi/aſtra nonnunq̃ꝫ ſolent appellare. uti videre eſt libro. 2. de docta ignorantia Cardinalis Cuſę. DIS. De nominis origine/hac tua ratione perſuaſus/tecum ſentio. Sed quiſnam mortaliũ primus hanc cognouerit: ędicito. MAG. Nonnulli grecoꝝ Athlantẽ quendã primũ Aſtronomię fuiſſe inuentorẽ volunt; & ea de cauſa Poetæ iſtam opinionem inſinuare volentes: Athlantẽ gigantem eſſe maximũ/ qui capite in uno polorum & pedibus in reliquo manu dextra in oriente ac ſiniſtra in occidente cœlum ſuſtineat. De hoc diuus Auguſtinus de

Aſtronomia.

Athlas repertor primus aſtronomiæ

ciuitate dei li.18.ſic ait. Athlas frater Ptholemæi magnus fuiſſe aſtrologus dicit̃. unde occaſionē fabula inuenit ut cœlū portare cōfingeret. q̃quis mons eius nomine nuncupetur: cuius altitudine potius cęli portatio in opinionē vulgi veniſſe videat̃. Alij prothoplaſtū Adam alij Abraam. cęteri autē alios huius ſciētię inuētores cōiecturant. eam tamē a Ptholemęo nō mediocriter illuſtratā & in eo libro cui Almageſti nomen eſt: conſcriptā manifeſtū eſt. Moderno autē tēpore a doctiſſimis mathematicę diſciplinę profeſſoribus Georio purbachio & Ioanne de monteregio ægregie exculta; cognouimus. De motibus vero corpoꝝ ſuperiorum Alfonſus rex Caſtellę tabulas edidit: & in his nobis perpetuā ſui memoriā reliquit. Horum nos dogmata ſequi fas eſt. Eum autē quē præmiſimus ordinem ſeruare non erit inutile. Primū itaq; totius uniuerſi (quod ſpheram dicere poſſumus) continentiam/unitatem & figuram dæmonſtrabimus. Dehinc ipſu; per partes diuiſum in ſingulis explicabimus.

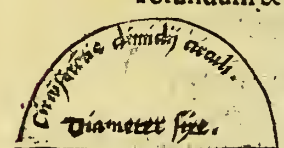
De definitione ſpheræ & mundi continentia: & unitate. Capitulum tertium. DIS.

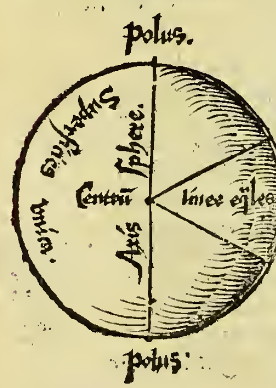
Sphera

q Voniā mundialem machinam ſpheram dicis/doctrinæ ratio expoſtulat ut ſpheram definias. MAG. Sphera eſt tranſit⁹ circumferentię dimidij circuli/ quotiens fixa diametro quouſq; ad locum ſuum redeat unde circūducitur. Id eſt. Sphera eſt tale rotundum & ſolidum quod ab arcu ſemicirculi circumducto deſcribitur. Vel Sphera eſt corpus ſolidū unica ſuperficie cōtētum: in cuius medio punctus eſt: a q̃ oēs lineę ductę ad circūferētiā ęq̃les ſunt. Punctus autē ille centrū ſpheræ/& linea per ipſum tranſiens atq; extremitates circūferentię ſiue periferię applicans axis ſphere & puncta huiuſce lineæ terminantia poli mundi dicuntur. quemadmodū in geometricis dictum eſt. Prima autem omnium ſpheraꝝ maxima/mundi machina tota dicitur Ipſa enim in ſe omnia continet: nec quidquam extra ipſam eſt quod formæ mūdi ſit ſuſceptibile: ſed omne tale tum ſimplex tum etiam cōpoſitum in ſe complectitur. ideo perfecta eſt & unica: extra quā nulla alia reperitur. Quod facile quidē probabitur ſi rerum tā ſimplicium q̃ elementatoꝝ naturas animaduertas. Omnia enim talia in locis ſuis naturalibus in ſphera contētis ſunt locata. ut leuia ſurſum. grauia vero deorſum. & ſi extra ea fuerint ad ipſa naturaliter mouentur. Quod de lapide ſurſu; proiecto & candela incenſa ac deorſu; verſa claret. nam lapis in aere non quieſcit/ſed ad terrā verſus centrum tendit. Sic & ignis candelę deorſu; ver/

Eucli... libro...

Sphe... prima... maxi...

ſę ſurſum tendit. Quapropter ſi aliquod horuȝ extra ſupremā ſpheram fuerit hoc contra eius naturā & violenter erit: & ꝑ cōſequens ibi perpetuo non manebit. nullum em̄ violentum durabit in perpetuuȝ. Vnde & Ariſtoteles aſſeruit. Si extra hunc modū alius eſſet/ terra ipſius ad terrā huius moueret̄: quod non poſſet fieri/ niſi a centro ver/ſus circumferentiā aſcenderet: quod tamen eſt contra terræ & cuiuſ/cunq̄ grauis naturam. Sunt tamē (ut ſcripſit idem) extra cœluȝ entia inalterabilia/ inſeneſcibilia/ impaſſibilia/ optimā vitam ducentia: ꝑ ſe ſufficientiſſima: quā & toto æuo perficiunt: a quibus omnibus alijs datū eſt eſſe & viuere: his quidē clarius/ his vero obſcurius. Sed hęc dicēs nō de cōuexa ſupꝑficie ſupremæ ſpherę/ ſed de cōcauo orbis lunæ intellexit. Vnde totum q̄d ambitu huius premitur/ ſpherā gene/rabilium & corruptibilium dixit. totum v̄o ſuperius/ cōtinens & cōtentum ingenerabile & incorruptibile credidit. DIS. Vis ne aliud nomine orbis/ aliudue nomine ſpherę ſignificare? MAG. Volo equidem. nam ſpheram unica ſuperficie dixeram contineri/ conuexa ſcȝ. orbis v̄o duabꝰ: cōuexa & cōcaua concludit: queādmodū annulus.

annulus

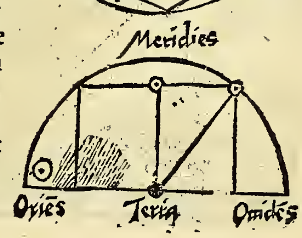
De figura ſpherę ſiue machinę mundi. C. iiij.

DIS

Xhis te mundū unū ex omni materia formę mūdi ſuſceptiua cōpoſitū/ atq̄ figura eſſe ſphericū aut rotundū affirmare intel/ligo. MAG. Sane intelligis. unitatē quidē ꝓbauimꝰ conſe/quēs eſt ut & figurā oſtendamꝰ. DIS. Optime. MAG. Mūdi figurā eſſe ſphericā/ ſil'itudo/ ꝯmoditas & neceſſitas cōcludūt. Sil'itudo q̄dem Factus eſt em̄ mūdus ſenſibilis ad ſil'itudinē & exemplar mūdi intellectualis archetypi & ideæ mētis diuinę: in q̄ nec eſt principiū nec finis ſicut & in figura ſpherica. Vn̄ Boetiꝰ. Tu cūcta ſupno ducis ab exēplo pulchrū pulcherrimꝰ ip̄e mūdū mēte gerēs/ ſil'iq̄ imagine formās. Cōſentiūt Plato & Mercuriꝰ trimegiſtꝰ. Commodū etiā fuerat ut corpus q̄d in ſe cōtinet oīa/ omniū figurā haberet capaciſſimā. hęc aūt ē figura ſpherica. ut in mathematicis dictū eſt. Neceſſitas autem mox apparebit. nam ſi mūdꝰ eſſet figurę planę aut angularis: ſequerent̄ īpoſſibilia & ſenſui ꝯtraria. im/poſſibilia q̄dē: nā cū mūdꝰ ꝯtinue moueat̄ aliq̄ loca relinq̄rent̄ vacua & aliq̄ ſine locis corpa. q̄d patȝ facile in figura p̄effigata. Sēſui etiā ſeq̄rent̄ ꝯtraria. videlicet q Sol aut alia q̄uis ſtella ī una cœli ꝑte nobis eſſe ꝓpinquior q̄ in alia: & in ꝑte ꝓpinq̄ori maior/ in remotiore vero appareret minor: cuiꝰ ꝯtrariū viſus indicat. nec valet ſi de ſole in ortu exiſtēte obijcias. nā is tūc q̄nq̄ maior apparet/ ꝓpter vaporꝝ groſſorꝝ interpoſitiōeȝ. queādmodū denariꝰ ꝓiectus ī aquā. ut demonſtratiōe ſenſibili patebit in ꝑſpectiua: ubi id deducet̄.

Figura mundi ꝓbat̄ ſpherica ſimi/litudine cōmodi/tate neceſſita/te

ASTRONOMIA
POLVS ARCTIC9
ATLAS
ORIĒS
Lune
Mercurii
Veneris
Solis
Martis
Iouis
Saturni
Firmamenti
Cœlum aqueum
Primum mobile
POLVS ANTARTIC9

De machinę mundi partitione. Capi. v. MAG

T quidem hęc de mundi unitate cõtinentia & figura ſufficiant
e Cõſequenter ne tibi faſtidiũ longis ſermonibus ingerã ſtilum
ad eius ꝑtitionem verto. DIS. Q uomodo igitur mundũ
diuidis? MAG. In ęthereũ & elementarẽ. Rurſus ęthereus in cœlos Mundi
undecim ꝑtitur. qui ſunt Cœlum empyreũ. Decimũ quod primũ mo diuiſio.
bile dicunt. Nonũ quod ſecundũ mobile. & Octauũ quod cœlũ ſtella
tum ſiue firmamentũ appellant. Sub quo cœli Planetaꝝ ſeptem po/
nuntur. Saturni ſc; Iouis. Martis. Solis. Veneris. Mercurij & Lunę
quamq; Aegiptij Plato quoq; & Ariſtoteles ſolem lunæ ꝓximũ collo
cent. nonnulli vero ſitum planetaꝝ incertum eſſe fatentur. Et antiqui
ores fere omnes ſupra octauã ſpheram nullã aliã eſſe arbitrati ſunt.
Mundus vero elementaris in quattuor ſpheras/videlicet Ignis: Ae
ris: Aquę: & Terræ ſcinditur: ut prætacta admonet deſcriptio.

De numeri cęloꝝ demõſtratione. Cap. vi. DIS

X quibus undenariũ cœlorum numerum concludere potes?
e MAG. Pluralitatẽ ſpheraꝝ (ut aiunt) gñatiõm atq; corrup
tionũ diuerſitas arguit. nam idem inq̃tũ idem nõ eſt natũ niſi
facere idem. ideo pleriq; naturales ſeptẽ cœlos Planetaꝝ: firmamentũ
atq; nonũ cœlum ponunt. quod & ipſi primũ mobile appellant. De
decimo vero cœlo mobili a moderniorib⁹ diſcrepant: qui altius ſpe
culantes/ipm ponendũ & primum mobile dicendũ eſſe/ rationibus
affirmant. Nã expientia cognitum eſt aiunt firmamentũ ſeu octauam motus fir
ſpheram tribus circũuolui motibus. quoꝝ primus eſt ab oriente occi mamenti
dentẽ verſus: ad motũ primi mobilis ſuper polis mundi. & cõpletur triplex
in ſpacio naturalis diei. Secũdus eſt huic cõtrarius ab occidẽte ſc; in or
tũ ſcd̃m ſucceſſionẽ ſignoꝝ ad motũ nonę ſpherę in. cc. annis gradu
uno &. 28. minutis fere & ſic in. 49000. annis totus ꝑficitur. & motus motus
Augiũ & ſtellaꝝ fixaꝝ dicit̃: quo ſc; motu ſtellę q̃ ſunt in firmamẽto augiũ
variant̃ de ſigno in ſignũ reſpectu Zodiaci primi mobilis. Vnde ple
iades ſtellę fixę q̃ iuxta figurationẽ ſunt in capite tauri in firmamẽto
reſpectu zodiaci ſuperioris ſunt in. 22. gradu tauri. &c de alijs. Tertius
motus trepidatiõis. quo ſc; octaua ſphera mouet̃ ſup duobus circu/
lis paruis: quoꝝ poli ſunt capita librę & arietis nonę ſpheræ. & ſemi/
diameter illorũ circuloꝝ eſt gradus. 4. minuta. 18. & ſecunda. 43. & il
le motus acceſſus & receſſus noĩat̃: in. 7. millibus quoq; annis cõplet̃
& ſolus octauę ſpheræ proprius eſt. qa unius corporis naturalis tm̃
eſt unus motus ſcd̃m naturã. ratione illius motus ſtellæ fixę nõ ſem
peræque diſtant a polis ĩmobilibus primæ ſpheræ. Sic nec ecliptica
firmamenti ſemp eſt ſub ecliptica ĩmobili: ĩmo freqũter eſt extra eã:
nec ſtellę fixæ ſemp in tẽporibus ęq̃libus ęque diſtant a capitibus ari
etis & librę eiuſdẽ primi mobilis/ſed vident̃ moueri nunc verſus ori
entem nunc verſus occidentẽ: nunc tardius nunc velocius. Ptholemæ

us namq; motas reperit m centum annis uno gradu .aliꝫ ſequaces &
poſteriores inuenerũt motas in.66.annis uno gradu.Senſibili demõ
ſtratiõe patent hęc in corpore ſpherico pro motu octauę ſpheræ ordi
nato.Omnis autem motus conueniens alicui præter naturã (ut mo
tus primus & ſecundus octauę ſpherę) conuenit alteri ſecundũ natu
ram & non inferiori:quia illa in ſuperiora nõ influunt:igiť ſuperiori.
Sic fit ut motus ſecundus qui octauę ſpheræ eſt pter naturã/ ſit no/
næ ſecundũ naturam:& motus primus/qui octauæ & nonæ ſpheris
eſt pręter naturã/decimæ ſiue primo mobili ſit ſecundum naturã. Hi
igitur motus omnes cum nõdum a veterioribus eſſent cogniti ad no
ticiã/aliꝫ nec quidẽ nonæ/aliꝫ vero decimę ſpherarꝝ non deuenere:cuꝫ
hi cœli quia ſtellis carent viſu non poſſunt deprehendi . nec rationes
pręmiſſę cõdudunt demonſtratiue:fieri em̃ poteſt ut motus diurnus
toti cœleſti machinę ſit cõmunis:motus ꝟo reniſionis octauę ſphe/
rę ſit proprius/ab alio tamen cauſatus motore.Pariformiť opponi poſ
ſet de motu trepidationis. DIS. Relictis igitur iſtis naturas cœlo/
rum explana.

De naturis & influentijs omniũ cœlorꝝ. Ca. vij. MA

q Voniã:uti naturales tradunt:eſſe in mundo inferiori receptuꝫ
tribus determinatum eſt videlicet Materia Q uantitate & pri/
marum qualitatum/agẽtium ſcilicet & patiẽtium permixtiõe Ariſt
Cum vero hęc inferiora a lationibus ſuperiorum regi neceſſe ſit (ob id 1.me
enim mundus inferior ſuperiori cõtiguus eſt) operepretium fuit Cre roru
atorem omnium in ſuperioribus ordinare cauſas mouẽtes effectibus
Primum mobile inferiorꝝ ꝓportionatas.Et hę ſunt cœlorꝝ influentię & motus. Mobi
lis autẽ primi:motus eſt unus ſimplex & ſempꝰ ęqualis. Cauſat igitur
in inferioribus unum q̊d ęquale eſt ĩ omnibus (nam idem in quãtum
idem non eſt niſi natum facere idem)& hoc eſt eſſe primum omnium
rerꝝ generabilium & corruptibilium.Receptio autẽ huius eſſe in ma/
teria non fit niſi unum principiorꝝ cõponentium/ad alterꝝ moueatur
Neceſſe eſt igitur eſſe motum alium a primo / qui huius ſit cauſa effi
ciens.. & hic eſt motus ſecundus ſecundi mobilis. Et hi duo cœli uni/
formitatis cauſatiui ſunt: ſtellas nõ habent. Rurſus hoc eſſe quod cõ
poſitum eſt/conſequitur determinatio ꝑ quantitatẽ & figurã/cuius
cauſa mouens eſt latio cœli ſtellati : & propter hoc conditor rerꝝ huic
cœlo diuerſas cõſtellationum imagines indidit.Eſſe vero q̊d determi
natur primarꝝ q̃litatum cõmixtiõe propter ſui diuerſitatẽ:planetarum
ſpheris attributũ eſt. Vnde in cõmixtiõe q̃litatum/miſcetur aut frigi/
dũ cũ ſicco:aut frigiduꝫ cũ humido :& caliduꝫ cũ ſicco & caliduꝫ cum
humido .In mixtione autẽ frigidi cũ ſicco neutra q̃litatuꝫ eſt vitę/ſed
utraq; eſt mortificatiua & cauſa male recipiendi:& in hoc mixturã im
pedit. Oportuit igitur ſpheram per motum ſuum hoc operantẽ lon/

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

giſſime pōni a loco mixtionis:& ſimiliter tardiſſimi eſſe motus: aliter
mixtura omnis ſolueret.& talis eſt ſphera Saturni. Ea; tñ neceſſe eſt Saturnus
eſſe. nã operat ratione ꝑmixtionis frigidi & ſicci potentiã bene reti/
nendi. Frigidũ autẽ cum humido duplex eſt. Simplex q̊d eſt elemen
tale.& humidũ quod eſt ſubiectũ vitæ. Et id quidẽ q̊d ſimplex eſt/ut
miſcibilibus tenaciter imprimat:a motu magis vicino loco mixtiōis
atq; velociſſimo influxũ recipit:q eſt motus lunę. Humidum autem Luna
cōplexionale exiſtẽs ſubiectũ vitæ/a ſphera Veneris mouet:q̄ cōiun Venus
cta eſt ſpherę Solis:qui dator vitę ꝑhibetur. Calidu; autẽ cum humi/
do eſſe nō poteſt/niſi ſit humidũ ſpiritale. Ex q̊ ꝓcreant ſpiritus vecto
res virtutum vitę.& ideo calidũ cum q̊ iungit / excellens eſſe non pōt
(q̄a tale nō eſt niſi cũ ſicco) eſt ergo calidũ cōplexionale. & illud mo
uet ſphera Iouis. Calidũ cum ſicco rurſus duplex eſt. aut enim eſt mo Iupiter
tiuum totius materię. aut eſt digeſtiuũ & maturatiuũ materię iã mo/
tæ. Primũ eſt calidum feruens & vincens motu; a ſphera Martis: q̄ Mars
ob id moderate remota eſt:ut poſſit locum mixtionis attingere & nō
deſtruere. Secundũ autẽ calidum ſeminũ cōceptiuum & maturatiuũ
a Solis ſphera mouetur:& ab eadẽ vitæ primordialia ſemina recipit. Sol.
Vltra dictas autẽ planetaꝝ ſpheras/ quaꝝ ſex ſunt: ponit ſeptimus
ſc; Mercurius: qui ob varietatẽ ſui motus/mixtionẽ atq; virtutũ dicta Mercurius
rum applicationẽ habet. unde ab aſtrologis dictũ eſt: Cauſæ agentes
ſequunt Solem: materię Lunã: fœcunditas cauſaꝝ agentiũ Iouem:
fœcunditas materieꝝ Venerẽ: velox expeditio ad effectu; (ꝓpter ve
hementẽ calorẽ) Martẽ: propter multiplicẽ virtutẽ Mercuriũ:& cũ
ctaꝝ cōtinuatio ꝑmanens ſequit Saturnũ. & rurſum calor viuificus
Soli: calor adurens Marti: ſuꝑficies varia Mercurio: humor aereus Io
ui: humor aqueus Lunę: humor mixtus Veneri:& moles tota Satur
no attributa eſt. Et hęc quidẽ ſcd̄m aſtrologos dicta ſunt. Cęlum v̄o
undecimũ (q̊d locus eſt beatoꝝ) theologorũ auctoritas annumerat.

DIS. Diuiſionẽ partis ętheræ in cœlos undecim:& ꝑtis elementa
ris in ꝑtes.4. inſuper & de cœloꝝ numero demōſtratione; cupide ac
cepi: ſinguloꝝ tamen vellẽ audire diſpoſitiones atq; formas. MA.
Vereor ne dũ diſpoſitiones omniũ mundi ſpheraꝝ in mediũ ferre tẽ
tauero epitomatis leges infringã. Attamẽ ne tuis videar cōtraire pe
titionibus/de ſingulis ſaltẽ pauca adducã. De ſuperioribus autẽ ad
inferiora p̄miſſo ordine deſcendẽs ab empyreo cœlo exordiar.

De cœlo Empyreo. Capitulũ octauũ. MAG

C Oelum undecimum imobile primo die creatum & mox ange
lis ſanctis repletum: eſt corpus ſubtiliſſimum/primũ mundi Cęlu; em
fundamentum & quantitate maximũ: qualitate lucidũ: figu pyreum.
ratione ſphericũ: locali ſitu ſupremũ: amplitudine ſpirituum & cor/
porũ viſibilium & inuiſibiliũ contentiuum: dei ſummũ habitaculu;.

Eſt itaq; diuerſas ob cauſas varie denominatũ. Dicitur em̃ Empyreũ quaſi ardens & ignitũ: nõ quidẽ realiter: ſed quia lumine corporali perfuſum: aut quia a ſuperbenedicta trinitate in eodẽ reſidente illuminatum. Dicit̃ etiã olympũ a limpitudine. & cryſtallinũ: eo ꝙ ſit corpus ſolidum nõ concauum tranſparens & lucidũ. In quo tamen corpora beatorum ſubtilia ſine reſiſtentia aut dimenſionũ penetratione ambulabunt. ꝙ autẽ hoc cœlum a quibuſdam intellectuale dicitur: accipiẽdum eſt quia a nobis nõ viſibile ſed intelligibile tantum eſt. Aut quia locus ſit deum intellectualiter contemplantiũ. Nonnulli etiã ultra cœlum Empyreũ: cœlum trinitatis annumerant: quod dicunt eſſe deum ſcd̃m rem & differre ratione. nihil tamẽ aliud eſt (inquit Alberthus) ꝙ virtutis eius excellentia qua continet & ambit omnia creata. Et eſſe in tali cœlo eſt eſſe in ęqualitate virtutis dei omnia cõtinentis atq; ſaluãtis quod ſolum conuenit patri filio & ſpirituiſancto.

Intellectuale.

Cœlũ trinitatis.

Al

De cœlo decimo ſiue primo mobili. Ca. ix. DIS.

Cœlũ. x. primum mobile

Mot⁹ ei⁹

d E cœlo decimo quid dicis? MAG. Cœlum decimum omnium corporum primũ eſt mobile: motu ſcilicet diurno ab oriẽte occidentem verſus: iterum redeundo in orientem in. 24. horis: ſine fatigatione & pęna regulariter: id eſt nõ velocius uno tempore q̃ alio. Et illo motu ſecum rapit omnes ſpheras inferiores. Fitq; talis motus ſuper polis mũdi. DIS. Quæ aut quot in hoc cœlo ſunt ſtellę? MA. Nullæ. attamen in ipſo/ ſicut & in nono characteres & lineationes: non niſi a viſu acutiſſimo certis locis & temporibus pceptibiles eſſe ſuperſticioſi quidam contendunt. Quibus nonnulli nomine ſapientes & mente capti/ imagines quaſdã ſub certis conſtellationibus ſignãt: quas etiam effectus mirabiles ſequi affirmãt: quos dyabolica machinatione nonnunq̃ ſecuta experientia docuit quorum fraudem: dum nõ aduertunt ſeipſos & alios miſere fallunt (quia fallunt̃) & tandem ad caliginoſi ignis incendiũ & perniciẽ ęternã ducũt Ex prædictis characteribus quidã ſigna duodecim in zodiaco cõſtituuntq̃ eiuſdẽ nominibus quibus & ea q̃ in octaua ſphera ſunt nominantur: ut infra patebit. Nunc ad cœlum nonum deſcendamus.

De cœlo nono. Capitulum. x. MAG.

Cœlum nonum

Mot⁹ ei⁹

c Elum igitur nonum ſimilibus (ut dicunt) characteribus quibus & decimũ eſt inſignitũ: ſtellis caret: duplici motu reuoluit̃ Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundo motu proprio ab occidente verſus orientem ſuper polis propriis in. 200. annis gradu uno & minutis. 28. fere ſecundum ſucceſſionẽ ſignoꝝ reſpectu zodiaci primi mobilis. Semper enim ſuperficies eclipticę illius nonę ſphæræ eſt in ſuperficie eclipticæ primi mobilis. Arcus autem ſiue diſtantia intra capita arietis primi mobilis & arietis huius ſphęrę: dicitur motus ſtellarum fixarum. Totãq; reuolutionem. in. 49000. an/

Motus ſtellarum fixarum

Annus Platonis

nis complet. quæ reuolutio a quibuſdam magnus annus Platonis dicitur. Aiunt enim Platonē ſcripſiſſe. Integra reuolutione iſta completa: omnia in eodē ſtatu & diſpoſitione conſiſtere: q̊ in intio reuolutionis fuerant. Hanc poſitionē diuus Auguſtinus de ciui. dei li. 12. ca. 13. in fine explodendā: & religioni noſtrę contrariā oſtendit dicēs. Abſit inq̄ ut nos iſta credamus: ſemel em̄ Chriſtus mortuus eſt ꝑ peccatis noſtris reſurgēs autē a mortuis iam nō moritur: & mors ei ultra non dominabitur: & nos poſt reſurrectionē ſemꝑ cum domino erimus. ad Romanos. 6. Et hoc cœlum a quibuſdā aqueum / ab aliꝭ cryſtallinum appellatur. ſupra firmamentū em̄ (quod octauum cœlum dicimus) ſcriptura aquas eſſe multipliciter aſtruit. unde in Geneſi legitur. Fiat firmamētum & diuidat aquas ab aquis &c. Dauid. Qui tegis aquis ſuperiora eius. & iterum. Aquæ quæ ſuper cœlos ſunt laudent nomen domini. & in Daniele. Benedicite aquæ omnes quę ſuꝑ cœlos ſunt domino. Has nōnulli in forma nebulæ tenuiſſime conſiſtere aiunt. Auguſtinus ad Oroſium q. 27. Aliꝭ congelatas cōiecturant unde & hoc cœlum cryſtallinum nomināt. Cęteri hoc cœlum quia ex materia (de qua dictū eſt. & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas) conſtitutū ſit: eodem nomine poſſe appellari, argumentantur. Auguſtinus autē concludendo dicit. Quomodo ibi ſint: tamen eas ibi eſſe minime dubitamus. Maior em̄ eſt huius ſcripturę auctoritas q̄ꝫ omnis humani ingeniꝭ ꝑſpicacitas. Cauſas autē quare ibi ſint aquæ cōſtitutę: quia varię a multis aſſignantur ſilentio libuit pręterire. DIS. Num cœlum empyreū / cryſtallinū nōnunq̄ꝫ appellari / ſuperius cōmemoratū eſt? MAG. Etiā fili. Sed rationē huius adiunximus. Nec te mouebit nō omnino cōcors cœloꝝ diſtinctio & appellatio / ſi in re ipſa cōcordiā ex dictis amplexus fueris. Verūtamē & te uno admonedum exiſtimo: nōnullos ſcꝫ ſuprēmā ignis partē cœlū igneū: partē vero inferiorē olympeū: ſic aeris ſuꝑmā partē cœlū ęthereū: inferiorē autē cœlum aereum nominaſſe. DIS. Quod ſubeſt octauum cœlum percurramus.

Aqueum cœlū nonum

Cryſtallinum cœlū nonū

De octauo cœlo. Capitulum. xi. MAG.

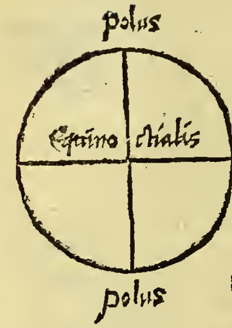
Firmamētum

Vbeſt cœlum octauum: quod & firmamentū dicit̄. & ſtellis innumerabilibus ornatū eſt: quę fixę appellant̄: qm̄ omni tēpore ęqualiter a ſeipſis diſtāt: nec ꝑprium motū a motu ſui cœli habent. Sunt etiā in eodē cœlo decē circuli imaginariꝭ ſeſe interſecantes: ac imaginū in cœlo ſitum motū & diuerſitatē notificantes. Mouetur autē hoc cœlum motu triplici: ut dictum eſt ſupra in. c. ſexto. Et ut ea quę dicta ſunt clarius intelligas: de circulis primū / dehinc de ſtellis & imaginibus octauę ſphęrę tractabimus.

motus eiꝰ

De circulis. x. in firmamento imaginatis & primo de maioribus. Capitulum. xiꝭ. DIS.

q Vi & quales ſunt hi circuli? MAG. Circulorum in firmamẽto imaginatorum quidam maiores ſunt: quidam vero minores. DIS. Quot & qui ſunt maiores? MAG. Sex ſunt: hi ſcilicet qui per firmamenti cõuexam ſuperficiẽ & eius centrũ tranſeũtes / ipm in duo eq̃lia diuidũt. Hoꝝ noĩa ſunt zodiacus. Equinoctialis. Colurus ſolſticiorum. Colurus equinoctiorum. Circulus meridianus & Horizon

De circulo equinoctiali. Ca.xiij. MAG.

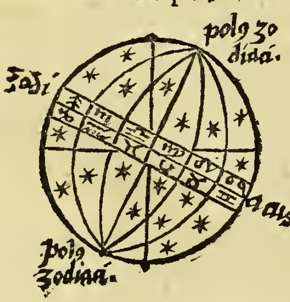
e St autẽ equinoctialis circulus quidẽ diuidens ſpherã in duo equalia ſcd̃m quãlibet ſui partẽ equaliter a polis diſtans. Dictus eqnoctialis: quia cum ſol ꝑ ipſum trãſit (quod bis fit in anno: cum ſcilicet eſt in prĩcipio Arietis circa feſtum Gregorij: & in principio Libre: circa feſtum exaltationis crucis) fit equinoctium in uniuerſa terra. hinc & eq̃tor diei & noctis dicitur. Eſt em̃ tunc dies. 12. horarum ſimiliter & nox. Nominat̃ etiã cingulus primi mobilis: quia ipſuꝫ in medio per duo equalia permodum cinguli diuidit.

De Circulo zodiaco. Capitulum.xiiij. DIS.

Zodiac⁹ circulus

z Odiacus quis eſt circulus? MAG. Is qui ꝑ ſphere medium tranſiens equinoctialẽ interſecat: & interſecat̃ ab eodẽ in duas partes equales: quaꝝ una verſus auſtꝝ: reliq̃ vero verſus ſeptẽtrionẽ declinat. ob id & circulus obliquus dicitur. Et ſigna verſus auſtrum declinãtia auſtralia vocant̃: ſcꝫ Libra: Scorpio: Sagittarius: Capricornus: Aquarius: Piſcis. Ea vero q̃ verſus ſeptẽtrionẽ ſe vertunt: Borealia a vento: vel Septentrionalia dicunt̃ ſcꝫ Aries: Taurus Gemini: Cancer: Leo: Virgo. Eſt autem hec declinatio. 23. graduum & dimidij: aut fere. 24. de gradibus qui ex diuiſione totius in. 360. proueniunt. Zodiacus autẽ noĩatus eſt ἀπο του ζωκ a zoe quod eſt vita. ſol em̃ ſub illo circulo motus cunctis vitã p̃ſtat inferioribus: aut ἀπο του ζωδιον a zodion quod animal dicit̃. Sunt em̃ in eo. 12. imagines ꝑ ſtellarũ poſitiones formate: & noĩbus animalium inſignite: & ſolus is circulus ĩ firmamẽto latitudinẽ habere deſcribit̃

ſigna zodiaci auſtralia ſeptentrionalia

DI. Quãta eſt latitudo ei⁹? MA. 12. graduũ ex p̃fata diuiſione in. 360. ſumptoꝝ & ꝑ mediũ hoꝝ linea imaginat̃ diuidẽs zodiacũ in circuitu in duo eq̃lia: a q̃libet pte ſex gradus relinquẽdo. huic linee ecliptica nomẽ eſt: ꝙ tunc ſoluꝫ cuꝫ ſol & luna ſub ea fuerint. Eclipſis fieri poſſit. ex hac zodiaci partitione patet: ſignũ q̊dlibet in longitudine habere grad⁹. 30. in latitudine vo. 12. Q̃n̄qꝫ tñ totũ firmamentũ in. 12. eq̃lia diuidit̃ ꝑ. 6. circulos ꝑ polos zodiaci & initia ſignorum in zodiaco

diſtinctorum tranſeuntes.& tunc ſtellę extra zodiacum exiſtentes dicuntur eſſe in ſignis.

De circulis coluris Capitulum.xv. DIS:

d

Eſcribe Coluros. MA.Colurus ſolſticioꝝ eſt circulus ꝑ polos mundi/& principia cancri & capricorni tranſiens: ſpherā in duo ęqualia diuidens. DIS.Et unde hoc ſortitus eſt vocabulum? MA. Quia incōpletus apparet aut ut coīter dicitur a colon quod membrū & uros quod bos ſilueſter interp̄tat̄. apparet em̄ huius circuli ſola una medietas in modum caudę bouis ſilueſtris ęrecta. Sed ſolſticioꝝ dicitur quoniā ſol ipſum attingens/amplius non aſcendit.ut cū circa feſtū viti Cancrū intrat.nec deſcendit:ut cū Capricornum circa Lucię feſtū luſtrat. & hoꝝ primū ſolſticiū ęſtiuale(qa in eſtate)alterū vero ſolſticium hyemale(quia in hyeme fit)appellat̄. Colurus vero ęquinoctioꝝ eſt circulus ꝑ polos mundi & initia arietis & librę tranſiens ſpherāq; in duo ęqualia diuidens. dictus autē eſt ęquinoctioꝝ:quia ſol ipſum attingens ęquinoctia facit unū ſc; vernale circa feſtum Gregorij:alterum vero autumnale circa feſtū exaltationis crucis. Et hi duo circuli ſeſe in polis mundi interſecāt ad angulos rectos & ſpherales.

Colurus ſolſticioꝝ

æquinoctiorum. æſtiuale hyemale. vernale autumnale.

De circulo meridiano Capitulum.xvi. DIS.

m

Eridianū in ſphera quē dicis circulum? MA. Eum ip̄m qui tranſit ꝑ polos mūdi & ꝑ cenith capitis noſtri.Eſt autē cenith capitis noſtri punctus firmamēti directę capitibus noſtris ſuꝑpoſitus.Appellatus eſt autē is circulus meridianus:quia cū ſol ab ortu aſcendens/ad ipſum ꝑuenerit illi ꝑ cuius cenith talis circulus tranſit meridies eſt.ex q̊ patet ciuitates ęqualiter ab orientę & occidēte diſtātes/diuerſarum ſc; latitudinū eundem habere meridianū.has autem quę inęqualiter ab ortu & occaſu diſtant/diuerſos meridianos habere neceſſe eſt.& differentia eorundem abinuicē /longitudo ciuitatum in tabulis aſtronomicis appellari ſolet.

Circulus meridianus.

De circulo horizonte. Capitulum.xvij. DIS

h

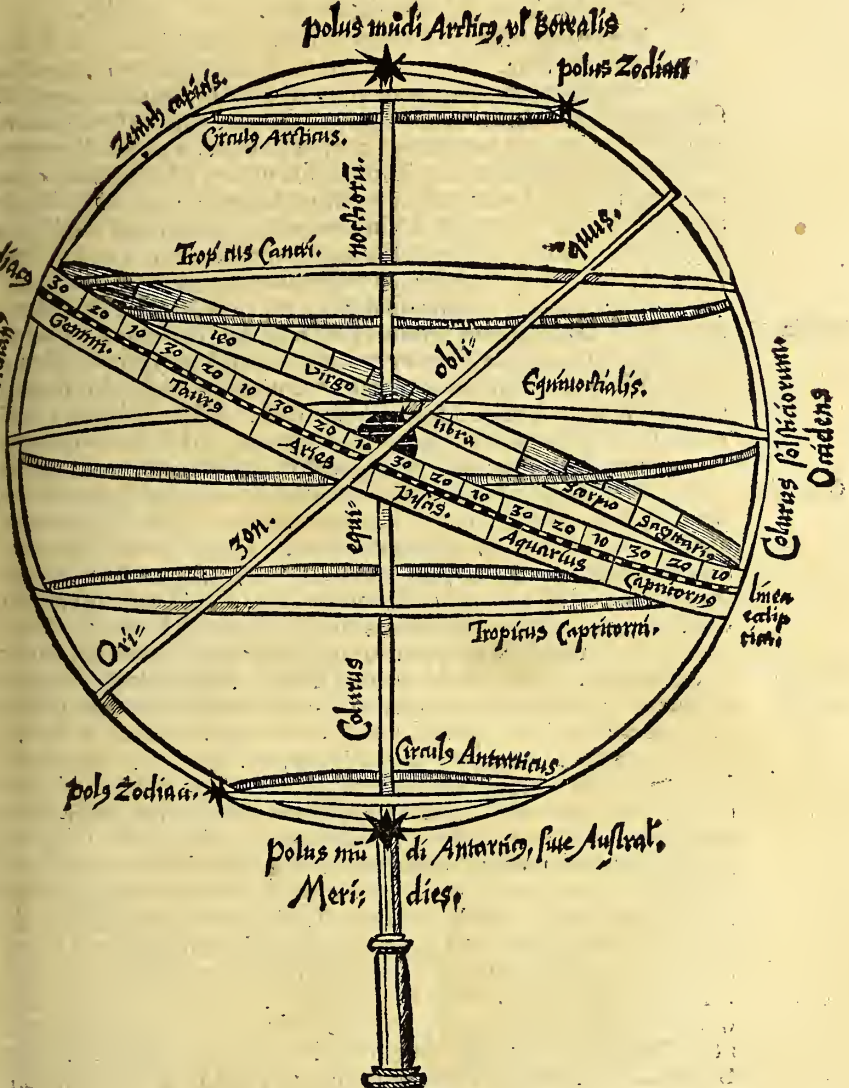
Orizon quis circulus eſt? MAG. Qui ſuperius hemiſperiū ab inferiore diuidēs viſum noſtrū terminat.unde & hoc accepit nomē horizon nāq; terminator viſus interpręrat̄. & ille quidem duplex eſt:rectus & obliquus. Rectum autē orizonta habere ꝑhibētur/qui ſub ęquinoctiali habitāt.nam hoꝝ horizon ꝑ polos mūdi tranſit:& ęquinoctialem ad angulos ſpherales & rectos diuidit. Sed horizōta obliquū ſiue decliuē habēt. quibus unus poloꝝ ſuꝑ horizōta ęleuatur.hoꝝ em̄ horizontē æquinoctialis ad angulos ſpherales/ obliquos interſecat.Eſt autē cenith capitis ſemꝑ polus horizōtis:ex q̊ facile claret tantā eſſe diſtantiā cenith capitis noſtri ab ęquinoctiali quāta fuit ſuper horizontem ęleuatio poli mundi.

Circulus horizon.

De circulis ſpheræ minoribus. Capitulum decimumoctauum. DIS.

C Irculos maiores ſex ex præmiſſa deſcriptione in ſphera imagi
nari facillimum videtur: nunc minorũ deſcriptiones ſubiun/
Circuli miores gito. MA. Circuli minores in ſphera imaginãdi ſunt quattu
or: quorum duo ex motu polorũ ʒodiaci circa polos mundi cauſan
tur. Poli nanqꝫ ʒodiaci a polis mũdi pꝫ vigintitres gradus & fere dimi
dium diſtantes/ circa eoſdem voluũtur. quorũ unus Arcticus: reli/
Arcticus quus vero Antarcticus appellatur. Arcticus qdem ab arctos conſtella
tione: quã & urſam maiorẽ dicunt: quę circa hunc circulum (ut in ſe
quentibus patebit) inuenitur. Et idem circulus nõnunqꝫ Borealis aut
Septentrionalis dicitur. Borealis quidẽ. naʒ in ea mundi parte eſt un/
de Boreas ventus oritur. Et Septentrionalis a ſeptentrione: id eſt mi
nore urſa: quę ſeptẽ ſtellis circa hunc circulum exiſtentibus figurat.
quæ & triones id eſt boues appellant: eo ꝙ tarde ut boues mouean
tur. Eiſdem nominibus polus mundi nobis ſempꝫ apparens (q & cir
culi arctici centrum eſt) nominatur. Oppoſitus vero & polus & circu
antarcti/cus lus Antarcticus quaſi contra Arcticũ dicitur. Idem Auſtralis a ven/
to. & meridionalis a tali mũdi plaga. DIS. Qualiter autẽ alij duo
minores circuli in ſphera imaginant? MAG. taliter. nam ſol exiſt
ens in primo puncto cancri/ circulum quendam deſcribit: quem tro/
tropicus cancri. picum cancri dicimus. tropicũ quidẽ a tropos quod eſt cõuerſio. naʒ
tunc ſol altius non aſcendens a nobis ſe conuertit. Sic ſimiliter cuʒ in
primo puncto capricorni fuerit/ circulum quendã deſcribit: qui tropi
tropicus capricor. cus capricorni ex eadem cauſa appellatur. Hi ſunt circuli non modo
in firmamento/ verũetiam in nona & decima ſpheris imaginandi: ut
ſequens admonet deſcriptio. DIS. Facile ex dictis tale corpus q̊d
dam ex circulis realibus vel ligneis aut ęnneis cõponendum eſſe ar/
bitror: quoniã omniũ quantitatẽ atqꝫ diſtantiaʒ & in ſphera ſitus aper
to ſermone dilucidaſti. MAG. Si hanc tuam imaginationem ope/
re compleueris/ ſingula quę diximus clarius atqꝫ planius in tali cor/
pore conſpicies. Solida nanqꝫ in planis figurari laborioſum eſt.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De natura motu & figura ſtellarum:& ſi animatę ſint & de galaxia. Capitulum.xix. DIS.

NVnc promiſſorꝝ ordo expoſtulat:ut ſtellarū & naturas & motus deſcribas. MA.Stellę oēs tam fixę (quę in firmamēto ſunt) ꝗ erraticę ſiue planetę (quę ī ſeptē orbibus planetarū cōſiſtūt) eiuſdē naturę:motus & figurę cū ſuo cœlo ſunt. Vnde ſicut cœlum nō eſt elementū nec elementatū ſed ex materia prima & propria forma ſubſtātiali cōponiť:& ꝗtum de ſua natura eſt:ſimpliciter corruptibile:quia vero forma cœli cōtrariā nō habet ſe potentiorē:ideo ab agente naturali nō corrūpiť. Ipſum nec graue nec leue:nō calidū nec frigidū:ſed omnibus peregrinis vacuū impręſſionibus a naturalibus perhibeť. Ita & ſtellę quę cœlorꝝ partes ſunt/neceſſario cū cœlis eiuſdē naturę exiſtunt:& ab ipſis tm̄ denſitate & raritate differunt. Eſt em̄

Stella ſtella dēſior orbis ſui pars luminis ſolis receptiua & retētiua & ꝓpterea potentię viſiuę obiecta. Orbis vero in aliȷs partibus (qa rarior) lumē verſus ipſum ꝓiectū nō incorporans/ luminoſus aut lucidus non fit nec cuivis colori ſubiȷciť:ideo viſibilis nō eſt. DIS.Et forſitan eadē ex cauſa via q̄dam in cœlo lata & alba apparet. MA.Sane opinaris nam is circulus albus:quē gręci galaxiam : latini vero circulū lacteū

Galaxia appellant (γαλα quippe lac ſignificat) nō de natura elemētari vel vaporoſa (ut quidā volebant) ſed de natura cœleſti exiſtit: & qa ceteris cœli partibus denſior:ideo fit luminoſior. DIS.Cur autē hęc pars ſimiliter & ſtellę in die nō poſſunt videri? MA.Quia lumē maius (Solis ſcꝫ) obfuſcat & minus obumbrat:& ob id etiā carbo ignitus in die p̄cipue circa ſolis radios minus aut q̄ſi nihil lucet. Ex his ſubſtantiam ſtellarū manifeſtā relinquimus/ſupeſt ut motū earundē breuiter

Motus ſtellarꝝ percurramus. DIS.Vnde moueť ſtellę? MAG.Stellę oēs mouentur ad motū ſui orbis circulariter ſicut pars ad motū totius. Orbes autē (ut multis placet) a ſuis formis ſubſtantialibus moueť. Sed ut aliȷs videtur ab intelligentiȷs ꝓpriȷs rotantur. Ita vt etiā primū mobile ab omniū creatore inexhauſti vigoris motore voluať. unde Boetius. O qui ꝑpetua mundū ratione gubernas: Terrarum cœliqꝫ ſator qui tempus ab ęuo Ire iubes/ſtabiliſqꝫ manens das cuncta moueri. Et Ariſtoteles.xi.metha. Numerum intelligētiarū ſcd̄m numerū motuum venari attēptauit. Hinc plures moti ut cœlos animalia dicerent ut Ariſtoteles ſcd̄o de cœlo & mūdo. Auerrois primo cœli & libro de ſubſtantia orbis. Auicenna quinto naturaliū. Idem ſenſit Plato & antiquorum multi. Hęc quoqꝫ quęſtio ſummos Theologos nō mediocriter exercere ſolebat. Vnde Auguſtinus in Enchiridion ca.57.cum de diſcretione angelicę naturę nōnulla diſſeruiſſet/ſubiungit. Sed nec illud quidem certum habeo: utrum ad eandem ſocietatē pertineant Sol & Luna:& cuncta ſydera ꝗuis nōnullis lucida corpora eſſe non

cum ſenſu vel intelligentia videantur. Et de ciui. dei li. 13. Platonis de
hac re ſententiam diſcutiens ſubiungit. Et hoc quidem utrum Plato
verum de ſyderibus dicat/alia queſtio eſt. Neq; enim ei cõtinuo cõ
cedendum eſt globos iſtos luminũ ſiue orbiculos luce corporea ſuper
terras ſeu die ſeu nocte fulgentes ſuis quibuſdam proprijs animis vi
uere/eiſq; intellectualibus & beatis. verũtamẽ cum ſanctus Hierony/
mus libros Periarchion Origenis cribraret inter ceteros errores dam/
nabiles: hunc quoq; in primo libro Periarchion Origenẽ ſcripſiſſe te/
ſtatur. Vnde quod ſuper Eccleſiaſtici. i. ca. recitat non ſcd̄m propriam
opinionẽ: ſed aliorum ſcilicet Platonicorum & poetarũ ponit: quorũ
teſtimonia adducit. In libro etiã de cognitione vere vite (qui a nõnul
lis ſancto Auguſtino aſcribitur) de aſtris dictũ eſt. Qui ea rationabi/
lia vel ſaltem ſenſibilia corpora arbitrantur iure ſenſu carentes inter ir/
rationabilia computãtur. Et Damaſcenus li. 2. Nullus animatos cœ Damaſce
los exiſtimet. inanimati enim ſunt & inſenſibiles. Ceteri itaq; (quorũ nus.
etiam auctoritas ſpernenda non eſt) corpora cœleſtia animata appel
lantes: aut phõꝝ opiniones recitabant: aut quod veritati contrarium
non eſt illud nõ per informationẽ: ſed aſſiſtentiam intelligunt. Aſtat
enim intelligentia orbi quẽ mouet: ſed nõ informat: nec ſenſibilem in
tellectualemue reddit. DIS. Si igiť ſtelle per ſe nõ mouentur: unde
eſt ꝙ quãdoq; ꝓpinquiores: quãdoq; v̾o remotiores alijs fiũť? MA.
Omnes ſtelle firmamenti ſemp̱ in eadẽ ſunt diſtãtia inter ſe: ideo fixe
dicunť. verũtamẽ ꝓpter motũ reniſionis firmamenti in q̊ ſunt omnes
ſtelle fixe: etiã quantũ ad zodiacũ none ſphere loca mutant de gra/
du in gradũ per ſigna ab occidente in orientẽ. ꝓpter motũ autẽ trepi
dationis firmamẽti nõ ſemp̱ eque ab equinoctiali & polis mundi di
ſtant. Septem vero planete quandoq; ſibiipſis: interdum vero ſtellis
fixis coniunguntť. Ideo erratice nominantur: quia de ſtella ad ſtellã
progredi quaſi errantes cernuntur: quod motu ꝓprio non contingit:
ſed ad motũ ſuoꝝ orbium accidit. Si enim ſtella p̱ ſe moueretť natura ſtella p̱ ſe
defeciſſet: quia ſtelle ad motũ talem nõ organa nec figurã cõuenientẽ ñ mouetť.
dediſſet (cũ figura ſpherica cuiuſmodi ſtelle ſunt motui ꝓgreſſiuo ſit
inepta) q̊d nullus unq̃ naturaliũ admiſit. immo omnes una voce cla
mitant naturam in neceſſarijs non deficere: in ſuperfluis nõ abun/
dare: nec quicq̃ fruſtra agere.

De numero differentia & quantitate ſtellarum. Capitulum. xx. DIS.

X dictis numerũ ſtellarum erraticarum ad ſeptem redactũ
e intelligo: ſed an ne idem de ſtellis fixis a philoſophis attenta/
tum ſit dubito. MAG. Attentatũ quidẽ eſt a q̃pluribus ſed
a nullo unq̃ inuentũ. q̃a nec oẽs eas videri poſſe: credendũ eſt. inquit
diuus Auguſtin⁹. 16. de ciui. dei. Nã quãto q̃s acuti⁹ intuetť tãto pl'es

videt.unde & accerrime cernentibus aliquas occultas eſſe merito eſti
matur.Exceptis eis ſyderibus quę in alia parte orbis a nobis remo/
tiſſima oriri & occidere perhibent.Poſtremo quicunq; uniuerſum ſtel
larum numerum comprehendiſſe & cõſcripſiſſe iactantur(ſicut Aratus
vel Eudoxius vel ſi qui alij ſunt)eos libri huius(ſc; Geñ.15.) cõtem
nit auctoritas. Vnde & ꝓpheta regius Dauid id ſolius dei eſſe/fideli
carmine cecinit dicens.Qui numerat multitudinem ſtellarum & om
numerus ſtellarum differẽtiæ earundẽ — nibus eis nomina vocat.Verũtamen inter omnes magno conamine
aſtronomi mille & viginti duas notauere: atq; in naturas deſcripſere.
& eaſdẽ(quia quantitate inęquales ſunt)ſex differentijs ſepararũt.In
primo itaq; differentia quindecim ponunt cęteris maiores: quarum q̃li
bet cõtinet terrã.207.in ordine ſcdo.45.ponũt quarũ q̃libet terrã.90.
continere dicunt.In magnitudine tertia.208.ſunt.& quęuis earum ter
ram.72.continet.In quarto ordine.479.exiſtunt: & harũ quęuis ter
ram.54.cõpręhendit.In quinta differẽtia.217.reperiunt:& unaque/
q; harum.37.terrã cõtinet.In ſexta & ultima differentia ſunt ſtellę par
ſtellę ne/bulę item tenebrę — uę numero.49.terram.18.magnitudine ſua excedentes.Et pręter has
ſunt quinq; quę(quia obſcure ſunt)nebulę dicunt.poſt has ſunt alię
nouem obſcuriores quę tenebrę appellant. quarũ una eſt oblonga
tanq̃ cauda. Ex his claret quãlibet ſtellarũ fixarum viſu notabilium
terra multo maiorem. Hę vero q̃titates a Geometricis dęmonſtratio
nę certa aſſeruntur inuentę.

De cœli imaginibus ſeu conſtellationibus. Capitulum.xxi. MAG.

e X his firmamenti ſtellis aſtrologorum nonnulli imaginũ qua
rundam lineamenta imaginati ſunt:nõ tamẽ credendum eas
in cœlo realiter actu exiſtere aut coloribus tincta qualibus de/
pinguntur:ſed ab effectibus & ſitu earum & colores & nomina ipſis
indiderunt. Et nominatiores.48.ponunt quarũ.12.in zodiaco circu
lo:reliquas vero verſus ſeptentrionem & Auſtrum deſcribunt.

De imaginibus ſiue ſignis zodiaci: & de ſitu ortu & occaſu eorundem. Ca.xxij. DIS.

q Vot ſunt imagines zodiaci? MAG.12.ex ſtellis p̃fatis.1022.
Aries — Firmamẽti.346.cõtinentes harũ nomina ſunt.Aries:qui in cõ.
iunctione zodiaci & ęquinoctialis poſitus dorſum habet ad
Boream caput eius cõuertitur ad ortum.oritur a capite & occidit pe/
Taurus — dibus.Taurus econtra caput habet occidẽtale depręſſum quaſi ad ter
Gemini — ram deflectere videatur.Hic auerſus orit & occidit.Gemini capita ha/
bent ad Boream:iunctiſq; dorſis hincinde membra diſtendunt ipſi in
uicem:ut cõplexi ſe mutuo tenent oriuntur iacentes & occidunt a pe/
Cancer — dibus.Cancer pedes verſus utrũq; polum porrigit; Leonem reſpicit
venter eius terrã verſus porrigitur.oritur autẽ & occidit a poſteriorẽ

corporis parte. Leo reſpicit cancrũ: dorſum ad Boreã habet a capite oritur & occidit. Virgo caput habet poſt leonẽ. dextra manu tangit circulum ęquinoctialẽ qua & ſpicas tenet. orit̃ & occidit a capite. Chele ſiue libra (quę prima pars ſcorpionis eſt. nã chaldei undecim tm̃ zodiaci ponunt imagines) lances duas habet quarũ una Borealis: altera auſtralis dicit̃. Scorpio virginẽ reſpiciẽs pedes verſus utrũq; polum porrigit: caudã reflectit verſus Boreã ventre eius reſpicit terrã: orit̃ rectus & occidit curuato corpore. Sagittarius caput habet verſus Boream reſpicit ſcorpionẽ ſagittã & arcum tenet: arcus tangit manũ ſiniſtram & pedẽ ſiniſtrũ: rectus oritur: & p̃ceps occidit. Capricornus dorſum habet verſus Boreã: caput verſus Sagittariũ: ſed conuerſum verſus Aquariũ. orit̃ directus & occidit pręceps. Aquarius caput habet verſus Boreã: manũ ſiniſtrã extẽdit ſupra dorſum capricorni: & dextera effundit aquã urna q̃ uſq; ad piſces decurrit. & ad ortũ tendit orit̃ & occidit caput prius cęteris membris. Piſces duo ſunt dorſum primi Boreale. dorſum ſecundi verſus brachiũ Andromede occidentale. un⁹ Aquariũ alter Boreã reſpicit. Et inter ipſos lineola quędã eſt: qua quaſi vinculo alligantur inter caudas amborũ. Inferior pars oritur & occidit. Et ſi zodiaci ſigna ęqualia ſint. 30. ſcilicet graduũ in longitudine &. 12. in latitudine (ut dictũ eſt) tñ imagines iſtę non omnes ęquales ſunt. Quędã eñ extra zodiacũ ꝓtendunt̃. & q̃dam longitudinẽ. 30. graduũ excedũt. uti in Alfonſij tabulis lucidius depręhendes.

Leo. Virgo. Libra. Scorpio. ſagittari⁹. capricor. aquarius. Piſces.

De imaginibus ſeptentrionalibus. Ca. xxiij. DIS:

ſ Eptentrionẽ verſus quot deſcribunt̃. MA. 21. de p̃fatis. 1022. ſtellis fixis. 360. cõtinentes harum noĩa ſunt. urſa minor: urſa maior ſiue arctos. draco medi⁹ inter ãbas urſas. Cephe⁹. Caſſiopeia. Corona Hercules. Vultur cadẽs. Pleiades ſiue gallina. arctophylax ſiue Bootes & quãdoq; Arcturus dicitur. Perſeus cũ capite Gorgonis. Auriga ſiue agitator: Anguitenens. Anguis. Sagitta ſiue iaculum. Aquila ſiue vultur volans. Delphin Equus primus. Equus ſecũdus. Andromeda. Triangulus.

De imaginibus auſtralibus. Ca. xxiiij. MAG.

p Ręter has ſunt alię extra zodiacũ Auſtrum verſus porrectę. DIS. Et quot ſunt? MAG. Sunt quindecim de ſtellis fixis prædictis. 36. continentes. videlicet. magnus Cetus. Orion gladio ſuccinctus. Eridani fluuius. Lepus. Canis minor ſiue canicula Canis maior. Argos nauis. Ara. Crater. Coruus. Chiron ſiue Centaurus. Hydra. Turribulum. Auſtrale ſertum. Piſcis auſtralis. Harũ omnium diſpoſitiones ac ſitum ęnumerare: epitomatis lege prohibemur. Sed de his ſi lubet in Arato Hyginio de ſideribus: ac tabulis Alfonſij ceteriſq; legere potes. Nam idem earum diſpoſitiones/ ſitum & numerum ſtellarum ex quibus ſunt: & harum ſtellarum magnitudi/

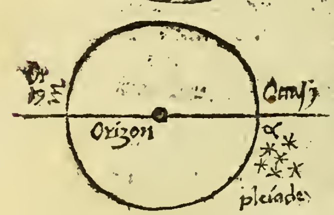
nes & nomina clarius reperies.cum auctores in nominibus & figurationibus imaginum diuerſas reperies memēto quod a principio monui nō eas eſſe in cœlo naturali cōditione:ſed ꝑ libitu uniuſcuiuſq; effigiatę. DIS.Miſſa igit̃ hęc faciam⁹ & de ſignoꝝ ortu & occaſu:q̄m pauca ſupra tetigiſti/ſi quę alia habes in medium feras.

De ſignorum ortu & occaſu ut eſt apud poetas. Capitulum.xxv. MAG.

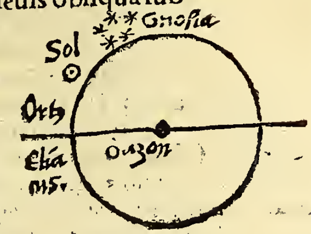
SIgnoꝝ ort⁹ & occaſus/legēti ſcripta ſapientū multiplex occurrit.aliter em̄ loquunt̃ Poetę:& aliter Aſtronomi de ſignoꝝ aſcēſu & deſcenſu.apud poetas nāq; ortus ſignoꝝ ſimiliter & occaſus reperit̃ tripartitus.Coſmicus ſc; Chronicus & Eliacus. DIS. Coſmicus ortus quis dicit̃? MAG. Ortus Coſmicus quē latine mundanū dicere poſſumus.eſt aſcenſus ſigni vel ſtellæ in oriente de die. Attamen ſignū in quo ſol eſt anthonomatice/coſmice dicit̃ oriri.De hac Vergilius in georgi. oſtendens tempus ſationis fabarū.dicit Cādidus auratis aperit cū cornibus annū Taurus: & aduerſo cedens Canis occidit aſtro.loquitur autē hic de cane in ſcorpione & nō in leone cōſtituto. Occaſus autē Coſmicus:eſt occaſus ſigni oppoſiti ſigno in quo ſol coſmice oritur.huius exemplū eſt apud Vergil̉.ubi ſupra docentē tempus ſeminandi frumentum.ante tibi eoę athlantides abſcondantur Debita q̄; ſulcis cōmittas ſemina. Sunt autē athlantides ſiue pleiades ſtellæ in tauro:quę ſcorpione in autumno oriente occidunt. DIS. Ortus Chronicus quis eſt? MAG.Ortus Chronicus quē latine temporalem dicimus:eſt ortus ſigni vl̉ ſtellæ in oriente poſt ſolis occaſum.de iſto loquitur Ouidius de Ponto:conquerens morā exilij ſui dicens. Quattuor autumnos pleias orta fœcit. DIS.Si dicta dictis comparē:contraria videntur. nam antea apud Vergilium pleiades in autumno occidere: iam vero eas (Ouidio teſte) in autumno reperio oriri. MAG.Hæc ſane penſata poſſunt ſimul eſſe vera.ut ſcilicet occidant coſmice. ut apud Vergilium eſt. & oriantur chronice.ut Ouidius voluit. Quod quidem uno die euenire poteſt: ut ſcilicet in ſolis occaſu pleiades in oriēte chronice aſcendant & rurſus circa ſolis ortum in occidente coſmice deſcendant. DIS.Hunc

nodolum ſolutum fateor: Chronicum occaſum oſtende. MAG. Occaſus chronicus eſt ſigni vel ſtellæ oppoſitę: ſigno vel ſtellæ chronice orienti. ut apud Lucanum. Tunc nox theſſalicas urgebat parua ſagittas. DIS. Eliacus ortus quis eſt? MAG. Ortus Eliacus ſiue ſolaris eſt exitus ſigni vel ſtellę de ſubradijs ſolaribus: ſub quibus ante videri non poterat. ut apud Ouidium de Faſtis. Iam leuis obliqua ſub ſedit aquarius urna. & Vergil. in georgi. Gnoſiaq; ardentis deſcēdit ſtella coronę. quæ cū iuxta ſcorpionem ſit Sole ibidē exiſtente videri nō poterat. Occaſus autē Eliacus eſt ingreſſus ſigni vel ſtellæ ad ſolis radios. ut in exemplo pmiſſo. taurus & aduerſo cedēs canis occidit aſtro. & plura his ſimilia de hoc triplici ortu & occaſu apud poetas ſunt quibus breuitatis cauſa ptermiſſis: de ortu & occaſu ſignorum ad mentem Aſtronomorum loquamur,

De Ortu & occaſu ſignorum ſcdm Aſtronomos: Capitulum. xxvi.

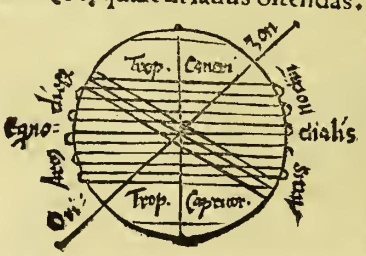
DIS. Eſpectu cuius Aſtronomi ſignoꝝ ortum & occaſum perpendunt? MAG. Reſpectu ęquinoctialis & rectitudinis & obliquitatis ſpherę. DIS. Id manifeſtius ęloquere. MA. Equinoctialis tam in ſphera recta q̄ in obliqua ſemp uniformiter aſcendit id eſt temporibus æqualibus ſemper æquales arcus de æquinoctiali aſcendūt. Zodiacus vero in utraq; ſphera difformiter peroritur. Nam in temporibus ęqualibus non ſemper ęquales arcus de ipſo aſcendunt nec aſcenſiones partiū zodiaci ęquātur aſcenſionibus partiū ęq noctialis: ſed aut minores aut maiores ſūt & ob id Aſtronomi ſigna quædam recte: quędam vero obliquę oriri & occidere dicunt. Recte quidem ſignum oritur vel occidit cum quo maior pars ęquinoctialis oritur vel occidit. unde Cancer Leo Virgo Libra Scorpio Sagittarius recte oriuntur: & Capricornus Aquarius Piſces Aries Taurus Gemini recte occidūt. Obliquę autē ſignū oriri vl' occidere aiunt: cū q̄ minor pars ęqnoctialis orit' vel occidit. unde pdicta ſex recte orietia/obliquæ occidunt: & illa tardius oriuntur q̄ occidant: & ſex recte occidentia obliquæ oriuntur: & hec ocyus oriuntur q̄ occidāt. Quod quidem facillime depræhendes: & occulorum iudicio comprobabis: ſi ſpheram ex præmemoratis circulis cōpactam inter fixa horizonta circumduxeris. Certius autem quantum ad graduum ſupputationem hæc in reuolutione retis Aſtrolabij demonſtrantur. nam & per hāc pportiones aſcenſionū quartarum zodiaci: & ęquinoctialis in utraq; ſphera facile cognoſces. ſic & nonnunq̄ maiorem partem æquinoctialis q̄ zodiaci ſemper oriri inuenies. vel econuerſo.

Signa recte orietia occidētia

& tamen has quartas ſimul oriri comperies.uti in quarta q̃ eſt a prin/
cipio cancri uſq; in finem virginis videre licet. Similiter ſigna oppo/
ſita in aſcenſionibus ęqualia inuenies.Nunc dierꝫ & noctiũ diuerſitatē
ędicere hominibus ſecundum variũ ſpheræ ſitum cõtingentē/cona/
bor. DIS.Optime.neceſſaria enim videnť hęc & ſcitu digna.

De diuerſitate dierum & noctium. Capitu/ lum viceſimumſeptimum. MAG.

D horꝫ ꝟo intelligentiã ſcire operepcium eſt aſtronomos du/
a plicē diſtiguere diē:artificialē ſcȝ & naturalē. Id tempus q̊d ab Die
ortu ſolis uſq; ad occaſum eſt/diem artificialē:& id tēpus q̊d a nox
ſolis occaſu uſq; ad ortũ eiuſdē eſt/noctē artificialē appellant.Et utrũ fici:
horę pla/ q; in ptes.12.ęq̃les diuidunt:quas horas planetarꝫ vocãt.quarꝫ diur/
netarum. nę a ſolis ortu/nocturnę ꝟo a ſolis occaſu initiũ ſumunt: & q̊tidie in
q̃ntitate/longitudine videlicet & breuitate varianť ſcd̃m ꝙ tēpus in/
ter ortũ & occaſuȝ ſolis nunc multũ nunc puũ repitur:ppť ſignorum
tarditatē & velocitateȝ in aſcenſu:in qbus ſydus oriť & occidit. Dies
dies natu autē naturalis eſt reuolutio ęqnoctialis circa terrã ſemel: cũ tanta parte
turalis ȝodiaci quanta interim ſol ptranſit motu pprio contra firmamentuȝ.
DIS.Q uãto tpe autē æqnoctialis reuoluitur ſemel circa terram?
MAG.in.24.horis fere.hoc eſt in die & nocte artificiali. DIS.
& ita omnes naturales ſunt ęqnales. MAG.pbe ſi tm̃ æquinoctia
inęquali/ lis motũ attendis.ſi autē motũ ſolis cõtra firmamentũ animaduertas:
tas diei cuius tempus tpi reuolutiõis ęqnoctialis addendũ eſt:dies naturales
naturalis. inęquales erunt. DIS.Ob quã cauſam? MAG.qa(ut dictum
eſt) ptes ȝodiaci nõ ęqualiter aſcēdunt.q̃dam em̃ tardius:q̃dam ꝟo
citius ęmergunt ppter obliquitatē. Cum igiť ſol motu pprio omnes
has ptes contra firmamentum pagret:qñq; in parte ȝodiaci velocius
quãdoq; ꝟo in pte ȝodiaci tardius aſcendēti reperiť.& ita cũ tempus
harꝫ aſcenſionũ inęquale ſit/dies naturales quarꝫ hęc tpa partes ſunt
inęquales eſſe neceſſe eſt.Hanc inęq̃litatē nõ uulgus pcipit/ſed aſtro
nomi in ſuis calculationibus attēdunt. DIS.ſane intelligo.Sed un
de fit ꝙ tempus inter ſolis ortũ & occaſum (q̊d diē artificialē nomi/
inęquali/ naſti) inęquale ſit latius oſtendas. MAG.hoc ex vario ſolis p ſig/
tas diei ar norum gradus motu prouenire ĩ
tificialis telligas.Sol nanq; a principio ca

pricorni uſq; ad cãcri initiũ.82.pa
rallelos ſiue ſpiras deſcribit:inter
quos medius ęquinoctialis eſt ul
timus ꝟo tropicus cancri. & pri
mus tropicus capricorni:a q̊ de
ſcendens uſq; ad finē ſagittarij ali
os.82.parallelos deſcribit:q die/

rũ naturaliũ circuli appellantur. Cæteri planetę huiuſcemodi paralle/los. mľtiplicãt ſecundũ numerꝫ dierũ quibus zodiacũ peragrãt. Patet igitur ꝙ planeta nunꝙ̃ ex eo loco unde pridie ortus eſt æleuatur Deſcripti paralleli ab horizõte diuidunť. Arcus ſupra horizõte relicti dierum artificialiũ: arcus autẽ ſub horizonte noctiũ artificialiũ appellanť Hi autẽ habitantibus ſub ęquinoctiali in ſphera recta ſemp̃ æquales ſunt. nã horizon eorꝫ p̃ polos mũdi tranſit. His autẽ quorꝫ poli ſupra horizontẽ æleuanť inæquales fiunt: æquinoctiali dẽpto qui ubiq; in duo ęqualia p̃ horizonta diuidiť. Ob id cũ ſol ipſum deſcribit/ in omni terra ęqnoctiũ eſt. q̃ omnia luce clarius oculis ſphericũ corpus in/ſpicietibus appareant miſſa facio. Vnũ tñ adijciendũ apprime ne/ceſſariũ duxi: ꝙ in omni die artificiali ſiue longa ſiue breui ſena ſigna ſupſtant: totidẽq; deliteſcũt. Similiter in q̃libet nocte. DIS. quõ hoc fieri poſſit lucidius demonſtra. Nã cũ oĩa ſigna in longitudine & la/titudine ſint æqualia: plura in multo tp̃e/ pauciora vero in pauco tp̃e oriri exiſtimo: aut dies noctesq; omnes pares eſſe debere. MAG. be/ne quidẽ. qm̃ nec ſignorꝫ ęq̃litas nec motus irregularitas/ ſed diffor/mitas ſiue aſcenſus ſiue deſcẽſus inęq̃litas diuerſitatem hanc cauſat. Vnde in ſupioribus dictũ eſt q̃dã directe/ q̃dã ꝟo aſcendere oblique. Ea autẽ q̃ directe aſcẽdunt in ortu ſuo minus tp̃is habebũt. Cãcer q̃ppe ubi oriť horis. 2. & quarta p̃te occidit hora. 1. & deunce. Leo vero oriť horis. 2. & tertia p̃te: & occidit hora. 1. & ſemis & ſexta. Virgo oritur horis. 2. ſemis & ſexta p̃te: occidit hora. 1. & tertia parte. Libra oriť horis. 2. & ſemis & ſexta p̃te: occidit hora. 1. & tertia p̃te. Scorpio oriť horis. 2. & tertia p̃te: occidit hora. 1. & ſemis & ſexta parte. Sagittarius oriť horis. 2. & . 10. p̃te: occidit hora. 1. & deunce. Signa oppoſita op/poſito modo oriunť & occidũt. unde quantũ tp̃us eſt ortus cancri tãtũ eſt occaſus capricorni ſigni oppoſiti. & occaſus cancri oſtendit or/tũ capricorni. ita in reliquis pariformiť. Ex q̃ facile cõcluditur in maxima die omnia ſigna directe aſcẽdentia & in nocte eiuſdẽ (q̃ neceſſa/rio eſt minima) oĩa obliq̃ aſcendẽtia oriri. p̃ oppoſitũ de die minima & eius nocte (q̃ maxima eſt) oportet intelligere. In utroq; autẽ æq/noctio tria directe & tria obliq̃ aſcendẽtia oriũtur tã in die q̃ in nocte. Sed hęc lucidius demõſtratione oculari in ſpherico corp̃e aut aſtrola/bio poſſunt videri/ diuerſe in diuerſis climatibus. Nũc calamus ad cęlum ſeptimum feſtinat.

Signorũ ortus & occaſus.

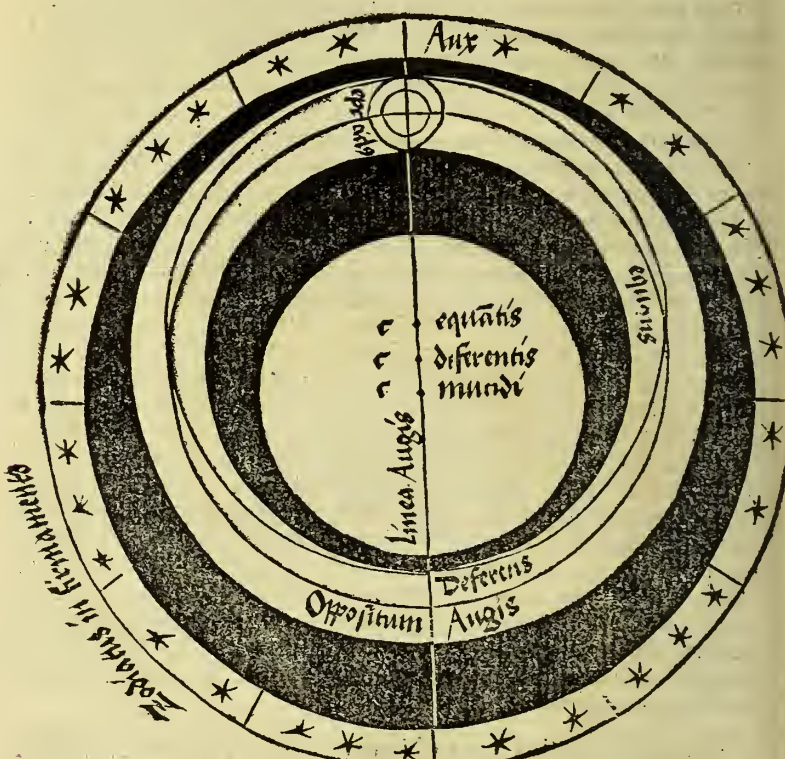
De cęlo ſeptimo quod Saturni eſt. Cap. xxviij. DIS.

COeli ſeptimi diſpoſitionẽ & motũ deſcribas. MAG. Cœluꝫ ſeptimũ (cũ ſit figuræ ſphericæ) ſupficie ſua cõuexa ſupficiei cõcauę octauę ſpherę cõiungitur: & in orbes tres abinuicẽ di/uiſos & cõtiguos partitur. In quorꝫ medio orbis quartus & paruus: cui Planetę corpus infixũ collocatur, & eſt epiciclus. Orbis ſupior cę

li ſeptimi:ſcd̃m ſupficiẽ conuexã mundo cõcentricus eſt:ſcd̃m cõca/ uam autẽ ecentricus eſt. Inferior autẽ econuerſo/ſcd̃m ſuperficiẽ cõ cauã concẽtricus eſt:ſ3m conuexã vo ecẽtricus conſpicit. Et hi duo orbes augẽ ſaturni deferẽtes nominant: eo q ad motũ eoꝵ aux ſa/ turni variet. Inter hos tertius orbis includitur:q ſecundũ utranq ſup ficiẽ ecentricus eſt:& deferens ſaturnũ appellari ſolet:quia in ipſo or/ bis paruus (cui ſaturni corpus infixum eſt) defertur. Horum orbium figuratione in hac ſubiecta poteris videre deſcriptione.

dæferens augem ſaturni deferens ſaturnum

Septentrio vel Aquilo.

Meridies vel Auſter.

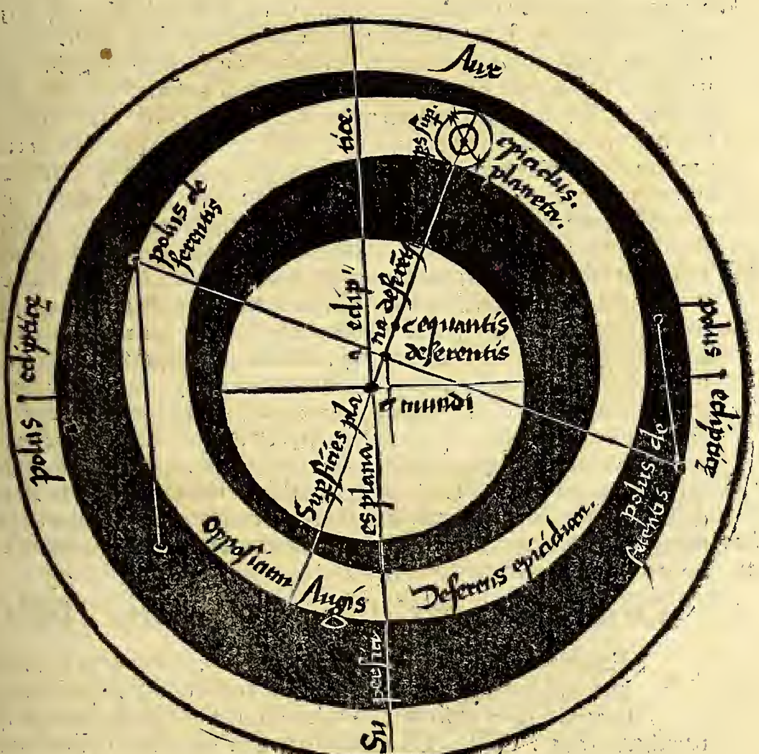
motus orbiũ deferentiu3 augẽ ſaturni

Nunc motus eorundẽ deſcribamus. Hoc cęlũ totũ in die naturali ab oriente p occidentẽ:rurſuſq ad orientẽ raptu primi mobilis fertur:ſ3 quo ad orbes particulares quos cõtinet nõ ęqualiter mouet. Orbes em̃ ſupior & inferior (q̊s augẽ ſaturni deferẽtes appellauim⁹) ſup axe

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

& polis eclipticę octauę ſphęrę ad motũ eiuſdẽ ꝓportionabiliter mo/uentur in ducentis ſcʒ annis uno gradu &.28.minutis fere. Ita ut ſemper pars ſtrictior ſuperioris ſit ſupra latiorẽ inferioris: ne corpoꝛ pe/netratio aut vacui admittatur poſitio. Orbis ꝟo medius (q deferẽs ſaturni eſt) ſuper axe proprio axem ʒodiaci ſiue eclipticę ſecante/ ſecundum ſucceſſionem ſignoꝛ mouetur duobus minutis fere quotidie. Et poli eius a polis ʒodiaci diſtant/ diſtantia tamẽ inęquali. axis enim huius orbis axem ʒodiaci non in medio ſeu centro ſecat: propter æccẽtricitatem. unde etiã ſuperficies deferentis a ſuperficie ecliptice inęq̃liter diuiditur: ita ut portio maior in q̃ ſemp eſt aux ꝟſus aqlonẽ: minor autẽ in qua ſemp eſt oppoſitũ augis verſus auſtrũ relinquatur. Simile fit in Ioue & Marte. Ex quo claret axem polos & centrũ huius or/bis circa axẽ polos & centrũ orbiũ augẽ deferentiũ ſiue eclipticę circũ

motus orbis deferẽ tis Saturnum.

ferentias paruoꝝ circuloꝝ ſupficiei ecliptice ęquediſtā tes deſcribere.& hoc ꝓpter motū orbiū deferētiū: quē virtute octauę ſphere habēt. ut hęc p̄effigiata admonet deſcriptio. Epiciclus vero duplici mouetur motu in longitudinē ſcꝫ & latitudinē. DIS. Qualiter in longitudinem? MAG. Sup centrū ſuum corpus Planetę ſibi infixum in parte ſuperiori ſcd̄m ſucceſſionē: in parte vero inferiore contra ſucceſſionē ſignoꝝ portans. Ob id planeta in parte ſuperiori directus: in parte vero inferiori retrogradus dicitur. In aſcenſu vero vel deſcenſu ſtationarius appellatur. nō quia ſtet: ſed nobis ſtare videtur: cū tunc nō antrorſum vel retrorſum: ſed vel deorſum aut ſurſum ꝓcedat: quēadmodum ſagittā ſurſum æmiſſam quaſi ſtantē in aere dicimus cū directe aſcendit aut deſcēdit. Et hoc in omnibus epiciclum habentibus cōſideratᷓ. In luna vero ꝓpter velocē motū nō aduertitur: ipſa tn̄ in ſuperiore parte epicicli tarda curſu: in inferiori vero velox curſu dicitur. Centrū vero epicicli nō ſup centro deferētis mouetur: ſed ſup quodā puncto in linea augis / tm̄ a centro deferētis diſtāte / quantū hoc centrū a centro mundi ęlongatᷓ. Et hic punctus centrum ęquantis eſt. Et circulus ſup eo ad quantitatē deferētis in eadē ſupficie deſcriptus ſiue imaginatus: ęquans noīatur: eo ꝙ motū centri epicicli regulare & equare habeat. Ipſum quoqꝫ in p̄cedenti reperies deſcriptione. DIS. Ne nominum me fallat obſcuritas: quid ſit

Aux — Aux & linea augis oſtende. MAGI. Aux ſiue apogium planetę:

Oppoſitū augis — punctus eſt deferentis / maxime a centro terræ diſtans: punctus vero maxime centro terræ propinquus oppoſitum Augis ſiue perigium.

Linea augis. — Linea vero p hos punctos & centrum terræ tranſiens linea augis a noſtris aſtrologis appellatur. Hoꝝ autē ſinguloꝝ deſcriptiones poſt cœloꝝ explanationē ſubiungemus. Nunc quod cœpimus ꝓſequamur. DIS. Qualiter mouetᷓ epiciclus in latitudinē? MA. Epiciclus in latitudinem mouetur reſpectu Augis verę: ſuper axe ſuo centrum eius & longitudines medias tranſeunte. Et hic axis dum cen

motus ſaturni. — trum extra nodos capitis & caudę: id eſt interſectionis ſuperficierum deferentis & eclipticæ fuerit: ſuperficiei eclipticæ ęque diſtabit. Satur

quantitas eiuſdem — nus (qui & phenon) in triginta annis totū percurrit zodiacum: & cōtinet terram. 91. vicibus.

De cœlo ſexto quod eſt Iouis. Ca. xxix. MAG.

Sextum quod ſequitur cœlum Iouis eſt: eo ꝙ pręter Iouis ſtellam nullam aliam in ſe habeat. Eſt autē cœlo Saturni contiguum: ita ſcilicet ut ſuperficies eius conuexa / concauam cœli Saturni contingat. DIS. Eſt ne etiam in plures orbes diſtinctum. MAG. Eſt & quemadmodum cœlum Saturni: quo ad figuratio/

nem & ecentricitatem. Totum autē quotidie motu primi mobilis ab oriente per occidentem rurſusq; in orientem rapitur. Orbes vero augē deferentes (ut orbes Saturni) in ducentis annis uno gradu &. 28. minutis fere ad motū octauę ſpherę mouētur: nec in figuratione aut motu epicicli in hoc & pcedenti cœli diuerſitas notatur. Deferens vero Iouis ſuper axe & polis pprijs (ſicut dictum eſt de Saturno) circumducitur. Eſt tñ motus huius motu Saturni velocior. Mouet nāq; Iupiter (qui & phęton) quotidie. 5. minutis fere. Et ſic zodiacū in annis ferme duodecim percurrit. Continet autē Iupiter terram. 95. vicibus.

[motus orbiū deferētiū augē Iouis. | motus Iouis. | quātitas eiuſdem]

De cœlo quinto quod eſt Martis. Ca. xxx. MAG.

c

Oelum quintum in deſcenſu: Martis eſt (nam in ipſo ſolus Mars rotatur) cœlo ſexto contiguum eſt: & ſub eo locatur quemadmodum ſextum ſub ſeptimo, in totidemq; orbes diuiditur & mouetur: & eiſdem motibus quibus cœlum Saturni aut Iouis. Similiter & orbes eius: deferente dempto, qui ſimiliter ſup axe proprio & polis proprijs (ut deferens Saturni aut Iouis) reuoluitur velocius tamen. Mouetur eñ quotidie. 30. minutis fere. totumq; zodiacum in duobus ferme annis percurrit. Mars (qui & ἄρης quem & Pyroin nominant) continet terram ſemel & dimidiam & octauam eius partem.

[motus deferentis Martem | quātitas eiuſdem]

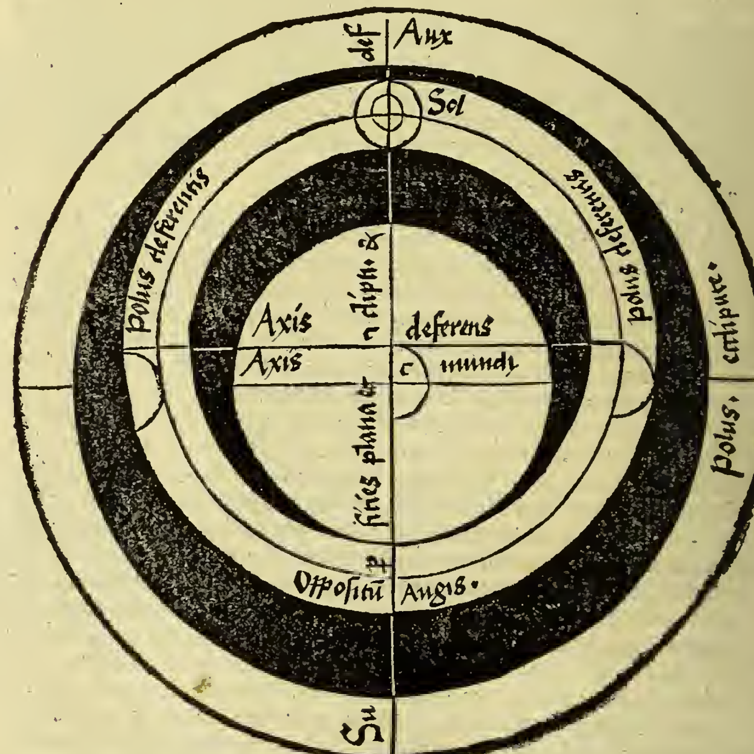
De cœlo quarto quod Solis eſt. Ca. xxxi. DIS.

c

Oelum quartū qualiter eſt diſpoſitum? MAG. Cœlū quartum q ſolis eſt (quoniā in eo Sol mouetur) in ſuperficie concaua cœli Martis continetur: & in tres orbes particulares diuiditur: duos ſcilicet augem deferentes: & ipſum deferentem ſolare corpus. Equantem aut epicidum non habet. DIS. Quomodo hoc cœlum mouetur? MAG. Queadmodū ſuperiores motu rapt⁹ ab oriente per occidentem redeundo in orientem in. 24. horis ad motum primi mobilis. Orbes vero augem deferentes eiſdem mouentur motibus quibus & orbes auges Saturni Iouis & Martis deferentes. Deferens autem Solis ſuper polis & axe proprijs ſecundum ſucceſſionem ſignorum ab occidente ſcilicet verſus orientem quotidie quinquagintanouem fere minutis & octo ſecundis circumfertur. Et ita ſol totum zodiacum in. 365. diebus. 6. horis ferme peragrat: nobiſq; annum complet. Sex autem horæ quater collectæ diem integrum conſtituunt: qui cum ſua nocte. 24. horis conſtat. quem neceſſe eſt interſcalari excurſo quadriennio: quod biſextum vocant, ne temporū ordo turbetur, ut ait diuus Auguſtinus de trinitate libro quarto ca. 4 verum de qtitate anni ſolaris præciſa nondum omnes concordant: ſed de hoc alias. huius autē motus axis per centrum deferentis tranſit & axi ecliptice quæ eſt axis augem deferentium ęque diſtat. hinc poli eius a polis ecliptice tantum diſtant quantū centrum deferētis degeſt

[motus deferentis Solem | Annus | Biſextus]

a centro mundi ſiue eclipticę. neceſſe eſt igitur ut poli axis & centrum deferentis circa axim polos & centrum eclipticæ circumferētias par uorum circulorum deſcribant: quorum ſemidiameter eſt ad ecentri/citatis quantitatem. huius theoricam mox ſubiungamus. Aux vero ſolis a ſuperficie eclipticæ nunq̃ declinat ſed ſemper directe in ea voluitur. In alijs autem omnibus aux nonnunq̃ a ſuperficie verſus au/ſtrum aut ſeptētrionem declinando mouetur. Ob quod cęteri plane/tę omnes quandoq; meridionales aut ſeptentrionales dicuntur. Con
quātitas ſolis. cinet autem ſol terram centies ſexies & ſexagies. huic ſimiliter & lunę tanq̃ ſyderibus notioribus diuerſitas gentium innumera vocabu/la ſociauit.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De cœlo tertio quod eſt Veneris. Ca. xxij.

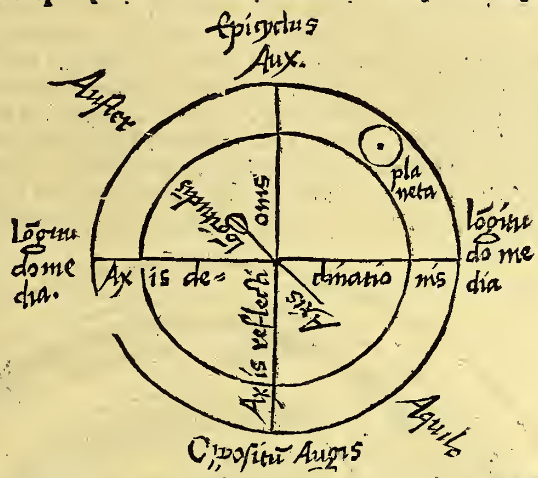
DIS.
Ertij cœli diſpoſitionē in mediũ feras. MAG. Tertium cœ
lum quod Veneris eſt: nam in ea ſola Venus rotatur: in ſuꝑ/
ficie concaua cœli Solaris continetur. Inſuper & in orbes par/
ticulares (quemadmodum Saturni Iouis aut Martis cœlum) partiť
Circumfertur autē hoc cœlum totũ (ut prędicti) in. 24. horis ſemel ab
oriente per occidentem in orientē redeundo per primi mobilis motũ
Sed orbes eius augem deferentes ſuꝑ axe & polis zodiaci ad motum
octauę ſpherę circũducuntur: uti in alijs ſupra viſum eſt. Orbis vero
epiciclum huius deferens duplici moueť motu. uno quidem ab occi
dente verſus orientē: qui eſt in longitudinē ſuꝑ centro ęquantis. Eo/
dem autē tempore unã complent reuolutionē centrum epicicli: Ve
neris & Solis deferens. Alio vero motu mouetur in latitudinē decli/
nando ſcilicet ab ecliptica. & medietas in qua epicidus eſt/ſempꝑ ver/
ſus Aquilonē: reliqua autē verſus auſtrum relinquitur. Aux tamē de
ferentis quandoqꝫ ad auſtrum: quãdoqꝫ ad aquilonē declinat. Hic
motus fit ſuꝑ polis proprijs qui ſunt in interſectionibus deferentis &
ęquantis. Hic motus deuiationis dici ſolet: & eſt minutoꝝ decem: in motus de
mercurio autē minutorum. 45. cum centrũ epicicli eſt in auge vel op uiationis
poſito deferentis. Nam in interſectionibus dictis eſt nulla: in locis au
tem intermedijs creſcit & decreſcit. Verũtamē nec hic motus: nec is quē
inclinationis vel declinationis dicunt ſenſibilem motui longitudinis
errorem faciunt. ut colligitur libro. 13. Almageſti. Quapropter po
los ſuper quibus primus deferentis motus fit a polis zodiaci recede/
re rurſuſqꝫ ad eoſdem accedere neceſſe eſt. Ob id nonnullis viſum eſt:
unum alium orbem prędictos omnes includentē: & mundo concen
tricum ponere: ad cuius trepidationis motum hę deuiationes deferē
tis fierent. DIS. Epicicli vero qualis eſt motus? MAG. Epici/ motus
clus veneris (ſicut & dictorum) in longitudinem mouetur ſcd̄m ſuc/ epicicli
ceſſionem ſignoꝝ & in decem & nouē menſibus ſolaribus fere ſemel
reuoluitur. In latitudinē vero mouetur motu duplici. uno quidē: ut
epicicli dictoꝝ: quo una epicicli medietas verſus auſtrnm: reliqua ve
ro verſus aquilonē a deferente declinet. Ideo hic motus inclinationis motus in
ſiue declinationis diciť: quia diameter augis verę & oppoſiti epicicli clinatiōis
a ſuperficie deferētis declinat: & eam ſecat. Hec declinatio maxima eſt
circa nodos: ubi deferens & ęquans ſe interſecant: & nulla in auge vel
oppoſito ęquantis. Vnde centro epicicli ab auge ęquantis recedente
uſqꝫ ad oppoſitum eius: aux epicicli verſus aquilonem declinare inci
pit: & oppoſitum augis epicicli verſus meridiē. Rurſum centro epicicli
ab oppoſito augis ęquantis recedente/aux epicicli verſus meridiem:
& oppoſitum eius verſus auſtrũ declinare incipit: donec centꝝ epicicli
ad augē ęquantis venerit. oppoſitũ fit in mercurio. Ex his patet cum

deuiatio deferentis eſt maxima/epicicli declinatio eſt nulla:& econtra
motus reflectiōis — rio.Reliquo vero motu(qui reflectionis dicitur) ſup axe per epicicli
augem:& oppoſitū tranſeunte reflectitur : ita ut pars epicicli dextra
verſus auſtrū /ſiniſtra autem verſus aquilone; a ſuperficie deferētis
moueatur.Dexteram dico quę poſt augem epicili eſt ſecundū ſigno
rum ſucceſſionē. Reflectio hæc nulla eſt centro epicicli exiſtente circa
dictos interſectionis nodos deferentis & ęquantis.ipſo vero receden/
te ab ea interſectione quę caput dicitur/ verſus augem pars ſiniſtra ſi
ue orientalis in Venere ad aquilonem:in Mercurio ad auſtrum refle
ctitur:recedēte autē centro epicicli a cauda verſus oppoſitū augis ęq̄n
tis/dicta medietas in venere ad auſtrū & in mercurio ad aquilone;
reflectitur. DIS. Ex dictis colligo quadruplicem epicicli motum.
primus: quo mouetur in longitudinem ab occidente verſus oriente;
portans in parte ſuperiore planetam directe ab occidente ad orientem
ſecundum ſignorum ſucceſſionem ſcilicet de Ariete in taurū:de tau/
ro in gemini & ſic de alijs.In inferiore autem parte retrograde ipſum
planetam ab oriente verſus occidentē contra ſucceſſionē ſignorum de
ferens. Secundus:quo ad deuiationē dæferentis in latitudinem nūc
ab ecliptica/ nūc ad eam declinat. Tertius:quo per ſe a ſupficie pla/
motꝰ epicicli quadruplex — na deferentis planetā verſus eclipticam/aut ad eandē inclinat.Quar
tus quo pars orientalis nunc ad auſtrum/ nūc ad aquilonē reflectitur
MAG.Hic epilogus te & diligenter auſcultaſſe/& nō parum in the
orematibus aſtronomiæ ꝓfeciſſe indicat. Lucide equidē epicicli mo
tum nō omnibus intelligibilē explanaſti. Axes dictorum motuū ęnu/
Axes motuum epicicli. — mera. DIS.Axis primi motus/ polos ſuos verſus auſtrū & aqui/
lonem ꝓtendit & axi eclipticæ quandoq; ęque diſtabit:tunc ſc; cum de
clinatio eſt nulla:cum vero declinat epiciclus ab ecliptica/hic axis in
una parte ab axi eclipticę ęleuatur & in altera ad eam deſcēdit.Motus
deuiationis ꝓprium axem non habet : quia fit ad deuiationē deferen
tis.Axis autē inclinationis ſiue declinatiōis axim motus longitudinis
orthogonaliter ſecat:& longitudines medias epicicli tranſit.Ideo po
li eius orientē & occidentem verſus ꝓtenduntur.& ſemp dum centrum
epicicli extra interſectiōes ęquantis & deferētis fuerit hic axis ſupficiei
eclipticę ęque diſtabit.Axis vero reflectiōis orthogonaliter ꝑ interſecti
onē duorum dictorum axium tranſit.& polos ſuos verſus augē & op/
poſitū augis epicicli ꝓtendit.Patet itaq; quomodo hi tres axes in cētro
ſe interſecant:quēadmodū tres lineę per longum latum & profundū
corporis tranſeuntes : per quas differentias poſitionis deſignamus.
Apparet etiam axem reflectionis ſup axi declinatiōis inclinari: & axē
declinatiōis ſup axi reflectiōis reflecti. Inſup & hos ambos ſi in epici
clo fixe eſſent:ſup axe lōgitudinis circulariter rotari. Verūtn̄ quadripti
tus hic epicicli motus/tantum in venere & mercurio reperitur:nam in
Saturno Ioue & Marte epiciclus duas tm̄modo habet : latitudinem

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

unã / q̃ ꝑ ęcentricũ ab ecliptica diſtat: alterã qua ſuperficies plana epicicli a ſuperficie plana deferentis quãdoq; declinat. In luna autẽ dumtaxat latitudo prima q̃ eſt per deferentem inuenit̃, nã ſuperficies plana Epicicli ipſi⁹ a deferẽte nuſq̃ declinat. & ad ſaluandos h⁹ modi motus / qdaʒ puos circulos epiciclũ induden tes imaginãt̃ ad q̃rũ mot⁹ hę varietates cõtingũt.

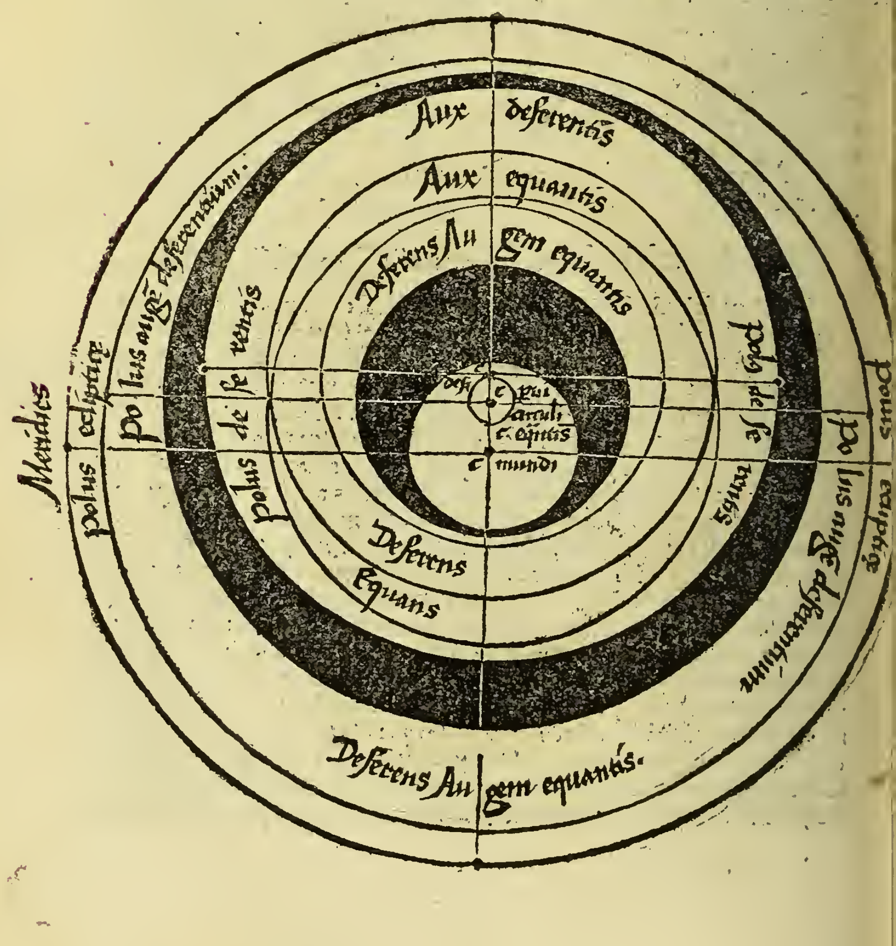
us Venus (quę & is. (φωσφορος) omnia zodiaci ſigna fere ad motum ſolis ꝑ currit. Et eſt una de 37. partib⁹ terrę.

De cœlo ſecũdo q̊d eſt Mercurij. Ca. xxxiij. MAG.

q Vod ſubeſt cœlũ ſecundũ Mercurij eſt: in ſuperficie concaua cœli tertij cõtinetur / & in orbes quinq; & epiciclũ partitur: habet enim duos orbes inæqualis ſpiſſitudinis: quoꝝ ſupficies conuexa ſupremi: & cõcaua infimi mundo cõcentricę ſunt: ſuperficies vero concaua ſupremi / & cõuexa infimi mundo ſunt ecẽtricę: ſibi ipſis tamẽ concentricę & harum centrũ (quod etiam centrũ parui circuli nominamus) a centro ęquantis tantũ / quantũ centrum ęquãtis a centro mundi diſtat. Et vocantur hi duo orbes augem ęquantis deferentes. Mouentur aũt ſuper polis ʒodiaci ad motum octauę ſpherę. Inter hos extremos ſunt alij duo orbes ſimiliter inęqualis ſpiſſitudinis: quorum ſupficies conuexa ſuperioris & concaua inferioris idem centrum cum centro proprio prędictoꝝ orbiũ habent: id eſt centrũ parui circuli. Sed ſuperficies concaua ſuperioris & conuexa inferioris idem centrum habent cum orbe quinto inter ipſos incluſo: qui deferens mercurij dicitur. hi duo orbes (quos ad differentiã dictorum nigros fieri volumus) vocantur augẽ ecentrici deferẽtes. & mouentur ſuper centro parui circuli contra ſucceſſionem ſignorũ ſuper axe: quãdoq; axe ʒodiaci ęquediſtanti & centrũ parui circuli tranſeũte eadẽ velocitate qua linea medij motus ſolis ſcd̃m ſucceſſionẽ ſignoꝝ voluit̃. hoꝝ orbiũ motu fit ut centrũ ecentrici ſiue deferentis epiciclum circũ

ferentiã q̃ndã parui circuli deſcribat:& hęc circũferẽtia ꝑ centrꝝ æq̃ntis ibit:& centrũ ꝓpriũ extremorꝝ orbiũ includit.quo & ꝓ ſuo utit̃.Orbis aũt epiciclũ deferẽs mouet̃ ſuꝑ centrꝝ æquãtis in lõgitudinẽ ſ;m ſuccesſionẽ ſignorꝝ eadẽ velocitate cũ linea medij motus ſolis, ut de venere dictũ eſt. In latitudinẽ ỽo mouet̃ quẽadmodũ veneris deferens:hoc dẽpto ꝙ medietas eius in qua epiciclus eſt ſẽper verſus auſtrũ ab ecliptica declinat: cuius oppoſitũ in venere reperit̃. DIS. Epiciclus eius quõ mouetur? MAG. ut epiciclus veneris. In.4.tribus mẽſib⁹ ſolaribus fere unã reuolutionẽ in longitudinẽ ſuꝑ centro ſuo ꝑficit. Quędã alia latẽt in motibus mercurij:q̃ hic relatũ iri locus nõ eſt. Planeta ỽo mercurius oĩa ſigna ʒodiaci fere ad motũ ſolis ꝑagrat mo
Eſt autẽ mercurius (q & Stilbon) una ꝑs de.32. mille ꝑtibus terræ. me

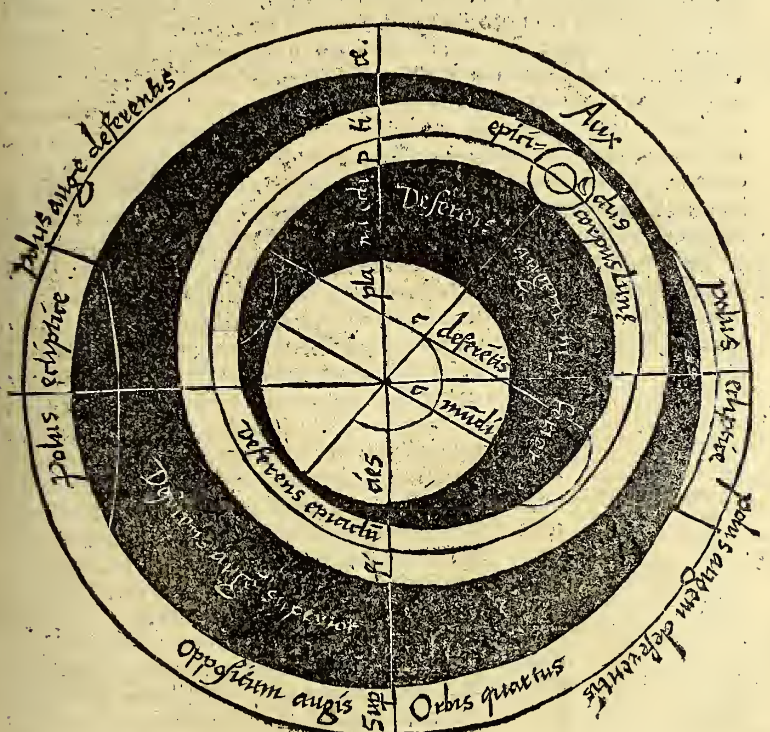

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De cœlo primo quod eſt Lunæ. Capitulũ triceſimumquartum.

DIS. Eſtat ut cœli primi queadmodum ceterorum configuratione & motum oſtendas. MAG. Cœlum primum ꝙ lunę eſt (eo quod preter lunam in ipſo nulla ſtella ſit) totũ in ſuperficie cœli ſecundi concaua continetur, & in orbes quattuor & epicicłum diuiditur. habet nanqꝫ in primis tres orbes ſicut ſol in figuratione diſpoſitos. ultra hos habet unum orbem mundo concentricum / prædictos tres ambientem qui deferens caput draconis dicitur. inſuper & epiciclũ habet ꝓfunditati medij primorũ trium orbiũ imerſum: in q corpus lunę figitur & mouetur. ut hęc ſubiecta manifeſtat deſcriptio.

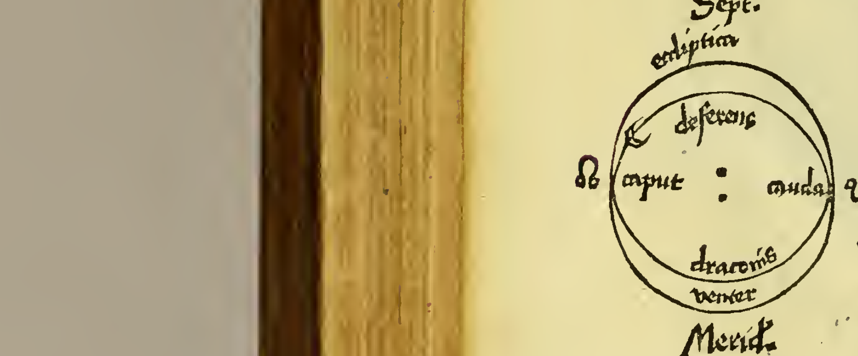
DIS. ꝑſpicua atqꝫ clara eſt hᶜ orbiũ lunę diſtĩctio. nũc mot⁹ iporꝫ pandas. MAG. Orbes duo augẽ ecentrici deferentes mouentur ſuꝑ centro mundi & axe ꝓprio / axẽ zodiaci in centro mundi interſecante, motus orbium Lunæ

cuius poli a polis zodiaci quinq; gradibus inuariabiliter declinãt. Eſt autẽ his motus cõtra ſucceſſionẽ ſignorꝫ/ ultra motũ diurnum in die naturali gradibus.xi.& minutis.xij.fere. Orbis vero epiciclum defe/ rens mouetur ſcdm ſucceſſionẽ ſignorꝫ ſingulariter ſuper cẽtro mũ/ di:ita ut tali motu centrum epicycli gradibus.xiij.&.xi.minutis fere quotidie moueatur. Axis autẽ huius motus ꝑ ſuum ꝓprium centrũ ſcilicet defferẽtis tranſiens/ axi augẽ deferentiũ ęquediſtanter moueť. ſic centrum & poli eius circa centrũ & polos augẽ deferentiũ circũfe/ rentias deſcribũt cõtra ſucceſſionẽ ſignorꝫ.& poli eius a polis augẽ de ferentiũ diſtabunt ſcdm ecentricitatis q̃titatem. Aux vero huius or/ bis nõ ſemꝑ eſt ſub ecliptica:ſed aut verſus auſtrũ aut aquilonẽ decli nat:queadmodũ in alijs dictũ eſt. Nec ſupficies deferẽtis ab ecliptica ſuꝑ diametro mundi ſemꝑ ęqualiter ſecať. Orbis vero quart⁹ hos tres ambiens moueť ſuꝑ axe zodiaci circa centrũ mũdi cõtra ſucceſſionẽ ſignorꝫ omni die naturali tribus minutis fere:ſecum tali motu totum cœlum lunę ex dictis tribus orbibus cõſtitutũ quos ambit:circũdu cens. Illo motu fit ut poli augẽ deferentiũ circa polos eclipticę circũ

motus e/ ferentias deſcribant. Epiciclus vero lunæ mouetur circa centrũ ſuũ cor
picicli lu/ pus lunare ſibi infixum in ſupiore parte contra ſucceſſiõnẽ: in inferiori
næ vero ſcdm ſucceſſionẽ ſignorꝫ deferẽs, nõnulli vero ſapientũ ultra hoc corpus lunare circa centrũ ꝓpriũ moueri dixerunt. Et ex eo motu ma culam in luna apparentẽ nunc ſurſum nunc deorſum apparere arbi/ trantur. DIS. Lucide q̊d volebã diſſertaſti.oĩa equidẽ in p̄miſſa or bium deſcriptione oculis ſubijciunť. Reſtat tñ ut qd ꝑ caput caudã ue draconis accipiendum ſit edicas. MAG. Deferẽs epiciclũ lunę/ab

Caput & ecliptica declinans ipſam eclipticam in duas interſecat partes. Duæ
cauda dra itaq; fiunt interſectiones:quarum una caput:altera vero cauda draco
conis nis appellatur;eo quod iſta c interſectione quaſi draconis figura ele/ uatis ſc; cauda & capite venetre depręſſo videatur, ut hęc oſtẽdit con

figuratio. DIS. Plane ſed cum ſimiles ſunt interſe/ ctiones utręq; q̃ caput potius quã cauda appellãda ſit pſpicuũ nõ eſt. MAG. Interſectionũ iſta in qua cum centrꝫ epicicli fuerit verſus aquilonẽ ire incipit caput:oppoſita vero cauda appellãda eſt. Mouentur autẽ virtute orbis exterioris in cœlo lunæ ultra mo/ tum diurnum verſus occidentẽ tribus minutis fere ut dictum eſt.& ita totum zodiacum in.21.annis fe/ re perambulant. Luna vero zodiacum in.28.diebus mo
pene totum percurrit. Et continet luna unã de tribus nę &
partibus terræ. Quidam tñ planetas nõ aduerſum titas
mundum moueri:ſed celeritate mundi quam ſequi dem
non poterunt pręteriri inaniter contendunt. Dictos or bes omnes motibus ſuis ſymphonias cauſare dulciſ

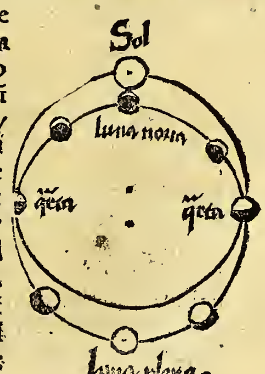
DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

ſimus. Ambroſius in hexameron. li. ij. ca. ij. & Ariſtoteles in li. de cę-lo & mundo negant: quia nō audimus. Aliorꝝ autē plurimi nō mo-do concentum orbiū aſtruunt: ſed ex ꝓportionibus ipſorꝝ omnē mu-ſicę vim venantur. Vnde inter firmamentū & ſaturnum tria ſemito-nia: inter ſaturnum & iouem ſemitoniū: inter iouem & martē ſemito-nium: inter martem & ſolem tonum: inter ſolem & venerem tria ſemi-tonia: inter venerem & mercurium ſemitoniū: inter mercurium & lu-nam ſemitoniū & a luna ad orbem terrę tonū conſtituūt. ſic a terra ad firmamentū ſeptē tonos colligunt: qui eſt uniuerſitatis numerus. Sic & hominē qui eſt microcoſmus quattuor elementa cum tribus ani-mę viribus perficiunt. Et ꝓ cōfirmatione ſuę poſitionis quantū ad cō-centum dominū in teſtē adducunt dicentē ad Iob. Concentū cœli dor-mire quis faciet? Quod autē a nobis nō auditur eo eſſe aiunt: quia extra aerem noſtrum fiat: ſed fortaſſe ſonus pręter aerem nō fit: aerē autem elementarem aut alium inter orbes cœleſtes eſſe phiſica ratio non admittit: niſi de eo dicatur ſicut de aquis ſupercœleſtibus, ut ſu-pra viſum eſt.

opinio de concentu mundi

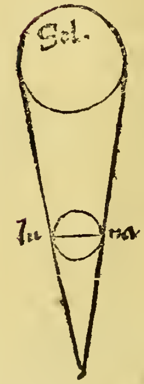
De macula lunæ & eius illuminatiõe. Ca. xxxv.

DIS. l Vnari corpori ineſſe maculā paulo ante cōmemorabas: hāc unde contraxerit: aut quare nunc lumine augeatur: nunc defi-ciat ędicito. MAG. Quod in ſuperioribus de ſtellarꝝ natu-ra diſſeruimus non modo de ſtellis fixis: verūetiā de omnibus pla-netis (ſole dempto: qui per ſe eſt lucidus) intelligendum eſt. Corpus itaq; lunare cum inęqualis ſit denſitatis & raritatis, ſolares radij in ipſo inęqualiter incorporantur. Ea propter partes denſiores: lucidiores: ra-riores vero obſcuriores fieri neceſſe eſt. DIS. Obſcuriores itaq; par-tes per maculam lunę intelligis? MAG. Scite. Quod autē de au-gmento & defectu luminis lunę quęrebas: ex acceſſu & receſſu a ſole accidit. unde cū eodē gradu ſoli cōiuncta fuerit, medietas eius ſuperior verſus ſolem reſpiciēs illuminatur: nobis vero minime apparet. cū autē a ſole recedere incipit: ſemp magis ac magis in partibus a nobis viſibilibus illuminatur: donec ad gradū ſolis oppoſitū perueniat: tunc enim plena lumine & tota a nobis illuminata videtur (nisi eclipſetur) a quo rurſus recedens in lumine quo ad aſpectum noſtrum minuitur donec eidem rurſus coniungatur. ſcđm hoc diuerſa ſortitur nomina. Dicitur em̄ Conoides: id eſt cornicularis. Dicotomos: id eſt dimidia. Amphikyrtos id eſt gibberoſa. verūtamē cū corpus ſolis multo maius ſit corpore lunę, ſol lunam plus q̄ ꝓ medietate illuminat. ut patet

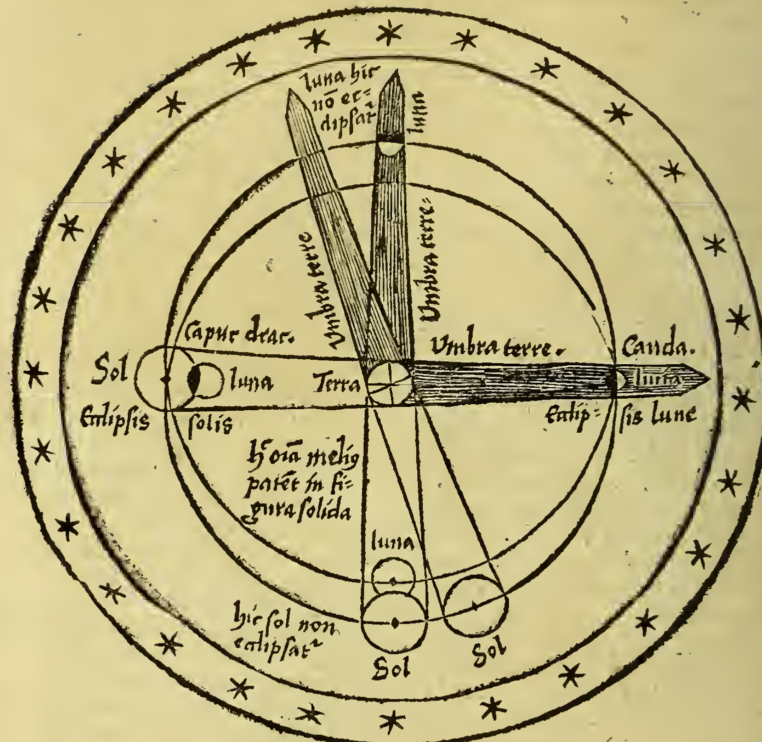
ex.22.primę perſpectiue. Luminoſum aũt ęquale umbroſo: pręciſe medietatem umbroſi illuminat: ſicut luminoſum minus umbroſi partẽ minorẽ irradiat. Rurſum fit ut luna quanto ſoli ꝓpinquior: tanto magis illuminatur. Vmbra quę cauſatur luminoſo maiore opacum minus illuſtrante dicitur Conoides. quę autẽ ab opaco maiore luminoſo/ miaore ipſum irradiente dicitur Calathoides. Equale autẽ luminoſum ſuper ęquum opacum cum inciderit fit umbra chilyndroides. DIS. Huius etiã ſi in prompto eſt cauſam addas: quare luna a ſolis coniunctione recedens quãdoq; citius nonnunq̃ vero tardius nobis appareat. MAG. Huius aſtrorum periti triplicem volunt eſſe cauſam. Primã dicũt eſſe obliquitatẽ zodiaci & horizontis. Nam ſi ſit coniunctio ſub ecliptica in medietate/ quæ eſt a fine ſagittarij ad finẽ geminorũ tunc cum ſol occidendo in horizonte fuerit: plures gradus erũt in circulo reuolutionis lunę a luna ad horizontem q̃ de zodiaco a luna ad ſolem. Ideo in climatibus ſeptentrionalibus citius videri poterit q̃ ſi in alia medietate eſſet. Secunda cauſa eſt latitudo lunæ ab ecliptica. ſi eñ poſt coniunctionẽ in latitudinẽ ſeptentrionalem mouebitur: iterũ citius a nobis videri poterit q̃ ſi in latitudinem meridionalem moueret̃. Tertia eſt velocitas motus lunę cum ſcilicet in ſuperiore epicicli parte fuerit. Cum igitur omnes dictę cauſę concurrerint luna vetus & noua in eodem die apparebit. Si vero duę tantum inueuiantur: in ſecunda die poſt coniunctionem videbitur. Si una tantum in tertia die apparebit & ſi omnium oppoſitum eueniat: in quarta die videbitur. DIS. Obſecro ne graueris lunæ eclipſationem/ cuius pauloante meminеras paucis dilucidare.

De Eclipſibus luminaribus. Capitulum.xxxvi. MAG.

Eclipſis (uti in propoſito ſermo de ea eſt) priuationem luminis aſtri ſignificat: quæ in diuerſis diuerſe contingit. Vnde eclipſis in ſtellis fixis (ut ſupra diximus) propter præſentiam maioris luminis ſcilicet ſolaris accidit. Nonnunq̃ vero propter diametralem corporis ſolaris aut lunaris interpoſitionem inter viſum noſtrum & aſtrum fixum ſiue etiam erraticum euenit: præter hoc q̃ terra nobis ſemper cœli medietatem occultat. In luna vero (de quo ad præſens) eclipſis propter diametralem terræ interpoſitionem inter ſolem & lunam contingit. tunc enim umbra terræ pyramidalis/ lunæ ſpheram tranſiens uſq; ad cœlum mercurij (ut aiunt) pertingit: & corpus lunare in ſe totum aut particulariter claudens lunã ne ſolis pri/ Ecli Eclip Lun

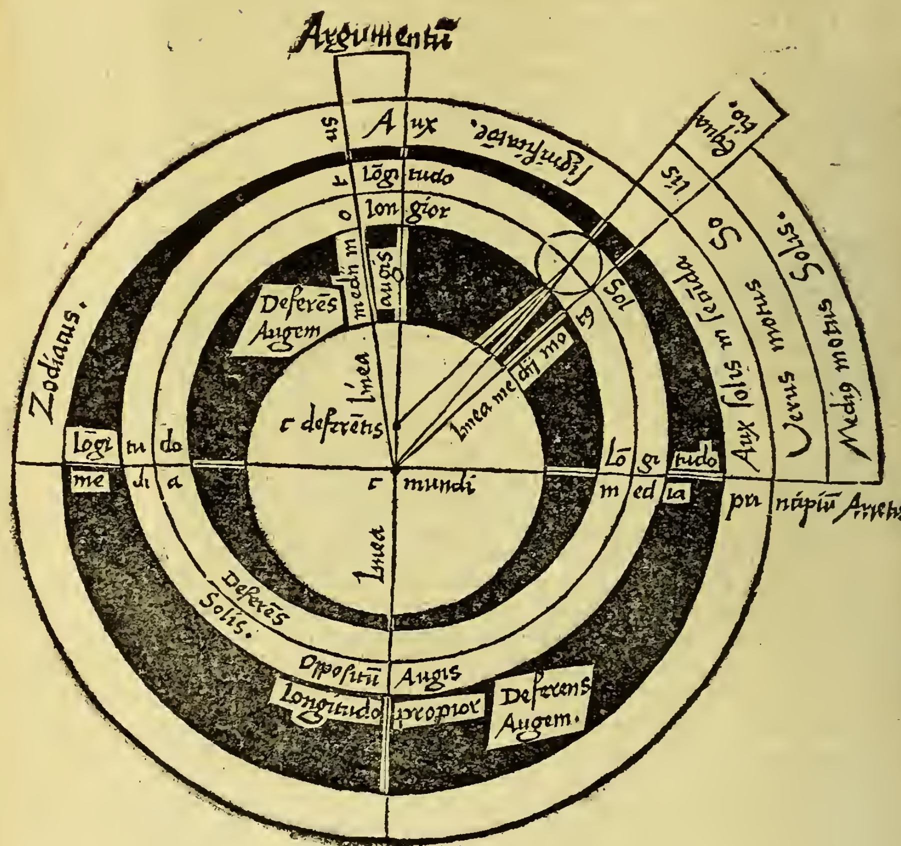
uat & obfuſcat. Accidit autem hoc cum luna in oppoſito ſolis eſt: &
nec tunc ſemper: quoniam ſole ſemper ſub ecliptica ambulante lu/
na nonnunq̃ verſus aquilonem aut auſtrum declinat. & deferens
lunæ deferentem ſolis in duabus partibus oppoſitis (ut ſupra viſum
eſt) interſecat. ob id niſi ambo hæc lunaria in his interſectionibus aut
prope fuerint terra nõ diametraliter interponitur: & ſic umbra ei⁹ cor
pus lunare non includit: nec lumen ſolis verſus ipſum proijci prohi
bet. DIS. Quid cauſę eſt cum omni noctę terra diametraliter in
ter ſolem & quaſdam ex ſtellis fixis interponatur: ob id tamẽ huiuſce
modi ſtellæ minime eclipſantur? MAG. Cauſa ex dictis patet: quia
umbra terræ ad ſtellas fixas non pertingit: & ut multis placet ſpherã
mercurij non tranſit: illud autem propter ſolis magnitudinem orbi/
um ſpiſſitudinẽ eorundemq; longã a terra diſtantiã & terrę paruitatẽ
cõtingit. DIS. Hanc orbium a ſe inuicem & a terra diſtantiam ſilen
tio haud tranſeas. MAG. Diſtantia a ſupreficie terrę ad ſuperficiem — Orbium
concauam orbis lunæ (ut quidam ſcripſerunt) eſt miliarium. 107412. — a terra di/
Diſtantia vero a terra ad ſuperficiem conuexam orbis lunæ & conca/ — ſtantia.
unm mercurij eſt miliariorum. 208542. Ad conuexã mercurij & concauã
veneris. 542750. Ad conuexam veneris & concauam ſolis. 3640000
Ad conuexam ſolis & concauam martis. 3965000. Ad conuexam
martis & concauam iouis. 28847000. Ad conuexam iouis & conca
uam ſaturni. 46816250. Ad conuexam ſaturni & concauam firma/
menti. 65357500. Et eſt quantitas dimidij diametri circuli ſingulorum.
Diameter tota eſt. 130715000. Circumferentia eſt. 410818571. Con
tinet autem miliare cubitos. 3000. Ex his orbium ſpiſſitudo facile col — Miliare
ligitur: & quod de q̃titate ſtellarum in ſuperioribus dictum eſt credi
bilius redditur. Continet enim ſol terram centies ſexagies ſexies & tres
eius octauas. Terra autem continet lunam trigeſies nonies & inſuper
fere quartam eius. Sol autem maior eſt luna ſexies millies / ſexcenties
quadragies quater. & inſuper eius continet medietatem: uti videre eſt
in quinto Almageſti Ptolomei. Diſtantia autem planetarum a terra
non ſemper eſt eadem: propter ecentricitatem deferentis & epiciclo/
rum q̃titates. Propior eſt igitur planeta terrę in inferiori parte epici/
cli circa oppoſitum agis: & remotior in ſuperiore parte epicicli & augẽ
deferentis. Sed hæc ad præſens ſufficiant: nec ego iam dicta verifica/
ui: ſed ab alijs poſita recitaui cæteris de eadem re opinionibus præ/
termiſſis. DISCIPVLVS. Hæc ſimul & iocunda ſunt & mi/
randa: ex quibus creatoris mira & inexhauſta relucet & ſapientia
& potentia. Sed ne his diutius immorati negligamus alia ad reli/
qua tuum vertas ſermonem & eclipſis ſolaris poſſibilitatem oſten/ — Eclipſis
das? MAGISTER. Solaris eclipſis cauſatur propter diame/ — ſolis
tralem Lunæ inter Solem / & viſum noſtrum interpoſitionem.

Quod non niſi in nouilunio poteſt contingere: nec tamen in omni
Sed cum in vel circa caudā aut caput fuerint coniuncta: & cum pręci
ſe in cauda vel capite coniungunt. poteſt contingere eclipſis ſolis uni
uerſalis: ſed non in omni terra: propter aſpectus diuerſitatem. Vnde
Auguſtinus libro tertio ca. v. de ciuitate dei. de eclipſi ſolis facta dum Aug
dominus crucifixus eſt ait. Quam ſolis obſcuritatem non ex cano/
nico ſyderum curſu accidiſſe: ſatis oſtendit: ꝙ tunc erat paſcha iudeo
rum. nam plena luna paſchę ſolennitas agitur. Regularis autem ſo
lis defectio/non niſi in lunæ fine contingit. Aliud vero quod eandē
eclipſim contra naturam accidiſſe arguit; eſt quia fuit uniuerſalis
in tota terra.

De ſignificatione terminorum̃ tabularum Aſtronomicarum. Capitulum.xxxvij. MAG.

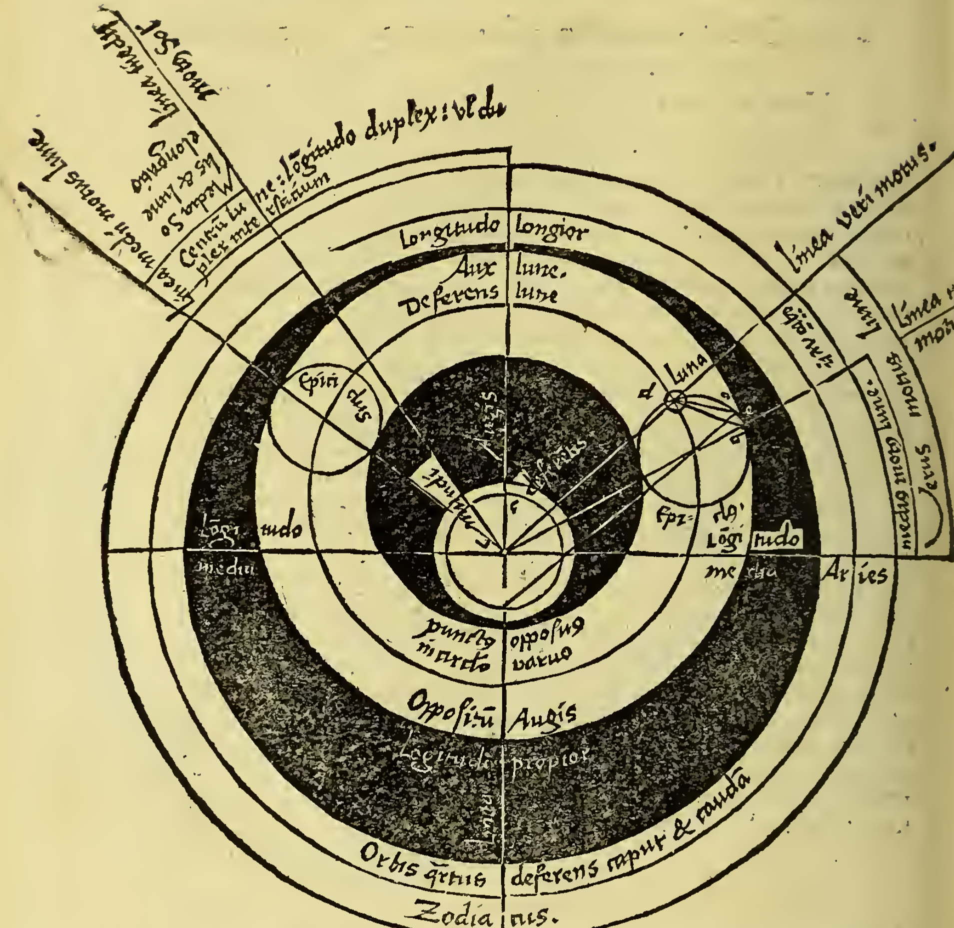
ſ Peculationibus Aſtronomię quorundam terminorum in tabulis motuum occurentium rationes annectere operepreciũ eſt ne in his demum te erroris caligo inuoluat. Sunt autem hi termini (ut rem breuius ędicam) aux. oppoſitum agis. æquatio. & ſic de aliJs. Hi autem aliter in ſole: aliter in luna: & aliter in reliquis accipiuntur planetis. DIS. In primis igitur ipſos ut in ſole accipiunt̃ edicas. MAG. Aux in ſole dupliciter accipi ſolet. In prima ſcilicet ſignificatione & ſecunda. Aux ſolis in prima ſignificatione eſt punct⁹ circumferentię ecentrici: maxime a centro mundi remotus: qui etiã longitudo longior dicitur. Punctus vero oppoſitus: oppoſitum augis ſiue longitudo propior nominatur. Linea autem per hęc duo pũcta & centrum mundi & centrum deferentis extẽſa: linea augis vocatur. Ex his longitudinem mediam facile intelliges. Eſt enim punctus inter augem & oppoſitum augis in deferente determinatus: per lineam a cẽtro mundi exientem quę cum augis linea rectos angulos facit. Sed aux ſolis in ſecunda ſignificatione eſt arcus zodiaci ab ariete ſecundum ſucceſſionem ſignorum uſq; ad lineam augis cõputatus. Linea autem mediJ motus eſt linea a centro mundi ad zodiacum extenſa: linę a cẽtro ecentrici ad centrum ſolare pertracte ęque diſtans Medius autem motus ſolis eſt arcus zodiaci ab ariete ſecundum ſucceſſionem ſignorum uſq; ad hanc lineam computatus. Sed linea veri motus ſolis eſt linea a centro mundi per centrum corporis ſolaris ad zodiacum extenſa. & verus ſolis mot⁹: eſt arcus zodiaci ab ariete &c. uſq; ad hanc lineam ſupputatus. Arcus vero zodiaci inter has duas lineas veri ſcilicet & mediJ motus ſolis æquatio dicitur. Arcus autem inter lineam augis & lineam mediJ motus ſolis argumentum nominat̃. & hęc ſingula in ſubiecta oculis videri poteris deſcriptiõe. Trãſeamus ad terminos lunares. DIS. Tranſi.

Argumentū
Aux
Zodiacus.
Deferēs Augem
medij motus augis
Linea
c deferēns
c mundi
Linea
Sol
Deferēs Solis.
Oppoſitū Augis
Longitudo propior
Deferens Augem.
Aux ſolis in ſecūda
Verus motus Solis.
Medius motus Solis.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De terminis tabularibus lunæ. Capitulum triceſimumoctauum.

MAG.
Vx in luna tam in prima q̄ꝫ ſecunda ſignificatione: ſimiliter li
nea augis & longitudines medię accipiūtur quēadmodum in
ſole. Epiciclus tamē lunæ ſpeciales habet auges. DIS. Quę
ſunt iſtę? MAG. Aux media epicicli eſt punctus circumferētię epi
cicli quem oſtendit linea puncto diametraliter oppoſito centro ęcen/
trici in circulo paruo per centrum epicicli ducta. Sed aux epicicli vera
eſt punctus eiuſdem circumferentię: quem linea a centro mundi per
centrum epicicli ducta indicat. Linea autem medij motus lunæ eſt li/
nea a centro mundi p̱ centꝵ epicicli ad zodiacū ꝓtracta. Sed linea veri
motus lunę/eſt q̄ a cētro mūdi p̱ centrū corp̱is lunę ad zodiacū extē
dit. Medius & verus motꝰ eius ſumunt̃ ſicut in ſole. Arcus autē inter li
neas medij & veri motus interiacens ęquatio argumēti lunæ eſt. Ar
gumentum vero lunæ duplex eſt; medium ſcilicet & verum. Argu/
mentum lunæ medium eſt arcus epicicli ab auge epicicli media ſcd̄m
motum centri corporis lunaris uſqꝫ ad idem centrum lunare. Sed argu
mentum lunę verum ab auge epicicli vera uſqꝫ ad centrū lunaris cor
poris calculatur. Centrum autem lunæ eſt diſtantia linęę medij motus
lunę ab auge ecentrici ſcd̄m ſucceſſionem computata. Et hęc diſtantia
longitudo duplex: ſiue duplex interſticium qn̄qꝫ appellat̃. Arcus au/
tem epicicli inter argumentum medium & verum interiacens ęquatio
centri dicit̃. Diſtantia vero linęę medij motus lunę a linea medij motꝰ
ſolis ſcd̄m ſucceſſionem ſignorum media vocatur eoꝵ ęlongatio. Pręe
dicta omnia hæc ſubiecta oſtēdit configuratio. Medius autem motus
capitis draconis eſt arcus zodiaci ab initio arietis contra ſucceſſionem
ſignorum ad lineam ęgredientem de centro mundi per caput. Arcus
autem ab ariete ad hanc lineam ſcd̄m ſucceſſionem eſt motus verus. ſi
militer dicendū eſt de cauda: videamus reliqua. DIS. Dum in mo
tu eſt calamus/auſcultare magis quam inquirere licet.

Aux media epicicli eſt punctꝰ.a.
Aux vera epicicli eſt punctꝰ.b.
Argumentū mediū lunę/eſt arcus.a d.in epiciclo.

Argumentū verū lunæ/ eſt arcus . b d .in epiciclo.
Aequatio centri/eſt arcus e.inter.a.&.b.

Succeſſio ſignorum/eſt ab ariete verſus augē lu/ nę iterum rediens in arietem.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De terminis tabularibus in reliquis planetis Capitulum triceſimumnonum. MAG.

Vx ecentrici:oppoſitum augis:linea augis:& lõgitudines me
a diȩ in reliquis planetis eodem modo ſumuntur.Epicidus ve/
ro augem habet ſpecialem. DIS.Quæ eſt iſta? MAG.
Aux epicicli media/eſt punctus epicicli per lineam a centro ȩquan/
tis per centrum epicicli ducta deſignatus.Sed aux epicicli vera/ eſt pũ
ctus epicicli qui per lineam a centro mundi per centrum epicicli du/
ctam oſtendiť.Linea autem medij motus epicicli: eſt linea quæ a cẽ
tro mundi ad ʒodiacum protrahiť: lineȩ a centro æquantis per cen/
trũ ȩpicicli ductȩ æque diſtãs.Sed linea veri motus epicicli:eſt linea
quȩ a centro mundi per centrũ epicicli ad ʒodiacum duciť.Linea au
tem veri loci ſiue veri motus planetȩ: eſt q̃ a centro mundi ꝑ centruʒ
corporis planetȩ duciť.Medius itaqꝫ & verus motus in his ab arie/
te uſqꝫ ad dictas lineas eodẽ modo computanť ſicut in ſole.Sed cen
trũ mediũ planetȩ eſt arcus ʒodiaci a linea augis ad lineã medij mo/
tus cõputatus.Centrũ autẽ verũ a linea augis ad lineã veri motus at
tendiť.Arcus ṽo inter lineã medij & veri motus epicicli interiacens:ȩq̃
tio centri diciť.ſic ſimiliť ȩquatio in epiciclo eſt arcus epicicli augem
mediã & verã eiuſdẽ interiacens.Argumentũ aũt planetȩ mediuʒ:eſt
arcus epicicli ab auge eius media ſecundũ motũ eius ad centrum cor
poris planetȩ numeratus.Sed argumentũ verũ/ab auge vera ad pla
netã computať.Arcus ṽo inter lineas veri loci planetȩ:& veri loci epi
cicli interiacens/ȩquatio argumẽti dicitur. Exceſſus quo linea a cen/
tro mundi in augẽ longior eſt/lineȩ a centro mundi in oppoſitũ augis
diuiſus in.60.ꝑtes minuta ꝓportionalia dat ꝓpiora.ſic exceſſus dictæ
lineȩ a centro mundi in augẽ ſuꝑ lineã a centro mundi in longitudi/
nẽ mediã/dat minuta ꝓportionalia longiora. Hoꝝ exempla omniuʒ
in ſubiecta deſcriptione apparebunt. DIS.Sane conſpicio.ſed un/
de moti fuere ſapiẽtes tantã orbium ponere diuerſitatẽ? MAG.Ex
eo:nam viderunt planetas diuerſis rotari motibus. Cũ autem unius
corporis ſimplicis ſit tantũ unus motus/illã diuerſitatẽ non niſi per di
uerſos orbes poſſibilẽ eſſe argumẽtati ſunt. Et ruſus:quia ſigna ſunt
eiuſdẽ longitudinis:& planeta uno tꝑe non mouetur velocius q̃ꝫ alio
(quia motus cȩli & oĩm partiũ eius regularis eſt) citius tamẽ ꝑtran
ſit quãdoqꝫ unũ ſignum q̃ꝫ aliud.hoc autẽ ſaluari non potuit ſine or/
biũ ecentricitate. Cum enim planeta in auge vel circa augẽ fuerit:ſub
uno ſigno neceſſario longiorẽ arcũ q̃ꝫ in oppoſito augis ꝑtranſibit.un
de & ſol nõ æquis temporibus equales ʒodiaci quartas ꝑagrat. q̊d pa
tet:dies quibus ꝑcurrit quartas/vernalẽ/eſtiualẽ/ autumnalẽ & hye/
malem numerando.minus quippe tẽporis abſumit dum eſt in ſignis
auſtralibus & circa oppoſitũ augis q̃ꝫ in alijs:ꝓpter deferẽtis ecentri

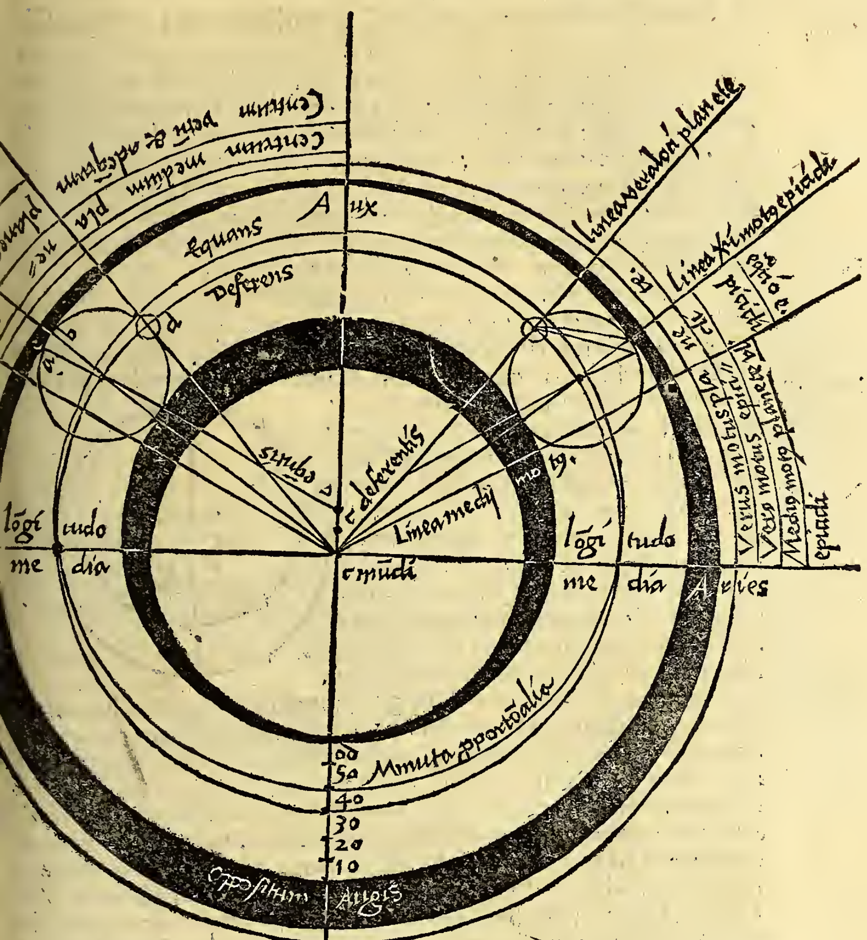
citatem. Et amplius, videntur nõnunq̃ planetę ſtare: aliquando verſus orientẽ: & quãdoq; verſus occidentẽ moueri. Quod ſine epiciclo haud facile ſaluatur. Ob has igitur cauſas æcẽtricos & epiciclos: & ex conſequenti orbes ad horum motus neceſſarios poſuere. Sunt tamen qui hæc omnia alia nituntur ſaluare via.

De partibus regionis elementaris: & primo de igne. Capitulum quadrageſimum. DIS.

i Am credo te omnes Aſtronomię theorias mihi inprimis neceſſarias compleſſe. MAG. Ita eſt. ſufficiunt enim hę ꝓ introductione incipiẽtis. Cum vero has plene intellexeris / altiores latioreſq; in libris Ptholemei Almageſti: theoricis Ioannis Purbachij Thebit: Albategni: Geberi & alijſue de his ſcribẽtibus inuenies. nũc ordo exigit ut de cœleſtibus ad partes mundi elementaris deſcendamus: in quo regio ignis ſuperior occurrit. ignis nanq; in modum orbis cęleſtis ſub concauo orbis lunę continetur: & ad motum eius circumducitur & rapitur. Ex qua cauſa etiam caliditas eius augmentatur. eſt autem talis ignis ſubſtantia pura ex materia & forma ſua propria ſubſtantiali compoſita: calida & ſicca: clara ac ſubtilis: ut nec viſum noſtrum verſus aſtra reſpicientem prohibeat.

De Aere & eius interſtitijs. Capitulum quadrageſimumprimum. MAG.

Icut autem ignis in modum orbis ſub cœlo lunę continetur:
Aer. f ita aer ſub concauo orbis ignis locatur: qui de ſui natura ſubſtantia pura eſt & clara: calida & humida. calida quidem / ut cum igne ſub quo locatur concordet. humida vero / ut ſiccitati ignis reſiſtat. hæ tamen qualitates in omnibus aeris partibus non ſunt æq̃les. DIS. Et unde hæc prouenit diuerſitas? MAG. Ex accidenti diuiditur enim aer (quantũ ad præſentem attinet ſpeculationem) in
ſup̄mus tria interſticia. Quorũ ſupremũ ab igne circumrotatur: & plus ſolito calefit & incenditur. & in illo impreſſiones ignitæ (de quibus in natu-
medius ralibus) generantur. Mediuȝ plus frigidũ eſt: quoniã a ſphera ignis remotum: nec radiorum ſolis reflexorũ receptiuũ: turbidum atq; ſpirituum ĩmundorum habitaculum ut habet Auguſtinus libro octauo Aug
de ciuitate dei capitulo .22. & libro de agone Chriſtiano. & in ſolutione tertię. q. ad. deo gratias. preſbyterũ in quo propter ſui frigiditatem
Infimus. impreſſiones aquoſę (ut grando nix &c) generantur. Sed interſtitium infimum humidum eſt & calidum: & caliditas eius per accidens augmẽtatur ex reflexione ſcilicet radiorum in terrę ſuperficie. In illo generantur ros & pruina: & quędam impreſſiones ignitę. Hęc autẽ pro nunc ſufficiant de aeris diſpoſitione. In Aquam deſcendamus.

Aux media epicicli/eſt punctus a.
Aux vera/eſt punctus b.
Equatio epicicli/eſt arcus c
Argumentum medium/eſt arcus a d
Argumentum verum/eſt arcus.b d.

Aqua **De diſpoſitione aquę. Capitulum. xlij. MAG.**

Qua in primordiali rerum creatione ad modum nebulæ te/
a nuiſſimę totam terræ circumdedit ſuperficiem & uſq; ad ſupe
riora progrediebatur. Sed iuſſu creatoris firmamentum aq̃s
ab aquis diuiſit: & quæ ſub firmamento relictę ſunt in locum unum
ſcilicet terræ concauitates congregantur. ut terræ animantia in eiuſ/
dem ſuperficie poſſent habitare. Ex tota itaq; terræ & aquæ ſubſtan/
tia unum corpus ſphericum eſt conſtitutum cuius Philoſophi duplex
centrum grauitatis ſcilicet & magnitudinis aſſignabant. Magnitudi/
nis quidem centrum axem totius ſphæræ ex aqua & terra diuidit. &
eſt medium mundi. Centrum vero grauitatis extra illud conſiſtit vi
delicet in diametro terræ. qui neceſſario maior eſt q̃ ſemidiameter ſphe
rę ex aqua & terra compoſitæ: quia ſi non terra ſcd̃m nihil ſui eſſet in
Centrorum medio mundi: quo in naturali ſciētia & aſtronomia abſurdius dici vix
diuerſitas poterit. Neceſſitas autem ponendi cen/
trorum diuerſitatem ex eo ſumitur: ꝙ ter
ra aquis diſcooperta leuior eſt q̃ pars
terræ aquis circundata. Et terra diſcooper
ta madefacta mox rurſus exiccatur & le
uior fit; ideo centrum grauitatis ipſius
nō idem eſſe poteſt cum centro magni
tudinis eiuſdem. Sed in diametro terræ
magis verſus circumferentiam & par/
tem hanc tendit quæ aquis tegit̃. Aquę
etiam magis ad hanc partem tanq̃ cen

tro mundi magis proximam congregantur. ex illo concluditur terrā
eſſe in continuo motu locali: quo partes remotiores centro grauita/
tis eius ſe alijs ęquari nitunt̃. Totius tn̄ eſt una ſupficies cōuexa: nec
aqua terrę ſupficiē ſupgredit̃: ſed in cōcauitate eā p mediū q̃ſi diluit
& circūdat ſacra atteſtāte ſcriptura. Abyſſus ſicut veſtimentū amictꝰ p
eiꝰ & rurſus. terminū eis poſuiſti quē nō trāſgredient̃: neq; cōuertent̃
operire terrā. Hęc ex naturali ſui diſpoſitione humida & frigida limpi
da & clara. ſed ex vaporibꝰ varijſq; terreſtreitatibꝰ (ſicut & aer) reddit̃
turbida. In ea ſunt diuerſa aīantiū gn̄a: his q̃ in terra reperiunt̃ mirabi
liora & maiora. vituli ſcʒ canes: ſerpētes: piſces & ſilīa. Diuidit̃ autē to
ta (nobꝭ ſaltē ꝯgnita) ī maria pl'ima ſcʒ ī Abyſſū ſiue mare indicū. mare
mediterraneū. mare Arabicū & mare Hyrcanū. inſup & Pontū &c. q̃
oīa (cū uniꝰ eiuſdēq; ſint ptes elemēti) a diuerſis terris: in quaꝝ cōſti
tutę ſūt terminis: alia & alia ſortiunt̃ noīa: quæ in coſmographia la/
tius cōſpici poſſūt: eiꝰ tn̄ diſpoſitionē infra ī deſcriptiōe terrę nō oīno
ſilentio tranſibimꝰ. DI. Rotūditatē aquę q̃ſo manifeſtiꝰ oſtēdas. vi
detur em̄ hęc & ſenſui & rationi multū extranea. MAG. Quibuſdā
de eius rotūditate dubitantibus tale a doctis obijcit̃ argumentū. Si in

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

littore maris ſignū aliq̄d ponitur/nauiſq; in aqua ab eodē intm̄ ęlongatur donec oculus circa malum nauis ſignū in littore videre non poſſit: adhuc oculus in ſum̄itate eiuſdē mali exiſtēs videbit: cuius tn̄ oppoſitū de neceſſitate contingeret ſi tumor aquę non reſiſteret. Nam linea a ſum̄itate mali ad ſignū in littore poſitum protracta longior eſt q̄ linea a pede mali ad idem ſignum ducta; & ita res (cæteris paribus) per eam minus viſibilis eſt.

Facilius tamē rotunditas aquę a figura ſuarū partium ſumitur. Aqua nanq; corpus eiuſdē naturę in ſe tota & ſuis ptibus repitur. Partes vero utpote guttulę omnes ad ſphericitatē tendunt: & ſic totū eiuſdē figuræ eſſe manifeſte concludunt. Terram perluſtrabimus.

De figuratione & natura terræ. Capitulū quadrageſimumquartum. MAG.

t Erra unā cum aqua (ut dictū eſt) cōſtituens ſpherā in ſupficie concaua aeris cōtinetur: & tanq; centrū in medio mundi conſiſtit. frigida eſt & ſicca de ſui primordiali natura. Ea tn̄ quę nobis apparet humiditatibus exterioribus permixta & impura eſt. Hęc magnā cum animali habet cōuenientiam. Habet enim in ſe lapides & ſaxa magna & parua; queadmodū animal oſſa. Pro viſceribus & Terra

terræ com paratō ad animal

inteſtinis/habet concauitates & cauernas multas:in quibus ex vapo
ribus ibidē incluſis diuerſa generanť metalla:mineralia & flumina: q̄
ſunt ut ſanguis in animali.& quidē neceſſaria:ne ſua ſiccitate rediga/
tur in puluerē.ubiq; igitur aquis eſt conſperſa.In eius ſuperficie arbo
res & gramina naſcuntur:ſicut in animalibus ungues/crines cęterę
ſuperfluitates expelluntur.Eſt & in terra (ut aiunt) infernus quadru

Infernus q̄druplex

plex:in quorꝫ primo eſt carentia diuinę viſionis & pœna ſenſibilis.&
hic eſt locus damnatorū:& eſt corporalis;ſimiliter ignis in eo indefi/
ciens.Super hunc alius infernus eſt in quo & ſi ſit carentia diuinæ viſi
onis & gratiæ:nō tamen eſt ibi pœna ſenſibilis. & eſt locus pueroruꝫ
ſine baptiſmatis lauacro dæcendentiū.Sup hunc itē tertius eſt: quem
purgatoriū dicunt.in quo eſt pœna ſenſibilis: ſed non carentia gra/
tiæ dei.Super quē quartus infernus eſt .in quo quidem carētia eſt di
uinę viſionis ſed non gratię:nec eſt ibi pœna ſenſibilis.Et in iſto fue/
re ſancti patres ante Chriſti paſſionē.Sunt tamē qui hæc quattuor pę
narum loca aliter diſtinguunt.Auguſtinus aūt libro viceſimo.c.16. a
de ciuitate dei ſic ait.Ignis ęternus cuiuſmodi & in qua mūdi vel rerꝫ
parte futurus ſit/hominē ſcire arbitror neminē: niſi forte cui diuinꝰ
reuelauerit ſpiritus.Hæc itaq; theologię relinquētes / unde digreſſi ſu
mus reuertamur. DIS.Quomodo terra ut dicis in medio mun/
di poteſt conſiſtere nec cadit/cum ipſam nullū aliud elementorꝫ ꝓp/

terra me/ diū mūdi

ter ſui grauitatē poſſit ſuſtinere. MAG. Terrā in medio mundi ſub
ſiſtere ęquinoctia manifeſtant.Poſſibilitas autē ex eo patet;ꝙ in me/
dio eius punctus eſt:qui centrū terrę dicitř: ad quē omnia grauia na/
turaliter tendunt & mouentur, ſurſum ꝟo contra naturā & violenter
deferūtur. ut facile potes cernere in lapide ſurſuꝫ proiecto. Ob id om
nes ꝑtes terræ circulariter ad centrꝫ eius tendunt:& ab eo non niſi per
violentiā recedunt.a quacūq; enim parte cœli mouerenť/ſemꝑ tende
rent ad centrū.unde ſi terra totaliter eſſet ꝑforata:lapis in foramē hoc
proiectus/terrā non totam tranſiret ſed in medio circa centrū quieſce
ret.ſi em̄ ultra centrꝫ moueretř:ſurſuꝫ tēderet.& rurſus niſi terra in me
dio conſiſteret:ſtellę eidem quādoq; ꝓpinquiores eſſent:& ſic maiores
apparerent;quod eſt contra omnē ſapientū experientiā. Ipſa igitur
ſuꝑ centro ſuo in medio mundi īmobiliter cōſiſtit.Quod Dauid ſpi P
ritu ꝓphetico cognoſcens exclamauit. Qui fundaſti terrā ſuꝑ ſtabili
tatem ſuam nō inclinabitur in ſeculū ſeculi. Eadem ratione intelligi/
tur id quo dicitur ſuper nihilum fundata. DIS.Si dicta tua daui/
diticis cāticis ꝓbare volueris/repugnantiā ut videť reꝑies. Nā alibi di
citur de orbe terræ.Suꝑ maria fundauit eū & ſuꝑ flumina pręparauit
eum. MAG.Hoc nō quo ad totaꝫ terrę moleꝫ accipiendū/ ſed q̄ ad
quaſdā partes intelligendū eſt. Multi enim mōtes maribus ac flumi
nibus reperiūtur ęminentiores.aut ſicut villas ac ciuitates dicimus ſuꝑ
Rhenū Danubiū aliudue flumen cōſtitutas;non ꝙ in flumine ſed cir

ca flumen ſint locatę. Omnes nanq; (ut ſupra diximus) aquę in ter/
minis terræ ſunt incluſę. eodem teſtante Pſalmiſta. Congregans ſicut
in utre aquas maris: ponens in theſauris abyſſos. &c.

De terrę rotunditate. Capitulum. xliiij. DIS.

e T quō terrę rotunditatē accipere poſſumus: cū innumeri mō pbat̃ ter/
tes conuallesq; in ipſa reperiant̃? MAG. Terrę rotunditatē ra rotūda
varie probare poſſumus. Primo quidē phiſice ſic. Omne pro phiſice
ductiuū rotundoꝝ eſt rotundū. cum generatio naturalis aſſimilet effe
ctum cauſę quantū poteſt. omnia autē terrę naſcentia ad rotunditatē
tendunt/ pfecte autē rotunda nō ſunt. qa non a ſola terra ſed aliȷs cau
ſis fiunt. Secundo mathematice. Omne corpus una ſupficie conten/ mathema
tum eſt rotūdum. terra eſt huiuſmodi: igit̃ terra eſt rotunda. minor hu matice
ius ſyllogiſmi aſtronomice inueſtigari poterit & probari. Tertio ro/
tunditas terræ ſatis clare ex ſtellaꝝ ſitu patet. Nobis nanq; ſtellę urſæ
circa polum arcticū exiſtentes ſemp apparent. hæ vero quę circa po
lum auſtralē ſunt/ a nobis nunq; vident̃: niſi verſus auſtrū progredi/
emur: intm̃ ut mediū attingamus. Similiter exiſtentibus in oriente/
ſol citius occidit & oritur q̃ exiſtentibus in occaſu. quod eclipſibus d
prehenſum eſt. Vna enim & eadē eclipſis numero quę nobis in pri
ma noctis hora apparuit: oriētalibus in tertia hora noctis viſa eſt. Sic
terræ rotunditas a ſeptentrione in auſtrum/ & rurſus ab ortu in occa/
ſum probatur. Quod vero de montibus & conuallibus obȷcis: fa
cillime ppulſabitur: ſi terrę magnitudinē animadnertas. Habent em̃
ſe montes magni & valles profundi ad terrā totam/ quēadmodum ri
mæ paruę in globo magno. Cuius certiſſimū argumentū ſumitur in
eclipſi lunari. niſi enim ſphera ex aqua & terra aggregata tota eſſet ro/
tunda/ umbra eius nequaq; lunā ad partes arcuales obfuſcaret: ſed
iuxta terræ configurationem & montium gibboſitates valliumq; de
diuitates cernerentur. DIS. Experimentali huic argumētationi nō
poſſum non aſſentire. videris autē de terræ quantitate contraria dice
re. In ſuperioribus nempe terram quaſi punctum eſſe in medio mun
di: hic ob mirā ipſius molē montes maximos non reputari affirmas
MAG. Terrā reſpectu totius mundi aut firmamenti ut punctū re
putandā: ad montes autē & valles comparatā/ ſpacioſam & amplā
exiſtimandā dixi: non in ſe conſideratam paruā & magnā aſturxi.
DIS. Poteſt ne quātitas terrę humano ingenio inueſtigari? MA.
Etiam. DIS. Quomodo? MAG. Sumpto aſtrolabio aut qua/ terrę quā/
drante p ambo foramina ſtellę alicuius tibi notæ altitudinē p pendi/ titas inue
culum in limbo cōſidera: & ad quāuis mundi plagā perge: donec ea ſtigat̃ hu
dem ſtella uno gradu altior aut depſſior videat̃. habebis itaq; q̃ntum mano in/
ſpacȷ ī ſupficie terrę uni gradui in cęlo correſpōdeat: q̃d ī miliaria ſiue genio
ſtadia ptitū & in grad9 cęli q ſunt. 360. mltiplicatū terrę ambitū dabit.

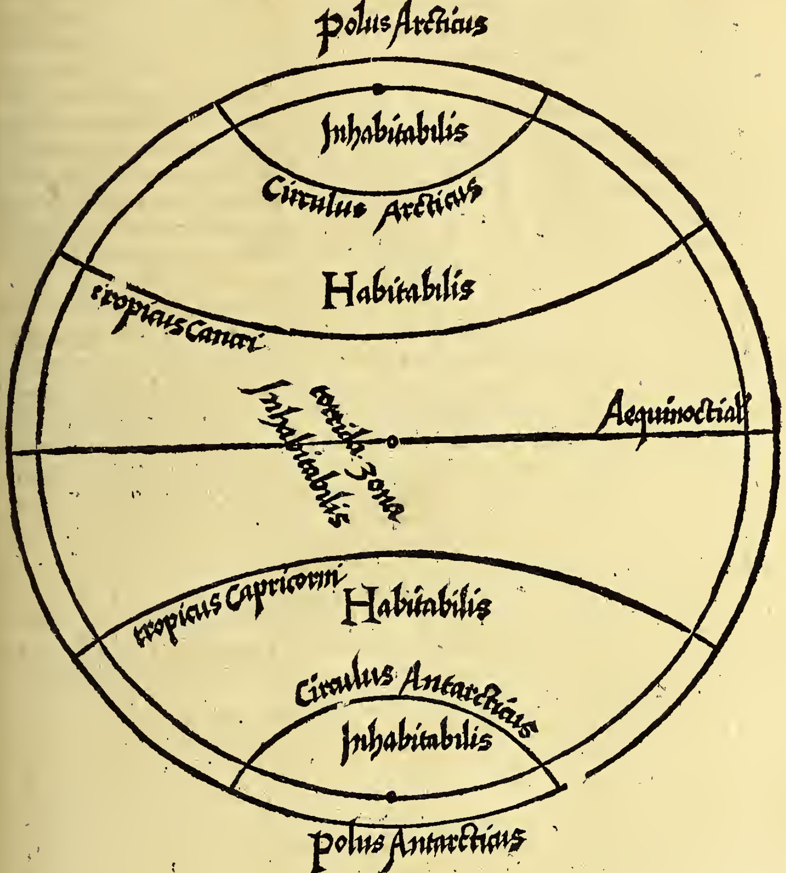
Vnde cum iuxta Ptholemei traditionē in coſmographia: gradui uni
in cœlo in ſuperficie terrę correſpondeant ſtadia.500.manifeſtuȝeſt,
quia totus terrę ambitus habet ſtadia.180000.hæc faciūt miliaria ita
lica.21600.uni miliari in diuiſione ſtadijs octo cedentibus cū una ter/
tia.quod ſi miliaria gradibus cœli diuiſeris/gradui uno milliaria ſexa
ginta prouenient.Hæc rurſus per quattuor diuiſa: fiūt miliaria alema
nica quindecim:quę in ſuperficie terrę gradui uno in octo correſpon
ambitus dere cōpræhenſa ſunt.Quare ambitus terrę habet miliaria alemani/
terræ ca.5400.diameter.1718.& * unius miliaris.ſemidiameter miliaria
858.& duas partes:quarꝶ vigintiduę unū miliare cōſtituunt.Si autē
ut in quibuſdē codicibus reperitur gradui uno.700.ſtadia correſpon
derent:eſſet ambitus terrę ſtadiorꝶ ducentorꝶ quinquaginta duorum
milium;quod voluit Eratoſthenes: & diameter ſtadiorꝶ octoginta mi
lium & centum octoginta unius & ſemiſſis & tertię unius ſtadiorum

De partibus terræ habitabilibus iuxta diuiſionem eius in zonas quinq;. Et ſi ſub ęquinoctiali ſit cōueniens habitatio. Et paradiſus qualis aut in qua pte terrę ſit. Capitulū.xlv.

DIS.

X latitudine terrę pſcripta multitudineȝ inhabitantium innu/
e merabilē coniecto: quandoquidē qui in uno regno ſunt/vix
numerari aut numerati diſtincte cōcipi poſſunt. MAG.At
tende ſpaciū quod mari & fluminibus illuitur: quod paludibus ne/
moribus & inuijs mōtibus occupat̃: quod aut beſtiarꝶ īmanitate nō
habitatur:ſolis nimia vel vicinitate exuritur:vel diſtantia perpetuis al
goribus conſtringit̃: & maxima pars multitudinis parte imaginatæ
auferet̃.Vnde cū tota terra in quinq; partes quas zonas vocant par
tiatur/duę tm̄ ex his habitabiles perhibent̃. DIS.Quæ? MA.
Vna quę a tropico cancri verſus ſeptentrionē uſq; ad circulū arcticū
protenditur:altera q̄ a tropico capricorni verſus meridiē uſq; ad cir/
culum antarcticū porrigitur.Quod autem inter tropicos ſub ęqui/
zona tor/ noctiali terrę eſt/torridam zonam vocant:ob vicinitatem ſolis nimio
rida calore non habitabilem:quod autē terrę inter circulos arcticū & ant/
frigida arcticū comphenditur/zonas frigidas nominant:nimio frigore non
habitabiles.nō quia nullius hominis in his terrę ptibus habitatio eſſe
poſſit:ſed ſi qua eſt/admodū praua eſt ob caloris modicitatē:quo ta
men humanū genus præcipue indiget. DIS.Optima igit̃ in zona
Sub æq/ torrida habitatio eſt ubi calor abundat. MAG.Non caloris abun
noctiali ē dantia ſed temperantia hominū habitationem laudabilem reddit:q̄
habitatio ſub æquinoctiali eſſe hoc medio argumentatur. Naȝ cum ibi ſemper
terræ con tantus ſit dies quanta eſt nox:& econuerſo:noctis frigiditatē diei ca/
ueniens. lor temperat: & calorem diei noctis ſuccedentis frigiditas mitigat.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

Vnde & paradiſus terreſtris ad orientē plantatā ſcriptura cōmemorat. Oriens autem verus ab ęquinoctiali cōputatur. Paradiſum autē nō modo eſſe hominū habitationē conuenientē; ſed locum amęniſſimum Magiſter ſen. li. 2. di. 17. teſtat̃. & diuus Auguſtinus. li. 13. de ci. dei ca. 21. idē affirmat. DIS. Habitationē eſſe hominibus cōuenientē ſub ęqnoctiali dierū & noctiū ęqualitas ſatis ꝓbabiliter arguit. Paradiſi autē amœnitas & oīmoda aeris trāquillitas ex eo potius eſſe con-

uincitur:quia ſupra regionē aeris turbulentā ad globū lunæ uſq; porrigitur. MAG. Si lunæ globū cōtingit nō in aere:ſed in ſphera ignis accolarū paradiſi eſt habitatio.& rurſus ſi paradiſus tm̄ a terra conſurgit ut lunarē circulum contingat:notabiliter ſphericā excedit terræ figuram.unde in umbra terræ & lunari eclipſi eius veſtigiū notari poſſet:q̊d nōdum cōprobatū eſt. Magis itaq; viſum eſt Guilhelmo Pariſieñ.li.de uniuerſo ꝙ paradiſus terreſtris in terræ ſuperficie aliqua ſita ſit.& Damaſcenus.li.ij.dicit ꝙ paradiſus ſit locus in oriēte poſit⁹ omni terra altior. Quantū vero abſit ab agro Damaſceno unde primus homo formatꝰ & in paradiſū trāſlatus fuit: aut demū quot longitudinis latitudinisve gradus in deſcriptione orbis contingat:& p quos anfractus & ſubterraneos meatus/quattuor inde profluant præcipua flumina:Ganges ſcʒ Tigris Eufrates & Nilus multū exercere ſolet eos qui Coſmographiā ſacris litteris coaptant. DIS. Forſaſſe ſicut deus aditum eius romphea ignea & angelica cuſtodia mortalibus ꝓhibuit: ita & localem ſitum incognitū eſſe voluit. Legitur tamē in hiſtoria de Machario romano quomodo in eremo ad diſtantiam viginti miliariū tm̄ a paradiſo habitauit ad orientē:quē tres monachi longa peregrinatione diuino nutu repererunt.ex quoꝝ dictis ibidem deſcriptis aucupari ꝓpemodum poſſet locus paradiſi. MAG. Ceteris hac ſupputatione dimiſſa:maior nobis cura ſit ita viuere ut illuc angelico conductu tandem perduci mereamur:vel potius illo tranſcēſo ad cœleſtem perueniamus.

Gu[illegible] Pa[illegible] da[illegible] nu[illegible] Gei[illegible] Gei[illegible] hiſt[illegible] Ma[illegible]

De diſtinctione climatū. Et his quę accidunt habitantibus in quinq; primis climatibus/quantum ad ęſtates & hyemes & umbraꝝ variationes. Capitulū.xlvj. DIS.

Quid per clima terræ in ſuperioribus argumentationibus deſignare volebas? MAG. Terræ partes ſcd̄m latitudinē ab auſtro ſeptentrionē verſus per ſenſibilem dierū maximoꝝ variationē differentes. Nam primi climatis initiū ſtatuerunt coſmographi ubi dies maximus eſt horarū duodecim & ſemis & quartę unius & ęleuatio poli arctici ſupra horizontē graduū ſimiliter duodecim & ſemis & quartę unius. Medium vero ubi dies maximus eſt horaꝝ 13.& ęleuatio poli graduū ſedecim.& nomināt hoc dyameroes.quia parallelus ipſum deſignans per meroen ducit. Finis hui⁹ climatis eſt ubi dies maximus horarū tredecim & quartę unius: & ęleuatio poli graduum.xx.& ſemis. Habitantes in hoc climate in temporꝝ & umbrarum variatione cū habitatoribus ęquinoctialis nō nihil participāt Hi nāq; duo habent ſolſticia alta:cū ſol arietē vel libram ſubintrat.ſic habent æſtates duas:unam circa feſtum Gregorij alteram circa Lamperti. Habent & duo ſolſticia ima:ſole initia cancri & capricorni luſtrāte:quibus temporibus etiam duas habēt hyemes:ſed haud dubium

Clima primum

dyameroes

nostra ęſtate calidiores propter ſolis vicinitatē. In ęſtate umbra eo
rum mane iacitur ad occidentem: veſpere ad orientem: in meridie ve
ro nulla eſt ſole ſuper capita eorum currente. Cum autem ſol in can/
cro eſt: umbra eorum verſus auſtrum iacitur. In capricorno ad ſeptē
trionē protenditur. Idem ſuo modo contingit habitatoribus dicti cli
matis. cum ſol circulum parallelum inter equinoctialem & tropicum
cancri per cenith ipſoꝝ deſcribit. In fine illius climatis ſcd̄m initium Clima ſe/
ſumit. Medium vero habet ubi dies maximus eſt horarum. xiij.& di/ cundū
midię: & ęleuatio poli graduū. xxiiij.& quartę unius. Finis autē ubi
dies horarum. xiij.& ſemis & quartę unius: & ęleuatio poli graduum
xxvij.& ſemis. Hoc dyaſienes vocant: quia parallelus ipſius perſienen dyaſienes
protenditur ſicut & tropicus cancri. Hi eſtatem & hyemē nobiſcū ha
bent: ſed calidiores omni tempore umbra eoꝝ ſicut & noſtra ad ſeptē
trionem iacitur: prętérquam eo die quo ſol tropicum cancri deſcribit
tunc enim in meridie umbra eorum nulla eſt. In ortu ſolis umbra ad
occaſum vergit. occidente ſole umbra in orientem proijcitur. In fine Clima ter
huius climatis tertium exoritur. ad medium peruenit ubi dies horarū tium
xiiij.& ęleuatio poli graduum. xxx. ſemis & quartę unius. Finitur au
tem ubi dies eſt horarum. xiiij.& quartę unius: & polus ęleuat̄ gra
dibus. xxxiij. & duabus tertijs. Nominatur autem Alexandrios ab Alexan/
Alexandria ciuitate ægypti per quam parallelus climatis iſtius deſcri drios
bitur. habitatores in illo tempora & umbras nobiſcum habēt. nunq̄
ſol ad cenith capitis eorum pertingit minus his qui hieroſolymā in/
colunt. Fabula eſt ergo ꝙ a nonnullis dicitur in terra ſancta aliquan
do ſolem perpendiculares radios in cauatam rupem dimittere. In fi
ne tertij climatis quartum initiatur. Et medium habet ubi dies eſt ho Clima
rarū. xiiij.& ſemis: & polus ęleuat̄ gradibus. xxxvi.& duabus quin/ quartū
tis. Finitur autem ubi dies eſt horarum. xiiij. ſemis & quartę unius.
Et polus attollitur gradibus. xxxix. Nomē illi dyarhodes quia ꝑ rho dyarodes
dum inſulā parallelus illi⁹ ducitur. In fine quarti principiū quinti eſt Clima
Medium vero ubi dies horarum. xv.& altitudo poli graduum. xli.& quintū
tertiæ unius. Terminatur autem ubi dies maior eſt horarum quin/
decim & quartę unius. & polus ſuſtollitur gradibus. 43. & ſemis no
men illi dyaromes: quia parallelus ipſius romā ciuitatem ſummi ſa/ dyaro/
cerdotis ſedem metitur. mes

Aliorum climatum diſtinctio. Inſuper qualiter dies continue augmentetur habitantibus verſus polum arcticū donec ſub ipſo polo unus dies anni medietatem habere cō uincitur. Capitulum. xlvij. MAG.

Clima ſe/xtum

S Extum clima exoritur ubi quintum finitur.ad medium autem peruenit ubi dies horarũ.xv. & ſemis. & altitudo poli graduũ 45. & duarum quintarum. terminatur autem ubi dies eſt horarũ.xv.& ſemis & unius quartæ & polus extollitur gradibus.xlvij. & quarta unius. Nomen illi dyaboriſthenes.eo ꝙ parallelus ipſius boriſthenẽ ſeu Boriſcum inſignẽ Scithiæ amnem contingat: aut potius inſulã huius nominis paruã in ponto. tranſit eñ parallelus iſte per mare põticũ: unde nominari poſſet. Septimũ clima exoritur in fine ſexti: & ad mediũ peruenit ubi dies maximus eſt horaꝝ.xvi.& ẽleuatio poli.48.graduum & duarum tertiarũ.Et illud dyaripheos nominant quia parallelus Ripheos montes contingat. Exquiſitius tñ intuentes orbis partitionẽ: clima ſextum a ponto: ſeptimũ a Boriſthene nominant: & ripheos montes octauo climati deputant. Finẽ huic climati antiquiores nõ ſtatuerunt: nec reſiduã terram verſus ſeptentrionẽ in climata alia diuiſerũt. DIS. Poſſet ne ultra partiri? MA. Etiam. latitudo tamen ſemper magis magiſqꝫ decreſceret. ad modicam quippe diſtantiam verſus polum dies ſenſibiliter augetur. quanto eñ polus mundi amplius attollitur: tanto zodiacus horizõta obliquius interſecat: maioreſqꝫ arcus dierum ſupra hemiſperiũ noſtrũ relinquuntur/quã ſint arcus noctium ſub hemiſperio dimiſſi: ſole ſigna ſeptentrionalia percurrente. Contrarium autem ẽuenire ſolet: ſole in oppoſita medietate vagãte. Vnde habitãtes ſub parallelo trãſeũte per gradum quinquageſimum ſcdm ab ẽquinoctiali diem habẽt maiorem horarum.xvi.& ſemis. Sub parallelo autẽ tranſeunte per gradum .54.dies horarum eſt.xvij. Sub paralllelo ducto per gradum.56.dies eſt horarum.xvij.& ſemis. Sub parallelo ducto per gradum.58.dies maior habet horas. xviij. Sub parallelo autẽ contingẽte gradum.61.dies eſt horarũ.xix. Sub parallelo vero ducto per Tilen inſulam & gradum.63.dies eſt horarum.xx. Sub parallelo ducto per gradum.64.dies eſt horarum.xxi. Et nondum completo gradu 65.dies efficietur horaꝝ.xxij. In gradu.66. dies eſt horarũ. xxiij. Sub arctico autẽ circulo dies una cum ſol a fine geminorũ initium cancri aggreditur eſt horarum.xxiiij. & in oppoſita parte zodiaci dũ ſol fuerit/nox eſt eiuſdem quantitatis: tunc eñ tropicus horizontem ubiqꝫ ſine interſectione cõtingit: & quaſi circulariter ſupra horizontẽ ſol vertitur: in parte oppoſita totus ſub horizonte circũrotatur. In parallelo autem tranſeunte gradum.68.unius menſis eſt dies: cum ſol a medio geminorum ad cancri mediũ mouetur & unius menſis eſt nox dum ſol in oppoſitis ſignis moratur. In parallelo vero qui gradũ.70. attingit duorum menſium dies eſt ſole currente a principio geminoꝝ uſqꝫ ad finem cancri. & nox duoꝝ menſium erit ſole oppoſita ſigna luſtrante. In parallelo qui gradum.72.tranſit dies una erit triũ menſium ſole a medio tauri ad mediũ leonis vagante; nox tanta erit ſole

dyaboriſ/thenes

Clima ſe/ptimum dyariphe os.

exiſtente in parte oppoſita. Creſcent dies paulatim donec ad polũ peruenias: ſub ipſo quippe medietas ſpherę mundi ſemꝑ ſupra horizontem relinquitur. altera iugiter occultatur: & ęquinoctialis cũ horizõte concordat. Cum igitur ſol eſt in medietate ſupra horizontem continuus dies eſt dimidij anni. cum autem in medietate mouetur: q̃ ſub horizonte relinquitur. nox continua eſt anni dimidij. verũtamen cum ibi ſol ultra ſignum unũ ſub horizonte nunq̃ demergitur radijs ſuis ſuperiora ſemper aliqualiter illuſtrat. & ſic quaſi ſemper dies ibi eſt: niſi quantum aeris groſſicies & nebuloſitas interturbat. variam umbrarum variationem ſub dictis parallelis tu facillime coniectabis: & quę dicta ſunt oculis in ſpherici corporis reuolutione videbis. reſpice.

DIS. Plane videbo.

Climatũ latitudo & longitudo deſcribitur: & Antipodes eſſe in oriente illis qui occidentẽ inhabitant probatur. Capitulum. xlviij.

MAG. Nunc ſi libet ſummatim climatum latitudinem ex graduũ ratione ſubiungam. DIS. Libet maxime. MAG. Primi climatis latitudo ab auſtro verſus ſeptentrionem eſt miliarium 465. Secundi 420. Tertij. 370. Quarti. 320. Quinti. 270. Sexti. 225. Septimi. 185. ſi terminatum accipimus. Sunt autem hæc miliaria itala: ſicut ꝑmiſſum eſt ubi de terræ magnitudine diſſeruimus: ſi gradui uni iuxta Ptholemæi deſcriptionem ſtadia. 500. deputamus: nam aliud fiet ſi gradui uni. 700. ſtadia aſſignentur: nec tñ is numerus ęueniet quem in pleriſq; codicibus inuenies: nec mirum cum in ſupputatione numerorum errorem facillime ſcriptores committere poſſint. *[margin: Climatũ latitudo]*

DIS. Longitudo autem climatum: num & ipſa per graduum rationem inueſtigari poſſet? MAG. Poſſet plane. verumtamen nõ uniformiter in omnibus parallelis climatum gradui uni ęqua miliarium quantitas deputatur. nam & gradus in parallelis magis ſeptentrionalibus paulatim minores fiunt. cum etiam omnes circuli longitudinis minores ſint ęquinoctiali qui ſolus terrã medio cingit. Vnde in ęquinoctiali gradus longitudinis valet miliaria. 60. ſicut & de gradibus latitudinis dictum &c. In primo autẽ climate gradus longitudinis valet miliaria. 58. In ſecundo climate. 56. In tertio. 53. In quarto 49. In quinto. 56. In ſexto. 44. In ſeptimo. 41. In parallelo autẽ per tilen ducto gradus unius miliaria cõtinet. 28. & ſemis. Attendendum inſuper eſt quia ultra deſcriptionem Ptholemęi terra tam ad ortum quã ad auſtrum amplius protenditur. Vnde qui in extrema orientali plaga degunt pedes aduerſos habent his qui in ultima occidentis regione viuunt: talesq; Antipodes dici poſſunt. Hos tamen diuus Auguſtinus negat libro. xvi. de ciuitate dei ca. ix. quia fortaſſe nondum tanta longitudo habitabilis in omnium noticiam venerat. Ad auſtrũ *[margin: Climatũ lõgitudo]*

vero non tantum porrigitur terra habitabilis (ſaltem cognita) quæ Antipodes habere poſſet illos qui magis ſeptentrionales ſunt. Omnia hæc aperta demonſtratione videri poſſunt in ſphera ſolida. Nos interim alia percurramus.

De Diuiſione terræ habitabilis in Europam Aſiam & Aphricam. Capitulum. xlix. DIS.

n

E pigeat queſo ad maiorem dictorum intelligentiam terræ habitabilis mariſq́ configurationē in plano deſcribere. MA. Pars terrenę molis: quæ ad domini imperiū aquis congregatis in locum unum apparuit: arida a coſmographis pręter diuiſiones in zonas & climata ſupra memorata trifariam partitur. In Europam ſcilicet Aphricam & Aſiam. quas partes aqua circumfluens & interlabens generali nomine mare appellatur. Ab oris autem & terrę ꝓuincijs alijsve cauſis diuerſa nomina accipit: & ſinus ipſius diuerſa maria dicuntur. ut diuus Ambroſius teſtatur libro tertio hexaemerō ca. tertio. Europam ab Aphrica diuidit mare mediterraneū quod ab occidentali Oceano circa Gades inſulam & colūnas herculeas non amplius decem millibus paſſuum patēs: terras aperit atq́ intrat. ait Pōponius Mella. Aphricam ab Aſia diſterminat Nilus qui a meridie in Aethyopiam diffunditur. & Egyptum perlabens atq́ mirabili fœcūditate irrigans oris nō minus ſeptem mari infunditur. Aſiam ab Europa diuidit Tanais fluuius a ſeptentrione in mediam fere paludem Meotidem defluens cum ponto reliquum Aſiæ ab Europa ſeparat. patent hæc in hic affixa mappulę mundi deſcriptione. DIS. Per lucide. ſed quid interpoſitis nominibus alijs deſignare ꝑtendis? MA. Principaliores uniuſcuiuſq́ terræ regiones ſeu ꝓuincias. DIS. Cōmodiſſima ad hiſtoriarum intellectum ſaniorem harum videtur eſſe cognitio. MAG. Has ęnumerando magis quam deſcribendo percurrere libet breuitatis gratia. Nomina quoq́ & regionū limites nō intēdo hic limate & ſcdm preciſionē diſcurrere; nā in talibus inuenies etiā claros Geographos digladiari. DIS. At primū deſcribas Europam; in qua nos conſtitutos iādudum relatione multoꝝ didici.

Mare — Ge — Am — Pōp Mel

Satrapę Europę nominatim ęnumerantur. Capitulum quinquageſimum. MAG

Europa — e

Vropa ab occidente clauditur mari Athlantico: a ſeptētrione Oceano Britannico: ab oriente Tanai Meotide Palude & ponto a meridie mari mediterraneo. In ea ſunt regiones & populi plurimi ob aeris temperiē. Ab occaſu verſus ortum prouincię magis nominatę ſunt Hiſpania/ quę Hiberia & Hiſperia nonunq́ nomi

Hiſpania

natur. Cuius partes ſunt Betica ſiue regnum Granatæ: quod noſtro
euo rex Hiſpanię Ferdinandus Sarracenis decennali obſidione & bello
abſtulit: chriſtianitatiq; adiecit. Luſitania ſeu portugalia. Tarraco/
nenſis ſeu Catilonia hę partes principales hiſpanię: in qua & alia regna
ſunt. Inter quę regnum Galitię longe lateq; vulgatur propter uniuer
ſalem peregrinationem ad ſanctum apoſtolum Iacobum Cōpoſtel
lanum. Regnū inſuper caſtellę & legionis aſtronomis memorabile
reddidit Alfonſus rex prudentiſſimus: qui tabulas motuum corpo/
rum cœleſtium miro ingenio compilauit. Hic iuri ſuo quod ex electi
one habuit ad Imperium intuitu pacis voluntarie ceſſit. Hiſpaniam
ſequitur Gallia medio monte Pyrreneo. Partes Gallię ſunt Aquitania Gallia
Lugdunenſis Narbonenſis ſeu Delphinatus ſiue prouincia & Belgi
ca fere ad Rheni fluenta uſq; protenſa. Partiales prouincias Gallię ſi
diſtinguere voluerimus/occurrunt ecce Francia Normandia Britā
nia Turonia Picardia Flandria Brabantia Gelria Holandia Seelan/
dia Burgundia Lotheringia Lucelburgia Heluetia ſiue Alſatia: quę
tamen germanię potius eſt coniungenda. Galliam autem ſequitur germania
Germania magna ad Sarmatiam uſq; extenſa inter Rhenum fluuium magna
ab occidente mare a ſeptentrione & Danubium a parte meridiona
li. Partiales regiones Germanię ſunt Franconia ſiue Francia orienta/
lis. Vueſtualia Friſia Saxonia Thuringia Haſſia Marchia Branden
burgeñ. Miſia Sleſia Bohemia Marauia Cimbrica Cherſoneſus. quę
nunc Datia vulgo Dennmarck ad ſeptentrionem. nam alia eſt Da
tia: quam Vualachiam nunc nominant. de qua paulo infra. Poſt
Cimbricam Cherſoneſus Norivegia Suetia in mari. Inter Danubi/ Retia
um & Alpes reticas: primam Reticam ponunt: quæ & Sueuia q̄uis
ultra Danubium protenſa ſit. Poſt hanc vindelicia ſeu Bauaria. cuius
ſimiliter pars non modica ultra Danubium extenditur. Noricia cui
nonnulli Stiriam & Charintiam aſcribunt. Pannonia ſuperior nunc
Auſtria. Pannonia inferior quæ & Vngaria a mari Hadriatico Hiſtria
Illyris Liburnia quam dicunt Croatiam. Dalmatia quæ & Slauonia Italia
Italia eſt ab alpibus ad mare mediterraneum. In ea regiones nō pau
cę Lombardia Tuſcia Ethruria Campania Marchia Aprucia Cala/
bria Apulea. & ſic de alijs Vngariam ſequitur Miſia: aut verius Mæſia
ſuperior: quę Seruia ſiue Roſciana: & partim Boſna dicitur. Meſia in
ferior quæ continet Boſinenſes & Valaccos. Baſſos & nunc Bulguria Græcia
Datia quæ & Vualachia Thracia in qua Conſtantinopolis quondā
ciuitas imperialis Græcię Cherſoneſus Epirus ſeu Romania Dedania
Moloſſa Chaonia. Peloponneſſus ſeu Morea Achaia, ibi Corin/
thus. Arcadia ipſa eſt Siciona a Sicione rege: a quo regnum Sicio/
norum quod inter quattuor computat ab Auguſtino libro de ciuita/
te dei Macedonia Theſſalonica Ellados ſeu Attica/ubi Athenis Boe/
tia/ubi Thebe ciuitates nominatiſſimę. Grecia ecce q̄ lata: hodie heu

heu a ſpurciſſimo inimico crucis Chriſti Turco ferme tota dæuaſtata.
Sarmatia A Germania uſq; ed Scithiam Sarmatia eſt regio latiſſima: cuius par/
tes ut aiunt Polonia: Maſſouia. Pruſſia. Lithuania. Samethia. Liuonia
Ruſſia &c. Scithia & quæ nominatę ſunt Sarmatię regiones/Barba/
ria dicebatur a feritate gẽtium. Dimiſſa particulari harũ deſcriptione
ad Aſię prouincias tranſeundum eſt.

Aſiæ regiones nominatim ponuntur.

Capitulũ qnq̃geſimũ primũ. DIS.

Się regiones quę ſunt? MAG. Enumerãdo Aſię ꝓuincias
a nonomnes/ſed magis apud noſtros nominatas: ipſam ob
latitudinẽ in duas partes diuiſam intelligamus: ſeptentrionalẽ
ſcilicet & meridionalẽ. Primo ſeptentrionalẽ/ de hinc meridionalem
deſcribamus. DIS. Ocyus/ne occiduus ſol lucem ante cõplementũ
auferat. MAG. Tertia orbis pars q̃uis Aſia appelletᷣ generali no
mine: pars tamẽ eius minor aſia nominatur: habens prouincias & re
giones multas p̃cipuis eccleſijs ornatas: quibus quondã p̃erat ſanctꝰ
Ioannes euangeliſta. nũc autẽ noſtris exigẽtibus demeritis: ab inimi
declaratõ cis crucis Chriſti dirutas ac fœdatas cognouimus. Hic ob ſpacij angu
mappule ſtiã pro nominibus regionũ litteras poſui. Ibi eſt pontus. hic eſt & Bi
Aſiæ mi/ thinia littera. f. ſignata. Galatia. g. Paphligonia/Piſidia. h. Capadocia
noris. i. Caria. a. Litia. b. Pamphilia. c. Lidia. d. Circa hanc in mari eſt inſula
Meleta in actibus Apoſtolorꝝ Mitilene nominata (q̃uis erronee) in
qua mira operatus eſt Paulus apoſtolus. Phrigia prouincia aſię mi
noris ſignatur per. e. Circa hanc inuenies inſulam Tenedos. Cilicia.
Armenia minor. Armenia maior. Colchis: unde Iaſon medeę magia
inſtructus aureũ vellus abſtuliſſe fabulatur: quia torrentes illius aurũ
deferunt: quod lanoſis pellibus accolę excipiũt. Taurus mons a Pam
philia exoritur & ad Indos uſq; ꝓtenditur. A Tanai amne Scithia ſeu
Sarmatia aſiatica longo tractu verſus ortum ꝓgreditur. Altera extra
Imaum montẽ/altera intra Imaum continetur. Mare quod ibidẽ con
ſpicis/Caſpiũ. Hircanũ & Scithiũ ab oĩbus nominari ſolet: & a ſeptẽ
trionali oceano latenter quaſi fluuiꝰ intrat. In hoc inſula eſt Talge ſine
cultu ſemꝑ fertilis. regiones hic multę ſunt: videlicet hircania/Hiberia
Albania/Bactria/Margiana/Aria/Sogdiana/ Sachanũ regio: Serica
in qua ut aiũt ſericũ arboribus in modũ lanuginis adheret. gens illa
plena ſcribitᷣ iuſticię & cõmercij. Alterius medietatis Aſię regiões ſunt
a mari rubro Arabia triplex: videlicȝ Arabia deſerta Arabia petrea (ubi
metropolis Petra. de qua Iſaias. Emitte agnũ Dñe dominatorẽ terrę de Iſaias.
Petra deſerti ad montẽ filię Sion) & Arabia fœlix. unde thus venit &
ob id thurifera dicitᷣ. Syria ſimiliter triplex eſt/ Paleſtina Phœnicia &
Syria curua. Omnẽ aũt terrã a Damaſco uſq; Gazam terrã Canaan
& terram promiſſionis ſacrę hiſtorię vocitant (In qua prouincię ſin

SEPTENTRIO
MERIDES
ORIENS
OCCIDENS
Chorus
Boreas
Aparctias
Vulturnus
Subsolanus
Eurus
Euro Auster
Nothus vel Auster
Aphricus Libs
Zephyrus vel Favonius
Circulus Arcticus
Tropicus Cancri
Equinoctialis
Tropicus Capricorni
EVROPA
ASIA
APHRICA
MARE INDICVM
Mare Indicum
Mare mediterraneum
Mare hircanum
Sinus persicus
Arabia felix
Tapro bana
India intra gangem fluvium
India extra gangem fluvium
Persis
Media
Mons Lune
Hic Aphrice terra longius protenditur ad quadragesimum ferme gradum
Hic non terra sed mare est: in quo mire magnitudinis Insule/sed Ptolemeo fuerunt incognite.
Hic reperiuntur elephantes albi, Rhinocerontes & Tigrides.
Ethiopia interior
Ethiopia sub egypto
Libia interior
Hesperi Aethiopes
Sinus hesperiois

gulares ſunt Damaſcena. Galilea. Samaria. Iudea. Paleſtina & Idu mea) Meſopotania. Caldea. ubi Babilon. Aſſyria: Suſiana: Media: Perſidis: Parthia: Carmania deſerta: Carmania altera. Drangiana: Ge droſia: Arachoſia: Paraponiſus: India intra Gangē: India extra Gan/ gem: Sinarum regio. & in pelago Indico Tabrobana inſignis inſula regiones ſitę ultra meridianū ultimum a Ptholomęo dæſcriptum fer me ad. 40. gradus. Similiter & particularē earū quæ nominatim cō/ memoratę ſunt deſcriptioneꝫ quantū ad ſitum/fertilitatem/continē/ tiam/accolarum proprietates & mores ex Plinio Strabone Ptholo/ meo perquirere poteris. DIS. De Aphrica autem quid fiet? nun/ quid indiuiſam eam & ſilentio tranſibis?

Aphricæ regiones ęnumerantur. Capitulum quinquageſimumſecundum. MAG.

a Phrica ab occidente mari athlantico/ a meridie oceano Aethy opico/ a ſeptentrione mari mediterraneo/ & ab ortu Nilo fini tur. eidem tamen quæ ultra Nilum ſunt ad mare rubeum re/ giones hic additę ſunt. Ab occaſu montem habet Athlantem: quem ob altitudinem cœlū ſuſtentare dixere. Regio prima Mauritania tin/ gitana. ſecunda Mauritania ceſarienſis. tertia Libia interior. q̃rta eſt Numidia: quā & Mappaliā nōnulli dixerunt. quinta Aphrica minor: in qua illa magna Carthago ſtadioꝶ. 360. olim romani imperij per tinax æmula. ſexta eſt Cyreneica: quam & Penthapolim vocant a nu mero ciuitatum: quarū Cyrene una eſt/ regioni nomen accomodās ſeptima Marmarica eſt. octaua Libya. quo nomine etiam tota Aphri ca appellatur. nona Aethyopia interior. decima Aegyptus inferior in qua olim filij Iſrael ſub Pharaone poſt duram ſeruitutem mirabi/ lia viderunt: quę Dominus operabatur per Moſen in campo Thane/ os. Eſt autem Tanis ciuitas Aegypti inſignis: tunc regali præſidentia decorata. In Aegypto ſunt Alexandria. Damiata & Soldani ſedes am pliſſima ciuitas Chayrus: quam & Alkyr nominant. Supra hanc Ae gyptum alia Aegyptus eſt Thebais ſcilicet monachorū & anachori tarum: olim cęlibi conuerſatione decora. In hac Thebais ciuitas quā centum portas totidemq; aulas & principes habuiſſe aſtruunt: e qui bus ſanctus Mauricius cū glorioſa legione veniſſe traditur. Supra hanc Aethyopia eſt mediterraneæ gentes multę ac mirabiles: Tro/ gloditę quę veſcuntur ſerpentibus: ſtrident magis q̃ loquantur. Ga ramantes: quarum uxores cōmunes ſunt. Augiles: Blēmes ſiue Blē mij capitibus carent: vultus habent in pectore. Satyri: qualem ſanct us Anthonius vidit: ut legenda ędocet. Athlantes. Getuli. & alię mul tę: quaꝶ deſcriptiones pręmemorati coſmographi proſequuntur. Inſulas perpaucas in deſcriptione hac inuenies: quaruꝫ nomina Ga/ des. quę & Beticę adiacet. Corſica. Sardinia & Sicilia circa Italiā. Cor

mirabilia Aphricæ.

cyra in Hadriatico mari. Euboea quę & Nigropont Boetiæ oppoſita eſt: Creta ſiue Candia. Rhodus & Cyprus. In Septentrionali pelago ſunt Hibernia. Anglia: quę Albion & olim Britannia dicta eſt: cuius pars Schotia. Thile. Irlandia in ultimo mari. Orchades .30. numero & Scandia memorabilis. Hæc circa terrę infimę ptis elemẽtalis mũdi deſcriptionẽ cõmonuiſſe magis ꝙ tractaſſe me cognoueris: ne aliquando ꝓutilem coſmographiæ ſcientiam abhorreſcas: ſine qua nec gentilium nec ſacrarum litterarum hiſtorias plene intelliges. DIS. Introductione iſtac ędoctus cum vacauerit aliorũ ſcripta diligentius luſtrabo: interim quæ ſupſunt de Aſtronomia ꝓſequamur. MAG.

epilogus Singulas & cœleſtis & elementalis regionis partes / ſicq; totius mundi habitudines ea qua potuimus breuitate deſcripſim⁹: nec relictum videtur q̊d neceſſario explicandum expoſcas. DIS. Satis abunde de his tractatum eſt: nihil autem de Aſtrorũ iudicijs quibus nõnulli quotannis de temporũ varietate / annonę penurię / & abundãtia / bellis & ęgritudinibus diuerſis futura pronoſticant. MAG. Hęc Aſtrologia nõ Aſtronomia ędocet; quæ ex motibus / coniunctionibus / aſpectibus & influentijs cœleſtium corporũ / inferiorum mutationes conſiderat. DIS. Ne graueris obſecro huius principia breui ſermone explicare. MAG. Cõmodius hoc ab alio tractatu exordiemur. DIS. ut lubet.

Libri Septimi. Tractatus ſecundus de Aſtrologia. Capitulũ primum De partibus Aſtrologiæ. MAGISTER.

ptes aſtrologiæ. ASTrologiæ partes quinq; numerantur. Prima. quę introductoria eſt: circa principia verſatur. Altera de magnis & annuis reuolutionibus tractat. Tertia genituras ſingulorum dijudicat. Quarta interrogatiões conſiderat. Quinta ęlectiones explanat. Additur a quibuſdam pars ſexta: quę imaginũ fabricam & operationem ędocet. DIS. Hoc ſeruato ordine ſingulas ꝑcurramus. MAG. Plane percurremus. nã pauca admoduꝫ de his dicere ſtatui. DIS. Quam ob cauſam? MAG. Ne præcellens ingenium tuum altioribus imbuendum diſciplinis: præter neceſſarijs ac minus certis inſtitutis prępediã. DIS. Fac quod noueris utili⁹.

De principijs Aſtrologiæ. Capi. ij. MAG.

PRincipiorꝫ quæ introductoria pertractat quædã ſunt circa Zodiaci partes & earundem naturas: quędam circa planetarum qualitates / nonnulla vero circa domorũ diuiſiones & earundem ſignificationes. DIS. Zodiacum in duodecim partes ſiue ſigna: & unũquodq; ex his in triginta gradus lõgitudinis / & duodecim latitudinis diuiſum ex pręcedentibus liquet. MAG. Sicut circulorꝫ

in ſphera deſcriptorū diuerſitas tantū eſt imaginaria:ita & diuiſio zo/
diaci non eſt ex natura aut primordiali creatione / ſed pro arbitrio &
aſtrologorum fictione:ut initia & terminos calculandi motus habe/
ant. MAG. Quare igitur Zodiacum non in plura aut pauciora q̄ duodecim diuiſerunt ſigna? aut quare ſignū unum in gradus trigin/ ta/& rurſus gradum in ſexaginta tantq̄ partiuntur minuta? MAG Quia numerus iſte diuiſionibus & calculatiōibus accomodatior eſt ut teſtant ipſi aſtrologi Hali: Auenrodan in expoſitione Ptholemæi. & Abraam Auenazra in libro rationum aſtrologicarum. — *zodiaci diuiſio imaginaria n̄ nālis eſt.*

DIS. Potuiſſent igitur ſi voluiſſent in plures paucioreſue partes Zodiacū diuidere? MAG. etiam. Nam & Chaldei non ſignis/ ſed imaginibus undecim tantū utunt: libram & ſcorpionem ſimul copulantes. DIS. Memini hoc ultimum dum cœleſtes imagines ænumerares cōmemoratum. ſed earundem naturas ædicito. MAG. De ſignorum naturis aſtrologi & ſi multa nimis diſſerāt: nobis tn̄ ſatis erit pauca admodum cōmemoraſſe magis q̄ tractaſſe.

Aries ſignum primum calidum eſt: ſiccum igneum & cholericum: ex corporis compage caput ſibi vendicans. — *Aries*

Taurus vero ſecundum ſignum frigidum & ſiccū: terreum & melancholicum/ colla reſpicit. — *Taurus*

Gemini tertium in ordine calidum & humidum: aereum & ſanguineum. brachia intuetur. — *Gemin*

Cancer quartum ſignum frigidum & humidum: aqueum & flegmaticū. obtinet pectus/ pulmonem & ſtomachum. — *Cancer.*

Leo quintum / in qualitatibus cum ariete conuenit. cor & epar regit. — *Leo*

Virgo cum tauro concordat ſed inteſtina & fundum ſtomachi vendicat. — *Virgo*

Libra vero cum gemini congruit: ſed renes & nates reſpicit. — *Libra.*

Scorpio cum cancro in qualitatibus congreditur: ſed pudenda intuetur. — *Scorpio.*

Sagittarius rurſum cum ariete & leone coincidit: & coxas intendit. — *ſagittari⁹.*

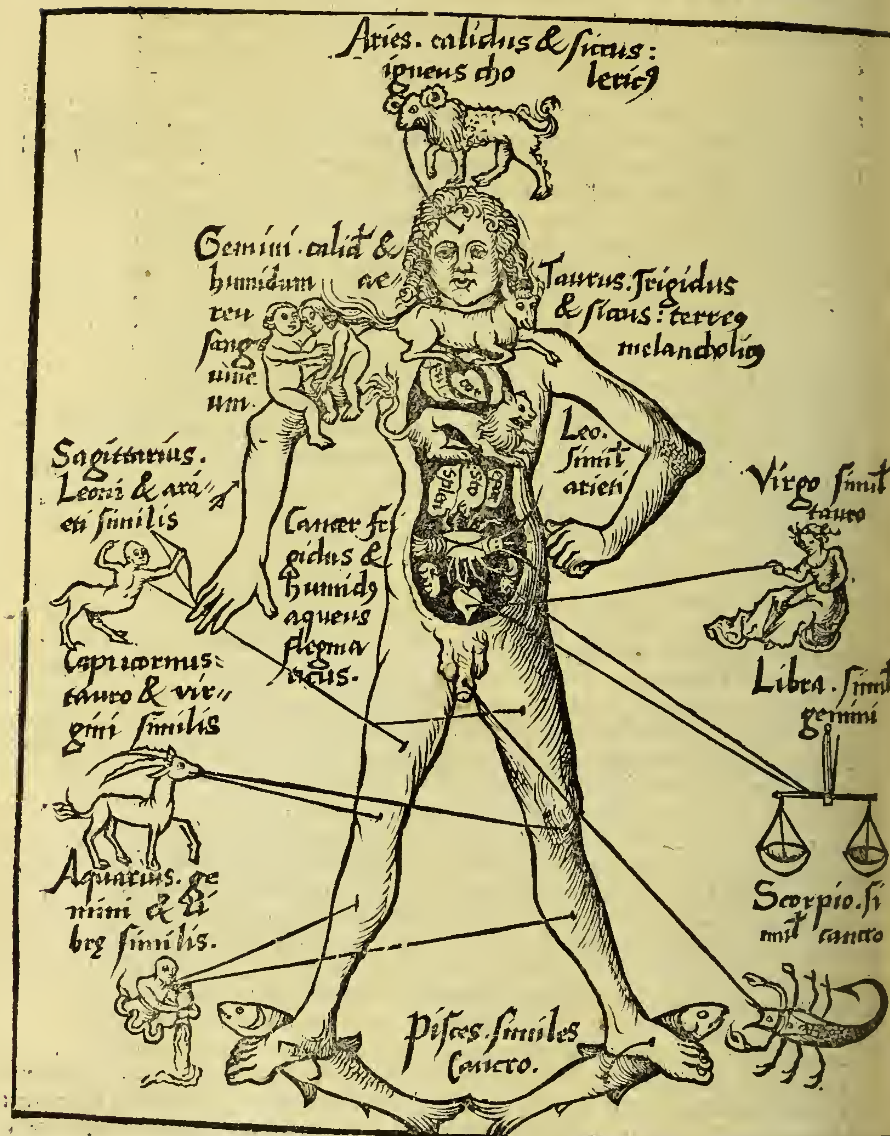
Capricornus cum tauro item & cum virgine concordat: ſed genua gubernat. — *Capricor.*

Aquarius cum gemini & libra conuenit: ſed cruribus & tibijs præeſt. — *Aq̄rius*

Piſces vero in qualitatibus a cancro non deuiant: ſed pedes vēdicant. — *Piſces*

Et cum ſemper tria conueniant/ quattuor triplicitates ex his fabricāt. Primam videlicet arietis/ leonis & ſagittarij dicunt orientalem maſculinam: diurnam & ſapore amaram. Alteram tauri ſcilicet virginis & capricorni meridionalem: fœmineam nocturnam & ſapore acrem nomināt. Tertiam quæ eſt geminorū/ libræ & aquarij occidentalem maſculinā & diurnā: & ſapore dulcē appellant. Quartam vero quam cancer ſcorpio & piſces integrant: ſeptentrionalem fœmineam nocturnā & ſapore ſalſam vocant. Illis quoq; trigonis dominatores ex planetis diſtribuentes: tātum inter ſe pugnant/ ut cuiuis magis credendū ſit facile non appareat.

Amplius autem & ſignorum alia dicunt mobilia. quæ ſunt Aries. Cancer Libra Capricornus. alia fixa: quæ ſunt Taurus Leo: Scorpio: Aquarius. Reliqua vero cōmunia ſunt. Quædam inſuper rationalia. ut Virgo Gemini Libra Aquarius; & prima medietas Sagitarij. — *ſigna mobilia. fixa cōmunia. rationalia*

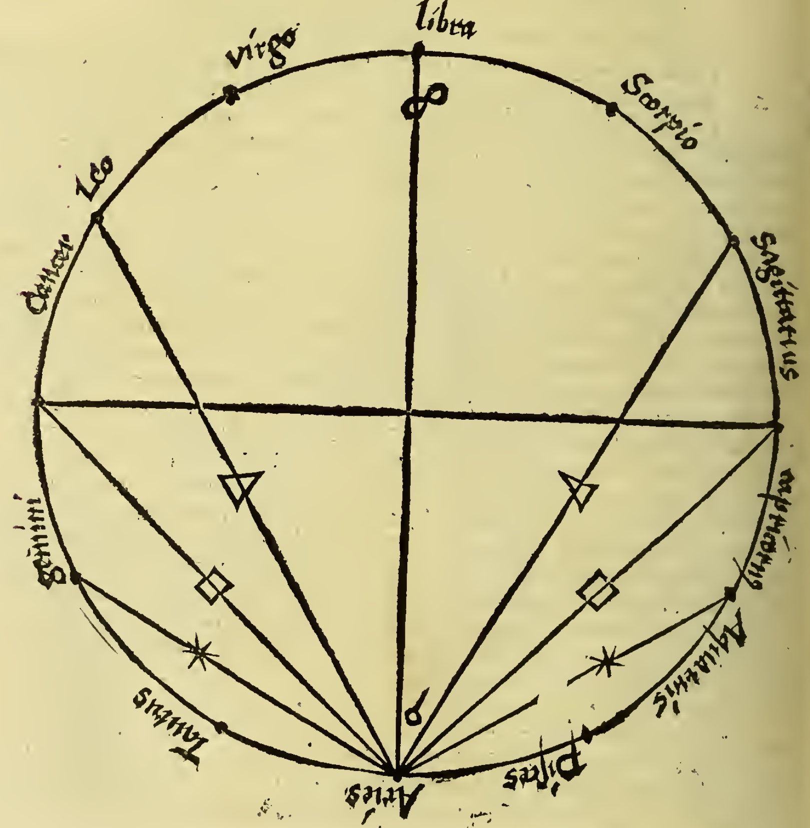

Aries. calidus & ſiccus: igneus cholericus
Gemini. calidus & humidum aereum ſanguineum.
Taurus. Frigidus & ſiccus: terreus melancholicus
Leo. ſimilis arieti
Sagittarius. Leoni & arieti ſimilis
Cancer frigidus & humidus aqueus flegmaticus.
Virgo ſimilis tauro
Capricornus: tauro & virgini ſimilis
Libra. ſimilis gemini
Aquarius. gemini & libre ſimilis.
Scorpio. ſimilis cancro
Piſces. ſimiles cancro.

Q uędam prętereа ſterilia: quędam fœcũda: & cętera multa id genus
figmenta: ad gradus uſqꝫ deducta cũ alios dicant gradus maſculinos
alios fęmininos: lucidos quoſdã & alios tenebroſos fumoſos vacu/
os/puteales & alʒemena ſiue valitudinarios. Pręterea & ſingula ſig/
na in ternas facies diuidũt: in terminos aũt inęquales diſtinguũt quo
rum dominia planetis diſtribuũt & multiplices fortitudines ĩpis/rõne
taliũ aduenire credũt: nã a triplicitate planetã fortitudines tres accipe
autumãt a termino duas: a facie unã: a domo vero qnqꝫ: & ab exalta
tiõe quattuor Verũ in iſta graduũ/facieꝝ ac terminoꝝ aſſignatõe in
extricabilis apud Aſtrologos non infimos inuenitur diuerſitas.

De domibus exaltationibus: naturis & qualitatibus atqꝫ aſpectibus planetaꝝ Capitulũ tertiũ. DISCIPVLVS.

Domus planetarum que ſunt? MAG. Signa ʒodiaci. Nã Sa domus
turno pro domicilijs aſſignant Capricornũ & Aquariũ. Ioui planetaꝝ
ſagittarium & piſces. Marti Arietem & ſcorpionẽ. Soli leonẽ
tantum. Veneri taurum & libram. Mercurio gemini & virginem. Lu
nę ſolum Cancrum. DIS. Exaltationes vero quę ſunt? MAG.
Saturnus exaltatur in gradu. 20. librę Iupiter in. 15. Cancri. Mars in Exaltatio
28. Capricorni Sol in. 19. arietis. Venus in. 26. piſciũ. Mercurius in nes plane
15. virginis. Luna in quarto tauri. Caſus omniũ ſunt in locis oppoſi/ tarum.
tis. DIS. Plane. ſed quid tradunt de planetarũ qualitate? MAG.
Saturnum frigidũ & ſiccum colore nigrum & ſapore ſtipticũ dicunt. Naturæ
Iouem vero humidũ & calidum: colore cinericiũ aut viridem: ſapore planetaꝝ
dulcem. Martẽ ſiccum & calidum: rubeũ & amarum: Solem calidũ &
ſiccum: in colore peregrinũ & ſapore acutum Venerẽ humidã & fri
gidam albam & unctuoſam. Mercuriũ varium: & planetę cui iungit̃
in qualitatibus primis ſe cõformantẽ: in colore mixtũ & ſapore acę/
toſum dicunt. Lunam frigidã & humidã: croceam & ſalſam perhibẽt
Rurſum ex his quidã graues & ponderoſi nominant̃. ut ſaturnus Iu
piter: Mars alij leues. ut Venus. Mercurius. Luna. Sol aũt nec ponde
roſus nec leuis eſt. Q uidã etiam fortunę ſunt. ut Iupiter fortuna ma
ior: Venus fortuna minor. Alij infortunę ſunt: ut Saturnus infortu
na maior. Mars infortuna minor. Mercurius aũt cum bonis bonus
cũ malis malus. Sol bonus per aſpectũ: malus per cõiunctionẽ. Lu
na quaſi nuncia ꝑ omnes currit: & ab ĩpis fortunata & infortunata red
ditur: venus & luna fœminini ſunt: reliqui omnes maſculini. Noctur
ni ſunt Mars: Venus & luna. diurni ſunt alij omnes. Nonnulli amici
dicuntur: quidã inimici nominant̃: Nam amici Saturni/ſunt Iupiter
Sol Luna. inimici ſunt Mars & ven⁹. Iouis amici ſunt omnes/demp
to Marte. Martis amica ſola venus eſt: cęteri inimici. Solis amici ſunt
Iupiter, Venus; inimici mars Mercurius & luna. Mercurij amici ſunt

Saturnus iupiter venus/cęteri inimici. Lunę amici ſunt Saturn⁹ iupiť ven⁹ alij inimici. Amici capiti draconis dicunť eſſe iupiter & venus de q̊rũ natura eſt: & ideo fortuna. Amici caudę/ſunt ſaturnus & mars quorꝝ naturã participat: & ideo infortuna eſt. Augenť autem & mi/nuuntur iſta per aſpectus. DIS. Quomodo ſe aſpicire dicuntur? MAG. Cum in eodẽ ſigno & gradu ſunt: coniuncti dicunť. per cõtrarium ſeparati nominantur. Si autem per ſextam partẽ zodiaci: hoc eſt per duo ſigna diſtant/aſpiciunt ſe aſpectu ſextili: qui eſt amicitiæ imperfectę. Si autẽ per tertiam zodiaci partem diſtant id eſt per quattuor ſigna: trino aſpectu ſe reſpiciunt/qui eſt amicitiæ perfectę. Si vero ꝑ quartã ꝑtem zodiaci: id eſt ꝑ tria ſigna opponunť/quarto ſe aſpe

ctu intuentur qui eſt inimicitiæ imꝑfectę. Si autē per ſex ſigna diſtant oppoſiti dicunt̃: qui aſpectus eſt ꝑfectę cōtrarietatis. DIS. Quattuor igit̃ aſpectus ſunt. ſcꝫ. Sextilis trinus quart⁹ & oppoſitio. MA. ſane. Nā cōiunctio ꝓprie aſpect⁹ dici nequit: & vim ſortitur ut q̄dā tradūt ꝑ gradus. xij. an̄ & poſt. Figura aſpectuū eſt quā hic ſupra cernis.

De quibuſdā alijs accidētibus planetaꝛ: q̄ & aſtronomū ignorare non oportet. Capitulū. iiij. MAG

Præter hæc autem & planetis alia multa nomina attribuuntur & accidentia: quoꝛ cognitio etiam Aſtronomiæ utilis eſt. DIS. Eo magis explicanda ſunt. MAG. Planetę quandoqꝫ dicunt̃ directi: quandoqꝫ retrogradi: nunc etiam ſtationarij. DIS. De his in pręcedenti tractatu diſſertum eſſe memini. alia ſi quæ ſunt ænumera. MA: Planetę dicuntur etiā quandoqꝫ tardi curſu & minuti: cum ſcilicet linea veri motus eorū tardius mouetur q̄ꝫ linea medij motus: aut contra ſucceſſionem ſignorum incedit. veloces autem & aucti curſu dicuntur quando ſecundū ſucceſſionē mouentur. Aucti vero numero ſunt: quādo ęquatio additur ſuper mediū motū. cum aūt minuitur: minuti numero vocant̃. Aucti v̾o lumine ſunt: quando a ſole recedunt vel ſol ab eis. & minuti lumine vocantur: quando ad ſolem appropinquant. & cum ad gradū decimumquintū aut duodecimum veniūt: ſub radijs ſunt: & combuſti nominant̃. Orientales ſunt quando oriuntur ante ſolem. Occidentales v̾o cum occidunt poſt ſolem. Vnde & venus ſolem pręcedens in aurora/lucifer: ſequens autēm ſolem poſt occaſum/heſperus dicitur. De qua Boetius libro primo de conſolatu philoſophico metro quinto ait. & qui primę tēpore noctis agit algentes heſperus ortus: ſolitas iterū mutet habenas Phębi pallens lucifer ortu. Dicuntur & orientes ortu matutino: cuꝫ de ſub radijs exeunt: & propter remotionem eoꝛ a ſole/mane ante ortū ſolis apparere incipiunt. Orientes v̾o ortu veſpertino dicuntur/cuꝫ de ſubradijs exeunt: & propter remotionē eorum a ſole veſpere poſt occaſum ſolis apparent. Occidentes autem occaſu matutino ſunt/cum radios ſolis ingredientes mane occultari incipiunt. Et occidentes occaſu veſpertino/cum radios ſolis intrantes & poſt ſolis occaſum occultari incipiunt. Tres tamē ſuperiores occaſu matutino nō occidūt nec ortu veſpertino oriuntur. Meridionales etiam planetę appellantur/cum in ſuo ęcentrico ab ecliptica verſus meridiem declinant. Septentrionales autem cum verſus ſeptentrionem tendunt. Reſpectus autēm planetarum quos in diuerſis ſignis ad diuerſas corporis ꝑtes habere dicuntur/in ſequenti patent deſcriptione.

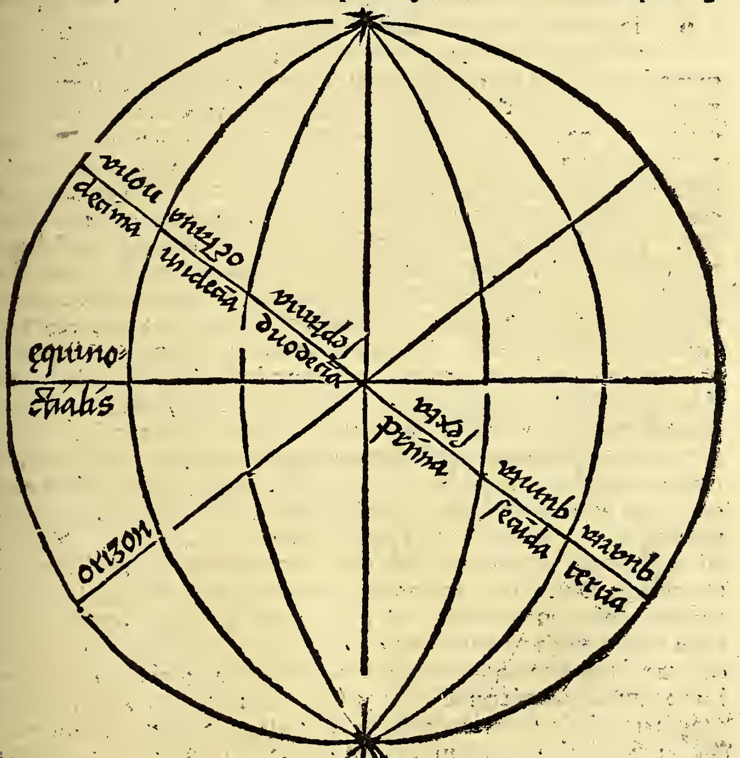
Planetę dicunt̃ tardi
veloces
aucti numero
aucti lūie
combuſti
orientales
orientes matutinales
oriētes veſpertini
occidētes matutiāl
occidētes veſp͞tini
Meridionales
ſeptētrionales.

Quas corporis partes planetæ in diuerſis ſignis reſpiciant. Capitulum quintum.

	♄ ſaturnꝰ	♃ Jupiter	♂ Mars	☉ Sol	♀ Venus	☿ Mercuriꝰ	☾ Lun
aries ♈	pectus	ventrē	caput	femora	pedes	crura	ge
taurus ♉	ventrē	dorſuȝ.	collum	genua	caput	pedes	cru
gemini ♊	ventrē.	verēda	pectus	crura talos	collum	caput	fem
cancer ♋	virilia	femora	pectus	pedes	brachia hūeros	oculos	cap
Leo ♌	verēda	femora genua.	ventrē	caput	cor.	guttur.	coll
virgo ♍	pedes	gēnua	ventreȝ	collum	ventreȝ	cor	hūer
libra ♎	genua.	oculos	verēda	hūeros	caput	ventrē	cor
ſcorpio ♏	talos	pedes	caput brachia	cor	verēda	dorſuȝ.	ventr
ſagit. ♐	pedes.	crura	manus	ventreȝ	femora	verēda	dorſu
capricō. ♑	caput oculos	crura	dorſuȝ.	cor	verēda	femora	femor
aquariꝰ ♒	collum	pectus	cor	verēda	genua.	femora	verēd
piſces ♓	hūeros	cor.	ventrē	femora	dorſuȝ.	crura	femor

De diuiſione cœli in domos duodecim: & nominibus earundē. Capi. ſextū. MAG.

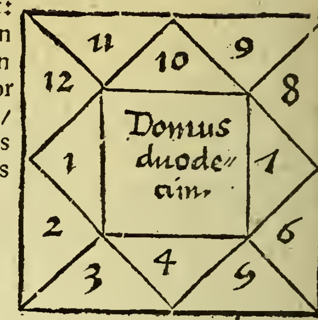
Otum iudicādi negociū maxime ex Zodiaci in duodecim domicilia partitione dependere eſtimant. ver℞ tamē nec in hac cōcordant. Sed prætermiſſis duobus partiendi modis/tertiu℥ exempli cauſa pandam: qui talis eſt. ut intelligant ſex circuli magni in ſphera ſuper polis mundi utrinq₃ ſeſe interſecantes/ atq₃ ꝑ puncta æquinoctialis diuiſi in duodecim æqualia tranſeuntes: per hos em̄ ſex circulos Zodiacus in duodecim/ſed non ęquales partitur domos: quarum una medietas ſub orizonte: altera ſupra orizonta apparet: & oppoſitæ ęquales repeririuntur. Quattuor ex his anguli vocantur. ſcilic℥ Prima: quę eſt angulus orientis. Septima: oppoſita angulus occidētis. Decima: eſt angulus diei ſeu medij cœli. Quarta: eſt āgulus noctis ſub horizonte. In his ut aiunt planetę ſunt fortiores. Poſt has/q̃c domus anguli

Succedentes

tuor domos/ ſuccedentes nominant: in quibus planetę ſunt debiliores ꝙ in angulis. & ſunt dom⁹ ſcđa octaua undecima & Quinta. Reliquæ quatuor cadentes nominantur: cæteris debiliores. Ex his & conſtellationibus in illis repertis per cæteras Aſtrologiæ partes varia ac mira prædicere conantur.

Cadentes

Si dæmonſtratione/experientia aut alia quauis via aſtrologiæ principia cognita ſint. Capitulum ſeptimū.

DIS. PRiuſquā has partes aggrediamur: ædicito quonā modo aſtrologi tantā partium eiuſdem cœli diuerſitatē inueſtigare potuerunt? aut quid firmitatis habet quod etiā in gradibus quantum ad qualitates/facies/terminos/exaltationes & caſus ponunt: & planetis attribuunt? MAG. Aſtronomiæ principia de quibus in p̄cedenti tractatu actum eſt: ex geometria/numeroꝝ concurrente ratione indagari potuere. DIS. Non de illis (quoniā quantitatē concernunt) quęſtionem moueo: ſed de diuerſitate qualitatū & influentiaꝝ cœli & partiuꝫ eius & planetaꝝ dominio & fortitudinis incremēto in illis. MAG. Ab effectibus (ut aiunt) in multoꝝ cognitionē deuenere p crebras & diutinas obſeruationes. Vnde & nōnulli ab exordio mundi primis hominibus intm̄ vitā prolongatā a deo cœli autumāt ut aſtronomiā aſtrologiā & cęteras artes quę longa experientia acquirunt inueſtigare poſſent. alīj primo parēti Adam & patriarchis nonnullā aſtrologię ptem reuelatam aiunt. unde & Magiſter in hiſtorījs Abraam ægyptios aſtrologiā docuiſſe teſtat̃. quod haud abnuo q̄ntum ad temporꝝ varietates ſicut ſcriptum eſt. ut ſint illis in ſigna & tēpora. non autē quantū ad diuinationē: quā deus ſemini Abrahæ ſpecialiter interdixit: ut patebit infra. DIS. Interim dictis aſſentio ſed cur longa obſeruātia & expimentis p̄rimis Aſtrologię principia hauriri nequerint/ nō apparet q̊d poſſit cōuenienter opponi. MAG. Si expimentis q̃ tradūt principia didiciſſent/ utiqꝫ nō ſemel ſed frequēter eaſdem conſtellatiōs integre obſeruaſſent. ſed obſtat q̊d & ipſi vere affirmant eandem cōſtellationē totalem nunꝙ/ vel ſaltem poſt annorum multa millia rediturā. nec ſufficit pticulares cōſtellatiōes ſepius obſeruaſſe: quippe cū nulla ſtellaꝝ ſeorſum influat: ſed ſimul cū omnibus etiam aſtrologis nunꝙ viſis vel cognitis: certo dicere nequeūt: cur magis uni ꝙ alteri expimētalis effect⁹ veniat aſcribēdus: niſi forte Soli & Lunę ſyderibus etiā omni videnti notis, quibus tamē in efficiētia

principia Aſtrologię ſunt nobis cognita

frequēter pponunt ſydera minora aut a nobis remotiſſima. Multum
prẹterea operationē cœleſtiū variat/impedit aut minuit in ſupioribus
alia conſtellatio:& inferiorib⁹ materiæ indiſpoſitio. Sed eſto/hauriri
poſſit conſtellationū quas in iudicĳs attendūt efficientia; ſed nondū
eſt inuenta ſufficienterq; obſeruata. patet legēti aſtronomorꝝ de mo
tu ſtellarꝝ firmamenti & etiam erraticarꝝ dubia. Antiquiores quippe
ſupra firmamentū nullū aliud cœlū cognouerunt: quo tamē iunio/
res Aſtrologi etiam in praxi utuntur. Chaldei & Aegyptĳ non infimi
in Aſtrologia ſtellis fixis unum tantū motum attribuunt: ſcilicet diur
nū. Ptholemẹus addidit ſecundū q eſt ab occidēte in orientē. Thebit
tertiū inueniſſe dicitur qui eſt verſus meridiē & aquilonē. In tempore
vero multum diſcordant: ut partim dictum eſt in ſuperioribus. nec mi
rum ſi de fixis trepidant: qui etiā in motu Solis & Lunẹ inter ſe pug/
nant: ut & quātitas anni ſolaris adhuc apud Aſtronomos quo ad pci
ſionē ſit incerta: & in maxima Solis declinatione quantū differant ſup
fluum eſt hic recenſere. Cōſtat autē ſi Aſtrologus in gradu uno tan/
tum fefellerit in captanda hora: in diuiſiōe domorꝝ duodecim ſimiliter
deficiet. mutabit eñ gradus ſignū. & in directionib⁹ etiā variat annū.
mutabūtur etiam aſpectus & ſitus ſtellarum. DIS. Fallax igitur ſe/
quatur aſtrologorum experimentū neceſſe eſt. Sed & planetẹ qua cō
uentione inter ſe regendi ac dominādi tempora/horas/atq; momen
ta in diuerſis partibus cœli: etiam ut ais climatū terrẹ partiti ſint/vehe
menter hẹſito: & te ſuper hẹc audire cupio: interim alia q̃ queſtionē
augent ſilebo. MAG. Hæc & pene innumera alia ſunt quæ fidem
aſtrologiæ minuunt his qui omniū cauſas (ut ẹquum eſt) pfundius
rimantur: & in Aſtrologiæ libris non niſi perſuaſiones quaſdam le/
gunt. Nos autem qui ipſam defendendam nō ſuſcepimus: reliquas
eius partes velocius percurrere debemus. DIS. ut libet.

De ſecunda parte Aſtrologię. Et qualē influentiā cœleſtium corporum in inferiora Theologi cum Philoſophis cōcedunt: voluntatem omnino excipientes. Capitulum. viĳ. MAG.

s Ecunda (ut pmiſſu; eſt) aſtrologię pars de reuolutionibus eſt.
hẹc cōiunctiones & eclipſes cōſiderat: & ex his alĳs inſup con
ſtellatiōibus de diſpoſitiōe annonẹ bellorꝝ ẹgritudinū & mu/
tatiōe tpm atq; īnouatiōe legū futura pnunciat. DIS. tu ne huiuſ/
cemodi futura ɔtingētia cẹleſtiū cōſideratiōe puidēda credis? MA.
Multiplicē virtutē & opationē cœleſtibus a conditore oīm cōcreatā
nemo ſapiens dubitat: ppaucas vo ex his oībus in hoīm noticiā de/
ueniſſe. & oēs deo ſoli notas eſſe/regius ppheta indicat dicens. Qui

numerat multitudinem ſtellarum & omnibus eis nomina vocat. Nomina vero a proprietatibus rebus imponi conſtat quas ſolus nouit ꝑfecte qui eas condidit: unde conſequenter exclamat. Magnus dominus noſter & magna virtus eius & ſapiētię eius nō eſt numerus. Hęc de particulari noticia intelligenda ſunt: quoniā generalem influxum cœleſtium qui fit ꝑ motū lumen & calorē in terrena/ etiā philoſophi (dono dei) cognouerunt. Vnde Ariſtoteles dicebat hunc mundum elementarē lationibus ſuperioꝝ contiguū eſſe: ut inde virtus eius gubernetur. & alio loco. Latio inquit ſolis ſub obliquo circulo (zodiacū denotās) generationes adducit. Nec diuus Auguſtinus philoſophus acutiſſimus & theologoꝝ pręcipuus ab Ariſtotelis ſententia in hac re diſſentit: libro tertio de trinitate. ca. iiij. Aſſerens corpora craſſiora & inferiora per ſubtiliora & potentiora ordine quodā regi. Et libro. v. de ciuitate dei. ca. vi. inter diſputandum cum mathematicis ait. Non uſq̨ quaq̨ abſurde dici poteſt ad ſolos corporum differentias afflatus quoſdam valere ſydereos: ſicut in ſolaribus acceſſibus & deceſſibus videmus: etiam ipſius anni tempora variari: & lunaribus incrementis atq̨ decrementis augeri & minui quędam genera rerum: ſicut echinos & conchas & mirabiles ęſtus oceani. non autem & animi voluntates poſitionibus ſyderum ſubdi. DIS. Aperte Auguſtinus inferiora ſuperiorum influentijs ſubijcit. Cur ergo a nonnullis aſtrologis aduerſari dicitur? MAG. Hic diuus pater (quemadmodum & cęteri viri philoſophię & veritatis cultores) aſtrologię non ademit quod ratio naturalis admittit: & ſacrarū litterarum tenor incōmutabilis non reprobat. Nec tamen dicit corporoꝝ differentias neceſſario eſſe a cœleſti influxu: ſed hoc poſſe concedi in quibuſdam. Nam ut eodem loco ait. ſexus diuerſitas non ab influxu cœleſti eſt: cum ſimul concipi poſſint gemini diuerſi ſexus. quid autem tam ad corpus pertinens q̄ corporis ſexus? Sequuntur hunc Bonauentura Alexander de ales. Scothus & theologorum numeroſa turba omnes generalem cœleſtium in inferiora influxū confirmantes. Inferiora inquā corpora non humanas mentes ſeu voluntates/ quēadmodum in ſententia Auguſtini hæc excipiunt. non em̄ poſſunt: ut idē ſanctus pater teſtatur li. xij. ſuper Gen̄. corporalia in ſpiritum agere: limitant cæteri de per ſe & immediate. Nam cum intellectus (inquiunt) mediātibus ſpeciebus a ſenſibus receptis in opus ſuum prodeat: & ſenſitiua potentia corporeis organis utatur: de per accidens & a remoto concedi poſſit/ immutatis corporibus intellectum in ſua operatione impediri. ut videre eſt in lunaticis & freneticis. Vnde & ſcriptura dicit. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Voluntas autem exiſtens domina omnium actuum ſuorum organo corporeo non alligatur ſicut nec intellectus: magis tamen libera eſt: nullus improbitatem patitur: nec

theologi qd tribuant aſtrologię.

cœleſtium influxui ſubditur. Et ideo actus a voluntate procedẽtes ab
Aſtrologis prȩuideri aut diiudicari minime poſſunt.

Ex quinq; cauſis Aſtrologi frequenter errant in iudicijs ſuis. Et quõ in uniuerſali de fertilitate & ſterilitate terrȩ de peſtilentia bellis & mutatione regnorum aliquid pronoſticare pñt. Ca.ix.

DISVm iuxta prȩmiſſam beati Auguſtini ſentẽtiam in elementa
& elementata afflatus ſyderum agat: unde fit ꝙ Aſtrologi nõ
nunquam de illis quoq; in iudicijs ſuis & fallunt & falluntur?
MAG. Quamq; huius rei cauſa multiplex aſſignari poſſit: hȩc ta/
men inter prȩcipuas cõnumeranda eſt: ꝙ raro huius artis ſcioli iudicia
ſua inter prȩſcriptos limites coartant: ſed inanis gloriæ cupidi/philate
ria ſua dilatant nimium: & ex ſtellis auguriari geſtiunt: quod efficere
non poſſunt. Frequenter etiam ad particulares localeſq; mutationes
deſcendunt: ſingularum frugum ſpecies denotant: terraꝝ & incola/
rum ȩuentus proſequunt̃ ſeiunctim: non attendentes/ non obſtante
generali influxu ſuperioꝝ: & (ut Auguſtinus habet libro quinto de
ciuitate. c. 7.) ȩlecto ad ſeminandum agrum die/ tam multa grana in
terram ſimul veniunt: ſimul germinant: & exorta ſegete ſimul herbe
ſcunt: pubeſcunt: flaueſcunt. & tamen inde ſpicas cȩteras coæuas/ at
q; ut ita dixerim congerminales: alias rubigo interimit/ alias aues d
populantur/ alias homines ȩuellunt. pari iudicio de reliquis rebus iu
dicandum eſt. Sunt enim cauſȩ cœleſtes fere innumeræ: ex quib⁹ ut
præmiſſu; eſt tractatu p̃cedenti/ ex ſtellis fixis pauciores cognitȩ ſũt.
quorũm tamen actio quantũ poſſit aſtrologorum traditiones canũt.
Adde ꝙ de principijs & modo iudicandi præcipui auctores artis hu
ius diuerſa ſenſerunt. Accedit ꝙ plurimi noſtro æuo in praxi illa magi
ſtri nominari delectant̃ qui nondũ loqui ceperunt: ne dixerim didi/
cerunt. Viri autẽ philoſophiȩ gnari facile non ȩnunciant: q̊d ex certis
cauſis & demonſtrationibus veritatis æuidentiã non habet. Verũtñ
ſi anni quattuor partes a qualitatibus ſuis multum exorbitare cõtige/
rit: facillime ſequetur aeris intemperies: ſicq; frugum detrimentum
aut exceſſiuo frigore vel calore urenti: humore ſuffocante: aut ſiccita/
te conſumente humidum radicale. Amplius turbatis elementis im/
maturis frugibus & aere infecto aut putrefacto/ quo ad reſpirandũ
ſedulo utimur/ ægritudines ȩuenturas temere nemo iudicabit. De/
niq; ex aere infecto & alimentis incõuenientibus/ ſpiritu; animalem
turbulentum generari phiſica ratio ſuadet. Hinc ægritudines acutȩ &
cerebro multȩ obueniunt turbationes: quibus in vulgo dominantib⁹
ad unius filij Belial doloſam perſuaſionem/ inſultus fieri haud erit di

ffi‑ile. Si em̃ princeps vi legis occurrere nititur / mox a ſuperba ceruice onus ſeruitutis & ſceptru; exactoris excutere moliuntur. Hinc ſectæ contentiones/par‑ialitates/ſeditiones/bella & cætera huiuſmodi ori/untur multa. Et ꝙuis (ut Ptolemęus ait) vir ſapiens dominet̃ aſtris ſenſualitati ſcilicet & inclinationibus obuiando: ſtultoꝝ tamẽ (ut Sa/lomon non minus docte ſcripſit) infinitus eſt numerus. Vnde mirũ non eſt ſi his & ſimilibus ſolerter penſiculatis/ nõ tã aſtrologi ꝙ phi/loſophi/medici & longa experientia ędocti agricolæ & nautę: quoti/die de futuris multa vera prædicunt: etiã ſine aſtrologicis regulis/de morbis: de annona: deq; tempeſtatibus. Sed de illis hactenus. Ter/tiam aſtrologiæ partẽ nunc aggrediamur. laborioſum quippe hoc erit: quoniam fere innumeri codices ſunt de hac parte. & e regione vi ri æruditiſſimi & ſanctitatis titulo præfulgidi parum illi tribuendum aſtruunt.

Ptol/us.

Sal

De tertia parte aſtrologiæ. De natiuitatibus. quid ex domibus quattuor primis Aſtrologi pronoſticent. Capitulũ decimũ.

DIS. Qvid hæc pars futuri præſagit? MAG. Mortem & vitam & ferme omnes naſcentium euentus quales futuri ſint, ut patet legenti ſignificationes .xij. domoꝝ in quas cœlũ hora natiui/tatis diuidunt. Vt autẽ breuiter me de hac parte abſoluam: ex mul/tis pauca ſecundũ domorum ordinem in libris aſtrologorum expre/ſſa ãnotabo. DIS. Probe. MAG. Ex habitudine primæ dom⁹ planetarum & ſtellarum in ea exiſtentium: & partium natura ac va rijs affectibus/mira de anima nati prædicunt. videlicet. ſi liberalis: ſi legum amator: ſi mitis aut bellicoſus: ſi diuinaꝝ ſcientiaꝝ indagator alteriuſue ſtudij aut operationis amator: & quantus qualiſue in cor/poris habitudine futurus ſit natus. Ex ſecunda domo de proſperitate & infortunio/diuitiarũ nati futura vidẽt: ſi eas vel ex hęreditate/ mer catura/aut quouis alio ingenio aut labore habiturus ſit. & amplius: ſi ſua ſponte acquiſitas dilapidabit: aut violẽtia qualibet ſiue infortunio amittat. Ex tertia domo de fratribus nati: de peritia legum & obſeruã tia earundem: & ibi per partem quã abſconditam nominant aſtrolo/gi: de arcanis conſcientię naſcentis erga deum & erga homines iudi/cant. Nam ut ait Abraam Aueno;ra in expoſitione huius domus Si Iupiter fortis in natiuitate parte; illam quocunq; modo reſpexerit/& deum diliget (ſcilicet natus) & a deo diligetur &c. DIS. Hoc ne ve rum credis? MAG. Minime. nam dicit ſcriptura. neſcit homo an odio vel amore dignus ſit. & cõſcientię arcana ſoli deo patẽt. DIS Inſania ergo iſta non tam confutanda ꝙ ut hęretica execranda eſt. MAG. Duas fortunas inter planetas nominant: venerem ſcilicet & iouem; Venus ut aiunt dat fœlicitatem vitæ præſentis; Iupiter au/

ſignifica/tiones domorum cœli.

Abra auen

tem largitur fœlicitatem vitæ futurę. DIS. Et quid de Chriſto ſen
tiunt? qui ait in euangelio. Ego vitam æternam do eis. ſed perge in
narratione. MAG. Maternus quidē non infimę auctoritatis apud
aſtrologos ſcribit: ꝙ Saturnus in leone conſtitutus/facit longæuos:
quorum anima poſt mortē ad cœlos tranſibit. DIS. Cur ergo Chri
ſtus dicit. Si vis ingredi ad vitam ęternam ſerua mandata: & non po/
tius attēde ſi habueris ſaturnū in leone? MA. Albumaſar impietatē
impietati accumulans ait. Qui deo ſupplicauerit hora qua luna cū
capite draconis ioui coniungit/impetrat quidquid petierit. DIS.
Ha ha he ſtulticiam ſacrilegam. Cur igitur aſtrologi non obſeruāt ta
lem horam: ut ſemel impetrarent de cætero in iudicijs ſuis neminem
fallere: & ut tantas diuicias reciperent ne amplius præinopia alijs ſua
mendacia venalia facerent. Sed perge ad domorum explanationem
MAG. Ex domo quarta de eſſe patris nati diſſeritur: qualis aut q̄n
ta eius vita ſit: & de alijs quę breuitatis cauſa tranſeo tanq̄ fabuloſa.

Quæ aſtrologi prænoſticent ex alijs domi/ bus natiuitatum. Capi. undecimū

DIS. X quinta autem domo quid? MAG. Si naſcens filios ge/
nerabit: & qualiter ad eos afficiet. Et hoc quidē Arabes: Ptho
lemęus autem a decima filios dijudicat: Mallius ab aſcenden
te. Et ſexta de infirmitatibus nati in toto corpore & ſingulis partibus:
& quādo & quantū ęgrotabit futura ānunciat. Ex ſeptima ſi amator
erit fœminaꝝ & īnominatę libidinis ſectator. Si uxorē habebit unam
aut plures; vetulas aut iuuenculas: & quādo eas ducet: ac ſi pacifice
cum illis habitabit. Ex octaua autē domo ſciet (aiunt) qua morte an
aqua/igne/gladio/ſuſpēdio aut quouis alio modo interiturus ſit na
tus. Ex nona ſi natus peregrinabit: & quantū in terra vel aqua: & quā
fortunā in his ſentiet. ſimiliter ſi firmiter aut negligēter fidē ſuā tene/
bit. Ex decima de ſtatu matris: queadmodum ex quarta de ſtatu pa
tris nati iudicium fit. Plurimi tamen ſtatum patris a decima inueſti/
gandum putant. Inſuper ſi natus honorem/poteſtatem aut famam
bonā habiturus ſit venat. Ex undecima de amicitia nati: & ad quas
perſonas erit: ſimiliter & de veſtimentis futura dicunt. Ex duodeci/
ma domo figuræ cœli in natiuitatibus alicuius calculatę/inimicicię/
captiuitates/ſi quas forte aut unde habiturus ſit natus; præſnoſci ha/
bent. Seruos ſimiliter Aegyptij ab iſta domo dijudicant. Arabes au
tem illud a ſexta faciundum exiſtimant. & alia ferme innumera. Mi
nima etiam & vilia hominum accidentia hæc pars Aſtrologiæ de na/
ſcēte futura iudicat ex domino natiuitatis horæ: almutes/alcochoden
hylech & variū partiū proiectione/ex habitudine planetaꝝ & ſtellaꝝ

ſixarum:& earundem & ſimiliter domorꝫ varijs aſpectibus & directi
one quę latius ꝓſequi nõ eſt noſtrum ſed alia celerius percurrere.

De Laude quattuor doctorum eccleſię:& quid de hac parte Aſtrologię ſenſerint Capitulum duodecimum.

DIS. p Rius qui ſint viri ęruditiſſimi & ſanctitate præfulgidi huic par/
ti aſtrologię parum tribuentes:ut pręmiſeras pauloante edi/
cito:ſimulq; eorundem ſententias de hac re pſtingito paucis.
doct.eccl. MAG.Hi ſunt doctores pręcipui catholici:quattuor columnę eccle
Gregori9 ſię ſanctus Gregorius papa.ſanctus Hieronymus preſbyter cardina
Hierony. lis.ſanctus Ambroſius archiepiſcopus Mediolanenſis.ſanctus Au/
Ambro. guſtinus ante conuerſionem ſuam rhetor maximus & philoſophorũ
Auguſti. acutiſſimus:poſt ſuſceptum vero baptiſma epiſcopus Hypponeñ.
per totum mundum celebris doctor& falſitatis inimicus.Hi ſunt(ut
teſtatur pontifex romanus in capi.unico de reli.& vene.ſanct.libro
ſexto)quorum perlucida ac ſalutaria documenta romanam illuſtra
runt eccleſiam:decorarunt virtutibus & moribus informarunt.Per
ipſos pręterea quaſi luminoſas ardentes lucernas ſuper candelabrũ
in domo domini poſitas/errorum tenebris profugatis:totius corpus
eccleſię tanq; ſydus irradiat matutinum. DIS.Eia propera:& quid
de aſtrologia hac tenendum ſcripſerint hi ſancti patres quos eccleſia
tam ſtudioſe cõmendat in mediũ ferre graueris minime. MAG.Di
uus papa Gregorius in homelia Epiphanię accepta occaſione ab ap
paritione ſtellę quã Magi viderũt in oriente nato domino:contra ma
thematicos orationẽ texens:opponit de duob; geminis Iacob & Eſau
ſimul natis dicens.Certe cum Iacob de utero egrediens prioris fratris
plantã manu teneret prior perfecte nequaq; egredi potuit: niſi & ſub
ſequens inchoaſſet:& tamẽ cũ uno tempore eodemq; momento utrũ
q; mater fuderit:nõ una utriuſq; vitæ ęqualitas fuit. Sed ad hęc ſolẽt
mathematici reſpondere (inquit) quia virtus conſtellationis in ictu
pungentis eſt.Quibus ediuerſo nos dicimus quia magna eſt mora
natiuitatis:ſi igitur in ictu puncti coſtellatio permutatur: neceſſe iam
erit ut tot dicant fata quot ſunt membra naſcentium. hęc Gregorius
Qui & poſt multa alia quæ aſtrologis obijcit(ad quæ profecto ra/
tionabiliter reſpondere nequeunt)cõcludit dicens.Hæc de ſtella bre
uiter diximus:ne mathematicorꝫ ſtulticiam indiſcuſſam pręteriſſe vi/
deamur.Quod ſi nec iſta permouent:attende quod eodẽ loco Pri/
ſcillianiſtarum hereſim dicit eſſe de genituris opinionẽ aſtrologorum.
DIS.Summum pontificem audiuimus:audiamus & cardinalem.
MAG.diuus Hieronymus preſbyter cardinalis ſacrę ſcripturę in/
terpręs pręcipuus in cõmentarijs ſuper ꝓphetã Sophoniam ca.pri/
mo de aſtrologis dum exortus eſſet ſermo ait.Hi ſunt qui æleuantur

aduerſus ſcientiã dei:& omne quod geritur in ſeculo (fictam ſibi ſci/
entiam pollicentes) referunt ad ortus ſtellarũ & occubitus & mathe/
maticorum ſequuntur errores. Idem ſuper Iſaia. ca. xlvij. de aſtrolo
gis loquens dicit. Hi ſunt qui vulgo appellantur mathematici: & ex
aſtrorum curſu lapſuq; ſyderum res humanas regi arbitrantur. & cũ
ſalutem alijs promittebant ſua ignorabant ſupplicia. Idem in ca. Sed
& illud. 26. q. 2. Requirere ſtellarum curſus & euentus ex his futuro/
rum rimari obprobriũ ægypti vocat & idololatriæ cõparat. DIS.
Sufficiunt ad pręſens diui cardinalis dicta: archiepiſcopũ accedamus
Mediolanenſem. MAG. Hic eſt ſanctus pater Ambroſius grandi/
loquus: qui in quarto libro hexaemeron ca. quarto de aſtrologis lõ
gum ſermonẽ contexens inter alia. Nonnulli (inquit) natiuitatũ tem/
ptarunt exprimere qualitates qualis ſit unuſquiſq; qui natus ſit: cum
hoc nõ ſolum vanum: ſed etiã inutile ſit quęrentibus: impoſſibile pol
licentibus. Et poſt probationẽ ſuę ſententię ait. Redempti ſunt apoſto
li & congregati ex peccatoribus: non utiq; natiuitatis ſuę hora ſed chri
ſti eos ſanctificauit aduentus: & hora dominicæ paſſionis redemit a
morte. Latro damnatus capite ille cũ domino crucifixus: non benefi
3. cio natiuitatis ſuę: ſed fidei confeſſione ad paradiſi ęterna tranſiuit. Io
2. nam in mare non vis natiuitatis: ſed diſſimilatio diuinæ præceptionis
pręcipitauit & offenſa. Petrũ de carcere imminente morte perimen/
12 dum angelus chriſti nõ ſtellarũ ſeries liberauit. Paulum cęcitas cõuer
8. tit ad gratiam: & pcuſſum a vipera turbatumq; naufragio: nõ reme/
dia natiuitatis: ſed deuotionis merita ſeruauerunt. Quid de illis dici/
mus qui eorũ precibus cum fuiſſent mortui reſurrexerunt: utrum illos
ſua natiuitas an apoſtolica gratia ſuſcitauit? Et idem totum negociũ
hoc (ſcilicet iudicandi) plenũ ait eſſe vanitate: & telę araneæ cõparat
DIS. Durus eſt hic. diuum Auguſtinum quem phiſophum fuiſſe
acutiſſimum dicis auſcultemus.

De opinionibus philoſophorum de Fato & conſtellatione natiuitatum: quas Auguſtinus libro quinto de ciuitate dei recitat & improbat. Capitulum. xiij. MAG.

i. ſ Anctus Auguſtinus diſputator copioſus omnem quęſtionẽ
quã tractat radicitus medullituſq; perquirit: ut latentem vel ve
ritatem vel falſitatem fideliter detegat. Vnde cum libro quinto
de ciuitate dei cõtra aſtrologos diſputationis rete tẽdere inſtituiſſet pri
us fatidicorum & aſtrologorũ varias opiniones diſtinxit: & breuius
prioribus exploſis cum Genetaliacis varijs medijs cõgreditur per ca
pitula ferme decem prima. longũ eſſet omnia hæc epitomati noſtro
integra inſerere. DIS. Longũ etiã & minus neceſſariũ: cum pau/

cis planiſq; verbis intentionē tanti doctoris ędicere poſſis. MAG.
Si poſſum incertum habeo: obſequi tñ tibi in hoc quoq; non abnuo.
Diſtinguens itaq; Auguſtinus fatidicorꝝ & aſtrologorꝝ ſectas in ca.
primo libri ꝑ fati. Primos ponit qui dicunt omnia ęuenire fato: id eſt
voluntate & poteſtate dei. DIS. Illos ne male ſentire arguit? MA.
Minime: ſed ut ſententiā teneāt & linguam corrigāt admonet. DIS.
Quapropter? MAG. Quia fatū homines quādo audiunt/ uſita
ta loquendi conſuetudine non intelligunt: niſi vim poſitionis ſyderū
qualis eſt quando quis naſcitur ſiue concipitur. DIS. Secūda igi/
tur opinio eſt illorum qui omnia fato id eſt vi ſyderum inicialium ęue
nire arbitrantur? MAG. Scite intuliſti: ſed inter hos rurſum Augu
ſtinus diſcernit. Quidam enim ſine voluntate dei decernere opinā
tur ſydera quid agamus vel quid bonorꝝ habeamus: malorumue pa
tiamur. DIS. Tales haud dubium explodit. MAG. Quinimo
& ab auribus omniū repellendos ait: nō ſolum eorꝝ qui veram reli/
gionem tenent: ſed qui deorum qualiumcunq; licet falſorum volunt
eſſe cultores. DIS. Qua de re? MAG. Quia (inquit) hæc opinio
aliud non agit niſi ut nullus omnino colatur deus. DIS. De hac ſe
cta nonnullos noſtræ fidei homines eſſe arbitror: qui rogationes le/
tanias & proceſſiones cōmunes pro pace: aut ſalubri aura a populo
factas ſubſannantes/ fruſtra fieri calumniantur. ſed quid mihi de his
aliud dictæ diuiſionis membrum ꝓſequere. MAG. Eorum qui om
nia vi ſyderum ęuenire credunt nonnulli ſydera quidem/ quæ nobis
futura ſunt pro arbitrio decernere opinantur: ſed accepta poteſtate a
deo. DIS. Quid iſti? MAG. Magnam inquit cœlo faciunt iniu
riam. DIS. Quam? MAG. Quia in eius velut clariſſimo ſena
tu/ ac ſplendidiſſima curia opinantur ſcelera facienda decerni. qualia
ſi aliqua terrena ciuitas decreuiſſet genere humano decernente/ fuerat
ęuertenda. DIS. Quid ſi dicerent ſydera non pro arbitrio illa de/
cernere: ſed in talibus ingerendis dei omnino iuſſa cōplere? MAG.
Quarta hæc poſitio eſt pręcedēti crudelior. DIS. Quapropter?
MAG. Quia de deo ſentiendum tradit: quod indigniſſimum vi/
ſum eſt de ſtellarum voluntate ſentire. Omnes iam dicti philoſophi
quia ex ſtellarum influxu neceſſario ęuenire exiſtimāt quæ fiunt/ ho
die quoq; a ſapiētioribus aſtrologis tanq̄ falſarij reprobant̄. DIS.
Hac forte Ptolemei ſententia potiſſimū pauloante poſita: qua ait. Vir
opinio verior de Fato. ſapiens dominabitur aſtris. MAG. Ea ipſa: & alijs multis. Quin
ta igitur poſitio eſt generalis: ꝙ ſtellę nec pro libito futura decernunt
(quia ut dictum eſt ſupra: animatę non ſunt) nec decreta dei neceſſa/
rio ventura in nobis explent: quoniam deus hominem in manu cō/
ſilij reliquit. ait Sapiens. Sed ex natura ſua & influentia a cōditore ac
cepta/ homines reſq; terrenas alterant: & ad ea de quibus ſupra pauca
cōmemorauimus inclinant: cui inclinationi homo ſi vult contraire

poterit. DIS. De hac opinione Auguſtinus quid ſentit? MAG. Non mediocriter doctorum hominum fuiſſe ait iſtam ſententiam: ut dicantur ſtellæ ſignificare potius iſta quam facere: ut quaſi locutio quędā ſit illa poſitio ſyderum prædicens futura/non agens. DIS. Aliorum iſtam fuiſſe ſententiam nec ego dubitauerā: ſed eam Auguſtinus ap/probaret nec ne audire volui. MAG. Quantum ad ea quę ex li/bero arbitrio dependent / poſitionem iſtam nequaquam approbat: ſed in ſequentibus fortiter expugnat: & propria aſtrologorum principia in tela cōmutans eos confodit undique. & quantum ad cętera ab aſtro logis ex natiuitatibus vaticinata/ſimiliter incertā hanc poſitionē oſtē/dit. Tu ſi quādo vacabit ibidē lege & relege. nō enim prima fronte om ni legenti doctoris mens & argumentorum vis patet.

In quibus libris Auguſtinus aſtrologiam de natiuitatibus improbet: & ſimiliter cæte/ri Theologi/Canoniſtæ & ſancti prophe tæ. Capitulum. xiiij. DIS.

a Pparet ex præmiſſa opinionum dilucidatione inſipienter ni/mis a nonnullis reſponſum eſſe: Auguſtinū ceteroſque ſanctos doctores non niſi hos aſtrologos reprehendiſſe qui neceſſita/re aſtra nos docent. MAG. Ceteri in cōmuni omnes indiſtincte ſi mul reprehendunt & haud dubium poſitionem imponentem neceſ/ſitatem tanquam blaſphemam in primis reijciendam volunt. Auguſti/nus vero particularius prædictas poſitiones ſegregans/ ultimā quę veritati minus videtur contraria: & ideo forte tanto periculoſior quā to apparet probabilior/diligētius ęliminat. Et in capitulo quinto aſtro logiam non artem ſed vanitatem vocat: & in fine ca. ſeptimi nullam hanc artem eſſe aſtruit. Obmitto quæ libro ſecundo ſuper Geneſim ad litteram: & libro octogintatrium queſtionum queſtione quadra/geſima quinta de aſtrologis ponit. Idem libro ſecundo queſtionū vete. & no. teſtamēti. queſtione. xvi. in fine ait. aſtrologi enim inimi ci ſunt veritatis. Et libro tertio de queſtionibus no. & ve. teſtamen/ti capitulo decimooctauo diffuſiſſime contra fatum & mathematicos multis ac varijs argumentis diſſerens. In principio ait nihil tam cō/tra chriſtianos quam ſi arti matheſeos adhibeant curam: hæc enim inimi ca dinoſcitur legi dei. Et paulo infra dicit. Hanc enim aſtutia & ſub tilitas inuenit dyaboli. Et circa finem. fugiendum omnibus modis ab hac arte monemus: curioſi enim eius inimici dei ſunt: & ſine ſol/licitudine nunquam ſunt: ſemper enim ſuſpenſi expectant quod minime certum ſciunt. Ipſe etiam ſermone ſexto de Epiphania vocat hanc artē ſtulticiam ſacrilegam & indoctā doctrinā. Et ibidē ait de genitu ris hominum vani homines loquuntur quod inſipienter opinantur.

Aſtrolo/gia nō ars ſed vani/tas eſt.

In ſermõe quoqꝫ de verbis domini:quibus dicitur. Ego ſum vitis vẽ
ra &c.ait.Conuerſo tibi indulgentiam deus promiſit:ſed craſtinu; diẽ
tibi nemo promiſit:aut ſi forte ꝑmiſit mathematicus/longe aliud eſt.
O deus (exclamat) ꝙ multos mathematici fefellerunt: quia ſibi ple
rumqꝫ lucra promiſerunt & damna inuenerunt. Et homelia .xiij.ait.
Promiſit diem craſtinũ mathematicus ut damnet te & illum.& ad Ia/
nuarium ſcribens dicit.Mathematicoꝝ deliramenta cum deteſtatio/
ne irridenda ſunt.In ſecundo libro de doctrina chriſtiana:dicit eos ni
mis errare:& genus fornicationis animę Aſtrologiam vocat.26.q.2.
c.illud Reliqua tantorum virorum teſtimonia/ſimiliter & theologoꝝ
poſteriorum/videlicet Alexandri de Ales Bonauẽturæ Schotti & ali/
orum breuitatis cauſa libet pertranſire,nec enim iſti a prioribus diſſen/
tiunt:ſed & ipſi influxum cœleſtium in elementa & elementata agere
concedunt,rationem quia ſenſibilibus & potentijs organicis ſpecies
haurit per accidẽs & multũ a remotis & in generali a cœleſtibus mo
ueri non omnino adimunt:ſed non ab ea quæ aſtrologorum tradi/
tiones continent.voluntatem vero omnino eſſe liberam & iſti & catho
lici omnes dicunt. DIS.Sancti patres & theologi nominati forta/
ſſe aſtrologiam diſſuaſerunt/de ipſius principijs & experimentis mi
nus ædocti. MAG.Si diuos patres aſtrologię ignaros fuiſſe credis
lege Ambroſium loco præallegato:& Auguſtinũ libro quarto con/
ffeſſionum:& inuenies quo ſuſpitionem hanc a mente tua repellas fa
cillime;multum enim temporis in hac attriuiſſe:& vix tandem falſi/
tate comperta deſiniſſe ab hac vanitate deo confitetur .s. Auguſtinꝰ
Sic quoqꝫ & in aliorum codicibus hęſitationis tuę medelam poteris
inuenire:omnes enim non alienis armis cum aſtrologis confligunt/
ſed(quod Doctorum eſt)proprijs principijs vaniloquos redarguũt
Sacri inſuper Canones illorum dicta approbantes/aſtrologiam pro
hibent.26.q.2.c.Illos planetarios.ſunt verba ſancti Auguſtini libro
quarto confeſſionum;&.c.ſed & illud.quæ ſunt verba beati Hierony
mi. Et de ſortilegijs.c.ex tuarum. Papa Alexander tertius:Clericum
qui bono zelo & ex ſimplicitate per aſtrolabij inſpectionem furtum
cuiuſdam eccleſiæ inquiſiuit;per annum a celebratione ſuſpendit: di/
cens id grauiſſimum eſſe/& non modicam inde maculã peccati con/
traxiſſe. DIS.Talis papa ſi hodie viueret/ſacerdotes noſtros q̊s
nominare poſſem/forte in perpetuum inabilitaret. MAG.Quid
faceret neſcio:verumtamen ipſis intime compatior.Sed ſi forte illos
non mouent quę prælibata ſunt non operoſum erit Domini ſenten/
tiam de hac re in mediũ proferre. DIS.Proferas quęſo. MAG
Non ego/ſed Iſaias propheta nobis hanc ædicat. DIS.Magis gra Iſaia
tum accipio:quid ait? MAG.c.47.ex perſona domini dicit Babi/
lonijs.Stent & ſaluent te augures cœli qui contẽplabanť ſydera:ſup
putabant menſes ut ex eis ãnunciarẽt ventura tibi: ecce facti ſunt q̃ſi

ſtipula: ignis combuſſit eos: nõ liberabant animam ſuã de manu flã/
mę. Et quod in noſtris libris dicitur augures cœli ſeptuaginta inter/
prętes tranſtulerunt aſtrologi dicit ſanctus Hieronymus ibidem, ubi
etiam ponit teſtimonium ſcḋm paulo ante expreſſum DIS. Quã/
uis prophetarum teſtimonia ſine aliqua heſitatione recipi debeant: p
ipſos enim locutus eſt ſpirituſſanctus: ſicut in ſymbolo canit eccleſia
tamen aliud ſi habes propheticum teſtimonium proferas: ut quaſi in
ore duorum firmius appareat teſtimonium. MAG. Per Ieremiam
Dominus populo ſuo aſtrologiam interdixit capitulo decimo ſic di
cens. Iuxta vias gentium nolite diſcere: & a ſignis cœli nolite metuere
quę timent gentes: quia leges populorũ vanę ſunt. ſup quo loco di/
uus Hieronymus ait. De his loquitur qui a cœleſtibus extimant regi
humanũ genus: & ex cauſis cœleſtium terrena moderari.

Cur multi adhuc Aſtrologię fidem habent propter paucas experientias: & non potius reſpuunt eam propter ĩnumeras fallacias: etiam iuxta ſancti Auguſtini ſententiam inſtinctu dęmonum inductas. Et qualiter ſanctus Sebaſtianus aſtrologiã confutandã docuit. Ca. xv. MAG.

Erumtamẽ qui aſtrologiæ calicem ępotauere uſq; ad fęces eti/
am ad hæc reſpondent: nõ eſſe intelligenda niſi de his quę aſtra
colebant: & ex his omnia neceſſitate quadam fieri credebãt.
DIS. Non mouebit me hæc callida gloſula: cum apertiſſima ſint
doctorum & etiam domini verba. Quinimo ſi quid probabilitatis ha
bere videretur aſtrologia hæc de qua loquimur: abijciẽda tñ eſſet cũ
ſanctis patribus ſacris canonibus & diuinis ſcripturis viſa eſt ad mi/
nus vehementer ſuſpecta. Non mediocriter etiã (ut ego quoq; aliud
addam) ſuſpectam reddiderunt aſtrologiam: quę contra mathema/
ticos ſanctus Sebaſtianus miles chriſti integerrima fide coram Cro
matico romanę urbis pręfecto diſſeruit ſicut in integra ipſius legenda
continetur. Cum enim (quamuis omnibus ſimulachris in domo di/
cti pręfecti per ſanctum Sebaſtianũ & ſanctum Policarpũ deſtructis)
Cromatius iuxta condictum ſanctorũ ſanari a podagra nõ potuiſſet
donec & opus aſtronomicu; (in quo omnis diſciplina ſtellarũ arte
mechanica conſtructa erat) frangeretur: patenter oſtenſum eſt artem
iſtam deo eſſe odibilem. Vnde & ſanctus policarpus preſbyter Cro/
matico quęrenti: quid mali illi ineſſet cum nullo ritu ſacrificiorũ hoc
opus coleretur? reſpõdit. Artem hãc eſſe deo inimicã: & quę in opere
erant fabricata omnia miniſteria eſſe falſę deceptionis. Sebaſtianus
quoq; intulit omnia iſta vaniſſima eſſe & falſa chriſto reuelãte cogno
uimus quę tibi nunc manifeſtius aperiemus. Precipue (inquit) hodie

ad te matheſis doctorem venire: cui dicas illo tempore aſperis te caſi/
bus laboraſſe: & inquire per quas ſtellas hoc tibi ęuenerit malum re/
ſponſa eius erunt proculdubio: quod tempus tuum a malicioſo mar
te ſuſceptum eſt: aut ſaturnus apoſtaticus ſiue retrogradus fuerit. &
cętera quę ibi leguntur. Age nūc (inquit rurſum Sebaſtianus pfecto)
interroga alterum mathematicum cui ipſas horas in bonis tibi exube
raſſe caſibus dicas. illico videbis tibi eum rationabilia ſcemata infinita
offerre: quibus approbat: quia in ipſis tēporibus tibi ęuenire debue
rint bona: quę ante ille dixerat mala: circulum etenim tenet ex omni
parte collectum: in quo diuerſas & varias cauſas accipit: ex quibus oc
caſionem accipiet dicendi quod velit. Hæc ſanctus Sebaſtianus. Prę
termitto quod opponit ibidem qualiter uno naufragio duo diuerſis
temporibus nati perire poſſunt. Similiter & in uno prelio innumera/
bilis multitudo proſterni: qui utiq; eandem conſtellationem non ha
buerunt. Et quidem homini chriſtiano ſola iſtec ſufficere poſſunt ad
confutandam vanorum aſtrologoꝝ inſaniam. MA. Nimirum: ſed
nequeūt febre correpti de potus differētia ſane iudicare nec (ut Quin Q
tilianus ait) facile quid perſuadetur inuitis: & ut ſanctus Auguſtinus A
habet libro ſexto de ciuitate dei capitulo primo. Nimię ſtulticię vel p
tinacię nulli quanticūq; numeri libri ſatis eſſe poſſunt. Et ut pręuidit
regius propheta. Turbati ſunt & moti ſunt ſicut ębrius: omnis ſapien Pſ
tia eorum deuorata eſt. & apoſtolus. Euanuerunt in cogitationibus ad
ſuis & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum; dicentes enim ſe eſſe ſapiē
tes ſtulti facti ſunt. DIS. Quomodo autem non facile multam fi
dem aſtrologię habet qui iam dictas ſcripturas ignorat; & crebras ex/
periētias per hanc videt. Cum experientia ſit efficax rerum magiſtra? de
MAG. Experientias multas apparuiſſe in aſtrologorum iudicijs in q
ficiari arbitror neminem: ſed iſtę comparatę erroribus quibus decipi
untur & alios fallunt quaſi nullę videntur. Tanta autem (ut ita dicā)
hereditaria quadam ſucceſſione ab Eua omnium matre: quæ prima
per curioſitatis vicium decepta eſt/ad nos deſcēdit leuitas; mira cre
dendi facilitas/aut verius dixerim fatuitas: & prenoſcendi futura cupi
ditas: ut multo magis mathematicis imperitis credamus quā ſcriptu/
ris & doctoribus ſanctis oppoſitum perſuadentibus: ſi vel inter centū
errores unum verum ab his coniecturatum magis quam ex cōſtella/
tione pręuiſum ęuenire contingat. Vnde accidit quod ait Petrarcha ut Fr
ſine ulla ſuſpitione libere mentiri poſſint; pro eo quia ſemel potuere Pet
non mentiri. De iſtis autē loquor qui quotannis vaticinantur de illis
ęuentibus qui ex cauſalitate cœleſtium expectari (contradicente na/
turali ratione) minime poſſunt. Similiter & de his qui ex natiuitatū
conſideratione ea quę in domoꝝ explanatione numerata ſunt: & alia
fere infinita de naſcentibus augurari fruſtra conantur. de quibus &
diuus Auguſtinus; ut ſupra tactū eſt in fine capituli ſeptimi libro quin Au

to de ciuitate contra aſtrologos diſputationem ſuam cõcludendo ait His omnibus conſideratis non imerito creditur: cum aſtrologi mirabiliter multa vera reſpondeant/occulto inſtinctu fieri ſpirituum non bonorum: quorum cura eſt has falſas & noxias opiniones de aſtralibus fatis inſerere humanis mentibus atq; firmare & non horoſcopi notati & inſpecti aliqua arte quę nulla eſt. Idem dicit libro ſecundo ſuper Geneſim. ad litteram. ubi cõcludendo ſubiunxit. quapropter bono chriſtiano ſiue mathematici ſiue quilibet impie diuinantium maxime dicentes vera cauẽdi ſunt: ne conſortio dęmonioꝝ animã deceptã pacto quodam ſocietatis inretiant. Hec ibi.

Excuſatio auctoris ꝙ non magis particulariter principia Aſtronomię diſcuſſit. Et quanta inter Aſtrologos diuerſitas & contradictio ſit. Capitulum. xvij. DIS.

n Iſi epitomatis anguſtia urgeret ſermonem ab his ad alia quę ſuperſunt conuertere: precibus repetitis pulſarem donec principia aſtrologiæ rationibus & argumentis philoſophicis cribrares: ut ſub paleis ſi quę ſolida latitant grana apparerent. MAG. Non deeſſem tibi nec quidem in hoc niſi veridica relatione añ hos dies didiciſſem quendam comitem Mirandulanum in philoſophia eruditiſſimum duodecim (ut aiunt) libris diſertiſſimo ſtilo & efficaciſſimis medijs id perfeciſſe. Venient haud dubium ſucceſſu temporis lucubrationes tam ſtudioſe conſcriptę ad manus tuas quibus animum tuum oblectare ſimul & veritatis agnitione firmare poteris: mihi ſatis erit de hac re quemadmodum & de alijs maiorum noſtrorum & patrum recte philoſophantium ſententias cõmemoraſſe quibus tamen aſtrologi iraſci nulla recta ratione poſſunt. Ipſi enim priores aſtrologiam ſuſpectam reddiderunt: dum alter alterius dicta reprehendit & experientia aliud inueniſſe teſtatur. Nam in diuiſione zodiaci in ſigna: Chaldei nominatiſſimi aſtrologi ab alijs diſſentiunt: non ſigna duodecim: ſed imagines undecim ponentes: nec eiuſdem latitudinis nec longitudinis. Sed nec planetis domos aſſignant altitudines ſeu exaltationes tantum conſiderãtes. Alij autẽ & ſi in ſignis graduumue diuiſione conueniant: in partitione tñ domoꝝ duodecim tñ pugnant ut cui opinioni conſentias: nulla argumenti vis oſtendat: nam plures gradus alij in illa/in altera pauciores collocandos ſtatuunt. Ita fit ut planeta qui ab alijs in prima domo collocatur: ab alio in ſecunda vel duodecima poſitus inueniatur. Inde & aſpectus domoꝝ dominationes ac cętere vires multipliciter variãtur. Planetã quippe quẽ in prima & angulari domo fortem credunt; in duodecima viribus deſtitutũ

volunt.Et reuera mirum & philoſophię contrariū: ſtellam in quarta
ſub terra plus efficacię & influxus habere in naſcentem q̃ ſupra finito
rem collocata in undecima aut duodecima domo cœli: quod nõnulli
attendentes: communi traditioni contradicunt: & ſtellas in domibus
ſupra horizonta fortiores credunt q̃ infra ipſum. Dicãt ſi poſſunt/ &
rationabiliter dicant: cur planeta circa finem noni domicilij non tan/
tum aut plus poſſit q̃ circa terminū decimi vel in medio quarti. Ea/
propter & ipſi fluctuant: nunc illam/nunc aliam fortiorem prędicant
Vnde Ptholemęus aliquando undecimã domum orienti in fortitu/
dine prępoñit: aliquando contrarium ſentit. Mediū cœli omnibus p̃/
fert Meſſahala & Aboaſar orientē prælocant.ſed de his ſatis/quantum
in ſignificationibus domoꝵ diſſentiant partim tactum eſt cum eaſdē
recitaremus. In diſtributione autem facieꝵ & terminoꝵ miro modo
diſcordant.nec mirū: quando & in naturis planetaꝵ diuerſa ænunci/
ant. Nõne venerē Abenragel & Alchibicius frigidam eſtimant.e regi/
one Aboaſar & Ptolemęus calidã ipſam affirmant? In mercurio nõ
minus diſſentiunt: & nec in Luna quidē nobis proxima conueniunt.
Et ſi in q̃litatibus huiuſcemodi aberrent/danda eſt venia cum de bo/
nitate aut malicia planetaꝵ non per omnia concordant. Sup omnes
autem ridendi ſunt: qui capiti & caudę draconis punctis pure imagi/
narijs efficaciã aliquã ineſſe credunt: ita ut etiaꝫ annis nati aliquid ad/
dant. Quis præterea unq̃ concordabit litem q̃ adhuc ſub iudice eſt:
de radiationibus/directionibus & æquationibus dieꝵ? De annis au
tē Fridarijs ob nimiã diſſonantiam piget vel modicū quid dicere. at
tende quęſo in duobus pluribuſue pronoſticis annuis quot errata/
quot contraria & pene nulla ſine formidine de oppoſito ænunciata.
nõne frequenter circa idem vacillant/cum dicunt mortalitatē vel bel
la ex malicia ſaturni vel martis in aliquo domicilio ſignificari? ſed be/
nignus iupiter forte maliciã eorum mitigabit: ut quodcunq̃ æuenerit
id aſtrologum prædixiſſe inuenias. Ita pariformiter cū pluuiam ven/
turam aliquo tempore prenunciant: frequenter addunt alioꝵ plane
tarum radiationes: propter quas ſerenitas ſaltē in aliquibus locis æue
niet. Raro pręterea de domino anni concordant. DIS. Omne autē
regnū in ſe diuiſum deſolabitur: & domus ſupra domū cadet: Domi
nus in euangelio teſtatur.ſed forte contrarietatem in eoruꝫ libris eſſe
negabunt. MAG. Qua fronte? cum nulla tergiuerſatione id ce/
lare poſſint: quin omni legenti appareat. adducere autē latius has cõ/
tradictiones apertiſſimas vetat breuitas. ſed lege dum vacat librū Ha
li Abenragel de iudicijs: qui multoꝵ ſententias in unū colligit. & Ab
raam de natiuitatibus & cæteros qui in maximis principijs huius ar/
tis pręcipuos auctores ſepius falſa dixiſſe libera voce prędicãt: Ptho
lemeū ſcilicet Meſſahalã Albumaſarã & plures alios. Figuras etiam
quas Albumaſar in Iſagogis ſuis maioribus in ſingulis faciebus fig/

noꝝ aſcendere aſtruit:magis ridiculo q̃ veritati accedere idē Abraam
dicit:ſed quid dixi lēge:& nō potius luridam hanc peſtē omni tempo
re fuge?iuxta ea quę ſupra patrū auctoritate ꝓbata ſunt. DIS.Mi/
ror ego vehementer ſi ipſi inter ſe diuerſi ſunt:& ſanctis doctoribus ca
nonibus & diuinis litteris contrarij(ut dictū eſt)quomodo Camera
cenſis eos cum theologia & hiſtorijs concordare potuit in libello quē
de tali concordantia p̄titulauit. MAG.Titulus quidē libelli cōcor/
dantiam ſonat:ea vero quę ab auctore & in illo ac ſuperaddito Eluci
dario adducuntur:ſummā diſcordantiā aſtrologoꝝ inter ſe & a veri
tate hiſtorię oſtendunt. DIS.Miſſa igitur hæc facientes/ reliquas
aſtrologię partes videamus.

Quarta Aſtrologiæ pars de interrogatio-nibus. Capitulum.xvij. MAG.

Strologoꝝ opinio eſt:cum animus hominis ad deſideriū ſciē/
a dę alicuius rei impellitur/ſubito nō ęlectione & conſultatione
id fieri:ſed influxu conſtellationis ea hora in cœlo conſiſtentis.
unde ſi aſtrologum conſulat:ex figura cœli hora interrogationis re/
perta eundem aſtrologū de re quęſita poſſe vera reſpondere: videli/
cet ſi mortuus viuus ne ſit amicus abſens.ſi miſſus legatus ſaluus re/
diturus ſit:& inuenturus aut expediturus proſpere rem ꝓ qua miſſus
eſt : & innumera alia de quibus dubitare poterit humana curioſitas.
DIS. Aliquando ne vera interrogantibus reſpondent? MAG.
Etiam quāuis ſæpius mentiantur & quidē inculpabiliter. nam hic in
uenerunt quo errores ſuos apud imperitos excuſent. DIS. Quo
medio? MAG.Quia dicunt:ſi motu quodā naturali firmaq; & ra
dicali intentione aſtrologū dubius quis interrogat ex natalicia conſtel
latione iam proueniſſe ad id quod ipſa ſignificabat.unde conſtellatio
nē interrogationis proportionabilē fieri natalicię conſtellationi affir
mant:& niſi hoc ęueniat intētionē interrogantis nō radicalem neq; fir
mam fuiſſe clamitant:ea ꝓpter ſi in reſponſis fallant atq; fallantur nō
ex defectu artis:ſed interrogantis leuitate ꝓuenire excuſant. DIS.
Callida nimis ſed inefficax mendaciorū excuſatio. Nam quid Chal/
deos aſtrologos morabatur qui regis Nabuchodonoſor ſomniū quę
ſitum nedum nō dicere potuere:verū nec cuipiam mortalium poſſi/
bile eſſe dixerūt?Et quis diceret ꝙ ex tam numeroſa turba aſtrologo
rum p̄noſticationibus aſſidue vacantiū regis natiuitatē nullus ſciret:
aut quęſtionem tam ſtudioſe p̄poſitam/animum regis tam contur/
bantē/nō fuiſſe firmam & radicatā?Idem opponere poſſem de ægy
ptiacis diuinatoribus:qui de ſomnio Pharaonis ſimiliter reſpondere
nō potuerūt.Daniel autē regi Babilonię/ & Ioſeph regi ægypti non
tam ad ſomnium:ſed & interpretationem liquido reſponderunt: nō
ex conſtellationū aliqua inſpectione:ſed dei omnipotentis reuelatio-

ne.ut textus ſacrę hiſtoriæ habet:quem nuper te iubente legi atq; rele
gi.Pręterea ſi animũ ad deſiderium ſciendi p ſtellares influxus p mo
tum credunt:cur nõ magis obſeruãt conſtellationẽ & tempus q̊ quę
ſitor deſiderium tale cõcepit/quã & cõſtellationẽ & horam qua p̃po/
ſita eſt quęſtio? nam ſi forte aſtrologum quęſiturus tardius inueni/
at/conſtellationem & horoſcopũ utiq; variari neceſſe eſt. Vnde hãc
aſtrologię partem cũ ea quę de natiuitatibus diuinat confutandam
execrandamq; exiſtimo:a cœtu autẽ fideliũ exufflandos qui ſibiipſis
uſurpant quod ſolius dei eſſe diuinæ litterę ſonant.ut eſt illud. Tu ſo 1.C
lus noſti corda filioꝝ hominũ. MAG. Nec pręter illũ nouit quiſq̃
quid ſit in homine: non angelus bonus vel malus/ niſi ſolus ſpiritus
hominis qui eſt in ipſo. DIS.Relegata igitur hac ipſa ſtulticia ad re
liqua pergamus.

Electio temporum ad initianda diuerſa opera ſub certis conſtellationibus: in parte cõceditur ab Auguſtino & medicinæ diuerſis auctoribus. Capitulum.xviij. MAG.

q Væ ſequitur aſtrologię pars/ęligere docet diem & horam om
ni operi quod facere libet conuenientẽ:quando ſcʒ ſit bonum
ſeminare/plantare/ligna pro fabrica excidere ne teredine per
forentur & carie tabeſcant.ſanguinẽ minuere: membra ſanandi gratia
incidere:medicinã ab intra recipere;caſtra ciuitates & domos funda/
re:exercitum ęducere:hoſtibus occurrere:uxorem ducere.Emere/ vẽ
dere/nouas veſtes induere:vindemiare ut vinũ in pace bibatur.Opus
alchimiæ inchoare.ad ſtudium pueros applicare:locum mutare: iter
arripere per terrã & aquã:ſocietatẽ inire.cum cuiuſuis ſtatus & digni
tatis hominibus loqui & negocia tractare.balneum intrare. nuncios
mittere:ſeruos conducere:ad venãdum in ſilua aut fluminibus exire
& his ſimilia quę nunc memorię minime occurrũt: ſed ĩ libro Hali de
iudicijs videri poſſunt:ubi ſingulis cõſtellationes ſuas aſſignat. DI/
Pręter miſſum eſt unũ iudicio meo plus cęteris neceſſariũ ſi nõ datur
regula ęligendi horam & conſtellationẽ fortunatã/ſub qua bonũ &
fœliciter contingat mori:pœnas infernales ęuadere:& cœlos ſydere/
os omnes tranſcendere. MAG. Tu eos irrides qui tanto ſtudio quę
cõmemorata ſunt inueſtigant? DIS. Et Auguſtinũ Ianuario ſcri/
pſiſſe paulo ante dicebas eſſe mathematicoꝝ deliramẽta cũ deteſtatio
ne irridenda. MAG.Non inficior:ſed ſi recordaris/etiam dictũ eſt lib.
ab eodem ſancto Preſule:nõ uſq; quaq; abſurde dici poteſt/ ad ſolas ciui,c
corpoꝝ differentias afflatus quoſdam valere ſydereos.quid autẽ ma
gis corporale in actionibus q̃ agriculturã exercere: ligna dũ nondũ
ſupfluo humore abundant in ędificia p̃ſcindere; ſanandis corporibus

corporalibus rebus mederi? Alludit iſtis quod idem ad Ianuariũ ſcribens. Non autẽ dicit quiſq; ſapiens arbitretur obſeruatores temporũ reprehendendos: qui dicũt nõ ꝓficiſcar hodie/ quia tempeſtas exorta eſt &c. vel ſi qui forte alij naturales effectus circa motũ aeris & humoris/ad variandas tempoꝝ qualitates ex ſyderũ ordinatiſſima cõuerſione notati ſunt. de quibus dictũ eſt. cũ conderentur ut ſint in ſigna & tẽpora/dies & annos. DIS. Plane ita littera ſacra habet. Vnde autẽ demonſtrabis ꝙ ſigna alia/alias corporis partes ſibi vẽdicant. planetę quoq; (ut pauloante dictũ eſt) in diuerſis ſignis nõ eadem membra reſpectant? MAG. Demonſtrent ſi poſſunt quoꝝ hęc dogmata ſunt ego vero nihil naturale/nihil philoſophicũ/ nihil deniq; rationi cõſentaneũ & in his diſtributionibus & aſtrologoꝝ argumẽtis cõperi. Quin imo & ipſos auctores p̄cipuos in aſſignatione huiuſcemodi/ quẽadmodũ & ferme in omnibus nõ mediocriter digladiari inueni. Nã ut exempli cauſa unũ cõmemorẽ: quid pugnatius dici poſſet/ q̄ꝫ teſtes ſeu pubenda virgini aſſignari. ut Alchibitius. aut ſagittario. ut Auenozra. aut ſcorpioni. ut Aboaſar? piget plura talia ẽnũerare. DIS. Pigebit & me in p̄ſcriptis operationibus agriculturę/medicinę & ſimilibus ſigna aliq̃ etiã aſcendentia ſeu orientia: aut planetarũ dominia: p̄ter ſolis & lunę lumina & afflatus obſeruare. Cum autẽ lunaribus incremẽtis humores augeant/minutiones ſeu flebothomiã luna plena fieri: videt forte rationi naturali magis accedere. niſi obſtet ꝙ vulnerato membro/abundantia humoris crudi ſolet dolorẽ vel tumorẽ vel cauſare vel augmantare. Sed hactenus de illis: videamus & reliqua.

Eligere diem ad initianda coniugia/comertia & his ſimilia impium eſt & a fide apoſtatare. probatur auctoritate ſancti Auguſtini/& iuris canonici. Et irridentur curioſi Aſtrologi. Capitulum. xix. MAG.

N alijs quę in ſortẽ ęlectionũ receptant aſtrologi: videlicet ducere uxorẽ/emere/vẽdere: cuiuſcunq; generis cõmertia facere &c. conſtellationes aliquas obſeruare ratio naturalis nõ admittit. Et diuus Auguſtinus libro quinto de ciuitate dei ca. vij. irridet dicens. O ſtulticiam ſingularem: ęligitur dies ut ducatur uxor &c. & ſermone. 63. Omnium inquit corda fidelium nõ dubitant/nullis mũdi partibus/nulliſq; temporibus prouidentiam abeſſe diuinam: nec de ſtellarum poteſtate quæ nulla eſt ſęcularium negociorum pendere profectus: ſed ęquiſſimo & clæmentiſſimo ſummi regis arbitrio cuncta diſponi. Concordat quod idem dicit libro tertio de Trinitate ca. iiij. Et ad Ianuariũ ait. Non itaq; dies obſeruemus & annos & mẽſes & tempora: ne audiamus ab apoſtolo. Timeo ne forte ſine cauſa

laborauerim in vobis.Eos enim inculpat qui dicunt.non ꝓficiſcar q̃a
poſterus dies.aut quia luna ſic fertur:vel proficiſcar ut proſpera ce/
dant:quia ita ſe habet poſitio ſyderũ. nõ agam hoc menſe cõmertiũ
quia illa ſtella mihi agit menſem: vel agã: quia ſuſcepit menſem &c.
Sacri inſuper canones tempoꝝ obſeruantias ꝓ his effectibus inhibẽt
26.q.7.ca.nõ licet.ca.nõ obſeruetis (inquit Auguſtinus) dies qui di/
cuntur ægyptiaci:aut Kalendas Ianuarij:aut aliquot menſes aut tem
pora/aut dies/aut annos/aut lunę ſoliſq́ꝫ curſum pro domo faciẽda
aut propter coniugia copulanda:qui autẽ talibus credunt:ad eoꝝ do
mum euntes aut ſuis domibus introducunt & interrogant.ſciant ſe fi
dem chriſtianam & baptiſmum pręuaricaſſe: & paganum & apoſta/
tam hoc eſt retro abeuntem & dei inimicum:iram dei grauiter inęter
num incurriſſe:niſi eccleſiaſtica pœnitentia ęmendatus deo reconcilie
tur.Hęc ibi.Prętermiſſis illis quę ad ſequentia deſeruiunt. & ca.ſequẽ
ti quod ſumptum eſt ex Enchyridion ſancti Auguſtini capitulo.78.
& ex cõmentarijs eiuſdem ſuper epiſtola ad Galathas/ graue peccatũ ad
oſtendit obſeruare tempora in finem ſupra expoſitum. Quod autẽ
ca.non liceat.xxvi.q.v. prohibet obſeruare curſum lunę & ſtellarum
etiam propter ſegetes vel arbores plantãdas intelligendum exiſtimãt
de illis qui hæc colunt:credentes aliquid diuini numinis ineſſe talibus
Pręter hos diuus Auguſtinus libro quinto de ciuitate dei capitulo.vij.
etiam illos irridet qui æligunt dies accomodatos ponendis vitibu
vel arboribus vel ſegetibus credentes particulatim poſitiones ſyderũ
illis influere:iuxta omnia quę de natiuitatibus hominum obſeruant.
Hoc enim inquit quã falſum ſit ex eo patet ꝙ tam multa grana in ter
ram ſimul veniunt:ſimul germinant & exorta ſegete ſimul herbeſcũt
pubeſcunt/ flaueſcant: & tamen inde ſpicas cęteris coęuas: atq́ꝫ ut ita
dixerim congerminales alias rubigo interimit: alias aues dępopulã
tur:alias homines auellunt.Hoc autem nequaq́ꝫ fieret/ſi eadem con
ſtellatio ſub qua ſeminãtur/etiam quantũ ad ęuentus ſaluationis aut
conſumptionis influeret:quemadmodum de hominibus iudicãt eo/
rum inſpectis natiuitatibus. Nec enim initiales conſtellationes naſcẽ
tibus hominibus tantum eſſe ſigna & cauſas futurorum credunt:ſed
etiam plantis brutis & rebus inanimatis:utputa fundãdis caſtris:ciui
tatibus & domibus & cętera. DIS. Si ita ſentiunt:dicant quid cau
ſę eſt ꝙ de eodem boue homines/canes/aues/reges & pauperes/no
biles & populares cõmedunt.De eodem quoq́ꝫ vino ſimiliter diuer
ſi homines bibunt & de eodem frumẽto paſcunt &c. Si hæc ex initia
li ſydere habent ꝙ aut a beſtijs deuorentur aut igne vel aqua intereant
aut in regios tantum cibos veniunt: iuxta ea quæ de natiuitatibus ho
minum ventura autumant? MAG. Reſpondebunt proculdubio
aliquid:ne victi videantur ab adoleſcente:ſi hæc & ſimilia ipſis obiece
ris. nos interim quę reſtant percurramus DIS.Probe.

De fabrica imaginũ aſtronomicarum: & necro manticarum/ qualiter aut ad quid valeãt & ꝙ nullam vim a conſtellatione habẽt ſed circa eos dęmon operatur: fiunt autem ſub conſtellatõe: ut impietas idololatrię magis occultetur. Deflentur & aſtrologi miſeri qui neſciunt ſui miſereri. Capitulum. xx.

MAG

Strologię ultima pars (iuxta p̃libatam diuiſionem) de imagi/
a num aſtronomicarum fabrica eſt inquantum ſub certis con/
ſtellationibus ſculpũtur aut funduntur vel ad fugandum no
ciua vel alliciendum & promouendum utilia & concupita: nam in va
rios uſus ordinantur. Aliquę in quarundam rerum deſtructionẽ: ut
ſi ſcorpiones a loco ammouere cupiant / figuraꝫ ſcorpionis certæ ma
terię ſculptura aut fuſione imprimunt ſub conſtellatione cõuenienti
& nomen effectũ ſignificans nomen rei fugandę: & nomen ſigni aſcẽ
dentis & eiuſdem diuerſis partibus imaginis inſcribunt: cum quibuſ
dam alijs obſeruantijs: quas cum modo totius operationis ſilentio
libet tranſire. Pro effectu contrario contrariã conſtellationẽ & opera
tionem obſeruandam tradunt. Similiter in imaginibus quę ad amo
rem & inimicitiã / ad ſanitatẽ aut infirmitatem inducendas fiunt/ aut
ad alios effectus conſequendos ordinantur. DIS. Aliquando ne ꝓ
huiuſcemodi imagines concupiti effectus cauſantur? MAG. Effe
ctus intentos multotiens ad talium imaginũ multiplicationem ſecu
tos fuiſſe: experientia multos ędocuit: & heu miſerabiliter decepit. nõ
enim hi fiunt virtute imaginis a conſtellationibus recepta: ſed opera
tione dęmonum. ut manifeſte teſtatur ſanctus Thomas ſecunda ſe/
cundę. q. 97. arti. ij. in ſolutione ſecundi argumẽti & in libro de occul
tis operibus naturę. Et contra gentiles libro tertio ca. 103. & venera/
bilis antiſtes Guilhelmus libro de fide & legibus. Auerrois quoqꝫ ad/
uerſus Algazelẽ ſcribens huiuſcemodi imagines prorſus inefficaces
aſſerit. Nam artificialia inquantũ huiuſcemodi nec cœleſtem influxũ
recipiunt: nec alicuius operationis naturalis per ſe cauſa ſunt. ſicut pa
tet ex naturalibus: & quantitas de genere actiuorum non eſt / imago
igit̃ ex quacunqꝫ materia fabrifacta ſub quibuſuis conſtellatiõibus
nihil amplius de virtute cœleſti accipit q̃ꝫ maſſa non effigiata ex qua
imago fit: nec omnia quæ inſcribuntur virtutem aliquam habent. ut
in ſequentibuꝫ patebit. Similiter ꝙ imagines ſepeliũtur in medio lo
ci in quo operatio eoꝝ expectatur actioni naturali cõtrariatur: quia
actiua & paſſiua applicata fortius agunt & patiunt̃. Vanitatẽ maio/
rem indicãt obſeruãtiæ cęterę q̃ in illis obſeruant̃: ut cũ ſiniſtra manu

quędā nomina inſcribuntur:imaginū quędam ſupinę ſepeliūtᷓ: alię ſurſum ęrectis pedibus capite deflectunᷓ.q̄ omnia(uti ex doctoribus ante cōmemoratis patet)ſigna magis ſunt occulti pacti initi cū dęmonibus ab his qui talibus utuntur q̄ cauſę ad effectū naturaliter cōcurrētes. Sicut in imaginibus necromanticis angelorꝫ aut potius dęmoniorum inſcriptio:& aliorꝫ nominū & characterum ignotorum. Inſuper diuerſarum ſuffumigationum/inuocantium quoq; uſus ſigna ſunt manifeſti pacti cum dęmonibus. In hoc eīn differre dicit ſanctus Thomas ſecunda ſecundę queſtione.96.articulo ſecundo imagines aſtronomicas a necromanticis. In utriſq; autē tempora obſeruanᷓ & conſtellationes certę. DIS. Sed fruſtra: ſi imaginibus expectatā uirtutē nō influunt. MAG. Sed ut tali fuco dęmonis conſortiū & idololatrię impietas magis occulteτur.unde propter manifeſtas impietates quę in execratione imaginū necromanticarū fiunt/ppemodum omnes/nō ſolum chriſtiani:ſed aliarū factionū prudentiores abhominantur eaſdem: aſtrologicas vero cū nec incognita nomina habeant/ ſuffumigationes non requirant: ſed a ſolo cœleſtium influxu efficaciam ſortiri videātur: pleriq; etiam heu chriſtiani amplectuntur & eo infęlicius errant:quanto minus dyabolicas verſutias nephādo operi adeſſe ſuſpicantur.dimiſit eīn eos deus(ut Dauid cecinit)ſecūdum deſideria cordis eorꝫ:ibunt in adinuētionibus ſuis. DIS. Heu quāta impietas ſub ubra aſtrologię latitat. miſereor ſectę huic miſerrimę:q̄ ſui neſcit miſereri.& dum alijs ſalutem & bona ęuentura pdicere fruſtra laborat/ipſa elephantino morbo tabeſcens: cancrū quoq; uſq; ad interiora animę ſuę ſerpere ſinit. MAG. Non modo imaginum impietas aſtrologię vim faciens/ſub umbra eius ſe occultat: ſed omnis pene ſupſtitionis infęlix ſoboles ſub alas ipſius cōfugit:dū ſuperuacua tempora impie obſeruat. DIS. Obſecro/graueris mini me infœlicem ſupſtitionis genelogiam nominatim texere: ut cōpletius videam mala quibus curioſi aſtrologi participant. Curioſos illos aio qui ex aſtrorꝫ influxu effectus expectant:quos ratio naturalis ex illis prouenire nō poſſe conuincit:& ſcriptura ſacra deteſtatur. Ps

De triplici ſuperſtitionis filia:& qualiter dyabolus inuentor illius/diuerſis temporibus genus humanum per illas decepit. Capitulum.xxi. MAG.

SVperſtitio viciū eſt religioni oppoſitū p exceſſum. cui⁹ ut ex diuo Auguſtino libro ſecundo de doctrina chriſtiana patet triplex eſt filia. Idololatria ſcꝫ Diuinatio & ſupuacua obſeruātia ait enim. Supſtitioſum eſt quidquid inſtitutum eſt ab hominibus ad facienda vel colenda idola(ecce idololatria) vel ad cōſolationes & pacta quędā ſignificationū cū dęmonibus placita atq; fœderata/qualia ſunt molimina magicarū artiū(ecce diuinatio)& infra. Ad hoc gen⁹ Au

pertinent omnes etiã ligaturę atq; remedia quę medicoꝝ quoq; diſci
plina condemnat: ſiue in p̃cantationibus/ſiue in quibuſdã notis quas
characteres vocant: ſiue in quibuſdã rebus ſuſpendendis atq; ligan/
dis vel etiã ſaltandis &c. xxvi. q. ij. ca. Illud (ecce vana obſeruantia)
Dyabolus quippe cui⁹ ſupbiã cœlũ ferre nõ potuit: diuini honoris
percupidus/ & homini qui in locum unde ipſe cũ angelis ſuis apoſta
ticis ceciderat ſublimandus erat inuidens multiplex ſuperſtitionis ge
nus mortales docuit. ſicut ſcriptũ eſt. inuidia dyaboli mors intrauit in
orbem terrarum. Primos equidem parẽtes p diuinationẽ aggreſſus
eſt: dũ ipſis ſcientiã boni & mali eſu pomi vetiti promiſit. Poſt lapſum
generis humani ferme totum orbem idololatria deprauauit. demptis
paucis ad ciuitatem dei pertinentibus ciuibus in ſtatu quippe innocẽ
tię prothoplaſti iuſti/idololatrię facile nõ cõſenſiſſent: ſed dolum ſta
tim notaſſent. Poſt lapſum vero eorum filij peccatis obcęcati/hãc mi
ra facilitate amplexi ſunt: & firmiſſime tenuerunt: ſed cum hanc mul
tiplex pphetarũ ſcriptura & euangelica doctrina tandem a cordibus
credentium hominum ęradicauerunt/docuit eos vanas & ſuperſti/
tioſas obſeruantias: tanq; de falſitate minus ſuſpectas. Et iſtis heu de/
lectabiliter aſſenſi ſunt: & ita firmiter tenent: ut quotidianis ſacerdotũ
clamoribus & admonitionibus radicitus extingui in chriſtianis non
poſſint. Vt autem tibi morẽ geram: viperinã earundem ſobolem bre
ui ac plano ſermone explicabo. Primũ vero nõ de diuinatione quæ
origene videtur prior: ſed de idololatria quę eſt in vicioſitate crudelior
exordiar. DIS. Perpulchre.

De Idololatria & triplici ſecta gentilium de adora/tione creaturarum. & qualiter chriſtiani imagi/nes adorant Chriſti & ſanctoꝝ cum diſtinctio/ne triplicis adorationis. Capi. xxij. MAG.

Dololatria dicta eſt q̃ſi latria id eſt diuin⁹ cult⁹ idolis exhibit⁹ Idolola/
Idola autẽ ſunt ſtatuę & imagines q̃s tali honore gẽtilitas vene tria
rabat: credens aliqd diuinitatis ineſſe illis: ppter rẽſpõſa & mi Idola.
rabiles ac vitales opationes q̃s dęmon inhabitãs ſiue aſſiſtẽs opabat
ſicut fuere ſtatuę Hermetis trimegiſti: q mercuri⁹ dictus eſt: in qbus
credebãt arte quadã ſub certis cõſtellationib⁹ aĩas dęmonũ vel ange/
lorũ includi. De quibus diuus Auguſtinus li. viij. de ci. xxiij. & ſe. mẽ
tionẽ facit: eaſq; reprobat. Nec em̃ naturalis phũs cõcederet quoſcun
q; ſpiritus artificialia corpora poſſe vegetare & ſubſtantialiter infor
mare. Anima em̃ ut Ariſto. tradidit actus eſt corporis phiſici id eſt na
turalis nõ artificialis. qſi nõ de informatiõe; ſed inhabitatiõe ſenſerũt
quaſi ſpiritus reb⁹ quibuſdã & arte alligati ſtatuis aſſiſterẽt ęque erra/
uerunt. Non enim poſſunt hoĩes per quaſcunq; res lapides/ herbas

verba aut conſtellationes ſpiritũ compellere bonum vel malũ:ut vo
catus veniat & idolum inhabitet.ut patebit in ſequentibus.qm̃ corpo
ralia in incorporea agere naturali ordine non poſſunt. Fuere p̃ter hos
ex gentibus qui non ſtatuis & imaginibus latriam exhibebant quaſi
dijs/ſed rebus creatis:quas deificatas credebant propter aliquã vir/
tutem aut facinorum magnitudinẽ:quas ſtatuę rep̃ſentabant.utputa
Ioui/Herculi/Veneri & reliquis huius generis portentis. Multiplici/
tatem ac vanitatem omniũ talium deorum ſanctus Auguſtinus fere
per decem primos libros de ciuitate dei ęliminat. De quibus & Pſal/
miſta dicit. Omnes dij gentium dæmonia.& iterũ. Simulacra gentiuꝫ
argentũ & aurum opera manuũ hominum:os habent & non loquũ
tur:oculos habent & non videbunt:aures habẽt & non audiẽnt:ma/
nus habent & non palpabunt:pedes habent & non ambulabunt:na/
res habent & non odorabunt:non clamabunt in gutture ſuo. Reſpon
ſa autem & cætera quę circa illa fiebant/dæmones operabãtur. Non
dæerant præterea qui omnes mundi p̃tes diuino honore dignos exi
ſtimabant:propter animã mũdi per omnes partes eius diffuſaꝫ: quã
deum credebant. Sic a diuerſis mundi partibus & proprietatibus deo
rum nomina multiplicabant. de quibus diffuſe Auguſtinus tractat
Platonici in de ciuitate dei libro ſeptimo. Cæteri ut Platonici unum ſum̃um De
um confitentes ac honorantes/ intelligentias tamẽ ſiue angelos cœle
ſtium corporum animas ac dæmones/quos aerea dicebant eſſe ani/
malia:& animas hominum ad ordinem dictorũ relatas/a diuino cul
tu non ſegregabant. Illorum errores ſanctus Auguſtinus libro octa
uo de ciuitate dei abunde extirpauit. Nam q̃ĝ imane ſit hoc viciũ / ex
hoc maxime perpendi poteſt:ꝙ deus verus qui per prophetam dicit.
Gloriam meam alteri nõ dabo.multipliciter id inhibuit.ait enim.do
minum deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies. & in Exodo Sculpti
lia & alienos deos populo fideli inhibens ait. Non adorabis ea : neq̃
coles. Reliquas ſcripturas in quibus idololatriam deus inhibuit: ido/
lolatraſq̃ q̃ multipliciter punierit/anguſtia tẽporis cogit præterire.

DIS. Cur igitur chriſtiani imagines Chriſti & ſanctoruꝫ non mo/
quõ chri/ do faciunt/ſed adorant & colunt? MAG. Venerabiles imagines
ſtiani ima chriſtiani non deos appellant: neq̃ ſeruiunt eis ut Dijs: neq̃ ſpem ſa
gines ſan lutis ponunt in eis: neq̃ ab eis expectant futurum iudicium / ſed ad
ctorꝝ ue/ memoriã & recordationem venerantur eas:& adorant.non autem ſer
nerentur uiunt eis cultu diuino/nec alicui creaturæ.ut dicit canon Venerabiles
de Conſe.diſ.tertia. Fiunt etiam ut in ipſis ignorantes videant quid ſe
qui debeant:& in ipſis legant qui litteras neſciunt. Nam quod legen/
tibus ſcriptura/hoc & ideotis pręſtat pictura cernentibus.dicit canon
Perlatũ de conſe. diſ.tertia. DIS. Quomodo eas adorant ſi eis cul
Adoratio tu diuino ut dictum eſt nõ ſeruiunt? AAG. Adorationum alia ſim
triplex plex eſt:& Dulia dicitur,qua Sanctis Dei & eorundẽ reliquijs ac ima

ginibus honorem impendimus. Alia excellentior eſt & Iperdulia nominatur. qua virginem Mariam matrē Chriſti: reliquias & imagines eiuſdem veneramur. Tertia eſt excellentiſſima quæ Latria appellaṫ. qua ſolum deum colimus & adoramus & Chriſtum Ieſum: cũ ſit verus deus/eodem cultu colimus. Humanitati ꝟo Chriſti per ſe ſumptæ/ſolum deberetur iperdulia. Imagines ꝟo Chriſti & crucem in qualicunqꝫ materia fuerit effigiata eadem adoratione cum Chriſto veneramur per accidens. quia motus adorationis imaginis (ut dicit Damaſcenus libro tertio) ad prothotypum id eſt imaginatum uſqꝫ refertur. non enim illas ratione materiæ colimus/ſed quia Chriſtum rep̄ſentãt: eas rememoratiue veneramur. Crucē ꝟo in qua pepēdit & cætera glorioſæ redemptiōis noſtrę arma/quæ tactu ſui corporis & ſanguinis ſacrauit: ſecundum cõmuniter doctores iperdulia honoramus Videri poſſunt hæc latius libro tertio ſentētiaꝝ diſ. nona in textu & doctoribus. Cęteras ſuperſtitionis partes ſimili compendio nunc percurrere frugi erit.

De Diuinatione & eius ſpeciebus. Inſuper ex quibus cauſis futura prędici poſſint. Capitulum viceſimumtertium. DIS.

Ltera ſuperſtitionis filia iuxta præfatam partitionē Diuinatio
a dicta eſt. MAG. Hæc ipſa eſt qua futura pręnoſcere miſeri laborant per ea quæ prænoſci nõ poſſunt. ut fortuita & caſualia: q̃ per ſe cauſas nõ habent. ſimiliter ea quæ dependent a potentijs rationalibus: quę ſe habent ad oppoſita ſecundum Philoſophos. ut cœnare aut ieiunare & ſimilia. talia em̄ ſolus Deus nouit antequã fiant: qui vocat ea quę non ſunt tanqꝫ ea quæ ſunt. apud quem nõ eſt tranmutatio/neqꝫ viciſſitudinis obumbratio. Qui igiṫ talia ſibi ipſis quocunqꝫ ingenio uſurpant/diuini dicuntur: quaſi deo pleni. ut ait Iſidorus libro octauo æthimologiaꝝ. diuinitate enim ſe plenos ſimulant & aſtucia quadã fraudulenta hominibus futura cõiectant. Effectus aũt qui ex ſuis cauſis ex neceſſitate proueniũt (niſi ſpecialiter a Deo ſuſpēdantur) certitudinaliter iuxta naturalem curſum prędici poſſunt. ſicut eclipſes Solis & Lunę. & effectus qui ex ſuis cauſis ut in pluribus proueniunt/prædici poſſunt quadam probabili coniectura. ſicut pluuiæ & tempeſtates per Aſtrologos & nautas/ſanitas aut mors. p me dicos. nec hoc ad diuinationis impietatē pertinet. ut declarat s. Thomas ſecunda ſecundę q. 95. articulo primo. Similiter prophetę prędicentes futura contingentia deo reuelante nõ diuinant: ſed prophetant quod malum non eſt. Diuinatio autem ut Hieronymus teſtatur ſuper Micheam & c. Iudices. 1. q. 1. ſemper in malam partem ſumitur: quia in ea ſemper interuenit operatio dæmonũ. Quęrere autē conſiliũ vel auxiliũ a dyabolo/malum magnũ eſſe; declarat s. Bonauentura libro

ſecundo diſ. 7. q. ultima. DIS. Sobolem itaqꝫ quam hęc ſuperſtiti
onis filia ex dyabolo cōcipit & generat: ænumera queſo. MAG.
Diuinatio ſuperſtitionis filia dæmoni copulatur aut per inuocationē
ipſius expreſſam aut occultam. DIS. Quomodo per expreſſam?

MAG. Nouerunt hoc Necromātici: qui execrabilibus ſuis exorciſ
mis & cōiurationibus/characteribus & figuris & diuerſis ceremonijs
aut verius ſacrificijs / dęmones certis temporibus ad danda reſponſa
aduocant: qui & varijs modis comparent/aut diuerſis formis preſti/
p̄ſtigium giosis/oculorum ſenſus præſtringentes. & dicitur Pręſtigium. aut in
Somniū ſomnijs apparentes. & diuinatio dicitur per ſomnia. Reſpōdent etiā
Phytonia per arreptios & phytonas. & dicitur Phytonia. Nonnunqꝫ ad quod
vocantur prænunciant diuerſis figuris : quas miſeri homines videre
ſolent vel in polito lapide/ferro/calibe/ſpeculo aut ungue hominis.
& frequēter ad videndum talia æligunt virgines & pueros. & dicitur
geomādia generali nomine Geomancia quod eſt diuinatio: q̄ſi diuinatio in ter/
reno corpore. Si autem apparitiones hæ ſunt in aqua: dicitur Hydro
hydromā mancia. hydor enim græce/latine aquam ſignificat. Si apparitiones
aeroman. huiuſmodi fiunt in aere: dicitur Aeromancia. Si in igne : nominatur
pyromā. Pyromancia a pyr quod ignem latine ſonat. Si in viſceribus anima/
aruſpiciū lium in aris dęmonum imolatorum apparent prædicta: dicitur Aru/
ſpicium. Si autem incantationibus videntur mortui ſuſcitari & reſpō/
necromā. dere ad interrogata/dicitur Necromātia. necros enim mortuus ſonat
latine. In hac peſſima ſuperſtitiōe etiam ſanguis adhibetur: inquit Iſi/ Iſido
dorus. nam dæmones amare & diligere ſanguinem aiunt: nimirū qa
diuinum appetunt honorem. In lege autē ſanguis deo frequēter off
erebatur. Ab hac ſpecie totum illud diuinationis genus/quod expre/
ſſa inuocatione dęmonū fit: generali nomine Necromantia dicitur.
In omnibus his ſolemnis proceſſus conſtellationuꝫ obſeruantias nō
negligit; quāuis interdum ſine tali fiant.

De Augurio & ſacrilegio & ſpeciebus earundem. Capitulū. xxiiij. MAG.

Diuinatio autem quę fit abſqꝫ expreſſa inuocatione dęmonum
ſecundum ſanctum Thomam ſecunda ſecundæ queſtione no Tho
nageſima quinta articulo tertio in duo genera diuiditur. Pri/
mum eſt. cum ad prænoſcendum futura aliquid conſideratur in diſ/
poſitionibus aliquarū aliarum rerum. Alteruꝫ eſt quod procedit ex
conſideratione eorum quæ ęueniunt ex quibuſdam quæ ſerio fiunt/
ad aliq̊d occultū inqrendū. Primū generali nomīe auguriū dicit. Secū
dum Sortilegium appellatur. utriuſqꝫ ſunt ſpecies ſeu filiæ multæ.

DIS. Augurij filij quæ ſunt? MAG. Prima eſt Aſtrologia: quę
aſtrologi ex diſpoſitione ſyderum in hora natiuitatis futuros nati ęuentus diiu
auguriū dicat. Secunda eſt Augurium ſpecialiter acceptum : quod ex garritu

auium & vocibus quorumcunq; animaliũ ſiue per ſternutationes ho/
minum futura pronoſticat. Tertia eſt Auſpicium ex motu aut vola/ auſpiciũ
tu auium aut quorumlibet animaliũ. vel ſaltu membroꝝ: coniectans
per viſum hoc quod augurium per auditum. Quarta Omen dicitur: Omen.
quod fit dum verba hominum abſq; intẽtione dicta/ quis retorquet chyro/
ad futurum quod vult pronoſcere. Quinta eſt Chyromancia: ex li mancia
neis manuum futura prædicens. chyr enim græce latine manus dici
tur. Sexta eſt Spatulmãcia ex ſignis & figuris in ſpatulis animalium Spatul
conſideratis/contingentia augurians. Operoſum eſſet ſingularum mancia
exempla & modos deſcribere. DIS. Prætermiſſis talibus/ſortilegij
filias ædiſſere. MAG. Sors fit aut protrahẽdo incerti numeri pun/ ſortilegiũ
cta verſa facie ad lunam/cum cæteris obſeruantijs: ex quorum pun/
ctorum collectione ſtatuuntur quattuor figuræ: quas matres vocant
e quibus alias non paucas æliciunt: & nominibus planetarum/ſigno
rum & domorum &c. nominant aſpectus earundem: & cæteras habi
tudines queadmodum in figura cœli conſiderant. Aiunt enim: dum
homo ex deſiderio inquirendi futura puncta ſignat/ iam ex coſtella
tione natiuitatis ſuæ ad hoc peruenit: ut vis cœli manum ſuam diri/
gat/quo nec plura nec pauciora puncta faciat q̃ ad iudicium inten/
tum ſufficiant. diuinatio hæc Geomancia dicitur: differens ab ea quã geomãcia
paulo ante inter Necromãciæ ſpecies cõmemorauimus. Illa enim ap
paritiones factas in corporibus politis & terreis conſiderat: hæc pun/
cta ſignata in terra & lapide vel tabula penſat: & propter nimiam pro
pinquitatem ad Aſtrologiam multos decipit: imo nõnullos ſacerdo
tali corona inſignitos obcæcauit. Fit & ſors ex cõſideratione figura/ alię ſortile
rum quę proueniunt/ſi liquefactum plumbum in aquam funditur. gij ſpecies
ſi feſtucę inęquales a ſortilegis tollũtur. ſi chartę ſcriptę & vacuę for
tuitu ex olla leuantur. ſi in proiectis taxillis puncta conſiderantur. Si
in apertione libelli alicuius quod primum occurrerit pro re dubia at/
tenditur. ſi attactu ferri candentis/aut duello innocentia alicuius pro
batur. Ampliorem deductionem illarum diuinationum in aliud tẽ/
pus reſeruo. De obſeruantijs nunc loquamur.

Quod demones rebus aut verbis a necromãticis cogi nequeũt. ſed a ſolo Deo/angelis/ſanctis & hominibus iuſtis virtute diuina. ſed vocati a Necromanticis veniunt propter initum pactum. Capitulum viceſimũquintum. DIS.

C Ontine pauliſper calamum ab exaratione obſeruantiarũ: do
nec q̃ dubia videntur circa diuinationẽ & eius prolem paulo
latius reſoluas. MAG. Triduum totũ nõ ſufficiet ſi omni/
bus q̃ circa dicta queri poſſunt reſpondere tentauero. DIS. Non
omnia: ſed pauciora de his mouebo; tu fac ne copioſior ſis in reſpõ
dendo. Primũ quod animũ meũ innodauit eſt. Si dęmones necromã
ticis exorciſmis aut cęteris rebus quibus utunt̃ coartari poſſint: ut etiã
inuiti cõpareant? MAG. Huius dubĳ obſcuritas quãq̃ explanatio
ne multa egeat: ſufficere tñ poterit ad p̃ſens reſponſio negatiua quam
ſanctus Thomas dat in.q. diſputatis de po.dei.q.vi.arti.10. Cum em̃ Th
incorporeę ſubſtantię ſint: corporeis rebus ſubduntur minime. ut de
duci poſſet ex naturali philoſophia: nec (ut diuus Auguſtinus dicit li
bro.12.ſuper Geñ. ad litteram) corpora in ſpiritus agunt. Et de dęmo
ne ad Iob Dominus dixit. Non eſt poteſtas ſup terram quæ ei com Iob
paret: qui factus eſt ut nullũ timeat. DIS. Vocati igitur ſpõte ſua
veniunt? MAG. Non oportet: nã & ſi terrena poteſtas dominari il
lis nequeat virtute tñ diuina coguntur. ut ait ſanctus Thomas ubi ſu Th
pra. quandoq̃ quidẽ ab ipſo deo / quandoq̃ vero a ſanctis & angelis
& hoĩbus virtute diuina. Et Auguſtin⁹ li.3. de tri.c.4. ait. Spiritus vi/ Au
tę rationalis deſertor atq̃ peccator / p ſpm̃ vitę rationalẽ piũ & iuſtũ
regit̃. Pĳ autẽ & iuſti ſunt ſancti & angeli & homines. ſcriptũ eſt autẽ
quia voluntatẽ timentiũ ſe faciet deus. Coguntur deniq̃ dęmones in Pſa
feriores p ſuperiores. ait ſanctus Thomas. & hoc arte magica. DIS.
Quomodo autẽ ſuperiores inducuntur aut cogunt̃ ut inferioribus p̃
cipiant: aut ipſi compareant: cũ res necromãticę in ipſos actionem &
virtutem nõ habeant? MAG. Meminiſſe oportet q̧ in diuinatione
pactum interuenit inter diuinos & ipſos dęmones: manifeſtũ aut oc
cultum ut præmiſſu; eſt. Vnde & necromantici libros ſuę ſacrilegę ar
tis dęmonibus conſecrãdos tradũt: maxime autẽ principibus: quoꝝ
nomina etiã frequenter ponũt. Hoc autẽ quid aliud eſt quã manifeſtũ
inire pactũ cũ dęmonibus: ut approbatis exorciſmis / characteribus
& alĳs / quoties inuocãtur per huiuſmodi initi pacti ſigna recognoſcãt
& mittant aut veniant. Vnde ut vim illis ineſſe maiorẽ oſtẽdant / fin
gunt ſe nonnunq̃ inuitiſſime aduentare. DIS. Cur itaq̃ non ſem
per vocati veniunt? MAG. Aut quia a deo nõ permittunt̃. Illi em̃
(ut Auguſtinus dicit libro ſecundo de ciuitate dei capi. viceſimoſecũ
do) non omnia q̃ volunt facere poſſunt: niſi quantũ illius ordinatio
ne ſinuntur / cuius plene iudicia nemo comprẽhendit: nemo rep̃hẽdit Aug
iuſte. Ad idem loquitur de trinitate libro tertio capitulo ſeptimo & no
no. & libro octogintatrium quęſtionũ quęſtione ſeptuageſimanona
Vel magis attentũ in ceremonĳs reddant incantantem: quaſi in aliquo
defecerit. Vel etiã ut miſeris turpiter illudant. Eſt enim dyabolus mẽ
dax & pater eius. Nec minus periculũ eſt ſi occultũ dęmonis pactũ in

necromã ticis exorciſmis dæmones nõ coartant̃.

in diuinãdo pactũ interuenit manife/ ſtum.

teruēniat.ſicut in illis qui talibus utuntur: tranſcribunt/ aut quopiam
alio tradente diſcunt. Immiſcet ſe nihilominus dęmon aſtutus alijs re
bus & curioſis obſeruātijs: ſuper quibus nulli unquā pepigit. de qui/
bus mox tractabimus.

Res corporales quibus Necromantici utuntur/ꝗ̄ꝫ=uis dęmones non cogant/alliciunt tamen ut ſigna fœderatæ ſocietatis. Redditur etiam cauſa cur ſub certis conſtellationibus/nocturnis horis/locis horribilibus/pueris/virginibus magis illę apparitiões fiunt. Capitulū viceſimūſextum. DIS.

Es itaqꝫ quibus necromantici utūtur/ nulla vi cogunt dæmo
nes: ſed magis ut ſigna fœderis alliciunt? MAG. Ita diuus
pater Auguſtinus li.21.de ciui.c.6.ſentit dicens. Alliciunt̄ aūt
dęmones ad inhabitandū ꝑ creaturas/quas nō ipſi ſed deus condidit:
delectabilius pro ſua diuerſitate diuerſis: non ut animalia cibis/ ſed
ut ſpiritus ſignis: q̄ cuiuſcunqꝫ delectationi congruūt: ꝑ varia genera
lapidū/herbaꝝ/lignoꝝ/animaliū/carminū & rituū. DIS. Sed qs
nouit quibus delectent̄? MAG. audi Auguſtinū in eodē loco. Vt
autē alliciant̄ (ait) ab hominibus/ prius eos ipſi aſtutiſſima callidita
te ſeducunt: vel inſpirādo eoꝝ cordibus virus occultū: vel etiā falla
cibus amicitijs apparēdo: eorūqꝫ paucos diſcipulos ſuos faciūt/plu
rimoꝝqꝫ doctores. neqꝫ enim potuit niſi primuꝫ ipſis docentibꝰ diſci
quid quiſqꝫ illoꝝ appetat: qd exhorreat. q̊ inuitet̄ numine vel cogat̄
unde magicę artes eaꝝqꝫ artifices extiterūt. Addere potes quā .s.tho/
mas ponit rationē. quia ꝑ huiuſmodi res corporales ſciunt facilius po
ſſe cōplere effectū ad quē inuocantur: & hoc ipſi appetunt: ut ſcꝫ eoꝝ
virtus admirabilis habeat̄. Eaꝓpter hoc ſub certa cōſtellatione aduo
cati magis adueniunt. DIS. Virgines autē & inocentes pueros/
cur magis ad viſiones ęligunt? MAG. ut ex hoc in ſuæ diuinitatis
opinionē homines adducāt: quaſi mundiciā ament: ait. s. Thomas:
Accedit ꝙ præſtigia & faſcinatiões illuſioneſqꝫ ꝓpter organorum ac
ſpirituū teneritudinē facilius fieri poſſunt: timent magis & a iudicio re
ctitudinis citius abſtrahunt̄. Vnde ad alienatiões huiuſcemodi indu
cendas: nocturno tēpore/in biuijs/ſpecubus ſubterraneis: & ſimili/
bus/& tēporibus & locis magis cōparent: in quibus horror & aura
corrumpēs ac ſpiritus peſtilens ſenſus īmutāt crebrius. Quibus aūt
modis ſenſus ludificari poſſint. Auicēna. 6. naturaliū abunde ꝓſequit̄
Generales autē modi duo ſunt. Aut enim operant̄ ſpiritus nequā ali
quid extra nos. aut in nobis. quod diuus Auguſtinus libro.4. de tri
nitate. c. 11. clare inſinuat: dicens. Facile eſt ſpiritibus nequiſſimis ꝑ ae
ra corpora facere multa/ quę mirentur animæ terrenis corporibꝰ ag

Quō dæmones alliciant̄ rebus corporalibus

Cur dæligunt̄ pueri ad viſiones nocturno tꝑe locis rectis

grauatę:etiam melioris affectus. Si enim corpora ipſa terrena nõnul lis artibus & exercitationibus modificata in ſpectaculis theatricis: tã ta miracula hominibus exhibent: ut hi qui nunq̃ viderunt talia/nar rata vix credant: quid magnum eſt dyabolo & angelis eius de cor/ poreis elementis per aera corpora facere quæ caro mireẽ? Aut etiã occultis inſpirationibus ad illudendos humanos ſenſus/ fantaſmata imaginum machinari: quibus dormientes vigilãteſue decipiat vel fu rentes exagitet. In libro quoq̃ de ciuitate.li.18.c.18.q̃d narraẽ de cõ/ uerſione ſociorum Diomedis in aues: qui videntur in inſula Diome/ dea nõ longe a mõte Gargano qui eſt in Apulia. Item de ſocijs Vlix is quos Circes maga famoſiſſima in beſtias mutaſſe Varro cõmemo rat. Et de Arcadibus qui tranſnato ſtagno quodam in lupos verti p̱ hibentur: & in decennio ſi interim humana carne non veſcũtur/in ho mines redire. Has ſimileſq̃ tranſ formationes/ quas ibidẽ recitat Au guſtinus: ſuperficietenus factas ait: ut videãtur eſſe res quod nõ ſunt fantaſia hominis ĩmutata: ſicut & in ſomnijs fieri ſolet. Aſſumit hoc dictum canon.26.q.5.nec mirum. Et ſimile fieri ſceleratis mulieri/ bus retro poſt ſathanan conuerſis: qui ſe nocturnis horis ſuper beſti/ as cũ alijs equitare & conuenire credunt. dicit.c.epiſcopi ea.q. Qua liter autem permiſſione diuina non propria virtute/ ſed ex elementis in quibus rationes ſeminales ſunt/dęmones veras res efficere poſſint nec tamen inde creatores dicuntur; forte in ſequentibus dum de cau ſis naturalium entiũ tractandum erit aperiemus. interim quę reſtãt breuius percurramus.

Soluuntur quæ obijci poſſunt contra dicta. Et ſpecialiter verbis virtutem nullam ineſſe probatur. Capitulum.xxvij. DIS.

n On poſſum quæ adhuc reſtant dubia & dictis videẽtur contra ria non mouere. Legi nuperrime angelum Raphaelem Tobi am iuniorem inſtruxiſſe qualiter fumus cordis cuiuſdã piſcis ſupra carbones poſiti: extricaret omne genus dęmoniorũ ſiue a viro ſiue a muliere: ita ut ultra nõ accedat ad eos: quod Tobias experimẽ to verum didicit. MAG. Non fumus ille; ſed per Tobiæ meritum/ quod ſignificabat fumus cordis/dęmonium extricauit angelus. un/ de ibidẽ ſcribitur. Tunc Raphael angelus appręhendit demoniũ & re ligauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti. Ad idem facit quod domi nus in euangelio dixit. hoc genus dęmonij non eijcitur niſi in ieiunio & oratione. DIS. Ieiunium & orationis verba in dæmones coac/ tionis operationem habent? MAG. Minime. ſed illis actibus me/ rentẽ viri ſancti exaudiri: ut deus ipſe dæmões ęijciat. DIS. Quid de ęxorciſmis quos Salomon ad demones includendos vel expellen

dos confeciſſe legitur? MAG. Reſpondet ſanctus Thomas ubi ſu/ pra: Si Salomon exorciſmos fœcit quando erat in ſtatu ſalutis: potu it eſſe in illis vis cogendi dęmones ex virtute diuina. ſi autem tempo/ re illo quo idola adorauit: ut intelligatur illos per artē magicam fęci/ ſſe: non fuit in illis vis niſi modo dicto: ſcꝫ per modum ſignorum alli/ cientium &c. DIS. Ita pari ratione nulla ineſt virtus exorciſmis q bus ſacerdotes ramos palmarꝝ/cineres cereos/aquam/ſal/vinum/ &c. & infantes baptiſandos exorciſant? MAG. Nulla: ſed ad pro lationem talium exorciſmorꝝ non dubitamus diuinam virtutem quæ poſcuntur efficere. DIS. Fortaſſe ex inito cū ecclеſia pacto? MA Quid ni? ſed illud per ſcripturas dæducere theologiæ reſeruemus.

d' exorciſmo Salomonis

Exorciſmus ſacerdotalis

DIS. Saltim verbis conſecrationis in canone miſſę virtutem tranſ ſubſtantiandi panem in corpus Chriſti: & vinum in ſanguinem dice/ re haud effugies. MAG. Non vim verborum ſed diuinam virtutē ad prolationem efficere quod intendit miniſter eccleſiæ: circa debitaꝫ materiam in ſacramentis. concedit Schottus ſuper Magiſtrum libro quarto. ubi ad ea quæ cōtraria videntur/reſpondetur. Sed ne verba ex orciſmorum hęſitationis venenum in corde tuo nutriāt: attende ſi vel unde virtus ipſis poſſit ineſſe/non ratione materię/quę aer eſt vel at/ tramentū aut quęuis alia ſubſtantia. ſic enim omnis materia eius ge/ neris virtutē haberet ſimilē: nec ratione formę accidentalis/quę eſt di uerſa characterū configuratio in ſcribendo & proferēdo. Formis em̄ accidentalibus nullā ineſſe actionē de per ſe philoſophia docet: & cō uincit ratio naturalis. nec ratione ſignificati: q̊d eſt forma magis prin cipalis verbi. Alias concedere habes contra ſenſum. hoc nomē ignis hanc chartā incendere. hoc nomē mors contra te prolatū mox te inter ficere. hoc nomē deus omne cadauer ſuſcitare/vel aliud ſecretius: q̊d tetragrammaton dicunt: ab elementis quattuor quibus apud hæbre os non dico ſcribitur ſed notatur: nam ipſum īnominabile ꝓhibent.

DIS. Sed fortaſſe ex impoſitiōe habēt vim aliquā. MAG. ab ho mine ne an a deo? DIS. Ab homine ne dixerim: q nec ipſe poteſt quod ꝑ exorciſmos fit. MAG. A deo igitur neceſſe eſt ut virtus ſit: ſi quę adeſſe putatur. Doceant igit̄ ubi dominus per ſe vel diſcipulos ſuos tā execrabiles exorciſmos/ignotorū & dæmoniorū nominū inſti tuerit: cū in contrariū ſcriptura clamitet. DIS. Nōne in euangelio di xit. In nomine meo eijcient dęmonia/& cętera ad idē ſonātia? MA Ad inuocationē nominis domini in fide & charitate vera/deus ſpopō dit ſe virtute diuina impleturum quod petitur. Sic ſanctos patres adiu raſſe dęmones non inuocatos ſed occurrentes hiſtorię tradunt. Ali/ ter autem uſi nomine Ieſu exorciſtę quidā: ut in actibus apoſtolorum legitur. non dęmonem expulerunt/ſed ab ipſo grauiter verberati ſunt Exorciſmi autē maleficioruꝫ & ſi dei nomnia cōtineant: alia tamē mul ta habent quæ diuinam virtuteꝫ non aduocant/ſed magis abigūt: &

tanto grauius peccant quanto nomen dei contra pręcœptum decalo
gi inuanum & ad dæmonis cultum aſſumunt.

Quod uti non liceat diuinationibus.cum re- ſponſione ad quędam quę videntur dictis eſſe contraria.Inſuper ꝙ verbis & exorciſmis nulla ineſſe poſſit cogēdi dæmones poteſtas ſeu virtus. Capitulum.xxviij. DIS.

Liud quod inſidebat menti meæ dubiū ex iam dictis reſolutū
a cerno.hęſitabā quippe antea ſi diuinatione uti liceret. MA.
Minime.nā lege diuina/imperiali & canonica grauiſſimis pœ
inhibetur nis eſt interdicta.Lex diuina dicit Exodi.22.Maleficos nō patiaris vi/ Ex
diuinatio uere.& Leuitici.20.vir ſiue mulier in quibus phitonicus vel diuinati/ Le
lege diuīa onis fuerit ſpiritus:morte moriatᷣ.lapidibus obruent eos.ſanguis eo/
rum ſit ſuper illos.& ibidē ait Dominus. Animā quæ declinauerit ad
imperiali magos & ariolos/interficiendā eſſe de medio populi ſui.Lex imperia
lis capite plecti iubet aut cremari.C.de male:& mathe.l.nullus.l.ne/
mo & l.culpa.&c.Lex vero canonica ſub quibus ꝗlibuſue pœnis di/ Ca
cta ꝓhibeat & cōtrauenientes puniat/patet.26.q.5.p totū.Tales etiā tra
augusti⁹ ut ait Auguſtinus ſi ſe non correxerint:ad æternā perditionē tendūt. leg
26.q.2.c.qui ſine: & idem ſanctus antiſtes libro.7.de ciuitate.c.25.ta toc
les artes ante aduentū Chriſti in ciuitatibus gentiū ſęueriſſima pęna &
legibus prohibitas & vindicatas teſtatᷣ.Singularia ſcripturarū teſti/
monia contra ſingulas ſupra memoratas diuinationis filias adducere
non tam operoſū ꝙ ſupuacaneū eſſet in huius epitomatis anguſtia.
DIS.Miror ſi tanta diſtrictione animaduerti iubentᷣ qui dictis diui
nationibus operā dant:cur nōnullos ſanctos talibus uſos fuiſſe ſcrip
tura cōmemorans/minime reprehendit:Ioſeph patriarcha perſom/
niorꝝ interp̄tationem ad principatū Aegypti peruenit. Daniel ꝓphe Da
ta conſtituitur princeps ſup omnes prouincias regni babilonici.Rur
ſus ſanctus Ioſeph gubernator Aegypti fratribus ſuis dixit. An igno
ratis ꝙ non ſit ſimilis mei in augurandi ſciētia? Quāmo per auſpicia Ge
& auguria bonę fidei homines : futurā vel tempeſtatē vel ſerenitatē
prædicere nouerunt.Proinde ſeruus Abrahę verba Rebeccæ accepit Gei
pro omine:ex illis arguens dominū miſericordiā fœciſſe cū Abraā.
Sortes inſuper omnino iniuſte interdictę videntᷣ;cū his beatus Apo
ſtolorū chorus Mathiā ælegerit. De adiuratoribus dæmonū quibus actu
ſancti uſi leguntur:ſupra mihi ſatis factū memini. Sed ad hæc ſi quæ
habes reſponde:nam tantos viros male egiſſe in huiuſcemodi diuina
tionibus ſentire nequeo:ſcripturis prohibentibus illa:contradicere nō
audeo. MAG.Probe. iuſta enim & rationabilis eſt diuinationū in/
hibitio:& pie excuſabilis ſanctorꝝ in his operatio. Ad primū quod

de ſomnijs oppoſuiſti:dicendum ꝙ ſomniorum cauſa eſt vel intrinſe Somnio/rumcauſa duplex
ca vel extrinſeca . Intrinſeca ut per ſpecies a ſenſibilibus receptas :aut
a complexiōe hominis cauſatas . Extrinſeca vero ſomniorū cauſa eſt
vel corporalis: ut influxus in corporeos ſenſus vel ſpiritualis.ut deus
per ſe/vel per bonos angelos aut dyabolus per fantaſticas & fallaces
illuſiones.Per hęc ultima ſomnia diuinare/ſpecies eſt ſuperſtitiōis pro
hibita:non per alia:de quibus latius diſſerendum erit eo loco quo de
potentijs animæ interioribus tractabimus. DIS.Somnia autem re
gis Aegypti & Babilonis a qua cauſa fuere? MAG.ab extrinſeca
ſpirituali/ deo ſcilicet vel bonis angelis Similiter & interpræatio eo/
rundem facta per Ioſeph & Daniele;.Ad alterum reſpondet.s.Au/
guſtinus.hęc verba Ioſeph dixiſſe vel iocoſe vel ſecundum vulgi opi
nionem.26.q.2.Quod ait.Ad tertium concedendum non ambigo
quædam animalia in aere / terra & aquis cœleſti moueri influentia:&
elementorꝝ mutationē pręſentire:vocibusq; & motu indicare.Vnde
& in Hieremia propheta legitur.Miluus in cœlo cognouit tempus ſu
um:turtur & hyrundo & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui.
Diuinare autē ex motu & voce animaliū / fortunam aut diſſortuniū
effectus etiam q a libero arbitrio pendent/& a cœleſtibus nō cauſantꝰ
æque prohibetur:ſicut talia per aſtrologiā practicare Ad quartū.lege
quæ ſeruus Abrahæ egitante & poſt Rebeccæ reſponſionē:& inueni
es omen non interueniſſe. DIS.De ſortibus autē quid dicendū eſt?
MAG.Sors ut habet s.Thomas libro de ſortibus.& ſecunda ſecū Sors eſt triplex.
dę.q.95.articulo octauo triplex eſt.Diuiſoria/qua inquiritur ad quē
pertineat res diuidenda.de hac Prouerbiorū decimooctauo. Contra
dictiones comprimit ſors/vel dignitas.de qua Actuū primo in æle/
ctione Mathiæ dicitur.& cecidit ſuper Mathiam. vel pœna.hac depræ
henditur Achon qui de anathemate aliquid ſurripuerat. Ioſue ſepti/
mo & Ionas a facie Domini fugiens ſorte deprehēſus eſt & miſſus in
mare.Ionæ primo.Alia eſt ſors conſultoria:qua inquiritur quid agere
oporteat aut quando.ſic fuit ſors miſſa in urnam:ut ſciretur qua die &
menſe occideretur gens Iudeorꝝ Heſter tertio.Tertia eſt diuinatoria
qua inueſtigatur quid futurum ſit.Hac uſus eſt rex Babilonis ſtans in
biuio &c.Ezechielis.21.In omni vero ſorte expectatur ęuentus vel a
cœleſti influxu:vel a fortuna:vel a Deo aut a dęmone.Cum autē cœ
lum nullam opationem habeat in ea quæ ſorte inquiruntur/ vanū &
ſuperſticioſum eſt uti ſortibus ea intentione: quia ſic nō carent dęmo
num ingeſtione:multo minus cum expectatur æuentus a dęmonę.
Si autem expectatur ęuentus a fortuna/ut cōmuniter in ſorte diuiſo/
ria ſuper re diuidenda cum nō poteſt concorditer diuidi/non videtur
habere(ut ait ſanctus Thomas)niſi forte vicium vanitatis. Si autem
in ſorte diuiſoria aut cōſultoria expectatur ęuentus a Deo.iuxta illud
Prouerbiorū.16.Sortes mittuntur in ſinum/ ſed a Domino tempe/

perantur.Locum habet quod Auguſtinus dicit ſuper Pſalterio. Sors Pſ.
non eſt aliquid mali:ſed in re dubia diuinam indicans voluntatẽ.26.
q.1.Sors. Tali ſorte uſi fuerunt Patres ſancti de quibus ſupra. Sed in
his quoq; q̃drifarie viciũ poteſt accidere(ait s. Thomas)primo ſi abſ
q; ulla neceſſitate fiant.videtur enim illud ad dei temptationẽ pertine
re. Secundo ſi fiant in neceſſitate: ſed abſq; condigna dei reuerentia &
præmiſſa oratione. Tertio ſi diuina oracula in ſortibus expectata/ad
terrena negocia & ad vitæ huius vanitates conuertantur. Quarto ſi in
ẹlectionibus eccleſiaſticis q̃ fieri debent inſpiratiõe ſpiritus ſancti/ali
qui ſortibus utantur. DIS. Nunqd tali ſorte uſi ſunt Apoſtoli in ẹle
ctione Mathiẹ? MAG. Etiã.ſed ut Beda dicit ſuper hunc ſcripturæ Be
locũ.nondũ erat plenitudo ſpiritus ſancti in eccleſia effuſa. Vnde poſt
ſpiritus ſancti miſſionem ſeptem dyacones nõ ſorte ſed ẹlectione cõ
ſtituerũt. Sors diuinatoria ſemp eſt ſuſpecta & mala. Ex his ſanctarũ
ſcripturarũ/Doctoꝝ catholicorũ & canonum diuerſas ſententias fa/
cile eſt concordare.quod alijs relinquamus. DIS. Probe nam ex
tra limites epitomatis me de illis inquiſiuiſſe fateor. De duello ta/
mẽ & iudicio ferri candentis:quæ inter ſacrilegia nominata ſunt:& ad
quæ nõnulli militaris ordinis ac vetulẹ quædam ſæpius ſe offerunt:
quid dicendum? MAG. Illicita ſunt.patet de primo.2.q.5.c.Mo/
nomachiam:& de ſecundo.c.ſi.de pur.vul.

De tertia ſpecie ſuperſtitiõis que eſt vana ob ſeruantia. Et ſpecialiter de arte Notoria q̄ il/ licita ſit & vana. Capitu. ultimum.

DIS. Eſtat tertia ſuperſtitionis filia nunc deſcribenda. MAG. hẹc Obſeruã tia vana
r eſt vana obſeruantia.vel ad ſcientiam acquirendã.ut in arte
notoria.vel ad ĩmutanda corpora per extranea remedia: vel
ad præcognoſcendum futura fortunia aut diſſortunia: vel ad prẹſer/
uandum a malis per ſuſpenſa ad collum aut qualitercũq; portata di/
Ars noto ria uina verba. DIS. Quid per artem notoriam intelligis? MAG.
vanam quandam ſuperſtitionem quæ habet quaſdam pro qualibet
ſcientia figuras characteribus & nominibus ignotis inſignitas:ac etiã
certas orationes nomina multa ignota continentes: quas dum conti
nenter ieiunijs viuens & ſe macerans cũ certis ceremonijs dixerit/&
figuras ſumma attentione aſpexerit:ſcientiam deſideratam ſine labo
re alio vel ſtudio acquirere dicitur. DIS. Si illicita non eſt hæc ars
eam mihi tradas quẹſo:ut prẹter te reliquas philpſophiẹ ſcientias ad/
diſcam.quid laboramus ſuṗuacue/ego diſcendo & tu docẽdo:ſi bre
ui tempore omnes diſciplinas arte notoria acquirere poſſum? MA.
Illicitam eſſe hanc artem & inefficacem ſanctus Thomas ſecunda ſe S.T
cundẹ.q.96.arti. primo concludit.quia utitur his quæ ſcientiam cau
ſare nequeunt;etiam dẹmon per eam inuocatus nec intellectum illu/

minare/nec ſcientiã infundere poteſt. q̃uis poſſit nõnulla ſcientiarũ
documenta tradere. Accedit quod non inueniuntur qui ex arte iſta in
ſcientijs præ cęteris fuerint illuminati: ſed potius infatuati. Venit ad
me dum ſtudio inſiſterem in Vniuerſitate Friburgenſi Magiſter qui/
dam Parhiſieñ. cum arte iſta: oſtendebatq́ꝫ figuras/orationes & cæte
ra huius generis portẽta. perſuadebat deniq́ꝫ ut hac via quas non ha
berem ſcientias acquirerem. Abhorrui figuras charecteres & ignota
nomina: & nullam illis ineſſe efficaciam demonſtrabam. Ipſi autem
dum in falſa credulitate remanent: obieci. quare non ipſe ſcientias plu
rimas quas non habuit tali arte acquiſiuiſſet. Confuſus ille/ad excu/
ſandas excuſationes in peccatis confugit. Nec valet quod adducunt
.1 de Daniele & ſocijs ſuis abſtinentibus a cibis regijs quibus deus præ
cęteris ſcientiam dedit. non enim abſtinebant per vanam obſeruan
tiam artis notoriæ: ſed ne contaminarẽtur cibis gentiliũ contra prohi
bitionem legis diuinę: ideo merito obedientiæ a Deo prę cęteris ſunt
ſcientijs præditi. Et Salomon petens ſcientiam gubernandi populum
meruit eam accipere/non a dęmone ſed ſpiritu ſancto: qui diuidit ſin/
12 gulis pro ut vult. 1. ad Corinth. duodecimo. Cęteras vanę obſeruan/
ti. tię partes diuus Auguſtinus eliminauit ſufficienter libro ſecundo de
doctrina Chriſtiana: cuius nonnulla verba a principio adducta ſunt.
Obſeruantias autem temporũ plurimas eſſe ſuperſtitioſas & vanas/
manifeſtum eſt ex his quæ ſupra de ęlectionibus diſſerta ſunt. Incan/
tationes vero/carminationes & obſeruantias aniles pene innumeras
cribrare/non eſt pręſentis negocij. In prędictis etiam quod ſufficien
ter probatum nõ eſt: aut determinatione eccleſię vel ſacrę ſcripturę cõ
trariatur: pro non dicto habere volo. DIS. Ego vero ab omnibus
illis etiam quę excuſationis quandam vmbram habent/ſed ſuſpecta
videntur: ſedulo abſtinebo: MAG. Prudenter. nam hoc Apoſto/
19 lus monuit dicens. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos. Vale & cre
bra repetitione quę de ſeptem artibus liberalibus tradidi rudimenta/
memorię cõmenda: in his intellectum & ingenium exerceto: ut cęte/
ras philoſophię partes celerius appręhendas & ſanius intelligas.

Finis ſeptem artium liberalium.

Sequitur liber octauus de principijs rerum naturalum.

Liber Octauus de Principijs rerum naturalium. De laudibus Philoſophię naturalis & ordine tradendi eandem. Capitulum primum.

DIS. Aliquot iam lucubrationibus/quę tradidiſti artiū rudimen/
ta: indefeſſo labore apud me reuolui: & in quē finem ipſarꝫ
tenderet cognitio anxiꝰ ꝑquirēs/ tandē in eā quā toti operi
p̄miſiſti philoſophiæ partitionē diligētiꝰ oculos conieci. Et
p̄ter has triuiales & quadruuiales diſciplinas/ partē phię quæ de toti
us ſingularūq; partiū mundi naturis & origine diſſerit cōſpiciens: me
mini quod dudū a te audiuerā: artes liberales non ꝓpter ſe/ſed ut ad/
miniculatiuas in hanc quę de naturis rerū cęteraſq; phię altiores diſ/
ciplinas addiſcendas eſſe. Harꝫ itaq; principia iamiā in medium ferri
p̄miſſorum ordo expoſtulat. Primū autē de naturis rerum. poſterius
vero de moralibus & theologicis tractandū cenſeo: & id quantocyus
ſuccincto familiariq; ſermone fieri vehementer exopto. MAG. Par
tem phię quæ rerū naturaliū principia ꝑtractat a nullo unq; docto vi
ro neglectā/ verꝫ etiā ab Indis Arabibus Aegyptijs græcis & latinis
diuerſarꝫq; religionū profeſſoribus ſum̄is laboribus conquiſitā ma/
nifeſtū eſt: a paucis ꝟo aut (ut verius loquar) a nullis ſecundū præ/
ciſionem inuentā facile crediderim. Totius equidē uniuerſitatis entiū
ſingulorꝫq; naturas principia & cauſas inueniſſe qs ſe iactabit? Quo
niam ꝟo nec tu hanc præciſionem/ſed breuē apertumq; ſermonē ex
poſtulas: tuū percupidum ſciendi animū ſi non cibo ſolido/lacte ta
men ut tantillę ætati congruit paſcam: & de theſauris philoſophorū
quę viſa fuerint magis neceſſaria in mediū proferam. DIS. Et ego
quia difficillima ſunt hęc cognitu/aures diligentiſſimas accomoda/
bo: ut ne verbū quidē dicas quod non alta mente recōdam. MAG
Nec te diligentius auſcultaſſe aliquando pœnitebit. nā cognitis prin
cipijs rerum: non obſtabit quo minus res ipſas ſuo modo cognoſcas
Tunc enim (inquit Ariſtoteles primo phiſicorum) arbitramur unū/
quodq; ſcire cum cauſas eius cognoſcimus primas: & principia pri/
ma uſq; ad elementa. Plerunq; tamen per effectus ad cauſarum noti
ciam deuenimus. Innata equidem eſt nobis via procedendi a nobis
notioribus (quæ ſunt effectus) ad notiora naturę (quę ſunt cauſæ &
principia) Hunc igitur ordinem alternatim cōmutabimus: & nunc
per principia cauſas & effectus/nunc autē per effectus ſenſibiles prin
cipia & cauſas manifeſtare contendemus: ab uniuerſalioribus ad par
ticularia deſcendētes. Nā & illa quoq; nobis prius innoteſcūt. quod
in pueris liquet: qui primum omnes viros patres & mulieres matres
appellant: poſtea ꝟo unūquodq; ſpecialius determinantes/hunc pa
trem & hanc matrem dicunt. DIS. Prætermiſſis itaq; longioribus
ambagibus/hac via rem ipſam aggredere.

De Opinionibus philoſophorum circa rerum prima principia. Capitulum ſecundum. MAG.

Opiniões de mũdo — Hunc quem inhabitamus viſibilem mundum/quidam philo
ſophorũ ſemꝑ fuiſſe & fore aſtruũt.ut ſunt peripatetici. quoꝝ
princeps Ariſtoteles fuiſſe legitur. Quidã ipſum non ſemꝑ fu
iſſe ſed genitũ & nunquã deſinere affirmãt.ut Academici:quibus Pla
to pręerat. Sequentiũ autem multi ipm & incepiſſe & interiturũ ſcrip/
ſerunt ut Stoici Triſmegiſtus & Sibyllę. Ruꝛſus quidã unũ.tm̃/ut Py
thagoras:quidã ĩnumerabiles mundos & gigni & diſſolui p̃dicabant.
Opiniões de maťia. — ut democritus & Anaximãder. Nec ſolũ de mũdi duratiõe & unitate
verumetiã de ipſius & ſingulaꝝ rerum in eo cõtentarũ principijs/ di
uerſa ſenſere. Nã ut refert Auguſtinus octauo libro de ciuitate dei.c. au
2. Thales Mileſius unus illorum ſeptem/ qui ſapiẽtes appellati ſunt:
Aquã putauit rerũ eſſe principiũ: & hinc oĩa elementa mundi/ipm̃q;
mundũ & q̃ in eo gignuntur exiſtere Anaximãder eius auditor ſingu
larum rerum principia credidit infinita. Anaximenes vͦo quẽ diſcipu
lũ reliquit:omniũ reꝝ cauſas infinito aeri dedit. Cui ſuccedẽs Anax/
agoras dixit ex infinita materia/q̃ conſtaret diſſimilibꝰ inter ſe ꝑticulis
reꝝ omniũ genera ꝑ modulis & ſpeciebus ꝓprijs ſingula fieri. Dyo
genes quoq; alter Anaximenis auditor:aerẽ diuinę tamẽ rõnis com
potẽ/reꝝ eſſe materiã opinatus eſt. Archilaus q Anaxagorę ſucceſſit
in materia reꝝ a magiſtro ſuo nõ diſceſſit. Archilaũ Socrates audiuit.
Socrates — Hic primus uniuerſam phĩam ad corrigẽdos cõponendoſq; mores
inflexiſſe memoratẽ. Sed diſcipulũ reliquit platonẽ:qui omniũ mate/
Plato — riam ſpẽm inuiſibilẽ:ſinum informẽ:potentiã:naturã:matrem mun
di:nutricẽ formaꝝ:ſubiectũ:receptaculũ:infinitudinẽ:ſiluã:hylen &
ariſtoteľ. — originẽ nominabat. Huic ſuccedẽs Ariſtoteles.qui nõ modo memo
ratos/ſed etiã Pythagorã materiã/ numeris maxime aũt dualitati aſſi
milantẽ:& Empedocleꝫ qui oĩa ex quattuor elementis:Zenonẽ ſtoi/
cum:q ignis ſubſtantiã per aera in aquã conuerſam:& in eo quẽad/
modũ ſemẽ in fœtu cõtentam/a qua cętera poſthac gignerent aſſere
bat.ſimiliter & Epicureos ſingula ex athomis aſſeuerãtes/ refellit.ſed
forte(ut multis viſum eſt)nõ tam ſcite q̃ arroganter/ nõ in reipſa/ſed
verboꝝ cortice quoſdã ex iam dictis Philoſophis carpſit. Heraclytus
autẽ materiale principiũ/quod Thales aquã dixit mare nominauit.

DIS. Num aũt qui in materiali principio diſſentiũt in effectiuo cõ
Opiniões de principio effec/tiuo — cordant? MAG. Fortaſſe re ipã & ſi nõ nomine. nam Thales mun
dum dei facturã & Deũ antiquiſſimũ dicebat. Hunc Stoici verbum/
mentẽ ſiue Iouem nominãt. Pythagoras monaden. Anaxagoras di
uinum animũ. Diogenes diuinã rationẽ. Archilaus mentẽ. Plato cõ
ditoriũ intellectũ & eius patrem deum. Alij primam cauſam.aliqui
primã intelligentiam. Ariſtoteles autem principem:primum motorẽ

& gubernatorē omnium appellat, ſed nuſquam ab eo mundū factū concedit quoniā eum primo motori coęternum credidit. Præter hos autem fuere alij ꝗ plures quorum poſitiones tanquam obſcuriores ſilentio tranſimus. DIS. Sed quinā illorum veritati magis appropinquauerūt? MAG. Id facile videbimus ſi prius Moſen prophetam theologū ſimul & philoſophum de hac re audierimus. DIS. Quid hic ait?

Poſitio Moſi de rerum principijs & origene. Capitulum tertium. MAG.

Oſes ęruditus in omni ſapiētia Aegyptiorꝝ: ut ait Ambroſius Moſes
non tñ in ꝑſuaſione humanę ſapiētię: nec in phię ſimulatorijs diſputatiōibus / ſed in oſtēſione ſpiritus & veritatis tanꝗ teſtis diuini opis: auſus eſt dicere. In principio creauit deus cœlū & terram terra autē erat inanis & vacua: & tenebrę erant ſup faciē abyſſi: & ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas. Quid hac aſſertione verius quā ſpiritus veritatis ędocuit? In principio inqt deus oīm conditor creauit id eſt de / vel poſt nihil in eſſe prodire iuſſit (nā dixit & facta ſunt) cœlū ſcꝫ empyreū: q̊d mox creatū / angelis eſt repletū. & terrā hoc ē materiā oīm. Sed q̄lis hęc fuerit oſtendit dicens. Terra aūt erat inanis & vacua. vel ut alia habet tranſlatio: inuiſibil' & incōpoſita. Nō erat em̄ hęc prima oīm materies / formis ſaltē cōpletis & ſpecifocis diſtincta: ſed cōfuſa & talibus priuata. unde ſubdit. & tenebrę id eſt formarꝝ priuationes erant ſup faciē abyſſi: hoc eſt materię cōfuſæ. nā ut teſtatur s. Hieronymus ſup epiſtolā ad Hebræos: informē & ꝑiacentē materiam quā gręci hylen chaoſꝗ vocauerūt: Moſes abyſſuꝫ dicit. Sup faciem autē dixit & non in abyſſo. priuatio equidē nō eſt de materię ſubſtantia vel eidē intima: cum ſit nihil. Materia vero illa & ſi prope nihil non tñ ut Auguſtinus ait libro cōfeſſionū. 12. omnino nihil erat. ideo & de ea dictū eſt. deus creauit terrā. De priuationibus autē quas ꝑ tenebras intelligimꝰ: nō dicitur createę ſunt: ſed erāt (ſequit') & ſpiritꝰ domini ferebat' ſup aquas: q̊d ſupra terrā inanē & vacuam / ſimiliter & abyſſum dixit: hic aquā appellat. Inſup & in eodē verborꝝ contextu Moſes totius uniuerſi unitrinū effectiuū principiū inſinuat. Patrē: cū ait deus. Filium: cū dicit in principio (Chriſtus em̄ in euangelio ſe principiū noīauit dicens. Ego ſum principiū q & loquor vobis) Spirituꝫ ſanctū: cum ſubiūgit. & ſpiritus dñi ferebat' ſuper aquas. Idem ętiam regius propheta his verbis ęnunciat. Verbo domini cœli firmati ſūt & ſpiritu oris eiꝰ omnis virtus eorꝝ. Audiamus quod ſequitur. Dixit quoꝗ deus fiat lux: id eſt forma: quæ tenebras / hoc eſt priuationes expellat. & facta eſt lux: qa dictū impleuit effectus. Et vidit deus lucē ꝙ eſſet bona: nō eſſentialiter ſed participatiue. oīa em̄ bonitate creatoris ꝑticipant: cuius ut exēplata exēplaris imaginē gerunt. Et diuiſit

ſucem a tenebris.nõ em̃ ſimul eſſe poſſunt forma & eius priuatio. Ap
pellauitq́ʒ lucem diẽ:id eſt cõpoſitũ quod a forma denoĩationem acci
pit.& tenebras noctẽ:id eſt materiã priuationibus formarũ obfuſca
tam. Factũq́ʒ eſt veſpere & mane:id eſt ex potẽtia & actu materia ſcʒ
& forma. Dies nõ primus:quia ibi ordo nõ attenditur:ſed unus id eſt
cõpoſitum q̃d per ſe unitas neceſſario comitatᷣ. Ex his autẽ q̃ ſequũ
tur in libro Geneſeos elementoꝝ diſtinctio/natura & ordo colligitur
& ex his mixtoꝝ origines (quas ſextuplici differentia poſt hæc ꝑno
dabimus)nõ ſine velamine inſinuantur.de quibus ad præſens (pro
epitomatis noſtri lege)ſilendũ exiſtimo:ne in igne rephẽſionis incale
ſcant fortius: qui etiam dicta calumniari haud deſinent. Tum quia
expoſitio non ſingulis eo locutionis genere quo nutriti ſunt: videatᷣ
appropriate cõuenire. tum etiã quia ſacroꝝ ęloquioꝝ ſentẽtias my/
ſtico ſenſu p̃gnãtes:philoſophicis narrationibus immiſcuerim:quibus
nõ ego:ſed diuus Auguſtinus in duodecimo confeſſionũ libro ac de
inceps ſatiſfaciet.ad reliqua pergamus.

De concordia dictarꝫ opinionũ. Capi.iiij.

DIS. D quę pergis? MAG. Ad cõcordandas p̃memoratas phõꝝ
de rerũ principijs ſentẽtias:nõ em̃ ideo exiſtimãdi ſunt inter ſe
phĩ cõtrarij in materiali rerũ principio:quia legimus Materiã

Opinio/num concordia. a

omniũ ab alijs ignẽ/aerẽ/aquã/chaos/infinitudinẽ/ſinũ informẽ
& cęteris q̃ cõmemorata ſunt noĩbus appellatã: cũ & ipſam a diuino
phõ nũc terrã inanẽ:nũc abyſſum:nũc vero aquã cõſtet eſſe nũcupa
tã:q̃ em̃ in potentia erat ad omniũ formas/nimirũ ſinguloꝝ noĩbus
potuit noĩari. Conuenientius autẽ his quibus informitatẽ cõfuſionẽ
aut fluxibilitatẽ ipſius intelligimus:ut ſunt terra inanis/abyſſus & aq̃
quæ Moſes cõmemorat. Quid em̃ terra inani (q̃ & elementoꝝ infi/
mum & fex cenſetᷣ) difformius? Quid abyſſo infinita confuſius?
Quid deniq́ʒ aq̃is oculo corporali videtur fluxibilius? Et rurſus ter
ra dicitᷣ:quia materia dat formę fixiõnẽ. Abyſſus: quia recipit a for
ma diſtinctionẽ. Aqua vero:quia ad formã appetitũ habet: & conti
nuã fluxibileq́ʒ tendentiã. Nec in effectiuo principio diuerſitas nomi
num opinionũ arguit diuerſitatẽ:ſed hoc:alius diuinũ intellectũ/aliꝰ
diuinã mentẽ:alius conditorẽ intellectũ:alius primã cauſam:& ſi quę
ſunt talia nominãt. Moſes autẽ & Ioannes euãgeliſta principiũ. Deũ
ſpiritũ/verbũ/alpha & o:& ĩnumeris alijs noĩbus appellant:ut inſi/
nuarent ip̃m innoĩabile. & non modo noĩa q̃ ab intellectu inponuntᷣ
verũetiã intellectũ & omne quod noĩari põt lõge ſupgredi de quibꝫ
hic nõ eſt differendi locus.ad ꝓpoſitũ redeamus. At vero formale re
rũ principiũ quod Moſes lucẽ appellare voluit. Plato & Ariſtoteles
actũ formã & ſpeciẽ noĩabant:nec alij tale principium negauere:qui
ex una materia ſingula conſtitui aſſerebãt. Non em̃ ſunt ſingula: niſi

Augu. li. ſoliloqui/orũ. ca. 31.

quia ſingulis formis actuata ſunt & diſcreta: quę in materia erant cō
fuſa. Illud autē quod Moſes tenebras Ariſtoteles vero priuationem
dixit: alij exp̄ſſo vocabulo deſignare nō curauerūt. eo ꝙ eſſentialē rei
cōpoſitionē minime ingrediat̄: neceſſarium tn̄ eſt: niſi em̄ materia ca
reret forma / ipſam nō appeteret: nec ꝓ eiuſdē introductione agens
motum cōcitaret. nō em̄ q̄ habemus: ſed quibus caremus appetim⁹
& ut ea habeamus diuerſis motibus utimur.

Epilogus dictorum numerū & conditiones principiorum ęnumerans. Capitulum. v. DIS

d Vo itaq; principia rę̄rū aſtruis: materiā & formā: e quibus to Tria rerū
ta earūdē ſubſtātia intrinſeca cōpoſitione cōſiſtit: quoꝝ primū naturaliū
nō p agēs creatum: ſed verbo creatoris exordiū ſumpſiſſe te principia
ſtaris: alteꝝ vero dicis motu interueniente p actionē nature de poten
tia materia educi. Priuationē autē ut motus fiat ais neceſſario concur Priuatio
rere: ſubſtantiā tn̄ cōpoſiti minime ingredi: cum nihil ſit. MAG.
Scite ex dictis tria rerum principia cōcludis. Materiā ſcʒ formā & pri
uationē. Hæc cum prima ſint ex alijs nō fiunt: nec ex alterutris cōſti/
tuuntur: ſed omnia alia ex ipſis. Formā autē de potētia materię educi
dicim⁹: nō quia aliquid ipſius in ſinu materię lateat: ſed quia ſine ma/
teria tali ut ſubiecto agens naturale eā nō ꝓduceret. Rurſum ex his q̄ principia
dam ſunt cōtraria: quia in eodē ſe cōpati nō poſſunt: & ſunt forma & cōtraria
priuatio. Forma vero & materia ex quibus eſt totum cōtrariari non
poſſunt. DIS. Veriſſima quidem hæc ſunt. ſi em̄ principioꝝ eſſent
principia iam ipſa nō prima principia: ſed eſſent principiata. Et niſi q̄
dam eſſent contraria: inter ea motus nō fieret: ſi vero oīa eſſent oppo
ſita compoſiti ſubſtantiā nō integrarent. Sed de his ſingillatim diſſe/
rere non erit inutile.

De principio effectiuo non facto: & mundi ęternitate. Capitulum. vi. MAG.

o Mnes qui ſuo tempore irrefragabilis anctoritatis fuere philo
ſophi / principiū effectiuum primū: unū atq; ingenitū credide
re. ſi em̄ factū genitūue eſſet: ab alio utiq; priore eſſet q̄propter
iam primū nō eſſet: ſed p̄cederet illud a quo eſſe ſuum haberet. Ab illo
igit̄ primo & ingenito principio Plato mundū & q̄ in mundo ſunt vi
ſibilia & inuiſibilia facta meminit. Idem teſtat̄ Moſes ut pauloante di
ctum eſt & euangeliſta Ioannes. Omnia inqt p ip̄m facta ſunt: fa/
cta quidem nō neceſſitate naturę (ut habet philoſophica traditio) ſed
libera: & incōmutabili voluntate: ut probat catholica ſanctoꝝ patrū
aſſertio dicente pſalmiſta. Omnia q̄cunq; voluit: dn̄s fecit in cœlo &
in terra. ꝙ autē Ariſtoteles mundum ingenitum & incorruptibilem
eſſe dixit: huic potiſſimū innixus argumento: quia motus & tempus

Poſitio Ariſtote/lica.

ſine quibus generatio & corruptio mundi nō fieret/ eterna fuere &c. nihil euidenter concludit. Succeſſio equidem que in motu eſt quem tempus mēſurat: aperte arguit motū & tempus & quæ mouent̄ eterna nō eſſe: cū eternitas ſit actu ſimul id quod eſſe poteſt. Facit ad idem quod beatus Auguſtinus de ciuitate dei. li. iiij. ca. ſcribit his verbis. Ex ceptis inquit ꝓpheticis vocibus mundus ipſe ordinatiſſima ſua mu/tabilitate & mobilitate & viſibiliū omniū pulcherrima ſpecie q̄dāmō tacitus & factum ſe eſſe: & nō niſi a deo ineffabiliter ac inuiſibiliter ma gno & pulchro fieri ſe potuiſſe ꝓclamat. & infra ca. vi. Proculdubio inquit non eſt mundus factus in tempore: ſed cum tempore. Multa etiam de hac re idem ſanctus pater li. xij. confeſſionum diſſeruit. Re/ſtaurationē vero mundi per circuitus (ut quidam voluere) ipſe idem doctiſſimus vir libro. xij. de ciuitate diuerſo medio refellit. Sed hæc interim. Ad materiale principium ſermonem vertamus. Et q̄ inanes atq̄ pueriles ſint alie Ariſtotelis rationes de eternitate mundi ut ma/nifeſtum breuitatis gratia tranſeamus.

Au

Declaratio definitionis materie prime: & quomodo intelligitur eſſe ingenerabilis & incorruptibilis: creabilis autē & annihilabilis. Capitulum. vij.

Materia

DIS. M Ateria quid eſt? MAG. Primū ſubiectum unicuiq̄ ex quo fit aliquid/ cū inſit ꝑ ſe: & nō ſcd̄m accidens: & ſi aliquid corrū pitur: in hoc abibit ultimū. DIS. Partes dilucidatione egēt

Primum ſubiectū ꝑ ſe ineſt

MAG. Materia eſt primū ſubiectum: quia nullū ea prius: ut viſum eſt. vel primū hoc eſt principale: unicuiq̄: ſcʒ rei generabili & corru/ptibili. ſubiectum dico nō in quo totum cōpoſitū ſubiectatur: ſed ex quo fit aliquid: id eſt cōpoſitum: cum inſit ſcʒ cōpoſito ꝑ ſe: & id eſt nō ſcd̄m accidens: quēadmodum priuatio: que & ſi ſit ꝑ ſe terminus mo/tus ꝑ quē cōpoſitum generat̄: cōpoſiti tn̄ ſubſtantiā nō ingredit̄. Et ſi aliquid ſcʒ cōpoſitum vel generatū corrumpit̄ id eſt in ſua principia reſoluitur: id abibit ultimū id eſt finaliter in ultima reſolutione in hoc ☞ ſcʒ ſubiectum. Eadē eñ ſunt principia reſolutionis q̄ & compoſitionis. Vnde omni & ſubſtantiali & accidentali forma ſublata: ultimo rema nere materiā primā neceſſe eſt: quā & intellectus taliter negatiue vi/det: dum corpus aliquod incorporee & ſine forma intelligit. Hāc peri patetici & qui mundum ingenitū volunt: ſimiliter & ingenitā & incor ruptibilem aſtruunt. Si eñ aiunt materia prima fieret: vel ex ſe utiq̄ vel ex alia eſſet: cū ex nihilo nihil fieri poſſit: nō autē ex ſe fit: quia eſſet anteq̄ fieret: nec ex alia: cum iā prima nō eſſet. idem argumentū ad ꝓ bandā ei⁹ incorruptibilitatē aſſumunt. Sed Moſes & qui eum ſequun tur doctores catholici: materiā nō ex ſe: nec ex alia ſed ex nihilo: id eſt poſt nihil: vel nō ex aliquo a deo creatam in principio conſtāter affir māt: qui & eandē ſi vellet non quidem corrumperet (quia compoſita

Si mate/ria prima ſit ingene rabilis & incorru/ptibilis

Aug cōſeſſ anſhe libro nolo capi.

Ex nihilo nihil fit

non eſt)ſed penitus annihilaret. Quod vero vulgatum gentilium principium aſſumitur. Ex nihilo nihil fit. locum habet in poteĩtia creata: non in creatore: qui ſolus poteſt res creare. ut teſtatur Auguſtinus libro. iij. de trinitate. Ignorauit hoc vas eloquentię Cicero de natura deoꝝ diſputans: qui materiā pfuiſſe opationi diuinę atteſtatus eſt.

Si materia prima fuerit/aut poſſit aliquando eſſe ſine forma/ & ſi omnia creata ex materia ſint compoſita/ & ſi cœli & terrę ſit eadem materia. Capitulum. viij. MAG.

act⁹ entitatiuus

materia ē informis

ſEd plurimā difficultatem apud nonnullos ex noſtris habere videtur: ſi materia formis poſſit eſſe priuata? Cum em̄ actu/ſine actu qui forma eſt/nihil omnino eſſe poſſit materia priuata formis quomodo actu erit? Huius argumentationis nodulus facile quidem diſſoluetur ſi actum duplicē diſcernere nouerimus: quoꝝ primus eſt entitatiuus: quo ſc; unūquodq; (quia ens eſt) in uniuerſitate exiſtentium ſubſiſtit. Tali actu materia prima informis/ de qua & mundum factū conſtat: anteq; formaretur & diſtingueretur (facta utiq; erat) ſubſiſtebat quę & ſi ppe nihil erat: ut ait Auguſtinus libro confeſſionum: quoniā adhuc omnino informis erat: non tamē omnino nihil erat: cum eſſet quod formari poterat: formari autem quod non eſt: non poteſt.

actus formalis

Secundus actus eſt formalis/ completus & ſpecificus a forma ſpecifica. quale eſt eſſe rationale hominis ab anima intellectiua. Illo materia prima actuata non erat: quia inanis vacua: & informis erat. DIS. Non erit itaq; impoſſibile aliquid ſine forma eſſe. MAG. Auguſtinus hoc videtur affirmare: dicens. eſſe utiq; aliquid non formatum poteſt. Hoc autem de forma abſoluta accipiendum eſt: nam & in materia nuda adhuc forma eſſet reſpectiua: relatio ſcilicet qua ut creatura ad deum refertur: ſed hæc quoq; materię eſt eadem. Similiter & aptitudinalis extenſibilitas: quam cōmentator Auerrois dimenſionem interminatā vocat. Actualem autē extenſionem dimenſionem terminatam dicit: ſed hæc cum ſit trina dimēſio: quantitas eſt & realiter a materia diuerſa. dimenſio autem interminata eſt materię coęua. DIS. Materia igitur prior forma erat.

Materia prior formal

MAG. Prior erat ait idem/ non tempore: ſed origine. ſicut ſonus cantu. Ipſam autem & tempore a formis denudari: & in actu primo (quem entitatiuum dicimus) poſſe ſubſiſtere per diuinam potētiam ex dictis manifeſtum eſt: & demonſtrari poſſet amplius. Sed hæc relinquentes: alia tranſcurramus: magnorum equidem opiniones de his videntur diuerſæ. Sunt enim qui materiam hāc in principio ſub quadam forma generali perſtetiſſe volunt. DISCI. Omnia ne creata hac participant?

ſubſtātię immateriales

MAGISTER. Minime. Subſtantiæ namq; incorporeę (quas intelligentias/angelos/dęmones animaſq; rationales dicimus) ex materia nō ſunt: nec tamen omnino ſimplices ſunt

(quod ſoli deo competit)ſed ex realitatibus duabus conſtãt: quaruꝫ
una eſt ut potentia/altera ut forma. hæc autem compoſitio non p̃ſen
tis/ſed methaphiſicę conſiderationis eſt. Accidentia quoq; eodẽ gene
re ſimplicitatis continenť. Sola autẽ ſubſtãtia corporea ex materia eſt
compoſita:nec ex alia cœlũ & ex alia terra/ſed eadem informitas per
inuiſibilẽ terrã inſinuatur unde fieret cœlũ. ut ait Auguſtinus. & terra
viſibilis atq; compoſita & aqua ſpecioſa/& quidquid deinceps in cõ
ſtitutione huius mundi non ſine diebus factum cõmemoratur.

De Forma. Capitulum nonum. DIS.

FOrmę aũt quã affers definitionẽ? MAG. Formã quã exẽ/
plũ/ſpeciẽ/rationẽ & actũ dicunt:varie definitã inuenio. Vn
Forma — de ait qui ſex principia deſcribit. Forma eſt compoſitioni con/
tingens:ſimplici ac inuariabili eſſentia conſiſtens. Contingens quidẽ
eſt compoſitioni: non qua ex aliȷs integratur/ſed qua materię in cõ/
ſimplex — poſitione totius unitur. Simplex autem dicitur:quia ex aliȷs non cõ/
inuaria — ponitur nec in alia reſoluitur:nec addita ſubiecto maius facit. Inuari
bilis. — abilis autem eſt in latitudine ſua quam nõ tranſit/ſed intra terminos
illius per gradus indiuiduales variatur/intenditur & remittitur. Habet
enim forma graduũ latitudinem/ex quorꝫ uniformi & difformi con
figuratione nõnulla quædam ſecretiora naturæ inueſtigantur. præci/
pue vero in accidentalibus. ut partim videre eſt in libro de uniformi/
Forma — tate & difformitate formarꝫ. DIS. Hæc alio loco & tẽpore expetam:
diuinum — nunc reliquas formę deſcriptiones adducas. MAG. Forma eſt q̊d
quoddaꝫ. — dam diuinũ optimũ & appetibile. Diuinũ quoddã dicitur forma:cũ
ſit participata ſimilitudo vel imago dei/dans eſſe compoſito:per q̊d
optimuꝫ. — ſeipſũ ut poteſt deo aſſimilat: clarius quidẽ in homine/ obſcurius in
lapide/mediocriter aũt in animalibus & plantis. Optimũ ꝟo eſt non
appeti — ſimpliciter/ſed inter rerꝫ principia. Priuatio enim nihil eſt omnino: &
bile. — materia pro ſe nihil:quę ꝑ appetitũ formę habẽdæ in continuũ cõpo/
ſiti machinať maleficiuꝫ. Vnde & forma eſt ens a materia appetibile:
nã ipſam materia ut fęmina virũ / turpe bonũ & q̊dcunq; imꝑfectũ
ſui perfectionẽ appetit:appetitu/non q̄dem rationali aut animali/ſed
naturali. Alia ſubiungenda eſt deſcriptio formã & ſubſtantialẽ & acci
Forma — dentalẽ complicans. DIS. Quæ? MAG. Forma eſt quæ dat
eſſe rei. eſſe quidẽ ſubſtantiale/ſi forma fuerit ſubſtantialis. ut anima
hominis. aut accidentale/ſi forma ſit accidentalis. ut albedo albo. Ve
rumtamen Forma quæ inter principia rerum naturalium cõnumera
ta eſt/accidentalem non cõprehendit. Materia enim & forma ex qui
bus naturales res fiunt/ſubſtantię ſunt:nõ accidentia:nec tamẽ per ſe
& directe ſed reductiue in genere ſubſtãtię ordinabiles. De formis ali
qua in ſeq̃ntibus tractabimus. nunc Priuationem diſcutiamus.

De Priuatione. Capitulum decimũ. DIS.

Riuationē definias. MAG. Priuatio cū nihil ſit/nec gen⁹ nec
p differentiā habet: & ideo definiri nequit. Priuationē vero nul
lam rem eſſe Auguſtinus contra Manicheos affirmat dicens.
Non em̄ tenebrę aliquid ſunt: ſed ipſa lucis abſentia. ſicut ſilentiū non Priuatio
aliqua res eſt: ſed ubi ſonus nō eſt: ſilentium dicit̄. Conuenienter ergo
priuatio deſcribitur. Priuatio eſt carentia formę alicuius cū aptitudi
ne materię ad ipſam. Primū patet de ſilentio quod abſentia ſeu caren
tia ſoni eſt. Vltimū vero neceſſario additur. niſi em̄ materia nata eſſet
recipere formam: cuius carentiā habet: ea nullatenus careret. nō em̄
aſinus carere dicitur ratione quā ex primordiali ſui conditione aptus
non eſt recipere. ſic nec lapidem cęcum audemus affirmare. DIS.
Priuatio itaq; non eſt materia. MAG. Non utiq;. hęc enim non ali
qua res eſt: materia autē nō omnino nihil eſt: unde & in aduentu for
mę priuatio eiuſdē amplius non eſt: ſed materia recipiens formā eſt
de q̄ priuatio iā negatur: quę rurſus forma ſaparata de eadem affir/
matur. cum em̄ nihil ſit ad introductionē formę nō corrumpitur nec
ad ſeparationē eius ꝑducitur. DIS. Sed quomodo fieri poteſt: ut
materia quę actu contrarijs priuata eſt formis earundem in ſe haheat
priuationes ꝫni forſaſſe formarū contrariarū priuationes cōtrarię non
ſint. MAG. Quinimo priuationes eodē modo opponunt̄ priuati priuatōes
ue quo & formę (quarū priuationes ſunt) opponuntur poſitiue. Si contrarie
cut autē ſolę formę immediate contrarię. ſimul in eodē ſubiecto ſe nō ſimul ma
cōpatiuntur: ſed eidem viciſſim inſunt: nec his ambabus ſimul caret. terię ineſſe
ſic nec ambarū priuationes (quę eodē genere priuatiue opponuntur) nō poſſūt
ſimul recipit. Hęc autē de priuatione formaliter dicta accipienda ſunt.
fundamentaliter em̄ priuatio a materia priuata nō diſtinguitur. Nō
nulla etiā libro ſecundo ſupra tractatu de Cathegorijs de priuatione
diſſeruim⁹. Supereſt ut in ſequētibus res naturales quarū principia vi
dimus: pro modulo epitomatis noſtri tranſcurramus.

De Re naturali & natura. Capitulum. ij. DIS.

Es naturales intelligo quę ex principijs naturalibus: materia Res natu
r videlicet & forma naturali exiſtunt. ut lapis: arbor: & his ſimi rales.
lia. MAG. Optime. Materia namq; & formę naturę ſunt:
ex his igitur cōpoſita nō ab re naturalia dici poſſunt. DIS. Natura
quid eſt? MAG. Naturā eſſe manifeſtū eſt. nec demonſtrat̄: ſed ta/
liter definitur. Natura eſt principiū & cauſa motus & quietis eius in Natura
quo eſt primū: per ſe & nō ſecundum accidens. DIS. Definitionis
partes facias clariores.? MAG. Natura principiū eſt primū id eſt
principale & im̄ediatū. Nam & ſi q̄litates ad motū & quietē cōcurrāt
nō tn̄ immediate & principaliter: ſed ut inſtrumēta. ideo nō entia na
turalia aut naturā habentia: ſed entia ſcd̄m naturā ſunt: quia accidūt Encia ſecū
enti habenti naturā. Sequitur (&) pro id eſt cauſa (ut idē noīe princi/ dū naturā
pij & cauſę intelligas) motus & quietis: q̄ eidē inſunt (eius) ſc3 cōpoſi

ti in quo natura eſt ꝑ ſe. accidit em̄ artificialibꝫ inquantū talia ut moueantur ab ea q̄ eſt in ipſis natura. ut cū ſtatua cadit: accidit ei ꝙ ſit lignea aut lapidea. Excludunť etiā hic cauſę ꝑ accidens: quibus etiā cōnumeranť caſus & fortuna. ꝙ vero additur (& nō ſcd̄m accidens) artes excludit: q̄ qn̄qꝫ principia ſunt motus ſubiecti in q̊ ſunt: nō autē ꝑ ſe ſed accidentaliter. Accidit em̄ ſananti ſeipſum ut ſit medicus: cū ab alio ſanari poſſit. Natura igitur principiū eſt & cauſa mot⁹ & quietis &c. id eſt natura eſt id ꝑ quod res in qua eſt inclinať ad receptionē mot⁹ vel quietis aut formę alterius. Res em̄ naturalis eadē natura ꝑ quā eſt nata eſt recipere omnes paſſiones huiuſmodi naturā conſequentes. Forma autē quia nō tm̄ inclinat ad has: ſed etiā actiue concurrit: ideo a phiſicis dicitur magis natura eſſe: eo ꝙ ratio principiandi formę ꝑfectior ſit q̄ꝫ ratio principiandi materię. utraqꝫ tn̄ in genere principij paſſiui concurrunt. Principiū vero actiuū motus & quietis cuiuſlibet non ſemper eſt intrinſecum. ut infra patebit.

Forma eſt magis natura.

De generibus cauſarum Capitulum. xij. DIS:

In explanatione definitionis / cauſarū diuerſitatē inſinuare videris: cū aliā ꝑ ſe: aliā vero ꝑ accidens diſtinguis. ne igitur graueris de his latius tractare. MAG. Principiū in definitione naturę ꝓ paſſiuo nō actiuo accipiendū eſſe oſtenſum eſt: ne naturā non cauſam ꝑ ſe: ſed ꝑ accidens dicamus. mobili nāqꝫ in eo ꝙ moueť accidit habere in ſe principiū ſui mot⁹. ſicut medico ſanāti ſeipſum: accidit habere in ſe ſuę ſanationis prīcipiū: inclinari autē ad motū & ad formā inducendā ꝑ ſe ineſt mobili. Cauſa autē generale nomē eſt: intrinſecū & extrinſecū principiū cōplectēs. Eſt em̄ cauſa ad cuius eſſe ſequitur aliud ut adeſſe ſolis ſequitur lumē. DIS. Cauſa intrinſeca q̄ eſt? MAG. Illa ex qua cōpoſiti ſubſtantia integrať. ut ſunt materia & forma. de quibus ſupra. DIS. Extrinſeca q̄ eſt? MAG. Quę ad rei conſtitutionem cōducit; ſed ſubſtātię eius pars nō eſt, ut ſunt efficiens & finis. DIS. Efficientē quā dicis? MA. Eam a qua primo fit motus: & hęc quidē principalis eſt. ut domificator. Quę vero mota mouet / inſtrumētalis dicitur. ut ſecuris mota a domificatore. Rurſus autē efficientiū quoddā intra ſubſtantiā eius q̊d efficit cōtinetur: & ratio ſeminalis nonnunq̄ꝫ appellari ſolet. Et eſt vis inſita rebus ex ſimilibus ſimilia ꝓcreans. ut vis graui reducēs ip̄m in arborē. De hac aūt eo loco quo de plantis agemus ęnucleatius diſſerendū erit. Hāc non nulli inchoationē formę ꝓducendę aſtruunt: ut ex ea operatione naturę / forma ꝑficiať: ſed an forma uniuerſalis aut particularis cēſenda ſit nec ne diſputāt. Qui vero inchoationē formaꝝ in materia non admittūt / rationē ſeminalē qualitatē / formā ſeminis cōcomitantē: & ad formā generandam diſpoſitiue agentem eſſe dicunt: nec illam: nec ſeminis formam actione naturę in formā generandam cōuerti aſtru

natura eſt principiū paſſiuum

Cauſa Intrinſeca extrinſeca

Efficiens prīcipalis inſtrumētalis. Intrinſecū

unt:ſed potius abijciendam eſſe affirmāt. Aliud efficiens extra ſubſtā extrinſecū
tiam eius quod operatur exiſtit. ut cœloꝝ influxus: & rerū artifices.
qui cum ſcd̄m intellectū & voluntatem agunt cauſę exemplares poſ
ſunt appellari. In mente em̄ artificis ſunt exemplaria eoꝝ quę ꝓdu/
cit in exteriore materia. Cum vero ſemper materia una aptior ſit alia
in nulla exemplaris forma fingi poteſt ſicuti eſt in artificis anima:ſed
manet ſimilitudo & imago eius quę eſt veritas in mente. Eſt igitur for
ma rei in anima artificis archetypa & veritas: & dum in potentia ad
actum deducitur motus eſt:in materia autē iam ꝓducta eſt ſimilitu/
do & imago. Has rerum formas in mente diuina ideas dicunt. Sunt Ideæ
autem ideæ (ut ait diuus Auguſtinus libro octogintatriū queſtionū.
q.46) formę eternę & incōmutabiles ī mēte diuina. Et ut aſſerit Schot
tꝰ li.1.diſ.3. Sunt res obiectiue cognitę ab ītellectu diuino. DI. Ideæ
cum ſint eternæ:non niſi deus eſſe poſſunt:quia plura ęterna nō ſunt:
& omniū rerū ſunt:quia omnia a deo obiectiue cognita ſunt. MA.
Sane. hoc em̄ teſtatur euangeliſta Ioannes dicens. Omnia per ipſum
facta ſunt:& ſine ipſo factum eſt nihil:quod eſt in ipſo vita erat:quod
autē in deo vita eſt utiq; deus eſt. Ideę itaq; in deo & ſi plures ſint (alia
enim ratione ut ait Auguſtinus conditus eſt homo alia equus) om/
nes tamen unus deus ſunt. Hoc expreſſius libro ſexto de trinitate ca.
ultimo ędocuit dicens. Primus ac ſummus intellectus eſt ars quędā
omnipotentis atq; ſapientis dei plena omniū rationū viuentiū incon
mutabiliū:& omnes unum in ea:ſicut ipſa unū de uno cum quo unū
Et libro ſoliloquiorum ca.31. Tu es deus meus & dominus omniū
quę creaſti:& apud te omniū ſtabilium ſunt cauſę:& omnium muta/
bilium apud te immutabiles manent origines: & omniū rationabi/
lium & irrationabiliū atq; temporalium ſempiternę viuunt rationes.
Vnde & diuus Boetius libro tertio de conſolatione metro nono. tu cū
cta ſuperno Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipſe mun/
dum/mente gerens ſimiliq; imagine formans. Sed quorſum ſermo
noſter defluxit/prima rudimenta philoſophię perquirentes: ad ar/
cana quædam theologiæ aſcendimus. DIS: Ad inſtituta ergo re
grediamur.

De Cauſa finali: & cauſarum coinciden tia. Capitulum.xiij. MAG.

Ccaſione efficientis extrinſeci nōnulla de forma exemplari tra/
ctauimus:reſtat ut ſcd̄m pręmiſſa extrinſecę cauſę partitionē
de fine diſſeramus. DIS. Finis quid eſt? MAG. Duplex
eſt ſcilicet finis gratia cuius: & finis quo primus eſt gratia cuius alia
fiunt/ideo etiam cauſa cauſarum dicitur: & ab ipſa primo efficiens
ad operandum mouetur: motu quidem metaphorico & intentiona
li;quia ſcilicet ab efficiente deſideratur, reali autem motu mouere non

poteſt: quia frequenter in re realiter nondũ eſt: ſed ſolum in intellectu & voluutate. Dicitur tamen cauſa realis denoĩatione extrinſeca quia effectus realis eſt ad quem appetendum mouet appetitum: & ſpiri/tualiter inclinat. Et hic eſt finis generationis. Secũdus finis eſt quo ad primum peruenitur. ut virtutibus beatitudo attingitur: & ęuacuatio/ne nociui humoris ſanitas reparatur. In naturalibus etiã ſepius con/tingit: finem primum cum forma & efficiente coincidere. In numero quidem: ut anima petri: finis eſt generationis petri: & forma eiuſdẽ. In ſpecie autem: ut forma ignis a. efficiens eſt formę ignis b, & hæc fi nis eſt generationis ignis b. Formę autem ignis a & ignis b/eiuſdem ſpeciei ſunt. Et deus dictarum cauſarum cauſalitatem complicat. Eſt enim tricauſalis. Efficiens: omnia ex nihilo ꝑducens. Formalis quia exemplar eſt omnium formas in ſe continens. Et finalis/in quẽ om nia tendunt. Materiæ autem cauſalitatem quæ eſt pati/nõ ſupplet: nec actione phiſica efficiens cuius cauſalitas eſt agere cum materia coin cidit: immo materia nec in ſpecie: nec in numero cum aliȷs cauſis co ncidere poteſt.

De cauſa uniuerſali & particulari complexa & incõplexa per ſe & per accidens in actu & in potentia. Capitulum. xiiȷ. MAG.

Cauſa uniuerſal particula ris cõple xa incom plexa p ſe

P Reter has autem quas diximus alię ſunt cauſarum diuiſiones. DIS. Quæ. MAG. Cauſarum quędam eſt uniuerſalis ut ſol homo. quædam particularis, ut hic homo. Et rurſus cau ſarum quædam eſt complexa. ut petrus ſcriptor. quædã incomplexa ut ſcriptor. Et amplius cauſarum: quædam eſt per ſe cauſa: quæ ſcili/cet ſcđm propriam naturã & non per aliud ſibi accidens cauſat: cum quo unum per accidens conſtituat. ut ignis generãs calorẽ in aqua

DIS. Num ignis calorem in aqua per ſibi accidentem caliditatem producit? MAG. producit. Sed caliditas ignis cũ igne non unũ per accidens conſtituit: nõ eñ ſe habent ut determinatio & determinabi le quemadmodum paries albus.

p accidẽs

Cauſa per accidens per oppoſitum manifeſta eſt. ut muſicus ſcriptor. Accidit eñ ſcribenti librũ ut ſit mu ſicus. Inter has etiam caſum & fortunã infinitaſq; alias nominare poſ ſumus. Infinita ienm ſunt quæ unicuiq; accidunt: non ſimpliciter & in eodem genere. In quolibet enim cauſarum genere ſtatus eſt. ut di/citur ſecundo methaphiſice. Rurſum autẽ quęlibet harum ſiue uniuer ſalium/particularium/cõplexarum/incõplexarum/per ſe vel per acci dens: duplex eſt ſcilicet in actu & in potẽtia.

Cauſa in actu.

DIS. Cauſam in actu quam dicis? MAG. Quæ actu effectũ cauſat. ut ſcriptor actu ſcri bens. Et hæc ſimul eſt & nõ eſt cum ſuo effectu: nõ quidem iam com pleto: ſed in fieri actuali conſtituto, Idem tamen de fundamentis & re lationibus verificari poteſt.

In poten tia.

DIS. Cauſa in potentia q̃ eſt? MA.

Quæ cum actu ſit nihil cauſat: cauſandi tamen potentiam habet. ut ſcriptor dormiens: vel q̃ actu eſſe nõ habet: poſſibilis tñ̄ eſt ad eſſe & cauſare. ut antichriſtus cauſa eſt in potẽtia futurę pſecutionis ecdeſię.

Si unius effectus plures p ſe cauſę/aut unius cauſę plures effectus poſſint eſſe. de cauſarum cõnexione & cauſandi neceſſitate. Et quomodo cauſę ſibi inuicem ſunt cauſę. Capitulum. xv.

DIS. PReter ea vero quæ dicta ſunt de cauſis/aliud me mouet fortaſſe ſcitu nõ indignũ. Eſt autẽ ut breuibus ędicã: ſi unius effectus plures per ſe cauſæ eſſe poſſint. MAG. Recte arbitraris hoc ſcitu nõ indignũ: eo nanq; cognito nõ minime in philoſophia queſtiones patebunt. DIS. Tu ergo quid ſentiendũ ſit ędicito. MAG. Vniuſcuiuſq; quod creaturę nomine cenſetur plures eſſe p ſe cauſas (unius effectus p̃res) generum diuerſoꝝ facile declarabitur. (pñt eſſe) nulla em̃ creatura a ſe ipſa eſt nulla em̃ omnino rès eſt (ut aît diuus Auguſtinus libro primo de trinitate) quę ſe ipſam gignat ut ſit. omnis igitur cauſam efficientẽ habet. (cauſę p ſe generũ diuerſorum) Rurſus autẽ teſte Boetio in omni eo quod eſt citra primũ/eſt hoc & hoc: id eſt quod eſt & quo eſt potentia & actus. primũ rationẽ materię: alterum vero rationem formę habet. Eius autem quod factum eſt utiq; aliquis finis eſt. Sumus em̃ & nos quodãmodo finis omniũ dicit Philoſophus. Cuiuſ libet igiť effectus quattuor cauſas eſſe alio loco affirmat. DIS. Intelligo. Sed cur dicis generũ diuerſorum?

MAG. Nam quinto methaphiſicę concluditur unius effectus plures cauſę unius generis eſſe nõ poſſunt niſi ſint eſſentialiter ſubordinatę aut partiales. (unius effectus eiuſdem gñis nõ pñt eẽ p̃res cauſe) Exemplum primi eſt. Sol & homo generant hominem. Sol quidẽ ut cauſa uniuerſalis: homo vero ut particularis/ uniuerſali ſubordinata: ambę tamen in genere efficientis. Exemplum ſecundi. motus ipſius nauis/ partiales cauſę poſſunt eſſe decem homines: aut equi trahẽtes. Sic viſionis videns & viſibile. Intellectionis intellectus & intelligibile. Sed in his fortaſſe potentia animę eſt cauſa principalior: de quibus in ſequẽtibus. DIS. Cauſę eſſentialiter ſubordinatæ q̃ ſunt? MAG. Quarũ ſecũda in cauſãdo dependet a prima in cuius virtute agit. (Cauſę eſſentialiter ſubordinatę) Prima autẽ ut dicit prima ꝓpoſitio libro cauſarum plus in effectũ influit q̃ ſecũda. ut ſol & homo. In his em̃ quo niaꝫ creatę ſunt: prima quantũ ad intimitatẽ plus influit: ad formam autem effectus nõ poteſt deuenire niſi per formã agentis proximi & quantum ad hoc minus influit. Cum vero ſecũda nõ dependet a prima in cauſando (& ſi in eſſendo) cauſę accidentaliter ſubordinanť. (accidentaliter ſubordinatę.) ut auus & pater petri: nam & ſi pater petri eſſe habeat ab auo petri in generatione: tamen eſſe petri ab auo nõ dependet: cum ipſum generare poſſit auo pręmortuo. In eſſentialibus autẽ philoſophi cauſandi neceſ

ſitatem ex earundem cõnexione poſuerunt: ita ut in ſecũda agente & prima neceſſario agat. Ex q̃ ſequitur effectũ cauſę naturalis ſimpliciť eſſe neceſſariũ: tali autẽ deſtructo cauſa eius deſtrueretur: ita cauſa prima nõ eſſet oĩno independens & deſtrui poſſet: quod dicere quis audebit? dicendum igitur: primã cauſam cauſare cõtingenter. Cauſa igitur ſecunda a prima contingenter eſt: neceſſario autẽ cauſat ſi ſit naturalis: nõ autẽ ſi fuerit voluntaria. Voluntas em̃ in actione ſua eſt libera. Sed hæc alterius ſunt ſpeculationis. Quæ ad p̃ſens attinent terminemus. Sicut em̃ unius effectus plures cauſas eſſe ex dictis manifeſtum eſt: ſic unius cauſe plures & diuerſi effectus: diuerſa tñ ratione reperiuntur. Nauta em̃ qui ſua p̃ſentia cauſa eſt ſalutis nauis: abſentia ſui cauſa eſt periclitationis nauis. Similiter & ſol lutum indurat: & ceram diſſoluit. Sed hæc diuerſitas rationis in materia nõ in ſole eſt requirenda. Nonnunq̃ etiã cauſę ſibiinuicem cauſę ſunt. ut laboris: qui cauſa effectiua eſt ſanitatis: ipſa quoq; ſanitas eſt cauſa finalis. Omnium autẽ effectuu; cauſas in unius ſummi dei voluntatẽ ut cauſam primã reducere Auguſtinus in de trinitate libro tertio nõ obſcuro exemplo declarat. Omniũ em̃ deus cauſa eſt ĩmediata. quędã tñ cauſat cũ alia particulari cauſa: nõ ex indigentia ſed liberalitate ſumma: quę rebus nõ modo eſſe dedit: ſed operationem indidit.

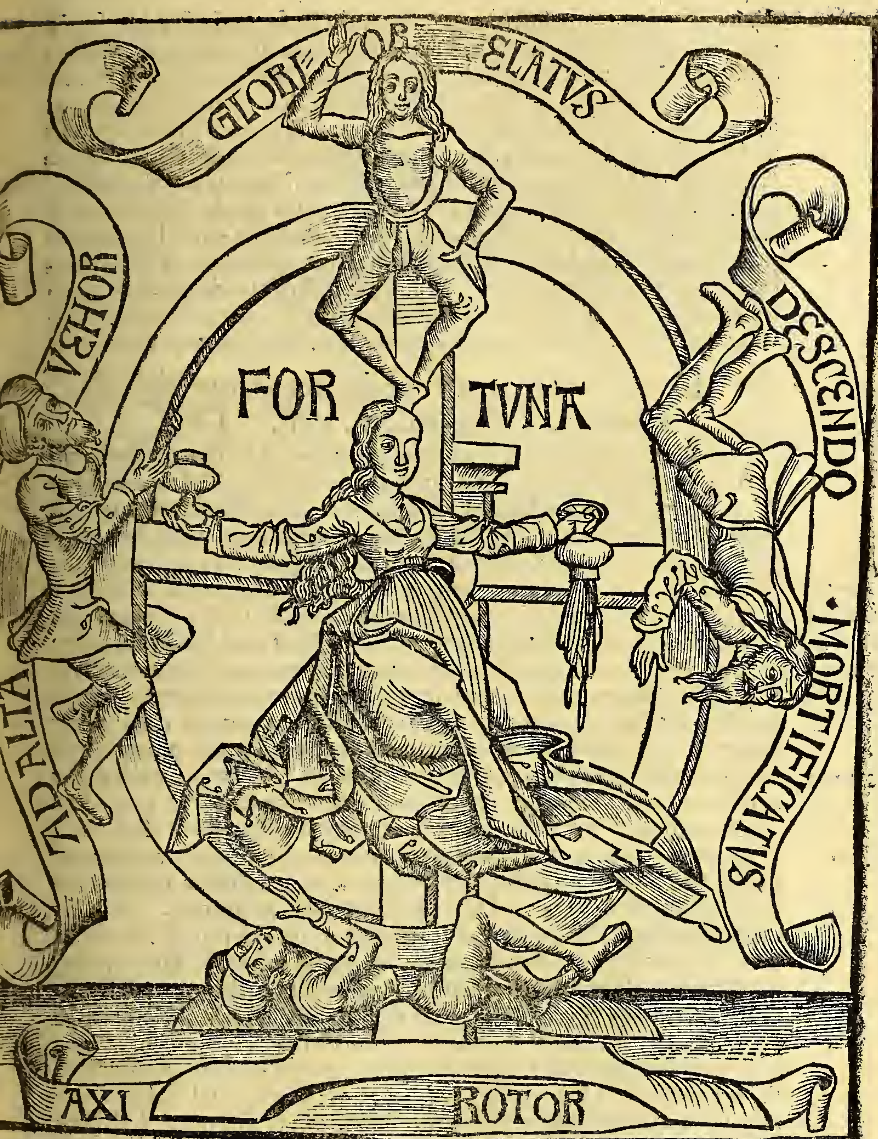
[Margin: unĩ eſt cã diuerſorũ]

[Margin: Cauſę ſũt ſibinuicẽ cauſę.]

De caſu & fortuna ſecundum opinionem gentilitatis. Capitulum. xvi. DIS.

Nter cauſas per accidens caſum & fortunam dum numerares patula aure auſcultabam. multam nanq; vulgus his tribuit cauſalitatem: verebar autẽ: quia ad alia feſtinas / ne harum tractatum preterites. MAG. Plurima preterire neceſſe eſt: nõ em̃ preſentis diſceptationis eſt omnia limate excoquere. Has autem cauſas caſum dico & fortunam non oportet ſilentio tranſire: circa quas contingit damnabiliter errare. Vnde quondam Romani fortunam diuinum quoddam numen exiſtimabant: quod pro libitu ſuo / hominũ meritis non conſideratis: aliꝭ bona: aliꝭ vero mala largiretur. Ad quod deſignandum / ſimulachrum eius in ſpecie muliebri in medio rotę quaſi eam verteret continue conſtituebant: cuius facies dextera lucida / ſiniſtra obſcura: utraq; vero cęca apparebat: quia ſplendidi ſunt quos fouet: obſcuri autem quos perſequitur. Cęcitas vero indifferentiã eius deſignabat ad bonos & malos. Similiter quia eos quos fouet excęcat. Huius autẽ prodigꝭ mutabilitatẽ rota volubili oſtẽtabant: cuius qui ſummã tenet arcẽ ꝓſperiſq; fruiť ſucceſſibus mox inopinato caſu ad ima deijciť. Ruſus autẽ q in imo cõſiſtebat ex oppoſita rotę pte locũ celſitudinis cõſcẽdit. Quę & ſi eo ordine in mortaliũ actibus eueniant: impium tñ & fidei noſtrę inimicũ: principiꝭs etiam philoſophicis omnino contrarium eſt ea alicui: preterq̃ prouidentię

[Margin: deſcriptio fortunę]

GLOBE OB ELATVS
VEHOR
AD ALTA
DESCENDO
MORTIFICATVS
FOR TVNA
AXI ROTOR

diuinę aſcribere:quę iuſtis occultiſq; iudicĳs ſecunda & aduerſa cō/
municat pro ut voluerit.quod Auguſtinus in de ciuitate per multos A
libros:& Boeti⁹in de conſolatu philoſophico latiſſime oſtendunt.De B
cultura vero fortunę a romanis.Auguſtin⁹de ciuitate dei libro quar
to capitulo.18.& nono differit.Colebant em̄ fortunā publicam:quę
rem publicam defenderet.Fortunam virilem & muliebrē:ut eſt apud
Ouidium de faſtis li.4.& li tertio de triſtibus.Nempe dat & quodcū/ O
q; libet fortuna rapitq;:Cyrus & eſt ſubito qui modo Creſus erat.&
libro quinto.Paſſibus ambiguis fortuna volubilis errat: Et manet in
nullo certa tenaxq; loco:ſed modo lęta venit/vultus modo ſumit acer
bos:Et tantū conſtans in leuitate ſua eſt.& Boetius de cōſolatione li/
bro ſecundo proſa ſecunda.Hunc cōtinuū ludū agimus:rotā volubili
orbe verſamus:Infima ſummis/ſumma infimis īmutare gaudem⁹.

De caſu & fortuna ſecundum opinionē philoſo phorum. Capitulum. xvĳ.

DIS.
n On ingrata fuit hæc narratio vanitatis gentilium. Sed quid
philoſophi de his ſenſerint quæſo edicito. MAG. Philoſo/
phus libro.ĳ.naturalis philoſophię.Caſum & fortunā volens
definire:pręter eas quæ in ſuperioribus digeſſimus: cauſarū partitio
nes alias & gentium & effectuum adducit.Quarū partitionum pri
Agentiū ma hæc eſt.Agentium quędem agunt ſcd̄m propoſitum & delibera
varietas tionem.ut homines rationis compotes.quędam vero nō agunt a ꝓ/
Effectuū poſito.ut infantes:bruta & inanimata.Effectuū autē quidā fiunt ſem
varietas per.ut ſolis ortus & occaſus.quidam frequenter.ut calor in eſtate: &
frigus in hyeme.quidam extra ſemꝑ & frequenter/ſiue raro contin/
gunt.ut inuentio theſauri. Amplius eoꝝ q̄ fiunt quędā fiunt ꝓpter
finem determinatū.ut foſſio ſepulchri propter ſepelire mortuum:&
Fortuna quędam alia non intenta annectuntur illis:& accidunt. Ex his defini
tio fortunę:manifeſta erit:qua dicitur. Fortuna eſt cauſa ꝑ accidens
eoꝝ quæ fiūt propter hoc in his q̄ agunt ſcd̄m ꝓpoſitum extra ſemꝑ
Caſus & frequenter. Similiter & deſcriptio caſus patebit qua dicit̄.Caſus eſt
cauſa ꝑ accidens eoꝝ q̄ fiunt ꝓpter hoc in nō habētibus ꝓpoſitū ex/
tra ſemper & frequenter. DIS.Exempla hoꝝ adiungas. MA.Ex
emplū fortunę eſt in eo qui ad ſepeliendū mortuū ſepulchrū fodit: &
fodiēdo inopinatū theſaurū reperit.Exemplū caſus eſt. Si equus ſta/
bulū repetens ſaluat̄ a lupo:& tripoda deorſum cadens apta ſedes effi
citur. Verūtamē nōnunq; effectus fortuitus caſualis appellat̄: exten
to noīe caſus ad fortunā & caſum ꝓprie dictū. Sic & improprie Plutar plut
chus lapides pauimēto ſubſtratos infortunatos dicebat q̄s autē ad cō
ſtituendas aras deoꝝ applicant fortunatos dicere ſolebat.His em̄ re
uerentiā:alĳs autē cōtumeliā attritione pedū fieri cōtingit. DI.Pro/
prie itaq; fortuna reſpectu illoꝝ eſt:q̄ nobis a ꝓpoſito agētib⁹ accidūt

Caſus autē reſpectu illoꝶ quę nō utentibus ratione: aut utētibus ſed
ꝓpoſito nō agentibus ęueniunt. MAG.Optime. DIS.Sed non
dū q̄ res ſit fortuna aut caſus accepi. MAG.Fortuna(ut aiunt non
nulli philoſophantiū) eſt uoluntas agentis a ꝓpoſito. Caſus autē eſt
natura eius q̊d agit nō a ꝓpoſito. DIS.Nū uoluntas & natura ſunt
cauſę ꝑ ſe? MAG.Voluntas cauſa ꝑ ſe eſt effectus intenti:qui ęue
nit a ꝓpoſito.Et cauſa ꝑ accidens (quā fortunā dicimus) effectus nō
intēti qui ęuenit ꝑ̄ter ꝓpoſitum.Vnde in dato exemplo ſepulchrū eſt
effectus intentus & inuentio theſauri eſt effectus fortuitus.Sic & in ca
ſu.Caſus tripodę deorſum/ effectus eſt naturalis a natura & grauita
te eius:ſed ꝙ facta eſt apta ſedes effectus eſt caſualis. Verūtamen ni/
hil ſic euenit fortuite aut caſualiter quinetiā ęueniat a cauſa per ſe in/
tendente hoc fieri.Nam ut Plato aſſeruit:nihil eſt cuius ortum nō prę
ceſſerit legitima cauſa. DIS.Quæ ſunt cauſę tales? MAG.Au/
guſtinus de ciuitate libro quinto ca.nono aperuit dicens.Nos eas eſſe
cauſas:quę dicuntur fortuitę:unde etiam fortuna nomē accepit:non
dicimus nullas ſed latentes:eaſq; tribuimus uel ueri dei uel quorūli/
bet ſpirituū uolūtati:ipſaſq; naturales nequaq; ab illius uolūtate ſeiū
gimus qui eſt auctor omnis conditorq; naturę.Nihil em̄ fit viſibili/
ter & ſēſibiliter(inquit libro tertio de trinitate) quod nō de interiore
inuiſibili atq; intelligibili aula ſummi Imperatoris aut iubeatur:aut ꝑ
mittatur ſcd̄m ineffabilem iuſticiā prēmioꝶ atq; pęnarū gratiarū &
retributionū:in iſta totius creaturæ ampliſſima quadā immenſaq; re
publica. DIS. Hunc igitur effectū fortuitū aut caſualem dicere poſ
ſumus:cuius ꝑ ſe cauſa; & ꝓpinquā non uidemus. MAG.ita Augu
ſtinum de achademicis quęſtionibus dixiſſe patet.Cum ait.nihil ali/
ud in rebus caſum uocamus:niſi cuius ratio ſecreta eſt.nomine autē
caſus fortunam compręhendit. Idē Ariſtoteles de fortuna bona ſcri
bens affirmat.

De duplici fortuna bona & mala: & unde unus alteri fortunatior ſit Capitulum.xviij. DIS.

Vid Ariſtotelem de bona fortuna ſcribentē cōmemoras?an
quia nō oīs fortuna bona eſt? MAG.Etiam fili.Nam ſi p̄/
ter intentionē agens a ꝓpoſito bonū conſequat̄:aut malū fu Eufortu/
giat: eufortuniu; ſeu bonā fortunā dicimus. Si autē tali agenti malū nium
ęueniat ꝑ̄ter intentionē:aut bonū effugiat/ difortuniū ſeu malā fortu Diffortu/
nam dicimus.Idem eſt ſi quid talium accidere potuit:quod em̄ parū nium.
deeſt nihil diſtare videt̄. bonū autē tale aut malum/ nō modicū: ſed
notabile eſſe debet:ita ut ſi agens ipſum cognoſceret ad fugā:aut con
ſecutionē eius ageret. Hinc etiā de numero eoꝶ quę ꝓpter hoc fiunt
effectus fortuitus eſſe dicitur: non quia ab agēte intendit̄ (quia latet)
ſed quia intenderet̄ ſi cognoſceretur.Requiritur amplius; ut talis effe

ctus non ſemel tantum nec ſemper/ſed in pluribus acciderit. DIS. Sed dic quæſo unde huiuſcemodl effectus magis uni ꝗ̃ alteri eueniunt? MAG. Huius quæſtionis nodulũ ſi philoſophice ſoluere temptabimus/a poſitione Ariſtotelis non diſcedendum arbitror: qua dicit impetum quendam ineſſe quibuſdam: quo mouent̃ ad aliquid q̊ conſequuntur bonum non intentum. DIS. Huius impetus cauſa quę eſt? MAG. Si de intrinſeca quæris: natura eſt non quidem ſpecifica (quia nõ omnibus ineſt) ſed indiuidua Vnde dictum eſt bene fortunatus bene natus Eſt em̃ in his diſpoſitio quædam nõ in anima (quia ut ait ubi maximus intellectus ibi minima fortuna) ſed in corpore: conſequens ipſius cõplexionẽ naturalem. Cauſa autẽ extrinſeca concurſus eſt cauſarum extrinſecaꝝ talem ꝓpter huiuſcemodi diſpoſitionẽ magis ꝗ̃ alium nõ ita diſpoſitum mouentiũ/ad aliquid operandum: q̊d bonum non intentũ conſequit̃. utputa eo loco vel tempore fodere ſepulchrum. tale autẽ mouens cœlum & motricẽ eiuſdem intelligentiã dicunt. Hęc autem originẽ habere videntur ex radice conſtellationũ in natiuitate: quaꝫ libro ſeptimo dictis doctorum catholicorũ ſuſpectam oſtendimus. Similiter & de fato & fatalibus quid veritas abhorreat tetigimus. Magis igitur hniuſmodi cauſalitatẽ voluntati diuinę & iuſticię eiuſdem attribuamus ſecundũ ea quę Auguſtinũ pauloante in libro de trinitate & ciuitate dei cõmemoraſſe notauimus.

De monſtruoſis & miraculoſis effectibus a quibus fieri poſſint. Capitulum. xix. DIS.

o Mnium itaqꝫ cauſalitatẽ in deum ſi referimus ſ;m Auguſtini prefatam ſentẽtiã/nihil eſt quod vel fortuitũ/caſuale mõſtruoſum aut miraculoſum dici poſſit. MAG. Prorſus nihil. Nã & cũ multa talia cõmemoraſſet Auguſtin⁹ de trinitate libro tertio c. ij. Nihil inquit hoꝝ fit niſi volũtate dei: ſed pleriſqꝫ nõ apparet. Itaqꝫ licuit vanitati phõꝝ etiã cauſis alijs ea tribuere vel veris vel ꝓximis: cũ omnino videri nõ poſſent ſupiorẽ cęteris omnib⁹ cauſam. id eſt volũtatẽ dei. vel falſis/ & ne ab ipſa quidem ꝑueſtigatiõe corporaliũ rerum atqꝫ motionũ: ſed a ſupſtitiõe & errore prolatis. DIS. De fortuitis & fatalibus ſatis luculẽter/ quantũ epitomatis ratio admittit diſſertũ cenſeo. Sed de reliquis pauca ſaltẽ aperiri exopto. MAG. Monſtra dici cõſueuerũt ea quę ꝑter ſolitũ naturę curſum euenire ſolent. Agentia em̃ & ſi ſemꝑ ſibi ſimilia ꝓducere conentur: nõnunqꝫ tamẽ vel ꝓpter materię ſupabundantiã/defectũ/corruptiõem/ qualitatũ diſcõuenientiã/aut aliq̊d aliud impedimentũ diſſimile generant: & hoc naturales monſtrũ dicunt ipſm definiẽtes taliter. Monſtrũ eſt peccatũ illius q̊d fit

Monſtrũ ꝓpter aliqd. aut clarius. Monſtrũ eſt difformitas quędã in paucioribus cõueniẽs entibus naturalibus: eueniẽs ꝑter ſolitũ curſum naturę: diſcõueniẽs illis ex qbus traxit originẽ, ut cũ hermofrodit⁹; aut duobꝫ capi.

ribus homo naſcitur. ita pariformiter & in alijs rebus exempla affer
ri pñt. DIS. Monſtrũ igitur p̄ter intentiõem naturę agentis gñat.
MAG. probe: ſi de natura ꝑticulari intelligis. nam oĩa talia quẽad
modũ & fortuita & caſualia a deo/ q eſt natura uĩis omniũ intẽdunt
nec cõtra naturã fiunt. Quõ eſt em̃ cõtra naturã (ait Auguſtin⁹ de
ciuitate dei libro. 21. c. 8.) q̊d dei fit voluntate? cũ volũtas tanti uticꝫ
cõditoris conditę rei cuiuſcꝫ natura ſit. & ſeipm̃ clariorẽ faciens: ſub
iungit. Portentũ igit̃ fit nõ cõtra naturã/ ſed cõtra quã eſt nota natura.
DIS. fiunt itacꝫ portẽta ex cauſis naturalib⁹ ſed nobis incognitis
MAG. Optime. unde & li. x. c. 16. ait Interuallis tp̄m/ occultis ipſi
us cauſis mũdi verumtamẽ ſub diuina ꝓuidẽtia cõſtitutis & ordina/
tis monſtruoſa contingũt: quales ſunt inuſitati partus aĩaliũ. ſimul
itacꝫ & cauſę ꝑ quas & ꝓpter quas fiunt nos latẽt: nõ em̃ fruſtra fiunt
unde ait monſtra dicta ſunt: q̄a aliquid ſignificãdo demonſtrãt. Oſtẽ Monſtra
ta quia oſtẽdunt Portẽta quia p̄oſtẽdunt. Prodigia q̄a porro dicunt Oſtenta
id eſt futura dicunt. Vñ & ex his humana ingenia nõnunꝗ̄ futura ꝑ Portenta
dicunt. DIS. Quid autem de varijs monſtris/ quę hiſtorię in di/ Prodigia
uerſis mundi partibus: maxime autem in India eſſe comemorant?
quoꝝ quidam unũ oculum habere in fronte media: quibuſdã plan/
tas verſas eſſe poſt crura: quoſdam ſine ceruice oculos habere in hu
meris: quoſdam cynocephalos: id eſt canina capita habentes & ſimi
lia inumera deſcribunt. homines ne ſunt & ab Adam originem trax
erũt? MAG. Hęc & alia mõſtruoſa hominũ genera/ Auguſtin⁹ de
ciui. dei de libro. 16. c. 8. enumerat. & creatorẽ omnium talia effeciſſe

propter decorē uniuerſi: nec erraſſe dici poſſe oſtendit: & in fine con/
cludendo ait. Aut illa aut alia q̄ de q̄buſdā gētibꝰ ſcripta ſūt: oīno nul
la ſunt: aut ſi ſunt/homines nō ſunt: aut ex Adā ſunt ſi homines ſunt

De miraculis. Capitulum viceſimū. MAG.

h Aec eadem quæ monſtri nomine cenſent̄/miracula dici ſolent
qm̄ quæ raro ſunt ipſa ſunt mira. inq̄t Auguſtinus li. 21. de ci.
c. 4. & 8. & de tri. li. 3. c. 2. 8. & 10. Sed aſſiduitas experiēdi pau
latim ſubtrahit admiratiōis incitamentū: & ibidē. c. 8. dicit. Vnde &
ipſa q̄ in rerū natura omnibus nota ſunt/nō minus mira ſunt: eſſētq̄
ſtupenda cōſiderantibus cunctis ſi ſolerent homines mirari niſi rara.
Miraculuꝫ Proprie autem miracula ſunt quoꝝ ſimilia a natura produci poſſunt
mō tñ oīno alio: ut natura in generatiōe vitā tribuit: & eſt naturale. de
us iam e mortuo corꝑe ſubito vitā refundit: & eſt miraculū. & quideꝫ
magis proprie miracula ſunt hęc & ſigna/ſi ad aliquid diuinitus an/
nunciandū noſtris ſenſibus admouent̄. Si v̄o aliq̄d fit cuius ſimile na
tura facere nō poteſt: nec ordinem ad hoc habet/mirabile dici debet. ut
eſt humanā naturā diuinę in unitate ſuppoſiti uniri. corpus anīale pu
trefactū in terra glorioſum reſurgere. DIS. Nū miracula a prima
cauſa fiūt? MAG. a ſola. dicēte propheta. Qui facis mirabilia ma
gna ſolus. ſcꝫ poteſtatiue & principaliter. nam ꝑmiſſiue etiā magicis
artibus fiunt. Nā & Exodi. 7. Magi Pharaonis ranas ſerpenteſq̄ fœ
cerunt. DIS. Sed unde hæc poſſunt? MAG. ꝑ aereas poteſtates
inquit Auguſtinus: magicę artes poſſunt quidq̄d poſſunt: nec illę va
lent niſi data deſuꝑ poteſtate. ideo ſcyniphes facere non potuerūt Pha
raonis magi. Nō autē ſolis malis deus hęc ꝑmittit: ſed & bonis ange/
lis & hominibus frequēter talia agere concedit: ſed differenter. uti eſt
videre ꝑ Auguſtinū li. 83. q. 80. DIS. Cur autē deus peccatoribus
angelis ſeu dęmonibus hanc poteſtatē dat? MAG. Reſpōdet Au
guſtinus li. 3. de tri. ad fallendos fallaces: & ad mouendū fideles ne ta
le aliquid facere pro magno deſiderēt vel ad exercendaꝫ/ꝓbandam
manifeſtandāq̄ iuſtoꝝ pacientiā. ut patet in Iob. cōſimiles rationes
aſſignat de ci. dei li. 2. c. 23. & alias addit libro. 7. c. ulti. DIS. Creato
res ſunt itaq̄ maligni ſpiritus talia operātes? MAG. nequaq̄. naꝫ
huiuſmodi nō de nihilo/ſed ꝑiacenti materia: corporeis ſcꝫ mundi ele
mentis: in quibus occulta q̄dam reꝝ ſemina latent ꝓducunt: q̄ & na/
tura interuallis tempoꝝ producere poſſet. Ipſi autē nouerūt celerrime
debitas materias & cauſas applicare. ut idem in tertio de tri. c. 9. & li. 4
& 11. luculenter declarat. Nedū autē malis ſed & bonis angelis huiuſ
cemodi poteſtatē creator cōmunicat. ut iam dictum eſt. Sed quēad/
modū (inquit Auguſtinus li. 3 de tri. c. 10.) hęc faciunt angeli vel po
tius deus: quemadmodū hęc faciat ꝑ angelos ſuos/& quantū fieri ve
lit etiā ꝑ angelos: ſiue ſinendo ſiue iubendo ſiue cogēdo ex occulta ſe

de altiſſimi ſui:nec oculorꝝ acie penetrare nec fiducia ratiōis ænucle/
are nec prouectu mentis cōprehendere valeo. DIS. Satis ſit ergo
noſſe omnipotentiā creatoris nō ita cauſis naturalibus alligatā: ut p̄/
ter conſuetū earundē curſum & ordinē ex eadē corporali materia per
ſe vel miniſtros ſuos diuerſos effectus cū voluerit/nō poſſit efficere.
Sed diutius expoſitioni harꝝ partiū definitionis naturę īmorati:cum
dicit: principiū & cauſa p ſe & non ſcdm accidens/totū ferme diem
tranſegimus:breuius igit hoc quod in definitione additur (motus &
quietis) tranſcurramus.

De motu qualis res ſit. & ſi diſtinguatur a termino ad quem. & dæclaratione definitiōum motus. Capitulū viceſimūprimū.

MAG
Mnibus itaq; ambagibus poſthabitis/motus naturā p defi/
o nitiones venari temptabimus. DIS. probe. Definitio nam
q; ut in dialecticis audiui oratio eſt indicans quid eſt eſſe rei.
MAG. Motus igit (ut Ariſtoteli viſum eſt) actus eſt entis in po/ Motus
tentia ſecundū q huiuſmodi. id eſt ſcdm q eſt in potentia. Pro uberio
re autē huius intelligentia animaduertendū. mobile anteq̄ mouetur
eſſe ens in actu exiſtendi (niſi em̄ eſſet/moueri non poſſet) & in potē
tia ſubiectiua & receptiua ad actum/ quē motum dicimus: ſimiliter
& ad formā per motum acquiſibilem. DIS. Mobile itaq; antequā
mouetur in duplici potentia eſſe videtur: ſcilicet in potentia ad actum
qui eſt motus:& ad formā per motum introducendā. MAG. Op
time infers. DIS. Sed qualis entitas ſit ille actus quē motum dicis
nondum accipio. MAG. Si motū materialiter ſiue fundamentali/ Motūs p
ter conſiderabimus/forma eſt fluens de eſſe impfecto ad eſſe perfec/ fundamē
tum: cuius gradus poſt gradum ſucceſſiue in eo quod mouetur acq to.
runtur. DIS. eadem ergo res eſt actus quem motuꝫ dicis & forma
motum terminans? MAG. eadē. Motus tamen dicitur dum actu
fluit & gradualiter acquiritur: terminus vero motus eſt dum actu to
ta in eo q mouebatur ſubſiſtit. præſentibus em̄ habitibus in materia
ceſſat motus. Formaliter autē ſi motum accipimus: ipſum paſſionem mot⁹ for/
ſucceſſiuā eſſe de genere tranſmutationis: ex cōmentatore ſuperter/ maliter
tio phiſicorꝝ:& Ariſtotele libro. 5. cognouimus. Ab hac forma q̄ abſo
luta non eſt ſed reſpectiua (uti in cathegorijs determinatū eſt) mobi
le formaliter moueri dicitur. Vnde in motu alterationis: qui exempli
gratia prę cæteris declarandus eſt: quę diximus luce clarius patebūt
maxime autē in ea qua aqua frigida per ignē calefit. aqua nanq; frigi
da actu quidē exiſtit/ſed in potentia eſt ad calefactionē: quam hic mo
tum dicimus:& ab eadē formaliter calefieri denominat:& p hanc ad
caliditatem tendit: cuius gradū poſt gradum cōtinue acquirit donec
in ea cōpleatur. tunc em̄ motus qui eſt calefactio deſinit: nec aqua iā

Motus calefieri:ſed calefacta ſiue calida a forma acquiſita denominaẽ. Ex his ſecunda motus definitio intelligitur facillime qua dicitur. Motus eſt actus mobilis inq̃tum mobile.

ꝙ motus nõ eſt mobile:ſed eſt accidẽs in mobili ſubiectiue. Et de his q̃ ad motũ neceſſario cõcurrũt. Ca.xxij. DI.

p Lana quidem hęc vidẽtur:ſed & motũ quoq; ſiue materialem ſiue formalem nõ ipſum mobile;ſed rẽ aliã ab eo realiter diſtinctam & in eadẽ ſubiectatã intelligo. MAG. Sane. Mot⁹ eñ formaliẽ reſpectus eſt extrinſecus aduenięs mobilis ad mouẽs:quẽ paſſionẽ formalẽ in cathegorijs diximus. Huius aũt correlationẽ reſpectu agentis ſiue mouẽtis ad mobile ſeu paſſum: actionẽ formalẽ docuimus & hãc in potẽtia actiua ĩmediate:& mediate in agente. illã vero in potẽtia paſſiua ĩmediate:& mediate ĩ mobili ſubiectari intelligimus. Formã vero fluentẽ & gradualiter acquiſibilẽ actionẽ paſſionẽ & motũ materialẽ dicim⁹. Actionẽ quidẽ dũ eſt ab agẽte;paſſionẽ dũ recepta eſt in paſſum & motũ dũ in fluxu eſt noĩamus:& hanc nõ in agente:ſed paſſo ſiue mobili q̃ ꝓ eodẽ ſumimus: ſubiectari dicimus. DI. Motũ formalẽ rem reſpectiuã de gñe paſſionis aperte aſſeris;ſed cuius gñis res ſit motus materialis nõdũ exprimis? MA. Id eo loco quo de termino ad quem motus diſſerere ceperimus: notum faciemus. DIS. Ad motũ igitur q̃ aut quot concurrũt. MA.

Ad motũ requiſita Sex videlicet. Mouens:mobile:terminus:a quo:terminus:ad quẽ: tempus:& locus. Hęc in dato calefactionis motu diſcerni poſſunt. Eſt eñ ignis mouẽs/aqua mobile:frigiditas aquę ſeu carẽtia caloris eſt terminus a quo. calor in aqua ꝓductus eſt terminus ad quẽ:mora aũt calefactionẽ hãc mẽſurãs/tp̃s ẽ:mobile autẽ q̃a ens eſt naturale ſine loco nõ eſt. DIS. Apertiſſima eſt hęc demõſtratio verũtñ de oĩbus ſingillatim diſſerere opep̃ciũ eſſe exiſtimo. MAG. Bene exiſtimaſti: ſed paucis ut expoſtulas oĩm hoꝝ intricatos nodos diſſoluere facile quis poterit? DIS. Saltẽ cõmuniora in mediũ ferre haud grauẽris.

De mouente immobili. Capitulum.xxiij. MAG.

a Fferã q̃ memoria ex lectis & auditis reſeruãs exhibere dignabitur. Primũ autẽ naturã mouẽtis & mobilis:dehinc alioꝝ cõditiones eo ordine quo enumerata ſunt ꝑcurremus. Sunt autẽ

Mouẽs ĩmobile (ut rẽ ipſam aggrediamur) mouentiũ duo gña. Quoddã nãq; cũcta mouẽs oĩno ĩmobile ꝑmanet. DI. Forſaſſe ip̃m eſt quod in ſuperiolib⁹ principiũ effectiuũ dicebas. MAG. Idip̃m eſt de quo & Boetius li.3.metro.9.philoſophicę cõſolationis exclamat. O qui ꝑpetua mundũ ratione gubernas: Terrarũ cœliq; ſator qui tp̃s ab ęuo ire iubes:ſtabliſq; manens/das cuncta moueri. Et ꝓpheta regius. mutabis ea & mutabuntur:tu autẽ idẽ ipſe es. Iacobus quoq; in canonica ſua ait. Apud quẽ nõ eſt tranſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio

Bo psal Iac

Sed qd aliorū eget teſtimonijs: qui de ſeipſo dicit. Ego dn̄s & nō mutor Malachie.3. DIS. Nū id rōe cōuinci pōt? MA. Vtiq̄ nō una ſed pluribꝫ. ut eſt videre li. 5. de trinitate Auguſtini. Sil'r & Ariſtoteles. 8. phiſicorū īmutabilitatē primi motoris inueſtigare conatus eſt. Primū equidē rerū principiū ſi moueret/ utiq̄ ab alio: aut a ſeipſo: nō ab alio quia iā primū nō eſſet cū id a quo moueret ipm p̄cederet q̄d rurſus quia īmobile nō eſſet ab alio moueret: fieretq̄ in mouentibus & motibus p̄ceſſus in infinitū: quē phīa reſpuit. A ſeipſo autē ſi moueri dicatur in partē p ſe mouentē: & partē p ſemotā diuidi neceſſe habet: & forma p motū acquirēda carebit: quod de ſumma ſimplicitate & pfectione ſentire qd turpius. Omnino igit̄ īmutabilis eſt: q eternus īmēſus/ ſimpliciſſimus/ & pfectiſſimus eſſe nō dubitatur. Vnde in eo motū in tp̄e aufert eternitas q̄ tota ſil' eſt. motū in loco īmēſitas: q̄a ubiq̄ eſt. motū ad formā ſūma pfectio & ſimplicitas: q̄a nullius eget. Verū tn̄ ſubſtantiā dei (ut inq̄t Aug⁹. li. 1. de trini. ca. 1.) Sine ulla cōmutatione mutabilia facientē: & ſine ullo tp̄ali motu tp̄alia creātē tueri & plene noſſe difficile eſt. Ideo & nos q in primis phīe elemētis v̄ſamur id theologie reſeruabimus. DI. Optīe. aliud igit̄ mouētiū gn̄s p̄curramus.

De mouentibus mobilibus. Et quod mouens per ſe/ quod per accidens. Capitulum. xxiiij. MAG.

Extra hunc quecunq̄ ſunt: quia nō de illo ſed de nihilo facta ſunt/ mutabilia ſunt. inquit Auguſtinus. li. 12. de ciui. dei ca. 1. unde ſimpliciores in rebus creatis ſubſtantie/ quas philoſophi intelligētias: Theologi autē ſpiritus angelos & animas dicunt (p̄ter eam mutationē qua ex bonis mali facti ſunt: quam ibidem latius p̄ſequitur) mouentur & mouent alia. Omnes enim ſi de angelis loquimur adminiſtratorij ſpiritus ſunt mihi/ propter eos qui hereditatē capiunt ſalutis ait Apoſtolus ad hebreos. Miſſi autē utiq̄ mouentur cum nō ſint ſimul in cœlo & in terra cum mittuntur. ut vult Damaſcenus: Mouētq̄ eos ad quos mittuntur. Sed hec quoq̄ enucleatius exquirere theologie eſt: nō noſtri epitomatis. Preterea igitur nōnulli cœlorū orbes quibus p̄ſunt ſine pœna & fatigatiōe reuoluūt. ut viſum eſt li. vij. ſupra. Sil'r & aīe corpora quorū forme ſunt: mouēt. Rurſus autē cœleſtia corpora ab intelligētijs mota: hec inferiora mouēt. Vn̄ & hūc mundū ſc3 elemētarē neceſſe eſt eſſe cōtiguū lationibꝫ ſuperioribus. ut tota virtus eius inde gubernetur. ait phūs Methauro li. 1. Inter partes autē mūdi īferioris cōtinuā & mutuā mutationē eſſe: q̄s eſt q̄ nō facile aſſentiat? DIS. Nullus qui ſenſum nō negat. MAG. Querere rationē & dimittere ſenſum debilitatis eſt intellectus. Amplius mouentiū quedā mouēt per ſe: q̄dā per accidēs. Per ſe mouēt q̄ nō rōe cuiuſcūq̄ alteri⁹ extrinſeci mouēt. ut aīa corpus & man⁹ lapidē. Hec rurſus bipꝑtita ſunt. Quoddā eñ mouet p ſe primo .i. ſcd'm ſe

Motus angelorū

mouens per ſe

totũ & quãlibet ſui partẽ & dicitur mouens principale. ut anima mo
uet corpus. Aliud mouet nõ ꝑ ſe primo ad ſenſum datũ: ſed ſcđm ali/
quã ſui partẽ. ut homo mouet lapidẽ pede & baculum manu DI.
mouens Mouens ꝑ accidens q̊d dicis? MAG. Quod mouet ꝑ aliq̊d ſibi ex
ꝑ accñs trinſecũ ſiue ꝑ inſtrumentũ. ut cauſę ſuperiores ꝑ inferiores: & formę
ſubſtantiales ꝑ diſpoſitiones qualitatiuas. & uniuerſaliter artifex per
ſua inſtrumenta. DIS. Ad mobilia pergamus.

De mobilibus & motu naturali animali & violento & huius ſpeciebus. Capitulũ. xxv. MAG.

Er ea q̃ dicta ſunt de mouentibus: facile patebit natura mobi
p lium. Mobiliũ em̃ q̊dda mouet̃ ꝑ ſe: quoddã ꝑ accidens. Per
mobile ſe moueri dicit̃ mobile quod nõ ratione extrinſeci alicuiꝰ mo
per ſe uetur. ut corpus ab anima ꝓpria. & rurſus. hoꝝ quoddã mouet̃ ꝑ ſe
primo: id eſt ſcđm ſe totũ & quãlibet ſui partẽ. ut lapis motꝰ deorſum
& ignis ſurſum. quoddã ſcđm partẽ: ut homo ſanari dicitur cuiꝰ pe/
mobile ꝑ ctus ſanatur. DIS. Per accidens quod mouetur? MAG. Quod
accidens ratione alicuius extrinſeci mutatur. ut homo ad motum nauis in qua
ſtat tranſfertur. Eoꝝ autẽ quę per ſe mouentur quędam a ſe mouẽ
tur: q̃dam ab alio. A ſe quidem mouent̃ quęcũq; a principio ſiue mo
uente intrinſeco mouentur. Hęc em̃ diuiduntur in partẽ ꝑ ſe motam
& in partem ꝑ ſe mouentẽ. nihil autẽ ſe mouet ꝑ ſe primo primitate to
talitatis & adeq̃tionis: patet q̃a moueri ꝑ ſe primo primitate totalita/
tis ꝯuenit toti & cuilibet ꝑti. & ſic ad q̇etẽ cuiuſlibet ꝑtis neceſſe eſt totũ
q̇eſcere: primitas vͦo adeq̃tionis denotat cauſalitatẽ motꝰ ineſſe primo
toti p̃ciſe; & ſic ad quietẽ uniꝰ ꝑtis nõ neceſſario totũ q̇eſcit. cũ autẽ q̇e/
ſcere: & nõ quieſcere cõtradicãt ſiƚ uni ineſſe nõ pñt: & ꝑ conſequens
nihil idẽ ſe primo mouet primitate totalitatis & adeq̃tionis: ſed ratione
unius ꝑtis. ut aĩal in q̊ aĩa eſt pars ꝑ ſe mouẽs corpus pars ꝑ ſe mota
Anima eſt mouẽs q̊: corpꝰ eſt mobile q̊: & totũ aĩal eſt mouẽs & mo
motꝰ aĩaƚ bile q̊d. Et hic motus in principio & fine eſt remiſſus: & in medio intẽ
ſus: & aĩalis dicit̃. Quęcũq; autẽ ſunt huiꝰ gñis mobilia ſicut ſeipſis
ſunt cã mouendi ita & q̇eſcẽdi. unde & nullo extrinſeco cõcurrẽte mo
tũ initiare & añ terminũ totalẽ ſiſtere pñt: & ſe ꝑ cognitionẽ mouẽt mo
tibus diuerſis. Saluat̃ etiã ꝑ iã dictas diſtinctiones veritas illiꝰ vulga
tę ꝓpõis. Omne q̊d mouetur ab alio mouet̃. DI. Probe. Sed de mo
tu grauiũ & leuiũ q̊d dicis? MAG. Grauia & leuia ſiƚr in partẽ ꝑ ſe
mouentẽ ſcꝫ formã ſubſtãtialẽ: & partẽ per ſe motã diuidũtur. Forma
autẽ ꝑ accidẽtia mouet. uñ Auguſtinꝰ li. 11. de ciui. dei. ca. 28. Ita em̃ Au
corpus põdere ſicut animꝰ amore fertur q̊cunq; fert̃ ſiue ſeorſum gra/
uitate ſiue ſurſum leuitate. Horum motus in principio remiſſior eſt &
in fine intenſus: & naturalis dici ſolet quia in ipſis paſſum vim con/
fert. Habent enim naturalem inclinationem ad loca ſua naturalia.

ut eſt motus lapidis verſus centrū. Ve℞tamē hæc quia cognitiōe ca
 řent/diuerſis motibus ſe ipſa mouere aut ante terminū totalem ſeipſa
ſiſtere nequeūt: & ut quibuſdā viſum eſt: motū initiare ſine extrinſe
co remouente prohibens nō poſſunt. ſed hoc forte nō eſt niſi per acci/
dens. unde grauia & leuia actu grauitatē & leuitatē habentia & incho
atiue & cōtinuatiue moueri poſſunt. De cōtinuatione dubiū non eſt.
de inceptiōe ꝟo patet ſi tantę fuerint virtutis ut ꝓhibens remouere po
ſſint. ut ſi lapis grauis quieſcat ſuꝑ ligno fragili/ipſuꝫ tandē frangit &
deſcendit. Si ꝟo tantæ virtutis non ſit: utiqꝫ motū inchoare nō poteſt
ſine adiutorio extrinſeci remouētis prohibens. ſicut nec animal fortiſſi
mis vinculis conſtrictū. DIS. Ab alio ꝟo q̄ ꝑ ſe mouent̃? MA.
Quę a principio extrinſeco mouent̃ nō conferente vim paſſo. ut la/
pis proiectus ſurſuꝫ. & hic motus violētus eſt: qa contra naturalē in/ motus violentus
clinationē mobilis. ideo eſt in principio intēſius ab impetu impreſſo a
mouente: & in fine remiſſior impetu iā deficiēte. Et ho℞ alius eſt Pul
ſio: alius tractio: alius vertigo. DIS. Pulſio qs motus eſt. MAG.
Is in quo mouēs non deficit ab eo q̊d mouet̃: ſed toto tꝑe ipſuꝫ comi Pulſio.
tatur. & eſt impulſio. Motus ꝟo in q̊ mouēs deficit ab eo q̊d mouet̃/
expulſio eſt. ſub qua & expiratio continet̃. DIS. Tractio autē quis
motus eſt? MAG. Is cū ad ſeip̄m vel ad alte℞ velocior fit motus Tractio
trahentis: nec ſeparat̃ ab eo q̊d trahit̃. & cōtinet ſpateſim: q̄ eſt motus Spateſis:
enſis velociter moti. & radiationē ſiue kerkeſim: q̄ eſt motus radij tex Kerkeſis.
toris. cōtinet & inſpirationē. DIS. Vertigo qs motus eſt? MA. Vertigo.
cōpoſitus ex pulſu & tractu. Vectiōe ꝟo mobile non ꝑ ſe/ſed ꝑ ac/ Vectio
cidens (qa in alio) mouet̃. Sane ne omnia intelligis? ~~MAG~~. Sane
eqdē ut mihi videre videor. ſed eſt q̊d dubitatiōis ſcrupulum iniecit.
MAG. quod eſt hoc? DIS. Quonā modo in expulſionis mo/
tu mouēs ab eo q̊d mouet̃ deficere poſſit. remoto etem̄ mouēte/mo
bile quieſcere neceſſe eſt: cum non ſit a quo moueatur.

Quomodo mouens eſt ſimul cū moto. quæ ſimul/ſeparata/contigua/cōſequenter entia & quę continua. Capitulū. xxvi. MAG.

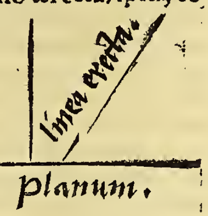
Ortiter inſtas. nā mouens ſimul eſſe cū moto ab Ariſtotele. 7.
phiſico℞ concludit̃. ſed huius intellectus manifeſtus erit ſi ad
hęc q̄ de natura mouentiū diſſerta ſunt: etiā q̄ ſimul aut ſepa/
rata dici poſſunt digeſta fuerint. DIS. Simul igit̃ q̄ dicis? MA.
q̄cunqꝫ ſunt in uno loco ꝓprio & adequato. ut lac & albedo & dulce Simul.
do eiuſdē. & hęc ſimultas adeq̄tionis dici ſolet. DIS. Separata quæ
ſunt? MAG. q̄ in alio & alio loco ſunt ꝓprio. & hæc rurſus trifarie Separata
partiunt̃. quędā em̄ cōtigua: quędā conſeq̄nter entia: quędā aūt cō/
tinua dicunt̃. DIS. Contigua q̄ ſunt? MAG. quo℞ ultima ſimꝰ contigua.
ſunt. ut orbes cęleſtes & elemento℞ regiones. Orbes nēpe cęleſtes/ſi

militer & elementa locis ꝓprijs ſepantur: ultima tamē eoꝶ ita cōiun/
guntur/ut nullū ſit corpus mediū. & hęc ſimultas īmediationis nomi
natur. Quod autē dicitur: duo corpa dura ſine medio non poſſe ſe
contingere: ſufficiēter oſtēſum non eſt: experiētia ṽo q̃ inter duas ta
bulas planas in ſupficie coniunctas & aquę īmerſas humiditas repe
ritur (q̃ utiq; ſine ſubiecto non eſt) ex eo eſt: qa pfecte planę nō ſunt:
& fortaſſe ars hāc pfectionē non attingit/quā tñ natura inter orbes
cęleſtes ingeniauit: ne ſi ibi aer vel aqua neceſſario mediaret: continuo
motu conſumeret. DIS. Facile aſſentio. ſiр & in his inferioribus/
aciē mucronis lignum ſine aere aut aqua media cōtingere poſſe haud
dubito. ad inſtituta igit reuertētes quę ſint conſequēter entia ædicito.
conſequē ter entia MAG. Conſeq̃nter entia ſunt q̃ habēt ſe p ordinē & eoꝶ nulluȝ eſt
mediū eiuſdē naturę. ut domus prima & ſecūda. Nā & ſi inter has ſpa/
ciū ſit mediū in quo vel lapis aut lignū cōſiſtat naturā conſeq̃nter en
tiū nō tollit. veꝶtñ p̃ter hoc quod ſeqtur/conſeq̃nter ens dicit ad p̃ce
Habita dens & nō econtrario. Si ṽo & hęc ſe contigerint: habita dicuntur.
DIS. Probe. veꝶtñ quod q̃rebā ex his ędoceas. MAG. In om/
ni motu mouēs ꝓximum neceſſario eſt ſimul cū eo q̃d mouet/vel ſi
multate adęquatiōis. ut impetus cū lapide ꝓiecto. aut ſimultate īme/
diationis, ut trahēs cū tracto. Rurſus mouētia & mobilia ꝓxima quā
doq; eſſe ſeparata/contigua aut habita ex dictis manifeſtū eſt. non/
nunq̃ ṽo ſunt etiā cōtinua. DIS. haꝶ definitionē nondū attuliſti.
continua. MAG. Continua ſunt quoꝶ ultima ſunt unū. ut una ſupficies p/
tes corporū. & linea una ptes ſupficieꝶ. & punctū unum ptes lineaꝶ
continuat. In his nanq; terminus cōmunis in quo partes copulant/
indiuiſibilis eſt: ideo ita principiū unius ut ſit etiam finis alterius.

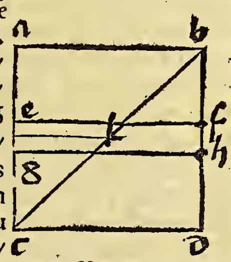
Cōtinuū & ſi diuiſibile ſit in ſp diuiſibilia. ex indiui/ ſibilibus tñ nō eſt nec actu infinitū. Ca. xxvij.

DIS
X talibus igit cōtinui ſubſtantiaȝ integrari aſſeris? MAG.
e Nequaq̃. illa eqdē indiuiſibilia in continui cōpoſitione eſſent/
vel continua/cōtigua aut conſeq̃nter entia. prima duo dici ne
queūt. indiuiſibilia equidē ultima nō habēt quibus ſe contingāt: ſal/
tē ea parte qua indiuiſibilia cenſent. ut linea in latitudine: ſupficies in
profundo: & punctus in omni dimēſione. Quod ſi tertiū qs affirma
uerit: mediū interea diuiſibile aut indiuiſibile cōcedere neceſſe habet.
non autē diuiſibile dicet: tunc em̃ continuū nō ex indiuiſibilibus con
ſtaret. nec indiuiſibile: eo ꝙ mediū cōſequent entiuȝ eiuſdē rōnis eſſe
nō poſſet. Accedit ad hoc quod Ariſtoteles in phiſicis de motu argu Ariſ
mētatur. dato nēpe mobili ſup magnitudine cuius motus tpe trium
inſtantiū menſuret: rurſuſq; ſup eadeȝ magnitudine in duplo velociꝰ
mobile voluat: huius motus neceſſario medietate dati tpis mēſurabi
tur. medietas autē tēporis triū inſtantiū/uno inſtāte integro alteroq;
dimidio conſtat. ſic inſtans minimū & indiuiſibile in duo partietur.

pars autē cum ſit minor toto/dabitur minus minimo. Aliȷs rationi/
bus Ariſtoteles p̃fixam concluſionē affirmat.ſed cū ipſa colūna ma/
thematicę diſciplinę eſſe videat̄:qua lapſa totus Euclidis & cæterorū
mathematicoꝝ labor inanis & ſupuacaneus appareret:eāipſam ho/
rū baſibus fulcire fortaſſe nō erit inutile. DIS.utiliſſimū. MAG.
Partē lineę rectę eſſe in ſublimi/& partem in plano impoſſibile Eucli
des libro decimo probat.linea igit̄ recta ſup plano ærecta/ipſu cō
tingit aliquo quod nō eſt pars eius: id autē pū
ctum eſt indiuiſibile.præterea ſignet̄ quadratu
a.b.c.d.& in eo diamet̄.b.c.in coſta quoq;.a.c
ſignētur duo puncta īmediata de his quę tota
coſtam integrant:quæ ſint.e.g. Et rurſus in co
ſta oppoſita ſignentur alia duo pūcta: quæ ſint
f.h.a punctis.e.g.ad puncta.f.h.ducātur duæ
lineæ ęque diſtātes ipſi baſi.c.d.ſcilicet.e.f.g.h.

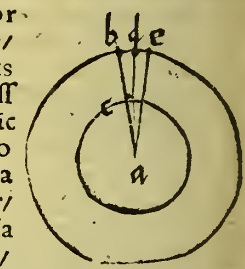

Iſtæ ſecabunt diametrū per quā tranſire neceſſe
habent: vel in punctis īmediatis vel mediatis.
nō utiq; īmediatis:quia ſic non eſſent plura pū/
cta diametri q̃ coſtę:& ex conſequenti diame/
ter non modo nō eſſet coſtæ aſſimeter:id eſt cō
menſurabilis:ſed etiam ęqualis: cuius impoſſi/
bilitas libro ſexto ſupra.c. decimo quarto ex his
quę habet Euclides in decimo propoſitiōe quin
ta & ſeptima demōſtrata eſt. DIS.Quid au
tem abſurdi ſequeretur/ ſi dictas lineas diame/

trum non īmediatis ſed mediatis punctis ſecare præmiſſa ratiōe quis
compulſus fateatur? MAG.Id abſurdum ſequi manifeſtum erit:
quod aut contra poſitionem/data puncta in coſta mediata fatebitur
aut rectis lineis æquediſtantem ducere poſſe negabit:contra tredeci
mam primi.Sequela facile probatur:nam inter duo puncta media/
ta diametri ſignetur punctus medius qui ſit.k.a quo ducatur linea re
cta in directum/æque diſtans lineis.e.f &.g.h.hæc ſecabit coſtā vel
in pūcto.e.vel.g.nec ratio eſt quare potius in uno q̃ alio/imo in ne
utro.æquediſtantium equidē natura eſt: non concurrere ſi in infini/
tum protrahantur. ex ultima definitione primi Euclidis. Neceſſario
igitur aſſignandus eſt punctus medius inter.e.&.g.in quo linea du/
cta a puncto diametri.k.contingat coſtam .a.c.ſic puncta.e.g. non
erunt īmediata. DIS.Iam inueniſſe mihi videre videor/ quo totu
id argumentū de diametro & coſta infringā. MAG.audiā DIS.
Qualibet linearꝝ a coſta in coſtā ducta/diametrū nō in puncto (ut
aſſeris) ſed plus q̃ in puncto cōtingere/ex eo videt̄:ꝙ nō ꝑpēdicula
riter ſed ex obliq̄ ſup ipſa incidūt. MA.Sic ꝑtē lineæ rectę in plano
& ꝑtē in ſublimi eſſe fateberis,q̄d ut p̃miſim⁹ Euclides īpoſſibile dicit.

Qualitercūq; igit̃ linea lineā ſecet/ non plus q̃ in puncto ſecare po/
teſt: quia latitudinem non habet. ex eo etiam eandem lineam ſimul in
diuerſis ſuperficiebus conſiſtere libro ſexto ſupra dæmonſtrauimus.
DIS. Memini. MAG. Rurſus p̃fixa concluſio alio medio diluci
danda venit. Sint duo circuli. maior. b. & mīor
c. ſuper eodē centro. a. ſint quoq; puncta īme/
diata in periferia maioris circuli. b. d. a quibus
ducant̃ duę lineę rectę ad centrū. a. quæ neceſſ
ario tranſibunt ꝑ periferiā circuli minoris. c. hāc
igit̃ interſecabunt vel duobus punctis vel uno
& eodē tantum. ſi in duobus/ erunt tot puncta
in periferia circuli minoris quot in periferia cir/
culi maioris. ſic circuli dati erunt ęquales: quia
habent ꝑtes numero & magnitudine æq̃s: nu/

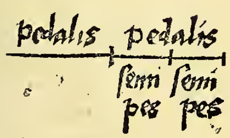

mero quidē/ quia tot puncta ſunt unius q̃t alterius. magnitudine aūt
quia punctus puncto maior eſſe nequit. DIS. Dicet̃ igit̃ datas line
as periferiā minoris circuli in eodē puncto tranſire. MAG. Sic lineę
rectę a circūferentia ad centrū ductę/ extra centrū concurrent: q̊d eſt
contra rationē & circuli & centri. aut punctū ipſius concurſus in peri
feria minoris circuli/ centrū amboꝝ circuloꝝ erit (idē enim centrum
habent) q̊d abſurdiſſimū eſt. Rurſus ducat̃ alia linea a puncto. e. im
mediato puncto. d. ad centrū. a. vel interſecabit periferiā minoris cir/
culi in alio puncto q̃ linea. d. a. vel in eodē. ſi in alio/ ſequit̃ idem q̊d
de lineis. b. a. &. e. a. cōcluſuꝫ eſt. Si in eodē/ igitur lineę tres. b. a. d. a.
&. e. a. in eodē puncto periferiæ concurrunt. & conſequēter eadē ratio
ne quęlibet linea a puncto īmediato periferię maioris circuli ad centꝝ
a. ducta/ in periferia minoris circuli cū datis lineis concurret: eritq; pe
riferia minoris circuli punctus unus/ ſic circūferentia ęqualis centro.
Alia inconuenientia non minus abſurda adduci poſſet ex naturis an
guloꝝ & trianguloꝝ: quę breuitatis cauſa collibeat tranſire. DIS.
libet. cui em̃ q̃ dicta ſunt nō ſatiſfaciunt? q̃cunq; adduci poſſunt æq̃
aut minus ꝑſuadebunt. Sed reſtat q̊d lineā ex punctis compoſitā ar
guere videt̃ manifeſtius. Sphera equidē ꝑfecte planū non niſi in pū/
cto tangit. hęc itaq; ſuꝑ plano mota/ ip̃m ſemꝑ in alio & alio puncto
cōtingit: ſicq; lineā ex punctis his compoſitam motu ſuo deſcribit.
MAG. Hęc ipſa eſt argumētatio q̃ partē aduerſaꝫ fortius tueri vi/
ſa eſt: ſed citius diſſoluet̃ ſi una partiū q̃ aſſumpta eſt ſane intelligetur
DIS. Quę? MAG. hęc ſphera mota ſuꝑ plano ip̃m ſemper in
alio & alio puncto contingit. unde cū hic motus ſpheræ fiat in tēpore
ſenſus ꝓpoſitionis datę eſt. in omni tp̃e ſphera planū in puncto cōtin
git. q̊d falſum eſt. correſpondēt enim tēpus/ motus & magnitudo in
quātitate. ſicut ergo ſphera planū non niſi in puncto indiuiſibili tange
re poteſt; ſic is cōtactus non niſi in menſura indiuiſibili fieri habet. ut

eſt inſtans tẽporis. Verũ eſt itaq; ſpherã ſup plano motã pro q̃libet
indiuiſibili tp̃is motũ eius menſurãtis/planum in alio & alio puncto
contingere. Inter q̃libet autẽ duo inſtantia eſt tẽpus mediũ. fit itaq;/
ut ſicut tempus non eſt ex indiuiſibilibus: ſic nec linea in plano a ſphe
ra in eodem tempore dæſcripta.

Continuũ diuiſibile eſt in ſemper diuiſibilia: non tamẽ poteſt eſſe actu infinitũ.. Capi. xxviij.

MAG
X his (ut tandẽ me colligã) concludit̃ cõtinuũ diuiſibile eſſe
in ſemp diuiſibilia. q̃d & Auguſtinus diſſeruit in li. de vera reli
gione. DIS. Infinitũ eſt igit̃? MAG. Infinitũ quidẽ potẽ
tia/non actu. DIS. q̃re actu non? MAG. Omne continuũ quã continuũ
tum eſt: cuius ſpecies magnitudo & multitudo cenſent̃: magnitudo nõ ẽ actu
autẽ omnis figurata eſt: terminoq; vel terminis claudit̃. ut linea pun infinitum
ctis. ſupficies lineis & corpus ſupficiebus. Multitudo ṽo omnis & ſi
in infinitũ p additionẽ aut multiplicationẽ creſcere poſſit/ actu tñ nu/
merata eſt: ſaltẽ illi (inq̃t Auguſtinus li. de ci. dei. 12. c. 18.) de quo in
Pſalmo canit̃. & ſapiẽtię eius nõ eſt numerus. Oppoſito itaq; modo
ſe habẽt magnitudo & multitudo. illa p diuiſionẽ ad indiuiſibile nun Magnitu
q̃ deducit̃ nec additiõe in infinitũ creſcere poteſt: iſta diuiſione ad in/ do
diuiſibilẽ unitatẽ redigit̃ & additiõe cremẽti finẽ non accipit. ſic illa di Multitu/
uiſionis/iſta ṽo additiõis potentia infinita cenſet̃. cõtraria em̃ vis eſt do.
numeri intelligibilis & ſenſibilis. ut inq̃t idẽ ad Nebridiũ ſcribens. Ille
enim cũ infinite creſcat non tñ infinite minuit̃. nã non eum licet ultra
monadẽ id eſt unitatẽ reſoluere. contra ſenſibilis: nã cum non ſit aliud
ſenſibilis numerus niſi corporeoꝝ vel corpm quãtitas/minui q̃dẽ
infinite/ſed infininite creſcere nequit. Et ideo fortaſſe merito Philo/
ſophi in rebus intelligibilibus diuitias ponũt: in ſenſibilibus egeſtatẽ. Diuitiæ
quid em̃ erumnoſius q̃ minus atq; minus ſemp poſſe fieri? q̃d ditiꝰ Egeſtas
q̃ creſcere quãtum velis? hęc ibi. DIS. Infinitudini additionis in
multitudine facile quidẽ aſſentio: magnitudini autẽ in diuiſione non
omnino fidẽ habeo. data nẽpe magnitudo bipedalis/p ablationẽ p/
tis pedalis & itẽ pedalis ſtatim abſumit̃. MAG. Nõ indocte de par
tibus eiuſdẽ quãtitatis argumẽtaris. q̃d autẽ de diuiſiõe continui dæ/
ductũ eſt/de ptibus eiuſdẽ proportiõis accipiendũ eſt. hæ ſunt ea har
monia cõiunctę/ut quẽadmodũ ſecũda primã reſpicit/ ſic tertia ſecũ
dã cõplectit̃. ut cũ data bipedal' magnitudo in pedalẽ & pedalẽ ptit̃:
& rurſꝰ ſcd̃a pedal' in ſẽipedalẽ & ſẽipedalẽ diuidit̃. ſicut em̃
pedalis medietas eſt bipedal': ſic ſẽipedalis medietas eſt pe
dalis: & ubiq; proportio dupla. In has ptes continui diui/
ſio in infinitũ progredit̃: nec poſſibile erit hanc diuiſiõis po
tentiã ſimul in actu eſſe deductã. ſemp em̃ pars una in ali/
as duas medietates diuiſibilis eſt. DIS. Erit itaq; continu

um actu infinitũ: cũ actu in ſe complectatˀ partes eiuſdẽ proportiõis infinitas. MAG. ſcite infers. at ỽo cũ hę partes actu ſimul in continuo cõſiſtentes / actu ſeparatę eſſe non poſſint / actuale infinitũ non conſtituunt: cuius natura eſt actu habere partes infinitas ſeparabiles & eiuſdẽ molis. Et id fieri fortaſſe nequit. ſi enim fieret / creatura eſſet & corruptioni obnoxiũ. qa vero in eo virtus infinita / ipſum a creatore ęqualis virtutis corrumpi non ꝑmitteret ſic ſimul / & corruptibile & incorruptibile eſſet. ipſum autẽ ęqualis virtutis cum creatore eſſe / ex eo arguitˀ. Quoꝝ exceſſus ad aliquod tertium ſunt ęquales / ipſa inter ſe ęqualia erunt: infinitorum ad finitum exceſſus utrobiq; eſt infinitus: igitur infinita erunt ęqualia.

De termino a quo motus: & definitione quietis. Capitulum viceſimumnonum. MAG.

u Ltra q̃ volebam calamus auolauit: ac pene epitomatis limites exceſſit. reuertatˀ igitur ad inſtituti tramitẽ celerius: & q̃d reſtat exaret cõpendioſius. DIS. Optime. ſed quod in p̃miſſoꝝ ordine ſequitˀ / terminus a quo motus p̃titulatũ eſt. MAG. Terminũ a quo motus dicimus a q̊ mobile moueri incipit: quẽ ſi ꝓ primo & formali acceperimus / ſolam priuationẽ formę p motũ inducendę dicit. ut in motu illuminatiõis oculi / terminus a q̊ eſt cęcitas. Pro materiali autẽ & terminũ formalẽ cõcomitãte / terminus a q̊ motus / denomĩat ſubiectũ forma inducẽda priuatũ. Hic in gñatione ſubſtãtiali eſt non ens: nõ quidẽ ſimpliciter / ſed nõ ens in actu formali & ſpecifico. ut materia prima in corruptiõe / & in aliȷs motibus eſt ens in ſpecie completu;. ut in motu calefactiõis eſt aqua / aer aut aliq̃d tale. Mobile q̃d in termino a quo exiſtit proprie quieſcit. Quies nanq; priuatio motus eſt eius quod motu caret: eo loco & tẽpore quibus natu; eſt moueri: & ſecundu; ea; diſpoſitionem qua natum eſt moueri.

terminus a quo — *Quies*

De termino ad quẽ motus. Capitulũ. xxx. DIS

t Erminus ad quẽ motus / quid eſt? MAG. forma p motu; acq̃ſibilis: contrariu; habens: gratia ſui & non alterius cuiuſcunq; motum terminãs: nec aliquid eunde; vel aliu; motum terminaſſe p̃requirens / ſed motum per quẽ ſucceſſiue introducitˀ per ſe finiens. ut ſunt formæ non q̊rumcunq; generu; ſed formę quantitatis: q̃litatis: ubi. & fortaſſe ab his formæ ſubſtãtiales non ſunt omnino excludendę. Et hęc quidẽ de termino primo ad quẽ accipere p̃miſſa admonet deſcriptio. Nã termini concomitãtes / ſubiecta ſunt a dictis formis denominata. Contrarietatẽ etiam / non ea tm̃ q̃ eſt inter duo poſitiua ſe mutuo ab eodẽ expellentia: motus req̃rit: ſed ea qua habitus & priuatio opponuntur ſufficit. Prima equidẽ ſolis / nec tamen omnibus q̃litatibus cõpetit: hanc aũt in omni genere reperiri cõtingit. Omni enim formæ oppoſita eſt priuatio in eo in quo talis for

terminus ad quem

ma non eſt:ſed eſſe poteſt. Sed alię quę ſequuntur in definitione par/
ticulę/alioꝝ generũ formas excludunt. Vnde actio & paſſio qui re/
ſpectus ſunt extrinſecus aduenietes:in ſubiecto non ſunt: niſi forma
aliqua ab agente in paſſum producta motũ terminauerit. Similiter &
quædã qualitates ad motus alioꝝ introducunt. ut ſanitas ad motuꝫ
humorũ. Relationes autẽ in aliquo acquiruntur quod omnino mu/
tatum non eſt. unde nũmus (inquit Auguſtinus de tri. li. 5. c. ultĩo)
poteſt nulla ſui mutatione multotiẽs dici relatiue: ut neqꝫ cum incipit
dici/neqꝫ cum deſinit/ aliquid in eius natura vel forma qua nummus
eſt mutatiõis fiat. Sic ſimilitudo in hac papyro eſſe incipit ſi paries de
albatur: cui papyrus ſimilis eſſe poſſit. plurimę autẽ alioꝝ generum
formę partibiliter nõ inducunt. DIS. Et itideꝫ de ubi videt ſentiẽ
dum: ni ſucceſſionẽ in eo manifeſtius oſtẽdas. MAG. Relationũ ꝑ
tibilitatẽ in ſubiectis earundẽ ꝑcipere poſſumus ſi quanta fuerint. Cũ
itaqꝫ corpori locanti (q̃d utiqꝫ diuiſibile eſt) corpus locabile ſit p̃ſens:
non totũ ſimul toti loco/ſed pars parti/ aut totũ ſcdm partẽ alteri &
alteri parti locantis applicat. q̃propter ipm ubi tali ſucceſſione parti/
biliter acquiri & ad extenſionẽ ſui ſubiecti extendi neceſſe eſt. DIS.
Succeſſionẽ igit non in locãte aut locato/ſed in ipſo reſpectu quẽ ubi
dicimus ſiue locum formalẽ cõſiſtere pr ętẽdis. MAG. ſcite. de for
mis autẽ ſubſtãtialibus paulo poſt diſſertabimus. nunc ſpecieꝝ mo/
tus & nomina & diſtinctionẽ annotare libet. DIS. probe.

De nominibus & diſtinctione ſpecierũ Mo/tus. Et quomodo Augmentatio & Diminutio differunt a Rarefactione & Condenſatione. Capitulum triceſimũprimũ. MAG.

Vtatio ab Ariſtotele quinto Phiſicoꝝ trifarie partitur. Quæ Mutatio/
m dam nanqꝫ eſt de nõ ſubiecto in ſubiectũ. & Generatio dicit. nis parti/
altera de ſubiecto in nõ ſubiectũ oppoſita priori. & Corruptio tio
appellatur. tertia ꝟo de ſubiecto in ſubiectum. & Motus proprie cen generatio
ſetur. Subiectũ autẽ dicit ens affirmatiue demoſtratũ: id eſt in actu for corruptio
mali conſtitutum. Non ſubiectũ autẽ ens eſt in potentia nõ pura/ſed motus
in potentia ſubiectiua: actu tamẽ exiſtit in rerũ natura. uti eſt materia
prima. Patet itaqꝫ in quo generationẽ & corruptionẽ a motu ſecludit
Rurſus aũt motũ quem in quantitate/qualitate & ubi repertum aſſerit
nominibus d ſcriminat. Vnde eum qui eſt de quãtitate minore ad ma
iorem: Augmentationem. oppoſitum autem Diminutionem vocat. augmen/
quod quidẽ ita accipiendum eſt: ut in Augmentatione cum quantita tatio & di
te etiaꝫ materiam addi: & in diminutiõe cũ quantitate materiã dimi/ minutio
nui intelligamus. per hoc em̃ a rarefactione & condenſatione differre
dinoſcũtur; in quibus nec quantitas nec materia additur aut demitur;

ſed eadē quantitas in rarefactione magis extendiť:& extenſa per con
rarefactio cōdēſatio denſationē cōprimitur. Sic rarefactio eſt mutatio a ſe ipſo minus ex/
tenſo ad ſe ipm̄ magis extenſum. Et condenſatio eſt mutatio a ſe ipſo
magis extenſo ad ſe ipſum minus extenſum. Patet in lacte buliente:
& rurſus infrigidato. De augmento quod in animatis fit: poſt hęc tra
ctabimus. Amplius motū qui eſt in qualitate/alterationē: ipſum ve
ro qui in Vbi eſt/Loci mutationē dicere conſueuimus. Harū deſcri/
ptiones libro ſecundo in medium tulimus. Sed hic de naturis altera
bilium: generabilium: & corruptibiliū latius differendum eſt.

De naturis alterabilium/generabiliū/corruptibiliū actione directa/reflexa/nuiuoca/ ęquoca/ & tactus diuerſitate. Capitulum.xxxij.

DIS.
alterabilia Lterabilia q̄ dicis? MAG. Entia naturalia contraria/actiua
a & paſſiua ad ſe inuicē. Naturalia quidē ſunt: ut in materia con
ueniant. Contraria autē: ut agant & patianť. Nihil em̄ oīno ſi/
mile in ſimile: nec oīno diſſimile in diſſimile agit. Conueniunt igiť alte
rabilia in materia indifferenti ad utriuſq; formā: formis autē diuerſa
ſunt: ut mutua inter ea cauſari poſſit actio & paſſio. Attn̄ nihil ꝓhibet
idem in ſimile ſpecie & gradu diſſimile agere. ut magis calidū in min⁹
calidū: & hoc quidē actione directa & uniuoca. Nam actione reflexa
etiā eadē qualitas ſe ipſam intendit. ut calor fontiū hyemali tempore
ꝓpter circūſtans frigus ſe ipſum fortificat. Sil'r eadē q̄litas in ſpecie
& gradu in materia denſa: in oīno ſil'e; in ſpecie & gradu exiſtentē in
materia rariore agere pōt. Virtus em̄ unita fortior eſt ſeipſa diſperſa
DIS. In omnibus igitur his aliqualis diſſimilitudo reperiri poteſt
aut ratione circumſtantis aut materię ſubiectantis. MAG. Argute
ſingula ꝑpendis. DIS. Sed ſi qualitates ſeparatę eſſent (ſicuti dudū
circa altaris myſteria fide tenendū docuiſti) nū agere & pati poſſent?
MAG. Contrariū dicere experientia ꝓhibet. DIS. Non eſt igiť
neceſſariū alterabilia in materia cōuenire: quia qualitates ſeparatę ma
teriā nō habent. MAG. Actu quidē materiā nō habēt: aptitudine
tn̄ in ea cōmunicant. DIS. Vniuoca autē quare in p̄miſſa limita/
tione adiectū eſt? MAG. Quia in actione ęquiuoca qua alia for/
actio ęq̄/uoca ma in ſpecie a forma generantis induciť: actiua & paſſiua in materia
cōmunicare neceſſe nō eſt. ut cū cœlum agit in hęc inferiora motu: lu
mine & influentia. Cœlū em̄ phūs īmateriale credidit. In actione autē
uniuoca uniuoca: qua eadē forma in ſpecie cum forma generantis inducitur
actiua & paſſiua: nō modo in materia cōmunicāt: ſed & actiua a paſſi
reflexa uis repati poſſunt: ſi virtus reſiſtiua non ſit maior vel ęqualis virtute
actiua patientis. nec per aliquod aliud fortificata & in debita diſtan/
tia applicata. Debite autem applicata tunc erunt ſi mutuo tactu ſe cō/
tingunt. DIS. Tactū quid dicis? MAG. Naturarū indagatores

triplicem tactum diſtinguere ſolent. Mathematicũ videlicet / phiſicũ & virtualem. DIS. Mathematicus quis eſt? MAG. Is quo duæ pluresue magnitudines ſe tangunt ſine actione & paſſione naturali. ſic lineam contingere ſuperficiẽ: & circulum circulũ: ſpheram ſpherã libro ſexto ſupra dictum eſt. DIS. Phiſicus autẽ tactus quoq̃ eſt? MAG. Eorum quoq̃ diuiſis magnitudinibus ultima ſimul ſunt / ipſis exiſtentibus actiuis & paſſiuis adinuicẽ. ut cum ignis tangit lignum. Indiuiſibile autẽ per hoc ꝙ adiectum eſt diuiſis magnitudinibꝰ excluditur. hic tactus in actione naturali & uniuoca requiriť. DIS. Virtualẽ quem dicis? MAG. Contactum nõ magnitudinum / ſed qualitatum & virtutũ / eorum q̃ ad ſe agunt & patiuntur. ut cum magnes attrahit ferrũ & generaliter q̊ agens ſupra paſſum habet virtutẽ hic inter omnia mouẽtia & mota neceſſarius eſt. Cũ autẽ triſticiã nos tetigiſſe dicimus / methaphorice de tactu loquimur. Quoniã vero non nunq̃ mutua actione & paſſione alterabiliũ / tertium q̃ddam generatuř aut corrumpitur / generatiõis & corruptionis conditiones latius diſcutere fortaſſe non erit omnino ſuperuacaneum.

tactꝰ mathematicꝰ

phiſicus

virtualis

De Generatione & Corruptione: quomodo differunt a Creatione & Annihilatione. inſuper / q̃d generatio ſimpliciter / ſecundum quid. ſtatim / & non ſtatim. & ſi in eodem cõpoſito poſſint eſſe plures formę ſubſtantiales. Capitulum. xxxiij.

DIS. Generationẽ mutationẽ a non eſſe ad eſſe: & Corruptionẽ ab eſſe ad nõ eſſe libro ſecũdo ſupra definieras. MAG. probe. Hic autem eadem repetenda cenſui; ut planiora fiant. Non enim intelligendũ eſt vel generationẽ a ſimpliciter non eſſe incipi: vel etiã corruptionem ad purum nihil terminari. quorum primum creationi: ſecundum autem annihilationi deputatum eſt. ut autem quod volo ęnucleatius accipias duplicem Generationem ab Ariſtotele diſtinctam proſequamur. Prima eſt generatio ſimpliciter: altera ſecundum quid. DIS. Generatio ſimpliciter quæ eſt? MAG. Generatio ſubſtantię per hanc nempe aliquid vel ſimpliciter eſſe incipit quod prius non erat: vel quia per eam forma ſubſtantialis acquiritur. a qua res ſimpliciter & ſine addito denominať. Simpliciter enim dicitur quod ſine addito dicitur. ut cum ex aere generatur ignis. Corruptio autem ſimpliciter eſt per quã tale eſſe vel forma ſubſtantialis deperditur. ut cum ignis in aerẽ corrumpiť. DIS. Generatio ſecundum q̃d quæ eſt? MAG. Generatio accidentis quod ſubiecto in quo generatur dat eſſe / non quidẽ ſimpliciter ſed tale & ipſum cũ addito denominat ut calor via alterationis in aquã introductus / dat aquę non eſſe aqueum ſed calidũ. nec dicitur aqua genita ſimpliciter / ſed aqua calefacta

generatio ſimpliciť.

corruptio ſimpliciť.

generatio ſ;m quid

accidens autẽ quod hac generatione producitur eſſe ſimpliciter acci
pit: quia quod non erat generatur. habet enim eſſe diſtinctũ ab eſſe ſui
accñs nõ ſubiecti: ſed via naturæ extra ipſum nec conſiſtit nec generatur: ideo
eſt ſʒ ineſt non eſſe ſed ineſſe dicit. Per oppoſitum de corruptione ſecundũ quid
ſentiẽdum eſt. Generatio ṽo ſimpliciter dicta rurſus bifarie ſcinditur.
Quædam eſt em̃ per quã in primã materiam ſubſtãtialis forma ſta
tim introducit. & corruptione oppoſita: omnis forma uſq; ad mate/
riam primam rurſus ſeparatur. Hanc Ariſtoteles ab alteratione diſti
Gñatio guens ait. Generatio eſt mutatio huius totius in hoc totũ nullo ſenſi
ſtatim. bili manente eodẽ ut ſubiecto. ut cum ex aere fit ignis/ totus aer in to.
tum ignem tranſmutat. accipiendo totũ kathegorematice/ nõ auteʒ
ſyinkathegorematice. non em̃ quelibet pars aeris in quãlibet partem
ignis conuertit. manet equidẽ eadem materia prima q̃ prius erat ſub
forma aeris: nunc ſub forma ignis: ſed hec ſenſibilis non eſt: ut altera
deſcriptionis particula explicat. Cũ igit materia via nature ſine for/
mis eſſe non poſſit: neceſſe eſt ut corruptionẽ unius generatio alteri⁹
ſubſequatur. Hinc dici ſolet. generatio unius eſt corruptio alterius.
non quidẽ effectiue ſed cõſecutiue. Tali circulatione Peripatetici mũ
dum ꝑpetuare conant: motus cęleſtis p̃ſuppoſita ꝑpetuitate. de qua
Generatõ hic differendi locus nõ eſt. Alia eſt generatio ſimplicit: q̃ forma ſub/
nõ ſtatim ſtantialis non ſtatim in materiã primã inducit: ſed in cõpoſitũ ex ma
teria pria & forma ſubſtãtiali cõmuniore. ut cũ aĩa corpori phiſico &
organico unitur. Siſ'iter corruptio hui⁹ nõ ſtatĩ uſq; ad materiã primã
Forma ca ꝓtenditur. Forma aũt cadaueris q̃ in receſſu animę in corpore reperit
daueris nõ eſſentialis ſed accidẽtalis eſt ſub qua corpus in ulteriorẽ incinera
tionẽ cõtinuo tendit. Patet itaq; differẽtia gñationũ ex pte ſubiectoꝝ &
terminoꝝ. Subiectũ em̃ gñatiõis ſimpliciter & ſtatim/ materia prima
eſt. ſubiectũ autẽ gñationis ſimpliciter nõ ſtatim/ ſiſ'iter & gñationis
ſecundũ quid cõpoſitũ eſt. Rurſus terminus partialis gñationis ſimpli
citer/ forma ſubſtãtialis eſt: & terminus totalis totũ cõpoſitũ ſubſtã
tiale. Materia aũt non generat terminatiue ſed ſubiectiue. Terminus
aũt ꝑtialis gñationis ſc̃dm qd (q̃ alteratio dicitur) eſt forma accidẽta
lis: totalis ṽo termin⁹ eſt cõpoſitũ ex ſubiecto & accidẽte/ tali forma.
DIS. Cõtine pauliſper. nam ſi per gñationẽ nõ ſtatim forma ſub
ſtantialis in cõpoſitũ ſubſtãtiale inducitur: eadem res duo eſſe ſubſtã
tialia: ſicut & duas formas habebit: q̇d ſcurrili ioco ſimillimũ eſſe vi/
detur. MAG. Mordacius inſtas: ſed nodũ tuę argumẽtatiõis tuipſe
ſolues ſi diſtinctionẽ formaꝝ & eſſe aĩaduertere dignaberis. DIS.
Forma ge Auſcultabo q; diligenter. MAG. Formaꝝ ſubſtantialiũ q̃dam ge
nerica. nerica eſt: quã corporeitatis dicunt: dans eſſe ſubſtãtiale corporeũ ge
neircũ & incõpletũ: per quã res nullius ſpeciei ſpecialiſſimę indiuiduũ
conſtituit. ut corpus organicũ ante animę aduentũ ſubſtantia corpo
rea eſt; & ut quibuſdã placet ſenſitiua; & ſic animal; ſed nec homo/ aſi

nus/ leo & ſic de alijs ſpeciebus animalis. Alia eſt forma ſubſtãtialis forma ſpe/
ſpecifica dans eſſe ſubſtantiale ſpecificũ completũ: ꝑ quã & res certæ cifica
ſpeciei ſpecialiſſimę aſcribitur. ut anima rationalis aduenienſ corpori
organico ipſum humanę ſpeciei ſubijcit. DIS. Vnius ergo cõpo/
ſiti plures formas ſubſtantiales eſſe aſtruis: a quarum ultima tantum
eſſe completum ſpecificum & ab alijs diſtinctum accipit. MAG.
Id ipſum dicere volebã. Hæc autẽ forma generica/ quã & corporei/
tatis formam aiunt/ partiales formas partiũ: utpura ſanguinis/ oſſis
carnis & ſimiliũ complecti videtur: & in ſolo compoſito animato re/
peritur. DIS. Eam negare amplius haud rationi conſentaneũ vide
tur. Idem nempe corpus animalis quod erat viuo: etiam poſt animę
diſceſſum video. magis autem hanc identitatem ex accidentibus eiſ/
demq; viuo inerant: & iam quoq; manent deprehendo. utpura cica/
tricem eandẽ: nec illa materię primę ĩmediatius inhęrere facile credi/
derim: ne vel compoſitioni primę ſecundã præferamus: aut ſubſtan
tiam nõ omnino accidenti priorẽ fateamur. MAG. Pluribus hæc
poſitio argumentis tum naturalibus tum theologicis obfirmari poſſ
et. Terminũ equidẽ tranſubſtationis in altaris ſacramento materiam
primã/ aut etiam accidentibus ſolum affectam quis tute affirmabit?
Quis idem corpus Chriſti quod aſſumpſit de glorioſa Maria virgi/
ne: quod pependit in cruce/ iacuit in ſepulchro & ad dexteram patris
conſcendit contra determinationem ſanctę matris eccleſię negabit. c.
omnia cum ſequẽtibus de conſe. diſtin. 2. Verumtamẽ quia in parte
aduerſa defenſores ſunt acerrimi cũ quibus non hic confligendi locus
eſt/ quod reſtat Theologię reſeruantes: unde digreſſi ſumus celerius
reuertamur. DIS. optime nam ſupeſt quod fortius me angit cuius
determinatiõi hic locus cõuenientiſſim⁹ videtur. MAG. age paucis
edicito quod habes.

Vnde formę producantur. opiniones diuerſę & quid interſit inter creare. & actionem naturæ Capitulum. xxxiiij.

DIS.

Ex quo/ a quo/ aut quãta ſit mora inductiõis formę ſubſtãtia unde for/
lis: nõ dum ex dictis colligere poſſum. MAG. Ampliſſimũ mę ꝑdu/
hui⁹ dubietatis campũ luſtrare operoſum eſt: in q̊ nimirũ mul cuntur
torũ philoſophoꝝ agmina diuerſo calle incedere cõſpiciunt. primo oc
currit platonicoꝝ caterua: aſſerens ab intelligẽtijs oĩm formas deſcen Opinio
dere: & ſ;m merita & diſpoſitiõs materię/ alijs nobiliores/ alijs impfe platonis
ctiores infundi. Hinc ſummũ deoꝝ ad ꝯditorios deos ſiue intelligẽtias
loquentẽ inducit: Hoꝝ ſementẽ ego faciã: vobiſq; tradã: vos aũt ex/
equi par eſt. Hinc & in libro cauſaꝝ dictũ aiunt. Oĩs Intelligentia eſt
plena formis. q̊d tamẽ de ſpeciebus reꝝ ipſis cõcreatis accipit ex eo q̊d
ibidem ſequit. Ex Intelligẽtijs ſunt q̃ cõtinent formas minus uľes: &

ex eis ſunt quę cōtinent formas plus uniuerſales. Rurſus autē ad for
mas uniuerſales ſeparatas/q̄s cōcedit ꝑpetuas & principiū ſcię & ge
Vl'e in re poſt rem & ante rē neratiōis/cętere formę in gn̄eratis fieri habēt: ſicut calcei formantur
ad paradigma ligneū: quod tn̄ extra calcei eſſentiā manet. hoc eſt quod
aiunt ul'e an̄ rē. formę autē materię imp̄ſſe uniuerſale ſunt in re: a q̄bus
tertiū p abſtractionē accipitur quod uniuerſale poſt rē appellari ſolet
Vlterius ꝓgredientes adueniunt qui formas oēs in materia latitare: &
Opinio Anaxagoræ. actione efficientiū cauſaꝝ in ꝓpatulū ꝓdire autumāt. ad hūc ſenſum
Anaxagorā q̄dlibet eſſe in q̄libet ſcripſiſſe aiunt. q̄uis & id habere vi/
deatur longe p̄gnantiorē intellectū: quē hic relatū iri locus nō eſt. Se
tertia opinio quuntur qui nō oīm formas in ſingulis latere: ſed ſingulas in ſingu
lis nō quidē ineſſe expleto: ſed in rationibus ſeminabilibus eſſe fatent̄
Id fortaſſe nō oīno extraneū erit ab his q̄ diuus Auguſtinus li. 3. de tri Au
nitate diſſeruit dicens. Omniū quippe reꝝ q̄ corporaliter viſibiliterqꝫ tri.l
naſcuntur: occulta quędā ſemina in iſtis corporeis mundi huius ele/ ca.z
mentis latent. Et paulopoſt. Quoniā quęcunqꝫ naſcēdo ad oculos
noſtros exeunt/ex occultis ſeminibus accipiunt ꝓgrediendi primor
dia: & incremēta debitę magnitudinis: diſtinctioneſqꝫ formaꝝ ab ori
ginalibus tanqꝫ regulis ſumunt. Et ſup Geñ. ad litterā. li. v. & vi. late idē l
Quarta opinio eandē ſententiā explicuit. & nos li. ſequēti cū de origine rerū agendū vi.ſ
venit hæc diffuſius tractabimus. His a tergo ſequuntur: qui quidem Geñ
rationes ſeminales inanimatis concedunt: ſed nec ex illis: aut eorun/
dem formis/ generati formā naſci admittunt: neceſſarias autē eſſe ut
materiā diſponant & ad recipiendum determinatā formā abilitent:
quod in cęteris quę anima carent neceſſarium nō eſt: cum ex natura
ſua ad unam & eiuſdem ſpeciei formā introducendam coartata ſint
Opinio Ariſtotelica. Sed nec hic de animatis tractatū immiſcere expedit. Cōmunē ſenten/
tiam peripateticoꝝ teneamus: qui formas naturales/ per agentia na
turalia de materię potentia ęduci affirmant. DIS. Ex materia igitur
fit forma: aut ex alio quod in materia p̄exiſtit? MAG. Ex materia
fieri formā/conditiones principiorum prohibent: & ſimplicitas for/
mę. DIS. Ex alio igitur in exiſtenti generantur. MAG. Id om/
nino inficiari non poſſunt/qui de formarum inchoatione ſentiunt. Cę
teri vero nec ex præexiſtenti aliquo formę eſſentiā cōcedunt. DIS.
Ex nihilo igitur eſt. MAG. Ad ſenſum illum quia non aliqua res
eſt præexiſtens formæ eſſentiam integrans: nec ob id creari dicetur
(quod non agenti naturali: ſed ſoli deo appropriatur. uti Auguſtinus idē.
loco quo ſupra deducit) Hoc eñ inter actionē naturalem & creationē &.9.
Creare & actio naturę. inter eſſe videtur: quantū ad p̄ſens ſufficit: ut illa ſine ſubiecta materia
in qua fiat eſſe nō poſſit: hæc autem nullo præſuppoſito fit ab eo qui
ſimul omnia cum non eſſent oriri iuſſit. Educere igitur formam de
potentia materię: eſt in ęducendo materiam formę receptiuam prę
exigere. Sed hoc problema relinquentes quæ reſtant ſub breuita/

te percurramus.

Si generatio poſſit dici proprie motus. Et ſi intro⸗ ductio formę ſubſtãtialis ſit ſucceſſiua/ aut forma gradibus eſſentialibus diſtincta. Ca.xxxv.

DIS. Ondum ſi vel inſtantanee aut ſucceſſiue/ formæ fiat inductio ſiue ęductio diſſoluiſti. MAG. Rurſus operoſam rem aggre di conaris: nõ attendens quia ad finẽ nõ peruenit/ qui omnes quot conſpicit ſequitur calles. celerius igitur quod quæris diſcutia/ mus. DIS. Probe. MAG. Qui formarũ ſubſtantialium eſſe in indiuiſibili conſtituunt eas ſimul totas ſubito generari fateãtur neceſ ſe eſt: niſi recipientis vel agentis diuerſa conditio/ morã cauſet. Altera tiones tamen pręuias & diſpoſitiuas: ſucceſſiuas omnes concedunt. poſitionis huius argumentũ ex eo ſumitur: ꝙ ſubſtãtia magis & mi nus nõ ſuſcipit. ſcđm traditionẽ Ariſtotel. in cathegorijs. Et porphi rius. Eſſe inquit uniuſcuiuſqꝫ eſt idem: nec intenſionem nec remiſſio/ nem ſuſcipiens. Pręter hos ſunt nõ contemnendę auctoritatis philo/ ſophi & theologi qui formas ſubſtantiales in eſſe quidem quidditati/ uo indiuiſibiles aſtruunt: nã ut ſic numeris aſſimilantur octauo Me/ thaphiſicę rerum ſpecies. ſicut em̃ numerorũ ſpecies per adiectionẽ unitatis variantur. ut dę ternario fit qnaternarius adiecta unitate: ſic rerum quidditates ꝑ additionẽ alicuius quod poteſt eſſe pars quiddi tatis ſpeciem mutãt. ut rationalitas adueniens animali: de genere fa/ cit ſpeciem ſpecialiſſimã ſcꝫ hominẽ. In eſſe autẽ indiuiduali formis graduum latitudinẽ aſſignãt: ſcđm quos ipſas magis & minus ſuſci pere palam eſt. Id Auerrois de formis elementoꝝ conceſſit. li.2. de cœlo & mundo. Idem articulus quõdam Parhiſius condemnatus ha bere videtur cuius tenor eſt talis. Item ꝙ inconueniens eſt ponere ali quos intellectus nobiliores alijs: quia cũ illa diuerſitas nõ poſſit eſſe ex parte corpoꝝ: oportet ꝙ ſit ex parte intelligẽtiaꝝ: & ſic animę no biles & ignobiles eſſent neceſſario diuerſaꝝ ſpecierũ ſicut intelligẽtię error: quia ſic anima chriſti nõ eſſet nobilior anima Iudę. Hanc perfe ctionẽ primę poſitionis defenſores/ nõ in ſubſtantialibus: ſed accidẽ talibus: ſaltẽ ſpiritualibus & cõnaturalibus intelligendã aiunt: ſed cũ hę ꝑfectiones quãtęcunqꝫ fuerint diuerſarum ſpecieꝝ animas redde re nõ poſſint: articulum de talibus nõ eſſe poſitũ ex tenore ipſius ma nifeſtum eſt. Quod vero pro improbatione graduum ſubſtantialiũ in medium fertur (quia cũ quilibet gradus animę eſſet anima/ in uno hoie eſſent animę multę/ voluntates multę: quaꝝ una mereri: altera ſimul demereri poſſet) facillime ex his ꝗ Schottus habet li.1. di.17. q. ultima diſſoluet. ubi ait gradũ indiuidualem nec eſſe quidditatẽ: nec partem quidditatis: ſicut nec differentia indiuidualis & ꝗcunqꝫ cõdi/ tio indiuidualis. manifeſtat hoc in ternario cuius ſi una unitas inten/

Formarũ ſubſtãtialium inductio ſiue generatio.

deretur:ſcd̃m aliquẽ gradum indiuidualem ternarius augmentaretur
nõ autẽ mutaretur ſpecies nec plurificarentur unitates. Non igit̃ gra/
dus res eſt/ea cuius eſt:ſed realitas eiuſdẽ ſicut nec differentia indiui/
dualis. Non igitur ab re determinatũ eſt ꝑ articulum p̃miſſum/eos er
rare qui gradus huiuſcemodi id cui adueniunt in aliam ſpeciẽ trãſfer/
re opinati ſunt. DIS. Sicut ergo ioannẽ nõ duos hoĩes dicimus: ꝓ
pter naturã ſpecificã & gradum indiuidualem: ſic nec unã ſubſtan/
tiam plurificari intelligendũ eſt: ꝓpter plures gradus perfectionales.
MAG. etiã. Sed in illis hoc inter eſt: ꝙ differentia indiuidualis con
trahit naturã ad eſſe hoc: gradus autẽ indiuidualis eã perficit. Et tã dif
ferentia indiuidualis ꝙ̃ etiã gradus unũ ꝑ ſe cum natura cõſtituit: ſed
hæc enucleatius diſcutienda relinquamus his q̃ in prima phĩa ingenia
habẽt exercitata. DIS. Facile ego graduũ latitudinẽ in formis etiã
ſubſtantialibus crediderim: cum cuncta in numero/pondere & men/
ſura creata ſacris ęloquijs ꝓditũ ſit. MAG. Commodiſſimũ affers
teſtimoniũ. Sic em̃ numerus/pondus & menſura in ſingulis librata
ſunt: ut nec duo oĩno ęqualia reperi poſſint. DIS. Ad oppoſita de
ſuſceptione: magis & minus. Item de intenſione & remiſſione eſſe re
rum ex dictis ſufficienter reſponſum eſt. formarꝫ ſimplicitatẽ obijce
re volebam: niſi q̃ in principio huiꝰ ca. de forma digeſta ſunt: memoria
exhibuiſſet cõtuenda. Sed nõ dũ quod querebã de mora inductionis

Formarũ ſubſtãtialiũ inductio fit in inſtanti

formę ſubſtantialis manifeſtũ eſt. MA. Verũ quidẽ: nã id etiã apud
eos: qui gradus conceduntin dubiũ verſum eſt/p̃ſertim ſi huiuſce in
ductio fiat ab agente naturali: nã virtutẽ diuinã has formas inducere
in inſtanti palam eſt: cũ oẽs cauſę ſucceſſionis ex defectu agentis con
tingant: qui in deo locum nõ habet. Sic Schottus formã corporis in Sc
reſurrectione nouiſſimę diei virtute diuina in inſtanti induci conceſſit. li.1
de eo autẽ quod tu inquiris ita ait. ſi forma ſubſtantialis poſſet ſucceſ q.1
ſiue induci (quod aliqui negant.) DIS. Num iam dictum eſt cau
ſas ſucceſſionis principalius accidere ꝓpter agentis defectũ? MA.
Et adde propter partes formę inducendę: aut ſubiecti recipientis: qua
rum una prius recipit formam quam ailia. DIS. placet. Cum igi/
tur in formis ſint partes graduales: nihil prohibebit/agens naturale
debilius/huiuſce formas inducere ſucceſſiue. MAG. illo conceſſo

Gñatio & corruptio ꝓprie fuit motꝰ

quid inferre conaris? DIS. Generationem & corruptionẽ eſſe mo
tus. in his em̃ ſufficiẽs cõtrarietas. ut viſum eſt: & terminus partibilis
& ſucceſſiue acquiſibilis ex iã illatis: quid igitur obſtat quo minus mo
tus dici poſſint? MAG. Id quod Ariſtoteles quinto phiſicorꝫ adiecit An
dicens. motum eſſe a ſubiecto in ſubiectũ: generationẽ autẽ a nõ ſub
iecto/& corruptionẽ ad nõ ſubiectum. DIS. Memini id in priori/
bus ventilatum eſſe. verũtamẽ nec hoc omnẽ generationem & corru
ptionẽ a motu ſeparabit. MAG. Quã nõ? DIS. Generationẽ
& corruptionẽ nõ ſtatim; in quibus uterq; terminorꝫ eſt ſubiectũ; id

eſt ens ex materia & forma compoſitū. ut videre eſt in generatione & corruptione aſini: ſi anima eius ab agente naturali induceret. MA. Dum ſingula limatius perquirere conaris/ nos in ꝓceſſu pręter epi/ tomatis leges tardas. facile autē tibi indultum iri/ ꝓcupidus tuus ſcien di animus ꝑſuadet. DIS. Ceteris igitur poſtergatis: tempus videa mus. nā & illud motus naturā conſequi p̃miſſorum ordo teſtatur.

Tempus ſi ſit motus/ vel res alia: per opiniones mul- tas ventilatur. Capitulum. xxxvi. MAG.

m Otus rerum/ tempus conſequi: diuus Auguſtinus. li. 12. con feſſionū inſinuat dicens. Rerum mutationibus fiunt tempora dum variantur & vertuntur ſpecies. Sed circa explicationem entitatis temporis multoꝝ deſudauere ingenia. Quidam nanqꝫ tē/ pus primū mobile dicebant. contra quos Ariſtoteles libro. 4. phiſico rum aiebat. Dicere tempus eſſe ultimā ſpheram ſtultius eſt quam de tempore conſiderare impoſſibilia. Cum em̄ ultima ſphera ſubſtantia ſit permanēs cuius omnes partes ſimul actu exiſtunt: tempus eſſe ne quit/ cuius eſſe ſucceſſiuum eſt/ omnes partes ſimul actu nō admittēs Fuere plures alij nō minus a tramite philoſophię exorbitantes: quo/ rum poſitiones ſilentio tranſire libet. eoꝝ autē qui ſcd̃m philoſophiā locuti ſunt de tempore: Quidam ipſum rem abſolutam & ſucceſſiuā de genere quantitatis aſtruunt: cum & Ariſtoteles tempus per ſe quā titatem li. quinto methaphiſicę dicat. Alij tempus quidem rem realē & ſucceſſiuam concedunt: ſed ab entitate motus realiter nō diuidunt. Vnde & Auerrois. 4. phiſicoꝝ. Motus diuiſus per duo inſtantia tem pus eſt Ariſtoteles autē nōnullis rationibus probare conatus eſt tem pus nō eſſe motum & Aurelius li. xi. confeſſionū. Nemo inquit mihi dicat cœleſtium corpoꝝ motus/ eſſe tempora. Inter has confligentiū turmas: tertij ſeſe interponētes ſubtili diſtinctione: & tempus eſſe quā titatem: & motū ſaluant: & quid ultra addat oſtendunt. Eſt autē diſti ctio hæc. ut paucis me abſoluam. Motus accipi poteſt primo mate/ rialiter pro forma fluente partibiliter acquiſibili. ſic eſt in eodem genere cum termino ad quem motus. Secundo accipi ſolet forma/ liter pro tranſmutatione ſucceſſiua de genere paſſionis. Tertio acci/ pi poteſt pro ſucceſſione ſiue duratione: ſiue pro quantitate ſucceſſi/ ua tranſmutationis paſſiue. aſſimilatur autem hæc quantitas lineę in hoc ꝙ ſolum in longitudinis extenſione diuiditur. Hanc ipſam quā/ titatem a Philoſopho quinto Methaphiſicæ tempus appellatam vo lunt. Hanc etiam Auerrois per duo inſtantia diuiſam/ tempus af/ firmat. Manifeſtum itaqꝫ ex his/ tempus a motu primo & ſecun/ do realiter diſtare: & cum ipſo tertio modo accepto in idem conueni re. Qui autē tempus omnino cum motu coire contendunt: ſicut du plicem motum uniuerſalem ſcilicet qui eſt primi mobilis: & particu/

opiniões de tēpore

tempꝰ nō eſt motꝰ

Motꝰ du/ pliciter ac cipitur.

larem aliarum rer̄.ſic & tempus uniuerſale & particulare diuidūt. Sic enim dicit durationem motus intrinſecā cuiuſlibet formę in mora exiſtentis.& ut Auguſtini ſententiā cum reuerētia (ut decens eſt) declinent: addūt tempus uniuerſale/non eſſe motū particularem: nec ecōuerſo tempus particulare motū uniuerſalē. unde Auguſtinus ubi ſupra. Ceſſante motu cœli/rotam figuli moueri/longas breueſq; ſyllabas proferri poſſe & horum gyros: & ſonos tempore metiri aſtruit.& ibidem cuiuſdam voto cum ſol ſtetiſſet & victor Ioſue preliū pageret ſol ſtabat: ſed tempus ibat: per ſuum quippe ſpacium temporis/q̊d ei ſufficeret illa pugna geſta atq; finita eſt. Sunt tamē qui tempus ultra entitatem motus nihil preter rationē menſurę addere intelligūt: & particulares motus uniuerſali ſtante/non tēpore actuali (quod utiq; tunc non eſt) ſed potentiali/ſicut & cœli quietē dimetiri poſſe aſſeuerant. DIS. Singulas quas de tempore opiniones commemoraſti/alta mente repoſui: te autem cuinam har̄ aſſentire/aut quam re; tempus dicere velis hianter expecto. MAG. Auguſtinus cū eſſet tanta acrimonia ingenij preditus/ut omnes liberales artes: nullo hominum tradēte intelligeret: ut in quarto confeſſionū libro de ſeipſo refert: ænigma hoc ęnodare cupiens: ibidē libro undecimo in hęc verba prorupit. Tempus ſi nemo ex me querat ſcio: ſi querenti explicare velim neſcio. Nouit nimirū extenſionem quandā eſſe tempus: ſed qualis cuiuſuis entis eſſet ſufficienter explicare non potuit. Hinc rurſus ait. Exarſit animus meus noſſe iſtud implicatiſſimum ænigma.& iterum. Confiteor tibi domine me ignorare adhuc quid ſit tempus: libet itaq; magis idem cū eodem replicare q̄ aliquid temere affirmare. nam ſi in ſuperficie verbor̄ veritas comprobanda eſſet quælibet premiſſar̄ poſitionum defendi: & ad alterius obiecta poſſet reſponderi. At v̾o ſi tempus ſecundum completam rationē ſine anima poſſit conſiſtere: ex definitione eiuſdem manifeſtum erit.

Definitio temporis explicatur. numerus triplex diſtinguitur. quō tempus motū menſurat.& ſi tp̄us ſine anima eſſe poſſit. Cap. xxxvij.

DIS Ancigitur quantocyus exponas. MAG. Tempus ut Ariſtoteles aiebat: eſt numerus motus ſecundū prius & poſterius

tempus

Numerus autem in triplici differentia deſcribit̄. Eſt em̄ numerus quidam numerans.& eſt anima. Numerus quo numeramus, ut binarius: ternarius &c.& numerus numeratus. & ſunt res quas numeramus. ut lapides aut boues. Hic rurſus ſi notus fuerit/poterit & alia numerare ſiue metiri/ſaltem reduplicatiue. ut pars baculi numerata & ulna facta aliq̄tiens replicata/totā ignoti alicuius panni q̄ntitatem notificat: numerat & menſurat. Sic tempus ſi numeratū fuerit motū menſurat, ut ſi ſcire volueris q̄ntus ſit motus quo codicē aliquē

numerus triplex

tp̄us motum menſurat

legendo tranſcurrere poſſis:ipſum parti temporis notę: utputa horę applicas:qua aliquotiens repetita:totũ lectionis motũ depręhendis. DIS.Palã loqueris. Sed tempus a quo menſurat̃ & notificatur? MAG.Tempus inquiunt/a ſuis partibus q̃ ſunt prius & poſterius & nunc iterato notũ fit:prius autẽ & poſterius in tempore ſunt a priore & poſteriore in motu: quę rurſus ſunt a priore & poſteriore magnitudinis & mobilis. Verũtñ cũ prius & poſterius ſine diſcretione eſſe nõ poſſint:omnis autẽ diſcretio numerũ includit: & ab anima eſt: ipſam quoq; ſine anima eſſe nõ poſſe neceſſe eſt: diſcernere equidẽ eſt diuerſa videre:& unũ nõ eſſe aliud cognoſcere.Hinc & Ariſtoteles tẽpus ſine anima nõ eſſe argumentatur.Idem & diuus Auguſtinus ſentire videtur:ſed hæc miſſa facientes:alia percurramus. tp̃us ſine aĩa nõ eſt

De nunc temporis quid ſit:ſi unum tantum in toto tempore ſit. Capitulum.xxxviij. DIS.

Eſtat ut quid p̱ nũc temporis inſinuare velis ędoceas. MA. Nunc ſiue inſtãs temporis inquit Ariſtoteles:Eſt mẽſura eius quod fertur: ſcd̃m ꝙ fertur. Id eſt: nunc eſt menſura mutati eſſe in motu mobilis. Sicut em̃ totus motus/toto tempore metitur:ſic indiuiſibile motus quod eſt mutatũ eſſe/indiuiſibili temporis notificatur. DIS.Nunc igitur cũ indiuiſibile ſit pars temporis eſſe nequit ex his q̃ de natura continuoꝶ digeſta ſunt. Sil'r & mutatũ eſſe pars motus nõ eſt. MAG.Scite.unde ſicut punctus in linea:ita nũc in tẽpore:& mutatũ eſſe in motu ſunt. DIS.Infinita igit̃ ſunt? MA. Eo modo quo ſupra. DIS.Quomodo ergo accipiendũ erit:quod Ariſtotelẽ unum & idẽ nũc ſcd̃m ſubſtantiã/ſola ratione differens in tempore ꝓbare conatum aiunt? MAG. Fortaſſe eo ſenſu: ut unũquodq; nunc de pluribus conſideratũ ſcd̃m ſe: idem ſit in ſubſtantia: conſideratum vero ad partes temporis:p̃teritã ſc3 & futurã quas continuat/ratione diſtinguitur: alia em̃ ratione eſt finis p̃teriti:alia initiũ futuri.ſic & de mutato eſſe in motu. DIS. Num & id ſuſtineri poſſet quod dicunt nunc unũ & idem ſuo fluxu in continuũ:cauſare tempus? MAG.nequaq̃. Sicut nec ex fluxu puncti in longum linea: nec ex fluxu lineę in latũ ſup̱ficies:nec ex fluxu ſup̱ficiei in ꝓfundum corpus generatur.continua em̃ ex in diuiſibilibus eſſe nõ poſſunt. at tamẽ illis imaginationibus manuduci conſueuerunt ea ingenia q̃ mathematicas entitates intelligere nequeunt. Nunc nũc nõ eſt pars tp̃is

De ęuo & eternitate Capitulum.xxxix. MAG.

Pręter tempus autẽ(quod eſt menſura motuũ:& eoꝶ q̃ dum actu manent/ habent exiſtentiã variabilem) ponitur ęuum quod eſt menſura eoꝶ q̃ dum actu manẽt habẽt exiſtentiã inuariabilem aut ſaltem non variatã ſicut ſunt angeli & intellectiones eorundem & cetere ſubſtantię create. At vero ęuum realiter ab angelo æuum

nõ diſtinguitur:nec nunc æui ab ęuo realiter ſeparatur. Eſt & tertiũ
quod ſoli deo attribuitur: & ęternitas dici ſolet. DIS. ęternitas qd
Eternitas eſt? MAG. Eternitas (ut inquit Boetius li. 5. philoſophicę conſola Boe
tionis proſa ſexta) eſt interminabilis vitę tota ſimul & pfecta poſſeſſio
dicitur autẽ pfecta poſſeſſio: ut excludat dependentiã & participationẽ
oĩno em̃ deus independens eſt nullius pticeps. de cuius plenitudine Ioa
oẽs accepimus. & additur tota ſimul. ut ſucceſſionẽ ſemoueat. Succeſ
ſio nempe in eo locum habere nequit qui ſemp eſt: nunq̃ defuit: nec
aliqñ deerit: apud quẽ etiam / ut Iacobus teſtatur non eſt trãſmutatio Iaco
nec viciſſitudinis obumbratio. de eo autẽ ſcdm nos (inqt Aurelius) Aug
bene dicit fuit: quia nunq̃ defuit: erit: qa nunq̃ deerit: eſt: qa ſp eſt. ſup I
unñ ſeqtur in definitione. vitę interminabilis. ſolus em̃ (ut inqt Apl's) 1. Th
De⁹ habet ĩmortalitatẽ. ſed de his tractatum uberiorẽ theologię reſer/
uare ęquũ eſt. DI. Breui igit ſermone locum pcurramus: quẽ inter
ea q̃ ad motum cõcurrunt ultimo ordine commemorabas.

Dę Loco & eius ſpeciebus. de Vacuo. quõ corpalia in loco ſint. & ſi idẽ corpus ſimul eſſe poſſit in diuerſis locis: aut duo corpa in eodẽ loco. Capi. xl. MAG.

Locus l Ocum Ariſtoteles definiens ait. Eſt ultima ſupficies corporis Ariſt
continẽtis ĩmobilis primũ. ut eſt ſupficies cõcaua aeris circũ/
dantis me. & hæc quidẽ eſt locus materialis. Formalis aũt eſt
reſpectus fundatus in locãte & terminatus ad locatũ. quẽadmodũ in
cathegorijs de ubi viſum eſt. DIS. Immobilitatẽ autẽ loci qualẽ
intelligis? MAG. Eam q̃ motui locali opponitur. Si em̃ locus mo
ueretur localiter p ſe vel p accidens: ipſius eſſet alius locus: & rurſus
illius alius in infinitũ. Inſuper & quieſcens moueretur: cũ circa ipſum
locus localiter mutaretur. moueri em̃ localiter eſt ſucceſſiue aliũ & ali
um locum habere: mobilis tñ eſt locus corruptiue p accidens ratione
ſubiecti. verũtamen qui ſuccedit eſt idẽ priori: nõ p realem identitatẽ:
ſed ęquiualẽtiã p cõparationẽ ad motũ localem. ſic fit ut q localiter eſt
immobilis: ſcdm equiualentiã eſt etiã incorruptibilis. DIS. Loci ſi
quę ſint ſpecies ſubiungito. MAG. Locus in pprium & cõem diui
locus pro ditur. DI. Proprius qs eſt? MA. Qui ſcdm ſe & nõ ratione alicui⁹
prius. contenti in eo: continet tñ unũ locatũ cui adequatus eſt. ut ſupficies
aeris circũdantis me. DIS. Adequatũ cur dicis: cũ locans neceſſario
locato maius ſit? MA. Corpus locãs qdem maius eſt locato: nõ aũt
ſupficies locãtis q̃ loc⁹ dicit: hęc em̃ cũ ſpiſſitudinẽ nõ hẽat: addita loca
Locus cõ to mai⁹ nõ facit. DI. Loc⁹ cõis q eſt? MA. Qui cõtinet locata
munis plura nõ ſcdm ſe: ſed ratiõe locoꝝ pprioꝝ in eo cõtẽtoꝝ. ſic cœli ultĩa
quõ cor/ ſupficies locus eſt oĩm. verũtñ diuerſitatẽ eſſendi in loco nullaten⁹ ſi/
palia ſunt lẽtio pterire oportet. nõ em̃ oĩm idẽ eſt modus eſſendi ĩ loco: alit em̃
in loco corpalia: alit ſpũalia in loco dicim⁹. DI. Corpalia q̃lit? MA. Circũ

ſcriptiue ſiue ↄmēſuratiue: talia eq̄dē cū q̄nta ſint: ita a ſuꝑficie ſil̄r q̄nta
corꝑis locātis circūſcribūt: ut totū locatū: toti loco ↄmēſuret: nec tn̄ to
tū cuilibet pti: ſꝫ pars locati/parti loci. ita determinate ut (ſicut diximꝰ)
locus locato ſit eq̄lis. Quia v̄o locata corꝑa naturalia ſunt: in locū ꝓ
priū naturalit̄ ferunt̄: in q̊ & q̄eſcūt & ↄſeruant̄: ob v̄turē q̄ndā natura
libꝫ locis a cęleſti harmonia inſitā: in aliena aūt loca nō niſi cū violen
tia mouētur/& detinētur. plana ſūt hęc in grauibꝫ & leuibꝫ quoꝝ al
terꝝ naturalit̄ deorſū/ſurſū alterꝝ fert̄. DI. Num corpus huiuſce/
modi ſine loco eſſe poſſet: aut locus ſine corꝑe? MA. Poſſet utiqꝫ vir
tute diuina: ſi deꝰ aliq̊d taliū extra cœlū crearet: ubi locus nō eſt: aut in
cœlo annihilato aliq̊ corꝑe/ſpaciū vacuū relinq̄ret. Vacuū em̄ dicit̄ vacuum
locus nō repletꝰ corꝑe: aptus tn̄ repleri. id natura creata tm̄ abhorret ut quid ſit
grauia ſurſū ferri cōcedat: ne vacuū fiat. patet ī aq̄ductibꝫ. Sic & ī cly
pſedra ſuꝑiore foramīe obſtructo aq̄ ꝑ īferiora nō effluit: ſꝫ ſuſpēſa de
tinet̄ donec aer ſuꝑiore apto foramine ſubeat & locū aq̄ repleat DI.
Ita eſſe experiētia didici. Sed dic q̄ſo: unū ne corpus pl'ibꝫ in locis eſſe
pōt? MA. Imaginatio q̄ locū & locatū facile ſegregare neq̄t ↄtrariū
clamitat: q̊d etiā multi aſtruere conati ſunt. doctꝰ autē Hugo de ſācto
victore li. de ſacra. pte. 8. ca. 2. id oīpotētię dei nō adimit dicēs. Qui fę
cit ut unū corpus eſſet in uno loco/fęcit quō voluit: & ſi alit̄ voluiſſet
alit̄ facere potuiſſet. Rationes huiuſcemodi poſſibilitatē ꝓbātes ſi libet
a Schotto. li. 4. di. 10. regras. nōnulli etiā q̊d de s. Ambro. legitur ī te
ſtimoniū aſſumūt: q dū Mediolani ſacris altaribꝫ aſſiſteret: ſil' etiā ſe tu
rone exequíjs s. martini interfuiſſe teſtatꝰ eſt. DIS: difficillimū hoc
videtur intellectu: ſimul em̄ tale corpus in uno loco calefieret: in alio
frigefieret: in uno cibaretur: in alio eſuriret: in uno ſanum ꝑſiſteret: in
alio ęgrotaret: in uno viueret: in alio deniqꝫ moreretur: in uno cōbu/
ri poſſet: ī alio ſaluari. Sic ſi alimētū diuerſis ſil' in locis eſſet: ſil' ab hoīe
& cane ſumeret̄: ſil'qꝫ forma hoīs & canis īformaret̄: q̄ oīa qꝫ abſur/
da ſint nemo eſt q neſciat. MA. Abſurdiſſima ſūt: ſꝫ ad poſitionē eiuſ
dē in diuerſis locis mīme ſequūtur. prius q̄ppe eſſentialit̄ ad variationē
poſterioris nō mutat̄. Quęcūqꝫ igit̄ abſoluta corꝑi aduenīūt in hoc
loco eidē inenīt ipo ſil' ↄſtituto in loco alio. un̄ ſi hic comedit alibi n̄ eſu
rit: ſi hic ſanū eſt alibi nō īfirmat̄: ſi hic viuit: alibi nō morit̄. &c de aliȷ̄s
Quod ſi ↄtraria agētia ī diuerſis locis patit̄. ut puta hic ignē: alibi fri/
gus: idē fit ac ſi illa corꝑi in uno loco tm̄ exiſtēti applicarētur: nā ab
utroqꝫ patit̄: niſi alterꝝ alteri fortitudine ſua īpedimēto fiat. Sic ꝑifor
mit̄ dicēdū de alimēto ī diuerſis locis ab hoīe & cane ↄmeſto. cuiꝰ em̄
ſtomachꝰ ī digerēdo fortior īuenit̄ plus de cōi alim̄to accipit ſi eq̄l'r ſu
mūt: queādmodū ſi duo ſtomachi ī uno eodēqꝫ loco eēnt. DI. illud
ne poſſibile videt̄? MA. poſſibile. Replere em̄ locū effectus ē ↄſeq̄ns
dimēſiones. effectus autē cum alius ſit a cā: potent ꝑ diuinā potentiā
auferri cā manēte: queādmodum ſcripturę teſtatur factum in igne q
ꝓiectis in ſe tribus pueris nihil moleſtię intulit: neqꝫ illos contriſtauit

qm̃ quantũ ad illos deus calefaciendi vim ſuſpendit igne ꝑmanentẽ: unde idẽ ignis miniſtros regis quos reperit ante fornacẽ qui eã incenderunt cõbuſſit. DIS. Scripturis aſſentior facillime. proferas igiẽ ex his teſtimoniũ de coexiſtentia duoꝝ corporũ in eodẽ loco / & ſatis mihi factum de hac re fatebor. MAG. Mariã virginẽ in partu & poſt partũ / ſicut & ante partũ credis? DIS. Nihil firmius. MA. Simul igiẽ fuiſſe corpus Ieſu ꝑuuli & virginalis uteri parietes in natiuitate eius neceſſario credis? DIS. Firmiter. MAG. Dominũ clauſo ſepulchro reſurrexiſſe eccleſia fatetur: & ex euangelio argui poteſt. Et cũ ſero clauſę eſſent fores ubi erant diſcipuli cõgregati propter metũ iudeoꝝ: intrauit ad eos Ieſus & ſtetit in medio eoꝝ. teſtaẽ Ioãnes. DIS. & huic fidẽ habeo. de locatiõe ſpirituali pauca ſubiũgas

De menſuratiõe locali ſpiritualiũ. Cap. ulti. MA.

ſ Piritualia creata: q̃ ſunt ſpiritus beati angelicę ſcꝫ ſubſtãtię animę humanę & ſpiritus deſertores q ſunt dyaboli / in loco ſunt nõ circũſcriptiue ſiue cõmenſuratiue: cũ quãtitatis dimẽſiões nullas habeãt: ſed ꝑſentialiter & definitiue ꝑ exhibitionẽ ſuę pręſentię ſic ibi ꝙ non alibi. Cũ em̃ ſint virtutis limitatę (qa creaturę) ubiqꝫ eſſe nequeũt: nec in locis pluribus ſimul / niſi deo iubẽte & faciẽte. Vnde cũ angeli ſunt in cœlo / nõ ſunt in terra. inqt Damaſcenus li. 1. Nec poteſt angelus eſſe in loco quãtũcunqꝫ magno: eo ꝙ non in infinito ſed determĩato & finito: & forcaſſe in indiuiſibili: niſi dareẽ ratio euidens cur ſe ꝑſentẽ exhiberi poſſit diuiſibili & nõ indiuiſibili. DIS. Plures ne ſimꝰ eſſe poſſũt? MAG. Ita Richardꝰ. 4. de tri. habere videẽ: adducẽs q̊d in euãgelio legimꝰ de obſeſſo ꝑ legionẽ dæmonũ. legio autẽ continet. 6666. Auctoritates ſi quę angelo locũ negare videnẽ: intelligendę ſunt de loco circumſcriptiuo. Quæſtiões cęteras cũ opinionibus multis nunc diſcutiendas nõ ſuſcipimus. De anima vo quõ inſit corpori in ſequẽtibus loco ſuo pandeẽ. DIS. De increato autẽ ſpiritu quẽ deũ intelligimus: quid aſtruis? MAG. Ob ſui infinitatem ubiqꝫ eſt. ipſo teſtãte ꝑ Ieremiã. Cœlũ & terrã ego impleo. Et ꝓpheta regius de ipſo loquens ait. Si aſcendero in cęlũ tu illic es: ſi deſcendero in infernũ ades. & ut Apoſtolus Athenienſibus in contiõe dicebat. Deus non longe eſt ab unoquoqꝫ noſtꝝ. in ipſo em̃ viuimꝰ & mouemur & ſumus. DIS. Fortaſſe nõ multũ ab hac veritate aberat Poeta cũ diceret. Iouis omnia plena. MAG. Nemo ſapiens gẽtium philoſophos omnino a veritate alienos exiſtimat. nã diuus Auguſtinus li. 4. de tri. c. 15. dicit nõnullos eoꝝ potuiſſe aciẽ mẽtis ultra omnẽ creaturã tranſmittere: & lucẽ incõmutabilis veritatis quantulacunqꝫ ex parte contingere. Sed de his alio loco. nos q̊d cœpimus ꝓſequamur. DIS. probe. veꝝ ne huius libri ĩmoderatius progrediatur longitudo / quod reliquũ eſt / ab alio volumine cõmodius ordięmur. MAG. ut lubet: preſto ſum. Finis octaui libri.

dd

Liber nonus De origine rerum naturalium.

De difficultate huius partis phię. Ca.i. DIS.

Iro breuitatis ordine dum naturā definis: definitionis particu
m las ſingulas: ſingula queq; (uti ſpoponderas) rerum naturaliū
principia cauſas atq; elementa/inſuper mutationis ſpecies/&
quę ad has neceſſarię ſunt temporis & loci cōditiones: breuibus qui
dem ſed pregnantibus ſententijs explicaſti. Nunc itaq; promiſſoꝝ or
do expoſtulat: ut ad modū quo cunctę uniuerſi ſpecies ineſſe ꝓdeāt
ac perſiſtant: particularius deſcendas. MAG. Omniū uniuerſi ſpe/
cierum primordia particularius deſcribere/non eſt inuentionis huma
nę ſed donū eius qui omnia verbo virtutis ſuę ex nihilo creauit. Hoc
donū Sapiēs ſe a deo accepiſſe cōmemorat dicēs. Ipſe em̄ dedit mihi S
hoꝝ ſcientiam verā quę ſunt: ut ſciam diſpoſitionē orbis terrarū: & vir
tutes elementoꝝ initiū & cōſumationē & medietatē temporꝝ viciſſitu
dinū ꝑmutationes & conſumationes temporꝝ & morū mutationes:
diuiſiones temporꝝ: anni curſus & ſtellaꝝ diſpoſitiones: naturas ani/
maliū & iras beſtiaꝝ/vim ventoꝝ/& cogitationes hoīm: differētias
virgultoꝝ & virtutes radicū. & q̄cunq; ſunt abſconſa & īprouiſa didici
Sed unde didicerit oſtēdit dicēs. Omniū em̄ artifex docuit me ſapiētia
Qui vero id aggredi proprijs viribus conati ſunt defecere: & poſt la
bores innumeros nō tam certa q̄ diuerſa poſteris legenda conſcripſe
runt: quoꝝ multitudo ſi in unum congeſta fuerit rudem animum de
ſperationis iaculo cōfoſſum/inanem/ieiunū/ aridumq; retrocedere cō
pellit. & dum alter alterius ſententias aut veritatis amore (quod rariſ
ſimū eſt) aut arrogantię inuidięq; ſtimulis agitatus (quod plurimum
fieri ſolet) carpit: lectorem quē iuuare debuit/ ab eo cognitionis gra/
du quē nō ſine ſudore conſcenderet: deijcit. Fitq; ut nobiliores ſcientiæ
anilium fabularum numero ſupputatę/ꝓfeſſores ſuos nō (ut olim)
laudibus efferant ſed contumelia affectos deliros exhibeant. DIS.
Manifeſta quidem hæc. Sed nec mihi hoꝝ diſceptationes curæ erunt
ſi pauca haurire poſſu3: quibus animum meum ſimul & oblectare &
ad altiora conſcendentem fulcire valeam. laborem igitur iſtum ſub
ire haud graueris velim.

De origine ratione/ nomine & numero elementorum. Capitulum ſecundum. MAG.

Reator oīm de⁹ glorioſus volens res ab ęterno cognitas ꝓdire
c in eſſe/earūdē unā in principio materiā informē creauit: quā ut
p̄miſimus Moſes terrā inanē & vacuā/abyſſu3 & aquā: Ana
xagoras vero chaos cōfuſum appellat: ex q̊ ut idē aſtruit diuino ſup/
ueniente intellectu/quattuor ꝓdiere elementa: q̄ oīm mixtoꝝ de qui/
bus nūc agimus: materialia ſunt principia. Ex his em̄ mutua actione

nūc elementoꝝ partes:nūc mixtoꝝ diuerſę ſpecies ęrūpunt. Primū
autē de illis:de iſtis vero poſterius diſſerendū. prius autē q̄ elemēta &
hoꝝ naturas cōmemorare oportet. DI.Sane. MA.Elemēti defini
tionē a Phō.5.metha.dilucidatā ſi attēdim⁹:nō multa ſed unū tm̄ ele
mentū inueniemus.ait em̄.Elementū eſt ex q̊ aliqd componit̄ primo Elemētū
in exiſtente indiuiſibili ſpecie in aliam ſpeciē. tale autē quid aliud eſt/
niſi prima omniū materia? quę cū nō ſit ex ſpecie hoc eſt forma:in ſpe
ciem:id eſt formā diuidi neſcit. Cętere definitionis partes.li.1.ca.de
materia ęnodatę ſunt.Extento autē vocabulo quattuor ſunt quę ele Elementa
menta vocantur/ignis/aer/aqua/& terra:quorum quodlibet in ma q̄tuor ſūt
teriam & ſpeciem ſiue formā reſolui poteſt. Sunt em̄ eadē principia
reſolutionis & compoſitionis.Hoꝝ in uniuerſo ordinē diſtinctionem
naturaſq; li.7. cum de Aſtronomia nobis ſermo eſſet explanauim⁹.
Hic autē ipſa in qualitatibus primis & ſecundis & cōmunicare & diſ
ferre noſſe operepreciu eſt.

De qualitatibus primis & ſecundis. Ca.iij.DIS.

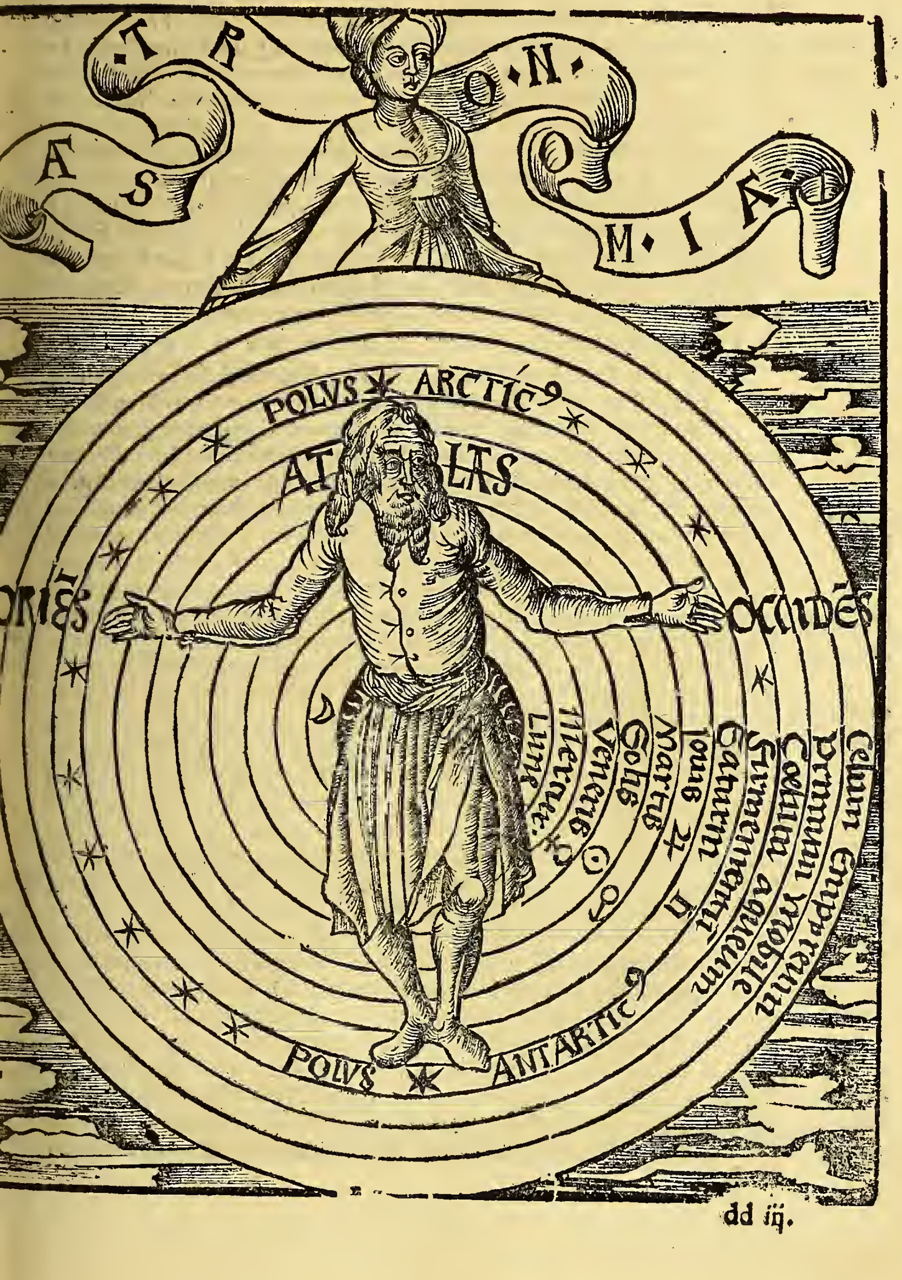
q Valitates primę q̄ ſunt? MA.In genere tangibiliū(de qbus Qualita
ad p̄ſens ſermo eſt) ſunt calidū/frigidū/humidū & ſiccū.Haꝝ tes primę
primę actiuę:reliq vero paſſiuę dicunt̄/eo ꝙ iſtę maioris acti quattuor.
uitatis & reſiſtētiæ minoris. Illę autē ecōtrario actiuitatis minoris &
reſiſtētiæ ſunt maioris.Omnes tn̄ ſuo mō & agunt & patiunt̄. DI.
Si habes haꝝ deſcriptiones addas. MA.Calidū eſt q̊d homogenia Calidum
id eſt entia eiuſdem naturę cōgregat:& euterogenia:id eſt diuerſaꝝ na
turarū entia ſegregat.Vnde ſi pugillus minerę auri/igni tradat̄ actio
ne caloris auri partes cōfluunt.& ab his cupri portiones ſeparantur.
Hui⁹ eſt materiā ad generationē mouere. Frigidū homogenia eutero Frigidū
genijs conglutinat.unde hyemali tempe/lapidē terrā aquā lignūue
in unū cōgelata conſpicis.Huius eſt materiā motā in ſuis pfectionibꝫ
ſiſtere.Humidū termino ꝑprio male:alieno autē bene terminatur.un Humidū
de aqua in terminis ſuis nō quieſcit:ſed donec continētis latera attin/
gat fluit:& his ex omni parte cōiungit̄.Hoc in aere:& ſi ſit veri⁹ nō tn̄
manifeſtius.Hui⁹ eſt formaꝝ figurarūq; impreſſiones facile recipere
Siccū termino ꝑprio bene claudit̄:alieno autē male terminat̄.Vnde Siccum
lapis aut terra in ſuis terminis ſtabilitur:cōtinētis autē lateribus non
omni parte coniūgit̄.Huius eſt formarū configurationes conſerua
re. DIS.Qualitates ſecundę q̄ ſunt? MA.Quę a p̄dictis gene/ Qualita
rationis originē accipiūt/quarū decē annumerabimus:ad quas ſi q̄ tes ſecūdę
alię ſunt reduci poſſunt.Sunt autē hę lubricū/aridum/groſſum ſub/ decem.
tile:durum/molle/aſperum/lene/graue/& leue. DIS.Num & co
lores q̄litates ſunt? MA.Colores/ſoni/ſapores/odores/& cęteræ
de quibus in cathegorijs determinatum eſt qualitates quidem ſunt:
ſed de genere tangibilium non ſunt.

De qualitatibus elementorum & eorum tranſmutationibus. Capitulum.iiij. DIS.

n Vnc quas noſſe oportet elementorꝝ in qualitatibus cõuenientias & differentias edicito. MAG. Vnumquodq; elementorum ex primis qualitatibus duas continet: quarꝝ primam ſibi in ſummo (per naturã poſſibilẽ) determinat. Vnde ignis calidus eſt & ſiccus. Aer humidus & calidus. Aqua frigida & humida. Terra ſicca & frigida. Et inter hæc ignis calidior. Aer humidior. Aqua frigidior. & terra comprobatur ſiccior. Et rurſus ignis in calore aeri: in ſicciate vero terrę ſimboliſat: id eſt couenit. In utraq; autẽ aquę opponitur. Aer in calore igni: in humiditate aquę congruit: & in utraq; a terra ſecernitur. Aqua in humiditate aeri / in frigore terrę copulatur. in utraq; vero igni diſiungitur. Terra in frigore aquę in ſiccitate igni ſimilatur In utraq; aeri contraria reperitur. DIS. Simbola itaq; ſunt ignis & aer in caliditate: ignis & terra in ſiccitate. Aer & aqua in humore: aqua & terra in frigore. nõ ſimboliſantia vero ſunt ignis & aqua: aer & terra. MAG. Scite concludis. In his autẽ tranſmutationis ordo talis eſt. in ſimbolis quidem tranſitus ſit facilior: in nõ ſimbolis autẽ difficilior & hoc tunc verum eſt dum reſiſtentiã attendimus. In his em̃ una qualitatum: in illis autẽ ambę reſiſtunt. Si autẽ actiuitatẽ cõſiderabimus: utrobiq; eiuſdẽ facilitatis tranſitũ inueniemus: nã in ſimbolis una tm̃ qualitatũ agit: ſic & una ſolũ reſiſtit. In non ſimbolis vero & duę agũt & duę reſiſtũt. ut ignis ſiccitate agit in aerem: & aer humiditate reſiſtit ignis caliditate & ſiccitate agit in aquã: & aqua frigore & humore obſtat. Qualitatũ vero alterationes: & formarũ ſubſtantialium generationis ordinẽ ſuperioribus tetigimus. Ratione autẽ ſecundarũ qualitatum que ſunt groſſum & ſubtile: hoc intereſt: ut ex uno pugillo elementi groſſionis decem generentur pugilli elementi proxime ſubtilioris. unde fit ut ex uno pugillo terræ / generentꝰ decẽ pugilli aquæ: & ex uno aquę decem aeris: & ex uno aeris decem ignis. Sic ex uno pugillo terrę centum aeris: & mille ignis generantur. nec tamen de materia plus ſub uno pugillo terræ ꝙ ſub decem aquę: centum aeris aut mille ignis continetur. unde ſi elementa de materia ęque participãt: & dicto ordine in raro & denſo ſe excedũt. Spheram terrę / a ſphera aquæ in decupla: a ſphera aeris in centupla: a ſphera autem ignis in millecupla quantitate ſuperari neceſſe eſt. Hac via adiunctis his quę libro ſeptimo de orbium cœleſtium diſtantia poſita ſunt totius machinę mũdi mirabilem quantitatẽ imaginabimur. nam ut ait diuus Auguſtinus A libro.xi. de ciuitate. viſibilium omniũ maximus eſt mundus: inuiſibilium deus. Et li.xxi. maximũ mirabilium eſt mundus. DIS. Facile his aſſentio. Sed quo pacto aerem aqua humidiorem accipiendũ ſit / nondum video / aqua equidem ſicca humectat & ignem extinguit:

elementa ſimbola non ſimbola.

elementorum proportio in qualitate.

A S T R O N O M I A
POLVS ARCTIC9
ATLAS
ORIĒS
OCCIDĒS
Celum Empyreum
Primum mobile
Coelum aqueum
Firmamentum
Saturni
Iouis
Martis
Solis
Veneris
Mercurii
Lune
POLVS ANTARTIC9

Aer vero & humida exicat & ignē conſeruat. MAG. Hæc ita eſſe
Quō aer nō eſt qui hęſitet. Sed ſunt qui cauſas querunt. Quod enim humida
eſt humi/ in aere exiccari conſpicimus nō ab aere ſed vento qui eſt exalatio cali
dior ꝙ aq̄ da & ſicca: & ſtellarum luce ęuenit. aer autē ab his ſeiunctus humectat
& plus quidem intrinſecus ꝙ aquam ꝓpter ſui penetrabilitatē. aqua
autē magis extrinſecus humectat ꝓpter denſitatē/virtus em̄ unita for
tior eſt. Vnde ſi decem pugilli aeris in quantitatē unius pugilli aquę
redactę ꝑ condenſationē fuerint: magis humectabūt/ꝙ aquę pugil
lus & ignē extinguerent: quē iam propter raritatē conſeruant. Eſt tn̄
præter hęc in aere unctuoſitas ignis paſcitiua. DIS. Sic fortaſſe ca
lor ignis in ſphera ſua corpus ſi quod aſcenderet facile non exureret:
ſed hæc miſſa facientes/ad mixta ſermonem vertamus.

De mixti productione. Capitulum. v. MAG.

Sicut unū elementū in aliud tranſmutatur: ſi id q̄d agit/paſſum
in ſubſtantia & virtute multū excedat: ſic ex concurſu multoꝝ
elementoꝝ mutua ſeſe actione alterantiū mixtum generatur:
in quo elementoꝝ & qualitatibus & formis ſubſtantialibus deficien
tibus materię confluunt & mixtionis formā ſubſtantialē cū ſuis quali
Forma mixti tatibus recipiunt. Eſt autē hæc forma elementoꝝ formis actualior at
ꝙ perfectior formarū elementariū ꝑfectiones in ſe cōplicans: quā &
qualitates qualitatibus elementoꝝ cōſimiles: ſed & ꝑfectiores conſe
quuntur: ꝑ quas etiā actiones ſimiles actionibus elementoꝝ ꝓducit
Mixtiōis definitio Ex his mixtionis definitio manifeſta eſt: cū dicitur. Mixtio eſt miſci/ In r
bilium alteratoꝝ unio. Patet amplius elementa in mixto nō ꝑmane/ quō
re formaliter: nec in eſſe intenſo nec remiſſo: ſed virtualiter ad ſenſum elen
qualitates virtuales datum. Similiter & materialiter manent cū materia mixti ex materijs
elementoꝝ ſit aggregata. Animaduertendū autē p̄ter qualitates actu
ales in mixto alias quas virtuales dicunt reperiri: nō autē in elemen/
tis. unde piper virtualiter eſt calidum/& plumbū frigidum. Hę quali
tates ſecundę/qualitates proprias mixti aut verius ipſas formas ſub/
ſtantiales mixtoꝝ conſequuntur: & (ut aiunt quidā) ab influentijs cę
leſtibus ſecreta actione innaſcuntur. Hinc herbas/gēmas p̄cioſas: ſimi
liter & metalla principalioribus ſtellis fixis & erraticis Hermes trime Her
giſtus aſſcripſit. Has etiā Raymundus Lulij in lapidario ſuo excipere Ray
in p̄diſpoſitas materias ędocet. Sunt etiā qui omniū terrę naſcentium dus
ſpeciales cœli ſtellas eſſe volūt ſcd̄m ꝙ in Iob legitur. Nunquid noſti Iob
ordinem cœli: & pones rationes eius in terra? Quę utiqꝫ concedi poſ
ſunt iuxta ea quę li. ſeptimo de aſtrologia diſputata ſunt. DIS. Her
bis gēmiſqꝫ occultas ineſſe virtutes vulgatum eſt ꝓuerbium: ſed dic 26.
queſo ſi ex uno elemento mixtū generari poſſit. MA. Nequaꝙ: ſi nec
mixtū nō generatur ex elem̄to dicta ſane intellexeris. Accedit ad hoc q̄d ait Phūs. Mixta ex eiſdē nu/ Ari
triri ex quibus contingit ea generari. omnia autē elementis nō uno tm̄
ſed pluribus paſci manifeſtū eſt. DIS. Cur dicis manifeſtū: cuius

ad ſenſum patet oppoſitũ in piſce: qui in ſolo viuit & nutritur elemen to aquę. MA. Quę apud nos eſt aqua/elementũ nõ eſt ſed mixtũ nã & in diſtillatione ab ea terreſtreitas facile ſeparatur: cui & unctuoſi tas q̃dam aerea admixta cõſpicit̃ & eidẽ ignis quiddã ineſſe haud am bigitur. pars autẽ aquea p̃dominat̃. Ideo ſcriptura ſacra piſces de aq̃ productos cõmemorat dicens, Producant aquę reptibile aĩæ viuẽtis.

Salamandra

Salamandra quoq̃ & ſi in igne viuere poſſit: ut recitat Auguſtinus de ciui. dei. ab igne tñ nõ paſcitur: ſed ut q̃buſdã viſum eſt de rore cœ li aut imbre nutrit̃. Et ut Plini⁹ teſtat̃. li. x. ſpeculi naturalis. animal eſt lacertę figura: ignẽ tactũ ut glacies extinguit. De plãtis autẽ q̃ ſine p̃ia cẽte ſemine ex nuda terra pullulare cernim⁹ poſt hac latius p̃quirẽdũ.

De diſtinctione mixtoꝝ & mixtis primę & ſecundę compoſitionis. Capitulum. vi. MAG.

Tſi omniũ mixtoꝝ principia uniuerſalia & remotiora eadem ſint: illis tñ alia & alia ꝓportione cõcurrẽtibus diuerſa mixta effi ciunt̃: quoꝝ etiã nõnulla/alijs mixtis pfectionibus cauſę ꝓpingores exiſtũt. Et ut clari⁹ q̃ dicẽda ſunt capias: mixtoꝝ diuerſitatẽ ſex generibꝫ ęnodabim⁹. primũ autẽ ea q̃ primę cõpoſitionis cẽſent̃. DI. Quę ſunt hęc? MA. Vapores & exalationes virtute ſolis & alioꝝ aſtroꝝ ex terra & aq̃ alijſue corꝑibus reſolutę/ quas tñ nõnullli Phõꝝ quintũ elementũ/mediũ inter aerẽ & aquã opinati ſunt. In eo hęc duo differũt. nã vapor calidus eſt & humidus. ut eſt fum⁹ tp̃e plu uiali de mõtis vertice aſcẽdẽs. Exalatio autẽ calida eſt & ſicca: unctuo ſa tñ humiditate nõnunq̃ imbuta. ut eſt vent⁹ in ventre animalis ge/ neratus. Rurſus autẽ ſi iſta alterata fuerint multoꝝ & in aere & in ter ra apparentiũ cauſę erunt. DIS. Quot? MAG. Impreſſionum ignitarũ/aquoſaꝝ/& medio modo ſe habentiũ. Ignitaꝝ quidẽ ut ſũt ignis ꝑpendicularis: cãdela accẽſa: lancea ardens: ſcintillę euolantes: aſub aſcẽdens: aſub deſcẽdẽs: caprę ſaltãtes: ſtellę cadẽtes: ignis p̃ce dens: draco volãs & q̃ ſunt huiuſcemodi naturę. Aquoſaꝝ autẽ ut ſũt grando/grã ulę/nix/pluuia/pruina/ros/fõtes/ & flumina. Medio

modo ſe habere videntur/ventus & terręmotus Hæc omnia (ſi vapo
res & exalationes gen⁹ primę cōpoſitionis conſtituunt)in genere ſecū
dę compoſitionis locabimus.nam de horum ordine & generationis
modo potius ꝙ de eſſentiali diſtinctione tractabimus.

De materia efficiente & locis impreſſionum ignitarum. Capitulum.vij. DIS.

Eignitis igit̃ primū te abſoluas. MAG.Ignitarū impreſſio/
d
num materia eſt exalatio . cauſa effectiua calor inflammans.

ĩterſticia aeris tria

locus autē regio aeris : quā tribus interſticijs diuiſam accepi/
mus:quę ſunt ſupremū/mediū & infimū. DIS.Sup̄mū q̊d dicis?

Supremū

MAG. Illam aeris partē quę igni eſt vicina & cōtigua:trāquillla:
ab igne & ſtellis calida/pura/rara/ & lucida ad motū ignis (unde &
magis calefit)circūducta & hęc pars aeris ęſtus dici ſolet. ibi nec ven
ti:nec pluuia.ut experientia docuit eos qui in altiſſimis montibus pul
ueri characteres inſcripſerūt:ac eoſdē reuoluto anno illeſos inuenerūt

Medium

DIS.Mediū aeris interſticiū q̊d eſt? MA. Aeris pars a regione
ignis ſemota:nec terrę ꝓxima frigida/tenebroſa/tempeſtuoſa/ac dę
monū ſiue aeriū poteſtatū habitatio caliginoſa.uti libro ſeptimo di/
ctum eſt.Eſt autē frigida:quia ab igne remota:& ſtellarum radij a ſu
perficie terrę reflexi ad eā nō pertingunt.hinc etiā obſcura eſt & tur/
bida.

Infimū

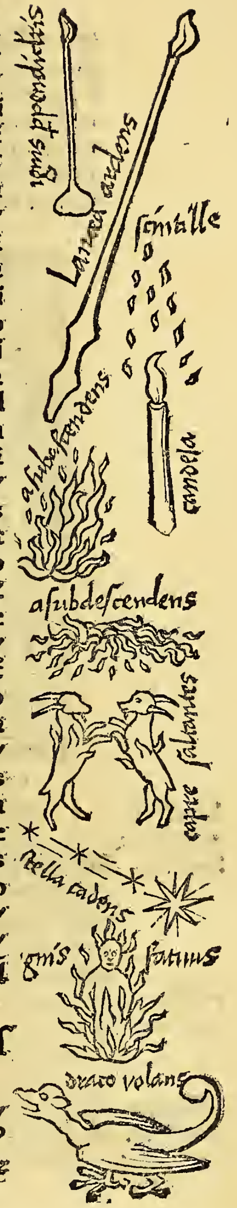
DIS.Infimū quod dicis? MAG.Aeris partē ſup̄ficiei aq̄
& terrę contiguā:a radijs reflexis calidā & illuminatā.Hoc tn̄ diuer/
ſis anni temporibus nō eodē modo contingit.Nam ſol in ſignis ſeptē
trionalibus terras noſtras directius reſpicit: radij ad angulos mino/
res reflectuntur: hinc & calor fortificatur ut nōnunꝗ exalationes cō
ſumat.Sole autē meridionalia ſigna perluſtrāte oppoſitum accidit:&
quādoq; frigus conſtrictiuum fit q̊d terræ poros ne qd exalare poſſit
conſtringit. In vere autē & autumno dum ſol equinoctio appropiat
hæc temperate ſe habent.ideo tunc ignitę impreſſiones magis genera
ri poſſunt modo quo ſequitur.

De generatione impreſſionum ignitarum. Capitulum octauum. MAG.

Ignitę regionis ſuperioris impreſſiones.

Vm itaq; virtute ſolis & aliorꝫ aſtrorꝫ a terra alijſue terreſtribꝫ
c
corporibus ęleuata fuerit exalatio:Si quidē in calore abūda/
uerit:ad ſupremū uſq; aeris interſticium aſcendit.Huius (ſi in
ſubtilitate ęqualis nō fuerit)pars groſſa & multa inferius cōglobata
ſubtilior autē in modū candelę ęleuata conſiſtit:& accenſa ad inſtar ꝑ
pēdiculi q̊ lapicidę utunt̃ apparet.& ignis ꝑpendicularis nominatur.
Si vero pars groſſa pauca ſit:dicto modo impreſſio gn̄atur : quam lan
ceam ardentem/ob ſimilem figurā dicimus.Exalatio autem ad hanc
aeris regionē ęleuata: ſi equeſubtilis in omnibus partibus fuerit:ſed

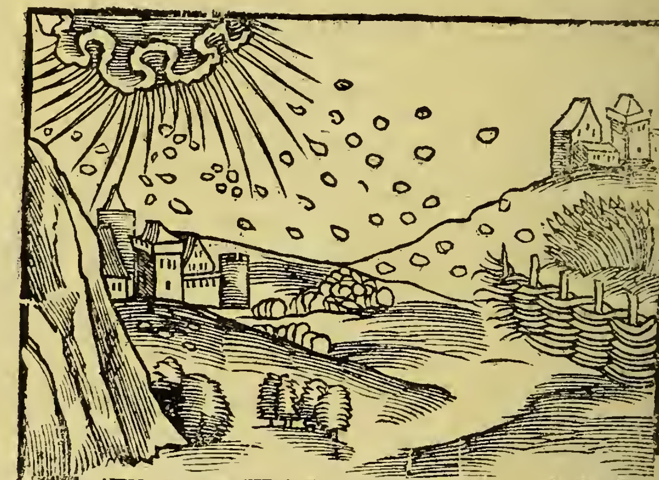
rara pars poſt partē inflāmatur & euolat. ad modum ſcintil larum a fornace euolantiū: unde & nomē accipiunt. Si ve ro huiuſce exalatio multū cōpacta: & equalit̃ extenſa inflā/ matur: impreſſio fit quā candelam accenſam dicunt. nā & ſi eiuſdem longitudinis ſit cuius & altitudinis: ob nimiā tamē diſtantiam oblonga ad inſtar candelę apparet. Si autē talis exalatio ob materię paucitatē ęqualiter extendi nō poſſit/in flāmata ſurſum tendit. & generali noīe aſubaſcendēs noīa/ tur. he ſunt q̃ in ſup̃mo aeris interſticio imp̃ſſiones generā tur: mediū p̃curramus. Vnde ſi exalatio mediocriter calida fuerit: mediā aeris regionē nō tranſgredit̃: ſed in eadē ſubſi ſtens p̃ frigus circūſtans fortificatur: & accenſa fit impreſſio quę aſubdeſcendens appellat̃. inflāmata em̃ deſcendere vi detur: qm̃ a nube frigida deijcit̃. nōnunq̃ꝫ etiā in deſcenſu a nubibus frigidis extinguit̃. qñq̃ꝫ donec unā p̃tranſeat occul tatur: rurſumq̃ꝫ apparet. Ad inferius aeris interſticiū deſcen damus. Exalatio em̃ debiliter calida/in aere qui circa terrā eſt ſubſiſtit. quę ſi multa fuerit & diſperſa/p̃ frigus noctur/ nū circūſtans impellitur: & ſe fortificando inflāmat̃: & pars inflāmata ſurſum ſalit. unde & capra ſaltans dicit̃. apparet em̃ ac ſi ſtupa accenſa p̃ cannā ſufflaretur. Si autē exalatio hęc continua ſit & nō multa: accenſa ad inſtar ſtellę decidit & quādoq̃ꝫ poſt ſe veſtigiū relinquit. Si vero multa ſit & bene cōpacta accenſa in aere ſtat: & hoīem tranſeuntē: aeraq̃ꝫ im/ pellentē aut ſequitur aut p̃cedit. Hęc autē ignis fatuus dicit̃ & frequentius circa patibula: cęmiteria: aut cognas ubi viſco ſitas multa eſt videt̃. Si vero exalatio multa fuerit & īęqua lis in ſubtilitate: in utroq̃ꝫ extremo: quod ſubtilius eſt aſcen/ dit: groſſius autem in medio ſimilitudinē facit ventris: cuius unū dictoꝝ extremoꝝ caput: aliud cauda iudicat̃. & ſi circa unū extremoꝝ nubes frigida fuerit: ipſuꝫ ex nubis humore fumat: totaq̃ꝫ hęc īpreſſio dracovolans ignē aut fumū ſpirās appellat̃. Per hæc ſi q̃ alię ignitæ in aere conſpiciant̃ imp̃ſſio nes facile diiudicari poſſunt: nec loca earundem ita determi/ naſſe volui: ut alibi generari nō poſſint. Ex his etiā q̃ in eo/ dem interſticio fieri habent quędā in ſuprema eius parte: q̃ dam in medie alię in inferiore generantur.

De materia efficiente loco & tempore impreſſionum aquoſarum. Ca. ix. DIS.

Citur digniſſima hęc ſunt: quibꝰ eoꝝ q̃ vulgo appa/ rent mirabilia rationes naturales aſſignare poſſumꝰ Ad aquoſas igit̃ ſermonē vertas. MA. Aquoſaꝝ

ſmpręſſionum materia eſt vapor. Cauſa effectiua remota calor ſolis & aſtrorū. propinqua autem actio qualitatū primarū. Tempus eſt hyems ſi frigus conſtrictiuū in ea non abundauerit. Locus eſt aeris in terſticium medium & infimū: ſimiliter & venter terrę/in quo cauer/næ/& meatus varij ſunt: in quibus incluſi vapores fontium & fluminum cauſæ fiunt. ut infra declarabitur. nunc modū generatiōis aquoſarum tangamus. DIS. Probe.

De Grandine. Capitulum decimum. MAG.

Vm virtute ſolis & aſtrorum vapor ęleuatur/ſi calidior fuerit/
Imp̄ſſiōs c mediam regionē aeris aſcendit: nec penetrat: quē circumſtans
aquoſę in frigus propter ſui raritatē penetrat: & calore expulſo: ptes ei⁹
ſpeciali in aquā vertere & inſpiſſare incipit. Frigus aūt quoniā magnū eſt: partes iam in guttas verſas & fluētes cōgelat: & grandinē magnā vel paruam: ſecundū frigoris & vaporis diuerſitatē generat. Nonnunq̄ etiā vapor in media aeris regione in guttulas conuertit. q̄ cadentes in infima regione per antipiſtiſim (eo ꝙ hæc regio calida ſit) cōgelant:
grādo an tūc grando angularis & ex multis guttulis cōgelata cernit. imagines
gularis autē aut hominū aut beſtiarū in grandine ſi quādo repiunt/ab influentijs ſtellaꝝ cauſatę ſunt. Pili autē in eo reperti: in vapore ęleuantur. Quæ aūt alti⁹ gñat angulos p cōfricationē in deſcēſu amittit & rotū
Figura da cōſpicit. Figura tñ naturalis grandinis lēticularis eſt: eo ꝙ frigus
grādinis. circūſtans magis ad latera vaporē contrahit q̄ ſurſum aut deorſum.

DIS. Cur hęc imp̄ſſio in vere frequētius quā alijs anni tēporibus

generatur? MAG. quia ver calidum eſt & humidum: gñationi & ęleuationi vaporis aptiſſimū. Eſtas aūt calida & ſicca: vaporē exiccat. Hyems frigida: ſimiliter & autūnus multotiens ab inferioribus vaporem reſolui nō ſinunt. Eſt em̄ vapor materia grādinis multū calidus: ideo rarus & a frigore circumſtante citius penetrabilis & cōuertibilis: unde etiam fit ut aqua calida hyemis tempore/ frigori expoſita citius congeletur ꝗ frigida.

De Granulis & Niue. Capitulū undecimū.

DIS. g Ranula aūt q̄ in martio & aprili ſępius cadunt unde gñantur? MAG. ex eadē materia ex qua generatur grando minus tñ calida/ in mediū aeris interſticiū ęleuata / in loco tñ baſſiori ꝗ ſit locus grādinis/ per frigus in guttulas cōuerſa: quę ante earundē caſum aut cōfluxū extrinſecus ad modū grandinis cōgelant: intrinſecus autē ꝓpter frigoris defectū molliores ad inſtar niuis ꝑmanent/ & temporib⁹ dictis in climatibus ſexto / ſeptimo & principio octaui cadūt ꝓpter q̄litatū cōuenientiā. DIS. nix vero unde fit? MAG ex vapore calido & humido virtute ſolis & aſtroꝝ ad infimā ꝑtem medij interſtitij aeris ęleuato / quē ꝓpter ſui raritatē / circūſtans frig⁹ ingredit / in aquā reſoluit/ & ſimul tempore ad modū lanę carptę cōgelat. Accidit autē iſtud frequētius tēpore hyemali remiſſo frigore/ unde & tali aere eū humidū q̊d calidius eſt & viſcoſum non expellitur ſed niui mollicię & ouibus alimentū pręſtat. Sepe etiā nix dum ꝑ infimam aeris regionē deſcendit a calore ibidē exñte in aquā reſoluit. unñ q̊d in vallib⁹ pluuia/ ſuꝑ montiū iuga nix eodē tempore cernitur.

De Pluuia. Capitulum duodecimum. DIS.

Pluuia P Luuia autem quo modo generatur? MAG. Cum virtute ſo
lis & aſtrorum vapor calidus/humidus/fumoſus/& groſſus
ad ſuprẽmã partem infimi aut inferiorẽ partem medij interſti
cij aeris ẽleuatur/a frigore circumſtante in nubẽ & nubes in aquam
Imber reſoluit/ & ob grauitatẽ cadit. Guttatim vero ad terram uſq; peruenit
quẽ ſi cum impetu ceciderit imber dicitur. guttẽ autẽ maiores q̃ non/
nunq; ſole lucente cadunt: baſſius in aere generantur. DIS. unde
Pluuia rubea. eſt quod aqua pluuialis nõnunq; rubea videt? MAG. ex aduſta
& ſicca terreſtreitate: quẽ vaporibus tempore calidiore pmiſcetur.
DIS. Sed vermes in imbre decidentes unde gñantur? MAG.
nõnunq; minuti & imperfecti virtute ſolis in vaporib⁹ ẽleuant & in
nube actione celeriore perficiunt/interdũ autem ex materia fẽcunda
& gñationi vermiũ apta/ ẽleuata cum vapore in nube cooperãtibus
lumine & calore cœleſti procreantur.

De Rore. Capitulum tredecimum. DIS.

Ros. R Oris generatio quẽ eſt? MAG. Ros generatur ex vapore
debiliter calido/groſſo & humido non multũ a terra in infima
aeris parte ẽleuato/per frigus nocturnũ cõdenſato/& in aquã
reſoluto. uti in ſimili videre eſt in vapore de vaſe diſtillatiõis aſcendẽ
te/qui in alembico ſuppoſito in aquã ratione frigoris conuertit. Ca
dit autẽ frequentius circa crepuſculũ. tunc enim aeris infima regio eſt
frigidior. DIS. unde eſt q nõnunq; (ut aiunt) oues irroratis herbis
paſtẽ moriunt. MAG. Cum vapor de humido aereo quod viſco/

ſum eſt & dulce multum habuerit/in rorem reſolutus & herbis adhę rens/ adueniente ſolis calore decoquitur/ aquoſitas conſumitur/reli quū ad modum farinę albæ aut zuccari in folijs relinquitur.& man/ na dici ſolet.per eaſdem etiam cauſas laudanū in aere generatur.oues itaq; dulcedinis auidæ plus q̄ naturæ conueniat commedunt. unde & fel in ipſis nimia cholera(cuiꝰ ille ros fomētum eſt)repletur rum pitur & effuſa cholera īteſtina rodit ea unde & ouis moritur/nōnunq̄ etiam ex tali rore epar opilatur & ſic mors ouibus accidit.horū ex/ perientias ſe vidiſſe Alberthus magnus teſtatur.

oues d' roris dulcedine mori/untur.

De Pruina. Capitulum decimūquartū. DIS.

Pruina

P Ruinę generatio qualis eſt? MAG. Talis ferme qualis & roris. DIS. Fermecur addis? MAG. Nam ad generationē pruinæ requiritur frigus intenſius / q̄ ſit frigus in generati/ one roris ut vaporem calidum non modo in aquam reſoluat:ſed & reſolutum congelet. Huius generatio ad ſenſum patet tempore hye. mis/veris /aut autumni circa pilos animalium:ex vapore calido/de ore aut corporibus eorundem exeunte. DIS. Apertiſſime & igni tas & aquoſas impreſſiones deſcripſiſti/ad reliqua pgamus. MAG Siſte pauliſper/nam nondum omnes quæ in ſuperioribus in aquo ſarum ordine numeratę ſunt tranſcurrimus. DIS. Quas non? MAG. Fontes & flumina. DIS. Verum quidem : ſed hæ me/ morię exciderant.

De Fontium & fluminum origine & perpetuitate. Capitulũ.xv. MAG.

locus ori ginis & æ manatõis fonus

v Enter terræ ut pręmiſimus/ concauitatibus & meatibus qua ſi viſceribus plenus eſt / in quibus (quoniam vacui eſſe non poſſunt)vapores ſunt ęleuati a terra:qui cum in lateribus ca uernarum in aquam reſoluũtur guttatim diſtillant/ riuulos efficiunt qui undiquaq; in loco baſſiore confluentes/tandem ærumpentes fon tem faciunt. DIS. Decliuior itaq; eſt locus æmanationis q̃ originis. MAG. Etiam.naturaliter autem in valle oppoſita aſcen dere poſſunt aq̃ fontales ad altitudinem loci gñationis. Altius autẽ ſi artis inſtrumento ſcanduntviolenter fit: ne in natura vacuum re linquatur.ex eadem quippe cauſa nonnunq̃ in iugo montis / fons ſcaturire cernitur:cuius aquę per cauernas quaſi per cannalia q̃ ar te fiunt in ſublime feruntur. DIS. Sed unde eſt ꝙ quoſdam ſemp ęqua menſura manare/quoſdã vero hyeme creſcere: reliquos autẽ æſtate minui aut penitus deficere cõſpicimus? MAG. id ex diſpo

de ꝑpetui tate & d'fe ctu fõtiũ

ſitione montis ſeu loci originis & qualitatum mutationibus accidit. Montes equidem ſolidiores quorum cauernas aer exterior facile in gredi non poteſt perhenniores aquas æuomant / prioribus etenim vaporibus in aquã reſolutis: ne ſit vacuum mox reſoluuntur alĳ / quibus rurſum in aquã conuerſis ſemper alĳ ſuccedunt. Montes ve ro poroſi vapores non cõtinent.& aerem exteriorem (maxime aũt ęſtatis tempore)exiccatum recipiunt cum calore exiccante: ut nec va pores:nec frigus conuertens retineant. accedit ad hæc actio influen tiæ exiccatiuæ: q̃ nunc in illo /poſthac in alio prędominatur loco/ex rotatione cęlorũ.unde etiam paludes in terram fertilem conuertunt. hyemis etiam tempore cũ pluuiæ multę ſunt accidentaliter hi fontes

fõtes fiũt frigidio/ res in ęſta te & cali/ diores in hyeme

augentur. DIS. Sed calor in hyeme & frigus in ęſtate fonti unde æueniunt:cum potius contrarium accidere deberet? MAG. Cauſa huius ex fortificatione frigoris cauernarum terræ accipitur. Hyemis equidem tempore cum per exterius frigus pori terræ conſtricti ſunt: exalationes calidæ exitum non inuenientes/clauſi reſiſtunt & vapo/ res:ſimul & reſolutas aquas calefaciunt in quarũ ægreſſu & exalare videntur. In ęſtate vero pori aperiuntur & exalationes reſpirare po

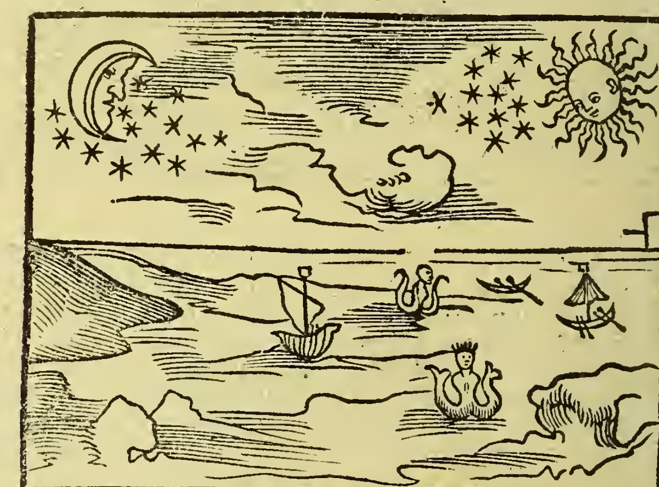
unã fõtiũ diuerſitas

ſſunt. Frigus autem cauernarum propter exteriorem caliditatem per antipariſtaſim fortificatum fontales aquas infrigidat. Eadem cauſa etiam celaria æſtate frigeſcunt & hyeme calefiunt. DIS. Aſſentio. ſed dic quæſo unde thermis tanta caliditas & fontibus tanta diuerſi/ tas in colore;ſapore:& varĳs effectibus innaſcitur? MAG. Thermę calefiunt quia circa mineras ſulfureas & accenſas fluunt. Fontiũ autẽ diuerſitas eſt/ex varia primarum qualitatũ permixtione influẽtiarũ

concurſu:minerarum quoq; & terrarum per quas tranſeunt diuerſi/
tate. Eorum vero quæ mirabiliora videntur rationem particularē
e ci reddere difficillimum. Eſt enim ut recitat Aurelius Auguſtinus lib.
c.5 21.de ciuitate Dei fons apud Garamantes in die tam frigidus ut bi/
.7. bi non poſſit: in nocte autem tantę caliditatis ut tangi nequeat. Eſt &
alius in Epiro qui accenſam facem extinguit: extinctam autem accē
dit. horum ratio ut aiunt vis eſt naturæ : aut potius voluntas dei.
DIS. Hæc igitur tranſeamus. quos autem pro uſu noſtro meliores
eſtimas ędicito. MAG. Meliores ſunt (ut phiſici aſtruunt) leuiores Fōtes me
in pondere/puriores in ſubſtantia: nō ſtantes/ſed continuo ſuper lu liores
to puro ad orientē profluentes. DIS. Ecce in fontium naturas di
greſſi/cauſas fluminum tranſiuimus. MAG. Fluminum cauſe eę generatio
dem ſunt q̃ & fontium. Flumen equidem fontium cōcurſus eſt. un/ fluminū.
de ex fontibus Ior & Dan q ſunt ad radices Libani: fluui⁹ Iordanis
e quibus & nomē habet efficitur Idem de fluminibus terrę noſtrę in
prompto eſt videre. DIS. probe. Sed q̊rſum flumina iugiter la/
bentia puenīūt? MAG. Oīa liberioris aquę maris ſc3 ſinus intrant

ut ait Sapiens. DIS. Mare igitur ex his auctum terminos propri/
os tranſgredietur: contra id Pſalmigraphi. Terminum poſuiſti quē Pſal
non tranſgredientur neqꝫ cōuertentur operire terram. & Dominus ad Iob
Iob. Quis concluſit oſtijs mare & infra. Circumdedi illud terminis
meis & poſui vectem & oſtia & dixi. uſqꝫ huc venies & non procedes
amplius & hic confringes tumētes fluctus tuos. MAG. Propter
hęc quidā flumina aliqua ꝑ ocultos terrę meatus a mari exire/ rurſus
in alia parte illabi affirmāt. Nōnulli vero mare fluminibus auctū rur
ſus continuo Solis & aliorum aſtroꝝ feruore per eleuationem vapo
rum minui aſſerunt. & utrumqꝫ ſuſtineri poteſt. Ait enim ſcriptura.
Omnia flumina intrant in mare: & mare nō redundat. ad locum un Eccl
de exeunt flumina reuertuntur: ut iterum fluant. Quę autē pe[illegible]te ad
ducuntur ſcripturę: teſtantur diuini id eſſe operationis / non naturę:
quod maxime in eo apparet/ ꝙ fluctus undoſi maris tanqꝫ montes
aquarum inſurgentes impetum ſuum ad littus illidunt & conſtitutos
terminos cuſtodiunt.

De maris ſalſedine/fluxu & refluxu. Capitulum ſedecimum. DIS.

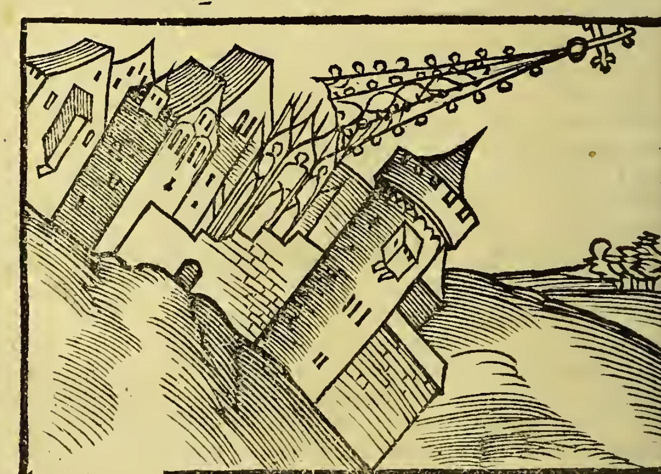
Via ad mare ſermo noſter defluxit: cauſas ſalſedinis/ quotidi
q ani fluxus & refluxus eiuſdem / ſi in prompto ſunt pandas.
MAG. Salſedinē maris ꝓuenire ex ꝑmixtione ſicci terreſtris
aduſti virtute ſolis ęleuati atqꝫ vaporibꝰ humidis mari incidentibꝰ ꝑ
mixti: vulgatū eſt, ex ſimili equidē cauſa aqua ꝑ cineres colata amara

ſit. Accedit ad hoc ꝙ ardor ſolis dulciores leuioreſq; aquas continuo eleuat terreſtreitatibus relictis; hęc equidem ſeparata debite aquas maris dulces relinquit. ſicut nouerūt qui ꝑ vas cereū clauſum miſſum in mari aquam dulcem per poros inſtillantē recipiunt. Flumina quoq; ſi quę de mari ęgrediuntur/per arenam & terrā colata/nō amara ſed dulcia ad nos perueniūt:& dulcia continuo reintrantia reſiſtunt/ne mare ſemꝑ amarius & magis ſalſum fiat. Sunt tm̄ qui ipſum a primordio amarū creatū aſſerunt. DIS. De fluxu autem & refluxu maris qui eodē die (ut aiunt) bis aut quater fieri ſolet: quid affers? MA. Huius cauſa ad lunā humidorꝝ dominatricē referēda eſt: ad ipſius eqdem crementū & decrementū humores pene uniuerſorꝝ mutari certū eſt. unde luna ſub ſole currente (quod in nouilunio euenit) lumen uti uſq; impeditū aerē ſubtiliare nō poteſt: qui ingroſſatus in aquā vertiť fitq; maris crementū in ſubſtātia. q̊d effluxus neceſſario cōmittatur. Luna vero in oppoſito ſolis conſiſtēte q̊d in plenilunio contingit totū lumē ſuū inferioribus trāſmittit: nec ſolis lumē quo minus maria reſpiciat ꝓhibet. Hinc aqua maris: q̄ ob ſui groſſiciē vapores cōtinet rarefit/aſcēdit & effluit ad inſtar lactis calefacti. Eſt autē hoc crementū non in ſubſtātia ſed accidēte ꝑ rarefactionē. In quartis autē interpoſitis nūc creſcit & nūc diminuiť ex cauſis ſil'ibus. unde in prima quarta lunationis decreſcit mare in ſubſtātia. in ſecunda augmentať accidētaliter rarefactionis via. In tertia rarefactio decreſcit ꝓpter luminis decrementū. in quarta q̄ iā ſoli appropinq̄t rurſus ſubſtātia maris augeť per aeris inſpiſſationē. Quātū autē ad q̄rtas diei naturalis/mare lunę motū imitať. Dū eñ luna ſuꝑ orizonta verſus cœli mediū aſcēdit: creſcit & fluit mare. luna vero a medio cœli ad occaſum declināte decreſcit mare & refluit. Rurſus luna ab occaſu verſus angulū noctis ꝓgrediente/mare creſcit & fluit. ipſa autē ab angulo noctis verſus orientē aſcēdente/decreſcit & refluit. DIS. Si fluxus maris motū & lumen lunæ imitať/maria ſupra orizontē a q̊ intumeſcūt & fluunt/luna ſub orizonte gradiente? MA. Sequunť motū ipſius lunę concurrēte lumine a ſtellis & parte cœli oppoſitis reflexo. ea autē ſupra orizonta morāte idē fit lumine directo & modo fortiori. virtutes eñ reflexę debiliores ſunt virtutibꝰ directis/q̄a ab origine ſunt magis elongatę. DI. Ex hoc ergo ratio patet: cur nūc fluxus diurni/nocturnis ſunt fortiores: nūc debiliores: & ecōtrario. MA. Non tm̄ ex iā dicto: huius cauſa ſumi pōt cū reflexum lunare lumē tāti vigoris non ſit: ſed ex p̄dictis de cremēto ſubſtātiali & accidētali. Inſuꝑ & ex diſtātia aut ꝓpinquitate maiore. unde luna exiſtente in auge ecentrici & epicicli/fluxus debiliores ſunt: eo ꝙ tunc maxime ſit ęlongata a terra. In oppoſitis vero partibus terrę maxime eſt ꝓpinqua: ideo tūc fluxus fiunt fortiores. Similiter ſi luna in circulo meridiano ipſi zenith fuerit magis propinqua. Cooperantur ad hoc ſtellę fixę quibus luna coniungiť ſimi-

Mare fit dulce.

Flux⁹ & refluxus maris.

liter & planetarũ concurſus & mora ſuper horizõta. Vnde ſi taliũ plu
res cauſæ coierint/ nõnunq̃ diluuiũ ꝑticulare efficiũt. Sic & nonnulli
diluuij generalis cauſas aſſignare conati/plurimoꝝ planetaꝝ concur
ſum in Cancro calculatiõibus ſe inueniſſe dixerũt:at vero illud ſine ra
tione/cũ huiuſcemõi cõſtellationẽ ducẽtis & amplius annis diluuiũ p̃
ceſſiſſe comꝑtũ ſit. DIS. Vnde aũt eſt cũ dictę cauſę non tãtũ mare
ſed etiã cętera flumina reſpiciãt:ea tñ intumeſcere nõ faciunt? MA
P̃ter dictas cauſas accedit etiã aquaꝝ diſpoſitio: q̃ eſt ſpiſſitudo/ſalſe
do:& in uno loco ſtatus tẽpore longo.ꝑ ſpiſſitudinẽ aq̃ ſpiritus con
ceptos fortiter retinet & in ſpumam vertitur. a ſalſedine generalẽ ha/
bet calorem & a ſtatu in uno loco multoꝝ per ſolem recipit ſpirituũ
generationẽ. Hæc quia nõ in omnibus maribus ęque fortia ſunt/nec
in fluminibus dulcibus reꝑiunt/ideo fluxus & refluxus in maribus
non eſt ęqualis:& in fluminibus aut nullus/aut ita modicus ut ꝑci/
pi facile nõ poſſit. Sic & mare mortuũ ꝓpter nimiam eius groſſiciem
a lunę influentijs moueri nõ poteſt. dicit Alberthus. Horizon autem A
quia ubicũq; locoꝝ variat accesſus & receſſus in marib⁹ variari ne/
ceſſe eſt. Sunt aũt q motib⁹ oceani alias ab his q̃ poſitę ſunt rões af/ P.
ferũt. aiunt eñ in mari abyſſu ꝓfundiſſimã: de q̃ rupti ſunt fontes
abyſſi &c. Iuxta quã & cauernę nõ ꝑuę:in quib⁹ de ſpiramĩe aquaꝝ
venti concipiunt. qui aquas maris ꝑ patentes terraꝝ cauernas in ab
yſſum attrahũt:& ea exundante rurſus magno impetu repellũt. Hos
aũt ventos:ſpũs procellarũ intelligũt/q ab influxu lunę/& ne vacuũ
ſit in natura frequẽtius mouent. alias cauſas breuitatis gratia tranſeo

De terrę motu. Capitulum. xvij. MAG.

X his etiam tremor terrę prouenit. Cũ em̃ in viſceribus terrę va
e pores obſtructi exeũdi locũ nõ inueniũt: in die ꝑ radios ſolares
calefiũt & ſubtiliant̃: rurſus aũt ꝑ nocturnũ frigus ingroſſant̃/
& utroqꝫ mõ moti exitũ quęrẽtes latera terrę & cauernaꝝ cõcutiunt/
nõnunq̃ꝫ etiã rumpũt: & terram tremere faciunt. ſępius aũt in noctę. colles fiũt
Quod ſi exitũ nõ inueniũt/nõnũqꝫ terrã ad modũ mõticuli aut collis
ęleuãt/quã ſi rumpũt cineres & lapides eĳciũt. Foueas magnaſqꝫ vo
ragines cauſãt/q̃ ſi circa flumĩa ęueniũt: ipa ad diſtantiã aliquã tota ab
ſorbẽt. Si aũt in alueo exierĩt hi incluſi ſpũs aquã extra termĩos ripaꝝ diluuium
eiicĩetes ꝑticulare diluuiũ efficiunt. DIS. Sane, ſed ob quã cauſam ꝑticulare.
nõnunq̃ꝫ peſtis terręmotũ cõmittat̃? MAG. Spũs hi incluſi ſi ve/ peſtis ſeq
nenoſi fuerint / exeũtes aerẽ corrũpũt & inficiũt: ex q̃ peſtilentiã ꝑticu tur terræ
larẽ ſaltem in locis ubi hęc accidũt ſequi neceſſe eſt. DIS. Fortaſſe il motum
lius eccleſia meminit in bñdictiõe ſalis & aquę/cũ dicit. nõ ſit ibi ſpũs
peſtilẽs & aura corrũpens. MA. nimiꝝ: cũ & ꝑtãtes tenebraꝝ his
ſpiritibus multotiẽs utantur: aut ut homines ledant in corpore: aut
ſenſus alienent & viſionibus decipiant. Ab his nõnunq̃ꝫ oculi & vul
tus eoꝝ qui ſubterraneos ſpecus aut antra ingrediunt̃/immutantur
maxime autẽ eorũ qui a demonibus reſponſa accipiunt/quæ in hu/
iuſcemodi antris dare ſolent. Sed hæc eo loco latius diſcutienda ſunt
quo necromanticorum figmenta confutabuntur.

De Ventis. Capitulum. xviij. DIS.

Vm & a talibus cauernis montiũ venti egrediunt̃? MAG.
n nõ omnino inficior. Vẽtus em̃ ut patebit exalatio eſt calida & Ventus
ſicca/quã etiã in viſceribus terrę gñari certũ eſt/q̃ egreſſa & late
raliter circa terrã mota vẽtus noĩatur. DIS ad hoc fortaſſe alludere
videt̃, q̃ Virgi. Aeolũ cuſpide laterib⁹ mõtis infixa ęducentẽ ventos
ſcribit. Et illud dauidicũ. q ꝓducit vẽtos de theſauris ſuis. Sed ędicito
cõem vẽtoꝝ originẽ. MA. vẽtus ut ꝑmiſſum eſt Exalatio eſt cali/
da & ſicca lateraliter circa terrã mota. Cũ em̃ calida ſit aeris regiones
trãſire nitit̃: frigus aũt medię regiõis obuians eã deĳcit: q̃ (ratione ca
loris q fortius in ea ꝓpter terreſtreitatẽ tenet̃) reaſcẽdit: & rurſus a fri
gore cũ impetu verſus terrã deĳcit̃: ꝓpter calorẽ aũt q̃ ſemp in altiora
tendit/ſiĺr & ꝓpter aliaꝝ exalationũ occurſuꝫ nõ directe verſus faciẽ
terrę ſed lateralĩt mouet̃ & vẽtus/ſpũs/ſeu flatus dicit̃. Dauidis aũt
dictũ gloſa exponit de ocultis cauſis. DIS. Cur aũt hęc exalatio cũ
calida ſit non ut hę e qbus ignitę fiunt impſſiões accendit̃? MAG.
ꝓpter unctuoſitatis carentiam de qua ſi quiddam habuerit nõnunq̃ꝫ
accendit̃ & ventus fit quẽ græci τυφων α πο του τυφω id eſt incẽ Typho
do nominant. Hic fit dũ exalatio terreſtris unctuoſitatis nõ omnino
expers: in nube concluſa per foramẽ egreditur: & pars egreſſa a ter
ra reſiliens/rõne caloris reaſcendens/ꝑti alteri deſcendẽti circulariter

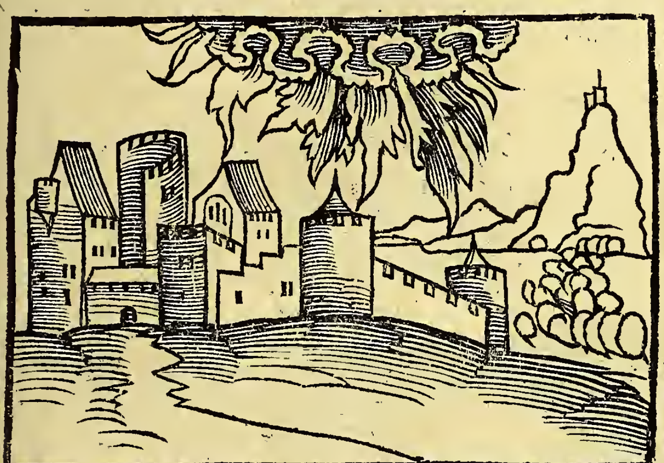
Ethnephias ſinuoluitur/arbores quãdoq; eradicat:tecta atq; edificia alta deijcit: & inflãmata ad inſtar rotæ ardentis apparet. Si vero exalatio tota ſit a nube egreſſa atq; frigore verſus terram proiecta accenditur: domos aut villas cõſumit/& a vulgo diluuiũ ignis:& ab alijs ethnephias dici ſolet. Cum autẽ duo venti oppoſiti ęque fortes cõcurrunt:aut unus a reſiſtente fortiter repercutitur / aut deſcendens de aere ſuperiore/

Turbo aliũ a terra aſcendentem ventum obuium habuerit: per gyrum inuoluuntur:pulueres folia / paleas & ſimilia a terra ęleuant.& turbo dicitur. DIS. Ventos oppoſitos quos dicis? MAG. Quorum origo eſt ab oppoſitis terrę partibus. Quattuor equidem ſunt venti principales a quattuor mundi plagis orientes: quorꝫ quilibet duos habet collaterales: fiuntq; numero duodecimꝰ. ut ſubiecta admonet deſcriptio. Hi omnes in origine calidi ſunt & ſicci:ſed a terris diuerſis per quas flare ſolent/diuerſas qualitates ſortiuntur: & in progreſſu ex permixtione exalationum quas reperiunt augentur. Flatus autẽ ipſorum nõnunq; ex defectu caloris intercipitur:calore autẽ vigorato

reſtauratur. Pluuię etiã calor adurens: aut frigus intenſum poros terrę conſtringens/ventos abſcindunt. ex his nãq; exalatio & materia vẽti aut abſumitur: aut æleuari ꝓhibetur. Sed nec hoc quidẽ ſilentio tranſire fas eſt: ventos ſcilicet collaterales nauitis maria ſulcantibus multo plu res eſſe cognitos: ſecundum quos vela regere nouerunt. Concurſu etiã marium nõ modo collaterales: ſed etiã principales oriri poſſunt. Nam duę reflectiones in occidentẽ: una in ſeptentrionẽ: alia in auſtrum ze/ phyrum generant. duę in orientẽ ſe diuidẽtes/eurum procreant. Oriẽ talis autẽ & occidentalis in ſeptentrione concurrentes boream/in au/ ſtro vero auſtrum cauſant. Si orientalis vergens in auſtrum velocior ſit occidentali: fit vent⁹ medius inter zephyrum & boream. Si autem occidentalis velocior fuerit: fit ventus medius in boream & eurum. Pariformiter & in aliis eſt videre. Verumtamẽ nõ ſemp̱ ad nos deueni unt venti a quotidianis his fluctibus geniti. Interdum etiam cardina les nominibus collateralium: & collaterales nominibus cardinalium inſcriptos inuenies. ad reliqua tranſeamus.

venti ma ris; alia gña/ tio vẽti

De tonitru & coruſcatione. Ca. xix. DIS.

Stadhuc quod circa naturas ventorum declarandnm cenſeo: e MAG. Quod? DIS. An ne ſonus quem tonitrui dicunt: ex ventoꝝ aut potius nubium colliſione in ſuperioribus cauſe tur. MAG. Vtrumq; in ſcripturis nõ inferioris ordinis viri tradidere Principalior tñ cauſa hui⁹ eſt ſciſſio nubis/facta hoc modo. Cum vir tute ſolis & aliorum aſtroꝝ ęleuatur vapor: & in eo exalatio uſq; ad

Cauſa to nitrui & coruſcati onis

medium aeris interſticium/vapor exalationẽ circumdans/in nubem inſpiſſatur. huius frigus dum exalatio incluſa ſentit: ſe cõtrahit: forti ficat contra latera nubis impellitur: inflãmatur: & exitum nõ inueniens/violenter nubem rumpit. Maxime autẽ dum hanc nubem alia ſuperior cõprimit & inferior fortius reſiſtit. tunc em̃ exalatio nondum inflammata nubem ſcindit: & in exitu ex vehementia motus incenditur. Hunc ſonũ tonitru/& hanc incenſionẽ coruſcationẽ dicimus. Licet autẽ ſimul fiant: aut coruſcatio poſt ſonũ (ſi exalatio nõ in nube ſed exeundo inflãmatur) prius tñ ignem ꝗ̃ ſonũ percipimus ꝓpter viſus ſubtilitatẽ. Nonnunꝗ̃ ignẽ videmus & ſonũ nullum audimus: ut in ęſtate tp̃e ſerotino. Sonus em̃ niſi fortis fuerit anteꝗ̃ via multiplicationis (de qua in muſicis) per aera ad aurem perueniat deficit: aut ꝓpter debilitatem auditum non mouet. Velocitatem viſus & tarditatẽ auditus ſenſibiliter experimur dum aliquem eminus ligna ſecantem cernimus. frequenter em̃ ſonum primi ictus tunc demum audimus dum ipſum ſecundario lignum ferire conſpicimus. Excalefacta autẽ exalatione nubem frangi & ex fractione huiuſcemodi ſonum cauſari argumenta prębent caſtanea aſſata: & veſica aere repleta & violenter compreſſa.

Viſus velocior eſt auditu.

De fulmine & eius effectibus. Ca. xx. DIS.

Fulmen

Unde autẽ fit/aut quid eſt quod tonitru comitatur: & fulmẽ dici ſolet? MAG. Fulmen nõnunꝗ̃ dicitᷓ exalatio ſulfurea venenoſa violẽter e nube depulſa: impetu ſuo & vi penetratiua &

ſubtilitate arbores ſcindens: animalia interficiens: metalla & cętera re/
ſiſtentia demoliens atqꝫ conſumens: quę ſi groſſior fuerit: reſiſtentia
corpora adurit: conglobatior vero diſſipat. Quandoqꝫ autē fulmen
lapis eſt ex vapore & exalatione terreſtri & minerali in nube maxime
viridi aut nigra/virtute ignis & influentiaꝝ decoctus: qui rupta nube
cū impetu deijcit muros findit edificia diſſipat & inflāmat. Vtrūqꝫ tñ
exalationē ſcꝫ & lapidem ventꝰ ſubtilis antecedit: qui corpora mouet
aut diuidit verſus q̄ fulmen venit. Quidā autē Phõꝝ conſiderātes mi
rabilem fulminis operationē/ipſum nō opus naturę: ſed ſummi dei
effectū immediatū arbitrati ſunt. DIS. Hanc fulminis operationē
patefacias. MA. Ex multis pauca adducā q̄ Auerrois Alberthus & — effectꝰ ful
cęteri phõꝝ cōmemorant. Primo nāqꝫ fulmē gladiū in vagina/aurū — minis mi
in burſa/& pedem in calceo demolitur: vagina burſa & calceo illeſis — rabiles
poroſa equidem ſine reſiſtentia ingreditur: circa ſolida vero & reſiſtē
tia diutius moratur donec ea cōminuat & reſoluat. Sic & hominē aut
animal aliud intrinſecus in fauillam & cinerē redigit: extrinſecꝰ autē
illeſum & ſine macula relinquit. Retia etiā in aqua conſumit: quę extra
aquam minime ledit. Venenoſitate etiā ſua unum interficit: & proxi/
me ſtantē minime ledit. Sua ſubtilitate de pariete in parietē: de cubili
in cubile: inferiore in ſuperius mirabili velocitate mouetur. Interdum
vas cōminuit: vino aliq̄diu in pellicula quadam ex viſcoſitate vini
ſubito extracta & indurata conſiſtente: ſed vinū hoc venenoſum reddi
tur. Animalia autē venenoſa fulmine percuſſa omne venenū amittūt
Nonnunq̄ arboris aut vitis medullam interimit/ſtipite ꝓpter poro/
ſitatem illeſa. Ligna autē poros tortuoſos habentia a fulmine facile
nō leduntꝰ. Aliq̄n fulmē veſtē aut crines hominis adurit homine illeſo
nam cum debilis virtutis fuerit in id quod aliquid humiditatis cōtinet
ut corpus hominis agere nō poteſt: ſed ſicciora aggreditur. tale etiā ſi
cutem hominis penetrauerit ipſum inflatum & colore immutatū ex
hibet. De reliquis ex iam dictis rationes & cauſas aſſignare non erit
difficile cętera videamus. DIS. Quę? MAG. Galaxiam Iridē
Halonem & Cometem.

De Galaxia. Capitulum. xxi. DIS.

g Alaxiam quid dicis? MAG. Circulum album in cœlo per — Galaxia
pedes geminoꝝ & ſagittarij principium protenſum. DIS.
Hic fortaſſe eſt quem libro ſeptimo cum de natura ſtellarum
diſſereres circulum lacteum dicebas: non de natura elementari: ſed cœ
leſti ſiue ſtellari. MAG. Hic ipſe eſt. & a gręcis galaxeas a gala q̄d
eſt lac. latine circulus lacteus dici ſolet. Sed de eo mētionē fecisse iam
non memineram. Iridem videamus.

De Iride & Halone. Capitulum. xxij. DIS.

Iris.

i Ris quid eſt? MAG. arcus tricolor in nube rorida & concaua ex reſplendentia ſolis oppoſiti apparens. Nubes equidē rorida propter cōtinuitatem guttularꝫ ſatis terſa atqꝫ polita/ad inſtar ſpeculi ſe habet: ſed propter paruitatem guttularꝫ nō figuraꝫ ſolis ut eſt/ſed colores quoſdā ex reflectiōe radiorꝫ ſolariū repreſentat: quemadmodū ex reſplendētia ſolaris luminis per vitrum aqua plenum in obiecto pariete videntur. DIS. Sed unde prouenit hęc colorum diuerſitas? MAG. Ex nubis diſpoſitione. Nam ubi nubes fuerit dēſior fit reflectio fortior: & videtur color puniceus. album enim viſum ꝑ nigrum/rubeum ſiue puniceū apparet. Vbi nubes rara/fit reflectio debilis & videtur color viridis. Sed ubi rarior eſt nubes: fit reflectio debilior/& videtur color alurgus ad inſtar lapidis lazuli. Color vero glaucus ſiue ſanchos generatur ex iuxta poſitiōe viridis & punicei. Vnde & iride marceſcente puniceus in glaucū tranſit. Nonnunqꝫ ex reſplendētia iridis in nube ſuperiore alia iris cernitur: quę eſt imago ſiue idolum inferioris a ſole cauſati/propter quod in ea colores debiliores & oppoſito modo ſituati apparent. qꝫqꝫ etiam talis iris etiā quādoqꝫ a ſolis reſplendentia fiat. Figura autē arcualis iridi ex radiorum incidētia prouenit. Et huius cauſa principalius conſiſtit in nube. ut dicit propoſitio decimanona tertię partis perſpectiuę. unde radius ſolis incidens per foramen rotundum/rotundus eſt. in berillo tamē hexagono obiecto iris non rotunda ſecūdum naturam radij/ ſed hexagona apparet: progreſſum tamē radiorū a ſpherali corpore ſolis/ cooperari nō omnino abijciendum cenſeo. Eſt enim centrum iridis in eadē linea cū centro aſtri. unde ſequitur ut iris ſemicirculo maior apparere non poſſit: niſi forte quantū diſtantia oculi videntis a terra addit. & tunc quidem ſemicircularis apparet cum centra amborū in horizonte ſunt/unius in oriente & alterius in occidente. Quāto autē ſol ab horizonte plus diſtat tanto arcus iridis ſemicirculo minor apparebit. unde ſole exiſtēte in meridie/minima iridis portio poſſet videri. DIS Poſſet ne iris cauſari ex reſplendentia lunę? MAG. Poſſet. Sed in coloribus longe debilior: propter lunaris luminis debilitatem & non niſi luna plena: nocturno tempore & vapore ſiue nube rorida multū diſpoſita. Circulus autē circa lunam aut aliud aſtrum apparens: Halo dici cōſueuit. Et fit cum vapor in raritate & denſitate medio cris/dyametraliter inter aſtrū & viſum noſtrū interponitur: ſuper quē lumē aſtri incidens ipſum in medio diſiungit/in extremitatibꝰ autē radij refrangunt propter vaporis denſitatem: in quibus etiā colores (& ſi debiles) videntur. Ex eadem cauſa colores varios in aere cernimꝰ: maxime autē puniceū circa ſolis ortum vel occaſum/ ſimiliter virgas coloratas in nubibus diſcontinuis videmus. In nocte autem voragines & hiatus in cœlo videre nos dicimus: cū eadem in vapore cuius medium denſius eſt: propter longiorē diſtantiam cōtingant. Soli autē

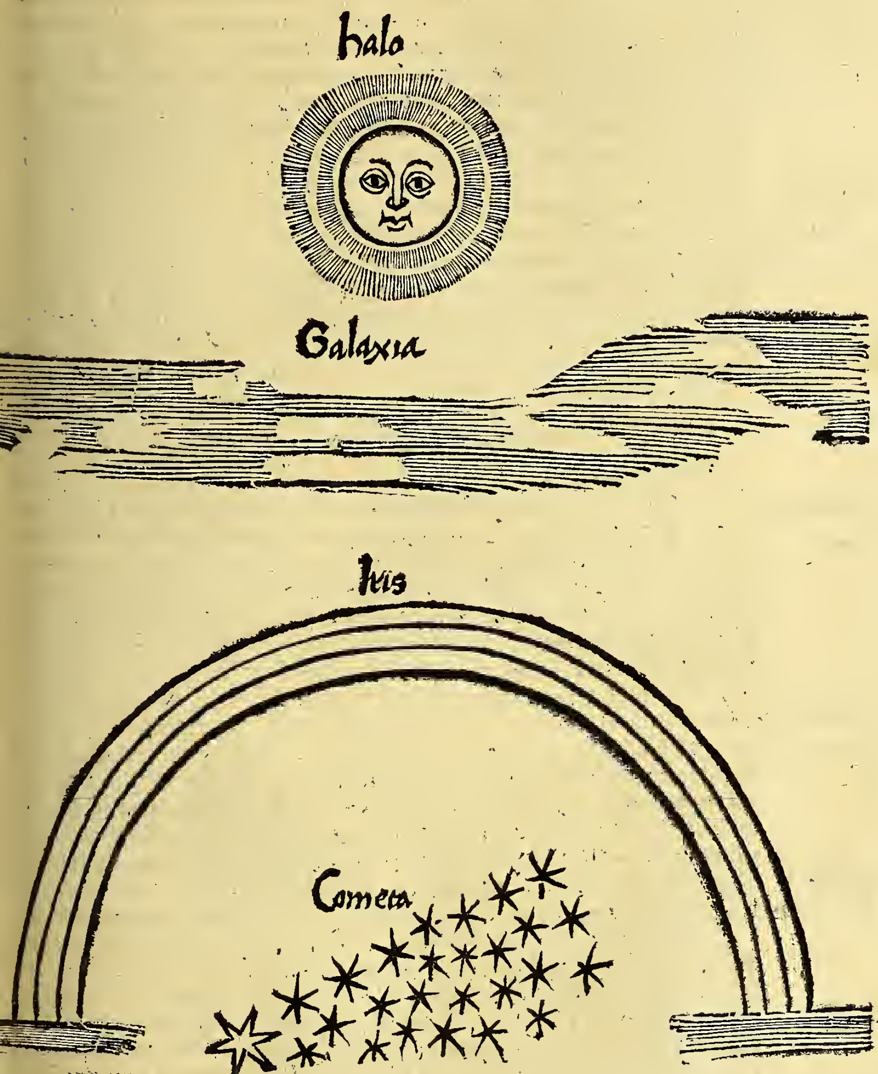
Colores iridis

Figura iridis

Centrū iridis

Halo

pl'es ſoles

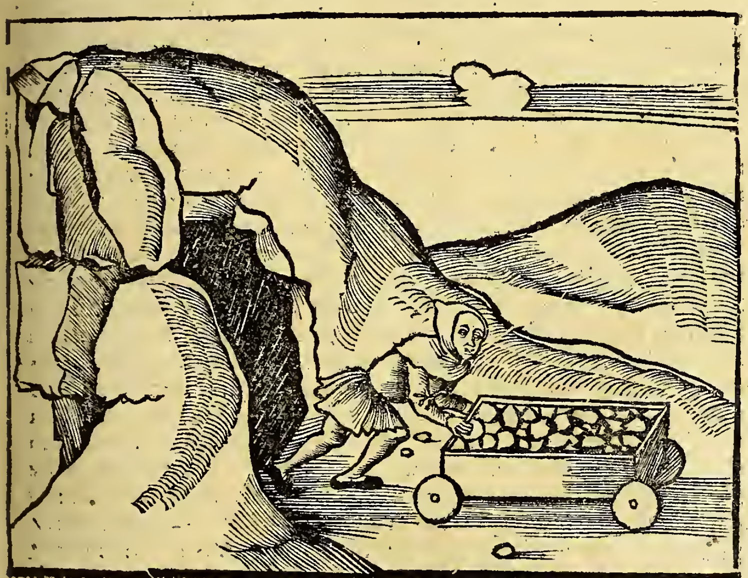

halo
Galaxia
Iris
Cometa

ſi nubes a latare obiectę fuerint ex reflectione plures ſoles quas pare
lios gręci dicunt: repreſentant. ſicut in ſpeculo aquę imerſo cum ſole
ſtella cernitur: q̄ non eſt niſi ſecundaria ſolis imago. DIS. Facile his
aſſentio. Sed de iride ambiguitatē imittit: quod nuper in Gen̄. me le
giſſe recordor: poſt diluuiū generale deum in ſignum fœderis quod
cum Noe pepigerat: hunc arcum in nubib⁹ ſe poſiturū ſpopondiſſe.
Si igiť eo modo quo dictū eſt cauſareť / utiq; ante diluuiū ſępius ap
Iris appa paruiſſet. MAG. apparuit utiq; ſed tunc ſignum fœderis nō erat.
ruit ante Noe igitur in ſignū fœderis ex inſtitutione hunc arcum acceperat. ut
diluuiū quę ante hac pura res naturalis & nullius pacti ſignū erat / tunc ſignū
eſſe inciperet: & res naturalis in cauſis ſuis eſſe nō deſineret. Quem
admodū lapis quo agrorum limites diſtinguimus nō tunc lapis eſſe
incipit / cū in ſignū diſtinctionis erigitur / ſed tunc ſignum eſſe cępit /
qui prius erat / ſed diſtinctionis ſignum non erat. DIS. Intelligo.
Sequitur autē ut iuxta p̄miſſorum ordinem nunc cometā deſcribas.

De Cometa & bellis: ſterilitate terrę: morte Principum / & cęteris malis apparitionem cometis conſequentibus. Capitulum. xxiij. MAG.

Cometa. Cometes eſt exalatio terreſtris: calida: & ſicca / pinguis & viſco
ſa: virtute aſtrorū ad ſuprēmā aeris p̄tem ęleuata: & ibidē in
cenſa. Sunt tn̄ qui cometā exalationē dicunt ſubtilē non inflā
matam: ſed lucentē a lumine ſolis & aſtroꝝ in ipſa incorpato. Gene/
ratur hęc exalatio actione aſtroꝝ in viſceribus terrę. maxime dum
pori p̄ frigus ſtringunť & egreditur cū per calorē reſoluūtur. Nō autē
tota ſimul ęleuať / ſed pars poſt p̄tem aſcendit / & nouę continue ge/
neranť: a quibus etiā cometes in ſupioribus nutritur diutius / & ipis
diuerſitas impeditis deſinit citius. Diuerſificanť autem in quantitate / figura / &
cometaꝝ colore / ſecundū materię differentiā. unde ſi materia in medio bene
compacta / in extremitatibus vero circūquaq; rara fuerit: videť quaſi
aſtrum crinoſum. Si aūt materia ęqualiter ſpiſſa / ſed in longū protē
ſa ſit. ut ſtella caudata apparet. Si autē cauda corpore rarior fuerit / cer af
nitur ut ſtella barbata. Raritas etiā & denſitas materię colorē variant nc
Colores Secundū aſtrologos autē Cometa de natura Saturni: cerulei aut plū
cometaꝝ bei coloris eſt. quę autē de natura Iouis alba ad inſtar argenti lucidi
videtur: & quę de natura Martis rubea. quę de natura ſolis: ut aurum
argento mixtum apparet. quę de natura veneris / ſpiſſa ut nubes cer
nitur. Mercurius autē cometem ſuum ceruleum dæmonſtrat. Cauda
etiam & caput draconis & aliarū conſtellationū naturę mutationem
in his facere dicunť: ſed hęc ad pręſens cōmemoraſſe nō probaſſe ſuf
ficiat. DIS. nōdum motū & ſignificatiōes cometaꝝ explanaſti.
motus co MAG. Cometes moueť ad motū continētis aeris: per diem natu
metarum ralem circuendo terrā. Significatiōes cometaꝝ ſunt varię. generalio

res autem ſterilitates/peſtilentię & ſeditiones. Sterilitas quidē maxi ſignifica/
me ubi ſiccitas & caliditas intenſe nocere poſſunt. hę em̄ cometam & tiones co
antecedunt & ſequunt̄. Priuatur etiā terra eo tempore cōmuniter omni metarum
fœcundo humore. In terris aūt paludinoſis ſequit̄ quādoq; fertilitas. ſterilitas
Peſtilentię aūt ſequunt̄: nam cum ſubſtātia cometæ/ q̄ ſubtilis eſt & terrę
bene digeſta / alię exalationes ſegregatæ tanq̄ impuriores & vene/ peſtilētiæ
noſę eleuant̄. Vnde & tempore cometę ante aut poſt/ventus/terre/
motus/& ignitæ imprę ſſiōes plurimæ fiunt. ex his itaq; aer infectus
& cōtinuo inſpiratus/ vitalem ſpiritū debilitat/ & tandē extinguit: ra
tione etiam ſiccitatis homines incendit. Mortem autē Principū come mors pri
ta fortaſſe ex eo ſignificare dicitur: q; Principes ut magis delicati vel cipum
intemperati ab aere corrupto citius inficiunt̄. aut q; mors Principis
unius pluſq; multorꝝ popularium diuulgatur. Seditiones autem co Seditiōes
metę forſitan ſignificant: q; ab aere īmntato nō modo ſpiritus vita/
lis/ ſed & animalis īmutatur: ad cuius īmutationem ſenſationes quo
rum principium eſt variantur: fantaſia perturbatur: appetitus iraſcibi
lis & concupiſcibilis excitatur: ad cuius impetū nōnunq; ratio condeſ
cendit/& his motibus ſimilia diiudicat: & voluntas q̄uis de ſe libera
ſecundum dictamen rationis imperat. Sed vir ſapiens ut in libro ſep
timo cōcluſimus cum Ptholemęo/dominabitur aſtris. DIS. quin
imo & fatidicis aſtrologis.

De mixtis tertiæ compoſitionis: quæ ſunt mineralia. Capitulnm.xxiiij. MAG.

q

Vę ſequunť in ordine mixtoꝝ mineralia ſunt: videlicet lapi/des ſales: & metalla: q̃ ex vaporibus & exalationibus actione qualitatū primaꝝ & calore cœleſti in terrę viſceribus ꝓcreātur unde Plinius. Fundus terrę p̃cioſiſſimus eſt. ibi em̃ oẽs influentię cœ/leſtes confluunt & gẽmas p̃cioſas cauſant. ratione huius calor maxi/mus circa centrum generatur ſcd̃m Ptholemeum & Calcidium. Hinc nõnulli ibi infernū eſſe argumentanť. Nonnulli etiã terrã intrinſecus lapidem continuū: varijs tñ coloribus diſtinctum aſſeuerant. DI. Dictoꝝ generationes particularius tangas. MAG. Lapides ex va/pore & exalatione cum luto viſcoſo permixta/actione longa/diuerſo/rum coloꝝ & efficatię multiplicis ſcd̃m materię naturas ꝓducuntur. Pura autẽ terra lapis nõ fit. vincens em̃ in eo ſiccitas/ipſam coagulari non permittit. Vnde niſi undequaq; irrigua eſſet aquis: ſicut corpus animalis ſanguine: partes eius nõ cohererent. Aqua vero lapis fieri poteſt/ſi vel guttatim cadens congelatur frigore: aut coagulatur vir/tute minerali. Quod ingenium Raymundus lulii in lapidario lucu/lentiſſime proſecutus eſt. Interdum etiã ſpuma aquarum in lapidem vertitur. ligna quoq; in aqua/in lapides vertuntur. Arena item ex lu/to viſcoſo induratur. DIS. Sales unde fiunt? MAG. Ex vapo/re exalationi forti actione in diuerſa ꝓportione admixto/diuerſi ſales generanť: ut ſunt ſal harmoniacū/vitriolum/nitrum/ſimiliter & ſulfur argentum viuum: auri pingmentum: arſenicum & ſimilia. Quoꝝ q̃ facile ab igne fugiunt/ſpiritus dicunť. Humores pingues in terra pu/trefacti/bitumẽ efficiunt. DIS. Metalla unde generantur? MA. Immediate ex argento viuo & ſulfure. Eſt quidem argentum viuum ſubſtantia aquea/mixta/terreo ſubtili/mixtione forti. Quod quidẽ prouenit ſi vapor ſubtilis exalationi purę/virtute caloris/proprie ſo/lis/per diutinas ſolutiones & coagulationes iungatur. Huius partẽ terreã quidam ſulfur argenti viui nominant: & eius ſeparatione mul/tum laborant. Claritatem habet ab aqua & aere incluſis: mobilitatem cõtinuam ab humiditate & pondere. ꝙ autẽ nõ adhęret: habet ex ſicci/tate extrinſeca. Huius natura mirabilis multoꝝ ingenia in ſtuporem vertit. unde quidam ipſum calidum: quidam humidum: quidã ſiccū quidam frigidum a dominio eſſe voluerunt. Sulfur autẽ eſt ex un/ctuoſo aereo terreſtri ſubtili & igneitate decocto. Ex his itaq; duobus ſcilicet argento viuo & ſulfure diuerſe coadunatis: & in mineris terræ decoctis: diuerſa generantur metalla. & ut quibuſdam placet: ſi in ter/ra manerent/natura decoctionem argenti viui iteraret donec in ar/gentum ſtabiliretur: & ſulfur in aurum verteretur. Sunt autem me/talla. Plumbum quidem ex argento viuo impuro/groſſo/&

Plinius ĩ ſpeculo naturali

Lapidoꝝ generatio terra non fit lapis aqua fit lapis

Sales

Spiritus bitumen arg. viuū

Sulfur

Plumbū

fętulento & ſulfure impuro productum. Stannū ex argento viuo Stannū
puro & claro/& ſulfure immundo generat̃. Ferrum ex ſulfure ſpiſ Ferrum
ſo/impuro & adurente/cū argento viuo modico & ĩmundo creatur.
Aurum ex arg.vi.puro & claro & ſulfure rubeo & mūdiſſimo nō adu Aurum
rente actione ſolis efficitur. Cuprum vel æs ex arg.vi.non oĩno ĩ Cuprū
mundo/& ſulfure rubeo & groſſo naſcit̃. Alchimiſtę arg.vi.mercuriū
nominant: ꝙ omnibus metallis iungit̃: ſicut Mercurius in influētia ſe
cundum Aſtrologos cū planetis omnibus copulat̃. Argentum ex Argētūm
arg.vi.mundo & albo/& ſulfure nō adurēte mūdo & albo ꝓcreatur.
Accidit autē metallis ductibilitas ex unctuoſitate/& liquefactibilitas
ex multa aquoſitate arg.viui. Vnde q̃ plus de argento viuo partici
pant/citius liquefiunt. ſicut plumbū & ſtannum. per oppoſitum æs
& ferrum. DIS. Calibs vero unde generatur? MAG. Calibs Calibs
eſt ferrū purgatum & depuratū per ignitiōes & extinctiōes multas.
unde efficitur unctuoſitatis minoris/& facilius q̃ ferrū frangit̃: nec
omnino in pondere ęquiparantur. Auricalchū autē eſt cuprū per tu auricalch/cum
thiam coloratū. Electri vero ſpecies tres inueniunt̃/una q̃ ex quodā
gumi arborū indureſcit. quod & ſuccinū dicunt. Alia ex partibus auri
tribus & una argenti conflatur. Tertia aūt naturalis eſt/& in mineris
reperitur: ſophiſticata ab auro vix diſcernitur: & inter alias virtutes
habet unde venenū miro ſplendore prodat. hinc in precio eſt.

De metallorum tranſmutatione. Ca. xxv.

DIS. Eſtat de quo circa huius generis mixta te diſſerturũ auidius ex
r pecto. MAG. Quod eſt hoc? DIS. Metallorꝝ tranſmu
tatio de qua alchimiſtę ſe iactant. ſi ſit poſſibilis? MA. Eorũ
quorum materia eſt eadem / crebrã fieri tranſmutationẽ docuimus
Num terra in aquã / & aqua in aerẽ / aer in ignẽ / & hęc omnia in mi/
xti ſpeciẽ tranſmutanť? Sic cinis / & arena obſcura / in lucidiſſimi vitri
ſubſtantiã actione ignis vertuntur. DIS. Tranſmutantur ſi in p̃ia/
centẽ redacta fuerint materiã: aut ſaltẽ in eã / cuius forma / formę gene
randę nõ repugnat. MA. Quid igiť obſtat q̃ minus hac via metal
la in ſe tranſmutari poſſint cũ oĩm cõis ſit materia? Ad hoc eqdẽ mul
ti phõꝝ p calcinationes / ſublimationes / ſolutiones / & coagulationes
laborarũt: licet minus utiliter q̃ veraciť. cũ artẽ / naturę actionẽ ſcd̃m
p̃ciſionẽ imitari / aut difficillimũ ſit / aut oĩno impoſſibile. Magis tñ ve
ritati appropinquãt: qui p principia naturę talem rẽ efficere ſtudent
q̃ ſine fumo fluat: ignẽ nõ fugiat: ſubſtantię metalli p minima mixta
totũ q̊d minus in minera decoctũ eſt / celerrima actione cõpleat. Hoc
iam cõplerũ / elixir / hoc ouũ & lapidẽ Phõꝝ: & in ſuis principijs acetũ
acerrimũ / lapidẽ nõ lapidẽ / mineralẽ / animalẽ / vegetabilẽ / ſanguinẽ
terrã oculoſam: urinã / & oĩm rerum nominibus nominãt. ut ſub me
taphoris & figuris fatuos & auaros a via veritatis ſecluderent: philo
ſophis vero & naturę principia ſecretius rimãtibus / ocultas naturę op̃a
tiones panderẽt. ars eqdẽ in ſe nulli⁹ laboris: ſed opus eſt mulierũ: &

auctores alchimię

ut aiũt ludus puerorꝝ. Hui⁹ auctores p̃cipui fuere Hermes Geber Aui
cẽna: & hi q̊s turba phõꝝ cõmemorat. moderniores autẽ Raymũdus
lulij. Arnoldus de noua vilia. Alberthus magnus quorꝝ oĩm unus fi
nis: ſed ꝓcedendi modus diuerſus: oĩs tñ in limitibus naturę conclu
ſus: e quibus omnibus huiuſcemodi trãſmutatiõis poſſibilitas indu/
bitata cõcluditť. Sed proculdubio ab his qui diuitibus & Principib⁹ ſe
iungunt & magna ꝓmittunt / nequaq̃ attingiť. Nã ſi ſciẽtię hui⁹ ſecre
ta noſcerẽt: ſeſe utiq̃ occultarẽt: de theſauro tanto gratias deo agerẽt

a quibus alchimi/ ſtis cauẽ/ dum ſit.

pauperibus bene facerent: nec aliorꝝ opibus indigerẽt. Ab illis autẽ
maxime cauendũ: qui aut receptas ꝓbatas / neſcio a quibus Magnati
bus ſe habere gloriant: lunã figere: & ad gradus auri mediocris: aut
optimi tingere: mercuriũ coagulare: partẽ cũ pte: & varia augmenta
poſſe efficere mentiri nõ verenť: a quibus nimirũ tot hoĩm millia decę
pti / & alieni auri cupidi: ꝓprij vero quod habuere in ſumptuoſis ex/
penſis largiores / omnino defecerunt: & quotidie deficiunt: nec alieno
periculo cautiores deſiſtunt. Quod cũ in magnũ reipublicę detrimẽ
tum vergat / nõ ab re eſt: ſi a magiſtratibus & cõmuni bono ꝓuiden/
tibus: a fatua eorꝝ p̃ſumptione coerceantur. videntur em̃ eſſe & de nu
mero illorꝝ: de quibus Paulus Apoſtolus ſcribit, Semper diſcentes 2
& nunq̃ ad ſcientiam veritatis peruenientes

De vegetabilibus. Capitulum.xxvi. MAG.

Variū genus mixtoꝝ eſt vegetabiliū:ut ſunt herbę:arbores. & cetera huiuſmodi. DIS.Hoꝝ origenē pandas. MA.Si diuini philoſophi traditionē attēdim⁹/hæc a primordio ex terra iuſſu creatoris prodierunt cū ait.Germinet terra herbā virentē & facientē ſemē:& lignū pomiferū faciēs fructū iuxta genus ſuū:cui⁹ſemē in ſemetipſo ſit ſup terrā.Ecce creator oīm vegetibilia ſic in eſſe ꝓdire iuſſit:& unde ſe p multiplicationē indiuiduoꝝ in ſpecie conſeruarēt:in ſemetipſis ſemē habere dedit.Et nō modo vegetabilibus:ſed & cunctis animātibus hoc fœcunditatis bnficiū pſtitit.De hac re diuū Auguſtinū & theologū & phm̄ excellentiſſimū in de trini. li.3. diſſerentē audiamus.Omniū qppe reꝝ(inqt)q̄ corpaliter/viſibiliterqꝫ naſcunt̄: occulta quędā ſemina in iſtis corporeis mūdi hui⁹ elemētis latēt.Alia ſunt em̄ hęc iā cōſpicua oculis noſtris ex fructibus & animātibus.Alia vero illa occulta iſtoꝝ ſeminū ſemina.Vnde iubente creatore.ꝓduxit aq̄ prima natatilia & volatilia.Terra autē prima ſui generis germina:& prima ſui generis aīalia. Neqꝫ em̄ tūc huiuſcemodi fœtus ita ꝓducti ſunt:ut in eis q̄ ꝓducta ſunt:vis illa cōſumpta ſit:ſed plerūqꝫ deſunt cōgruę tpamentoꝝ occaſiones/quibus erūpant & ſpecies ſuas peragāt Ecce em̄ breuiſſimus ſurculus ſemē eſt:nā cōuenienter mandatus terrę arborē facit.Huius autē ſurculi ſubtilius ſemen aliquod eiuſdē generis granū eſt.& hucuſqꝫ nobis viſibile. Iam vero huius etiā grani ſemē:qꝫuis oculis videre nequeam⁹:ratione tamē cōījcere poſſumus quia niſi talis aliqua vis eſſet in elementis.nō plerūqꝫ naſcerent̄ ex terra quę ibi ſeminata nō eſſent. Nec animalia tā multa/nulla mariū fęminarūqꝫ cōmixtione pcedente:ſiue in terra:ſiue in aqua:q̄ tn̄ creſcūt & coeundo alia pariūt:cū illa nullis coeuntibus parētibus orta ſint. Et certe apes ſemina filioꝝ nō coeundo concipiūt:ſed tanqꝫ ſparſa per terras ore colligunt.Inuiſibiū em̄ ſeminū creator:ipſe creator eſt omniū rerū:qm̄ q̄cunqꝫ naſcendo ad oculos noſtros exeūt/ex occultis ſeminibus accipiūt ꝓgrediendi primordia:& incrementa debitę magnitudinis:diſtinctioneſqꝫ formarū ab originalibus tanqꝫ regulis ſumunt Et infra.Iſta quippe originaliter ac primordialiter in q̄dā textura elementoꝝ cūcta iā creata ſūt:ſed acceptis opportunitatibꝫ ꝓdeūt.Nam ſicut matres grauidę ſunt fœtibus:ſic ipſe mūdus grauidus eſt cauſis naſcentiū.Et ut teſtat̄ Ambro.in hexa.nequaqꝫ fieri pōt ut nō/aut ſeminibus utant̄ uniuerſa gignētia:aut habeāt aliqua q̄ videant̄ cū virtute ſeminū cōuenire.Et ut Aug⁹.ſup Gen̄.li.5.diſſerit.arbor ex arbore p ſurculi plātationē & ex ſemīe arbor:& ſemē ex arbore:ſed ſemē ex ſemine nullo mō niſi pri⁹ īreueniat arbor naſcet̄. DI.Luculētiſſime doctor hic egregius:q̄ aīo meo de his inſidebāt dubia diſſoluit. Mirari equidē ampli⁹ nequeo:cur ex terra pulueriſata/cribrata:& oī humana

oīm reꝝ in elemē/tis latent ſemina

induſtria ſemībus ęuacuata: ſponte pullulant plātę: & quidē in figura virtute: colore: ſapore & ſpē diuerſę. Sic & de his q̄ in aq̄ ſupfi.ie vidētur oriri: quia elemēta (q̄ in ſupiorib us apud nos pura nō eſſe aiebas) ſemībus taliū ſunt impgnata. Sed congruę tpamētoꝶ occaſiones quibus ea erūpere dixit q̄ ſūt? MA. Has q̄litatū primaꝶ actiones & cœloꝶ influxus in pportione naturę cōcurrētes ītelligo: & accidētes cauſas (ut ipſe doctor ait) ſcdm naturā forinſecus adhibitas. His eq̄dē ea q̄ ſecreto naturę ſinu abdita continent: & foris creant q̊dāmodo explicādo mēſuras & nūeros & pōdera: q̄ in occulto acceperūt ab illo q oīa in mēſura & numero & pōdere diſpoſuit. Idē ſed diffuſius li. 6. ſup Geñ. pſequit & oīa primit⁹ a deo creata fuiſſe: & per ſeculi tractum ex occulto in manifeſtum locis congruis exercenda teſtatur.

ibidē ubi ſupra. li. 3 de trini.

De cremento & diſtinctione plantarum. Capitulum. xxvij. MAG.

V Irtus nāq3 & influxus cœleſtis ſupficiē terrę penetrās partes ſubtiliores: q̄bus dicta ſeminalis vis occulta ineſt: in fumum reſoluit: rurſuſq3 cōdēſat: & in radicis ſpēs tranſfigurat. Hæc infixa terrę tanq3 matri v̄tute caloris cōtranaturalis & ſupcęleſtis: humorē terrę circūiacētis alterat & q̊d naturę ſuę cōueniēs eſt attrahit: & in ſui & plāte ſubſtātiā cōuertit. Vnde plāta radice loco oris / q̄ nutrimētū accipit: & medulla p ſtomacho corde & epate utit: in q̄bus acceptū nutrimētum digerit: & digeſtū partib⁹ ſingulis p venulas ſubtiles trāſmittit. Stipitē p corpe medullā cōtinēte: corticē p cute ſtipitē ptegēte

Folia aūt ad fructuū defenſionē/ & nodos loco neruoꝝ mēbra colli
gantiū accipit. Fructū ꝟo in uſum viuētiū & ornatū uniuerſi. ſemen
inſup pro ſpēi cōſeruatiōe gignit. Et in hęc q̄ȝ elemētoꝝ ptes ꝓporti
onabiliter diſtribuit. Terreū nāq̨ q̊d multū eſt in ſtipitis & duraꝝ ptiū
ſubām tranſit. humidū aquoſū q̊d parū eſt in folia & corticē/ Aereum
ſubtile q̊d eſt minus in florē. q̊d autē viſcoſū in fructū aſſumit. In eo
aūt quod ſemētis vices agit/ igneū q̊d minimū eſt delitēſcit. Per terrā
cohęret: p aquā ſe diffundit/ p aerē & ignē planta conſurgit. DIS.
Plantas igit̄ q̄tuor elemētis cōſtare aſſeris? MAG. Etiā. DIS.
Cur igit̄ nō in aqua/ aere/ aut igne queādmodū in terra pullulāt aut
nutriunt̄: cū & in his q̊ȝ ſingulis ſingula elemēta pmixta ſint. MA.
Elemēta apud nos & fortaſſe in toto uniuerſo iam nō pura/ ſed ſibi in
oīb; mixta. Ambro. affirmat. & in naturalib⁹ exercitato facile ꝓbat̄
Plantas aūt nō in ſingulis oriri oībus manifeſtū. Hui⁹ aūt cauſam (qa
quęris) ex ſupioribus accipe: cū terreū in oībus abundare/ cętera aūt
in quātitate minore & a terra cohęrētiā plantis ineſſe oſtenſum eſt: hīc
in terra figunt̄/ & ſufficiens nutrimentū inueniūt. In aqua aūt ad tem
pus nutriri/ ſed figi non pn̄t (paucis demptis) in aere ꝟo diutius/ aut
nutriri/ aut figi ꝓpter ſui ſubtilitatē nequeūt. In igne ab exceſſiuo ca
lore citius ęmarceſcūt. DIS. omnes itaq̨ plantas a dn̄io terreas aſ
ſeueras. MAG. ita ſentio. DIS Vn̄ ergo quaſdā calidas & humi
das multi ſcribūt: cū neutra haꝝ q̄litatū terræ cōueniat? MAG. In
plantis ſi ptes integrales conſideras / ipas terreas a dn̄io dephendes.
Si aūt ptes ꝟtuales & q̄litatū gradus attendis: quaſdam calidas & ſic/
cas: alias calidas & humidas: alias humidas & frigidas: nōnullas etiā
frigidas & ſiccitas inuenies: & hoc vel in gradu primo/ ſecūdo/ tertio/ Varietas
aut quarto / ſecundū q̄litatū intenſiōes & remiſſiōes. nam ſecunduȝ plantaꝝ.
has: ſil̄r & ptium elementaliū/ in pro portione multiplici/ variantur
plantæ nō modo in virtutibus: verū etiā in fœcunditate: modo germi
nandi & effigie. Creator equidē omniū (ut pmiſimus) vim hęc omnia
cōtinentē ſic indidit: ut congruis tpamentoꝝ occaſionibus q̊d in ſecre
to naturæ ſinu abditū eſt/ in ꝓpatulū ꝓdire poſſit. Vn̄ quædā ſunt q̄
ex radice unicum ſtipitē habēt: ex quo rurſus rami: & ex his folia pul
lulāt: & ſunt arbores. Quędā ex radice nō ſtipitē: ſed ramos: & ex his
folia generant: & ſunt frutices. Quędā ex radice: nec ſtipite: nec ra/
mis medijs/ folia germināt & ſunt herbę. Ex oleribus autē ſunt quæ
ex una radice ſtipites & ramos multos accipiunt. Et rurſus quædam
fructificāt: quędā ſine fructu omni tempore manent. Fructiferę ſ;m
digeſtiones ſemel tantū/ aut pluries in anno fructificāt. Frnctū autem
aut ſub folijs/ ſuper folia/ in medio: ſub cortice/ a ſtipite: aut a radice
ꝓducunt. Amplius quędā oleum ſtillāt. quędā folia nō habent: quę
dam etiā floribus carent. Omnibus aūt ut ait Plinius ineſt ſexus di/
uerſitas. in eadem vero planta teſte Phō: uterq̨ ſexus non reperitur:

Ab auibus ſemen deuoratum & ęgeſtū ītegrum:ſi in rimā corticis ce ciderit nonnunq̄ pullulat.fitq̄ ut in quercu: aliaue arbore/ ceruſus aut alterius generis planta reperiatur. In his autē q̄ p ſurculi inſertionē in alieno ſtipite creſcunt:natura ſtipitis in ſurculi naturam cōmutatur. Sed his finē faciamus. Nam ut ait ſanctus Ambroſius in hexaemerō A li.3.ca.15: Inexplicabile eſt ſingularꝝ rerū ꝓprietates exquirere: & vel diuerſitates earꝝ manifeſta teſtificatione diſtinguere: vel latētes occul taſq̄ cauſas in deficientibus aperire documētis. Et rurſus. Quis autē poſſit cōprehendere varietatē/ſpeciē/ gratiāq̄ pomorꝝ: ſingularum quoq̄ utilitatem arborꝝ/fructuum/ſuccorūq̄ ꝓprietatem.

De Animalibus. Capitulum.xxviij. DIS.

D ſequentis igitur ordinis mixta deſcēdas. MAG. Quæ ſe
a quuntur quinti generis mixta aīalia ſunt irrationalia q̄ in prę ſenti quadruplici ordine diſtinguimus. Sunt em̄ q̄dam ut ait G ſcriptura volatilia/ q̄dam natatilia/q̄dam reptilia/& q̄dam greſſibilia Quorꝝ exordia/ ꝓpagatiōes/ & naturas in mediū ferre: ingeniū va cillat/calamus tepet/& epitomatis breuitas nō admittit. DI. Saltē quę iam in prompto ſunt/verbis planis/ſuccinctaq̄ oratione/in uni uerſali patefacias. MA. Facile qdeꝫ tuis petitionibus acqeſcerē: ſed ea breuitate quā expetis:& obſcurus fio:& ęmulis quibus me feriāt iacula ad miniſtro. verūtn̄ nō illis:ſed tibi optime indolis adoleſcenti in hoc epitomate obſequi ſtatueram:ut petis p̄memorato ordine ſin gula ſub breuitate tranſcurram. DIS. Probe.

De Volatilibus & generatione ouorum. Capitulum.xxix. MAG.

VOlatilia aues ſunt/quę alis ſeipſas ꝑ aera quo tendunt mouẽt Horꝝ primordiale exordiũ ſimiliter a creatore eſt/qui diſtincta elemẽta ꝓ capacitate ſua/viuẽtibus decorauit.aera qdẽ volatilibus/aquã natatilibꝰ/terrã greſſibilibꝰ/& hęc utraq; reptilibꝰ. ignẽ autẽ qui ꝓpter ſui debilitatẽ & ſiccitatẽ viuentibus habitaculum pſtare non poteſt:a viuenti aĩa nudum reliquit. DIS. Hęc legiſlatoris hiſtoria pandit/naturalem volatilium generationẽ ędoceto. MA. Volatilia quia ſe in numero conſeruare non poſſunt(quoniã corruptibilia ſunt)ab auctore naturę dicẽte. Creſcite & multiplicamini/ꝓpagationis vim acceperũt:qua ſe in ſpecie conſeruent. Fit autẽ hęc ꝓpagatio ꝑ ſeminis deciſionẽ.unde & in ipſis ſexuum diſcretio eſt:& nos in ſequentibus maſculũ gallũ:& fęmellam gallinã appellabimus.His equidem duobus coeuntibus:in matrice gallinę oua cõcipiunt̃:& ex illis pulli naſcuntur.primu de ouis/demũ de pullorum formatione tractabimus. DIS. Oua unde/aut quomodo generantur? MA.

De ouis

Ex ſpermate gallinę:cuius pars humidior ad extremitates ſe expandit & fit albumen:terreſtris vero ad centrum ſe contrahit & fit citrina:& vittellus dici ſolet.& hęc duo ꝓpter naturæ diuerſitatem telis paruis ſeparant̃.In qbuſdam tñ ꝓpter caloris debilitatẽ:colores hi diſtincti nõ ſunt.ut in ouis piſcium.Ouum cõceptũ/calore matricis cui colligatũ eſt vegetatur:donec ad cõplementũ ꝑueniat.exinde vinculo q̊ matrici iungit̃ rupto:in lucẽ prodit eo ordine: ut pars acuta q̃ matrici adhęrebat ultimo exeat:teſta in ventre mollis eſt:ne parturiẽdo ledat. mox autẽ ędita frigore dureſcit. Ouantibus nõ eadẽ eſt natura: nam

Ouantiũ diuerſitas

quędam ſemel tm̃ in anno parturinnt.ut rapaces:q̃dam pluries ut columbę:gallinę autẽ domeſticę multotiẽs:& hę cito deficiũt:qm̃ cibus in ſperma tranſit. DIS. Scite hęc dicta vident̃. Sed ad qd galli coitum neceſſariũ arbitrare:cũ ouum ex ſolo gallinę(ut ais)ſpermate formetur. MA. Vt ſeminalem ſpiritũ imittat: quo ouũ & ſuſtentatur & fecunditatẽ accipit.unde gallina ſine gallo ouans:aut ex inani alterius gallinę cõcubitu:aut oſculo vel olfactu galli:vel flante zephyro: oua quidẽ parit:ſed ſterilia q̃ oua venti appellantur:fit autẽ hoc ſępipius.non eñ gallina tm̃/ quantum gallus coitum appetit: ideo multis gallinis gallus unus ſufficit.

Fœcunditas oui

De pullorum ex ouis generatione: formatione: & diuerſitate. Capitulum.xxx. MAG.

OVa itaq; galli cõcubitu cõcepta a gallinis:nõnunq̃ a gallis interdũ alternatim ab utriſq; foueut̃. Albumen q̊d calidũ eſt & humidũ:in quo & vis ſeminalis a gallo tranſfuſa latitat:calore

incubantis alteratur/& in triduo vel circa/guttula q̃dam ſagninea in
albumine/verſus oui acumẽ apparet:ex qua cor pulli formaẽ.Fitq́
circa idem/vena magna in umbilicos duos ramificata:quoꝝ alter ad
telam vitelli/alter ad eã q̃ pullus cõtinetur,ptẽdiẽ.p primũ pullo cibus
de vitello miniſtratur:reliquus ſecundinę deputaẽ. DIS. Subſtan/
tiam igitur pulli ex albumine: nutrimentum vero ex vitello aſſeris?
de nutri/mẽto pulli in ouo MAG.Sane.In argumentũ huius accedit/ ꝙ vitellus cõtinue mi
nuitur:& ſi q̃d reſiduum eſt naſcentem pullum in umbilico ſequiẽ:ut
ſtatim natus cibũ habeat cõuenientẽ:in pfectis autẽ umbilicus iã nõ
apparet. DIS. Nondũ naſcentis conditionẽ:ſed exurgentiũ mem/
broꝝ formationẽ quęro. MA. In decẽ diebus oĩa mẽbra pulli ma
nifeſte apparẽt:& inter hęc caput maximũ. ſequẽtibꝫ decẽ fortificanẽ
& ordinatius diſtinguunẽ: & a ſpiritu vitali ſingula viuificanẽ: ita ut
die viceſima pullus iam vociferare incipiat.Hęc autẽ eſt poſitio ipſiꝰ
in matrice:ut caput ſupra pedẽ dextrũ habeat: & ala dextra caput te
gat.Omnis tñ in pedes naſcitur ex acuta oui parte.Ex ouis autẽ oblõ
gis galli:ex rotũdioribus gallinę frequẽtius generãtur. DI.Sed
quid de ouis in q̃bus nõnunq́ duo vittelli cõſpiciunẽ. MA.Hęc ex
duplici coitu:p aggregationẽ duoꝝ ſpermatũ cõcipiũtur. Et ſiquidẽ
ſit tela utrũq́ diſtinguẽs/gemellos/ ſin autẽ pullũ mõſtruoſum pcre
Vultur ant. Vultures autẽ ut refert ſanctꝰ Ambroſiꝰ in hexaemerõ.li.v.c.xx.
Phenix ſine cõcubitu cõcipiũt & generãt. Et de carnis p̃mortuę Phenicis hu/
more vermis exurgit & pceſſu temporis in prioris ſpeciẽ reperatur.

De membrorum in pullis diuerſitate.
Capitulum.xxxi. DIS.

u Nde quęſo tantã in organis & membris volatiliũ diuerſitatem
natura ingeniauit? MA.De interioribus ſi q̃ris/ea ad opera
vegetatiuę neceſſaria ex his q̃ poſthac dicemus: cognoſces.
Exteriora vero ad alia opa.maxime autẽ ad ea quę p̃dę deputãtur ac
comodata ſunt. Vnde quibuſdã viſum acutiorẽ:aliꝭs autẽ obtuſiorẽ
dedit.Acutum quidem rapacibus.ut a remotis p̃dam cognoſcãt cęte
ris vero q̃ circa terrã aut aquas verſantur obtuſiorẽ: quia alimento
ſunt ppinquores.Palpebras habẽt membranulas nõ carneas:nec ocu
los niſi p inferiorẽ claudunt:ppter duriciẽ coriꝭ cõtinẽtis caput. Dẽ
tibus carent:& p his utuntur roſtris/quę rurſus in rapacibus acutio
ra ſunt & adunca:ut prędam capere: & captã facilius dilaniare poſ/
ſint: quoniam carnibus veſcuntur: ideo etiam ungues cæteris ha/
bent magis aduncos. In aquaticis roſtra ſunt lata: ut ipſis pro ha/
mo:& collo pro arundine hami/& pedibus latis (quorum & digiti
membranis ligantur) pro nauigio utantur: loco anteriorem pe/
dum alas habent.volando ſe cauda dirigunt. Pectus eſt acutum ut
volando paucum aeris moueat.& aerea citius diuidat. Carnoſum

tamen eſt / ne ex frequenti aeris inpulſione aut ledatur aut interiora infrigidant. Non mingunt quoniā par̨ bibunt : & ſi quid ſuperflui ſeparatur in plumarū ſubſtantiam vertitur. Cætera particularius inqui rere nō eſt pręſentis negocij. Sunt em̄ . ut ait Ambroſius auium gene ra diuerſa / quę memoria aut cognitione cōprehendere quis poſſit.

aues non mingunt.

Dę aquatilibus. Capitulum. xxxij. MAG.

B aere itaq; in aquā delapſi / eam ſi poſſumus tranſnatabimus ſpacioſum & magnū equidem eſt mare / & illic reptibilia quo rum nō eſt numerus : & aīalia inquit propheta puſilla cum magnis. DIS. Et qui hęc viderūt? MAG. Qui deſcendūt mare in nauibus facientes operationē in aquis multis. ipi inquit viderunt opera domini & mirabilia eius in profundo. Plura equidē in mari quā in terris ſunt. ait Ambroſius in hexaemeron. Et ea quę in terris viuūt: ab his ſibi nomina vendicarūt / eo ꝙ prius in mari iſta cęperūt diuerſis quoq; fluminibus. Et ea quę timemus in terris: amamus in aquis. Etenim noxia in terris in aqua innoxia ſunt. Atq; ipſi angues ſine veneno. Leo terribilis in terris / dulcis in fluctibus. ſic videre eſt de cæteris. Verūtamē ut teſtatur Petrus lombardus oīa creata ſunt innoxia. ſed ꝓpter peccatū facta ſunt noxia. Nihil itaq; homī nocuiſ/ ſent ſi nō peccaſſet. ſed hęc theologię reſ;uantes ad propoſitum reuer/ tamur. DIS. videris aſtruere & aquatilia per creatiōem in eſſe pro dijſſe. MAG. Moyſes hæc docuit. Dixit enim deus (ut ait) pro/ ducant aquæ reptile animæ viuentis. Omne autem quod natat rep/ tandi habet vel ſpeciē vel naturā. ut aſſerit Ambroſius. Et ne hæc in

ſeipſis deficerent/ipſis generationes fęcunditatē creator cōicauit dicēs Creſcite & multiplicamini & replete aquas. fit autē plerūq; hęc gene
diſcretio ſexus ī piſcibus
ratio p ſeminis propagationem. Vnde & in aquatilibus ſeu piſcibus ſexuū diſcretio eſt/& in pluribus corpis mole patet. Nam fęmine maribus & maiores ſunt & longiores/carne quoq; duriores reperiunť.

De pullificatione piſcium. Ca.xxxiij. MAG.

q

Vi ſexu diſcernuntur ventrum attritione coeunt: tanta autē celeritate ut viſum fallant. ordinē tñ naturę ſeruāt in ſexu & genere ut nunq; piſcis cū alterius genere piſce cōmiſceať: dem/
murena
pta murena: quę ſibilo viperę ad littus æuocata cū ea coit. ut refert Ambroſius in hexaemerō. Tempore itaq; coitus par cum pari ambulat: fęmella oua concipit in matrice: quę tñ nō perficiuntur donec pariātur. tunc em̄ mas ea ſubito ſequitur & ſemine ſuo aſpergit: aſperſa ab aqua: ut a blanda nutrice fouenda ſuſcipiuntur: poſt diē albeſcūt/ dehinc oculi apparere incipiunt & celeriter complentur. maxime autem ſi multo ſemine pfuſa fuerint. Primū ex reſiduo oui humore/dehīc ex aqua nutriuntur. Quę autē maſculino ſpermate tacta nō fuerint ſterilia manent. Fęmella etiam maiorē partem ſuoꝝ ouorum/ partus tempore deglutit/ quod fortaſſe ſagax natura prouidit/ ne tota unda piſcibus impleatur: hinc etiam magni corporis piſces paucoꝝ filiorū ſunt. DIS. Quid autem de his quibus non ineſt ſexus diuerſitas?
anguilla
MAG. In omnibus utrūq; ſexū eſſe aſtruunt / ſola dempta anguilla: quę ſcopulis ſe atterit: eaq; ſtrigmenta virtute influentiarum viuificata in anguillarum ſpeciem tranſeunt. vel ut ait Philoſophus viſcoſitatem per aures concipit: atq; fœtum generat. Quedam etiam e piſcium genere rore cœleſti (ut aiunt) concipiuntur/ſicut oſtreę & quę in conchilibus degunt: & quidem ex limo & putredine ęrumpunt.

An ubi ca.

Ari de a

DIS. Facile his fidem habeo: cum ſermonē diui Auguſtini de mūdi fœcunditate mente reuoluo.

De diuerſitate membrorum in genere piſcium. Capitulum. xxxiiij. MAG.

Piſces corp⁹ habēt oblongū

n

Ec in hoc genere animantiū/natura in membroꝝ diſtinctione defecit. Vnde primū corpus oblongū ędidit: quo aquas facili⁹ diuidāt/id quoq; corio leni aſpero ſquamoſo aut ſpinoſo texit loco manuū pedūq; brancias & pinnulas quib⁹ ſe moueāt ordinauit Cauda autē natādo oēs ſe regunt/hāc etiā cū dormiūt parūper mouēt, aſſerit Plini⁹. Senſuū vias habēt occultas/ne q̄ ledanť ꝑter oculos q duriores ſunt: nec colores medios diſcernere ꝑpter viſus debilitatē facile poſſunt: ob id & piſcatores eo coloꝝ gñe utunť ſępi⁹. Non ſpirant. Quod nobis eſt ſpiritus/ illis eſt aqua. Sicut nobis ſpiritus/ ita illis aqua viuendi miniſtrat ſubſtantiam. brancias habent/quas nūc plicant & colligunt; nunc explicant atq; aperiunt. In hanc ergo col/

ibi.

Plin ſpec natu

lectionem & apertionem dum ſuſcipitur aqua/ & tranſmittitur ac pe/
netrat/reſpirationis munus implet/pulmone itaq; carent. humorem
ſanguini ꝓportionatū poſſident: linguā habent ſed nō undiq̄q; diſcre
tam a palato. Dentes ſunt ipſis ex utraq; mandibula acuti & ꝓminen
tes. ut cibum in ore tenere: diuidere & deglutire citius poſſint: ne humi
ditate aquę effluat. DIS. Si aqua nutriuntur ut p̃miſſum eſt/ denti
bus non indigent. MAG. Aqua quidem nutriuntur: ſed non pura De nutri/
ſed ea quę viſcoſitatibus terrenis impinguata eſt. ut eſt pluuialis & p mento pi
ſtercoꝝ loca tranſiēs. Nec illa ſolum/ verū etiā vermibus/ herbis/ ſter ſcium.
coribus/ carne/ pane. & generalit̄ ſemp minor eſt eſca maioris: ita ut
tempore pullificationis etiā nonnulli pullos deuorēt. Habitatio eoꝝ habitatio
confuſa non eſt: ſed ut ait Ambroſius. Hoc genus piſcium in illo ſinu pullorū
maris alitur/ illud in alio: & quod hic abundat/ alibi deeſt. Fouēdi ta
men partus neceſſitate quidē loca mutant. Hęc de aquatilibus cōmu
nibus accipienda arbitror: nō de ſingulis monſtris marinis. Nunc fi
lius undarum procellis madidus terras reuiſet: & alis excuſſis: reptilia
greſſibiliaue peruolet.

De reptilibus & greſſibilibus. & quare deus tam diuerſas rerū ſpecies condidit. q̄ etiā nobis nociuę & inutiles videntur. Capitulum. xxxv.

DIS. Eptilia quæ dicis. MAG. Quę corpis cōtractioni & extē
ſioni innituntur: quibus ſe in anterius mouent. parte equidem
anteriore ſe extendunt: qua ſi aliqd ſolidi apprehēdūt: reliquū

Serpētia corporis poſt ſe trahunt. Et hęc rurſus trifarie partiuntur. Sunt enim
quę ſquamis pro unguibus/& coſtis crurium loco utuntur.& ſerpē
trahentia tia dici poſſunt. ut colubri. Et ſunt quę ore ſolidum compręhēdentes
ſe trahunt: quę trahentia dici ſolent. ut vermes. Et ſunt quę q̄uis pedi
bus moueantur: magnam tamen corporis partem terrę applicant/&
Reptilia communi nomine reptilia appellantur: ſicut lacertę/ ſtelliones/ & plu
res vermiū ſpecies. Quę vero pedibus gradiunt̄ duobus plurib9ue
ſemper tamen ęqualibus: & reliqua corporis parte terrę nō innituntur
greſſibilia ſunt. Et hęc omnia conditor rerum ab initio verbo ſuo in
eſſe prodire iuſſit dicens. Producat terra animā viuentē in genere ſuo iu
menta & reptilia & beſtias terrę ſcđm ſpecies ſuas. DIS. Quid crea/
tor ſignificare voluit tanta animalium diuerſitate/cum multa ſint hu
mano generi nō modo inutilia: verumetiā nociua? MA. Noli po
nere os tuum in cœlum: aut in altum extollere cornu tuū & loqui ad
uerſus deum iniquitatē. Sed pone ori tuo cuſtodiā: & oſtiū circūſtā/
tię labĳs tuis: & ꝓhibe linguā tuā a malo: & labia tua ne loquant̄ do
lum. nō em̄ potuerunt a deo bono niſi bona fieri. ut & Plato affirmat Plat
& Auguſtinus in Enchyridion ca.xi. cōprobat. Naturę igit̄ oēs: q̄m thin
naturaꝝ prorſus oīm ſumme cōditor bonus eſt: bonę ſunt. Et inde Aug
ciuitate dei li.xi. Nullā oīno naturā malā aſtruit: ſed a terrenis uſq; ad ciui.
cęleſtia īquit: & a viſibilibus uſq; ad inuiſibilia ſunt alia bona alĳs alia ca.x
meliora: ad hoc inęqualia ut eſſent oīa q̄ artificis ſapiētia metiēda ſūt & li.
Faciunt em̄ oīa ad decorē uniuerſi quēadmodum multę reꝝ ſpecies iden
diuerſis coloribus a pictore in eodē pariete effigiatę. Et ſicut in ſpecie ſupr
viſibili hominis: ſi unum radat̄ ſupcilium/q; ꝓpemodum nihil cor/ Am
pori: & q; multum detrahit̄ pulchritudini. unde & Ambroſi9 in hexa hexa
emeron. Singula eoꝝ q̄ generant̄ e terris ſpecialē quandā rationē ha li.3.c
bent: quæ ꝓ virili portione cōplent uniuerſę plenitudinē creaturę. alia
ergo eſui: alia alio naſcunt̄ uſui. nihil vacat: nihil inane germinat terra
quod tibi putas inutile/alĳs utile eſt: immo ipſi tibi frequēter alio eſt
uſu utile. Quod eſcam nō adiuuat/medicinā ſuggerit: & ſępe eadem
quę tibi noxia ſunt/auibus aut veris innoxium miniſtrant pabulum
Et rurſus. Laudant etiā dracones dn̄m: quia natura eoꝝ & ſpecies cū
videtur/ nō minimū vel decoris offendit: vel ineſſe rationis oſtendit.
Non igitur oportet res inſipienter vituperare. inquit Auguſtin9. Sed Aug
utilitatē rerum diligenter inquirere: & ubi ingenium noſtrum vel in ſupra
firmitas deficit/ita credere oculta ſicut erant q̄dam q̄ vix potuimus
inuenire: quia & ipſa utilitatis occultatio aut humilitatis exercitatio eſt idē ſ
aut ęlationis attritio. Et q̄ noxia putas/homini quadruplici ratione cō Geñ
ueniunt. ut ait idem ſup Geneſim. Aut em̄ pœnaliter ledunt: aut ſalu Irām
briter exercent: aut utiliter ꝓbant: aut ignoranter docēt. unde diuus
Hieronim9 ſup Pſalmo.91. ſup illo. q; magnificata ſunt opera tua dn̄e
Marcioni & Manicheo hereticis quęrentibus. Si deus oīa in utilitatē

hominum fęcit. quid culicē: cinicē: ac pulicē neceſſe facere fuit? Reſpō det dicēs. ut oſtenderet tibi fragilitas tua qui cognitionē tuā in cęlum ponis: reſpice morderis a culice & cōtremuiſti: qd in cœlum ęrigeris q a culice vulneraris? Sed longius ęuangantē calamum ad ꝓpoſitam methadum reuocemus. DIS. Operępciū eſt ne quā cępimus de rerum origine diſceptationē deſcendente ſole truncatam relinquamus.

De multiplicatione animaliū diuerſis modis per multa ſancti Auguſtini dicta. Capi. xxxvi. MAG.

q Vi & reptilia & greſſibilia condidit: ipſis ſpecierꝝ cōſeruationē p ſeminis ꝓpagationē conceſſit dicēs. Creſcite & multiplicamini & replete terrā. Eſt itaqꝫ & talibus ſexuum differētia: quibus coeuntibus ex ſemine in matrice fœmelle fętus formatꝰ: Salamādra dempta: quā ſexus diuerſitatē inſ'iā aiunt. Lacertulos quoqꝫ & Cocodrillos Tortucā & Cameleonē inter quadrupedia ouare: naturę inqſitores aſſeuerāt. DIS. Num & ex reptilibus q̄dā ſine ſeminis ꝓpagatione/ex putredinibus quibuſdā exoriri cōſpicimus? MA. Etiā fili Sunt em̄ (ut ait diuus Augꝰ in de ciui. dei. li. 15. ca. ultimo. & de trini. li. 3. ca. 8. & ſup Geñ. ad litterā. li. 6. & 5. & in. 3. de trini. ca. 9.) q̄ de qbuſqꝫ rebꝫ ſine cōcubitu ita naſcuntꝰ: ut poſtea concūbāt & generēt. ſicut muſcę. Alia vo ī qbus nihil ſit maris & fœminę ſicut apes: q̄ ſemina filiorꝝ inqt nō coeūdo cōcipiunt: ſed tanqꝫ ſparſa p terras ore colli/gunt. Omnia em̄ q̄ ſequētibꝫ erāt ęuoluēda tēpibus: primitꝰ deus ſiꝰ creauit cū faceret mundū. Sed quō? In ſemine inqt oīa ꝓducta ſūt primitus nō mole magnitudinis: ſed in potētia cauſali: & rurſus. Multi homines nouerūt ex qbus herbis aut carnibꝫ: aut q̄rumcūqꝫ rerꝝ qbuſlibet ſuccis & humoribus: vel ita poſitis: vel ita obrutis: vel ita cōtritis vel ita cōmixtis/q̄ aīalia naſci ſoleāt. Et horꝝ q̄ ex corruptis aīaliū corporibus naſcuntꝰ: in primordio nō niſi materialiter: q̄ vo ex terra: aqs vel eis q̄ terra germināte orta ſunt. Magiſter in ſen. li. 2. diſ. 15. tota create nō negat. DI. Nunqd vo q̄ p ſeminis ꝓpagationē & rerꝝ pu/trefactionē naſcuntꝰ: eiuſdē ſpeciei cenſenda ſunt? MAG. Sunt utiqꝫ nam q̄ ex putredine oriuntur/poſtea concūbunt. ut viſuꝫ eſt. Quod vero Auerrois Auicennę. impingit: oīa nata p ꝓpagationē etiā naſci poſſe p putrefactionē: nō niſi ī impfectis accipiendum eſt. hoīem eqdem ex putredine naſci quis ſanæ mentis aſſeruit?

De modo propagationis animaliū/& formatione corporis humani: ac de natura ſeminis ſiue ſpermatis. Capitulum. xxxvij. DIS.

m Oduꝫ itaqꝫ ordinē ac tēpus cōceptionis: formationis ac partus ſingulorꝝ diſcurras. MA. Rem petis fili quā nō tēpus nobis conceſſuꝫ/nō ingenium/nec cōpendij huiꝰ breuitas admittit;

de his autē uniuerſaliora intelliges:ſi ad humani corporis conſtitutio
nem ſtilo habenas laxabimus. DIS. Si itaq; iuxta Comici verbū
non poteſt fieri quod volo/velim ergo q̃d fieri poſſit. MAG. Ho/
mini perfectum cōpoſitionis gradum qui eſt ſextus attribuūt:cum ſit
quodāmodo finis omniū/& aniantiū ꝑfectiſſimū. huius corpus ſa/
tor mundi in principio de limo terrę formauit ait ſcriptura:& eidē ſpira
culū vitę inſufflans/adiutorium ex coſta una fœcit:& ipſis cōiunctis
creata ſubiecit: & gignendi virtutem cōmuni verbo indidit: dicens.
Creſcite &c.ſcilicet per ſeminis propagationē.Nam maſculū & fœmi
nam creauit eos:qui ſi tempore/modo/loco & ordine naturali con/
cumbant:cœlorū influxu cōcurrente ſibi ſimile procreant.Homo em̄
inquit Phūs & Sol generant hominē. DIS.Ne nominū obſcuritas
Semen intelligendi ſemitā pręcludat:ſeminis ratiōem afferas. MA. Semē
quod & ſperma dicunt eſt pars utilis ultimi alimēti poſt tertiā digeſti
onē deciſa:& ꝓ cōſeruanda ſpecie in vaſibus ſeminalib⁹ (q̃ ſūt teſtes)
conſeruata. Hoc nōnulli ab epate:alij a cerebro:alij vero ab omnibus
membris deriuari cōtendunt: quoꝝ ſententię cōtrarię non ſunt/ſi ſe
men ab epate principaliter/a cerebro pro parte maiore/ & ab oībus
membris originaliter deſcendere intelligimus. Manifeſtū tamen in
ſuꝑflua eius ęmiſſiōe corpus totum debilitari/ac tandē ęmori:quod
heu multis euenit:qui facti ſunt ſicut equus & mulus quibus non eſt
intellectus. Cum em̄ ſit ex ſubſtantia alimenti ultimi utilis & vitali ꝑ
fuſa ſpiritu:in eius inordinata deiectiōe alimentū membris & vita cor
pori ſubtrahitur. Multū itaq; coeuntes citius deficiunt & moriuntur
ut patet in paſſeribus. Eunuchi vero teſte Galieno diutius viuere poſ
ſunt. Sed de hac re poſt hęc ſi placuerit:medicorū libros diligentius ꝑ
ſpicias:nunc quod cępimus ſub breuitate percurramus.

De formatione corporis humani in utero materno. Capitulū. xxxviij. MAG.

formatio corporis humani — SEminibus itaq; viri & mulieris deciſis/& in matrice fœmellę re
ceptis/ uniunť unitiua virtute & actiōe qualitatū alteranť.& vt
phiſici dicunt:diuus quoq; Auguſtin⁹ li.83.q.q.56.teſtať:in
primis ſex diebus totū quaſi lactis aut ſpumę formā accipit.ſequēti
bus tribus eſt inceptio lineaꝝ & punctoꝝ veſiculaꝝ.poſt hęc dieb⁹
ſex penetrat in toto ſanguinitas. Sequētibus duodecim ſolidatur in
carnē & extendiť humiditas nuche. Deinde poſt dies nouē ſeparatur
caput ab humeris & extremitates a lateribus & ventre:& uſq; ad ꝑ
fecta mēbroꝝ lineamenta formať: ut q̃ttuor ſequētibus diebus ſin/
gula diſcerni poſſint. Primū tamē membra principalia formantur q̃
ſunt cor/epar/ cerebrū & ſeruiētia.ut umbilicus:ſtomachus:teſticu/
li:dehinc his propinq̃.ultimo manus pedes & reliq̃. Conſtat em̄ hu
manū corpus multis diuerſiſq; mēbris videlicet venis:neruis:arterijs

pulmo
cor
epar
ſtomachꝰ
ſplen.
ren
ren
Veſi=
ca
adiutorium

lacertis/muſculis/oſſibus/cartilaginibus /adipibus/ carne. cute in/
ſuper & q̃ttuor humoribus:q̃ſunt Sanguis:Flegma:Cholera &Me
lancholia. Ex his autẽ cętera q̃ſunt cor:epar;cũ alijs in humana effi
gie cõſpectis:conſtant quarꝫ creationes ꝑ virtutes quas quidã digeſti
uã/formatiuã/aſſimilatiuã & cõcauatiuã nominãt: ſpeciali⁹ diſtin/
guere epitomatis breuitas faſtidit. Verũtñ hoc ſilẽtio trãſire nõ licet
ꝙ organiſatiõis motus ſiľr & partus tẽpora variant̃ / ſi eſt calor for
tior & cõplexio melior. Vñ corp⁹ viri citi⁹ format̃ corꝑe mulieris. Sed
rurſus ĩ utroqꝫ eſt diuerſitas. Nã maſculi corpus ad minimũ in.35.die
bus format̃.& in tali motus vitalis incipit die ſeptuageſimo : partus
vero in menſe ſeptimo explet̃. Si vero corpus q̃dtrageſima die forma
tum ſit:motus eſt die octuageſimo & partus in menſe octauo : & illi
frequẽtius moriunt̃. Quod ſi corpus in.45.cõpleatur die:mot⁹ erit
die nonageſimo/& ꝑtus menſe nono. Corpus aũt fœmellę nunqꝫ añ
q̃dtrageſimũ diem/ſed cõmuniter q̃drageſimo quinto cõpletur:& in
tali motus die nonageſimo/& ꝑtus menſe nono ſeqtur:qui eſt cõmu
nior & partui cõuenientior. Vñ in.2.Macha.c.7.legimus matrẽ ſeptẽ M
fratrũ uni dixiſſe. Fili mi miſerere mei q̃ te in utero.9.mẽſibus portaui.
ſic Sapiens ait decẽ menſiũ tꝑe coagulatus ſum in ſanguĩe.ſapiẽ,c.7
Si aũt corpus.50.die ꝑfectũ ſit motus in cẽteſima/& ꝑtus menſe deci
mo ſequit̃. Natũ tñ fœmelle corpus citius q̃ꝫ maſculi cremẽtũ ꝑfectũ
attingit. Patet itaqꝫ iuxta Macro.doctrinã de ſomno Scipiõis quõ dies Ma
qui ſunt ab hora conceptionis uſqꝫ ad diem motus triplicati/natiuita
tis menſem indicant:menſi cuilibet.30.dies tribuendo. habent enim Ar
omnia aĩalia certũ pariendi tempus ſcribit Ariſto,homine dempto, dea

Tꝑus formationis fetus motus & ꝑto

De nutrimento fœtus in utero materno. De Secũdina & venenoſitate ſanguinis mẽſtrui mulieris. Capitulum.xxxix.

DIS. fOetus in utero unde crementũ ſumit? MAG. In muliere gra
uida cõceptu/menſtrua cõſueta fluere deſinũt:& in tres parti
untur ꝑtes quarꝫ una ad mamillas tranſit;in quibus in lacteã
ſubſtantiã decoquit̃. Secũda in epate matris ꝑfecte digerit̃. Tertia q̃
ſuꝑfluitas eſt ſtat donec hora veniat ut expellat̃. De prima infans na
tus paſcitur/de ſecũda in utero fœtus a die motus cibari incipit & au
getur/nõ tamẽ eam ꝑ os/ſed ꝑ venas q̃ in umbilico ſunt quib⁹ & ma
tri iunctus eſt:ſumit. Cũ aũt hic ſanguis mẽſtrualis optime ſit digeſt⁹
ſuꝑfluitates nullas/niſi urinales paucas in alendo fœtum relinquit:q̃
inter pelliculas circa ſecundinã recipiunt̃:& in natiuitate ſimul expel
luntur. DIS. Secundinã quid dicis? MAG. Folliculũ in quo fœ
tus cõtinetur & ſequẽdo cũ eo naſcitur/unde & nomẽ ſortitur, hic per
cotilidones matrici alligat̃. Eſt & alius pãniculus cui nomẽ biles:qui
dimidiam ꝑtem fœtus circũdans/recipit aquoſitatẽ urinalẽ ex vena

ſecundina

Biles

umblicali. Eſt & tertius pãniculus quẽ abgas nominãt: qui totum fę Abgas
tum circũdat. Neceſſarius eſt autẽ hic folliculus p̄ter alia: ut fœtũ a no
ciuis cuſtodiat: maxime vero a ſanguine menſtruo indigeſto: q ſi nu
dum fœtũ attingeret: ſtatim necaret. cũ & mulieres menſtruoſę ſolo
viſu ſpeculũ nouũ macula rubea depingãt: & tenerum infantẽ inficere
poſſint. unde & nõnunq̃ guttulę q̄dã ex eo infantẽ cõtingẽtes/macu
las rubeas in ipſo cauſant: quas nec etiã ꝑ cutis excoriationẽ deleri cõ
tingit. Hic ſanguis in viris ꝓpter calorẽ fortiorẽ ſuꝑflua digerentẽ nõ
eſt: & ſi quod reſidui eſt in pilos tranſit.

De Gemellis/monſtris/& abortiuis fœtibus. Capiulum. xl. DIS.

Vce clarius q̃ volui tradidiſti. Sed reſtat ut cauſas diuerſitatis
1 ſexuũ/gemelloꝝ/monſtroꝝ/& abortiuoꝝ ędoceas. MA.
Audiſti ſeminũ cõceptionẽ eſſe in matrice. hęc autẽ (ut aiunt)
ſeptem diuiſa eſt interſticijs: quoꝝ tria ad dexterã/ tria ad ſiniſtrã/&
unũ in medio collocatur. dextera autẽ ſiniſtris calidiora ſunt: ſimiliter
& ſemen teſticuli dextri/ſemẽ teſticuli ſiniſtri in calore ſuperat. Si itaq;
ſemen teſticuli dextri in unã ex cellulis dextrę partis ceciderit mas/ ſi
autẽ ſemen teſticuli ſiniſtri in unã de cellulis ſiniſtrę partis recipiatur
fęmella generatur. Si vero ſemẽ teſticuli dextri in partẽ ſiniſtrã cecide fęmella
rit: virago concipitur: & cũ ſemẽ teſticuli ſiniſtri in partẽ dextrã tranſ virago
fertur: vir effœminatus naſcetur. In mediũ vero interſticiũ cũ ſemen effęmĩatꝰ
recipitur: fœtus ex utroq; genere ꝑmixtus naſcetur: quẽ hermaphro herma/
ditũ dicimus. Si autẽ ſemen ſit multũ/& in duas cellulas diuiditur ge phroditꝰ
melli naſcuntur qui tñ quandoq; ſed raro/duplici coitu cõcipiuntur gemelli
Similiter ſi ſemen plus debito aut deficiat: aut abundat: aut indebito
ordine cõcipiatur: aut diuerſę ſpecies cõmiſceantur. vel etiam ſi coitus monſtrũ
ſuꝑ coitum fęcũdum iteratur/fętus mõſtruoſus naſcetur. Fetus autẽ
nõnunq̃ ex inordinato motu/ſaltu/cibo/potu/vehemẽti terrore ma
tris: alijs quoq; pluribus cauſis ante aut poſt completã organiſationẽ abortiuꝰ
interficitur: qui eiectus a matre aborſus ſiue abortiuus dicitur. Lepro Leproſi
ſi vero & elephantici (ut ait Hieronymus ſuꝑ Ezechielem) tunc naſcũ
tur: cũ vir cum muliere tempore menſtruoꝝ cõmiſcetur cauſas alias
ſi q̃ ſunt non excludit. DIS. Eſt & aliud cuius cauſaꝫ pandas quæſo
unde ſcilicet infans nonnunq̃ plus uni parentũ q̃ alteri: interdũ vero
nulli aſſimilatur in effigie? MA. Huius rei cauſam non oẽs eandem
aſſerunt. Sed ſi rẽ ꝑpenſius conſiderabimus: aſſimilationis cauſas/ vir
tutem generantis calorem/fortitudinẽ/& imaginationẽ inueniemus
Quarum ultima/patriarcha Iacob in diſcolorandis ouibus nõ imꝓ
uide ꝑ varietatẽ virgarum uſus eſt. Inhæſerat em̃ (ut ait Auguſtinus)
animæ illoꝝ diſcolor fantaſia ex contuitu variarum virgarũ ꝑ oculos
impręſſa: quę nõ potuit niſi corpus quod ſic affecto ſpiritu aĩabat/

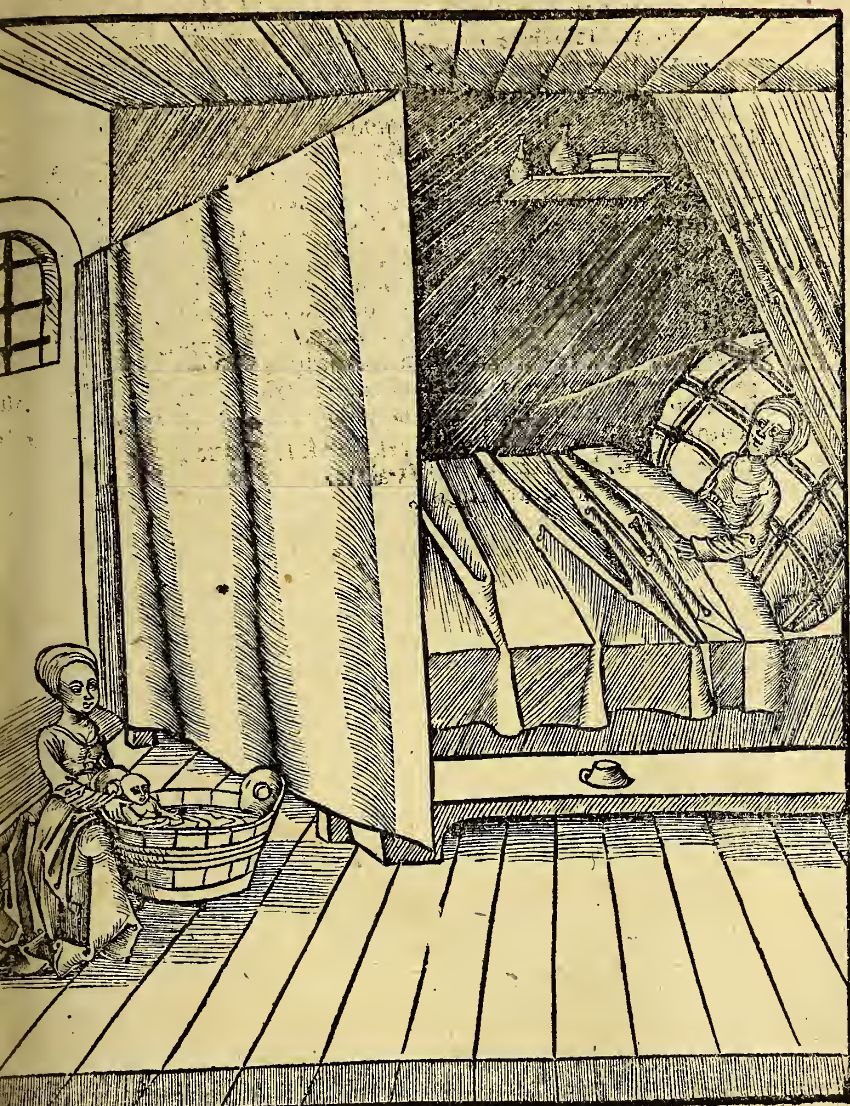
ex compaſſione cõmixtionis afficere/ unde teneris fœtuũ primordíjs colore tenus aſpergeretur. Sic repertę ſunt mulieres q̃ æthiopes ni/gerrimos perent/cum uterq; parens candidior eſſet. quia tales imagines in cubilibus depictas coitus hora cõtemplabantur. Quod autẽ de virtute generantis/calore/& fortitudine ſeminũ dictum eſt: nõ modo de matre/ſed etiam de patre intelligi debet. Mulier equidem non modo paſſiue (ut quibuſdam viſum eſt) verũetiam actiue ad prolis generationẽ concurrit. teſte Ariſto. li. de animalibus. Attamẽ ſemen viri actiuitatis maioris reperitur. in eo nanq; igneitas & aeritas. in ſe/mine vero mulieris aqueitas & terreſtreitas vincũt/unde ſperma viri ſe habet ad ſperma mulieris ut coagulũ ad lac. ob id dictum eſt Sperma viri qualitati/& ſperma mulieris quantitati infantis congruit. Hęc autem miſſa facientes: in partu huic libro finem imponamus.

De Partu infantis. Capitulum. xli. MAG.

c Vm itaq; infans tempus ſuum in utero materno expleuerit numero ſupradicto: natura inſtigante fortitudine ſua neruos quibus matri alligatus eſt embrio rumpit / via qua conceptus eſt ſuper caput/manibus ſuper coxas extenſis/ mundum ęrumnoſum ingreditur. Interdum vero nõ ſine periculo in latus/aut pedibus aliqui naſcuntur/& tales niſi ſagax obſtetrix verterit cõmuniter periclitãtur. DIS. Qua de re infans mox natus doloris & fletus vocẽ emittit? MMG. quia frigus inconſuetũ ſentit. & crudas tenerrimę carni admouere manus abhorret/quemadmodũ caro ſauciata. unde in aqua calida poſitus cõpeſcitur. Aut quia quid malorũ ĩgreſſus ſit prophetat quodãmodo. unde & marem A/fœmellam vero E/vagire dicunt: quaſi ꝓthoplaſtos noſtros Adam & Euam inculpantes: qui & ſibi & nobis iuſticiam originalẽ ammittentes has miſerias meruere.

Zoraſtes ſolus na/tus riſit.

Solus autem Zoroaſtes (ut refert Auguſtinus) natus riſit. nec ei boni monſtruoſus riſus ille portendit: nam magicarũ artium per/hibetur fuiſſe inuentor: q̃ quidem illi nec ad pręſentis vitæ vanam fœlicitatem contra ſuos inimicos prodeſſe potuerunt. A Nino quippe rege Aſſyriorum cum eſſet ipſe Bactrianorum rex bello ſuperatus eſt. Hactenus de origine rerum naturalium/ & modo naſcendi ho/minum in hanc vallem lachrymarum.

De ſex ętatibus quibus tota vita hominis metitur. Capitulum. xlij. MAG.

Etates hominis ſex

q Vid autem poſt hæc circa naturam hominis agatur / pacientię exemplar Iob clara voce depromſit in hæc verba. Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſerijs: qui quaſi flos egreditur & cōteritur / & fugit velut umbra / & nunq̄ in eodem ſtatu permanet. Variatur equidem per ſex ętatis gradus qui ut ſcribit Iſidorus in ethimologijs: ſunt infantia ab ortu infantis uſq̃ in ſeptennium. Hinc puericia uſq̃ in annum quartumdecimum. Abhinc adoleſcentia generationi apta uſq̃ ad annū viceſimūoctauū ab eo iuuentus omniū ętatum firmiſſima uſq̃ in annum quinquageſimum. Grauitas q̄ eſt declinatio a iuuentute in ſenectutem anno ſeptuageſimoſecundo finitur. poſt has quantumcūq̃ vitę eſt ſenectuti deputatur. Hinc & regius propheta. dies annorum noſtrorum ſeptuaginta annis: Si autem in potentatibus octoginta anni: amplius eorū labor & dolor. Hæc de hominis ortu: ſcire perutile / ignorare vero turpe: quis eſt qui ignoret? Cæterum ſi quid aliud te moueat / alio volumine cōmodius pertractabimus. Nunc iuxta illud Ambroſianum Artus ſolutos: nocturna quies laboris reddat uſui / menteſq̃ feſſas alleuet. vale. DIS. & tu ſemper bene valeas.

Finis libri noni.

Liber decim̃us de Anima & potentĳs eiuſdem Tractatus primus: De opinionibus phõꝝ circa naturam animę. Capitulum primum.

DIS.
Alue pręceptor colendiſſime. MAG. Et tu ſemꝑ ſaluus
ſis fili. Vnde eſt ꝙ ꝑter ſolitũ ante Solis ortũ greſſu celeri ad
uenis? Sane ne oĩa q̃ heſterno veſperi de humani corporis
generatiõe diſſeruimus intelligis? DIS. Sane oĩa: ut vide
re videor. Vnum eſt aũt me iudice ſcitu digniſſimũ: de cuius natura
plurima cõiectans: totam pene noctẽ inſomnẽ duxi: formidãs vehe
mentius/ne fortaſſe id ſilẽtio tranſire decreueris. Eſt aũt (ne lõgiori/
bus ambagib⁹ utar) q̊d viuẽtibus vitã & motũ ꝑſtat. MAG. non
ab re hoc ſcitu digniſſimũ iudicas: de q̊ ferme totius mũdi ſapiẽtes re
troactis ſęculis dubĳ/diuerſa poſteris reliquere opiniõis ſuę monimẽ
ta. nõ q̱a tale aliq̱d eſſe dubitarẽt. Q uãdoquidẽ (ut ait diu⁹ Auguſti
nus li. x. de Trini.) etiã ſi q̱s dubitat/viuit ſi dubitat/unde dubitet me
minit: ſi dubitat/ dubitare ſe intelligit. Sed quę eius natura ſubſtãtia
ue ſit in dubiũ verſum eſt. Vnde q̱dam (inquit Auguſtinus) id cor/ Opĩones
poris animã exiſtimabãt/ q̊d amplius valeret in corpore ut Empedo de Anĩa
cles & Ericates opinati ſunt. Alĳ ſanguinẽ: alĳ cerebrum: alĳ cor eã in genere
eſſe putauerũt: alĳ ex minutiſſimis indiuiduiſq; corpuſculis: q̃s atho quid ſit
mos dicunt: cõcurrẽtibus in ſe atq; cohęrẽtibus eã confici crediderunt
Alĳ aerem: alĳ ignem ſubſtantiã eius eſſe dixerũt. alĳ eam nullã eſſe
ſubſtantiã: quia niſi corpus/ nullam ſubſtantiã poterant cogitare &
eam corpus eſſe non inueniebant: ſed ipãm tempꝑationẽ corporis no
ſtri vel cõpagem primordioꝝ quibus iſta caro tanquã cõnectit̃ eſſe
opinati ſunt. eoq; omnes eam mortalẽ eſſe ſenſerũt. quia ſiue corpus
eſſet / ſiue aliqua compoſitio corporis / non poſſet utiq; ĩmortaliter
permanere. Q ui vero eius ſubſtantiã vitam quandã nequaquã cor
poreã ſed vitã omne viuũ corpus animantẽ ac viuificantẽ eſſe repie /
rũt: cõſequenter & ĩmortalem (q̱a vita carere vita nõ poteſt) ut quiq;
potuit ꝓbare conati ſunt. DIS. Q uæ huius dubietatis cauſa tam
ingens: ut tot ęleuata ſapientum ingenia attonita redderet? MAG
hęc nimirũ. quoniã cum omnis noſtra cognitio a ſenſibilibus ortum
habeat. ſpirituales autẽ ſubſtantiæ/de quaꝝ numero eſt ea quę viuẽ
tibus vitã & motũ largitur/ ſenſibus non ꝑcipiuntur: facile non erat
niſi ex opꝑatiõibus ad ſubſtãtię illius cognitionẽ dęuenire. unde & ex
his pene omnes poſitionis ſuæ argumenta ſenſere. Q ui enim eam Opĩonũ
principalẽ aliquã corporis ꝑticulam dixerũt/ inde moti ſunt: ꝙ ab ea diuerſitas
principalius motũ aut ſenſum originari credebãt. Q ui vero eam ſan
guinẽ/humorẽ/aerẽ/vaporẽ/ ignem: aut aliud huiuſmodi corporũ
putauere: cõſiderabant: quia ſine calido & humido vita eſſe nõ poteſt
Q ui aũt ipãm ex elemẽtis omnibus aut numeris cõpaginatã tradi/

dere ea ad vim intellectualem.cuius eſt omnia diſcrete cognoſcere re
ferebant.Quorũ ſingillatim deducẽdi argumẽta hic locus nõ eſt:ne
epitoma opus in ĩmenſum accreſcat: breuibus autẽ & planis ſermo/
nibus ipſam ad mentẽ peripateticorũ quorũ principatũ Ariſtotel' tenet
deſcribã:dehinc vero quid religio noſtra ex his:prçſertim autẽ de in
tellectiua recipiat:quidue reſpuat cõmemorabim⁹. DIS.Optime.

De quidditate animç:gradibus viuendi/ & tribus animarum generibus. Capitulum.ij. MAG.

Riſtoteles p̃memoratas de natura aĩç poſitiones li.1. quẽ de
a anima inſcribit çnumerans/eas tanq̃ a veritatis tramite dçu
antes abijcit:& conſequenter opinionẽ ſuã hac definitione ex/
plicans ait.Anima eſt actus primus ſubſtantialis corporis:phiſici or
Anima — ganici:vitam habẽtis in potẽtia.Anima inquit(actus eſt) ideſt for/
ma:quia actuat & informat corpus.adiũgit autẽ(prim⁹) a quo act⁹
ſecundarij qui ſunt operationes vitales:ut ſentire videre & ſimiles ĩme
diate ꝓcedunt.Subſtantiales vero adiecit:ne animã formã accidenta
lem crederemus.ut ſunt ſcientia & albedo:ſed ſubſtantiã ꝑ ſe ſubſiſtẽ
tem:ex qua & corpore cui iuncta eſt unum ꝑ ſe ens conſtituitur.un/
de ſequitur(corporis)non autẽ artificialis ut eſt ſtatua.ſed quod ſub
iungitur(phiſici) id eſt naturalis in quo cũ diuerſas habeat exercere vi
tç operationes:partium in ſitu & figura diſcretionẽ expoſtulat. hinc
additur(organici.)Huiuſcemodi vero corpus a natura(ut heſterna
luce in calce li.noni docuimus) formatũ in potentia eſt:ut vitã id eſt
animam recipiat.adiunctum eſt ergo(vitam habentis in potentia.)
Quod nonnulli ita intelligunt:ut corpus organicum informatũ vi/
ta prima/quç eſt anima/in potentia ſit ad vitam ſecundam id eſt vita
les operationes ſcd̃m diuerſos viuendi gradus:qui ſunt vegetare:ſen
Gradus viuendi alia aniç definitio — tire/mouere ſcd̃m locũ & intelligere.hos in alia animç definitione ex/
plicans ait.Anima eſt principiũ quo viuimus/ſentimus/mouemur
ſcd̃m locum/& intelligimus primũ. DIS.Et hanc expoſitionẽ pla
niorem reddas. MAG. Plana eſſe videtur ex dictis:ni forte hoc te
moueat quia nõ omne animatum ſentit:mouetᷣ ſcd̃m locum aut in/
telligit. DIS.Hoc ipſum eſt quod dubietatis ſcrupulum iniecit.vi
uunt eñ(ut aiebas) plantç: nõ autẽ ſentiunt nec progrediuntur lo/
Si plantæ ſentiant — caliter. MAG. Num ſentire videntur frigora & calores intenſos
a quibus etiam ſe contrahunt/debilitantur/marceſcuntᷣ & niſi horũ
exceſſus temperamentũ acceperint totam plantæ harmoniã corrum
punt.quo facto animã eius deficere/ipſamq; plantam çmoriri neceſ
ſe eſt. DIS.Ita eſſe experientia teſtatur. MAG.Non ergo ſupe/
riorum ꝑfectiones omnimodo ab inferioribus negandç ſunt. Sicut
eñ inferiorum perfectiones in ſuperioribus inueniuntur: gradu ta/
men excellentiore:ſic & ſuperiorũ in inferioribus gradu cernunt ob/

ſcuriore.in qua re/mira totius uninerſi partiū harmonia attendit/ & gratiſſimę ſpeculationi materia copioſe miniſtraṫ:ſed nunc ad incepta redeundū eſt. DIS.Non itaq; plantas eo modo quo animalia ſen/tire aſtruis. MAG.probe.Nec philoſophi oē̄m animā corpus ſuū omnibus viuendi gradibus viuificare intelligūt.vegetatiua nāq; viui ficādo vegetat.Senſitiua viuificādo & vegetat & ſentire dat: cui ut in plurimū ſcd̄m locū mouere cōiungiṫ.Intellectiua autē oīm harū pfe/ctiones in ſe cōplicans:corpus q̊d informat:viuificādo vegetat:ſenſibile reddit:localiter mouet & intelligit. DIS. Tria itaq; animarꝫ genera diſtinguis vegetatiuū ſcꝫ & ſenſitiuū/& intellectiuum. MAG. Recte.verūtn̄ nō omnia ſimul diſcutienda ſuſcipiamus: ne ordine rerū pr̨etermiſſo ſingulorū naturas nō explicare: ſed implicare magis vi/deamur. DIS.Singillatim igitur hæc percurramus: primum autē vegetatiuam animarum infimam aggrediamur.

Animarꝫ gn̄a tria ſunt

De Anima vegetatiua & potentijs eiuſdem de nu/tritiua & digeſtionibus. Capitulum.iij. MAG.

Ania vegetatiua

Nima vegetatiua vis quędā eſt in viuentibus: conuertens ali
a mentum in ſubſtantiā aliti:ut ipſum in eſſe conſeruet:ad quā/
titatem debitam ꝓuehat:& ſimile in ſpecie generare tribuat. In hac deſcriptione tres vegetatiuę potētię exprimunṫ:quę ſunt nutriti/ua/augmētatiua/ & generatiua:quarꝫ & actus & obiecta differunt. Nutritiua (cuius ſunt tres actus apponere/unire/aſſimilare:cui & alię quattuor potētię miniſtrant ſcd̄m Auicēnā) p attractiuā vi caloris & ſiccitatis/alimentū naturę aliti cōueniēs potētia hoc aliqd attrahit.Per retentiuā vi ſiccitatis & frigoris attractū donec altereṫ & digeraṫ reti/net.Per digeſtiuā vi caloris & humiditatis retentū alterat & digerit.Per expulſiuā vero vi frigoris & humiditatis digeſtū impurū a puro ſegregatū expellit.unde viuens ſumptū alimentum dentibus in ore cōterit contritū ſtomacho infundit qui miſſum decoquēs/decoctum magno cuidā inteſtino q̊d duodenū vocant tranſmittit:id rurſus ab illo p inteſtinū ieiunū/ cui coniunguntṫ ſubtiles q̄dā venæ quas miſaraycas dicunt/ad epar uſq; ꝑuenit ſupfluum p longationē egeriṫ.In epate ſecunda celebrata digeſtione/humores quattuor ſegregantṫ.Quod em̄ calidum & ſiccum eſt cholerę rubeę deſeruiēs partim ad ciſtā vellis: id eſt cholerę:& q̊d frigidū & ſiccū melācholię aptū partim ad ſplenē. Quod autē frigidū & humidū flegmati cōgruum parti ad pulmonē (ut nōnullis placet) trāſmittiṫ.Quod ꝟo calidum & humidū in epate in ſanguinē mutaṫ.Supfluū huiꝰ digeſtionis p venā kilyn q̄ ſpinæ adiacet ad renes deſcendit/per quos colatū ad veſicam:& inde p virgam eijcitur. Sanguis in epate generatus per venas maiores ad minores uſq; ad capillares ad ſingula membra diffunditur in quibus ultra digeſtus & in humiditates ſecundas conuerſus ea nutrit.huiꝰ tertię

Potentię aię vegetatiuę nutritiua

Digeſtio prima

Digeſtio ſecunda

Digeſtio tertia.

digeſtionis ſuꝑfluitas: partim ꝑ ſudores ęmittitur/ partim ꝑ epar ad vias urinę reuertitur: & membroꝝ diſpoſitionē phiſici per tres inter capedines quas in urinali vaſe conſiderāt ſuo modo denūciat. Verūtn̄ quod de humoꝝ ſegregatione dictū eſt: nō ſcd̄m p̄ciſionē accipiendū puto, ut nihil cholerę melācholię aut flegmatis ſanguini admixtū re/maneat. nā dictos humores īeſſe ſanguini extracto ꝑ venas experiētia docet. ex corruptiōe etiā eorundē in venis ægritudines & febres diuerſas phiſici teſtanť. Vn̄ in generatiōe humoꝝ naturaliū cuiuſlibet pars cū ſanguine vadit ad abilitādū ſanguinē/ ad nutriēdū mēbra talis de/noīationis cui⁹ humor: ſed quidē ſuꝑior ad mēbra vadit gratia neceſſitatis & unitatis. ut Auicēna ca. de humoribus. Patet itaq; nutritiuā in ſingulis membris operari q̄ꝺiu alitum viuit: ſed diuerſe. nam dū

Corporis augmen/tatio.

fortis eſt in principio/ plus de alimento cōuertit in aliti ſubſtantiam q̄ꝫ calor abſumpſit. & tunc quidē augmentatio fit. Poſthac non plus

Status

ſed tantum quantū deperditū eſt reſtaurat. & eſt ſtatus. Deinde debilior effecta: nec deperditū quidē reſtaurare poteſt fitq; aliti corporis

diminutō

diminutio. Demū ea totaliter deficiente ipſum viuens quoq; interire

Viuens mox na/tū mori incipit.

neceſſe eſt. hęc cauſa deſtinctionis ętatū. Et ſi rem ꝓpenſius conſide/remus viuens mori incipit. ex quo eſſe accepit. Humidum nanq; radicale membris radicalibus inbibitū in quo vita vehitur/ reſtaurari nō poteſt: ſed per appoſitionē humidi nutrimentalis impediri ne citi⁹ conſumať. unde queādmodū in lychino olei pars inbibita continua actione caloris diminuiť: ſed ne ſubito tota cōſumať ꝑ infuſionē olei quod ignis in pabulum attrahit impediť. Sic & in viuente eſſe natu/rales docuere. Paulatim igiť humido radicali deficiente viuens morti appropiat: donec toto abſumpto vita ut ignis lucernę extinguatur licet hoc humidū ꝑ viam ſuffocationis factū extraneū/ mortē cauſet ſed hæc accidentalis ſuperior naturalis.

De Augmentatiua potentia: & q͏̄ cuiuſlibet rei certus eſt terminus augmēti: decrementi: & durationis. Capitulum quartum. MAG.

Potentię augmen/tatiuę.

a Vgmentatiua quod purum eſt ultimę digeſtionis & potentia quantū in aliti ſubſtantiā vertit. Subſunt autē eidem potentię tres. Quarū prima incorporatiua q̄ alimentū in longū latum

Incorpo/ratiua

& ꝓfundum extendens: quod cuiq; membroꝝ dęeſt diſtribuit: quod plus eſt aufert/ & alteri addit. unde quorūdā viuentiū aliqua mēbra

aſſimila/tiua

in principio magna ſunt: & paulopoſt minora fiūt. Secunda aſſimilatiua eſt ſingulis membris aſſimilans. Tertia unitiua/ quæ aſſimilatū

Vnitiua

partibus aliti unit. ut carnem carni/ os oſſi. & ſic de alijs. Calor equi/dem naturalis continuo agens in corpus viuentis/ nōnullas partes cōſumit: & ſub effeta cute poros vaporibus impletos relinquit: hos virtus unitiua expulſis vaporibus/ alimento aſſimilato obſtruit: quod ſi

tantum ſit alimentum partes poroſas extendit/partem etiam extre/
mitatibus adgenerat. Operatur autem augmētatiua non vi caloris
ignei:cuius eſt digerere/eutrogenia diſiungere & homogenia aggre
gare:ſed vi caloris viuificatiui hoc eſt naturalis:cui aſſimilatur calor
ſolis:& vi caloris alteratiui diſponentis alimentū ad formam carnis/
medullę:oſſis &c. Et hic eſt calor animalis. Per frigus autem mēbra
coagulat. Per ſiccum continuat & cōſolidat. Per humidū retinet & ter/
minat. Eſt autem huius potentię opatio a principio viuētis:donec cer/
tam & ſuę ſpeciei cōuenientē quantitatē attingat. Omniū em̄ a natu/
ra conſtantiū certus eſt terminus augmēti & decremēti & durationis
periodus. Ignis autē crementū & ſi per appoſitionē cōbuſtibilis in in
finitū poſſe ꝓgredi videatur:natura tñ hanc appōem non admittit. Si
em̄ omnia eſſent aut ignis/aer/aqua aut terra:ſubmotus eſſet decor
uniuerſi:quē in proportiōe quadā harmoniaca ptium/& in quātitate
& in qualitate cōſiſtere ex dictis manifeſtū eſt. Non ſolum autē in ele
mentis/ ſed etiam in his quę ex elementis conflata ſunt corporibus.
Quod ſi ænucleatius rem perpendimus:ignem nec nutriri proprie
nec augeri inuenimus. non em̄ idem ignis numero cōburens & ex
combuſtibili genitus/ſed priore corrupto alius ſuccedit.

augmēta tio natura ꝑ quomo do fiat

ignis non nutritur

De Generatiua potentia. Quoꝝ ſit generare ſibi ſi mile: & omnia creata/ creatoris exēplata ſunt in perfectione diuerſa. Capitulum.v. MAG.

g Eneratiua alimentū depuratū & in potentia animatū/ per ſe/
minatiuā in ſemen deſcindit. in quo ſunt omnia totius mēbra
nō quidē corporis mole/ſed vi cauſali. Per īmutatiuā ſemen
deciſum in ſanguinē/ ſanguinem in carneam & embrionis ſubſtan/
tiam tranſmutat. ꝑ plaſmatiuā autē (alias informatiuā) ſingulas ptes
ſuis figuris & formis diſcriminat. ꝑ calidum quippe & humidū mol
lia creat. ut ſunt caro/adipes & medullę. ꝑ calidū & ſiccum cōpoſitio
ra. ut cor in animalibus:& radices in plantis. ꝑ frigidū & humidū ex
teriora. ut pilos & folia. ꝑ frigidū & ſiccum ſolidiora. ut oſſa & cortices
cœloꝝ accidētibus influētiis plaſmat. Tempus inceptionis & deſiti/
onis operationū huius potentię libro pręcedēti expoſitū eſt. Neceſſa
ria eſt autem hęc potentia viuētibus: ut indiuiduū quod ſe in nume
ro cōſeruare nō poteſt/ in ſpecie ſaluetur. Hoc em̄ omniū viuentiū
naturaliſſimū operum Philoſophi acclamant. Omnia nempe creata
Creatoris quædam exemplata ſunt:in quibus potentia/ſapientia/&
bonitas eius ut per ſpeculum & ęnigma contēplatur/in aliis quidem
clarius. ut in Intelligentiis & hominibus: in aliis minus. ut in cęteris
animantibus. In quibuſdam vero obſcurius. ſicut in inanimatis. De
us enim (inquit Aurelius Auguſtinus li.xii. de ciui. dei) ſumma eſſen
tia eſt:& aliis eſſe dedit:ſed nō ſummū/his amplius/aliis minus atq;

generatiā ſeminatiā īmutatiā plaſma tiua.

Gradꝰ rerū æn ūe/rantur.

naturas eſſentiarum gradibus ordinauit. Vnde in ordine uniuerſi vir/
tus virtutum in intellectibili: hęc in intelligentiali/quæ rurſus in ratio
nali. Hæc in imaginatiua/quę rurſus in ſenſitiua. hęc in vegetatiua/q̄
rurſus in minerali. Hęc in elemẽtatiua: q̄ demum in chaos cõfuſo oc/
cultatata conſpicit. tali nimirꝫ ordine per aſcenſum/inuiſibilia dei per
ea q̄ facta ſunt intellecta conſpiciunt. Quid enim (inqt idem li. xi. de
tri) non pro ſuo genere/ac pro ſuo modo habet ſimilitudinẽ dei? Sed
hic cibus ſolidus eſt grandiũ: non lac paruulorꝫ. Vnde digreſſi ſumꝰ
reuertamur. Vnumquodqꝫ igitur creatorꝫ nititur ſe aſſimilare ſuo cre
atori modo perfectiore. generaliter autem in eo quod eſt ſemper eſſe
Omne enim quod eſt (inquit Auguſtius de Ciuitate. dei libro xi) na
turaliter deſiderat ſuum eſſe conſeruare: ita ut miſerrimi nolint interiri
ſed potius miſeriã eorum auferri. In viuentibus autẽ cum viuere ſit
eſſe/animata pro modulo capacitatis ſuę naturę ſemper viuere/ſaltẽ
in ſubſequentibus generationibus contendunt. Hanc non minimam
parentũ ad prolem amoris cauſam ſcriptura ſæpius cõmemorat. ve/
rumtamẽ poſteritatis conſeruatio per generatiões/ nec omnibus ani
mantibus: ſed perfectis tantũ: nõ orbatis: nec ſpontaneã generationẽ
habentibus perfecte competit. Tenes ne fili quę modo digeſta ſunt?
DIS. Teneo. apertiſſime enim ſingula proſecutus & nulla penitus
circuitione uſus es: ut quęſtionũ ſtimulis te excitatũ iri ſuperuacane/
um quidẽ/indefeſſa autẽ aure cuncta potius auſcultanda exiſtimarẽ.
MAG. Sẽſitiuã igit̃ ſi placet ſibi pcurramꝰ cõpendio DIS. placꝫ.

Libri decimi Tractatus Secũdus incipit. De Ani-ma ſenſitiua & obiecto eius. quę ſenſibilia propria: cõmunia: per ſe: & per accidẽs/ſi ſubſtantia ſenti-ri poſſit. a quo fiat ſenſatio. de ſenſu actiuo & paſſi-uo. Capitulum primum. MAG.

Anima ſẽ- Enſitiua anima ea eſt quę foris & intus/ rerum corporalium
ſitiua ſ formas corporeas pręſentium & abſentiũ percipit. In hac de/
ſcriptiõe: & obiectum & potentię ſenſitiuæ animę innuuntur.
de illo autem prius: de his vero poſterius dicendũ. DIS. Obiectũ
ergo ſenſitiuę quod dicis? MAG. Rem corporalẽ per ſpeciem ſenſi
bilem. Senſibile autẽ eſt: quod natum eſt ſenſu percipi. & bifarie di/
Senſibile uiditur. Quoddam em̃ per ſe: quoddã p accidens ſentitur. Per ſe qui
per ſe. dem ſenſibile ſentitur: quod per propriã ſpeciem ſenſum ĩmutat: vel
per accñs unum tantũ/& eſt ſenſibile propriũ. ut color viſum. ſonus auditum.
propriuꝫ vel plures ut numerus: motus: magnitudo/figura/& tempus. Mag
nitudinem em̃ nõ modo vidẽus: ſed & tangimus. ſic figura & reliqua
ſenſibilia a pluribus ſenſibus percipiuntur propter ſenſum cõmunem cui par
cõmunia ticulares ſenſus participant. ideo ſenſibilia cõmunia dicũtur, nec tamẽ

ſunt ita ſenſibilia perſe ut ſine alio ſenſum ĩmutare poſſint:ſed cũ ſen/
ſibili per ſe mouent ſenſum.magnitudo em̃ ſine colore nõ videtur:nec
ſine qualitate tangibili tactu ꝑcipitur. aereʒ nãq; magnum non vide
mus: nec orbeʒ cœleſtem (ut aiunt) tangere poſſumus;eo ꝙ aer co
oris / & orbis cœleſtis peregrinis expers ſit impreſſionibus/ tamen
per propriam ſpeciem ĩmutat.ut tenet Truſʒ.2.teg. Senſibile per ac/
cidens vero eſt: quod non per propriã:ſed alienam ſpeciem ſentitur
ut campana per ſpeciem ſoni auditur/ & lapis in ſpecie coloris oculo
cernitur.Hoc autem ex eo eſſe dinoſcitur ꝙ ſubſtantię per proprias
ſpecies ſenſum ĩmutare neutiq; poſſunt.cuius quidem manifeſtiſſi/
mum indicium eſt:ꝙ pręſentiã ſubſtantię panis ante conſecrationẽ/
& eius abſentiam facta conſecratiõe ſenſu nõ ꝑcipimus.Sunt aũt qui
ſubſtantiarum ſpecies cũ accidentalib⁹ multiplicari/ & intellectui tanq;
potentię ꝓportionatę præſentari opinanť. DIS.obiectũ ne an ſen
ſus ſenſationẽ cauſat? MAG.neutrum ut cauſa totalis:utrũq; vero
ut cauſa ꝑtialis cõcurrit.unde Auguſtinus de tri. li.xi.ait. a viſibili &
vidente gigniť viſio/& hoc quidem effectiue. Inſtrumẽtaliter em̃ vi
demus oculo & formaliter viſione/pariformiter & in alijs ſenſibus
diſtĩguendũ eſt. DI.actiua igiť potẽtia ſenſus eſt? MAG.actiua
quideʒ. quia cuʒ obiecto ſenſatiõem efficit. Eſt & ſenſus potẽtia paſſi
ua. ut ait Ariſtoteles.vel quia in potentia eſt ad actum primũ qui eſt
eſſe: & in eũ a generante reduciť.vel quia in actu primo eſt/& in po
tentia ad actum ſecundũ qui eſt ſentire/in quẽ ꝑ obiectũ reduciť.Sen
tire equidẽ dicitur/eo ꝙ ſenſationẽ recipiat.ſiue autẽ ſenſationẽ recipi
at/ſiue ab obiecto ĩmutetur/ſemꝑ patitur.Immutari em̃ quoddam
pati eſt.Quod ſi a ſenſibili proportionato fiat/ſaluatiua eſt paſſio &
iocunda/ ſi autẽ a ſenſibili excellẽti fiat/ paſſio eſt corruptiua & dolo
roſa.nam excellens ſenſibile/ſenſum corrumpit.id eſt nõ facit diſtin
ctam & determinatã ſenſationem. DIS. una ne res eſt ſenſus acti
uus & paſſiuus? MAG.una:nomina autem diuerſa.

Subſtan/
tia ꝑ pro/
priã ſpeci
em noſcũ
tur

a quo cau
ſetur ſen/
ſatio

Senſus ac
tiuus
paſſiuus.

Quę res ſit ſpecies ſenſibilis:unde cauſata ad quid neceſſaria/ & ſi accidens ſine ſubiecto poſſit ſubſiſtere.& ꝙ ad ſenſationem neceſſarium ſit medium proportionate ęlongatum

Capitulum ſecundum. DIS.

Enſibiliũ rõnes ex dictis manifeſte videnť:ſpẽrum aũt ſenſibiliũ
naturas lati⁹ deducẽdas arbitror. MA.Spẽs ſenſibilis/q̃litas
eſt tertię ſpẽi.Et eſt idolũ ſiue imago eius q̃d ſentitur. etiam in
tentio dici ſolet nõ qa in ipam ſenſus ut in obiectũ tendat:ſed qa eſt id
per q̃d ſenſ⁹ formaliter in obiectũ tẽdit:cui⁹ ipa eſt ꝓpria imago ſiu
ſimilitudo. Vñ ſenſibile q̃d ꝓpter ſui materialitatẽ in ſenſu ꝑ eſſentiã reci

Species
ſenſibilis.

non poteſt:ſui imaginē a ſenſu receptibilē ꝓducit:ꝑ quā diſcerni poſ
ſit. Quēadmodum ſi me petro carcere recluſo manifeſtare voluero
fores carceris totus penetrare nō valens/ſaltē imaginē meā in char/
ta effigiatam mitto/quā ſi forte ꝑ rimulā receptā cōſpexerit:q̄lis ego
ſum ſtatim agnoſcit. & quanto hęc imago mihi ſimilior/tanto petrus
de pſona mea certior fit:ſic ſuo mō de ſenſibili & eiꝰ ſpecie accipiendū
eſt. intelligis ne? DIS. Sane. ſed cum ſpecies ſenſibilis accidēs ſit (qa
qualitas) quō de obiecto & ſenſum uſq; deueniat nō dum manifeſtū
eſt. accidens em̄ ſubiectum ſuum deſerere:& in aliud trāſmigrare via
nature impoſſibile eſſe:a te ſępius audiui:dico autē via naturæ: dubiū
nanq; nō eſt/deū accidentia abſoluta a ſubiectis poſſe ſepare:& in eſſe
cōſeruare. ut credimus circa altaris ſacra myſteria. MAG. Forti ar/
gumēto oppugnas:erroneę tñ inniteris imaginationi. Opinaris em̄
unā & eandē ſpeciē numero ab obiecto ꝓductā p mediū uſq; ad ſen/
ſum peruenire:ſicut nauis de ripa ad ripā p aquā defluit. DIS. Ali
ter tu ne ſentis? MA. longe aliter. Aut em̄ obiectum cōtinuo aliā &
aliam ſpeciem ꝑ medium uſq; ad ſenſum multiplicat:aut in eodem in
ſtanti totā ſpeciē in toto medio inter ipſum & ſenſuȝ cauſat:ſi ſufficiat
virtus eius. Ad ſenſationē itaq; neceſſarium eſt mediū ut p ipſum ſpe
cies multiplicetur. Senſibile em̄ poſitū ſupra ſenſum ſenſationē nō fa
cit. hoc quidē manifeſtū in viſu. nō em̄ videt̄ niſi res quāta & ſub py
ramide quanta/quę mediū neceſſario requirit ne baſis & conus py/
ramidis coincidāt. In aliꝭs autē ſenſibile poſitū ſupra ſenſum facit ſen
ſationē realeȝ. ut cultellus neruū inſcindens dolorē cauſat. Intētiona
lis vero īmutatio p ſpeciē ſine medio nō fit. Neceſſaria eſt etiā debita
inter obiectū & ſenſum diſtantia:p quā virtus obiecti ſpeciē multipli
care poſſit. unde remotiora ſentire nō poſſumus.

Si ſpecierum multiplicatio per mediū ſit inſtantanea aut ſucceſſiua. Capitulum. iij. DIS.

Ec dū oēm de hac re tuliſti dubietatē. MAG. Nec id ꝑten/
n debā:ſed dic quid te moueat. DIS. Iſtantanea ne/an ſucceſ
ſiua eſt haꝝ ſpecierū p mediū multiplicatio? MAG. Inſtan
taneā ait Ariſto. contra Empedoclē/luminis eſſe multiplicationē ab
oriente in occidentē. Sunt tñ q nec totā ſpeciē ab obiectu ꝓduci cōten
dunt:ſed ſpeciē in parte ꝓpinq̄ mediꝭ ꝓductā/ rurſus aliā in ſequēti
mediꝭ parte ꝓducere aſtruunt:& hanc rurſus aliā & aliam donec aut
ad ſenſum deuentum ſit:aut ultimo producta ſpecies:propter ſui im
perfectionē & debilitatē aliā ꝓducere nō poſſit. ſemp em̄ aiunt poſte
rior erit debilior. Hi ſpecieꝝ multiplicationē ſucceſſiuā: & in tpe fieri
neceſſario fatent̄:tp̄s autē illud ꝓpter ſui breuitatē impceptibile: & ſic
inſtans dici poſſe dicunt. nō em̄ mediꝭ diuerſitas tarditatē efficit. eodē
em̄ tpe aer denſus & ſubtilis illuminant̄. Hęc tñ in ꝓgreſſu ſpecieꝝ dē

ſitatē faciūt. In occurſu nāq; mediĳ dēſioris aut ſubtilioris ſpēs aut refle
ctunť aut refrāgunť q̊d q̄liť aut qn̄ fiat facile erit eo loco q̊ de viſu loq
ceperim⁹ demōſtrare. DI. Hi ergo Ariſto. inſtās ꝑ tpe ipceptibili ac
cepiſſe arbitrāť? MA. Ita aiūt. cōtrariū tn̄ ipſe aſtruit dicēs ꝓpter tā
tā diſtantiā poſſe ſentiri ſi ſucceſſiua eſſet luminis multiplicatio. Poſſet
tn̄ ꝓ hac opinione dici Ariſto. cōditionaliť locutū eſſe ad ſenſuꝫ. Si lu
mē in inſtanti medio apto ꝓ luminis receptiōe applicitū fuerit: ipm in
inſtanti illuminabit. Et hoc q̄dē certū eſt ex hoc: q̊d Aug⁹. de tri. li. vi.
affirmat dicēs. Splendor qui gigniť ab igne atq; diffunditur: coæuus
eſt illi: & eſſet coęternus ſi eſſet ignis ęternus. Verūtn̄ radiū a luce to
tū & nō partē genitā alterā gigni perſpectiua docet li. primo dicens.
Quēlibet punctū luminoſi: aut illuminati: obiectū ſibi mediū totū il/
luſtrare: ſpherice q̄dē/ſi a nulla parte opacū habeat: aut hemiſpherice
ſi ex una parte opacū obſtat. unde & conſequēter ſubiungit. oēm pū
ctum luminoſi hemiſpherialiť ſup mediū radiare. Pars itaq; luminis
a luce genita/ſi cōſequēter aliā de ſe gigneret: nō mō in directū radiū
cōtinuare: ſed & orbiculariť aut hemiſpherialiť ſe diffunderet. & ſic ob
iectum luminoſum ęque in ſpeculo lateraliter & directe oppoſito re/
luceret: cui⁹ cōtrariū experientia approbat. Inſtantaneā eſſe igiť toti⁹
ſpeciei ꝑ mediĳ multiplicationē probabilius habetur.

Quomodo ſpecies cōtrarioꝝ diſtinctim ſimul ꝑ me/diū multiplicantur & in ſenſu recipiuntur. Quid umbra quid tenebra: & q̄ accidentia ſolo numero diuerſa in eo/dem ſubiecto eſſe poſſint. Capitulum. iiĳ.

DIS. Eſt at aliud q̊d ſpecieꝝ multiplicationem ꝑ mediū oppugnat:
multa nāq; ſunt ſenſibilia cōtraria q̄ ſimul a ſenſu ꝑcipiuntur:
quoꝝ ſi ſpecies (ut aſtruis) ꝑ mediū ad ſenſum uſq; ꝑueniunt
contraria ſimul eſſe neceſſe eſt. Hoc autē nō poſſe fieri ratio cōtrariorū — Species ſē
approbat. MA. Non eſt idē de ſenſibilibus & ſpeciebꝫ eorūdē. Spe/ — ſibiles nō
cies eñ cū habeāt eſſe ſpiritalius & a materia depuratū: nec cōtrarianť — cōtrariā/
nec cōmiſcenť: ſed impꝑmixte ꝑ idē mediū ſimul multiplicanť: ſiľr & in — tur nec ꝑ
eodē ſenſus organo ſimul recipiunť. alias albū & nigrū viſui ſimul p̄/ — miſcentur
ſentata diſtinctim videri nō poſſent: cui⁹ oppoſitū experientia indicat
Vnde ꝓpō. 7. primę partis ꝑſpectiue dicit. Radios viſibiliū impꝑmixte
mediū illuſtrare. hoc autē facile tali experimēto cognoſces. Sint plu/
res candelę ardētes in eodē cubili q̊d illumināt: quaꝝ ſi ſucceſſiue alte
ra poſt alterā auferať/illuminatio continuo minueť: eo ꝙ q̄libet cā
delaꝝ ablata lumē ſuū tollat & a ꝓductione ipſi⁹ ī tali medio deſinat.
Rurſus videm⁹ plures candelas circa idē opacū cōſiſtentes diuerſas — Vmbra
relinquere umbras: etiā ſimul ex eadē parte: ſi altera in lumine ſit vigo — eſt lumē
roſior. Vmbrā autem eſſe lumē diminutū ꝓpō. 25. primę partis ꝑ/ — diminutū

lumeñ ſpectiue docet. Sicut em̄ lumē primariū eſt: quod a luce per radiū di/ ibidē
primariū rectū/reflexū/aut refractum gignitur: ſic quod a tali lumine naſcitur poſit
ſecūdariū umbra ſiue lumē ſecundariū dicitur: illud autē nō in rectū: ſed lateralit̄ 25.
Vmbra diffunditur. DIS. Aliud igitur noīe umbrę: & aliud noīe tenebrę
Tenebra ſignificari intelligis? MA. aliud qdē. Vmbra equidē res eſt: quia de
riuatio lucis ſecundarię. Tenebra autē oīmoda lucis priuatio eſt: & nō
aliqua res eſt. ut li. 8. c. de priuatione oſtēdimus: & fortaſſe apud nos
reperibilis nō eſt. Vmbrę autē variationē in quātitate ratione luminis
& opaci libro. 7. c. de eclipſibus enodauimus. DIS. memini. Verū
tamē plures ſpecies ſimul eſſe in eodē medio/dictum Ariſtotelis. v. li Ariſt
bro metaphiſicę refutare videtur quo ait: duo accidentia ſolo nume/ li. me
ro differentia in eodem ſubiecto eſſe nō poſſe: lumina autē duo in eo
Plura acci dem medio; ſolo numero differre quis dubitabit? MAG. Dictum
dentia ſo/ Ariſtotelis intelligendū eſt de accidentibus realibus/ abſolutis/ ędu
lo nume/ ctis de potentia materię: per motum naturalem. Species autē ſenſibi
ro diuerſa les cum ſint accidentia intentionalia ſimul eſſe poſſunt. Similiter duę
poſſūt eſſe in eodem patre paternitates quia ſunt ralationes: ſic & plures ſpecies
in eodem memoratorꝝ ſolo numero diuerſę ſimul in organo memorię reſeruā
tur: quia de potentia materię minime ęducuntur. Lumina quoq; di/
uerſarum candelarū: quę & ſi de potentia materię ęducta ſint: nō tm̄ p̱
motum: quia in inſtanti: ideo ſimul eſſe poſſunt. DI. Sane. Sed un
de eſt ꝙ ſenſus harꝝ ſpecierū in medio diſcretionē nō attingit: ſed plu/
res unā iudicat? MAG. Quia numerus nō niſi varietate dep̄hendit̄
quę ſine materia nō eſt. Species igit̄ a materia plus depuratæ minus
diſcernunt̄. Hęc autē de obiecto; nunc ſenſitiuā ipſam percurramus.

De potentijs animę ſenſitiuę in genere. Ca. vi. MAG

hVius animę duo potentiarꝝ genera ſunt; unū appręhenſiuum
alterum ſcd̄m locum motiuū. De illo prius: de hoc autē poſte
Ponā aīę rius tractandum eſt. DIS. Apphenſiuā quā dicis. MAG.
ſenſitiuę Per quā animal obiectū p̱ ſpeciē apprehendit. Et hęc rurſus bipertita
apphenſi eſt. Quędā nempe ſenſibile nō niſi actu p̄ſens apprehendit/hęc in ex
ua teriorıbus corporis partibus ſituat̄. Alia vero etiam abſentia cogno/
Exterior. ſcit: & in cerebri vētriculis habitat. Prima rurſus in quinq; potentias
particulares (quas ſenſus exteriores dicunt) diſtinguitur quę ſunt: vi
ſus/ auditus/ olfactus/ guſtus/ & tactus, qui & ſi eiuſdem naturę &
eſſentię ſint cū anima: ſeparantur tm̄ & diſcernuntur organis/ obiectis
medijs; & modo appręhendendi: quę omnia de ſingulis per ordinē
ędocenda ſunt.

De viſu & excellentia eius. Capitulū. vii. MAG

pRimū autē de viſu exordiamur/qui cū ſenſuum ſit ſubtilior: &
agilior/plures rerꝝ nobis differētias dęmonſtrat: ꝓpter quod Ariſto
& ipſum p̄ cęteris diligimus; & p defenſiōe ipſius oēs alios ex 1. met

ponimus: nimirū qui ſenſus corporis (ut ait Aug⁹ li. xi. de trini.) ma
xime excellit. DIS. Quid eſt viſus? MAG. Eſt potētia ſenſitiuę apphenſiua viſibilis in oculo / mediante dyaphono. Obiectū nāq; vi/ Viſus
ſus eſt viſibile: organū oculus: & mediū dyaphonum. DIS. Hęceo
quo iam cōmemorata ſunt ordine explanes neceſſe eſt.

De obiecto viſus / & de luce quę res ſit: ſi videri poſſit. Quid lumen. & quomodo ſine obiecto opaco videri nequeat. Capitulum. viij.

MAG. Obiectum viſus viſibile quidem eſt. viſibiliū autē aliud lux: ali/ Obiectū viſus
ud lumen: aliud color: & ſi quę ſint alia in ratione dictorum vi
dentur. DIS. Quid eſt lux? MAG. Eſt qualitas in cor/ Lux
pore lucido nata moueri ad motum eius in quo eſt: in ſuo eſſe nō de
pendens ab aliquo extrinſeco. Accepit autē eſſe a creatore in prima re
rum productione dicente. Fiat lux & facta eſt lux. Hęc quippe ante lu
minarium productionem ſolis vices agebat per triduum: in cuius na
turam (ut quibuſdam viſum eſt) quarta die tranſijt. Nam & Dionyſi
us de diuinis nominibus. c. iiij. hanc lucem: vel lucē vel ſubſtantiā ſo
lis fuiſſe diſſerit: ſed adhuc nō plene formatam. Eſt autē lux in ſole tan
q̄ p ſe lucido. In alijs autē pticipatiue / & omniū viſibiliū ipoſtaſis eſt.
ea ꝓpter claritas ei⁹ uti eſt videri nequit. potentiā eīn viſiuā longe an
cellit. Manifeſtat autem ſe in viſibilibus / in uno quidē clarius: in altero
vero obſcurius: ſcd̄m quod a diuerſis diuerſe participat. Nullum em̄
oīno corpus lucis expers eſt. Hac manifeſtatione ſe magis inuiſibilē
probat. cum em̄ omniū viſibilium claritatē in ſe cōplicet: in nullo uti
eſt explicatione perfecta reprę ſentatur: quolibet equidem dato: ali/
ud ſemper clarius eſſe poteſt. qui ergo intelligit ipſam perfecte in vi/
ſibilibus videri non poſſe / verius eam videt. Tantę autem nobilitatis
eſt: ut etiam corporalia / quanto plus lucis participant / tanto pfectio/
ra & nobiliora cenſentur: ſicut videri eſt gradatim in elementis. a nō
nullis etiam nō minimę auctoritatis an ne ſubſtantia / accidens ne po/
tius ęſtimanda ſit in dubium verſum eſt. Vnde & Auguſtinus li. de
libero arbitrio. ait lucem in corporibus primum tenere locum. Simi/
liter & ſuper Gen̄. ad litteram lucem corpus nominat. Rerum na/
turalium indagatores non ſenſu tardi ipſam nec corpus nec corpo/
ris formam ſubſtantialem multis argumentis aſtruunt: ſed ad mentē
Ariſtotelis li. de ſenſu & ſenſato eam qualitatem corporis lucidi dicūt
uti pręmiſſa indicat definitio. Sic & Auicē. vi. naturalium lucem qua/
litatem: quę eſt pfectio tranſlucentis: ſcd̄m ꝙ tranſlucens eſt: deſcri/
pſit. & Damaſcenus libro ſecundo. Lux eſt qualitas accidentalis ſolis Da...
Auguſtinum autem & cęteros qui lucem corporis nomine appellāt
non ipſam qualitatem: ſed corpus aliquod multę lucis intellexiſſe affi
mant. DIS. Lumen attamen quę res eſt? MAG. Lucis imago &

primaria eius deriuatio/nunq̃ enim inquit Ptholemeus lumē adue Pt
nit abſq; corpore luminis cauſatiuo. Hic & Auguſtinus. lumē habet us
ꝑmanentiā ꝑ continuā ſolis influentiā. Sicut aūt lux in lumine/tanq̃ Ai
in ꝓpria ſpecie cernitur/ſic lumē in umbra(quā ſecundariā lucis deri
uationē ſupius diximus)videtur. unde quemadmodū coloꝝ ſpecies
primarię:in occurſu opaci/de ſe ſecundarias ſpecies gignunt:ꝑ quas
videnť q̄ in medio videri non poterāt. Sic lumē ſpēs primaria lucis/in
medio eſt inuiſibilis:in occurſu aūt opaci de ſe ſpēm gignit:ꝑ quā cer
nitur. Primū patet de ſpecie coloris vitri rubei mľtiplicata cū radio pe/
netrāte vitꝝ uſq; ad obiectū parietē/in quo videť. Secundū patet in
fulgore ęmiſſo ab oculo moto in tenebris qui in obiecta uuea tunica
opaca videť. Siľir radius ſolis ꝑ foramē tenebroſum carcerē ingre
diens/ab homine incluſo videť minime/ſi in oppoſita ꝑte alteꝝ fora
mē reperiat ꝑ quod tranſire poſſit:quod ſi obſtruať iam radius ꝑ ſecū
dariā ſpēm in obiecto opaco videť. Patet itaq; ſi aeris regio in infini/
tum ꝓtenderetur ſine obſtaculo corporis opaci/ etiam ſole in medio
cœli exiſtente nihil in aere videretur. DIS. lumen ergo qualitatem
a luce genitam intelligo ſed ſubiectū eius quod dicis? MAG. Cor
pus/manifeſtius autem dyaphonum ſiue trāſparens. unde & Auicē/ Au
Lumen na lumen eſt qualitas quā corpus nō tranſlucens a lucido mutuat. Ar
& Ariſtoteles. lumen eſt actus dyaphoni inquantū dyaphonū id eſt
lumen forma eſt corporis tranſparentis/ſecundū ꝙ actu tranſparēs
eſt. Aqua enim aer/berillus/vitꝝ/& cętera huiuſcemodi naturę/ſi/
unt actu tranſparentia a lumine ipſa illumināte/in cuius abſentia per
ſpicua potius q̃ dyaphona dicenda ſunt.

De Colore & ſpeciebus eiuſdē/de generatione co/lorum tam extremorū quā medioꝝ ſecundū diuerſas phōꝝ opiniones. Capitulum. viij. MAG.

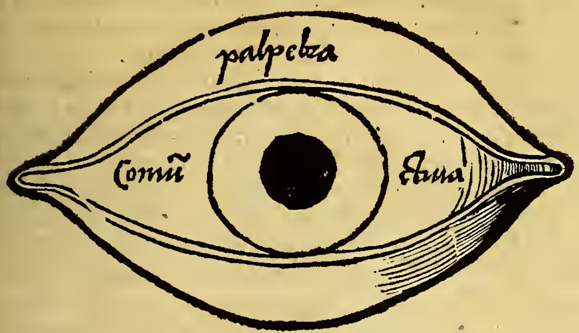
Vx quę ꝑſpicua reddit dyaphona/ facit & ꝑſpicua & opaca
l colorata. Huius aūt intellectus ex coloris definitiōe & gn̄atiōe
Color planior fiet. DIS. Quid eſt color? MAG. Eſt extremitas
corporis ꝑſpicui/in corpore termiato/id eſt color eſt qualitas in extre
mitate corporis terminati ſiue opaci:quę ꝑſpicuū tangit. Nō ergo in
nuit definitio colorē eſſe extremitatem ꝑſpicui per inherentiā:ſed con
tingentiam qualitatiuā. DIS. nunquid nō color etiam ꝓfunditati
opaci ineſt? MAG. ineſt. diuiſa em̄ maſſa auri/color flauus nō mō
in ſupficie exteriore:ſed etiā in interiore conſpicič. Definitio autē colo
rem explicat ſcd̓m eſſe formale quo viſibilis eſt in lumine. Vnde lumē
extremitatē dyaphoni illuminans : colorē exiſtentem in extremitate
opaci contigui/actuat & viſibilem reddit. Cum enim hęc pars illumi
nata eſt/color videť:etiā ſi mediū/aut locus oculi illuminatꝰ nō fuerit.
Si autem locus coloris illuminatus non ſit/etiam cęteris illuminatis Ar

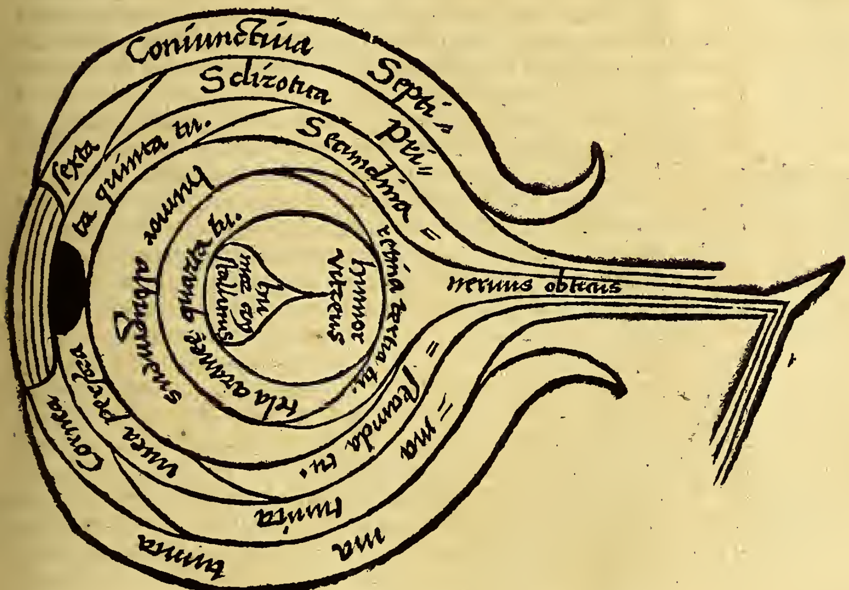
viden nequit. Hinc philoſophus ait. Lumen facit quodãmodo poten
tia colores actu colores: quia facit eos actu viſibiles qui in tenebris:
aut ꝓfundo opaci erant potentia viſibiles. Per ſe autem color dicitur
viſibilis: quia in ſeipſo habet cauſam eſſe viſibilis. DIS. Colorẽ ita/
ꝗ nõ a luce in eſſe reali & materiali ꝓduci: ſed exiſtentem & viſibilem
in potentia remota a lumine reduci & fieri viſibilem in potentia pro/
pinqua aſtruis? MAG. Communior hoc philoſophoꝝ affirmat
ſententia. DIS. Eſſentia autẽ coloris unde cauſatur? MAG. Nec
de hac re concors omniũ reperitur opinio. Quidam eñ lucem co/
loris & omnium viſibilium ipoſtaſim eſſe ſentiũt: nec colorem aliud
ꝗ̃ diuerſam lucis terminationem in dyaphono aut opaco credunt
ſicut videre eſt de coloribus iridis. halo: & pennarũ in collo pauonis
aut columbę. Alij autem colorem generari aiunt ex multiformi ad/
mixtione opaci cum dyaphono / cuius per ſe actus eſt lumen produ
ctum a luce tanq̃ prima colorum ipoſtaſi: lucis autẽ concurſum ne
ceſſarium ex eo arguunt ꝙ in eclipſi ſolis omnes colores ſolita priuã
tur venuſtate. Nonnulli vero colores iridis & halo reales eſſe negant
nec permixtione coporum colorem fieri poſſe ex eius ſimplicitate
arguunt: ſed ipſum qualitatem ſimplicẽ ex actione qualitatũ primaꝝ
in corporibus derelinqui aſſeuerant. Videmus eñ ex actione calidi in
humidum nigredinẽ: & rurſus ex actione calidi in ſiccum albedinem
generari. Primũ planum eſt in carbone generato ex ligno humido.
Secundũ patet in cinere genito ex carbone ſicco puſto. Huius autẽ
cauſa eſſe videt̃: quia calidũ in humido partes aqueas terrę cõmixtas
exhalat in fumũ nigrũ: & aereas & claras cõſumit: groſſum autẽ ter
reſtre nigrum relinquit. cuius ſi rurſus groſſiciẽ cõſumpſerit: ſubſtã/
tiam albã relinquit. Suo modo in alijs qualitatibꝫ imaginãdũ: ſcd̄m
magis & minus in diuerſis materiebus. Sed nec iſta quibuſdã ſuffice
re vident̃: niſi lux ut radicalis coloꝝ cauſa cõcurrat. Frigidũ equidẽ
q̊d nec humidũ aqueũ: nec aereũ conſumit: ſed utrũq; cũ terreſtri con
ſtringens & condenſans: nõ nigrũ ſed ut in plurimũ albũ colorẽ relin
quit. Eſt eñ frigiditas mater albedinis: ſicut calor nigredinis. patet in
niue: criſtallo: berillo: marmore albo & ſiꝉibus. Et unde hoc? niſi quia
hęc corpora ꝑſpicua: ſi condenſant̃ lucẽ receptã fortius tenẽt. in opa
cis autẽ maiorẽ denſitatẽ nigredo / raritatẽ vero albedo cõſequit̃ cæ
teris paribus. DIS. Ad genecationẽ igit̃ coloꝝ: qualitatũ prima/
rum actionem: & lucis diuerſam in alteratis terminationẽ concurcere
ꝓbabile videtur; & hoc quidẽ in extremis. medij autẽ ex diuerſa ex/
tremorum permixtione fortaſſe fieri habent. MAG. Nequaq̃ cum Colores
ſint qualitates ęque ſimplices ſicut extremi. Extremorum tamen na medij.
turã participare dicuntur: quia ex diuerſo cauſarum extremoꝝ concur
ſu generari habẽt. Et in generatione rubei / cauſę extremoꝝ eq̄ cõcur
runt; ideo hic color locũ medij verius obtinet. nõnunq̃ etiã ex ſup/

ꝛnatatione peruĳ colorati/ſuper coloratum terminatū;medĳ colores
videntur.ut eſt color apparens ex ſuperęminētia unguinis ſuper ſan
guinem digitorum.hac via plerumq; pictores varias colorū ſpecies ef
fingunt.Inſup̄ & colores diuerſificari apud viſum ſ;m diuerſitatem lu
ciū ſuper eos orientiū ꝑpō.xĳ.primæ partis pſpectiuæ cōis affirmat.
DIS.num autē colorꝝ ſpecies certo numero deſignant̄? MAG.
Colorꝝ ſpecies — Certo.Septē em̄ ſunt ſc; Albus/flauus/croceus/Rubeus/purpureus
viridis/niger/ad quos cęteri reduci habent ſ;m naturę pticipatiōem
Hactenus aūt de obiecto viſus:nūc organū pquiram⁹. DIS.Sane

De organo viſus & natura oculi/qui ex ſeptem tu nicis & q̄ttuor humoribus integrat̄.C.ix. MAG.

O Rganum viſus oculū cōmunis ſententia affirmat.Hūc ex pel
liculis ſiue tunicis quattuor & humoribus tribus integrari cō
pertū eſt.Prima tunicarū conſolidatiua dicitur ſiue coniuncti/
Oculus — ua:quia totam oculi ſubſtantiā continet:ideo fortis eſt & pinguis:ne
humores quoquo modo congelari/aut effluere poſſint.Huius partē
poſteriorē ſcliroticam dicunt.Hęc tunica & ſi alba ſit: dyaphona tn̄
non eſt.ideo in ante foramen habet ne ingreſſum ſpecierum prohibe
at:ſimiliter & in parte poſteriore/qua ad neruū obticum pertingūt.
Hanc ſequit̄ Cornea/cornu albo & ſubtili ſimillima;clara/lucida/du
ra/ſolida:ex multis fruſtulis cōpoſita:cuius etiā ſunt q̄tuor pelliculę
ſubtiles:& eſt dyaphona/ut ſpeciebus ſit pũia.Huius ptem poſterio/
rem nōnulli ceruſinā dicunt alĳ durā.Poſt eam eſt uuea; q̄a nigra ut
uua:ut in ea claritas glacialis aliq̄ modo obſcuret̄ & in ea ſpēs reſplen
deāt:ſicut ſubĳcit̄ plumbū vitro in cōſtitutiōe ſpeculi.In antea lenis:
intrinſecus villoſa.Hęc ſil'r in antea foramē habet ut ſit ſpecieb⁹ pũia
Huius extremā ptem ſecundinā appellāt.Q uarta ſubtiliſſima eſt ſi/
milis reti aranee.Hinc aranea dicit̄ & poſterior pars retina.retinet em̄
humorē ſecundū ſubtiliſſimū quē glacialē vel cryſtalloidē ꝑpter lim
piditatē appellāt.in eo ſituantur ſpēs viſibiliū:qui ut in eo figi poſſint
aliqualiter ſpiſſus eſt.Poſt hunc eſt humor tertius in textura venarꝝ
quē vitreū dicunt:claritatē habet qua cū cryſtallino cōuenit:ruborem
aūt/ex ſanguine venarꝝ oculū tangentiū:quē & ipſe digerit:& dige/
ſtum cryſtalloidi ꝑ nutrimēto mittit.Primus aūt humorꝝ albugine
us eſt:albugini oui nō oīno diſſimilis.Hic interpoſitus aranee cōtinet
cryſtalloidē ipm a duricię cornee & villoſitate uuee cuſtodit:& ſuo hu
more/ne ſiccitate telæ circūdantis exiccari poſſit/pſeruat:tranſitus fo
ramen uuee corneam contingit.Omnes humores & tunicas in par
te anteriore concentricas quidam aiunt:dempta conſolidatiua & hu/
more vitreo:ne propter fractiones multiplices generetur confuſio.
Alĳ tamen uueam & corneā ęcentricas opinantur:& albugineū cor
neę concentricū deſcribunt.Glacialis autem portio eſt ſpherę maioris

palpebra

Coniunctiua
Sclirotica
Septi=
pri=
Secundina =
sexta
ta quinta tu.
humor albugineus
quarta tu.
humor vitreus
retina tertia tu.
neruus opticus
tela aranee
secunda tu.
Cornea
tunica
tunica
ma
= ma

& vitreus ſpherę minoris. omniū autē horum cauſas/ inſuper & ęcē
tricitatis rationes exquirere/ non tam neceſſarium quam laborioſum
videtur. DIS. Ad reliqua igitur ſermonē vertamus. MAG. ocu
los rurſus duo nerui cōplectunť: ꝑ quos ſpiritus viſiuus diffundiť: &
ſpecies viſibilium deferuntur. Sunt hi nerui rami unius nerui a ſenſu cō
muni ꝓgredientis: q circa oculos fit bifidus: & ꝑtes ad inſtar fiſtulaꝝ
ampliantur: ramus dexter oculū dextrum/ & ſiniſter ſiniſtrū oculum
complectitur. Locus autē bifurcationis neruus obticus dici ſolet: in
quo & viſio cōpletur. Hinc eſt ꝙ res duobus oculis cōſpecta/ nō duę
ſed una videtur. Hęc dē organo. reſtat ut medium tranſcurramus.

De medio videndi & noctulucis/ unde lumen habeant. & quare in die non vi/ dentur in lumīe proprio. Ca. x.

DIS

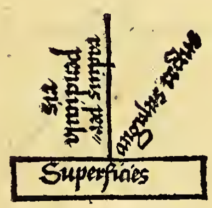
medium viſus — Medium videndi quod eſt? MAG. Corpus perſpicuum &
peruium/ & ſaltem in ultima parte qua colori coniunctum eſt
actu dyaphonum. Neceſſe eſt enim colorem a lumine excita
ri: ut viſum moueat: propter materialitatem nanq; ſuam/ viſui ſe mi
nime ingerere poteſt. gignit ergo de ſe ſpecies a materia depuratas:
quas in lumine & imagine lucis tanquam in principio ſuo/ oculo im
mittit. Ea tamē viſibilia/ quę noctuluca dicunť: cum intrinſecū & cō
natū lumē habeant: etiā in nocturnis tenebris videri poſſunt: ut ſunt
Noctuluca — quędā ligna putrida/ vermiculi: ſquamę piſcium & ſiſia. DIS. un
de hęc corpora ingenitū lumē habent? MAG. Ab igne. omne equi
dem mixtum elemētis conſtat: eo modo quo pręcedēti libro expoſitū
eſt. In vermiculis igitur quibuſdam quoniā ſine ſanguine ſunt & fri
gidi: igneæ ꝑtes circa digeſtionis locum concurrūt/ & ibi lucēt. Sic &
piſcibus q frigidi ſunt & in frigido degunt elemēto/ natura ſquamas
pręuidet multū duras & terreſtres/ ꝑtes igneas conſeruātes ꝓ fortifica
tiōe caloris naturalis. In lignis autē putridis/ ignis cū humido aereo
ad extremitates colligiť. Siſiter & in cęteris hęc nō ſine cauſa ordina/
ta ſunt/ quaꝝ tamē pauciſſimas a Phōꝝ turba ęnodatas inuenies. Hic
ignis aūt eſt vel cū q̄litate priore q̄ eſt lux/ vł poſteriore q̄ eſt caliditas
nō exñte: aut adurens nō eſt: ſed naturę mixti cōueniēs. DIS. qd
ſubeſt cauſę ędicito ꝙ hęc corpa nō in die in lumine ſuo cōgenito vi/
denť? MAG. Quia in die a lumine ſolis q̊d maius eſt illuſtranť. a
q̊ etiā lumē cōnatū tanq; min⁹ & debili⁹ obfuſcať. Ob quā cām etiā
ſtellas ī die ñ niſi ab acutiſſimo viſu: & ī puteo aliq̄ poſſe ɔſpici dixim⁹

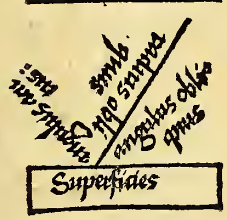
De Qualificatione medij ut videatur res ſub debi/ ta quantitate. Quid radius viſualis/ directus/ reflex us: & refractus. Et ꝙ perfecte rotundum proprie ſit inuiſibile. Capitulum undecimū.

MAG

Portet autē medium videndi: pro certificatiōe quā titatis viſibilis; per totum eſſe uniforme: & viſibile ꝓ portionabiliter ęlongatum. Nulla em̄ quantitas rei īmoderatę diſtantis: eſt oculo certificabilis. dicit propoſitio 75. primæ partis perſpectiuæ. Vnde ſtellas vix in oui quantitate iudicamus: quę terra longe maiores ſunt. Et ſolus radius perpendicularis porrigitur directe alterius dyaphoneitatis medio occurrēte. dicit ꝓpoſitio primę tertię partis. hic radius reflectitur per eandem lineam opaco obſtante. Oīs autem radius oblique incidens: medio alterius dyaphoneitatis occurrente: aut frangitur aut reflectitur. DIS. Contine paulíſper calami habenas: donec quid radius perpendicularis & obliquus: quid inſuper inter refrangi & reflecti interſit planius innoteſcat. MAG. Radium viſualem ſpeciem rei viſibilis dicimus. non ut lineam aut ſuperficiem mathematicam ꝓfundo carentem: ſed corporalem & pyramidalē: cuius baſis in re viſa & conus in oculo vidente eſt. Totū aūt luminoſuꝫ pyramidē ſui luminis in quolibet puncto medij terminat. ideoq; & oculus in quacunq; parte medij exiſtat/luminoſum videre poteſt: ſed diuerſe. Nā quanto pyramis breuior tanto fortior: & angulū coni habet maiorē: ideo rem repſentat maiorē. Ex his facile concludit̄ perfectā rotunditatē eſſe inuiſibilē. cum em̄ ſuperficies ęque a centro diſtat/extremitas eius in puncto indiuiſibili terminat̄: itaq; baſim pyramidis fundari nequit. Hinc & Mercurius Triſmegiſtus mundū ex ſe inuiſibilē dixit: quia rotundus eſt. ꝙ autē ſol & aſtra rotunda videmus: ex eo eſt. quia multum diſtant & pyramis iā non in puncto ſupremo/ſed linea arcuali ſumitur. hæc autem remotiori maior & propinquiori minor apparet. Nec talia corpora ſpherica ſed plana videntur. Si quando autem aliquid rotunditatis hac re conſpiciuntur/perfecta tamen rotunditas videri nequit. unde oculus ſuperficiē ſpherę in puncto contingens nihil eius videret: ſi etiā defectus medij non obſtaret. Hæc in perſpectiuis latius indagari poſſunt. Radius directus ſiue ꝑpendicularis eſt ex cuius incidentia ſuper ſuꝑficiem ex utraq; parte relinquūtur anguli recti & ęquales. Per oppoſitū dinoſcit̄ radius obliquus. Radius autē reflecti dicit̄: qui in occurſu opaci ꝑ eandē/aut aliā lineā verſus ſuum originē proijcitur. ſicut pila in parietē proiecta reſilit. Sed in hoc eſt differentia. nam eadē pila numero ꝑ motū localē reſilit: non autē idē radius reflectitur: ſed alius a principali obiecto luminoſo generat̄ ſi ultra diſtantiā qua opacū occurrit agere ſufficiat. Radius

vero refrangit quiin occurſu medij alteri⁹ dyaphoneitatis non in directũ multiplicat:ſed verſus perpendicularẽ a puncto incidentię & fractionis ęrigibilem accedit: aut a perpendiculari huiuſmodi recedit. Hoc autẽ quomodo aut quãdo fiat ſequentibus concluſionibus manifeſtabitur.

Cur res quãdoq; videtur maior vel minor remotior vel propior q̃ȝ in veritate eſt. Capitulum. xij. MAG.

c

Onclusio prima. Radius perpendicularis in ſupficie media diuerſarũ dyaphoneitatũ coniungente nõ frãgit. quia nõ eſſet ratio quare magis ad unã partẽ q̃ȝ aliã declinaret. in occurſu tñ opaci in ſe vel ad latus reflectit. Hęc concluſio patet ex ꝓpoſitionibus. 14. primę & prima tertię partis pſpectiuę cõis. ut ſit ſupficies media inter aerem & aquam a b. & radius perpendiculariter incidens c.d.

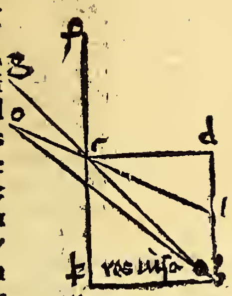
Concluſio ſecunda. Radius oblique incidens in occurſu medij denſioris ad perpendicularem frangitur. patet p ꝓpoſitionẽ. 15. prime partis. ut ſit ſupficies incidentię media inter aerem & aquã a b. & radius oblique incidens d c. veniens a corpore luminoſo d per aerem in aquam/frangitur in ſupficie media a b. in puncto c. verſus perpendicularẽ c f & caditin g. qui ſi medium eſſet uniforme procederet in h.

Concluſio tertia. Radius oblique incidens/veniens a medio denſiore in rarius a ppendiculari diuertit. Patet p. 16. primę partis. ut ſit ſupficies media inter aquã & aerẽ a b. radi⁹ incidens d e. veniens a corpe luminoſo d exiſtẽte in aq̃ medio denſiore: in aerẽ mediũ rarius in puncto e ſupficiei a b. frangit:& a ppendiculari q̃ eſt e f. recedit: caditq; in g. qui ſi mediũ eſſet uniforme ꝓcederet in l. Harȝ autẽ duarȝ cõcluſionũ cauſa eſt: reſiſtentię & actionis diuerſitas. Vnde radi⁹ veniens de medio rariore in denſius/ penetrando fortius agat neceſſe eſt. Ideo ad pdendicularẽ tanq; origini ſuo propinquiorem declinat. Ecõtrario autem qui venit de denſiore in rarius/ fortificatione non eget: a perpendiculari ęuagatur.

Concluſio quarta. Locus imaginis rei viſæ eſt/ubi pyramis ſub q̃ res videt:cũ perpendiculari(a re viſa verſus ſupficiem medij rem viſam continẽtis ærigibili)coniungit. Ideo rem viſam p radios fractos/extra locum ſuum neceſſe eſt apparere. & ſic denariũ exiſtentẽ in fundo vaſis/ſuperfuſa aqua ab oculo poſſe conſpici: qui ab eodem ſine aqua neqt videri. Exemplum concluſionis & primi correlarij. Sit d c. ſuperficies aquę continens rem viſam b. & perpendicularis

erecta b d.& oculus exiſtens in aere o radius veniens a viſi bili b verſus oculũ: frangit in puncto c/a ꝑpendiculari c f & cadit in o: quę ſi mediũ eſſet uniforme/ ꝓcederet in g. Pyra/ mis itaq; ſub q̃ videt res b. cõiungit lineę ꝑpendiculari b d. in puncto l. in eodẽ oculus o iudicat eſſe b. Patet & ſecundũ cortelariũ: ꝙ oculus o videt b: in aqua ꝑ radiũ refractũ: q̊d videre nõ poſſet ꝑ radiũ directũ b o. qui ꝓpter latus c k. vaſis b d c k ad oculũ tranſire nequit. Patet itaq; rẽ exiſtentẽ in me dio denſiori ab oculo exiſtẽte in rariori/ videri ꝓpinquiorẽ: & ſic maiorẽ ꝙ̃ ſit: quia videt ſub pyramide breuiore & angu lo maiore. Exemplũ eſt b. res viſa ab oculo o in figura p̃ce/ denti. Res autẽ exiſtens in medio rariori/ oculo exiſtente in denſiore: videt remotior: & ſic minor ꝙ̃ ſit: qa videt ſub py ramide longiori & angulo minore. ut viſibile f exiſtẽs in aere viſum ab oculo e. exiſtente in aqua videt in puncto m. Eſt em̃ radius incidens f c. qui in ſupficie media inter aquam & aerẽ a b. in pũcto c. frãgitur ad ꝑpendicularẽ c d. & cadit in e. qui ſi mediũ eſſet uniforme ꝓtenderetur in h. Pyramis autẽ ſub qua videtur viſibile f. coniungitur ꝑpendiculari erecte ab f verſus ſupficiẽ a b in puncto m. Hinc facile cõcluditur quare baculus partẽ habẽs in aqua & partẽ extra aquã fra/ ctus apparet. oculus em̃ exiſtens extra aquã eã partẽ quæ eſt extra aquã in loco ſuo videt: illã vero q̃ in aqua eſt/ in lo co ꝓpinquiori ꝙ̃ ſit/ iudicat: ideo hę partes directe cõtinua/ tę videri nequeũt. Verũtñ omnes hi radij refracti aut refle/ xi: directis ſunt debiliores: quia a fonte & origine ſuo magis elongati: & ex obliquitate debilitati. rectitudo em̃ luci con/ nata eſt. Hinc etiã ꝑ hos res videntur debiliore modo. Vnde & apl's Iacobus ait. Vir q cõtemplatur faciẽ ſuã in ſpecu/ lo/ & ſe auertens/ ſtatim qualis fuerit obliuiſcitur. videt enim homo faciem ſuam per radium a ſpeculo reflexum.

De natura ac diuerſitate ſpeculorum: quæ in cocleari polito oſtendi poſſunt. De ſtella quæ videtur cum ſole in ſpeculo immerſo aquæ. & ꝙ idolum rei viſæ/ nec eſt in pro/ funditate ſpeculi/ nec in aere propinquo. ſed in ſuperficie ſpeculi. Ca. xiij. DIS.

d E natura ſpeculorum perpauca ſaltem in hac di greſſione in medium ferre/ haud graueris præ/ ceptor amantiſſime. MAGIS. Ad ſpeculi in/

ægritatem requirit̃ continuitas & leuitas intenſa: ſuperficies regĩlaris
Inſuper & eiuſdē neceſſaria eſt perfecta politura. patet in marmore &
calibe pluribuſq; alijs lapidibus & metallis politis. Dyaphoneitas au
tem ſi ſpeculari corpori acciderit/ neceſſario opaco aliquo ſubducitur
ſuperficie eius terminante. ob id dyaphonis ut ſunt vitra: plumbum
ſupponitur. ut radij ꝑtrāſire prohibiti/ ad videntē reflectantur. Quod
autē plumbū vitro/ hoc aquę eſt fundus terrę. radios em̄ aquā intra
re manifeſte probat: ꝙ oculus exiſtens in aqua ſolē videre poteſt dire
cte. Radios autem nonnullos a ſuperficie aquę reflecti/ ex eo dedu/
citur: ꝙ in ea tanq; ſpeculo & ſolē & cętera obiecta oculus exiſtens in
aere contemplatur: & ſi aqua fundum nō haberet: nihilominus in ſup
ficie radios aliquos reflecteret. omnis em̄ ſuperficies media inter duo
corpora diuerſaꝝ dyaphoneitatū rationē ſpecularem participat. Sūt
ſpeculoꝝ genera — autem ſpecula varia: quędā nāq; ſunt uniformia & plana: in quibus
res videri poteſt uti eſt: maxime autē aqua quieta. Hin Vergilius, nu
per me in littore vidi Placidum dū ſtaret mare &c. Sanguis hominē
oſtēdit nigrum & pallidū: oleū iuuenilem & amabilē: gladius latum
aut oblongū: hęc autē potius difformiū ſpeculoꝝ naturā participant
Sunt autē iſta aut cōcaua aut cōuexa. Concaua rem maiorē/ cōuexa
minorē repſentant & latam quidē ſi ſint ſpherica/ oblongā vero ſi fue
rint pyrāidalia aut colūnaria. Omnia hęc in cocleari polito cōtinent̃.
in manubrij quidē baſi planū/ ī columna manubrij colūnare vel py
ramidale. ſinus autē ab intra cōcauum/ exterius vero conuexū oſtē
dit. Accedit autē imagini rei viſę multiplex variatio ſcd̄m diuerſum &
obiecti & ſpeculi ſitum. Vnde in ſpeculo multę cōcauitatis pars infe
rior apparet ſuperior & econtrario: eo ꝙ una pars ſpeciem ſupra aliā
proijciat. Speculū in una parte cōcauū: & altera planū/ duas repreſen
tare poteſt facies. in collo quidē cōiunctas: ſi ſit planū inferius. aut in
vertice colligatas: ſi planū ſuperius ſituetur. Sic & in ſpeculo īmerſo
aquę & ſoli obiecto ſtella videtur/ quę ſtella nō eſt: ſed ſecundariū ſolis
idolum ex diuerſitate ſupficierū ſpeculi & aquę reſplendēs. In alijs tm̄
lucidis hoc fieri nequit ꝓpter radij debilitatē. Hæc autem ęnucleatius
in perſpectiuis perquirenda ſunt: ad reliqua properemus. DIS. Re/
ſtat quod fortius angit: an idolum obiecti in aere ꝓpinquo: aut pro/
funditati ſpeculi ſit īmerſum nec ne? MAG. Neutrū affirmo: ipm
equidem in aere ſpeculo cōtiguo nō eſſe: hoc maxime approbare vi/
detur: ꝙ tali aeris parte continue agitata & variata: idolum rei viſæ
immobile perſiſtit. ut fortiſſimo ſubtiliq; ante ſpeculum vento ſpiran
te. quod utiq; neutiq; fieret: ſi idolum hic aer contineret. Motis em̄ no
bis inquit Ariſtoteles mouētur & ea q̄ in nobis ſunt. Rurſus autē ido
lum ꝓfunditati ſpeculi īmerſum nō eſſe. ꝓpō. 19. 2. partis perſpecti/
uę adiuncto cōmento late oſtendit. ꝙ autem idolum qnq; ꝓfundius
immerſum videtur/ ex diſtātia obiecti eſt ad cuius ſitū & motū/ idolū

variatur:& nõ ad motũ ſpeculi. Mirabile tamẽ quoddã in ſpeculis reperiri eſt/q̊d etiã Auguſtinus ad nebridiũ occultũ eſſe dixit. q̃uis ſpecula ingẽtia ſint/nõ reddũt maiores imagĩes q̃ ſunt corpa: etiã breuiſſima obiecta. in puis aũt ſpeculis ſicut in pupillis oculoꝝ/& ſi magna facies ſeſe opponat breuiſſima tamẽ imago pro modo ſpeculi formaṫ. Hic aliqd laret. Probabilius itaq; videṫ idolũ rei viſę in ſupficie ſpeculi recipi: nõ quidẽ ſupficietenus/ ſed in puncto ſaltẽ naturali. Huius aũt certiſſimũ argumentũ eſt: ꝙ nõ maius in maiore/ nec minus in minore apparet ſupficie. Siꝛ ſi ſpeculũ frangitur: in qualibet parte totũ videtur: & cœli medietas in paruo ſpeculo cerniṫ: quę utiq; nullatenus fierẽt ſi dimenſio longitudinis & latitudinis attendereṫ. nec idolum dimẽſiones habet: ſed eſt dimẽſionũ ſpẽs. ſicut forma lapidis exiſtentis in anima indiuiſibili. Hoc aũt neceſſariũ eſſe dinoſcitur ut ſpẽs in oculo diſtinctim per partes locari / & rem ut eſt in ſuis lineamẽtis reprę ſentare poſſint. Nec idem idolum eſt quod videtur: ſed ſemper aliud & aliud ad pręſentiam obiecti generatur. Hoc autẽ ex eo apparet: ꝙ ad ſitum & motũ obiecti: variatur ſitus & motus idoli /nõ eiuſdem ut diximus in numero/ſed ſimilis per continuatã generationẽ in ſpecie. Poſſibilitas autẽ dictorum facile apparebit: ſi viſionẽ ſub angulo pyramidis cuius baſis eſt in re viſa fieri conſiderãus. Hinc propoſitio. 15. ſecundæ partis perſpectiuę aſſerit: a ſupficie ſpeculi infinitas fieri completas reflectiones formę rei viſibilis. Hæc omnia ex perſpectiua Guictilonis Alacen: Acchonis & alioꝝ: inſuper & libro de Speculis latius demonſtrari habent. ad pręſens autẽ cõmuniora prælibaſſe ſufficiat. ad methodũ noſtram/unde longius digreſſi ſumus iam tandem reuertamur. DIS. optime. Verumtamẽ quod paulo antehac/de viſionis modo cõmemorabas /indiſcuſſum haud p̃termittas.

De modo videndi. ſi fiat extra mittendo vel intus ſuſcipiendo. & quõ omĩs ſenſatio fit via aſſimilationis. unde ſpũs ſenſitiui oĩno a ſenſibilibus ſunt depurati. Capitulum. xiiij. MAG.

Viſionẽ fieri p ęgreſſum ſpũs viſibilis/ ab oculo ad rem viſam nõ contemnẽdę auctoritatis viri tradidere. & Ariſtoteles cãm aſſignans cur oculi ꝓfundi/aut in puteo exñtes clarius videñt: idem ſentire videṫ: cũ ait id ob hoc fieri: ꝙ radij exeũtes minus diſperguntur. Hunc ſpiritu; immaterialem & agillimu; dicunt: ut in momẽto ad remotiſſima etiã viſibilia egredi & regredi poſſit. Sunt tñ qui ſpecies viſibiliũ & egredientẽ ſpiritũ in medio cõcurrere imaginanṫ. Hãc poſitionẽ de egreſſu ſpiritus/fortaſſe nõ omnino eſſet difficile ſaluare a multis tamẽ tanq̃ phĩę & perſpectiuę diſſona exploditur. Ea ꝓpter & nos cõmuniorẽ ſententiam amplectentes; dicamus viſionem fieri

Ariſtoteł

Modus videndi

per receptionē ſpecieꝝ viſibilium in oculo:per modū pyramidis: cu
ius baſis in rę viſa & conus in oculo eſt. Spiritus autē viſiuus lucidus
& clarus/a cerebro per neruos (de quibus ſupra) ad oculos uſq; de
ſcendens:& a ſpeciebus īmutatus/ſenſatione confuſa regreditur: ad
cuius regreſſum excitata anima/ & cernens dyaphoni ſui puriſſimi
& penitus incolorati ſuperficiem/in ſimilitudinem tingi ſe conuertit
ad obiectum:unde ſplendor venit & ipſum diſcreta ſenſatione perci
de viſione pit. Fit autē hoc aſſimilationis via. Sicut enim cera flexibilis/ artificis
exteriore ingenio configuratur rei artifici præſentialiter appoſitæ: ut puta faci
vide .c.2. ei humanę leonis vel aſini: nec artifex hanc cōfigurationē facere poſ
li.11.de tri. ſet:ſi animā non haberet. Si igitur cera eſſet animata: mens intus ex/
Auguſti. iſtens/cōfiguraret cerā omni figurę ſibi pręſentatę. Sic ſpiritus viſi/
uus animatus/ anima ſenſitiua: per animā configurat̄ ſpeciei viſibili:
quā offendit in oculo. patet igitur diſcretā viſionē ſine attentiōe ratio
nis fieri nō poſſe:quādoquidē multos prętereūtes (quoꝝ ſpecies in
oculos recipimus) minime agnoſcimus:dum attenti aliis/nō aduer
timus. pariformiter de auditu/olfactu/guſtu/& tactu intelligendum
eſt. Nā ſicut ſpiritus in oculo cōfiguratur ſpeciebus coloꝝ:ita in aure
aſſimilatur ſpeciebus ſonorū in naribus ſpeciebus odorum: in lingua
ſpeciebus ſapoꝝ: & in toto corpe ſpeciebus tangibiliū. Operepreciū
eſt igitur huiuſcemodi ſpiritus a ſenſibilib9 omnino eſſe depuratos:
ne intus exiſtens extranea ꝓhibeat. unde ſi ſpiritus viſiuus colore prīci
paret/nō indifferēter omnē colorē/ſed eum tantū quo tinctus eſſet/
pciperet. quēadmodū videns p vitrū rubeum oīa viſa rubea exiſti/
mat. Spēs em̄ mutuo ſe tingunt ait ꝓpō. prima:ſecūdę pſpectiuę. Ha
ctenus de viſu:nūc auditū pcurrā9. DI. id ꝓmiſſoꝝ ordo expoſtulat

ꝙ viſus & auditus ſint ſenſus diſciplinę: auditus definitur/organum & medium audiendi declarantur. Capitulum. quindecimum. MAG.

V Erum quidem/nam in ordine ſenſuum / Auditū ſecundum
obtinere locum Philoſophi tradidere:quia pręter viſum ſentit
remotius & ad diſciplinam magis eſt neceſſarius. quę enim a
Auditus. cunabulis diſcimus/aut viſu/aut auditu percipimus. Eſt autē Audi/
tus potentia ſenſitiuę appręhēſiua ſoni in aure mediante aere vel aqua
DIS. In hac deſcriptione ſimiliter obiectū/organum/ & medium
auditus ęnumeraſſe videris. Sonum em̄ obiectum/aurem organū/
aerem vel aquā medium auditus accipio. MAG. Sane accipis:&
eo quidem facilius quo hæc ſępius audiſti. DIS. Verū. nam in prin/
cipio logices & in Muſicæ theorematibus de ſono haud obſcure diſſ
ertum eſſe memini. Hic tamē & organū & medium latius veniunt ex
Auris. plicanda. MAG. Auris (in qua organū auditus) ſubſtantia eſt car/
tilaginoſa:ut fortitudine ſua ſit ſemꝑ patula. Tortuoſa vero & anfracti

bus ornata: ne extrinſeca & auditui inimica/ipſum quoquo modo ꝑ ſubitum ingreſſum ledere poſſint. In profundo auris os quoddam eſt poroſum/ſiccum & durū: in quo rurſus pellicula quędā (quā alij meringam/alij timpanū auris vocant) aere cōnaturali repleta conti/netur: ſpeciebus ſoni prorſus vacua: ut omni ſono aſſimilari poſſit/ medium audiendi aerem vel aquā eſſe ex eo manifeſtū eſt. ꝙ auris ſana in utroq; conſtitura ſonum percipit. audiunt eñ in aere aues/& in aqua piſces. Vnde etiā circa aquas ſilentiū facimus/ſi quando prē dere piſces attemptamus. Piſces audiunt. DIS. Quis his contradicere poſſet? ſed modum audiendi dilucida.

De modo audiendi. & quare dormientes patentibus auribus non audiunt. Inſuper qualiter orbicularis multiplicatio ſoni a Boetio declaratur. & ꝙ idē ſonus per diuerſas ſpecies a pluribus auditur. de ſono echo & quomodo per murū audire poſſumus. Inſuper qualiter ſonus acutus ſtuporem dentibus ingerat. Capitulum ſedecimum.

MAG. Cerebro neruus quidam protenditur: & paulულum progreſſus modus audiendi.
a bifurcatur: cuius rami ſinguli ad ſingulas aures deſcendunt/ ſpiritu; auditiuum ad timpanum uſq; deferentes/qui a ſpeciebus ſoni aerem incluſum pulſantis immutatur. & his configuratus regreditur: ad cuius regreſſum excitata anima/ipſum imutatum cernens: ad obiectum unde ſpecies multiplicantur ſe conuertit/ipſumq; diſcrete percipit. Egreſſum autem ſpiritus ſenſibilis ad organum eſſe neceſſarium: ex hoc facile patet. ꝙ in ſomno ſonus in aure receptus multociens minime auditur. nerui equidem vaporibus opilati/ſpiritum audibilem exire prohibent. fortior autem ſonus meatus aperit & cauſato calore vapores reſoluit. hinc ſpiritus audibilis exiens dicto modo imutatur. Multiplicationē vero ſpeciei ſonorę ab obiecto ver
is.1 ſus aurem: Boetius vir utiq; doctrina & æloquio clariſſimus in pri/
ę.14 mo Muſicę perſimile manifeſtat dicens. Cū in paludibus vel quietis aquis iactū eminus mergitur ſaxū: prius in paruiſſimū orbem unda; colligit: deinde maioribꝰ orbibus undarū globos ſpargit: atq; eouſq; dum fatigatus motus ab æliciendis fluctibus cōquieſcat. ſemperq; poſterior & maior undula pulſu debiliore diffunditur: ꝙ ſi quid ſit quod creſcentes undas poſſit offendere/ ſtatim ille motus reuertitur: & quaſi ad centrum unde profectus fuerat retondatur. Ita igitur cū aer pulſus fecerit ſonū/pellit alium proximū: & quodamodo fluctū aeris ciet: itaq; diffunditur: & omnium circumſtantium ſimul ferit auditum. Atq; illi eſt obſcurior vox/q longius ſteterit: quoniam ad eū debilior pulſi aeris unda peruenit. DIS. Vnus itaq; ſonus numero

ab omnibus circumſtantibus percipitur? MAG. Idem & unus ꝑ
diuerſas tñ ſpecies. ſicutidem color a pluribus ſimul videtur. Forma
to em̃ ſono: aliȩ eius ſpecies multiplicantur verſus aurẽ meã qui ſum
ad dexteram: aliȩ verſus tuam qui es ad ſiniſtram: ſimiliter aliȩ ab an
te & retro: ſurſum & deorſum in modum ſpherȩ: ſicut globus ignit⁹
orbiculariter de ſe diffundit radios: & in quolibet puncto medij pyra
midem ſub qua videri poteſt terminat. DIS. Intelligo. Sed unde
eſt/ꝙ ſiluas muros quoq; nobis vocantibus reclamare audimus?
MAG. Audiſti ſonũ & eius ſpecies in occurſu obſtaculi reflecti: &
ad locum unde ꝓfecti fuerant quaſi ad centrũ retondari. ſi igitur refle
ctio ſit fortis/ad aures noſtras uſq; perueniunt. Sic eundẽ ſonũ quẽ
ore ȩmiſimus/reflexe percipimus: modo tñ debiliore: quia virtutes re
flexȩ directis ſunt debiliores. Hic ſonus reflexus a grȩcis ΗΧω latine
Echo vero echo ꝓferri ſolet. Attamen nõ ita ſonũ reflecti accipiendũ eſt: ut
omnino nulla eius ſpecies murũ aut obſtacula pȩnetret. experientia
nãq; teſtat/per murũ parietẽ: aut ſimilia auditionẽ fieri: & ſi nõnunq;
confuſam. in penetratione nempe figura confunditur/ſubſtantia re/
manente. hinc ſȩpius ſonũ audimus: ſed an ne vox & qualis ſit: nõ ꝑ/
cipimus. Sic coloꝝ nõnullas ſpecies opaca penetrare dicũt quȩ a viſu
acutiſſimo/& linceis oculis apprȩhendi poſſunt. DIS. Subeſt que
ſtiuncula: cuius ſolutio tractatũ de auditu claudat. Eſt autẽ: qua via
ſonus acutus dentibus ſtuporem ingerere poſſit? MAG. Neruus
unde ſtu/ ſenſitiuus in mandibula ſingulis dentibus ramuſculis colligatur. hinc
por dẽtiũ neruus audibilis coniungitur: quẽ quidã acutiores ſoni penetrantes
ramuſculos nerui ſenſibilis pulſant & obſtupeſcere faciunt. DIS.
Optime. nunc olfactum videamus.

Quid olfactus. quid odor. quomodo generetur: & quæ odoris ſpecies. de organo olfactus. Et quare homo nõ niſi excellentia olfacit: & quȩ animalia in ſingulis ſenſibus homini preſtant.. Capitulum. xvij. MAG.

Olfactus O Lfactus eſt potentia ſenſitiuȩ appͣhenſiua odoris ꝑ nares: me
diãte aere vł aq̃. Obiectũ em̃ olfact⁹ eſt odor. organũ in naſo.
mediũ autẽ aer vel aq̃. DI. Odor quid eſt? MA. Eſt paſſio
Odor ſicci digeſti in humido: alteratiua olfactus de potentia in actũ. unde
cũ ſiccitas terreſtreitati coniuncta vi caloris in humido digeritur/ge
neratur qualitas quã odorẽ dicimus. Patet in pomis: in quibus ſicci/
tas terreſtris in humido/calore ſolis digerit donec odoriferũ fiat po/
mũ. DIS. Principia igitur odoꝝ ſunt ſiccitas in humiditate & calor
agentis? MAG. Aperte dicis. hȩc autẽ pricipia quia ĩ harmonia &
ꝓportione variant: nec ſemp eodẽ modo cõcurrũt: hinc variȩ odoꝝ
Species odoris ſpecies gignunt. q̃ ſunt odor aromaticus/ſalſus/amarus/acut⁹/ace

roſus/ſtipticus/põticus/unctuoſus/dulcis/inſipidus ſiue fœtidus:& ſi qui alij reperiunẽ ad hos reduci habẽt. DIS. Organũ deſpiciam⁹

Organũ olfactus

MAG. Organũ olfactus in cerebro ſupra naſum ſitũ eſt: ne facile poſſit a cõtrarijs offendi. Sunt autẽ duę carnunculę ad modum mamillarũ cõcauę & ſpongioſę: verſus cerebrũ ſuſpenſę. habẽtes coopculum q̊d p aeris inſpirationẽ & reſpirationẽ aperitur & clauditur. Id organũ natura calidũ & oĩm odorꝝ expers eſt: ut oĩm ſit ſuſceptiuũ. In homine autẽ ꝓpter magnitudinẽ cerebri cuius cõplexio frigida eſt olfactus multũ leditur: ideo nõ niſi excellentia olfacit: ob hoc rariſſime etiã odorꝝ ſomnia patitur. Vnde a quibuſdã dictũ eſt. Nos aper auditu: linx viſu: ſimea guſtu: vultur olfactu: & aranea tactu excellit.

De medio & modo olfaciendi. Et ſi odor realiter vel ſpiritualiter per medium diffundatur. Capitulum. xviij.

DIS.
E medio qd noui affers? MA. nihil. Nã ſicut ſon⁹ p aerẽ vel
d aquã ad auditũ uſq; ꝑuenit: ita & odor. olfacimus eñ nos in aere. & in aq̃ piſces. DI. Olfaciẽdi autẽ modus qs eſt? MA.

Modus olfaciendi

A corpore odorifero/ calore reſoluente/ odor p mediũ diffunditur: uſq; ad nares: ibi inſpiratione attrahitur: & aperto cooperculo ad carnunculas ꝑtingit: ad q̃s rami unius nerui ſenſu cõmuni exeuntis ꝓtẽduntur: p q̊s ſpiritus olfactiuus delatus in occurſu ſpecierũ odoris immutatur: fitq; olfactio cõfuſa. anima autẽ ad regreſſum ſpiritus excitata cernens ipſum ĩmutatũ ſpeciebus: ſe ad obiectũ unde huiuſce ꝓceſſere ſpecies cõuertit: ipſumq; aſſimilationis via ſecernit atq; diiudicat. Verũtamẽ de odoris p mediũ multiplicatione eſt nõ parua inter phõs diſceptatio: alijs opinantibus odorẽ nõ p ſpecies & ſpiritualiter ſed realiť a corpe odorifero uſq; ad organũ peruenire: quia p longinqua terrarũ ſpacia percipitur. Vnde & vultures occiſorꝝ cadauera ante Troiam p quingenta miliaria olfeciſſe ſcribunẽ. Species autẽ ꝓpter ſui ſpiritualitatẽ citius in multiplicatione deficiunt. Accedit ad hoc ꝙ nõnulli habitatores Indię odore cuiuſdã pomi viuere: a quo & diutius ſeiuncti æmori dicuntur. ſpecies autẽ a materia ſequeſtratę: nec calidę: nec ſiccę ſunt: nec nutrire aut cerebri humiditatẽ & frigiditatẽ temperare poſſunt. Odor autẽ. ut ait ſanctus Ambroſius in hexaemerõ libro. 6. ca. 6. ideo nõ perfunctorie tranſit: ſed diutius inhęret naribus ut cerebrũ ſenſuſq; depaſcat. Ab alijs vero oppoſitam partẽ nõ omnino reſpuentibus/ dicitur: odorẽ in principio realiter per fumalẽ ẽuaporationẽ p medium tranſire: circa organũ autem iam nõ realiter: ſed per ſpecies diffundi. ſpiritus eñ olfactibilis ob ſui ſpiritualitatẽ nõ niſi a ſpeciebus poteſt immutari: ſenſibile quoq; ſupra ſenſum poſitum non ſentitur. DIS. Hęc opinio ſingula concordans: amplectenda videtur ad alia progrediamur.

Si odor realiter vł ſpiritualiť p mediũ diffundiẽ

Quid guſtus. quid ſapor. quę eius ſpecies: & quō generantur.de medio & modo guſtādi.& cur febricitanti dulcia videntur amara. Cax.xix. MAG.

Guſtus — Quid ſequit̄ in ordine ſenſuū Guſtus/eſt potētia ſenſitiuę app̄/henſiua ſaporis in lingua/medio humido ſaliuali. Sapor eq/dem guſtus obiectū/in lingua organū;& humidū ſaliuale eſt

Sapor — mediū. DIS.Saporē deſcribas. MA.Sapor eſt paſſio ſeu quali/tas humidi digeſti in ſicco terreſtri:alteratiua guſtus de potētia in actū nam ſicut odor generatur ex digeſtione ſicci in humido:ſic ecōuerſo ſapor gnerat̄ ex digeſtione humidi in ſicco.utrobiq; autē cauſa effici/ens eſt calor ſolis vel ignis.unde & fructus īmaturi cocti igne dulcio

Ssporis ſpecies. — res efficiunt̄. Et ſicut ex diuerſo cōcurſu in harmonia & ꝓportiōe humidi in ſicco cū calore/odores multi ꝓueniūt:ſic ex multifario cōcurſu ſicci in humido cū calore diuerſi ſapores procreantur.qui ſunt ſapor inſipidus/dulcis/amarus/acut⁹/ſalſus/acetoſus/ponticus:ſtipticus unctuoſus/inſuauis/aſper & durus:& ſi q alij reperiunt̄ hoꝝ naturas participant.Ex q̊ manifeſtū eſt:odoꝝ & ſapoꝝ principia ita eſſe connexa ut ſeparatim nō inueniantur. ſic nec hę qualitates:q̄obrem etiā in nobis concurrunt. DIS.Aperte loqueris.ad organi explanatio

organum guſtus — nem nunc ſtilum vertas. MAG.Organum guſtus neruus quidā eſt a cerebro deſcendens:in lingua ramificatus:& p eam ad inſtar retis expanſus.Mediū autē eſt caro linguę poroſa/humido ſaliuali deli

guſtandi modus — buta.Cum igitur hic ſenſus omni animali ſit neceſſarius: nulli talium lingua aut caro loco linguę deeſſe poteſt.Cum itaq; ab obiecto ſaporifero ſpecies p hoc mediū uſq; ad organū multiplicantur:ſpiritus guſtatiuus p dictum neruum deſcendens/in occurſu ſpecieꝝ īmutatur fitq; guſtatio cōfuſa.regreſſio autē ſpiritu/anima excitatur:& cernēs ipſum īmutatū/ad obiectum unde multiplicant̄ ſpecies ſe conuertit

Cur febricitāti omnia ſunt amara — ipſumq; diiudicat.. DIS.Vnde autē febricitans dulce/amarū iudicat? MAG. Ex eo:quia pori linguę eius impleti ſunt crudis & amaris fumoſitatibus:a ſtomacho aſcēdentibus: p quas dū ſpecies ſaporis multiplicant̄/amaritudinē cōtrahunt.ſicut ſpecies luminis tranſeūtes vitrū coloratū tinguntur:aut quia intus exiſtens fortius mouet.

Tactus qui omni animali neceſſarius eſt definitur obiectum/organum/& mediū tactus ęnumerātur:& quare obiecta ſenſuū cōtraria complectātur aperitur.Hinc viſio corporalis & ītellectualis beatorum iucundiſſima oſtēditur. Et homo melioris tactus eſſe probatur:inſuper quomodo tactus plures ſenſus & organū habere circa cor

ANIMAE SENSITIVAE exponitur. Capitulum.xx. MAG.

Oſtremo loco ſenſuum Tactū collocauimus:qui omni ani/
p mali ita neceſſarius eſt:ut ſine eo ſimiliter & guſtu:qui quidā
tactus eſt:nequaq̄ꝫ viuere poſſit.ꝑ ipſum nāqꝫ vitę cōtraria fu
git:& amica proſequitur.Eſt em̄ tactus potentia ſenſitiuę animę/ap Tactus
prȩhenſiua qualitatis tangibilis.in neruo expanſo ad inſtar retis ꝑ to
tum corpus mediante carne.Hic neruus quem & organum tactus
dicimus:a cerebro oritur:per ceruicem ad medullam ſpinę dorſi de
ducitur:& ꝑ illam quę continetur:in oſſibus quibus ſpina dorſi con/
iungitur:inde tenuiſſimis quaſi riuulis per cuncta ſe membra diffun
dit. DIS. Cum hic neruus organū tactus ſit:carnem ipſum coope
rientem/ medium tangendi/qualitatem vero tangibilem obiectum
tactus intelligo. MAG.optime.Nec iſta dilucidatione egēt niſi for
te:ut per qualitatē tangibilem intelligas/ cōmune quoddam ad cali/
dum frigidum/humidum & ſiccū:ad quas qualitates ſecundę redu/
cuntur.de quibus libro nono:cū de trāſmutationibus elemētoꝝ age
retur:dictū eſt ſi meminiſti. DIS.Memini:ſed unde eſt ꝙ nō modo
tactus/verūetiā omniū ſenſuum obiecta/contraria complectuntur?
MAG.Ex eo quia ſenſitiuę cognitio debibilis eſt:nec ſine contrarie
tate differentias ſenſibiliū facile apꝑ̄henderet.ſagax igitur natura ob
iectis cōtrarietatē indidit:oppoſita em̄ iuxta ſe poſita magis ęluceſcūt.
Hinc & ipſoꝝ eadem eſt diſciplina.verūtamē hęc contrarietas in ob/
iectis:ita ad ſenſum moderata eſt quadam harmonica ꝓportione. ut
excellens ſenſum corrumpat:diſconueniens dolorem cauſet:delecta/
tionem vero debite proportionatum ingerat:& quidem tāto maio/
rem/quanto quod ſentitur: plus de natura obiecti participat. viuere
enim ſenſitiuę eſt ſentire:& obiecto ſuo refici. Vnde ſi viſibile eſſet q̊d
lucis luminis:& omniū coloꝝ naturas includeret: id delectabiliſſimā
viſui proportionato ſenſationem prȩſtaret.Pariformiter & de alijs ſen
ſibus dicendum arbitror.Qualis igit̃ iſtec erit viſio quo oculus bea/
ti perfectiſſime diſpoſitus intuebitur humanitatem Chriſti: omnium
viſibilium pulchritudines cōplectentem? qualis deniqꝫ viſio / oculi
intellectualis intuentis intimius diuinitatem:nō modo viſibilium:ſed
& omnium ſenſibilium & intelligibilium exemplar perfectiſſimum?
DIS. Qualis ſit neſcio:ſed mirum in modum gaudioſam ex his fa/
2. cile coniecto. MAG.Sane dicis:qualis ſit neſcio. nam nec oculus
4. vidit:nec auris audiuit:nec in cor hominis aſcendit:q̄ prȩparauit deus
diligentibus ſe.teſtatur ille qui raptus in tertium cœlum vidit:& arca/
na audiuit q̄ nec loqui licet. Sed unde digreſſi ſum⁹ reuertamur. ſicut
enim ſenſibilia nō ęque rationem obiecti participant:ſic nec in omni
bus animalibus (ut prȩmiſſum eſt) ſenſus ęque vigent. Nam linx vi
ſu / aper auditu / vultur olfactu / ſimea guſtu / aranea vero tactu

præualere perhibētur. Hominem autem tempatiſſimę complexionis
& ideo ad ęqualitatem magis accedentem/hinc & ſubtiliores tangi/
bilium differentias ſentientem aſſeuerant/ & in ipſo per tactus diuerſi
tatem ingenij diſcrimen diiudicant. Molles em̄ carne/aptos mente au
tumant: cæteris concinētibus. de quibus phiſionomia tractat DIS
Gratiſſima hęc fuere. Sol autē occiduas merſus in undas / tractatū
de ſenſibus claudere iubet. Verūtamē in modo tangendi ſi quid ſpe/
ciale eſt paucis ędicas. MAG. Nihil: niſi fortaſſe quod organū qua
litatiuis diſpoſitionibus informatur: quibus diuerſis obiecti differen
tijs ꝓportionatur. Hinc & Ariſtoteles hunc ſenſum plures aſtruit. In
libro quoq; de ſenſu & ſenſato/organum eius/ſimiliter & guſtus cir
ca cor ordinauit: ideo forſitan/ quia ſenſus ſunt alimenti / quod poſt
digeſtionem completam formam vi caloris in corde orientis accipit
Nos autem eos ſecundum ꝙ obiecta diſcernere habent proſecuti ſu/
mus. Vale. DIS. Et tu ſemper bene valeto.

De natura / numero & organis ſenſuum interiorū in genere. Capitulum. xxi: DIS.

Alue præceptor colendiſſime. MAG. & tibi ſalus fili. Quid
ſ ſibi vult/quam vultus oſtētat lęticia? DIS. audies. quæ he
ſterno veſperi de ſenſuum naturis diſſeruimus/dormiens re
uidi: & ītellexi luculēter. mirari autē haud ſufficio: dormitantē q̃ vigi/
lans agit poſſe recolere. MAG. Poſtq̃ ſenſuum interioꝝ quēad/
modum & exterioꝝ naturas agnoueris: finem accipiet iſtec tua ad/
miratio. DIS. Cenſen iſtoc die ſingulos dilucidari poſſe? MAG
Etiam. per pauca em̄ habeo q̃ de his in mediū ferre conor. Eſt autem
(ne diutius inhiantem animū tuum morer) potentia ſenſitiua interi
or: quæ ſenſibilia in eorundē abſentia apprehendit. Nam ut pręmiſſu;
eſt: ſenſibilia per ſpecies & idola propria ſentiuntur. Hæc autem a ſen
ſibus exterioribus recepta/per neruos organorum ad cerebrū uſq; cō
ſcendunt: ubi cū ſenſibus interioribus etiā remotis ſenſibilibus ſen/
ſationes cauſant. Et ut ęnucleatius quæ volo intelligas/ſenſuum inte/
rioꝝ & numerū & organoꝝ diſcrimina præmittā. DIS. Optime.

Senſus in teriores

MAG. Senſus interiores numero quinq; ſunt: videlicet. Senſus cō
munis: Imaginatiua: Eſtimatiua: Fantaſia/ q̃ etiam imaginatiua di/
ci ſolet: & Memoratiua. Hoꝝ organa in ſubſtātia cerebri ſubtiliſſimis
ſecernuntur pelliculis. quæ primū totum cerebrum tribus diſtinguūt
ventriculis: quoꝝ anterior & medius (quoniam maiores ſunt) rurſus
bipartiuntur. Prima portio ventriculi anterioris/organum eſt ſenſus
communis. Secunda imaginatiuę. Prima autem ventriculi medij at
tribuitur Eſtimatiuę. ſecunda Fantaſiæ. Poſterior vero ventriculus to
tus memoratiuæ deputatur. Hæc de organis dicta ſufficiant: opera/
tiones percurramus eodē ordine.

fantaſia
Cogitatiua
ſenſus communis
vermis
Imaginatiua
Eſtimatiua
Memoratiua
guſtus

De Operationibus ſenſuũ interiorũ trium primo rum:& qualiter eſtimatiua intentiones ęlicit. & ꝙ in homīe cogitatiua ſiue ratio particularis dicitur Capitulum viceſimumſecundum. DIS.

Senſus cõmunis opus

O Perationes ſenſus cõmunis quę ſunt? MAG.tres ſunt.primo em̃ cognoſcit ſenſationes & ſenſibilia omniũ ſenſuũ exteriorꝝ/etiã non pſentibus obiectis.ideo cõmunis dicit̄.Secundo cõuenientias & differentias inter obiecta & ſenſuũ diſcernit. cum em̃ primo obiectũ unius cognoſcit/ſecundo obiectũ alterius apprehendit:tertio actum format continentem virtualiter noticias amborꝝ obiectorꝝ:in quo & ipſorꝝ conueniẽtias & differẽtias ponit.ut album eſt dulce.ſonus non eſt frigidus &c. Tertio abſentias obiectorꝝ diiudicat.ut ꝙ viſus non videt.auditus non audit.ſic de tenebra/ſilẽtio cęteriſqꝫ obiectorꝝ priuationibus iudicat. DIS.Hicne is ſenſus eſt a cuius organi centro/nerui ad organa exterorꝝ ꝓtendunt̄. MAG. Is eſt.unde & per hoſce neruos omniũ viſibiliũ ſpecies recipit: & quidem facile/propter organi humiditatẽ & calorem.diutius autem re tinere non poteſt:quapropter facta ſenſatione eas per neruorꝝ mea tus/imaginatiuæ trãſmittit.cuius operatio eſt receptas ſpecies & imagines reſeruare:unde & nomẽ accepit. Hinc organũ huius ſicci[9] & frigidius eſſe deſcribitur.ne autẽ quę ſequunt̄ potentię ocioſæ permaneant ſpecies ab imaginatiua ad eſtimatiuã tranſeũt:ex quibus hæc potentia intentiões non ſenſatas ęliciat.quẽadmodum ouis ex ſpeciebus lupi/colore ſcilicet figura & aliis inimicitiã non ſenſatam ęliciens ipſum fugit.ſcdm Auicennã ſexto naturaliũ.& hoc vel naturali inſtinctu: ſi forte prius fraudẽ lupi experta non ſit.vel experimento. ut aſinus foueæ qua nuper periclitatus eſt appropinquans caſum timet & declinat.vel ratione coniuncti.ut ceruſa purpurea eſtimamus dulcia.

Imaginatiuę opus

æſtimatiũę opus

Intentões quid ſint.

DIS.Intentiones quę res ſunt? MAG.Species ſunt ſenſationũ ideo ſenſibilium ſpeciebus multo ſimpliciores/& a ſenſibus exterioribus imperceptibiles/propter organorꝝ indiſpoſitionẽ. huic autẽ potentię ſunt proportiõatę:quã ſi ratio decorauerit:ut in hominibus: iaꝫ non æſtimatiuam/ſed cogitatiuam appellare ſolemus ſiue rationem particularem.

De operatiõibus fantaſię diuerſis in hoīe & bruto.& an in vigilãtibus fantaſia operetur. Cap.xxiii. DIS.

F Antaſticę potẽtię operatio q̃ eſt? MA. Ex ſpeciebus pmemoratis cũ ad organũ ipſius puenerint: diuerſas imagines cõponit:q̃ a ſenſu cõmuni pcipiũtur;dũ rurſus ad ipſuꝫ deſcenderint. Q uoniã ꝟo hęc potẽtia in homine ratione decorat̄:ideo non neceſſario eodẽ modo opatur.nõnunqꝫ em̃ ex compoſitione ſpecię

rum intentionum diuerſarꝫ monſtra fingit. quorũ nec aliquando ſiſ̃ia
vidit. In brutis autẽ inſtinctu naturę regitur: qui in omnibus eiuſdẽ
ſpeciei ſil̃is eſt: ideo in talibus fantaſię opera nõ variantur. ſimili eqdẽ
ingenio oĩs hyrundo nidũ/& aranea telam texit. Hui⁹ potẽtię opa &
ſi vigilãtibus nõ deſint/raro tñ ab ipſis pcipiuntur: ppter fortiores
motus exteriorũ. Dormiẽtes autẽ quorꝫ ſenſus exteriores vacant fre/
quẽtius hæc ſentiũt: & ſomnia appellant: quia in ſomno appareant.

Somni & vigiliæ deſcriptiones ponuntur & cauſę eorundem varię declarantur. hinc omni animali neceſſaria eſſe concluditur. Capitulũ. xxiiij.

MAG.
N huius dilucidatiõe parumper ab inſtituto tramite digredi
fortaſſe nõ omnino erit inutile. DIS. imo pnéceſſariũ. nam
fere quartã partem vitę aut amplius inerti ſomno tranſigo: &
unde in me proueniat/nondũ plene intelligo. MAG. Somnũ qui Somnus
dam Phõrꝫ impotentiã ſentiẽdi & mouẽdi definiũt Eadẽ quippe via
eſt ſpiritus mouẽtis & ſenſitiui. Vigiliã ecõtrario potentiã ſentiẽdi & Vigilia
mouendi deſcribũt. Alij Somnũ ligamentũ ſenſuũ: vigiliam aũt ſolu
tionẽ eorundẽ aiũt. In ſomno equidẽ ſenſus exteriores ligati ab operi
bus ceſſant. ſimiliter & ſenſus cõmunis in ea opatiõe qua reſpicit ſen/
ſus exteriores. In vigilia autẽ quę finis eſt ſomni: ligati ſenſus rurſus
ſoluunť: & ad ſolita pcedunt opera. DIS. Hæc ita ſe habere in me
ipſo experior: ſed vinculũ hoc quale ſit/aut unde proueniat ædicito.
MAG. Dum nutrimentũ digeritur: ab ipſo ęuaporatiões groſſę cauſę ſõni
cerebrũ petunt: a cuius frigore in aquã reſolutę/ ob grauitatẽ deſcen/
dunt: & cũ cæteris vaporibus ſimiliter a frigiditate cerebri reuerbera/
tis/meatus ſpirituũ ad ſenſus exteriores opilant: & ne egredi poſſint in
occurſum ſpecierꝫ ſenſibiliũ cohibent. Vnde ꝗuis dormitantis aures
ſonorꝫ ſpẽs penetrent: & ad organũ uſqꝫ pueniant/ auditionẽ tñ face
re nequeũt: eo ꝙ ſpiritus audibilis per opilatos neruos ęgredi nõ poſ
ſit. cõpleta autẽ digeſtione ſepatur ſanguis: cuius pars purior ſupiora
conſcendit/groſſior vero inferiora nutrit: Sil̃r & calor qui fuerat circa
digeſtiuã congregatus: & ab exterioribus ad interiora collectus rur
ſus diffundiť/meatus ſpirituũ penetrat: & reſiduũ vaporꝫ conſumẽs
ſpiritibus viam aperit. Hinc Algazel ſomnũ definiẽs ait. eſt attractio
ſpiritus ab exterioribus ad interiora. Sic ſomni cauſa effectiua/eſt ca/
loris & ſpirituũ in organis ſenſuum abſentia: & cauſa vigilię eorundẽ
præſentia. Sed cauſę abſentię taliũ multiplex eſt. ſcilicet ęuaporatio nu
trimenti: labor/ęgritudo: ætas prima id eſt infantia: ſtudij attentio: cu
ra & pauor. DIS. Sane. nam in omnib⁹ his reperire eſt quod aut
neruus opilet / aut calorem minuat. Sed cum omne animal neceſſe
habeat nutriri quo ad vixerit / nullum ſomni expers eſſe poteſt.
MAG. optime: tñ in quibuſdã vix eſt momẽti aut morę pcẽptibilis;

De ſomnio quid ſit: & qualiter a ſenſu cõmuni cognoſcitur, & quomodo aliqui in ſomno loquũtur/ & ambulant/ & niſi excitati non cadunt. quare etiã eorꝝ que geſſerunt nõ recordant̃. Ca. xxv.

DIS.

Somniũ — Vnc demũ quid ſit ſomniũ deſcribas. MAG. Somniũ (ut
n — aiunt) eſt apparitio vel apphenſio fantaſmatũ facta in dormiẽ
fantaſmata — do. Fantaſmata autẽ imagines & rerũ ſimulacra dicimus: que
potentia fantaſtica ex ſpeciebus diuerſis fabricat. hec em̃ in ſpiritu lu
cido & claro quaſi in ſpeculo reſplendent: vel ſicut figura in aq̃. Vnde
ſicut turbata aqua figure indiſtincte in ea relucẽt: ſic turbatis ſpiritibus
indiſtincta ſomnia habem⁹ quorꝝ vix aut raro recordamur. ut ſunt ſõ
nia in primo ſomno/ cũ groſſa fumoſitas ex prima digeſtione cibi aſcẽ
dit. Deferuntur autẽ ad ſenſum cõmunẽ: a quo apprehẽſa ad organũ
fantaſie: nõnunq̃ ad cellã memorie reuehunt̃, multorꝝ nãq̃ ſomnio
rũ reminiſcimur, Rurſus ſi ſenſus cõis ſup pſentata ſimulacra conuer
ſus fuerit: ut ſunt q̃ cauſant̃ a ſenſibilibꝫ ꝓprijs: dormiẽs ſe videre/ au
dire/ bibere/ loqui/ aut ſimilia agere ſomniat. Interdum etiã dormiẽ
tes nõ modo huiuſcemodi ſomniãt: ſed ad inſtar vigilantiũ exercent.
ſunt em̃ qui ambulant: loquunt̃ & ſimilia operant̃. DIS. Cauſam
huius ſi potes afferas. MA. Alberthus naturaliũ indagator ſtudio
ſiſſim⁹ cauſam in his duplicẽ inuenit. videlicet fantaſmatis impreſſio/
nem fortẽ & ſolutionẽ ſenſus a calore accidẽtali. qui cũ ſanguine cho
lerico ad caput eleuatus/ p organa virtutis animalis deſcendens/ ſen/
ſus q̊ſdã & maxime remotos ſoluit: ſimiliter & virtutẽ motiuã ad mo
tum progreſſiuum excitat. adde conſuetudinem. DIS. Cur autẽ
per abrupta ſcandentes minime cadunt: mox autẽ excitati nõnunq̃
pcipites ruunt? MAG. Caſus his qui p abrupta aſcendũt: tũc maxi
me euenire ſolet: cũ pericula attendẽtes/ formidare ceperint. eo em̃ vir
tutes ab exterioribus ad cor formidoloſũ ſe colligunt: & lacertos ner
uos & muſculos motiue organa deſtituũt. dormientes igit̃ in talibus
ſecuriores ſunt/ ubi excitati ſepius cadũt. DIS. Sed unde eſt q eorꝝ
que dormientes geſſerũt/ euigilantes recordari nõ poſſunt? MAG.
Recordatio uti in ſequẽtibus patebit: fit p ſpecies eorꝝ que ſenſimus
in memorie archa reſeruatas. cum autem actus illorꝝ fiant a ſenſibus
accidentaliter ſolutis/ ſpeciebus ad memoriã liber nõ patet introit⁹
qui autem in ipſis actibus excitantur/ facilius ſaltem in ſemiplenam
memoriã eorundem deuenire poſſunt.

De varijs ſomniorum cauſis naturalibus & ab anima & a corpore ſomniantis prouenientibus. Capi. xxxvi.

DIS.

d Ictis plane aſſentio. Sed ſi quid cauſę ſubeſt cur nõnunq̃ quę videmus ſomnia vana ſunt: interdum nobis vigilantibus ęueniſſe cognoſcimus/ ædicito. MAG. Somnijs ſomniorumq̃ euẽtibus cauſas ſubeſſe certũ/ ſed eaſdẽ dilucidare pdifficile. DIS. Libeat ſaltẽ ex his quę pſto ſunt cõmemorare. MA. Somnioꝝ qſ/dam cauſas naturalis philoſophia/reliquas ſacra ęloquia manifeſtãt. quas omnes diuus papa Gregorius in octaua moraliũ libro ad ſex genera reduxit. Aliquã do nanq̃ ait ſomnia ventris plenitudine vel inanitate. aliquãdo illuſione. aliquando cogitatione ſimul & illuſio/ne. aliquando reuelatiõe. aliquãdo aũt cogitatione & reuelatione ge/nerant̃. Prima duo genera ex naturalibus nota relinquit. ſequentia teſtimonijs ſcripturaꝝ confirmat. Omniũ equidem ſomnioꝝ cauſa ſi rem ipſam attentius cõſideramus vel intrinſeca eſt/vel extranea. Intraneam dicimus corpus vel animam ſomniantis. Sępius em̃ quę vi/gilantis mens cogitauerat ſolicitius/ ſopitis ſenſibꝰ recogitat. & quod optat/ſperatq̃ vigilãs/in ſomnijs videre ſolet. Hic Ariſtoteles in Ethicis. Sõnia ſtudioſoꝝ laudabilia aſſerit. & Virgilius. amantes ſibi ſomnia fingunt. Hinc & de amicis noſtris de qbus magis ſolliciti ſumus multa per ſomnia pręuidemus. Interdum etiam tranquilla dormiẽtis anima cupitę dubietatis ſolutionem inuenit. Corporis etiam diuerſa habitudo varias ſomniorum cauſas adminiſtrat. Hinc Melancholici res obſcęnas/formas horribiles & teterrimas dęmonũ ſpecies nõ nunq̃ vidiſſe ſe atteſtantur: maxime autẽ dum hic humor per medicinas aliquas aut balnea motus fuerit. Sic cholerici de igne/bellis/cede hominũ & ſimilia ſomniant. Flegmatici ſe in aquis vel niue cõſiſtere: aut etiam mel comedere: ſi modo flegma dulce ad palatum linguę diſtillauerit. Ex ſanguinis autẽ abundantia incubos ſomniamus: quos phiſici apoplexię futurę nuncios dicunt: ideoq̃ his a carnibus ouis/ vino & cęteris q multũ ſanguinem generant abſtinendum eſſe perſuadent. Quandoq̃ neceſſitas viros naturales exequi corporis ſui curas coartat. Ideo famelicus cõmedit: ſitibundus fontibus labra admouens ſatiari nequit. Nõnunq̃ ad membrorũ paſſiones cõformes imagines formantur/ ſic pueri dum urinam ęmittunt/ ſe in orto vel amœno loco vigilantes hęc operari exiſtimant. Sic & interdum dũ natura ſeminalia vaſa alleuiare ſtudet/pruriginem quã ſemen in mẽ/bris efficit in deſcenſu/deformitas quędã nefarij amplexus/aut oſculi comittatur Auguſtinus vero .x. cõfeſſionũ libro aſſerit tantum honeſtatis habitũ hominem poſſe acquirere: ut virtute ipſius diſſipabuntur fantaſię malę/quę per ſomnia ingerunt̃ dormienti. DIS. Hic fortaſſe eſt ut nõnunq̃ illicitis in ſomnis repugnare nitimur. MAG Etiam fili. Rurſus cauſę intraneę ab extraneis ſepe mouent̃. Corpus quidem ab influxu cœlorũ/& circumſtantium elementorũ contactu & anima a deo/vel angelo. fieri enim poteſt quas influẽtia cœleſtis

cauſę ſomniorum.

materię elementari/ plantis aut metallis imprimit formas : eaſdem
cauſet & in fantaſię organo .ſic & elementoꝝ q̃litates quas circũdãt/
maxime autẽ nudati capitis partes cõſimiliter afficiunt. Nonnulli etiã
natali conſtellationi nõ infimũ locum in cauſandis ſomnijs cõcedũt
Hinc interrogati aſtrologi per duodecim domoꝝ / & planetarũ ha
bitudines/quod quiſq; ſomniando viderit ædicere conantur:ut patet
in libro Hali Abenragel de iudicijs ſtellarũ:eo loco quo interrogatio
nes pertractat: ſed illos libro ſeptimo: a vera phĩa explodendos co/
Simõides gnouim⁹:ad ſomnioꝝ extraneam ſpiritualem cauſam accedamus :
quã Simonides ſolã ſomnijs aſſignauit dicẽs. Somnia ſunt ſoli⁹ dei
imiſſiones.quod ſi verum eſſet bruta non frequenter ſomniarent.

Quomodo deus & angeli boni & mali iubẽ-te aut permittẽte deo varia ĩmittunt ſomnia Capitulum.xxvij.

DIS.
Anc pauloante deum & angelũ dicebas. MAG.nec ab re
h deum nanq; p ſomnia loqui ſcriptura teſtatur. Per ſomnium N
inquit loquar ad illũ. DIS.de Angelo aũt quale teſtimoniũ
affers? MAG. de Angelo bono eſt: id quod Matheus euangeliſta m
angelum in ſomnis apparuiſſe ac monuiſſe ioſeph: primo ne timeret
accipere Mariam coniugẽ ſuam. ſecũdo ut cũ puero & matre eius fu
geret in Aegiptũ. Similiter de angelo indicãte Danieli & Ioanni euã
geliſtę q̃ ventura eſſent nouiſſimis diebus. Et ut ſancto Thomæ pla Th
cet:dum angelus bonus imaginariã viſionem cauſat/ſiue in vigilãte
ſiue in dormiente/nullã formam imprimit:quę prius p ſenſum ſaltẽ
aliquo modo ſuſcepta nõ ſit.non eñ facit cęcum imaginari colores:
ſed ſpiritus humoreſq; formis pręacceptis informatos monet ad eã
quam pretendit imaginationẽ. Et rurſus quandoq; intellectũ illumi
nat:ut quid viſio prędicat intelligere poſſit. patet de Ioanne euange
liſta & daniele. Interdũ imaginationẽ ſine intelligentia fabricat:ſicut
in Pharaone:cũ vidit ſeptem vaccas & ſpicas. Interdũ ſomnia & eorũ
dem intelligentia etiã malis ĩmittunt . patet de ſomnio quod audiuit
Gedeon a Madianitis:de quo Iudicũ ſeptimo. Multociẽs quoq; deo Iu
pmittente:angeli mali mentibus hominũ p ſomnia illudunt. ut teſta
tur.c.epiſcopi.26.q.5.de ſceleratis mulieribus/quę demonũ illuſio/
nibus & fantaſmatibus seductę credunt ſe & profitentur cũ diana no
cturnis horis dea/vel cũ Herodiade(quę caput s. Ioannis Baptiſtę ab
Herode adultero expetijt)vel cum innumera multitudine mulierũ
equitare ſuper quaſdã beſtias/& multa terrarum ſpacia in tempeſtate
noctis ſilentio p tranſire &c.de quibus libro.7.latius diſſertũ eſt.q̃re
autẽ deus talia permittat in fine libri octaui ex ſententia Auguſtini ex/
poſitũ eſſe memini.de talibus illuſionibus beatus Iob conqueritur di Iob
cens. Terrebis me per ſomnia:& per viſiones horrore concuties.

Si & quę ſomnia euentuū futurorum ſigna cauſa ue exiſtant. inſuper qualiter & ſomniorum obſeruantia vana ſit & deo odioſa. Capi.xxviij.

DIS Vfficiēter ꝑ epitomatis anguſtia ſomnioꝵ cauſas explanaſti
ſ nunc quod volebā/ a quibus futuros euentus expectare poſ
ſumus edicito. MAG. Diuinationē ſomniorū inquit Ariſto Ariſtote.
teles.2.li.de vigilia & ſomno/nec eſt cōtemnere idoneū: nec omnino
ſuadere. Somnioꝵ em̄ quędā ſigna ſunt euentuū/ quędā cauſa: quæ
dam nec ſignū nec cauſa. Signa ſunt ea quę a corporis complexiōe &
habitudine accidunt. quę etiam medici nō negligenda autumant: ut
in cauſas egritudinū facilius deuenire poſſint. Signa item dici poſſūt Somnio
quę a reuelatione dei/vel angelorū bonorum fiunt. Alia quędā cau rū cauſæ.
ſa ſunt & occaſio euentuum. Vnde cum quidam ſomniaſſet ſe mor/
deri a leone marmoreo: ex his qui in templorū veſtibulis cerni ſolent
die poſtero cum templi fores preteriret: conſpecto leone dicebat. En
nocturnus hoſtis meus: & īmiſſa manu in os ipſius/a ſcorpione dile
tiſcente inibi letaliter leſus eſt. His proxima ſunt ſomnia caſualia: qui
bus extantibus nōnunq̄ euentus illorum eueniunt. Hęc duo poſtre
ma ſomniorū generaꝗta vanitate & malorum ſpirituū illuſione circū
uallata ſunt: ut ſomniantibus peſtifera/& Creatori odioſiſſima ex ſa/
cris litteris palam ſit. Vnde in Leuitico legimus: nō auguriabimini:
nec obſeruabitis ſomnia. Et in Deu. propheta autē ille aut fictor ſom
niorum interficietur. Et rurſus nec inueniatur in te/qui ariolos ſciſci
tetur/aut obſeruet ſomnia. in Eccleſiaſtico autē. Somnia extollūt im
prudentes. & infra. ne dederis in illis cor tuum. Et eccleſiaſtes. ubi plu
ra ſunt ſomnia: ibi plures vanitates. Quanta aūt ꝑicula euenerint ob
ſeruātibus ſomnia hic cōmemorare/nec locus nec tempus admittūt.

De memoria & reminiſcentia. & quorum aut qualiter recordari poſſimus: de clauſura memoratiuę/& qualitatiua eius diſpoſitione. Capitulum viceſimumnonum.

MAG. Ides fili dum calamo in ſomniorū campo habenas laxamus
v inſtituti callem reliquimus. DIS. Quid mirum ſi ſomni/
antiū more oberrauit calamꝰ. q ſomnia deſcribere aggreſſus
eſt: cū (ut inquit diuus Ambro. in hexaemerō) natura quadā fieri poſ
ſit: ut hi qui aliquid intuent̄/vel dicendo exprimere volunt eorū q̄li/
tatem quę vel intuent̄ vel loquuntur aſſumāt. Correptis igitur loris
ipſum ad ſemitā reducito: ut quod reliquū eſt memorię officiū velo
cius ꝑcurrat. MAG. memorię eſt ſpēs & intenſiōes ab āntaris potē Opus me
tijs acceptas reſeruare: donec rurſus oꝑandū ſit. DIS. Nū id imagina moratiuæ

tiuę attributum eſt? MAG.Etiam:ſed nō eo modo quo memorię
Hęc equidem ſolas ſpecies a ſenſu cōmuni receptas ſine tēporis diffe
rentia cuſtodit.Memoria vero & has/& intenſiones ab ęſtimatiua eli
citas:inſup & fantaſię imagines cū differentia temporis p̄teriti in ꝗ ſen
tiebātur reſeruat.Accidit autē ut eas vel totas ammittat: vel remiſſas
ordine tn̄ confuſo retineat. Quas totas amittimus ita obliuiſcimur
ut nec dum volumus eaꝝ recordari poſſimus. Hinc Aureliꝰ li.xiiij
de trini.ca.xij.Quod autē quiſq; penitus obliuiſcitur nec cōmoneri
eius utiq; poteſt.Quarū autē reliquias tenemus reminiſcētia eſſe po
Remini/ ſcentia terit. DIS.Reminiſcentiā quid dicis? MAG.Ariſtoteles eam dicit
reſumptionē memorię alicuius nō totaliter obliti: ꝑ diuerſum ratioſi/
gnatiuū ex memoratis ad inueniendum partialiter oblitū. Hinc Au/
guſtinus voluntas reminiſcēdi eſſe nō poteſt: niſi vel totum vel aliqd
rei eiꝰ quā reminiſci volumꝰ in penetrabilibꝫ memorię teneamꝰ.Hęc
nempe adiutorio fantaſmatis ſumpti aut a ſimili:aut a contrario:aut a
loco aut tempore & ſic de alijs:potentiā cognitiuā mouent ad appħē
dendum partialiter oblitum:talibus equidē memoriā plurimū poſſe
iuuari compertū eſt. Nonnunq̄ etiā ſaluis ſpeciebus tardius q̊d volu
mus recordamur.Organū em̄ memoratiuę partiuncula cerebri:vermi
culo ſimili clauditur.ſpiritus igitur in quibus deferuntur ſpecies nec in
troeunt nec exeunt:niſi hoſtiolu; tale aperiatur.unde quidā caput in/
clinant aut ęleuant dū oblitū quęrunt. DI.Manifeſta ſunt hęc. Sed
memorię diuerſitas dic q̄ſo unde hęc memoratiuę accidat diuerſitas? MA.Ex diſpro/
portione qualitatū & nimia frigiditate & humiditate. Vnde calidi &
humidi facile eſt recipere:ſed nō diutius ſeruare.Rurſus autē ſicci & fri
gidi tarde eſt recipere & firmiꝰ retinere. Iuuenes autē & ſenes male me
morię ſunt:ꝓpter nimiū & augmenti & decremēti motū in ipſis.ſicut
em̄ recordatio exigit motus agiles: ſic memoria animū quietū.hęc &
alia memoriā naturalē cōcernentia in ſpeciali tractatu: de artificiali
autem in fine rhetorices diſſeruimus. DIS.Memini.

De Potentia motiua/impatiua/& proſecutiua. de cōcupiſcibili & iraſcibili:a qbus oriuntur quattuor animi paſſiones Capitulum.xxx. MAG.

h Actenus apphenſiuę naturā explicauimus:nunc ordo p̄miſſo
rum expoſtulat ut & motiuam pcurramus. DIS.Probe.
MA.Hanc bifarie partitā manifeſtum eſt.Quędā nāq; ap
petit & imperat:altera imperium ꝓgrediendo ꝓſequit̄. neceſſe em̄ eſt
omni animali ꝑfecto ut q̊d ꝑ apphenſiuā agnouit:ꝑ appetitiuā appe
Potentia appetiti/ua ſiue ſen ſualitas. tat conueniens:aut reſpuat contrarium.ꝑ progreſſiuā autē quod ap
petebat ꝓſequatur:& fugiat quod reſpuebat. DI. Eſt igitur appe
titiua potētia qua animal inclinat̄ ad ꝓſecutionē vel fugā eius q̊d co/
gnoſcit? MAG.Scite definis appetitiuā:quā & ſenſualitatē & ap/

petitum animalem dicunt. Huic rurſus ſubſunt. Concupiſcibilis & ira
ſcibilis. DIS. Concupiſcibilis q̄ eſt? MAG. Que tēdit in bonū Concupi
verū vel apparēs: maxime autē delectabile. DIS. Iraſcibilis q̄ eſt? ſcibilis
MAG. Que contra malū inſurgit: & fertur in bonū arduū: utile Iraſcibilis
vel honeſtū: etiā ſi delectabile nō ſit. ut potio amara: ut cōiter phī au/
tumant. Non deſunt autē qui volunt ꝙ cōcupiſcibilis reſpiciat per ſe
bonū vel malum fugiendum vel ꝓſequēdum: at vero iraſcibilis im
pedimentū ꝓſecutionis mali & fugæ boni attēdat/ quod magis ꝓba
bile videt̄. Imparat igitur concupiſcibilis moueri ad ea q̄ videt̄ bona
& neceſſaria. Iraſcibilis autē mandat fugā eoꝝ q̄ ſunt cōtraria & no
ciua. Illa quietatur p̱ coniunctionē boni optati: hęc ꝑturbatur per eiꝰ
ablationē & p̄ſentiam cōtrarij. Vnde & ab his affectiones animi ori
untur q̄ ſunt gaudium & ſpes: a concupiſcibili dolor: & timor ab ira
ſcibili. Has Poeta iuxta platonicoꝝ ſententiā tanq̄ origenes vicioꝝ ac
cidere animę ex corporis ſocietate ꝓhibet. dū inquit. Igneus eſt ollis
vigor & cœleſtis origo Seminibꝰ: quantū nō noxia corpa tardāt. Ter
renicq; ebetant artus/ moribundaq; membra. Hinc metuunt cupiūtq;
dolētq; nec auras Suſpiciūt: clauſę tenebris & carcere cęco. Sed nō oīa
vicia aīę ex carnis corruptę ſocietate accidere diuus Aurelius de ciui.
dei. li. xiiij. ca. iij. manifeſtat. Qualiter autē hę affectiones vicioꝝ ſca
turigines exiſtant: in moralibus apparebit. DIS. Inſtitutū igitur ꝓ
ſequere: & organa dictaꝝ potentiarū explicato. MA. Organū con Organū
cupiſcibilis & iraſcibil̓ circa cor: vel ipm̄ cor eſſe autumāt: eo ꝙ cor in cōcupiſci
actibus earū & dilatat̄ & cōſtringit̄: & ſanguis ab exterioribus ad cor bil̓ & ira/
vel a corde ad exteriora remittitur. Hinc timidi pallent: & irati excan ſcibilis
deſcunt: in his nempe animalis ſpiritus ad vitę fontē ut ſecurior ſit re
trocedit. In illis anima in ꝓpatulo videri deſiderat ne videatur formi
duloſa: & in ultionem ſe extendit.

De triplici virtute motiua naturali/ vitali/ & animali de pia & dura matre cerebri. unde nerui ſenſuū & motuum inſtrumēta oriuntur. Quomō fiat motus. Quę trahentia/ reptilia/ greſſibilia/ natatilia. & quę res potentia motiua organica & non organica. Capitulum. triceſimumprimum.

DIS. Onſequenter motiuā q̄' imperatū ꝓſequit̄ paucis ꝯſtringito.
c MA. motiua trifarie ſcindit̄. Eſt em̄ q̄dam naturalis; q̄dā vi/ Motiua
talis: & q̄dā aīalis. Naturalis in epate p̄cipue ex nutrimēto ſan Natural̓
guinē operat̄: quē p̱ venas ab epate ortas ad ſingl̓a corpis mēbra traſ
mittit: ut inde nutriant̄ & creſcāt. Huiꝰ naturā in prioribꝰ cū de vegeta
tiuę potētijs diſſertū eſt: enodauimꝰ. Vitalis operat̄ in corde: cuiꝰ fer Vitalis
uorē motibus dilationis & conſtrictionis/ p̱ aeris inſpirationē & ex/

pirationē temperat.Et in ſanguine ꝑ arterias a corde ortas/ad ſingula
membra exiens/omnibus vitā largitur.Attrahit autē cor aerē a pul/
mone:& pulſantes venę(quas arterias dicimus)cordi proximę a cor
de aera trahunt: quę autē cuti cōiunctę videntur/ ab extrinſeco per
poros refrigerantur.Inter has medię a venis nō pulſantibus ſanguinē
ſubtiliorē accipiunt. DIS. Vitalis itaq̨ quā inpulſatiuā nominas
his ſolum animatis neceſſaria eſt q̄ pulmonē habent? MA.optime
Pulmo etem̄ caro eſt ſpongioſa:ut follis aera recipiens.in plantis autē
motus oēs:vis naturalis operatur.Similiter & in animalibus imper
animalis fectis.ut ſūt conchę & oſtreę:modo tn̄ ꝑfectiore q̄ in plantis. Anima
lis in cerebro eſt/a quo ꝑ neruos inde exeuntes ſenſibus vigorē:& re
Cerebrū liqs mēbris motū īfluit.Vnde cerebrū q̊d ſub craneo locatur/duabus
pelliculis inuoluitur/quarū exterior craneo ꝓxima ſolidior eſt: & du
ra mater dicitur.Interior autē q̄ & tenerior eſt:pia mater appellatur.
A prima oriuntur nerui q ſunt inſtrumenta motus voluntarij: & ad
capitis puppim ꝓtendunt.A ſecunda autē nerui ꝓcedunt:qui ꝑ capi
tis prorā ad ſingula ſenſuum organa deſcēdunt.de quibus ſupra.Ner
ui vero duræ matris ꝑ corpus animalis ramificantur : & in muſcu/
lis & lacertis cōfluunt:ꝑ quos motiua vis dilapſa/animal mouet:eo
quo ſequitur ordine.Nam obiectū ab apꝓhenſiua cognitū ꝑ appeti/
tiuam appetitur/aut reſpuitur.Hæc motiuę vigēti in neruis/ muſcu/
lis/& lacertis imperat:ut ad ꝓſequendum deſideratū: aut fugiendum
contrarium corpus moueat:quę dicto citius obtemperās ligamēta
membrorū contrahens & relaxans:primū quidē ꝓpinquiora mouet
& hęc rurſus alia donec obiectū vel ꝓſequendo obtineant: vel fugien
do abijciant. DIS.Ita eſſe manifeſtum videtur.nam brachiū mo/
tum/mouet manum:manus digitum: digitus obiectum contrectat
MAG.Pariformiter de cruribus:pedibus:& alijs ſentiendū. Hoc
imperium in brutis eo modo accipiendum eſt:quo ꝑfectiones ſupe/
Motiua riorum in inferioribus eſſe poſſunt. Sortitur autē motiua in diuerſis
ↄtractiua. diuerſa noīa.nāq̨ dilatationis & conſtrictionis motu operatur: con/
tractiua dicitur.ut in vermibus/conchis & oſtreis.Quę autē de lo/
ꝓgreſſiua co ad locum mouet/progreſſiua appellatur.& hęc rurſus in organis
greſſibilis diuerſe ænunciatur. Quędā em̄ pedibus gradiuntur. & ſunt greſſi/
volatilis billa.ut homo:equus.quędam alis feruntur:& ſunt volatilia.ut aues
quibus tn̄ ſagax natura pedum uſum:ꝓpter alimēta quæ in terris ve
reptilia na nantur nō negauit:quę in ſuꝑfluis non abundat nec in neceſſarijs de
tatilis ficit.quędam coſtis trahuntur & ventre reptant.& ſunt reptilia.ut ſer
operatiua pentes.quędam pēnulis aguntur natando.& ſunt natatilia:quorū ge
affectio/ neratioens in ſuperioribus expoſuimus.Rurſus q̄ in manibus/roſtris
num indi alijſue membris ad operationē adaptatur/operatiua dici ſolet.Quę
catiua vis pulmonē & vocalem arteriam una cum lingua ad formationē vocis
motiua mouet vocatiua:& affectionū indicatiua dici poteſt. DIS. Aperte

ſingula diſcuſſa videntur.ſed nondũ quę res ſit motiua perſpicuum eſt. MAG. Motiua vis ſubſtantia quędã eſt a corde originata:formam accipiens in membris diuerſis ad diſtincta opera. Vnde ad operationẽ nutrimenti formã accipit in epate.ad operationẽ vitę in corde ad opus vero ſenſus:& motus formam accipit in cerebro. Animatur autem hęc ſubſtãtia quã & ſpiritum dicimus anima ſenſitiua(ut viſum eſt ca.de modo videndi)& ſine ſanguine corpori non iungitur. Spiritus enim inquit Aurelius in ſicco habitare non poteſt. Pręter hanc autem homini ineſſe aliã motiuam non organicã/quę nõ partẽ poſt partem:ſed totum ſimul moueat:& eiuſdem eſſentię ſit cũ intellectiua Schottus aſtruit. hac mouebũtur corpora glorioſa. DIS. Corpus eſt igitur motiua organica:ſpiritus autem propter & ſubtilitatẽ & agilitatem appellata.non organica autem cuius ultimo mentionẽ facis/ non corpus ſed ipſa anima ĩtellectiua cenſetur. MAG. Diſerte dicta reſumis. DIS. Reſtat igitur ut intellectiuæ conditiones ędoceas. MAG. Id ab alio libro cõmodius ordiemur. DIS. Placet.

Liber undecimus de natura/origine ac ĩmortalitate animę intellectiuę. & ſi anima intellectiua ſibiipſi ſemp̱ cognita ſit/in explicatione tamẽ naturę eius multum laborauerũt ſapientes. Capitulum primum. MAG.

i Ntellectiua quam & mentem dicimus:ſola eſt qua a beluis ſecernimur & creatoris imaginẽ exp̄ſſius gerimus. Hęc iuxta Aurelij ſententiã in decimo ſimiliter &.xiiii. de trinitate. c.x ſibiipſi ſemp̱ cognita eſt. Ex quo em̃ eſſe cepit/nunq̃ ſui meminiſſe:nunq̃ ſe intelligere:nunq̃ ſe amare deſtitit. Nihil em̃ tam nouit q̃ id q̊d ſibi preſto eſt:nec menti magis quidquã preſto eſt/q̃ ipſa ſibi. verũtñ terrenis inuoluta rebus/quas per ſenſus haurit nõ ſemp̱ ſe cogitat. Qui ergo in explicatiõe naturę ipſius ſudauere Arabes greci & latini philoſophi/ ſe a terrenis ad ſublimiora ſubleuantes: nõ tã certas q̃ diuerſas de ipſa ꝓtulere ſententias:quarũ nõnullas ab initio libri decimi ſub breuitate cõmemorauimus:reliquas conſequẽter nouem campis diſtributas/auxiliãte deo luſtrabimus.& in his quid & philoſophice & catholice de natura animę ſentiendũ ſit:venari tentabimus. DIS. Probe. primũ itaq; campos ęnumera:dehinc ipſos ſuo ordine p̱curramus. MAG. Primus campus ſit definitionis. Secũdus diuiſionis. Tertius idemptitatis. Quartus unitatis. Quintus impartibilitatis. Sextus originis. Septimus ĩmortalitatis. Octauus miſerię. Nonus fœlicitatis. DIS. Nunc primum aggrediamur.

Campus definitionis/ in quo principaliores aĩę definitiones ęnumerantur. Capitulum. ij. MAG.

Primum Campū intrantibus / multiplices animę definitiões
occurrūt: e quibus pregnātiores tantū dilucidandę veniunt.
prima definitio aīe — Vnde quidā animā in ſuo eſſe notificātes dixere. Anima eſt
ſubſtantia ſpiritualis ſimplex & indiſſolubilis: inuiſibilis & incorpo/
rea: paſſibilis atq; mutabilis: carens põdere / figura / & colore. Hęc de
finitio ſeipſam enucleat. Anima em̄ cū ſubſtantia ſit incorporea / quā
ta eſſe nequit: ideo nec põdus / figurā / colorē aut alias corporeas q̄li
tates recipit / hinc inuiſibilis id eſt nullo ſenſu corporeo pceptibilis: q̄a
ſubſtantia ſpiritualis: ſimplex aūt per abnegationē compoſitiōis phi
ſicę ex materia & forma corporali. ſic etiā indiſſolubilis: reliq̄ in ſequē
ſcd'a dīo animæ. — tibus clariora fient. rurſus in libro de ſpiritu & aīa dicit̄. Anima eſt ſpi
ritus intellectualis / rationalis / ſemp̄ mouens / ſemper in motu / bonę
maleq; voluntatis capax. Et Plato in Phedone. Anima numerus eſt
ſeipſum mouēs. intellectus huius in campo īmortalitatis ędocendus
eſt: nunc definitiões pſequamur. DIS. Sane. MAG. Qui ani
mam reſpectu corporis cuius forma eſt conſiderāt aliter definiunt.
nam ait Aureli⁹ li. de quātitate aīę. Anima eſt ſubā ratiōis pticeps / re
gendo corpi accomodata. & Remigi⁹. Aīa eſt ſubā incorporea regēs
corpus. Ariſto. quoq;. Aīa eſt primus actus corpis phiſici organici:
vitā habētis in potētia. Et rurſus. Aīa eſt principiū q̊ viuimus / ſenti
mus / mouemur ſꝫm locū & intelligimus primū. DIS. manifeſta
ſunt hęc ex p̄miſſis. MAG. Aug⁹ aīam intelligibilibus cõparans
ait. Aīa eſt oīm ſil'itudo. Oīs qppe cognitio p viā aſſimllatiōis eſt / ut
prim tractatu p̄cedenti expoſuim⁹. mens aūt q̄a oīa intelligit: oībus
ſe aſſimilare poſſit neceſſe eſt. Seneca aūt eā in ordine ad finē pprium
definiēs ait. Aīa ſpūs eſt intellectualis ad beatitudinē in ſe: & in corpe
ordīatus. q̊d in cāpo penultīo & ultīo manifeſtū fiet. Sed nū doctiſſi
mi Moyſi ſnīam ſilētio p̄teribim⁹? ex cui⁹ pphetice initio hęc aīę de
finitio ęmergit. Aīa eſt deiforme ſpiraculū vitę / ait nāq; deus. Facia
mus hominē ad imaginē & ſil'itudinē noſtrā. hominē nõ quidē exte
riorē: q corrumpit̄: cinis eſt em̄ & in cinerē reuertet̄: ſed hominē interi
orē: q iuxta apoſtolicā ſententiā de die in diē renouat̄. & hęc eſt aīa
ecce deiforme. Sequit̄. Formauit igit̄ deus hominē de limo terrę / & ſpi
rauit in faciē eius ſpiraculū (quantū ad ſenſitiuā) vitę (quātū ad vege
tatiuā) Et factus eſt homo in aīam viuentē. Eſt em̄ homo interior aīa
viuens: vegetatiuā / ſenſitiuā / & intellectiuā complicās: ut in campis
ſequentibus parebit. DIS. latiſſimus eſt hic campus & breui ſermo
ne quod in ſequētibus venari poſſit demonſtrans. pgrediamur igit̄
celerius: ne quid neceſſariorum oculos noſtros aufugiat.

Campus diuiſionis: in quo primo anima in intelle ctum / voluntatē & memoriā ptitur. intellectus in agentē & paſſibilē diuidit̄: & opera utriuſq; expli/

cantur.nec intellectus nec obiectũ ſolũ/ſed utrũq̧ cauſa intellectiõis oſtendit. Et ſpeciem intelligibilem in memoria intellectiua q̃ alia eſt a ſenſitiua reſeruari probatur.Capitulum tertium. MAG.

Am po definitionũ cõtiguus eſt cãpus diuiſionũ:&tanto qdẽ potentiæ
latior/quãto lucidius ea q̃ definitiões cõplicãt/in iþo expli/ aniẽ intel
cant.In primis itaq̧ maiorꝶ auctoritas aĩam ĩ tres potẽtias diſ lectiuę
tributã tradidit:q̃ ſunt intellectus memoria & volũtas . Harꝶ naturas
paucis ẽdocebimus. DIS.primũ igit̃ intellectũ ꝓſeq̃mur. MA.
Intellectus eſt aĩę potentia qua oĩa intelligit.Hic rurſus in agentẽ & ĩtellectus
paſſibilem diſtribuit:qui nõ eſſentia/ſed opatiõe ſecernunt . DIS. agentis o
Opus ergo intellectus agentis q̊d eſt? MAG. Quadrupartitũ eſt pera
Primũ quo cũ fantaſmate in intellectu paſſibili:ſpẽm intelligibilem
cõcauſat.Secundũ quo cũ ſpecie intelligibili actũ intelligendi ꝓducit
Tertiũ quo ad habitũ diſpoſitionẽ inducit. Quartũ quo habitũ per intellect⁹
ficit. DIS.intellectus paſſibilis opera q̃ ſunt? MAG.Eadẽ ſunt paſſibilis
in cãlitate receptiua/q̃ & agẽtis ĩ cãlitate effectiua.Illus em̃ eſt oĩa fa opera
cere:huius omnia fieri.Agens em̃ facit oĩa potẽtia intelligibilia:actu Memoria
intelligibilia.Paſſibilis aũt omniũ intellectiões in ſe recipit.Dum ſpẽʒ
intelligibilẽ ab agente & fantaſmate cauſatã recipit:& cõſeruat:memo
ria intellectiua dicitur/dũ vero actualẽ intellectionẽ ab agente & ſpe
cie intelligibili ꝓductã accipit:intelligentia appellat̃.eſt em̃ memoriæ
fecũdę exprimere actualẽ intellectionẽ. DIS.ad intellectionẽ itaq̧ intelligen
q̃ttuor concurrere vident̃:fantaſma ſcʒ ſpecies intelligibilis:intellect⁹ tia
agens:& paſſibilis. MAG.Scite infers.Fantaſma equidẽ:q̊d accep
tũ a re ꝑ ſenſus iþam ſingulariter ſub conditionibus materialibus:q̃
ſunt hic & nũc &c.reꝑſentat. Vtriq̧ em̃ ſenſus exteriores ſcʒ & interio
res ſpẽs recipiũt ſine materia ab obiectis.Exteriores qdẽ in ꝑ̃ſentia ob
iecti/ſicut cera mollis recipit ſine materia formã pñtis & impreſſi ſi/
gilli.Interiores aũt ſenſus recipiẽtes ſpẽs eas magis ſubtiliãt:& etiam
in abſentia obiecti cõſeruãt:utriq̧ tñ cũ cõditiõibus materialib⁹ a qui
bus depurate & abſtracte cũ intellectu agẽte ſpẽs intelligibiles puras
& ſimplices res ĩ ſe rep̃ntãtes ꝓducũt.q̃s paſſibilis (in eo q̊d memo
ria eſt) cuſtodit.Rurſus agẽs dũ actualẽ intellectionem facere nitit̃:in
ſpecie intelligibili propter ſui limpiditatẽ/aciẽ figere nõ valẽs:iuxta
Varronis ſnĩam ſe ad fantaſma huius ſpeciei cõuertit:quod propter ſuĩ
materialitatẽ obſtaculũ prębet:queadmodũ viſus in lumine ſine opa
co terminãte nõ figit̃. Quod ſi multarꝶ rerũ ſpecies ſimul in intelle
ctu fuerint:hęc tñ intelligit̃ cuius ſpecies fortius mouet.Concurrunt
itaq̧ ad actualẽ intellectionẽ ſpecies aut verius obiectũ in ſpecie ꝑ̃ſens
reducẽs/& intellectus agẽs:ut cauſę ꝑtiales/totalẽ cõplentes,nec em̃

obiectũ nec intellectus/ĩtellectionẽ cauſat/ſed utrũq; ſil. A cognoſcẽte
em̃ & cognito pitur noticia. teſtať diuus Augu. 9. de tri. c. 12. DIS.
Quare igiť nõ etiã obiectũ/ſed intellectũ intelligere dicimus? MA.
nec obiectũ nec intellectũ agentẽ intelligere cõcedimus: ſed intellectum
paſſibilẽ/ intelligentẽ a ſuſcepta intellectiõe denominãus. ſicut viſũ in
ſe viſionẽ recipientẽ videre dicimus. ſic nõ pictorẽ albũ/ ſed dealbatu;
pietẽ/ab accepta albedĩe albũ appellãus. DIS. Siigitur deus intel
lectionẽ ꝓduceret/& eandẽ intellectui noſtro infũderet ĩtelligere dice
remur. MAG. Etiã. DIS. rurſus in ꝓductiõe actualis intellectõis
nullus cãlitatis locus intellectui paſſiuo tribuiť? MAG. de hoc qd
certi ꝓferã nõ habeo/ diuerſę eqdẽ ſunt magnoꝝ & phõꝝ & theolo
goꝝ opĩones. Scotus inſup materiã diutius vẽtilatã dubiã reliquit.
Sũt pterea q ſpẽ; intelligibilẽ in ĩtellectu paſſiuo ɔſeruari inane iudicãt
qbus ob anguſtiã epitomatis nõ rõnes/ ſed diui Aurelij verba obijci
mus. Ait em̃ de tri. li. 9. c. xi. Nõ oĩno ipa corpa in aĩo ſũt cũ ea cogita
mus: ſed eoꝝ ſiĺitudĩes ſed ne fortaſſe id de fantaſmatibꝰ (q̃ etiã cor
poꝝ ſiĺitudĩes ſunt) qſpiã intelligẽdũ ɔtendat q̊d in li. 14. ſcripſit aĩad
uertat tũc (inqt) & ſi vitę huius mortalis trãſactę meminerĩus: & cre
didiſſe nos aliqñ q̊ nõ videbãus memoriter recoluerimus: in pteritis
atq; trãſactis deputabiť fides iſta: nõ in pñtibus rebus: ſempq; manẽ
tibus &c. manifeſtũ eſt aũt in exuta aĩa fantaſmata q̃ organa q̃ntra re
qrũt locũ habere nõ poſſe. DIS. alia igiť eſt mẽoria intellectiua/&
alia ſenſitiua quã pauloañ in poſteriore capitis pte ſituatã audiuĩus?
MA. alia eqdẽ. nã ſenſitĩa nobis cũ beluis cõis eſt intellectiua autẽ
ſolius rõnalis mentis potentia eſt q̃ ad imaginẽ creatoris formata eſt
ſed iam hęc miſſa faciẽtes cęteras diuiſiones percurramus. DIS.
Tu feſtinas ad reliqua: ego vero hic aliquãtiſper manendũ cenſeo:
donec intellectionis vim ęnucleatius pandas.

De Cauſalitate intellectionis: & obiecto intellectus, inſuper & de duplici cognitione: intuitiua & abſtractiua. Capitulum quartum. MAG.

I Iquido (inquit diuus Auguſti. li. 9. de tri. c. 12.) tenendũ eſt ꝙ
omnis res quãcunq; cognoſcimus cõgenerat in nobis notici
am ſui. cõgenerat dicit. id eſt cũ alio generat ſc; intellectu. unde
ſubdit: Ab utroq; em̃ noticia pariť: a cognoſcẽte & cognito. Cognitũ
vero primũ & adeq̃tũ intellectus noſtri q̊d ſit/nõ paruo labore a ſapi
entibɔ q̃ſitũ eſt. Alijs deũ/alijs quidditatẽ rei materialis/cæteris vero
ens inquãtũ ens ꝓ obiecto intellectus aſſignantibus. Primũ de pri/
mitate pfectionis: Alterũ de obiecto pro ſtatu p̃ſentis vitæ: Tertium
autẽ de obiecto intellectus ex natura potentię concedi poteſt. Nã deo
quid prius in perfectione? quidditate materiali quid conueniẽtius in
tellectui ĩmerſo materiæ? Aut quid cõmunius ente? cũ nihil ſit quod

rationē entis poſſit ſubterfugere/ prima impræſſione impreſſum ani/
mę ait Auicēna primo methaphiſicę. Quid autē eſt quod anima nō
poſſit cognoſcere intuitiue vel abſtractiue/cum etiā ab ente minimo
uſq; ad maximū creatum/nihil poſſit intellectum eius vel ſatiare vel
quietare: donec apphendat eū: qui cunctar℞ pfectiones in ſe cōplecti
tur: & virtutis eſt infinitę? DIS. intuitiue qn̄ cognoſcimus? MA Cognitio
dum obiectū pręſens: ut pn̄s eſt apphendimus: Abſtractiue aūt: ſi ob intuitiua
iectū in alio medio intelligimus: aut ſentimus/nam cognitio ītuitiua abſtracti.
& abſtractiua ſ3m nōnullos haud infimæ auctoritatis doctores non
tantū in intellectu ſed etiā in ſenſu locum habet. Intuitiue nanq; colo
rem actu pręſentē videmus: abſentem abſtractiue imaginamur. In
tuitiue beati in patria deum cōtemplantur/& omnia creata/de quo
tamē aliqui heſitantes contrariū argumētant̄. Abſtractiue roſa in hy
eme a nobis intelligitur. DIS. intelligo iſta: latent v̄o alia q̄ dictis
in priori capitulo cōtrariari vident̄. MAG. in mediū pfer: ſi forte &
huic tuo errori mederi poſſit. DIS. dictū eſſe memi ad intellectio/
nē fantaſma cōcurrere: quō igit̄ cognoſci pn̄t: q̄ ſenſibus nec ſpēs nec
fantaſmata ingerūt. ut ſunt virtutes: habitus. ſubſtātię īmateriales: &
rer℞ oīm origo ſimpliciſſimus deus? Rurſus ſi ſpēs intelligibilis a fan
taſmate abſtracta rē ī uл̄i repſentat (ut dictū eſt) Singularia q̄liter in
telligi pn̄t? MA. hęc ſilētio p̄terire negligētię eſſet nō puę: diſſoluere
aūt difficile: attn̄ q̊d in alior℞ codicibus legi/haud ſilebo. DI. pbe.

Subſtantię immateriales/virtutes/habitus/& cęte ra huiuſmodi: ſi a nobis pro ſtatu iſto cognoſci poſ ſint/& qua cognitione: & per quid. & ſi ſubſtantia materialis p propriā ſpēm cognoſcat̄. Ca. v. MA.

Vere qui īmaterialiū rer℞ quæ pauloante cōmemoraſti noti
f am in hac vita qua corpus q̊d corrūpitur aggrauat aīam/habe
ri nō poſſe aſtruere conati ſunt. Nōnulli v̄o de his cognition
negatiuā/nō aūt affirmatiuā nobis cōcedūt. ut ſcire poſſumus ꝙ an
gelus nō eſt lapis/nec lignū/nec aliud huiuſmodi: ſed q̄ res ſit ſcire nō
poſſumus. Cęteri cognitionē qa eſt: poſſe hic haberi: de immateriali
bus concedunt: nō autē propter quid. Taliū em̄ entium nobis aliquā
cognitionē eſſe poſſibilē naturale deſideriū quo hæc ſcire deſiderāus
indicat: quia ad impoſſibile & fruſtra eſſe nō pōt: & tn̄ oīm eſt. dicē/
te Ariſtotele primo methaphiſicę. Omnes homines natura ſcire deſi Ariſtote.
derant. igitur (p topicā) maximū ſcire q̊d eſt īmaterialiū entiū maxi 1. metha.
me ſcire deſiderāt: quo adepto fœlices ſunt. Sūmam equidē fœlicita/
tem in hac vita in ſpeculatione altiſſimar℞ cauſarū poſuit. hinc & ſapiē
tē maxime fœlicē eſſe voluit. Sapiētia em̄ circa altiſſimas cauſas eſt ut
in moralibus tradidit. Adde q̊d ab initio huius libri teſtimonium ex

Auguſtini p̄clariſſimo volumine de tri.adhibui.qm̄ mens ipſa(quæ
utiq; immaterialis eſt)ſeipſam cognoſcit. DIS. Poſſibilitatē mihi
ꝑſuaſam fateor modū cognoſcēdi aperias:cū illoꝝ nulla habere poſ
ſimus fantaſmata. MA. Nec oīm q̄ cognoſcimus ꝓpria fātaſmata
hauſiſſe ꝑ ſenſus neceſſe eſt: qm̄ nec materiales quidem ſubſtātias ꝑ
ꝓprias ſpecies ſentimus:nā quoꝝ p̄ſentiam per ꝓprias ſpecies vide/
mus/abſentiam eorundē mox eodē ſenſu notamus. DIS. Nihil ve
rius. MAG. Quia igitur abſentiā panis in ſacramento altaris poſt
conſecrationē nullo ſenſu percipimus: conſequens eſt ut panis p̄ſen/
tiam ante conſecrationē ꝑ ꝓpriā ſpeciē nullo ſenſu ꝑcepimus. DI.
Contrarius videris Ariſtoteli:quem dixiſſe ferunt in eo li.quē de ani/
ma p̄titulauit.lapidem q̄dem nō eſſe in aīa(ſc; dum intelligit̄)ſed ſpe
ciē lapidis.lapidē autē eſſe ſubſtantiā materialē haud dubitas. MA.
Si dubito: ab eodē in pede leſus veritatē experior: nō autē ꝓpriā ſpe
ciem illius materialis ſubſtātię q̄ de ſe inuiſibilis & intangibilis eſt/in
ſenſu vel aīa eſſe concedo:ſed ſpeciē accidentiū lapidis puta figurę &
coloris &c.ad hunc ſenſu; Philoſophi dictū accipio unde etiā in eodē
li.ait,accidentia magnā partē conferūt ad cognoſcendū ꝙ quid eſt.
Aliqua igitur ꝑ accidentia app̄hendimus. ut ſubſtantias materiales:
Alia per compoſitionē diuerſoꝝ fantaſmatū.ut aureum montē. Nā
ut ſcribit diuus Auguſtinus ad Nebridium. Anima per vim augendi
& diminuendi imagines format:quas prius totas nō vidit.partes ve
ro in alijs atq; alijs rebus attigerat. Alia in conceptu ſimplici intelligi
mus ut deum in conceptu entis:vel ex pluribus aggregato.ut ꝙ eſt
ens verum infinitū/neceſſarium & ſic de alijs:q̄ ſimul accepta ſoli deo
conueniunt. Interdum imo ſępius res & cauſas ꝑ effectus & opera/
tiones cognoſcimus.ſic animam in viuente corpore arguimus. Ani
ma autem ſeipſam intuitiue:nō per cuiuſcunq; ſpeciē cognoſcit:quia
non ob aliud q̄ eo quo ſibi p̄ſens eſt. inquit Auguſtinꝰ in de trini. Et
ſicut corporearum rerum noticias ꝑ ſenſus corporis/ſic īcorporearū
rerum ꝑ ſemetipſam:ergo & ſemetipſam ꝑ ſeipſam nouit: quoniam
eſt incorporea.nam ſi non ſe nouit:non ſe amat.

Quā parua ſit cognitio noſtra in hac vita.& quo modo philoſophi ꝑ creaturas in cognitionē creatoris deuenire potuerūt. Ca. vi. DIS.

I alijs medijs ſubſtātiaꝝ corꝑaliū & incorporaliū noticiā hau
C rire nō poſſumus/diminuta eſt cognitio noſtra. MA. Recte
ais diminuta:cū nec minię entis naturā/& q̄dditatē uti ē:ꝑfecte
ſcire poſſimꝰ q̄ diu ī hoc mortali corꝑe a patria cęleſti exules ꝑegrina
mur. Corpꝰ em̄ q̊d corrūpit̄(inq̄t Sapiēs)aggrauat aīa; & deprimit
terrena inhabitatio ſenſu; multa cogitātē. & difficile eſtimāus q̄ in ter
ra ſūt & q̄ in ꝓſpectu ſūt inuenimus cū labore,q̄ in cœlis ſunt autē q̄s

inueſtigabit? nec id omnino Ariſtotelem latuiſſe videtur: cui cum de hac re ſermo exortus fuiſſet in prima phia dicebat. Sicut oculus nycti coracis ſe habet ad lumē ſolis: ſic intellectus noſter ad ea q̄ manifeſtiſſima ſunt in natura. habet em̄ cognitio noſtra ortum a ſenſibus. ut in analeticis ait. quibus ſubſtāntię. ut pauloan̄ dictū eſt. ſubiectę nō ſunt. quantūcunq; tn̄ has cognoſcere cōceſſum eſt ordine q̊dam cōceditur ut de noticia unius aliud inueſtigemus. ſic p̱ accidentia in ſubſtātiarꝫ p̱ effectus in cauſarꝫ noticias deuenimus ordine p̄poſtero quātū ad rerum naturas. Rurſus ab omnibus his finitis ad cognitionē infiniti cōditoris ęleuamur. conceptus em̄ quos de ęterno incōmutabiliq; deo formamus: a ſenſibilibus & creaturis ſumimus. ut diuinus Paulus ad Rom̄. arguens ait. Quod notum eſt dei manifeſtum eſt in illis. deus em̄ illis reuelauit (ſed quō ſubiecit) inuiſibilia em̄ ipſius a creatura mūdi p̱ ea q̄ facta ſunt intellecta cōſpiciuntur. Sempiterna quoq; eiꝰ virtus & diuinitas. omnis em̄ creatura inqt Auguſtinꝰ ultimo li. de trini. ca. iiij. p̱clamat ſe habere p̄ſtantiſſimum creatorē. nam ut ait Sapiens A magnitudine ſpeciei & creaturę cognoſcibiliter poterit creator eorꝫ videri: ſed cognitio hęc imp̱fecta & ex parte eſt. quia ut ait Apl's per ſpeculum in enigmate. DIS. Quō p̱ ea q̄ facta ſunt potuere primi philoſophi in noticiā dei deuenire: cum utiq; deus nihil horum ſit?

MAG. Hac utiq; via ipſi eum quęſiere. ut patet p̱ Auguſtinū. li. 8. de ciui. dei ca. 6. & ut idē ait li. 8. de trini. ca. 2. non paruę noticię pars eſt ſi anteq̈ ſcire poſſumus quid ſit deus / poſſumus iam ſcire qd non ſit. & li. 15. ca. 2. Sic em̄ ſunt incōprehēſibilia reqrenda / ne ſe exiſtimet nihil inueniſſe ſi q̈ ſit incōprehenſibile q̊d quęrebat potuerit iuuenire. Hęc ni fallor eſt illa docta ignorātia de q̄ Cardinalis de Cuſa ſecretorꝫ indagator ſagaciſſimus tres ędidit libros. Intelligamus itaq; (ut Auguſtinus in principio quinti libri de trini. docuit) deum ſi poſſumus quantum poſſumus / ſine qualitate bonū / ſine quātitate magnū / ſine indigentia creatorē / ſine ſitu p̄ſidentem / ſine habitu omnia cōtinentē / ſine loco ubiq; totū / ſine tempore ſempiternū / ſine ulla ſui mutatione mutabilia facientē nihilq; patientem. Quiſquis deum ita cogitat (inquit idem) & ſi non poteſt omnimodo inuuenire quid ſit: pie tamē cauet quantum poteſt aliquid de eo ſentire quod non ſit. Sed de his altior diſciplina eſt. DIS. Illi igitur reſeruanda ſunt ne ab incepta methado longius nos abducant.

Si menti noſtrę concreatę ſint omnium rerum ſpecies ſiue notiones. & unde habet q̄ etiam de his quę nō didicit iudicare pōt. Qualiter inſup accipiēda ſint verba Ariſtotelis q̄bus animā tabulæ raſę cōparat. Ca. vij. MA.

E ĩmaterialiũ noticia ſicut & corporaliũ facillime reſpondere
d poſſunt qui menti noſtrę omniũ rerũ ſpecies concreatas credi/
dere quas Platonici notiones appellant: quia incognita notifi
cant: & p̄ illas anima de omnibꝫ iudicat: & hęc honeſta/ illa turpia di
cit. inter vera & falſa diſcernit. artificũ opera minus p̄fecta (q̄uis artẽ
operandi talia nõ didicerit) vituperat. p̄fectiora laudat. ꝓportionibus
in ſimilibus repertis cõgaudet. nec ut aiunt ſine illis ꝑficere poſſet. ſi/
cut nec dominus fugitiuũ ſeruũ inſequens: cuius oĩno nullã cognitio
nem habet apprehenderet & a natiuitate ſurdus cithareda non fieret.
DIS. Tale quid in nobis eſſe experientia docet: ſed an ſpecies ſiue
notio ſit: certũ nõ habeo: libenter tñ hanc opinionẽ ſi veram iudicas
amplector. MAG. Si per notiones huiuſcemodi primę veritatis
radium/ oĩm entiũ ſpecies & notiones cõplicantẽ intellexero: cęteris
in cognitione p̃ferendi ſunt. quantum em̃ lux iſta in mente noſtra effi
ciat: q̄ ad imaginẽ ipſius creata eſt: diuus Auguſtinus ꝓfundiſſime in
libro de vera religione diſſeruit: inſuper & in nono libro de trini. ca. 6.
& libro. 14. ca. 15. Si autẽ per has notiones ſpecies intelligunt/ q̄ ſunt
intelligibilium ſimilitudines ꝓprię: quales memoria noſtra intellecti
ua conſeruat p̃terita intellectione, errori huic proximi ſunt: qui aĩas
noſtras ante corpoꝝ unionẽ retroactis ſęculis in cœleſtibus habitaſſe.
& ibidem deliquiſſe aſtruit. DIS. Hic error in ſuperioribus explo/
ſus eſt. ſed dic quęſo Ariſto. peripateticoꝝ primus de concreatis anię
ſpeciebus q̄d ſenſit: idẽ ne cũ prioribus? MAG. Minime. DIS.
Cur igitur aĩam a principio tabulę raſę ſimilẽ dixiſſe inuenit? cũ uti/
q̄ raſam tabulã dicere uſus habeat/ in q̄ deleta ſit/ q̄ prius inerat ſcri/
ptura vel pictura: ſic de aĩa dixere priores q̄ eam in deſcenſu & corpo/
rea molis unione p̃teritoꝝ oblitã voluere. ut dictũ eſt in ſuperioribus
MA. Quid ſi Ariſtoteles minus ꝓprie cõparationem dictã exp̃ſſit
aut forte tranſlator pro tabula nuda ac plana raſam dixit? DIS.
utrũq̄ fieri potuit. MAG. Si q̊d reſtat ocyus p̄tractemus. DIS.
Alterum de cuius intellectione quęſieram ſingulare eſt.

Quod ſingulare intelligi poſſit demõſtratur: & quali ter intelligendum ſit q̄ Ariſtoteles ſenſum eſſe ſin-gularium/ & intellectum uniuerſalium dixit exponi-tur. Capitulum. viij. MAG.

Ingulare non poſſe intelligi: nõnulli p̃ter ea q̄ pauloante dicta
ſ ſunt/ ex eo probare conantur: q̄ Ariſtoteles ſenſum eſſe ſingu
larium: intellectum vero uniuerſalium ſcripſit. E regione alij
etiam ſingulare intelligibile aſtruunt: quia ſub pręcepto dilectionis
cadit: dicente domino. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Et Io
annes in canonica: qui non diligit fratrem ſuum quem videt: deum
quem non videt quomodo diliget? incognita autem ut ſanctus Au

gūſtinus.lib.x.de trini.teſtatur: diligere non poſſumus. Amplius ſi
actum ſingularem non cognoſcimus/velle non poſſumus:quia nihil
volitum niſi cognitum. Si igitur nec cognitum:nec volitum agimus
dum ſingulares actus perpetramus adulterij & rapinę:minime pec
camus:quia peccatum adeo voluntarium eſſe dicitur a diuo Augu/
ſtino li.de vera religione:ut nullomodo ſit peccatum ſi nō ſit volun
tarium. DIS.Facile ex his ſingulare poſſe intelligi crediderim:ſi in
telligendi ipſum modum ędocueris. MAG.In ſingulari tria reperies
ſed non ęque intellectum mouentia. Eſt enim ibi natura quæ de ſe in..
differens eſt eſſe hoc vel aliud.ſed perſecundum quod differentia in/
diuidualis ſiue hecceitas dici ſolet:cōtrahitur ad eſſe hoc ſingulare q̄d
conſequenter accidentia quędam concomitantur quę ſunt forma:fi
gura/locus/ſtirps/patria/tempus.de quibus.li.2.de indiuiduo di/
ctum eſt.p ſenſum natura ſentitur ut quo/ſiue ut ratio formalis ob/
iectiua. Differentia indiuidualis ſiue hęcceitas ſentitur:ut conditio ſine
qua non:cum conditionibus iam dictis eam conſequentibus. Totū
autem ſingulare ſentitur ut obiectum quod:ſcꝫ ſenſationem terminat
Mouet igitur ibi potentiam ſenſitiuam/natura/nō ſingularitas:q̄uis
ſine ſingularitate natura ſenſu percipi non poſſit:queādmodum colo
rem ſine quantitate viſus nō videt:q̄uis quantitas non ſit ratio forma
lis & primo mouens viſionis. DIS.Plane ſenſationē ſingularis ex
plicaſti:q̄uis id quęſitum non ſit:ſed magis quomodo intellectus ſin
gulare appręhendat. MAG.Et id ex dictis mox apparebit. Si em̄
de cognitione intuitiua queris/intellectus ſingulare ut tria ante dicta
includit:intelligit. Si de abſtractiua cauſaris ītellectus ſingulare ut in
cludit naturā cum hecceitate/ſine conditionibus indiuiduantibus ap
pręhendit:non tamē ſub ratione ſingularis/ſicut nec ſenſus. DIS.
Ariſtoteli autē quid reſpondedum cenſes:qui ſenſum ſingularium:&
intellectum uniuerſalium dixit? MA. Bene dixit:nec illis quę iam
diſſerta ſunt cōtrariatur. Eſt em̄ ſenſus ſingulariū tm̄: intellectus autē
uniuerſalium: ſed nō tm̄ uniuerſalium cum etiā ſingularia intelligat.
DIS.Optime.nunc ſi placet cęteras ſi quę latent in hoc campo diui
ſiones intellectus detegas.

De intellectu practico & ſpeculatiuo:unde hāc deno minationem habeat.& quomodo intelligendū ſit in tellectū extenſione fieri practicū. Ca.ix.MAG.

Mplius lintellectū in practicū & ſpeculatiuū diuiſum cernimus
a nō q̄dē partitione eſſentiali:ſed accidētali tm̄.Practicū quippe Intellectꝰ
& ſpeculatiuū q̄uis actuū & habituū ſint differentię eſſentiales ſpeculatiꝰ
& intrinſecę:intellectum tn̄ denominat accidentaliter & extrinſecę.un̄ practicus
intellectus informatus actu vel habitu ſpeculatiuo:utputa ſciētia aut
ſapientia/ſpeculatiuus dicitur. Informatus autē actu vel habitu prac/

tico ut ſunt ars & prudentia practicus nominatur. Ille ſpeculabilia con ſiderat: id eſt verũ in rõne veri ut eſt principiũ ſcientię aut ſapiẽtię. Iſte opabilia attendit: id eſt obiectũ in rõne boni: ut eſt principiũ opatiõis q̃ a grecis πραξις praxis dicitur: inde intellectus nomẽ ſortitus eſt. Illius finis eſt ſpeculari/ſcire: & veritas. Iſtius finis eſt opari & opus inde intellectus practicus ſiue opatiuus appellat̃: imperfecte quidem ſi operabilia uniuerſaliter ſine dictamine proſecutiõis aut fugę conſi/derat. Perficietur autẽ ſi operabilia magis p̃ticulariter & cũ dictamine proſecutionis aut fugæ intelligat. unde cũ intellectus cibum ſub rõne boni delectabilis intelligit: voluntas ſi determinat ipſum velle ſub ratione boni principiat actum practicum/& intellectum ut media conſequendi cibum quęrat/imperat/ intellectus autem hæc media p̃quirens iam practicus denominat̃: q̄uis imperfecte. dum autẽ ultra ſe extenderit ut inuenta media in executione ponant̃/in praxi perficietur

DIS. Intellectus itaq̃ imp̃fecte practicus/extenſione fit perfecte practicus? MAG. probe. Actus enim ſiue ĩtellectio circa inquiſitionem mediorum cõuenientiũ ad cibum cõſequendã/licet directiua ſit: non tamẽ praxim id eſt operationẽ dirigit: ideo intellectũ non niſi imperfecte practicũ denominare poterit. medijs autẽ inuentis in executione poſitis/intellectio praxim id eſt operationẽ actu dirigit: ideo intellectũ perfecte practicũ denominare habet. fitq̃ iuxta mentẽ Ariſtotelis in tertio de anima. intellectus extenſiõe practic⁹. Intellectus inq̃ primus imperfecte practicus/ quia intellectus ſpeculatiuus obiectũ tantum in ratione veri ſpeculatur/& nunq̃ fit practicus. Actus autem & habitus ſi ab obiecto aut a fine habeant ꝙ ſint practici / magni & philoſophi & theologi diuerſa ſenſerunt: q̃ alijs determinanda relinquimus. DIS. optime. Cætera interim percurramus.

Intellectus quando ratio/ & intelligentia dicatur: & quomodo in portionẽ ſuperiorẽ quę vir eſt & in inferiorem quę eſt mulier diuidi intelligatur/ & ſi in portione ſuperiori tantum imago dei repariatur Capiulum decimum. MAG.

ſI paulo intimius hunc campum luſtrabimus: intellectũ rationẽ & huius portionem ſuperiorem intelligentiã/& virũ: inferiorem vero rationẽ ac mulierem appellari cõſpiciemus: Sinderesim aũt & conſcientiã a nõ nullis intellectui/ab alijs vero voluntati attributas inueniemus. DIS. Hęc quęſo latius explana. MA Intellectus quia p̃ diſcurſum & ratiocinando intelligit/ratio cõuenienter dicitur. Cuius portio ſuperior q̃m incõmutabile cõtemplans/ſupernã & internam conſulit veritatẽ: intelligẽtia eſt. eo ꝙ ſimplicius & quietius huiuſmodi appręhendat. inferior autem portio inferioribus

tractandis gubernandiſq; deputata/a ratiocinando nomē retinet.in
illa eſt ſapientia ad contemplationē eternoꝝ atq; incōmutabiliū perti
nēs;in hac ſciētia actioni q̃ bene utimur temporalibus coherens.tunc
i. autē inquit diuus Aureli⁹ li.12.ca.13.de tri.his bene utimur:ſi quidq̃d
in uſu temporaliū facimus/eternoꝝ adipiſcendoꝝ contemplatione
faciamus/per iſta tranſeuntes/illis inherentes.Et in eodē libro.Hanc
virum:illam autē mulierē appellat.idem quoq; inſinuari per Apoſto
i. lum affirmat:dum ſcribens Corinthijs ait. Vir quidem nō debet ve
lare caput ſuum.quoniā imago & gloria dei eſt. mulier autē gloria
viri eſt. DIS.Quid per velamen intelligit? MAG.poteſtatem
cohibentē.Quoniā quantūcunq;(inquit) ſe extenderit in id q̊d eter
num eſt/tanto magis inde formatꝛ ad imaginē dei:& propterea non
eſt cohibenda:ut ſe inde contineat ac temperet:& ideo vir(id eſt por/
tio ſuperior cuius eſt eterna cōtemplari)nō debet velare caput. quia
vero illi rationali portioni q̃ in rebus corporalibus/temꝑalibuſq; ver
ſatur periculoſa eſt nimia in inferiora ꝓgreſſio:debet habere poteſtatē
ſuper caput:quod indicat velamentū: quo ſignificatur eſſe cohibēda
(ſcꝫ inferior portio cuius eſt temporalibus intendere.)Fit autē hec co
hibitio a portione ſuperiore que in ſpeculo conſilij p̄ſidet: & viri offi
cium exercet: & cū a carnali ſenſu magis elongata ſit/validior eſt. In
ferior autē portio ſenſualitati vicina ſepi⁹ emollitur & facile conſentit
hinc mulieris naturā imitatꝛ. Vnde ſicut in paradiſo terreſtri: ſerpens
mulieri illecebrā ingeſſit:cui conſentiens de ligno vetito comedit:& ut
vir in idem conſentiret illexit:qui cū uxoris inſolentiam non cohibuit
diuinum mandatum tranſgreſſus eſt:& nobis mortem intulit.Sic in
paradiſo ſpirituali mentis noſtre ſenſualitas illecebras corporis portio
ni inferiori exhibet:que ut mulier emollita cōſentit:& portioni ſuperio
ri de eadē ad manducandum conſentiēdumq; p̄bet:q̃ ſi non viri offi/
cium exerceat mulierē cohibendo:ſed membra iniquitatis arma pecca
to exhibet:ut ſi poteſtas ſit etiā corpore compleatur:iamiam ſimul de
cibo vetito comedit & anime mortē p peccatum intulit. DIS.diuer
ſarum ne an unius eſſentiæ ſunt he portiones? MAG.Vnius:unde
cum eas cōmemoraſſet Auguſtinus ſubiunxit.Cum igitꝛ diſſerimus
i. de natura mentis humane/de una quadam re diſſerimus:nec eam in
hec duo que cōmemoraui niſi p officia geminamus. DIS.Cur igi
tur in una tantum ſcilicet ſuperiore imaginem dei dictum eſt? MA.
Quia ut idem aſtruit;ex hac conſpectā conſulit veritatē.Illa autē in
tenditur in agenda inferiora.Quod quidēꝫ ita accipi poteſt: ut in ſu
periore imago dei ſit magis expreſſa:in inferiore autē minus expreſſa
ideo in illa; nō autē in altera eſſe dicitur.qua autem ratione mens dei
imaginem gerat fortaſſe in ſequentibus enodabitur.nunc quod reli/
quum eſt breui ſermone tranſcurramus. DIS.Ex prelibata diſtri/
butione reſtat ut de ſinderiſi & conſcientia loquamur.

De ſinderiſi & conſcientia: unde nomina habeant. & ſi itellectui aut volūtati attribuēda ſint. & qualiter ad ſyllogiſmū practicum concurrunt Capi. xi. MAG.

Vi ſinderiſim & conſcientiā voluntati attribuunt: in intellectu
q quocꝫ duo ponūt correſpondentia. Primū eſt lex naturę quę
eſt uniuerſalis regula operandoꝝ. huic in voluntate correſpō
det quidam motor uniuerſalis: ſtimulans ad talia principia uniuerſa/
lia ſemper concordans dictamini legis naturę. ideo ſinderiſis dicitur a
ſin: id eſt con & hęreſis: ęlectio quaſi ęlectio concordans legi naturę.
Lex autem naturę dictat bonum ęligendum: & malum fugiendum
Huic igitur ſinderiſis concordans/bonū appetit: ſempcꝫ malo remur
Sinderiſis murat. Hanc Auguſtinus in li. de baptiſmo paruuloꝝ deſcribens ait
Sinderiſis eſt lumen innatū & animę concreatū quo dirigimur: & mo
uemur ad faciendum ea quæ pertinent ad vitationē culpę & penę: &
ad adeptionē gloriæ: unde ſicut in intellectu eſt lumē naturale quo prī
cipijs intelligibilium naturaliter aſſentimus: & intellectus ſiue habitꝰ
principiorum dicitur: ſic in voluntate lumē eſt naturale/reſpectu ope
rabilium appetendoꝝ quod ſinderiſis dicitur. Secundū quod in intel
lectu ponunt: eſt ratio recta de particularibus agēdis: cuius dictamē
quaſi ſubſumit ſub principijs uniuerſalibus. huic in voluntate corre/
Cōſciētia ſpondet quidā motor particularis ſtimulans ad opus ſcdm dictamē
rationis rectę. Hinc dicitur conſciētia eo ꝙ ſit ęlectio deliberatiua ī vo/
luntate concordans cum ſcientia in ratione recta. Vel dicitur conſcien
tia: quaſi cōcludens ſcientia. unde in ſyllogiſmo practico ſinderiſis ma
iorem ponit ex dictamine legis naturę. Recta ratio minorē ſubſumit
& conſcientia concludit. verbi gratia: dicit Sinderiſis: omne malū vi/
tandum eſt. Subſumit rectę rationis portio ſuperior. Adulterium eſt
malum: quia a deo ꝓhibitum. vel portio inferior. adulterium eſt ma
lum: quia turpe & inhoneſtum infert. Conſcientia igitur adulteriū eſt
vitandum. DIS. Sicut ergo in ſpeculabilibus habitus principiorū
dicitur intellectus: & habitus concluſionum ſcientia: ſic in operabilibꝫ
habitus principiorum eſt Sinderiſis: & habitus concluſionum eſt con
ſcientia. MAG. Scite concludis ex dictis: & opinioni alteri alludis
quæ ſinderiſim & conſcientiā intellectui practico potius quā voluntati
attribuit. Ait em̄ Damaſcenus. li. 4. Conſcientia noſtra eſt lex intelle/
ctus noſtri. Sinderiſis autē. ut teſtatur diuus Hieronymus ſuꝑ Ezechie
lem. Scintilla eſt conſciētiæ. & hoc ſi tenere placuerit ea quę ſinderiſim
& cōſcientiam voluntati tribuenda arguunt: quia ſinderiſis remur/
murat malo: & conſciētia remordet. intelligenda ſunt oſtenſiue & di/
ctatiue: & quodāmodo inclinatiue ſine tamen coactionis neceſſitate.
Sunt etiam qui conſcientiam intellectui. Sinderiſim autē voluntati ac
comodant. quod ſimiliter ex intelligentia dictorum ſaluari poteſt. S

autem ſinderiſis extingui poſſit:& conſcientia etiã erronea ſub peccato ad opus liget:& alia huiuſcemodi dubia utrũq; concernentia/theologię reſeruamus. nunc ſi quid aliud in hoc campo latitare exiſtimas oſtende. DIS. Primæ diuiſionis qua animã in intellectũ/memoriã & voluntatem diſtribuis: prima duo membra pro epitomatis capacitate ſatis luſtrauimus: ſupereſt ut tertij voluntatis ſcilicet naturã diligentius perquiramus.

De potentia rationali motiua: quæ eſt voluntas & eis ſubſeruientibus: irraſcibili & concupiſcibili: ſuper de diuiſione voluntatis & in naturalẽ & deliberatiuã. Capitulũ. xij. MAG.

ſ Icut in ſenſitiua p̃ter app̃henſiuam: etiã appetitiuã ſiue motiuã oſtendimus: ſic & in rationali p̃ter cognoſcitiuam quã intellectum nominamus ſiue rationẽ: etiã appetitiuã inuenimus quã voluntatẽ dicimus. Et eſt (ut inquit Auguſtinus li. de duabus animabus) motus animi cogente nullo/ ad aliquid vel non admittendum vel adipiſcendum. Subſunt eñ voluntati iraſcibilis & concupiſcibilis per hanc contraria non admittit: per illam conuenientia adipiſcitur. verumtamen una ſunt res cum voluntate: nec realiter & organice ab ea diſtinguuntur quemadmodum in ſenſu. Hic eſt appetitus rationalis motum imperans in rationalibus/ad ea quæ ratio cognoſcit Cognitum nanq; ab intellectu ſub ratione boni/ obiectum fit volũtatis: cum qua ut cauſa partialis ad actum volendi concurrit: ſicut ſpecies intelligibilis & intellectus ad actum intelligendi: ita ut quodlibet in ſua cauſalitate perfectum ſit: ab alio independens: perfectior tamen eſt intellectus in actu intelligendi: & voluntas in actu volendi quam obiectum: niſi forte in obiecto beatifico. Hanc rurſus bifarie diuidunt. In naturalem videlicet & rationalem. Naturalem quidem vocant voluntatem qua volumus quæ nõ appetere non poſſumus. ut ſunt/eſſe/viuere/ ſcire/ &c. Rationalem vero appellant qua non naturalia quæ & appetere & renuere poſſumus volumus. Hanc ſimiliter deliberatiuam dicunt: nam ex deliberatione id appetit/& aliud reſpuit.

voluntas

De libero arbitrio. Capitulum. xiij. MAG.

f Acultas autẽ rationẽ & voluntatẽ cõplectens/liberũ arbitriũ dici ſolet: de q̃ catholici doctores plures ędidere libros: in quibus naturã/cõditiones/& varia citra id incidẽtia dubia: quorũ deciſio in theologia apprime eſt neceſſaria diſſoluunt. Sed ab his nunc ſtilũ reuocemus ne cõſtitutos limites excedamus. DIS. Saltẽ liberi arbitrij deſcriptionẽ aliquã ex memoratis libris in medium proferas

Liberum arbitrium

MAG. Auguſtinus ipm̃ ita deſcribens ait. Eſt facultas rationis & A voluntatis/qua bonũ ęligitur gratia aſſiſtente: & malũ eadem deſiſtẽte. Facultas inquit/id eſt potentia ſiue poteſtas ratiõis & volũtatis: nõ ꝙ liberum arbitriũ ex his duobus cõſtitutũ ſit: ſed quia ad actũ eius hęc duo concurrũt. habet em̃ ſe ꝑ modũ ęlectiõis: qua e duobus altero recuſato unũ ęligimus. Ad ęlectionẽ aũt ratio neceſſaria eſt ꝑ quã diiudicatur quod alteri pręferať: & voluntas per quã id quod prelatum eſt appetatur. Dicitur itaq; arbitriũ ab arbitrando: quantũ ad rationẽ/ & liberũ quantum ad motũ voluntatis. quod ſequitur & ob/iectum & adiutoriũ demonſtrat. Eſt em̃ liberum arbitriũ circa bonũ a ratione diſcretum/& a voluntate acceptũ: gratia autẽ aſſiſtens adiutorium eſt ad bene agendũ/deſiſtens autẽ priuatiue ad oppoſitũ: ſicut abſentia nautę ad periclitationẽ nauis. Huius ampliorem dilucidationem in Auguſtino/Bernardo/Anſhelmo/& cęteris materiam hanc tractantibus ꝑquiras. Ecce in termino huius campi conſtituti e diuerſo aliũ conſpicimus: in quo nõnulla venabimur quę ad prędictorũ intelligentiam conducunt. DIS. Hunc igitur celeres ingrediamur.

Campus idẽptitatis. Si potentię animę ſint realiter idemptificate eſſentię animę. & quomodo Trinitas & imago reperiatur ĩ anima. Capitulum decimumquartum. MAG.

In hoc campo multiformẽ conflictũ/nõ tam inter Phõs quã inter ſacrę theologię ꝓfeſſores cernere eſt. Affirmantibus alijs quas percurrimus animę potentias a ſubſtantia animę realiter diuerſas: & accidentia eſſe de ſecunda ſpecie qualitatis: accidẽtia tamẽ inſeparabilia. Alijs e diuerſo aſſerentibus: animę potẽtias eſſe animę partes inter ſe quidem realiter diſtinctas: non autem ab eſſentia animę: quamuis nõ omnino ęedem ſint ipſi. In tertia acie pugnant: q potentias animę eaſdem ſubſtantialiter concedunt cum eſſentia animę ab eadem tamen differre realitatibus relatiuis aſtruunt. Pręter hos accedunt quibus nec hoc quidem ſufficienter dictũ videtur: ſed ipſas eſſentię animæ realiter idemptificatas/formaliter autẽ diſtinctas aſſeuerant. Et idem ſenſiſſe diuũ Auguſtinũ liquido apparet: ex his quæ in multis locis librorũ de trinitate ſcripſit e quibus id quod li. x. c. xi. aſſeruit adduxiſſe ſufficiat. ait nanq;. Hęc igitur tria/memoria/ intelligentia & voluntas: quoniam non ſunt tres vitę ſed una vita: nec tres mentes/ſed una mens/ conſequenter utiq; nec tres ſubſtãtię ſunt/ſed una ſubſtãtia. & paulopoſt. Quo circa hęc tria: eo ſunt unum/quo una vita: una mens: una eſſentia: eo vero tria quo ad ſeinuicem referuntur. Et in fine ęqualia ſunt tota ſingula totis ſingulis: & tota ſingula ſimul omnibus totis. & hęc tria unũ; una vita; una mens; una eſſen

tia. Hęc Auguſtinus quę: ſi una cum his quæ in aliȷs libris: maxime autem in nono/undecimo/& quindecimo diſſeruit/ ad intentionem auctoris referantur/gloſulas eorũ quę in oppoſita parte ſunt/ non admittũt. Mouet & aliud/ nam beatitudinẽ animę per ſe competere manifeſtũ eſt ex libro. xiȷ. de trinitate. Beatitudo autẽ per intellectũ ineſt: dicente ipſa veritate. Hęc eſt autẽ vita ęterna ut cognoſcant te verum deum: & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Intellectus itaq; (cui ſaltem ꝓpinquius inerit beatitudo) accidens ſi eſt & nõ eiuſdem naturę cũ anima beatitudo per accidens inerit animę. DIS. Animę igiť & potentiarũ eiuſdem/unam naturam aſtruis? MAG. non modo ego/ ſed quẽ in teſtẽ ꝓduxi diuus Aurelius: a cuius ſententia nec Hugo de ſancto victore diſcrepat: in eo quem de ſpiritu & anima prętitulauit libro (quem & nonnulli Auguſtini eſſe voluere) dicens Anima ſcd̃m ſua opera variȷs nuncupatur nominibus. dicitur nanq; aĩa dum vegetat: Senſus dum ſentit: Animus dum ſapit: Mens dum intelligit: Ratio dum diſcernit: Memoria dum recordať: dum vult voluntas: Spiritus dum cõtemplatur. Iſta vero nõ differunt in ſubſtantia queãdmodũ in nominibus: quoniam omnia una eſſentia. proprietates quidem diuerſę ſed eſſentia una rationalis & una anima in eſſentia ſimplex/in officiȷs multiplex. Et rurſus. nec aliud nec minus eſt ratio in ſubſtantia ꝙ anima: ſed una eademq; ſubſtantia ſecundũ diuerſas põtentias diuerſa ſortitur vocabula. Diuus inſuper Bernardus ſuper Cantica ait. Quędã in anima intueor: memoriã / intelligentiam & voluntatem: hęc tria ipſa eſt. DIS. Vnanimis illorũ videť in hac re ſententia: ſupereſt autẽ ut quod obſtare videtur diſſoluas. Trinitatis imaginẽ in anima ſecundum tres potentias repertam dudũ accepi. tres vero perſonę/ Pater Filius & Spiritusſanctus ꝗuis in diuinitatis eſſentia cõueniant: inter ſe tamẽ realiter differunt. igitur pariformiter potentię aĩę realiter diſtinguunť. MAG. Super benedictę trinitatis imago nõ p̃ciſe conſiſtit in tribus animę potentiȷs. qa & ſi in his ſit cõſubſtantialitas non tñ diſtinctio realis, nec cõſiſtit in actibus potentiarũ: in illis equidẽ & ſi ſit diſtinctio realis nõ tñ cõſubſtantialitas. Conſiſtit igitur in potentiȷs ut ſubſunt actibus ſuis. ſic enim in ipſis reperitur conſubſtantialitas/ realias diuerſits / & ordo originationis: Nam ſicut a patre filius/& ab utroq; ſpiritusſanct⁹; ſic quodãmodo a memoria fęcunda/notitia gignitur & in intellectu recipiť; ab utroq; autem velle originatur. Id autem latius diſcutiendum theologiæ reſeruamus/interim quid in campo unitatis lateat perquirendũ eſt.

Campus Vnitatis/in plantis eſt tantum anima vegetatiua in brutis eſt tantũ anima ſenſitiua in hominibus eſt tantũ una anima ſcili

cet ītellectiua in qua ceterę cōtinentur: ſicut trigonus in tetragono. Et ſi/aut q̄modo embrio primo viuat. Capitulum. xv.

DIS. Quid in hoc campo venatu dignū arbitraris: cū non unā ſed tres animas eſſe in principio libri decimi dictū ſit? MAG. Quod dictum cōmemoras de animaꝝ numero hic haud retractabimus: ſed ſi omnes hæ animę in uno viuente ſimul cōſiſtant: in tranſcurſu huius campi venabimur. DIS. Optime. ad hoc igitur ſtilo habenas relaxa. MAG. In vegetabilibus & plantis unā tantū animā vegetatiuā ſcilicet unanimi ſententia omnes p̄dicant. In animalibꝰ vero quę homines non ſunt/ pręter animā ſenſitiuam (quę & nutritiōis augmentatiōis & gn̄ationis opera exercet) aliam eſſe animam pauci opinati ſunt in philoſophia minus exercitati. De homine autē nonnulli pręcellentes doctiq̄ philoſophi vel incertam ſententiam protuliſſe/vel tres diſtinctas animas in eodem poſuiſſe inueniuntur. Cęteri vero rem limatius conſiderantes: & ſuperfluitatē naturam exhorrere intelligentes/uni homini unam animā tantū attribuūt: hęc eſt intellectiua cuius naturam p̄ſentis libri in diuerſis venamur campis. DIS. Neceſſe eſt igitur huic opera & vegetatiuę & ſenſitiuę aſcribere. nō em̄ homo tantum intelligit/ſed & vegetatur/& ſentit/& ſecundū locū mutatur. MAG. Probe. id nanq̄ Ariſtoteles inſinuat: cū præmiſſas animas in intellectiua queadmodū trigonum in tetragono contineri aſſerit. Manifeſtū autem ex mathematicis trigonū & tetragonum ſpecifoce differre ſi ſeparatim conſiſtant. qui autē in tetragono continetur trigonus/nō trigoni/ ſed eius a quo cōtinetur tetragoni formæ ſubeſt. Sic vegetatiua/ſenſitiua/& ſecundū locum motiua trigonū integrāt quā animam bruti dicimus: & ſub ſpecie ſenſitiuę conſiſtunt. quibus ſi intellectū addideris/ tetragonus fit: in quo dictus trigonus continetur: nec iam in forma trigoni/ſed tetragoni ſubſiſtit. quē humanā aīam mentē/ſiue intellectū nominamus. Neminē equidē philoſophię gnarum latere poterit inferiorū perfectiones excellentiore modo ſuperioribus ineſſe. vegetatiuā itaq̄ & ſenſitiuam & motiuā in homine nō vegetabilis aut brutalis/ſed rationalis animæ dicimus. Vnde & in lib. de eccleſiaſticis dogmatibus. c. 14. & in li. de ſpiritu & anima. c. 48. dicit. Neq̄ duas animas eſſe dicimus in uno homine. Sicut Iacobus & alij Syrorū ſcribunt unam animalē qua animetᷣ corpus: & īmixta ſit ſanguini: alteram ſpiritalem quę rationē miniſtret: ſed dicimus unā eſſe eandemq̄ animam in homine: quę & corpus ſua ſocietate viuificet/& ſemetipſam ſua ratione diſponat: habens in ſe libertatē arbitrij/ut in ſuę ſubſtantię eligat cogitatiōe quod vult. DIS. Quomodo igitur embrionem vitę/primo quidē vita plantę/dehinc vita animalis/ demū autem vita hominis intelligendum putas? MAG. Embrionem nō

Vita Embrionis.

anima propria/ſed matris cui colligatus eſt/& vegetare & ſentire in telligo.ſicut puſtulam in corpore excreſcentem.nec intellectiua ante ex pletam formationē infunditur.ut manifeſte deducit Auguſtinus lib. q.ve.& no.teſt. & c.moyſes.xxxij.q.ij. Vnde & in lege præceptum eſt. Si quis percuſſerit mulierē pregnantem & illa abortiuum fecerit: ſi non fuerit formatū mulctetur pecunia:ſi autē formatū fuerit/reddat animam pro anima. Ex quo aperte monſtratur:ante formationē em/brionem non viuere/nec animam cum carne ſeminari:ſed ordo quem premiſſa innuit auctoritas in hoc accipi poteſt: ut per animam matris primo vegetandi/dehinc ſentiendi exerceantur opera. Intellectiua ve ro ſuperueniens cepta proſequitur opera:& ſimiliter motiuam influit qua interdum materni uteri parietes pulſat. Intellectionē autem non niſi in nato/ & poſt temporis interualla oſtendit. DIS. Plane. Sed dic quæſo in qua potiſſimum corporis parte animam reſidere exiſti mes MAG. In eo qui ſequitur campo id celeri venatu dep̃hende mus. DIS. En patet ingreſſus:quid tardas?

Campus Impartibilitatis/anima intellectiua eſt in nulla corporis p̄ticula determinate:ſed tota in toto/& tota in q̃lbet eius p̄te:nec ma ior in maiore/nec minor in minore. licet per fectius in uno operetur q̄ in alio.& q̄ etiam fatui ſunt ratiouales. Capitulū.xvi. MA.

Vi animæ aliquam ex corporis ſubſtantia partem in ſedem re/gni ſui determinant/ corpoream dicant neceſſe eſt : id autem per loci ſpacium longitudine:latitudine & altitudine ita ſiſtitur vel mouetur ut maiore ſui parte maiorē locum occupet : & breuiore breuiorem/minuſq; ſit in parte q̄ in toto. Anima vero per omnes cor poris particulas tota ſimul adeſt. inquit Auguſtinus ad Hieronymū/ nec minor in minoribus/& in maioribus maior:ſed alicui intenſius ali cui remiſſius/& in ſingulis tota adeſt:neq; enim aliter quod in corpo re non toto fit/ tamen ſentit. Nam cū exiguo puncto in carne viua ali quid tangitur:q̄uis locus ille non ſolū totius corporis non ſit:ſed vix in corpore videatur : animam tamen totam non latet : neq; id quod ſentitur per corporis cuncta membra diſcurrit: ſed ibi tantū ſentitur ubi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit:quod non in toto fit : niſi quia & ibi tota eſt ubi fit : nec ut tota ibi ſit cetera deſerit. viuunt enim & illa ea præſente ubi nihil tale factum eſt. Quod ſi fieret:& utrunq; ſimul fieret:ſimul utrunq; totam pariter non lateret. Idem in de Tri nitate libro ſexto.c.6.affirmat. DIS. Si tota in qualibet particula cō ſiſtit: ſingulæ hominis partes: homines dici poſſunt. MAG. Dici quidem poſſunt;non autē a doctis ſed ſtultis. Stultus eſt enim qui in

auguſti⁹ de origi/ne animæ

nobis oſſa & ungues homines dicit: ait Aurelins de ciui. dei li. 7. In eu Au
trogenijs nanqꝫ forma nõ parti ſed primo toti ineſt. DIS. Aliud & ca.
forte ſimili reſponſione dignũ queri poteſt: ſi tota ubiqꝫ eſt/cur nõ in
pede videt & oculo audit? MAG. Miror te huiuſcemodi querere/q
libro p̃cedenti ad ſenſationẽ organa indebita ꝓportione neceſſaria in
tellexiſti. DIS. Si nõ maior in maiore: nec minor in minore: cur ali
os alijs rationabiliores: ingenioſiores aut memoria p̃ſtãtiores dicim⁹?
MAG. Quantitatem virtualem & graduum tã accidentalium q̃ꝫ
eſſentialium latitudinẽ ab anima nõ ſecludo: queadmoduꝫ libro octa
uo deductum eſt: ſed ne peregrina videatur hæc poſitio. diuum Au/ Au
guſtinũ li. xij. de ciui. conſulas: ait nanqꝫ. Cum em̃ deus ſumma eſſen
tia ſit: hoc eſt ſumme ſit: & ideo ĩmutabilis ſit: rebus quas ex nihilo cre
auit eſſe dedit: ſed nõ ſumme eſſe ſicut ipſe eſt. & alijs dedit eſſe ampli⁹
alijs minus atqꝫ ita naturas eſſentiarũ gradibus ordinauit. Preter hec
autẽ ratione corporꝫ & organorꝫ in quibuſdã anime operationes p/
fectiores cernimus. unde tales alijs p̃ſtantiores noĩamus. queadmo/
dum lucernam ſplendidiorẽ dicimus: q̃ lumen ſubtiliore: aut vitro: aut
cornu circumdat: tenebroſiorẽ autẽ/q̃ vitro aut cornu groſſo turbido
aut immundo candelã continet nõ fit mutatio in lumine: ſed in circũ
dante corpore ꝑſubtile libere radios diffundit: qui in opaciore reuer
berantur. DIS. In ſtultis igitur & fatuis anima rationalis eſt: cui⁹
tamẽ ob corporis indiſpoſitionẽ opera minus emicant. MA. Recte
nam & ſi intellectiua organica non ſit: coniuncta tamen corpori cor
poralium ſpecies per ſenſus recipit.

Anima hominis indiuiſibilis eſt/ nec ad ſectionẽ & mẽ/ bri diuiſionẽ partitur/ nec retrocedit/ ſed viuificare il/ lud membrũ deſinit probatur exemplo cuiuſdã p̃ſby teri. quod Auguſtinus refert. Capi. xvij. DIS.

Veſo ne ſuccenſeas: ſi dictis aliud q̊d fortius mouet adiungã: q
totã in qualibet parte aĩam aſtruis: abſciſa manu anima cũ ea/
dẽ decidet/aut in brachium in qua tamẽ prius erat retrocedit.
MAG. Quantocunqꝫ diuiſo a toto membro/indiuiſibilis animæ
ſubſtãtia nõ partitur: nec ſe retrahit: cum prius in qualibet partee tota
ſit. Abſciſum tñ membrũ viuificare deſinit. nihil autẽ obſtare videtur
quo minus huic loco p̃ſens ſit: quẽ abſciſum membrũ ante occupa/
bat cũ toti coniungeret. DIS. Contradictionẽ admittis: ſimul eqdẽ
informans & nõ informans eſſet. Informans quidẽ corpus/& non
informans abſciſe partis locũ. MAG. Hec contradictionẽ (que eſt
ad idem & ſcd̃m idem) non includunt. DIS. Probe. memini nunc
talia libro ſecũdo audiſſe. Sed quid ſi manus areſcat: areſcit ne in eadẽ
anima? MAG. Nequaqꝫ incorruptibilis eſt em̃: ut mox patebit. de/

ſinit autẽ in tali membro vegetatio & ſenſus: ipſo manente unito toti:
quod in ſanis quoqꝫ poteſt: ſaltẽ ad tempus fieri. Vnde & Auguſtin⁹
in de ciui. li. xiiij. ca. xxiiij. pleroſqꝫ fratres recentiſſima memoria exper
tos ait: preſbyterũ quendã Reſtitutũ nomine/in parochia Calameñ.
eccleſię: ita ſe dum voluiſſet/ abſtuliſſe a ſenſibus: ut nõ modo vellicã
tes atqꝫ pungẽtes nõ ſentiret: ſed nec aliquando admoti ignis aduſtio
nem declinaret: in ipſo etiam tanqꝫ in defuncto nullus inueniebatur
anhelitus. hominum tñ voces ſi clarius loquerentur/tanqꝫ de longin
quo ſe audiſſe poſtea referebat. Clarum eſt hoc argumentum unitatis
vegetatiuę: ſenſitiuę: & intellectiuę in homine: & dominij mentis ſup
vires ſuas. Hic homo mortuus nõ erat: qui adhuc aſtantium voces
quaſi e longinquo audiebat: ſed in eo anima ſe a tactus ſenſatione con
tinebat: ne multiplicatas ad organũ qualitates aduerteret: quia ſpiritui
egredienti ad organa ſenſuum influxum ſuſpenderat. quẽadmodũ
ſi candela illuminans cubile eſſet animata: radios ſuos ad centrum lu
cis dum vellet attraheret: fieretqꝫ cubile tenebroſum ſine luminis ex/
tinctiõe vel candelę ſeparatione. DIS. De idẽptitate vegetatiuę: ſen
ſitiuę: & intellectiuę in homine: ſimiliter & ipſius impartibilitate/quæ
volui audiui. de quantitate vero vegetatiuę & ſenſitiuę in vegetabili
bus & brutis: ſi idem ſentias nondum intellexi.

Si anima ſenſitiua in brutis ſit extenſa & diuiſibilis opiniones ponuntur. & ſi diuiſione anima multiplicari poſſit perquiritur. Capitulum. xviij. MAG:

ſ Enſitiuã brutorꝫ eſſe indiuiſibilem: nec in minore minorẽ: aut
maiore maiorẽ nõ ſpernendę auctoritatis philoſophi credidere
q̃ tota ſentit: quod in ſingulis partibus corporis ſit cum totã
non lateat: nec abſens ſentire poſſet. manifeſtũ eſt etiã ex prioribus
quoniã ſpecies viſibilium in oculo extenſę nõ ſunt: igitur nec potẽtia
per idem de ſpeciebus & interioribus potentiis intelligendum: nõ eſt
autẽ epitomatis noſtri poſitiones multis rationibus fulcire: ſed unũ
ex probatiſſimis in teſtem aſſumere. Cedẽtibus autẽ cęteris diuo Au
guſtino placuit hunc aduocare; qui in li. de quantitate animę/nõ mo
do intellectiuę: ſed ſenſitiuę quoqꝫ extenſionẽ localem demonſtrat lõ
ge abeſſe. Sed in oppoſitum multos mouere ſolet: ꝙ in annuloſorum
& quorundam vermiũ diuiſione/utraqꝫ pars & motũ & ſenſum ſer/
uat: id autẽ aut partitione: aut multiplicatione animę fiat neceſſe eſt:
multiplicationẽ uti naturę principiis contrariam refutant: partitione
igitur fiant concludunt. DIS. Et ego nõ inerter concluſum exiſti/
mo: ni argumenti nodulum inualidum deduxeris? MAG. Animã
de anima multiplicari: & q̃ſi ex traduce naſci/in ſupioribus exploſum
eſt: quod autẽ de candela accenſa/aliã accendentẽ ſine luminis ſui di/
minutione in delucidationẽ dicti adducunt/falſum eſſe cõſtat. nõ em̃

lumen ſine ſubſtantia in quo ſubiectatur in alterā tranſfertur candelā
(accidens em̄ de ſubiecto in ſubiectū nō migrat) ſubſtantia igitur lu
cida quā in candelę capite flagrare cernimus: niſi continuo de corpo/
re candelę reſtauretur citius ad incenſionē adductarū candelarū con
ſumeretur. DIS. Ad aliud autē quid dicis? nam ut aiunt indiuiſibi
lis punctus ad diuiſionē lineę in utranq; partē totus cadit: ſic & anima
MAG. Punctum actu eſſe in linea li. octauo reprobatū eſt. eſto au
tem actu ſit: vel deſtruitur ſi actionē diuiſionis accipit: aut in alteram
partem ſolus cadit. DIS. Sic pars reliqua eſſet actu infinita: qa ter
mino non clauſa. MAG. Non eſſet quidē clauſa termino extrinſe/
co ſed intrinſeco. DIS. Duo igitur in linea puncta in potentia fue/
re; quę diuiſione facta in actum reducuntur? MAG. Probe. Sic qui
dam in planta vel bruto/unam actu dicunt animā: potentia plures/q̃
diuiſione cōſummata in actum prodeunt virtute formę prioris: & be
neficio corporis cœleſtis/calore coagēte. Huius nempe maxime eſt
ſeminaria excitare/cubantur em̄ & oua a calore fimi. Sic utrāq; par
tium diuiſę plantę/plantam dicunt imperfectā. Facile autē perfici poſ
ſe ꝓpter partium ſimilitudinē/utrobiq; em̄ manet quo alimentū dige
ritur. In ſurculo autē abſciſo/& ſi radix nō ſit (cuius eſt alimentū ſume
re) ſufficiens tn̄ cibus per poros donec radices mittat/poteſt introire
ipſa nempe radix non niſi per poros ſolet alimentum attrahere qui/
bus obſtructis deficiet planta & ęmoritur. facile autē iuuatur ſi radix
finditur & lapillus in fiſſuram ne concreſcant extrema imittitur. An
guillę autē & huiuſce generis animalium partes diuiſionis/ animalia
vocant imperfecta: nec poſſe perfici ꝓpter partium maiorem diuerſi
tatem: nō em̄ os/& id quo digeſtio celebratur in ſingulis partibus re
anima nō petitur. At vero diuus Aurelius eo libro quē de animę quantitate ꝑ/ A
eſt quāta titulauit: non modo intellectiuā/ verūetiā brutalē: nec loco contineri
& ideo corpalē quantitatē nō habere docuit. Id quoq; non omnino
extranea ſimilitudine explicuit. Nam & ſi nomē per litteras tanq̃ per
partes diuidi poſſit/intelligentia tn̄ ſeu ſignificatio non poteſt. qa nec
longa nec lata eſt. Sicut autē dilaniato corpore anima diſcedit/ſic diui
ſum nomē ſignificationē quam habuerat perdit. In quibuſdam tn̄ no
minibus viuunt partes litterarum: quaſi fruſta corporū anima nō di/
uiſa. ut in hoc nomine lucifer/quod in duas partes ſectū/in utraq; vi
uit: vel potius quaſi viuit: non em̄ eandē vitam: id eſt ſignificationem
habet diuiſum quā integrum. DIS. Neſcio ſi expreſſior ſimilitudo
ad hanc rem demonſtrandam inueniri poſſit. Iam tn̄ in mentē venit:
quod nudiuſtertius ad diſſoluendā hanc de partibilitate ſenſitiuę ani
mę queſtionē in mediū attulit ignotus quidā: quē habitus & mores
Quō aīa delirum magis q̃ philoſophū oſtentabant. MA. Quid ait is? non
ſēſitiua ſit em̄ amictus corporis magnopere: ſed dicentes verba penſanda ſunt.
diuiſibilis DIS. Dicebat is brutalem animā ꝑ ſe quidē indiuiſibilem eſſe: per

accidens autē diuidi poſſe ad diuiſionem corporis quod informat.
MAG. Non p̄ter philoſophiam locutus eſt. nā & diuus Auguſtinus loco quo ſupra/poſitionē hanc nō improbat: ſed doctiſſimorum virorum eſſe affirmat. nos ad alia ꝓperemus/e regione quippe campum ſpacioſiſſimum intueor cui nomē eſt origo.

Campus originis. De origine animę gentilium & catholicorū opiniones ſub breuitate recitātur. & manicheorū inſania hic improbatur: quia dicit animam eſſe partē diuinę ſubſtantiæ. Capi. xix. DIS.

q Vid in hoc campo venatu dignū arbitrare? MA. Id q̄d nō modo oīm ſeculoꝝ & gentiū phōs attonitos reddidit: ſed ex noſtris quoq; nōnullos pniciose errare/cęteros ſententiā ſuam aliq̄diu ſuſpendere: & qd veri⁹ ſalubriuſq; de eſſentia & origine aīę dici poſſit: ingēti labore ꝑquirere coegit. DIS. In primis de philoſophis deinde de cęteris te abſoluas. MA. Phōꝝ poſitiones in principio li. x. ſaltē uniuerſali ſermone cōmemorauimus: nec tā neceſſarium q̄ operoſum eſt oēs ſingillatim explicare. Stoici aīam corpoream aſtruunt. Hippō aquā credidit Democritus ignē affirmauit. Diogenes & Anaximenes ſubſtantiā aīę aereā eſſe voluere. Permenides ex terra & igne. Xenophantes ex terra & aqua. Epicurus ex igne aere & ſpiritu mixtā. unde Varro aīam definiēs ait. Anima eſt aer cōcept⁹ ore deferuefactus in pulmone tempatus in corde: diffuſus in corpus. Empedocles ex q̄ttuor elemētis concretā Critias ſanguinē cordi diffuſū; Criſippus ſpiritū. Hiparcus ignis vigorē. Hinc & Maro Igne⁹ eſt ollis vigor. Heraclitus ſcintillam ſtellaris eſſentię: aliter Heraclitus exalationē humidā Philolaus Ariſtoxenes. harmniam. Quibus alludunt Siminias affirmans animam eſſe harmoniā ex partibus corporis integrantibus reſultantē: & Dinarchus quatuor elementorum concordiam harmonicam Almeon diuinum quoddam ſe ſemper mouens. Xenocrates numentū maximę virtutis Pithagoras & Plato numerū ſe mouentem. Anaxagoras intellectum Ariſtoteles endelechiam ſiue actum & corporis formam. Et rurſus de origine diſceptantes: quidā eam ſemp fuiſſe. alij incepiſſe tradidere. Taliū ſentētias diuus Hieronymus noſtris cōmiſcens/quinq; p̄cipuas opiniones de origine animæ cōmemorat: ſcribens Marcellino & Anapſichię: dicens. Sup aīę ſtatu memini veſtrę queſtiūculę īmo maxime eccleſiaſticę q̄ſtionis. Vtrū lapſa ſit de cœlo (ut Pythagoras phūs: omnes platonici & Origenes putant) anima. An a propria dei ſubſtantia. ut Stoici. Manicheus & Hiſpaniæ Priſcilliani hereſes ſuſpicantur. An in theſauro habean-

De origine aīę opiniones

tur dei olim conditæ. ut quidam eccleſiaſtici ſtulta perſuaſione confi
dunt. An quotidie a deo fiant & mittantur in corpora: ſecundũ id q̃d
in euangelio ſcriptũ eſt. Pater meus uſq; modo operatur & ego ope
ror. An certe ex traduce. ut Tertulianus/Apollinaris/& maxima ps
occidentaliũ autumant. ut quomodo corpus ex corpore/ſic anima
naſcatur ex anima: & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſi
ſtat. Hęc ille. Auguſtinus quoq; eaſdē opiniones/dempta ſecunda in
libro tertio de libero arbitrio Item in epiſtola ad Marcellinũ/in epiſto
la ad ſanctum Hieronymũ de origine animę in epiſtola ad Optatum
de eodē recitauit/ſed nullam amplexus in ſententia aliq̃; diu ſuſpenſ⁹

Improba tur error maniche orum

permanſit. Manicheorũ tamen errorē ſemper refutauit. quē & bea/
tus Hieronymus in expoſitiōe fidei ad Damaſum papā anathemati/
ſat. Tanto em̃ facilius hic error cōuincitur quanto manifeſtiore con
traditiōe in angaria ſe concluſit. Si em̃ anima dei pars eſt/creata eſſe ne
quit. creatam tñ dicit qui ipſam de dei ſubſtantia productā intelligit
Amplius dei eſſentiā nō omnino ſimplicē/ſed tot particulis diſtribu
tam quot ſunt animę. rurſus dei partem toti homini impfectiorem/
aut quālibet animarꝫ imēſam omnipotentē/& ſi quę talia de deo ve
rificantur/dici neceſſe eſt & quod execrabilius eſt: deũ peccatis ob/
noxiũ/ſicq; ęternis ſupplicijs cruciandum neceſſario ſequitur. Hunc
errorem a diuo Auguſtino multifarie exploſum relinquemus: ſi pri/
us unum teſtimonium ex ipſius libris adduxerimus: in libro xi. de
ciuitate dei. c. xxij. circa finem intulit. Si Manichei non deſiperēt vel
potius inſanirent: ſi dei naturam ſicuti eſt incōmutabilē atq; omnino
incorruptibilem crederent: cui nocere nulla res poſſit. animam vero
q̃ voluntate mutari in deterius & peccato corrumpi potuit atq; ita in
cōmutabilis luce priuari: nō dei partē nec eius naturę quę dei eſt ſed
ab illo conditam longe imparē conditori chriſtiana ſanitate ſentirēt.
hæc ibi. Quod vero duplicem animā in homine. unam bonam: alte
ram mouentem ad malum & bonũ facere nequeuntē fabulantur: er
rorem non minuit ſed auget. Nam fingunt: cum deus videret quāta
labes & vaſtitas iminerent regnis ſuis: niſi aliquid aduerſę genti oppo
neret & ei reſiſteret. miſiſſe hanc virtutem id eſt animā bonā: de cuius
cōmixtione cum malo & gente tenebrarũ mundus ſit fabricatus. Er
rorem hunc teterrimũ diuus Auguſtinus libro de duabus animabus
& libro contra Fortunatum funditus ęliminauit. Quid em̃ ſtultius
& execrabilius dici potuit q̃; omnipotētem aliquam aduerſam gen
tem timuiſſe. Primam & tertiā opiniones in cāpo imortalitatis ven/
tilabimus. Philoſophorũ autē opiniones q̃ttuor principales/q̃ dicũt
animam vel aerem: fumum: flatum: ignem ſiue ſcintillam: ſanguinē
mouentem cor &c. ſapiens philoſophus li. Sapientię c. 2. refutauit.
& Ariſtoteles primo de anima incōuenientes docuit. Nunc duas ul
timas ſub breuitate percurramus. DIS. ut libet.

Animę nõ ſunt extraduce/ſed ſingulę ſingulis corporibus a deo creãtur nouę & infundunt̃. Opinio Auicennę de intelligẽtiarꝫ productione refutatur. Capitulum viceſimũ. DIS.

a

Nimas procreari extraduce/ pręter ſcripturarꝫ auctoritates/ quas diuus pater Auguſtinus in prefatis epiſtolis reſoluit:id maxime arguebat: quia ab Adam omnes naſcimur filiȷ́ iræ: non autẽ ratione carnis(cui peccatũ ineſſe nemo ſanus credit)igitur ratione animę:q̃ ex anima illius traducatur:vel ut corpus de corpore vel ut lucerna de lucerna accendit̃.aut in ſemine a parentis anima ſimul decindatur. Diſcuſſis autẽ falſitatis tenebris/ hæc quoq; opinio reiecta eſt:& ſingulas animas ſingulis naſcentibus q̊tidie a deo fieri/ ut rõni & fidei conſonũ receptũ & approbatũ eſt/tũ ab Auguſtino/ tũ a Hieronymo:qui pręcęteris hãc queſtionẽ elaborauere. Vnde Auguſtinus lib.de eccleſiaſticis dogmatibus.ſic ait. Animas hominũ nõ eſſe ab initio inter cęteras intellectuales naturas / nec ſimul creatas:ſicut Origenes fingit.neq; cũ corporibus per coitũ ſeminant̃ ſicut Luciferiani Cirillus & aliq latinorũ p̃ſumptores affirmãt:ſed dicim⁹ cor- Aĩa creat̃ pus tm̃ cõiugȷ́ copulã ſeminari.creationẽ vero animę ſolũ creatorẽ do infun noſſe:eiuſq; iuditio corpus coagulari in vulua/& cõpingi atq; forma ditur. ri/ac formato iam corpe animã creari atq; infundi ut viuat in utero homo ex anima cõſtans & corpe:& egrediat̃ viuus ex utero plenus humana ſubſtantia.atteſtat̃ idẽ glo.in c.q̊d vero .32.q.2. Cõſentit diuus Hiero.li.2.cõtra Rufinũ.& in epiſtola ad eundẽ. & regius propheta dicens. Qui finxit ſingillatim corda eorũ. Iſaias quoq; ait in pſal.32. pſona Dñi.omnẽ flatũ ego fœci. quas ſcripturas de animabus exponũt. Ariſtotel' quoq; li. de animalibus.16.ſolũ intellectũ ab extrinſeco aduenire docuit. Quod autẽ Auicenna in ſua methaphiſica de intelligentiarũ unius ab alia: inſuper ad animarũ ab intelligentȷ́s ꝓductione diſſeruit:& auctor li.cauſarũ eundem ſecutus affirmauit/ut minus ſufficienter ꝓbatũ & catholicę aſſertioni contrariũ exploditur.

Anima eſt eſſentia ſimplex: nec ex materia corporali nec ſpirituali compoſita phiſice: licet cõpoſita ſit methaphiſica compoſitione. Capi.xxi. MAG.

v

Erũtñ catholicorꝫ nõnulli & ſi animas ut dictũ eſt ſingulas ſingulis a deo creari & infundi aſtruãt/ĩmateriales tamẽ illas eſſe nõ admittũt:quorꝫ alȷ́ ut facilius q̃ obȷ́ciunt̃ ꝓpellere valeãt aĩas nõ de materia corꝑali ſ; ſpũali/extẽſiõis/priuatiõis & corruptiõis penitus ĩmuni conſiſterę affirmant. facile utrũq; ſine phĩę & fidei iactura defenſari potuit/eas tñ nec de materia corꝑali nec ſpirituali/ſed

de nihilo a deo creari: Magiſter ſenten. li. 2. diſ. 17. & Dionyſius li. de di
uinis nominibus ſcripſerūt. Subſtantię quippe ſpirituales ſicut ſunt
incorporales ita & īmateriales. Quod aūt Auguſtinus li. de eccleſia
ſticis dogmatibus. omnē creaturam corporeā dicit: mox cauſam & in
tellectū dicti ſubiungit. quia nō ubiq; ſunt/ſed localiter circumſcribū
tur: ſicut anima q̄ carne clauditur: ut poſthac declarabitᷣ. Idem in epi
ſtola ad Hiero. de origine animæ deducit. DIS. Simplex igitur eſſen
tia eſt anima? MAG. Simplex eſt per excluſionē cōpoſitionis phi
ſicę: q̄ eſt ex materia & forma naturali. compoſita vero eſt compoſi
tione methaphiſica: q̄ eſt ex realitate & realitate: quarū una ſe habet
in potentia ut quod/altera in actu ut quo. ab illa genus/ab iſta diffe/
rentia ſumitur. Hinc Boetius li. de trinitate. In omni quod eſt citra pri
mum/eſt hoc & hoc: id eſt quod eſt & quo eſt. Eſt & in ea accidentis
& ſubiecti compoſitio. de luce enim in tenebras: de ſcientia in ignoran
tiam mutabilis eſt. de illa Auguſtinus li. 6. de trinitate & . xi. de ciuita
te dei diſſeruit. nos reliqua percurramus.

quō anīa dicatur cō poſita.

Excuſat ſe auctor de tarditate ad reſponden/ dum. & poſitiones de origine animę vegeta/ tiuę & ſenſitiuę ęnumerat. Ca. xxij. DIS.

Quæ de origine & ſubſtantia animę digeſta ſunt/ de ſola intel
lectiua intelligenda inducta teſtimonia pſuadent. de vegetatiā
igitur & ſenſitiua quid aſtruis? MAG. Difficiles difficillimis
quęſtiones accumulas: nō aduertēs materias grandes (ut inqt Hiero)
ingenia parua ferre non poſſe: inſuper ꝙ odioſum ſit/ex multis poſi
tionibus unam prȩferre: nihilipendis. Ego autē econtrario ad reſpō/
dendū efficior tardior: quo ingenij puitatē/ſtili ruditatē & epitoma/
tis pſcriptos limites cōſidero attentius: quorū primū arcana naturę nō
penetrat: alterū ſane conceptū obſcurius explicat. ultimū nec ſe lectū
corroborare/nec neglectum ſinit rōnibus cōfutare. DIS. In ſingu
lis his eo facilius veniā dabo/q̊ minus ea a te exquiro. plano aūt ſer
mone ad ꝓpoſitā quęſtionē reſpondere te plurimū hortor. MAG.
de brutali anima diuerſi diuerſas ꝓtulere ſentētias. Aſſerentibus alijs a
creatore omniū has animas in primordio ex materia quadā ſpirituali
ꝓductas: cōſequēter vero ex illis in ſpecie conſimiles actione naturę
ęductas. Alijs oppoſitū tuentibus/ viſum eſt eas & a primordio & de
inceps a ſolo creatore de nihilo fieri. qbus ſuffragari videtᷣ dictū Au
guſtini li. de vera religione: dicētis. Nulla vita eſt q̄ nō ſit ex deo: qa
deus utiq; ſum̄a vita eſt & ipſe fons vitę. & regius ꝓpheta/ cū de ani
mantibus terrę mariſq; ſermonē texeret: ſubiecit. auferes ſpiritū eorum
& deficient & in puluerē ſuū reuertentᷣ. Emittes ſpiritū tuū & creabun
tur & renouabis faciē terrę. Cęteris deū a quotidiana creatiōe ſeque
ſtrantibus pſuaſum eſt animā ab anima generari/non per deciſionem

aut ꝑtium ſeparationē/ſed queādmodū accenſa candela alias accen/
dendo ſine luminis ꝓpriȷ̈ diminutiōe multiplicat.cum eñ omnis ani
ma(ut aiunt)indiuiſibilis ſit:ad diuiſionē materię in ꝑtes utrobiq; to
ta cadit/ſicut cernere eſt in ſurculi de cerptiōe.& anguillaꝝ diuiſiōe.Sꝫ
quia nec ea ſentētia ſatis ꝑſpicua videt̃:placuit reliquis aīas huius ge
neris a primordiali rerū origine beneficio creatoris vel ex nihilo/vel
p̄ creata rōne ſeminali/eſſe cœpiſſe.deinceps autē non ꝑ creationē ſed
naturę actionē/ex inditis a creatore elementis generatiuis ſeminalib⁹
coagente cœlorū influxu in ꝓpatulū prodire.ſecundū ꝙ ſcriptū eſt in
Geneſi producāt aquę reptile aīę viuentis &c. Hęc ſententia verbis
diui Auguſtini corroborari poſſet: q̃ ex ęgregiȷ̈ de trinitate ipſius vo
lumine li.9.cū de plantis ageret̃ inſeruimus. Et libro de eccleſiaſticis
dogmatibus ait.Animaliū vero animę cū carne ipſa carnis viuacitate
naſcunt̃/& cū carnis morte finiunt̃.Sil'e in li.de ſpiritu & anima legi
tur.Libro quoq; de aīalibus Ariſtoteles idē ſenſiſſe videt̃.Sunt tamē
qui nec ſemen/nec cœli influxū viuentes ſubſtantias attingere cōce/
dunt.agens equidē p̄ſtantius eſt paſſo: omne autē viuens p̄ſtantius
eſt nō viuente.ex.xiȷ̈.de ciuitate dei.inanimati igitur cœli / & quæli/
bet ſemina/viuentē animā attingere nequeūt. Om̄is itaq; animę cau
ſalitatē deo īmediatius attribuūt:nec tamē animas tales creari admit
tunt.creatio nanq; nullā pro recipienda forma materiam exigit:ſicut
in plantis & aīalibus eſſe cōſpicimus. Hęc poſitio &ſi philoſophię pri
cipiȷ̈s innitatur/pręcedenti tamen pręiudicium non facit.Nam quod
de nobilitate agentis aſſumit:non rōne eſſentiaꝝ/ſed cauſalitate acci
pi poteſt.nobilius eſt eñ agere ꝙ pati.vel quia in ſimplicibus & uni
uocis locum habet;cœlum autē & ſeminaria vis|unā cauſam aggre/
gant:cuius ad minus pars una ęquiuoca eſt ad formam introducen
dam. Cœlū inſuper inanimatum ex his q̃ libro ſeptimo digeſta ſunt
concedimus.Seminaria aūt elementa omnino mortua dicere nō poſ
ſumus.viuunt eñ ſemina/accepta a creatore vita latenti:quę opor/
tunis tempamento rū occaſionibus excitata erumpit/ & ſpecies ſuas
peragit.iuxta ſancti Auguſtini traditionem.|

Semen viuit.

Campus īmortalitatis. Inquiſitio immortalitatis animę multoꝝ fuit/ ſed inuentio paucorū / quorū nonnulli ob amorē alterius vitę ne cauere ſeipſos. q̊d tñ mīme licet.inſuꝑ q̄bus rōnibus tū a Platōe tū ab aliȷ̈s aīę īmortalitas ꝑſuaſa ſit. Ca. xxiȷ̈. DIS.

Eleri nunc greſſu quē ex aduerſo campū intueor audis ꝑcur
c ram⁹:ut ſimul cū ſolis occubitu hic liber finē accipiat. MA.
Haud ſcite hūc vaſtiſſimū campū īnumeris anfractib⁹ inter/
ceptū variȷ̈s itē & dēſiſſimis vepribus cōſitū celeriore curſu ꝑcurrēdū
mones.nā diuus Aureli.in tredecio de trini.c.9.de vera beatitudīe &

animę immortalitate differens ait. Humanis quippe argumentationibus hęc inuenire conātes: vix pauci magno ꝑditi ingenio: abundantes ocio/ doctrinisq; ſubtiliſſimis eruditi/ ad indagandā ſolius animę immortalitatē ꝑuenire potuerunt. Qui tñ animę beatā vitā nō inuenerūt ſtabilē: id eſt verā: ad miſerias eā quippe vitę hui⁹ etiā poſt beatitudinē redire dixerunt &c. DIS. Lento igit̃ paſſu hęc duo ꝑ ordinē diſpiciamus. MAG. Animę īmortalitatē Phōꝝ nonnulli cū didiciſſent/ amore futurę fœlicitatis ſibiīpſis manus intulerunt. ut Cleantes Criſippus Zeno Empedocles & Cato. inquit Lactantius li. 3. c. 18 inſtitutionū. Et beatus Hieronymus ſuꝑ Danielem. c. 1. Zenonē principem ſtoicoꝝ inferos & īmortales animas cōceſſe aſtruit. Theobrotum quoq; lecto Platonis libro ubi de īmortalitate animę diſputat: ſe pręcipitē dediſſe de muro. atq; ita ex hac vita emigraſſe ad eā quam credidit eſſe meliorē. Auguſtinus primo de ciui. dei ca. xxij. refert. Verū in eodē: nulli hominū licere in ſeipſum manus truculentas iniicere abunde deducit. Nos huiuſcemodi & varias rationes ꝓ affirmāda animę īmortalitate conſulto ꝑterimus: nec ex his q̄ ab Ariſtotele in libro de anima: in metaphiſica: aut in ethicis ſcripta cernunt̃ euidens demonſtratio colligi poterit. Ceterum in de animalibus ſolum intellectum ab extrinſeco aduenire aſtruit. in li. vero de pomo & morte (ſi ipſius eſt) id clarius expreſſit. DIS. Platonis autē argumētum q̄d eſt cui Theobrotus tm̄ credidit? MAG. Numerus ſeipſum mouēs indeficiens eſt: anima numerus eſt ſeipſum mouens: nō igit̃ aīa interire poteſt. DI. Numerū & motū inter accidentia cōnumerari. li. 8. digeſtum eſt: animā vero ſubſtantiā eſſe ea q̄ in decimo libro tractata ſunt cōprobant. ſic ſyllogiſmi ꝑmiſſi alterā ꝓpoſitionē falſam eſſe neceſſario ſequitur. MAG. Numerū numerantē & motū ſe mouētem (qualem Plato credidit animā) ſubſtantiā eſſe nihil hoꝝ quę diſſeruimus ꝓhibet. unde cū in mouentibus & motibus deueniēdū ſit ad id q̄d ex ſe mouet̃: nō participatione motus/ ꝑter intellectū nullum aliud aſſignari pōt. Prima nempe cauſa īmobilis eſt: & primū corporū ſtare pōt: in ipſo em̄ motus a ſubſtātia ſecernit̃. DIS. Nunq; & aīa exuta corꝑe ipm̄ mouere deſinit? MAG. Etiā fili. acceſſori⁹ eq̄dē eſt hic mot⁹. Vnde debita corpis harmonia corrupta/ motus viuificationis in eo deſinit: & aīa (quę ſine tali motu corpus nō informat) recedit ſeipſam autē motu intellectuali mouere in ꝑpetuū nō ceſſabit. intellectis em̄ aliīs ſuꝑ ſeipm̄ reflectit̃ motus: & circularis efficit̃. nunq̄ em̄ ſeipſam intelligere deſtitit ex q̄ eſſe cœpit. ait Aureli⁹. DIS. Habet igit̃ mot⁹ ſui principium? MA. Animā ſui eſſe: deū habere auctorē cognouim⁹. quō ergo motū ipſius q̄ viuit principio carere dicemus? Vides q̄a rotūditas motui cōgruit; facili⁹ em̄ mouet̃ q̄d magis rotūdum eſt: maximū igit̃ rotundū q̄ rotūdi⁹ dari nō poſſet: ſi ſuꝑ ꝑfecte planum caderet/ motū cōtinuaret ſine termino; eſſet nanq; mouēs &

Theobrotus

Anima ſe ipſa intelligit ſemꝑ

mobile. Sic intellectualis natura: ex quo eſſe cepit: ſeipſam ſine fine in
intelligit: & cũ alia cognoſcit/ratiocinando ſe mouet. ut q̃truor nõ ſunt
duo: quia quattuor tria cõtinet: duo autẽ tria nõ habẽt. pariformiter
& in cęteris. Preterea tp̃s inter corruptiõis cauſas Ariſtoteles cõmemo
rat. q̃ eñ corrumpunẽ generata ſunt & tp̄e mẽſuranẽ: tp̃s autẽ ut viſuꝫ
eſt cum ſit numerus/ab aĩa depẽdet. aĩa vero tempori ſubdita nõ eſt
ſed ad tẽpus ſe habet ut viſus ad oculũ: qui licet ſine oculo nõ videat
tñ nõ habet ab oculo q̃d viſus eſt. ſic aĩa in menſuratione motuũ tp̄e
utitur. & in hunc uſum varia inſtrumẽta fabricat. Motus itaq; diſcre
tionis aĩę quia tẽpore menſurari nõ habet: tempore finiri nequit: ideo
ꝑpetuus eſt. Adde q̃a nullus vel numerus vel motus poteſt aĩę men
ſurandi ac numerandi motum ęuacuare: q̃a oẽs p̃cedit motu ſuo in/
tellectiuo. Vnde ratio circuli ante oẽm motum eſt/nec tempore con/
ſtringiẽ: hęc tñ in anima rationali repenẽ: ſimiliter & cęterę mathema
ticę diſciplinę: & incorruptibiles ſcibilium veritates. quare & aĩam im
mortalẽ eſſe manifeſtum erit. DIS. Non mediocriter mouet/ꝙ ve
ritates inuariabiles quas anima abſtractas ĩtelligit cõplicat: & addiſcẽ
ti miro modo explicãdo manifeſtat: nec in talibus corpore neceſſario
utitur. limpidius nanq; hęc intueor dum clauſis oculis: & quoad fieri
poteſt mentẽ ſupra corpus ęleuo. MAG. Plane. nã prophetę in ex/
taſi aut raptu: ſimiliter & in ſomnis ſecretiſſima contemplabanẽ. clari
us autẽ ab omni corporali mole liberata anima talia intueẽ. DIS.
Perſuaſus ſum. MAG. Confirmat hoc: ꝙ marceſcẽte corpe/reddiẽ
aĩa ad cõtemplandas altiſſimas veritates expeditior: nec a maxime in
telligibilibus lediẽ queadmoduꝫ diſſolubiles potẽtię ab excellenti ſen/
ſibili corrumpunẽ. Preterea deſideriũ naturale fruſtratorium eſſe ne
quit. li. 3. de aĩa. 2. phiſicoꝝ. & primo de cœlo & mundo Ariſtoteles
aſtruit. Omnes hoĩes autẽ naturali deſiderio beatitudinẽ appetunt. ait
ſanctus Auguſtinus li. 3. de tri. c. 8. & Ariſtoteles primo ethicoꝝ. Bea
titudo vero nõ poteſt haberi in hoc mundo. ſcd̃m beatum Auguſtinũ
li. 22. de ciui. & Boetium li. 3. de conſolatione phĩę. igitur neceſſarium
eſt animas in aliud ſęculum durare: ibiq; deſiderata beatitudinis ęter/
nitate potiri. Sed quid plura? imago & reſplendentia viuentis in ſęcu
la creatoris quomodo deſineret cum nec dies illuſtrata ſole deficeret
ſi in noſtro hemiſpherio ſol ſemper conſiſteret?

Quibus ſcripturarũ teſtimonijs confirmari poſſit aĩę ĩmortalitas. & quõ aĩa reſpectu dei mortalis ſit/q̃a mutabilis & de duplici eius morte. Capi. xxiiij. MAG.

Ed ne a quopiã veritatis lumen q̃d ex p̃miſſis de animę ꝑpetui
tate hauſiſti/obtenebrari poſſit: ipſum ſacroꝝ eloquioꝝ muro
circũda. unde ait veritas. ego vitã eternã do eis. & Aurelius in
ecdeſiaſticis dogmatibus. c. 15. (quẽ librũ nõnulli Gennadij dicunt)

animę immortali/tas.

ſolum hoiem credimus habere animã ſubſtantiuã: q̃ exuta corpore vi
uit:& ſenſus ſuos atq ingenia viuaciter tenet. non cum corpore morit̃
ſicut Arabs aſſerit: neq poſtmodũ interitura ſicut Zenon dicit: q̃a ſub
ſtantialiter viuit. Idem li. de ſpiritu & aĩa. c. 48. dicit̃. & Dionyſius de Dy
diui. no. c. 4. Animę humanę habẽt ex bonitate diuina q̃ ſint ĩtellectua
les & q̃ habeant ſubſtantialẽ vitã & incõſumptibilẽ. & Cicero in li. de Cic
ſenectute introducit Socratẽ apud Platonẽ dicentem. Quid multa ſic
mihi pſuadeo/ſic ſentio cũ tanta celeritas aĩorum ſit: tanta memoria p̃te/
ritorum futurorum prudentia: tot artes: tãte ſciẽtię: nõ poſſe eã naturam q̃
res eas cõtinet eſſe mortalẽ? Et in fine adiũgit. O p̃clarũ diẽ cũ in illud
animorum conciliũ pficiſcar: & cũ ex hac turba & colluuione diſcedã &
plura ibidẽ. Valerius quoq maximus. li. ij. nõnulla ad id ppoſitũ con Va
tulit. Vergilius quoq in. 6. ęnei. & Ouidius li. 9. methamor. & poetarũ ma
numeroſa turba aĩam ĩmortalẽ credidit. Sed quibus nec iſta ſatis faci Ve
unt. c. pe. xxiiij. q. iij. legant: & cõtrarium aſſerentes inter hereticos in Ou
uenient. DIS. Si ſacris litteris dicta firmare cõtendis q̃ contraria vi 1.[
dentur ex his teſtimonia diſſoluas neceſſe eſt. Ait em̃ Apl̃us loquens Ez
de deo qui habet ĩmortalitatẽ ſolus. & ppheta Ezechiel. Anima q̃ pec
cauerit ipſa morietur. MA. Fortiter opponis: ſed hæc longe aliter acci
pienda ſunt. Solus em̃ deus ĩmortalitatẽ habet: qui cũ incõmutabilis
ſit/ſicut vitã in ſemetipſo habet/ſic ſeipſum conſeruat: & ipſum nõ eſſe
impoſſibile eſt. anima autẽ mutabilis de bono in malum/accepit eſſe
per creationẽ: & a creatore ppetuatur p indeſinentẽ cõſeruationẽ. Eze
chielis autẽ vaticiniũ de morte p peccatũ q̊d priuat aĩam vita gratiæ
intelligendum eſt. de qua in li. Sapientię. Per maliciã occidit homo Sa
animã ſuã: quia peccatũ gratiã expellit. cuius p̃ſentia anima/ſicut cor/ de
pus per ipſam viuit/inquit Auguſtinus. Eſt & alia animę mors & q pa.
dem ſumma alienatio ſcilicet eius a vita dei in ęternitate ſupplicij. ut te tat
ſtatur idem li. vi. de ciuitate. ſed de hac in campo miſerie: nunc q̃ reſtãt Au
in hoc campo luſtrabimus. de

Sola rationalis anima ĩmortalis eſt. poſitio autẽ Platonicorum de aĩa mũdi/ in quã plantarũ & brutorũ aĩalium aĩas reſoluendas putant: exploditur. & contrarium luculentiſſimis teſtimonijs ſancti Auguſtini aſtruitur. Capitulum. xxv.

DIS.

Nimę humanę ſolum/an & cęteris ĩmortalitatẽ ineſſe credis?
a MAG. Premiſſum ex li. de eccleſiaſticis dogmatibus teſtimo Au
nium/ſolum hoiem ĩmortalem habere animã explicat: quod de
ſi minus eſt adducã quod in eodẽ c. ſequenti additur. Animalium ve c.
ro animę nõ ſunt ſubſtantię (intellige corruptibiles) unde ſequitur: ſed
cum carne ipſa carnis viuacitate naſcuntur: & cum carnis morte fini

untur.& ideo nec ratione reguntur ſicut Plato & Alexāder putant:ſed
ad omnia naturę incitamenta ducuntur. DIS. Si igitur iuxta Pla
tonicoꝝ poſitionē immortales ſunt aīę etiā irrationales: arbore ſucci
ſa:& beſtia moriēte/ubi manēt illarū animę ſi nō corrūpunť? MA.
In animā mundi inquiūt reſoluuntur.nam ut aiunt ab ipſa ſunt. Vn
de ſicut anima rationalis tota in toto:& tota in qualibet parte hominis
eſt:ſed nō eadē officia in omnibus exercet.in oculo etem̄ videt:& di/
citur viſiua.in auribus audit:& eſt auditiua & ſic de alijs.ſic ut aiunt:
anima mundi impartibilis in toto mundo tota &c.lapidibus p̄ſtat eſſe
plantis vegetare:brutis ſentire.Hęc inquiunt ante aduentū intellecti/
uę embrionē vegetat:& id exercitiū in nōnullis mortuis exercet:quibꝫ
& ungues & capilli creſcunt.Triplicē em̄ gradū animaꝝ Varro diſtin
guit.ut refert Aurelius.li.7.c.25.vegetatiuum in plantis/ſenſitiuum
in aſtris quę mundi ſunt oculi:& intellectiuum/in quo homines deo
vidētur ſimiles.Solos em̄ illos animaduertiſſe quid ſit deus credidit:q
eum animā motu ac ratione mundum gubernantē affirmāt:nam &
ipſe ut ait Aurelius:dicit deum ſe arbitrari eſſe animā mundi:& hunc
ipſum mundum eſſe deū.Alludit Vergilius cū ait.Iupiter eſt q̊dcūq
vides q̊dcunq moueť.Plato autē mundū eſſe aīal beatiſſimū & ſem
piternum:ſic & ſydera inſtanter affirmat:unde & homo gręce micro
coſmus:id eſt minor mūdus diciť.hoc aūt q̄ īproprie diceretť ſi macro
coſmus:id eſt maior mundus/cuius homo ſimilitudinē gerit animā
nō haberet.Et qa ab hac anima oīm motus/ordo & diſcretio eſt:ipſa
quoq numerus ſeipſum mouēs appellatur.Nec mirū ſi Ariſtoteles
eam ipſam naturā ſagacē/alij Fatum/alij neceſſitatē cōplectionis di/
cere voluere.Singuli tn̄ poſitiones ſuas moderantes:de quibus diſſe
rendi locus nō eſt:in illa nō modo animas/ſed & oīm rerum formas
ante rerum productiones/non quidem tempore ſed natura p̄exiſte/
re Platonici voluere:nec formas ut in rebus ſunt & in mundi anima
ſcdm rem:ſed ſcdm eſſendi modum tantūmodo differre.Multa ſecre
tiora quędam phīę circa animę mundi declarationē explicanda ve/
niunt q̄ conſultius in epitomate iſtoc ſilentio p̄terimus.Auguſtinꝰ ve
ro in locis p̄nominatis poſitionē de aīa mundi ſatis exterminat.Quid
autē de animabus ſtellarum/& ex conſequēti aliarum mundi partiū
ſentiā.li.7.nō oīno p̄teriſſe memini. DIS.Concluſionē igitur in p̄/
miſſo ex li.de eccleſiaſticis dogmaticis capitulo tenēdā cēſes? MA.
Etiā fili.Vnde & in li.de fide ad Petrum loquēs ait.Quoſdā ſpiritus
ſic deus creauit ut ſemp eſſent:q̊ſdā vero ut qn̄q ſpiritꝰ deſinerēt:illos
itaq deſituros:q̊ſdā ex aqua/quoſdā quia ſic voluit p̄duxit ex terra.
& infra.Spiritus omnium aīalium tā diu ſpiritꝰ ſunt/q̄diu in corpo
ribus viuunt.aīa q̄ppe q̄ rationis capax diuinitus facta nō eſt/cū car
ne ſua & incipit & deſinit viuere:qa qn̄ corpori vitā nō tribuit/& ipſa
nō viuit.Atq ita miro mō cum oī carni aīa ſit cauſa viuēdi ſpiritꝰ tamē

Platonis & Alexā. poſitiões

irratiōalis tam diu viuit q̄ꝫ diu in carne manere potuerit:& dum a carne
ſua ſepat̃ extinguit̃. Alludit dictis q̄d beatus Grego. in 4. dialogoꝝ de
triplici ſpiritu a deo creato aſtruit. DI. de rōne vͦo quā idē locus a bru
tis ſeiungit:qd ais? MAG. Tu primū quid te moueat exponas.

Animalibus brutis ineſſe rationem imperfectam & informem quomodo concedi & argui poſſit ex his q̄ operari ſolent. Capitulū. xxvi. DIS.

E multa preter ordinem cōmiſceri videamur / ꝓprio capite
n de hoc loqui exordiamur: vids ne (ut a mīmis ad maiora aſcē
dam) araneas circa edium feneſtras telas ſuas ordinatim cō
texere: & in centro vel circumferentia predam aduolitantem ſcilicet
muſcam diligenter obſeruare? Formicas in æſtate granorū aceruum
cōportare / in conſeruandis ſingulari induſtria uti? Item hyrundines
q̄ꝫ artificioſe ex luto nidos conglutinare / omni videnti pſpicuum eſt
Q uid dicam de canibus? quibus tanta ineſt diſcretio / ut dominū ab
alienigena / latronem & homicidam ab inſonte in vindicta ſecludant
in biuio / feram altera declinaſſe parte ſillogiſant. Ciconiarū / equorū
& elephantū naturas longum eſſet cōmemorare: qui ſingulari predi
ti noſcuntur ingenio. MAG. de brutorū ratione Philonem ſcripſiſſe
Hierony. Hie. li de vi. illuſtribus teſtatur. Hanc ſi nos quoqꝫ irrationabilibus
non omnino adimere voluerimus: ipſam nō ſimpliciter rationē: ſed ra
tionem informē dicere poſſumus. Sicut enim viſus in colorum diſcre
tione confuſus eſt / & informis: formatur autem ratione inter album
& nigrum diſcernente: ſic brutorum diſcurſus ſi quis in operando cer
nitur cōfuſus eſt nec ſatis diſtinctus. Huius in homine ſimilē quodā
modo conſpicimus: intellectum tamen formari haud ignoramus.
Nunquid qui vocabulorum vim ignorat: legens librum per differē
tias litterarum ſyllabarum & vocum diſcurrit: intellectus autem ſi ad
hibetur / diſcurſum eſſe bene aut male diiudicat? DIS. Sic cani a
deo vim collatam dici poſſet / qua ex his quæ ſenſu deprehendit ſpeci
alius ſyllogiſet: informem tamen eſſe hunc diſcurſum. cum neſciat ſi
bene an male diſcurrat. MAG. Hanc vim rationem nōnulli appel
lant cum diſcurſus & diſcretio (q̄uis cōfuſa) omnino a ratione ſeiun
gi non poſſit. Vnde & Aureli⁹ li. xi. de ciui. c. xxvij. Ineſt ſenſibꝫ irra /
tionabilium animaliū & ſi ſcientia nullo modo at certe quedam ſcien
tie ſimilitudo. ait autem ſcientia nullo modo / nam ut in li. de fide ad
Petrum ſcribit: nullam intelligendi facultatem diuinitus acceperunt.
Et Dauid rex. Nolite fieri ſicut equus & mulus quibus non eſt intel
lectus. In impfectioribus autem operibus: utputa grana illo vel illo lo
co reponere: telam in feneſtra potius q̄ꝫ alia domus parte texere & cet.
partim ex expimento & memoria preteritorū eſt in his quæ experte
ſunt: partim ex nature inſtinctu. nam telam texit aranea / & grana col

ligit recenter formica producta. Operatur autem & inclinat naturæ
inſtinctus in eiſdem ſpecie ad ſimilia ideo omnes hyrundines ſimiles
nidos/araneę telas ſimiles fabricant. qui autem cognitione ratiocina
tiua operantur. opus ad placitum variant. unde nec omnes homines
ſcriptores: & qui ſcriptores/nō ſimilibus characteribꝰ ſcribūt. DI.
Aperte loq̄ris: nec alia dilucidatione opus eſt. ad alterū q̄d Auguſtinꝰ
in p̄miſſis verbis īnuit: animarū ſcȝ regreſſum: ſermonē vertamus.

De Reuolutione animarū a cœlo in humana & beſtiarum corpora: & de ingreſſu earundem in cœlum qui & quid Philoſophi ſenſerunt Capi.xxvij. MAG.

n On omnibus q̄bus (utcunq;) aīę īmortalitas innotuit cauſa cō
iunctionis cū corpe/& receſſus ab eodē ęque patuit. In primis
autē opinionē illoꝝ qui aīas tp̄e p̄ceſſiſſe corpora voluere ſub
breuitate tranſcurramus: dehinc innixā veritati ſententiam teneamus
DIS. Probe. MAG. Pythagorā aiunt primū μετεμψυχωσιν
id eſt tranſanimationē docuiſſe: & adeo quidē generalem ut animarū
noſtrarū in beſtias/& rurſus beſtiarū in hoīes: & taliū in plantas trāſi
tum crederet. Hinc (ut teſtatur diuus Hieronymus li.ij. contra Iouini
anum. c. xxxv.) Pythagorici omne q̄d mouetur & viuit edendū non
putant: & eiuſdē criminis reos arbitrant̄ qui abietē/quercumue ſucci
derint/cuius patricidę ſunt & venefici. Ipſe inſup Pythagoras ſe dicit ī
bello Troiano fuiſſe militē Euphorbū/& ibi occiſum a Menelao q̄ mi
nor Atrides dicebatur. Vnde Ouidius lib. xv. μεταμορφωσεον id
eſt de tranſformatis opinionē Pythagoræ ptractans in pſona ipſius ait
Ipſe ego me memini Troiani tp̄e belli Pantoides Euphorbus erā: cui
pectore quondā Hæſit in aduerſo grauis haſta minoris Atridę. & rur
ſus in eodē. Morte carēt aīę ſemp priore relicta. Sede nouis domibus
viuunt habitātq; receptę. Omnia mutantur: nihil interit errat & illinc
Huc venit: hinc illuc & quoſlibet occupat artus Spūs: ęque feris huma
na in corpora tranſit: Inq; feras noſter nec tp̄e deperit ullo. Vtq; no
uis facilis ſignatur terra figuris: Nec manet ut fuerat nec formas ſeruat
eaſdē Sed tn̄ eſt eadē. animā ſic ſemp eādē Eſſe: ſed varias docet migra
re figuras. Plato altiſſimaꝝ ſpeculationū cupidiſſimus Pythagoræ do/
gmata audiens nō modo non reſpuit: ſed ipſe quoq; aīas hoīm poſt
mortē reuolui uſq; ad corpora beſtiaꝝ ſcripſit & tenuit. Hunc ſecuti Tertulia.
Apuleius Plotinus Porphirius Varro Vergilius Tertulianus Orige Origenis
nes quoq;/nōnulla q̄uis impia/de animaꝝ reditu ſcripſere. Quoꝝ
alij oēs aīas puras ab initio conditas arbitrant̄. & eas q̄ ab omni cōta/
gione corporis liberę ſunt/cœlum poſſidere: appetitiuas vero corpoꝝ
latenti deſiderio de cœlo pſpicere. & pondere terreni cōtagionis/paula
tim in inferiora dilabi/corporibus diuerſis cōiungi: & ab his tandem
reſolutas & purgatas: non ea q̄ deſcenderunt porta ad ſuperos reuerti.

Duas equidem in cœlo portas ꝓ deſcenſu & aſcenſu animarū: Macro M
bius ſupꝰ ſomnio Scipionis ad mentē Platonicoꝝ explanat. Prima eſt us
porta hoīm & deſcenſus. Cancer ſcꝫ. altera Capricornus porta deoꝝ/
quę rurſus aſcendentes aīę īmortalitatē deoꝝ conſequuntur. Galaxia
autē per ſigniferū ꝓtēſus circulus/locus eſt beatoꝝ. Cętera autē ſigna
tranſeuntes/quaſi ebrie ex viſis diuerſis obliuiſcuntur eoꝝ q̄ habebāt
in cœlo. In ſphera Saturni acquirunt intelligentiā. in Ioue vim agen
di. in Marte animoſitatis ardorē. in Sole ſentiendi opinandiq; naturā
in Venere motus voluptatū. in Mercurio interp̄tandi vigorem. in Lu
na vim auguriandi. Purgatas quoq; ęuocari ad letheū fluuiū: ut inde
bibentes obliuiſcantur p̄teritorū malorum quæ in corporibus paſſæ
ſunt & ad ſupera conſcendant: & ab his rurſus in inferiora reuerti cu/
piant. unde Vergilius platonice dixit. Letheū ad fluuiū deus ęuocat V
agmine magno (ſcꝫ aīas) Scilicet īmemores ſupera conuexa reuiſent: 6.
Rurſus & īcipiāt in corpa velle reuerti. Intm̄ etiā Apuleiꝰ deſipuit ut in A
li. de deo Socratis aſſereret aīas hoīm in demones trāſire vel lares ſi bo
ni ſūt vł lemures ſiue laruas ſi mali. Manes autē deos dicūt. Varro aūt V
aīaꝝ reuerſionē ita conſtrinxit ut nō in beſtiaꝝ ſed ꝓpria corpa redire
eas diceret. Porphirius q̊q; idē aſſeruit: & poſt purgationē de cœlo nō A
reuerſuras amplius in alia corpora. Purgationē vero animarū quam ci
theurgiā dicunt & has falſas opiniones Aurelius li. 9. & . 10. de ciuitate c.
ſufficienter cribrauit. Et beatus Ambroſius li. de fide reſurrectionis c. A
penultimo & ultimo huius figmenti auctores irridet dicens. neq; em̄
mirum debet videri q̊d credetis vos in beſtias poſſe mutari: qui be/
ſtias adoratis. DIS. Pythagorā Platonē Porphiriū ac cęteros gen
tilitatis caligine obfuſcatos in difficillimis queſtionibus aīaꝝ ſcꝫ origi
ne & perpetuitate erraſſe paruifacio. Origenē vero quē ſingulari inge
nio & vitæ puritate claruiſſe: & ſacras litteras nō modo legiſſe: verū/
etiā abūde expoſuiſſe ferunt: in dictis queſtionibus deliraſſe/quis fa/
cile crederet? MA. Nemo niſi qui eiꝰ ſcripta: ſingulari diligentia cō
ſiderauere. DIS. Et qui fuere iſti? MA. Diui Hieronymus & Au
guſtinus ingenio eloquio/doctrina/fide/& ſanctitate clariſſimi. DI.
Pauca ſi p̄ſto ſunt ex his de Origenis circa animas errore deducas.

Origenis error de lapſu animarū de cœlo. & mutatione earundem in demones: & de ſaluatione demonum. Capitulum. xxviij. MAG.

Origenis opinio

BEatus Hieronymus ad auitū ſcribens inter cęteros errores Ori Hi
genis quos in libris περιαρχων id eſt de principijs docuit: eti
am hunc de animabus aperte oſtēdit. & in expoſitione fidei ad
Damaſum papā condemnat. Credidit em̄. Origenes (ut plano ſer/
mone pauca referam) animas in cœlis fuiſſe angelos: ubi quę poſtq̄
peccauerunt deiectas in iſtum mundum in diuerſa corpora: tanq̄ in

carceres ꝓ delicti qualitate: in quibus ſi noluerint ad meliora conuerti: in alio mundo demones fieri: demones quoqꝫ ſi voluerint ad melio/ra conuerti: in alio mundo vel mundis: ꝑ ſupplicia atqꝫ tormēta in corporibus erudiri: & ruſus ad angelicā peruenire dignitatē. Nos quoqꝫ ſi negligentius nō egerimus in corporibus angelos futuros ait. Ani/mam etiā angelum & demonē (quos unius aſſerit naturæ ſed diuerſarum voluntatum) pro magnitudine negligentię & ſtultię iumentum poſſe fieri: & ꝓ dolore pœnarū & ignis ardore magis ac magis elige/re ut brutum animal ſit: & in aquis habitet ac fluctibus: ac corpus aſſu/mere huius vel illius pecoris. Et ꝙuis hęc dogmata non iuxta ſuā ſen/tentiam in primo periarchō dicat: in ſequētibus tm̄ multa alia erronea inducens ſuam fatetur. ut patet per Hieronymū quo ſupra. Epipha/nius quoqꝫ in epiſtola ad Ioannē hieroſolimitanum epiſcopum (quā ſanctus Hieronymus e gręco in latinū tranſtulit) Origenem hæc ſen/ſiſſe libere aſtruit. Inſuper & diſcipulos ſuos docuiſſe ne quis oret in cœlum aſcendere: ne peius iterum peccans ꝙ ante peccauerat: rur/ſus ꝑcipitetur in mundum. Propter has nanqꝫ animarū circulationes
i. diuerſos ſibi inuicem ſuccedere mundos ſenſit & ſcripſit. inquit diuus Auguſti. li. xi. de ciui. dei. c. 23. Errorē hūc peſſimū Auguſtin⁹ variis lo/cis cōfutat. utpura li. 11. c. 23. li. 12. c. 13. 19. c. 20. in epl'a ad ſanctū Hiero/nymū de origine aīæ. de eodē ad Euodiū & Optatū. & li. 12. de tri. c. ul. Sacri etiā canones errorē iſtū inter hereſes dānant. xxiiij. q. iij. c. pe.

ꝙ anima nō eſt in corpore ut in carcere ī quo luat in cœlo commiſſa/ ſed ut in proprio perfectibili. Capitulum. xxix

DIS.

E Xploſa vanitate/ quid tenendum ſit videamus. MAG. Ani/mas rationales quotidie ſingulis corporibus ſufficienter diſpo/ſitis ſingulas a deo creari & ſimul infundi ex prioribus liquet. Infunduntur autē non ut carceribus in quibus neſcio quæ priora deli/cta luant: quæ em̄ ſimul infundendo creantur. prius non erant nec pec/cauerunt. Hinc & apl's loquens de Iacob & Eſau ait. Cum em̄ nō duꝫ nati fuiſſent: aut aliqd boni egiſſent aut mali/ ex vocante dictū eſt. Ia/
.1. cob dilexi: Eſau autē odio habui. Ruſus qui carceribus pœnalit' inclu/duntur: eos nō modo nō amant: ſed ſi poſſunt effugiunt. animę autē
ſ. tali amore corporibus copulant'. ut iuxta apl'i vocē nō expoliari ſed ſu/peruestiri velint. DIS. Num idē dixit deſideriū habens diſſolui & eſ/
ſta ſe cū Chriſto. Et iterū. infęlix homo ego/ quis liberabit me de corpe
.8. mortis huius. Dauid inſup ait. Heu mihi qa incolatus meus ꝓlonga/
a. tus eſt. MA. Prompte ſcripturarū loca adducis: ſed fortaſſe minus
5. bene intelligis. nam ut beatus Thomas exponit. Paulus non refugie/bat corporis naturā: quia ab eo expoliari nolebat: iuxta priorem vo/cem: ſed volebat carere infectione cōcupiſcentiæ & corruptione corpis

quæ aggrauat animã ne poſſit deum videre: Vnde notãter dixit de cor
pore mortis huius. Nõ igitur anima corpori tanq̃ carceri: ſed ꝓprio
perfectibili unitur/nõ per aſſiſtentiã ut rector naui: queẽadmodũ male
dictus Auerrois ſomniauit/ ſed ꝑ realẽ informationẽ ut per ſe forma
ut exprimit clemẽtina unica de ſum̃a trini. & fide catholica. Cũ autem
talis informatio cõſiſtat in ꝓportiõe harmonica q̃ in alio eadẽ non re/
peritur/ideo nec anima unius corpori alterius ut forma cõiungit̃/ſed
cuiq; propria infunditur/creatoris voluntate: ut in eis ipſi famulantes
maiorẽ mereantur unionẽ aliquando ꝑfecte cõſequendã in aduentu
iudicis. inquit Athanaſius in ſymbolo. Omnes homines reſurgere ha
bent cum corporibus ſuis/& redditurí ſunt de factis proprijs ratonẽ
& qui bona egerunt ibunt in vitam æternam/qui vero mala in ignem
ęternum. q̃ duo ſequentibus campis indaganda veniunt. DIA Op
time: prius tamen ſeparationem & reunionem animę & corporis la/
tius perſuadebis.

Quomodo anima reuniri poſſit corpori exẽplo de ducit̃. & Auerrois opinio de unitate intellectus re probatur. Inſup reſurrectionẽ a Gentilibus creditã ab eccleſia Chriſto/apoſtolis & prophetis multi/pliciter atteſtatam eſſe oſtendit̃. Capi. xxx. DIS

Nima cũ in proportiõe quadã unita ſit corpori: neceſſario ſepa
a bitur ꝓportiõe reſoluta: quia vero ĩmortalis eſt ſubſtãtia: ſepata
nõ interit: ſed ꝑ ſe ſubſiſtit/nec tñ perpetuo deſiderio ſuo q̊d ad
corpus habet cuius per ſe forma eſt fruſtrabit̃. natura aũt idem corpus
numero reſolutũ in cineres reſtaurare nõ poteſt. reſtaurabit̃ igitur ab
eo qui ipm primo ex nihilo in cõmnni omniũ materia creauit cui ꝑma
nẽs aĩa ut ꝓprio ꝑfectibili reuniet̃. Queẽadmodũ em̃ ꝑcutiẽs vitrũ in
ꝓportiõe integrũ vim quandã ĩmittit motũ & ſonũ harmoniacũ in eo
dem efficientẽ: quã rupta vitri ꝓportiõe & integritate neceſſe eſt mox
abſcedere. quę vis ſi incorruptibilis eſſet ſubſtãtię & ꝑ ſe ſubſiſtere poſ
ſet/donec aliqua arte vel ingenio vitro reformato reuniet̃ in eodẽ utiq;
prętermiſſum motũ & ſonũ continuaret. DIS. Placet hæc manudu
ctio: nam creationi & infuſioni animę videt̃ plurimũ cõuenire. nõ em̃
extra vitrũ percutiens vim hanc cauſat & vitro ĩmittit: ſed in vitro eam
cõcitat. Sic & creator animã nõ prius creat extra corpus & poſtea in/
fundit: ſed ſimul eodẽ inſtanti corpori creando infundit: in q̊ motus vi
uificatiõis & intellectiõis varios exercet. MAG. Scite q̊d volui reſu
mis. DIS. Aliud aũt video pauloante cõmemoratũ: q̊d nondũ intel
ligo. MAG. Plura fortaſſe. nec em̃ omnia dilucidare poſſumus: ve
Auerrois rũtamẽ edicito quid te dubiũ reddat. DIS. Cur Auerroim & male
error. dictũ & ſomniantẽ appellaueris. MAG. quia hic catholicam irridẽs:

ſynceritatem ad Maumetis caninam perfidiam rediIt.& dum Ariſto
telis lucubratiões in multis nõ indocte expoſuiſſet/ tñ eũ locũ qui de
perpetuitate animę rationalis eſt: nõ tam obtenebrauit q̃ etiam ratio
nibus & argumẽtationibus telę areneę paulo fortioribꝫ deprauare co
natus eſt:intm̃/ ut diceret unũ & eundem numero omnibus homini
bus eſſe intellectũ:qui corpus nõ realiter inhærẽdo informaret/ ſed co
aſſiſtendo intelligentiã p̃ſtaret.quo dicto quid turpius ? a phĩa vera
quid remotius ? in fide Chriſti quid execrabilius ? DIS.Nihil pro
fecto:ſequeret̃ enim caſtos quoq; ac virtuoſos cũ leonibus auariſſi/
mis eadẽ labe teneri:infectos/& ex corpore & anima non vere unum
poſſe fieri compoſitum. MAG.Adde q̃ mox in ſequẽtibus demõ
ſtrabitur:omnes homines in ęterna gloria beatificandos/ eoſdẽq; in
æternis cruciatibus puniendos. Si em̃ unius hominis intellectus diui
na perfruetur viſione/ omnes beati erunt quorũ hic idem intellectus
eſt.rurſus ſi unius intellectus dyabolo & ſociis eius adiudicabitur ad
gehennam/omnes ardebunt pariter quorũ hic idem eſt intellectus.
DIS.Intelligo.ſed fortaſſe ſi hic intm̃ deſipuit:nec reſurrectionẽ in
vitam vel pœnam credidit. MAG.Credidit utiq; : qui & intellectũ
ĩmortalem cognouit: & propter futuras ſpurcicias legi Mahumetici
ſeruiuit in eadem promiſſas.Non enim reſurrectio mortuorũ & alia
vita a ſolo Chriſto & apoſtolis in nouo teſtamento/prophetis quoq;
in veteri teſtamento prędicata eſt:ſed a gentibus etiam pręnunciata
uti clare videre eſt ĩ verſibus Sybillę Eritreæ quo diuus Auguſtinus
li.18.c.24.de ciui.cõmemorat.Plato etiam ſcripſit animas ad corpo/
ra redituras.ut ante patuit.& Auguſtinus.li.22.de ciui.c.27.teſtatur
ſic Vergilius/ſic Pythagoras ſenſerunt.Labeo quoq; & Marcus Var
ro nõnullos reſurrexiſſe ſcripſerunt.ut recitat Auguſtinus in eodem
libro c.28. DIS.naturalibus igitur rationibus futuram reſurrectio
nem venari poterimus. MAG.quapropter ? DIS.quia utiq; iã
dicti philoſophi eam non ex fide poſſibilem crediderunt MAG.ve
rum.attamen vel auctoritate ſcripturarũ anteceſſorũ ſuorum/vel ipſa
experientia permoti; poſſibilem fore animæ & corporis reunionem
conceſſere/ nam naturali indagine nec a priore/ nec a poſteriore (ut
quidam opinantur) id ſufficienter probari poterit:ſed articulus eſt fide
creditus.ut patet in ſymbolo Apoſtolorꝝ.ubi dicitur Carnis reſurrecti
onem. in ſymbolo Niceno ubi dicitur: reſurrectionem mortuorum.
In ſymbolo Athanaſii unde primo adductum eſt teſtimonium. In/
ſuper dominus in euangeliis. Apoſtoli in ſuis epiſtolis. fere omnes
prophetę veteris legis idem luculentiſſimis teſtimoniis aſtruunt:q̃ ad
pręſens prętereunda ſunt.ea tamen diuus Auguſtinus in libro.18.de
ciui.dei ſufficienter deducit.nos campum gloriæ ingrediamur.

Campus Gloriȩ. In hoc campo inquiritur ad quã gloriam ꝑuenire poſſit aĩa intellectiua nũc corpore exuta & demũ eidẽ in reſurrectione uniuerſali red dita. Ubi interim ſint animȩ exute bonorũ & ma/ lorum donec corpora reſurgant. Quibus etiam bo nis animæ bonorum interim perfruantur & qui/ bus dotibus ornentur. Capitulum. xxxi. DIS.

Auſtam fœliciſſimãq; ſemper hanc p̃dicauerim horam / qua
f amȩniſſimi huius campi ſepibus appropinquamus. Iucũdiſſi
mã quippe in eo futurã venationẽ/nomen ipſum quo prȩti/
tulatus eſt ꝑmittere videtur: neq; em̃ crudeles/ ĩmaneſq; beſtias ſen
tibus/ſpinis aut grauiter olẽtibus paludibus/ latitare phas eſt in eo lo
co cui nomẽ gloria eſt. MAG. probe. Quoniã nemo hic habitabit
in monte domini niſi qui ingreditur ſine macula: ut agnũ ĩmaculatũ
tollentẽ peccata mũdi ſequatᷣ quocũq; ierit in paſcuis uberrimis. qui
aũt ex hac lachrimarũ valle ȩgrediẽs maculas ſecũ defert: cõpunctiõis
oleo nõ linitas/nec ignis incendio purgari poterit: ſed in exteriores te
nebras ꝓijcietur in infernũ inferiorẽ. Maculȩ v̾o quȩ cõpunctionis
oleo hic mollitȩ fuerint/edacia ignis purgabuntᷣ in eo loco quẽ ob id
purgatoriũ dicimus: q̃ mũdatȩ ab omni cõtagione corruptiõis: ſicut
& illȩ q̃ maculas aut nõ contraxerũt/ aut hic anteq̃ exirent diluerunt:
euiſtigio ad ſuperos ȩuolabũt: ubi in placidiſſimis ſedib⁹ conſtituuntᷣ
donec recipiãt corpora: ſed iã incorruptibilia q̃ ornent nõ onerẽt ing̃t
i. diu⁹ Auguſti. li: xv. de trini. c. xxv. Et rurſus li. 13. de ciui. dei c. 7. Idẽ
ſub his verbis exprimit dicens. Animȩ piorũ iam ſunt in requie: & im
piorũ in tormento donec eorũ corpora reuiuiſcãt: illoꝝ ad vitã/aliorũ
ad mortẽ perpetuã: Et in Enchyridion. c. 108. & ius põtificũ. 13. q. 2. c.
tempus. Tempus quod inter hominis mortem & ultimã reſurrectio
nem interpoſituꝫ eſt / animas abditis receptaculis continet/ſicut una
queq; digna eſt: vel requie vel erumna: pro eo quod ſortita eſt in car
ne dum viueret. Dȩducuntᷣ autẽ animȩ ad hũc glorię montẽ/ ab an
gelis ſanctis. ut dominus teſtatur de aĩa mendici Laꝫari. Nec mirum ſi
ab his ducuntᷣ in requiẽ/ quos in labore habuere coadiutores & cu
8. ſtodes: faciem tñ dei ſemꝑ contemplantes. ait em̃ dominus. Angeli
y eorum ſemꝑ vident faciem patris mei. Super quo & diuus Hierony/
mus magna inquit dignitas eſt animarum: ut unaquæq; ab ortu na/
tiuitatis ſuæ habeat ad ſui cuſtodiam angelum deputatũ. Huic tu ſpe
ciali oratione complacere ſtude: & in conſpectu eius ſemper pra/
ue agere pertimeſce: ut corporis tui proportione diſſoluta animam

ſuam ad dictũ glorię montẽ in iocunditatis campo cõſtitutũ deducat.
ubi quanta gloria/quantũ gaudiũ/quanta deniq; fœlicitas ſit ęnume/
rare qs contẽdet? cũ Apl's raptus in cœlum tertiũ dicat, nec oculus vi 1.(
dit: nec auris audiuit: nec in cor hoĩs aſcenderunt q̃ pręparauit deus di Iſ
ligentibus ſe. DIS. Credo quia ut ſunt explicari ſermone aut ab hu
mano auimo hic cõphendi nõ poſſint. Attamẽ de his pauca ſaltẽ &
in genere dici poſſe haud dubito: tu igit̃ quod ex multoꝝ codicibus
didiciſti breui cõpendio ędiſſeras. MA. Faciam q̃d potuero: nec attẽ
do eos qui vel ſuę prudentiæ innitẽtes/vel canino dente oĩa quod ipſi
non fecerunt corrodentes & huiuſcemodi phĩę principijs ac primis ru
dimentis non deberi cõmiſceri calũniabuntur: in quoꝝ auribus nihil
dulce reſonat quod nõ ab Ariſtotele & cęteris gentilibus ęlaboratum
eſt. nobis placet verũ a quocũq; dictũ. Sed ut ad rẽ redeamus q̃ peti/
tioni tuę nunc ſatiſfacere poſſunt: ſunt q̃ de dotibus aĩę a catholicis tra
ctatoribus digeſta ſunt. Anima nempe q̃ hic fide/ſpe/& charitate/ęter
ni patris filio ſubarrata eſt: cum ſponſo ſuo adducta fuerit: correſpõ/
dentibus ornabitur atq; dotabit̃ dotibus q̃ ſunt viſio/dilectio/& frui
tio/in quibus tota aĩę fœlicitas complectitur: ſi ſecuritatẽ addideris de
non finiendo. Nam ut inquit diuus Auguſtinus. li. xiij. de trini. c. 8. Au
beata vita eſſe non poteſt niſi ſit immortalis.

Quomodo his dotibus fœlices erunt aĩę potentię primo: & p has anima. & q eſſentiã dei oculis cor/poreis nec hic nec alibi ĩ propria natura videbimus ſed oculis mẽtis: quod ſanctorum teſtimonijs pro/batur Capitulum. xxxi. DIS.

actus gloriæ.

p Aulo amplius iam commemorata dilucidanda ſunt pręceptor
colende. MAG. Actus gloriæ principales ſcd̃m quos ani/
ma in deum conuertitur: ut in eſſentiale beatitudinis premiũ
tres diſtinguuntur, videre ſcilicet diligere & frui. Rationalis enim vis
cuius nunc eſt credere per fidem: & videre per ſpeculum in ænigma 1.C
te: tũc videbit aperte. videbimus (inquit Ioannes in ſua canonica) ipm 1.Io
ſicuti eſt: facie ad faciem. Concupiſcibilis cuius eſt hic amare. tunc di/
liget pfecte ſine interruptione. Iraſcibilis cuius eſt hic erigi & in ardua tẽ
dere per ſpẽ: tunc apprehendet continebitq; certe: continue: & cum
ſecuritate. Primo itaq; perficietur intellectus beatifica & clara viſio/
ne. Secundo voluntas perfectiſſima ac ſuaſiſſima dilectione. Tertio Ber
memoria firmiſſima ſecuritate & continua retentione. ſicq; tota ani/ dus
ma perfecta iucundiſſimaq; fruitione. Vnde & Bernhardus Cla/
reualſ ſanctus Abbas Deus futurus eſt intellectui plenitudo lu/
cis. voluntati multitudo pacis; memoriæ continuatio ęternitatis.

DIS. Beatitudo igitur primo potentijs inerit: & per has animæ? MAG. Ita nõ ſpernendę auctoritatis theologos Bonauẽturam ſcꝫ & Schotum ſenſiſſe manifeſtũ eſt. niſi em̃ ſiceſſet: tũc ſecluſis potentijs ita ꝙ deum nec intellectus videat nec volũtas amet/beata poterit eſſe aĩa/q̊d anili fabulę ſimile eſt. Verũtamen de ſubtilioribus q̃ſtionibus hic ſupſedendũ & temporis exiguitas & Epitomatis leges iubẽt: necꝫ eĩn de ſubtiliore diſtinctiõe potentiarũ quid cuiqꝫ tribuatur agere vo/lui. cũ iraſcibili inter cęteras locũ dedi. DIS. ad finem feſtinantius ꝓperas amãtiſſime p̃ceptor & pl'ima indiſcuſſa ſub denſiſſimis arbu ſtis latitare pateris. MAG. q̃a iamdudum Epitomatis limites nos egreſſos video. Sed q̃ ſũt q̃ latere nõ pateris? DI. quomodo ibi de um quẽ eſſentiale beatitudinis p̃miũ aſtruis videbimus? MAG. de us iuxta naturę ſuę ꝓprietatẽ nec hic nec poſt finalẽ reſurrectionẽ cor poreis oculis videri poteſt: cũ ipſe ſit ĩcorporeus ita diſſeruit Aug⁹ ad Fortunatum ſcribẽs & ne cuipiã heſitatiõis aut diffidentię ſcrupulus remaneat/in teſtes aſſumũt apl'm Ioan. dicentẽ. Deũ nemo vidit unq̃ unigenitus filius qui eſt in ſinu patris ip̃e ẹnarrauit. Paulũ quoqꝫ diui nũ Thimotheo ſcribentẽ de deo/quẽ nullus hominũ vidit: ſed nec vi dere poteſt. Pręter hos diuinũ Hięronymũ Ambroſiũ Athanaſiũ Gre gorium nazanzenũ quoqꝫ idem ſenſiſſe teſtatus eſt. Quod aũt in mul tis ſcripturę locis deum ab hominibus viſuꝫ legimus/ nõ fuit ꝑ ꝓpriã deitatis naturã/ſed per aſſumptã ſicut placuit creaturã. Huius ſimilitu dinẽ ad Paulinã ſcribens adducit dicens. Sicut voluntas noſtra inuiſi/bilis ꝑ quaſcũqꝫ vult voces ſe ad extra manifeſtat. DIS. Quomõ igit̃ ip̃m videbimus ſi oculis nõ cernemus? MAG. Oculis corꝑeis quibus hic utimur nõ cernemus: ſed oculis mentis deũ iam cõmemo rati viri doctiſſimi: deũ videndũ aſtruunt. Sic quoqꝫ intelligẽdũ aiũt quod dominus ait. Beati mũdo corde quoniã ipſi deũ videbunt. ſic & cętera de hac re ſcripturarꝫ teſtimonia intelligunt. de his quippe ocu/lis & Paulus Epheſijs ſcripſit dicens. Det vobis in agnitionem eius illuminatos oculos cordis veſtri.

beatitudo animæ inerit ꝑ po/tẽtias ſuaſ

Si deus ſit viſibilis

Quod ẹlecti varia/miraqꝫ ſecretiſſima myſteria in deo videbunt/Trinitatis ſcilicet/prædeſtinationis/prouidentię &c. nec continuitas huius viſionis aliquãdo faſtidiũ ꝑiet/aut minus mirabilia erũt poſt m'ta annorꝫ milia q̃ꝫ ab initio. Capitulum. xxxiij.

DIS. Iam ſiue oculo corporis: ſiue mentis deũ viſuros beatos certũ eſt. MAG. Certiſſimũ. DIS. Sed quid amplius videbũt? MAG. Extra deũ queris aliud per quẽ/in quo/& cũ quo ſunt omnia? Audi diuum Gregorium in duodecimo moralium circa

finem loquentem de ſanctis animabus Qui intus (inquit) omnipo
tentis dei claritatē vident: nullo modo credendū eſt: quia foris ſit ali/
Bonauen quid quod ignorent. quod dictū ſanctus Bonauentura ad ea quæ ſa
Auguſti. luti perfecte neceſſaria ſunt limitat. Erit nempe ibi (ut diuus Augu/
ſtinus ſcribit in libro de triplici habitaculo) aſſidua lectio libri vitę id eſt
ęterne veritatis. & ſummę ſapientię: & verbi dei quæ eſt Chriſti ieſu
viſio: ubi quidquid nos nunc latet manifeſtum erit. ibi ratio manife
ſta eſt: cur hic ęlectus eſt & ille reprobatus: cur hic in regnū aſſump/
tus & ille in ſeruitutem redactus: Cur alius in utero moritur/ alius in
infantia/alius in iuuentute/alius in ſenectute. cur alius pauper & alius
diues: cur filius adulterę baptizatur: & aliquando filius legitime con/
iugis ante baptiſmū moritur. Cur qui bene incipit viuere aliquando
male finit: & qui male incipit ſepe bene finit. Hęc omnia & huiuſmo/
di multa in libro vitę plana & aperta omnibus erunt. Ibi omniū bonū
omnibus patebit. ibi omnes inuicem ſuas cogitationes cognoſcēt ibi
minimus maiorē ſine dubio habebit gloriam q̄ totum habens mun
di regnum: etiam ſi ęternū eſſet. Tanta iocunditas lucis eternę eſt/ut
etiam ſi non liceret amplius manere in ea quā unius diei mora: pro/
pter hoc ſolum īnumerabiles anni hui⁹ vitę pleni delicijs in circūfluē
tia temporaliū bonorum/recte meritoq; cōtemnerētur. Non eñ fal
ſo aut paruo affectu dictum eſt. Quoniā melior eſt dies una in atrijs
Pſal. 83. tuis ſuper millia. Et paulo infra idem Auguſtinus ait. Faciem dei ſi om
nes carcere inferni incluſi viderent/ nullam pœnam/nullum dolorem
nullamq; triſtitiam ſentirent. Cuius pręſentia ſi in inferno cum ſanctis
habitatoribus appareret/continuo infernus in amęnum cōuerteretur
paradiſum. Et infra in eodem. ibi per ſpeculū diuinę claritatis & ipm
deum ut eſt videbimus/quantū poſſibile eſt creaturę. & nos ipſos &
cęteros vera & certa ſcientia cognoſcemus. tunc abdita creaturarū & ip
ſius inferni videndo videbimus. Tūc iuſtis manifeſtum erit: quomo
do deus eſt inuiſibilis: incompabilis ſine initio: ſine fine ante omnia.
Quidquid intereſt inter naſci: quod ad filium petinet: & ꝓcedere q̄d
ad ſpiritumſanctum: excepto quod unus ex uno natus ſit/alter ex du
obus proceſſit. Et quomodo pater nō pręceſſit filium tempore ſed ori
gine: nec ſpiritumſanctū. Et quomodo omnia dei unum ſunt in deo
excepto quod ad relationē pertinet/& quomodo mundus erat in deo
antequā in ſeipſo eſſet nō mūdus: ſed deus. Et quomodo ubiq; totus
ſine loco/magnus ſine quantitate/bonus ſine qualitate/Et quomodo
oīa penetrat munda & īmunda ſine ſui pollutione. Ecce fili hęc & alia
quæ diuus Auguſtinus in pręfato libro/inſuper in ſoliloquio/medi
tationum/manuali/Enchyridion. c. 94. & in fine pręclariſſimi volu/
minis de Ciuitate dei luculentiſſime ꝓſequitur: in hoc regno videbūt
ęlecti intuentes deum: & tu inqniris quid amplius viſuri ſunt/nō attē
dens quo ad hęc viſio totū hominem ſaciabit: dicente regio propheta

Saciabor cum apparuerit gloria tua. DIS. Petitioni meę (q̃uis mi
nus diſcrete) ſatiſfactū intelligo. Sed num ex frequenti longaq̧ viſiōe
talium: anima ſaciata tandē faſtidire incipiet? MAG. neutiq̧ deliciæ
enim ipſius (ut Auguſtinus in dicto libro ait) ſine faſtidio ſaciant quæ
cū a beatis inueniuntur ſemper tamē deſiderantur & eſuriem & ſitim
ſine pœna efficiunt: id eſt ardenti ſemper deſiderio ſemper delectant
Scriptum eſt em̄ qui edunt me adhuc eſurient: & qui bibunt me ad
huc ſitient. Cuius etiā ſecreta mirabilia videntibus ea ſemper noua ſunt
& mira: & non plus cū incipiunt videri / pariunt ſtuporē cernentibus
q̧ poſt mille annos & millies mille. Et cum angeli ab initio mundi
ea ſoliti ſint videre / inde hodie nō minus mirantur ea q̧ primo die.

Animę beatę vident nunc corpus Chriſti in coelo. & alia corpora intuitiue & abſtractiue non tamen mediante fantaſmate & ſcientias hic cōquiſitas nō amittūt poſt reſurrectiōem beati triplicē viſionē habebūt. Ca. xxxiiij. DIS

Nimirum viſionem q̃ ante corporum reſurrectionē utuntur
a intellectionē intelligo. MAG. Probe. DIS. Spiritualium
tantum erit an ne etiam corporaliū? MAG. Etiam corporali
um. vident em̄ nunc corpus Chriſti & aliorum ſi qui iam plene reſur
rexerūt. DIS. beatitudinis ratio hoc quidem exigit: ſed quomodo
hoc fieri poſſit queſtionē habere videt. MAG. quapropter DIS.
Quoniam ex ſuperioribus manifeſtum eſt intellectionē ſine ſpecie
intelligibili fieri non poſſe hęc autē a fantaſmate: fantaſma a ſpeciebus
receptis per organa corporis originem trahit: quæ exuta anima non
habet. MAG. Intellectionem fieri a cognoſcente intellectu pariter &
ab obiecto præſente in ſpecie intelligibili certum eſt: & in pręcedenti
bus diui Auguſtini auctoritatibus roboratur: Speciem vero intelli/
gibilem a fantaſmate / & hæc rurſus a corporeis ſenſibus abſtrahi: nūc
quidem neceſſe eſt / propter hoc quod Sapiens dicit. Corpus quod
corrumpitur aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit ſen
ſum multa cogitantem. Tunc autem cum carnale pondus exuerit
anima / libere ab obiectis præſentibus immediate abſtrahere pote
rit ſpecies intelligibiles. intelligetq̧ non modo abſtractiue receden
a tibus obiectis / ſed etiam intuitiue pręſentibus obiectis. Hinc & Auicen
na libro ſexto naturalium dicebat. Anima ſeparata clarius videbit ve/
ritatem q̧ coniuncta. Sunt tamen viri catholici qui noticiam quam
de nouo acquirent exutę animę / fieri aſtruunt per ſpecies non ab ob
iectis receptas: ſed a deo influxas. DI: De ſcientijs autē hic cōquiſi
tis quid erit? MAG. Indeficiens labor: quo nō tantum philoſophi

de immortalitate animę edocti:verumetiam ſummi theologi & ſancti patres ſcientias cumulare conati ſunt;euidens argumentum eſt ꝙ illas etiã in aĩabus ſeparatis ꝑmanere credebant.Hinc diuus Hieronymus in prologo bibliæ Paulinum ad ſtudium cohortans ait. diſcamus in terris quoꝝ ſcientia nobis pſeueret in cœlo. DIS.Contrarium ſentire viſus eſt,ſanctus Apoſtolus Paulus. MAG.Vbi nam? DIS. In prima epiſtola ad Corinth.c.xiij.ubi ait.Charitas nunq̃ excidit(& mox)ſcientia inquit deſtruetur. MAG.Deſtruetur quidẽ quo ad actum non quo ad habitum: nec eñ tunc intelligendo ad fantaſmata ſe conuertet quæ nulla erunt:ſpecies autẽ remanebũt,unde & ſanctus Auguſtinus.li.xiiij.de trini.c.ij.Tunc inquit vitę huius mortalis meminerimus & crediſſe nos aliquando quæ non videbamus memoriter recoluerimus;Erit autẽ ut in li.de triplici habitaculo Auguſtinus teſtatur.Electis dei trina viſio. Intellectualis qua puro mẽtis oculo in ſpiritu deum videbũt & ſuas animas & virtutes intimas & ſpiritus angelicos, Spiritualis qua ſimilitudines corporum in ſpiritu non fallaci fantaſia inſpicient,qua viſione etiam hodie fruuntur ſpiritus iuſtoꝝ a corporibus exempti,Et corporalis qua corpora cernent: quorũdã ſplendentia ut ſol:quorundam ut luna: alioꝝ ut ſtellę.

De hac triplici viſione loquitꝰ etiã li. 12, ſup Geñ, ad litterã

Corporum beatoꝝ gloria deriuatur ab aĩa/ & q maiore gloria fulgebit ſup alios ſe nõ extollit. nec qui minore alteri inuidet/ſed ob mutuæ charitatis perfectionẽ quilibet de beatitudine alterius tantũ gaudet quantũ de illa quã ipſe poſſidet. ibi erit & fruitio pfecta. & ad utrũq; cõſequendum utilis eſt ſciẽtia & dei noticia hic acqſita Ca.xxxv. DIS.

Sicut hęc Auguſtini verba ſonant:beatoꝝ corpora in claritate diuerſa erunt.de aĩaꝝ gloria idem ſentiendum cenſeo. MA.Probe.Nam apl's Paulus his verbis qbus & Auguſtinus uſus eſt diuerſitatẽ remunerationis aſtruere voluit:cũ autẽ corpoꝝ gloria ab aĩę beatitudine maiore vel minore ꝓueniat/ utrũq; exemplificãs/ de corporibus cõplexus eſt.nonnulli tñ in ſola claritate beatoꝝ corpora alia ꝑcellere ſentiunt. DIS.Sed hæc dictis aduerſari videntᷣ:ubi beatos omnibus bonis ſaciari concluſum eſt:quõ autẽ omnibus ſaciabitᷣ & quietus erit/qui in alijs videt;q̃ ſibi deſunt tanta bona? MA.Hoc in filijs ſeculi fieri neqt:ubi iuxta Poetę vocem inuidus alterius rebus marceſſit opimis.Ibi autẽ ꝓ inuidia charitas;ꝓ odio perfecta erit dilectio:& tanta:ut in eadẽ urbe(quemadmodum in ꝑfato li,Auguſtinꝰ expſſit)ꝑmium ſinguloꝝ oĩm:& oĩm ſinguloꝝ erit ꝑ charitatem.ibi nullus ſuperior ſuperbus erit; nullus inferior inuidus, Et in manuali

de charitate.

c.penultimo. Si quis alius quē omnino ſicut teipm̄ amares eandē beatitudinē haberet/duplicaret gaudiū tuum: qa nō minus gauderes ꝓ eo ꝙ ꝓ teipo. Si vero duo vel tres vel multo plu̾es idipm̄ haberēt: tantundē pro ſingulis quātundē ꝓ teipo gauderes: ſi ſingulos ſicut teipm̄ amares. Ergo quid erit in illa ꝑfecta charitate innūerabiliū btōꝝ angelorū & hoīm/ubi nullus diliget aliū minꝰ ꝙ ſeipm̄? Nō em̄ aliter gaudebit unuſquiſqꝫ ꝓ ſingulis alijs ꝙ ꝓ ſeipo. Si ergo cor hoīs de tanto bono ſuo vix gaudiū ſuum capiet/quō capax erit tot & tantorū gaudiorū? Et utiqꝫ qm̄ quātū quiſqꝫ diligit aliquē/tm̄ de bono eius gaudet. Sicut in illa beata fęlicitate unuſquiſqꝫ ſine cōparatiōe plus amabit deum ꝙ ſe & omnes alios ſecū: ita plus gaudebit abſqꝫ extamiatōe de fęlicitate dei ꝙ de ſua & omniū alioꝝ ſecum. DIS. nō modo petitioni meę his ſatis factū fateor: ſed etiā q̊d de dilectiōe mouere ſtatueram dubiū ęnodatū eſt. de fruitiōe v̾o quid? MAG. Talis tantaqꝫ erit tibi fruitio ſupbenedictæ ac excellētiſſimę trinitatis (nam res qbus fruendū eſt ſunt pater & filius & ſpirituſſanctus. ait Auguſtinus libro 1. de doctrina xp̄iana) quāta fuerit ipius & cognitio & dilectio. eſt em̄ frui (ut idem ſcribit libro. x. de tri. c. xi.) amore inherere alicui rei propter ſeipſam: & eſt uti cū gaudio nō adhuc ſpei ſed iam rei. Incognita aūt quia amare non poſſumus: ut in eodē li. c. 1. 2. 3. teſtatur. ideo c. 10. ait. Fruimur cognitis in qbus voluntas ipſis ꝓpter ſeipām delectata cōquieſcit. DIS. ad menſurā igitur viſionis ſiue cognitiōis/erit mēſura dilectiōis/& ad modū utriuſqꝫ erit mēſura fruitiōis. MAG. probe. unde diuus Auguſtinus in manuali. c. ultimo. ait. tantū gaudebunt quantū amabunt/tantum amabūt quantū cognoſcēt. & in Soliloquiorū libro capitulo primo ait. ob hoc em̄ nō te diligit domine: qa nō te cognoſcit. & paulo poſt. Hinc eſt ergo dn̄ę ꝙ non tantū diligo quantū debeo: quia nō plene cognoſco te. ſed quia parū cognoſco parum diligo: & quia parū diligo/parū in te gaudeo. DIS. Mihi igit̄ proderit ad fruitionis perfectionē: ſi in cognoſcēdo deum hic me exercuero? MAG. utiqꝫ. nam idem doctor in manuali quo ſupra & Soliloquio dn̄m deprecat̄ dicens. Oro te deus meus ut cognoſcam te: amē te: ut gaudeā de te: & ſi nō poſſum in hac vita ad plenū/vel proficiā de die in diem/uſqꝫ dum veniat illud ad plenū: ꝑficiat in me hic noticia tua: ut ibi fiat plena. & cętera q̄ ſequunt̄. DIS. nō mediocriter ergo errare vident̄: qui accepto dono intellectus / caducis vaniſqꝫ intenti/diuinis inſudare negligūt: & pigritiā ſuam palliantes/aiūt. Ut quid fruſtra in his q̄ perfecte hic ſciri nō poſſunt/ingeniū nō ſine labore fatigarē: cū eadem ęque cū alijs in patria viſurus ſum? MAG. il

122 los errare nemo ſane mentis dubitat. Nā & angelus dicebat Danieli. q autē docti fuerint fulgebūt quaſi ſplendor firmamēti: & qui ad iuſticiam ęrudiūt multos/quaſi ſtellę in perpetuas ęternitates. Sunt tn̄ alij/ qui ſubtiliori fuco/de non diſcendo torporem operiunt. dicunt enim

Frui

cœleſtem hierarchiam nõ in plenitudine ſcientiæ/ ſed charitatis culmi
ne finiri. Vnde Seraphin qui denominatur a plenitudine charitatis ſu/
premus eſt ordo. ſub quo Cherubin: quia plenitudine ſcientię nomen
accepit. DI. Ad hęc quid tu? MA. Cherubin a plenitudine ſcientię
quã prę omnibus inferioribus habet/ denominari certũ eſt: ſimiliter &
Seraphin a plenitudine charitatis/ ſed in ſeraphin eſſe minorẽ ſcientiã
ꝙ in Cherubin catholici negant. ut patet per Magiſtrũ in Sententiarũ magil
libro ſecundo di. nona. & Bonauentura ibidem. queſtione. 4. tantum ſenter
igitur Seraphin in ſcientia cherubin excellit/ quantũ in charitate a cha Bona
ritate autem ille ſupremus ordo tanquã nobiliori dono nominatur: ad
quod profecto ſcientia ordinatur. Cherubin autem non in charitate/
ſed a ſcientia nominari debuit: quia iam ſuperior ordo a charitate no/
men ſibi vendicabat. DIS. Patet igitur: quia ſcientia & cognitio
magna ſe ſola ad beatitudinẽ non proficit. MAG. Probe. ſed ad cha
ritatem ordinata proderit. Scientia em̃ ut Apoſtolus teſtatur ſine cha ap̄lus
ritate inflat. inflatis autẽ & ſuperbis in illa regione claritatis aditus nul
lus patebit. Alludit nec cõtrariatur dictis q̊d Hugo de ſancto Victore Hugo
in cõmentariis cœleſtis hierarchię dicit. Intrat dilectio: & apꝓpinquat
ubi ſcientia foris ſtat. Sed hæc miſſa facientes/ quoniã alterius ſpecula
tionis ſunt nec hoc loci definienda: q̊d cœpimus proſequamur: & de
gloria corporũ/ quę ipſis erit poſt reſurrectionem/ loquamur.

Tempus ultimę reſurrectionis humanitus ĩ veſtigari non poterit: futura eſt tamẽ in momento/ miniſterio angelorum/ & diuina virtute/ in voce tubę. & ſi aliqui viui remaneant in aduentu domini. Capitulum. xxxvi. DIS.

p
Auloante futuram reſurrectionẽ non ſolũ mihi conuenientiſſi
me perſuaſam/ verumetiã ſacrarũ litterarũ teſtimoniis firmiſſi
me comprobatam memini: ſed qñ: aut quõ fiat nunc cupio
ędoceri. MAG. importune omnino illud querit quãdo fiat: ait di/
uus Auguſtinus li. xviii. de ciui. dei. c. 43. Si em̃ hoc nobis noſſe pro/ Augu
deſſet/ a quo melius ꝙ ab ipſo deo magiſtro interrogãtibus diſcipulis
diſceretur? Non em̃ ſiluerunt inde apud eum: ſed a pręſente quęſierũt
dicentes. Domine ſi hoc in tempore repręſentabis regnũ Iſrahel? at ille
Nõ eſt inquit veſtrũ noſſe tempora quę pater poſuit in ſua poteſtate. actuu
Fruſtra igitur annos qui huic ſæculo remanẽt cõputare ac definire co
nantur: cũ hoc ſcire non eſſe noſtrũ ex ore veritatis audiamus. Vnde
fili quotquot huic calculatiõi operã dedere: religioſiſſimę etiam ac bo
nę vitę utriuſq; ſexus homines: experientia teſte defecere. nam dudũ
preterierunt anni in quibus ipſi mundi finem ſtatuerunt. DIS. quia
noſſe hoc noſtrũ non eſt: nunquid aliud quod propoſueram reſpon

ſum inueniet? MAG. inueniet: ſed imperfectum. Quę em̄ lingua
explicare poſſet: qualiter omniū hoīm ab initio ſęculi uſq; in ultimum
diem ubiq; terrarū in terrę viſceribus quieſcentiū / ab ignibus / ab aquis
aut quibuſq; voraginibus cōſumptorꝝ in cineres / aut uſq; in elemē
ta reſolutorū: a varijs vel beſtijs vel hominibus cōmeſtorum: in mo
mento / in ictu oculi reſurgere habeāt? ut diuus Paulus in prima epl'a
hes/ ad Theſſalonicenſes teſtatur. DIS. mira dicis. MAG. Si operan
c.4. tis infinitam virtutē conſiderares facile aſſentires / qui em̄ omnia ex
nihilo ꝓducere potuit verbo (dixit nanq; & facta ſunt) omnia reforma
.24. re poteſt in momento. Attamē ut Doctores catholici ex ſcripturis col
ligunt: collectio puluerū angelorū miniſterio fiet: qui cū finitę ſint po
tentię non in inſtanti ſed in tempore / q̄uis breuiſſimo operari habent
Inductio autē formarū tam mixti / q̄ animę intellectiuę virtute diui
tus na fiet in inſtanti ſ'm Schottum in quarto. Hanc virtutem Apoſtolus
tubam & vocem archangeli appellat / id eſt Chriſti: qui eſt magni cō
s.6 ſilij angelus. qui de ſe ipſo idem teſtat' dicens. Veniet hora in qua om
nes qui in monumētis ſunt / audient vocem filij dei: & procedent qui
bona fęcerunt in reſurrectionē vitæ: qui vero mala egerunt in reſur/
7. rectionē iudicij. id eſt ęternę mortis. Dabit em̄ ut ꝓpheta ait voci ſuę
vocem virtutis. DIS. Auſculta quęſo ſi verū ſit q̊d Chriſtū dixiſſe
ri aſtruis? MAG. Euangelio tu nō credis: & ei in cuius ore dolus inuē
tus non eſt? DIS. Credo: ſed ipſum contraria dixiſſe: haud appro
bo. quomodo em̄ audient vocem domini q in monumētis ſunt nec vi
uunt. Si autē tunc demū audiēt cū iam reuixerūt / nō in voce reſurgēt?
MAG. prius natura audiunt q̄ reſurgant: utrūq; autē ſimul & eodē
momēto temporis fiet. ſic & ordinē quem Ap'lus inſinuat accipere de
bemus ubi dicit. mortui qui in Chriſto ſunt reſurgēt primi: deinde nos
qui viuimus / qui relinqmur ſimul rapiemur cū illis in nubibus ob
uiam in aera. DIS. Dum per ſcripturarū teſtimonia a me dubia au
ferre conaris: noua prioribus accumulas. Quomodo em̄ Apoſto/
s lus cū his quibus ſcribit in reſurrectiōe ſe viuentē relicturum ait: qui
dudum omnes mortui ſunt? MAG. Nō ſe & illos quibus loque/
batur ſuperuicturos uſq; ad reſurrectionē voluit: ſed eorū quos viuē
tes inuenturus eſt Chriſtus pſonam in ſe & illos qui tunc ſecum viue
ſti. bant tranſfigurabat. Aſſerit beatus Auguſtinus li. 22. de Ciuitate dei.
c. 22. Nec hoc alienū tibi videatur: cū non ſolum in ſcripturis ſacris /
ſed gentiliū quoq; ſimiles orationes ornatiſſime poni reperiantur.
DIS. probe. Sed hij viuentes in aduentu domini quomodo reſur
gent: ſi viui obuiam Chriſto in aera rapiētur? MAG. Verū eſt quod
Apoſtolus corinthijs ſcribit. Omnes reſurgemus. & ut alia littera ha
bet. omnes dormiemus. Illi igitur qui viui reperiuntur: raptu obuiam
Chriſto ſimul & morientur & reſurgent. ait diuus Auguſtinus loco
quo ſupra. concordat / q̊d in ęccleſiaſticis dogmatibus. c. 6. & 7. ſcri/

pſit Sanctus autē Hieronymus ad Marcellam in ſolutione tertię quæ Hierc
ſtionis ait talium corpora viuorꝫ in ipſis anima manente tranſforma
ri: queādmodū ſurrectura de corruptione & mortalitate in corruptio
nē & immortalitatē. Nec ibidem cuiuſdam gręci opinionē recitat (ut q
dam dicunt) ſed ꝓpriam: quā dictis Apoſtoli firmare nitit̄. Nec huic
ſententiæ Auguſtinus in dictis locis omnino contrariatur: cū utrunq̧
ſuſtinere poſſit. Vnde in de ciuitate li. 20. c. 20. poſt ventilatam queſti
onem ait. quomodo autē ſit futurum / quod noſtrę ratiunculę viribus
utcūq̧ conijcimus: tunc potius erit ut noſſe poſſimus. DIS. Nos
quoq̧ donec fiat / cum tantis viris opinari potius / q̄ temere aliquid
aſſerere debemus. Reſtant tamen alia quę indiſcuſſa prętereunda non
ſunt. MAG. Audiam.

De quātitate reſurgentium / paruulorum etiam & gigantium. De ętate & ſexu; quoniā in utroq̧ reſurgent viri & mulieres: pudenda tamen nō erunt dedecori / ſed honori. Capitulum. xxxviij DIS.

Irca reſurgentiū quantitatē nōnulla / alia circa eorundē qualita
C tem futurā occurrūt: quę ſi in ſcripturis reſoluta ſint nec ne edo
ceas. Primum ſi pueri ſtatura puſilli: aut gigantes tota corporis
mole reuiuiſcent? MAG. Ad hęc diuus Auguſtinus ultimo libro Augu
de ciui. dei ca. 15. reſpondens ait. Suam recipiet quiſq̧ menſuram / q̄
vel habuit in iuuentute / etiā ſi ſenex eſt mortuus: vel fuerat habiturus
ſi ante eſt defunctus. In tali equidē ętate iuuētutis ſc; quę circa triceſi
mum annū currit: Chriſtum reſurrexiſſe legimus. Ap̄ło autē teſte om ad ep
nes in virum perfectum in menſurā ętatis plenitudinis chriſti ei occur
rem⁹. in menſurā inquit nō corp̄is: ſed ętatis. DIS. Patres igit̄ prio
ris ſæculi quos multos cētenarios annorꝫ ſupergreſſos ſcriptura aſtruit
in reſurrectione nō niſi trigintatrium aut quattuor annorum erunt?
MAG. Nec id Apoſtolus p̄tendit: ſed omnes nos: corpora eius ſta
turę & plenitudinis rehabituros teſtatur cuius fuere iuuētutis tempo
re. Vnde ait: in virum perfectum. DIS. Dum per Apoſtoli teſtimo
nium unum dubietatis vulnus ſanare ſatagis: aliud infers. Si em̄ om
nes in virum perfectum reſurgemus: aut mulieres nō reſurgent: aut
ſexu permutato omnes in viros tranſformabuntur. MAG. Neutrū
ſana fides recipit. Nam Chriſtus a Saduceis interrogatus: cuius ſe Marc
ptem fratrum erit uxor? reſpondit. non nubent quod ad fęminas per Mat.
tinet: neq̧ uxores ducent / quod ad viros. Vnde & diuus Auguſti.
loco quo ſupra. c. 17. Vtrumq̧ ſexum reſurrecturum ait. Et in libro
de eccleſiaſticis dogmatibus. c. xl. dicit. In reſurrectione ex mortuis
ſexus forma non mutabitur: ſed vir mortuus reſurget in forma viri: &
fęmina in forma fęminę. Idem in expoſitione fidei ad Petrum. Erunt

autem tunc membra fœminea(inquit)nõ accomodata uſui veteri:ſed
decori nouo:quo nõ alliciatꝰ aſpicientis cõcupiſcẽtia q̃ nulla erit:ſed dei
laudetur ſapiẽtia atq; clemẽtia:qui & q̃d nõ erat fecit/& liberauit a cor Pſalm̃.iij.
ruptione quod fecit. In vbo autẽ Ap'li virũ ꝓ hoĩe accipi poſſe:ſequẽ
ti c.docet. Sicut ibi. Beatꝰ vir q timẽt dominũ. cum ſint & fœminę q̃ ti
ment dñm. Alium tñ intellectũ ponit. quẽ breuitas hic relegauit.

Omnia reſurgẽt in homine/ quę ceciderũt in morte: nec tñ erit exceſſiua quantitas. caro a quocũq; cõmeſta/reſurget in illo in quo primo erat aĩata. Soluitur quod opponitꝰ de coſta Adę unde formata eſt Eua: de abortiuis & monſtris. Capi.xxxviij.

DIS.
Vm ſicut genitalia reſurrectura ad decorẽ aſſeris:ſic & quęlibet
alia membra/inſup capillos/ungues/inteſtina/& humores re
ſurgentes/abituros credis? MAG. Totum quod in morte
cecidit proculdubio reſurget:electis ad decorẽ/ reprobis in confuſio/
nẽ. Nam & de his q̃ hic ad ornatum/& ad neceſſitatẽ corpis ſunt:ſcri/
ptura teſtimoniũ perhibet. Vnde de ornamentis corporeis dominus
ait diſcipulis. Capillus de capite veſtro nõ peribit. Et rurſus capilli ca
pitis veſtri omnes numerati ſunt. De his quę corpus integrant Fides
dicit. Carnis reſurrectionẽ. & ne dubiũ cuipiã de oſſibus remaneret. Lucę.21.
propheta ait. Cuſtodit dominus omnia oſſa eoꝝ:unũ ex his nõ con/ Mat.10.
teretur. Quod utiq; in futurum accipiendum eſt:nam hic oſſa ſancto Pſalmiſta
rum nõ ſolum contrita:ſed ab infidelibus incinerata legimus. Si ad/
huc dubitas exemplar paciẽtię Iob gentilem audi. Scio inquit ꝙ redẽ Iob.19.
ptor meus viuit:& in nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum: & rur
ſum circũdabor pelle mea & in carne mea videbo deum:quẽ viſurus
ſum egoipſe:& oculi mei conſpecturi ſunt:& nõ alius. DIS. Si itaq;
ut hęc approbant teſtimonia/ totum hominis reſurget:mira deformi
tas erit: capilli ſcʒ longiſſimi/ exceſſiui ungues: & corpora vel obeſa
vel impinguata:& in mõſtruoſis in imenſum dilatata. MAG. Nõ
intereſt ad unitatẽ reſurgentis ſi nõ quęlibet portio materię in priſtinũ
locum reſtituatur. ſicut exemplificat diuus Auguſtinus in Enchiridi Auguſti.
on.c.88.de ſtatua aurea cõminuta & iterum refuſa. Similiter & in ulti
mo de ciui.c.19. ubi & de vaſe ex limo facto ſimilitudinem adiecit. in
omnibus em̃ illis ſeruata integritate ſubſtãtię/ſola deformitas peribit
ſic & de omnipotẽte artifice ſentiendum. nam quod minus eſt q̃ꝫ de/
cet:creator nouit unde ſupplebitur:quod plus eſt q̃ꝫ decet/materię ſer
uata integritate detrahetur. Pulchra nanq; erunt electorum corpora
Pulchritudo autẽ ut ibidem ait eſt partiũ congruentia cum quadam
coloris ſuauitate. Prĩcipalia tñ membra locis ſuis decẽter reſtituẽda

Ezechiel preuidiſſe legitur in figura future reſurrectionis.ait em̄. Ac Ezec
ceſſerunt oſſa ad oſſa:unumquodq; ad iuncturam ſuam. DIS. Pla
cent hæc/ſed queſo patienter feras:ſi alia quæ interim orta ſunt dubia
in medium proferam. MAG. Patienter. DIS. Hominū carnes vel
a beſtijs deuoratę:aut ab alijs immanioribus hominibus cōmeſtę in
quo reſurgent? MAG. Nec illud diuus Auguſtinus indiſcuſſum re Aug
liquit:ait nanq; in Enchiridiō.c.87. non autem perit deo terrena ma
teries:de qua mortalium creatur caro:ſed in quemlibet puluerem ci
neremue ſoluetur:in quoſlibet halitus auraſq; diffugiet:in quācunq;
aliarum corporum ſubſtantiam:vel in ipſa elementa vertetur:in quo
rumcunq; animalium etiam hominū cibum cedet/ carneq; mutetur:
illi animæ humanę puncto temporis reddetur:quæ illam primitus ut
homo fieret/ creſceret/viueret/ animauit. Idem de fide ad Petrum. Et
in pclaro volumine de ciuitate dei libro ultimo.c.xx.aſtruit. DIS.
Coſta igitur ſumpta de Adam unde Euam formatā legimus in Adā Gen̄
in quo primo animata eſt:reſurget:& Eua ubi erit? MAG. Totum
in eo reſurgere tandem dicimus in quo primo eſſe cępit: non ad aliud
ordinatum. Coſta autē de qua cauſaris:& ſi in adam primo cęperit ad
Euæ tamen ſubſtantiam ordinata erat: non ad integritatem adæ: in
quo vel ſuperflua fuit: aut loco eius deus carnem ſuppleuit. Sic & li/
berorum corpora/ non in patribus in quibus primo in ſemine cępe/
runt:reſurgent:& glorioſum Chriſti corpus ſcd̄m Damaſcenum de Dam
puriſſimis ſanguinibus virginis Marię/S. ſancti operatione forma/
tum in Chriſto reſurrexit:non in ipſa intemerata virgine. In abortiuis
autem & monſtris integrabitur quod nō dum erat integrum inſtau/ Aug
rabitur quod fuerat viciatū:inquit Aurelius in Enchi. Et in bimembris c.84.
ſingulę animæ/ ſingula corpora obtinebunt: ac ſi gemini nati fuiſſent obu
nullis coherentibus etiam quæ coherentia nata fuerant. quēc

Corpora poſt reſurrectionem nō erunt in grauamen animabus/ ſed in maiorē gloriā/ quia īmutata dotabuntur dotibus quattuor Ca.xxxix. DIS.

I Ta omnium dubiorū nodoſitatē a me pfugaſti: ut pteruniciū
tantum/nō remanſerit quod a reſurrectionis fide deterreat. Nō
dum em̄ accepi quomodo ad locū glorię animarū ptineat cor
porum reſumptio: maxime quia nōnullę de inhabitatione luteę ſub
Pſal. c19. ſtantię attediatas/dixiſſe legimus. Heu mihi quia incolatus meus pro
Philipē.1. longatus eſt. Et cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. nimirum quia ut Sapi
Sapiens aſſerit:corpus quod corrumpitur aggrauat animam:& im
pedit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem: aut alteriuſmodi
futura corpora credenda ſunt. MAG. Alteriuſmodi.id eſt aliter qua
lificata:& in ſubſtantia tamen eadem:de qua re unū hoc teſtimonium
ſufficere arbitror:quod diuus Paulus apoſtolus in prima epiſtola ad

.15 Corinthios ſcribit. Seminatum inquit in corruptione / ſurget in ĩcorru
ptione. Seminatum in ignobilitate ſurget in gloria. Seminatum in in
firmitate: ſurget in virtute. Seminatum corpus animale: ſurget corpus
ſpirituale. Et infra. Oportet em̄ corruptibile hoc induere incorruptio/
nem: & mortale hoc induere immortalitatē &c. quæ verba catholici ex quattuor
poſitores dilucidantes / ĩmutationem beatoꝶ corporum in quattuor corpis do
pręcipue futuram diſtinxere: quæ dotes corporis dicuntur. quibus in tes poſt re
deſponſatione animarum ſuarum ornabuntur. Sunt autem impaſſi/ ſurrectio/
bilitas / Claritas / Subtilitas & Agilitas unde & eędē dotes in libro Sa nem.
.3. pientię inuuntur. cum dicitur. Fulgebunt iuſti & tanq̄ ſcintillæ in arū
iſt. dineto diſcurrunt. Et Aurelius Auguſtinus libro ultimo de ciuitate ait
Aberit a corporibus noſtris omnis deformitas (per claritatem) om/
nis tarditas (per agilitatem) omnis infirmitas (per ſubtilitatem) om/
nis corruptio (per impaſſibilitatem.) quæ autem diuus Anſhelmus
libro de ſimilitudinibus ultra hæc commemorat / ſub prædictis con
tinentur. nunquid tale corpus oneri erit animæ? DIS. Nequaq̄.
Sed de his quęſo latius diſſeramus.

Quid dotes corpori conferant: & q̄ nō ęqua les in omnibus erunt. Ca. xl. MAG.

B impaſſibilitatis dote ita ęlectoꝶ corpora ab omni paſſione Impaſſibi
i.12 a ĩmunia erūt: ut nec ab infernali incēdio ledi: nec ab acie ferri acu litas.
.18 tiſſima penetrari poſſint: ſed poti⁹ quodlibet obiectum ad in/
ſtar radiȷ ſolaris cryſtallum penetrantis tranſirent: eorum nempe har
monia & compago amplius reſolutioni & corruptibilitati nō ſubiace
ſti. bit. DIS. Claritas qd conferet? MAG. Miram pulchritudinem
.19 Pulchritudo vero ut Auguſtinus loco quo ſupra: & in epiſtola ad Ne
ad bridium ait / eſt continentia partiū cum quadam coloris ſuauitate. Per Claritas
diū claritatem igitur corporibus color proprius non auferetur: ſed ꝑficie
tur quoniā fulgebunt iuſti (inquit dominus) ſicut ſol in regno patris
eorum. Erit tamen hic ſplendor non offendens ſed demulcens viſum
& in poteſtate beatoꝶ eſt claritatem ſuam vel occultare in toto: vel in
parte manifeſtare. Chriſtus em̄ inquit Auguſtinus ſua reſurrectione
oſtēdit quale futurum ſit corpus noſtrū. Ipſe autē nunc claritatem ſuā
oſtendebat: nunc pro libitu occultabat: ut euangelica teſtatur hiſtoria. ſubtilitas.
DIS. Subtilitas autem quid? MAG. Vt penetrare poſſit q̊dllibet
corpus nō glorioſum / non quidem per poros: aut diuidendo partes
ſed ſimul coexiſtendo. DIS. Fieret itaq̧ penetratio dimenſionum?
MAG. Et hāc eſſe poſſibilē octauus liber ędocuit. nō em̄ dimenſio
nū penetratio duo corpora ſimul eſſe ꝓhibet: ſed repletio loci q̄ dimē
ſiones conſequitur. ut effectus cauſam. Poteſt autē deus auferre vel
ſuſpēdere poſterius priore permanēte. ſicut abſtulit vel ſuſpendit actio
nem ſeu calorē ab igne in fornace pueroꝶ. ſic facit in corpore glorioſo.

DIS. Non igitur a natura fiet glorioſi corporis cum nõ glorioſo
in eodẽ loco coexiſtentia: ſed virtute diuina. MA. Non aliter intelli/
gunt qui p ſubtilitatis dotem hoc fieri aſtruunt. non em̃ corpus hanc
dotem a natura habet: ſed a deo. Rurſus glorioſum corpus locum re
plere poteſt & non glorioſum expellere. nihil equidem ſibi reſiſtere
poterit: ſed ipſum alteri. Vnde & ſe palpabile exhibere / aut tactum
penetrãdo poterit latere: unde & Chriſt9 ait. Palpate & videte. Quod Greg
autẽ diuus Gregori9 ait. Corrumpi neceſſe eſt quod palpatur / de hoc
quod tactui ſubiacet accipiendum eſt. DIS. Sed nunquid duo glo
rioſa ſimul eſſe poterunt? MAG. De talibus nõ eſt ſicut de glorioſo
& nõ glorioſo: quoniã glorioſum penetrabile nõ eſt niſi ad volunta
tem alterius cuius eſt corpus. DIS. Agilitas autẽ ad quid? MA.
Vt ubi vult ſpiritus mox ibi ſit corpus ſuum / ſine fatigatione in retar/ Aug
datione in tempore impceptibili. poſſunt em̃ beati mouere corpora ſua ciui. l
vel progreſſiue & organice: vel ſimul totũ: & hoc p potentiã motiuã c. ter
non organicã ſcdm Schottum. DIS. In octauo libro huius epi/
tomatis / motum grauis ſurſum violentũ eſſe / nullumq; talẽ perpetua
ri poſſe / diſſertum memini: quomodo igitur animarum fœlicitas cũ cor
poribus perpetua manebit? an forte quia grauitatẽ ammittet? MA.
Deperire a corporibus beatorum grauitatẽ / haud facile pſuaderi poterit
cum nec corporis ſit vicium: nec deformitas: quæ ſola auferentur / ſer
uata ſubſtãtię integritate. ut Auguſtinus ĩ ultimo de ciui. dei li. c. xix. Aug
dicit. Nec ex hoc violentia eſt in motu talium: cũ conueniat eis ſcdm
naturam ſuperiorem bonitate ſua ſic ordinante. Vnde idem in eodem
c. undecimo ait. Multa grauia terrena ſunt corpa ſicut plumbũ / & for
mã tñ ab artifice accipiunt qua natare valeant ſuper aquam: & ut acci
piat qualitatem corpus humanũ qua fieri in cœlum / & eſſe poſſit in cœ
lo omnipotenti artifici contradicitur hæc ibi. Et fortaſſe fili hanc eandẽ
qualitatem Iſaias pennas dicere voluit: cum ait. Aſſument pennas ut Iſaias
aquilæ & volabunt & nõ deficient: current & nõ laborabũt. Quod au
tem diuus Auguſtinus loco quo ſupra de ablatione graui põderis a
corpore ponit. deum hoc poſſe non autẽ facturũ dicit. Poterit inquit:
non autẽ ut faciet. Aut ſi quis in contrarium contendat: ex ſentẽtia Au
guſtini deum ablaturum pondus grauitatis: intelligi poteſt: quantũ
ad impedimentum: non quantum ad eſſentiã. illud em̃ deformitatem
importat / non perfectionem. DIS. Equales ne ſunt omniũ dotes?
MAG. Nequaq;. nam ut paulo ante dictũ eſt ubi de triplici ęlecto
rum viſione tractauimus: ad menſurã meritorum dotabitur anima & ex
conſequenti corpus / ex redundantia nempe gloriæ animę in corpus
quas iam percurrimus dotes / conſumationem & perfectionẽ accipiũt
ait em̃ diuus Auguſtinus ad Dioſcorum. Tam potentẽ fecit deus ani
mam: ut ex eius plena fœlicitate redundet in corpus ſanitas perpetua
& vigor incorruptibilis. & Apoſtolus vas ęlectionis Corinthios de re 1. Co

ſurrectionis gloria informans: ait. Alia claritas Solis: alia claritas Lu/
næ: alia claritas ſtellarum. Stella enim differt a ſtella in claritate: ſic &
reſurrectio mortuorum. DIS. Memini de hoc heſterno veſperi nõ
nihil dictum eſſe: ſed nunquid & cęteri corporis ſenſus in actu erunt
quemadmodum oculi?

Homo totus perfecte beatificabitur in anima & corpore. de ſenſibus autẽ omnibus ſi habebunt operationes ſuas/non facile eſt definire. Capitulum. xli. MAG.

otum hominem in anima & corpore perfecte beatificari in ſu/
perna Hieruſalem unanimi omnium ſententia conceſſum eſt:
de eo autem quod quęris/temere definire quis audebit? Sunt
enim qui omnes ſenſus corporis in actu eſſe concedunt per ſpecies in
fluxas per quas videbunt/audient/olfacient/guſtabunt/& tangent q̃
præſentia non ſunt: modo multo perfectiore q̃ Adam in ſtatu innocẽ
tię. & præſentia ſimiliter per receptas ſpecies cognoſcẽt: alij ſenſationẽ
abſentium per ſpecies influxas non accipiunt. De viſu & tactu non du
bitant quia ibi & obiecta & media conuenientia habere poſſunt. De vo
cali laude & auditu idem licite opinandum aſtruunt. Olfactum autẽ &
guſtum ꝓpter imperfectionẽ quandam: ſimiliter & obiectoꝝ & me
diorum diuerſorum abſentiã: non eſſe in actu exiſtimãt: omnes tamẽ
pręmiandos ex animę redundantia concedunt. Quia vero ſcripturaꝝ
teſtimonia facillime ad ſpiritalem intelligentiã interpretari poſſunt: ea
pretermitto: non de obiectis: non de medio ſentiendi: aut modo que/
ſtionem facio: ubi Chriſtus Ieſus dei filius deꝰ erit omnia in omnibus
abſtergens omnẽ lachrymã ab oculis ſanctoꝝ & retribuens abundã
ter facientibus ſuperbiam: ſed nõ in hac terra viuentiũ: ſed in regione
umbrę mortis: cuius fumigantes voragines/abruptaq́ ardentiũ mon
tium iuga celerrime nũc demum peragrabimus. DIS. Id ꝓmiſſoꝝ
ordo expoſtulat: ut tandem luſtratis omnibus/ad campum miſeriæ
venãdi cauſa greſſus noſtri tendant: ſi forte aliquid & venatu & ſcitu
dignum: de animę natura hæc abyſſus exhibeat.

Sequitur typus loci Infernalis.

CHARON

De locis infernalibus quattuor ĩ Campo mi ſeriç diſcretis in genere. & de limbo Patrum ubi & q̃lis fuerit: teſtimonijs. s. Auguſtini & Gregorij ꝑticulariter diſputatẽ. C. xlij. MA

Orridus eſt hic campus: in quo non elementa/ſed elemẽtorũ
magis defeçatiões reſident: nebula/caligo/tenebra/ & umbra
mortis ſçculo incubãt: fletus & ſtridor dentiũ habitãtes nunq̃
deſtituẽt/ſed hçc in lacu inferiore. abinitio aũt tolerabiliora loca intrã
tibus patent. Quadrifarie nanq̃ hic campus partitus eſt. a principio
limbus Patrum: poſt hunc Purgatoriũ: ſub quo limbus puerorũ: &
in loco infimo locus infernalis damnatorũ DIS. Conſimilẽ audiui
partitionẽ fundi/terrenç molis li. ſeptimo cũ de terra ageret. MA.
Verum. ſed celerius hçc loca çgreſſi/nondũ quid contineant ſpectaui
mus: nunc autẽ ſingillatim de omnibus diſſeremus. DIS. Primũ
igitur de limbo Patrũ ſi quid habes ſcitu dignum/in medium profe/
ras. MAG. Limbus patrum locus eſt apud inferos tormẽtis impi — Limbus
orum remotiſſimus. quem nõnulli ſinum Abrahç a Domino in euan — Patrum
gelio appellatum uolunt id eſt requiem credentiũ. De hoc loco diuus
Auguſtinus in ægregio volumine de Ciuitate dei libro viceſimo. c.
quindecimo ſic ait. Nõ abſurde credi videtur/ antiquos etiam ſanctos
qui venturi Chriſti tenuerunt fidem/locis quidem a tormentis impio
rum remotiſſimis: ſed apud inferos fuiſſe / donec eos inde ſanguis
Chriſti/& ad ea loca deſcẽſus çrueret. Cui per oĩa alludit ſanctiſſimꝰ
papa Gregorius libro duodecĩo moraliũ. c. decimonono dicens. antç
aduentum mediatoris dei & hominis/omnis homo q̃uis mundç pro
batçq̃ vitæ fuerit: ad inferni clauſtra deſcẽdit/& capitulo ſequenti. nec
tamen ita iuſtorum animas ad infernum dicimus deſcendiſſe ut in lo
cis pœnalibus tenerentur: ſed eſſe ſuperiora inferni loca/eſſe alia infe
riora credenda ſunt: ut & in ſuperioribus iuſti requieſcerẽt/ & in in/
ferioribus iniuſti cruciarentur. Ab his Propheta dei adiutorio ſe prç
ueniente liberatũ conficetur dicens. Niſi quia Dominus adiuuit me
paulo minus habitaſſet anima mea in lacu inferiori. & iterum Eruiſti
animam meam ex inferno inferiori. Et exẽplar pacientiç beatus Iob
hunc abhorrẽs dicit. Quis michi tribuat: ut in inferno protegas me
& pater patriarcharum Iacob/ne forte nimia triſticia prçoccupatus do
mino peccaret: & ad hunc tormentorum locum mortuus deſcende/
ret: filijs ſuis ait. Dçducetis canos meos cum dolore ad inferos. iuxta
diui Auguſtini interprætationem libro duodecimo ſuper Geneſim
ad litteram. communis tamen expoſitio id de limbo patrum intelligẽ
dum aſſerit. DISCIPVLVS. Limbum patrũ eſſe/ſufficienter in
ducta teſtimonia probant: ſed cũ ab inferno inferiore/& locis pœnarũ

ſit remotiſſimus:unde infernus dici poſſit nōdum accipio. MAG. Reſpectu laci inferioris/ſuperior infernus nō dicit:reſpectu aūt cœlorꝫ infernus nomīatur. Nā ut inquit diuus Gregorius circa finem libri xiiј.moraliū:quantum ad ſublimitatē cœli/ſpaciū huius aeris nō īmerito dici infernus poteſt:in quē iuxta Apoſtoli Petri ſententiā ruentes apoſtatę angeli in iudicio cruciandi reſeruantur. DIS. Plane quod querebam beatus Gregorius diſſoluit/purgatorium luſtremus.

Purgatorium eſſe poſt hanc vitam contra Græcos ſcripturarum teſtimonijs aſtruit & ꝙ ſuffragijs iuuari poſſint purgādi probatur, Capitulum.xliiј.

Error grecorum

MAG. P Vrgatoriū eſſe exutis animabus/pleriꝗ Grecorū impugnare veriti nō ſunt/quos catholici viri multotiēs/nouiſſime aūt in Concilio Florentino ſub Eugenio quarto præſentibus grecorꝫ Patriarcha/epiſcopis/& Imperatore/luculētiſſimis ratiōibus/& ſcripturarū teſtimonijs cōuicerūt. operoſum nimis eſſet omnes ſcripturas de Purgatorio loquentes hic cōmemorare. DIS. Saltē aliquas edicito. MAG. Nū ęgregiū Pſalten legiſti eo loco q̊ ait. Trāſiuim⁹ per ignem & aquā/& æduxiſti nos in refrigeriū? DIS. legi Pſalmo ſexageſimoquinto. MAG. num & Iudā Machabeum virum fortiſſimū cōmendatū audiſti;quia duodecim millia dragmas argenti miſit Hieroſolimā:eas ibi offerri pro peccatis mortuorū:iuſte & religioſe de reſurrectione cogitans? DIS. Audiui ſepius in officio q̊d eccleſia de mortuis frequentat;inſuper & ibi additur.ſancta ergo & ſalubris cogitatio pro defunctis exorare ut a peccatis ſoluerent. MA. ſane. Audi & euangeliſtam Matheū/hic dominū dixiſſe refert.Eſto conſentiens aduerſario tuo &c, & ſequitur ne in carcerem mittaris. Amen dico tibi nō exies inde donec reddas nouiſſimū quadrantem. Et infra Qui dixerit verbū contra ſpiritumſanctū;non remittetur ei neꝗ in hoc ſęculo neꝗ in futuro. Sunt igitur ut infert ſanctus Gregorius quædā peccata quę in alio ſęculo remittūtur. Apoſtolica quoꝗ tuba Corintheis aperto ſermone de purgatorio inſonuit cū dicit.uniuſcuiuſꝗ opus quale ſit ignis probabit. Si cuius opus arſerit detrimētum patietur:ipſe autē ſaluus erit: ſic tamē quaſi per ignem. q̄uis iuxta Auguſtini traditionē;hæc ſentētia etiā de tribulatione p̄ſentis ſæculi verificari poſſit.ut in Enchiridion.c.lxviј.Et libro.xxi.de Ciuitate dei.c.penultimo. Cæterū quę & quanta teſtimonia doctores eccleſię de purgatorio/& ſuffragijs quibus purgandi iuuari poſſunt perhibeant: teſtātur ſacri canones diſtin.xxv. para.alias. & eadē diſtin. Qui in aliud ſæculū &.ca.Qualis de peni.diſt.viј.in fine nullus.& xiiј.q.ij.c.tempus.c.animæ,c.nō eſtimemus.& de Cōſe.miſſa.c.Cū

ps.65.

marthę in fine.& Magiſter li.iiii.diſtin.xlv. Verumtamē glo. magna
c.tempus.xiii.q.ii.nominans mediocriter malos qui in mortali deceſ
ſerunt Auguſtini verba non ſane intelligit quoniam talibus ſuffragia
nulla prodeſſe poſſunt:ut patet per doctores in quarto diſtin.xlv. &
diuum Auguſtinum de verbis Apoſtoli qui ait.fruſtra his pietatis of
ficia impendi a ſuis/qui ſine fide operante per dilectionem/eiuſq; ſa
cramentis de corpore exierunt.tales autem ſunt omnes qui in morta
li/q̄uis unico decedunt:igitur.

Vbi aut in qua mundi parte purgatoriū ſit: pęna qualis/qui tortores in eo/ quātū purgādi adiuuari a viuis deſiderāt/ quāuis pacieter pęnā hāc ſuſtineāt. Ca.xliiij. DIS.

Bunde de purgatorio ſententiam:ſcripturarum teſtimoniis ſo
a lidaſti:ſed ut ubi ſit nondum oſtēdiſti. MAG. Hugo de ſan
cto victore libro ſecundo de ſacramētis parte.xvi.c.iiii. aſtruit
hunc locum omnino non eſſe determinatum. Et fortaſſis inquit pro
babilius erit:ut in his potiſſimum locis ſinguli pœnam ſuſtinere cre/
dantur/in quibus culpam cōmiſerunt. Hoc doctores theologię in
quarto ſuper magiſtrum diſ. xx. concedunt de quibuſdam ſingulari
diſpenſatione dei/non omnibus:quoniam ſcd̄m communem legem
hunc tormentorum locum conſiſtere circa infernum fuiſſe de men/
te diui Gregorii ex quarto dyalogorum claret. Nec tibi curę ſit de loco
purgatorii:ſed quomodo hic per pœnitentiæ lamenta de peccatis ſatiſ
facias: ut pœnam hanc acerbiſſimam ęuadas. Nam iuxta beati Au/
guſtini traditionem. Qui in aliud ſęculum diſtulit fructum conuerſio
nis:prius purgandus eſt igne purgationis.hic ignis & ſi ęternus non
ſit miro modo tamen grauis eſt.excellit enim omnem pœnam q̄ un
q̄ aliquis paſſus eſt in hac vita. nunq̄ in carne inuenta eſt tanta pœ/
na:licet mirabilia martyres paſſi ſint tormenta: & multi nequiter quan
ta ſępe ſuſtinuerunt ſupplicia.de pę.diſtin.ultima circa finem.& diſt ī.
ca.Qui in aliud ſęculum.& quarto ſententiarum diſtin. xx. Et rurſus
Auguſtinus in de verbis apoſtoli.ſermone de igne purgatorii dicit.
Ille ignis purgatorius durior erit q̄ quid poteſt in hoc ſæculo pœnarum
videri:aut cogitari: aut ſentiri. DIS. Memini nonnulla Maronem
in ſexto æneido. de grauitate pœnarum purgatorii deſeruiſſe. MA
GISTER. Nec mirum ſi Platonicus/ de hac re Platonicorum ſen/
tentiam deſcripſit. Nam poſtq̄ animas in corporibus quattuor paſ
ſionibus affici commemoraſſet: quæ ſunt metus : cupiditas: gaudi/
um & triſticia : ſubiungit quantum in alio ſęculo paſſuræ ſint : ſi im/
mundæ exierint.& ait.vi.æniedo. Quin & ſupremo cum limine vi/
ta relinquit (id eſt cum nouiſſimo die vita relinquit corpus.) Non

amen omne malum miſeris nec funditus omnes/corporeę excedūt
eſtes: penituſq; neceſſe eſt. Multa diu concreta modis molleſcere mi/
ris. Ergo exercentur pęnis. veterumq; malorꝝ Supplicia expendunt:
liæ panduntur inanes Suſpenſe ad ventos: alijs ſub gurgite vaſto/
nfectum æluitur ſcelus: aut exuritur igni. DIS. Plane Vergilius
ic animas in aere/aqua & igne purgari expoſuit. Sed dic queſo q tor
ores in hoc loco exiſtunt. MA. Incertū definire quis poterit? Opinā
ur autē nō infimę auctoritatis theologi: q; ſola iuſticia diuīa purgādos
gne mediante uti inſtrumēto torquet: q; uis illuc ab angelis bonis de
ucantur: & fortaſſe mali ſequantur: ut aſſiſtentes ſaltem pœnis eorū
acientur/quos a veritatis tramite penitus deijcere non potuerunt. Nō
utem æquum videtur illos a dæmonibus torqueri: quos dum vi/
erent diuina adiuti gratia vicerunt. DIS. Aſſentio facillime: ſed
unquid patienter ferunt purgādi tam acerbas pœnas? NAG. Pa/
ienter. Nouerunt em̄ quia iuſte hæc patiuntur: & iuſticiā diligunt: nec
liter ſe ad cœleſtia gaudia peruenire poſſe ſciunt/ donec nouiſſimū
quadrantem reddant: aut ſuffragijs adiuuētur. Vnde in perſona taliū
nimarum ſanctus Iob dicit. Miſeremini mei miſeremini mei ſaltem
os amici mei: quia manus dñi tetigit me. Sed heu ſurda aure hos cla
nores audimus: parentes filiorꝝ: & filij parentū: nec attendimus quā
o deſiderio anhelant ad conſortia beatorꝝ aſcendere. ad quos certiſſi/
na ſpe ſperant ſe puenire. De ipſis em̄ in libro Sapientię dicitur. Spes
lorum immortalitate plena eſt. Sed de his hactenus: ad inferiora de/
cendamus. DIS. I prę: te ſequar.

De limbo puerorum. & ſi paruuli non baptiſati ſenſus pœnā ſuſtineāt/& qualiter poſt reſurrectionem permanebunt. Capitulum. xlv. MAG.

(S)Vb purgatorio iuxta præmiſſam partitionē campi miſerie limbus eſt paruulorum. Quāuis nōnulli inferiorem partē limbi Patrum pueris deputatam credant. Pueris inq; non omnibus ed ſine baptiſmatis lauacro decedētibus ante uſum rationis. De illis & ſi ex canone ſacrę ſcripturę nihil certum haberi poſſit. Auguſtinus amen non pauca diſſeruit. In libro equidem de fide ad Petrum in de laratione fidei ait: illos inſolubili nexu in ęterna damnatione retineri. Et paulo inferiꝰ. Qualitas malę vitę ab infidelitate incipit quæ ab ori ginalis peccati reatu initium ſumit: in quo quiſquis viuere ita incipit t ante finiat vitam quā ab eius obligatione ſoluatur ſi unius diei vel nius horæ ſpacio anima illa vixit in corpore/neceſſe eſt eam cum eo lem corpore interminabilia gehenne ſuſtinere ſuplicia: ubi dyabolus um angelis ſuis inęternum arſurus eſt &c. Et in eodem libro capitu o viceſimoquarto. & eſt de conſecra. diſtin. iiij. c. firmiſſime tene & ullatenus dubites; paruulns qui ſine ſacramento ſancti baptiſmatis

de hoc ſęculo tranſeunt:ignis ęterni ſupplicio puniendos. Et in libel
lo de origine Animæ ad Sanctum Hieronymũ:multis repetitiſq; vi/
cibus animas talium damnandas aſtruit.& ſimiliter in aliȷs ſcriptis ſu
is diuerſis:quę longũ eſſet cõmemorare. DIS. Dura nimis & cru/
delis hæc videtur aſſertio:ut piiſſimus deus cuius miſericordię non eſt
numerus:eos tam crudeliter in ęternũ puniat ob ſolius originalis cul
pam:quam nec propria voluptate cõtraxerunt:nec in poteſtate ha/
buerunt regenerationis ſacri baptiſmatis ſacramentũ accipere/vel reſpue
re. MAG. Plurimi tecum ſentiunt:& in hac parte ſanctũ Auguſti/
num negant. Sed fortaſſe hoc quoq; non paruæ pertinacię eſt crimẽ
tantum Doctorẽ in ea parte ſimpliciter negare/qua receptus eſt a ſacris
canonibus:dicto canone. Firmiter.& de hereticis c.iiȷ.& a multis ſan
ctis & catholicis expoſitoribus ſuſtinet:uti videre eſt in Doctoribus
ſuper quarto diſtinctione quarta. Quoniã ſi quis alia diui Auguſti
Auguſti. ni opuſcula nõ pigre legerit/inueniet q̄bus prędicta mitigare poterit.
In enchyridiõ quippe capitulo nonageſimo ſecũdo ſic ait. Mitiſſima
ſane omniũ pœna erit eorũ/qui pręter peccatũ quod originale traxe
runt nullum inſuper addiderunt. Et libro de baptiſmate paruulorũ.
Recte poteſt dici(inquit)paruulos ſine baptiſmo decedentes mitiſſi/
mam oĩm futuros ſuſtinere pœnã; & eſt de cõſecratione diſtinctione
quarta c. regenerante. Et amplius libro. 5. contra Iulianũ. Ego itaq;
non dico paruulos ſine baptiſmo moriẽtes tanta pœna eſſe plectẽdos:
ut eis melius eſſet nõ naſci:cum hęc dominus de peccatore ſceleratiſſi
mo dixerit:quę autẽ/qualis & quanta erit/definire nõ poſſumus:nõ
tamẽ audeo dicere ꝙ eis ut nulli eſſent/q̃ ut ibi eſſent potius expedi/
ret. Ecce fili tribus teſtimoniȷs habes dictorũ quę tibi crudelia viſa ſũt
mitiorem intelligentiã ab ipſo auctore traditam. Aut verius ꝙ paruuli
ignis ęterni afflictionẽ non ſentient certam limitationẽ. DIS. Vnde
hoc ultimum argumentaris? MAG. Ex dictis eiuſdem Doctoris:
ait quippe ſermone viceſimo ſexto ad heremitas. Melius eſt omni eſſe
carere q̃ in inferno iacere. Et ſanctus Hieronymus ſuper Hieremiam
libro quarto. Melius eſt nõ eſſe q̃ viuere in suppliciȷs. Et ſuper Eccleſi
aſten capitulo quarto. Melius eſt omnio nec ſenſum habere ſubſtan
tiæ q̃ infœliciter vel eſſe vel viuere. Item rurſum: melius fuerat ei(ſcili
cet Iudę) omnĩo nõ eſſe q̃ ęternos cruciatus ꝑpeti. Si igitur ut cõtra
Iulianũ ſcribit:non fuiſſet melius paruulis iſtis non naſci/q̃ in ſua dã
natione eſſe manifeſte concluditur quia nõ veniunt in inferno ęterno
igne cruciandi. DIS. Euidens argumẽtatio. miror aũt cur ſanctus
Auguſtinus in prioribus auctoritatibus terribilius in verbis ſonue/
rit q̃ ſentire voluit. MAG. Fortaſſe ut peſtiferam hereſim Pelagiȷ &
Cęleſtiȷ in Carthaginenſi cõcilio(cui intererat diuus pater) damnatã
a fidelium auribus longius propelleret. Hi equidẽ heretici hominẽ a
ſeipſo ſine gratia poſſe iuſte agere/& paruulis baptiſma neceſſariũ nõ

eſſe/nec datum prodeſſe dogmatiſauerant:cum ſine illo ſaluari poſſent
Contra quẽ errorem etiam in libello de origine animę ad ſanctũ Hie/
ronymũ ita ſcripſit. Quiſquis dixerit ꝙ in Chriſto viuificabunt etiã
paruuli:qui ſine ſacramenti eius participatione de vita exeunt:hic ꝓ/
fecto & contra apoſtolicam prędicationẽ venit:& totã cõdemnat ec/
cleſiã. Et in libro de baptiſmo paruulorꝝ. Fallit(inquit) & fallitur qui
eos in damnatione prędicat non futuros:dicente Apoſtolo per deli/
ctum unius omnes homines in condemnatione.ad Romanos capi.5
& de conſecra.diſtin.iiij.canone Regenerante. DIS.In quali igitur
damnatione erunt/ſi ut deductum eſt cũ impijs igne ęterno non arde
bunt? MAG.Nunquid audiſti:quia dixit in auctoritate contra Iu/
lianum. Quę autem/qualis/aut quanta erit pœna illorum:definire
non poſſumus. Dicit tamen ibidem: quia in tenebris manẽt. & eſt de
conſecratione diſtin.iiij.canone Nulla. Hę tenebrę:ut nonnullis viſum
eſt:interiores:non exteriores intelligendę ſunt:quia ſcꝫ viſione Dei in
ęternum priuati ſunt.de batiſ.capi.tertio:& libro ſecundo Sententiarꝝ
diſtin.xxxiij. Quãtum autem illud ſit(haud dubium quia magnũ)
diuus Auguſtinus terribiliſſimis verbis & ſententijs explicare voluit
Verumtamen ut ait ſanctus Bonauentura in quarto diſtin.iiij. Vo/
lunt quidam ꝙ paruuli de hac priuatione non dolebunt:ſed diuino iu
dicio & miſericordia faciente.de ſtatu quem habebunt/contenti erunt
nouerunt enim(inquit idem Doctor libro ſecundo diſtin. xxxiij. q.
penultima & ultima) ad quid creati/& ob quam cauſam illo priuati
& ꝙꝫ miſeri ſint in inferno inferiore ſub ipſis conſtituti:diuino tamen
iudicio eorum cognitio & affectio ita ęqua lance librantur: ut nec do/
lorem vel afflictionem exteriorem vel interiorem ſentiant: & ita per/
petuantur:ut nec triſticia deijcit/ nec lætitia reficiat: ut nec proficiant
nec deficiant:ſed ſemper uniformiter manent: nec eſurient nec ſenti
ent: & ꝙꝫuis corpora glorioſa habituri non ſint in reſurrectione ulti/
ma:nihil tamen patiuntur protecti diuina virtute: etiam ſi in igne in/
fernali volutarentur. hæc Bonauentura. DIS.Ex his manifeſtum
diuum Auguſtinum bene dixiſſe: quoniam melius eſt his paruulis
ſic eſſe/ꝙꝫ omnino non eſſe. MAG. Etiam fili. Sed ſine ad ꝓpoſitã
methadum redeamus. neſcio enim quomodo in materiam etiã apud
theologos nõ plene digeſtam/ſtilo habenas amplius ꝙꝫ æquum fue
rit laxauerim. DIS. Vis igitur in lacum inferiorem deſcendamus.
MAG. ꝙꝫ celerrime.

Infernum eſſe unuſquiſqꝫ lege ſua edoctus cre-
dere habet/& ꝙ ſub terra ſit ſanctus Gregorius af-
firmat/ quę autẽ in illo pęna/ quis cibus/ qs potus
ſummarię enumeratur. Ca.xlvi. MAG.

Infernus — INfernum eſſe reproborum receptaculum/argumẽtis & ſcrip
turis ſtabilire quanq̃ operoſum nõ ſit: conſulto tamen pręte
rire libet:ne ultra q̃ oportet in calce epitomatis longius digre
diamur: aut rem ab uniuerſitate gentium creditam in dubiũ
Iudei. reuocare/ vel ſaltem fruſtra demõſtrare videamur. Iudeus a prophe
Saraceni. tisę doctus/infernum credere neceſſe habet. Saracenus ex Alchora
Chriſtiãi no Maumeti inſtructus/infernũ negare nõ poteſt. Chriſtianus multi
plici euangelorum teſtimonio fulcitus/infernum eſſe nõ in dubium
vertit:ſed quomodo ęuadat ſummopere ſtudet. Reliqua autẽ gentilitas
neſcio ſi apertius teſtimoniũ de reſurrectione ultima/& inferno/q̃ be
ati Iob gentilis afferre poſſit. DIS. Saltem ubi infernus ſit ędoce
as. MAG. Nũquid ego illic fui:ut ſitũ eius & locũ ędicere poſſim?
DIS. Nec etiam in limbo aut purgatorio habitaſti: attamẽ quid de
his catholici ſenſerint clare diſſeruiſti:itidẽ de inferno attemptes quęſo.
MAG. Diuus Auguſtinus viceſimo libro de ciuitate dei capitulo Aug
ſedecimo ait. Ignis æternus/cuiuſmodi & in qua mundi/vel rerum
parte futurus ſit:hominẽ ſcire arbitror neminẽ: niſi forte cui diuinus
reuelauerit ſpiritus. Quod ego quidem in beato Gregorio cõpletũ Greg
haud dubitauerim/quoniã infernum ſub terra eſſe/maxime in libro
dialogorũ quarto aſtruit. Vnde & Theodericum regem in Sicilia in
ſula in ollam Vulcani deiectũ/fideli teſtimonio comprobat. Et Hiero ihero
nymus Ionę ſecundo ſuper illo verbo. Proieciſti me in profundum
maris. Sicut cor eſt in medio animalis:ſic infernus in medio terrę eſſe pſal.
perhibet. Inſuper terrã fuiſſe apertam:& deglutiſſe Dathan & Abyron
deſcendẽtes viuos in infernũ ſcriptura cõmemorat. DIS. Plane de
loco reſpondiſti:de pœna autẽ quid dicis? MAG. Non mihi (Ver Ver
gilius inquit) ſi linguę centum ſint:oraq̃ centum: Ferrea vox/omnes 6.E
ſcelerum cõpręhendere formas Omnia pœnarũ percurrere nomina
poſſem Canit enim regius Propheta Dominus pluet ſuper peccatores Pſal
laqueos:ignis/ſulfur/ſpiritus procellarũ/pars calicicis.id eſt paſſio
nis eorum. DIS. Si hęc pars/in toto quantũ putas erit? MAG. Eccl
Forte quod in capitulo quadrageſimo Eccleſiaſticus ait. Furor/zelus
tumultus/fluctuatio & timor mortis/iracundia perſeuerans/& con/
tentio/ſanguis & romphea/oppſſiones/fames/contritio & flagella/
ſuper iniquos creata ſunt hęc omnia:& ſuper peccatores ſeptuplum.
Et alibi capitulo triceſimo nono addit beſtiarum dentes & ſcorpij & ſer/
pentes & romphea vindicãs in exterminiũ impios. Alludit beatiſſimus
Moſes in perſona irati Domini Deut. triceſimoſecundo dicens. In moſ
mittam in eos dentes beſtiarũ:& deuorabũt eos aues morſu amariſſi Deu
mo. quid plura? cũ beatus Iob capitulo viceſimo qurto de impio dix Iob
erit. Omnis dolor irruet ſuper eum. & rurſus. ad nimiũ calorẽ tranſiẽt
ab aquis niuiũ. Si de cibo potuq̃ infernali q̃ris audi legiſlatorẽ Moſen
Deut. triceſimo ſecũdo. De vinea inquit Sodomorũ vinea & eorum:de Deu

19 urbanis Gomorrę. DIS. Ciuitates has ſulfure & ignę in fauillam re
dactas ſcriptura loquitur: & mare quod mortuum vocant ſub Ior/
2. dane teſtimoniū perhibet. MAG. Sane quod ſequit̃ auſculta Vua
eorum uua fellis & botri amariſſimi. Fel draconum vinum eorum &
venenum aſpidum inſanabile. Dominus quoq; per Hieremiam ait.
Ecce ego cibabo populum iſtum abſinthio: & potum dabo eis aquã
fellis. Fruſtra conor ſingula ſermone explicare: cũ iuxta Sapiẽtis vo
5. cem orbis terrarũ pugnaturus ſit contra inſenſatos: ut per quę pec/
11 cat quis: per hæc torqueatur. Hinc magnus Baſilius. Feces omnium
elementorum & leſuras virtutes in fine mundi / ab ipſis ſeparandas:
& ad cruciatum malorum in infernum mittendas aſtruit.

Si aut quomodo animę exutę ab igne corporali pati poſſunt. & qualiter ſententię Sanctorꝝ de his intelligendę ſint. Capitulum. xlvij.

DIS.
Vnc igitur uſq; ad finem mundi / & corporũ reſumptionẽ / ab
n his cruciatibus inmunes ſunt / reproborum animę? MAG.
Nequaquam. quoniam iſta elemẽtorũ defecatio / ad punitiõis
augmentum nõ ad initium futura eſt: ſicut & corporum reſumptio.
DIS. Quomodo exutę animę a corporibus pręmemoratis cru/
ciari interim quibunt: cũ corpora in ſpiritum agere non poſſint: uti ex
his quæ octauo libello diſſeruimus claret? MAG. ubi auctor crea
turarũ operatur ut vult / & iuſtitia exigit: quid natura habeat aut poſſit
non magnificandũ eſt: ſi eñ exnihilo cũcta in eſſe prodire iuſſit (dixit
enim & facta ſunt) quid miraris / ſi pręter ſolitum naturæ curſum ſpiri
tus per corpora punit? an forte ita creatis cauſis potentiam ſuam alli/
gauit: ut ſine his agere quicquam nõ poſſit? hoc equidẽ quidam va/
niſſimi philoſophorum ſenſerunt. DIS. Tales libro octauo ubi de
cauſis diſputatum eſt / erraſſe cognoui. MAG. poteſt igitur domi/
nus oĩm / pręter cauſas ſecundas / aut conſuetũ earundẽ ordinẽ opera
ri? DIS. Etiam. MAG. non igitur impoſſibile videatur ſi ſpiritũ
per corpus caſtigat. DIS. non de poſſibilitate: ſed de modo quęro.
MAG. Quis nouit ſenſum domini: aut quis conſiliarius eius fuit?
tu ſic viuas ut modum punitionis experiẽtia non addiſcas: quin illius
contemplatione & metu moderatior effectus / eiuſdem queas & cruci
atus effugere / & futuris bonis potiri: Sunt qui actiõis paſſioniſq; na
turas iuxta humanę philoſophię traditionẽ attendentes: ignem & cęte
ra quæ ſcriptura ęnumerat non realia / ſed imaginaria exiſtimãt. Alij
autem hęc quidem omnia realia ſed actionem imaginariam eſſe con
tendunt. Reliqui vero quorum auctoritatẽ catholici non ſpernũt: ignẽ
inferni realem & corporalẽ eſſe ſcripſerunt / & illo eodem igne ſpiritus
incorporeos ut ſunt exutę animę: & demones realiter cruciari fatent̃
Nam diuus Gregrorius libro quarto Dialogorum ignem infernalẽ

corporeū dicare nō ambigit: & ꝙ animas exutas exurat hoc medio arguit. Si (inquit) dyabolus eiuſq; angeli cū ſint incorporei / corpeo igne cruciandi ſunt: Quid mirum eſt ſi & animę anteq̄ recipiant corpora poſſint igne corpeo cruciari? ſi forte de antecedente dubitas audi Dominum in euangelio Matthei. c. 25. Ite maledicti in ignem ęternū qui paratus eſt dyabolo & angelis eius. Sententię illius beatus Gregorius cauſam aſſignās libro nono moralium. c. l. ait. Quāuis angelorꝝ atq; hominū natura ſit longe diſſimilis: una tamē pęna implicat quos unꝰ in crimine reatus ligat. & venerabilis Hugo libro de ſacramentis. parte. xvi. ca. iij. argumento Gregorij aſſentiens ait. Veriſimile auctoritate ſacri eloquij & catholicę veritatis teſtimonio probatur corporali & materiali igne / animas etiā nunc ante ſuſceptionē corporum cruciari Quod autē ſanctus Gregorius ſcripſiſſe legit: ꝙ ſpiritus in eo ardēt ꝙ ſe ardentes vident: dictis minime contrariatur. Nam cum ſpiritus inſtrumentorꝝ ſiue organorū diuerſitatē non habeant: omnis ſenſus illis ęqualis eſt. ait Hugo ubi ſupra. ut videlicet ſit illis videre quod tangere & tāgere quod dolere. Vnde rurſus Gregorius in dialogo. Anima nō ſolum videndo: ſed experiendo incendiū patitur. Auguſtinus autem Aurelius li. de ciuita dei. xxi. c. x. recitata opinione quę ſpiritibus aerea corpora aſſignat: in quibus ignis incendium patiantur: ſubiungit. Si autem quiſq; nulla habere dęmones corpora aſſeuerat: nō eſt de hac re aut laborandum operoſa inquiſitione / aut contentioſa diſputatione certandum. Cur enim non dicamus q̄uis miris: tamē veris modis etiā ſpiritus incorporeos eſſe: & pęna corporalis ignis affligi: ſi ſpiritus hominum etiam ipſi profecto incorporei / & nunc potuerint includi corporalibus membris: & tunc poterunt corporꝝ ſuorum vinculis inſolubiliter alligari. Quod autem idem Doctor libro. xij. ſup Geneſim de infernali loco & tormentis diſputat / in retractationū libro quomodo accipiendum ſit manifeſtat.

Hug

Greg

Aug

Quomodo ignis ſpiritum detinet: & ipſe ſe detentum attente conſiderat. inſuper ignem infernalem & pęnam eſſe æternā probatur. & opiniones ſex ænumerantur. Capitulum. xlviij. MAG.

ORdinauit autē iuſticia diuina elemētū maxime afflictiuū: ut ſuperbum ſpm̄ quaſi carcere detineat: & ipſeſe detentū ibidē attēte conſideret: ab eo quidē quē odio implacabili odit. dicēte Pſalmiſta. Superbia eorꝝ qui te oderunt aſcendit ſemper. Illud autē quantum afflictionis reprobis generet / ex ſepſo conijcere homo faciliime poſſet / qui ab inimiciſſimo ſibi aliquo ppetuis vinculis / q̄uis ſine alia moleſtia corporis deputatus eſſet. Vnde nōnulli theologorum hanc eſſe ſpirituum & animarū ante reſurrectionem gehennā tradiderunt.

Pſalm

DIS.Cum autem idem ſit ignis omnes detinens:eadem omniũ pę
i 21 na eſt:quod ſummæ iuſticię derogat. MAG.Idem ꝗ̃uis ignis om
16. nes inuoluat/non tñ ęqualiter exurit:nec omnes æquę intenſe ſe detẽ
tos conſiderant:diuina hoc ipſum operante iuſticia teſte ſcriptura Apo
.18 calipſis capite decimooctauo.Quantũ glorificauit ſe/& in delicijs fu
ſ. it:tantũ date illi tormentũ & luctum.Nam dicente iuſtiſſimo legisla/
tore.pro menſura peccati erit & plagarum modus. DIS.Non erit
igitur gehenna ęterna quemadmodũ euangelium cõminatur/ſed fini
ta queãdmodũ delectatio & numerus peccatorũ.aut aliã cauſam ęter
ti. nitatis pœnarum aſſignabis. MAG.prompte.beatus Auguſtinus
ait libro viceſimoprimo de ciuitate c.duodecimo.Homo factus eſt
malo dignus ęterno:qui hoc in ſe peremit bonũ/quod eſſe poſſet in
ri. æternũ.Et ſanctus Gregorius dicit.Voluiſſent iniqui ſi potuiſſent ſine
fine viuere/ut potuiſſent ſine fine peccare.oſtendunt quia in peccato
ſemper viuere cupiunt qui nunꝗ̃ deſinunt peccare dum viuunt.Ad
magnam igitur iuſticiam iudicantis pertinet:ut nunꝗ̃ careant ſup/
plicio qui in hac vita nunꝗ̃ voluerunt carere peccato.de pe.diſ.pri/
4. ma para.voluiſſent.Pernicioſiſſime igitur errant/primo qui tandẽ nõ
go. ſolũ homines omnes/ſed & demones miſericordia domini liberãdos
atumant:ꝗ̃uis poſt multa annorum curricula.ut Origeniſtę.Hinc &
li. Poeta ait in ſexto Aeneidorꝝ.facilis deſcenſus auerni Noctes atꝗ dies
d: patet atra ianua Ditis:Sed reuocare gradum ſuperaſꝗ ęuadere ad au
ras/Hoc opus hic labor eſt. Errant ſecundo:qui ſanctorum pręci/
bus cunctos ſaluandos exiſtimãt.Errant tertio:qui ſaltẽ omnes bap
tiſatos & euchariſtię ſacramento cõmunicatos ab ęternis cruciatibus
ſequeſtrare cõtendunt.Errant nihilominus quarto.qui hanc ſententiã
ad eos retorquent:qui dicta ſacramẽta in vera fide cõſequuntur:licet
poſtea in hereſim labantur.Nõ minus deuiant a veritatis tramite:q
ſolam Chriſti fidem uſꝗ in mortis articulum ſeruatam ſufficere arbi/
trantur.cum iuxta apoſtolicã doctrinam fides ſine operibus mortua
ſit.Demũ longa a regno dei abſunt qui facientibus opera miſericor/
diæ/ꝗ̃uis alias malicioſe egerint/finalem ſalutem promittunt.Tan/
torum errorum figmenta & ſcripturarũ paſſus q̄bus innituntur:diuus
ſti. Auguſtinus nõ tam abunde ꝗ̃ doctiſſime libro de ciuitate dei viceſi/
mo/a capitulo decimoſeptimo uſꝗ in finem redarguit:& ęternitatẽ
gehennalis incendij luculentiſſime probauit.

Corpora damnatorꝝ ſine cõſumptione ęternaliter
poſſe in infernalibus tormentis ꝑmanere/ædocet
quibuſdam mirabilibus nunc in mundo repertis.
& quõ hic ignis ſine lignis ſemꝑ eſſe poſſit:& ſi re
probis ad aliquid luceat/auctoritate ſancti Grego

LIBRI .XI. FINIS

ꝛij determinatur. Capitulū. ultimum DIS.

Acris ęloquijs/& tātę auctoritatis doctoribus facillime aſſentio
ſed quō damnatoꝝ corpa ędaces gehēnę flāmas ſineincinera/
tione & cōſumptione in ſempiternū ſuſtinere poſſint:intellectu
difficile. Inſup & corporalem ignē qualis eſt infernalis ſine corporeis
fomentis diutius poſſe conſiſtere ex phīa conuincitur impoſſibile.

MAG. Pręmonui pauloante hac obtutū mentis non ad mundanę
imperfecteq; phīę traditionē:ſed ad ſummę iuſticię hic punietis om
nipotentiā couertendum. quæ tanta inſolita & mira fęcit in mūdo ſen
ſibili.ut hoꝝ conſideratione:nec de q̊ hęſitas omnino videatur impoſ
ſibile. Salamandra viuit in igne. nōnullum genus vermiū in calidarū
aquaꝝ ſcaturigine reperit̃. Notiſſimi Sicilię montes qui tanta diutur/
nitate temporis/atq; vetuſtate uſq; nūc & deinceps flammis ęſtuant
atq; integri perſeuerant/ſatis idonei teſtes ſunt (inquit Auguſtin⁹ li. Augu
xxi. de ciui. ca. iiij.) non omne q̊d ardet abſumi. Prętermitto breuitatis
cauſa alia mira q̄ tantus doctor cōtra icredulos in eodē libro cōmemo
rat. Beatus itē Gregorius li. xv. moraliū. ca. l. teſtatur. Hac p breui ſen Greg
tentia q̄ libro Iob. c. xx. ſcribitur/quod tu in dubium vertis luculenter Iob.
diſſolui dicitur nempe. Deuorabit eum ignis qui nō ſuccēdet. Quia
(inquit Gregorius) omnipotētis iuſticia futuroꝝ præſcia:ab ipſa mū
di origine gehēnę ignē creauit:qui in pœnā reproboꝝ eſſe ſemel inci
peret:ſed ardorē ſuum etiā ſine lignis nunq̄ finiret. Cum em̄ ſit corpo
reus & in ſe miſſos reprobos corporaliter exurat:nec ſtudio humano
ſuccenditur:nec lignis nutritur:ſed creatus ſemel durat inextinguibi/
lis & ſuccenſione nō indiget:& ardore nō caret. Aliud inſuper mirum
in hoc igne dictus ſanctus Gregori⁹ papa li. 9. moraliū. c. 49. eſſe affir
mat. DIS. Quod? MAG. Quia gehēnę flamma reprobis ne
quaq̄ lucet ad conſolationis gratiam:& tamē lucet ad pęnam. nā ſe/
quaces quoſq; ſuos ſecum in tormēto reprobi/flāma illuſtrante viſu
ri ſunt quoꝝ amore deliquerūt/quatenus qui eoꝝ vitam carnaliter cō
tra p̄cepta cōditoris amauerunt:ipſoꝝ quoq; eos interitus in augmen
to ſuę damnationis affligat. DIS. Heu heu q̄ pauci attendunt/quę
ſcriptura & ſancti viri de inferoꝝ ppetuo cruciatu teſtantur. MAG.
Ideo ut dominus ait:lata porta & ſpacioſa via eſt quæ ducit ad perdi Mat.
tionem: & multi ſunt qui intrant per eam. Anguſta autē porta & arta
via eſt q̄ ducit ad vitā:& pauci ſunt qui inueniunt eam. DIS. Docti
fortaſſe tantum/qui beatorum gloriam/pariter & damnatorum im/
menſam pœnam ex ſcripturis nouerunt? MAG. Nequaq̄. non em̄
(ſcribit Paulus Romanis) auditores legis iuſti ſunt apud deū: ſed fa/ ad Ro
ctores legis iuſtificabuntur. Et rurſus ſcientiā inflare teſtatus eſt. Infla
ti autē & tumidi anguſtam portā intrare minime poſſunt.

Sequitur liber. xij. qui eſt Phīę moralis

Liber duodecimus. De principijs Philoſo- phiæ moralis. ꝙ ſcientia ad acquiſitionem virtutum & bene viuendum neceſſaria ſit & meriti magni Capi. primū

MAG. Salue fili. DIS. Et tu p̄ceptor colendiſſime. MAG. Vn/
de hæc mœſticia/quā & vultus & greſſus tardior in te oſten
tant? DIS. Quia me a fœlicitatis culmine longi⁹ deiectū
inuenio. MAG. Quā ob cauſam? DIS. Fauſtū fœlicēq; me exiſti
mabā/ſi quādo phię (cuius ad ęthera uſq; laudes extollebas) princi/
pia rerum quoq; cauſas cognoſcerem: verū longe aliter ęuenire ex his
quę heſterno veſperi diſſeruimus intelligo. Artiſſimā nempe qui du
cit in campū gloriæ viam: latiſſimā vero quę ad campū miſerię aditū
prętat ipſo veritatis ore cōprobaſti. Rurſus etiā ſcientiā inflare Apo
ſtoli voce oſtendiſti: & cum hac ꝗplures apud inferos cōcluſos do/
cuiſti. MAG. Paucis admodum q̃ cōmemoras: ſed irrefragabilib⁹
teſtimonijs cōprobata ſunt: nō t̄m phię aut cuiuſuis ſcientię ſtudium
vel aſcenſum vel campum glorię impedire: vel deſcenſum in miſeriam
compellere: ſed ad illam virtutibus conſcendere/ad hanc vitijs delabi
poſſe quēq;: diſſertū eſt. Reſipiſce igitur paululū: nec te phię inſeruiſ
ſe tantiſper pœnitebit. Hæc em̄ charitate ſuffulta callem virtutū aperit
& viam vitiorum p̄cludit. Sine ſcientia quippe (ut diuus Aurelius li.
xij. de trinitate teſtat̄. c. xiiij.) nec virtutes ipſę quibus recte viuitur ha
beri poſſunt: per quas hæc vita miſera ſic gubernetur: ut ad illā quæ
vere beata eſt perueniatur ęternā. Rurſus qui hac pollēt: deum hic ſal
tem per ſpeculum & ænigma: & alibi facie ad faciem limpidius cogno
ſcent. Nonne nocticorax/homo & aquila etiam in eadem ꝓpinqui
tate ad ſolem ipſum diuerſe vident: ſc̄dm acuitionē & vigorē oculoꝝ?
Hinc ꝓpheta Daniel. Qui docti fuerint fulgebunt q̄ſi ſplendor firma
menti: & qui ad iuſticiā erudiunt multos/quaſi ſtellę in ꝑpetuas ęter/
nitates. Nec illa phię pars quę humanarum rerum noticiam pollice/
tur: cuius & tu principia prælibaſti/propter ſe conquirenda eſt: ſed ut
moralitati ſtudioue bene viuendi coniuncta/ in rerū diuinarum agni
tionem aggreſſum parat. utranq; em̄ philoſophiæ deſcriptio (quam
operi præmiſſam memini) complectitur. DIS. Ita eſt. MAG.
Et Lactantius libro de falſa ſapientia ait. Virtus autem cū ſcientia iun/
cta ſapientia eſt. Diſcuſſa igitur Rationali & Naturali/Moralam (ſi li/
bet) percurramus. DIS. Libet & quidem maxime.

De diuiſione philoſophiæ Moralis in Ethicam/politicā/ ęconomicam/ & monaſticā & ꝙ duplici via mala cohibentur pęna ſc:

LIBER .XII. DE PRINCIPIIS & virtutum laude.& de ordine dicendorum. Capitulum ſecundum MAG.

Phĩa moralis
Ethica
Politica
Econoĩca
Mõaſtica

p
Hiloſophię pars quã Moralẽ dicunt/humanoꝝ actuũ regimẽ pandit virtutũ & vitioꝝ oppoſitoꝝ ratiões explicat: & in q̊ demũ hoĩs fœlicitas conſiſtere poſſit/ perquirit. Hanc in Ethicã politicã Economicã/& Monaſticã diuidũt. Ethica de virtutibus: vi/tijs & fœlicitate hoĩs differit/politica regimẽ multitudinis regni vel ciuitatis Economica unius familię aut domus: Monaſtica priuati hoĩs gubernationẽ edocet. primã ſi haud ſegnes luſtrauerimus: aliaꝝ partẽ nõ minimã expeditã cognoſcemus: omnes em̃ qui vel multitudi/nis vel domus vel ſuiipſius/curã gerũt/callẽ virtutũ ambulandũ pollicitationibus & exhortationibus ꝓcurãt. Q uis em̃ (inquit Iuuenalis ſatyra quarta) virtutẽ amplectit̃ ipſam pręmia ſi tollas? Viam autem vitioꝝ legibus multiplicibus cohibent: & neceſſario quidẽ. Nam oĩs ętas ab adoleſcentia prona eſt ad malũ. Geñ. viij. & . xij. q. i. omnis ętas Multi autẽ nõ amore virtutis: ſed timore pœnę declinant: pauciores vero animi ſui paſſiones ne in vitia conſurgant virtutibus cohercere ſtudent. Nam ut in epiſtolis teſtatur Horatius. Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt peccare mali/formidine pœnę. Dicente autẽ ſcriptura. Stultoꝝ infinitus eſt numerus. Et Lactantius firmianus in exordio inſtitutionũ ſuarum aduerſus gentes ſcribit. Q uia virtutibus amaritudo permixta eſt: vitia vero voluptate cõdita ſunt: illa offẽſi hac deliniti feruntur in preceps: ac bonoꝝ ſpecie falſi/mala pro bonis amplectuntur. DIS. Primũ igitur quid virtus: deinde quę animi paſſiones virtutibus cohercẽdæ: demũ virtutum & oppoſitoꝝ vitiorum rationes ſpecialius indagandi ſunt. Eo nanq̧ ſeruato ordine ſingula memorię cõmendare erit facilius.

Iuue
Geñ
Hora
Lact

Quid virtus: quõ ſit mediũ: qualia extrema: medium qualiter ſumendum & attingendum: & virtutes quõ acquirendę. Capitulum. iij. MAG.

a
Riſtoteles in ſecundo libro Ethicoꝝ. virtutẽ & quo ad principiũ directiuũ: & quo ad actũ deſcribit. DIS. In ordine ad principium directiuũ qualiter? MA. Virtus eſt habitus electiuus in medio exiſtens quo ad nos/determinata ratione ut ſapiens determinabit. Habitũ dicit virtutę: ut genus eius oſtendat ꝓpinquũ. Eſt enim virtus q̃litas animi nõ omnis: ſed q̃ habitus dici ſolet. habitus quidẽ a voluntate elicitus & recta ratione determinatus. Potentię autẽ & paſſiones/q̃ etiã in aĩa inueniunt̃/virtutes nõ ſunt: quia naturaliter & ſine electione inſunt: ideo ab his nec laudamur nec vituperamur: ſicut a virtutibus. In medio autẽ virt⁹ exiſtit duoꝝ ſc; extremoꝝ: uni⁹ quidem ſcd̃m ſupfluitatẽ: alteri⁹ autẽ ſcd̃m indigentiã. & hoc quidẽ ſcd̃m ſub

Arif

Virtus ut principiũ

paſſiones non ſunt virtutes

ſtantiā virtutis:nam ſcd̄m ratione͞ boni/ eſt optimū in illo genere: &
ita extremū. Ambo aute͞ vitia(q̄a a recta ratione ſcd̄m plus & minus
deuiant)alterā extremitate͞ obtinent. Additur aute͞ ꝙ ad nos: nō ſcd̄m
rem: q̊d em̄ uni multū eſt/alteri cōueniens repe͞it. At quia rectitudo
circa mediū in indiuiſibili eſt: ideo bene agere contingit uno mō tm̄:
peccare aute͞ modis infinitis. Difficile eſt em̄ tangere mediū & id tene
re. Facile aute͞ circūquaq; ab eode͞ diſcedere. queadmodū videre eſt in
ſagittarijs: quorꝫ is tm̄ centrū deſignatū cōtingit: qui ꝑ lineā rectā ſa/
gittā dirigit: ceteri aute͞ plus & minus declinant. Determinatio igit͞ in
virtute nō cuiuſlibet: ſed ſapie͞tis eſt ſcd̄m dictame͞ ratiōis recte. Con
forme͞ virtutis definitione͞ diuus Aurelius libro de quātitate aie ponit
dice͞s. Virtus eſt eq̄litas q̄dā vite: undiq; cōſonās rationi. DIS. In **Virtus**
ordine aute͞ ad actū qualiter virtus definitur? MA. Virꝰ eſt q̄ bo/
nū facit habente͞: & opus eius bonū reddit. Vtrāuis aute͞ & q̄ princi/ **Virtus**
piū: & q̄ actū explicat. Auguſtinꝰ in li. ij. de libero arbitrio in una com **actiua**
plectit͞: cū ait. Virtus eſt bona qualitas me͞tis q̄ recte viuit͞: qua male
nemo utit͞: quā deus in nobis: ſine nobis oꝑatur. Virtus eſt qualitas
nō oīs: ſed bona: & habitꝰ. nō corꝑis: ſed mentis. Vitia aute͞ & ſi habitꝰ
ſunt mentis ad malū inclināt es/a talibus tm̄ virtus diſcreta eſt: cū dicit͞
qua recte viuit͞. Tunc aūt recte viuitur cū hō ſcd̄m rectā ratione͞: ut uti
q; ſapiens determinabit operatur: ab his aute͞ q̄ ad bonū & ad malum
eſſe poſſunt/virtus diuiſa eſt: cū addit͞: qua male nemo utit͞. Licet em̄
virtutibus ut obiectis male & in ſupbiā quis utat͞: actu tm̄ virtutis &
ut virtus eſt habitus directiuus: male nemo utitur. Hec definitio cōis
eſt omnibus virtutibus. Quod aute͞ adiectū eſt. quā deus in nobis ſi
ne nobis operat͞: infuſas ab acquiſitis ſecernit. Quedā em̄ virtutes
ſunt q̄ nullo humano conamine haberi poſſunt: ſed ſola dei largitate
aie infundunt͞. ut ſunt fides: ſpes: & charitas: quas deus in nobis ſine
nobis operatur. ſine nobis quide͞ age͞tibus: nobis tm̄ vel nō reſiſtentibꝫ
vel conſentientibus: in ceteris aute͞ etiā nobis agentibus cooperatur.
Et has partim doctrina/partim aſuefectione cōquirimus. Doctrina
quide͞. ſi quid bonū vel malū/ licitū vel illicitū/bene maleue fiat aliq̊
doce͞te cognoſcimus. Hinc Seneca ait. Virtus ſine ſtudio ſui eſſe non
pōt. Aſuefactione vero ſi id q̊d bonū cognouimus operamur & dili
gimus. non em̄ (inquit Auguſtinus li. xi. de ciuitate dei. c. xxviij.) qui
ſcit quod bonū eſt: vir bonus dicitur: ſed qui diligit bonum quod ſcit.
Quemadmodū aute͞ una hyrundo nō facit ver: nec dies una calida
eſtatem: ſic nec operatio una bona virtutem/& mala vitium. Ex acti/
bus aute͞ frequenter iteratis generantur habitus: & quide͞ tales quales
ſunt actus. Vnde nō modicū differt iuuenes bene vl' male aſueſci. Alte
terat em̄ conſuetudo naturā. maxime aute͞ in his ī quibꝫ preuiā diſpoſi
tione͞ reperit maiore͞: & animi paſſione͞ magis aut minus radicatā. Naꝫ
Tullio teſte, ingeniis noſtris īnata ſunt ſemina virtutum: q̄ ſi adoleſce

re liceret/ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret. DIS. De ta
libus ut nunc diſſeramus promiſſorum ordo expoſtulat.

De paſſionibus concupiſcibilis quę ſunt/Concupiſcē tia/Deſiderium/Gaudium/Leticia/Amor/Odium/ Faſtidiũ/Abhominatio/Acedia/Inuidia/Dolor/Triſticia & Miſericordia. Capi. quartum.

MAG.
Paſſio cō cupiſcibil
P Aſſiones ſiue affectiones animi ſunt quas a concupiſcibili & iraſcibili potentijs & obiectis harꝝ exoriri diximus. Concupiſcibilis nanq̃ in obiectũ ſuum/ quod eſt bonũ delectabile fertur vel ſcd̃m placentiã vel diſplicentiã. Placentia autẽ eſſe poteſt reſpectu boni vel mali. Boni quidẽ proprij vel alterius. rurſus autẽ proprij diſtantis vel coniuncti. ſi diſtantis & per appetitũ ſimplicẽ: eſt Concupiſcentia. per appetitũ intenſũ: & eſt Deſideriũ. Placentia autẽ de boni ꝓprij & coniuncti adeptiõe: eſt Gaudiũ. de uſu & fruitiõe: eſt leticia/ animi quidẽ; cũ fit circa diſciplinas contẽplatiuas. corporis/ſi fiat circa guſtũ & tactũ. Quarꝝ quędã ſunt neceſſarię & naturales. ut nutrire & indigẽtię ſuccurrere. quędã naturales/ſed neceſſariæ nõ ſunt. ut generare. Cõmendatꝛ em̃ etiã virginitas. Aliæ cõtra naturã ſunt & ſp fugiẽdę. ut gula/ebrietas/luxuria/ornatus ſupfluus & his ſimilia. Placentia v̓o reſpectu boni alterius/in nobis amorẽ ſiue dilectionẽ efficit cũ alteri bonũ appetimus. Sed placẽtia mali reſpectu proprij eſſe nõ poteſt (nemo em̃ unq̃ carnẽ ſuam propriã odio habuit. inquit Apoſtolus ad Ephe. v.) ſed reſpectu alieni. & Odiũ cauſat. Malũ em̃ appetimus his quos odio habemus. quod ſi inueteraſcet/in Rancorẽ vertetꝛ

cõcupiã. · deſideriũ. · Gaudiũ · Lęticia · Amor · Dilectio. · Odium · Rancor

DIS. Concupiſcibilis v̓o quę in delectabile fertur ſcd̃m diſplicentiam/quas efficit paſſiones? MAG. Diſplicẽtia vel eſt reſpectu boni vel mali. Si boni/aut proprij aut alieni. Rurſus ſi proprij/aut coniuncti vel abſentis. Si coniuncti/fit Faſtidiũ. quę eſt ſimplex reſpuitio illius boni. & Abhominatio. quę eſt ardens & intẽſa reſpuitio illius boni. Si abſentis: fit Acedia. quę bonũ tale adipiſci negligit. Diſplicentia autẽ boni alieni eſt Inuidia. Vñ in epiſtolis Horatius. Inuidus alterius marceſſit rebus opimis. At v̓o diſplicentia reſpectu mali/eſt vel ꝓprij vel alieni. ſi proprij/erit Dolor. q eſt afflictio ex abſentia cõuenientis. & Triſticia ex p̄ſentia diſconueniẽtis. Si autẽ diſplicentia fit reſpectu mali alieni/Miſericordia dici poteſt. DIS. Ex his ſextuplicẽ in paſſionibus concupiſcibilis colligo contrarietatẽ. Prima concupiſcere & faſtidire. Secunda deſiderare & abhominare. Tertia gaudere & dolere. Quarta letari & triſtari. Quinta amare ſiue diligere & odire. Sexta miſereri & inuidere. MAG. Scite membra principalia in unũ colligis: nec omnimodã illorum conuenientiam aut diſtinctionẽ exquirere epitomatis breuitas admittit. DIS. Scio. Iraſcibilem igitur

Diſplicentia boni · Acedia. · Diſplicentia mali

ſimili compendio percurramus.

De Paſſionibus iraſcibilis quę ſunt Ambitio. Paupertas Spiritus. Spes. Deſperatio. Supbia. Humilitas. Dominatio. Subiectio. Contemptus. Reuerentia. Audatia. Pœnitentia. Ira. Impatientia. Timor & Magnanimitas. Capitulum. v. MAG.

Raſcibilis in obiectum ſuum quod eſt arduũ & difficile fertur p robur & debilitatẽ. ſecundũ robur quidẽ per modũ proſecutionis. ſecundũ debilitatẽ vero per modũ fugę. Proſequendo tẽdit vel in bonum vel inſurgit contra malum. Ruſus in bonũ honoris vel excellentiæ. Quod ſi diſtans fuerit: tendit p Ambitionẽ. quæ eſt appetitus talis boni ſimpliciter. aut per ſpem. quę eſt appetitus talis boni cũ confidentia obtinendi. In obtentũ vero bonũ honoris tẽdit per ſuperbiam dominationẽ & contemptũ. Superbia equidẽ alios cupit excellere. Dominatio pręeſſe. Contemptus ſubiectos paruipẽdere. Contra malũ autẽ inſurgit vel memoratũ vel præſens vel expectatũ per audaciã iram & magnanimitatẽ. DIS. Secundũ debilitatem vero & per modũ fugę quo tendit? MAG. A bono vel malo. a bono dico honoris vel excellentiæ p̃ſenti vel abſenti. Si a bono honorabili pręſenti proprio: erit humilitas. Si ab alieno: erit reuerentia & ſubiectio. A bono autẽ abſenti proprio ſi reſilit: paupertas ſpiritus eſt. & ſimplex illius fuga. vel deſperatio. & eſt fuga intenſa propter diffidentiã obtinendi. A malo autẽ p̃terito fugit per pœnitentiã. a præſẽti per impacientiã. a futuro per timorem. Qui ſi fiat in appræhendendo ſecundũ diſpoſitionẽ proximam agonia dicitur. ſecundũ diſpoſitionẽ vero remotã ex imaginatione magna fit Admiratio. ex inſolita ſtupor. In operando autem reſpectu mali futuri eſt aut ſegnicies reſpectu mali ĩ opere: aut erubeſcẽtia reſpectu mali in verbo: aut verecundia reſpectu mali in opinione. DIS. His etiam facile oppoſitiones paſſionũ in iraſcibili colligo. Contraria eſt em̃ ambitioni paupertas ſpiritus: Spei deſperatio: Superbię humilitas: Dominatiõi ſubiectio: Contemptui reuerentia: Audacię pœnitentia: Iræ impacientia: & timor Magnanimitati. MAG. probe. Poſſunt tamen paſſiones Iraſcibilis & Concupiſcibilis latius dilatari: & ad duas vel quattuor potius reſtringi. Dilatationem in proceſſu de virtutibus & vicijs videbimus: reſtrictionẽ vero paucis ędicemus. Cõcupiſcibilis nempe de bono pręſenti gaudet: de futuro ſperat. Iraſcibilis de malo præſenti triſtatur: de futuro timet.

Paſſio Iraſcibilis. Ambitio. Spes. Superbia. domĩatio. cõtempt⁹. Audacia. Ira. Magnanimitas. Hũilitas. Reuerẽtia ſubiectio. paupẽtas ſpiritus. Deſpatio. Pœnitẽtia. impacientia. Timor. Segnicies. Erubeſcẽtia. verecũdia.

Quattuor paſſiones que ſunt Lęticia Triſticia Timor ſiue metus. Cupiditas

in brutis & etiam in humana voluntate inueniunť ut Auguſtinus aſtruit. Capitulum.vi. DIS:

S Ed dic quæſo coniuncti tantum ſunt an ne etiam animi ſepara
ti? MAG. Concupiſcibilem & iraſcibilē ſenſualitatis & vo/
luntatis eſſe libro decimo ſupra audiuimus: nec paſſiões a ſen
ſualitate quę in brutis eſt ſine ratione ſecludimus. gaudet enim leo de
pręda appręhenſa: ſperat de ea quā trino proſequitur ſaltu: triſtatur de
quartana febre quā actu patitur. timet de eadem quę proximo reuerti
tur. In voluntate autē a ſenſualitate & carnis infirmitate liberata/paſ
ſiones dictas Auguſtinus libro.xiiij.de ciuitate c.v.ex platonicorum A
dictis contra eoſdem cõncludit: & cõſequenter eas voluntates nomi/
nat dicens. Intereſt aūt qualis ſit voluntas hominis: quia ſi peruerſa eſt
peruerſos habebit hos motus: ſi autem recta eſt/non ſolum inculpa/
biles/ verumetiam laudabiles erūt. voluntas eſt quippe ī omnibus
īmo omnes nihil aliud ꝙ voluntates ſunt. Nam quid eſt cupiditas &
leticia niſi voluntas in eorū conſenſionē ab his quę volumus? Et qd
eſt metus atq; triſticia niſi volūtas in diſſenſionē ab his quę nolumꝰ?
cupiditas Sed cū conſentimus appetendo ea quæ volumus/cupiditas: cū con
leticia ſentimus fruendo his quę volumus/leticia vocatur. Itemq; cū diſſen
metus timus ab eo quod accidere nolumus talis voluntas metus eſt. Cum
triſticia autē diſſentimus ab eo quod nolētibus accidit: talis voluntas triſticia
eſt. Et omnino pro varietate rerum quæ appetuntur/vel fugiuntur
ſicut allicitur vel offenditur voluntas hominis/ita in hos vel illos affe
ctus mutatur & vertitur. Eas quoq; nos dum hic ſumus ex humanæ
conditionis infirmitate habere/paulo infra proſequitur. Cauſas igiť
aut potius incitamenta & confortamenta harum pręter voluntatē nõ
inutiliter perquiremus. DIS. utiliſſime.

Qualiter paſſiones ratione corporalis diſpoſitiõis variantur/& pro diuerſitate appręhenſiue diuerſe originantur. Capitulum.vij. MAG.

Corroboratio & debilitatio paſſionū triplex

P Aſſiones dictę a varietate rerū & potentia appręhendente (uti
ex dictis liquet) originanť: ex diſpoſitione aūt appręhenſionis
virtutis motiuę/& membrorū corporis corroboranť & debili
tantur. DIS. Ex diſpoſitiõe appręhēſionis qualiter? MAG. Nõ
ne ex forti imaginatiõe caſus/ quidam ex alto proſpicentes: multū ti/
ment: & frequenter cadunt: alij ex imaginatiõe forti & cõfidentia quā
habent in medicū/ſanitatem ſperant & cõſequuntur? DIS. Certiſ
ſima hęc ſunt: de diſpoſitiõe motiuę quid dicis? MAG. Aſuefactio
abilitat: qui ergo ſepius letantur/ſperant/timent/vel triſtanť: ad hos
actus promptiores expeditioreſue ęuadunt. DIS. hoc quoq; ma
nifeſtum. De diſpoſitione membrorū autem quid affers? MAG.

Motiua membris ut inſtrumentis utitur: in quibus triplex ſpiritus in ſanguine per corpus inuehit naturalis: ſcꝫ vitalis: & aĩalis. de qbus li/bro. x. ſupra tractatũ eſt. Sanguis autẽ nõ modo mẽbrorũ quę nutrit ſed & ſpirituum diuerſitatẽ cauſat: illi rurſus paſſionibus conferunt. unde ſanguis temperatus in tenuitate & groſſicie/ ꝓpter ſpiritus lucidi abundantiam/ diſponit ad gaudium: contrarius ad triſticiam. Naturaliter eñ anima in luce gratulatur: in tenebris vero triſtatur. In nocte igit̃ omnes ſumus timidiores. Sanguis vero clarus: ſed plus calidus/ aptat ad iram quæ tanto diutius feruet quãto ſanguis ſubſtantia cõpactior fuerit. Tenuis vero & frigidus ad timorem. pariformiter in cęteris eſt videre. Cor autem/ cum fons & origo ſit ſanguinis/ in omnibus his paſſionibus mouetur. Vnde in gaudio & leticia cor paulatim dilatatur: & membris virtutem occurrendi obiecto conueniẽti influit: ideo interiora paulatim frigeſcunt: & exteriora in tali affectione caleſiunt. In triſticia oppoſitũ accidit: nam obiectum diſconueniẽs quod coniunctum eſt/ reſpuente anima/ paulatim cor cõſtringitur: nec ſpiritus in membra ſufficienter diffunduntur: hinc exteriora infrigidantur: ſimiliter & quędam interiora. In timore autẽ ſi obiectum cum ſpe fugiendi appręhenditur/ cor conſtringitur fortiter: & ſpiritus & calor ad inteſtina mouentur. unde timentium cor tremit: & vox & anhelitus minuuntur: & inteſtina circa quæ ſpiritus & calor coartantur ſoluta: ſuperfluitates ęmittunt nec continere poſſunt: & facies palleſcunt. In verecundia autẽ & erubeſcentia natura ad confidentiam reſiſtẽdi excitat: & exterioribus ſuccurrẽs genas colorat. In ira autem & audacia ſanguis accenſus/ cor inflãmat & dilatat: & exteriora quoqꝫ in vindictam calefacit & aptat. Ex his cętera patent: nec ſpeciali deductione indigent: niſi forte tu aliter ſentias. DIS. Non. Sed nunc qualiter mens eas refrenet virtutibus/ exponendum eſt. Ita quippe cum nudiſtertius diui Boetii philoſophicas conſolationes percurrerẽ: ſcriptũ reperi. Gaudia pelle: pelle timorem: ſpemqꝫ fugato: Nec dolor adſit/ Nubila mẽs eſt vinctaqꝫ frenis hæc ubi regnant.

Sanguis iudicium iuxta paſſiones

Cordis iudicium iuxta paſſiones

De diuiſione virtutũ in intellectuales Morales & theologicales. Capitulum. viij.

MAG. Non omnibus virtutibus mens utitur in frenandis paſſionibus ſed moralibus tantum: nec tamen his omnibus. DIS. Quã innuis virtutũ diuiſionem lucidius explana. MAG. Virtutum quædam intellectuales/ quædã morales/ & alię theologicales vocãtur. DIS. Intellectuales quæ ſunt? MAG. Quæ intellectũ in quo ſubiectant̃ perficiunt. ſpeculatiuum nempe intellectum ſapientia/ ſcientia & intellectus in operatione ſua dirigunt: ars & prudentia intellectum practicum regulant. DIS. Quæſo ne pigeat te latius iſtec deducere.

Virtutes intellectuales.

De virtutibus intellectualibus intellectu ſcien- tia & ſapientia. Capitulum.ix. MAG.

i Ntellectus ſpeculatiui opus theoriã ſiue ſpeculationẽ: finẽ autẽ
ſcire liber undecimus ſupra edocuit. Scibiliũ autẽ quędam eſſe
principia & q̃dã cõcluſiones logica patefecit. prĩcipia ꝟo mox
cognitis terminis ab intellectu apphendunt̃ lumine naturali: termino
rum autẽ cognitio a ſenſu orit̃. ut omne totũ eſt maius ſua parte: q̃d ſi
frequẽtius iteratũ fuerit: in intellectu fit habitus quidã ad huiuſcemo
di apphenſionẽ/intellectum abilitans & inclinans: & eodẽ noĩe (ſcʒ in
tellectus) nominatur. Rurſus autẽ cõcluſiones ꝑ pręmiſſas & reſolu/
Scientia tionẽ earundẽ uſqꝫ ad principia/via demõſtrationis inueſtigant̃: & in
de habitus generatus ſciẽtia dicit̃. Huius ſpecies in principio operis p̃
miſimus. Opinio autẽ & ſuſpitio: cũ circa falſum eſſe poſſint/Virtutes
nõ ſunt. Ad noticiam vero altiſſimarũ cauſarꝝ/ q̃ via naturæ/ certiſſi/
mę ſunt & maxime intelligibiles: intellectũ noſtrum (qui ad hęc ſe ha
bet ſicut oculus nycticoracis ad radium ſolis) inclinat habitus: quẽ ſa
Sapiẽtia pientiam vocamus. Hic habitus tanto ceteris p̃eminet quãto circa no
bilius obiectum verſat̃. hinc Ariſtoteles de cœlo & mũdo li. 2. ait. Ma
gnum eſt de rebus cœleſtibus poſſe aliquid cognoſcere: vel de rebus
nobilioribus: etiã debili ratiõe. Et in libro de animalibus. Amabile eſt
inquit magis parum aliquid cognoſcere de rebus nobilioribus q̃ꝫ mul
ta de rebus ignobilioribus. Ex dictis facile eſt ſingulorꝝ definitiones ęli
cere. DIS. Elicias igitur. MAG. Intellectus eſt habitus prĩcipio
rum. Scientia eſt habitus concluſionis ꝑ demonſtrationẽ acquiſitus.
Sapientia autẽ cognitio eſt rerum diuinarum. Vnde & Apoſtolus in
ter hos duos habitus/ſcientiam videlicet & ſapientiã diſcernit ſcribens
Corinthiis. Aliꝗ inquit datur ſermo ſapientię: aliꝗ ſermo ſcientię &c.
Et diuus Auguſtinus de trinitate libro. xiꝗ. & xiiiꝗ. differentiam horũ
late proſequitur. Reliquum eſt ut habitus intellectus practici diſcutia
mus. DIS. Id ipſum volui.

De arte & prudentia habitibus intellectuali- bus: & q̃ꝫ prudẽs eſſe nemo poſſit niſi etiã bonus ſit. Capitulum.x. MAG.

i Ntellectus practicus circa cõſiderationẽ veritatis quã ad opus
ordinat duplici via incedit. Prima ut opus tm̃ ſit ꝑfectũ ex recta
ratione. ex huius frequentatione habitus generat̃: intellectum
Ars ad operationẽ abilẽ promptũqꝫ reddens: hũc philoſophi artẽ nominãt
Secunda via eſt qua intellectus veritatẽ ad opus ordinat: ut ipſe ope
rans perficiatur: & in ſuis actibus ordinet̃. hincqꝫ generatus habitus in
prudentia tellectum ad huiuſmodi abilitãs. Prudentia dicitur. Horꝝ autẽ habituũ
differentia ex definitionibus ſuis datus habetur. DIS. Has igitur

in medium ferre haud recuſes. MAG. Ars (ut ait Ariſtoteles li. 6. Ethicorum) eſt recta ratio rerũ factibiliũ. Facere autẽ ut idẽ teſtatur li. nono methaphiſicę. eſt actus tranſiens in exteriorẽ materiã ſicut ędificare: ſecare: ſcribere: & huiuſmodi. Ars itaq; habitus eſt factiuꝰ cũ recta ratione: id eſt ratio directiua factionum in rebus exteriobus. Non igitur artis eſt artificem bonum facere: ſed opus: ideo nõ habet perfecte rationem virtutis. Prudentia autẽ eſt recta ratio agibilium. Agere autẽ per philoſophum ubi ſupra eſt actus permanens in ipſo agente. ut intelligere velle conſiliari & huiuſmodi. Prudentia ergo eſt ratio directiua: actionum in ipſis operantibus: & habet rationem virtutis perfectę quia impoſſibile eſt (inquit philoſophus libro. vi. Ethicorum) eſſe prudentem & non exiſtentem bonum. Facere Agere

Quomodo differt Ars & Scientia. & quæ artes liberales: & quæ mechanicę. Ca. xi. DIS.

d Ic obſecro in quo artẽ a ſcientia diſtinctum habitũ dicis: cũ ſciẽtiarum nõnullę etiã artes nominari ſoleant: ꝯ patet de Grãmatica Logica Rhetorica &c. MAG. Quas opponis ſcientias etiã noĩari artes manifeſtũ eſt: nõ tamẽ ꝓprie: ſed extento artis noĩe nam in ipſis reperiť aliquid ꝑ modum operis. ut puta ſyllogiſmorum fabricatio: opus numerandi aut menſurandi &c. Dicunť autẽ hę ſciẽtiæ artes liberales: ad differentiã mechanicarũ: nam illę animũ liberũ permittunt circa opus propriũ q̃d eſt cõſideratio veritatis. Hę a tali opere ad exteriora recedere/adulterari & mechiari faciũt. Vnde & mechanicę dicuntur. Snnt autẽ homini neceſſarię. cecidit enim homo per peccatũ in ignorantiã/& iuuať ꝑ ſapientiã: in concupiſcentiã/& iuuatur ꝑ virtutem in infirmitatẽ & defectus multos/ & iuuatur ꝑ artem mechanicam. nemo enim carnem ſuã odio habuit. Inuenit igitur humana ratio ad ſingulas corporis neceſſitates ſingulas artes: quæ tñ ad ſeptenarium a doctis reducũtur (ut patet in politicis) videlicet lanificiũ. Armatura ſiue fabrilis: Nauigatio: Agricultura: Venatio: Medicina & theatrica. DIS. Harum rationes veloci ſaltem ac breui ſermone percurras. Artes liberales machanice.

De artibus machanicis in ſpeciali: & quę a nobis poſſint exerceri. Capitulum. xij. MAG

l Anificium quę prima eſt cõtinet operationes nendi/cõſuendi retorquẽdi: & q̃ fint manu/acu/fuſo/pectine/ſubula/calamiſtro/girgilo/alabro: in materia lini/lanæ/canapi/pelle/pilo/& ſuberis. Inſuꝑ uſum: floccorum: filtrorum: ſagorum: ſagmatũ: funiũ: matularũ: & ſportarũ ex ſtraminibus vel vimĩnibꝫ. Armaturę ſpecies duę ſũt Architectoria & Fabrilis. Architectoria in Cementariã & carmentariã partiť. Fabrilis in malleatoriã/fuſoriã & ſculptoriã diuidiť. Continetur igiť ſub armatura qdquid armorum eſt. Ibi artifices metellarij/alchi Lanificiũ Armatura architectoria Fabrilis

miſtæ:& q̃ operanť dolabris/ſecuribus/lima/ſerra terebro/trulla:in oſſe
Nauigatõ arena/lapide/luto/latere/& ligno &c. Nauigatio cõtinet omnẽ induſtri
am emẽdi:vendẽdi:mutuãdi: in domeſticis & pegrinis nauigatiõib⁹
Verũ tñ mercatura etiã aliis modis q̃ nauigatiõe fieri habet. Eam aũt
agricultu Tullius ſordidam nominat. Sordidi etiam ſunt q mercantur a merca
ra. toribus q̃d ſtatim vendant:nihil em̃ proficiũt niſi admodũ mentianť
ager Agricultura oẽm agri cultũ complectiť. Quadruplicẽ aũt agrum di
aruum ſtinguũt ſc3 Aruũ. qui ſationibus & ſegetibus deputatur. Conſitũ qui
conſitum nemorius conſtat:vinetis:oliuetis & pomeriis. Paſcuũ: q paſcua ger,
paſcuum minat. ut prata. Floridũ. ut eſt ortus & Roſarii Hanc Tullius li. primo
floridus Officiorũ laudat dicens omniũ rerum ex qbus aliquid acquiriť nihil
eſt agricultura melius:nihil uberius:nihil dulcius:nihil libero homĩe
Venatio. dignius. Venationũ alia Ferina:alia aucupium:alia piſcatura. Omne
igiť venandi genus ſiue in terra:mari:aquis & aere continet. Inſuper &
omnia officia piſcatorũ:carnificũ:coquorꝝ:cauponũ:& tabernariorꝝ
Verumtñ ante diluuium eſus carniũ in uſu nõ erat:teſtatur ſanctus
Hieronymus & canon. xxxv. diſ. ab exordio. Medicina:corpus vel tu
Medicina etur vel reſtaurat ſalutẽ:ſub qua chyrurgia: apotecariorꝝ: pigmẽtari
orũ:balneatorꝝ:raſorum turba militat. Theatrica cõtinet omnes artes
theatrica. ad ludos ptinentes. Eſt autẽ ludus aut gymnicus:Agon:Circẽſis:Sce
nicus aut Gladiatorius. Gymnicus q in gymnaſio exerceť per ſaltum
lud⁹ gim curſum:iactũ:virtutem:atq; luctationẽ. Agon quoq; in curſu:celerita
nicus te:ſagittãdi peritia:ad cytharam quoq; & tibias/incedẽdi geſtibus cõ
àgon ſiſtebat. Circenſes ludi a circũeundo dicti ſunt. Scenicus ĩ theatris ex
Circenſis ercebať:in qbus in parata domũcula q̃ ſcenam dicunt:Comici Tra
Scenicus gici Hiſtriones & mimi fabulas recitabãt. In Amphitheatro gladiato
gladiato/ rius cũ actibus militaribus exercebať. In phanis aũt deorꝝ laudes:etiã
rius. nõ ſine obſcœnitate decantabanť & demõſtrabanť/in arenis pugiles
inter ſe:& cũ beſtiis exercebanť. In cõuiuiis alearum ludus:rithmi,&
muſica frequẽtabať. DIS. Qui omniũ dictarꝝ artium primi exti
tere inuentores? MAG. Capitulũ quartũ libri Geneſeos nõnullos
enumerat. Sed gentiliũ vanitas alios aſſignat:nos ad reliqua propere
mus:nam & ſi ſine his nõ edificeť ciuitas (ut ait Sapiens) non tñ ſede
bunt ſup ſellam iudicis:& teſtamentũ iudicii nõ intelligẽt:nec palã fa
cient diſciplinã & iudiciũ:ſed ſolum opationi artis vacabunt Non igi
tur ingenuis & ſingulari ingenio pditis adoleſcẽtulis (de quorꝝ nume
ro unũ te habeo) hę artes exercẽde ſunt. A chriſtifidelibus inſup non
nullę quaſi illicitę & ſaluti cõtrarię habenť: maxime aũt theatrica:q̃
tũ ad multas eius ſpecies. Demũ ex animo tuo nunq̃ diſcedat/quã
tum pcioſiſſimi temporis Reges principes Comites Nobiles Diuitia
rum affluentia ſplendentes & (q̃d execrabilius eſt) Clerici diuino cul
tui mancipari in venationũ inutili:laborioſa & piculoſa arte ãmttunt
propter anſerem quidẽ viliſſimũ:pauperrimis viduis pupilliſq; panẽ

ſegetibus pullulantē: quadrupedū tritura perimētes cōculcātesq;. reſti/
tuent pculdubio eo loco q̄ ipſi paupertimi erūt. DIS. Nihilo magis
in procerū caterua obteſtor. MAG. Iuſte. Sed nunc ſi libet pruden
tię cōditiones enodabimus. DIS. Libet uti q; perplacetq;.

De prudentia & partibus integralibus: & quō fu/tura ſcire poſſumus. Capitulū. xiij. MAG.

P Rudentię naturā tunc facilius intelligemus: ſi datę definitioni
ipſius / etiā diuiſionē p oēs partes explicitā adiunxerim⁹. DI.
Definitio prudentię (ni fallar) hęc eſt. Prudētia eſt recta ratio — prudētia
a nobis agibiliū. MAG. Auguſtin⁹ quoq; li. 83. q̄ſtionū ait. Pruden
tia eſt cognitio rerū appetendarū & fugiendarū. alludit p oīa li. 1. de li
bero arbitrio. Tullius vero. ij. Rhetoricę ait. Prudentia eſt rerū bona
rū & malarū verarūq; ſcientia. Sed iuriſconſultus in. l. iuſticia. pa. iu/
ris prudētia. ff. de iuſt. & iur. ita definit. Prudētia eſt diuinarū humarūq;
rerū noticia iuſti atq; iniuſti ſcia. DI. Idē ſi bene memi dicit inſti. eo
dē pa. 1. Sed de his ſatis: ad prudētię diuiſionē pergamus. MA. Pru
dētiā in partes integrales: potētiales & ſubiectiuas inuenio partitam.
DIS. Integrales q̄ & q̄t ſūt? MA. Memoria Intellectus Ratio So
lertia Docilitas Prouidentia Circūſpectio & cautio. Tria ultima prudē — partes in/
tiā integrāt ut eſt pceptiua. reliq̄ ut eſt cognoſcitiua. DIS. Hęc latius — tegrales
explana. MAG. Prudentiā eſſe circa cōtingentiā agibiliū: definitio — prudētię
data in ſupioribꝰ indicat. Horū autē cognitio ſi pterita ſint: memoria di
cit. ſi pn̄tia vel inſtātia intellectus noiat. & freq̄nt ex memoria naſcit.
Nam in cōtingentibus agibilibus ut plīm futura ſilia ſunt pteritis. ait
phūs. ij. Rhetoricę. Vnde prudēs arguit. Si talia talibus cōcurrētibꝰ — futurorū
hactenus accidere potuerūt: ſic & nūc & in futurū accidere pn̄t. Sic em̄ — pſcientia
Sapiens docet dum inq̄t. Memēto q̄ ante te fuerūt. Et Seneca. Qui de
pterito nihil cogitat vitā pdidit. Vnde de prudenti Iuda machabeo ſcri
ptura teſtat: an̄ viderat valida caſtra inimicorū / victorias patrū pteri/
tas ad memoriā reuocans militū ait. memētote quō ſalui facti ſunt pa/
tres noſtri. Rurſus autē habita recta exiſtimatiōe de fine: via memorię
& itellectus / media in promptu inueniēda ſunt p q̄ finis attingi poſſit:
& id fit p ſolertiā: q̄ (ut ait Ariſto. 1. poſteriorū) eſt ſubtilitas inueniēdi — Solertia
mediū in nō pſpecto tpe. inuētis autē medijs / opus eſt ea debite poſſe
applicare ad finē: regulas uniuerſales ad pticularia cōiūgere & ex notis p
cedere ad noticiā nondū cognitorū: hoc ptinet ad rationē: q̄a vero nec
oīa bn̄ cōſiderare poſſum⁹ occurrētia circa agibilia (q̄m pticularia ſūt)
ab alijs edoceri: pcipue autē a ſenibꝰ & expertis indigemus. Vnde &
Sapiens ait. In multitudine pſbyterorū: id eſt ſeniorū prudentū ſta: &
prudētię illorū ex corde cōiungere. Id autē fit p docilitatē q̄ quis diſci
plinabilis efficitur: & aliorū conſilijs acquieſcit. Amplius futura q̄ cir
ca agibilia occurrere poſſunt pſpicere; & ad finē cum pſentibus cōue/

nienter ordinare neceſſe eſt:quod fit p̱ ꝓuidentiā quæ eſt futuroꝝ. nā
p̄terita aut actu p̄ſentia aliter ordinari nō poſſunt. Circūſtātias etiā ne
gocii prius inuentis & ordinatis in finē cōparari oportet:q̊d fit p̱ cir/
cūſpectionē. Oportet demū etiā vitare impedimenta & cauere:ne vitia
ꝓ virtutibus ſe ingerant. quod fit p̱ cautionē. Hęc octo ſub cōpēdio
ſcriptura cōmemorat dum ait. Gens abſq; conſilio eſt & ſine prudētia
utinā ſaperēt & intelligerēt:& nouiſſima ꝓuiderēt/ſapierēt ſc; p̄terita p̱
memoriā intelligerēt/p̄ſentia p̱ intellectū/rationē/ſolertiā/& docilita
tem ac nouiſſima ꝓuiderent:p̱ ꝓuidentiā circūſpectionē & cautionem
Poſſumus em̄ nos cognoſcere futura/ſaltē in ſuis cauſis. Deus autē
ut in ſeipſis:& quibus voluerit p̱ ꝓphetię donum cōmunicare.

De prudentię partibus potentialibus quę ſunt ευβουλια γνωμη συνεσις. & de dono conſilij. Capitulum decimumquartum.

DIS.

Partes potentiales prudētię

C Onſequenter prudētię partes potētiales ediſſere. MAG. Pru
dentię partes potentiales tres ſunt:ſc; Eubulia Syneſis & Gno
mi. prudētię equidē principalis actus eſt recte p̄cipere: de p̄ci
piendis autē primū conſiliari:dehinc iudicare oportet. Primū ad Eu

Eubulia

buliam, ſecundū ad Syneſim & Gnomin ptinet. Eſt em̄ Eubulia recti/
tudo conſilii ad finē bonū/p̱ vias cōgruas & tpe cōuenienti. unde ἔυ/
βουλος. id eſt prudens ſiue bene conſiliatiuus:& talis nec velox nec
nimis tardus & firmus eſſe debet. DIS. Cur autē addis ad finem
bonū? MAG. Quia cōſilium bonū nullum eſſe pōt ſi finis malus
in conſiliando ꝓſtituatur:aut ad finē vię malę inueniātur. Hoc ipſum
vocabulum inſinuat: dicitur enim Eubulia ab eu quod eſt bonum &

Bonum conſilii

απο του βυλη:id eſt conſiliū quaſi bonū conſilium. Non igit̄ recte cō
ſiliatur latro ad latrocinium. quia finis malus. nec fur ut furto pauperi
ſuccurrat:nā & ſi finis bonus ſit (ſc; pauperi ſubuenire) via tn̄ illicita eſt
per furtū. ut teſtat̄ beat⁹ Auguſti. &. c. xiiii. q. v. Forte. ita videre eſt ī

Syneſis

aliis circūſtantiis actus moralis. DIS. Syneſis q̄ eſt? MA. Quę
recte iudicat de conſiliatis ſcd̄m leges cōmunes:huius iudiciū iuſticia

Gnomi

legalis exequitur. Gnomi autē recte iudicat de conſiliatis ſi leges de/
ficiunt. & huius iudicium epikeia exequitur. ut ꝙ furioſo depoſitus
gladius reddendus nō eſt. Interdum etiā ex cauſis oportet a cōmuni
lege diſcedere. Quoniā vero (ut ait Sapiens) cogitationes mortalium
☞ timidę/& incerte ꝓuidentię noſtrę/indiget homo neceſſario in his q̄
ad ſalutem ſunt/& rempublicam/ab altiori principio dirigi:a quo da

donum conſilii

tur his qui ſyncere petunt donū conſilii: per quod ſpirituſſanctus mo
uet hominē per modum ſalubrioris & certioris conſilii.

Prudentię partes ſubiectiuę enumerantur & prudentia monaſtica homini utilis & neceſſaria comprobatur. Ca. xv

DIS.

partes ſub iectiuæ prudētię

Eſtat ut prudentię partes ſubiectiuas ędoceas: MAG. Pru dentię ſpecies quinq; ſolent aſſignari. ſc; prudentia monaſtica Economica Politica Regnatiua & Militaris. Prima neceſſaria eſt homini quantū ad ſe. Secūda homini ut familiā ſuam gubernet. Tertia homini ut ſe policię rectori debite ſubijciat. Quarta ut quis rē publicam ſtrenue regat. Quinta ut Ciuis bonū cōmune ſtrenue defē dat. DIS. Has igitur ſpecies ſub breuitate explanes. MA. Pruden

prudentia mōaſtica

tia ſingularis homini neceſſaria eſt ad ſalutē: nam cognitionē ſui docet ſine qua (ut ait Bernhardus ſup Cantica) nemo ſaluatur. Vnde homo cum in honore eſſet nō intellexit (ſc; ſeipm) cōparatus eſt iumentis in ſipientibus & ſimilis factus eſt illis. Vnde & Helimādus ſcribit in tem plo Apollinis tale oraculū fuiſſe datū γνωτι σεαυτον hoc eſt noſce teipſum. Ex hoc nempe homo ſe humiliat: & unicuiq; quod ſuum eſt reddit: iuxta pcepta legis naturę & decalogi / de quibus diſſerendi lo cus hic nō eſt. Hanc Richardus deſcribit dicēs. Monaſtica ſcientia eſt q̄ ſui curam gerens / cunctis ſeſe erigit & exornat virtutibus: nihil in vi ta admittens quo non gaudeat / nihilq; faciens pœnitendum.

De prudentia Economica. & qualiter uxor ſit regenda. inſuper quibus virtutibus mulier pollere debeat. Capitulum. xvi.

Prudētia Economica

DIS: Prudentiam Economicā declares. MAG. Hac prudētia indi get qui familiam regerē habet: prudentiā tñ monaſticā nō ne gligat: nā qui ſibi nequā eſt: cui bonus erit? In familia autē ut dicitur libro primo politicorū tres cōmunitates neceſſarię ſunt. viri ſc; & uxoris ꝓpter opus generationis, Domini & ſerui propter opus ad miniſtrationis. Patris & filij ꝓpter ꝑpetuitatē; quod fieri neq; ſi patri fi lius nō ſuccedit. Ad has cōmunitates ſingula prudētię regimina acco modanda ſunt. In primo eqdē / vir uxori ſuę affabiliter cōuiuat: ne vi

viri & uxoris

ta eiꝰ ſit cū triſticia: aut cogatur extraneis ſolatijs ſe īmiſcere: unde infa miā facile poſſet incurrere. In correctione vero / aliter cū honeſta / alit̄ cū contumace & ſupba oportet ꝓcedere. Secundo vir uxorē decēter tractet in ornamētia & aliis neceſſariis. Non em̄ ſicut ancilla: ſed ut ſocia tractanda eſt: qa nō de pedibus: ſed latere viri eſt formata. Aliter autē eſt uxor ciuis / aliter militis / aliter regis ornāda ſcd̄m diuerſitatē tēpo rū & locorū. Ideo infœlices Macedones phūs in rhetorica noīat: eo ꝙ ſuis uxoribꝫ illicita ꝑmittebāt. Rurſus Valeriꝰ maximus Romanos cō mēdat: quia uxoribus de neceſſariis ꝓuidebant. Tertio vir uxorē ſine zelotipia diligat. ne ſibi cōtinuā cordis anxietatē / & uxori uō ſeruandi fidez incitamentū pręſtet. qui ſecus ad uxores ſe habēt / damna multa nō ſcripto: ſed experimēto addiſcēt. Rurſus autē uxor debet eſſe caſta & pudica. / verecūda & taciturna / pia & diſcreta. Caſta qdē eſſe debet: ne

Vxor ſit caſta

vinculū matrimonii indiuiſibile ſoluat: & ne illegitimi cū legitimis viro

in hereditate ſuccedant. Vnde fornicatio mulieris periculoſior eſt q̃ vi
ri. Caſtitatis vero cuſtos eſt ſobrietas. unde ut ait Valerius Maximus Vale
Pudica Romanis mulieribus uſus vini olim ignotus erat. Sit & pudica q̃tū ad maxi
exteriores corporis geſtus. Mulieris em̄ eſt (ut inqt Chriſoſtom⁹) do chriſ
mi philoſophari & a diſcenſibus ſe cohibere: nec nimiū abuſionis gn̄s
verecūda eſt mulier ſine pudicitia. gratia aūt ſuper gratiā mulier ſancta & pudo
rata. Sit etiā verecūda. ne dicatur ei illud Hieremię. 3. frons mulieris Hiere
meretricis facta eſt tibi / noluiſti erubeſcere. Inuerecunda qppe mulier
attētare audet quod vir nō ppetraret. Verecūdię aūt ſignū eſt tacitur
nitas: q̃ eſt (ut ait phūs) ornamentū mulieris. q̊d laudatū inuenitur a Phūs
Sapiente. Mulier ſenſata & tacita nō eſt īmutatio animę eruditę. Sit in Ecc.
pia diſcre ſuper pia & diſcreta: ut familiā cum qua ſemper cōuerſatur cōſoletur
ta. & pauperibus cū moderamine elemoſynam ęrogando cōpatiatur.

De Regimine ſeruorum / & unde Seruitus orta ſit. Capitulum. xvij. MAG.

Seruorū ortus S Ecūda cōmunitas familię eſt Domini & ſerui. Natura omnes
liberos genuit: fortuna aūt ſeruos conſtituit. Serui em̄ cœpe/
runt ppter appetitus corruptionē / intellectus tarditatē & tem
poralium penuriam. Primū manifeſtū in Cham filio Noe: qui ppter geñ.
maliciā ſuam qua patris pudenda reuelauit: ideo ipſe & poſteritas ſua
ſeruituti eſt deditus. ſic rebelles & in bello victi mancipia / quaſi ma/
nu capta dicebantur: & ad ſeruiendū ſeruabanť. Secundū cōueniēs ęſt
nam intellectu tardi / magis ſunt robuſti & ad onera ſuſtinenda apti.
ęcontrario corpore debiliores / ſunt magis ſapientes: & ad regendum
alios abiliores. Tertiū cōmuniſſimū eſt. penuria nanq; rerū tempora
lium plurimos etiā honeſtos & ingenio pollentes ſeruire cogit: etiam
his qui ſerui ſunt ſeruorū eorū / id eſt peccatorū. Hos aūt cōſolatur di
uus Auguſtinus li. 4. de ciui. dei. c. 3. dicens. Bonus ſi ſeruiat liber eſt: Aug
malus aūt ſi regnet / ſeruus eſt / nec unius hominis / ſed q̊d grauius eſt
Dn̄orū er tot dominorū quot viciorū. Debent itaq; Domini ad ſeruos tali pru/
ga ſeruos dentia uti / ut ſint in loquendo placidi: ne verbis durioribus exaſperē
prudentia tur. unde Seneca. Qui in ſeruos ſuos iraſcit & crudelis eſt / ſatis oſtē Sene
dit ptātem ad alienos ſibi defuiſſe. Seruis igitur hilarē te preſtes (in/
quit) ſuperiorē te colant potius q̃ timeant. Nimiā tamē erga eos fami
liaritatē caueant: quia cōtemptū parit. Sint in remunerādo benefici/
ne neceſſitate cōpulſi furentur. Sint & in mandando diſcreti: ne nimis
oneribus laborū grauenť. unde & Dominus in lege eos die ſeptimo Deu.
Seruorū quieſcere: & anno ſeptimo liberos a ſeruitute iuſſit exire. ecōtrario ſer
item erga ui debent eſſe fideles in cōmiſſis ſibi a Dominis: ut bona eorū cōſer/
dominos uent. Sint intelligētes in pcœptis: ut q̃ Domini moneant: recte intelli
gant: & q̃ intellexerunt cū obediētia exequanť. ſic em̄ erunt decentes
in obſequijs, nō em̄ decet ſeruū quod iuſſus eſt / ſi poſſit: cauillationi

bus ſuis protelare. Vnde dicitur. Non ſit mihi ſeruus medicus: ꝓphe
ta ſacerdos. Medicus eſt ſi iuſſus afferre aquam frigidam: eam ſanitati
cōtrariam perſuadet. Propheta eſt: ſi miſſus ad debitorē: eum iam nō
poſſe domi reperiri ſyllogiſat. Sacerdos deniqꝫ cenſetur: ſi quod inui
tus facit: ſaluti animę cōtrariū arguit. Decentia autē in obſequio tunc
ſeruatur: ſi nō modo corpis munditia/ ſed & moꝝ integritas custo/
ditur: ne uxor: ne filij: & filię corrumpant. Nā ut ait Menander. Cor
rumpūt bonos mores colloquia praua. q̄d & Apoſtolus approbat.

De regimine filiorum a patribus & pe/dagogis. Capitulum. xviij. MAG.

Ertia familię cōmunitas eſt patris & filij. Iure equidē naturali
Ciuili & diuino pater circa filios ſollicitus eſſe debet: ipſis mi/
niſtrando nutrimentū: q̄tū ad corporis neceſſitatē: & diſciplinā — Parentū erga filioſ prudentia
quantū ad morū honeſtatē. Nam ut ait Apl'us. 1. ad Timoteū. v. Si
quis ſuoꝝ & maxime domeſticoꝝ curā nō habet: fidem negauit. Pri
mū nec bruta quidē negligunt quantūcunqꝫ ferocia: ſed ſingula fili/
os ſuos ſumo ſtudio alunt: donec ad debitā perducta fuerint quātita
tem & robur. l. 1. pa ius naturale. ff. de iuſt. & iure. Crudeliores itaqꝫ
beſtijs erunt qui liberis ſuis alimenta nō preſtant: nec alimenta tan/
tum preſtare ſufficit: ſed & ſubſtantiā in hereditatē relinquere debent
xvi. q. 1. p̄dicator. & Apl'us ait. Non debēt filij theſauriſare parētibus
ſed parentes filiis. Filius tñ Patrem egentē cogitur alere. xxij. q. 4. c.
Inter. Secundū rurſus beſtias ꝓ modulo ſuo imitari videmus: quo/
niam ęducatos pullos ad mores & actus naturę & ſpeciei ſuę cōueni
entes ꝓuocant. Hinc leo catulos ſuos ad predā ducit: Aquila pullos
ſup eos volitans: ad volandū ꝓuocat & ſic videre eſt in ſingulis. Sto
lidior eſt igitur hic beſtia: q filios ſuos ſi ad meliora ſtudia inducere no
lit: ſaltem eos manuū ſuarū labores manducare: & artem qua ipſos
ęnutriuit nō ędocet: ſed ociari/ taxilloꝝ ludo queſtū querere/ hic ſcor
tari: furari: latrocinari: tandemqꝫ morte turpiſſima interire permittit.
DIS. Heu q̄tū hęc ſtultitia noſtra ętate nō modo plebeos: veꝝ alti
oris ordinis homines obcecauit. Sed dic queſo ſumatim quādo & in
quibus maximo pe filij a parētibus ſint ędocendi. MA. Ab ineun
te ętate. Nā ut ait Horatius in epiſtolis. Quo ſemel imbuta recens ſer
uabit odorē Teſta diu. & Seneca libro de moribus. Educatio quidē
& diſciplina mores facit: & id ſapit quiſqꝫ q̄d didicit. Eſt em̄ ut ait Ari
ſtoteles Conſuetudo altera natura: ſeu alterat naturam: in hoc differēs
tantū: ꝙ natura ſemp eſt: Conſuetudo ſępe. Hinc & Seneca libro ſecū
do de ira Educatio filiorū maximā diligētiam plurimū ꝓfuturam de
ſiderat: facile eſt em̄ animos teneros cōponere: ſed difficile ſcinduntur
vitia q̄ nobiſcū creuerunt. Et Ouidius in epiſtolis. Ars fit ubi a teneris
crimē cōdiſcitur annis. Quod & Salomon teſtatur, dicens: Adoleſcēs

iuxta viam ſuam graditur cum ſenuerit non recedit ab ea: nam & ab
adoleſcentia omnis ętas ad malū prona eſt. Verūtamen in diſciplina geñ
tenendus eſt modus ętati cōgruens. Tractari equidē mollius ętas im q.i.
becilla ſolet ait Horatius cui & Quintilianus alludit dicens. Ingenia qui
puerorū nimia ęmendatiōis ſeueritate deficiūt: nam & deſperant/& do
lent ac nouiſſime oderūt q̄dq̄ maxime nocet/dum oīa timent nihil co
nantur. DIS. Manifeſta ſunt hęc. Nūc in q̄bus inſtituendi ſunt ape
rias. MAG. In arte/moribus/ludis & ſocietate. Ad primū monet cē
ſor morū Cato. Si tibi (inq̄t) ſint filij/nec opes: tunc artibus illos In/ Cat
ſtrue quo poſſint inopē defendere vitā. Et rurſus. Diſce aliq̄d: nam cū
ſubito fortuna recedit/Ars remanet: vitāq̄ hoīs non deſerit unq̄. Vñ
& Octauianus Auguſtus liberos ſuos in omni arte fecit erudiri: ut ſi
qñ ad ęgeſtatem venirent/ haberent unde honeſte viuerēt. In mori/
bus vero: ut cibum & potū parce ſumant/paſſioneſq̄ refrenēt. Ex ci/
bo nempe & potu ſup̄fluo naturam in principijs vitalibus ęneruant:
ingenia perdūt fiūt laſciui/rixoſi/in verbis procaces/& in ſenſu ꝓprio
pertinaces. Singulis tu cauſas naturales reddes/ſi tantillę ętatis & vini
paſtuſq̄ ſup̄flui naturas attenderis. DIS. Verum: nec in his te la
tius īmorari volo. Sed dic oro per ludos q̄d intelligis? MAG. Nō
illū qui fortunę innititur. ut ludus chartarū/taxillorū &c. nam hi ludi
non modo lege diuina ſunt inhibiti/ſed etiam imp̄ialibus cohercendi
Sed eum ipſum exerceant quē Philoſophus in politicis neceſſarium phũ
aſſerit in vita humana. Et eſt quędā deductio p̄ quā vitantur tedia vi tico
tę/inertia corporis & pronitas ad laſciuiā. Ocioſi nāq̄ eſſe nō poſſunt
Non autē ſemp̄ in diſciplinę ſumo rigore tenendi ſunt: ne deficiant:
nam quod caret alterna requie durabile nō eſt. Ludis igitur honeſtis
animi & corporis exerceant: ludis quidē animi/audiendo hiſtorias/fa
bulas honeſtas &c. ludis quoq̄ corporis/currendo/ſaltando/ſagit/
tando & alijs quę mēbra abilitant: & animū mala cōtagione nō illa/
queant. DIS. De ſocietate q̄d affers? MAG. Societas praua ut
peſtis fugiēda: bona vero amplectēda eſt. Nā ut teſtatur Propheta re pſal.
gius. Cū bonis bonus eris: cum p̄uerſis p̄uerteris. Et ſi una ouis mor
bida totū gregē inficit: multo magis praua ſocietas teneros animos
molles & imprędſſioni diſpoſitos facillime ledit. Heu ſine ſcriptura hoc
cōfirmat crebra experiētia. Socient igitur filij honeſtis: & ſumo ſtu/ ad E
dio ęducent in diſciplina & correctione dñi: ut ea quę fidei ſunt & ad quin
cultū Dei p̄tinent teneris inbibant annis: cū cito ſunt creduli/nec rōeȝ
querētes Nō autē Deo tantū: ſed & parētibus & ſenioribus reuerenti
am noſcant exhibere. nam filius cōtumax & inobediēs a Moſe iuſſus Deut
eſt lapidari & alibi. coram cano capitę cōſurge: & honora p̄ſonā ſenis. 21. L
In cura itaq̄ & correctiōe filiorū Parentes ſint ſolliciti ne cū Heli ſacer 1. Reg
dote iuſto dei iudicio ſubita morte occumbant. Pedagogis quoq̄ ea de Si
ipſa & longe amplior cura/ſtudiū/& induſtria habēda eſt. Alia tamē c. lice

circa ingenia/ingeniorumq; ad militiam ſpiritualem aut ciuilem aſſumendorum ratio eſt. De quibus in alium tractatum prolixior ſermo ſeruandus eſt: nunc ad prudentiam politicam tranſeamus.

De Prudentia politica regnatiua. & ea quę eſt in ſubditis. Capitulum. xix. MAG.

Riſtoteles politicę prudentię duas ſpcies eſſe voluit: Architecto riam in principe/& politicā in ſubditis. DIS. Architectoria Prudentia
quę eſt? AAG. Ea quę dicit regnatiua ſiue legis poſitiua. Prin Politica
cipi nanq; incumbit deo placere: populo ꝓ poſſe ſatiſfacere: reipubli architecto
cę ꝓuidere: & rectas leges condere. Per primū ppl'i timorē & reue/ ria.
rētiā acquiret. ut patet de Salomone libro Regū. iij. c. 8. & . 9. Vnde & Claudianus. Cū ponit orbis regis ad exemplū; nec ſic inflectere ſen/ ſus Humanos edicta valēt q̃ vita regētis. Mobile mutat ſemp cū principe vulgus. Per ſecundū amorē & dilectionē populi ſibi conciliabit: non em̄ quiſpiā contra regem murmurabit: ſi ipſum oēs non nimis ſeuerū/prudentium cultorē beneficientium retributorem/& delinquentibus punitorē ęquum videbunt. Per tertium & quartum rempubli/ cam integrā conſeruabit: ne deficiente annona populi inedia deficiāt: aut a quopiā calūniā ſuſtineāt. DIS. Nunc de politica pauca addas.

MAG. Prudentia qua ſubditi nouere principi obedire: & ciuibus cō Politica
uiuere cōmune nomē retinuit: & politica dicta eſt. Suut autem ut deſcribit Tullius libro primo de officiis in republica perſonę triplices: Iudices ſc3 ſiue Magiſtratus Ciues/& peregrini. ut etiam clarius expreſſit
6. ſcriptura in lege Moſi. vnde & magiſtratib9 ait. Iudices & magiſtrat9 cōſtitues in omnib9 portis tuis (antiqui em̄ ſolebant iudices cauſas in portis ciuitatis audire) ambiguę autē cauſę & arduę ad unū tantū ſum
23. mūſc3 ſacerdotē referebant. De ciuib9 ſtatuit ne ſe in ꝑuis rebus moleſtarent dicēs. Ingreſſus vineā proximi tui/comedas uuas quantū tibi placuerit: foras autē ne efferas tecū. In mutuo nec uſuras nec pignus reciperent ꝑcepit: nec etiā importune exigerent. De peregrinis vero ait
24 aduenā non cōtriſtabis neq; affliges eum. Mandauitq; tertio anno de
26 cimā fieri ꝓ peregrinis pupillis & viduis. DIS. Mira conditoris ſa
8. pientia/ſingulis prouidens neceſſaria. MAG. Mira utiq; attingens a fine uſq; ad finem fortiter & omnia diſponēs ſuauiter. DIS. Reliquum eſt ut prudentiam militarem percurramus.

De Prudentia militari: & his quę militem ornant. Capitulum. xx. MAG.

Ilitaris prudētia eſt operis bellici/ordinata ad defenſionē boni cōmunis ut pax habeatur. Ob hanc equidē cauſam tantum bellū gerēdū eſt De hac Prudētia multi diſſertiſſime ſcripſerūt prudentia
attamē nō tam lectione q̃ exercitio addiſcit. Verūtamē videat bonus militaris

[illegible] ut in primis deũ/a quo fortitudinis donũ accepit bñdicat:pura intẽtione pugnet hoſtib⁊ fidem ſeruet:victis quoq; miſericordiã pſtet ſic em̃ Auguſtin⁹ Bonifaciũ inſtruit. Et ſanctus Ioan. baptiſta militi/ bus regulam ſtatuens dicit:neminẽ cõcutiatis/neq; calumniã faciatis: & contenti eſtote ſtipendijs veſtris. Lucæ .iii. Bernhardus inſup ſcri bens ad milites templi: nõ mediocriter corripit eos qui ſe & equos ſe rico operiunt:haſtas/clipeos/ſellas/frena/ & calcaria depingunt: au ro argentoq; ornant. Militaria inquit ſunt hęc inſignia: an muliebria potius ornamenta? Nunqd forte hoſtilis mucro reuerebitur aurũ gẽ mis parcet:ſerica penetrare non poterit? & alibi. Vtilior eſt in cõflictu lorica ferrea q̃ ſtola linea. Hinc & Pericles phũs ait. Non pictura:nõ aurũ:nõ lapides:ſed ſcutum diuulſum:fracta galea:gladius hebes: fa cies vulnerata cedunt militibus ad ornatũ. DIS. Sed qui tãta ſuffer re poſſunt? MAG. Non effœminati & in delicijs aſſueti:ſed hi tm̃ de quibus Vegetius loquitur:qui ſub diuo & labore nutriuntur:ſolem pacientes:umbrã negligẽtes balneoꝝ neſcii:deliciaꝝ ignari:& parco cibo contenti. DIS. Heu q̃ rarum phenice in terra noſtra ſimillimũ eſt hoc militię genus. MAG. Eos itaq; relinquentes perſequi/ad vir tutum diuiſionem redeamus. DIS. Hactenus de intellectualibus diſſertum eſt:nunc ordo exigit ut morales adeamus.

Aug
Ioã.
Beri
Pericles
Veg

De virtutibus moralibus in generali:& quare inter has quattuor cardinales dicunt. Ca.xxi. MAG.

m Orales virtutes ſunt quæ appetitũ inclinant ad actus licitos & honeſtos. Mos em̃ inclinationẽ vel etiã conſuetudinẽ ad aliqd agendum importat. DIS. Num etiã iſtę certo numero com plectuntur? MAG. Etiã fili. Duodecim em̃ a phõ ẽnumerantur ſc; Prudentia Iuſticia Fortitudo Temperantia Manſuetudo Liberalitas Magnificentia Magnanimitas Philotimia Veritas Amicitia ſiue affa bilitas:& Eutropelia. Alię q̃cunq; ſunt ad has reduci habent. ut pate bit in pceſſu. DIS. Cur inter intellectuales habitus prudentiã ẽnu meratã etiã moralibus pponis? MAG. Prudentia ſcd̃m eſſentiã in tellectualis habitus eſt:ſcd̃m materiã vero moralis. Preponit̃ autẽ cę teris:quaſi mater. iuxta c. pſentium .i. q. v. ubi dicit̃. Diſcretio id eſt pru dentia mater eſt virtutũ. Ad hanc etiã & tres in ordine ſequentes (q̃ ſũt Iuſticia Fortitudo & Temperãtia) omnes alię reduci habẽt. Hinc iſtę quattuor principales & cardinales dicuntur:quia ſicut in cardine ianua vertitur/daudit̃ & aperit̃:ſic in his virtutibus cor humanũ vertit̃ ſcd̃m rationẽ ut vitiis claudat̃:& bonis actibus aperiat̃. DIS. Moralium igitur tractatũ q̃ tocius aggrediamur:& cor noſtrũ his cardinibus imit tamus. MAG. Omnis virtus moralis eſt vel circa actum interiorẽ dirigendum ut prudẽtia:vel circa actum exteriorẽ ad alteꝝ ut iuſticia vel circa paſſiones ſupra ẽnumeratas, ut certe omnes: ſic patet illud

Virtutes morales
cardinales virtutes

Ouidij. Tendit in ardua virtus. DIS. Num & moralium rationes:
ſingillatim proſequi intendis? MAG. Etiam. DIS. Primũ igitur
de prudentia diſſeras.

De Prudentię contrarijs: quæ ſunt imprudẽtia/Aſtutia/Dolus/Fraus/Pręcipitatio & ſimilia. Capitulum. xxij. MAG.

Rudentię definitionẽ/diuiſionẽ & partium declarationẽ paulo
p antehac digeſſimus: nec ſupeſt niſi ut de vitijs oppoſitis pauca
addamus. Nam ut Auguſtinus ait mens regnũ virtutũ adipi/
ſci nõ poteſt niſi prius excuſſerit iugum vitioꝝ. DIS. Probe. MA.
Prudentię in cõmuni oppoſita eſt imprudentia: qua hõ diuertit ſe a re Imprudẽtia
gulis quibus ratio prudentię rectificaẽ. Prudentia inſup carnis. Aſtu/
tia dolus & fraus: nimia ſollicitudo inconſtantia/& negligentia/ p̃cipi
tatio/& inconſideratio: prudentię aduerſa ſunt. Prudentia em̃ finẽ bonũ Prudẽtia
pręponunt: prudentia carnis malum. ut prudẽs latro/latrocinium & carnis
crapuloſus carnis curã tm̃ intendit. Prudentia ad finem bonum vias Aſtutia
bonas inuenit: aſtutia malas & apparentes excogitat. Prudentia vias
bonas inuentas fini p̃concepto verbo & facto applicat: dolus vias ma Dolus
las excogitatas verbo quidẽ/Fraus autẽ facto fini malo eaſdem vias Fraus
adiungit. ſic quod aſtutia excogitat: dolus & fraus exequunntur. Ma
xime autẽ in acquiſitione temporaliũ circa q̃ etiã fieri habet nimia ſolli Sollicitu/
citudo. Prudentia conſtanter & diligẽter conſiliata & iudicata in p̃cipi do nimia
endo exequitur. per inconſtantiã vero & negligentiã hæc eadẽ obmit incõſtãtia
tuntur. Prudentia p Eubuliam recte & ordinate conſiliatur: ecõtrario p̃cipitatio
per p̃cipitationẽ ex impetu volnntatis & paſſionis ordinatum cõſiliũ Inconſide
negligitur. Prudentia per Syneſim & Gnomin de conſiliatis vera iu ratio.
dicat/econtrario p inconſideratione non intelligẽdo ea ex quibus re
ctitudo iudicij pendet male iudicaẽ. Quæ autẽ aliis partibus prudẽtię
contrariantur: uno noĩe imprudẽtia noĩantur. Hæc ſunt q̃ de vitiis pru
dentię oppoſitis ſcire opepcium eſt. nunc iuſticiam percurramus.

De iuſticię definitionibus & contrarijs vitijs. Capitulum. xxiij. DIS.

Vſticia qd eſt? MAG. Iuſticię acceptiones duę ſunt. Prima
i ut p legis imperiũ ordinat act⁹ oĩm virtutũ ad bonũ cõe: & iu/
ſticia legalis dici ſolet: p eã nãq; hõ concordat legi ordinãti act⁹
oĩm virtutũ in bonũ cõe. ſicut charitas ordinat oĩa in bonũ diuinũ. De
hac dicĩẽ ꝙ ſit oĩs virtus. Secunda acceptio iuſticię eſt prout equalitatẽ
conſtituit in his q̃ ſunt ad alteꝝ. Hæc a iuriſconſulto ſic definitur. Iu/
ſticia eſt conſtans & ppetua voluntas/ius ſuũ unicuiq; tribuens. Iuſti Iuſticia
cia voluntas eſt id eſt voluntatis habitus ſiue qualitas: conſtans & p
petua: nam operans p virtutẽ operatur ĩmobiliter quantũ ad ppoſitũ

Vnde ut quis iuſtus ſit/oportet ꝙ habeat ꝓpoſitū ppetuo ſeruandi iu
ſticiā:& in illo firmiter ꝑmaneat:ideo additur conſtās.& ſequit̃ tribuēs
ff. de iuſt. unicuiq;. Deo ſc; & homini. Ius ſuum id eſt rē iuſtā ipſi debitā. Acci/
& iure. l. pitur em̄ hic ius nō ꝓ habitu qui eſt ars boni & ęqui:ſed ꝓ re iuſta. Et
Iuſticia phūs iuſticia eſt habitus a quo habentes operatiui ſunt iuſtoꝝ ſcđm
electionē iuſti. Ambroſius quoq; vir ſanctus in libro officioꝝ ſic eā
definit. Iuſticia eſt q̄ unicuiq; q̄d ſuum eſt tribuit:alienū nō vendicat:
utilitatem ꝓpriā negligit ut cōem ęquitatē cuſtodiat. DIS. Ex his
accipio materiā circa quā iuſticię eſſe operationes & res alteri ab alte
ro debitas:de vitijs autē oppoſitis quid ais? MAG. Iuſticia ꝓprie
nō habet extrema malicioſa:ſed habitū cōtrariū qui dicit̃ iniuſticia. Ex
Iniuſtum trema aſſignant̃ quantū ad actū ut iniuſtū facere: & iniuſtū pati. Hoc
facere ꝓprie malum nō eſt:niſi in agente:aliud autē fieri poteſt nō ex habitu
Iniuſtum iniuſticię ſc; ſi nō fiat ex intentione:ſed ex negligentia vel paſſione. Ex
pati intentione iniuſtū qs facit. ſi ius ſuum unicuiq; nō tribuit: aut iniuſte
iudicat:vel quia rectitudinē iuſticię p̄termittit. ut in iudicio ꝑuerſo & in
iuſto:vel quia nō ſubiectos iudicat ut in iudicio uſurpato. Vel q̄a in iu
dicādo certitudinē rationis nō habet. ut in iudicio ſuſpicioſo & temera
rio ex indicijs leuibus/inuidia aut ꝓpria malicia p̄cedente:quę latius
deduci poſſent. DIS. Intelligo veruntamē nunc magis partiū iuſti
cię(ſi quæ ſint) explanationem audire affecto.

De partibus iuſticię ſubiectiuis:quę ſunt iuſticia cō mutatiua & iuſticia diſtributiua: in qua vituperat̃ perſonarum acceptio. Capitulum. xxiiij. MAG.

IVſticiæ partes trifarię ſunt;ſubiectiuę ſc; integrales & poten/
iuſticia cō tionales. DIS. Subiectiuę quæ ſunt? MA. Iuſticia cōmu
mutatiua tatiua & iuſticia diſtributiua. Cōmutatiua equalitatē in cōmu
tationibus inter duas ſingulares ꝑſonas ſeruat in ꝓportione arithme/
tica utputa tm̄ ſit p̄cium quantū valet res empta &c. Sunt autē cōmu/
tationes multiplices:q̄dam em̄ ſunt voluntarię:quędam inuoluntarię.
Voluntarię ubi amboꝝ interuenit conſenſus:ut emptio/vēditio/con
ductio/locatio/cōmodatio/mutuidatio &c. In quibus neglecta iuſti/
cia cōmittuntur fraudulentię multiplices & uſurę:q̄ rectificari debēt
per iuſticiā reſtitutionis via. Inuoluntarię cōmutationes ſunt in quib9
alter non conſentit:ſed leditur verbo vel facto. Verbo quidē in iudicio
cōtumelia vel extra iudiciū. In iudicio ꝑ iudicē/ accuſatorē & teſtē. Extra iudiciū
detractio autē ꝑ contumeliam;ſi quis ea q̄ ſunt contra honorē alicuius in noticiā
ſuſurratio ipſius & alioꝝ deducit ꝑ detractionē quidē ſi iſta fecerit occulte:ut de
maledictō roget alterius phamę ꝑ ſuſurrationē/ſi ꝑ hęc intēdit occulte amiciciā
deriſio ſeparare:ꝑ maledictionē/ſi alteri malum intendens imp̄catur ꝓ deriſio
ſubſanna nē:ſemꝑ verba & cachinnos alium erubeſcere facit:per ſubſānationē
tio ſi idem facit naſo rugato. In facto autem alter ab alio leditur in re vel

perſona. In re quidem: per furtū in occulto/& per rapinā in publico
In perſona vero ꝓpria vel coniuncta: utputa uxore/aut liberis: ꝑ ho
micidium/mutilationē/verberationē/aut incarcerationē. Has omnes
cōmutationes ęquare habet iuſticia cōmutatiua ſaltē reſtitutionis via
DIS. Iuſticia diſtributiua q̄ eſt? MAG. Per quā bona cōmunia Iuſticia di
iuſte diſtribuuntur non tm̄ ęqualitatem quantitatis q̄ eſt arithmetica: ſtributiua
ſed equalitatē ꝓportionis: quę eſt geomotrica cuſtodit. Non enim bo
na cōmunia equalia ſunt: nec ciues ęquales. oportet ergo diſtribuentē
merita & conditiones uniuſcuiuſq; accipiētis attēdere: & reſpectu illo
rum bona illis diuidere: aliter ſtrenue bellantibus: aliter formidoloſis
aliter magiſtratibus/aliter plebeis. Verūtamē ꝑ maxime cauēda eſt in
talibus perſonarū acceptio: quæ fit cum aliquid alteri datur propter perſonarꝫ
aliquid quod nō eſt cauſa nec facit ad cauſam/propter quā accipiens acceptio
tali dono dignus ſit. ut in collatione beneficioꝝ: ſi conſanguineo mi/
nus idoneo conferantur. In exhibitione reuerentię: ſi diuites ꝓpter di
uitias ſolum honorentur. In executione iudicioꝝ: ſi pauper ſupprima
tur/& potentior eidem contra equitatem pręponatur.

De partibus integralibus iuſticię: quę ſunt facere bonum/& declinare a malo. Et inſuꝑ de partibus potentialibus eiuſdem. Capitulum. xxv. DIS.

p Remiſſoꝝ ordo nunc expoſtulat ut partes integrales iuſticię vi partes inte
deamus. MAG. Partes integrales iuſticię ſunt facere bonū grales iu/
& declinare a malo: & alio noīe dicitur Innocētia. Iuſticia nem/ ſticię
pe ęqualitatē cōſtituit in his q̄ ſunt ad alterū. & hoc faciendo/bonum
ſcȝ alteri debitū. Et conſtitutam ęqualitatem ſeruat: declinando a ma
lo alteri nociuo. Primū vitiatur ꝑ omiſſionē boni debiti. Secnndū per
tranſgreſſionē mandati prohibentis malum alteri inferre. DIS. Ma
nifeſta ſunt hæc: tranſeamus ad alia. MAG. Quę reſtant virtutes partes po
ſunt annexę iuſticię: quę ipſius dicuntur partes potentiales. ut ſunt re tentiales
ligio/pietas/obſeruantia/obedientia/vindicatio/pœnitentia/ gratitu iuſticię
do/veritas/fidelitas/liberalitas/amicitia/ſiue affabilitas/epikeia: & ſi
quę alię ſunt q̄ ad dictas reduci poſſunt. DIS. Num & de his pauca
ſaltē in medium ferre dignaberis? MAG. Iaȝ dicta explanare altio
ris diſciplinę eſt. Theologię ſcȝ: at vero quia pauca petis: tibi mōrē ge/
ram: & harū deſcriptiones cum ęnumeratione partiū pandam p̄miſſo
ordine retento. DIS. Primū itaq; de Religione tractandum venit.

De Religione & vitijs oppoſitis quæ: ſunt Superſticio tentare Deum/Periurium/Sacrilegiū & Simonia. Capitulum. xxvi. MAG.

r Eligionē ptinere ad iuſticiā definitio īdicat. nā eā definiēdo ait
Tullius. Religio virtus eſt q̄ ſupiori cuidā naturę quā diuinā Religio

vocant curam cerimoniāq; vel cultum affert. Per curam actum inte
riorem religionis innuit: qui eſt deuotio/ & oratio. Per cerimoniā inſi
nuat actū ipſius exteriorē: qui eſt adoratio. Religio enī cultus dei eſt q
grecę latria/euſebia vel theuſebia dicit. ut ait Auguſtin⁹ li.x. de ciui.
dei. c. 1. & cōſiſtit in cognitione/dilectiōe & debita ſubiectiōe dei: hoc
eſt q̄d in Enchiridion dicit/ Fide/ Spe/ & Charitate colimus & hoc (ut
teſtat Guilhelmus) fit corde p deuotionē & orōem mentalē. ore/ per
orōem vocalē. corpore p adorationē id eſt genuflectionē/ pſtrationē
vel inclinationē. ope p oblatiōe3/ primicias/ decimas/ ſacrificia/ & ſacra
mēta &c. DI. Oppoſita religiōis q̄ ſunt? MA. Supſtitio & irreli
gioſitas: illa qdem per exceſſu3/ hæc vero p defectū. Supſtitio nempe
cultū dei vel creaturę exhibet/ vel deo: mō tn̄ indebito & phibito: ut
puta p cerimonias legis moſaicæ. de ſpēbus ſupſtitiōis circa finē li. 7.
nōnulla deducta ſūt. DI. Memī. Sed irreligioſitatē qd dicis? MA
Irreligio/ ſitas. Quidqd ad cōtemptū vel irreuerentiā dei & rerū ſacrarū fieri poteſt
Dei qdē per tētatiōe3/ & piuriū: nā qui deū p verba aut facta tentat/
de ipius ſciētia volūtate & ptāte duhitat: itaq; deficit: qa deū vera fide
nō colit. Sir q in periurio deū teſtem falſitatis aduocat/ de ipſius ſa/
piētia & iuſticia heſitat. Rerū aūt ſacrar̄ irreuerētia fit per ſacrilegiū: &
ſacrilegiū Simoniā. Sacrilegiū quidē eſt: ſi violētia in pſonam ſacram/ locū ſacrū
vaſa ſacra/ aut res ad ſuſtentationē ſacrarū pſonarū ordinatas cōmitti
Simonia. tur. Simonia autē eſt ſtudioſa voluntas emendi & vendēdi aliqd ſpi
rituale/ aut ſpirituali annexū/ & fit a manu: ut dando pecuniā pro ob
tinēdo beneficio. ab obſequio: ut dando bñficiū ſpirituale pſeruitio
corporali. a lingua: ut conferendo eccleſiā indigno ad preces alicuius

De Pietate/ obſeruātia/ q̄ & dulia/ de obedientia & gratitudine virtutibus religioni cōiunctis; in eo q̄ cultum debitum Parentibus/ ſupioribus & benefactoribus exhiberi volūt. Capitulū. xxvij.

DIS
Pietas P Ietas autē qd eſt? MA. eſt (ut inqt Tullius) per quā ſaguine
iunctis/ patrięq; beniuolis officiū & diligēs tribuit cultus. &
hoc quidē ppter eſſe & gubernari: q̄d a parētibus & a patria p
ticipamus. Quia vero deus ſumus parens eſt & gubernator/ nōnun
q̄ pietas p dei cultu accipi ſolet. ut patet p Auguſtinū li. x. de ciui. dei
c. 1. Et quia cōſanguinei ab eodē parente pceſſere teſte Phō li. 8. ethico
rū ideo noīe cōſanguineor̄ parētes/ & noīe pentū: etiā conſanguinei
intelligunt/ noīe q̄3 patrię cōciues cōtinētur. DIS. Parentes eſſe co
lendos q̄rtum preceptum decalogi indicat: ubi ideo fortaſſe longeui
tas vitæ pmittitur; quia illis cultus exhibetur a qnibus nobis vita cō
municatur. MAG. Probe. Conſiſtit autem parentū cultus in reue
rentia/ obedientia/ & neceſſitatis cura. DIS. Extrema pietatis q̄

ſunt? MAG. q̃ a medio recedunt: per exceſſum quidem/ſi parentes
deo in dilectione p̃ponimus. per defectũ vero ſi intuitu dei parentes
etiam in neceſſitate conſtitutos relinquimus: intrando ſcꝫ religionem
nam hoc non expedit ſecundũ ſanctum Thomã. Si autem parentes
in neceſſitate nõ ſunt/ licitũ eſt et pietas. teſte diuo Hieronymo in epi
ſtola ad Eliodoꝝ. per calcatũ inquit perge patrẽ: per calcatã perge ma
trem ad vexilla crucis euola ſummũ pietatis genus eſt in hac re fuiſſe
crudelẽ. Amplius aũt cum pſonę in dignitate cõſtitutę gubernatiõis
& diſciplinę noſtrę curã gerant/Patres nõ inepte dicunt. Ideoq; & ip/
ſis cultus qdam exhibẽdus eſt: quẽ virtutes obſeruãtia/ & obediẽtia
cõtinent. Eſt em̃ ſecundũ Guilhelmũ Pariſieñ. Obedientia obtempe obediẽtia
rantia ſꝫm regulã ſacrę ſcripturę maioribus qbuſcũq; debita. Obſeruã obſꝫuãtia
tia aũt ut Tullius ait. eſt p quã homines aliq̃ dignitate p̃cellẽtes cultu
& honore deſignant: Hic cultus Dulia dici poteſt. dulis em̃ dicit ſer Dulia.
uit⁹ p̃ quã exhibet honor ſupioribus. Honor aũt ut ait Ariſto. 2. Eth. Honor
eſt exhibitio reuerẽtię in ſignũ virtutis. virtutis qdẽ in honorato: vel in
eo cuius vices gerit exñtis. Hinc & p̃lati vicioſi honorari poſſunt: im/
mo ad hoc princeps Apl'oꝝ Petrus admonet dicẽs. Subditi eſtote &
ſequit. non tm̃ bonis & modeſtis/ſed etiã diſcolis. Ex p̃cedẽtibus fa/
cile eſt & illis ꝟtutibus cõtraria aſſignare. DIS. Facillimũ. MAG
Sicut aũt pentibus per pietatẽ/ ſupioribus per obſeruantiã & obedi
entiam quẽ debemus honorẽ reddimus: ſic bñfactoribus per gratitu
dinem vices repẽdimus. Eſt em̃ gratitudo ſꝫm Tulliũ qua amicitiaꝝ gratitudo
& officiorũ alterius memoria & remunerãdi voluntas cõtinet. Notã
ter aũt de memoria mẽtionẽ facit nam ut ait Seneca li. 3. de bñficijs. in
gratus eſt q beneficiũ ſe accepiſſe negat quod accepit Ingratus eſt q
diſſimilat. Ingratus eſt qui nõ reddit. Ingratiſſimus omniũ qui eſt ob/
litus. Volũtas aũt in definitiõe data ponit. nam idem ait. Gratitudo
eſt minus grata ſi ſit coacta. Eſt aũt in reddẽdo bñficiũ ſumope cauen
dum/ne citius reddat: aut plus debito differat. nã in his extremũ eſt
gratitudinis p exceſſũ. Sicut in nõ reddẽdo alterũ extremũ eſt (ingra
titudo ſcꝫ) per defectũ. Plura de gratitudine & eius ɔtrarijs induci pñt:
q̃ epitomatis breuitas excludit. Verũtñ id adijciendũ utiliſſimũ eſt: ut
deo i oĩbꝫ & ſp grati ſimus: ab eo em̃ qdquid habẽus accepim⁹. teſte
Apl'o. 1. ad Corin. 4. qd habes q̊d non accepiſti? q̃ſi diceret: nihil. In
omnibus igit gratias agite alio loco docuit. DIS. Nũc vindicatio
nem exponas.

De vindicta/Crudelitate/& negligentia vitijs op poſitis De pœnitẽtia & epikeia. Ca. xxviij. MA.

Indicatio (auctore tullio) eſt p quã vis ſeu iniuria & omne q̊d Vindicta
obſcurũ eſt id eſt iniurioſum defendendo & ulciſcendo p pul/
ſatur. Neceſſaria eſt hec virtus in poteſtate cõſtitutis; verumtñ

operepręciū eſt ut intentio vindicantis feratur principaliter ad bonū
per vindictā ꝓcurandū: videlicet vel ad emēdationē peccātis vel ſalu
tem/ad cohibitionē eius/ & quietē alioꝝ: iuſticię cōſeruationē & dei
honorē nam ut ait Apl'us Miniſter dei eſt quicūq; vindex eſt in iram ap
ei q malū facit/& hoc accepta a deo ptāte: & iam dicta intentiōe. qm̄ ro
qui alia intentiōe vindicat/nō vindictā q̄ virtus eſt/ſed alteꝝ eius ex/
crudelitas tremū/quod ſeuitia ſiue crudelitas dicit̄ exercet. Sic qui neglgens eſt
negligētia corrigendo ſubditos: alteꝝ eius extremū amplectit̄/quod negligētia
dici pōt. Qui aūt ꝓpria auctoritate vindicare p̄ſumit/ſibi uſurpat q̇d
dei eſt. Ait enim dn̄s. Mihi vindictā/ſiue mea eſt ultio/& ego retribuā De
eis in tempore. Huic virtuti altera cohęret: quaꝫ penitētiā dicim⁹: nō
eā q̄ ſacramentū eſt: ſed q̄ virtus moralis eſt. Sicut em̄ vindicatio ma/
la ī alijs punit: ſic pęnitētia in ſeipſo malefacta corrigit. Eſt em̄ ut ait
pœnitētia Auguſtinus quędā iraſcētis vindicta puniēs in ſe q̇d dolet cōmiſiſſe. Au
Euenire ſolet aūt ſępius ut in ulciſcēdis & vindicādis iniurijs/de qbus de
prudēs cōſiliari habet/ leges expreſſe nō ſint: propter caſus ſpeciales pa
de nouo emergētes. Neceſſaria eſt igit̄ virtus prudentē circa hmōi diri
gens. DIS. Et hanc gnomin/cū de prudētia ageretur nominaſti.
MAG Tenacis es memorię ſi etiā meminiſti virtutē quandā iudi/
ciū gnomin exequentē ibidē exp̄ſſaꝫ. DIS. Memini. nam epikeia
eſt nomē eius. MA. probe. DIS. hic ne latius de hac differere cō
tendis? MAG. Nō eſt neceſſariū: niſi fortaſſe eius deſcriptio pręter
Epikeia miſſa ſit. Eſt em̄ Epikeia habitus directiuus legis/ubi lex deficit ꝓpter
aliquē caſuꝫ p̄ticularē. Nōnunq̄ etiā verba legis p̄termittit. ſi incōue l.nē
niēs ſeq̄retur: & attēdit ad intentionē legiſlatoris q̄ ſemp eſt ad utilita C.d
tem reip. Ideoq; argui non pōt per regulā iuris q̄ dicit. Certū eſt ꝙ is de r
cōmittit in legem q verba legis amplectēs cōtra legis nitit̄ voluntatē iur.
DIS. Sed dic quęſo unde hoc nomē habet? MA. Ab epi q̇d eſt
ſupra & δικαιοσύνη iuſticia. DIS. ad alia ſtilum verte.

De Veritate: Mendacio: Iactantia: Ironia: Si milatione & Hypocriſi vicijs veritati oppo/ ſitis. Capitulum. xxix. MAG.

Vę ſequit̄ inter virtutes iuſticię cōiunctas veritas dicit̄: una de
q vtutibus moralib⁹. DIS. Huius definitōeꝫ afferas. MA
Veritas Veritas ut Tullius ait. Eſt p quā ī mutata q̄ ſunt/aut ante fue/ Tu
runt/aut futura ſunt dicunt̄. In actibus qppe humanis qbus homi/
nes verbo factoq; cōmunicāt mediū tenere laudabile eſt. Qui ergo
nec verbo nec facto maiora vel mīora de ſeipſo dicit aut recognoſcit
q̄ ſint/verax dicit̄ a veritate virtute iā definita. Sub hac ſimplicitas ut
Simplici excludit Duplicitatē cordis & dolum ſit̄ r & Fidelitas: q̄ cōſiſtit in red Iſid
tas. dendo ꝓmiſſa cōtinētur Verūtn̄ ut ait Iſidorus in malis promiſſis fidē 22.q
fidelitas. reſcindere licet. nec tm̄ veritas eſt in dictis de ſeipſo ſed etiā de alijs ut mal

data inuit definitio.q̃ cõmunis eſt... DIS. Extrema autem q̃ ſunt?
MAG. Iactantia & Ironia ſiue irriſio. Hic iactator & irriſor vel iron dicunt̃ q dictis laborãt vicijs. Iactator maiora de ſe verbis & factis fingit q̃ ſint in eo/aut ꝓpter gloriã aut lucrũ aut quia talis eſt. Iron vilia & minora de ſe dicit q̃ in eo exiſtant: vilia nempe/que in ſe nõ cognoſcit de ſe dicit: & maiora quę in pſona ſua ſcit de ſeipſo negat. Non eſt igit̃ Iron qui vilia de ſe dicit q̃ in ſe cognoſcit: aut maiora obticens nõ tñ negans minora: q̃ etiã in ſe ſcit dicit. Quia vero dictũ eſt veritatẽ etiã ad extranea ptinere: ſ3m hoc aliud oppoſitũ cõmunius iã dicta includens eidem aſſignat̃. DIS. Quod? MAG. Mendaciũ quod quidem triplex eſſe diſtinguit̃: videlicet iocoſum q̃d fit gratia ludi & riſus. officioſum: q̃d fit utilitatis cauſa Et pnicioſum: q̃d fit animo fallẽdi alterũ ut ei noceat. ſub his cõtinent̃ octo ſpẽs ab Augſtino li. cõtra mendaciũ enumeratę. Similatio q̃3 mendaciũ eſt in exteriorũ ſignis factorũ cõſiſtens ſ3m Thomã, ſub hac etiã hypocriſis cõtinet̃: qa ſimilatio quędã eſt q̃ quis fingit ſe pſonã alterius. ut peccator fingit ſe pſonam iuſti. Eſt tñ quędã ſimilatio q̃ interdũ eſt utilis. ut ait. s Hieronymus. ut q̃ Chriſtus ſe lõgius ire finxit diſcipulis eũtibus in Emaus.

Iactator. Iron mendaciũ triplex Similatio Hypocriſis. 32. p. 2. ca. utilem.

De amicitia ſiue affabilitate: Diſcolia & Adulatione. De Amicitia & generibus ac proprietatibus eiuſdẽ Ca. xxx. MAG

Habitus autem quo ſe aliquis delectabilẽ alijs verbis factisve exhibet/in his quę ſerioſe ſunt: Amicitia vel magis proprię affabilitas dicitur. Hinc amicus ſiue affabilis: qui cunctos grate alloquitur ut eos delectet & neminẽ contriſtet: ſcit em̃ conformare ſe moribus diuerſorũ. DIS. Extrema huius q̃ ſunt? MAG. Placiditas & diſcolia. Nã qui affando abundat tm̃ ut delectet/placidus eſt. Si autem hoc cauſa lucri faciat/ blanditor ſiue adulator dici ſolet. Qui aũt affando deficit/neminẽ verbis aut facto delectat/ quinimo eos cũ q̃bus cõuerſatur cõtriſtari non veretur: litigioſus ſiue diſcolus recte noĩatur: nec homo dici meret̃. Eſt em̃ homo naturaliter aĩal ſociale. ſocietas aũt ſine affabilitate conſeruari neq̃t. DIS Qua rõne illos virtuoſos aſſeris q affando hoĩbus placent: cum ſcriptura huiuſcemodi reprehendat: ait em̃ regius ꝓpheta in pſalmo. lij. Deus diſſipauit oſſa eorũ qui hoĩbus placent: & Sapiens. ante ſermonẽ nõ laudes virũ. Et rurſus. ante mortẽ non laudes hominẽ. MAG. ſcriptura ĩmoderatam affabilitatẽ reſpuit ex q̃ aliquid mali ſeq̃ põt. moderatam vero commendat alio loco dicens. Cõgregationi pauperũ affabilem te facito. DIS. Qua de re hanc virtutẽ magis ꝓprie affabilitatẽ q̃ amicitiã noĩatam aſſeruiſti? MAG. quia ꝓprie factis aut verbis exterioribus oſtenditur: ſi etiã affectu veri amoris mens non afficiatur: & ad omnes notos & ignotos exercetur. Amor autem qui in

Amicitia. Placidus. Adulator Diſcolus

affectu eſt ꝓprie amicitia dicitur:& hęc a Phō li.viij.&.ix.ethicoꝝ de/ Pl
Amicitia ſcribitur. DI.Quō? MAG.Amicitia eſt beniuolētia mutua nō
latēs ratione boni.In hac definitione bn̄uolentia gn̄s eſt. Mutua ꝑ di
fferētia additᷣ: qa debet eſſe readamatio amati: q etiā ſe ab alio amari
ſcire debet.Ideo adiungitᷣ nō latēs:ſed patēs & manifeſta.non verbo
aut lingua tm̄:ſed ope & veritate. ut Ioannes admonet dicēs.Non di I.
ligamus verbo aut lingua:ſed ope & veritate.nā q aliter amat/ amicus E
ſolo noīe eſt:inquit Sapiēs. Per ultimā clauſulā definitionis q̄ dicitur
ratione boni/ finis & cauſa amicitię ponuntᷣ: q̄ ſunt bonū vel utile vel
delectabile vel honeſtū:& ſcd̄m hæc tria bona tria amicitiæ genera diſ
tinguuntur.Prima duo genera/ſicut cito oriuntur:ſic cito facileq; diſ
ſoluuntur:ceſſante ſc; bono delectabili vel utili.unde Sapiēs ait. Si lar/ E
gior ei fueris/aſſumet te:& ſi nō habueris/relinquet te.Amicitia vero
quę eſt ꝓpter bonū honeſtū(q̄d eſt virtus) ut oriatur longiore indi/
get experientia & difficilius ſoluitur.Tullio nāq; atteſtante li.de natu C
ra deoꝝ.Nihil eſt virtute amabilius.nihil q̄d magis alliciat ad diligen
dum:cū ꝓpter veritatē & ꝓbitatē etiā q̄s nunq̄ vidimus diligamus
Vnde & idē ait libro officioꝝ.Omniū ſocietatū nulla p̄ſtantior:nulla
firmior q̄ cū viri boni/ moribus ſimiles ſunt familiaritate coiuncti.

DIS.Qualiter autē ſoluitᷣ amicitia? MA.Si alter in viciū incor
rigibile ceciderit/ aut ultra aliū in virtute multū ꝓfecerit:aut ī ſublimio
ri officio in ſtatu cōſtitutus fuerit:aut longius diutiuſq; ſe ſine ſpe re/
uertendi abſentauerit. Proprius em̄ amicitię actus eſt cōuiuere delecta
biliter & unanimiter:qa amicoꝝ idē velle idē nolle eſt: inquit Cicero I
Amicitia Et rurſus amicitiā definiēs ait.Amicitia eſt rerū humanaꝝ & diuinarū
cū beniuolentia & charitate cōſenſio.Amicoꝝ inſup oīa debēt eſſe cōia A
xij.q.1.dilectiſſimis.Amor etiā verus amantē in amatū trāſfert.Ideo S
verus amicus eſt alter ipſe.unde Seneca.Si aliquē amicū exiſtimas cui A
nō tm̄ vis q̄tū tibi/vehemēter erras.Et Ariſtophanes dicebat hāc eſſe pl
amicoꝝ cōditionē ut unus eſſe vellet alter:vel in altero.Alludens huic I
Ioannes apl's ait. Qui manet in charitate in deo manet & deus in eo. A
Et quod Paulus dicit.Qui adheret deo unus ſpiritus eſt:In omnibus P
quoq;(ut ait plato)ſimilitudo eſt amica.In caſibus autē aſſignatis ſi/
militudo deficit:& cętera q̄ iam dicta ſunt eſſe deſinunt. DIS.Res p̄
cioſa eſt vera amicitia. MA.Etiā fili.nā ut ait Sapiens.Amico fideli E
nulla eſt cōparatio.Non ſolū autē amicitia res p̄cioſa eſt:ſed vitę huma
nę neceſſaria.ut habet Ariſtoteles.viij.ethicoꝝ & Sapiēs teſtatᷣ dicēs. A
Ve ſoli:qm̄ ſi ceciderit nō habet ſubleuantē.Subleuat autē amicus di/ E
ues pauperē/in neceſſarijs ſubueniēdo:& pauꝑ diuitē ꝓtegēdo:iuue
nis/ſenē fouendo & conſolando.ſenex autē iuuenē a via mala reuo/
cādo.Quod nimirū cōſiderās Quintilianus declamationū li.v.di/ Q
xit.Non reperio qd in rebus humanis excogitauerit natura p̄ſtantius T
amicitia.Et Tullius.li.de amicitia.Omnibꝫ inqt rebus hūanis amicitia

p̄ponenda eſt/nihil em̄ eſt tam naturę aptū tamq̧ cōueniens ad res ſecundas vel aduerſas q̄ amicitia. Illas ac pleraſq̧ alias amicitię ꝓprietates antiquius apud Romanos pictura amicitię demōſtrabat. DI. Cuiuſmodi? MAG. Depingebat iuuenis forma/diſcooperta capite typ⁹ amicitiæ q̄ erat tunica rudi induta: in cui⁹ fimbria ſcriptū erat Mors & Vita: in fronte ęſtas & hyems: habebatq̧ latus aptū uſq̧ ad cor: & brachiū inclinatū/digito cor oñdens. ibi ſcriptū erat lōge & ꝓpe. DI. Ediſſere quęſo ſingulorū ſignificationē. MAG. Forma iuuenilis indicat amicitiam ſemp̱ recentē: nullaq̧ tp̄is diuturnitate tepeſcentē. Nudū caput ut oībus pateat/& amicus nullo unq̧ tp̄e amicū ſuū publice cōfiteri ęrubeat. Rude aūt indumentū/oſtendit ut amicus nulla ardua/extremaq̧ inopiam pro amico ſubire nō recuſet. Vita & mors in veſtimēto ſcribunt/nam qui vere diligit uſq̧ ad mortē amat. Eſtas & hyems quia & in proſperis & in aduerſis ęque Amicitiā ſeruat. Latus apertū habet uſq̧ ad cor q̄a nihil amico celat. Brachiū inclinat & digito cor oſtendit: ut opus cordi/& cor v̄bis correſpōdeat longe & prope ſcriptū eſt q̄a vera amicitia nullo tp̄e abolet/ nulla ue locoꝝ intercapedine amicū ſepat. DI. Btūs q̄ per om̄e viuendi ſpaciū taliuſmodi amicus aderit. MAG. E regione vero miſer ſolus ab omni fideli ſocietate alien⁹ nam ut ait Valeri⁹ maximus. li. 4. Deſerta eſt vita hoīs: nullius amicitię cincta p̄ſidio. & Seneca ad Lucillū. Nulli⁹ boni ſine ſocio iocūda eſt poſſeſſio. DI. manifeſta ſunt hæc: ad reliqua ꝓperemus. MA Affabilitati vicina eſt. Eutropelia: medium in iocoſis verbis vel factis cōſtituēs. magis tamē ꝓprie tēperātię coheret ideo tractatū illius in cū

locum ubi de temperantia agetur reſeruamus. DIS Optime. Nūc
igitur liberalitatē inter virtutes iuſticię vicinas cōnumeratā ediſſeras.

De Liberalitate/ Auaritia/ & prodigalitate vitijs oppoſitis. inſuper de miſericordia/ & eius extremis. Capitulum. xxxi. MAG.

liberalitas Iberalitas affectū animi ad pecunias moderat̄. Pecunias autē
pecunia l ut ait Phūs. 4. Ethi. oīa dicimus quoꝝ dignitas nummiſmate
mēſurat̄ ut ſunt oīa q̄ poſſidet homo in diuitijs. Dicit̄ aūt pe/ philo
cunia a pecore. antiq́ em̄ habebāt in pecoribus q̄d habebāt. inqt Augu. 1.q.3.
li. de doctrina xp̄iana & canon. Qui ergo pecunias dat/ qbus optet: Augu
qn̄: ubi &c. delectabiliter: nec in dādo triſtat̄: liberalis dicit̄. tali modo
etiā pecunias a ſuis poſſeſſiōibus recipit/ ut alijs dare habeat: dat tn̄ li/
bētius q̄ꝫ recipiat: qa dare eſt difficili⁹ &ᶜ ꝟtuoſius q̄ꝫ recipe. ut patet
teſtimonio xp̄i dicētis Btūs eſt dare q̄ꝫ recipe. & Ouidi⁹. Crede mihi Ouid
auaritia res eſt ingenioſa dare. DI. Extrema hui⁹ q̄ ſunt. MA. Auaritia & li. ſine
triplex. ꝓdigalitas. Auaritia nempe ut Tullius ait eſt inordinatus amor hn̄di Tulli
Cōſiſtit aūt in trib⁹. in appetēdo: acqrendo & retinēdo. Prima ꝓhibet̄ Exod
Exodi. xx. Nō cōcupiſces rem ꝓximi tui. Secūda fit furto/ uſura/ ra
pina ludo illicito/ fraude/ piurio: mēdacio & ꝯſil'ib⁹ a ſcripturis nō mō
diuinis/ ſed & legibus Impialibus ꝓhibitis. Nā ut inqt Tullius li. 2. of Tulli
ficioꝝ. Nullū vicium deterius eſt Auaritia: p̄ſertim in principibus &
rempub. gubernātibus. Tertia q̄ aptius liberalitati opponit̄: tenacitas
dici ſolet: & ut huius vitij īmanitatē Doctores ſancti oſ̄dant/ Auaritiā
oīm maloꝝ radicē appellāt ut pꝫ p Auguſtinū de ciui. li. 1. c. 10. Idē augu
ſentit btūs Gregorius. 47. diſ. bonoꝝ auctor. 29. diſ. Hęc ergo de. pe. Greg
diſ. 2. qa & Ap'us ad Thimo. 6. ſola hęc creſcit in ſenibus/ vitijs decli apl'us
nātibus. nec huius cremēti eſt finis aut numerus. Iuuenalis. Creſcit Iuuen
amor nūmi q̄ꝫtū pecunia creſcit. & Oui. Creuerūt & opes & opū furio Ouid
ſa libido: Et cū poſſideāt pl'a/ plura petūt: Sic qbus intumuit ſuffuſa infaſt
vēter ab unda/ Quo plus ſunt potę plus ſitiunt̄ aquę. & Sapiēs Ecci. Eccl'i.
5. Auarus nō implet̄ pecunia: & q amat diuitias fructū non capiet ex horati
eis. Idē Horatius diuitibus īꝑperat dicēs. qd iuuat īmenſū te argenti in ſer
pondus & auri Furtim defoſſa timidū deponere terra. Et rurſus Sa Ecci.
piēs. Cūcti dies eius (ſcꝫ diuitis) pleni ſunt laboribus & erūnis: nec per
noctē mente qeſcit. Et alibi Auaro nihil eſt ſceleſtius. Ob id ait Virgi.
qd non mortalia pectora cogis: Auri ſacra fames? & Lucanus li. iij. Virgil
Ferrū mortēq; timere auri neſcit amor. Semp em̄ (ut inqt Horatius in Lucan
Ep'is) auarus eget. Ipſi nāq; tam deeſt q̄d habet q̄ꝫ quod nō habet. Horat
ait Quintili. & Boeti. li. 3. cōſolatiōis Phīcę. Auaritię nihil ſatis eſt. & Quint
ut teſtatur Seneca ad Lucillū. Cū cætera vitia cū ſeneſcēte hoīe ſene Boetiu
ſcant ſola auaritia iuueneſcit. & ut addit Aſculanus ſemp virides fron Senec
des ſeruat. DIS: Sufficienter ad preſens peſtiferę tenacitatis acule/ aſculan

os oſtendiſti:ad aliud liberalitatis extremum queſo ſermonē vertas.
MAG. Secundū Liberalitatis extremū ꝓdigalitas eſt : in hoc a vir prodiga/
tutis medio recedēs qa dat etiā ubi:cui:& qn̄:nō optet. Multis igitur litas.
(ut inqt Ariſtote.) ꝓdigus ꝓdeſt & facile ſanat:cū em̄ oia effuderit/
ceſſabit:ſed hoc vitioſū eſſe.s.Ambro.li.Offici.īſinuat. Inſup qualiter
liberalitas ſ;uatis debitis circūſtantijs p mediū ſecure ꝓgrediat:copio
ſe demōſtrat. DIS Ita me in c.nō ſatis diſ.86.legiſſe memini ſed ni
fallar Liberalitatē nōnunq̄ miam vocat. MA. haud falleris. Mia em̄ Miſericor
& ſi ſit effectus charitatis/in actu tn̄ exteriore ſiſitudinē hēt cū liberilita dia
te Huic q̄ntū ad actū q eſt dare opponit obduratio:q̄ntū ad actu; q eſt
miſereri/ↄtrariat inuidia. Mię lōgior tractat⁹ theologię reſ;uandus eſt

De Magnificentia/Bannauſia/& ꝑuificentia vitijs oppoſitis. Et quomodo Magnificentia etiā repitur in pauperibus. Capitulum. xxxij. MAG.

Iberalitati p additiō; Magnificētia ꝓxima eſt. liberalitas naq̄
cōem uſum pecunię reſpicit: magnificētia magnū ſumptū ip
ſius attendit. Magnificus equidē prompte delectabiliter:ubi: Magnifi/
& qn̄:oportet magnos ſumptus facit attēta ſumptuū & opis circa q̄d centia
expēdēdi ſunt ꝓportiōe iuxta Domini vocē. Quis ex vobis volens
turrem edificare/nō prius ſedens cōputat ſumptus qui neceſſarij ſunt
ſi habeat ad ꝑficiendū. Vnde principaliter hęc virtus locum habet re
ſpectu reꝝ cōmuniū & diuinaꝝ. utputa circa edificatiōes templorum
Eccleſiaꝝ & hoſpitalioꝝ, nec ut ait Philoſophus q̄rto Ethicoꝝ Mag/
nificus ſumptuoſus eſt circa ſeipſum / niſi in his q̄ ſine ſolennitate li/
cite fieri nō poſſunt utputa in nuptijs/intronīſatiōibus/& ſimilibus.
DIS. Regia videtur hęc virtus:& paucis accomodatus actus eius.
MAG. Sane dicis. diuitibus em̄ & potētibus (ait Ambroſius) ſup
abundantia datur a deo:ut meritum bonę diſpenſationis acquirant.
Quantū vero ad habitum & interiorē actum/qui eſt ęlectio interior
hæc virtus etiam pauperibus ineſſe reperitur:unde & Dn̄s mulierem
paupérculā q̄ in ga;ophilatiū miſit duo ęra minuta plus obtuliſſe q̄
diuites cōmendauit. Et illud Tullius innuere viſus eſt:cum ait Mag
nificentia eſt rerum magnaꝝ & excelſarum cum animi quadam am
pla & ſplendida ꝓpoſitione/cogitatio/atq̄ adminiſtratio. ut cogita/
tio referatur ad actum interiorem : & adminiſtratio. ad exteriorem.
DIS. Extrema huius quę ſunt? MAG. Bānauſia (quā nos con
ſumptionem dicere poſſumus) & paruificentia. Bannauſus em̄ mul Bānauſus
ta cōſumit inutiliter ubi:& quando nō oportet:ad inſtar fornacis om
uia conſumentis. Vnde nomen traxit. Paruificus vero eſtimat ſe ſem paruificus
per plus fœciſſe q̄ oportet. Vnde interdum propter paruum quod
exponere non vult /operis magni dignitatem totam perdit aut di/
minuit. Nec te lateat Magnificentiam inter eas quæ fortitudini

annumerãtur cõnumerati.qa etiã tendit in aliqd arduũ ſicut fortitudo.

De Fortitudine & qualiter etiam in beatis martyribus fuerit. De Timiditate & audacia vitijs oppoſitis. inſuper de virtutibus forti⸗tudini annexis. Capitulum.xxxiij. DIS.

Am igitur fortitudinis tractatũ aggrediamur. MAG. Forti
I tudo virtus eſt moralis & cardinalis:nõ fortitudo corporis ſed
animi. Illam em̃ & beſtias habere cernimus:& hoĩes beſtiales
Fortitudo in quibus virtutis nõ eſt locus. Hanc autẽ hoĩes tantũ qui animi paſ/
ſiones. Audaciã ſcꝫ & timorẽ circa pericula moderantᷣ. Eſt em̃ fortitu/
do.ut inquit Phũs medietas circa timores & audacias. Fortis equidem Phũs
intrepidus & delectabiliter terribilia imminentia aggreditur: vel illa
ta ſuſtinet propter bonum rationis. Maxime autẽ in bello/ ubi bonũ
cõmune & ſalus reipub.tuetur & maximũ terribilium quod eſt mors Phũs
expectatur. Hanc virtutẽ quãti fœcerint & excoluerint veteriores/fer
Martyres me oẽs hiſtorię clamitant. Hac ꝑmaxime claruere milites Chriſti:ſan
fortes cti martyres:qui ut ait Apoſtolus ad Hebreos.xi.in teſtimoniũ fidei ad hel
fortes facti ſunt in bello/obdurauerunt ora leonũ/extinxerunt impe
tum ignis:effugarũt aciẽ gladij:caſtra verterunt exteroꝝ.alij diſtenti
ſunt nõ ſuſcipientes redemptionẽ.alij vero ludibria & verbera experti
inſup & vincula & carceres/lapidati ſunt/ſecti ſunt:tentati ſunt:in occi
ſione gladij mortui ſunt. Nec tñ oẽs martyres cenſentᷣ qui talia patiũ/
timiditas tur:ſed qui ex charitate & cauſa fidei talia ſubierunt. DIS. Extrema
fortitudinis quæ ſunt? MAG. Timiditas & Audacia. DIS. Ti/
miditas quid eſt? MAG. Eſt paſſio appetitꝰ ſuccumbentis circa ter
ribile. Timidus em̃ ſiue mollis refugit huiuſcemodi aggredi & ſuſti/
nere eo ꝙ ſibi videatur intolerabile. Strenuus autẽ honeſtos labores
hilariter adit:timidus ab aggreſſis retrocedit. Hęc paſſio animũ multũ
Audacia cruciat:excedit em̃ (inquit Quintilianus) omnẽ calamitatẽ diebus ac Quin
noctibus timere. DIS. Audacia quid eſt? MAG. Eſt paſſio appe
titus conſurgentis circa terribilia. Hanc fortitudo temperat/ dum bo
num conſequens & circũſtantias actus prudenter penſat.ſępius enim
temeritas audax ſiue pertinax ſine ratione/ more ferarũ maximis periculis ſein
gerit. Vnde virtute nõ pollet ſed vitio temeritatis intumeſcit.q̃ ut Tul Tulliu
lius ait li.v.artis nouę Rheto. Eſt animi inconſiderata doloꝝ perpeſſio
ne gladiatoria periculoꝝ ſuſceptio. Et hoc quidẽ ob modica:aut etiã
nulla bona:nõ amore virtutis:ſed inanis glorię:ideo nõ ab re ſuperbus
dici poteſt:quia frequenter inimicũ humilem aut deiectum flocciſa/
ciens/inconſiderate & animo tumido aggreditur.ſicut Golias Dauid:
a quo iuſto dei iudicio interijt. Nam ut ait quidã. Pauca necat morſu Ouidi
ſpacioſum vipera taurum. A cane nõ magno ſępe tenetur aper. Qui

autē vera virtute fortis eſt:nec temere audet/nec incōſulte timet. ait di/
uus Auguſti.& Hierony.ſup Iohelē. Iuſti & fortis viri eſt nec aduer/
ſis frangi/nec proſperis ſubleuari:ſed in utroq; moderate conſeruari.
DI.Nunquid hęc virtus cū cardinalis ſit/annexas alias h;? MA.
Habet q̄s cōmemorauimus:ſc; patientiā/perſeuerantiā/magnificētiā
& magnanimitatem. DIS. De his quoq; pauca ſubiungas.

De Magnanimitate/& quomodo non eſt contraria humilitati.de proprietatibus magnanimi.inſuper de præſumptione/& puſillanimitate viciȷ̄s oppoſitis. Capitulum.xxxiiȷ. MAG.

Irca actu; fortitudinis qui eſt pericula aggredi /neceſſarius eſt
c animus promptus:ad quē adiuuat fiducia:quā pauloan̄ defi
niuimus: ſub q̄ & Magnanimitas exprimitur. Magnanimitas magnanimitas
em̄:ut eſt q̄ſi pars fortitudinis:eſt ſpōtanea difficilium aggreſſio.neceſ
ſe eſt etiā ne animus ab inceptis deficiat:ad q̊d magnificētia conducit.
Eſt em̄ glorioſa q̄dā animi claritudo/pulchre res arduas adminiſtrās
id eſt exeq̄ns.Et Macrobius de ſomno Scipionis.Magnificētia eſt ne magnifi/
gocior; difficiliū & p̄claror; cōſumatio.ſic accepte magnificētia & ma cenuia
gnanimitas:ut ſunt circa res arduas & mortis pericula: q̄ſi partes ſunt
fortitudinis:ſed ut ſunt circa alias materias arduas. utpura magnificē
tia circa magnos ſumptus: & magnanimitas circa magnos honores
virtutes ſunt morales & ſpeciales/fortitudini t̄n ut principali connexę
DI.Pauloante de magnificētia dictum recolo:hic magnanimitatē
deſcribas. MAG.Magnanimitas dicitur q̄ſi magnor;/ſiue ad ma/ Magnanimitas
gna animoſitas.Maximum autē quod in uſum hoīs inter exteriora
venit/eſt honor.Hunc em̄ Deo adhibemus nihil maius habētes.Ho/
nor in ſignum virtutis exhibetur:is autē cui honor exhibetur excede/
re pōt & deficere aut medio modo ſe habere:& tūc magnanimus ap
pellatur:qui magnis honoribꝰ quibꝰ ob magnitudinē donor; dei &
virtutum dignus eſt:dignificat ſe & qn̄ oportet. DIS.Nec hoc vir
tuoſum videtur.Humilitas em̄ q̄ mater virtutū & cuſtos eſt:talia con
temnit. MAG.Hęc contraria non ſunt.Magnanimus em̄ conſide Differunt
ratis donis dei/ad p̄fecta virtutis op̄a tendit:& honores in ſignū taliū magnani
exhibitos non reſpuit.Humilis vero defectibus p̄priȷ̄s penſatis ſeip̄m mꝰ & hu
contemnit. Magnanimus vicioſos & a virtutibus deuiantes deſpicit. milis
Humilis defectus alior; obliuiſcens/bona t̄m(ſi q̄ ſunt)inſpicit: & his
comparatis ad defectus p̄prios ſe cęteris inferiorem exiſtimat.Et utrū
q; virtuoſum eſt.ut rex Dauid uno verſiculo indicat dicēs.Ad nihilū
deductus eſt in conſpectu eius(ſc; magnanimi)malignus. Timētes
autē dominum glorificat(ſc; ipſe humilis.)Eſt autē ſi diligenter aīad
uerteris:magnanimus ſc̄d̄m oēs virtutes p̄fectus:alias em̄ non eſſet

Proprietates magnanimi.

magnis honoribus dignus. Hunc Phūs a quibuſdam proprietatibus cognoſcendū deſcribit. Eſt em̄ primo motu lentus & voce grauis: qa non circa multa diſcurrit: ſed circa magna tm̄ intendit. Secundo eſt beneficij im̄emor: quia ꝓ beneficio gratis accepto non vult alijs ſubdi immo magis gaudet in potiore vices rependere. Tertio utitur ironia quia inferioribus non totam ſuam magnitudinē oſtendit: ſed maiori bus tantum. Quarto non conuiuit alijs: quia adulationē deuitat: ideo multitudini ſe nō immiſcet ſemper: ſed quādo & ſicut oportet. Quinto pręponit infructuoſa fructuoſis: id eſt honeſta quæ ad aliā neceſſitatem nō ordinantur / pręponit utilibus q̄ ad alias neceſſitates proſunt & fructificant. Hinc Themiſtocles dum de marito filię ſuę quæreret: an pauperem & virtutibus ornatum / vel locupletem & parum ꝓbatum habere vellet: reſpondit. Malo virum pecunia indigentem / q̄ꝫ pecuniā viro. DIS. Extrema huius quæ ſunt? MAG. Pręſumptio & puſillanimitas. Pręſumptuoſus nanq̄ꝫ ad maiora tendit q̄ꝫ ſibi conueniant: aut quęrit honorari ex bonis fortunæ: quibus ꝓprie honor nullus debetur. Hinc etiam ambicioſus dicitur: amans primos ambitus in conuiuijs. Puſillanimis v̄o recuſat in id tendere quod ei cōmenſuratū eſt & reſpuit honores quibus dignus eſt. id frequenter ex accidia ꝓuenit unde & piger ſeruus merito a domino ſuo cuius pecuniam abſcōdens nihil negociatus eſt / repręhenditur. ut ſcribit Mattheus. c. xxv. Magnanimus autē p medium hoꝝ tutiſſimus ibit: honores quibus dignus eſt accipit: & illos in deum (a quo dona propter quæ honoratur habet) refert dicens. Non nobis domne nō nobis: ſed nomine tuo da gloriā. Sicut autem magnificentię quę eſt circa magnos ſumptus / liberalitas iungitur q̄ eſt circa cōmunes ſumptus: ſic magnanimitati circa honores magnos conſiſtente / Euphilothimia iungitur.

Pręſumptuoſus

Puſillanimis

Ari[stoteles] · Them[istocles] · Mat[theus] · Pſal.

De Euphilothimia. Capitulum. xxxv. DIS.

Euphilothimia

E Vphilothimia quę virtus eſt? MAG. Quę modum circa acceptionē honoris cōmunis debiti cōſtituit. dicta a philos q̄d eſt amor & thimos debitus. hinc euphilothimus id eſt debiti honoris ęquus amator. DIS. Extrema illius q̄ ſunt? MA. Philothimia & Aphilothimia. Hinc philothimus id eſt amator honoris etiam ſibi non debiti. Et Aphilothimus: etiam debitos honores nō diligens. Hoc autem & ſi vicium ſit morale: in domo tamen domini humilitatis veſtigia ſequi poterit: ſi iſte honoris contemptus ex conſideratiōe proprioꝝ defectuum ꝓceſſerit. Alia quæ circa magnanimitatē occurrunt vicia circa hanc virtutem occurrere poſſunt / & circa honorē communem. reliqua percurramus.

Philothimus aphilothimus

De Perſeuerantia / puſillanimitate ſiue mollicie & pertinacia. Capitulum. xxxvi. DIS.

c Onſequēs eſt ut ꝑſeuerantiam videamus. MAG. Perſeuerā tia ut Tullio placuit. Eſt in ratione bene conſiderata ſtabilis ꝑ petuaq; ꝑmanſio. Labori em̄ inquit Quintilianus oportet inſiſtere ubi effectus ꝓmittitur. Et rurſus ꝑſeuerandum eſt quia cępimus DIS. Quid ſi vires deſiciunt? MAG. Animo tñ (inquit idem) perſeueremus: nam teſte Ouidio in de ponto. Omnia deficiūt: anim⁹ tñ omnia vincit. Ille etiā vires corpus habere facit. Hęc virtus fili adeo neceſſaria eſt: ut ſine ea viriliter aggredi oīno nihil proſit. ſicuti ipſa veritas Chriſtus teſtatur dicens. Nemo mittens manum ſuam ad aratrū & rę̨ſpiciens retro (ſc; animo penitēdi) aptus erit regno dei. Et rurſus qui autē ꝑſeuerauerit uſq; in finē hic ſaluus erit. & Apl's. Non coronabit niſi qui legitime certauerit. Ablata autē ꝑſeuerantia (ut ſanctus Bernhardus ad Ianuenſes ſcribit) nec obſequiū mercedē habet: nec beneficiū gratiā: nec laudē fortitudo. Et in chriſtianis (Hieronymo dicēte ad Furiā) non quęrūtur initia ſed finis. Paulus male incepit/ſed bene finiuit. Iudę laudant exordia/ſed finis ꝑditione damnat. Et idem ſup Mattheū. Non em̄ cœpiſſe virtutis eſt/ſed ꝑfeciſſe. cœpiſſe enim multoꝝ eſt: ad culmē autē veniſſe paucoꝝ. Adſtipulatur q̊d Gregorius dicit. Multi bene incipiunt/& male fininiunt: quia nō ꝑſeuerant. de pe. diſ. 2. pa. multi. Et iterum. Incaſſum inquit bonū agitur ſi añ terminum vitæ deſerat: quia & fruſtia velociter currit/qui priuſq; ad metas ꝑueniat deficit. de pe. diſ. 3. c. Incaſſum. Sed in his q̄d diutius moror? cum nec tota die omnia in laudē perſeuerantiæ adducere q̄am/ſi etiā memorię tenerē. Huic oppoſita ſunt mollicies & ꝑtinacia. Mollis triſticijs vincit: & ꝓpter diuturnitatē & laborē facile a bono recedit. nā ut ait Therenti⁹ in Andria. ingeniū eſt oīm a labore procliue ad libidinē. Pertinax autē plus q̄ oportet ī ſuo ſenſu ſtat. & illi ſūt frequēter melācolici: & etiā ſupbi/qui ſibiipſis vident ſcioli. Quibus dicit. Ne innitaris prudentię tuę. & alibi. Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos DIS. Satis patet ex his ꝑſeuerantię ratio Patientiam videamus.

Marginalia: Perſeuerātia — Bernhar. — Mollis — pertinax

De Patientia: ſub qua continetur conſtantia & longanimitas. Capitulum. xxxvij. MAG

p Atientia ut inquit Tullius eſt honeſtatis ſiue utilitatis cauſa rerum arduarū ac difficiliū voluntaria ac diuturna ꝑpeſſio. Auguſtinus libro de Patiētia inquit. Patientia virtus eſt qua mala ęquo animo toleramus. Gregorius vero ſup Lucā ait. Patientia eſt aliena mala ęquanimiter perpeti: & nullo malo animo in aliquē ad vindictā moueri. Hęc ut pluribꝫ edoceri poſſet auctoꝝ teſtimonijs: potior eſt partiū fortitudinis. unñ Horati⁹ in odis. latius regnes auidū domādo ſpm̄: q̄ ſi Libyam remotis Gadibus iungas: & uterq; pœnus Seruiat uni. Gades inſula eſt ubi ſunt columnę herculis inter Aphricā & Europam etiam a pœnis. id eſt Afris inhabitata. & Ouidius de arte

Marginalia: Patientia

Cede repugnāti/cedendo victor abibis.& moraliſſimus Cato. Queꝫ Cato:
ſuperare potes interdū vince ferendo. Si forte hęc tibi haud ſatis fœce
runt/audi Sapientē. Melior eſt patiens viro forti. ubi gloſa. Minor eſt puer.
victoria urbes expugnare ꝙ ſeipſuꝫ vincere. nā teſte Seneca. Bis vin Senec
cit qui ſe vincit: & bis interimit qui ſuis armis perit. Hui⁹ tā p̄clarę vir
tuitis p̄conia:s. Ciprianus in ep̄la de bono patiētię lucide explicat di/ Cipri
cens. Patiētia eſt q̄ nos deo cōmendat & ſeruat/Ipſa eſt q̄ irā tempe
rat: linguā refrenat: mentē gubernat: pacē cuſtodit: diſciplinā regit: li/
bidinis impetū frangit: timoris violentiā cōprimit: incendiū ſimulta
tis extinguit: cohercet potentiā diuitū: inopiā pauperꝝ refouet: tuetur
in virginibus beatā integritatē: in viduis laborioſam caſtitatē: in ma/
ritatis indiuiduā charitatē. facit humiles in proſperis: in aduerſis for
tes: contra iniurias & cōtumelias mites. docet delinq̄ntibus cito igno
ſcere. temptatiōes expugnat: perſecutiones tolerat: paſſiones & marty
ria cōſumat. Ipſa eſt q̄ fidei noſtrę fundamenta firmiter ponit: q̄ in/
crementa ſpei ſublimiter ꝓuehit. Ipſa facit ut efficiamur filij dei dum
Chriſti tolerantiā imitamur. hęc ille. Hac ſpecie fortitudinis potiſſime
milites Chriſti vicerūt: a vexillifero ſuo ędocti. qui ait. In patiētia ve Lucæ.
ſtra poſſidebitis animas veſtras. Nā hac habita/ oīa onera leuia vidē
tur: Quintilianus nempe ait. Nulla pęna eſt niſi inuito: & rurſus. nu Quin
lluꝫ habemus niſi ab impatiētia dolorē. Et ſcdm nōnullos theologos li.caus
hæc nō minima cauſa erit cruciatus ꝑpetui. Sub hac & conſtātia & lō
Cōſtantia ganimitas continent̄. Eſt em̄ Conſtantia ut ex quarto Ethicorū ſumi Ariſto
tur ſtabilitas animi firma & in bono propoſito perſeuerans.

De Temperantia virtute Cardinali. quis tempera/tus: & quę tēperantię partes. Inſuper de differētia verecūdię/ erubeſcētię & honeſtatis. Ca. xxxviij. MA

Tpantia. Cardinaliū virtutum quarta Temperantia dicitur. & eſt (ut ait
Aurelius libro de libero arbitrio) affectus cohercens & cohi Augu
bens appetitū ab his rebus quæ turpiter appetunt̄. Moderat̄
em̄ paſſiones ſenſuū guſtus & tactus in his quę ad vitę ſpecierūqꝫ cō
ſeruationē neceſſaria ſunt. guſtum quidē in cibo ꝑ abſtinentiā/ in po
tu vero per ſobrietatem dirigit. Tactū autē quantū ad actus genera
tionis imediatos ꝑ caſtitatem. quantum vero ad cōſequentes & acci
dentales/ut ſunt oſcula & amplexus impudici/ ꝑ pudicitiā cohercet.
temparatus Tempatus itaqꝫ dicit̄ qui ubi & quando oportet a delectabilibus ab
ſtinet: nec in hoc contriſtat̄. Plures nanqꝫ neceſſitate coacti/quia im/
potentes ſunt & infirmi/aut habere non poſſunt/ vel timore pœnæ a
delectabilibus abſtinent: & tēperati non ſunt. quia in abſtinendo triſt
ptes tēpe antur. DIS. Partes huius ſi q̄ ſunt p̄ter dictas enumera quæſo.
rantię in/ MAG. Tēperantię partes in triplici differētia conſtituunt̄, Quæ
tegrales: daꝫ em̄ ſubiectiuę: quędā integrales: quędā vero potentiales ſunt. In

tegrales dici poſſunt ſine quibus non eſt: ut verecũdia ſiue ærubeſcẽtia:p quã fugimus turpitudinem temperantię contrariã.& honeſtas per quã pulchritudinẽ & decorẽ temperãtię (quo inter cęteras virtutes æmicat) amamus. ꝓpter verecundiã eñ turpia occulte facimus: propter ęrubeſcentiã vero talia agere omnino deſiſtimus:& utrunqꝫ facimus ne vituperium incurramus.unde Ariſtoteles.4.Ethicorum verecundiã timorem ingloriationis dicit.Non tamen ſpecialis eſt virt⁹ ſed paſſio laudabilis:maxime in iuuenibus.prodit eñ ut ait Ambroſius ingenuas natales.ut patet in Sem & Iaphet filijs Noe:qui auerſa facie nudatum patrẽ tegebant.Honeſtas vero q̃ a nõnullis modeſtię cõnectitur in quibuſdam intantũ aſcendit ut non timore pęnæ nec vituperij turpia non faciant:ſed virtutis amore & vicij odio male agere abhorreſcant. hinc Seneca ait. Si ſcirẽ deos ignoſcituros & homines ignoturos/deniqꝫ peccatũ abhorrerẽ. DIS. Temperantiæ partes ſubiectiuę quę ſunt? MAG. Abſtinentia:Sobrietas:Caſtitas & Pudicitia quas prius cõmemorauimus. DIS. Has paulo latius dæducas. MAG. utiliſſimũ ac perneceſſariũ eſt:nam vicia his contraria/gula ſcꝫ & libido maxime hoĩes decipiũt ſua voluptate (inquit diuus Hieronymus) & ea deponere eo difficilius quo eis uti eſt dulcius.

verecun/dia eſt paſſio : non virtus.

De Abſtinentia/Sobrietate/Crapula/ & Ebrietate.Capitulũ.xxxix. MAG

a Bſtinentia & Sobrietas mutuo ſe cõplectunt.nam quid pro/derit abſtinentia ſe in cibis temperare & ebrietate incaleſcere vino? Non aũt hic mentionẽ facimus de abſtinentia q̃ ieiunium ab eccleſia inſtitutũ dici conſueuit; ſed de ea virtute q̃ carnẽ & ſpiritũ in naturis proprijs cõſeruat:nõ pfigendo horã vel cibi qualitatẽ: Eſt autẽ natura ſpiritus carni dominari. quod fieri poteſt ſi abſtinẽtia ſi ſobrietas obſeruent.contrariũ & peius accidit ſi negligãtur.Nam ut teſtatur Auguſtin⁹. Ebrietas aufert memoriã: diſſipat ſenſum:cõfundit intellectũ:cõcitat libidinẽ:inuoluit linguã:corrũpit ſanguinẽ:oĩa mẽbra debilitat:vitã diminuit:& oẽm ſalutem exterminat.& Criſoſtomus Abundantia ciborũ morbũ facit:moleſtias ingerit:& ęgritudies generat:cõputreſcere facit corpus humanũ: & macerat ęgritudine diuturna & tunc cũ morte crudeli cõſumit. Hierouym⁹ quoqꝫ ait. Morbi ſaturitate nimia cõcitantur. Et ne forte guloſus doctoribus ſanctis fidẽ habere diffidat:ipſi in teſtimoniũ Medicinę ꝓfeſſores aſſumũt:q harũ rerũ ſimul & artẽ & experientiã habẽt.ait itaqꝫ Hierouymus in Aphoriſmis Ipocratis ſcriptũ eſſe. Craſſa & obeſa corpora:niſi ablatione ſanguinis iminuantur:in paraliſim & peſſima morborũ genera ęrũpere Et Galienus in exhortatione medicinę:ait nec viuere poſſe diu:nec ſanos eſſe/quorum vita & ars ſagina eſt. Et Sapiens. In multis eſcis erit infirmitas. Et rurſus. Sanitas eſt animę & corporis ſobrius potus. Et

Abſtinentia

Ebrietas

de ɔſ.diſ. v. nę talis

Ecci.37.

Boetius libro.2.conſolatiõis philoſophicę paucis minimiſq; natura cõ Boet
tenta eſt:cuius ſacietatẽ ſi ſuperfluis urgere velis / aut iniocundũ fiet
quod infuderis/aut noxiu3. Multa quoq; mala ſanctus Ambroſius libro
ex crapula humano generi ab antiquo ęueniſſe teſtatur.quę ſumatim
videri poſſunt in c.Sexto die.di.35.Gula em̃ regnantem a Paradiſo ex
pulit:abſtinentia ad paradiſum errantẽ reuocauit.Gula ſeruitutem in
duxit.non em̃ eſſet hodie ſeruitus ſi ebrietas nõ fuiſſet.Heu q̃ multis
paupertatem adduxit:qui liguriendo breuiſſimis diebus totã ſubſtã
tiam a progenitoribus conquiſitã multo labore/deuorauere:non at
tendentes illud Sapientis.Qui diligit epulas in ęgeſtate erit.Heu q̃t puer
homicidia fœcit.Amaritudo em̃ eſt animę vinum multum potatum Ecci.
inquit Sapiens.& Oſeas propheta vinũ & ębrietas auferunt cor id eſt Oſeæ
rationẽ.Ebrietas em̃ ut ait Seneca nihil aliud eſt niſi voluntaria inſa/ Sene
nia. Quia ut teſtaĩ Tullius in paradoxis. voluptas animũ a ſede ſua Tulli
& ſtatu dimouet.Macrobius quoq; libro ſaturnaliũ. In pecudum fe macr
rarũq; numero habetur quiſquis voluptatibus vacat.Quinimo be/ Macr
ſtĳs viliores ſunt/q̃ ultra neceſſitatem raro paſcuntur: dum autem ſe
crapula grauatas ſentiunt abſtinẽt donec ſumpta alimenta digeſſerũt
Guloſi impatiẽtia gulę (inq̃t Hieronymus)vomitu remediantur:& Hiero
quod turpiter ingeſſerunt/turpius egerunt. Hi ſunt bibuli:qui incre/
dibilẽ vini quãtitatẽ una die hauriũt:& perditis ſenſibꝫ p ſuperiora & in
feriora ęmittũt.Sicq; laudaĩ peccator ĩ deſiderĳs animę ſuę:& iniquus
benedicitur. Nam principes populorum qui talia de medio auferre
debent/eodem crimine(q̃d pudor eſt dicere)irretiti ſępius inueniunĩ
Hi ſunt quoꝝ(ut ait Apoſtolus) Deus venter eſt. Ab homine enim ad ph
inquit Auguſtinus colitur q̃d prę cęteris diligitur. De his ſobrius rex
Dauid exclamat, Sepulchrũ patens eſt guttur eorum . fetent em̃ ora
ędacium quemadmodum ſepulchra cadaueribus mortuorum reple
ta. Ah quid dicam? viuunt ut cõmedãt & bibant/non autẽ comedũt
& bibunt exemplo Socratis ut viuere poſſint. Efficiuntur inſuper ſi/ Pſal.31
cut equus & mulus quibus nõ eſt intellectus:in luxuriam procliues. diſ.35.
Nam ut ait Hieronymus. Venter mero ęſtuans cito ſpumat in libidi/ venter
nem. Quos Apoſtolus admonet dicẽs. Nolite inebriari vino in quo
eſt luxuria.& Salomon:luxorioſa res eſt vinum:& Therentius.ſine There
Cerere & Baccho friget venus.Ouidius quoq;.Nox & amor vinũq; Ouidi
nhil moderabile ſuadent. Dominus etiam talibus per prophetam cõ
minatur dicens. Ve qui cõſurgitis mane ad ebrietatẽ ſectandam:& po Iſaię.
tandum uſq; ad veſperam ut vino ęſtuetis.& per ſeip̃m ait. Attendite Lucę
ne grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate. Sed quid diutius in
his calamũ relaxo? nõ enim epitomatis capere poſſet breuitas Cra/
pulę caſus lamentabiles/ & aduerſus eandem ſcripturas inſurgentes.
Eſt em̃ ut inquit canon Ebrietas omniũ vitiorum fomes ac nutrix. 35.diſ.
DIS. Beſtiale hoc vitium quo iam procerum adoleſcentia maxime ante o

laborat omni ſtudio ęuitare conabor. Sed dic quęſo quid quantũue
ſumendũ ſit de alimento ut omnis huic peſti locus p̃cludatur. MA.
diuus Auguſtinus id aperto ſermone determinat dicens. Non intereſt
quid vel quantũ alimentoꝝ quis ſumat: pro congruentia hominum
atq; perſonę ſuę/ & valitudinis neceſſitate/ ſed quanta facilitate & ſere
nitate animi careat cum vel oporteat vel neceſſe eſt carere. Fieri enim
poteſt ut ſine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis p̃cioſiſſimo cibo
ſapiens utatur: inſipiẽs autẽ fędiſſima gulę flamma in viliſſimũ olus
ardeſcat. ut patet de Eſau vendente primogenita ſua pro decoctione
rufa. DIS. Delicati igitur cõſuetis veſci poſſunt? MAG. Poſſũt
cum moderamine/ nam ſi ad vilia cogerentur/ ęgrotarent. De modis
quibus nos gula pulſat: conſule Gregoriũ virũ omni virtute decora
tum libro. xx. moraliũ & de conſe. diſ. v. c. quinq; modis. aut em̃ gu/
loſus tempus indigentię pręuenit: cibos lautiores quęrit: nimis accura
te parat/ nimiũ ſumit/ deſiderium nõ refrenat: aut in his omnibus ex
cedit. Sed hęc de Temperantia circa guſtum: quę nominibus abſti
nentię & ſobrietatis intelligit̃: & de extremo eius intemperantia ſc3/ q̃
fit per exceſſum: quã Gulã nominamus/ ſufficiãt. Alterũ extremũ p̃
defectum/ quod inſenſualitas in guſtu dicitur: morale eſt vicium: in
ſchola aũt domini/ virtus. Vnde quidam ex ſanctis patribus crudis
oleribus & a qua cõtenti: coctum autem aliquod ſumere luxuriã re/
putabant: ait diuus Hieronymus.

De Caſtitate coniugali/ & virginali: quę & virginitas. & quomodo amittitur & premiatur. Capitulum. quadrageſimum.

DIS.

Is igitur dimiſſis Temperantiam circa tactum percurramus.
MAG. Id rerum ordo exigit: nam qui in guſtu tempera
ti fuerint/ facile in tactu modũ tenebunt. Intemperati autẽ in
guſtu/ difficile temperati eſſe poſſunt in tactu. Vicina enim membra
ſunt ſtomachus & pudenda. ait Hieronymus. ut ex vicinitate mem/ Idem
brorum intelligatur confederatio viciorum. Et venter mero ęſtuans
cito ſpumat in libidinem: luxurioſa quoq; res eſt vinum. & Galieno Galienus
dicente medico/ Animas ita nimio ſanguine & adipibus quaſi luto
inuolutas/ nihil cœleſte/ ſed ſemper de carnibus ęructare: & ventris in
gluuiem cogitare. Temperantia itaq; (ne longius abeam) circa tactũ
per caſtitatem & pudiciciã exprimit̃. Caſtitas/ ut p̃miſſum eſt delectati Caſtitas
ones tactus in rebus venereis moderatur in Cõiugatis/ viduis/ & vir Cõiugal.
ginibus. In Coniugatis: ut ſcilicet cauſa prolis tantum aut vitandę for
nicatiõis: vel reddendi debitum his vacent: temporibus & locis cõ/
gruis: modo naturali: nõ aũt cauſa explendę libidinis. Nam & ſextus vidualis.
Pythagoricus dicebat: Adulter eſt in ſuam uxorem ardentior amator.
& Ap̃lus, ut ſciat unuſq̃ſq; vas ſuũ poſſidere. In viduis p̃cipit Caſtitas

etiam honorari. ut turtures poſt obitum mariti /alteri nõ copulantur
ſed corpe & mẽte a carnalibus delectationibꝯ in ꝑpetuum abſtinẽt. In
virginalis Virginibꝯ Caſtitas p̃cipua inuenit̃. nã ut ait diuus Auguſtinꝰ in li. de Au
viduitate. Bona eſt pudicitia cõiugalis/melior vidualis:& optima vir
ginalis. Et Damaſcenus. li. iiij. Quanto angelus hoĩ eſt ſuperior/tan Da
to virginitas eſt nuptiis honorabilior. Eſt autẽ ut ait Auguſtinus li. de Au
nuptiis. in carne corruptibili perpetua incorruptionis meditatio. Duo
eñ dicit virginitas: integritatẽ videlicet corpis & habitum electiuum
obſeruandi integritatẽ illam in ꝑpetuum. & ſic eſt virtus. Debet igitur
virgo in ꝓpoſito firmo habere: in ꝑpetuum nunq̃ velle in carnis cor
ruptionẽ conſentire. quo ſtante virgo ꝑmanet: etiam ſi violenter clau
ſtra pudoris infringãtur. ut Auguſtinꝰ in. i. li. de ciui. dei. c. 16. & 18.
diſſeruit. unde vere virgines nõ ſunt paruuli integri corpe: q̃a ꝓpoſitũ
nõ hñt/nec etiã adulti volẽtes aliq̃n nubere. Caſtitatis laudes Augu/ Ide
ſtinus in ſermone quodã ad Eremitas ſuccincte quidẽ: ſed ſplendide
Caſtitatis Laus explicat dicens. O caſtitas ornamentũ nobilium: exaltatio humilium
nobilitas ignobiliũ: pulchritudo viliũ: ſolamẽ mœrentiũ: augmentũ
pulchritudinis: decus ſanctę religionis: minoratio criminũ: multipli
catio meritoꝝ dei amica: angeloꝝ cognata: Patriarchaꝝ vita: ꝓpheta
rum corona: Apoſtoloꝝ cingulum: Martyrũ auxilium: Confeſſoꝝ
vehiculum: virginum ſpeculum: viduaꝝ refugiũ: & cunctoꝝ bonoꝝ
gaudium ac ſolaciũ. Hęc eſt illa virtus q̃ nos deo cõmendat: q̃ nos an
gelos facit; q̃ nos ſup ſydera extollit. Virginitatis vero p̃conia & tẽ/
poris & epitomatis anguſtię nõ capiunt. Eſt eñ ut ait Hieronymꝰ An Hier
gelis ſemp cognata virginitas. Eſt agni dei ſingularis pediſſequa. Se/ Apo
quuntur eñ/inq̃t Ioannes apl's. Agnũ q̃cunq̃ ierit/& p̃cęteris aureo
lã portabũt quã ſola mẽte amiſſaꝫ/p pęnitentiã recuperabũt. Deperdi
tam autẽ etiã p corpis corruptionẽ: ſcꝫ p reſolutionẽ ſeminis volunta
riã nunq̃ recuperabunt. nec deus (inquit Hieronymus) virginẽ poſt 32. q
ruinã ſuſcitare põt quia faceret ꝙ id q̃d factũ eſt/nõ eſſet factuꝫ/q̃d eſt paul
impoſſibile. Hinc Ouidius in epl'is. Nulla reparabilis arte leſa pudici Ouid
cia eſt. nõ quia deus violata virginitatis clauſtra reintegrare nequeat:
hoc eñ omnipotẽtię ſuę derogat: ſed ꝙ violata/ violata non ſit/ deus
non facit. DIS. De pudicicia loquamur.

De Pudicicia & continentia & q̃ꝫ maxime neceſſaria ſit coniugatis / viduis / ſolutis / & virginibus. Capitulum. xli. MAG.

Pudicicia PVdicicia nõ modo delectationes venereas declinat/ verumeti
am ſigna libidinis cohibet. In matrimonio quidem / debitum
naturę modum & ordinem cuſtodit. In viduis diſcurſum in
dicit: quia & Apoſtolus diſcurrentes redarguit dicens. Ocioſę enim
diſcunt circuire domos. Delitias abſcidit. vidua enim (idem inquit)

quæ in delicijs eſt/mortua eſt. Et veſtium ornatum deponit. In virginibus p̄cipue ſenſus & cogitationes a venereis auertit: nā impudicus oculus/impudici cordis eſt nuncius: & Quintilianus. Oculi tota noſtra luxuria: aures ſi colloquiis turpibus patent/virginitatē produt & capiunt. unde Sapiens. Irretiuit eum multis ſermonibus. & Ap̄ſus. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Amplexus & oſcula incendunt & inſanire faciunt. Cogitationes īmundę ut p̄miſſum eſt: facile adueniente conſenſu/totam virginitatem adimunt. Cauēda eſt igitur virginibus maxime ſocietas peruerſa. nam ut ait Sapiens. Qui ſe iungit fornicarijs/nequam erit. Vitanda ſunt & ocia: nam dicit Catho Ocia dant vitia. Ouidius remediorum primo. Queritur Aegyſthus quare ſit factus adulter. In promptu cauſa eſt: quia deſidioſus erat. Itē ocia ſi tollas perire Cupidinis arc⁹. Generoſos autē animos (inquit Seneca ad Lucillum) labor nutrit. Et Hieronymus ad Ruſticum monachum. Ama ſtudia ſcripturarum/& carnis vicia non amabis. Pudicitia quę eſt in ſolutis Cōtinentia dici ſolet: quæ eſt una de partibus potentialibus Temperantię. Habes itaq̧ fili quæ ad præſens de Temperantia tactus te ſcire volui: cui per exceſſum luxuria & impudicitia opponuntur: per defectum autē Inſenſualitas actus: quæ vitium eſt naturę. nobiliſſimū nanq̧ operū in viuētibus eſt generare ſibi ſimile &c. Magni tamē meriti eſt in ſchola Domini: ut viſum eſt. DIS. Luxuriam igitur & ipudicitiā proſequere. MAG. Impudicicia notificat per contrarietatē iā dictorum de pudicicia. DIS. Ad luxuriam igitur ſtilum verte.

De Luxuria: modis & ſpeciebus ac filiabus eiuſdem. Capitulum. xlij. MAG.

Luxuria occaſiones luxurię

Vxuria inordinatus eſt appetitus venereorꝫ. cuius occaſiones multas ſcriptura cōmemorat. ut ſunt Ocia: Segnicies: Sōnus: Caro: Fœmina: vinum Proſperitas: Ludus: Carmina: Forma Puer. De ocio atq̧ ſegnicie ſupra apud Ouidium allegatū c. proximo De Somno ſapiens Catho teſtem ſe exhibet dicens. Plus vigilia ſemp ſomno ne deditus eſto. Nam diurturna quies viciis alimēta miniſtrat Caro de ſpermate multū adminiſtrat. Vnde. Subtrahe linga foco ſi vis extinguere flāmas. De Fœmina ſup̄fluū eſt teſtimonia adducere. q̄ tamē fere innumera ſunt/lege ſanctū Ambroſium li. primo de officiis ubi ait. Ianua diaboli/ via iniquitatis: ſcorpionis percuſſio/nociuum genus eſt fœmina. cū proximat/ſtimulat & ignē accendit. De vino diuum Hieronymū conſulas diſ. xxxv. c. venter mero eſtuans cito ſpumat in libidinē. Et Ap̄ſ. Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. De proſperitate Ouidius de arte li. ij. Luxuriant animi rebus plerūq̧ ſe/cundis. Ludētibus nunq̄ ſe miſcuiſſe Sara uxor iunioris Thobię gloriatur. Carmina id eſt laſciuię cātilenę. de quarꝫ vi in Muſicis nonnulla

memorauimus. Forma hoc eſt pulchritudo: quæ iuxta Sapientē fal
Heliman lax & vana eſt. Prouerbiorꝝ.31. Puer. Nam ut ſcribit Helimandus. Idē
dus facit ętas in puero q̄d ſexus in muliere. Cętera breuitati ſtudens præ
tereo. Horꝝ autē intelligentiā facile ex dictis capies. DIS. Facilli/
me. MAG. Hęc peſtis p feneſtras id eſt ſenſus corporis noſtri aſcē
dens: ut ſerpēs lubricus p nouem clauſuras penetrat donec aīam/ſpō
ſam chriſti pfecte opprimat. Primo em̄ fit ſenſualis delectatio non con
ſentiēte ratione. Secundo delectatio moroſa. Tertio conſenſus in actū.
Quarto ſequit̄ appetitus libidinoſus. Quinto colloquiū de cōuen/
tione. Sextus cōtactus p oſcula & amplexus. Septimo opus īmundū
perficit̄. Octauo aſuefactio. Nono obſtinatio generat̄. Nam hoc vi
tium ultra hoc ꝙ ſubſtantiā temporaliū conſumit: maxime infamat:
vitā abbreuiat: gratiā tollit: etiā intelligentiā aufert: & q̄ſi beſtiā impœ/
nitentē ęternis cruciatibus infert. Ob hāc deus uniuerſuȝ mūdū/Noe
dempto uxore filijs & uxoribus eorꝝ p aquā diluuij peremit. Gen. 7.
Corruperat em̄ oīs caro viā ſuā, ob hāc igne & ſulfure ſubuertit deus
Sodomā & Gomorrā & oēm circa regionē. Gen̄. 19. Hoc vitiū fere to
tius orbis potētes in excidiū Troię ꝓuocauit. Sapientiſſimū Salomo
nē infatuauit. Dauid regē ad crudele adulteriū/& crudelius homicidiū
induxit. Sanſonē fortiſſimū oculis & vita priuauit. & heu heu īferni ba
ratrū accumulatiſſime replet & repleuit. Hęc oīa teſtimonijs robora
re breuitas ꝓhibet: qa oratio ad alia feſtinat. Equidē turpiſſima & mor
tifera hęc peſtis/ſicut diuerſis gradibus ad mortificandā aīam ſerpit
quorꝝ ſemp ulterior in culpa eſt grauior: ſic pariformiter in multas
Species ſpecies ſe diffundit: q̄ ſunt. Simplex fornicatio ſoluti cū ſoluta corru/
Luxurię pta. Adulteriū id eſt acceſſus ad alienū torū/cōiugati cū cōiugata/ vel
cōiugati cū ſoluta: aut ſoluti cū cōiugatis. Stuprū cū virgine. Inceſtus
cum cōſanguinea vel affine. Raptus cū puella violēter de domo patris
rapta. Sacrilegiū cū pſona ſacra. Vitium contra naturā. cuius ſpecies
ſunt Mollicies cum qs p ſeipm̄ voluntarie polluit̄. Sodomia maſcu
li cū maſculo: fœmine cū fœmina. Beſtialitas hoīs cum bruto/& mo
dus īnaturalis: q multipliciter variat̄. Hęc oīa peccata ſunt mortalia.
Poſteriora tn̄ prioribus grauiora multiplici lege inhibita. DIS. De/
clara q̄ſo. MA. Longū eſſet de ſingulis tractare: ſufficiat igit̄ de adul
terio hoc deducere/q̄d inter grauia eſt cōmunius. Hoc vitium lex naturę
execrat̄: p illud Quod tibi nō vis fieri: alteri ne feceris. Vnde & Pa/
gani adulteros puniūt. Lex Moſi tales lapidare p̄cipit. Lex euāgelij hu
iuſmodi dānat. Lex canonica pnīam ſeptēnē infligit. Lex īpialis capi
te priuat. C. de adul. l. ꝗuis. Vltra has ſpēs iā ęnūeratas/hoc deteſtabi
Filię luxu le vitiū etiā octo filias nephādas generat. q̄ ſunt Cecitas mentis. p̄cipi
rię tatio. Inconſideratio. Inconſtantia. Amor ſui. Amor ſęculi. & deſpera
tio vitę futurę. de quibus latius videre eſt in traditione Theologię.

De partibus potentialibus Temperantię. De Continentia Malicia Beſtialitate/ & virtute heroica. Capitulum.xliij. DIS.

Remiſſoꝝ ordo expoſtulat:ut nũc partes potẽtiales tpantię ex
p plicemus. MA. Hę ptes ſũt/ꝯtinẽtia/mãſuetudo/clemẽtia/&
modeſtia:ſub q̃ alię cõtinent̃. DI. Cõtinẽtia qd eſt? MA. Cõtinẽtia
Eſt animus ĩuictus a delectatiõe. Caro em̃ ut ait Apl's cõcupiſcit aduer
ſus ſpm̃. Hãc cõcupiſcẽtiã animus p cõtinẽtiã refrenat nõ mõ circa gu
ſtũ & tactũ: veꝝetiã circa q̃ſcũq; delectatiões/a qbꝫ inuictus pmanet
ſi bñ cõſiliat̃ & ab eo ñ recedit. ꝙ ſi ꝯtrariũ ſtat incõtinẽtia fit & animus
paſſiõibꝫ cedit. Primo qdẽ p puolationẽ/ ſi añ cõſiliationẽ ex ĩpetu paſ
ſiõis vincit̃. ut colerici & melãcholici. Sdo ſi cõſiliatio fit: ſed ĩ ea nõ p
ſeuerat:ĩmo magis paſſionẽ ſeqtur. ut freq̃nter flegmatici & ſangui/
nei. ꝙ ſi puerſitas rõni ita dominet̃ ut malũ bonũ dicat & in eo finẽ con
ſtituat: dicit̃ malicia qbꝫ cõminat̃ dñs p pphetã dicẽs. Ve vobis q dici Malicia
tis malũ bonũ: & bonũ malũ. Si vo limites hũanę naturę cõcupiſcẽtia
egredit̃: & animus vĩcitur erit beſtialitas. ut in cõcubitu cũ brutis. In beſtialitas
hoc em̃ ſola ſẽſualitas q̃ beſtiis cõicamus dñatur: iõ beſtiales dicũtur q
tale & ſil'ia opantur. Qui autẽ a ſẽſualitate ſe abſtrahũt: & in ĩtellectiua
q̃ diis compamur ultra cõmunẽ moduȝ pficiunt. Heroes id eſt diui/ Heroes
ni vel deificati a Phĩs noĩantur: & virtus eoꝝ heroica dicitur. Tenen
tes autẽ medium inter beſtiales & heroes virtuoſi ſunt & continẽtes p
prie nominantur. DIS. Manſuetudinẽ ſimili breuitate explanes.

De Manſuetudine: Clemẽtia: Pace: Iracũdia: Crudelitate Ferocitate Seueritate & Inuidia. Ca.xliiij. MAG.

Anſuetudo & clemẽtia ſil' explanantur: animũ circa irę paſſio/
m nẽ cohibẽt/ne limites debitas tranſiliat. Ira em̃ ſcd̃m Tulliũ eſt Ira
libido puniẽdi eũ q feciſſe videtur iniuriã. Vbi duo ĩuũtur ſcȝ
appetitus vĩdictę: & pęna ĩfligẽda. Primuȝ mãſuetudo q̃ & mititas di
cit̃ refrenat & paſſionẽ irę diminuit. Scd̃m clemẽtia moderat̃: & pęnã
infligẽdã mitigat. ſic ĩtelligẽdę ſunt haꝝ definitiões qbꝫ definiuntur. Manſuetudo
Mãſuetudo eſt moderatiua iraꝝ. Clemẽtia vo eſt p quã animus con
citatus in odiuȝ alicuius benignitate retinetur: ſcȝ ne oẽm pœnã debitã Odium
infligat. Ponitur autẽ hic odiuȝ p ira: qa odium eſt ira inueterata. Ad
virtutẽ mãſuetudinis ſuo exemplo ſpecialit̃ chriſtus nos admonet di
cẽs. Diſcite a me: qa mitis ſuȝ & humilis corde. Et p Apl'm. Tu hõ dei
ſectare pacificã mãſuetudinẽ. inſup & p Sapientẽ. Fili mi in mãſuetu/
dine ſerua aĩam tuã. Quia vo tunc labori fortius inſiſtitur cũ fructus
copioſus ſperatur: idẽ dñs mãſuetudinis pmia pmittit maxima cuȝ ait
Beati mites: qm̃ ipſi poſſidebunt terrã: ſcȝ viuentium. Hinc Pſalmi/
ſta. Manſueti hęreditabunt terrã: & delectabuntur ĩ multitudine pacis

Habeto igitur(iuxta ſententiā Senecę)cū hominibꝫ pacem: cū vitijs bellū Remiſſius em̄ imparāti (ut idē ait) melius paret. Melius eſt etiā dño reddere rōem de nimia miſericordia q̄ de nimia ſeueritate. inqt
Criſoſto. Criſoſtomus. Et ſine dęmētia & miſericordia lex Chriſti nō impletur
Hieronyᷓ. teſtať Hieronymus. DIS Extrema Manſuetudinis q̄ ſunt? MA
☞ Iraſcibilitas & Ira ſiue Iracundia. Deficere em̄ ab ira p iraſcibilitatē &
Pſal.4. nunq̄ iraſci/laudabile nō eſt. unde Propheta ait. Iraſcimini & nolite
iraſcimur peccare. Iraſciť em̄ iuſtus (inqt Auguſtinus. 6. q. 1. pa. fi.) peccatis
tripliciter paleaꝝ id eſt maloꝝ. ſed nō odit. Rurſus nimiū iraſci intolerabiliꝫ eſt & tripliciter fit. Primo ex leui cauſa & velociter & extreme: & illi mox
Ira miteſcunt: q̊d videmꝰ in cholericis ꝓpter caliditatē. Eſt em̄ Ira ębullitio ſanguinis circa cor. inqt Ariſtoteles primo de aīa. Et Ganfredus in poetria. Ira genus flammę materq̄ furoris/ab ipō Felle trahēs ortū: cor & interiora venenat. Hos Phūs Acrocolos vel acutos nominat: ab acros q̊d eſt extremū: & colos ira. Alij iram diutius retinent: ꝓpter materię groſſiciē: ut melancholici quos Amaros vocat. Nō tñ eſt ira ſuper iram mulieris ait Sapiens, & hoc ꝓpter debilitatē ratiōis. Tertij qui graues appellanť: iram cōceptam obſtinato aīo tenēt nec
Seueri deſiſtunt donec vindictā inferant. & illi Seueri ſunt ſi ſꝫm leges puni
Feroces unt. Feroces/ſi ſine cauſa puniūt: aut ſi in hoīm cruciatu delectantur
crudeles Crudeles ſi grauiores q̄ lex dictat pœnas inferūt. Hi iam tertij ordinis iracundi potius beſtię q̄ hoīes dicēdi ſunt. qa obſtinato aīo ſunt: nec miteſcūt. homo aūt mitis fieri pōt dicente Horatio Nemo id eſt nullus homo adeo ferus eſt q nō miteſcere poſſit & Ouidius. Candida pax hoīes trux decet ira feras. Iuſte aūt cōparatū eſt: ut tales nō alios tm̄/ſed ſeipſos grauius puniāt: cū ira in ipīs inueterata in inuidiā vertitur, dū em̄ vindictā ad libitū ſuū ſumere nō pñt de ꝓximo ſuo ſemp eū odio habebūt: & de bonis eius triſtanť. q̊d eſt natura inuidiæ. q̄ & Ouidius li. 2. Metha. non indocte deſcribit (Sedet inqt pallor in ore)
Inuidia nam filię eius ut ponit Gregorius li. 31. moraliū. ſunt Odiū: detractio Suſurratio: exultatio in aduerſis/& afflictio in proſperis. uñ etiā (macies in facie) qa putredo oſſiū inuidia: ait Sapiēs in Prouerbijs. Et Horatius. Inuidus alterius rebus marceſſit opimis: & videt illius ꝓſpera cū lachrymis. Ideo nunq̄ ridet. Quia ſemp vicinū pecus grandius uber habet: & in agro alterius fertilior ſeges eſt. Inſup & rubigine infectos habet dentes: qa bona & vitā alioꝝ rodit. (pectora felle virēt) a quo ſine intermiſſiōe cruciať. uñ Hieronymus. O inuidia/ primuꝫ tui mordax. Eſt & lingua ſuffuſa veneno. qa ſemper cōtra deū vel ſuperiores murmurat qui proximo talia bona de qbus dolet tribuunt. Comedit etiā carnes vipereas, quia ſolo alterius malo paſcitur. unde Ouidius. Ledere viuos liuor & iniuſto carpere dente ſolet. Inquieta eſt & cōtinuo tabeſcit. nam ut ait Ciprianus. Mala cætera finem habēt: inuidia terminū non habet. Utinam igitur inquit Socrates inuidi in

ōmnibus ciuitatibus oculos & aures haberent: ut de omniū fœlicitatē
torquerētur. Hęc peſtis de ſanitate aliorū infirmat̄:de vita moritur.
unde & domus eius ſecundū Ouidiū in imo eſt in nigris vallibus.qa
inuidus quātū pōt ſe occultare nititur. Hęc domus ſole caret.qa inui
dus excecatus malicia/nō intelligit nec videt ꝙ bonū de q̄nto cōmu/
nius de tanto melius. Ventū nō habet.qa in vijs ſuis nō ꝓſperat̄. Eſt
& ſemꝑ frigida:igne charitatis oīno expers.q̄ papyrus caperet:aut qs
calamus exararet huius vitij īmanitates.ꝑ filias em̄ ſuas in oēs genera
tiōes ab origine ſęculi ſe diffundit/donec ad initiū ſuū redeat:lucipe/
rū ſcȝ.cuius inuidia mors intrauit in mundū. Filijs aūt inuidię iā pro
xime cōmemoratis cognatę ſunt filię irę:quas btūs Gregorius ponit
loco quo ſupra. Rixa ſcȝ unde bella & homicidia ꝓcedūt. Tumor mē
tis. Indignatio:a qua & murmuratio. Cōtumelia. Clamor q inducit
ſcandalum. Blaſphemia ſiue maledictio:quarū deformitates prudēs
theologus diſcernit:nos quod cœpimus ꝓſequamur. DIS. Placet
Nunc autem modeſtiam proſequere.

Sapiē c.2.
Gregori.

De modeſtia & eius ſpeciebus.quaꝝ prima Humi litas cuius gradus hic cōmemorantur. Et ſimiliter vicium eidem oppoſitum quod eſt ſuperbia. cum gradibus & filiabus deſcribitur. Ca.xlv.

MAG
m Odeſtia (ut ait Tullius) eſt ꝑs quā pudor honeſtus clarā & ſta Tullius.
bilē cōparat auctoritatē id eſt grauitatē. Hęc virtus nōnulla in
teriora & quędā exteriora homīs moderat̄:qbus reſiſtere nō
eſt omnino difficile.& plures ſub ſe cōtinet ptes.q̄ ſunt humilitas: ſtu
dioſitas:eutropelia:ornatus:taciturnitas:verecūdia:ſufficientia:mode
ratio. DIS. de his pauca q̄ habes in medium ferre haud graueris.
MAG. Faciā ac iubēs:& primū de humilitate quę ut definit.s. Ber
nardus eſt cōtemptus ꝓprię excellentię. Hęc appetitū refrenat ne inor
dinate tendat in magna:eſtimādo ſe ſupra id q̊d eſt. hæc virtus appri
me neceſſaria eſt: nā ſine ea nemini pōt eſſe ſalus.de pe.di.1. pa. Taci
turnitatis. Perfectio aūt ipſius duodecim gradibus cōpletur:quos vir
dei ſanctus & humilis Benedictus in regula ſua cōmemorat. Primus Bn̄dictus
eſt corde & corpore humilitatē oſtendere defixis in terrā aſpectibus
Secūdus pauca & rōnabilia loqui nō clamoroſa voce. Tertius raro
& difficile ridere. Quart⁹ uſq; ad interrogationē tacere. Quintus in
cōmuni viuere. Sextus ſe omībus viliorē & credere & ꝓnūciare. Sep/
timus ad oīa ſe indignū & inutilē exiſtimare. Octauus peccata ꝓpria
pure cōfiteri. Nonus pro obediētia in duris & in aſperis pacientiā am
plecti. Decimus omni obediētia ſe ſubdere ſuꝑiori. Vndecimus non
delectari voluntatē propriā implere. Duodecimus deū timere:& oīm
quę p̄cepit memoriā habere. His gradibus aſcendit̄ in montē dn̄i:per Iſaię

viciũ vero oppoſitum quod eſt ſupbia/tot gradibꝰ deſcenſus fit in
Superbia baratrũ & carcerẽ teterrimũ diaboli. DI. Supbia qd eſt? MA. eſt (ut
inqt Auguſtinus li. de ciui. dei. 14. c. 13) puerſę celſitudinis appetitus augu
& in li. de Innocẽtia. Supbia inquit eſt inordinatus amor ꝓprię ex
cellẽtię. & hoc quidẽ q̃drupliciter ſꝫm beatũ Gregoriũ li. 14. moraliũ Greg
Aut em̃ ſupbi bona a ſemetipſis habere exiſtimãt. Aut ſi datũ deſuper
credũt tñ ſuis meritis deputant. Aut certe cũ iactant ſe habere q̃d non
habent. aut deſpectis cęteris/ ſingulariter videri appetunt. De qbus
ps. 130. oĩbus Dauid ſe unico ꝟſiculo excuſat dicẽs. Dñe nõ eſt exaltatũ cor
meũ: neq; ęlati ſunt oculi mei: neq; ambulaui in magnis neq; in mira
bilibus ſupra me. reddẽdo ſingula ſingulis. DIS. Gradus autẽ Su
Superbię perbię q ſunt? MAG. Quos beatus Bernardus & poſt eũ. s. Tho Bern
gradus. mas ęnumerat. Primus eſt curioſitas: quo quis minime cõtentus ter s. T
minis ſibi cõuenientis cognitiõis/ q̃rit ſcire/ videre/ audire & ſi r cęteris 2. 2ę
ſenſibus experiri q̃d nõ decet. non em̃ ſaciaẽ oculus viſu: nec auris au
ditu. inqt Salomon. Secundus eſt leuitas mẽtis ad iudicandũ alios & Eccl
ad docendũ noua: qa ſe eſtimat cęteris prudentiorẽ. Tertius eſt inep
ta lęticia ſi ꝓſperatur in malis. lętantur em̃ (ait Sapiens) cũ male fecerĩt pro
& exultãt in rebus peſſimis. Quartus eſt iactantia vel loquacitaſ: nõ
attendens qa laus ĩ proprio ore ſordeſcit. Et illud Catonis. Nec te col Cato
laudes/ nec te culpaueris ipſe. Quare? ſubiungit. Hoc faciunt ſtulti
quos gloria vexat inanis. Quintus Singularitas: facere ſcꝫ aliquid ul
tra cõmunia ut reputetur melior. Sextus Arrogãtia qua qs aliis p̃eſſe
nulli ſubeſſe quęrit: & adulatiõibus acquieſcit. Septimus p̃ſumptio: q̃
ſe ad ea quę vires ſuas excedũt/ ingerit/ ſufficientẽ ſe reputando. Hic
contra Catonis admonitionẽ ad conſiliũ accedit nõ vocatus: nõ repu Cat
tans bene actum quod ipſe nõ dictauerit. Octauus Defenſio peccati
& ut ait Seneca in libro declamationũ. Hoc & ęquale omniũ eſt/ ut vi Sen
cia ſua malint excuſare/ q̃ effugere. Nonus Simulata confeſſio: ut vi
deatur humilis & pœnitẽs: quia locus defenſioni nõ eſt. Decimus Re pro
bellio: nolle ſcilicet obedire ſupioribus. Impius em̃ cũ in profundũ
venerit peccatorũ/ contemnit. Vndecimus Libertas peccandi/ ut ne
minem timeat. quia ſocios per pręcedentes gradus cõtemnit: per deci
mum etiã ſuperiores deſpexit. libere ergo delectatur facere quod pla/
cet. Duodecimus eſt Conſuetudo peccandi: ut omniũ mandatorũ dei Pſal
ĩmemor dicat inſipiens in corde ſuo. nõ eſt deus. In his gradibus mul ps.
tę ex filiabus Supbię ſunt expreſſę. Sunt em̃/ filię ſuperbię Ambitio/
Filię ſupbiæ. Pręſumptio/ Arrogantia: Pertinacia: Curioſitas: Ingratitudo: Iudici
um temerariũ: Irriſio: Temptare deũ: adulatio: & inanis gloria/ quæ
ſi laudẽ in aperto appetit alias de ſe filias gignit. q̃ ſũt imodeſtia: orna
tus: inobediẽtia: iactantia: ptinacia: hypocriſis: diſcordia: & cõtentio
de quibus ſermo copioſior theologię reſeruabitur. DIS. De Studio
ſitate autem quæ eſt ſecunda Modeſtię pars/ quid dicis?

De Studioſitate & vitio oppoſito Curio- ſitate. Capitulum.xlvi. MAG.

Eſte Ariſtotele in principio Metha. Omnes homīes natura ſci
re deſiderāt. nec intellectus intelligēdo etiā maxima intelligi/
bilia fatigat̃:& propter in firmitatē ſuę capacitatis a nullius cre
aturę cognitiōe getatur: verūtñ cū īmerſus ſit materię/ad ea q̄ mani/
feſtiſſima ſunt naturę ſe habet ut oculus nycticoracis ad lumē ſolis: q
bus ſi īmoderatius inheſerit/ in inextricabiles errores incidit. ut videre
eſt in opiniōibus Phōꝝ gentiliū & eoꝝ q̊s hereticos dicimus. q̊s Sapi
ens admonet. Altiora te ne q̄ſieris:& fortiora te ne ſcruteris:& in plu
ribus opibus eius nō ſis curioſus. multos em̄ ſupplātauit ſuſpitio il/
lorū:& in vanitate detinuit ſenſus eoꝝ/& q ſcrutator eſt maieſtatis op
primet̃ a gloria eius. Et apl'us. nolite alta ſapere: ſed ſapite ad ſobrietatē
Apetere igit̃ & velle ſcire aut q̄ ſunt inhibita/aut q̄ ſunt admiſſa: nō tñ
ordinādo illa in finē ultimū/ſed ſimpliciter ut eoꝝ habeat̃ noticia: va
nū eſt. ut patet Sapiētię.8. Vani ſunt oēs hoīes in qbus nō ſubeſt ſci
entia dei: id eſt q nō ordināt ſciam ſuā in cognitionē dei. Ab hac vani/
tate ſtudioſitas appetitū coercet:& intra limites ꝯſtitutos retinet: ultra
q̊s vitiū curioſitatis abducit. Curioſus em̄ (ut inqt Auguſtinus libro de utilitate credenda) eſt qui ea requirit quę nihil ad ſe pertinent. Curioſus

De Eutropelia: Bomolochia & Ruſticitate. & quō qñꝗ᷑ ludo ſit inſiſtēdū. Ca.xlvij. MAG

On autē tantū labores exteriores hoīem frangūt/ſed & interi
ores ex cōnexione virīū aīę ad corpus: hoīem debilitāt & ęner
uant: quod aīaduertētes maiores/ad interruptionē taliū ſequa
ces hortati ſunt. Vñ Auguſtinus. li.2. muſicę volo tandē tibi parcas: animū eſſe
nam ſapientē decet interdū remittere actus rebus agendis ītentum. Et nōnūꝗ᷑ re
Pamphilus. Parce iuuentuti/cōplectere gaudia vitę: Lęta decet letis mittendū
paſcere corda iocis. Et moraliſſimus Cato. Interdū tuis interpone gau
dia curis. & Heinricus Samaraenſis. p̄ualet in cunctis modeſta diſcre
tio rebus. Q ua ſine virtutū grande peribit opus. Ouidius ꝗ᷑: Q uod
caret alterna requie/durebile nō eſt. Hęc repat vires feſſaꝗ᷑ mēbra le
uat. Et rurſus Ferreus aſſiduo cōſumit̃ annulus uſu. da requiē: quie/
tus ager bene credita reddit. Et Phūs Requies & ludus in vita ſunt ne
ceſſaria. DIS. Cur igitur nō ſępius nec omni ludo nos inſiſtere pa
teris? MAG. Ne in uſum malū incidatis. nam quo ſemel eſt imbuta
recens ſeruabit odorem Teſta diu. Et ut inquit Sapiens. Adoleſcens
iuxta viam ſuam graditur: etiam cum ſenuerit non recedit ab ea. Lu
do igitur & ioco uti quidem licet: inquit Tullius: ſed ſicut ſomno &
quietibus cæteris: & tunc quidem cum grauibus & ſerioſis rebus
ſatis fecerimus. Q uod autem a multis ludis te/tuoſꝗ᷑ complices in

hibeo:eo fit/quia aut petulantes/obſc̨eni/aut flagicioſi ſunt/cum ho/
nore ſimul & ſubſtantiā & animā auferentes. Et exercētibus tales lu
dos/citra ultimā neceſſitatē res ſuas donare/vitium eſt immane:non
virtus.inquit Auguſtinus ſup Ioannē.diſ.86.c.donare. Et Hierony Aug
mus paria ſunt dare hiſtrionibꝫ & ſacrificare demonibus.de qbus & Hier
Ioannes os aurum ſup Mattheum ſic ait.ubi eſt ludus vel ſaltatio/ibi Io.C
eſt dyabolus. Honeſtos autē ludos nec ipſa ſacra ſcriptura vetat:uti vi Alex
dere eſt p Alexandrum de ales.ij.parte.q.xxxvij.& ſanctū. Tho.ſecū de al
da ſecundę.q.168. Nec ergo a medio (quod ſolum virtuoſum eſt) in Tho
ludis declinemus/virtuti ſtudeamus/quā phūs Eutropeliā/nos urba Phūs
Eutropo lus nitatē aut iocunditatē dicere poſſumus. Eutropolus itaqꝫ dicit: quaſi
bene ſe vertens ad oīa/& eius verba ludicra vel iocoſa/ſi qñ conuicia
dicere videtur illa nullius famā ledunt: ſed cum delectatione ęmēda
tionē inferunt.ſeqtur enī & diligenter obſeruat:qđ vir ſanct⁹ Ambro. Amb
primo de officijs monet dicēs. Caueamus ne dum relaxare animum
volumus/ſoluamus omnē harmoniā quaſi concentū bonoꝝ operū
Quia v̄o ait perſius: Mille hominū ſpecies & reꝝ diſcolor uſus: Vel Perſi
le ſuum cuiqꝫ eſt nec voto viuitur uno. Et Ouidius de arte. Pectoribꝫ Ouid
mores tot ſunt quot in urbe figurę. Eutropolus in ſingulis quātum Thei
ad pſonā/tempus/& locum cuncta pſpicere habet:ut ne quid nimis in an
attēptet/modūqꝫ in rebus ultra citraqꝫ quē nequit conſiſtere rectum Hor
obſeruet. DIS. Extrema huius virtutis q̄ ſunt? MA. Bomolochia in ſac
& Ruſticitas ſiue Agreikaia/inde Bomolochus & agreſtis. Ille exce/
dit hic deficit. Ille ſingula dicta & facta alioꝝ ſeruat & rapit ut in riſum
Bomolo/chus vertat.nō curās ſi etiā eoſdē cōtriſtet/dictus a bomos altare/& lochos
raptor:eo qđ ad inſtar milui expectātis/ut de ara imolantiū carnes ra
Agreſtis piat:ſic ipſe alioꝝ dicta & facta in locū & vitia vertit. Agreſtis eſt triſtis
in oībus/in nullo ludo qꝫuis honeſto/& bene circūſtationato delecta/
tur/ob id omnibus eſt grauis:& a ſocietate honeſta ęliminādus. hoc
in melancholicis plurimū eſt viciū naturę potius q̄ꝫ moris:quibus cō
patiendum eſt. DIS. Alias modeſtiæ partes ſi quæ ſunt afferas.

De modeſtia & verecundia ſeruāda in oculis & alijs ſenſibus: ſimiliter & in lingua. Capi. xlviij. MAG.

P Ręter dicta multa ſunt modeſtiā concernentia.nā ut ait Sapi/ Eccle
ens. Amictus corporis/riſus dentiū:& greſſus hoīs ęnūciant Aug
de eo. Et Auguſtinus Incōpoſitio corporis qualitatē indicat Hier
mentis.diſ.xli.pa.vel clericus. Et Hieronymus. Nec affectatę ſordes
nec exquiſitę delicię laudem pariunt. Et hęc quantū ad ornatum exte
riorē:in quo ſuperflua abſcinduntur p ſufficientiam.quod non nimis
exquiſita requirantur:fit p moderationē. Motum vero geſtum & in/
ceſſum cōponit verecundia.de qua Ambro.li.primo de officijs. Sicut Amb
in ſenibus grauitas:& in iuuenibus alacritas;ſic in adoleſcētibus vere/

cundia velut quadam naturę dote cōmendatur. Hæc in ipſo corpo/
ris motu: geſtu & inceſſu tenenda eſt. Habitus enim mentis cernitur
in ſtatu corporis: & vox quędam eſt animi corporis motus. hęc Am Verecun
broſius/nimirum verecundia in homine omnium ſenſuum cuſtodi/ dia.
am parit: qua ablata mox mors intrabit. ut inquit Hieremias. Mors
aſcendit per feneſtras noſtras. Feneſtrę autem quid ſunt/niſi oculi/au
res/nares/ os & manus? Hinc motus Quintilianus inquit Totius
hominis libertas eſt oculos perdidiſſe. Oculi ſunt per quos pauper/
tatē ferre nō poſſumus. Oculi tota noſtra luxuria. Hi nos ī oīa quotī
die vitia ꝑcipitant/mirantur/adamant/cōcupiſcunt. Sunt igitur irrita
mentū viciorū: duces ſcelerū. ait Seneca de remedio fortuitoꝝ. Vñ
Auguſtinus nec dicatis vos habere animos pudicos: ſi habeatis ocu
los īpudicos: qa īpudicus oculus/ īpudici cordis eſt nuncius. xxxij.
q. 5. c. nec ſolo. Alij ſil'r ſenſus cohibendi ſunt/maxime autē in lubri
co poſita lingua. Hęc em̄ ut ait Iuuenalis eſt mali pars peſſima ſerui.
Hanc virtute taciturnitatis cohibeamus a malo: & labia noſtra ne lo/
quātur dolū. Hoc autem ꝙ ſit difficile. Quintilianus explicat dicens
nullam difficiliorē credo ꝙ ſilencij virtutē. Et Cato. Virtutē primā pu
to cōpeſcere linguam: Proximus ille deo eſt qui ſcit ratione tacere. Et
Ouidius de arte amandi. Eximia eſt virtus ꝑſtare ſilentia rebus: At cō
tra grauis eſt culpa tacenda loqui. Si igit᷑ vis vitā ſcȝ ęternam/& dili/
gis dies videre bonos: ait regius propheta: prohibe linguam tuā a ma
lo: & labia tua ne loquantur dolū. & cętera q̄ longum eſſet hic proſe
qui. Regulam tñ Senecę aureis characteribus deſcribendā aīo tuo recō
das. DIS. quā? MAG. Alium ſilere quod vis/ primus ſile. Nā
volat irreuocabile verbum. & ut ait Poeta. Nuſꝙ tuta fides. Saluſtius Virgi. 4.
quoqȝ. Paucis charior fides ꝙ pecunia. Prolixū nimiū eſſet oēs mo/ æneidoꝝ
deſtię partes ęnumerare: quarū etiā multas ex his q̄ in cęterarū virtutū
explanatiōibus dicta ſunt: colligi poſſunt. Leges & poſthac Senecam
ſaltem in tractatu de q̄tuor virtutibus: leges & prouerbia Salomonis
& librum quē Eccleſiaſticū dicunt: quibus ſi plurimas ſententias Da
uid regis Pſalmigraphi cōiunxeris non erit neceſſariū a Gentilibus
moralitates cōquirere: quod em̄ ab ipſis colligimus / tanꝙ ab iniquis
poſſeſſoribus auferimus. inquit diuus Auguſtinus: & canon Dñs de
clarauit. 1. q. 1. De cęteris vero quas prelibata diuiſio virtutis Theo/ auguſti.
logicales vocat/ Gentilitas ignorat: deus em̄ illas infundit iſtis quos
per ſacri baptiſmatis undam miliciæ ſuæ aſcribit. DIS. De illis nūc
demum pauca ſubiungas. MAG. Perpauca: nam complerior tra
ctatus de illis theologiæ reſeruandus eſt: in qua abundantiſſime de/
clarantur.

De Virtutibus Theologicis in genere. Capitulum. xlix. DIS.

q Vot itaq; & q̃ ſint virtutes theologicales hic ediſſere. MAG Tres ſunt Fides Spes Charitas. DIS. theologicales quare di 1.Co ctæ ſunt? MAG. Quia ſola dei reuelatiõe nobis in theologia manifeſtant̃ & a deo nobis infundunt̃: & in deũ tanq̃ in ſuũ obiectum diriguntur. qui eſt finis ultimus & beatitudo ſeu fœlicitas pfecta ad quã homo creatus eſt; & his virtutibus ſuffultus pueniet. Per fidẽ quippe deũ agnoſcit: per Spem in deum tẽdit: & tandẽ poſſe cõſequi confidit: per Charitatẽ deũ ſuper oĩa deſiderat & diligit. DIS. Nõ pigeat queſo paulo latius has virtutes deſcribere.

Virtutes theologicales qñ.

De Fidei definitione & Symbolis/ & Articulis fidei ab Apoſtolis poſitis/ Capitulum. I. MA

f Ides a Doctoribus varie definitur & vere: placet tñ eam quã Apoſtolus ponit dilucidare. hic in epiſtola ad Hebreos dicit. Fides eſt ſubſtãtia ſperãdaꝝ reꝝ argumẽtũ nõ apparẽtiũ. id eſt ad he Fides eſt lumẽ q̊ddã a deo infuſum: quo habet̃ ſubſtãtia. i. principiũ reꝝ ſperãdaꝝ ſcꝫ future btitudinis. argumẽtũ. i. mediũ cõuincẽs mẽtẽ ad aſſentiendũ nõ apparẽtibus nobis ſenſu vel rõne naturali. Vñ ſicut ſubã accidẽtibus ſubeſt & prior: ſic fides ceteris virtutibus prior eſt & fundamẽtũ. de q̃ Paul⁹ loqtur ad Corin. dicẽs. Fundamẽtũ aliud nemo põt ponere p̃ter id q̃d poſitũ eſt: Ieſus Chriſtus. i. fides Chriſti: q̃ facit ut res q̃ ſperant̃ in futuro in nobis ſubſiſtãt: & q̃ inuiſibilia ſũt in mẽte noſtra appareãt. hinc etiã argumentũ appellat̃. DIS. q̃ ſũt aũt he res q̃ꝝ fides eſſe dicit̃? MA. q̃ ſumarie p articulos in ſymbolo Apľoꝝ explicant̃ & in ſymbolo Patꝝ & Athanaſij latius declarant̃ & in ſacris elogijs veteris ac noui teſtamẽti auctore ſpũſancto traduntur. DIS. Symbolũ apľoꝝ hoc ne eſt q̃d in eccleſia ſub officio miſſe decantat̃? MA. Nõ: ſed id ſymbolũ Patꝝ ſiue Nicenũ appellat̃. Quod autẽ ad primas dicunt ſacerdotes: & ĩcipit. Quicunq; vult ſaluus eſſe. Athanaſij eſt. Et reliquum q̃d oẽs fideles in orõnibus ſuis p̃mittunt. & ĩcipit Credo in deuꝫ. Apľoꝝ eſt. i. ab Apľis cõpilatuꝫ. Petrus nẽpe apoſtoloꝝ primus dixit. Credo in deum Patrẽ omnipotẽtẽ: creatorẽ cœli & terre. adiunxit Andreas. & in Ieſuꝫ Chriſtuꝫ filiuꝫ eius unicuꝫ dñm noſtꝝ. Ioannes euangeliſta adiecit. Qui cõceptus eſt de ſpiritu ſancto natus ex Maria virgine. Iacobus maior ĩtulit. Paſſus ſub Pontio Pylato: crucifixus mortu⁹ & ſepultus. Thomas addidit. Deſcẽdit ad inferna: tertia die reſurrexit a mortuis. Iacobꝰ minor ſubiunxit. Aſcendit ad cœlos ſedet ad dexterã dei patris oĩpotẽtis. Philipp⁹ ſup addidit. Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Bartholomeus dixit. Credo ĩ ſpm̃ ſanctuꝫ. Matheus addidit. Sanctã eccleſiã catholicã (. i. uniuerſalẽ) ſubintelligit̃ credo: nec additur in. Simon ſubiecit: Sanctorum cõmunionẽ: remiſſionẽ pccatoꝝ. Iudas Thadeus ſupaddidit. Carnis reſurrectionẽ. Mathias concluſit dicens. Vitã eternã Amen.

Fides.

Paul

Articuli fidei

☞

De Vtilitate fidei. De actibus interioribus eiuſdem Et infidelitate vicio fidei contrario. De Apoſtoſia Hęreſi & Blaſphemia. Capitulum. li. MAG.

h Aec fili mi (quicunq; vult ſaluus fieri) neceſſe eſt ut actu inte/
riore credat: & ſi neceſſe fuerit actu exteriore confiteatur. dicē
te ap̄ło ad Rom̄. Corde creditur ad iuſticiā: ore autē confeſſio
fit ad ſalutē. Et Chriſtus. Qui nō crediderit condemnabit̄. & rurſus
Qui nō credit/iā iudicatus eſt. nam iuxta apoſtolicā vocē. Sine fide
impoſſibile eſt placere deo. Actus autem fidei interior/qui eſt crede/ actus fi/
re: q̄uis unus ſit: tribus modis tn̄ dicitur. ut habet Magiſter ſen. li. 3. dei īterior
diſ. xxiij: ſcʒ credere deū: ſcʒ eſſe omnipotentē/creatorē omniū &c. Cre
dere deo: hoc eſt credere vera eſſe q̄ deus p̄ ſcripturas dicit: quia ipſe eſt
ſumma veritas. Credere in deum: eſt (ut ait Auguſtinus) credendo
amare/credendo diligere/credendo in eū ire & eius membris incor/
porari (quia eſt ſumma bonitas) q̄ ſi qs oīa diſcernere nō poſſit/cre/
dat quod eccleſia credit & nō errabit. Actus autē fidei exterior q̄ eſt fi act⁹ fidei
dem p̄ loco & tp̄e confiteri: fieri habet nō tm̄ ore vel ſermone: ſed etiā Exterior
opere. nam ut ait Hieronymus. Quotienſcunq; vincimur vicijs atq;
peccatis/totiens deum negamus. & ecōtrario: quotiēs boni aliqd agi
mus deum confitemur. DIS. Fidei ne viciū q̄admodū cęteris vir
tutibus opponitur? MAG. Etiā infidelitas ſcʒ ut dicit renitentiā his infidelitas
quæ fidei ſunt: aut quia fidem auditā ſuſcipere cōtemnit. ut in gentili/
bus. aut quia fidem in figura ſuſceptā in figurato abijcit. ut in iudeis.
aut quia ſuſceptę fidei in manifeſtatiōe veritatis contradicit. ut ī apo/
ſtatis & hęreticis. de qbus beatus Petrus ait. Melius eis erat nō cogno
ſcere viā veritatis q̄ poſt cognitā retrorſum cōuerti. Omnes iſti ſicut
vicio contrario fidei laborant: ſic & actus actibus fidei p̄dictis oppo/
ſitos habent. nec em̄ corde deum/deo/& in deum vere pureq; credūt:
nec ore confitentur: ſed cordis infidelitatē nōnunq̄ blaſphemo ore &
ope exprimūt. DI. Contine pauliſper calamū donec qd apoſtata: qd
hæreticus & qd ſit blaphemus edoceas. MAG. Apoſtata (ut doctori apoſtata
irrefragabili viſum eſt) eſt qui temerarie a ſtatu fidei/obedientię eccle
ſiaſticę vel religionis recedit. Hęreticus (ut Auguſtinus ait li. de utilita hęreticus
te credēdi) eſt qui alicuius tēporalis cōmodi/& maxime glorię/prin
cipatuſq; ſui gratia/falſas ac nouas opiniones vel gignit vel ſequitur.
Blaſphemus autē. ut s. Thomę placet eſt quicūq; negat aliqd de deo blaſphe/
quod ſibi cōuenit vel attribuit deo aliquid q̊d ei nō conuenit. aut crea mus
turæ tribuit quod deo appropriat. Quod ſi ex certa malicia fiat/pec
catū eſt in ſpm̄ ſanctū & irremiſſibile: id eſt facile nō remiſſibile. Quā
uis ſcd̄m Auguſtinū pctm̄ in ſpm̄ ſanctū p̄prie ſit finalis īpœnitētia:
& illud nec hic nec in futuro ſeculo remittitur. DI. Dei me p̄tegēte
gratia ab omnibus his cauebo: ſed perge.

De ſpe/& oppoſitis vicijs quæ ſunt prȩſumptiō & deſperatio Capitulum.lij. MAG.

Spes ſ Pes ſcd͂m Magiſtrū in ſentētiis li.iii.diſ.xxvi.Eſt certa expecta
tio futurȩ beatitudinis ex meritis & gratia ꝓueniens.Proprius
nempe actus ſpei eſt expectare.dicēte Ap̄lo.Si quod nō vide
mus ſperamus:ꝑ patientiam expectamus. Certa autē dicit͛: q̄a non
eſt niſi in id quod eſt poſſibile nobis adipiſci:id eſt in deū ſiue beatitu/
dinē quā adipiſci poſſumus ſi gratiȩ dei coopari voluerimꝰ.unde ad
ditur ex meritis & gratia ꝓueniens:quoniā ſine meritis beatitudinem
ſperare non ſpes:ſed p̄ſumptio dici pōt q̄d eſt unū viciorꝶ ſpei oppoſi/
p̄ſumptio tum. DIS.Prȩſumptio q̄d eſt? MA.Viciū ex ſuperbia natū:quo
quis talē ſe exiſtimat/ꝙ deus eum etiā peccantem non excludet a ſua
gratia:vel non puniat.& ſic paruipēditeu diuinam iuſticiā:& inter pec
cata in ſp̄m ſanctū cōnumeratur. DIS. Aliud vicium neſpei contra
deſperatio riat͛? MA.Etiā deſperatio:q̄(ut dicit glo.ſup id Gen̄.4.maior eſt ini
quitas mea &c.)eſt blaſphemia in ſp̄m ſanctū:q̄ nō remittit͛ in hoc ſȩ
culo:neq; in futuro:q̄a aut putat deum nolle dimittere:aut non poſſȩ
tanq̄ aut oīa non poſſit:aut inuideat ſaluti:contra quod dn̄s ꝓmiſit di
cens:q̄m in me ſperauit liberabo eum.Et Dauid:quoniam non dere/
liquiſti querentes te dn̄e.& cȩtera multa in veteri & nouo teſtamento
DI.Illa miſſa facientes.Charitatem videamus.

De charitate & quō deū/ noſipſos/ proximos/ & corpus noſtrū & proximorꝶ diligere iubemur.Ca.liij.MA.

Charitas c Haritas ut magiſter li.3.definit eſt dilectio q̄ diligit͛ deus ꝓpter
ſe:& proximus ꝓpter deū vel in deo. Quattuor eñ ait diuus
Auguſtinus li.de doctrina chriſtiana ex ordine diligenda ſunt
unū ſupra nos q̄d eſt deus. Aliud q̄d ſumus nos:q̄ntū ad aīaȝ.Tertiū
quod eſt iuxta nos:id eſt ꝓximus.Quartū quod eſt īfra nos hoc eſt
diligimꝰ deum corpus.Deū q̄ppe ut ait definitio diligere debemꝰ ꝓpter ſe:q̄a eſt ſum
mū bonū.Et ut Aanſhelmus ait q̄ maius cogitari non poteſt.Aut etiā
q̄a amicitia oīs ſup cōmunicatione fundat͛:ut charitas ſup cōicatione
beatitudinis.deus autē eſſentialiter beatitudo eſt:ideo ꝓpter ſe & ante
oīa diligēdus.Si modū queris/ modus ut ait diuus Bernhardus eſt
ſine modo:q̄a cauſa eſt infinita.unde in lege ſcriptū eſt.Diliges dn̄m
deum tuum ex toto corde tuo:& ex tota anima tua: & ex tota fortitu
dine tua.In euangelio Lucȩ addit͛.& ex oībus viribꝫ tuis & ex omni
mēte tua.In Marco dicit͛:& ex tota virtute tua:quod tn̄ in via hac tota
noſipſos liter neq̄mus:in patria autē ꝑficiemus. Secūdo debemus noſipſos di
ligere: q̄d ex eo patet. q̄d poſt p̄ceptuȝ dilectionis dei ſubiungit͛ & ꝓ
proximū ximum ſicut teip̄m ubi ponit͛ ꝓ exemplari dilectio noſtra/ ad dilectio
nem proximi.Nos autē & ꝓximum diligere debemus ut beatitudinis

participes/ſic p̱ proximum non ſolū intelliguntur homines ſangui/ de pe.diſ.
ne iuncti aut amicitia:ſed etiā inimici & angeli boni: oēs em̄ tales no/ ij.non illi
bis vel exhibēt vel exhibere poſſunt aliquod miſericordię opus:iuxta tantum
parabolā in euangelio Lucę exp̄ſſam. DI.Si inimicos maloſq; ho
mines diligo peccatū & malum amabo. MAG.In his diligere de/
bes hoīem nō culpā ſeu vitium.ut canon ędocet diſ.lxxxvi.Odio ha/
beantur peccata nō hoīes. Diligendū autē dicit definitio proximū in
deo vel ꝑpter deum.In deo quidē:ſi iuſtus eſt qui manet in deo p̱ gra
tiā.Propter deū vero ſi iniuſtus eſt ut p̱ gratiā iuſtus fiat & in deo ma
neat/velle quippe debemus proximo noſtro vitā ęternam & ea q̄ ad
hanc deſeruiunt ſicut & nobis volumus:& ſi neceſſe ſit ipſi adiumen
to eſſe debemus. DI.Quartū autē quod infra nos eſt ſcȝ corpus Corpus
cur Auguſtinus inter diligenda cōnumerat/cū nos & ꝑximū dilige/
re p̄ceptum ſit? MA.Tum ad excludēdū errorē Manichei:dicētis maniche⁹
corpus & q̄cunq; viſibilia a malo principio creato:tum qa ex redundā
tia & cōcomitantia corpus beatitudinis particeps eſt: ſup̱ qua funda
tur charitatiua amicitia.unde & Proſper ait.Corpus noſtrū qa pars no
ſtri eſt:ad hoc diligendū nobis eſt:ut ſaluti eius & fragilitati naturali cō
ſulamus:& agamus q̄tenus ſpiritui ordinate ſubiectum ad ęternā ſa/
lutem accepta imortalitate & incorruptione perueniat.de pe.diſ.ij.

Charitati oppoſitum/odium eorum quę dili gere debemus. Capitulum.liiij. DIS.

o Ppoſitum charitati vicium conſequēter explicato. MA.Cha odiū eorꝫ
ritati ſcdm actum ſuum principalem iam declaratū qui eſt dili q̄ iubent.
gere opponitur Odium:cuius actus eſt odire/vel deū vel noſ Odimus
ipſos/vel proximum/vel corpus q̄ iubemur(ut p̄miſſum eſt)dilige/ deum
re.Deū quippe peccatores odiunt nō app̄henſum ut ſummū bonum
quia ut Dionyſius ait de diuino ver.c.iiij.Omnib⁹ amabile & diligi
bile eſt primū bonum & pulchrum: ſed app̄henſum ut peccatorꝫ ꝓ/
hibitorem & peccantium punitorem.vellent em̄ impij legē ꝓhibentem
mala non eſſe.ut libere & impune poſſent peccare.& id peccatū maxi
mum eſt ſcdm doctores:ſicut charitas dei virtutū maxima. Seipſos Noſipſos
autem peccatores odiunt:quia p̱ peccatum animā propriam occidūt.
dicente ſcriptura. Os quod mentitur occidit animā. Ideo Pſaltes ait.
Qui diligit iniquitatem odit animā ſuam. DIS.Igitur cuſtodit eā
in vitam ęternā.conſequētia valida eſt ex ſententia domini.Qui odit
animā ſuam in hoc mundo in vitā æternam cuſtodit eam. MAG.
hęc dicta ſunt de parte ſenſitiua:q̄ ſaluti rationalis contraria appetit quā
hic amantes ipſi conſentiendo:ab Apoſtolo repręhenduntur.ad Thi
motheum dicente.In nouiſſimis diebus inſtabunt in tempora pericu
loſa/& erunt hoīes amantes ſeipſos &c.Proximos autem peccatores ꝓximos
odiunt: aut quia vicia eorum repręhendunt & veritatem ipſis dicunt

ſcdm ꝙ Comicus ait. Veritas odiũ parit: quia ut Saluator ait. Omnis qui male agit odit lucẽ: ut nõ arguantur opera eius. aut quia propter eoꝝ bonitatẽ malicia eoꝝ magis manifeſtatur. contraria em̃ iuxta ſe poſita magis eluceſcũt. aut leſi aliquãdo iniuriã dimittere ſine vindicta nolunt. & hi in oratione dñica ipſis iudiciũ imprecant: dicẽtes. Dimitte nobis debita noſtra: ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. q̃ſi dicerẽt: dñe ſicut nos nolumus dimittere proximo/ ſic tu nobis pecca
Corpus ta nõ dimittas: & quidẽ dũ orãt in perſona ꝓpria. Corpus autẽ odiunt qui vel luxuria vel crapula: aut ĩmoderata abſtinentia inualidum ad ſufferendos labores/ diuini cultus reddũt. DIS. Iſta ad p̃ſens ſuffi cere videntur/ cęteros actus charitatis/ ſi qui ſunt percurramus.

Actus charitatis interiores minus pricipales deſcribuntur. qui ſunt gaudium/ pax/ & miſericordia. Vicia oppoſita ſunt Acedia/ inuidia diſcordia/ contentio/ ſciſma/ rixa/ bellum/ ſedicio/ obduratio. Capitulum. lv. MAG.

Act⁹ charitatis interiores C Haritatis actũ principalẽ q eſt dilectio/ plures alij actus & effectus virtuoſi cõcomitant/ quoꝝ nõnulli interiores ſunt/ cęteri exteriores. DIS. Interiores q ſunt? MA. Gaudiũ/ pax/ & miſericordia. Qui em̃ deum vere diligit de eius bono & laude gaudet ut Apoſtolus monet dicẽs. Gaudete in domino ſemp. Qui autẽ deũ
Acedia odit contrario actu ęgrotat ſc; acedia quę eſt triſticia aggrauans mentem ut nihil boni ei agere libeat. dicit Damaſcenus. & eodẽ vicio laborare inueniuntur qui ſeipſos odiunt. Qui autẽ proximũ odiunt p inuidiam de eius bonis torquentur uti in ſuperioribus dictũ eſt. Eſt em̃
Inuidia. inuidia triſticia in alienis bonis (in quibus ſc; alios nobis meliores putamus ſcdm beatũ Gregoriũ.) Rurſus qui vere diligit deum: ſeipſum & proximũ / cũ omnibus habet pacẽ. Quę ut Dyoniſio viſu; eſt li. de diuin. no. eſt omnium unitiua & conſenſus operatiua. Amicoꝝ em̃ (ut Tullius ait libro de amicitia) idem eſt velle & nolle. Inimicus autem ab eo quem odit diſſentit. Corde quidẽ per diſcordiã: ore p contẽtionẽ. Opere p Sciſma rixam bellum & ſeditionẽ. DIS. Et hæc la
diſcordia tius explanato. MAG. Diſcordia diſſentio eſt aliquoꝝ ſcienter facta non in opinionibus parum conferẽtibus (ad amicitiã em̃ cõcordia opinionum nõ requiritur ſcdm philoſophũ. ix. Ethicoꝝ) ſed in his quæ ad ſalutẽ aut rempublicã ptinent. Hoc autẽ quantum malum ſit Sapiens ędocet cum ait. Sex ſunt q̃ odit dñs & ſeptimũ deteſtatur aĩa eius. hoc ſeptimũ ut paulo infra ait: eſt is q ſeminat inter fratres diſcor
Cõtentio dias. Contentio autẽ ut Ambroſius ait. Eſt impugnatio veritatis cũ
ſciſma. confidentia clamoris. Sciſma autẽ illicita diuiſio p inobedientiam fa
rixę. cta ab eccleſia. Rixe ſunt qñ ex ira inuicem ſe pcutiunt. dicit gloſa ſuper

epiſtolam ad Gal.v. Siue eſt contradictio uſq; ad facta proueniens
dum alter alterum ledere molitur. Bellum autẽ eſt cum populus aut
Ciuitas contra aliam inſurgit. Seditio vero eſt tumultus ad pugnam Bellum
& ꝓprie inter partes multitudinis unius inter ſe diſſentiẽtes: ſiue ſequa Seditio
tur pugna ſeu non ſequatur. Demum miſerię hoꝝ quos diligimꝰ ve
re in corde noſtro cõpatimur: nobis quidem ut Sapiens monet dicẽs
12. Miſerere animę tuę placens deo. proximis autem ut Apoſtolus do/
cet dicens. Gaudete cum gaudentibus: flete cum flentibus: ipſis ſi poſ
ſumus auxilium ferendo: & pręſertim per elemoſynarum ęlargitio/
nẽ. Qui autẽ odiunt vel ſe vel alios per obdurationis vicium in mor
tem ruunt: nec eñ animę ſuę miſerentur peccata deplangendo/ nec
proximis in neceſſitate ſubueniendo.

Actus charitatis exteriores ſunt beneficientia: Elemoſyna & Correctio fraterna: quę eſt elemoſy= na ſpiritualis. Capitulum .lvi.

DIS. C Haritatis exteriores actus q ſunt? MAG. Beneficiẽtia: Elemo Actꝰ cha
ſyna/ & correctio fraterna. Quos eñ diligimus illis etiã pro ritatis ex
ilt. loco & tẽpore benefacere ſtudemus. ſcd̃m ꝙ Apoſtolus mo/ teriores.
net dicit. Dum tempus habemus operemur bonum ad oẽs & ex ſpe
ciali dñi mãdato etiã inimicis bñfacere iubemur. ipſo dicẽte. bñfacite
his qui oderunt vos. ꝑ elemoſynã in eos quos amamus; interiore ani
mę affectum opere exteriore exequimur ſpiritualiter & corporaliter.
Spiritualiter quidẽ/ ſi iniurias remittimus: dubitãti conſulimus: errã
tem corrigimus: afflictũ conſolamur: defectus alioꝝ patiẽter tolera/
mus/ ignorãtes inſtruimus: & ꝓ omnibus oramus verſus. Conſule ca
ſtiga remit. fer. ora ſolare. ſub cõſule cõprehendit etiã doctrina. Cor
poraliter: ſi eſurientẽ paſcimus/ ſitientẽ potamus/ nudum tegimus:
hoſpitem colligimus/ infirmũ viſitamus/ captiuum redimimus/ &
mortuũ ſepelimus / verſus. Viſito poto cibo redimo tego colligo cõ
2.13 do. Pręter hęc charitas ſi vera ſit pene innumera alia operatur. Nã ut
ait Apoſtolus. patiens eſt/ benigna eſt: nõ ęmulatur id eſt nõ inuidet
non agit perperã id eſt peruerſe: nõ inflatur/ per ſupbiam: nõ eſt am
biciosa: nõ quęrit quę ſua ſunt: nõ irritatur id eſt nõ ad iram prouocat
non cogitat malum/ nõ gaudet ſuꝑ iniquitate (ſcilicet proximi) Con
gaudet autẽ veritati ſcilicet ab aliis factę. Omnia ſuffert: omnia credit
ſcilicet quę veritas perſuadet. Omnia ſperat: omnia ſuſtinet. His pen
er. ſatis & Proſper libro de vita cõtemplatiua in laudẽ eius exorſus eſt
di.2 dicens. Charitas ut mihi videtur eſt recta voluntas ab omĩbus terre Charitas.
atis nis prorſus auerſa/ iuncta deo inſeparabiliter & igne quodã ſpiritus
ſancti a quo eſt & ad quẽ refertur incenſa: inquinamẽti omnis extra
nea/ corruptiõis neſcia/ nulli vicio mutabilitatis obnoxia/ ſuper oĩa q̃
carnaliter diliguntur excelſa/ affectionũ omniũ potentiſſima diuinę

LIBRI XII FINIS

cōtemplationis auida/in omibus ſemper inuicta/ſuma actionū bo/
narū/ſalus morū/ finis cœleſtiū pceptoꝝ:mors criminū:vita virtu/
tū:virtus pugnantiū:palma victorū:arma ſanctaꝝ mentiū/cauſa me
ritorū bonorū: pmium pfectorum.ſine qua nullus unq̄ deo placuit
c umqua aliquis peccare non poteſt. Fructuoſa impenitentibus:leta
in pficientibus :glorioſa in pſeuerantibus: victorioſa in martyribus
operoſa in omibus omnino fidelis ex qua quidquid eſt boni operis A
viuet.qa ut Auguſtinus ait.Charitas radix eſt omniū bonorū. Sine de
illa eñ Apoſtolus nec pphetiā nec martyriū nec ęlemoſynas aut alia 2.c
valere teſtatur in epiſtola prima ad Coꝝ.Et ad Thimotheū ait. Finis 1.C
pręcepti eſt charitas de corde puro & cōſcientia bona & fide nō ficta. 1.T
In his eñ duobus mādatis q̄ ſunt de dilectiōe dei & proximi tota lex
pendet & pphetę.ait dn̄s. Ante omnia igitur hanc habere ſtudeamꝰ
ut tranſcēſo mortalitatis ſtadio ad ęternę cōtemplatiōis gloriā pue/
niamus: adiuuante & pſtante dn̄o noſtro Ieſu Chriſto:qui cū patre
& ſpūſancto viuit & regnat in ſęcula ſeculorū bn̄dictus deus. DIS.
Amen.Et viciſſitudinem laborum tuorum idem ipſe retributor om/
nium bonorum retribuat.

Habetis itaq; ingenui Adoleſcētes (nam vobis primo hęc Marga
rita dedicata eſt) habetis inq̄ epitoma oīs Phię/q̄titate qdē paruū ſed
cōtinētia imenſum/p libellos/tractatus/capita cū ſumarijs ſententijs
mira breuitate & ſtilo ſimplici/ ex diuerſis & Phōꝝ & Theologorum
ſanctorūq; Patrū cōmentarijs excuſſum:ut & breuitas memoriā adiu
uet:ſtili ſimplicitas intellectū rudē nō excludat:auctoritas originaliū
volūtatē alliciat: quoꝝ multotiēs cū in Proſa tū in Carmīe integrę ſen
tētię aſſumunt̄: ne in ſugillationem alioꝝ videat̄ auctor oīa voluiſſe
īnouare. Nōnulloꝝ tñ neotericoꝝ noīa in opinibalibus obticent̄:ne
quēpiā nomē abſterreat quē tñ ſentētia delectat. Veteꝝ aūt maxime
q̄ttuor Doctoꝝ & colūnaꝝ Eccleſię/& īter hos Aurelij Auguſtini ver
ba cū annotatiōe librorū & capitū exp̄ſſius ponunt̄:ut habeāt calūnia
tores q̄ dentē inuidię retundāt.qbus nihilominus multotiēs ab aucto
re diuerſis in locis reſpondet̄. Viderūt & reuiderūt ſingula auctori pe
& oīm facultatū nō infimi pfeſſores:quoꝝ noīa liber vitę cōtineat op
tate. Si qd aūt ſanę doctrinę cōtrariū inuenit̄:emendēt quoꝝ intereſt
nihil qppe temere voluit qui ſcripſit ſentire aut defendere:ſed in oībus
aliorū & melius ſentientiū iudicio magis q̄ proprio inniti.

Index ſumarioꝝ totius epitomatis Margarite philoſophice ſcḋm alphabeti ordinē

Incipientia ab A

A ab abs ꝑpoſitiones differūt. li 1 trac. 1.c.33.et tractatu ſecūdo c.13.

Ablatiuus caſus quō in conſtructionē veniat ibidem

abhomīatio paſſio cōcupiſcibil' li 12 c 4

abſtinentia cōmendat' ibidē c.xxxix

Acedia paſſio animi li xij. c. 4

acedia viciū capitale ibidē c. 55

accentus triplex eſt li 2 trac. 7 c. 7

accentus fallacia quō cōmittat' ibidem

acceptio pſonaꝝ qn̄ mala ſit li 12 c.24

accidētia noīs notificant' li 1 trac.1 c.5.

accidētia ꝓnominis ibidē c.23

accidētia verbi ibidē c. 24

accidentia participij ibidē c. xxxi

accidētia aduerbij ibidē c. xxxij

accidētia ꝑpoſitiōis ibidē c. xxxiij

accidētia coniunctionis ibidē c. xxxiiij

accidēs ꝓdicabile q̇d ſit li 2 trac.1 c.9

accidēs quō inſeꝑabile dicit' ibidem

accn̄s ꝓdicatū dialecticū li 2 trac.5 c. 2

accidētis fall'a quō fiat ibidē trac. 7 c. x

accidēs reale habet eſſe diſtinctū a ſub/iecto: ſed extra ſubiectum nō generatur li octauo c. xxxiij

accn̄s ſeꝑatū ſi agere poſſit ibidē c.32

accn̄a nō ſunt ex materia ibidē c.8

accn̄a ſeparari a ſubiectis et conſeruari poſſunt poñā diuina li x trac.2 c.2.

accidentia plura ſolo numero diuerſa / quō ſimul eſſe poſſunt ibidem c.4

accidentia multū cōducunt ad cognitionem ſubſtantie li xi c.5

actio predicamentū li 2 trac.2 c.9

actio quō dicit' inferre paſſionē ibidem

actio in q̊ ſit ſubiectiue ibidem

actio et paſſio non diſtinguuntur predicamentaliter ibidem c. x

actio phiſica quomodo fiat: et qualiter actiua cum paſſiuis conuenire habeant libro 8 c. xxxij

actio uniuoca/eq̄uoca/directa/reflexa/ ibidem

actus phiſicus/ entitatiuus et formal' ibidem c.8.

actus geometricus li 6 trac.2 c. 2

accuſatiui cōſtructio li 1 trac. 2 c. 11

Additio arithmetica in integris libro 4 c tractatu ſecūdo c. 5

additio ī minutijs vulgarib⁹ ibi.tr.3 c.3

additio in minutijs phiſicis ibi.tr. 4 c.2

additio ſuꝑ lineis ibidē trac.5 c. 2

adiectiui et ſubſtantiui conſtructio li 1. tractatu ſecundo c.2

adoratio triplex eſt.ſcȝ latria/ iperdulia dulia: et quō deus/ ſancti/ homīes/ crux/imagines chriſti et ſanctoruȝ et reliquie eorundē adorande ſint.li vij tract.2 c.22. et ibideȝ quare gentiles q̇dā oēs ꝑtes mūdi pro dijs colebāt

aduerbiū q̇d ſit li 1 trac.1 c. xxxij

aduerbij cōſtructio ibidē trac.2 c.7

adulator libro xij c.xxx

adulteriū viciū et q̄lit' ꝓhibitū ibi.c. 42

Aeris regio/natura/diſpoſitio et diſtinctio ꝑ tria interſtitia li. 7.trac.1.c.41

aeris mediū interſtitiū eſt carcer demonū

aer eſt humidior aqua libro 9 c.4

aeris tria interſticia ibidem c.ſeptimo

aer et aqua ſunt medium audiendi lib. x.trac.2.c.quindecimo

aeromācia ſpēs ſuꝑſtitiōis li 7 tr.2 c.23

Affabilitas virtus eſt li.xij c.xxx

affectiōes animi q̄ttuor: gaudiū/ ſpes/ dolor et timor li x trac.2 c. xxx

Agere ſil'e in ſil'e ſi poſſit li viij c. xxxij

agere idē in ſeipſum ſi poſſit ibidem

agere quid ſit libro duodecimo c. x

agreſtis viciosus eſt ibidē c. xlvij
agricultura laudatˀ ibidem c. xij
Alteratio definitur libro ſecundo tract.
2 c.18. ⁊ libro 8.c. 31
alterabilium natura ibidem
altimetra li.vi trac.ij c. tertio
alchimia ſi ſit ſcīa veritatis li.9 c.25
alchimie auctores multi enumerantˀ ibi
alchimiſte/quos dicere poſſumus leichi
miſtas cauere debemus: ne faciāt ex
nobis lachrymiſtas ibidem
algorithmi ſpēs q̊t ſint li.4.trac.2.c.3
Amphilogie fallacia li ij trac.vij c.iiij
ampliatio logica non diſtinguitˀ a reſtri
ctiōe ibidem trac.viij c.iiij
ambitio paſſio animi li.xij c. v
ambitio viciū quale ſit.ibidē c.xlv
amicitia virtus eſt ibidem c.xxx
amor paſſio anime ibidem c.quarto
ānexa p̄dicatoꝝ dialecticoꝝ li 2 .tr.5 c.2
angelus ⁊ anima non habent materiam
ex qua li.viij c.viij
angelus quō ſit in loco ibidē c.xli
angeli plˀes ſi ſimul eſſe poſſint ibidē
angeli menſurantˀ euo ibidē c.xxxix
anguilla nō generatˀ ꝑ coitū li.9.c.33
angulus quid ſit li.6 trac.1. c. 5
angulus rectus/obliquus/obtuſus/⁊
acutus ibidem
anguli ſuꝑ linea nō ſꝑ ſūt recti ibi c.xv.
anguli lineaꝝ ſe ſecantium oppoſiti ſunt
equales ibidem
anguli omnes totū ſpacium circumſtā
tes valent quattuor rectos ibidem
angulꝰ ſolidꝰ 4 rectis planis minor eſt
angulus rectilineus omnibus angulis
contingentie maior eſt ibidem
angulus acutiſſimus q̊d ſit ibidē c.xix
de angulis alia/quere infra.triangulꝰ
animalium nullum puro elemento nu
tritur libro nono c. quinto
animalium differētie ponuntˀ ibi c.28
aīalia aquatica unde orta ſint ibi c.32
aīalia omnia bona ſunt ⁊ ad decorē mū
di licet multa multis nociua ibi c.35.
aīalia nata ſponte ſunt eiuſdē ſpēi cum
illis q̄ gñantˀ ꝑ ꝓpagationē ſeīs c.36
anima ſi ſit nemo dubitat li x.trac.1. c.i
animā quid/⁊ quare tam diuerſa opina
ti ſunt philoſophi ibidem
anime due definitiōes ariſtotelˀ ibi c.ij
animaꝝ genera tria ſunt ibidem
anima intellectiua omnibus gradibus
viuendi corpus animat. ibidem
aīe vegetatiue potētie ⁊ actus ibi c.iij
anima ſenſitiua cū ſuis potentijs ⁊ ac
tibus deſcribitˀ li x.trac. ij.per totum
anima intellectiua nos a brutis ſecern
mur libro undecimo c.primo
aīā intell.ſibijpſi ſꝑ cognita eſt ⁊ preſē
aīe intell.naturā quō phi q̄ſierunt ibid
aīe itell.definitiōes mltˀe ponuntˀ ibi c.
aīa intell.dicitˀ homo interior ibidem
anime intellectiue potentie ſunt intell
ctus volūtas ⁊ memoria ibidē c.iij
anima oīa poteſt cognoſcere ibidem c.
anima intellectiua quō ſe ⁊ cetera im
terialia cognoſcat ibi c. quinto
anima quomodo cōponit imagines p
us non viſas ibidem
aīa ſi hēat oīm reꝝ ſpēs ɔcreatas ibi c.
aīa ſi bñ cōparata ſit tabule raſe ibide
aīa uñ illuſtratˀ ꝙ de oībus iudicat ib
aīa intellectiua eſt realiter ſue potentie
aīa intellectiua quō ſit imago trinitat
aīa vegetatiā/ſēſitiua ⁊ motiua cōti
tur in itellectiua ſicut trigonus in
tragono c. quindecimo
anima una tm̄ eſt in uno homine
aīa intell.nō creatˀ niſi organiſato cor
aīa intell.eſt tota in toto ⁊ tota in qua
bet ꝑte corꝑis ſui.nec maior nec m

nor in uno hoie q̄z in alio ibidē c. xvi.
aīa intell. hꝫ gradus ꝑfectiōales ibidez.
aīaꝫ intell. etiā fatui ⁊ ſtulti hn̄t ibidem
aīa intell. ad abſciſionē membri non di
uiditur nec retrocedit c. xvij.
aīa intell. quō habeat dominiū ſupra ſu
as vires declaraꝝ ex m̄o ⁊ ſimilitudīe
aīa ſēſitiua ſi extēſa ſit ⁊ diuiſibil' c. 18
aīa ſenſitiua ſi ad diuiſionē aīalis mul
tiplicari poſſit: ⁊ ſi una ſit in uno ibi
aīe intellectiue origo a catholicis ⁊ pilo
ſophis diuerſe aſſignaꝝ ibidē c. xix
aīa intell. nō eſt ꝑs dei cōtra Manicheū
aīas duas / unā bonā aliā malam in ho
mine uno poſuit Manicheus ibidez
anima nō eſt ex traduce ibidem c. xx
aīe nō ſunt ſimul create ab initio ibidē
anime ſingule ſingulis corporibus cre
anꝝ de nouo ⁊ infunduntꝝ ibidem
auicēna reꝓbaꝝ ꝓde ductōe ītelligētiaꝝ
auerroīs poſitio recitatur ibidem
aīa ſimplex eſt ⁊ ſine materia corporali/
aut ſpirituali ibidē c. xxi.
aīa cōponitur ex actu ⁊ potentia ibidem
aīe vegetatiua ⁊ ſēſitiua ſi ſint ex mate
ria. ⁊ utꝝ ꝑ creationē vel naturalē ce
li ⁊ animantiū actionem ibidē c. xxij.
agēs eſſe p̄ſtāti⁹ paſſo quō intelligiꝝ ibi
animā eſſe īmortalē pauci inuenire po/
tuerunt ibidem c. xxiij.
animam īmortalē audiētes quidā / ne/
carunt ſe: q̊d tamen non licet ibidem
aīaꝫ eſſe īmortalē q̄liꝝ plato ꝓbat ibidez
aīa eſt nūerus ſe mouēs quō intelligiꝝ.
aīa īcepit moueri ſꝫ n̄ d̄ſinet ꝓbaꝝ ex m̄o
aīe īmortalitas aliter probaꝝ ibidem
aīa abſtracta a corꝑeis ſēſibus clari⁹ cō
aīa ītelligēdo nō fatigaꝝ ibi ⸗tēplaꝝ ib
anima intellectiua eſt imago dei ibidm̄
anime īmortalitas ꝑ ſcripturas ſacras
probatur ibidem c. xxiiij
aīe intell. ē duplex mors ibi
animam mundi quō ⁊ ad quid Platoni
ci ponunt ibidem c. xxv
aīa mundi multis noībus nominaꝝ ibi
anime mundi ceteras oꝑationes obtice
re placuit: ne occaſio detur infirmis:
qm̄ ⁊ animā talē eſſe diuus Auguſti.
in egregio volumine de ciuitate Dei
ml'tiplicitꝝ explodit tanq̄ꝫ erroneam
anime brutorū ⁊ plantaꝝ cum corpori/
bus generanꝝ et deſinunt ibidem
aīe brutoꝝ ſunt ex elem̄tis ꝓducte ibi
aīa bruti ſi rōem habeat ibidē c. 26
animaꝝ tranſmigrationem de corꝑe in
alia corꝑa: et de lapſu earundē de ce
lo ⁊ reaſcenſu / phōꝝ opiniōes ponū⸗
tur: inꝝ q̊s origenes errauit ibi c. 27
animas in demōes cōmutari poſſe apu
leius dixit ibidem
aīas ſil' creatas ⁊ in celo p̄uaricatas ali
q̄s ſicq̄ꝫ deiectas origenes ſēſit c. 28
aīaꝝ huiuſmodi circulatio reꝓbaꝝ ibi
aīa nō uniꝝ corpori ut carceri / ſed ut for
ma ſubſtātialis: ⁊ ad quid ibi c. xxix
aīa qn̄ a corꝑe ſeꝑaꝝ ex m̄o vitri ibi c. 37.
anima non extra corpus creaꝝ et poſtea
infunditur ibidem
auerrois poſitio de unitate intellectus
reprobatur ibidem
aīe intellectiue poſt ſeparationē a corpo
ribus / vadūt ad diuerſa receptacula
in celū / purgatoriū ⁊ infernū ibi c. 31
aīa habet cuſtodē angelū ab initio ibidē
anime dotes tres ſunt ibidem
anime intellectiue inerit beatitudo ꝑ po
tentias ibidem c. xxxij
actus glīe principales tres ſunt ibidez.
anima que et quanta videbit in deo my
ſteria ⁊ mirabilia ibidem c. xxxiij
anima videns deū eternaliter ſꝑ miraꝝ
ſine faſtidio ac ſi primo incipet ibidē

anime triplicit er videbunt poſt reſurre
ctionem ibi c. xxxiiij
animarũ gloria redundabit in corpora
ibidem capitulo xxxv
angeli ſeraphin tm̃ excellunt cherubin ĩ
ſcientia quantũ in charitate ibidem
antipodes quõ ſunt li 7 trac.1 c.28
antep̃dicamẽta q̃ ſunt li 2 trac.2 c.1
ãnus magnus Platonis q̃ntus ſit et q̊
modo reprobat̃ p̱ aug⁹ li vij c. x
annus biſextilis uñ pueniat ibid c.31
Appellatio logica li 2 trac 8 c 6
appoſitõ in grãmatica li 1 trac 2 c 2
apoſtata quis dicatur li xij c 51
app̃henſiua potẽtia que li x trac ij c v
aq̃ diſpõ/natura et loc⁹ li 7 trac 1 c 42
aqua cũ terra conſtituit unam ſpheram
cuius centrũ eſt duplex ibidem
aqua quõ circundat terram ibidem
aqua q̃z fecunda ſit ibidem
aqua eſt rotũda pbat̃ experimẽto ibidẽ
aque ſi et quõ ſupra celos ſint ibi.c x
aqueum celum quod ſit ibidem
Aratus vane iactauit ſe inueniſſe nũe/
rum ſtellarum ibidem c xx
arbo𝅘 generatio libro nono c xxvij
arcum datum p̱ equalia diuidere poſſu
mus libro vi tractatu 1 c xix
arcus dierũ et noctiũ li 7 trac 1 c 27
arcturus quid ſit ibidem c xviij
area/embadum/podiſmus quid ſit lib
ſexto trac. ſecundo c ſexto
ampligonij area quõ inuenit̃ ibi c ix
argumentatio q̃d ſit et que eius ſpẽs li
ſecundo tractatu quarto c primo
argumentum definitur ibidem
argumẽtũ a diuiſis ad cõiũcta ib tr 7 c x
argumẽtatio rhetorica li iij trac 1 c x
argumentũ et argumẽti eq̃tio in moti/
bus planeta𝅘 q̃d ſit li 7 trac 1 c 37
arithmetice definitio li.4 trac 1 c 2
arithmetica laudatur ibidem
arithmetice prim⁹ inuentor ibi c ij
arithmetice utilitas tangit̃ ibidẽ c 1
artis calculatorie aurea regula cum c
teris multis ibidem trac v c vi
ars inueniendi mediũ in ſyllogiſmo d
cetur libro ij trac iiij c xiiij
ars habitus intellectualis li xij c x
artes liberales quare dicunt̃ ibi c xi
artes mechanice que et quot ibi.et q̃z n
ceſſarie et licite ſint ibidem c xij
ars notoria qualis ſit li 7 trac 2 c 29
argenti viui et argenti veri generatio l
bro nono c xxiiij
arrogantia vicium eſt li. xij c xlv
articuli fidei ab apoſtolis poſiti ſunt ib
dem c quinquageſimo
aruſpicium ſpecies eſt ſuperſtitionis li
bro 7 tractatu 2 c 23
Aſtronomia definit̃ li 7 trac 1 c 2
aſtronomia q̃ cõſiderat ibidẽ c 1
aſtronomia quare nominatur ab aſtris
et non a celis ibidem
aſtronomie inuentores et auctores ibi.
aſtra in nulla parte celi nobis ppinquio
ra ſunt q̃z in alia ibidem c 4
aſtro𝅘 natura/figura et motus ibi.c.9.
aſtra nõ ſunt animata nec animalia. ibi
recitantur magnorum opiniones
aſtra per ſe non mouentur ibidem
aſtrologia quid conſideret et que eius p̱
tes libro vij.trac.ij.c.primo
aſpectus planeta𝅘 q̊t et q̃les ibi.c. iij
aſtrologie prĩcipia q̃lit̃ cognita ſint c 7
aſtrologis quantum credãt philoſophi
et theologi.c octauo
aſtra in inferiora corpora influũt ibidẽ.
aſtra nec per ſe nec per accidens influũt
in voluntatem ibidem
aſtra influũt p̃ accñs in intellectũ ibidẽ
aſtrologie iudicium de actibus volũta/

ug⁹ celoꝝ influxũ concedit in corꝑa/ñ
in voluntatẽ ibi ⸗dicijs c.nono
ſtrologi ꝓpẽ 5 cãs freq̃nẽ fallunt in iu⸗
ſtrolog⁹ q̃liẽ p̄dicere põt aeris mutati
onẽ: ea q̃ ex his depẽdent ĩme diati⁹
ſtrologi cur d̾ humãis actib⁹ v̾a iudicãt
ſtrologia de natiuitatib⁹ q̃d conſideret
ibidem c decimo et undecimo
ſtrologi quõ ſecreta conſcĩe / et ea q̃ ad
p̄deſtinatõez attinẽt p̄dicere conãẽ c x
ſtrologiã de natiuitatib⁹ rep̄hẽdũt ſcĩ
p̄res grego. ambro. hiero. ibi c. xij
uguſtinus idem facit ibi c. xiij
ſtrologiã de natiuitatib⁹ quã mlti ho/
die defendũt: aug⁹ reꝓbat ĩ plib⁹ li/
bris/theologi/ſacri canões et domi/
nus per prophetas ibidem c. xiiij
ſtrologi quõ dictis reſpõdent ibi c. xv
ſtrologi inſtinctu demonũ vera predi/
cunt dicit ſanctus Auguſtinus ibi
ſtrologis creditẽ ꝓpẽ unã veritatẽ quã
inẽ multa falſa cõiecturant ibidem
euã ad nos illa fatuitas deſcendit
ſtrologi mltiplr̃ ſibiipis ꝯtradicũt c. 16
ſtrologiã magis particulariter cribra
re cur auctor p̄termiſerit ibidem
ſtrologiã cũ theologia quõ Cameracẽ/
ſis cõcordat ibidem ⸗ti initiẽ c. 18
ſtrologia de electõib⁹ ĩ q̃buſdã verita⸗
tris nõ ſubſunt oꝑa ex voluntate ꝓce
dẽtia libere. ut uxorẽ ducere ibi c. 19
ſtrologiã electionũ in hmõi oꝑibus ob
ſeruantes fidẽ abnegant ibidem
ſtrologia de interogatõib⁹ reꝓbaẽ c. 17
ſtronomice imagines reꝓbanẽ ibi c. xx
ſtrõice ĩagies quõ dĩnr a necromãticis
ſtronõice imagĩes celi ĩfluxũ nõ recipi
unt pl⁹ q̃z alia maẽia. q̃re aũt ſub cer
ta ꝯſtellatõe fiãt dyaboli aſtucia ꝑſua
ſtrologi miſeri deflenẽ ibi ⸗ſit ibi.
ſtrologia fouet fere oẽz ſpẽz ſupſtitõis
ſtrologia eſt ſpecies ſup̄ſtitiõis c. 24
aſtucia contrariaẽ prudentie li xij c. xxij.
Atlas quõ celũ ſuſtẽtare intelligiẽ li. 7
trac. 1. c. 2. ⁊ c. 52 ⸗2. trac. 5. c. 9
Auctoritas locũ dyalecticum fundat li⸗
Auditus q̃d ſit et q̃le eius organũ ibi
auditio quõ fiat: et quare dormiẽs patẽ
tibus aurib⁹ non audiat ibi c. xvi
auditũ etiam piſces habent ibi c. xv
audacia eſt paſſio animi li xij. c. v
audacia viciũ contrariũ fortitudini c. 32
Augmẽtatio li 2 trac. 2. c. 18. et li. 8
augmẽtatiã virt⁹ cũ ſubſeruiẽtib⁹ ſuis
q̃zdiu oꝑeẽ in viuẽte li x. trac. 1. c. 4
augmẽti ⁊ decremẽti oĩm naẽaliũ cert⁹ ẽ
auguriũ q̃d ſit li 7. trac. 2. c. 24 ⸗ẽmin⁹
auſpicium ibidem
aurũ ⁊ auricalcũ quõ generaẽ li 9. c. 24
auris diſpoſitio li x. trac. ij. c. xv
aux ſolẽ li 7. tr. i c. 37 aux lune ibi c. 38
aux in alijs planetis ibidem c. 39
auaricia viciũ eſt deteſtabile li xij. c. xxxi
auaricia peſſima in principe ibidem
auaro nihil ſ celeſtius ibidem
Axis ſphere li 6. tr. i. c. 3. ⁊ li 7. tr. i. c. 3

Incipientia a B

Baculus iacob menſura eſt geometrica
libro ſexto tractatu 2. c. 4
Baſis quid ſit ibidẽ trac. i. c. 3. ⁊ c. xij
Bãnauſia viciũ opponiẽ magnificentie
libro duo decimo c. xxxij
Beneficẽtia eſt act⁹ charitatis ibi c. 56
Bellũ ob quã cãm ſit hñdum ibi c. xx
bellum quid ſit ibidem c. 55
Beſtialitas ſpecies luxurie c. 42. et c. 48
Bituminis generatio li 9. c. 24
Blanditor eſt adulator li xij c. 30
blaſphemus quis ſit ibidem c. 51
Bomolochus quis dicaẽ ibi c. 47
Bona externa ani/corꝑis li 3. trac. 1. c. 2
bona neceſſaria cõmoda honeſta c. 3
Boetius muſicã e greco in latinũ trãſtu
lit et ãpliauit li 5. trac. 1. c. 4

Incipientia a C

Cadaueris forma q̄lis ſit li 8.c.33
Chalybis generatio libro 9 c.24
calidum quid ſit ibidem c. xxix
Candela candelam accendens nō tm̄ lumen ſed materiā cōmunicat li xi .c. 18
canēdi gn̄a tria ſunt li 5.tra.1.c. xviij
cant⁹ triplex eſt: ſcȝ naturalis bmollis ꝛ bduralis ꝛ quō cognoſcunt̄ tr.2. c. 4
Caput ꝛ cauda draconis quid intelligatur in aſtronomia li 7.tra.i.c.34
Characteres imaginant̄ a q̄buſdaȝ in celo nono ꝛ decimo: q̄bus necromātici utunt̄ ſed inaniter lib. 7.tra.1.c.9
cardinales virtutes ſunt 4.li xij.c. xxi
Caſus nominū ſunt ſex li 1 tra 1.c.5
caſuum expoſitio ibidem c. 6
caſus unde ſumitur/argumentū dyalecticum li 2.tractatu 5. c. x
caſus/cā ꝑ accn̄s i naturalib⁹ li 8.c.17.
caſtitas ī muliere eſt neceſſaria li xij c.16
caſtitas eſt triplex ſcȝ coniugalis vidualis ꝛ virginalis ibidem c.xl
Catecus linea eſt li 6.tra.1. c.3
cā definit̄ ꝛ diuidit̄ li 2.tra.5.c.7.ꝛ argumentū a cauſa ad effectū ibidem
cāꝝ gn̄a in oratoria tria ſunt: ſcȝ deliberatiuum demonſtratiuum ꝛ iudiciale libro tertio tra.1.c.1
cauſaꝝ cognitio eſt prior natura li 8.c.1
cā prima effectiua diuerſa hȝ noīa c. 4
cauſaꝝ alia ꝑ ſe alia ꝑ accidens ibi c.xi
cauſaꝝ genera enumerant̄ c.xij
Cauſa exemplaris declaratur ibidem
cauſa finalis declarat̄ ibidem c. xiij
cauſe que et qn̄ coincidunt ibidem
cauſaꝝ ſubdiuiſiōes ponunt̄ ibi c. xiiij
cauſe accidentales ſunt infinite ibid eȝ
cauſe unus effectus quō ſunt plres c. xv
cauſaꝝ cōnexio qualis eſt ibidem
cālitas cāꝝ ſi ſit neceſſaria vl' contingēs
cauſa una pōt cauſare diuerſa ibidem
cāe altiſſime hn̄t ſe ad intellectū noſtrū ut lux ſol' ad oculū noctue li xi.c.ix
cautele opponētis ꝛ rn̄dētis li 2.tra.7.
cautio ē ꝑs prudētie li xij.c.xiij ꝛc.17
Celoꝝ nūerus li 7.tra.i.c.5.ꝛ c. 6
celos paucos cur antiq̄ poſuerunt
celoꝝ oīm generalis influētia q̄ ſit c.7
celū nonū ꝛ decimū q̄re ſtellis carēt ib
celū empireū deſcribit̄ ibidem c.viij
celum trinitatis quid ſit ibidem
celum olimpū ꝛ criſtallinū ibidem
celum decimū ſiue primū mobile ibi c.
celum nonum deſcribitur ibi c.x.
celū olimpū igneū ethereū aereū ibi
celum octauum deſcribitur ibidem c. ꝛ in ſeq̄ntibus cum ſuis circulis
celū ē cōpoſitū ex maťia ꝛ forma ibi c.1
celū eſt corruptibile ꝛ nō corrumpit̄ ib
celū imp̄ſſiōes peregrinas nō recipit i
celū Saturni c 28. Jouis c.29. Marti c.30. Solis c.31. Veneris c. 32. Mercurij c.33. Lune c.34 deſcribitur
celoꝝ magnitudo ꝛ diſtantia a terra po nit̄: ſed recitatiue tm̄ ibidem c.xxxv
celi medietas ſemꝑ videt̄ in ſuꝑficie te re ibidem c.xliij
Centrū ſphere quid ſit ibidē c. 3
cenith capitis quid ſit ibidem c.16
centrū lune et equatio ei⁹ ibi c.38
centrum planete ibidem c.xxxix
Charitas definit̄ li xij.c.liij
charitatis laudes ibi: ꝛ quō ex charita ꝑ ordinem omnia diligēda ſint
Charitas ī patria facit oēm beatitudi cōem: unū tm̄ gaudebit minim⁹ d g ria s.petri quantū gauderet ſi ipſe dem haberet: quia non minus pet q̄ȝ ſe diligit libro xi.c.xxxv.
Cibus damnatoꝝ qualis ibidē c.46
Circulus definitur li 6.tra.1.c.7

irculoꝝ aliꝗ cōcentrici aliꝗ ecētrici ibidē
emicirculus ⁊ circuli ſector ibidem
ircumferentia circuli ꝑ plura puncta ī
eadē recta linea trāſire nequit c.xiij
irculi centrū inuenire docemur ibidm̄
irculi equales qui ſunt ibidem c. xix
irculi centrum inuenitur ibidem
irculorum ſeſe interſecantium ſunt cē
tra diuerſa ibidem
irculus non poteſt circuluz niſi in una
parte tangere ibidem
irculū unū ſex equales tangere poſſūt
circūſcriptio figuraꝝ quid ſit ibidē c. xx
circulus triangulo inſcribit̄ ibidem
circulus trigono circumſcribitur ibidē
circlo orthogoni⁹ inſcribit̄ ibidem
circlo q̄dratū inſcribit̄ ⁊ ecōtrario ibidē
circuli periferia quō metit̄ ibi tra.2.c.5.
circuli area quō inueſtigat̄ ibidem c.6
circli octaue ſphere enūerāt̄ li 7.t.1.c. xij
circulus eq̄noctial' quis ſit ibi c.xiij
circulus zodiacus qualis ibidem c.xiiij
circuli ſolſticioꝝ qui ſint ibi c.xv
circuli tropici ⁊ arctici ibi c. xviij
circulus equans q̄s dicat̄ ibi c.28
Claues muſice q̄ ⁊ q̄t li 5.tra.2.c.2
claues q̄ ſignant̄ in libris ibidem c. 3
claues cantuum ibidem c.quarto
claues tonoꝝ ibi.c.8 ⁊ 9
Clementia virtus libro xij c. xliiij
Climatū terre diſtinctio ⁊ latitudo libro
7.tra.1.c.xlvi.xlvij ⁊ xl.
Cogitatiua potētia in hominibus /dicitur
ratio particularis li xi.tra.2.c. 22
cognitionū alia abſtractiua alia intuiti/
ua libro undecimo c.quarto
cognitio qualis hic haberi poſſit de ima
terialibus ibidem c quito
cognoſcere aliquid multiplici medio po
ſſumus ibidem
cognoſci quō deus pōt ꝑ creatur as c.6
cognitio noſtra hic q̄re tā ꝑua ſit ibi
cognitio ꝑūa de altiſſimis melior q̄ȝ ma
gna de terrenis li xij c. nono
Circūſpectō ꝑs prudētie ibidē c.xiij
Cognitō eſt cā dilectionis li xi. c. 35
Cholerici extreme iraſcunt̄ li xij.c.44
colloquia praua nociua ſunt ibi c. xvij
colores rhetoricales verboꝝ ⁊ ſentētiaꝝ
ponunt̄ li 3.tra.1.c.17.18.19.20.⁊ 21
Color naturalis q̄d ſit li xi tra.2.c.8
color ſine lumine nō videtur ibidem
coloꝝ gn̄atio/diuerſitas/ſpēs/ibidem
columne ſpiſſitudo quō metit̄ li 6.trac/
tatu 2.c.triceſimo ⸗1.c.xv
colurus ſolſitcioꝝ ⁊ eq̄noctioꝝ li 7.tra⸗
coma quid ſit: ⁊ quomodo inuenitur li.
quinto tra.1. c. xiij
comete generatio ⁊ ſzcatio li 9.c. 23
Cōmutatiua iuſticia li xij.c. 24
cōmutatiōes quedaz ſunt voluntarie et
quedam inuoluntarie ibidem
comparatio nominū li.1.tra.1.c.xx
comparatio aduerbioꝝ ibidem c. 32
comparatiuus facit propoſitionē obſcu
raz q̄ exponit̄ ut docet̄ li 2.tra.8.c.14
complexio in rhetorica li 3.tra.1.c.x
compoſitio ſyllabaꝝ et dictionū in orati/
ne ornata docetur ibidem c. xv
cōpoſitō ꝑtiūo:ōis ꝑ 30.ꝑcepta c. xvi
cōpoſitoꝝ noīm declinatō li 1.tra.1.c.xi
compoſitionis et diuiſiōis fallacie libro
cōpoſitio phiſica et metha/ ⸗2.tr.7.c.5
phiſica quō differunt li xi c. 21
concētus quō mouet corpus et animam
et quanta operatur li 5.tra.1.c.1
Concluſio quid ſit li 2.tra.4.c.3
cōcludere directe et indirecte ibidē c.5
concluſio in rhetorica quid ſit: et q̄ mo/
do fiat libro 3.tractatu 1.c.xi
cōcluſio ſcribētis epl'as ibi tra.2.c.6
cōcupiſcibil' vis q̄l' ſit ī aīa vōli li xi. c. xij

concupiſcētia paſſio animi li xij.c.4
confirmare in oratione li 3.trac.1.9
confutare in oratione li 3 trac.i c.9
cōſanguiei a nobis colēdi ſūt li xij.c.27
conſequentis fallacia li 2.trac.7.c.13
cōſonantia definitur li 5 trac.i c.vij
conſonātie ꝑfecte tm̄ tres ſunt ibi c.viij
conſonantiaꝝ ordo et ꝑfectio ibi c.x
conſonantiaꝝ partes que ſint ibi c.xiij.
conſcientia quid ſit li xi.c.xi
conſonātes littere q̄ et q̊t li i c 3.
conſonantes ſyllabas finientes ibi c 4
conſtructiōis diuerſi modi traduntur ut
oratio fiat congrua ibi trac.2.c.i
conſtructionū regule gn̄ales ibi c.xiiij
conſtructibiliū ordinatio ibidē c.xvi
cōſtructō i rhetorica quō fiat li 3.tr.1.c.9
cōſtellatōes in celo li 7 trac i c 21 22 23
conſuetudo alterat naturā li xij c iij.
conſueſcere in bono debemus ibidem
conſtantia virtuoſa ibidem c 37
conſilij donum ibidem c xiiij
Coſta linea ē i q̄drato li 6 trac i c iij
Contract⁹ linee et plani ſil̓r et ſpheraꝝ ē
in puncto li vi trac i c xiij
coiugatōes verboꝝ li i trac i c xiiij
cōiugatōes prima/2a/3a/4a/declarā/
tur c.25/26/27/28
coniunctio definit̄ c.33
coniūctionis cōſtructio ibi tra.2.c.8
Cōtempt⁹ paſſio iraſcibilis li xij c.4
contentio opponit̄ charitati ibi c.55.
contingens rarum/natum/ad utrum/
libet libro primo trac.3.c.xi
contingentiū futuroꝝ ſi ſit determina/
ta veritas ibidem c.vij
contigua et conſequēter entia li.8.c.26
continua ibidem
cōtinuoꝝ t̄min⁹ cōis idiuiſibil̓ eſt ibi
cōtinuū nō cōponit̄ ex idiuiſibilib⁹ c.27
cōtinuū diuiſibile ē i ſꝑ diuiſibilia c.28
continuū infinitū eſt potentia non actu.
continui diuiſio ꝓcedit in infinitū in ꝑ/
tes eiuſdem proportionis.
cōtinuū actu ifinitū nō reperit̄ et 4
cōtinētia ē pudicitia i ſolutis li xij.c.42
ꝯtrietas quō ē ꝓpria q̄litati li 2.tr.2.c.
contraria ſi poſſint eſſe ſimul ad ſenten
tiam ſancti Auguſtini ibi c.xv
cōtraria mediata et immediata ibidem
contradictoria que ſunt ibidem
cōtrarie et ꝯtradictorie ꝓpōes trac.3.c.
conus quid ſit li 6 tractatu 1 c.xij
cōuerſio ꝓpōm libro 2.trac.3.c.8
conuerſio modaliū ibidē c xi 1.c.16
Chordaꝝ in monochordo iuentio li 5.tr
chordaꝝ greca noīa iterp̄tant̄ ibi c.17
chorda quid ſit in geometria li 6 c.3
corauſcus linea ibidem.
coꝛectio fraterna eſt actus charitatis/ e
elemoſyna ſpiritual̓ li xij c.56
coruſcatio generatur libro 9 c xix
corpus quid ſit li 6 trac 1 c xi
corꝑm aliud regulare aliud iregulare
aliud ſphericum/aliud conicū/et ſp
cies illorum ibidem c.xij
corꝑa regularia tm̄ locū replēt c.xxi
corꝑa regularia ſphere inſcribi pn̄t c.2
corꝑa equalia et ſimilia que ſunt ibidē
corꝑis glorioſi dotes q̄tuor li xi.c.xl
corpora glorioſa gladio ledi vel igne n
poſſunt ibidem
corꝑa gl̓ioſa pn̄t claritatē ſuā occultar
corp⁹ gl̓oſū pōt ſil̓ eſſe cū non gl̓oſo
corpora duo ſimul eſſe poſſunt
corꝑa gl̓oſa nō erūt eq̄lit̄ dotata ibidem
corꝑa dura ſi poſſit ſe tāgere ſine medi
coꝛuptio q̄d ſit li 2.tra.2.c.18
coꝛuptibiliū nō eſt ſciētia ibi trac 6.c.
Crapula rep̄hendit̄ libro xij.c.xxxix
creare āgel⁹ bon⁹ vl̓ mal⁹ n̄ pt̄ li 8 c 2
creatio et actō naturalis in quo differū
libro octauo c.xxxiiij
cromaticū gn̄⁹ canēdi q̄d ſit li 5 tr 1 c

crudelitas cōtraria vindicte li xij. c. 28.
crudeles qui ſint ibidem c. xliij
Cubus quid ſit libro 6 tractatu 2. c. 2
cubi octo replēt locū ibi trac. 1. c. 21
cubi craſſitudo inuenit̄ ibi trac. 2. c. 29
cubus numerus li. 4. tractatu 1 c. 36
cubici radix inuenit̄ tr. 2. c. xi. ⁊ tr. 3. c. 8
Cultus dei dicit̄ latria libro xij. c. 26
Cupiditas viciū eſt ibidem c. 6
cupri generatio libro 9. c. xxiiij
Curioſitās in q̊ ↄmittat̄ li xij c. 45 et 46

Incipientia a D

Datiui cōſtructō li 1. trac. 2. c. x
Declinatōes noīm 5 ſūt ibi trac 1. c. v
decliatōes noīm 5 ponunt̄ c. 6 7 8 9 ⁊ 10
declinatio compoſitoꝝ ponit̄ c. xi
Deductio quid ſit li 2. trac. 4. c. 25
Defectiua verba li 1. trac. 1. c. 29
Delectatō paſſio cōcupiſcibil̄ li xij c. 4.
demones habitant in aeris media regione libro ſeptimo trac. 1. c. 41
Demones a necromāticis p̱ nullas res vl̄ incantatiōes cogi pn̄t: ſed veniunt ꝓpt̄ pactū vel ſponte ut decipiant. Et cur qn̄qꝫ vocati nō veniūt: aut etiā q̄re vocati ſub certis cōſtellatiōibus cōparent li 7. trac. 2. c. 25
demones multi ſit̄ eſſe pn̄t li. 8. c. xxi
demones eſſe ſaluandos origenes dixit libro undecimo c. octauo
demōſtratio quid ſit li 2. trac. 6. c. 1
demōſtratō n̄ deſcēdit de gn̄e ī gn̄s c. 2
demonſtratiōis pl̄es ſunt ſpēs ibi c. 3
demonſtratōis mediū ibi c. 4
Deriſio re ꝓbat̄ li xij. c. 24
Deſcriptio definit̄ li 2. trac. 5. c. 4
deſideriū paſſio cōcupiſcibil̄ li xij. c. 4
deſideratiua v̄ba ponunt̄ li 1. tra. 1 c. 30
deſperatio paſſio ibidem c. 5
deſperatio viciū contrariū ſpei c. 52
Detractio libro xij. c. 24
Deus oīm eſt cauſa li 8. c. 15
deus ſemꝑ eſt fuit et erit ibi c. 29
deus eſt ubiqꝫ quō ibi c. 41
de⁹ quō p̱ creaturas cognoſcit̄ li xi. c. 6
deum quomodo moſes vidit et alij: ⁊ q̄ modo nos eum videbimus ibi c. 32.
deus ſi videret̄ a damnatis nō ſentirēt penam ibidē c. 33 ꝑadiſus ib
de⁹ ſi cū glīa eſſet in īferno: infern⁹ eēt
deū videbūt ſctī eternaliter ſine faſtidio
deū videntes angeli nō minus mirātur hodie q̄ꝫ ab initio ibidem
de⁹ ſol⁹ h̄ꝫ īmortalitatē exponit̄ ibi c. 24
deus eſt īmutabilis ꝓbat̄ li 8. c. 29
dictōes ex ſyllabis fiunt li 1. trac. 1. c. 4
dici de omni et dici de nullo quid ſit li. 2 tractatu 4. c. ſexto
dyapaſon/dyapente/dyateſſeron conſonantie muſice ſunt li 5 trac. 1 c. 8
dyapaſō ē ꝑfectiſſima cōſonantiaꝝ ibi. c x. ex q̊bus tonis ⁊ ꝑtibus ſint ibi c. 13
dyapēte ꝑfectū ⁊ īꝑfectū ibi trac. 2. c. 6
dyatonicū genus canēdi ibi trac 1 c. xviij
dyamiter quid ſit libro 6 trac. 1 c 3
dyagonalis linea ibidem
dyamiter quadrati eſt incōmēſurabil̄ coſte ibidem c. xiiij
dyameter circuli quō metit̄ ibi tra. 2. c. 5
dyamet̄ circli orthogonio inſcripti c. xi
Dieꝝ et noctiū diuerſitas unde ꝓueniat li. 7. tractatu primo c. 27
dies artificialis et naturalis ibidem
dies naturales q̄re nō ſūt oīo eq̄les ibi.
dies artificiales ineq̄les h̄n̄t q̄ in diuerſis mundi ꝑtibus degunt: alij unius mēſis alij uni⁹ dimidij anni c. xlvij
Differētia definit̄ libro 2. tra. 1 c 7
differētia numero ⁊ ſpecie q̄ ſunt ibi c. 5
differt facit ꝓpōeꝫ obſcurā ibi tra 8 c xv
differētie tonoꝝ libro 5 trac. 2. c. xi
dīaꝝ poſitiōes ſex ſunt li 6 tra. 1 c xi
definitio ſolius ſpeciei eſt li 2 tra 1 c 7
definitōes an̄ p̄dicam̄tales ibi tra 2 c 2

definitio definitur ib. tr. 5.c.2 et 4
definitõ quõ ſit inueſtigãda ⁊ de defini
to demonſtranda ibi trac.vi.c.iiij
Dignitas q̃ propoſitio vocetur ibidẽ.c.i
dignitas orationis li.3.trac.i.c xvij.
digeſtiones tres ſunt li.x.tract.i.c iij.
Diligere debemus quattuor li.xij c 53
diligi deus debet propter ſeipſum ibidẽ
diligi deus debet ſine modo ibidem
dili_ ere nos quõ debẽus et quõ ꝓximũ
dillgẽdi ſũt hoĩes:odiẽda peccata ibidẽ
diligere quõ corpus noſtꝝ debemus ibi.
Diminutiua ꝟba.li.primo tra.i.c. xxx.
diminutio deſcribitur ibi. tra.2.c.xviij
dimẽſiones interminate q̃ ſint li.8 c. 8
dimẽſionũ penetratio ẽ poſſibil' li. xi. c xl
Diſcolus quis dicatur li.xij c.xxx.
diſcordia opponitur charitati ibidẽ c. lv
diſtributiua iuſticia/et qualiter bona cõ
munia diſtribui debeant ibidẽ c.24
diſtributio et diſtributiua ſigna in ꝓpo=
ſitionibus li.primo tra.viij.c.vij
diſpoſitõ ꝑs orõnis ĩ oratoria li.3 tr.i c12
diuinatio cũ ſuis ſpeciebꝰ li.7 tra.2 c 23
diuinare nõ dicũtur ꝓphete / medici et
naturales aſtrologi ibidem
diuiſiones antepredicamentales ponũ=
tur li.2 tra.2 c.3
diuiſionis genera q̃ ſint ibidẽ tra.5.c x
diuiſionis fallacia ibidem tra.7 c 6
dictũ ſẓm q̃d et ſimpl'r et fallacia ib.c.xi
diuiſio in oratoria libro iij tra.i c viij
diuiſio toni nõ poteſt fieri in duo ſemito
tonia eq̃lia ſed ineq̃lia li.5 tra.i.c xi
diuiſio in nũeris integris li.4.tra. 2.c 8
diuiſio ĩ minutijs vulgaribꝰ ib.tra.3 c6
diuiſio in minutijs phiſicis ib.tra.4.c 5
diuiſio ſuper lineis ibidem tra. 5. c.5.
diuinatio cũ ſuis ſpeciebus li 7 tr 2 c23
Docta ignorãtia laudatur li. xi c. vi
docti p̃ ceter⁹ fulgebũt ĩ btĩtudĩe li.12 c1
doctores eccl'ie 4 cõmẽdant li.7 tr.2 c
docibilitas pars prudẽtie.li.xij c. xiij
Dolor paſſio animi ibidem c.iiij
dolus vicium ibidem c.xxij.
Dominatio paſſio animi ibidem c.5
dñs quõ regere debet ſeruos ibi.c. xvij
domus Planetaꝝ q̃ ſint li.vij tra. 2 c.5
domus celi.xij.quõ diſtinguunt ibi.c.
domus celi q̃d ſignificẽt in natiuitati
te hoĩs cũ planetis ⁊c. ibidem c x
Dotes beatorum li.xi. c.39.et c.40.
dotes anime beate ibidem c 31
duplatio ibidẽ. dulia q̃d ſit li.xij c 2
duellũ prohibet:et iudiciũ ferri candẽ
tis libro.7 . tra.2.c.xxviij.

Incipientia ab E

Ebrietas reprehenditur li.xij c. xxxix
Eccũ eccã ellũ ellã ꝓnoĩa ſũt li.1 tr.i.c
eclipſis lune quõ fit li.vij.tra.i.c.xxx
eclipſis ſolis quomodo fiat ibidem
eclipſis ſolis miraculoſa ibidem
ecliptica linea in zodaico li.7 tra.i.c.14
Elegantia orationis li.3 tra.i.c.14
elenchus ſyllogiſmus li.2 tra.7.c. 16
ibidẽ quõ oĩs fall'e ꝯ elenchũ pecca
elemoſyne corporales et ſpirituales po
nuntur li.xij c.lvi
economica quid tractet ibidem c.16.
elementoꝝ origo/natura/nomẽ nume
rus et ordo exponitur li.9 c.2.
elementoꝝ qualitates ibidem c. 4
elemẽta ſymbola et nõ ſymbola ibiden
elementoꝝ tranſmutatõ quõ fiat ibide
elemẽtoꝝ ꝓportio in quantitate ibiden
elementa ſi maneat in mixto ibidẽ c.5
elementa aliq̃ pregnantia ſunt:p̃ſertim
terra habẽs in ſe omnium rerum ſe
mina ibidem c.xxvi
elocutio oratoria li 3.trac.1.c. xiij
Enbrio ante infuſionem anime intell
tũe viuit ĩ aĩa mr̃is cui colligat li xi c

Enarmoniuz gñs canẽdi li 5.tra.1.c.18
nneagoni area inuenit̃ li 6 tra.2.c.22
ptagoni area inuenitur ibidem
nũciatio definit̃ li 2.tra.3 c.2
nthymema ibidem tra.4 c. 25
ns eſt obiectũ ĩtellectus li xi c.4
ns prĩa ĩpreſſiõe ĩpreſſuz eſt aĩe ibidm̃
Epiſtolaꝝ genera/partes et cõſtructio/
nes edocent̃ li 3 tra.2 per totum
epiciclus quid ſit li 7 tra.1.c.28
epicicli motus ibidem et c.34 et 32
epikaia virtus libro xij c.28
Equiuoca deſcribunt̃ li i tra.2.c.2
eq̃uocationis fallacia ibi tra.7 c 3
equipollentie propoſitionum de in eſſe.
ibidem tra 3 c.nono
equipollentie modaliũ ibidem c.xij
eq̃noctial̃ circulus q̃s ſit li 7.tra.i c. xiij
equinoctial̃ plaga habitat̃ ibidẽ c 44
equinoctialis in omni ſphera uniformi
ter aſcendit ibidem c.26
equinoctia qñ fiant ibidem c xiij et xv
Errores in aſſignatione uniuerſalis ibi
tractatu 6 c 2
erubeſcentia libro xij c 38
Eſſe uniuſcuiuſqz eſt unũ et indiuiſibi/
le dicit Porphirius li 2 tra.2 c 5
eſſe in toto q̃d ſit ibidem tra 4 c xvi
eſſentiá ſumã deus eſt li x tra i c. 5
eſſentie reꝝ gradibus ordinant̃ ibidem
eſtates duas habent et hyemes totidem
et quattuor ſolſticia habitãtes ſub eq̃
noctiali libro 7 tra.i c. 46
Etheroclita nomina libro 1 tra.i c xviij
ethnephias quõ generet̃ libro nono c 19
eternitas quid ſit: et q̃modo ſoli deo cõ
ueniat libro viij c xxxix
eſtimatiua potentia li x tra 2 c.22
Eubulia ps prudentie li xij c xi et xiiij
europe regiones et deſcriptiõ li 7 tra.i c
xlix et ſeq̃n. mĩta de coſmographia
europe cum ceteris mundi partibus cõ
figuratio in mappula mundi ibidm̃
euocatio cõſtructio quõ fiat li i tra 2 c 5
euum quid ſit et cui cõueniat li viij c 39
eutropelia li xij c 47 et xxx
euphilotimia ibidem c. xxxv
Exagoni area inuenit̃ li 6 tra 2 c xix
exalatio quid ſit libro nono c.6
exemplũ definit̃ li i tra 4 c 24
exponibil̃ ꝑpõ que ſit ibi tra 8 c 8
excluſiua ꝑpõ exponit̃ ibi c nono
exceptiua ꝑpõ exponitur ibidem c.x
exordium in oratione quale debet eſſe li
bro tertio tra i c 7
expoſitio: exornatio ibidẽ c x
extra celũ ſunt entia optimã vitaz ducẽ
tia quõ intelligat̃ li 7 tra i c tertio
ex nihilo nihil fit quõ intelligit̃ li 8 c.7
extractio radicum in numeris q̃dratis
libro 4.tra.2.c.x. ⁊ in cubicis c.xi
extractõ radicũ in min. vulga.tra.3. c. 7
extractõ radicũ in min.phiſ.tra.4.c. 6

Incipientia ab F

Facere quid ſit libro xij c x
Fallacie in argumentationibꝰ enume/
rantur libro ij.tra.7 c.2
fallacia figure dictiõis q̃ ſit ibi c. 8
fallacia ſꝫm nõ cãm ut cãm ibi c. xiiij
fallaciaꝝ alia peccat in mãia alia in for
ma: et quõ diſſoluende ſint ibi c. xvij.
Fantaſia et eius opera lib. x tra.2.c. 23
fantaſia ĩ brutis eiuſdẽ ſpẽi eadẽ opat̃
fantaſie motꝰ vigilãtes q̃re nõ ſentiũt
fantaſma quõ req̃rit̃ ad intellectionem
libro xi c.3 ⸗ ibidem c.v
fantaſmata ſi habeant oĩa ĩtelligibilia⸗
Faſtidium paſſio animi li xij.c.4
Fatui etiã rõez habent li xi c.xvi
Felicitas anime in q̃ conſiſtat ibi c. 31
felicitatis premiũ quale ſit ibi c.32
Fenix auis quõ generat̃ li. 9.c.30
Ferri generatio ibidem c.24
feroces qui dicunt̃ li.xij.c.xliiij

fides definit̃ ibidem c. 50
fidei articuli ab apoſtolis poſiti ſunt ibi
fides neceſſaria eſt ad ſalutem ibidem
fidei actus duo ſunt ibidem
fidẽ negam⁹ ⁊ cõfitemur etiã opere ibi.
fidei contrariat̃ infidelitas
Figure noĩm due ſunt lib i tra.i c.5
figure pronominũ ibidem c. xxiij
figure verborum ibidem c.xxiiij
figure aduerbioꝝ ibidẽ c. xxxij
figura principiũ ſyllogiſmi li 2 tr 4 c 4
figuraꝝ mathema.ĩſcriptõ li 6 tr.i c xx
figura capaciſſima ẽ ſphera li 7 tra i c.4
Filijfamilias quõ ⁊ in quibus ſunt inſti
tuendi libro xij.c. xviij
Fluminũ ⁊ fontiũ generatio ⁊ continu
atio ⁊ q̃rſum perueniant li 9 c xv
flũina ex mari fluẽtia cur ſalſa nõ ſint
Forme ꝟboꝝ q̃ ſint li 2 tra i c xxx
forma ⁊ figura quomodo ſint ſpecies q̃
litatis libro ſecũdo tra. 2.c.7
forma quid ſit libro octauo c.nono
forme pl'a ſunt nomina ibidẽ ⁊ c.4
forma habet gradus latitudĩs ibidem
forma appetitur a materia ſicut vir a fe/
mina: quõ intelligatur ibidem
forma quõ eſt in p̃dicamento ibidem
forma ẽ magis natura q̃ꝫ materia c. xi
formaꝝ alia generica/ alia ſpecifoca ibi
dem capitulo xxxiij
forme ſubſtantiales plures poſſunt eſſe
in eodem cõpoſito ſimul ibidem
forma corporeitatis que ſit ibidem
forma cadaueris qualis ibidem
forme uñ g̃nent̃ ſꝫm platonẽ ibi c.34
forme ſi latent in materia: ut quodlibet
ſit in quolibet ibidem
forme ſi fiant ex rõnibus ſeminalibus
formas educi de poña materie q̃d ſit ibi
forme ſi fiant ex aliq̃ p̃exiſtenti ibidem
forme nõ creantur: licet ex nullo preexi/
ſtenti fiant ibidem
forme ſubſtantiales ſi habent grad⁹ in
diuiduales ibidem c.xxxv
formaꝝ generatio ſi poſſit eẽ ſucceſſiu
forma mixti quid ſit libro nono c. 5
fornicatio mulieris magis eſt nociua q̃
viri libro duodecimo c xvi
fornicatio ſimplex q̃ dicit̃ ibi c. xlij
fortitudines planetaꝝ li vij tra ij c v
fortitudo animi/non corporis virtus e
libro duodecimo c.xxxiij
fortitudo maxime laudata eſt ab antiq
fortitudo fuit in martyribus ibidem
fortuna quid ſit li 8 c xvij ⁊ibi c.xv
fortuna non eſt Dea: ut gentiles aiunt
fortune rota que ſit ibidem
fortuna bona et mala ibidẽ c.xviij
fortunatior ne ſit un⁹ plus q̃ꝫ alius du
bitat̃ adhuc: et de influxu celeſti pl'a
Fraus quid ſit libro duodecimo c. xxij
fruitio in patria quanta erit li xi c.xxxv
fruitio q̃d/ ⁊ reſpectu cuius ſit ibidem
frigidum definit̃ libro 9 c. 3
Fulminis generatio: ⁊ effectus ipſi⁹ m
rabiles libro nono c. xx
furtum li.xij. c. xxiij
futura quõ p nos ſciant̃ ibidẽ c.xiij ⁊ l
bro ſecundo tra.3.c.vij

Incipientia a G

Galaxia eſt de natura celeſti li 7 tra i
xix. ⁊ libro nono c xxi
Gaudiũ anime beate li xi c xxxij
gaudium paſſio anime li.xij c 4
gaudiũ ſpũale ẽ fruct⁹ charitatꝭ c 55
Gemelli q̃re ⁊ uñ naſcant̃ li 9 c 46
Geometria definit̃ li 6 tra.i c i.
geometrie nomẽ ⁊ inuẽtores ibidem
geometria etiã ad theologiã utilis eſt
geometrie q̃ ſint principia ibidẽ c 2
geomancia ſpecies ſuperſtitionis quid
ſit libro 7.tra.2 c 23.⁊ 24
Glaciali hũore ꝯſtituit̃ ocl'us li x tr 2 c
Gnomi pars ꝓrudentie li xij c xiij

5onos id eſt angulus:iñ hexagonꝰ he
ptagonꝰ etc.li.6.trac.1.c.decimo
5radus ibidem tractatu 2 c 2
radꝰidiuiduales ſūt in formis li 8 c 9
radus viuendi ſunt q̄ttuor li x tr.1 c 2
rādinis generatio li.nono c decimo
randule generatio ibidem c xi
rāmatica definit̄ li 1 trac.1 c 3
rāmatice et litteraꝝ inuētores ibidem
rāmatice inutiles labyrinthi ibi.. c 2
rāmatica quid doceat li.2 trac 1 c 1
ratitudo et ingratitudo li xij.c.xxvij
5uſtus/mediū/modus guſtādi/et or
ganū guſtandi li.x.trac.ij. c.xix
uſtus omni aīali eſt neceſſarius ibidē
uſtū incertū habet febricitans ibidem

Incipientia ab H

5abitꝰ eſt ſpecies q̄litatis li.2.tra.2.c.7
abitus eſt p̄dicamentū ibidem c.xiiij
abitus poſtpredicamentū:et modi ha/
bendi ibidem c.xix
bundandi inſtrumenta in locis dialec
ticis ibidem tractatu 5.c.xi
5alo quō generat̄ libro nono c xxij
5elmuaim quid ſit li 6 trac 1 c 9
5ereticus quis ſit libro xij c 51
5exagonus/heptagonus ibidē c x
eroica virtus et heroes viri ibi c.41
ermes trimegiſtus libro nono c. v
5ydromācia libro 7.trac.2 c.13
5ypothetica ꝓpō li.2.trac.3.c.13
ypocriſis libro xij c xxi
5ore planetaꝝ quō ſemper ſunt ineq̄/
les:et unde ſumunt̄ li 7.trac.1.c.27
5oīs formatō in utero matno li 9 c 38
et in q̊t diebꝰ fiat in maſculo et feīa
oīs nutritio in utero ibidem c xxxix
oīes mōſtruoſi quō generant̄ ibi c 40
oīes leꝓſi/maculoſi cur gn̄ant̄ ibidē
homo cur generat̄ maſculus/femella/
vel hermafroditus ibidem
hō cur q̄n̄q3 nulli parentū aſſimilat̄ ibi
hō quō ex utero naſcat̄ ibi c.xli
hō natꝰ primā vocē doloris emittit ibi
hominis vita in ſex etates diuiditur ibi
dem c.quadrageſimoſecundo
homicidium libro xij. c.xxiiij
Honeſtas ibidem c. xxxviij
honor ibidem c.xxvij
Humidū quid ſit libro nono c.tertio
humores oculum conſtituentes libro x
tractatu ſecundo c.nono
humidum radicale per nutrimentum
non reſtaurat̄ ſed impedit̄ caloris ex
actione humidū radicale citius con/
ſumente ibidē trac.1.c.tertio
humilitas paſſio ibidem c.quinto
humilitas virtꝰ et gradꝰ ipiius ibi c 45
humilitas neceſſaria eſt ad ſalutē ibidē

Incipientia ab I

Iactātia viciū li 12 c 29 et 45
Idee.vide augꝰ li 83.q̄ſtionū q.46
idee q̄re ponunt̄ et quoꝝ et ubi:et ſi ſint
realiter diſtincte in deo li viij c xij
idololatria graue peccatū ē li 7 tr 2 c 22
Ignis elementum/diſpoſitio et locus
eius tractatu 1 c 40
ignis ſi ſit calidus in ſua ſphera li 9 c 4
ignis ꝓprie nō nutrit̄ li x trac.1 c 4
ignis infernalis ubi ſit li 7 trac 1 c 43
ignis infernal' ſi ſit corporeus li xi c 47
ignis infernal' quomodo punit ſpiritus
et ꝙ eſt eternus c ſeq̄n.
ignis infernal' corꝑa nō cōſumit:nutri
mēto nō īdiget et aliq̄lit̄ lucet ibi c ſe
Imagines in celo q̊t ſint/et q̄ libro vij.
tractatu 1 c xxij xxiij et xxiiij
imagines quomodo gentiles colebant.
ibidem tractatu ſecūdo c xxij
imaginibus demon includi poteſt a ne
cromanticis ibidem

imagines Christi ⁊ ſanctoꝝ quare fiunt et quomodo adorantur ibi
imaginatiā potēa ⁊ opus eius cū orga/no: ⁊ quō intētiōes elicit nō ſenſatas ⁊ quales res ſint intentiones huiuſ/modi li.x.t. 2.c. 22
imago trinitatis q̄liť ſit in aīa li.11.c.14
īmateriales ſūbe quō cognoſcanť c.5.
īmaterialia ſi ꝑ concreatas anime ſpe/cies cognoſcantur ibidem c. 7
imitatiua verba libro 1.trac.1.c.xxx
īmortalitas anime rationalis probatur libro undecimo c.xxiij ⁊ xxiiij
impſonale verbū libro 1 trac.i.c.xxxiiij
impatiu⁹ q̄re ñ habet primā pſonā c. ſe
impreſſiōes ignite/aquoſe ⁊ medie ubi ſunt libro nono capitulo ſexto
impſſiōes ignite q̄ et quo generanť c. ſe
impſſiōes aq̊ſe ubi et qñ gñanť ibi c. 9.
impaciētia paſſio animi li.xij.c.v
Inceſtus libro duodecimo c. xlij
incipit verbū facit propoſitionem obſcuram li 2.tractatu 8.c.12
inchoatiua verba li 1.trac.1.c. xxx
indiuid uū deſcribiť li ij trac.i c iiij
indiuidui ꝓprietates ſeptem ibidem
inductio quid ſit:et quomodo perficitur ibidem trac.4.c.23.
īdiuiſibilia ſe tangere nequeūt li 8 c.27
indiuiſibilia continuū non faciunt/nec maius ibidem
infernus quadruplex in terra eſt. libro vij.tractatu primo c. xliij
infernus ſuꝑior et inferior li xi. c. xlij
infernū eſſe ſaraceni iudei et chriani ex legibus ſuis concedere hñt ibi c.xlvi.
infernus ubi ſit: q̄ pene: q̊s cib⁹ et pot⁹
infinitiui cōſtructō li.1.trac.2.c. 6
infinitū q̊t modis diciť li 2.trac.8.c.7
infinitum facit propoſitionē obſcuram que exponitur c.xiij
infinitum unum alio maius eſſe non ...ſſet libro octauo c.xxviij
influētia generalis oīm celoꝝ q̄lis ſit ... ſeptimo tract.primo cap.ſeptimo ſ...cialiter, quid poſſit. quere ſupra in ...ctione. aſtrologia
iniuſtū facere ex intētōe quō fiat li 12 c.
inſcriptio figuraꝝ geometricaꝝ libro ... tractatu primo c.xx
incōſideratio.incōſtantia li xij.c.xxij
inſtantia propoſitio que dicatur libro ...cundo tractatu 4 c. 25
inſtrumenta abundandi in argumēt... dialecticis ibidē trac.v.c.xi
inſtrumentū geometricū generaliſſim... et de uſu ipſius li vi.trac.ij.c.iiij
iſopleuri/iſoſceľ area c. 7. et 8
Interiectio ꝑs orōis li 1.trac.1.c.35
interiectio ſi ſit diſtincta ab aduerbio: ... quid proprie ſignificet ibidem
intrrogatiui et reſpōſiui cōſtructō t.2 c
interrogatō plures requirit plura reſp...ſa: aľs reſpondēs falliť li 2.tr. 7.c.
interp̄tatio noīs q̊d ſit ibi trac.5.c.4
intellectus agens paſſibiľ li xi.c. 3
intellectio unde cauſatur ibidem
intellectus paſſibilis cur potius dicit... intelligere q̄3 agens ibidem
intellectus cur cōuertit ſe ad fantaſm...
intellectus cum multorum ſpecies ha...bet quid intelligat ibidem.
intellectus ſpecies intelligibiles reſzu... et diciť memoria intellectiua ibide...
ītellectōe3 cauſant ītellect⁹ et obiectū c
ītellect⁹ pōt ītelligere uľe et ſzre c. viij
intellect⁹ practic⁹ et ſpeculatiu⁹ c. 9
ītellect⁹ extenſiōe fit practic⁹ ibidem
ītellect⁹ dr̄ ratio et intelligētia ibi c.x
intellect⁹ portio ſuꝑior et inferior ibid...
intellectio beatorum et viſio erit ſine fan...taſmate c. xxxiiij

intellectuales virtutes li xij.c.xiij
intellectus habitus intellectualis c.9
intellectus ps prudentie ibidē c. xiij
inuentio medij ī ſyllogiſmo li.2.tr.2.c.14
inuentio rhetorica li 3.trac.1.c.6
inuidia paſſio libro xij.c.iiij
inuidia viciū capitale ibi c.44.et 55
inirascibilitas ibidem c.xliij
Jouis celum et motus li 7.trac.1.c.29.
Jpotenuſa linea libro 6.tractatu 1.c.3
irregularia verba li 1.tractatu 1.c.xxix
iris quomodo generaꝫ libro 9.c.20
iridis colores ſi veri ſint ibidem
iris ſi etiā apparuerit añ diluuiū ibidē
ſi ſic/quō ſit data in ſignū federis
ira paſſio animi libro xij.c.v
ira vicium ibidem c.xliij
ironia ibidem c.xxix
iraſcibilis et cōcupiſcibilꝫ vis anime ſenſitiue hñt organū circa cor li x tr.2 c 22
iraſcibilis in anima intellectiua eſt volūtas libro undecimo c.xij
Jſopleuri/iſoſcelis area ibidē c.7 et 8
Juger quid ſit libro 6.trac.2.c.2
iudiciū uſurpatū/ſuſpicioſuz/temerarium et ꝑuerſum li xij c.xxiij
iuſticie definitiōes et cōtraria ibidem
iuſticia cōmutatiua et diſtributiua c.24
iuſticie ꝑtes integrales et pōles ibi c.25.
iudiciū aſtrologoꝝ q̄re ꝫ aſtrologia

Jncipientia a K

kalendas idus nonas dies kalendarij
q̄s nomiam⁹.et uñ li 3.trac.2.c.6
kalēdas ianuarij et dies egiptiacos obſeruare peccatū eſt li 7.trac.2.c.19

Jncipientia ab L

Lanificiū ars mechanica libro xij.c.xij
lapidū generatio et natura li 9.c.24
latera corꝑm quomodo nominantur in geometria libro ſexto trac.1.c.xij
lat̄a triāguloꝝ qñ ſunt ꝓportiōalia c.17
latus trianguli longioris maiori angulo ſemꝑ eſt oppoſitum ibidem
laterculi numeri li 4.trac.1.c.32
latitudo et lōgitudo ciuitatū in geometria quō ſumitur: et in tabulis aſtronomicis li 7.trac.1.c.16
latria cultus diuinus eſt li 12.c.26
leuca quid ſit libro 6.tractatu 2.c.1
laudanū quō generet̄ li 9.c.13
Leges ꝓpōm ponunt̄ li ij.trac.iij.c.7
leticia paſſio animi li xij.c.iiij.et c.vi.
lex nature q̄d dictet ī intellectu li xi.c.xi
liberū arbitriū q̄d ſit libro xi.c.xiij
liberalitas virtus libro xij.c.xxxi
limbus patrum ubi ſit libro 7.tractatu primo c.43.et libro xi.c.xlij
limbus pueroꝝ non baptiſatoꝝ: ⁊ qualꝫ in eo pena: ⁊ ſtat⁹ taliū.mlꝫta ibi c.xlv
lege iſta non ut concluſa/ſed recitata
linealꝫ nūerus li 4.tractatu 1.c.xxiij
linea definitur libro 6.tractatu 1.c.1
linea non eſt ex punctis ibidem
lineaꝝ diuerſe ſpecies ibi et c.3.et 4
linea recta a pūcto ad punctū ducit̄ c.13
linea/planū aut ſpherā tangit ī puncto
linea recta nō poteſt habere partē in plano et partē in ſublimi ibidē c.xiiij.
linee ſeſe int̄ſecātes ſūt in eadē ſuꝑficie
linea eadē pōt eſſe ī diuerſis ſuꝑficieb⁹.
lineam ꝑpendicularē erigere ibidem
linee eque diſtantes ſiue parallele ibidē
lineam tertiam inter duas ſub proportionalitate inuenire ibidem
lineā diuidere ſecundū ꝓportionē habētē mediū et duo extrēa quō poſſum⁹.
lineam in ſe ducere quid ſit ibidem
linea qñ contingat circulū ibi c.xix
linea ſine punctis extremalibus quō ſit finita libro undecimo c.xviij

linguā aut carnē loco lingue omne ani
mal habet libro x trac.2 c xix
lingua loquax li. xij c xlviij
Liq̄ de littere q̄ et q̄t ſint li 1 trac.1.c. iij
Litterarum inuentores ibidem
littere quō pferant̄ diſtincte ibidem
littere ſex poſſūt eſſe in eadē ſyllaba c 4
littere omnes incipiunt dictiōes. multa
ibidem de orthographia
litigioſus libro xij c.triceſimo
Loci mutatio deſcribit̄ li 2 tra 2 c 18
locus dialecticus definitur et diuiditur
ibidem trac.5 c.3
locus a ſubſtantia qñ ſumit̄ ibi c.4
locus a definitiōe/deſcriptiōe/noīs in=
terpretatione/ad definitum/ deſcrip
tum/interpretatum ibi
locus quando ſumitur a concomitanti
bus ſubſtantiam c 5
locus a toto ad partē qñ valet ibidē c 6
locus a cauſa ad effectum ibidem c 7
locus a generatione et corruptione et ce
tera c.octauo
locus ab uſu ibidem
loc⁹ a cōmunit̄ accñtibus ibidem
locus extrinſecus uñ ſumit̄ ibi c.9
locus a relatiue oppoſitis etc. ibidem
loci medij qui ſint c.decimo
locus in naturalibus q̄d ſit li 8 c.40
locus multiplex: et eſſe in loco ibidem
locus dicit̄ imobilis. locus poteſt eſſe ſi
ne locato et econtrario. et unde habet
virtutem cōſeruandi locatū ibidem
in locis pluribus poteſt eſſe unū corp⁹.
in loco quomodo ſint angeli etc.
locum replere mathematice quid ſit lib.
ſexto trac.primo c xxi
locū replēt tm̄ corpa regularia ibidem
logica quid doceat li 2 trac.1 c 1.
logica definitur. et inuētor fuit Parme
nides ibidem
logica ab alijs eſt ampliata ibidem
logicus quare partes īdeclinabiles non
definit ibidem c tertio
logice rigorem abhorret ſacra ſcriptura
ibidem trac.octauo c.xvi
Longanimitas virtus li.xij c. xxxvij
Loquacitas ibidem c. xlviij
Ludi varie ſpecies ibidem c. xij
lumen quid ſit li.x.trac.ij.c. quarto
lumen primariū ⁊ ſecundarium ibidē
luminoſum ſpherice totū circumſtans
illuminat c.iij
lumen actuat colores ibidē c.viij
lumen q̄re necīm ſit ad videndū ibi c x
Lune celum.quantitas.motus .libro 7
tractatu primo c. xxxiij
lune macula. unde lumē habeat. ⁊ quō
augetur ⁊ decreſcat ibidē c.xxxv
luna noua qñ apparere poſſit pulchra
lunaris eclipſis quō fiat ibidē c 36
lune influxus cauſa eſt mot⁹ maris lib.
nono c.ſedecimo
Lux quid ſit li.x.trac.2.c.ſeptimo
ſi ſit ſubā vel accñs opiniōes ſunt ibidē
lux ſi videri poſſit pfecte.qñ creata ibidē
luxuria cū ſuis ſpeciebus li.xij.c.xlij.

Incipientia ab M

Macrobius q̄d dicat de animarum lapſu
de celo et reaſcenſu li.xi.c. xxvij
Magnitudo ſtellarum quanta ſit libro vij
tractatu primo c.xx
magnitudo omnis finita eſt li.8.c.28
magnitudo per diuiſionem ad indiuiſi
bile non peruenit ibidem
magnanimitas paſſio li.xij.c. v
magnanimitas virtus c .xxxiiij
magnanimus poteſt eſſe humilis ibidē
magnificentia virtus / diuidit̄ proprie
quantū ad actū exteriorē ibidē c.32
Maioris inequalitatis in proportioni/

bus ſpecies ponunt̃ li 4.tra i.c.xi
ɜenera noĩm q̃ ſunt libro i tra i c. xl
ña noĩm noſcunt̃ regul' gñalib² ib c.xij
enera noĩm oĩm decliatiom̃ cognoſcũ
tur regulis traditis in verſibus bre/
uiter in c.ſex ſequentibus
enera ꝓdominũ ponunt̃ ibidem c.33
enera verborum ponunt̃ c.24
enitiui conſtructio ibidẽ tra.2.c.nono
ñis acceptões logice li 2.tra.2.c.5
enus p̃dicatũ dialecticũ ibi tra 5 c.2
eneratio deſcribit̃ li 2.tra.2.c.xviij
eneratio et corruptio differũt a creatõe
ꝛ ãnihilatione libro 8 c.33
eratio ſimplicit̃ ꝛ ſecundũ quid ibi
neratio ſtatim ꝛ nõ ſtatim ibidem
ñatio uni² ẽ corruptio alteri² ꝛ ecõtra
ñatiõis t̃minus total' et ꝑtial' ibidem
ʒeneratio ſi poſſit eſſe ſucceſſiua c.35
ʒeneratio aliqua verus motus eſt ibidẽ
ʒeneratiua potẽtia cũ ſubſeruientibus
ſuis: q̃d ꝛ q̃ntũ oꝑet̃ in viuente libro
decimo tra.i.c.quinto
ʒenerare ſibi ſil'e q̃bus cõueniat: et ſi ſit
opus naturaliſſimũ in viuẽtib² ibi
ʒerundia quõ cõſtruunt̃ li i.tra.2.c.6
Mala operam/alij dimittũt amore vir=
tutis/alij timore pene li.xij c ij
malicia quid ſit ibidem c xliij
Manichei opinio de origine aĩe et dua=
bus animabus in uno hoĩe eſt hereti
ca libro xi c.xix =ta li.xij.c 53
maniche² dixit viſibilia a demone crea=
manſuetudo virtus ibidem c.44
manna quõ et ubi generet̃ li.9 c xiij
Mappa mundi ponitur li.7 tra.i.c 49
mare ex iĩfluxu fluĩm nõ abũdat li 8 c 15
maris ſalſedo/flux² et refluxus ibi.c i6
martis celum/motus ꝛc.li.7 tra.i c 30
marit² quõ regere debet uxorẽ li i2 c i6
Materia ꝓpõm li.2 tra.3 c.6
materia pria rex multa habꝫ noĩa li 8 c 4
materia prima quid ſit ibidem c.7
materia prima eſt ex nihilo creata ibidẽ.
materia pria ẽ ingñabil' et incorruptibil'
maťia pria ſi fuerit aut poſſit eẽ ſine for
maťia primã ñ oĩa creata hñt =ma c 8
maťia celeſtiũ et terreſtriũ corꝑm ẽ eadẽ
materia prima quõ eſt in p̃dicamẽto c 6
materia prima gñat̃ ſubiectiue: nõ ter=
minatiue libro 8. c.33.
mat̃ pia et dura cerebri li.x.tra.ij c.xxxi.
mat̃ ꝯcurrit ad gñationẽ ꝓlis.li.9 c 40
Meditatiua verba libro.i.tr.i.c.xxx.
mediũ i ſyllogiſmo iuenit̃ li 2 tr.4.c i4
mediũ demõſtratõis q̃d ſit ibi tr 6 c i4
medietas arithmetica/geometrica et har
monica q̃ ſit li 4 tr.i.c.xix
mediatio non eſt ſpẽs diſtincta a diuiſi
one in numeris ibi tr.2.c.tertio
mediũ videndi quid ſit li.x.tr 2 c x
mediũ videndi debet eſſe diſpoſitum et
vniforme ibidem.c.vndecimo
mediũ virtutis quõ ſumit̃.et q̃ꝫ diffici/
le ſit illud attingere li.xij.
medicina ars mechanica ibidẽ c xij
Memoria pars prudentie ibidẽ c xiij
memoria põt artificialiter iuuari per lo
ca.et ars illa dat̃ li 3 tr.i c 23
memorie ſenſitiue organũ/opus/diſpo
ſitio: et q̃liter claudit̃ li x tr 2 c 29
mẽoria q̃re mala in ſenibus et iuuẽib²
memoria intellectiua diſtincta eſt a ſen=
ſitiua ꝓbat̃ libro vndecimo c tertio
Mendaciũ et eius ſpecies li xij c xxix
menſula quid ſit libro 6 tr i c nono.
menſura et partes eius ib.tra.2 c 2
mẽſura oĩs fit aut in longũ latũ aut ꝓ=
fundũ c 3
mẽs ꝓ aĩa q̃re ſupra aĩa
Meridian² circul² in ſphera li 7 tr.c i6
mercurij celũ/q̃ntitas/motus ib.c.33.
mercatura ars ſordida eſt li.xij c.xij.et
nulli proficua ſine mendacio ibidem
Metus quid ſit ibidem c ſexto

Mete ſophiſtice quinq; ſunt libro ſecundo tractatu ſeptimo capitulo primo.
metalli ſpecies et generatio eorundem. libro nono capitulo vigeſimoquarto
metallorum tranſmutatio vera ſi fieri poſſit per artem alchimie ibidem capitulo vigeſimo quinto
Microcoſmus quare homo dicatur libro vndecimo capitulo viceſimoquinto.
Miliariū quantū ſit li. ſexto tractatu ſecundo capitulo ſecundo.
militaris prudentia que ſit li. duodecimo capi. xx.
militū ornamenta que ſint ibidē
Mineralia quomodo generantur libro nono capitulo viceſimo quarto.
mīoris inequalitatis ſpecies in proportione lib. quarto tractatu p̄io capitulo xxvij.
Minutia quid ſit: et que vulgares et q̄ phiſice ibidē tractatu t̄tio capitulo primo et ſecundo ꝛc. ibidem quomodo operandū ſit in illis
Minucie phiſice edocent̄ ibidē tractatu q̄rto per totū
Miraculū quid ſit lib. octauo capitulo viceſimo.
Miracula a quo fieri poſſint ibidem
mirabilium maximus eſt mundus libro nono capilulo q̄rto
Miſericordia paſſio lib. duodecimo capitulo quarto
miſericordia conuenit cū liberalitate capitulo triceſimoprimo
Mititas ibidem capitulo quadrageſimo quarto.
Mixtum quid ſit et quomodo generet̄ lib. ſexto capi. quinto
Mixti forma quid ſit ibidem
Mixtum quō in ſe habet elementa
mixtum ex vno elemento non fit nec n[...] trit̄ ibidē
Mixtorum genera ſex ſunt ibidem cap[...]tulo ſexto
Modales propoſitiones que ſint lib[...] ſecundo tractatu tertio capi. decīo
Modalium conuerſio docetur ibidem capitulo vndecimo
modaliū equipollentia et oppoſitio ibidē capitulo duodecīo
modales quomodo ſyllogiſant̄ tractatu quarto capitulo octauo. nono ꝛ de[...]cimo.
Modi verborum qui ſint lib. primo tractat.. primo capi. 24.
Modus principium formale ſillogiſ[...] lib. ſecundo tractatu quarto capitulo quarto
Modi directe et indirecte concludente[...] capitulo quinto
Modi figure ibi due figure capitulo ſe[...]xageſimo tertio figure capitulo ſeptīo
Modi indirecte concludentes in omn[...] figura ſunt duo patent ibidē
modi in muſica q̄ et quot ſint lib. quin[...]to tractatu p̄io capi. xix.
modulandi tria ſunt genera ibidē cap[...]tulo decimo octauo
modi occurrentes in tropis ibidē tractatu ſecundo cap̄lo ſexto
Modeſtia libro duodecimo capitulo quadrageſimooctauo
Moyſis opinio vera de rerum p̄ia origine et principijs/ et exponitur principiū geneſis ibi naturalit̄ libro octauo capitulo tertio
mollicies oppoſita perſeuerantie lib[...] duodecimo capitulo. 36.

Mollicies ſpecies luxurie ibidem capitulo.xlviij.
Monaſtica vtilis eſt homini ibidem capitulo quindecimo
monochordum definit̃ lib. quinto tractatu primo capi.14.
Monochordi diuiſio ponit̃ ibidẽ capitulo quindecimo
monſtra vnde fiant lib.octauo capitulo decimonono
monſtrum ſi fiat preter intentionẽ nature ibidem.
mõſtruoſa animalia de quibus hiſtorie ſonanti ſi ſint homines ex Adam genti ibidem.
monſtruoſi homines quõ generant̃.li. nono ca.xl.
montiũ area quõ inuenitur libro ſexto. tractatu.ij.ca.xxvi.
montis aut cãpi alicuius diuiſio in ingera aut actus quomodo fiat facillime ibidẽ ca.27.
Mors anime duplex eſt libro vndecimo capitulo.24.
Mors vltimũ terribiliũ eſt.libro duodecimo ca.xxxiij.
morales virtutes ſunt duodecim. ibidẽ capitulo viceſimoprimo
mores bonos corrũpunt colloquia praua ibidẽ c.xvij
motus ſpecies ponuntur libro ſecundo tractatu ſecundo capi.xviij
motus conueniens vni preter naturam conuenit alteri ſecundũ naturã libro ſeptĩo tractatu primo caplo ſexto
Motus medius ⁊ verus in ſole/ luna et alijs planetis edocetur ibidẽ capitulo triceſimoſeptimo ⁊ triceſimo octauo et triceſimo nono.
motus non eſt eternus libro octauo capitulo ſexto.
motus definitur ibidẽ c.xxi.
mot⁹ que res ſit et ſi diſtinguitur a termino ad quem.
mobile ante motũ eſt in duplici potentia ibidem
motus actio et paſſio quomodo differũt ibidem capitulo viceſimoſecundo.
ad motũ concurrunt ſex ibidẽ
Mouens immobile deus eſt probatur ſcripturis capitulo viceſimo tertio
mouentur angeli cum mittuntur quia ſimul non ſunt in celo et in terra ibidem capitulo.xxiij
mouentium aliud mouet per ſe aliud ꝑ accidens.ibidem
Mouentia et mobilia per ſe prĩo et non primo ibidem capitulo viceſimoquinto.
mobile diuiditur in partem per ſe motam ⁊ mouentem.omne quod mouetur ab alio mouetur exponitur ibidem.
motus animalis quis eſt et quare animalia diuerſis motibus moueri poſſunt ibidem.
motiua potẽtia organica et nõ organica
odor iuuat ⁊ nutrit cerebꝝ li.x.tr.2.c.18
Olfactus definit̃ ibidem.ca.17 ibidem eius medium.
olfactum prauũ cur habet homo ibidẽ.
olfactu vultur nos excellit aranea tactu ſimea guſtu linx viſu.aper auditu ib.
olfaciendi mediũ ⁊ modus ibidẽ c.18
Omiſſio debiti opponit̃ iuſticie libro 12. capitulo. 25.
omen ſpecies ſuperſtitionis libro ſepti tractatu.2. c.24.

mouentiū animalium diuerſitas: et
mouendi ordo et modus docentur. li
bro x tractatu. ij. c. xxx. et xxxi.
motus naturalis quis ſit/ et unde gra-
uia et leuia mouentur li. 8 c 25
mot⁹ violent⁹ cū ſuis ſpeciebus ibidem
mouēs primū necāͬio eſt cū mobili c 26
motus duplex eſt termin⁹ a q̊ ibidē c 29
motus terminus ad quē declarat̄ c xxx
mot⁹ eſt inter cōtraria quō intelligit̄ ib.
motus a que p̄dicamēta ſit ibidem
motus in ubi poteſt eſſe ſucceſſiuus ibi.
mot⁹ quō differt a gñatiōe et corrup. c 31
mot⁹ augmētatiōis et diminutiōis quō
dnt a rarifactiōe et cōdenſatiōe ibi.
multitudo oīs deo nūerata eſt ibi. c 28.
multitudo p diuiſionē puenit ad īdiui
ſibilē unitatē: ſ3 p additionē ſp creſcit
multiplex indiſtinctum parit confuſio/
nem libro 2 tractatu i. c. 5.
multiplex eſt actuale/ potentiale fanta/
ſticum ibidem tra. 7 c. 2.
multiplicatio nūeris quō fiat li. 4 tra. 2
c. 7 et in ſequentibus
mūd⁹ elemtar̄ mouet̄ a celeſti li. 8 c 24
mundus ſi ſit eternus ibidem c. ſexto
mūd⁹ eſt maximū mirabile viſibiliū/ ſi
cut de⁹ eſt maximū īuiſibiliū li. 9. c. 4
mundum nō eſſe viſibilē dixit mercuri
us li. x. tra. ij. c. xi
mundum eſſe aīal magnum plato tra-
didit libro xi. c. xxv.
mundus eſt unus tm̄ li. 7. tra. i. c. 3.
mund⁹ eſt ſphērice figure pbat̄ ibi. c. 4
mundus archetypus quis ſit ibidem
mūdus eſt celeſtis et elemētaris ibi c 5
mūd⁹ īferior q̄re ē ↄtigu⁹ ſupiori ib. c 7
muſice laus ⁊ utilitas ponit̄. li. 5 tr. 1 c. 1
muſica valet ↄtēplatiuis ⁊ ſtudioſis ib.
muſica non deerit in patria.
muſica definitur ibidem c. 2
muſice iudiciū nō tm̄ auribꝰ dat̄ ibidē
muſice nomē: et quid muſicus ibid. c. 3
muſicus triplex eſt ibidem
muſice inuentor quis fuerit ibidē c. 4
muſica ī malleoꝝ ↄſonātia inuēta eſt ib.
muſica mundana / humana / inſtrumētal̄ ibidem c. 5 et illa triplex
Mutatio vocū in muſica ibi. tra. 2 c. 5
mute que littere ſint li. 1 tra. 2 c. 3
mutabile eſt omne quod deus non eſt.
libro octauo c. xiiij
mutilatio libro xij c. xxiiij.

Incipientia ab N.

Narratio qua orator utitur li. 3. tra. 1 c 8
narratio in ſcribēdis ep̄lis ib. tra. 2 c. 5
Naturalis potētia vel impotētia eſt ſpe
cies qualitatis li. 2. tra. 2 c 7
naturas reꝝ oēs ph̄i diligēter inq̇ſierūt
libro 8 c. 1 /cognoſcere ib.
naturas reꝝ nemo potuit ſm̄ p̄ciſionē/
natura definitur ibidem c. xi.
natura eſt principiū paſſiuum ibi. c. 12
naturas reꝝ inuenire difficile eſt li. 9 c. 1
naturas reꝝ cognoſcere eſt donū dei ib.
naturas reꝝ pquirēdo q̄re mlti errarūt
natiuitates hoīm quō aſtrologi diiudi/
cāt et q3 vanū ſit. q̄re ſup̄ aſtrologia.
Nauigatio eſt ars mechanica li. 12 c. 12.
Negligentia ibidem c. 22. et c. 28
necromācia ⁊ necromātici ſi demonē co
artare poſſint: et q̄ſtū errēt li. 7. tra. 2
Nix quō gñet̄ li. 9. c. xi. /c. 23. 25. 26
Noctiluca unde lumē habēt p quod in
nocte vident̄ li. x. tra. 2 c. x
Nomē pars orōnis definit̄ li. 1 tra. 1 c. 5
nomē quō facile cognoſcit̄ p vulgare
nois accidētia nomē pprīū/ appellatiu
ſubſtātiuū/ adiectiuū cognoſcunt̄ ib.
noīa prime declinatiōis edocent̄ ib. c. 6
noīa aliaꝝ declinationū c. 4 ſequētibus
noīa compoſita declinant̄ c. xi.
noīm gña ſex ſūt ⁊ regule de eiſdē c. 12

ı̃a etheroclita ponuntur c.18
ominum due ſpecies ſunt c.19
ı̃a cōparari ꝑ gradus quō debēt c. xx
ı̃a pattonymica q̄ ſint ibidem c.xxi
ı̃a verbalia edocentur ibidem.c.xxii
ı̃ conſtructio panditur ibi.tra.2 c.5
omē a logico defin[illegible]aliter li.2 tra.1 c.3
omē logicū ꝯphēdit ꝓnomē ⁊ ꝑticipiū
ı̃a primoꝝ pricipoꝝ mlta ſūt li.8 c.4.
oſce teipſum prouerbiū li.12.c.15
lumeri nominū ſunt duo li.1 tra.1 c.5
ũer⁹ ſpēs q̄ntitatꝰ diſcrete li.2 tr.2 c 6
ũeroꝝ noticia ē ſūme necia li 4 tr.1 c 2
ũer⁹ definit̄ ⁊ diuidit̄ in parē et īparē
umerus pariter par quis ſit ibi.c 4
umerus pariter impar q̄s ſit ibi.c.5
ũerus impariť par ibidem c.6
umerus ſupſluus diminut⁹ ⁊ ꝑfect⁹
umerus impar definitur ibidem c.8
ũerus q̄dez primus ⁊ incōpoſitus ibi.
umerus ſecundus et cōpoſitus ibi.c 9
ũerus ꝑ ſe ſecūd⁹ ⁊ cōpoſit⁹ ⁊ ad aliū
relatus primus ⁊ icōpoſitus c.x
umeri contra ſe primi ibidem
umerus multiplex ibidem c.12
umerus ſupparticularis ibidem c.13
umerus ſuperpartiens ibi.c.14
ũerus mltiplex ſupbiparticularis c 15
umerus mltiplex ſupbipartiens c16.
umerus linealis ibidem c.23
umerus ſupficialis ibidem c 24
umerus triangularis ibidem c.25
umerus quadrangularis ibidē.c.26
ũer⁹ pētha.hexa.epta. ⁊c.ibidē.c.27
umerus ſolidus ſiue corꝑalis c 28
ũerus pyramidal ibi.c 29 30 31
umeri laterculi ibidem c 32
umeri aſſeres ibidem c 33
umeri cuneoli ibidē c 34
umeri parallelipedes ibidē c 35
umerus cubus ibidem c 36
umeri cicluci vel ſphericı ibi c 37

nũer⁹ digit⁹ articul⁹ ⁊ cōpoſit⁹ tr.2 c 2
nũeri paſſiōes q̄ ſint ib.c 3 ⁊ ſeq̄ntibus
numeris cur utimur in exemplis muſice li 5 tra 1 c 9
nũeroꝝ applicatio ad cōſonātias docet ꝑ exempla ſenſibilia ibidem

	numerans	
numer⁹	numeratus	li 8 c 37
	quo numeramus	

numerus ſeipſum mouēs eſt anima rationalis li xi c xxxiii
Nutritiua potentia cū ſuis ſubſeruiētibus ⁊ opibus li x tra 1 c 3
nutritiua opat̄ ī oīb⁊ mēbris viuētis ib.

Incipientia ab O

Obedientia laudatur li.12 c 27
obduratio ꝯtrariat̄ miſericordie ib. c 55
obiecta ſenſuum quare contraria cōplicant libro x tra 2 c xx
obiectum potentie ſenſitiue ibidem c 1
obiectum viſus quid ſit ibidem c 7
obiectū intellectus diuerſum aſſignat̄ aduerſis li.xi c 4
obiectū voluntatis q̄d ſit ibidem c 12
obſeruātia ſupſticioſa q̄ ſit li 7 tr.2 c 29
obſeruātia virtuoſa li 12 c 27
Oculus conſtituit̄ ex multis tunicis et humoribus li x tra 2 c 9
oculi cordis deū videbunt li.xi c 32
oculos ꝑdidiſſe nō inutile eſt li 12 c 48
oculos cohibere utiliſſimū eſt ibidem
octaua ſphera triplici motu fertur libro ſeptimo tra 1 c 6
octogoni area querit̄ li 6 tra 2 c 21
Odium paſſio animi li xii c 4
odiū viciū oppoſitū charitati triplici c 54
odiētes ꝓximos nolētes dimittere orāt cōtra ſe ī orone dñica ſi orāt ī ꝑſona ſui
odor quid ſit li.x tra 2 c 17
odoris ſpēs et generatio eius ibidem
odoꝝ ſomnia quare raro habemus ibi.
odor ſi realit̄ multiplicet̄ ꝑ medium vel

ſpiritualiter aut utroqꝫ modꝯ ibi.c.18
omnis ſignū diſtributiuū ſi exigit tria appellata.li.2 tra.8 c.7
Opiniones phōꝝ de mūdo/materia prima ⁊ cauſa efficiēte ponunť li. 7 c.2
opinio Moyſi de p̄dictis ibidē c.3
opiniones phōꝝ cōcordanť ibidem c.4
opiniones de origine anime recitantur. libro xi.c. 19
opinari ꝯtraria quō ꝯtīgit li.2 tr.4 c.22
opponētis cautele ibidem tra.7 c.17
oppoſitionis ſpecies ibi.tra.2.c.15
oppoſitio ꝓpōm quō ſumiť ibi.tr.3.c.5.
Orationis partes octo ſunt apud grammaticum.li. 1.tra.1 c.4
oratio ſpēs q̄ntitatis diſcrete li.2 tr 2 c 6
oratio genus ꝓpoſitionis definiť et diuiditur ibidem tra.3 c.1
oratio acrꝭ/acrior/acerrima ib.tr.7 c.17
orationū tria genera ſunt apud oratorē. li.3 tra.1 c.1. ⁊ orator ibidē quis ſit.
oratio demonſtratiua ibidē c.2
oratio deliberatiua ibidem c.3
oratio iudicialis ibidem c.4
orōnis ꝑtes apud oratorē 5 ſunt ibi.c.5
ordinatio ꝑtiū ī oratiōe in ꝯſtructiōe li.1. tr.2 c.15.⁊ qñ aliq̄d ſit ſubaudiēdū ib.
orbis differt a ſphera li.vij.tra.1.c 3
orbes ſeptem planetaꝝ ponunť ibi.c.28 uſqꝫ ad c.34.ꝑ ordinē deſcendendo.
orbiū oīm a terra/et ſeinuicē diſtātia et mira magnitudine ib.c.36.recitatiue
orbiū planetaꝝ q̄re poniť tanta diuerſitas ſcꝫ ecētricoꝝ epicicloꝝ ib.c.39
organum viſus completiue eſt neruus opticus li.x tra.⁊.c. 9
Origenes ſcripſit in periarchon aīas ſiť creatas:aliq̄s ī celo peccaſſe.⁊ detruſas in corꝑa vel hoīm vł beſtiaꝝ.⁊ ꝙ poſſint fieri demones ⁊ econtrario.⁊ ꝙ demōes tādē ſaluabunť li.xi.c.2
origēis opinio reꝓbať de origīe aīe c.2
orizon quis circulus ſit li. 7 tra.1 c.1
ortꝰ ⁊ occaſus ſignoꝝ apud poetas c.2
ortꝰ ⁊ occaſus ꝺm aſtronomos ib.c.2
orthogonalis linea li.6 tra.1 c.3
orthogonij area ibidē tra.2 c.x
Oxogonij area ibidem c.9
Ouum unde generať li.9 c.29
ouoꝝ diuerſitas in fecunditate ibidem
ex ouo pullus naſcitur ibidem.c.30.
in ouo quō pullus nutritur ibidem

Incipieñia ab P

Patientia laudať li.xij.c.37
Palmus geometricus li.6 tra.2 c. 2
Parallelogramū quid ſit ibi.tra.1 c. 9
ꝑallelogramū circa eādē diametꝝ c.1
ꝑallelogramū qñ ſit duplū triāgulo i
paradiſus ſi ſit locꝰ corꝑalis:q̄lis ⁊ u in terra.cur neſciť ubi ſit:⁊ ꝙ locu lune nō attingit li.7 tra.1.c.45
ꝑteſorōis apꝺ grāmaticū ſūt 8.li 1 t 1 c
ꝑticipiū q̄d ſit ⁊ vū cognoſciť.ibidē.c.
participioꝝ tꝑa ſignificatiōes ⁊ quō ⁊ quibus verbis deſcēdunt ibidem
ꝑticipiū quō et q̄tiēs diciť fieri nomen
particulare definitur li.2 tra.1 c.4
ꝑticłrꝭ ꝓpō quō ꝯuertať ꝑ accñs t.4 c
partica eſt virga geometrica li 6 tr.2 c
ꝑuuli moriētes ſine baptiſmate q̄lē ſ tū habebūt q̄lē locū ⁊ penā li.xi.c.4
paruificētia ꝯria magnificētie li.12 c.3
paſſio p̄dicamētū deſcribiť li.2 tr.2 c.
paſſiones numeroꝝ li.4 tra.2 c.3.
paſſiōes 4 quō oriunť ī nob li.x tr.2 c3
paſſus geometricus li.6 tra 2.c.2
paſſiones differūt a virtutibus li.12 c
paſſiōes cōcupiſcibilis declaranť ib.c.
paſſiones iraſcibilis enumeranť c.5
paſſiones q̄ttuor principales etiā ī br

tis ſũt ꝛ i hũana volũtate ibidem c.6
ſſiõe unde oriri ꝛ variari hñt ibi.c.7
es q̃liter erga filios ſe habere dñt c.18
tronymica noĩa li.1 tra 1 c.21
rtes antiqui añ mortẽ chriſti oẽs ad
inferos deſcẽderũt li xi c.42
uptas ſpũs paſſio animi eſt li.12. c.5
x ex charitate eſt ibidem c.55
ccatũ in ſpiritũſanctũ ꝓprie eſt tm̃ fi
nalis impenitentia ibidem c.51
tm̃ i ſpm̃ſctm̃ quõ dicit̃ irremiſſile ib.
ccatũ eſt oĩno voluntariũ li.xi c.8
ne infernales quales ſint ibidẽ.c.46
na infernal' eterna eſt ꝓbat̃ ꝛ opiões
tarie 6 auctoritate ſ. aug.refutãt̃ c 48
na purgatorij q̃ crudelis ibi.c. 44
nthagonus libro ſexto tracta.1 c.x.et
area eius tra.2 c.18
nitentia paſſio animi li.12.c.5.
nitentia virtus moralis ibidem c.28
rſeuerãtia/ꝑtinacia ibidẽ c.36
riuriũ oppoſitũ religioni ibidẽ c.26
rſone noĩm tres ſunt li.1 tra.1.c.5
rſone verboꝝ ibidem c.24
rſpectiue multa principia declarant̃
li.x.tra.2.3.4.7.et 8.ꝛc.
rpendicularis linea li.6.tra.1.c.3
rfectiones ſuperioꝝ aliquõ ꝛ obſcure
ſunt i inferioribus li.x.tra.1.c.2
es geometricus triplex eſt li.6 tr.2 c.2
etitio principij quando generat falla-
ciam li.2 tra.7 c.12
hiloſophia definit̃ li.1 tra.1.c.1
hĩa laudat̃ ibidẽ/nomẽ interp̃tat̃ ibi.
hũs quis dicat̃ ibidẽ. phĩe diuiſio ibi.
hĩe incũbere felicitatis pars eſt ibi.c.2
hĩa nõ valet ſine virtutibus li.12.c.1
hĩa moral' quid tractet ꝛ diuiſio eiꝰ in
ethicã/politicã/economicã/ mõaſticã
hiloſophoꝝ opiniones de mundo/ ma
teria prima ꝛ cauſa efficiẽte li.8. c.2
philoſophi in ĩdagãdis naturis rerum
cur defecerunt li.9.c.1
pietas debet̃ parẽtibꝰ a filijs li.12 c. 27
pyramidale corpus li.6 tra.1.c.12
pyrãis ſi repleat locũ mathematice c.21
pyramidis area inuenit̃ ibidẽ tr.2.c.31
pyromãtia ſpẽs ſupſtitõis li.7 tr.2.c.23
pythagoras ſi muſicã reperit li 5 tr.1 c 4
pythagorici peccatũ dicũt incidere arbo
rem vel beſtiã ꝓpter trãſmigratiões
animaꝝ li.12 c. 27
piſces ſi pura aqua nutriant̃ li.9.c.5
piſcium generatio ibidem c.33
piſciũ mẽbroꝝ q̃re ſit tãta diuerſitas ib.
piſcium nutrimentũ ibidem
piſces hñt habitatiões diſtictas i aq̃ ibi.
plãtaꝝ diſtinctio gñatio/nutritio/ cre-
mẽtũ varietas/trãſplãtatio li.9.c.27
plãte diuerſaꝝ nãꝝ cur ĩ uno ſtipite ſint.
plãte quõ ſentire dicunt̃ li.x tra.1.c.2
planete dicũt̃ ſtatiõarij directi retro gra
di li.7 tr.1 c.28 cũ ſigna ſũt eq̃lia c.93
plãeta cur citiꝰ trãſit vnũ ſignũ q̃ alid
planetarũ gñalis influẽtia ibi.c.7.ꝛ ſpe
cialiter circa ſuos orbes deſcribũtur.
planetarũ qualitates/influentie/ cõdi-
tiones ꝛ aſpectus ibidem tr.2 c .3
planete tardi veloces curſu/aucti minu
ti curſu ꝛ lumie ↄbuſti oriẽtales occi
dẽtales ſeptẽtriõales meridiõaleſ c 4
planetaꝝ domꝰ/exaltatõ/ gaudiũ caſꝰ
triplicitas/facies termini ibidẽ c.5
plato/plotinus/porphirius/quid ſenſe
rint de aĩaꝝ trãſmigratiõe li. xi.c.27
planimetra li 6 tra.2 c.3| eſt li.12.c 30
placidꝰ/ꝛ placere hoĩbꝫ quõ laudabil e/
pluuie generatio libro 9 c.12
plumbi generatio ibidẽ c.24
poligonioꝝ podiſmꝰ iuenit̃ li 6 t.2 c.24

poli mundi qui ſunt li 7 tractatu 1 c 3
poloꝝ zodiaci diſtātia a polis mūdi c 18.
polus arcticus et antarcticus ibidem
popul⁹ quō ſe hẽre dʒ in politia li. xij c 19.
portio ſuꝑior intellectus q̄re dicat̃ vir et
quō intelligat̃ id apl'i vir nō dʒ velare
caput ſuū/ ſed mulier id eſt inferior
portio rationis libro xi c x et quomodo
peccatū in illis fit ſicut in ꝑadiſo ſpūali
ad mentem ſancti Auguſtini
portio circuli maior et mīor li 6 tr. 1. c 7.
portentū differt a monſtro li 8 c 19
porte aſcenſus et deſcenſus animaꝝ de
celo quas ponit macrobius li xi c 27
poſitio predicamentū li 2 tra 2 c 13.
poſitio q̄ ꝓpō dicat̃ tra 6 c 1 et tra 5 c 6.
poſtp̄dicamēta ad q̄d valēt ibi tr 2. c 14.
poſtpredicamenta q̄ ſunt ibidē c 15
ptātes ſyllogiſmoꝝ ſex declarant̃ et pec
cata q̄ incidunt circa illas ibidē tra-
ctatu 4 c 17 18 19. xx xxi xxij
potentie anime vegetatiue li x tr 1 c 3
potentie aīe ſenſitiue ibi tr. ij. per totum
potentie aīe rōnal' libro xi c. ij
potētie huius ſunt realiter aīa ibi. c 14.
predicabile definitur li ij tr. i. c 4
p̄dicabiliū et p̄dicamētoꝝ cognitio ꝓpo
ſitionib⁹ applicat̃ ibi. tra. 3. c. 1.
p̄dicamēta et eoꝝ vtilitas notificāt̃ tr. ij
precipitatio in moralibus li xij c xx
predicatū dyalecticū li. ij tr. 5 c ij
precognitōes q̄ et q̄t ibidē tr. 6 c 1
p̄miſſe quō p̄cognoſcūt̃ an̄ cōcluſōʒ ibi
prepoſitio definitur li 1 tra. 1. c 33
p̄ſūptō cōtraria magnā̄imitati li 12 c 34
preſumptio oppoſita ſpei ibidem c liij
pria prīcipia cognoſcūt̃ cognitis t̄is c 9
prīceps quō regere dʒ ppl'm c 19 et 41
prima vera q̄ ſint li ij tra. 6. c 1.
prius poſtp̄dicamētū ibidem. tr ij c 16.
principia ſillogiſmi ibidem tr. 4 c 2
principia formalia eiuſdē ibidem c 4
principia eiuſdē ꝑfectiua ibidē c xv
principia eiuſdē regulatiua ibidē c 16
principia et cauſe quo ad nos ꝑ effectu
cognoſcunt̃ lib 8 c 1
principia reꝝ naturaliū tria ſūt ibi. c v
principioꝝ conditiones ibidem
principiū effectiuū nō eſt factū ibi. c 6
prīcipiū p̄mū oīa viſibl'ia et īuiſiblia f
Priuatio q̄d ſit ibidē c 4. et 10
priuatōes cōtrarie nō pn̄t ſil' in ēe ma
priuatiue oppoſita li 2 tr 2 c 15
a priuatōe ī habitū p̄t fieri regreſſus
ꝓprietates p̄dicamētoꝝ q̄re ī locis ſu
ꝓpoſitio diffinit̃/ diuidit̃ ibi tra. 3 c 1
3 et ſequentibus per totum tractat
propoſitio aliter definit̃ ibi tr 4 c 3
ꝓpoſitio dyalectica ibi tr 5 c 1
probleuma quid ſit ibidem
propriū p̄dicatū dyalecticū ibi. c. 2
propoſitio vl'is de om̄i aut ꝑ ſe/ et ſm
ip̄m ibidem tr. 6. c. 2.
propoſitio exponibilis et obſcura ibid
tractatu 8 c 8
propriū p̄dicabile ibi. tra. 1 c 8
pronomē ꝑſōnis li 1 tr 1 c 23
prolepſis conſtructio ibi tra 2 c 5
ꝓnūciatio apud oratorē li 3 tr. 1 c. 23
prodigium quid ſit li 8 c 19
proportiones elementoꝝ in quantit
et qualitate li 9 c 4
propoſitio definit̃ li 4 tra. 1. c. 18.
proportionalitas cū ſuis partib⁹ ibidē
proportionalitatis ſpecies ibi. c 19
ꝓportionalitas arithmetrica ibi. c 20
proportionalitas geometrica ibi c 21
ꝓportionalitas harmonica ibi c xxij
ꝓportionū ſubtractio/ additio diuiſi
li. 5 tr. 1. c 13. /tra. ij c
progreſſio ſpēs et paſſio nūeroꝝ li. 4.
proportio ſpheraꝝ li 6 tr. 1. c. xxij
ꝓportio colūne ad pyramidē ibidem
prophetica viſio li. vndecimo. c. xxij

rodigalitas ⁊ prodigus li xij.c.31
Prouidentia ps prudentie ibi c.xiij
Prudentia quid ſit ibidem c.x
prudens nemo eſt niſi bonus ibidem
prudētie octo ptes integrales ibi c.xiij
pru dentibus cōuerſari proderit ibidē
prudētie ptes potētionales ibi c. xiiij
prudentie partes ſubiectiue ibidē c. xv
prudentia monaſtica util' eſt et neceſſa/ria hoī ibi
prudētia economica c.16
prudētia politica regnatiua ibi c.xix
prudentia militaris c.xx
prudētie ɔtraria et prudētia carnis c.22
pruina generatur li 9.c.14
pudicitia laudat' in muliere li xij.c.xvi
Pſalmoꝝ decātatio p tonos li 5.tr.2.c xij
pudicitia neceſſaria eſt coniugatis/vir/
ginibus/viduis/ſolutis ibidem c. xli
Pulloꝝ generatio ex ouis: quō illic iacet
et nutritur li 9.c.30 / ibi c.31
pulli q̄re hñt tantā diuerſitatē ī mēbris
Punctus quid ſit li 6.tra.1.c. 2
Punctis quibuſ libet tribus datis/non
in recta linea circumferentiam inſcri
bere ibidem c. xiij
puncta ſi ſint multa in linea li xi. c xviij
Purgatoriū ubi / q̄le/q̄ pene et probatō
ꝙ ſit cōtra grecos ibi c. 43 44

Incipientia a Q

Quadrangulus quid ſit li 6.tra.1.c.9
Quadrangulus et pyramidalis nume/
rus libro quarto tra.1.c.31
Quadratum equilateꝝ li 6.tra.1.c.9
Quadratū altera parte longius ibidē
quadratū parallelogramū ibidem
quadratū cōſtitutum ex latere trianguli
rectanguli oppoſito recto angulo eſt
equale quadratis alioꝝ duorum late
ruꝫ trianguli eiuſdem ibidem c.xvij
quadratū datis quibuſuis duobus eq̄/
le fabricare ibidem c.xviij
quadrati eq̄lateri area ibi tra.2.c. xij
quadrati illius dyamet' inueſtigat' ibi
quadrati equal' circulo area querit' c. 13
quadrati exceſſus ſup circulum ibidem
quadrati altera pte longioris area c.14
quadruuiū ad omnē ſcientiā valet et ne/
ceſſaria eſt libro 4.tra.1.c.1
quadruuium quid tractet et rō noīs ibi
Qualitas noīm duplex eſt li 1.tra.1 c. 5
qualitas predicamentum li 2 tra. 2 c.7
qualitates reꝝ naturalium : prime et ſe
cunde tangibiles li 9 c 3
qualitates virtuales ibi c. 5
quando p̄dicamentū li 2.tra 2.c. xi
quantitas p̄dicamentū ibidem c.6
q̄ntitates omniū ſyllabaꝝ docent' p re/
gulas libro 1.tra.3.per totum
Queſtio definit' li 2.tra 4 c.3
queſtiones vere ſcibiles ibi tra 6 c.4
Quies definitur libro 8 c 26.

Incipientia ab R

Ratiocinatio et ratio li 3 tra.1 c x
rationes oīm creaturarū quō prefuerūt
in deo libro 8 c.xij
ratio id eſt intellectus li xi.c x
ratio informis eſt in brutis ibi c.26
ratio pars prudentie li.7 c xiij
Radicum extractio in numeris quadra
tis libro quarto tra 2 c.x
radicū extractō in nūeris cubicis c xi
radices ī minutijs vulga.tra 3 c 8 et 7
radices in min.phiſi.tra.4 c.6.et 7
radius viſual' q̄l' ſit li x tra.2.c.xi et xij
Radius directus/reflexus et refractus
radius viſualis non eſt linea ſed corpus
ad modū pyramidis ibidem
radij viſibilium in pmixte medium illu
mināt probatur exemplis ibidem c.4
radij ſolis aquam intrant ibidem
radij ſolis ab aqua reflectunt' ibidem
Raymund⁹ lulij ſcripſit de virtutib⁹ la
pidū et artificiali cōpoſitione li 9.c.5
Raptus ſpēs luxurie li xij.c.42 te

Rarifactiõ differt ab augmẽtatõe li 7 c 31
Recordari quoꝝ poſſimus ⁊ quoꝝ non li x tracta. ij c xxix
recordando cur aut caput eleuamꝰ aut/inclinamus ibi.
recordationẽ loca ⁊ imagĩes iuuant ibi
reduplicatiua ꝓpõ quõ expõit li 2 tr 8 c 11
Regule anteꝑdicamẽtales ibi . tr. 2 c 4
regula detri ſiue aurea artis calculato=rie li iiij tra ij c vi
regule ſocietatũ ⁊ mercatoꝝ d diuidẽ=do lucro ibi.
Relatiuũ grãmaticale li 1 tra 2 c 3
relatiuũ nõ ſemꝑ cõuenit cũ anteceden te ſed ſubſequenti ⁊ qñ ibidẽ
relatio ꝑdicamentũ li 2 tra 1 c 8
relatio intrĩſeꝰ ⁊ extrĩſecꝰ aduenieẽs ibi.
relatiue oppoſita ibidẽ c xv
relatiuoꝝ ſuppoſitiões ibi.tra. 8 c 3
relatiuoꝝ diſtinctio ponitur ibidem
reſtrictio logicalis ibidem c.5
religio ⁊ ſpẽs eiꝰ declarant li 12 c 26
religionẽ intrare ſi poſſit filiꝰ parẽtibus in neceſſitate cõſtitutis aut ĩuitis ib.
Reminiſcẽtia definit li x tra ij c xxix
Reptilia vnde ꝓducta ſunt li 9 c 35
Res nauralis quid ſit li. viij c xi
reſurrectionẽ corꝑm hũanoꝝ futurã et poſſibilitatẽ etiã gẽtiũ phi cõceſſerũt ſcȝ ſybilla Plato Pythagoras. ladeo marcus varro libro xi c xxx
reſurrectio ꝓbat teſtimonio chriſti ꝓphetarũ apoſtoloꝝ ⁊ eccleſie ibidem
reſurrectionis generalis tempus nemo hominum ſcit ibidem c.36
reſurrectio ſi fiat in inſtanti ⁊ quõ mortui audient vocem filij dei
reſurgẽt corꝑa q̃litercũqȝ cõſũpta aut/diſꝑſa
reſurrectio quõ fiet ĩ voce archãgeli ibi.
reſurrectionis tempus paulus ĩ ſe et alios transfigurauit
reſurgere quõ poſſunt qui viui erũt in aduentu domini ibidem
reſurgẽtium ſexus nõ mutabitur. ⁊ pudenda honori erunt
reſurgentiũ quantitas erit ad menſurã chriſti etiã ꝑuulũ et gigantũ ib. c 37
reſurgẽt oĩa q̃ erãt in hoĩe quõ c. xxxviij
reſurget coſta unde formata ẽ eua ĩ eua
reſurgere ſi ↄtingat abortiuos ⁊ mõſtra
reſurgentium corpora beatoꝝ dotabuntur quattuor dotibus ibidẽ c 39
Rhetorica quid doceat li. ij tra. 1.c.1
rhetorica a q̃ tradita ſit li.3 tra.1 c.1
rhetor et rhetoris officium ibidem
rhetorica ꝑdicantibus euangelium eſt neceſſaria ibidem c. xxij
Reuerentia paſſio animi li. xij.c.5
Rixa opponitur charitati ibidem c. 55
Rombus qualis figura ſit li.6. tr. 1.c.9
romboides ibidem
rombi area quõ inuenitur tra.1 c.xv
romboidis area ibidem c. 16
Ros quõ generatur li. 9 c. xiij
ros q̃re qñqȝ ĩterficit oues paſcẽtes ib.
Rotũditas terre ꝓbat li. 7 tra.i.c. 44
rotũditas ꝑfecta videri neq̃t: et q̃re aut quõ tũc aſtra videmus li. x. tra. ij c. xi
Ruſticitas vicium eſt li. xij c.47

Incipientia ab S

Sacrilegiũ ↄtrariat religioni li. 12 c. 26
ſacrilegiũ ſpecies luxurie ibidem c 42
ſalutatio quõ formãda ẽ ĩ epl'a li 3 t. 2 c 3
ſalemãdra q̃le al' ⁊ ſi viuat ĩ igne li 9 c 5
ſales mineralis generatur. ibidẽ c. 24
Sapores et ſpẽꝝ eiꝰ gñatio li. x tr. 2 c.19
ſapientia definitur li. xij. c.i
ſapientia habitꝰ intellectualis ibidẽ c.9
ſapientis oꝑa q̃ ſunt li. ij tra. 7 c.i
Saturni ſphera declarat li. 7. tr. i c. 28
Scalenon triangulus eſt. li. 6. tra. i. c. 8
ſcalenon area inuenit ibi. tracta. ij. c. 9.
Scire quid ſit li. ij. tra. vi. c. ij.
ſcientia nõ eſt corruptibiliũ ibidem
ſc'ia q̃libet habet ꝓpria principia ibidẽ
ſcientie vnitas vnde ſit ibidem

ſcire definitur libro 8.c.1
ſcia ad beatitudinē confert li xij.c.1
ſcientia habitus intellectualis ibidē c.9
Sciētia dei hic acq̄ſita proderit ad aug
mentū beatitudinis li xi.c.25
ſciſma contrariaꝛ charitati li xij.c.55
ſcripture ſunt ſigna vocū li 2.tra.3.c.1
Sebaſtianus ſanctus ſubtiliter confu/
tauit aſtrologiam li 7.tra.2.c.15 in fi
ſecto: circuli li 6.tra.1.c.7
Seditio cōtraria charitati li xij.c.55
Semicirculus ibidem
ſemicirculi area inuenitꝛ tra.ij.c.6
ſemitonij minoris inuētio li 5 tra.1.c.12
ſemidyapente quid ſit tra.2.c.6
ſemiā oīm ... latēt ī elemētis li 9.c.26
ſeīs deciſio uñ corpꝰ aīalis formaꝛ c.29
Senſus omnis artis originale eſt prin-
cipiū li 5.tra.1 c.2 -2.c.xiiij
ſenſatio oīs fit aſſimilatiōis via li x tra-
ſenſatio ſi fiat ab obiecto vel potētia c.1
ſenſatio qñqꝫ ē iocūda qñqꝫ doloroſa ib
ſenſitiua anima ibidem
ſenſibile ꝑ ſe ꝑ accñs: ꝓpriū ꝛ cōmune
ſenſibile excellēs corrumpit ſenſum ibi
ſēſibile poſitū ſup ſenſū qñqꝫ ſentiꝛ c.2
ſenſus exteriores ſunt quinqꝫ ibi c.5
ſenſitiue potentie due ſunt ibidem
ſenſꝰ iteriores q̄ ꝛ q̄t ꝛ organa eoꝝ c.21
ſenſus cōmunis cū ſuis opatiōibꝰ c.22
ſenſuū oīm origo ꝑ neruos eſt ab illo ib
ſenſus eſt ſingularium tantū li xi c.8
ſenſitiuus appetitus ſerpenti compara
tur qui decepit euam in paradiſo c.x
ſenſus btōꝝ ſi oēs futuri ſūt ī actu c.41
Separata que dicunꝛ libro 8 c.26
Seranle corpus quid ſit li 6.tra.1.c.12
ſeraphin nō tantū habēt plenitudinem
charitatis ſed etiam ſcientie / q̄a non
amatum niſi cognitum li xi c.35
ſeruitus unde orta ſit libro xij c.xvij
ſerui quō habere ſe debēt ad dominos
Seuicia cōtraria vindicte virtuoſe c.18
Siccum q̄d ſit li 9.c.3
ſidera. quere aſtra/ ſtella
ſignificatōes ꝑticipioꝝ li 1.tra.1.c.31
ſignificatōes aduerbioꝝ ibidem c.32
ſignificatio interiectionū ibidem c.35
ſignificatio quid ſit li 2.tra.8.c.2
ſigna 12.ī zodiaco q̄ ſūt li 7.tra.1.c.14.22
ſignoꝝ latitudo ꝛ longitudo ibidem
ſignoꝝ ortus ꝛ occaſus ibi c.25.ꝛ 26
ſignoꝝ alia oriunꝛ recte alia oblīq̄ ibidē
ſigna q̄dā ꝑpoſtere oriūꝛ hoībꝰ aliis 46
ſigna ſex omni die lōga vel breui oriunꝛ
ꝛ occidūt ſilr omni nocte c.xxvij
ſignoꝝ zodiaci q̄litates ꝛ influētie in ſig
ula hominis mēbra ibidē tra.ij.c.ij
ſigna xij faciūt quattuor triplicitates ib
ſigna et ſtelle quomodo ſunt calida ibi
ſignoꝝ varia accñа ab aſtrologis ibidē
ſignoꝝ gradus in q̄litatibꝰ dīnt ibi
ſignifer celi quō in 12 domꝰ diuidiꝛ c.6
ſyllabe quō fiunt ex litteris li 1.tra.1.c.4
ſyllaba pōt habere ſex litteras ibidem
ſyllabā oēs littere incipiunt/oēs voca-
ſyllabe dictōēs integrāt ib -finiūt ibi
ſyllabaꝝ q̄ntitates docenꝛ ibi tra.3 ꝑ to.
ſyllabice adiectōes ꝓnoīm ibi tra.1 c.23.
ſyllogiſmus definiꝛ libro 2.tra.4.c.2
ſyllogiſmi principia mālia ibidem. for/
malia c.4.ꝑfectiā c.15.regulatiā c.16
ſyllogiſari ex modalibus ibidē c.8.9.10.
ſyllogiſari ex obliquis ibidem c.xi
ſyllogiſari ex termis infinitis c.xij. et ibi
de argumēto/de ꝑdicato finito
ſyllogiſari ex reduplicatiuis c.xiij
ſyllogiſmus ꝑfectus et imꝑfectus c.xv
ſyllogiſmū reducere oñſiue ꝑ īpoſſibile
ſyllogiſmus expoſitorius ibidē c.xvi
ſyllogiſmoꝝ poteſtates ibidem c.xvij
ſy logiſmus circularis ibidem c.xix
ſyllogiſmus conuerſiuus ibidem c.xx
ſyllogiſmus dyalecticus ibi tra.5.c.1

ſyllogiſmus demõſtratiu⁹ ib tract.6 c I
ſyllogiſmus ſophiſticus ibi.tract.7 c I
ſyllogiſmus tẽptatiuus ibidẽ.c.xvij
ſyllogiſat canis in biuio qua tranſierit dñs ſuus vel fera libro.xi.c xxvi.
Similia corpora q̃ ſunt li 6 tract.I c 22.
ſimilitudo oĩbus eſt antica.li 6 tra.I c I.
ſimul que entia dicuntur.li. 8 c xxvi.
ſimltas ẽ duplex ſcꝫ ĩmeditatõis adeq̃.
ſimltatis mõi alij ponũt.li 2 tra.2 c 17.
ſimplr dicit̃ q̊d ſine addito dicit̃ l 8 c 26
ſimbolũ triplex eſt ↄtinẽs fidẽ li.12 c 50
ſimulatio quid ſit ibidem capitulo.xxix
ſimonia oppoĩtũ religioni ibidẽ c.xxvi
Sĩderiſis q̊d ſit uñ dicat̃ ubi ſit l xi c xi
ſinderiſis eſt prĩcipioꝝ opabiliũ ſicut intellectus intelligibilium ibidem
ſyneſis pars prudentie libro xij c xiiij
ſingularitas ibidem.c.xlv.
ſingulare quomodo differẽter ſentit̃ ⁊ intelligitur libro.xi capitulo octauo.
ſingulare tria includit ibidem
Sobrietas libro.xij.c.xxix.
ſodomia ſpecies luxurie ibidẽ.c xlij.
ſol quare apparet in oriente maior q̃ꝫ in meridie libro.vij tracta.I.c.4.
ſolis theorica ibidem. c xxxi.
ſol ſemper mouetur ſub ecliptica
ſolis eclipſis quomodo fit ibidẽ c 36.
ſolis eclipſis in paſſiõe dñi fuit ↄtra nãꝫ
ſolis/ aux/linea augis/medi⁹ mot⁹ verus motus ibidem.c 27.
ſolſticia duo ſunt ibidem.c 15.
ſolſticia 4 hñt q̃ ſub eq̃noctiali ſũt c 46
ſolertia quid ſit.li 2 tracta.6 c 4.
ſolertia pars prudentie li xij c xiij.
ſollicitudo nimia rephendit̃ ib.c xxij
ſolidus numerus q̊s ſit li 4 tra I c 28.
ſoles plures quõ apparẽt li 9 c 22.
ſolutio vera ⁊ ſolutio ad homĩeꝫ que ſit libro ſecundo tracta.vij c xvij.
Sõnus ⁊ vigilia q̊d ſint li x tra.ij c 24
ſõnus neceſſari⁹ eſt oĩ aĩali. uñ ꝓueĩat
ſomnus in q̃buſdã eſt momẽtaneus ib
ſomnium quid ſit ibidem.c xxv.
ſomniantes quõ loquunt̃/ambulant ⁊ nõ cadunt donec excitentur.ibidem.
ſomnioꝝ cur qñqꝫ non recordamur.
ſomnioꝝ cauſe naturales ibidẽ.c xxvi
ſõniãus qñqꝫ bibere vel mel cõmedere.
ſomnia in pollutiõe quõ fiant ibidem.
ſõnioꝝ cã de⁹ ãgel⁹ bõus vl̃ mal⁹ c 27.
ſomnia obſeruare vanũ eſt ibidẽ c xxviij ⁊ ſpẽs ſupſtitõis li vij tract.ij c xxiij
Sonus definit̃ li 2 tr.I c 2 ⁊ diuidit̃ ibi
ſonus definit̃ in muſica li 5 tra.I c 6.
ſonus grauis ⁊ acutus ibidem.
ſoni grauitas vl̃ acuties uñ ꝓuẽnit c.7.
ſonus idem non eſt/cum chorda frequẽter tangitur ibidem
ſonus mltiplicat̃ orbicularit̃ libro decimo tra.2.c. ſedecimo
ſonus idẽ numero a plibus ſil̃ audit̃ ib
ſonus echo quõ fit et q̃re ẽ debilior ibi
ſonus ſi corpus durũ penetret ibidem
ſon⁹ acut⁹ cur dẽtes obſtupeſcere facit.
Sophiſta ⁊ ſophiſtica ars li 2 tra.7.c.I
Sors quid ſit: ſi uti liceat li 7.tr.2.c.28
ſortilegium ibidem.c.24
Spatulatio ibidem
ſpẽs noĩm duplex eſt li I.tra.I c.xiiij
ſpecies verboꝝ ibidem c.32
ſpecies pronominũ: quere pronomen
ſpecies p̄dicabile definit̃ li 2.tra.I.c.6
ſpecie diuerſa que ſint ibidẽ c.5
ſpecies ſenſibilis quid ſit li x.tra.2.c.2
ſpecies non tranſit de ſubiecto in ſubiectum ꝑ medium ibidem
ſpecies quomodo multiplicatur per medium uſqꝫ ad ſenſum c.3
ſpecies contrarioꝝ ſunt ſimul in medio et organo/ſed impmixte ibi c.4
ſpẽs cur in medio nõ percipit̃ a ſenſu ib
ſpẽs mutuo ſe tingũt ⁊ ĩmutant c.xiiij

ſpeculoꝝ oīm genera in cocleari fieri po
ſſunt ibidem c.xiij.
ſpeculoꝝ natura admirabilis notaẗ ib
in ſupficie ſpeculi eſt idolū rei viſe pun
ctualiter ⁊ nō in profūdo nec in aere
circūſtante. ⁊ ſi ſemꝑ nouū produca
tur. ⁊ quare profundius qn̄qꝫ in ſpe
culo eſſe videtur ibidem.
ſpec es quō ſubtiliores ſemper recipiūẗ
a ſenſibus interioribus li xi c.iiij.
ſpēs intelligibilis un̄ cauſatur ibidem.
⁊ quō conſeruantur in intellectu pa
ſſibili: q̄ eſt memoria intellectiā ꝓba
tur auctoritates s. Auguſtini ibidē
ſpecies ſubſtātie ꝓpria nō eſt in aīa: nec
per ꝓpriā ſpeciē ſentitur ibidem
ſphera quid ſit libro 7 tracta .1. c.3.
ſpheraꝝ maxia eſt mūdus q̄a ꝯtinet oīa
ſphera differt ab orbe ibidem.
ſpheraꝝ celeſtium numerus explicatur
ibidē c.5. ⁊ c.6. demonſtratur.
ſphera octaua triplicē motū habet ibidē
ſphere figuratio ⁊ ꝯpoſitio ī maẗia c18.
ſpheraꝝ proportio q̄ ſit li 6 tra.1 c xxij
ſphere duodecim eq̄les unā tangere ſiẗ
poſſunt ibidem c decimonono
ſpheraꝝ craſſitudo inueniẗ ib. tr.2 c 28
ſphericus numerus q̄d ſit li 4 tr.1 c 37
ſphera perfecta ſuper plano ꝑfecto qui
eſcere nunq̄ꝫ poſſet libro xi c xxiij
ſpes paſſio anime li xij c quinto
ſpes virtus theologica ibidem c 52.
ſpiritus ſenſitiui ab oīb⁹ ſenſibilib⁹ om
nino ſunt depurati li x tra.2 c xiiij.
ſtadiū q̄t paſſus ꝯtineat li 6 tra.2 c 2.
ſtannū quō generatur. li 9 c 24.
Stellaꝝ natura / figura ⁊ motus libro
7 tracta.1. c. decimonono.
ſtelle ſi ſint aīate: notabiles opīones ib.
ſtella eſt denſior pars ſui orbis ibidem
ſtella per ſe non mouetur. ibidem.
ſtellaꝝ alie fixe alie erratice ibidem
ſtellarū numerus ſoli deo cognitus eſt
ibidem c viceſimo.
ſtellaꝝ magnitudines mire ſunt ibidē.
ſtelle nō videnẗ in die: niſi forte ī puteo
libro decimo tra.2 c decimo.
ſtella q̄ videtur in ſpeculo īmerſo aque
non eſt ſtella ſed Solis idolum ſecū
darium ibidem c xiij.
Studioſitas libro xij c xlvi.
ſtuprum ſpecies luxurie ibidē .c.42.
ſtulti habent animam rationalem. libro
undecimo. c. ſedecimo.
Subditi eſſe debemus etiā malis pre-
latis libro. xij. c. xxvij.
ſubiectio paſſio animi ibidem. c.5.
ſubiectum quid ſit li. ſecundo tra. tertio
c. quarto ⁊ tracta. ſexto c ſecundo.
ſubalterne propoſitiones c quinto
ſubcontrarie propoſitiones ibidem
ſubſannatio libro. xij. c. xxii.
ſubſtantia predicamentū li.2 tra.2 c 5.
ſubſtantia ꝓprie nō definiẗ ſed diuidiẗ
in primā ⁊ ſecūdā: q̄ deſcribunẗ ibi.
ſubſtantia ꝑ propriā ſpeciem nō ſentiẗ.
li x tract.2 c 1 et li. xi. c.5.
ſubtractio in numeris li 4 tracta.2 c 6
Sulfur quomodo generaẗ li 8 c 24
Superficies quid ſit li 6 tracta.1 c 6
ſuperficiei ſpecies ibidem
ſuperficies ſimiles que ſint ibidē c xvi.
ſuperficies equales ibidem c xviij.
ſuperficies que replent locum ibi. c 21.
ſuꝑficiei ſpherice area ibi tract.2 c 25
ſuperficies omnis media inter duo cor
pora diuerſaꝝ diaphoneitatū: ratio-
nem ſpeculi habet li x tra 2 c 13
ſuꝑbia cū gradib⁹ ⁊ filiab⁹ ſuis li 12 c 45
ſuperſtitio ibidē c 26 ⁊ ſequentibus
ſuꝑſtitionis gn̄a ⁊ ſpēs li 7 tra 2 c 12 ⁊
ſuꝑlatiu⁹ facit ꝓpōēꝫ obſcurā li 12 tr. 8
ſuppoſitio definitur ibidē c 2 ⁊ c xiiij
ſuppoſitio relationum ibidem c iij

ſuppoſiti ⁊ appoſiti cõſtructio li 1 tr 2 c 5
ſupinoꝝ conſtructio ibidem c.ſexto
ſupplementũ quid ſit li 6 tra 1 c 9.
ſuſurratio libro xij.c.xxiiij.
Incipientia a T.
Tabule raſe anima ſi bñ comparat̃.libro vndecimo.c.ſeptimo
Tactus mathematicus/phiſicus/virtualis libro octauo c 32.
tactus omni animali eſt neceſſarius.libro decimo tractatu 2 c xx. /ibidẽ
Tact⁹ definit̃/mediũ et obiectũ oñdit̃
tactum certiorem homo habet ibidem
tact⁹ ſi ſit ſenſus plꝰes:et quõ hꝫ organũ circa cor vt dicunt quidam ibidem
tempora verborum li.1 tr.1 c 24
tempora participiorum ibidem c 31
tempus inc pit cum mundo li 8 c 6
tẽp⁹ ſi ſit q̃ntitas et res diſtincta a motu ibidem.c.36. /ſurentur.ibidem
tempore an ne motus particulares mẽ
Auguſtinus q̃d de tempore ſentiat ibi.
temporis definitio exponit̃ ibi c 36
tempus qualis numerus ſit ibidem
tempus ſi ſine anima eſſe poſſit ibidem
nunc tp̃is quid ſit et ſi vnũ tm̃ ibi.c 38
Temptare deum li.xij c 26
temperantia et ſpẽs eius ibi.c.38.
theatrica ars mechanica ibi.c.xij.
tenebra nihil eſt li.x.tra.2.c.4
tenoꝝ initia p tonos li.5.tra.2.c.decimo
tenoꝝ curſus et finis ibidem c xi.
terra rotũda ꝓbat̃ li. 7 tra.1.c.44.
terre quantitas et ambitus ibidem
terra diuidit̃ in 5 zonas ibidẽ c 45
terre q̃ ptes habitabiles ſint ibidem
terra ſi habitabilis ſit ſub equinoctiali
terreſtris paradiſus vbi ſit et q̃lis ibidẽ
terra diuidit̃ in climata ibi c 46.et 47.
terre tres ptes Europa/aſia et aphrica diſtiguũtur cũ ꝓuĩcijs ſuis et regionibꝰ pncipalioribꝰ ib.c 49 et 50 51.et.52.
terre natura.et quõ eſt in medio: ſuper quo fundata ibi.c.43.
terminus motus a quo lib.8.c.29.
terminus motus ad quẽ ibi.li.8.c.30
termini requiſiti ad Syllogiſmũ libro ſecundo tractatu 4 c tertio
termini in quibus omni et in q̃bus nulli qui ſint ibidem c ſedecimo
terremotus quõ cauſat̃ li.9.c.17
tetrachorda in monochordo 4 ſũt libro 5.tra.1.c.quindecimo
tetracordum Mercurij ibidem c 16
timor paſſio animi libro.xij.c.5.
timor ſiue metus quid ſit ibidem c 6
timiditas viciũ ꝯtrariũ fortitudĩ ib.c 33.
Tipho quõ generat̃ libro 9 c 18.
Tonitrui generatio ibidem c 19
toni in muſica octo/ ⁊ quõ a diuerſis hominibꝰ diuerſa noĩa habent/ quibus magis grati fuerũt li 5.tra.1 c.xix.
tonoꝝ natura ⁊ effectus ibidem
toni autenti ⁊ plagales ibi c.7.tra.2
tonorum claues finales ibi c.8
tonoꝝ claues iniciales ibidem c. 9
tonorum differentie ibidem c.xi
ton⁹ nõ poteſt diuidi in duo ſemitonia equalia ibidem tra.1 c.xi
Totũ integrale / in quantitate / in modo / in loco / in tempore — et ꝑtẽtes illoꝝ libꝛ ij.tractatu.5.et.6.
totũ accipit̃ kathegorẽatice et ſinkathegorematice li.2.tra.8.c.7 c 25
trãſgreſſio mãdati ẽ ꝯtra iuſtitiã li.12.
trapezia figura geometrica li.6.tr.2.c 9
trapeziaꝝ area inuenit̃ ibidẽ tr.2.c.17.
trigonus quõ continet̃ in tetragono li.xi.c.15.
trinitatis imago repit̃ in aĩa rõnali c.14
triangul⁹ q̃d ſit et tres ſpẽs ei⁹ li.6.tr.1.c.8/alie tres ſpẽs trianguli ibidem.

triãgulus habet tres angulos equales
duobus rectis ibidem c.17
triſticia paſſio animi li.12 c.5
triſticia quid ſit libro 6
Tropi in muſica q̃ ꝛ quot li.5 tra.1.c.xix
tropici cancri et capricorni circuli ſunt
in ſphera libro 7 tra.1 c.18
Tubal ſi ſit inuẽtor muſice li.5 tra.1 c.4
Tunice oculꝰ cõſtituẽtes li.x tra.2 c.9
Turbo ventus quõ generat̃ li.9 c.18

Incipientia ab V

Vapor q̃d ſit et quomodo differt ab ex-
alatione libro 9 c.6
Varro q̃d ſenſit de animaꝝ circulatio-
ne.libro xi c.xxvij
Vaſoꝝ capacitas edocet̃ li. 6 tra.2 c.30
vaſandi ars ibidem
Vegetabiliũ primordial̃ origo li.9.c.26
vegetabilia ſi naſci poſſint ſine preiacẽ-
te ſemine ibidem
Venatio ars mechanica quottuplex: et
que ex his et qñ ſit licita li.12 c.12
venatiõibꝫ ĩutilibꝰ vacãtes rep̃hẽdunt̃.
veneris theorica declarat̃ li.7 tra.1 .c32
ventoꝝ generatio/ nomina et proprieta
tes libro 9 c.18
Verba in incãtationibus et exorciſmis
nullã vim habẽt ꝓbat̃ li.7 tra 2 c.27
verbale nomẽ q̃ttuplex ꝛ quõ deſcẽdit a
a verbo li.1 tra.1 c.22 /c24
v̾bũ ps orõnis cũ accidẽtibꝰ ſuis ibidẽ
v̾ba ſubſtãtiua vtiã et ſil̃r vi hñtia ibi.
verba prime cõiugatiõis ꝑ metra c.25
verba ſecũde coniugationis ibidẽ c.26
verba tertie cõiugatiõis inflectunt̃ c 27
verba quarte cõiugationis ibidẽ c.28
verba irregularia et defectiua ibi.c.29.
verboꝝ forma ibidem c.xxx
verboꝝ cõſtructio ibidem tra.2 c.6 et 7
verbũ a logico definit̃ li.2 tea.1.c.3
verecũdia ornamẽtũ eſt mlier̃ li 12 c.16
verecũdia v̾tus ibidem c 38 ꝛ c.48.
veritas virtus moralis ibidẽ c.19
veritas et falſitas orõnis ſunt a re ſigni
ficata ꝑ eam li.2.tra.2 c.16
veꝝ ꝛ falſũ p̃ſupponũt ꝯgruũ tra.3.c.2
Vitia mentiunt̃ quandoqꝫ ſe eſſe virtu
tes libro 3 tra.1 c.2
viciũ ꝯtra nãm cũ ſuis ſpẽbꝰ li.12.c.40
videre quere infra viſio
Vindicta qũ ſit virtus li.xij c.xxviij.
Vir bonus quis ſit ibidem c.3
vir qualit̃ debet regere vxorẽ ibidẽ c.16
v̾ginitas q̃d ſit.q̃le p̃miũ ipſiꝰ: quõ am
mittit̃ ꝛ ſi amiſſa recupet̃ ibi.c.40
vergilius quid ſenſit de aiaꝝ reuolutio
ne libro xi.c.xxvij
virtutes ſine ſciã haberi nõ pñt li.12 c.1
virtꝰ iũcta cũ ſcientia eſt ſapiẽtia ibidẽ
virtus definit̃ ab Ariſtotele ibidem
virtutes nõ ſunt paſſiones ibidem
virtus conſiſtit in medio vicioꝝ ibidem
virtus qñqꝫ tenet rationẽ vnius extre-
moꝝ ꝛ ambo vicia aliud extremũ ibi.
virtutis medium quõ ſit ſumendũ ꝛ q̃
difficile ſit illud attingere ibidem
virtus ab Auguſtino definit̃ alit̃ ibidẽ
v̾tus alia definitio Ariſto. ꝛ Augꝰ. ibi
v̾tutes alique a deo nobis infundunt̃.
v̾tutes q̃dã ꝑ cõſuetudinẽ acq̃runt̃ ib.
virtutes ſunt Intellectuales Morales
et Theologicales ibidem c.8
virtutes ĩtellectuales pãdunt̃ ib.ꝛ c.9
virtutes morales circa q̃d ſint ibi.c.21
virtutes morales ſunt duodecim ibidẽ
virtutes cardinales qaattuor ſunt ibidẽ
virtus tendit in ardua ibidem.
virtutes theologice tres ſunt ibi.c.49
virtutes lapidum et herbaꝝ vnde ſunt.
libro 9 c 5
Vſus quid ſit: et obiectum ipſius. libro
decimo tra.2 c.6
videri poteſt res ꝓpinquior vel remo-
tior: maior vel minor q̃ ſit in verita-

te:propter radioꝝ refractionē ibidē
videt̄ baculus ī aqua fract⁹ ex eadē cā
viſio ſi fiat exta mittendo vel intus ſuſci
piēdo ibidē c.14 et ibid̄ quō fiat viſio.
viſio diſcreta non fit ſine attētione ibi
viſus eſt ſenſus diſcipline ibidē c. xv
viſus ſi ꝑ opacū videre poſſit ibi c. xvi
viſio dei oculis mentis in beatis erit io/
cundiſſima li xi.c. 32.
videndi media. de noctulucis li x.c. x
viſio fit ꝑ pyramidem ibidem c. xi
viſibilē mundū nō eſſe dixit trimegiſt⁹
videre deum quomodo poſſunt beati: ꝛ
quō hic aliqui viderunt li xi.c. xxxij
viſio dei omnia includit: ꝛ erit ineternū
ſine faſtidio ꝛ tñ cū ſacietate c. 33
viſio beataꝝ animaꝝ q̄l' ſit ibi c.34
viſio btōꝝ poſt reſurrectionē q̄lis erit ibi
vita prima ꝛ ſecūda q̄d ſit li x.tra.i.c.2
vita conſeruat̄ per nutrimentū/oſtendi
tur c.tertio ibidē ꝑ exemplum
viuens mori incipit ex q̊ eſſe incepit ibi
viuere eſt eſſe in viuentibus ibidē c. 5
Voces muſice uniſone/ cōtinue/ diſcre
te,/cōſone ꝛ diſſone li 5.tra.1.c.6
voces muſice ꝑ quas cantamus ſex ſūt:
ibidem tra. ſecundo c. tertio
vocum mutatio quō fiat ibidē c. 5
vocales littere q̄ ꝛ q̊t ſint li 1 tra.1.c. 3
vocales oēs ſyllabā incipiūt ꝛ finiūt c.4
vocatiui cōſtructio ibidē tra.2.c.12.
Volatiliū generatio q̄lis ſit li 9.c.39
voluntas ꝛ eius obiectum deſcribūtur
libro undecimo c. duodecimo
voluntas duplex eſt: ſcilicet naturalis ꝛ
deliberatiua ibidem
volitionem quid cauſet: potentia vel ob
iectum an potius utrunqꝫ ibidem
Vox definitur ꝛ diuiditur li 2.tra.1. c. 2
vox quibus inſtrumētis format̄ ibidē
Vulturis natura li 9.c. 30
ubi p̄dicamentū cū ſuis ꝓprietatib⁹ de
ſcribitur li 2.tra.2.c. xij
umbra eſt lumē diminutū li x.tra.2.c.4
umbre productio quō variat̄ habitanti
bus in diuerſis climatibus libro ſep
timo tractatu 1.c.46. ꝛ 47
Vncia quid ſit li 6.tra.2.c.2
uniuerſale definit̄ ꝛ diuidit̄ li 2.t.1. c. 4
ul'e diſtinguentes in uniuerſale ante rē
in re ꝛ poſt rem q̄d intelligūt li 8.c.38
Vrſa maior ꝛ minor qual' cōſtellatio in
celo ſit li 7.tra 1 c. xviij
Vſus quid ſit et argumentū ab uſibus
quando valet li 2.tra.5.c.8

Incipientia a Z.

Zelotipia mala eſt li xij.c.xvi
Zodiac⁹ circul⁹ deſcribit̄ li 7.tr.1.c.14
Zodiaci ſigna duodecim ibidem
Zodiac⁹ ſolus latitudinē habet in ſphe/
ra. ibidem.

Rurſus exaratum ꝑuigili/noua/ itēqꝫ
ſecūdaria hac opera Joannis Schotti
Argentineñ. Chalchographi Ciuis: ad
17. kl'. Apriles Anno gratie. 1 5 0 4.

Ad Lectorem.

Hoc niſi ſpectetur ſignatum nomine Schotti:
Nunq̄ꝫ opus exactum candide Lector emes.

Theodorici Vlſenij Phriſij artium & medi=
cinę Doctoris / Oratoris Poetęq; Laureati;
De Margarita Philoſophica Carmen.

Vnio gemma teres liber hic auctore vocatur
Rite:ſuo rutilans nobile mentis opus.
At mihi malus acer potius ferretur in æuum
Dum margaritis gemmat ubiq; nouis.
Hic liber æternę prębet monumenta ſalutis /
Edocet ac ſophię noſcere ſenſa piæ.
Iudice me floret pomus / qua myſtica vernant
Poma: quod ad vitam vix meliora virent.
Ecquis enim tali diſcędat ab arbore / cuius
Ramus alit media viuida poma niue?
Sin tamen arbor erit: dicatur amabile malum:
Quo cōmune Biblo nomen & omen eat.
Aurea terrenum qui laudat poma metallum
Iam ſileat / lucis cœlica mala legens.
Pallidus abſtineas veneris conflatile malo
Arbore de noſtra poma rubella feres.
Auro ſi melior iaſpis: ſi iaſpide virtus:
Si virtute deus: ſi deitate nihil
Deſine priſca tuos ætas iactare lapillos /
Hic Cleopatreos unio vincit auos.

Ex Gymnaſio Friburgeñ.

In ęminentē Margaritā artifici ſitu Cyilopediā effingentē/ Iacobi Philomuſi Oratoris Poetęq́ꝫ laureati Epigrammma

Tempora Sardonicem laudant tranſacta Tyranni
Polycratis: gemmæ fataq́ꝫ rara ſtupent.
Is quia ſpumoſis pelagi dęmerſus in undis /
Ad dominum rediȷ́t: ſed fuit omen atrox.
Aeacidis pariter veteres mirantur Achatem:
Dignum carminibus: hiſtoricaq́ꝫ fide.
Qui tenuiſſe nouem Muſas/cum preſide Phœbo
Fertur: & expreſſam concrepuiſſe lyram.
Non erat artis opus: gemmam natura potentem
Sponte ſua dederat/mirificumq́ꝫ decus.
Priſca recenſendo ſileat pompoſa vetuſtas:
Gemmā diuinam Theutonus orbis habet.
Quam non produxit gremium telluris auarum:
In lucem quam nec concha marina tulit.
Ardor doctificus ſed enim/ quem vibrat acumen:
Hanc Margaritam condidit ingenuam.
In qua ſplendeſcunt artes ſeptemplicis orbis:
Ethereus fomes/& rationis apex.
Margarita nitens/pulchris intexta beryllis/
Diffundit radios: quos parit aura Iouis.
Hanc non liuiduli taminent: porciq́ꝫ ſubantes/
Attrectent illam pectora docta magis:
In quibus eſt ſollers Genius: qui dogmata quęrit
Cyclica palladio ſemine nata libens.
Laudes muſſo tuas Gregori docte rotundo
Ductus conſilio/quas pia fama canet.

Vdalrici Zaſiȷ́ LL. Doctoris Pæonicon

Miramur veterum ſi quis vel parte minuta
Tentaret ſcriptis pandere grande ſophos.
Ergo aliȷ́ explicuere modos/ rudimentaq́ꝫ fandi:
Hiȷ́ logicam intortam famina plexa docent.
Sunt quos Rhetoricę/quos Muſica continet: & qui
Sydera ſcrutantur:pondus hic/hic numeros/
Sectam quiſq́ꝫ ſuam ſortitus: pulchra ſophiæ
Orſa/quidem expediunt:partificata tamen.

Atqui ferme omnem (quis credet?) tramite docto
Doctrinam/paruus exhibet ille liber.
Fandi omneis nodos hic repperit: aſtra pateſcunt.
Diſtinguit numeris menſ le q̊dq; ſuis.
Naturę hic abſtruſa aperit (mirabile dictu)
Quid reges/ciues/& documenta vides.
Morales iuſſus: hic Theologia/breuiq;
In ſumma/capiet cõmoda quiſq; ſibi.
Hanc Margaritam qui comparat uſq; beatus.
Theʒauro: inueniet non peritura bona.
Si cuiq̃ debet: tibi debet docta iuuentus
Gregori/a quo nunc flumina tanta bibit.

Epigramma frattis Pauli Volʒij Offoburgij cęnobitę Schutterani Sapphicuʒ ad auctorē Margaritę Philoſophicę

Grammatum gnarus bene Priſcianus
Rhetor & Marcus Cicero comatus
Et locos callens Stagirita plexos
Debet honorem
Muſicę Amphion reparator artis
Cęlicę cultor Ptolemeus arcis
Menſor & terræ Archimedes probatus
Debet honorem
Aſt ſcholę ſectę dociles matheſis
Turba fęlicis ſophię frequenſq;
Gratias debet numero carentes
Debet honorem
Seligis doctas latuit quod hedras
Quodq; doctrina nitidi ſophiſtę
Per vagos multa peperere libros
Reyſch benedocte

Ad Lectorem

Accipe candide lector Margaritã Philoſophicã ab auctore ſuo denuo recognitã/caſtigatã/ſententijs & figuris nouis & auctã & illuſtratã: ſuperadditis erratis quę ultimo calcographorꝫ obtutus fugere potuerunt. In qua pręter alphabetum nihil de hębreo auctor ipſe immiſcuit. Quod ergo in aliorꝫ impreſſione ſuperadditum comperies: alienum a Margarita noſtra intelligas. Vale.

Libro primo Tractatu primo ĩ ſum.
marijs librorꝫ. & a ſanctorꝫ. dele a
In titulo tractus. lege tractatus
c.1 qui uſu ſunt. lege uſi
c.23. non noſtrũ vel noſtri lege nos
c.32 (q̊d tñ nõ eſſe videt̃) le. nomẽ eſſe
Ibidem tamẽ non noĩe ſunt. dele non
tra.2.c.1. (quã cõgruittaẽ. le. ꝯgruitatẽ:
c.2 ꝟbã. le. ꝟbũ. c.5 incluſu le. ĩcluſũ:
c.9. in or quæ actum, dele in or

c.14 tenebris lege tenebis
Libro ſecūdo tracta.1.c.3.cōiunctionem &.adde cæteras
c.4 in indiuiduo corpali. adde uno
c.6 in cuimum lege in culmine.
tra.2 c.1 corpalibꝫ deuoluta le. ĩuoluta
c.7 rubeo le. rubore c.8. ratinoe le. rōne
Ibidē ad ſe referunt Aug⁹. adde inqt
c.11 & ĩtelligēdū ꝺ qñ le. & ē ĩtelligēdū
c.15 impoſſibile eſt em̄. adde naturalit
c.16 p̄cedit aliam lege alia
c.18 argumentatio lege augmentatio
Tra.3 c.8.& alia cōuerſionis le. eſt alia
Tra.4 c.15 ſyllogiſmos pfectū le. ſyllogyſmū. c.18 poſſe ē falſis le. ex falſis
Tracta.5 c.2 diuerſa genera le. genere
c.6 argumētū affirmatiua le. affirmatīe
c.11 ſyllogiſmi ꝯſideratio le. ſilr̃itudinis
Tra.7 c.11 ſcđm int fallacias le. ſcđam
Tra.8 c.11 cui⁹ ante le. antecedente
c.12 hoc nūc eſt le. homo nunc eſt
Ibidē opponētes cōtradicētes le. exponentes contradicētes

Libro.3.tra.1 c.4 ad miſericordiam conferende, lege conferenda
c.9 abſumptiua le. aſſumptiua
c.10 circa cōformatiōes le. ꝯfirmatiōes
c.14 viciosa pferunt le. vicioſe /mū
c.16 bellorꝫ grā gerēdi belli. vacat ulti/
c.21 ni iſtū le. in iſtū. c.23 caprꝫ le. aprꝫ
Tractatu.2 c.5 iudicare lege indicare.
Ibidem pullice lege publica
Libro 4 tra.1 c.4 in titulo ſcilicet paris dematur paris
c.5 com numine lege cum nomine
c.8 ſed alium. lege ad alium
c.37 dyametrꝫ fixa. lege fixam
Tra.2 c.3 a ſubtractione le. a diuiſione
Ibidem dicunt diuiſio lege diuiſo
c.5 in ſecūda figura numerorꝫ in ordine nūeri addēdi/ ultimo ponit 9 ſub 4 le. pro 9 tria
c.7 tertia figura numerorꝫ ſub. 7 ſtat 1 ſuperfluum eſt 1
c 8 in prima figura numerorꝫ 4 ponit ſub 3 ponatur 4 ſub 6
c.10. ſcilicet 1 lege ſcilicet 4
ibidē ſeptuagītaq̃ttuor le. q̃dragītaſeptē
Tra.3 c.1 MAG. ſunt adde diuerſe
c.2 in exemplo tertię regulæ lege

$\frac{3\quad 5}{4\quad 6}$ pro $\frac{5\quad 6}{4\quad 6}$

c.3 cū ſigno * ſtat $\frac{1\qquad 7}{1\qquad 2}$ le. $\frac{17}{12}$

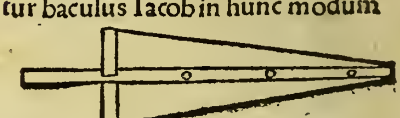
Ibidem figura ∞ ſit ita $\frac{2}{3}$ aut $\frac{3}{4}$

c.8 nō acquieſceret le. acqſceret ſuperfluum eſt non
Tra 4 c.6.19. p radice lege 16
Tra.5 c.3 illo facto adde 40

Libro quinto Tra.1 c.10 acutiores grauioreſq;. adde cōcordat ita ut qſq; ab ea diſſonuerit
c.18 nominaturi le. nominatur
c.19 tetradi lege tetrardi
Tra.2.c.5 cū rotūdo lege cū b rotūdo
Ibidem b quadra lege cū b quadro

Libro 6. tra.1 c.11 oēs nee dic lineę
c.12 ſc3 ſimilitudinē le. habet ſil̃itudinē
c.13 ductorꝫ punctorꝫ lege dictorum
c.14 ex ea latere .ſuperfluum eſt ea
c.15 in figura ſecūdi theorematis ponatur o ubi lineę ſe interſecant:& deleatur e circa d
In figura tertij theorematis ponat e ex oppoſito f
c.17 quæ ppēdicularis le. ppēdiculari
c.18 alterius lineis le. alternis

Tractatu ſecundo. c.4. reformetur baculus Iacob in hunc modum

Libro ſeptimo tractatu primo c.4
nobis eſſe. lege. eſſet
c.19.de ciuitate dei.li. 13.adde.c.16
c.24. nam idem le. ibidem
c.27.quę omnia:adde quia.
c.32.duas tm̄mō habet:adde latitudĩes
c.33.his motus.lege.is
ca.35. maiore ipſum. lege.minore
c.45 parte.lege.per te. & ibidem pa
radiſus terreſtris.le.paradiſū terreſtrē
c.48 gradus unius.lege. unus
c.49. diſcurrere.lege. diſcutere
c.52.Bricanna. lege Britannia.
Tracta.2.c.2.tanq̃ partiunť. le.tm̄
c.8.nullus improbitatē. le. nullius
c.11.& ſexta lege ex
c.14 rationē qa.adde a. ab ea le.ad ea
c.15 cromatico.lege.cromatio
ibidem pręcipuę.lege.pręcipe
c.16.deſtituti lege.deſtitui.
Ibidem male intitulatur.c.17.
c.26.aera corpora le.aerea.
Libro.8.c.9 ꝑ ſe nihil. le. pene nihil
c.17.& gentium lege.agentium.
propoſito non. lege a propoſito.
c.19 videri. lege videre
c.24 ſpiritus ſunt mihi. lege miſſi.
c.25 ſeorſum. lege deorſum
c.37 ſacta lege facta.
Libro 9 c.4 groſſionis le.groſſioris
Ibidem quam aquam. lege aqua
c.5 perfectionibus.lege ꝑfectioribus
c.26 exercenda.lege exerenda
c.27 contranaturalis le.cōnaturalis
c.31 circa tertiam lege terram
c.34 nequa lege ne aqua
Libro.x.tra.1 c.1 ſenſere le.ſūpſere
Tracta.2 c.2 & ſenſum le. ad ſenſum
c.11 hac re lege habere
c.13 achonis lege bachonis
c.16 hinc neruus lege huic
c.18 nerui ſenſu lege a ſenſu
c.19 qd ſeqť lege q & ibidē ꝓportiōe

humidi ĩ ſicco le.ſicci ĩ hūido & ibidē
cōcurſu ſicci ĩ hūido le.humidi in ſicco
c.26 viros naturales lege vires
c.27 intempeſtate noctis le.intēpeſtę
c.30 origenes lege origines
c.31 nanq; lege nam quæ
Libro.11.c.2 prophetice le.ꝓphecie
c.7 intellexero lege intellexerunt
c.12 in titulo. ſuper lege inſuper
c.15 embrionem vitę lege viuere
c.19.aliter eraclitus lege alter
c.30 leonibꝯ le.lenonibꝯ ibidē q le.qs
c.32 ſuaſiſſima lege ſuauiſſima
c.33 ad hæc dele ad
c.35 extraminatione lege extimatione
c.40 fieri in cœlum lege ferri
c.44 ſed ut ubi dele ut
c.45 ſentient lege ſitient
c.46 urbanis lege ſuburbanis
c.47 dicare lege dicere
Li.12.c.16 ornamētia le.ornamētis
Ibidem diſcenſibus le. diſſenſionibus
Ibidem nimium lege minimum
c.19 cum ponitur lege componitur
c.21 ut certe lege cætere
c.22 p̃ponunt le.pręponit
ibidem de vitis lege de vitijs
c.24 ſemper verba lege ſi per
c.27 p̃ quam lege per quam
c.30 antiquius lege antiquitus
Ibidem beatus qui lege cui
c.36 fruſtia lege fruſtra
c.39.ferarumq; lege ferarumq;
c.40 in viduis ꝑcipit lege ꝑcipitur
c.41. inſenſualitas actus lege tactus
c.42 laſciuie lege laſciue
c.44 ſortius lege fortius
ibi: iraſcibilitas & ira le. iniraſcibilitas
c.45 eſt pars quā lege eſt per
c.47 nec ergo lege nec ego
c.52 paruip lege paruipendēt
c.53 creato iū lege creata
c.56 interiore lege interiorem

FOR TE FER RE:
NECESSI TAS
DOCET CONSVE: TV DO
FACILE
.SENECA.
IS

·1329

J504
R375m

